

В. Ульянов (Ленин)

Προλετάριοι όλων των χωρών, ενωθείτε!

ΛΕΝΙΝ

ΑΠΑΝΤΑ

ΠΛΗΡΗΣ ΕΚΔΟΣΗ

17

Η ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ ΑΠΟ ΤΟ ΡΩΣΙΚΟ ΠΡΩΤΟΤΥΠΟ
ΚΑΙ Η ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ ΕΓΙΝΕ ΑΠΟ ΟΜΑΔΑ
ΕΛΛΗΝΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΩΝ ΜΑΡΞΙΣΤΩΝ

Η ΡΩΣΙΚΗ ΕΚΔΟΣΗ
ΕΓΙΝΕ ΜΕ ΑΠΟΦΑΣΗ
ΤΗΣ ΚΕΝΤΡΙΚΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ
ΤΟΥ ΚΟΜΜΟΥΝΙΣΤΙΚΟΥ ΚΟΜΜΑΤΟΣ
ΤΗΣ ΣΟΒΙΕΤΙΚΗΣ ΕΝΩΣΗΣ

ИНСТИТУТ МАРКСИЗМА-ЛЕНИНИЗМА при ЦК КПСС

В. И. ЛЕНИН

ПОЛНОЕ СОБРАНИЕ СОЧИНЕНИЙ

ИЗДАНИЕ ПЯТОЕ

ИЗДАТЕЛЬСТВО
ПОЛИТИЧЕСКОЙ ЛИТЕРАТУРЫ
МОСКВА · 1973

ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΜΑΡΞΙΣΜΟΥ - ΛΕΝΙΝΙΣΜΟΥ ΤΗΣ ΚΕ ΤΟΥ ΚΚΣΕ

Β. Ι. ΛΕΝΙΝ

ΑΠΑΝΤΑ

ΕΚΔΟΣΗ ΠΕΜΠΤΗ

ΤΟΜΟΣ
17

Μάρτης 1908 – Ἰούνης 1909

ΕΚΔΟΣΕΙΣ «ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΕΠΟΧΗ»
ΑΘΗΝΑ

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Ὁ δέκατος ἕβδομος τόμος τῶν Ἁπάντων τοῦ Β.Ι. Λένιν περιλαβαίνει τά ἔργα, πού γράφτηκαν τό Μάρτη τοῦ 1908-Ἰούνη τοῦ 1909, στήν περίοδο τοῦ ὀργίου τῆς μαυροεκατονταρχίτικης ἀντίδρασης στή Ρωσία. Τά ἔργα πού περιέχονται σ' αὐτόν τόν τόμο, ὥς πρός τό χαρακτήρα τῶν ζητημάτων πού φωτίζουν, συνδέονται ἄμεσα μέ τίς ἐργασίες πού μπῆκαν στόν προηγούμενο, στόν δέκατο ἕκτο τόμο.

Στά χρόνια αὐτά ὁ Λένιν παλεύει γιά τή διαφύλαξη καί τό δυνάμωμα τοῦ κόμματος, ἐξακολουθεῖ νά κάνει γενίκευση τῶν διδαγμάτων τῆς πρώτης ρωσικῆς ἐπανάστασης, κάνει ἀνάλυση τοῦ συσχετισμοῦ τῶν ταξικῶν δυνάμεων, ἐπεξεργάζεται τό ἀγροτικό πρόβλημα, καθορίζει τά καθήκοντα καί τήν πολιτική τοῦ κόμματος στίς νέες συνθῆκες. Στά ἔργα πού μπῆκαν στόν τόμο βρίσκει τήν ἀντανάκλασή της ἡ πάλη τοῦ Λένιν ἐνάντια στόν ὀπορτουνισμό καί στόν ἀναθεωρητισμό μέσα στό κόμμα καί στό διεθνή στίβο, θεμελιώνεται ἡ θέση τοῦ μπολσεβικισμοῦ γιά τά ζητήματα τῶν ἐθνικοαπελευθερωτικῶν κινημάτων τῶν ἀποικιακῶν καί ἐξαρτημένων χωρῶν, γιά τά ζητήματα τῆς πάλης ἐνάντια στό μιλιταρισμό καί στόν κίνδυνο τοῦ ἰμπεριαλιστικοῦ πολέμου.

Ὁ Λένιν ξεκινοῦσε ἀπό τό γεγονός ὅτι τά καθήκοντα τῆς ἀστικῆς ἐπανάστασης στή Ρωσία, πού ἔμπαιναν ἀπό τήν ἀντικειμενική πραγματικότητα, ἔμειναν ἄλυτα καί γι' αὐτό εἶναι ἀναπόφευκτη ἡ νέα ἐπαναστατική κρίση. Τό στρατηγικό σχέδιο τῶν μπολσεβίκων, πού ἐφαρμόστηκε ἀπ' αὐτούς στήν περίοδο

τῆς ἐπανάστασης 1905 - 1907, διατηροῦσε ὅλη τή σημασία του. Ὁ Λένιν στά ἄρθρα «Γιά τή "φύση" τῆς ρωσικῆς ἐπανάστασης», «Σχετικά μέ τήν ἐκτίμηση τῆς ρωσικῆς ἐπανάστασης», «Ἡ "ἀριστεροποίηση" τῆς ἀστικῆς τάξης καί τά καθήκοντα τοῦ προλεταριάτου» ξεσκεπάζει τούς μενσεβίκους, τονίζοντας ὅτι δέν ἐκτιμοῦν σωστά τό χαρακτήρα καί τίς κινητήριες δυνάμεις τῆς ἐπανάστασης, ὑπογραμμίζει τήν ἀναγκαιότητα καί τή δυνατότητα τῆς ἡγεμονίας τοῦ προλεταριάτου στήν ἐπερχόμενη νέα ἀστικοδημοκρατική ἐπανάσταση. «Ἡ πρώτη ἐκστρατεία τῆς ἀστικῆς μας ἐπανάστασης (1905 - 1907) — ἔγραφε ὁ Λένιν — ἀπόδειξε ἀδιάψευστα τήν ἀπόλυτη ἀστάθεια καί ἀντεπαναστατικότητα τῆς ἀστικῆς μας τάξης, ἀπόδειξε τήν ἱκανότητα τοῦ προλεταριάτου μας νά εἶναι ὁ *ἡγέτης* τῆς νικηφόρας ἐπανάστασης, ἀπόδειξε τήν ἱκανότητα τῶν δημοκρατικῶν μαζῶν τῆς ἀγροτιᾶς νά βοηθήσουν τό προλεταριάτο νά κάνει αὐτή τήν ἐπανάσταση νικηφόρα» (σελ. 420-421).

Ὁ Λένιν κάνει αὐστηρή κριτική στήν ὀπορτουνιστική τακτική τῶν μενσεβίκων, πού ἐπεδίωκαν νά περιορίσουν τήν ἐπανάσταση στά στενά ἀστικά πλαίσια, νά παραδόσουν τήν καθοδήγηση τῆς ἐπανάστασης στά χέρια τῆς ἀστικῆς τάξης Ἡ πορεία τῆς ρωσικῆς ἐπανάστασης, τονίζει ὁ Λένιν, ἐπιβεβαίωσε τή μαρξιστική θέση ὅτι, γιά νά ἐξασφαλισθεῖ καί νά παγιωθεῖ ὁριστικά ἡ νίκη τῆς ἀστικῆς ἐπανάστασης, πρέπει νά φτάσει ἡ ἐπανάσταση αὐτή πολύ πιό πέρα ἀπό τούς ἄμεσους, ἀστικούς σκοπούς της. Ὁ Λένιν ὑπογραμμίζει ξανά ὅτι, λόγω τῆς ἀντεπαναστατικότητας τῆς ρωσικῆς ἀστικῆς τάξης ἡ νίκη τῆς ἀστικοδημοκρατικῆς ἐπανάστασης στή Ρωσία εἶναι ἀδύνατη σάν νίκη τῆς ἀστικῆς τάξης. Μονάχα ἡ ἐγκαθίδρυση τῆς ἐπαναστατικῆς-δημοκρατικῆς δικτατορίας τοῦ προλεταριάτου καί τῆς ἀγροτιᾶς ὁδηγεῖ στήν πραγματοποίηση τῶν καθηκόντων τῆς ἀστικοδημοκρατικῆς ἐπανάστασης καί ἀνοίγει τή δυνατότητα τῆς μετεξέλιξής της σέ ἐπανάσταση σοσιαλιστική. Ἡ ἐργατική τάξη πρέπει ν' ἀκολουθεῖ δική της αὐτοτελή πολιτική πρωτοπορίας, καθοδηγητῆ τῆς ἐπανάστασης, ν' ἀπομονώσει τούς φιλελεύθερους καί νά ἐξασφαλίσει σταθερή συμμαχία μέ τήν ἀγροτιά, ἀπελευθερώνοντάς την ἀπό τήν ἐπιρροή τῆς ἀστικῆς τάξης.

Ὁ Λένιν δίνει μεγάλη προσοχή τήν περίοδο αὐτή στήν παραπέρα ἐπεξεργασία καί θεμελίωση τοῦ ἀγροτικοῦ προγράμματος τοῦ κόμματος. Στόν τόμο περιέχεται τό ἔργο «Τό ἀγροτικό πρόβλημα στή Ρωσία στά τέλη τοῦ XIX αἰώνα», περίληψη

ἀπό τό συγγραφέα τοῦ ἔργου «Τό ἀγροτικό πρόγραμμα τῆς σοσιαλδημοκρατίας στή ρωσική ἐπανάσταση», τά ἄρθρα «Ὁ Π. Μάσλοφ σέ κατάσταση ὑστερίας», «Πῶς ὁ Πλεχάνοφ καί Σία ὑπερασπίζουν τόν ἀναθεωρητισμό», «Οἱ συζητήσεις γιά τό ἀγροτικό ζήτημα στήν III Δούμα», ὅπου ὁ Λένιν ὑπερασπίζει καί ἀναπτύσσει παραπέρα τή μαρξιστική θεωρία τοῦ ἀγροτικοῦ ζητήματος.

Στίς ἐργασίες του ὁ Λένιν ἔδειξε τόν ἀστικοτσιφλικάδικο χαρακτήρα τῆς ἀγροτικῆς μεταρύθμισης τοῦ Στολίπιν, πού ἀπόβλεπε στήν καταστροφή τῆς ἀγροτικῆς κοινότητας καί στή δημιουργία στό χωριό ἑνός πολυάριθμου στρώματος κουλάκων, πού θ' ἀποτελοῦσαν· ἕνα σίγουρο στήριγμα τοῦ τσαρισμοῦ στήν πάλη ἐνάντια στό ἐπαναστατικό κίνημα. Ὁ Λένιν χαρακτηρίζει τήν πολιτική αὐτή σάν μετατόπιση τῆς τσαρικῆς ἀπολυταρχίας πρός τήν πλευρά τοῦ ἀγροτικοῦ βοναπαρτισμοῦ, σάν ἐρωτοτροπία μέ τόν κουλάκο. Στηριζόμενος σέ γνῶμες τοῦ Μάρξ, δίνει τόν κλασικό ὁρισμό τοῦ βοναπαρτισμοῦ. Ἡ οὐσία του, γράφει ὁ Λένιν, εἶναι ὁ ἑλιγμός τῆς μοναρχίας, πού ἔχασε τό παλιό πατριαρχικό στήριγμά της καί πού τώρα εἶναι ὑποχρεωμένη «νά κάνει ἀκροβατισμούς, γιά νά μήν πέσει, — νά ἐρωτοτροπεῖ γιά νά κυβερνάει, — νά ἐξαγοράζει, γιά νά ἀρέσει, — νά ἀδελφώνεται μέ τά κατακάθια τῆς κοινωνίας, μέ τούς φανερούς κλέφτες καί ἀπατεῶνες γιά νά μήν κρατιέται μονάχα μέ τή λόγχη» (σελ. 278-279).

Ὁ Λένιν, χρησιμοποιώντας πολλά στατιστικά στοιχεῖα πού χαρακτηρίζουν τίς κοινωνικο-οικονομικές σχέσεις στό χωριό, δείχνει παραστατικά ὅτι τά ὑπολείμματα τῆς δουλοπαροικίας μέ τή μορφή τῶν τσιφλικάδικων λατιφούντιων, τῆς μεσαιωνικῆς ἀγροτικῆς κληρουχικῆς ἰδιοκτησίας καί τοῦ συστήματος ξεπληρωμῆς μέ δουλιά εἶναι τό κύριο ἐμπόδιο στήν ἀνάπτυξη τῶν παραγωγικῶν δυνάμεων τῆς χώρας. Ὁ Λένιν σημειώνοντας τή μείωση τοῦ ρόλου τῆς κληρουχικῆς γῆς στό ἀγροτικό νοικοκυριό, ὑπογραμμίζει ὅτι ἡ κατάργηση τῆς παλιᾶς γαιοκτησίας, καί τῆς τσιφλικάδικης καί τῆς ἀγροτικῆς, ἔγινε ἀδιαφιλονίκητη οἰκονομική ἀνάγκη. Ἡ πάλη ἀνάμεσα στίς διάφορες τάξεις καί τά κόμματα στίς συνθῆκες αὐτές διεξάγεται γιά τίς μορφές πού θά πάρει αὐτή ἡ κατάργηση, γιά τούς τρόπους μέ τούς ὁποίους θά πραγματοποιηθεῖ αὐτή: θά πραγματοποιηθεῖ μέ βάση τά μέτρα τοῦ Στολίπιν, δηλ. μέ τή διατήρηση τῆς τσιφλικάδικης γαιοκτησίας καί τῆς καταλήστευσης τῆς ἀγροτικῆς κοινότητας ἀπό μέρους τῶν κου-

λάκων, εἴτε ἐπαναστατικά, δηλ. μέ τήν πλήρη κατάργηση τῆς τσιφλικάδικης γαιοκτησίας, μέ τήν ἐξάλειψη ὅλων τῶν μεσαιωνικῶν ἐμποδίων.

Ὁ Λένιν θεμελιώνει ὁλόπλευρα τό μπολσεβίκικο πρόγραμμα ἐθνικοποίησης τῆς γῆς, ἀποκαλύπτει τήν οἰκονομική καί πολιτική σημασία του. Ἐξαιρετικά σπουδαία εἶναι ἡ λενινιστική θέση ὅτι ἡ πάλη γιά τήν ἐθνικοποίηση τῆς γῆς εἶναι ἀπαραίτητος ὅρος τῆς ὁλοκληρωτικῆς νίκης τῆς ἀστικοδημοκρατικῆς ἐπανάστασης στή Ρωσία καί τῆς μετεξέλιξής της σέ ἐπανάσταση σοσιαλιστική.

Ὁ Λένιν ἐξετάζει τό ἀγροτικό πρόγραμμα τῶν καντέτων, τῶν ἐσέρων καί τῶν μενσεβίκων κάτω ἀπό τό πρίσμα τῆς πάλης τῶν δυό δρόμων ἀνάπτυξης τῶν ἀγροτικῶν σχέσεων στή Ρωσία. Ὑπογραμμίζει ὅτι οἱ καντέτοι στήν οὐσία εἶναι σύμφωνοι μέ τήν πολιτική τοῦ Στολίπιν. Ὁ Λένιν καταπολεμάει ἀποφασιστικά τίς ὀπορτουνιστικές ἀπόψεις τῶν μενσεβίκων (Μάσλοφ κ.ἄ.) στό ἀγροτικό ζήτημα. Σέ πολλά ἔργα του ὁ Λένιν ἔδειξε παραστατικά ὅτι ὁ Μάσλοφ καί οἱ συνεργάτες του ἀκολουθοῦν ἀναθεωρητικές θέσεις, ἀρνοῦνται τή θεωρία τῆς ἀπόλυτης γαιοπροσόδου τοῦ Μάρξ καί ὑπερασπίζουν τήν ψεύτικη ἀστική ἰδεολογία γιά τήν λεγόμενη «φθίνουσα γονιμότητα, τοῦ ἐδάφους». Ἔκανε αὐστηρή κριτική στόν Πλεχάνοφ, πού ἔπαιρνε κάτω ἀπό τήν προστασία του τίς ἀναθεωρητικές ἐκδηλώσεις τοῦ Μάσλοφ. Ὁ Λένιν ἀποκάλυψε ὅτι τό μενσεβίκικο πρόγραμμα τῆς δημοτικοποίησης τῆς γῆς εἶναι ἀστήρικτο, ἐπεξήγησε ὅτι στήν ἀστική ἐπανάσταση ἡ δημοτικοποίηση εἶναι ἀντιδραστικό μέτρο, γιατί ἐμποδίζει τό ἀναγκαῖο καί ἀναπόφευκτο ἀπό οἰκονομική ἄποψη προτσές τῆς κατάργησης τῆς μεσαιωνικῆς ἰδιοκτησίας τῆς γῆς, ὁδηγεῖ στήν ὁμοσπονδιακότητα καί στόν κατατεμαχισμό τῶν περιοχῶν.

Οἱ ὑποχωρήσεις τῶν μενσεβίκων ἀπό τό μαρξισμό στά ζητήματα τοῦ προγράμματος καί τῆς τακτικῆς τοῦ κόμματος, τούς ὁδήγησαν στόν ὀπορτουνισμό καί στά ὀργανωτικά ζητήματα, στά ζητήματα τῶν μορφῶν ὀργάνωσης καί τῶν δρόμων πού θ' ἀκολουθήσει ἡ δράση τοῦ κόμματος στά χρόνια τῆς ἀντίδρασης. Οἱ μενσεβίκοι συνέχιζαν τήν ἐπαίσχυντη τακτική τους τῆς ὑποστήριξης τῆς φιλελεύθερης ἀστικῆς τάξης, ἔκαναν συνασπισμούς μέ τούς καντέτους. Ἀφοῦ ἀπαρνήθηκαν ξεδιάντροπα τό ἐπαναστατικό πρόγραμμα καί τά ἐπαναστατικά συνθήματα τοῦ κόμματος, ἐπιδίωκαν νά πετύχουν τό σταμάτημα τῆς παράνομης ἐπαναστατικῆς δουλιᾶς καί στήν οὐσία ἔφταναν ὥς

τή διάλυση τοῦ ἐπαναστατικοῦ κόμματος τῆς ἐργατικῆς τάξης. Οἱ μενσεβίκοι, μέ τίμημα τήν ἀπάρνηση ἀπό μέρους τους τῶν ἐπαναστατικῶν παραδόσεων, προσπάθησαν νά πάρουν τήν ἄδεια τῆς τσαρικῆς κυβέρνησης νά δημιουργήσουν ἕνα νόμιμο, ρεφορμιστικό ἐργατικό κόμμα.

Ὁ Λένιν ἔκανε ἀνειρήνευτη ἰδεολογική καί ὀργανωτική πάλη ἐνάντια στό ὀπορτουνιστικό αὐτό ρεῦμα στίς γραμμές τοῦ ΣΔΕΚΡ. Τό 1908 - 1909, ὄντας στό ἐξωτερικό, στήν ἀρχή στή Γενεύη, ὕστερα στό Παρίσι, ὁ Λένιν διατηροῦσε τήν πιό στενή ἐπαφή μέ τίς κομματικές ὀργανώσεις τῆς Ρωσίας. Ὑπερνικώντας ἀπίστευτες δυσκολίες, καθοδηγοῦσε ἀπό τό ἐξωτερικό τή δουλιά τοῦ Μπολσεβίκικου κόμματος. Στήν παράνομη ἐφημερίδα «Προλετάρι», πού διηύθυνε ὁ ἴδιος καί πού στήν πραγματικότητα ἦταν τό κεντρικό ὄργανο τῶν μπολσεβίκων, φωτίζονταν πλατιά τά ζητήματα τῆς ἐσωκομματικῆς πάλης. Στά ἄρθρα πού δημοσιεύονταν στήν ἐφημερίδα «Προλετάρι», ὁ Λένιν ξεσκέπαζε τήν ἀντικομματική, ὀπορτουνιστική οὐσία τοῦ λικβινταρισμοῦ, καταδίκαζε αὐστηρά τούς μενσεβίκους, γιατί κατρακυλοῦσαν στόν «πιό πρόστυχο κοινοβουλευτικό κρετινισμό», γιατί ἐνεργοῦσαν σάν ἀποστάτες ἐνάντια στήν παράνομη κομματική ὀργάνωση.

Μεγάλη σημασία στήν πάλη κατά τῶν λικβινταριστῶν εἶχε ἡ V Πανρωσική συνδιάσκεψη τοῦ ΣΔΕΚΡ, πού ἔγινε στό Παρίσι στά τέλη τοῦ Δεκέμβρη 1908. Κεντρική θέση στίς ἐργασίες τῆς συνδιάσκεψης κατεῖχε ἡ εἰσήγηση τοῦ Λένιν «Γιά τή σημερινή στιγμή καί τά καθήκοντα τοῦ κόμματος». Σχετικά μέ τό ζήτημα αὐτό ἡ συνδιάσκεψη ψήφισε μέ μικρές ἀλλαγές τήν ἀπόφαση, πού ὑπόβαλε ὁ Λένιν (βλ. σέ τοῦτο τόν τόμο, σελ. 333-336). Στήν ἀπόφαση τῆς συνδιάσκεψης σάν ἕνα ἀπό τά βασικά καθήκοντα τοῦ κόμματος ἀναγνωριζόταν ἡ πάλη ἐνάντια στίς ὑποχωρήσεις ἀπό τόν ἐπαναστατικό μαρξισμό καί τά ἐπαναστατικά συνθήματα τοῦ κόμματος, ἐνάντια στίς προσπάθειες διάλυσης τῆς παράνομης ὀργάνωσης τοῦ ΣΔΕΚΡ, πού ἐκδήλωσαν «ὁρισμένα κομματικά στοιχεῖα τά ὁποῖα ἐπηρεάζονταν ἀπό τό πνεῦμα τῆς διάλυσης».

Ταυτόχρονα μέ τήν πάλη ἐνάντια στούς μενσεβίκους - λικβινταριστές ὁ Λένιν πάλεψε κι' ἐνάντια στόν «ἀριστερό» ὀπορτουνισμό μέσα στό κόμμα, ἐνάντια στό λεγόμενο ὀτζοβισμό. Οἱ ὀτζοβιστές πού καλύπτονταν πίσω ἀπό ἐπαναστατικές φράσεις, δήλωναν ὅτι τό κόμμα στίς συνθῆκες τῆς ἀντίδρασης πρέπει νά κάνει μόνο παράνομη δουλιά, καλοῦσαν τό

κόμμα νά πάψει νά χρησιμοποιεῖ νόμιμες μορφές δουλιᾶς καί ν' ἀνακαλέσει τή σοσιαλδημοκρατική ὁμάδα ἀπό τήν III Κρατική δούμα.

Τόν Ἰούνη τοῦ 1908 μέ πρόταση τοῦ Λένιν ἄρχισε στήν ἐφημερίδα «Προλετάρι» συζήτηση μέ τούς ὀτζοβιστές γιά τό ζήτημα τῆς στάσης ἀπέναντι στή Δούμα καί στή σοσιαλδημοκρατική ὁμάδα τῆς Δούμας. Στήν ἐφημερίδα δημοσιεύτηκαν γιά συζήτηση ἄρθρα τῶν ὀτζοβιστῶν. Ταυτόχρονα δημοσιεύτηκαν ἄρθρα τοῦ Λένιν, ὅπου ξεσκεπάζονταν οἱ θέσεις τῶν ὀτζοβιστῶν σάν λαθεμένες καί ἐπιζήμιες. Ἔτσι στήν ἐφημερίδα «Προλετάρι» δημοσιεύτηκαν τά ἄρθρα τοῦ Λένιν «Ἀπ' ἀφορμή δυό γράμματα», «Ἀπ' ἀφορμή τό ἄρθρο "Σχετικά μέ τά τρέχοντα ζητήματα"» καὶ «Γελοιογραφία τοῦ μπολσεβικισμοῦ». Στήν τελευταία ἐργασία γίνεται πλατιά κριτική τῆς πλατφόρμας τῶν ὀτζοβιστῶν τῆς Πετρούπολης, πού παρουσιάστηκε ἀπ' αὐτούς κατά τίς ἐκλογές τῶν ἀντιπροσώπων γιά τήν V Πανρωσική συνδιάσκεψη τοῦ ΣΔΕΚΡ. Στό ἄρθρο αὐτό ὁ Λένιν ἔδειξε ὅτι τά συνθήματα τῶν ὀτζοβιστῶν «κάτω οἱ νόμιμες ὀργανώσεις», «κάτω ἡ νόμιμη ὁμάδα τῆς Δούμας» ἐξυπηρετοῦν μονάχα τούς λικβινταριστές, πού θά ἦταν πολύ εὐχαριστημένοι, ἄν ἀπαλλάσσονταν ἀπό τόν ἔλεγχο τοῦ κόμματος. Στήν πραγματικότητα ἡ λεγόμενη «ἐπαναστατικότητα» καί ὁ «ἀριστερισμός» τῶν ὀτζοβιστῶν ἦταν μονάχα ἔκφραση σύγχυσης καί ἀδυναμίας μπροστά σ' ἐκείνη τή δύσκολη, ἐπίμονη καί πολύπλοκη δουλιά, πού ὑπαγόρευαν στό κόμμα οἱ ἀντικειμενικές συνθῆκες τῆς στιγμῆς. Ἡ σύγχυση αὐτή μπροστά στίς δυσκολίες τῆς κομματικῆς δουλιᾶς στά χρόνια τῆς ἀντίδρασης προσέγγιζε τούς ὀτζοβιστές μέ τούς λικβινταριστές. Καί οἱ λικβινταριστές πού καλοῦσαν ἀνοιχτά τό κόμμα νά παραιτηθεῖ τελείως ἀπό τήν παράνομη δουλιά, καί οἱ ὀτζοβιστές πού ἀρνοῦνταν τίς νόμιμες μορφές σύνδεσης τοῦ κόμματος μέ τίς μάζες, καταδικάζοντάς το στό σεχταρισμό, ἀποτελοῦσαν σοβαρό κίνδυνο γιά τήν ἴδια τήν ὕπαρξη τοῦ ἐπαναστατικοῦ μαρξιστικοῦ κόμματος τῆς ἐργατικῆς τάξης. Νά γιατί ὁ Λένιν ὀνομάζει τούς ὀτζοβιστές «λικβινταριστές ἀπό τήν ἀνάποδη». Τονίζοντας ὅτι καί ὁ λικβινταρισμός καί ὁ ὀτζοβισμός εἶναι ἐκδήλωση τῆς ἐπίδρασης τῆς ἀστικῆς τάξης στό προλεταριάτο, ὁ Λένιν καλοῦσε νά γίνεται πάλη καί στά δυό μέτωπα: ἐνάντια στό λικβινταρισμό ἀπ' τά δεξιά καί στό λικβινταρισμό ἀπ' τά ἀριστερά.

Ἡ V Πανρωσική συνδιάσκεψη τοῦ ΣΔΕΚΡ καταδίκασε

αὐστηρά τό λικβινταρισμό σάν ὀπορτουνιστικό ρεῦμα, ταυτόχρονα ὅμως διαφώνησε ἀποφασιστικά καί μέ τόν ὀτζοβισμό. Οἱ ὁμιλίες τοῦ Λένιν ἐνάντια στούς ὀτζοβιστές ἀποτελοῦν λαμπρό παράδειγμα πάλης ἐνάντια στό δογματισμό καί στό σεχταρισμό, ἐνάντια στήν τυποποιημένη χρησιμοποίηση τῶν παλιῶν συνθημάτων, πού ἔπαψαν ν' ἀνταποκρίνονται στή νέα ἱστορική κατάσταση.

Ὁ Λένιν θεωροῦσε τίς ἀποφάσεις τῆς V Πανρωσικῆς συνδιάσκεψης τοῦ ΣΔΕΚΡ σάν σημεῖο στροφῆς στήν ἀνάπτυξη τοῦ ἐργατικοῦ κινήματος στή Ρωσία μετά τήν ἧττα τῆς ἐπανάστασης τοῦ 1905 - 1907. Μετά τή συνδιάσκεψη ἔγραψε στήν ἐφημερίδα «Σοτσιάλ-Ντεμοκράτ», Κεντρικό Ὄργανο τοῦ κόμματος, τό ἄρθρο «Στή λεωφόρο» ὅπου ἐξέθεσε τά συμπεράσματα ἀπό τίς ἐργασίες τῆς συνδιάσκεψης. Ὁ Λένιν τόνιζε ὅτι ἡ συνδιάσκεψη, μέ βάση τή μαρξιστική ἀνάλυση τῶν ἀμοιβαίων σχέσεων τῶν τάξεων καί τῆς πολιτικῆς τοῦ τσαρισμοῦ, ἔδοσε σωστή λύση τοῦ προβλήματος τοῦ συσχετισμοῦ τῆς παράνομης καί νόμιμης δουλιᾶς τοῦ κόμματος, θεμελίωσε τήν ἀνάγκη τῆς χρησιμοποίησης τοῦ βήματος τῆς Δούμας καί ἐπεξεργάστηκε καθοδηγητικές ὑποδείξεις γιά τή δράση τῆς ὁμάδας τῆς Δούμας. Ὁ Λένιν ζητοῦσε νά συσπειρωθεῖ ἰδεολογικά τό κόμμα, νά ἑδραιωθοῦν ὀργανωτικά οἱ παράνομες κομματικές ὀργανώσεις, πού ἐπικεφαλῆς τους θά ἦταν καθοδηγητές πρίν ἀπ' ὅλα ἀπό τό περιβάλλον τῶν ἐργατῶν, τόνιζε ὅτι εἶναι ἀνάγκη ν' ἀναπτυχθεῖ ὁλόπλευρη σοσιαλδημοκρατική ζύμωση στίς μάζες. Γιά νά ἑδραιωθεῖ τό παράνομο κόμμα ὁ Λένιν πρότεινε νά δημιουργηθοῦν κομματικοί πυρῆνες, καί σέ πρώτη σειρά στίς βιομηχανικές ἐπιχειρήσεις. Καθῆκον αὐτῶν τῶν κομματικῶν πυρήνων καί ἐπιτροπῶν πρέπει νά εἶναι ἡ χρησιμοποίηση ὅλων τῶν νόμιμων καί μισονόμιμων ὀργανώσεων γιά νά κρατοῦν στενή σύνδεση μέ τίς μάζες, γιά ν' ἀνταποκρίνονται σ' ὅλα τά αἰτήματα τῶν μαζῶν, νά συνδέουν κάθε ἀτομικό ζήτημα μέ τά γενικά καθήκοντα τοῦ προλεταριάτου, μέ τήν πάλη γιά τό σοσιαλισμό, νά ἐξασφαλίζουν τόν καθοδηγητικό ρόλο τοῦ κόμματος σ' ὅλες τίς νόμιμες προλεταριακές ὀργανώσεις.

Ὁ Λένιν ἔδοσε χαρακτηρισμό τῶν ἀποφάσεων τῆς V Πανρωσικῆς συνδιάσκεψης τοῦ ΣΔΕΚΡ καί στό γράμμα του «Πρός τήν καθοδήγηση τοῦ Γερμανικοῦ σοσιαλδημοκρατικοῦ ἐργατικοῦ κόμματος», ὅπου ἐξονόματος τῆς Κεντρικῆς Ἐπιτροπῆς τοῦ κόμματος ἐξέφρασε τή διαμαρτυρία του γιά

τή διαστρέβλωση τῶν ἀποφάσεων τῆς συνδιάσκεψης ἀπό μέρους τοῦ Κεντρικοῦ ὀργάνου τῆς γερμανικῆς σοσιαλδημοκρατίας, τῆς ἐφημερίδας «Vorwärts». Οἱ ὀπορτουνιστές ἡγέτες τῆς γερμανικῆς σοσιαλδημοκρατίας καί τῆς ΙΙ Διεθνοῦς ὑποστήριζαν διαρκῶς τούς μενσεβίκους, καί τούς παραχωροῦσαν πλατιά τίς στῆλες τῶν ἐντύπων ἐκδόσεών τους γιά τίς συσυκοφαντικές ἐπιθέσεις τους ἐνάντια στούς μπολσεβίκους.

Ὁ Λένιν ἔκανε κριτική τῆς θεωρίας καί τῆς τακτικῆς τῶν ὀπορτουνιστῶν τῆς ΙΙ Διεθνοῦς σέ πολλές ἐργασίες του, πού περιλαβαίνονται σ' αὐτόν τόν τόμο. Ἀνάμεσά τους σπουδαιότατη θέση κατέχει τό ἄρθρο «Μαρξισμός καί ἀναθεωρητισμός», πού χαρακτηρίζει τήν πάλη τοῦ Λένιν ἐνάντια στόν ὀπορτουνισμό καί τόν ἀναθεωρητισμό στό διεθνή στίβο. Ἡ ἐργασία γράφτηκε ἀπό τόν Λένιν τό δεύτερο δεκαπενθήμερο τοῦ Μάρτη 1908 γιά νά συμπεριληφθεῖ στή συλλογή «Κάρλ Μάρξ (1818 - 1883)», τήν ἀφιερωμένη στά εἰκοσιπεντάχρονα ἀπό τή μέρα τοῦ θανάτου τοῦ Μάρξ. Εἶναι ἀξιοσημείωτο ὅτι ὁ Λένιν πῆρε σάν θέμα τοῦ ἄρθρου του γιά τή συλλογή αὐτή τά ζητήματα τῆς πάλης ἐνάντια στόν ἀναθεωρητισμό, γιατί τά θεωροῦσε σάν τά πιό σπουδαῖα γιά τήν περίοδο αὐτή.

Ἡ ἀνάπτυξη τοῦ μαρξισμοῦ, ἡ διάδοση καί τό στέριωμα τῶν ἰδεῶν του στήν ἐργατική τάξη, ἔγραφε ὁ Λένιν, προκαλεῖ ἀναπόφευκτα τό δυνάμωμα τῶν ἐπιθέσεων ἐνάντια στό μαρξισμό ἀπό τήν πλευρά ὅλων τῶν ἐχθρικῶν πρός αὐτόν θεωριῶν. Ὁ μαρξισμός δέχεται ἐπιθέσεις ἀπό δύο πλευρές: παράλληλα μέ τίς κατευθείαν ἐπιθέσεις τῆς ἐπίσημης ἀστικῆς ἐπιστήμης πού μάταια προσπαθεῖ νά ἀποκρούσει καί νά ἐξοντώσει τό μαρξισμό, ὑπάρχουν καί σκεπασμένες μορφές πού ἐφαρμόζονται ἀπό τούς ἀναθεωρητές. Ὁ κίνδυνος πού προέρχεται ἀπό τήν πλευρά τοῦ ἀναθεωρητισμοῦ συνίσταται στό ὅτι προσπαθεῖ νά ὑπονομεύσει τό μαρξισμό ἀπό τά μέσα μέ τή μορφή τῶν διορθώσεων καί τῆς ἐπανεξέτασης τῆς διδασκαλίας τοῦ Κ. Μάρξ. Ὁ Λένιν ἀποκαλύπτει τήν οὐσία τῶν ἀναθεωρητικῶν ἀπόψεων καί δείχνει ὅτι οἱ θεωρητικές «ἀναζητήσεις» τῶν ἀναθεωρητῶν ἀποτελοῦν ἐπανάληψη τῶν ξεπερασμένων, παλιωμένων δογμάτων τῆς ἀστικῆς ἰδεολογίας, ὅτι ὁ ἀναθεωρητισμός, ὡς πρός τό περιεχόμενό του, ἀποτελεῖ ποικιλομορφία τῶν φιλελεύθερων ἀστικῶν ἀπόψεων.

Ὁ Λένιν ὑπογραμμίζει ὅτι ὁ ἀναθεωρητισμός κατευθύνει τά χτυπήματά του ὄχι ἐνάντια σέ ξεχωριστές θέσεις τοῦ μαρξισμοῦ, ἀλλά ἐπιδιώκει ν' ἀναθεωρήσει ὅλες τίς πλευρές του:

τή φιλοσοφία, τήν πολιτική οἰκονομία καί τόν ἐπιστημονικό σοσιαλισμό. Στόν τομέα τῆς φιλοσοφίας οἱ ἀναθεωρητές ἀκολουθοῦν στήν οὐρά τῆς ἀστικῆς «ἐπιστήμης», γιατί ἀρνοῦνται τό διαλεκτικό ὑλισμό καί ἀντικαθιστοῦν τήν ἐπαναστατική διαλεκτική «μέ τήν ἁπλή (καί ἥσυχη) ἐξέλιξη», καί τόν ὑλισμό μέ τόν ὑποκειμενικό ἰδεαλισμό.

Εἶναι τελείως ἀστήρικτες οἱ οἰκονομικές θεωρίες τῶν ἀναθεωρητῶν, καί ἰδιαίτερα οἱ ἀπόψεις τους ὅτι πέρασε τάχα ἡ ἐποχή τῶν οἰκονομικῶν κρίσεων. Ἡ ἴδια ἡ ζωή ἀπορίπτει ὁλοκληρωτικά τίς γνῶμες τῶν ἀναθεωρητῶν γιά τήν ἐξάλειψη τῶν κρίσεων. «Ἄλλαξαν οἱ μορφές, ἡ ἀλληλουχία, ἡ εἰκόνα τῶν ξεχωριστῶν κρίσεων, — ἔγραφε ὁ Λένιν,— οἱ κρίσεις ὅμως ἐξακολουθοῦν ν' ἀποτελοῦν ἀναπόφευκτο συστατικό μέρος τοῦ καπιταλιστικοῦ συστήματος» (σελ. 22). Ὁ Λένιν σημειώνει νέα φαινόμενα στήν οἰκονομία τῆς καπιταλιστικῆς κοινωνίας, πού εἶναι χαρακτηριστικά τῆς ἐποχῆς τοῦ ἰμπεριαλισμοῦ, — συνένωση τῆς βιομηχανίας μέ τά καρτέλ καί τά τράστ καί ταυτόχρονα δυνάμωμα τῆς ἀναρχίας τῆς παραγωγῆς, πτώση τοῦ βιοτικοῦ ἐπιπέδου τῶν ἐργαζομένων καί δυνάμωμα τῆς καταπίεσης ἀπό μέρους τοῦ κεφαλαίου. Ἔκανε κριτική στίς ἀναθεωρητικές «θεωρίες» γιά ἄμβλυνση τῶν ταξικῶν ἀντιθέσεων καί τῆς ταξικῆς πάλης στίς συνθῆκες τῆς ἀστικῆς δημοκρατίας. Ἀπόδειξε μέ ἱστορικά γεγονότα ὅτι ὁ ἀστικός κοινοβουλευτισμός δέν ἐξαλείφει «τίς κρίσεις καί τίς πολιτικές ἐπαναστάσεις».

Οὐσία τοῦ ἀναθεωρητισμοῦ εἶναι ἡ ἄρνηση τοῦ τελικοῦ σκοποῦ τῆς ἐργατικῆς τάξης, ἡ ἄρνηση τῆς πάλης γιά τή νίκη τοῦ σοσιαλισμοῦ. Οἱ ἀναθεωρητές θυσιάζουν τά ζωτικά συμφέροντα τοῦ προλεταριάτου γιά τά ὑποθετικά ὀφέλη τῆς στιγμῆς. Ὁ ἀναθεωρητισμός εἶναι διεθνές φαινόμενο, πού ἔχει βαθιές ταξικές ρίζες στήν καπιταλιστική κοινωνία καί καθῆκον τοῦ κόμματος, διδάσκει ὁ Λένιν, εἶναι νά κάνει διαρκή, συστηματική καί ἐπίμονη πάλη ἐνάντια στήν ἐξάπλωση τοῦ ἀναθεωρητισμοῦ στό ἐργατικό κίνημα. Ὁ Λένιν, προβλέποντας ὅτι ὅσο θά δυναμώνουν οἱ θέσεις τοῦ ἐπιστημονικοῦ κομμουνισμοῦ, τόσο θά ὀξύνεται ἡ πάλη ἐνάντια στόν ἀναθεωρητισμό, προλέγει ὅτι ἡ νίκη τοῦ μαρξισμοῦ ἀπέναντι στόν ἀναθεωρητισμό εἶναι ἀναπόφευκτη. Προφητικά ἠχοῦν τά λόγια μέ τά ὁποῖα κλείνει τό θαυμάσιο αὐτό ἄρθρο: «Ἡ ἰδεολογική πάλη τοῦ ἐπαναστατικοῦ μαρξισμοῦ ἐνάντια στόν ἀναθεωρητισμό στά τέλη τοῦ XIX αἰώνα εἶναι ἁπλῶς τό προοίμιο τῶν μεγάλων

ἐπαναστατικῶν μαχῶν τοῦ προλεταριάτου, πού τραβάει μπροστά γιά τήν πλήρη νίκη τῆς ὑπόθεσής του παρόλες τίς ταλαντεύσεις καί τίς ἀδυναμίες τῆς μικροαστικῆς τάξης» (σελ. 26).

Τό ἄρθρο τοῦ Λένιν «Μαρξισμός καί ἀναθεωρητισμός» ἔχει ἐπίκαιρη σημασία στήν πάλη πού κάνει τό διεθνές κομμουνιστικό κίνημα ἐνάντια στό σύγχρονο ρεφορμισμό καί ἀναθεωρητισμό. Οἱ θέσεις τοῦ ἄρθρου γιά τόν ἀναθεωρητισμό σάν ἐκδήλωση τῆς ἀστικῆς ἐπιροῆς πάνω στό προλεταριάτο, γιά τίς ταξικές ρίζες τοῦ ἀναθεωρητισμοῦ, γιά τό διεθνή του χαρακτήρα, γιά τίς μεθόδους πάλης πού ἐφαρμόζει ἐνάντια στόν ἐπαναστατικό μαρξισμό, μᾶς βοηθοῦν νά διευκρινίσουμε καλύτερα τήν οὐσία τοῦ σύγχρονου ἀναθεωρητισμοῦ καί τίς μορφές τῶν διασπαστικῶν του ἐνεργειῶν μέσα στό κομμουνιστικό κίνημα.

Τό ἄρθρο «Μαρξισμός καί ἀναθεωρητισμός» ἦταν ἡ πρώτη ἐμφάνιση τοῦ Λένιν ἀπό τόν τύπο ἐνάντια στούς ρώσους μαχιστές καί θεοπλάστες. Ἀπαντώντας στήν παράκληση τοῦ Γκόρκι νά μήν πάρει θέση δημόσια ἐνάντια στόν Μπογκντάνοφ, τόν Μπαζάροφ καί τόν Λουνατσάρσκι, ὁ Λένιν ἔγραφε: «Ὀφείλετε νά καταλάβετε καί θά καταλάβετε, φυσικά, ὅτι, ἐφόσον ἕνας ἄνθρωπος τοῦ κόμματος πείστηκε ὅτι κάποιο κήρυγμα εἶναι ἀρκετά λαθεμένο καί *ἐπιζήμιο* εἶναι ὑποχρεωμένος νά πάρει θέση ἐνάντια σ' αὐτό. Ἐγώ δέν θά ἔκανα φασαρία, ἄν δέν εἶχα πειστεῖ ἀπόλυτα (καί γι' αὐτό πείθομαι κάθε μέρα καί περισσότερο στό βαθμό πού κάνω τή γνωριμία μου μέ τίς πρῶτες πηγές τῆς σοφίας τοῦ Μπαζάροφ, τοῦ Μπογκντάνοφ καί Σίας), ὅτι *ὁλόκληρο* τό βιβλίο τους, ἀπό τήν ἀρχή ὥς τό τέλος, ἀπό τά κλωνάρια ὥς τίς ρίζες, ὥς τό Μάχ καί τόν Ἀβενάριο, εἶναι ἀνόητο, βλαβερό, φιλισταϊκό, παπαδίστικο» (Ἅπαντα, 4η ρωσ. ἔκδ., τόμ. 34ος, σελ. 338). Πληροφορώντας τόν Γκόρκι ὅτι ἔστειλε στόν τύπο τό ἄρθρο του, ὁ Λένιν τό ὀνομάζει «τυπική κήρυξη πολέμου» κατά τῶν ἀναθεωρητῶν.

Ὁ Λένιν σέ σημείωσή του στό ἄρθρο «Μαρξισμός καί ἀναθεωρητισμός» ἔγραψε ὅτι πολύ σύντομα θά κάνει μέ μιά σειρά ἄρθρα του εἴτε μέ ξεχωριστή μπροσούρα πλατιά κριτική τῶν φιλοσοφικῶν ἀπόψεων τοῦ Μπογκντάνοφ, τοῦ Μπαζάροφ καί τῶν ἄλλων ἀναθεωρητῶν. Ἡ πρόθεση αὐτή ἐκπληρώθηκε ἀπό τόν Λένιν στό βιβλίο «Ὑλισμός καί ἐμπειριοκριτικισμός», πού ἀποτελεῖ λαμπρό πρότυπο ἀνειρήνευτης πάλης ἐνάντια στούς ἐχθρούς τῆς μαρξιστικῆς φιλοσοφίας, πρότυπο μπολσε-

βίκικης κομματικότητας καί εἶναι ἐξαιρετική συμβολή στή μαρξιστική φιλοσοφία.

Στά χρόνια τῆς ἀντίδρασης ὁ Λένιν ἔδινε μεγάλη προσοχή στό ζήτημα τῆς στάσης τοῦ κόμματος ἀπέναντι στή θρησκεία, γιατί τό θεωροῦσε ἐξαιρετικά σπουδαῖο καί ἐπίκαιρο. Οἱ ἀντιδραστικοί κύκλοι ἐπιδίωκαν ἐπίμονα ν' ἀναζωογονήσουν τή θρησκεία καί ὑπολόγιζαν μέ τό θρησκευτικό κήρυγμα ν' ἀποτραβήξουν τίς λαϊκές μάζες ἀπό τήν ἐπαναστατική πάλη, νά ἐκμεταλλευτοῦν τή θρησκευτική ἰδεολογία γιά τό δυνάμωμα τοῦ τσαρισμοῦ καί τοῦ ἀστικοτσιφλικάδικου συστήματος.

Ὁ Λένιν στά ἄρθρα «Σχετικά μέ τή στάση τοῦ ἐργατικοῦ κόμματος ἀπέναντι στή θρησκεία», «Οἱ τάξεις καί τά κόμματα σέ σχέση μέ τή στάση τους ἀπέναντι στή θρησκεία καί στήν ἐκκλησία» διατυπώνει τίς βασικές ἀρχές τοῦ προλεταριακοῦ ἀθεϊσμοῦ. Δείχνει ὅτι ἡ θέση τοῦ Μάρξ «ἡ θρησκεία εἶναι τό ὄπιο τοῦ λαοῦ» εἶναι ὁ ἀκρογωνιαῖος λίθος ὅλης τῆς μαρξιστικῆς κοσμοθεωρίας στό ζήτημα τῆς θρησκείας. Ὁ Λένιν, ἀποκαλύπτοντας τίς κοινωνικές ρίζες τῆς θρησκείας, τονίζει ὅτι τήν πάλη ἐνάντια στή θρησκεία δέν πρέπει νά τήν περιορίσουμε σέ ἕνα ἀφηρημένο ἰδεολογικό κήρυγμα, ὅτι πρέπει νά τή συνδέουμε μέ τή συγκεκριμένη πρακτική τῆς ταξικῆς πάλης, πού ὁδηγεῖ στήν ἐξάλειψη τῶν κοινωνικῶν ριζῶν τῆς θρησκείας.

Ὁ Λένιν, παίρνοντας ὑπόψη τά διδάγματα τῆς πάλης ἐνάντια στή θρησκεία στό σοσιαλιστικό κίνημα, τάσσεται ἐνάντια σέ δυό τύπους ὑποχωρήσεων ἀπό τίς ἀρχές τοῦ προλεταριακοῦ ἀθεϊσμοῦ. Ἐπικρίνει τούς «ἀριστερούς» λογοκόπους, πού ἐπιδιώκουν ν' ἀντικαταστήσουν τή συστηματική ἀθεϊστική προπαγάνδα καί τήν ὑπεράσπιση τοῦ διαλεκτικοῦ ὑλισμοῦ μέ διοικητικά μέτρα πού στρέφονται ἐνάντια στήν ἐκκλησία καί στούς πιστούς. Ὁ Λένιν ἀποδείχνει ὅτι ἡ κήρυξη ἑνός τέτιου πολέμου ἐνάντια στή θρησκεία καί ἡ ἀπαγόρευσή της μέ νόμους τό μόνο πού μπορεῖ νά κάνει εἶναι νά δυναμώσει τή θρησκεία καί νά φέρει ἐμπόδιο στήν ταξική πάλη τοῦ προλεταριάτου. Παράλληλα ὁ Λένιν ἐπιτίθεται μέ δριμύτητα ἐνάντια στίς ὀπορτουνιστικές διαστρεβλώσεις τῶν ἀρχῶν τοῦ προλεταριακοῦ ἀθεϊσμοῦ, πού ἀντικαθιστοῦν τή μαρξιστική θέση ὅτι ἡ θρησκεία πρέπει νά εἶναι ἀτομική ὑπόθεση σέ σχέση μέ τό κράτος, μέ τήν ἀναθεωρητική φράση ὅτι τάχα ἡ θρησκεία εἶναι ἀτομική ὑπόθεση γιά κάθε μέλος τοῦ κόμματος, γιά τό κόμμα ὁλόκληρο. Μιά τέτια θέση ὁδηγεῖ στό συμβιβασμό

μέ τή θρησκεία καί τήν ἐκκλησία, πράγμα πού ἔρχεται σέ ριζική ἀντίθεση μέ τή μαρξιστική κοσμοθεωρία.

Στό ἄρθρο «Σχετικά μέ τή στάση τοῦ ἐργατικοῦ κόμματος ἀπέναντι στή θρησκεία», ὁ Λένιν κάνει αὐστηρή κριτική στή θεοπλασία. Ὑπογραμμίζοντας ὅτι ὁ Ἔνγκελς κατηγοροῦσε τόν Φόϋερμπαχ, γιατί πάλευε ἐνάντια στή θρησκεία ὄχι γιά νά τήν ἐξοντώσει, μά γιά νά τήν ἀνανεώσει, νά δημιουργήσει νέα θρησκεία, ὁ Λένιν κατακρίνει τή θεοπλασία τοῦ Λουνατσάρσκι καί τονίζει ὅτι ὁ ἰσχυρισμός του πώς «ὁ σοσιαλισμός εἶναι θρησκεία» εἶναι μιά μορφή περάσματος ἀπό τό σοσιαλισμό στή θρησκεία. Στίς παραπάνω ἐργασίες τοῦ Β. Ι. Λένιν ἀναπτύσσονται οἱ θεωρητικές βάσεις τοῦ μαρξιστικοῦ ἀθεϊσμοῦ καί τῆς πολιτικῆς τοῦ κόμματος ἀπέναντι στή θρησκεία καί στήν ἐκκλησία.

Ἰδιαίτερη θέση κατέχει τό ἄρθρο «Ὁ Λέων Τολστόϊ, σάν καθρέφτης τῆς ρωσικῆς ἐπανάστασης». Ἡ ἐργασία αὐτή γράφτηκε μέ τήν εὐκαιρία τῶν 80χρονων ἀπό τή μέρα τῆς γέννησης τοῦ Λ. Ν. Τολστόϊ καί ἔχει τεράστια σημασία. Τό ἄρθρο τοῦ Λένιν στρεφόταν πρίν ἀπ᾽ ὅλα ἐνάντια στόν ἐπίσημο τύπο πού νωρίτερα κατάτρεχε τό συγγραφέα, ἐνῶ στίς μέρες τοῦ ἰωβιλαίου τόν ἐπαινοῦσε, «γιά νά τηρήσει τά προσχήματα μπροστά στήν Εὐρώπη», καί ἐνάντια στούς φιλελεύθερους ἀστούς κριτικούς τῆς λογοτεχνίας καί τούς πολιτικούς, πού ὑποκριτικά ἐξυμνοῦσαν τόν Τολστόϊ σάν «μεγάλο θεοαναζητητή». Ὁ Λένιν, ξεσκεπάζοντας τήν ὑποκρισία τῶν ἐπαίνων αὐτῶν, δείχνει τί εἶναι πραγματικά μεγαλοφυές, πραγματικά μεγάλο στή δημιουργία τοῦ Τολστόϊ. Ὁ Λένιν χαρακτηρίζει τόν Τολστόϊ σάν μεγαλοφυή καλλιτέχνη, πού ἔδοσε ὄχι μόνο ἀπαράμιλλες εἰκόνες τῆς ρωσικῆς ζωῆς, ἀλλά καί ἐξαιρετικά ἔργα τῆς παγκόσμιας λογοτεχνίας. Ἡ δημιουργία τοῦ Τολστόϊ ἐξετάζεται σέ ἄμεση σύνδεση μέ τά καθήκοντα τῆς ρωσικῆς ἐπανάστασης. Ὁ Λένιν σημειώνει τήν εἰλικρινή διαμαρτυρία τοῦ συγγραφέα ἐνάντια στήν ψευτιά καί τήν ἀπάτη τῆς σύγχρονής του κοινωνίας, τήν ἀμείλικτη κριτική τῆς καπιταλιστικῆς ἐκμετάλλευσης, τό ξεσκέπασμα τῆς κυβερνητικῆς βίας, ὑπογραμμίζει τόν ἐξαιρετικά νηφάλιο ρεαλισμό τοῦ Τολστόϊ, πού ξεσχίζει τά κάθε λογῆς προσωπεῖα. «Ὁ Τολστόϊ εἶναι μεγάλος, — ἔγραφε ὁ Λένιν, — σάν ἐκφραστής τῶν ἰδεῶν καί τῶν διαθέσεων, πού διαμορφώθηκαν στά ἑκατομμύρια τῆς ρωσικῆς ἀγροτιᾶς τόν καιρό πού ζύγωνε ἡ ἀστική ἐπανάσταση στή Ρωσία. Ὁ Τολστόϊ εἶναι πρωτότυπος, γιατί τό σύνολο τῶν ἀντι-

λήψεών του, παρμένων σάν μιά ἑνότητα ἐκφράζει ἀκριβῶς τίς ἰδιομορφίες τῆς ἐπανάστασής μας σάν *ἀγροτικῆς* ἀστικῆς ἐπανάστασης» (σελ. 214).

Ταυτόχρονα ὁ Λένιν ἀποκαλύπτει τίς ἀντιφάσεις στίς ἀντιλήψεις, στή διδασκαλία καί στή δημιουργία τοῦ Τολστόϊ καί ἀποδείχνει ὅτι οἱ ἀντιφάσεις αὐτές εἶναι ἀντανάκλαση τῶν συνθηκῶν τῆς ρωσικῆς ζωῆς τοῦ τελευταίου τρίτου τοῦ 19ου αἰώνα. Ὁ Λένιν, ἐκτιμώντας βαθιά τό μεγάλο ταλέντο τοῦ συγγραφέα, σημειώνει καί τίς σκιερές πλευρές τῆς κοσμοθεωρίας του: τήν τάση «νά βάλει στή θέση τῶν ἐπίσημα διορισμένων παπάδων, παπάδες ἀπό πεποίθηση», τήν ἀντικατάσταση τῆς δραστήριας πάλης ἐνάντια στό κοινωνικό κακό μέ τήν ἀδύνατη ἔκκληση τῆς ἠθικῆς αὐτοτελειοποίησης καί τοῦ κηρύγματος «τῆς μή ἀντίστασης στό κακό μέ τή βία». Ὁ Λένιν κοροϊδεύει τούς ρώσους καί ξένους τολστοϊκούς, πού προσπάθησαν νά μετατρέψουν σέ δόγμα τίς πιό ἀδύνατες, τίς πιό καθυστερημένες πλευρές τῶν ἀντιλήψεων τοῦ Τολστόϊ.

Τό ἄρθρο τοῦ Λένιν «Ὁ Λέων Τολστόϊ, σάν καθρέφτης τῆς ρωσικῆς ἐπανάστασης» εἶναι πρότυπο βαθιᾶς κοινωνικῆς ἀνάλυσης τῆς οὐσίας τῆς λογοτεχνίας καί κομματικοῦ τρόπου ἐξέτασής της.

Ἐξαιρετικά σπουδαία σημασία ἔχουν οἱ ἐργασίες τοῦ Λένιν σχετικά μέ τά ζητήματα τῆς διεθνοῦς πολιτικῆς καί τοῦ ἐθνικοαπελευθερωτικοῦ κινήματος τῶν λαῶν τῶν ἀποικιακῶν καί ἐξαρτημένων χωρῶν. Ὁ Λένιν στά ἄρθρα «Εὔφλεκτο ὑλικό στήν παγκόσμια πολιτική», «Ὁ πολεμοχαρής μιλιταρισμός καί ἡ ἀντιμιλιταριστική τακτική τῆς σοσιαλδημοκρατίας», «Εἰρηνική ἐκδήλωση τῶν ἄγγλων καί γερμανῶν ἐργατῶν», «Τά γεγονότα στά Βαλκάνια καί στήν Περσία», «Ἡ συνεδρίαση τοῦ Διεθνοῦς Σοσιαλιστικοῦ Γραφείου» φωτίζει τά σπουδαιότερα γεγονότα τῆς διεθνοῦς ζωῆς καί καθορίζει τήν τακτική τῆς σοσιαλδημοκρατίας στήν πάλη ἐνάντια στήν ἀποικιακή πολιτική καί στήν ἐθνική καταπίεση, ἐνάντια στό μιλιταρισμό καί στόν κίνδυνο τοῦ πολέμου.

Μεγάλη προσοχή δίνει ὁ Β. Ι. Λένιν στό ξεσκέπασμα τῆς ληστρικῆς, ἰμπεριαλιστικῆς πολιτικῆς τῶν εὐρωπαίων ἀποικιοκρατῶν στήν Ἀσία. Ὁ Λένιν, παίρνοντας γιά παράδειγμα τήν κατάπνιξη τοῦ ἐθνικοαπελευθερωτικοῦ ἀγώνα τῆς Περσίας, τῶν Ἰνδιῶν καί τῶν ἄλλων χωρῶν ἀπό τούς ἀποικιοκράτες, δείχνει «τί *θηρία* γίνονται καί οἱ πιό "πολιτισμένοι" εὐρωπαῖοι πολιτικοί "παράγοντες", πού ἔχουν περάσει τήν ἀνώτατη σχολή

τοῦ συνταγματισμοῦ, ὅταν τά πράγματα φτάσουν ὥς τήν ἀφύπνιση τῆς πάλης τῶν μαζῶν ἐνάντια στό κεφάλαιο, ἐνάντια στό καπιταλιστικό ἀποικιακό σύστημα, δηλ. στό σύστημα τῆς ὑποδούλωσης, τῆς ληστείας καί τῆς βίας» (σελ. 178, 181). Ὁ Λένιν ὑπογραμμίζει ὅτι κανένας ὑποκριτικός λόγος καί καμιά διπλωματική ταχυδακτυλουργία δέν μποροῦν νά κρύψουν τόν ἀντεπαναστατικό συνασπισμό τῶν λεγόμενων πολιτισμένων χωρῶν ἐνάντια στούς καταπιεζόμενους λαούς τῆς Ἀσίας, πού φλέγονται ἀπό τήν ἐπιθυμία τῆς ἐλευθερίας. Εἶναι ἀνάγκη, ἔγραφε ὁ Λένιν, νά ξεσκίζουμε τό προσωπεῖο τῶν ὑποκριτῶν ἀστῶν, ν' ἀποκαλύπτουμε μπροστά στά μάτια τῶν πλατιῶν λαϊκῶν μαζῶν τήν ἀντιδραστικότητα τῶν ἀστικῶν κυβερνήσεων, πού ἀπό φόβο πρός τόν ἀγώνα τοῦ προλεταριάτου στή χώρα τους παίζουν τό ρόλο τοῦ χωροφύλακα ἀπέναντι στήν ἐπανάσταση στήν Ἀσία. Ὁ Λένιν στά ἄρθρα του ξεσκεπάζει τή συνωμοσία τῶν ἀποικιακῶν Δυνάμεων, πού ἀποβλέπει στήν συντριβή τῶν ἐπαναστάσεων στήν Ἀνατολή, στή συνέχιση τῆς ἀποικιακῆς ληστείας καί τῶν ἐδαφικῶν κατακτήσεων.

Ὁ Λένιν σημειώνει μέ χαρά τίς ἐπιτυχίες τοῦ ἐθνικοαπελευθερωτικοῦ κινήματος στήν Περσία, στήν Τουρκία, στίς Ἰνδίες, στήν Κίνα. Ὁ Λένιν βλέπει τόν ἀγώνα τῶν ἀποικιακῶν καί ἐξαρτημένων χωρῶν γιά τήν ἀπελευθέρωσή τους σάν ἕνα μέρος τοῦ διεθνοῦς ἐπαναστατικοῦ κινήματος. Ὁ Λένιν διακηρύσσει ὅτι ἡ πάλη ἐνάντια σέ κάθε ἀποικιακή καταπίεση καί ἀποικιακή πολιτική εἶναι τό ἄμεσο καθῆκον τοῦ διεθνοῦς προλεταριάτου. «Κάτω κάθε ἀποικιακή πολιτική, κάτω ὅλη ἡ πολιτική τῆς ἐπέμβασης καί τῆς καπιταλιστικῆς πάλης γιά τήν κατάκτηση ξένων ἐδαφῶν, γιά τήν ὑποδούλωση ἄλλων λαῶν, γιά νέα προνόμια, γιά νέες ἀγορές, γιά τά στενά κτλ.!» (σελ. 235).

Ὁ Λένιν κάνει αὐστηρή κριτική στούς ὀλλανδούς καί γερμανούς ὀπορτουνιστές, πού προσπαθοῦσαν νά ὑποκαταστήσουν τήν πάλη ἐνάντια στήν ἀποικιακή ληστεία μέ τήν πολιτική τῶν ἀστικῶν μεταρρυθμίσεων στίς ἀποικίες, παίρνοντας στήν πράξη θέση ὑπέρ τῆς διατήρησης καί τῆς ὑπεράσπισης τῆς ἀποικιακῆς πολιτικῆς τῶν ἀστικῶν κρατῶν. Οἱ ὀπορτουνιστές παραιτοῦνται ἀπό τήν πάλη τῆς σοσιαλδημοκρατίας ἐνάντια στήν ἀποικιακή πολιτική, ἀπό τή ζύμωση μέσα στίς μάζες ἐνάντια στήν ἀποικιακή ληστεία, ἀπό τήν ἀφύπνιση τοῦ πνεύματος τῆς ἀπόκρουσης καί τῆς ἀντίστασης μέσα στίς καταπιεζόμενες μάζες τῶν ἀποικιῶν, καί συγκεντρώνουν

τήν προσοχή τους στίς «μεταρυθμίσεις» τοῦ ἀποικιακοῦ τρόπου ζωῆς «στά πλαίσια τῆς ὑπάρχουσας τάξης πραγμάτων».

Ὅλες αὐτές οἱ θέσεις τοῦ Λένιν ἀποκτοῦν ἰδιαίτερη σημασία στίς σημερινές συνθῆκες, ὅταν κάτω ἀπό τά χτυπήματα τῶν ἐθνικοαπελευθερωτικῶν κινημάτων, τά ὁποῖα ὑποστηρίζονται ἀπό τίς σοσιαλιστικές χῶρες, ἀπό τό διεθνές ἐργατικό κίνημα καί ὅλες τίς προοδευτικές δυνάμεις, καταρέει τό ἀποικιακό σύστημα τοῦ ἰμπεριαλισμοῦ, ὅταν ἕνα ἀπό τά πιό σπουδαῖα καθήκοντα τοῦ καιροῦ μας εἶναι ἡ πάλη γιά τή γρηγορότερη καί ὁλοκληρωτική κατάργηση τοῦ ἀποικιακοῦ συστήματος παντοῦ σ' ὅλες του τίς μορφές καί ἐκδηλώσεις.

Στά ἄρθρα του πού εἶναι ἀφιερωμένα στή διεθνή κατάσταση, ὁ Λένιν ἀποκαλύπτει ὁρισμένα οὐσιώδη γνωρίσματα, χαρακτηριστικά γιά τήν ἐποχή τοῦ ἰμπεριαλισμοῦ. Τονίζει τήν ὄξυνση τῆς πάλης τοῦ προλεταριάτου ἐνάντια στήν ἀστική τάξη σ' ὅλες τίς ἀναπτυγμένες καπιταλιστικές χῶρες, τό δυνάμωμα τοῦ κινήματος τῶν λαϊκῶν μαζῶν ἐνάντια στά τράστ, τή συνένωση τῆς ἐπαναστατικῆς πάλης τοῦ προλεταριάτου τῶν εὐρωπαϊκῶν χωρῶν μέ τό ἐθνικοαπελευθερωτικό κίνημα τῶν λαῶν τῆς Ἀσίας καί μιά σειρά ἄλλους παράγοντες πού προετοιμάζουν τίς συνθῆκες γιά τή νίκη τῆς σοσιαλιστικῆς ἐπανάστασης.

«Τό εὔφλεκτο ὑλικό, — γράφει ὁ Β. Ι. Λένιν, — αὐξάνει τόσο γοργά σ' ὅλα τά προηγμένα κράτη τοῦ κόσμου, ἡ πυρκαγιά ἁπλώνεται τόσο ἔκδηλα στά περισσότερα κράτη τῆς Ἀσίας, πού χτές ἀκόμη κοιμοῦνταν ἕνα βαθύ ὕπνο, ὥστε τό δυνάμωμα τῆς διεθνοῦς ἀστικῆς ἀντίδρασης καί ἡ ὄξυνση κάθε ξεχωριστῆς ἐθνικῆς ἐπανάστασης νά εἶναι πράγματα ἐντελῶς ἀναπόφευκτα» (σελ. 186 - 187).

Ὁ Λένιν, σημειώνοντας τήν ἀνάπτυξη τοῦ ἐπαναστατικοῦ κινήματος τοῦ προλεταριάτου, ὑπογραμμίζει ὅτι τό κίνημα αὐτό δέν μπορεῖ νά προχωρεῖ ἰσόμετρα καί μέ τίς ἴδιες μορφές σ' ὅλες τίς χῶρες. Ἡ διαφορά τῶν ἱστορικῶν συνθηκῶν, τῶν πολιτικῶν καθεστώτων στίς διάφορες χῶρες καί τῶν μορφῶν τοῦ ἐργατικοῦ κινήματος καθορίζει τούς διάφορους ρυθμούς καί ἐκδηλώσεις τοῦ ἑνιαίου ἐπαναστατικοῦ προτσές. Κάθε χώρα, ἀποδείχνει ὁ Λένιν, φέρνει τά δικά της πολύτιμα, πρωτότυπα χαρακτηριστικά στόν κοινό χείμαρο.

Μεγάλη σημασία ἔδινε ὁ Λένιν τά χρόνια αὐτά στόν αὐξανόμενο κίνδυνο τοῦ παγκόσμιου πολέμου καί στήν πάλη ἐνάντιά του. Δείχνει πώς οἱ ἰθύνοντες κύκλοι τῶν ἰμπεριαλι-

στικῶν κρατῶν, καλυπτόμενοι πίσω ἀπό διπλωματικές φράσεις γιά ἑδραίωση τῆς εἰρήνης, προετοιμάζουν τόν πόλεμο, δημιουργοῦν ἕνα πλατύ δίχτυ φανερῶν και μυστικῶν συμφωνιῶν, πολεμικῶν συμμαχιῶν.

Ὁ Λένιν παραθέτει τή θέση ἀπό τήν ἀπόφαση τοῦ σοσιαλιστικοῦ συνεδρίου τῆς Στουτγάρδης ὅτι οἱ πόλεμοι ἔχουν τή ρίζα τους στήν ἴδια τή φύση τοῦ καπιταλισμοῦ. Συνδέοντας τήν ὁριστική ἐξάλειψη τῶν κοινωνικῶν καί ἐθνικῶν αἰτιῶν ἐμφάνισης κάθε λογῆς πολέμου μέ τή νίκη τοῦ σοσιαλισμοῦ σ' ὅλο τόν κόσμο, ὁ Λένιν καλοῦσε ταυτόχρονα τό κόμμα τῆς ἐργατικῆς τάξης νά παλεύει ἐνάντια στό μιλιταρισμό, γιά τήν ἀποτροπή τῶν ἰμπεριαλιστικῶν πολέμων, τόνιζε τή μεγάλη σημασία τῆς ἀντιμιλιταριστικῆς δράσης τῆς ἐπαναστατικῆς σοσιαλδημοκρατίας καί τῆς διάδοσης τῶν ἰδεῶν τῆς διεθνοῦς ἀλληλεγγύης μέσα στίς ἐργαζόμενες μάζες. Ὁ Λένιν ἐπικρίνει τίς ἀντιλήψεις τῶν δεξιῶν σοσιαλδημοκρατῶν (Φόλμαρ κ.ἄ.), πού δήλωναν ὅτι, ἄν ὁ μιλιταρισμός καί οἱ πόλεμοι εἶναι ἀναπόφευκτοι συνοδοιπόροι τοῦ καπιταλισμοῦ, δέν ἔχει νόημα νά γίνεται πάλη ἐνάντιά τους, νά διεξάγεται εἰδική ἀντιμιλιταριστική δράση. Ὁ Λένιν, ἔγραφε ὅτι ἡ ἀνάγκη τῆς ἀντιμιλιταριστικῆς προπαγάνδας πηγάζει ὄχι μόνο ἀπό τίς ἀντιλήψεις ἀρχῶν, ἀλλά καί ἐπιβεβαιώνεται ἀπό τήν ἱστορική πείρα ὅτι εἶναι ἀπό πρακτική ἄποψη σκόπιμη καί καρποφόρα. Ὁ Λένιν ἀναφέρει μιά σειρά θετικά παραδείγματα ἀπό τήν ἀντιμιλιταριστική ζύμωση μερικῶν εὐρωπαϊκῶν σοσιαλδημοκρατικῶν κομμάτων, τονίζει ἰδιαίτερα τήν κοινή συγκέντρωση τῶν ἄγγλων καί γερμανῶν ἐργατῶν ἐνάντια στόν αὐξανόμενο κίνδυνο τοῦ πολέμου, πού ἔγινε στό Βερολίνο στίς 20 τοῦ Σεπτέμβρη 1908 καί δίνει περίληψη τῆς ἀπόφασης, ἡ ὁποία ψηφίστηκε στή συγκέντρωση καί πού τονίζει ὅτι ἡ λύση τοῦ ζητήματος τοῦ πολέμου καί τῆς εἰρήνης βρίσκεται στά χέρια τῆς ἐργατικῆς τάξης.

Ὁ Λένιν ἔδειξε ὅτι οἱ ἀντιλήψεις τοῦ Φόλμαρ, τοῦ Νόσκε καί τῶν ὀπαδῶν τους γιά τήν ἀνάγκη νά πάρουν μέρος σ' ἕναν «ἀμυντικό» πόλεμο τούς σπρώχνουν στό δρόμο τοῦ ἐθνικισμοῦ, στό δρόμο τῆς ὑπεράσπισης τῆς ἀστικῆς πατρίδας τους. Ἔκανε κριτική τῆς ὀπορτουνιστικῆς τακτικῆς τῶν δεξιῶν σοσιαλδημοκρατῶν, πού ἀργότερα, στά χρόνια τοῦ πρώτου παγκόσμιου πολέμου, τούς ὁδήγησε στίς θέσεις τοῦ σοσιαλσωβινισμοῦ.

Ὁ Λένιν, σημειώνοντας ὅτι ἡ ἐθνικιστική θέση τῶν δεξιῶν γερμανῶν σοσιαλδημοκρατῶν ἔρχεται σέ ἀντίθεση μέ

τή θέση τοῦ «Μανιφέστου τοῦ Κομμουνιστικοῦ κόμματος», ὅτι στίς συνθῆκες τοῦ καπιταλισμοῦ «οἱ προλετάριοι δέν ἔχοιν πατρίδα», ἔκανε ἀποφασιστική πάλη καί ἐνάντια στήν ἀναρχική λογοκοπία καί στόν ἐθνικό μηδενισμό τοῦ γάλλου σοσιαλιστῆ Γκουστάβ Ἐρβέ πού δήλωνε ὅτι γιά τό προλεταριάτο εἶναι ἀδιάφορο σέ ποιά πατρίδα ζεῖ. Ὁ Λένιν δείχνει τήν οὐσία τοῦ πραγματικοῦ, προλεταριακοῦ πατριωτισμοῦ, πού δέν ἔχει τίποτε τό κοινό μέ τόν ψεύτικο, ἰδιοτελή πατριωτισμό τῆς ἀστικῆς τάξης. «Ἡ πατρίδα, δηλ. τό δοσμένο πολιτικό, πολιτιστικό καί κοινωνικό περιβάλλον, — ὑπογραμμίζει ὁ Λένιν, — εἶναι ὁ πιό ἰσχυρός παράγοντας στήν ταξική πάλη τοῦ προλεταριάτου... Τό προλεταριάτο δέν μπορεῖ ν' ἀντιμετωπίζει μέ ἀδιαφορία καί ἀπάθεια τίς πολιτικές, κοινωνικές καί πολιτιστικές συνθῆκες τῆς πάλης του, συνεπῶς, δέν μπορεῖ νά τοῦ εἶναι ἀδιάφορη καί ἡ τύχη τῆς χώρας του» (σελ 194.).

Τό ζήτημα τῆς στάσης ἀπέναντι στόν πόλεμο, δίδασκε ὁ Λένιν, οἱ σοσιαλδημοκράτες πρέπει νά τό λύνουν ὄχι ἀπό τήν ἄποψη ἄν αὐτός ἔχει ἀμυντικό ἤ ἐπιθετικό χαρακτήρα, ἀλλά ἀπό τίς θέσεις τῆς ὑπεράσπισης τῶν *ταξικῶν* συμφερόντων τοῦ διεθνοῦς προλεταριάτου.

Ὁ Λένιν σάν μεγάλος ἀγωνιστής τῆς εἰρήνης καλοῦσε στήν πάλη ἐνάντια στούς ἰμπεριαλιστικούς πολέμους. Ἔριξε τό σύνθημα αὐτό ἀκόμη τήν περίοδο πού ὁ καπιταλισμός κυριαρχοῦσε στό διεθνή στίβο, ἐνῶ οἱ κοινωνικές καί πολιτικές δυνάμεις πού δέν εἶχαν συμφέρον ἀπό τόν πόλεμο, ἦταν ἀσθενεῖς, ὄχι ἀρκετά ὀργανωμένες καί δέν μποροῦσαν νά χαλιναγωγήσουν τούς ἰμπεριαλιστές. Σήμερα πού ὁ σοσιαλισμός εἶναι παγκόσμιο σύστημα, πού μετατρέπεται σέ ἀποφασιστικό παράγοντα ἐξέλιξης τῆς ἀνθρώπινης κοινωνίας, ὁ πόλεμος ἔπαψε νά εἶναι μοιραῖα ἀναπόφευκτος. Ὁ παγκόσμιος πόλεμος μπορεῖ ν' ἀποτραπεῖ μέ τίς ἑνωμένες προσπάθειες τοῦ παγκόσμιου σοσιαλιστικοῦ στρατοπέδου, τῆς διεθνοῦς ἐργατικῆς τάξης, τοῦ ἐθνικοαπελευθερωτικοῦ κινήματος, ὅλων τῶν χωρῶν πού παλεύουν ἐνάντια στόν πόλεμο, καί ὅλων τῶν φιλειρηνικῶν δυνάμεων.

Στό δέκατο ἕβδομο τόμο περιέχονται 12 ντοκουμέντα τοῦ Λένιν, πού γιά πρώτη φορά μπῆκαν στά Ἅπαντα τοῦ Β. Ι. Λένιν. Ὀχτώ ἀπ' αὐτά, πού δημοσιεύτηκαν νωρίτερα στή Λενινιστική συλλογή, τόμ. XXV εἶναι δηλώσεις, σχέδια ἀποφάσεων καί ψηφισμάτων πού ὑποβλήθηκαν ἀπό τόν Λένιν στήν ὁλομέλεια τῆς ΚΕ τόν Αὔγουστο τοῦ 1908 καί στήν V

Πανρωσική συνδιάσκεψη τοῦ ΣΔΕΚΡ τό Δεκέμβρη τοῦ 1908. Τά ὑλικά αὐτά δείχνουν τί έντατική πάλη χρειάστηκε νά κάνει ὁ Λένιν ἐνάντια στούς μενσεβίκους-λικβινταριστές γιά νά νικήσει ἡ ἐπαναστατική τακτική τοῦ κόμματος. Στό μέρος «Προπαρασκευαστικά ὑλικά» δημοσιεύονται 4 ντοκουμέντα τοῦ Λένιν: «Τροποποιήσεις στό σχέδιο ἀπόφασης γιά τή σύγκληση τῆς Πανρωσικῆς κομματικῆς συνδιάσκεψης, πού ὑποβλήθηκε στήν ὁλομέλεια τῆς ΚΕ τοῦ ΣΔΕΚΡ», «Περίληψη τοῦ λόγου γιά τό ὀργανωτικό ζήτημα στήν V Πανρωσική συνδιάσκεψη τοῦ ΣΔΕΚΡ», «Σχέδιο διαλέξεων γιά τό μαρξισμό» καί «Σχέδιο διάλεξης "Ἡ σημερινή κατάσταση τῆς Ρωσίας"».

Τό Ἰνστιτοῦτο μαρξισμοῦ-λενινισμοῦ
τῆς ΚΕ τοῦ ΚΚΣΕ

ΣΤΟΝ ΙΣΙΟ ΔΡΟΜΟ[1]

Δημοσιεύτηκε τήν (1 τοῦ 'Απρίλη) 19 τοῦ Μάρτη 1908 στήν ἐφημερίδα «Προλετάρι», ἀρ. φύλ. 26

Δημοσιεύεται σύμφωνα μέ τό κείμενο τῆς ἐφημερίδας

Ἡ διάλυση τῆς δεύτερης Δούμας καί τό πραξικόπημα τῆς 3 τοῦ Ἰούνη 1907 [2] ἀποτέλεσαν σημεῖο στροφῆς στήν ἱστορία τῆς ἐπανάστασής μας, τήν ἀπαρχή κάποιας ἰδιαίτερης περιόδου ἤ ἑνός ζίγκ-ζάγκ στήν ἀνάπτυξή της. Μιλήσαμε ἤδη πολλές φορές γιά τή σημασία αὐτοῦ τοῦ ζίγκ-ζάγκ ἀπό τήν ἄποψη τοῦ γενικοῦ συσχετισμοῦ τῶν ταξικῶν δυνάμεων στή Ρωσία καί τῶν καθηκόντων τῆς ἀστικῆς ἐπανάστασης πού δέν ὁλοκληρώθηκε. Τώρα θέλουμε νά σταθοῦμε στήν κατάσταση τῆς κομματικῆς μας δουλιᾶς σέ σχέση μ' αὐτή τή στροφή τῆς ἐπανάστασης.

Πέρασε πάνω ἀπό μισός χρόνος ἀπό τότε πού ἔγινε τό ἀντιδραστικό πραξικόπημα τῆς 3 τοῦ Ἰούνη καί δέν ὑπάρχει ἀμφιβολία ὅτι τό πρῶτο ἑξάμηνο ὕστερα ἀπ' αὐτό χαρακτηρίζεται ἀπό μιά σημαντική κατάπτωση καί ἐξασθένιση ὅλων τῶν ἐπαναστατικῶν ὀργανώσεων καί μαζί μ' αὐτές καί τῆς σοσιαλδημοκρατικῆς. Ταλαντεύσεις, σύγχυση καί ἀποσύνθεση, τέτιο εἶναι τό γενικό χαρακτηριστικό αὐτοῦ τοῦ ἑξαμήνου. Οὔτε καί μποροῦσε, φυσικά, νά γίνει διαφορετικά, γιατί τό ὑπερβολικό δυνάμωμα τῆς ἀντίδρασης καί ὁ προσωρινός θρίαμβός της σέ συνθῆκες ἀνακοπῆς τῆς ἄμεσης ταξικῆς πάλης δέν μπορεῖ παρά νά συνοδεύεται ἀπό μιά κρίση τῶν ἐπαναστατικῶν κομμάτων.

Τώρα διακρίνεται πιά ἐντελῶς καθαρά μιά ὁλόκληρη σειρά ἀπό σημάδια πού μαρτυροῦν τό σταμάτημα αὐτῆς τῆς κρίσης, μαρτυροῦν ὅτι τό χειρότερο ξεπεράστηκε πιά, ὅτι ὁ σωστός δρόμος χαράχτηκε ἤδη, ὅτι τό κόμμα μπαίνει καί πάλι στόν ἴσιο δρόμο, τό δρόμο τῆς συνεποῦς καί σταθερῆς καθοδήγησης τῆς ἐπαναστατικῆς πάλης τοῦ σοσιαλιστικοῦ προλεταριάτου.

Πάρτε μιά ἀπό τίς πολύ χαρακτηριστικές, ὄχι βέβαια ἀπ' τίς πιό βαθιές, ἴσως ὅμως ἀπ' τίς πιό φανερές ἐξωτερικές ἐκδη-

λώσεις τῆς κομματικῆς κρίσης. Εἶναι ἡ φυγή τῶν διανοουμένων ἀπό τό κόμμα. Τό πρῶτο φύλλο τοῦ Κεντρικοῦ Ὀργάνου τοῦ κόμματός μας [3] πού κυκλοφόρησε τό Φλεβάρη αὐτοῦ τοῦ χρόνου καί πού δίνει πάρα πολύ ὑλικό γιά τήν ἐκτίμηση τῆς ἐσωτερικῆς ζωῆς τοῦ κόμματος, ὑλικό πού στό μεγαλύτερο μέρος του ἀναδημοσιεύεται ἀπό μᾶς, χαρακτηρίζει τή φυγή αὐτή ἐξαιρετικά παραστατικά. «Τόν τελευταῖο καιρό *ἐξαιτίας τῆς ἔλλειψης* στελεχῶν-διανοουμένων ἡ περιφερειακή ὀργάνωση νεκρώθηκε», γράφουν σέ ἀνταπόκριση ἀπό τό ἐργοστάσιο τοῦ Κουλεμπάκι (Περιφερειακή ὀργάνωση Βλαντίμιρ τῆς Κεντρικῆς βιομηχανικῆς περιοχῆς). «Οἱ ἰδεολογικές μας δυνάμεις λυώνουν σάν τό χιόνι», γράφουν ἀπό τά Οὐράλια. «Τά στοιχεῖα πού ἀποφεύγουν γενικά τίς παράνομες ὀργανώσεις . . . καί πού εἶχαν προσχωρήσει στό κόμμα μόνο τή στιγμή τῆς ἀνόδου καί τῆς πραγματικῆς ἐλευθερίας πού ὑπῆρχε τότε σέ πολλά μέρη, ἐγκατέλειψαν τίς κομματικές μας ὀργανώσεις». Καί τό ἄρθρο τοῦ Κεντρικοῦ Ὀργάνου «Τά ὀργανωτικά ζητήματα» βγάζει ἀπό τίς πληροφορίες αὐτές (καί ἄλλες πού δέν δημοσιεύονται) τό συμπέρασμα, λέγοντας: «Οἱ διανοούμενοι, ὅπως εἶναι γνωστό, λιποτακτοῦν τόν τελευταῖο καιρό κατά μάζες».

Ἡ ἀπαλλαγή ὅμως τοῦ κόμματος ἀπό τή μισοπρολεταριακή, μισομικροαστική διανόηση ἀρχίζει ν' ἀφυπνίζει πρός *μιά νέα ζωή* τίς νέες *καθαρά προλεταριακές* δυνάμεις πού συσσωρεύτηκαν στήν περίοδο τοῦ ἡρωϊκοῦ ἀγώνα τῶν προλεταριακῶν μαζῶν. Αὐτή ἡ ἴδια ἡ ὀργάνωση τοῦ Κουλεμπάκι πού, σύμφωνα μέ τό ἀπόσπασμα τῆς ἀνταπόκρισης πού παραθέσαμε ἐδῶ, βρισκόταν σέ ἀπελπιστική κατάσταση, καί μάλιστα εἶχε «νεκρωθεῖ» ὁλότελα, ἀναστήθηκε. «Οἱ ἐργατικές κομματικές ἑστίες,—διαβάζουμε σ' αὐτήν τήν ἀνταπόκριση,— πού εἶναι σκορπισμένες στήν περιφέρεια σέ ἀφθονία, στίς περισσότερες περιπτώσεις δίχως διανοουμένους, δίχως τύπο, ἀκόμη καί δίχως ὁποιαδήποτε σύνδεση μέ τά κομματικά κέντρα, δέν θέλουν νά πεθάνουν . . . Ὁ ἀριθμός τῶν ὀργανωμένων δέν λιγοστεύει, ἀλλά μεγαλώνει . . . Μιά πού δέν ὑπάρχουν διανοούμενοι, τήν προπαγανδιστική δουλιά εἶναι ὑποχρεωμένοι νά τήν κάνουν οἱ ἴδιοι οἱ ἐργάτες, οἱ περισσότερο συνειδητοί ἀπ' αὐτούς». Βγαίνει σάν γενικό συμπέρασμα ὅτι «σέ πολλά μέρη ("Σοτσιάλ-Ντεμοκράτ", ἀρ. φύλ. 1, σελ. 28), ἐξαιτίας τῆς φυγῆς τῶν διανοουμένων, ἡ ὑπεύθυνη δουλιά περνάει στά χέρια τῶν πρωτοπόρων ἐργατῶν».

Αὐτή ἡ ἀνασυγκρότηση τῶν κομματικῶν ὀργανώσεων πάνω

σέ διαφορετικό, μπορεῖ νά πεῖ κανείς, ταξικό θεμέλιο εἶναι, φυσικά, δύσκολο ἔργο καί δέν πρόκειται ν' ἀναπτυχθεῖ χωρίς ταλαντεύσεις. Δύσκολο ὅμως εἶναι τό πρῶτο βῆμα, κι' αὐτό τό βῆμα ἔγινε κιόλας. Τό κόμμα μπῆκε πιά στόν ἴσιο δρόμο τῆς καθοδήγησης τῶν ἐργατικῶν μαζῶν ἀπό πρωτοπόρους «διανοουμένους» πού εἶναι βγαλμένοι μέσα ἀπ' τούς ἴδιους τούς ἐργάτες.

Ἡ δουλιά στά συνδικάτα καί στούς συνεταιρισμούς, μέ τήν ὁποία καταπιαστήκαμε στήν ἀρχή ψηλαφητά, διαμορφώνεται τελείως καί παίρνει σταθερές μορφές. Δυό ἀποφάσεις τῆς Κεντρικῆς Ἐπιτροπῆς, γιά τά συνδικάτα καί γιά τούς συνεταιρισμούς, πού ψηφίστηκαν *καί οἱ δυό ὁμόφωνα*, ὑπαγορεύτηκαν κιόλας ἀπό τήν ἀναπτυσσόμενη δουλιά κατά τόπους. Κομματικοί πυρῆνες σ' ὅλες τίς ἐξωκομματικές ὀργανώσεις· καθοδήγησή τους στό πνεῦμα τῶν μαχητικῶν καθηκόντων τοῦ προλεταριάτου, στό πνεῦμα τῆς ἐπαναστατικῆς ταξικῆς πάλης· «ἀπό τήν ἐξωκομματικότητα στήν κομματικότητα» («Σοτσιάλ - Ντεμοκράτ», ἀρ. φύλ. 1, σελ. 28), νά ὁ δρόμος στόν ὁποῖο μπῆκε πιά κι' ἐδῶ τό ἐργατικό κίνημα. Ὁ ἀνταποκριτής μιᾶς κομματικῆς ὀργάνωσης στήν ἀπόμερη ἐπαρχιακή πολιτειούλα τοῦ Μίνσκ μεταδίδει: «Οἱ πιό ἐπαναστατικά διατεθειμένοι ἐργάτες ἀπομακρύνονται ἀπ' αὐτές (τίς ἀκρωτηριασμένες ἀπ' τίς ἀρχές νόμιμες ἑνώσεις) κι' ὅλο καί περισσότερο εὐνοοῦν τό σχηματισμό παράνομων ἑνώσεων».

Πρός τήν ἴδια αὐτή κατεύθυνση, «ἀπό τήν ἐξωκομματικότητα στήν κομματικότητα», ἀναπτύσσεται ἡ δουλιά σ' ἕναν ὁλότελα διαφορετικό τομέα, ἡ δουλιά τῆς σοσιαλδημοκρατικῆς ὁμάδας τῆς Δούμας. Αὐτό ἀντηχεῖ, φυσικά, παράξενα, εἶναι ὅμως γεγονός: δέν μποροῦμε νά τοποθετήσουμε ἀμέσως σέ κομματικό ὕψος τή δουλιά τῶν κοινοβουλευτικῶν μας ἀντιπροσώπων, ὅπως δέν ἀρχίσαμε νά δουλεύουμε ἀμέσως «μέ κομματικό τρόπο» καί στούς συνεταιρισμούς. Ἐκλεγμένοι σύμφωνα μ' ἕναν ἐκλογικό νόμο πού νοθεύει τή θέληση τοῦ λαοῦ,—ἐκλεγμένοι μεσ' ἀπ' τόν κύκλο τῶν σοσιαλδημοκρατῶν πού εἶχαν διατηρήσει τή νομιμότητα, κύκλο πού ἀραίωσε πάρα πολύ ὕστερα ἀπό τίς διώξεις κατά τίς δυό πρῶτες Δοῦμες,— οἱ σοσιαλδημοκράτες μας τῆς Δούμας στήν *πραγματικότητα* ἦταν στήν ἀρχή ἀναπόφευκτα περισσότερο ἐξωκομματικοί σοσιαλδημοκράτες, παρά πραγματικά μέλη τοῦ κόμματος.

Αὐτό εἶναι λυπηρό, μά γεγονός, κι' εἶναι ζήτημα ἄν θά μποροῦσε νά γίνει διαφορετικά σέ μιά καπιταλιστική χώρα, πού

εἶναι τυλιγμένη μέ χιλιάδες δουλοπαροικιακά νήματα, σέ συνθῆκες πού ἕνα νόμιμο ἐργατικό κόμμα ὑπῆρξε μονάχα γιά δυό περίπου χρόνια. Καί πάνω σ' αὐτό τό γεγονός ἤθελαν νά οἰκοδομήσουν τήν τακτική τους τῆς δημιουργίας μιᾶς μή ἐπαναστατικῆς σοσιαλδημοκρατίας ὄχι μόνο οἱ ἀκομματικοί, μά καί οἱ «ἀκέφαλοι» σοσιαλδημοκρατίζοντες διανοούμενοι, πού μαζεύτηκαν γύρω ἀπό τήν ὁμάδα τῆς Δούμας, ὅπως οἱ μύγες γύρω ἀπό ἕνα πιάτο μέ μέλι. Μά σάν ν' ἀποτυχαίνουν οἱ προσπάθειες αὐτῶν τῶν ἀξιότιμων μπερνσταϊνικῶν! Σάν ν' ἀρχίζει νά διορθώνεται ἡ δουλιά τῆς σοσιαλδημοκρατίας κι' ἐδῶ. Δέν θ' ἀρχίσουμε νά προφητεύουμε, δέν θά κλείσουμε τά μάτια μπροστά στίς τεράστιες προσπάθειες πού θά χρειαστεῖ ἀκόμη νά καταβληθοῦν γιά νά ὀργανωθεῖ κάπως ὑποφερτά ἡ κοινοβουλευτική σοσιαλδημοκρατική δουλιά στίς δικές μας συνθῆκες, ἀλλά θά σημειώσουμε ὅτι στό πρῶτο φύλλο τοῦ ΚΟ ὑπάρχει μιά κομματική κριτική τῆς ὁμάδας καί μιά *εἰδική ἀπόφαση* τῆς ΚΕ γιά ἕνα πιό σωστό προσανατολισμό τῶν ἐργασιῶν της. Δέν θεωροῦμε σέ καμιά περίπτωση ὅτι ἡ κριτική πού κάνει τό ΚΟ ἐξαντλεῖ ὅλα τά προβλήματα, ἐμεῖς πιστεύουμε, π.χ., ὅτι οἱ σοσιαλδημοκράτες δέν ἔπρεπε νά ψηφίσουν οὔτε ὑπέρ τῆς παράδοσης κατά προτεραιότητα στά ζέμστβο τῶν εἰσπράξεων ἀπό τήν ἔγγεια φορολογία, οὔτε ὑπέρ τῆς *ἐξαγορᾶς* σέ χαμηλή τιμή τῆς δημοτικῆς γῆς πού μισθώνεται ἀπό τή φτωχολογιά (βλ. σελ. 36, ἀρ. φύλ. 1, τοῦ ΚΟ). Ὅλα ὅμως αὐτά τά ζητήματα εἶναι δευτερεύουσας σχετικά σημασίας. Τό βασικό καί τό κυριότερο εἶναι ὅτι ἡ μετατροπή τῆς ὁμάδας σέ μιά πραγματικά κομματική ὀργάνωση διαφαίνεται πιά καθαρά σ' ὅλη τή δουλιά μας, καί ὅτι, ἑπομένως, τό κόμμα θά τό πετύχει αὐτό, ὅσους κόπους κι' ἄν στοιχίσει, μέ ὅσες δοκιμασίες, ταλαντεύσεις, ἐπιμέρους κρίσεις, προσωπικές συγκρούσεις κτλ. κι' ἄν εἶναι σπαρμένος ἀκόμη αὐτός ὁ δρόμος.

Ἀνάμεσα στά γνωρίσματα αὐτά πού δείχνουν τό στρώσιμο μιᾶς ἀληθινά σοσιαλδημοκρατικῆς, πραγματικά κομματικῆς δουλιᾶς εἶναι τό χτυπητό γεγονός τοῦ δυναμώματος τῶν παράνομων ἐκδόσεων. «Τά Οὐράλια ἐκδίδουν ὀχτώ ἐφημερίδες, —διαβάζουμε στό ΚΟ,— ἡ Κριμαία 2, ἡ Ὀδησσός μιά ἐφημερίδα, στό Αἰκατερινοσλάβ σύντομα θά βγεῖ ἐφημερίδα. Σημαντική εἶναι ἡ ἐκδοτική δραστηριότητα τῆς Πετρούπολης, τοῦ Καυκάσου καί τῶν ἐθνικῶν ὀργανώσεων». Ἐκτός ἀπό τά δυό σοσιαλδημοκρατικά ὄργανα τοῦ ἐξωτερικοῦ, στή Ρωσία ἐκδόθηκε, παρόλα τά πρωτοφανῆ ἀστυνομικά ἐμπόδια, τό Κεν-

τρικό Ὄργανο. Ἑτοιμάζεται τό ὄργανο περιοχῆς «Ραμπότσεγε Ζνάμια» [4] στήν Κεντρική βιομηχανική περιοχή.

Αὐτός ὁ δρόμος, στόν ὁποῖο μέ σταθερό βῆμα μπαίνει τό Σοσιαλδημοκρατικό κόμμα, διαγράφεται ἀπ' ὅλα ὅσα εἴπαμε πιό πάνω ἐντελῶς ξεκάθαρα. Γερή παράνομη ὀργάνωση κομματικῶν κέντρων, συστηματικές παράνομες ἐκδόσεις καί τό κυριότερο: τοπικοί καί ἰδιαίτερα ἐργοστασιακοί κομματικοί πυρῆνες, πού καθοδηγοῦνται ἀπό πρωτοπόρους ἐργάτες, πού ζοῦνε σέ ἄμεση σύνδεση μέ τή μάζα, αὐτή εἶναι ἡ βάση πού πάνω της χτίζαμε καί χτίσαμε τόν ἀκλόνητα σταθερό πυρήνα τοῦ ἐπαναστατικοῦ καί σοσιαλδημοκρατικοῦ ἐργατικοῦ κινήματος. Καί αὐτός ὁ παράνομος πυρήνας θ' ἁπλώνει ἀσύγκριτα πιό πλατιά ἀπ' ὅ,τι στό παρελθόν τά πλοκάμια *του*, θά ἐπεκτείνει τήν ἐπιροή *του* καί μέσω τῆς Δούμας, καί στά συνδικάτα, καί στούς συνεταιρισμούς, καί στούς πολιτιστικούς-μορφωτικούς συλλόγους.

Ἀπό πρώτη ματιά, ὑπάρχει μιά ἀξιοσημείωτη ὁμοιότητα ἀνάμεσα σ' αὐτό τό σύστημα τῆς κομματικῆς δουλιᾶς καί σ' ἐκεῖνο πού καθιερώθηκε στούς γερμανούς τόν καιρό τοῦ ἔκτακτου νόμου (1878 - 1890) [5]. Αὐτό τό δρόμο πού τό γερμανικό ἐργατικό κίνημα τόν πέρασε σέ τριάντα χρόνια ὕστερα ἀπό τήν ἀστική ἐπανάσταση (1848 - 1878), τό ρωσικό ἐργατικό κίνημα τόν περνάει σέ τρία χρόνια (τέλη τοῦ 1905 - 1908). Πίσω ὅμως ἀπ' αὐτή τήν ἐξωτερική ὁμοιότητα κρύβεται μιά βαθιά ἐσωτερική διαφορά. Ἡ τριακονταετία πού πέρασε ὕστερα ἀπό τήν ἀστικοδημοκρατική ἐπανάσταση στή Γερμανία ἐκπλήρωσε πέρα γιά πέρα τά καθήκοντα *αὐτῆς* τῆς ἐπανάστασης, πού ἀντικειμενικά ἦταν ἀπαραίτητα. Ἡ ἐπανάσταση αὐτή ἐξαντλήθηκε καί στό συνταγματικό κοινοβούλιο τῶν ἀρχῶν τῆς δεκαετίας 1860 - 1870, καί στούς δυναστικούς πολέμους πού συνένωσαν μεγάλο μέρος τῶν γερμανικῶν χωρῶν, καί στή δημιουργία τῆς αὐτοκρατορίας μέ τή βοήθεια τοῦ γενικοῦ ἐκλογικοῦ δικαιώματος. Στή Ρωσία, στά τρία χρόνια πού δέν ἔληξαν ἀκόμη ὕστερα ἀπό τήν πρώτη μεγάλη νίκη καί τήν πρώτη μεγάλη ἧττα τῆς ἀστικοδημοκρατικῆς ἐπανάστασης, ὄχι μόνο δέν ἐκπληρώθηκαν τά καθήκοντά της, ἀλλά, ἀντίθετα, γιά πρώτη φορά ἔγιναν τά καθήκοντα αὐτά συνείδηση τῶν *πλατιῶν* μαζῶν τοῦ προλεταριάτου καί τῆς ἀγροτιᾶς. Μέσα σ' αὐτά τά δυό καί κάτι χρόνια ξεπεράστηκαν οἱ συνταγματικές αὐταπάτες καί ἡ πίστη στό δημοκρατισμό τῶν φιλελεύθερων λακέδων τοῦ μαυροεκατονταρχίτικου τσαρισμοῦ.

Ἡ κρίση εἶναι ἀναπόφευκτη ἐξαιτίας τῆς μή πραγματοποίησης τῶν ἀντικειμενικῶν καθηκόντων τῆς ἀστικῆς ἐπανάστασης στή Ρωσία. Καθαρά οἰκονομικά, εἰδικά-δημοσιονομικά, ἐσωτερικά - πολιτικά καί ἐξωτερικά γεγονότα, περιστατικά καί περιπέτειες μποροῦν νά τήν ὀξύνουν. Καί τό κόμμα τοῦ προλεταριάτου, —πού μπῆκε στόν ἴσιο δρόμο τῆς δημιουργίας μιᾶς γερῆς παράνομης σοσιαλδημοκρατικῆς ὀργάνωσης, ἡ ὁποία διαθέτει πιό πολυάριθμα καί πιό ποικιλόμορφα ὄργανα νόμιμης καί μισονόμιμης ἐπιροῆς ἀπ' ὅ,τι στό παρελθόν,— θά μπορέσει ν' ἀντιμετωπίσει αὐτή τήν κρίση πιό προετοιμασμένο γιά τόν ἀποφασιστικό ἀγώνα ἀπ' ὅ,τι τόν Ὀχτώβρη καί τό Δεκέμβρη τοῦ 1905.

ΓΙΑ ΤΗ «ΦΥΣΗ» ΤΗΣ ΡΩΣΙΚΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗΣ

Διῶξε τή φύση ἀπό τήν πόρτα, θά μπεῖ ἀπ' τό παράθυρο —ἀναφωνεῖ ἡ καντέτικη *«Ρέτς»* σ' ἕνα ἀπό τά τελευταῖα κύρια ἄρθρα της [6]. Αὐτή τήν πολύτιμη ὁμολογία τοῦ ἐπίσημου ὀργάνου τῶν ἀντεπαναστατῶν φιλελευθέρων μας πρέπει νά τήν ὑπογραμμίσουμε ἰδιαίτερα, γιατί ἐδῶ πρόκειται γιά τή *φύση* τῆς ρωσικῆς ἐπανάστασης. Καί δέν χρειάζεται νά ἐπιμείνει κανείς ἀρκετά γιά ν' ἀποδείξει μέ πόση δύναμη τά γεγονότα ἐπιβεβαιώνουν τή βασική ἄποψη τοῦ μπολσεβικισμοῦ γι' αὐτή τή «φύση» τῆς *ἀγροτικῆς* ἀστικῆς ἐπανάστασης, πού μπορεῖ νά νικήσει μονάχα *ἐνάντια* στόν ταλαντευόμενο, ἀσταθή, ἀντεπαναστατικό ἀστικό φιλελευθερισμό.

Πρίν ἀπ' τήν πρώτη Δούμα, στίς ἀρχές τοῦ 1906, ὁ κ. Στροῦβε ἔγραφε: «ὁ ἀγρότης στή Δούμα θά γίνει καντέτος». Αὐτό ἦταν τότε μιά *τολμηρή* διαβεβαίωση ἑνός φιλελεύθερου, *πού σκεπτόταν ἀκόμη* γιά μιά ἀναδιαπαιδαγώγηση τοῦ μουζίκου ἀπό ἁπλοϊκό μοναρχικό σέ ὀπαδό τῆς ἀντιπολίτευσης. Αὐτό συνέβαινε τότε πού τό ὄργανο τῆς γραφειοκρατίας, ἡ ἐφημερίδα τῶν λακέδων τοῦ κ. Βίττε, «Ρούσκογε Γκοσουντάρστβο» [7] διαβεβαίωνε ὅτι «ὁ ἀγρότης θά σώσει τήν κατάσταση», δηλ. ὅτι ἡ πλατιά ἀντιπροσώπευση τῶν ἀγροτῶν θά εἶναι εὐνοϊκή γιά τήν ἀπολυταρχία. Γνῶμες τέτιου εἴδους ἦταν ἐκεῖνο τόν καιρό (μακρυνός καιρός! δυό ὁλόκληρα χρόνια μᾶς χωρίζουν ἀπ' αὐτόν!) τόσο διαδομένες, πού ἀκόμη καί στούς λόγους τῶν μενσεβίκων στό Συνέδριο τῆς Στοκχόλμης [8] ἀντηχοῦν εὐδιάκριτα συγγενικές νότες.

Ὅμως ἡ πρώτη κιόλας Δούμα [9] διάλυσε ὁριστικά αὐτές τίς αὐταπάτες τῶν μοναρχικῶν καί τίς *αὐταπάτες τῶν φιλελευθέρων*. Καί ὁ πιό ἀμαθής, καθυστερημένος, πολιτικά ἀνίδεος, κομματικά ἀνοργάνωτος μουζίκος ἀποδείχτηκε *ἀσύγκριτα πιό*

ἀριστερός ἀπό τούς καντέτους [10]. Ἡ πάλη τῶν καντέτων ἐνάντια στό «τρουντοβίκικο πνεῦμα» καί τήν τρουντοβίκικη πολιτική [11] ἀποτελεῖ τό βασικό περιεχόμενο τῆς «δραστηριότητας» τῶν φιλελευθέρων καί στίς δυό πρῶτες Δοῦμες. Καί ὅταν, ὕστερα ἀπό τή διάλυση τῆς δεύτερης Δούμας [12], ὁ κ. Στροῦβε —πρωτοπόρος ἄνθρωπος ἀνάμεσα στούς φιλελεύθερους ἀντεπαναστάτες— ἐκσφενδόνιζε τίς ὀργισμένες κρίσεις του γιά τούς τρουντοβίκους, ὀργάνωνε σταυροφορία ἐνάντια στούς «ριζοσπαστίζοντες διανοούμενους» ἡγέτες τῆς ἀγροτιᾶς, ἐξέφραζε μ' αὐτό τήν *πλήρη χρεωκοπία* τοῦ φιλελευθερισμοῦ [13].

Ὁ φιλελευθερισμός, ὕστερα ἀπό τήν πείρα τῶν δυό Δουμῶν, ἔπαθε ὁλοκληρωτικό φιάσκο: δέν *κατάφερε* «νά δαμάσει τό μουζίκο». Δέν κατάφερε νά τόν κάνει μετριόφρονα, ὑποχωρητικό, πρόθυμο γιά ἕναν συμβιβασμό μέ τήν τσιφλικάδικη ἀπολυταρχία. Ὁ φιλελευθερισμός τῶν ἀστῶν δικηγόρων, καθηγητῶν καί τῆς ὑπόλοιπης διανοουμενίστικης σαβούρας δέν μπόρεσε «νά προσαρμοστεῖ» πρός τόν «τρουντοβίκο» μουζίκο. Πολιτικά καί οἰκονομικά βρέθηκε *πίσω* ἀπ' αὐτόν. Καί ὅλη ἡ ἱστορική σημασία τῆς πρώτης περιόδου τῆς ρωσικῆς ἐπανάστασης μπορεῖ νά συνοψιστεῖ σέ τοῦτα τά λόγια: ὁ φιλελευθερισμός ἀπόδειξε *ἤδη* ὁριστικά τήν ἀντεπαναστατικότητά του, τήν ἀνικανότητά του νά καθοδηγήσει τήν ἀγροτική ἐπανάσταση· ἡ ἀγροτιά δέν κατάλαβε *ἀκόμη* πέρα γιά πέρα ὅτι ἡ πραγματική νίκη μπορεῖ νά κατακτηθεῖ μόνο μέ τόν ἐπαναστατικό-δημοκρατικό δρόμο, κάτω ἀπό τήν ἡγεσία τοῦ σοσιαλιστικοῦ προλεταριάτου.

Ἡ χρεωκοπία τοῦ φιλελευθερισμοῦ σήμαινε τό θρίαμβο τῆς τσιφλικάδικης ἀντίδρασης. Τώρα, τρομοκρατημένος ἀπ' αὐτή τήν ἀντίδραση, ταπεινωμένος καί περιφρονημένος ἀπ' αὐτήν, μεταμορφωμένος σέ δουλοπαροικιακό συνεργό τῆς στολιπινικῆς συνταγματικῆς κωμωδίας, ὁ φιλελευθερισμός ὅλο καί μιξοκλαίει γιά τό παρελθόν. Βέβαια ἦταν δύσκολη, ἀπίστευτα δύσκολη, ἡ πάλη ἐνάντια στό πνεῦμα τῶν τρουντοβίκων. Ἀλλά... παρόλα αὐτά... δέν θά κερδίσουμε ἄραγε ἐμεῖς τή δεύτερη φορά, ἄν δυναμώσει καί πάλι αὐτό τό πνεῦμα; Δέν θά μπορέσουμε νά παίξουμε τότε πιό πετυχημένα τό ρόλο τῶν μεσιτῶν; Μήπως ὁ διαπρεπής μας, ὁ διάσημός μας Π. Στροῦβε δέν ἔγραψε ἀκόμη πρίν τήν ἐπανάσταση, ὅτι τά μεσαῖα κόμματα πάντα κερδίζουν ἀπό τήν ὄξυνση τῆς πάλης ἀνάμεσα στά ἄκρα;

Καί νά πού οἱ ἀποκαμωμένοι ἀπ' τήν πάλη ἐνάντια στούς

τρουντοβίκους φιλελεύθεροι ἐπισείουν ἐνάντια στήν ἀντίδραση τήν ἀναγέννηση τοῦ πνεύματος τῶν τρουντοβίκων! «Τά σχέδια τῶν δεξιῶν χωρικῶν καί τῶν ἱερωμένων σχετικά μέ τή γῆ, πού μόλις τώρα ὑποβλήθηκαν στήν Κρατική δούμα, ἀποκαλύπτουν —γράφει τό ἴδιο κύριο ἄρθρο τῆς "Ρέτς"— τό παλιό τρουντοβίκικο πνεῦμα. Ἀκριβῶς τό τρουντοβίκικο καί ὄχι τό καντέτικο». «Τό ἕνα σχέδιο ἀνήκει στούς ἀγρότες καί ὑπογράφεται ἀπό 41 μέλη τῆς Κρατικῆς δούμας. Τό ἄλλο ἀνήκει στούς ἱερεῖς. Τό πρῶτο εἶναι πιό ριζοσπαστικό ἀπό τό δεύτερο, ἀλλά καί τό δεύτερο ἀπό ὁρισμένες πλευρές (ἀκοῦστε τήν καντέτικη "Ρέτς"!) ἀφήνει πολύ πίσω τό καντέτικο σχέδιο ἀγροτικῆς μεταρύθμισης». Οἱ φιλελεύθεροι ἀναγκάζονται νά ὁμολογήσουν ὅτι, ὕστερα ἀπό ὅλα τά κοσκινίσματα τοῦ ἐκλογέα, πού ἐπιχειρήθηκαν καί πραγματοποιήθηκαν μέ βάση τό διαβόητο νόμο τῆς 3 τοῦ Ἰούνη, αὐτό τό γεγονός ἀποτελεῖ μαρτυρία (ὅπως τό σημειώσαμε ἤδη προηγούμενα: βλ. φύλ. ἀρ. 22 τῆς ἐφημερίδας «Προλετάρι») ὄχι γιά κάτι τό τυχαῖο, μά γιά τή *φύση* τῆς ρωσικῆς ἐπανάστασης*.

Οἱ ἀγρότες —γράφει ἡ *«Ρέτς»*—κατέχουν ἕνα ἀπόθεμα γῆς ὄχι μέ τήν ἔννοια μιᾶς ἐνδιάμεσης βαθμίδας, «ἀλλά μέ τήν ἔννοια ἑνός μόνιμου θεσμοῦ». Ὁμολογώντας αὐτό τό πράγμα, οἱ καντέτοι ἀποσιωποῦν μέ τρόπο τό πῶς αὐτοί οἱ ἴδιοι, κάνοντας τό χατίρι τῆς ἀντίδρασης καί προσφέροντάς της τίς ὑπηρεσίες τους, ἀπόσυραν ἀπό τό πρόγραμμά τους —κατά τό πέρασμα ἀπ' τήν πρώτη στή δεύτερη Δούμα— τό ἀπόθεμα τῆς γῆς (δηλ. ἔτσι ἤ ἀλλιῶς, στόν ἕνα ἤ στόν ἄλλο βαθμό, τήν ἀναγνώριση τῆς ἐθνικοποίησης τῆς γῆς), τάσσονταν μέ τήν ἄποψη τοῦ Γκοῦρκο [14] γιά ὁλοκληρωτική ἀτομική ἰδιοκτησία γῆς.

Οἱ ἀγρότες —γράφει ἡ *«Ρέτς»*— ἀγοράζουν τή γῆ μέ βάση μιά δίκαιη ἐκτίμηση (δηλ. μέ καντέτικο τρόπο), ἀλλά —βαρυσήμαντο «ἀλλά»!— ἡ ἐκτίμηση αὐτή γίνεται ἀπό τά τοπικά ἀγροτικά ὄργανα, «ὄργανα πού ἐκλέγονται ἀπ' ὅλο τόν πληθυσμό τοῦ δοσμένου μέρους».

Καί πάλι κάτι ἀναγκάζονται ν' ἀποσιωπήσουν οἱ κύριοι καντέτοι. Ἀναγκάζονται ν' ἀποσιωπήσουν ὅτι αὐτή ἡ ἐκλογή ἀπ' ὅλο τόν πληθυσμό θυμίζει καθαρά τό γνωστό «τρουντοβίκικο» σχέδιο καί τῆς πρώτης καί τῆς δεύτερης Δούμας, τό σχέδιο τῶν τοπικῶν ἀγροτικῶν ἐπιτροπῶν, πού ἐκλέγονται μέ καθολική, ἄμεση, ἴση καί μυστική ψηφοφορία. Ἀναγκάζονται

* Βλ. Ἅπαντα, 5η ἔκδ., τόμ. 16ος, σελ. 444-448. *Ἡ Σύντ.*

ν' ἀποσιωπήσουν τί ἄτιμη πάλη ἔκαναν ἐνάντια σ' αὐτό τό μόνο δυνατό ἀπό δημοκρατική ἄποψη σχέδιο οἱ φιλελεύθεροι καί στίς δυό πρῶτες Δοῦμες, μέ τί ἐλεεινό τρόπο ἑλίσσονταν καί στριφογύριζαν, θέλοντας *νά μήν ποῦν* καθαρά ἀπό τό βῆμα τῆς Δούμας αὐτό πού ἔλεγαν στόν τύπο τους, στό κύριο ἄρθρο τῆς *«Ρέτς»*, πού ἀναδημοσιεύτηκε ὕστερα ἀπό τόν Μιλιουκόφ («Ἕνας χρόνος πάλης») [15], στό σχέδιο τοῦ Κοῦτλερ καί στό ἄρθρο τοῦ Τσουπρόφ (τό καντέτικο «Ἀγροτικό ζήτημα», τόμος δεύτερος) [16]. Συγκεκριμένα: αὐτοί ὁμολόγησαν στόν τύπο τους ὅτι, σύμφωνα μέ τό σχέδιό τους, οἱ τοπικές ἀγροτικές ἐπιτροπές πρέπει νά ἀπαρτίζονται ἀπό ἴσο ἀριθμό ἀντιπροσώπων τῶν ἀγροτῶν καί τῶν τσιφλικάδων, μ' ἕναν *ἀντιπρόσωπο τῆς κυβέρνησης* σάν τρίτο πρόσωπο. Μ' ἄλλα λόγια: οἱ καντέτοι παράδιναν τελείως τό μουζίκο στόν τσιφλικά, ἐξασφαλίζοντας παντοῦ τήν πλειοψηφία στόν τελευταῖο (τσιφλικάδες σύν ἀντιπρόσωπος τῆς τσιφλικάδικης ἀπολυταρχίας εἶναι πάντα πλειοψηφία ἀπέναντι στούς ἀγρότες).

Ἐμεῖς καταλαβαίνουμε πέρα γιά πέρα γιατί οἱ ἀπατεῶνες τοῦ κοινοβουλευτικοῦ ἀστικοῦ φιλελευθερισμοῦ *ἀναγκάζονται* ν' ἀποσιωπήσουν αὐτό τό πράγμα. Μόνο πού μάταια νομίζουν ὅτι οἱ ἐργάτες καί οἱ ἀγρότες μποροῦν νά ξεχάσουν αὐτά τά σπουδαιότατα ὁρόσημα στό δρόμο τῆς ρωσικῆς ἐπανάστασης.

Ἀκόμη καί οἱ παπάδες, αὐτοί οἱ ὑπεραντιδραστικοί, οἱ συντηρούμενοι σκόπιμα ἀπό τήν κυβέρνηση μαυροεκατονταρχίτες φωτοσβέστες, τράβηξαν πιό πέρα ἀπό τούς καντέτους στό ἀγροτικό τους σχέδιο. Ἀκόμη κι' αὐτοί μίλησαν γιά μείωση τῶν «τεχνητά ὑψωμένων τιμῶν» τῆς γῆς, γιά προοδευτική φορολογία πάνω στή γῆ μέ ἀπαλλαγή ἀπό κάθε φορολογία τῶν κλήρων πού δέν ξεπερνοῦν τήν καταναλωτική νόρμα. Γιατί ὁ παπάς τοῦ χωριοῦ, αὐτός ὁ ἐνωμοτάρχης τῆς ἐπίσημης ὀρθοδοξίας, βρέθηκε νά εἶναι *περισσότερο* μέ τό μέρος τοῦ μουζίκου ἀπ' ὅ,τι ὁ ἀστός φιλελεύθερος; Γιά τό λόγο ὅτι ὁ παπάς τοῦ χωριοῦ εἶναι ὑποχρεωμένος νά ζήσει πλάϊ-πλάϊ μέ τό μουζίκο, νά ἐξαρτιέται ἀπ' αὐτόν σέ χιλιάδες περιπτώσεις, καί κάποτε ἀκόμη —μέ τή μικροαγροτική γεωργία τῶν παπάδων στήν ἐκκλησιαστική γῆ— νά βρίσκεται πραγματικά στήν κατάσταση τοῦ ἀγρότη. Ὁ παπάς τοῦ χωριοῦ ἀκόμη καί ἀπό τήν πιό ζουμπατοφική Δούμα πρέπει νά γυρίσει στό χωριό, μά ὅποιος πῆρε τό μέρος τῶν τσιφλικάδων, *εἶναι ἀδύνατο νά γυρίσει* στό χωριό, ὅσο κι' ἄν τό καθάρισαν οἱ ἐκκαθαριστικές ἐπιχειρήσεις καί οἱ μόνιμοι στρατιωτικοί καταυλισμοί τοῦ

Στολίπιν. Ἔτσι ἀποδείχνεται ὅτι γιά τόν ἀντιδραστικότατο παπά εἶναι πιό δύσκολο ἀπ' ὅ,τι γιά τό φωτισμένο δικηγόρο καί καθηγητή νά παραδόσει τό μουζίκο στόν τσιφλικά.

Ναί! Ναί! Διῶξε τή φύση ἀπ' τήν πόρτα, θά μπεῖ ἀπ' τό παράθυρο. Ἡ φύση τῆς μεγάλης ἀστικῆς ἐπανάστασης στήν ἀγροτική Ρωσία εἶναι τέτια, πού μόνο ἡ νίκη τῆς ἀγροτικῆς ἐξέγερσης, —ἀνέφικτη δίχως τόν καθοδηγητικό ρόλο τοῦ προλεταριάτου,— εἶναι ἱκανή νά ὁδηγήσει αὐτή τήν ἐπανάσταση στή νίκη παρά καί ἐνάντια στήν ἔμφυτη ἀντεπαναστατικότητα τοῦ ἀστικοῦ φιλελευθερισμοῦ.

Τό μόνο πού ἀπομένει στούς φιλελεύθερους εἶναι τό ἑξῆς: εἴτε νά μήν πιστεύουν στή δύναμη τοῦ τρουντοβίκικου πνεύματος —αὐτό εἶναι ἀδύνατο, ὅταν τά γεγονότα μιλοῦν,— εἴτε νά ἐλπίζουν σέ μιά νέα πολιτική ἀπάτη. Νά τό πρόγραμμα τῆς ἀπάτης αὐτῆς στά συμπεράσματα τῆς *«Ρέτς»*. «Μόνο μιά σοβαρή πρακτική τοποθέτηση τῆς μεταρύθμισης αὐτοῦ τοῦ εἴδους (συγκεκριμένα: τῆς ἀγροτικῆς μεταρύθμισης "πάνω στήν πιό πλατιά δημοκρατική βάση") μπορεῖ νά θεραπεύσει τόν πληθυσμό ἀπό τίς οὐτοπικές ἀπόπειρες». Διάβαζε: ἐξοχότατε κ. Στολίπιν, ἀκόμη καί μέ ὅλες σας τίς κρεμάλες καί τούς νόμους τῆς 3 τοῦ Ἰούνη, δέν «θεραπεύσατε» τόν πληθυσμό ἀπό τό «οὐτοπικό τρουντοβίκικο πνεῦμα». Ἐπιτρέψτε μας νά δοκιμάσουμε ἀκόμη μιά φορά: Θά ὑποσχεθοῦμε στό λαό τήν πιό πλατιά δημοκρατική μεταρύθμιση καί στήν πράξη θά τόν «θεραπεύσουμε» μέσω τῆς τσιφλικάδικης ἐξαγορᾶς καί τῆς τσιφλικάδικης ὑπεροχῆς στά τοπικά ὄργανα γῆς!

Ἐμεῖς, ἀπ' τήν πλευρά μας, θά εὐχαριστήσουμε ἀπό τό βάθος τῆς καρδιᾶς μας τούς κ.κ. Μιλιουκόφ, Στροῦβε καί Σία γιά τό ζῆλο μέ τόν ὁποῖο «θεραπεύουν» τόν πληθυσμό ἀπό τήν «οὐτοπική» πίστη στούς εἰρηνικούς συνταγματικούς δρόμους. Τόν θεραπεύουν καί, ὅπως φαίνεται, θά τόν θεραπεύσουν.

«Προλετάρι», ἀρ. φύλ. 27,
(8 τοῦ Ἀπρίλη) 26 τοῦ Μάρτη 1908

Δημοσιεύεται σύμφωνα μέ τό
κείμενο τῆς ἐφημερίδας
«Προλετάρι»

ΜΑΡΞΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΑΝΑΘΕΩΡΗΤΙΣΜΟΣ

Γράφτηκε τό δεύτερο 15θήμερο τοῦ Μάρτη—ὄχι ἀργότερα ἀπό τίς 3 (16) τοῦ Ἀπρίλη 1908

Δημοσιεύτηκε ἀνάμεσα στίς 25 τοῦ Σεπτέμβρη καί 2 τοῦ Ὀχτώβρη (8 καί 15 τοῦ Ὀχτώβρη) 1908 στή συλλογή «Κάρλ Μάρξ (1818 - 1883)». Πετρούπολη, ἐκδ. Ο. καί Μ. Κέντροφ Ὑπογραφή: Β λ. Ἰ λ ί ν

Δημοσιεύεται σύμφωνα μέ τό κείμενο τῆς συλλογῆς

Ἕνα γνωστό ρητό λέει: ἄν τά γεωμετρικά ἀξιώματα ἔθιγαν τά συμφέροντα τῶν ἀνθρώπων, οἱ ἄνθρωποι σίγουρα θά τά ἀνασκεύαζαν. Οἱ φυσικοϊστορικές θεωρίες πού ἔθιγαν τίς παλιές προλήψεις τῆς θεολογίας προκάλεσαν καί προκαλοῦν ὥς τά σήμερα τήν πιό λυσσαλέα πάλη. Δέν εἶναι ἐκπληκτικό ὅτι ἡ διδασκαλία τοῦ Μάρξ, πού ἐξυπηρετεῖ ἄμεσα τή διαφώτιση καί τήν ὀργάνωση τῆς πρωτοπόρας τάξης τῆς σύγχρονης κοινωνίας, τονίζει τά καθήκοντα αὐτῆς τῆς τάξης καί ἀποδείχνει ὅτι —λόγω τῆς οἰκονομικῆς ἀνάπτυξης— εἶναι ἀναπόφευκτη ἡ ἀντικατάσταση τοῦ σημερινοῦ καθεστῶτος μέ μιά καινούργια τάξη πραγμάτων· δέν εἶναι ἐκπληκτικό ὅτι ἡ διδασκαλία αὐτή ἦταν ὑποχρεωμένη νά κατακτᾶ μέ μάχη τό κάθε της βῆμα στό δρόμο τῆς ζωῆς.

Εἶναι περιττό νά μιλήσουμε γιά τήν ἀστική ἐπιστήμη καί φιλοσοφία, πού τίς διδάσκουν ἐπίσημοι καθηγητές, σύμφωνα μέ τό ἐπίσημο πνεῦμα, γιά ν' ἀποβλακώνουν τή νέα γενιά τῶν εὐπορων τάξεων καί γιά νά τή «γυμνάζουν» ἐνάντια στούς ἐξωτερικούς καί ἐσωτερικούς ἐχθρούς. Ἡ ἐπιστήμη αὐτή δέν θέλει οὔτε ν' ἀκούσει γιά μαρξισμό καί διακηρύσσει ὅτι ὁ μαρξισμός ἔχει ἀναιρεθεῖ καί ἐκμηδενιστεῖ. Καί οἱ νεαροί ἐπιστήμονες πού κάνουν τήν καριέρα τους ἀναιρώντας τό σοσιαλισμό, καί τά ἑτοιμόροπα γεροντάκια, πού φυλᾶνε τίς παραδόσεις κάθε ἀπαρχαιωμένου «συστήματος», ἐπιτίθενται μέ τόν ἴδιο ζῆλο ἐνάντια στόν Μάρξ. Ἡ ἀνάπτυξη τοῦ μαρξισμοῦ, ἡ διάδοση καί ἡ ἑδραίωση τῶν ἰδεῶν του μέσα στήν ἐργατική τάξη, προκαλοῦν ἀναπόφευκτα τήν ἐπανάληψη καί τήν ὄξυνση τῶν ἀστικῶν αὐτῶν ἐπιθέσεων ἐνάντια στό μαρξισμό, πού ὕστερα ἀπό κάθε «ἐκμηδένισή» του ἀπό τήν ἐπίσημη ἐπιστήμη, γίνεται ὅλο καί πιό γερός, πιό ἀτσαλωμένος καί πιό ζωτικός.

Κι' ἀνάμεσα ὅμως στίς διδασκαλίες πού συνδέονται μέ τήν πάλη τῆς ἐργατικῆς τάξης καί ἔχουν διαδοθεῖ κυρίως μέσα στό προλεταριάτο, ὁ μαρξισμός δέν ἑδραίωσε τή θέση του μονομιᾶς. Κάθε ἄλλο. Στά πρῶτα 50 χρόνια τῆς ὕπαρξής του (ἀπό τή δεκαετία 1840 - 1850) ὁ μαρξισμός πάλευε ἐνάντια σέ θεωρίες πού ἦταν ριζικά ἐχθρικές πρός αὐτόν. Στό πρῶτο μισό τῆς δεκαετίας 1840 - 1850 ὁ Μάρξ καί ὁ Ἔνγκελς ξεκαθάρισαν τούς λογαριασμούς μέ τούς ριζοσπάστες νεοχεγκελιανούς, πού ἀκολουθοῦσαν τήν ἄποψη τοῦ φιλοσοφικοῦ ἰδεαλισμοῦ. Στά τέλη τῆς δεκαετίας 1840 - 1850 διεξάγεται ἡ πάλη στόν τομέα τῶν οἰκονομικῶν θεωριῶν ἐνάντια στόν προυντονισμό [17]. Στή δεκαετία 1850 - 1860 ὁλοκληρώνεται αὐτή ἡ πάλη: ἡ κριτική τῶν κομμάτων καί τῶν θεωριῶν πού παρουσιάστηκαν μέσα στή θύελλα τοῦ 1848. Στή δεκαετία 1860 - 1870 ἡ πάλη μεταφέρεται ἀπό τόν τομέα τῆς γενικῆς θεωρίας σ' ἕναν τομέα πού βρίσκεται πιό κοντά στό ἄμεσο ἐργατικό κίνημα: τό διώξιμο τοῦ μπακουνισμοῦ ἀπό τή Διεθνή [18]. Στίς ἀρχές τῆς δεκαετίας 1870 - 1880 στή Γερμανία γιά ἕνα μικρό διάστημα παρουσιάζεται στή σκηνή ὁ προυντονιστής Μύλμπεργκερ καί στά τέλη τῆς ἴδιας δεκαετίας ὁ θετικιστής Ντύρινγκ. Ἡ ἐπιροή ὅμως καί τοῦ ἑνός καί τοῦ ἄλλου πάνω στό προλεταριάτο ἦταν πιά ἐντελῶς μηδαμινή. Ὁ μαρξισμός νικᾶ πιά ἀναμφισβήτητα ὅλες τίς ἄλλες ἰδεολογίες τοῦ ἐργατικοῦ κινήματος.

Στίς παραμονές τῆς δεκαετίας 1890 - 1900 ἡ νίκη αὐτή εἶχε ὁλοκληρωθεῖ στίς βασικές της γραμμές. Ἀκόμη καί στίς λατινικές χῶρες, ὅπου οἱ παραδόσεις τοῦ προυντονισμοῦ διατηρήθηκαν περισσότερο καιρό ἀπ' ἀλλοῦ, τά ἐργατικά κόμματα στήριξαν πραγματικά τά προγράμματα καί τήν τακτική τους πάνω σέ μαρξιστική βάση. Ἡ ἀναγεννημένη διεθνής ὀργάνωση τοῦ ἐργατικοῦ κινήματος —μέ τή μορφή περιοδικῶν διεθνῶν συνεδρίων— στάθηκε ἀπό τήν ἀρχή καί σχεδόν χωρίς πάλη στό ἔδαφος τοῦ μαρξισμοῦ σ' ὅλα τά οὐσιαστικά ζητήματα. Ὅταν ὅμως ὁ μαρξισμός ἐκτόπισε ὅλες τίς κάπως ὁλοκληρωμένες ἐχθρικές πρός αὐτόν διδασκαλίες, οἱ τάσεις πού ἐκφράζανε οἱ διδασκαλίες αὐτές ἄρχισαν ν' ἀναζητοῦν ἄλλους δρόμους. Ἄλλαξαν οἱ μορφές καί τά κίνητρα τῆς πάλης, ἡ πάλη ὅμως συνεχιζόταν. Καί ἡ δεύτερη πεντηκονταετία τῆς ὕπαρξης τοῦ μαρξισμοῦ ἄρχισε (δεκαετία 1890 - 1900) μέ τήν πάλη ἑνός ἐχθρικοῦ πρός τόν μαρξισμό ρεύματος μέσα στό μαρξισμό.

Τό ρεῦμα αὐτό [19] πῆρε τό ὄνομά του ἀπό τόν πρώην ὀρθόδοξο μαρξιστή Μπέρνσταϊν, πού ξεσήκωσε τό μεγαλύτερο θόρυ-

βο κι' έδοσε τήν πιό ολοκληρωμένη διατύπωση στή διόρθωση τοῦ Μάρξ, στήν ἀναθεώρηση τοῦ Μάρξ, στόν ἀναθεωρητισμό. Ἀκόμη καί στή Ρωσία, ὅπου —λόγω τῆς οἰκονομικῆς καθυστέρησης τῆς χώρας καί τῆς ὑπεροχῆς τοῦ ἀγροτικοῦ πληθυσμοῦ, πού καταπιεζόταν ἀπό τά ὑπολείμματα τῆς δουλοπαροικίας,— ὁ μή μαρξιστικός σοσιαλισμός διατηρήθηκε φυσικά περισσότερο καιρό ἀπό ἀλλοῦ, ἀκόμη καί στή Ρωσία ὁ σοσιαλισμός αὐτός μετεξελίσσεται ἔκδηλα μπροστά στά μάτια μας σέ ἀναθεωρητισμό. Καί στό ἀγροτικό ζήτημα (πρόγραμμα δημοτικοποίησης ὅλης τῆς γῆς) καί στά γενικά ζητήματα τοῦ προγράμματος καί τῆς τακτικῆς, οἱ σοσιαλναρόντνικοί μας ὅλο καί περισσότερο ἀντικαθιστοῦν μέ «διορθώσεις» πού κάνουν στόν Μάρξ τά ἀπονεκρωμένα, τά ἐξαφανιζόμενα, ὑπολείμματα τοῦ παλιοῦ συστήματος, τό ὁποῖο μέ τόν τρόπο του ἦταν ὁλοκληρωτικά καί ριζικά ἐχθρικό πρός τό μαρξισμό.

Ὁ προμαρξικός σοσιαλισμός τσακίστηκε. Τώρα συνεχίζει τήν πάλη ὄχι πιά πάνω στό δικό του αὐτοτελές ἔδαφος, μά πάνω στό γενικό ἔδαφος τοῦ μαρξισμοῦ, σάν ἀναθεωρητισμός. Ἄς δοῦμε λοιπόν ποιό εἶναι τό ἰδεολογικό περιεχόμενο τοῦ ἀναθεωρητισμοῦ.

Στόν τομέα τῆς φιλοσοφίας ὁ ἀναθεωρητισμός σερνόταν στήν οὐρά τῆς ἀστικῆς καθηγητικῆς «ἐπιστήμης». Οἱ καθηγητές γυρνοῦσαν «πίσω πρός τόν Κάντ», —καί ὁ ἀναθεωρητισμός σερνόταν πίσω ἀπό τούς νεοκαντιανούς [20], οἱ καθηγητές ἐπαναλάβαιναν τίς χιλιοειπωμένες κοινοτοπίες τῶν παπάδων ἐνάντια στό φιλοσοφικό ὑλισμό,— καί οἱ ἀναθεωρητές, χαμογελώντας συγκαταβατικά, μουρμούριζαν (λέξη πρός λέξη σύμφωνα μέ τό τελευταῖο χάντμπουχ*) ὅτι ὁ ὑλισμός ἔχει «ἀνασκευαστεῖ» ἀπό καιρό. Οἱ καθηγητές μεταχειρίζονταν τόν Χέγκελ σάν «ψόφιο σκυλί» [21], καί, κηρύσσοντας οἱ ἴδιοι τόν ἰδεαλισμό, ὅμως ἕναν ἰδεαλισμό χίλιες φορές πιό ρηχό καί πιό τριμμένο ἀπό τό χεγκελιανό, σήκωναν περιφρονητικά τούς ὤμους τους γιά τή διαλεκτική καί οἱ ἀναθεωρητές σέρνονταν ξοπίσω τους μέσα στό βάλτο τοῦ φιλοσοφικοῦ ἐκχυδαϊσμοῦ τῆς ἐπιστήμης, ἀντικαθιστώντας τήν «περίπλοκη» (καί ἐπαναστατική) διαλεκτική μέ τήν «ἁπλή» (καί ἤρεμη) «ἐξέλιξη». Οἱ καθηγητές κέρδιζαν τό μισθό τους ἀπό τό δημόσιο, προσαρμόζοντας καί τά ἰδεαλιστικά καί τά «κριτικά» τους συστήματα στήν κυρίαρχη μεσαιωνική «φιλοσοφία», (δηλαδή στή θεολογία), καί οἱ ἀνα-

*— ἐγχειρίδιο. *Σημ. μετ.*

θεωρητές τούς πλησίαζαν, προσπαθώντας νά κάνουν τή θρησκεία «ἰδιωτική ὑπόθεση» ὄχι ἀπέναντι στό σύγχρονο κράτος, ἀλλά ἀπέναντι στό κόμμα τῆς πρωτοπόρας τάξης.

Δέν χρειάζεται νά ποῦμε ποιά ἦταν ἡ πραγματική ταξική σημασία τῶν τέτιων «διορθώσεων» στόν Μάρξ, τό πράγμα φαίνεται μόνο του. Θά σημειώσουμε ἁπλῶς πώς ὁ μόνος μαρξιστής μέσα στή διεθνή σοσιαλδημοκρατία, πού ἔκανε κριτική ἀπό τήν ἄποψη τοῦ συνεποῦς διαλεκτικοῦ ὑλισμοῦ σ' αὐτές τίς ἀπίστευτες κοινοτοπίες πού ἀράδιαζαν ἐδῶ οἱ ἀναθεωρητές, ἦταν ὁ Πλεχάνοφ. Αὐτό πρέπει νά ὑπογραμμιστεῖ πιό ἔντονα, γιατί στήν ἐποχή μας γίνονται βαθιά λαθεμένες προσπάθειες νά περάσουν τήν παλιά καί ἀντιδραστική φιλοσοφική σαβούρα κάτω ἀπ' τή σημαία τῆς κριτικῆς τοῦ ὀπορτουνισμοῦ τοῦ Πλεχάνοφ στά ζητήματα τακτικῆς*. Περνώντας στήν πολιτική οἰκονομία πρέπει πρίν ἀπ' ὅλα νά σημειώσουμε ὅτι στόν τομέα αὐτόν «οἱ διορθώσεις» τῶν ἀναθεωρητῶν ἦταν πολύ πιό πολύπλευρες καί πιό λεπτομερειακές. Προσπαθοῦσαν νά ἐπηρεάσουν τόν κόσμο παραθέτοντας «νέα στοιχεῖα γιά τήν οἰκονομική ἀνάπτυξη». Ἔλεγαν πώς στόν τομέα τῆς ἀγροτικῆς οἰκονομίας δέν γίνεται καμιά συγκέντρωση καί ἐκτόπιση τῆς μικρῆς παραγωγῆς ἀπό τή μεγάλη καί ὅτι στόν τομέα τοῦ ἐμπορίου καί τῆς βιομηχανίας αὐτό γίνεται πάρα πολύ ἀργά. Ἔλεγαν ὅτι οἱ κρίσεις εἶναι τώρα πιό σπάνιες καί πιό ἀδύνατες, καί ὅτι τά καρτέλ καί τά τράστ, ὅπως φαίνεται, θά δόσουν στό κεφάλαιο τή δυνατότητα νά ἐξαλείψει ὁλότελα τίς κρίσεις. Ἔλεγαν ὅτι ἡ «θεωρία τῆς χρεωκοπίας», πρός τήν ὁποία τραβάει ὁ καπιταλισμός, εἶναι ἀστήρικτη, γιατί οἱ ταξικές ἀντιθέσεις ἔχουν τήν τάση νά ἀμβλύνονται καί νά μετριάζονται. Ἔλεγαν, τέλος, ὅτι δέν θά πείραζε νά διορθώσουμε καί τή θεωρία τῆς ἀξίας τοῦ Μάρξ σύμφωνα μέ τόν Μπέμ-Μπάβερκ.

Ἡ πάλη ἐνάντια στούς ἀναθεωρητές πάνω σ' αὐτά τά ζητήματα προκάλεσε μιά ἀναζωογόνηση τῆς θεωρητικῆς σκέψης τοῦ διεθνοῦς σοσιαλισμοῦ, ἐξίσου γόνιμη μέ τήν πολεμική τοῦ

---

* Βλέπε τό βιβλίο «Δοκίμια γιά τή φιλοσοφία τοῦ μαρξισμοῦ» τῶν Μπογκντάνοφ, Μπαζάροφ καί ἄλλων. Ἐδῶ δέν εἶναι ἡ θέση νά ἐξετάσουμε αὐτό τό βιβλίο καί εἶμαι ὑποχρεωμένος νά περιοριστῶ γιά τήν ὥρα στή δήλωση ὅτι στό κοντινό μέλλον θά ἀποδείξω σέ μιά σειρά ἄρθρα ἤ σέ ἰδιαίτερη μπροσούρα, ὅτι *ὅσα* λέγονται στό κείμενο γιά τούς νεοκαντιανούς ἀναθεωρητές οὐσιαστικά ἀφοροῦν κι' αὐτούς τούς «καινούργιους» νεοχιουμιστές καί νεομπερκλεϊστές ἀναθεωρητές (βλ. Ἅπαντα, 5η ρωσ. ἔκδ., τόμ. 18ος. *Ἡ Σύντ.*)

Ἔνγκελς ἐνάντια στόν Ντύρινγκ εἴκοσι χρόνια πρίν. Τά ἐπιχειρήματα τῶν ἀναθεωρητῶν ἐξετάστηκαν μέ βάση συγκεκριμένα γεγονότα καί ἀριθμούς. Ἀποδείχτηκε ὅτι οἱ ἀναθεωρητές ἐξωραΐζουν συστηματικά τή σύγχρονη μικρή παραγωγή. Ἀδιαφιλονίκητα στοιχεῖα ἀποδείχνουν τήν τεχνική καί τήν ἐμπορική ὑπεροχή τῆς μεγάλης *παραγωγῆς* ἀπέναντι στή μικρή, ὄχι μόνο στή βιομηχανία, μά καί στή γεωργία. Ἡ ἐμπορευματική ὅμως παραγωγή εἶναι πολύ λιγότερο ἀναπτυγμένη στή γεωργία καί οἱ σημερινοί στατιστικοί καί οἰκονομολόγοι δέν ξέρουν συνήθως νά ξεχωρίσουν τούς εἰδικούς ἐκείνους κλάδους (κάποτε μάλιστα καί ἐργασίες) τῆς γεωργίας, πού ἐκφράζουν τό προοδευτικό τράβηγμα τῆς γεωργίας στήν *ἀνταλλαγή* τῆς παγκόσμιας οἰκονομίας. Ἡ μικρή παραγωγή κρατιέται πάνω στά ἐρείπια τῆς φυσικῆς οἰκονομίας μέ τή διαρκή χειροτέρευση τῆς διατροφῆς, μέ τό χρόνιο ὑποσιτισμό, μέ τήν παράταση τῆς ἐργάσιμης μέρας, μέ τή χειροτέρευση τῆς ποιότητας τῶν ζώων καί τῆς περιποίησής τους, μέ λίγα λόγια, μέ τά ἴδια μέσα πού κρατιόταν καί ἡ χειρωνακτική παραγωγή ἀντιμετωπίζοντας τήν καπιταλιστική μανιφατούρα. Κάθε βῆμα τῆς ἐπιστήμης καί τῆς τεχνικῆς πρός τά μπρός ὑποσκάπτει ἀναπόφευκτα καί ἀμείλικτα τίς βάσεις τῆς μικρῆς παραγωγῆς στήν καπιταλιστική κοινωνία καί τό καθῆκον τῆς σοσιαλιστικῆς πολιτικῆς οἰκονομίας εἶναι νά ἐρευνήσει αὐτό τό προτσές σέ ὅλες του τίς συχνά πολύπλοκες καί μπερδεμένες μορφές, ν' ἀποδείξει στόν μικροπαραγωγό πώς δέν εἶναι δυνατό νά κρατηθεῖ μέσα στόν καπιταλισμό, πώς τό ἀγροτικό νοικοκυριό μέσα στόν καπιταλισμό βρίσκεται σέ ἀδιέξοδο, πώς εἶναι ἀνάγκη γιά τόν ἀγρότη νά υἱοθετήσει τήν ἄποψη τοῦ προλετάριου. Στό ζήτημα αὐτό οἱ ἀναθεωρητές ἔσφαλαν ἀπό ἐπιστημονική ἄποψη, γιατί γενίκευσαν κατά τρόπο ἐπιπόλαιο γεγονότα παρμένα μονόπλευρα, ἔξω ἀπό τή σύνδεσή τους μέ τό ὅλο καπιταλιστικό σύστημα, ἔσφαλαν ὅμως καί ἀπό πολιτική ἄποψη, γιατί ἀναπόφευκτα, θεληματικά εἴτε ἄθελά τους, καλοῦσαν τόν ἀγρότη ἤ παρότρυναν τόν ἀγρότη νά υἱοθετήσει τήν ἄποψη τοῦ νοικοκύρη (δηλαδή τήν ἄποψη τῆς ἀστικῆς τάξης), ἀντί νά τόν παροτρύνουν νά υἱοθετήσει τήν ἄποψη τοῦ ἐπαναστάτη προλετάριου.

Ἀκόμη χειρότερα πήγαιναν τά πράγματα γιά τόν ἀναθεωρητισμό μέ τή θεωρία τῶν κρίσεων καί τή θεωρία τῆς χρεωκοπίας. Μόνο γιά ἕνα πολύ σύντομο χρονικό διάστημα καί μόνο οἱ πιό κοντόφθαλμοι ἄνθρωποι μποροῦσαν νά σκέπτονται

γιά τροποποίηση τῶν βάσεων τῆς διδασκαλίας τοῦ Μάρξ κάτω ἀπό τήν ἐπίδραση μερικῶν χρόνων βιομηχανικῆς ἀνόδου καί ἄνθισης. Ἡ πραγματικότητα ὅμως ἔδειξε πολύ γρήγορα στούς ἀναθεωρητές ὅτι οἱ κρίσεις δέν ἀνήκουν καθόλου στό παρελθόν: τήν ἄνθιση τήν ἀκολούθησε ἡ κρίση. Ἄλλαξαν οἱ μορφές, ἡ ἀλληλουχία, ἡ εἰκόνα τῶν χωριστῶν κρίσεων, οἱ κρίσεις ὅμως ἐξακολουθοῦσαν ν' ἀποτελοῦν ἀναπόφευκτο συστατικό μέρος τοῦ καπιταλιστικοῦ συστήματος. Τά καρτέλ καί τά τράστ, συνενώνοντας τήν παραγωγή, δυνάμωναν ταυτόχρονα μπροστά στά μάτια ὅλου τοῦ κόσμου τήν ἀναρχία τῆς παραγωγῆς, τήν ἀβεβαιότητα τοῦ προλεταριάτου γιά τήν αὔριο καί τό ζυγό τοῦ κεφαλαίου, ὀξύνοντας ἔτσι σέ πρωτοφανέρωτο βαθμό τίς ταξικές ἀντιθέσεις. Ὅτι ὁ καπιταλισμός τραβάει στή χρεωκοπία καί μέ τήν ἔννοια τῶν χωριστῶν πολιτικῶν καί οἰκονομικῶν κρίσεων καί μέ τήν ἔννοια τῆς ὁλοκληρωτικῆς κατάρευσης ὅλου τοῦ καπιταλιστικοῦ καθεστῶτος, αὐτό τό ἔδειξαν ἐξαιρετικά καθαρά καί σέ ἐξαιρετικά πλατιά κλίμακα ἀκριβῶς τά νεώτατα γιγαντιαῖα τράστ. Ἡ πρόσφατη δημοσιονομική κρίση στήν Ἀμερική, ἡ τρομακτική αὔξηση τῆς ἀνεργίας σ' ὅλη τήν Εὐρώπη, χωρίς νά μιλήσουμε πιά γιά τήν ἐπικείμενη βιομηχανική κρίση πού μᾶς τήν προαναγγέλλουν πολλά σημάδια, ὅλα αὐτά ἔκαναν ὥστε οἱ τελευταῖες «θεωρίες» τῶν ἀναθεωρητῶν νά ξεχαστοῦν ἀπό ὅλους, καί ὅπως φαίνεται, ἀκόμη καί ἀπό πολλούς ἀπό τούς ἴδιους τούς ἐμπνευστές τῶν θεωριῶν αὐτῶν. Μόνο δέν πρέπει νά ξεχνᾶμε τά μαθήματα πού ἔδοσε στήν ἐργατική τάξη αὐτή ἡ διανοουμενίστικη ἀστάθεια.

Γιά τή θεωρία τῆς ἀξίας πρέπει ἁπλῶς νά ποῦμε ὅτι, ἐκτός ἀπό ἐξαιρετικά ἀκαθόριστους ὑπαινιγμούς καί θρηνολογήματα, ἁ λά Μπέμ-Μπάβερκ, οἱ ἀναθεωρητές δέν ἔδοσαν ἐδῶ ἀπολύτως τίποτε καί γι' αὐτό δέν ἄφησαν κανένα ἴχνος στήν ἀνάπτυξη τῆς ἐπιστημονικῆς σκέψης.

Στόν τομέα τῆς πολιτικῆς ὁ ἀναθεωρητισμός προσπάθησε νά ἀναθεωρήσει πραγματικά τή βάση τοῦ μαρξισμοῦ, δηλαδή τή διδασκαλία γιά τήν πάλη τῶν τάξεων. Ἡ πολιτική ἐλευθερία, ἡ δημοκρατία, τό καθολικό ἐκλογικό δικαίωμα, —μᾶς ἔλεγαν,— δέν ἀφήνουν ἔδαφος γιά τήν ταξική πάλη καί ἀνασκευάζουν τήν παλιά θέση τοῦ «Μανιφέστου τοῦ Κομμουνιστικοῦ κόμματος» ὅτι οἱ ἐργάτες δέν ἔχουν πατρίδα. Μιά καί στή δημοκρατία κυριαρχεῖ ἡ «θέληση τῆς πλειοψηφίας», δέν μπορεῖ, λένε, οὔτε νά βλέπουμε τό κράτος σάν ὄργανο ταξικῆς κυριαρχίας, οὔτε ν' ἀπορίπτουμε τίς συμμαχίες μέ τήν προο-

δευτική σοσιαλμεταρυθμιστική ἀστική τάξη ἐνάντια στούς ἀντιδραστικούς.

Δέν ὑπάρχει ἀμφιβολία πώς αὐτές οἱ ἀντιρήσεις τῶν ἀναθεωρητῶν ἀνάγονταν σ' ἕνα ἀρκετά ἁρμονικό σύστημα ἀντιλήψεων, συγκεκριμένα: στίς γνωστές ἀπό καιρό φιλελεύθερες ἀστικές ἀντιλήψεις. Οἱ φιλελεύθεροι ἔλεγαν πάντοτε ὅτι ὁ ἀστικός κοινοβουλευτισμός ἐξαλείφει τίς τάξεις καί τούς ταξικούς διαχωρισμούς, μιά καί ὅλοι οἱ πολίτες χωρίς διάκριση ἔχουν τό δικαίωμα ψήφου καί τό δικαίωμα νά συμμετέχουν στίς κρατικές ὑποθέσεις. Ὅλη ἡ ἱστορία τῆς Εὐρώπης στό δεύτερο μισό τοῦ XIX αἰώνα, ὅλη ἡ ἱστορία τῆς ρωσικῆς ἐπανάστασης στίς ἀρχές τοῦ XX αἰώνα δείχνει πεντακάθαρα πόσο ἀνόητες εἶναι οἱ ἀντιλήψεις αὐτοῦ τοῦ εἴδους. Οἱ οἰκονομικές διαφορές δέν ἐξασθενοῦν, μά δυναμώνουν καί ὀξύνονται μέσα στήν ἐλευθερία τοῦ «δημοκρατικοῦ» καπιταλισμοῦ. Ὁ κοινοβουλευτισμός δέν παραμερίζει, μά ξεσκεπάζει τήν οὐσία τῶν πιό φιλελεύθερων ἀστικῶν δημοκρατιῶν, δείχνοντας ὅτι εἶναι ὄργανα ταξικῆς καταπίεσης. Ὁ κοινοβουλευτισμός, βοηθώντας νά διαφωτιστοῦν καί νά ὀργανωθοῦν ἀσύγκριτα πιό πλατιές μάζες τοῦ πληθυσμοῦ ἀπό ἐκεῖνες πού προηγούμενα ἔπαιρναν δραστήριο μέρος στά πολιτικά γεγονότα, προετοιμάζει ἔτσι ὄχι τήν ἐξάλειψη τῶν κρίσεων καί τῶν πολιτικῶν ἐπαναστάσεων, μά μιά ἐξαιρετική ὄξυνση τοῦ ἐμφύλιου πολέμου στή διάρκεια αὐτῶν τῶν ἐπαναστάσεων. Τά γεγονότα τοῦ Παρισιοῦ τήν ἄνοιξη τοῦ 1871 καί τά γεγονότα τῆς Ρωσίας τό χειμώνα τοῦ 1905 ἔδειξαν πεντακάθαρα πόσο ἀναπόφευκτα ἐπέρχεται αὐτή ἡ ὄξυνση. Ἡ γαλλική ἀστική τάξη, γιά νά καταπνίξει τό προλεταριακό κίνημα, δέν δίστασε οὔτε στιγμή νά ἔρθει σέ συμφωνία μέ τόν ἐχθρό ὅλου τοῦ ἔθνους, μέ τόν ξένο στρατό πού εἶχε ρημάξει τήν πατρίδα της. Ὅποιος δέν καταλαβαίνει τήν ἀναπόφευκτη ἐσωτερική διαλεκτική τοῦ κοινοβουλευτισμοῦ καί τοῦ ἀστικοῦ δημοκρατισμοῦ, πού ὁδηγεῖ σέ μιά ἀκόμη πιό ἀπότομη ἀπ' ὅ,τι προηγούμενα λύση τῆς διαμάχης μέ τή μαζική βία, αὐτός ποτέ δέν θά μπορέσει νά κάνει μέ βάση αὐτόν τόν κοινοβουλευτισμό μιά συνεπή ἀπό ἄποψη ἀρχῶν προπαγάνδα καί ζύμωση, πού νά προετοιμάζει πραγματικά τίς ἐργατικές μάζες νά συμμετάσχουν νικηφόρα σ' αὐτές τίς «διαμάχες». Ἡ πείρα ἀπό τίς συμμαχίες, τίς συμφωνίες καί τούς συνασπισμούς μέ τό σοσιαλμεταρυθμιστικό φιλελευθερισμό στή Δύση, μέ τό φιλελεύθερο ρεφορμισμό (καντέτοι) στή ρωσική ἐπανάσταση ἔδειξε μέ πειστικότητα ὅτι οἱ συμφωνίες αὐτές δέν κάνουν τί-

ποτε ἄλλο παρά νά ἀμβλύνουν τή συνείδηση τῶν μαζῶν, ὅτι δέν δυναμώνουν, μά ἐξασθενίζουν τήν πραγματική σημασία τῆς πάλης τους, ὅταν μπλέκουν τούς ἀγωνιζόμενους μέ στοιχεῖα λιγότερο ἱκανά γιά ἀγώνα, πιό ἀσταθή καί προδοτικά. Ὁ γαλλικός μιλλερανισμός [22] —τό πιό μεγάλο πείραμα γιά τήν ἐφαρμογή τῆς ἀναθεωρητικῆς πολιτικῆς τακτικῆς σέ πλατιά, πραγματικά ἐθνική κλίμακα,— ἔδοσε μιά τέτια πρακτική ἐκτίμηση γιά τόν ἀναθεωρητισμό, πού ποτέ δέν θά τήν ξεχάσει τό προλεταριάτο ὅλου τοῦ κόσμου.

Φυσικό συμπλήρωμα τῶν οἰκονομικῶν καί πολιτικῶν τάσεων τοῦ ἀναθεωρητισμοῦ ἦταν ἡ στάση του ἀπέναντι στόν τελικό σκοπό τοῦ σοσιαλιστικοῦ κινήματος. «Ὁ τελικός σκοπός δέν εἶναι τίποτε, τό κίνημα εἶναι τό πᾶν». Αὐτό τό ἀπόφθευγμα τοῦ Μπέρνσταϊν ἐκφράζει τήν οὐσία τοῦ ἀναθεωρητισμοῦ καλύτερα ἀπό πολλούς μακροσκελεῖς συλλογισμούς. Νά καθορίζεις τή στάση σου ἀπό περίπτωση σέ περίπτωση, νά προσαρμόζεσαι στά γεγονότα τῆς ἡμέρας, στίς μεταλλαγές τῶν πολιτικῶν μικροζητημάτων, νά ξεχνᾶς τά ζωτικά συμφέροντα τοῦ προλεταριάτου καί τά βασικά χαρακτηριστικά ὅλου τοῦ καπιταλιστικοῦ καθεστῶτος, ὅλης τῆς καπιταλιστικῆς ἐξέλιξης, νά θυσιάζεις αὐτά τά ζωτικά συμφέροντα στά πραγματικά ἤ ὑποθετικά ὀφέλη τῆς στιγμῆς, αὐτή εἶναι ἡ ἀναθεωρητική πολιτική. Καί ἀπό τήν ἴδια τήν οὐσία αὐτῆς τῆς πολιτικῆς βγαίνει ὁλοφάνερα πώς αὐτή μπορεῖ νά παίρνει συνεχῶς ποικίλες μορφές καί πώς κάθε κάπως «καινούργιο» ζήτημα, κάθε κάπως ἀναπάντεχη καί ἀπρόβλεπτη στροφή τῶν γεγονότων, ἔστω κι' ἄν αὐτή ἡ στροφή δέν ἔχει ἀλλάξει παρά ἐλάχιστα καί γιά πολύ μικρό χρονικό διάστημα τή βασική γραμμή τῆς ἐξέλιξης, ἀναπόφευκτα θά γεννοῦν πάντα αὐτές ἤ τίς ἄλλες παραλλαγές τοῦ ἀναθεωρητισμοῦ.

Τόν ἀναθεωρητισμό τόν κάνουν ἀναπόφευκτο οἱ ταξικές ρίζες πού ἔχει μέσα στή σύγχρονη κοινωνία. Ὁ ἀναθεωρητισμός εἶναι διεθνές φαινόμενο. Γιά κάθε κάπως κατατοπισμένο καί σκεπτόμενο σοσιαλιστή δέν μπορεῖ νά ὑπάρχει οὔτε ἡ παραμικρότερη ἀμφιβολία ὅτι ἡ σχέση τῶν ὀρθόδοξων καί τῶν μπερνσταϊνικῶν στή Γερμανία, τῶν γκεντιστῶν καί τῶν ζωρεσιστῶν (τώρα κυρίως μπρουσιστῶν) στή Γαλλία[23], τῆς Σοσιαλδημοκρατικῆς ὁμοσπονδίας καί τοῦ Ἀνεξάρτητου ἐργατικοῦ κόμματος στήν Ἀγγλία[24], τοῦ Μπρουκέρ καί τοῦ Βαντερβέλντε στό Βέλγιο, τῶν ἰντεγκραλιστῶν καί τῶν ρεφορμιστῶν στήν Ἰταλία[25], τῶν μπολσεβίκων καί τῶν μενσεβίκων στή Ρωσία,

εἶναι παντοῦ ἡ ἴδια στήν οὐσία της, παρά τήν τεράστια ποικιλία τῶν ἐθνικῶν συνθηκῶν καί τῶν ἱστορικῶν στοιχείων στή σημερινή κατάσταση ὅλων αὐτῶν τῶν χωρῶν. Ἡ «διαίρεση» μέσα στό σύγχρονο διεθνή σοσιαλισμό ἀκολουθεῖ, οὐσιαστικά, ἀπό τώρα κιόλας τήν *ἴδια* γραμμή στίς διάφορες χῶρες τοῦ κόσμου, πράγμα πού δείχνει ὅτι ἔγινε ἕνα τεράστιο βῆμα πρός τά μπρός σέ σύγκριση μέ κεῖνο πού ὑπῆρχε πρίν ἀπό 30-40 χρόνια, ὅταν στίς διάφορες χῶρες μέσα στόν ἑνιαῖο διεθνή σοσιαλισμό πάλευαν ἀνομοιογενεῖς τάσεις. Καί ὁ «ἀναθεωρητισμός ἀπό τ' ἀριστερά», πού ἄρχισε νά παρουσιάζεται τώρα στίς λατινικές χῶρες σάν «ἐπαναστατικός συνδικαλισμός»[26], προσαρμόζεται ἐπίσης στό μαρξισμό, «διορθώνοντάς» τον: ὁ Λαμπριόλα στήν Ἰταλία,ὁ Λαγκαρντέλ στή Γαλλία ἐπικαλοῦνται κάθε στιγμή τόν Μάρξ πού δέν κατανοήθηκε σωστά, γιά τή δικαίωση τοῦ Μάρξ πού σωστά κατανοεῖται.

Δέν μποροῦμε ἐδῶ νά σταθοῦμε στήν ἀνάλυση τοῦ ἰδεολογικοῦ περιεχομένου *αὐτοῦ* τοῦ ἀναθεωρητισμοῦ πού καθόλου δέν ἀναπτύχθηκε ἀκόμη τόσο, ὅσο ὁ ὀπορτουνιστικός ἀναθεωρητισμός, δέν ἔγινε διεθνής καί δέν ἔδοσε στήν πράξη καμιά μεγάλη μάχη μέ τό σοσιαλιστικό κόμμα ἔστω καί μιᾶς χώρας. Γιαυτό περιοριζόμαστε στόν «ἀναθεωρητισμό ἀπ' τά δεξιά» πού περιγράψαμε πιό πάνω.

Γιατί εἶναι ἀναπόφευκτος ὁ ἀναθεωρητισμός στήν καπιταλιστική κοινωνία; Γιατί εἶναι βαθύτερος ἀπό τίς διαφορές τῶν ἐθνικῶν ἰδιομορφιῶν καί τῶν βαθμῶν ἀνάπτυξης τοῦ καπιταλισμοῦ; Γιά τό λόγο ὅτι σέ κάθε καπιταλιστική χώρα, δίπλα στό προλεταριάτο ὑπάρχουν πάντοτε πλατιά στρώματα μικροαστῶν, μικρονοικοκυρέων. Ὁ καπιταλισμός γεννήθηκε καί γεννιέται συνεχῶς ἀπό τή μικρή παραγωγή. Ὁ καπιταλισμός ἀναπόφευκτα δημιουργεῖ καί πάλι μιά ὁλόκληρη σειρά ἀπό «μεσαῖα στρώματα» (ἐξαρτήματα τῶν ἐργοστασίων, δουλιά στό σπίτι, μικρεργαστήρια σκορπισμένα σ' ὅλη τή χώρα, λόγω τῶν ἀπαιτήσεων τῆς μεγάλης βιομηχανίας, λ.χ. τῆς βιομηχανίας παραγωγῆς ποδηλάτων καί αὐτοκινήτων κτλ.). Αὐτοί οἱ νέοι μικροπαραγωγοί ξαναρίχνονται ἔτσι ἀναπότρεπτα στίς γραμμές τοῦ προλεταριάτου. Εἶναι ἐντελῶς φυσικό ἡ μικροαστική κοσμοθεωρία νά διεισδύσει ξανά καί ξανά στίς γραμμές τῶν πλατιῶν ἐργατικῶν κομμάτων. Εἶναι ἐντελῶς φυσικό νά γίνεται αὐτό καί θά γίνεται πάντα ὥς τό ξαφνικό ξέσπασμα τῆς προλεταριακῆς ἐπανάστασης, γιατί θάταν μεγάλο λάθος νά νομίζει κανείς ὅτι γιά τήν πραγματοποίηση αὐτῆς τῆς ἐπανάστασης εἶναι ἀπα-

ραίτητο νά προλεταριοποιηθεῖ «πέρα γιά πέρα» ἡ πλειοψηφία τοῦ πληθυσμοῦ. Αὐτό πού συχνά τώρα περνᾶμε μόνο στόν ἰδεολογικό τομέα: διαμάχες γύρω ἀπ' τίς θεωρητικές διορθώσεις στόν Μάρξ,— αὐτό πού τώρα ξεσπάει στήν πράξη μόνο πάνω σέ διάφορα ἐπιμέρους ζητήματα τοῦ ἐργατικοῦ κινήματος, ὅπως οἱ διαφωνίες τακτικῆς μέ τούς ἀναθεωρητές καί οἱ διασπάσεις πάνω σ' αὐτό τό ἔδαφος,—αὐτό θά τό δοκιμάσει ὁπωσδήποτε ἡ ἐργατική τάξη σέ ἀσύγκριτα μεγαλύτερη ἔκταση, ὅταν ἡ προλεταριακή ἐπανάσταση θά ὀξύνει ὅλα τά ἐπίμαχα ζητήματα, θά συγκεντρώσει ὅλες τίς διαφωνίες πάνω σέ σημεῖα πού ἔχουν τήν πιό ἄμεση σημασία γιά τόν καθορισμό τῆς στάσης τῶν μαζῶν καί θ' ἀναγκάσει τήν ἐργατική τάξη, μέσα στή φωτιά τῆς πάλης, νά ξεχωρίσει τούς ἐχθρούς ἀπό τούς φίλους, νά πετάξει τούς κακούς συμμάχους, γιά νά δόσει ἀποφασιστικά χτυπήματα στόν ἐχθρό.

Ἡ ἰδεολογική πάλη τοῦ ἐπαναστατικοῦ μαρξισμοῦ ἐνάντια στόν ἀναθεωρητισμό στά τέλη τοῦ XIX αἰώνα εἶναι ἁπλῶς τό προοίμιο τῶν μεγάλων ἐπαναστατικῶν μαχῶν τοῦ προλεταριάτου, πού τραβᾶ μπροστά γιά τήν πλήρη νίκη τῆς ὑπόθεσής του, παρόλες τίς ταλαντεύσεις καί τίς ἀδυναμίες τῆς μικροαστικῆς τάξης.

ΑΠΟ ΤΟ ΣΥΝΗΘΙΣΜΕΝΟ ΔΡΟΜΟ!

Τό ζήτημα τῆς ἐκτίμησης τῆς ρωσικῆς ἐπανάστασης, δηλ. τῶν τριῶν πρώτων χρόνων της, βρίσκεται στήν ἡμερήσια διάταξη. Χωρίς νά ἔχουμε ξεκαθαρίσει τήν ταξική φύση τῶν πολιτικῶν μας κομμάτων, χωρίς νά ἔχουμε ὑπολογίσει τά συμφέροντα καί τήν ἀμοιβαία θέση τῶν τάξεων στήν ἐπανάστασή μας, εἶναι ἀδύνατο νά κάνουμε ἔστω καί ἕνα βῆμα μπρός στό ζήτημα τοῦ καθορισμοῦ τῶν πιό ἄμεσων καθηκόντων καί τῆς τακτικῆς τοῦ προλεταριάτου. Σέ μιά ἀκριβῶς ἀπό τίς προσπάθειες ἑνός τέτιου ὑπολογισμοῦ σκοπεύουμε μ' αὐτό τό ἄρθρο νά τραβήξουμε τήν προσοχή τῶν ἀναγνωστῶν μας.

Ἀπό τίς στῆλες τῆς «Γκόλος Σοτσιάλ-Ντεμοκράτα» [27], ἀρ. φύλ. 3, ἐμφανίζονται ὁ Φ. Ντάν καί ὁ Γκ. Πλεχάνοφ, ὁ ἕνας κάνοντας μιά συστηματική ἐκτίμηση τῶν ἀποτελεσμάτων τῆς ἐπανάστασης καί ὁ ἄλλος βγάζοντας συμπεράσματα σχετικά μέ τήν τακτική τοῦ ἐργατικοῦ κόμματος. Ἡ ἐκτίμηση τοῦ Ντάν συνοψίζεται στό ἑξῆς: οἱ ἐλπίδες γιά δικτατορία τοῦ προλεταριάτου καί τῆς ἀγροτιᾶς δέν μποροῦσαν νά μήν ἀποδειχτοῦν ὅτι εἶναι αὐταπάτες. «Ἡ δυνατότητα μιᾶς νέας πλατιᾶς ἐπαναστατικῆς ἐκδήλωσης τοῦ προλεταριάτου . . . ἐξαρτιέται σέ σημαντικό βαθμό ἀπό τή θέση πού θά πάρει ἡ ἀστική τάξη». «Στά πρῶτα στάδιά της (τῆς νέας ἀνόδου), —ὅσο ἡ ἄνοδος τοῦ ἐπαναστατικοῦ ἐργατικοῦ κινήματος δέν ἀναταράξει τούς μικροαστούς τῆς πόλης καί ἡ ἀνάπτυξη τῆς ἐπανάστασης τῆς πόλης δέν ἀνάψει πυρκαγιά στό χωριό,— σάν κύριες πολιτικές δυνάμεις θά βρεθοῦν ἀντιμέτωπες τό προλεταριάτο καί ἡ ἀστική τάξη».

Τά συμπεράσματα τακτικῆς πού βγαίνουν ἀπό τέτιου εἴδους «ἀλήθειες» εἶναι φανερό ὅτι ὁ Φ. Ντάν δέν τά ὁλοκληρώ-

νει. Ντράπηκε, φαίνεται, νά γράψει ὥς τό τέλος αὐτό πού βγαίνει μόνο του ἀπό τά λόγια του: νά συστήσει στήν ἐργατική τάξη τήν περιβόητη τακτική τῶν μενσεβίκων, τήν ὑποστήριξη τῆς ἀστικῆς τάξης (θυμηθεῖτε τούς συνασπισμούς μέ τούς καντέτους, τήν ὑποστήριξη τοῦ συνθήματος γιά μιά κυβέρνηση καντέτων, τήν κυρίαρχη Δούμα τοῦ Πλεχάνοφ κτλ.). Σέ ἀντιστάθμισμα, ὅμως, ὁ Πλεχάνοφ συμπλήρωσε τόν Ντάν, τελειώνοντας τήν ἐπιφυλλίδα του στό φύλλο ἀρ. 3 τῆς «Γκόλος Σοτσιάλ-Ντεμοκράτα» μέ τά λόγια: «Θά ἦταν καλά γιά τή Ρωσία, ἄν αὐτά τά λάθη, πού ἔκαναν ὁ Μάρξ καί ὁ Ἔνγκελς στή Γερμανία πρίν ἀπό μισό καί πάνω αἰώνα» (συγκεκριμένα: τήν ὑποτίμηση τῆς ἱκανότητας τοῦ τότε καπιταλισμοῦ γιά ἀνάπτυξη καί τήν ὑπερτίμηση τῆς ἱκανότητας τοῦ προλεταριάτου γιά ἐπαναστατική δράση), «μποροῦσαν νά τ' ἀποφύγουν οἱ ρῶσοι μαρξιστές στά 1905 - 1906!».

Τό πράγμα εἶναι πεντακάθαρο. Ὁ Ντάν καί ὁ Πλεχάνοφ προσπαθοῦν προσεκτικά, δίχως νά λένε καθαρά τά πράγματα μέ τ' ὄνομά τους, νά δικαιολογήσουν τή μενσεβίκικη πολιτική τῆς ἐξάρτησης τοῦ προλεταριάτου ἀπό τούς καντέτους. Ἄς ἐξετάσουμε λοιπόν ἀπό κοντά τή «θεωρητική τους θεμελίωση» αὐτοῦ τοῦ ἐγχειρήματος.

Ὁ Ντάν κρίνει ὅτι «τό ἀγροτικό κίνημα» ἐξαρτιέται ἀπό «τήν ἄνοδο καί τήν ἀνάπτυξη τῆς ἐπανάστασης τῆς πόλης στό ἀστικό καί στό προλεταριακό της κανάλι». Γι' αὐτό τήν ἄνοδο τῆς «ἐπανάστασης τῆς πόλης» τήν ἀκολούθησε ἡ ἄνοδος τοῦ ἀγροτικοῦ κινήματος, ἐνῶ μετά τήν πτώση της «οἱ ἐσωτερικοί ἀνταγωνισμοί τοῦ χωριοῦ, πού εἶχαν συμπιεστεῖ ἀπό τήν ἄνοδο τῆς ἐπανάστασης, ἄρχισαν καί πάλι νά ὀξύνονται» καί «ἡ κυβερνητική ἀγροτική πολιτική, ἡ πολιτική διαίρεση τῆς ἀγροτιᾶς κτλ. ἄρχισε νά σημειώνει σχετική ἐπιτυχία». Ἀπό δῶ προκύπτει καί τό συμπέρασμα πού παραθέσαμε, ὅτι στά πρῶτα στάδια τῆς νέας ἀνόδου κύριες πολιτικές δυνάμεις θά εἶναι τό προλεταριάτο καί ἡ ἀστική τάξη. «Αὐτή τήν κατάσταση —κατά τή γνώμη τοῦ Φ. Ντάν— πρέπει καί μπορεῖ νά τήν ἐκμεταλλευτεῖ τό προλεταριάτο γιά μιά τέτια ἀνάπτυξη τῆς ἐπανάστασης, πού θ' ἀφήσει πολύ πίσω της τήν *ἀφετηρία* τῆς νέας ἀνόδου της καί θά ὁδηγήσει στόν πλήρη ἐκδημοκρατισμό τῆς κοινωνίας κάτω ἀπό τό ἔμβλημα (sic!) μιᾶς ριζικῆς (!!) λύσης τοῦ ἀγροτικοῦ ζητήματος».

Δέν εἶναι δύσκολο νά δεῖ κανείς ὅτι ὁ συλλογισμός αὐτός εἶναι ὁλοκληρωτικά οἰκοδομημένος πάνω στή *ριζική* ἄγνοια

τῆς σημασίας τοῦ ἀγροτικοῦ ζητήματος στήν ἐπανάστασή μας καί ὅτι αὐτή ἡ ἄγνοια καλύπτεται πολύ ἄσχημα μέ φτηνές καί κούφιες φράσεις γιά «πλήρη ἐκδημοκρατισμό» «κάτω ἀπό τό ἔμβλημα» «τῆς λύσης» τοῦ ζητήματος.

Ὁ Φ. Ντάν πιστεύει ὅτι «οἱ ἐλπίδες γιά δικτατορία τοῦ προλεταριάτου καί τῆς ἀγροτιᾶς» ἐξαρτιῶνται καί ἐξαρτιόνταν ἀπό τίς ναροντνικιστικές προλήψεις, ἀπό τήν παραγνώριση τῶν ἐσωτερικῶν ἀνταγωνισμῶν τοῦ χωριοῦ καί τοῦ ἀτομικιστικοῦ χαρακτήρα τοῦ ἀγροτικοῦ κινήματος. Αὐτές εἶναι συνηθισμένες καί γνωστές ἀπό καιρό σέ ὅλους μενσεβίκικες ἀντιλήψεις. Ὅμως εἶναι ζήτημα ἄν κανείς ὥς τώρα παρουσίασε τόσο ἀνάγλυφα ὅλο τόν παραλογισμό τους, ὅσο ὁ Φ. Ντάν στό ἄρθρο πού ἐξετάζουμε. Ὁ ἐντιμότατος δημοσιολόγος τά κατάφερε *νά μήν ἀντιληφθεῖ* ὅτι *καί οἱ δυό «λύσεις»* τοῦ ἀγροτικοῦ ζητήματος πού ἀντιπαραθέτει ἀνταποκρίνονται στόν «ἀτομικιστικό χαρακτήρα τοῦ ἀγροτικοῦ κινήματος»! Στήν πραγματικότητα, ἡ στολιπινική λύση πού, κατά τή γνώμη τοῦ Ντάν, σημειώνει «σχετική ἐπιτυχία», βασίζεται στόν ἀτομικισμό τῶν ἀγροτῶν. Γι' αὐτό δέν ὑπάρχει ἀμφιβολία. Καί ἡ ἄλλη λύση πού ὁ Φ. Ντάν τήν ἀποκάλεσε «ριζική» καί συνδεμένη μέ τόν «πλήρη ἐκδημοκρατισμό τῆς κοινωνίας»; Νομίζει μήπως ὁ ἐντιμότατος Ντάν ὅτι αὐτή *δέν βασίζεται* στόν ἀτομικισμό τῶν ἀγροτῶν;

Σ' αὐτό ἀκριβῶς βρίσκεται καί τό κακό, ὅτι μέ τήν κούφια φράση γιά «πλήρη ἐκδημοκρατισμό τῆς κοινωνίας κάτω ἀπό τό ἔμβλημα μιᾶς ριζικῆς λύσης τοῦ ἀγροτικοῦ ζητήματος», ὁ Ντάν καλύπτει μιά ριζική ἀπερισκεψία. Ἀσυνείδητα, σάν τυφλός, *σκοντάφτει* πάνω σέ δυό, ἀντικειμενικά δυνατές καί ὄχι διαλεγμένες ἀκόμη ὁριστικά ἀπό τήν ἱστορία, «λύσεις» τοῦ ἀγροτικοῦ ζητήματος, χωρίς νά μπορεῖ νά ἀντιληφθεῖ καθαρά καί μέ ἀκρίβεια τό χαρακτήρα *καί τῶν δυό* λύσεων καί τούς ὅρους τῆς μιᾶς καί τῆς ἄλλης λύσης.

Γιατί ἡ στολιπινική ἀγροτική πολιτική μπορεῖ νά σημειώνει «σχετική ἐπιτυχία»; Γιά τό λόγο ὅτι ἀπό καιρό πιά μέσα στήν ἀγροτιά μας ἔχουν δημιουργηθεῖ μέ τήν καπιταλιστική ἐξέλιξη οἱ ἐχθρικές τάξεις: ἡ ἀγροτική ἀστική τάξη καί τό ἀγροτικό προλεταριάτο. Εἶναι ἄραγε δυνατή ἡ ὁλοκληρωτική ἐπιτυχία τῆς στολιπινικῆς ἀγροτικῆς πολιτικῆς καί τί σημαίνει μιά τέτια ἐπιτυχία; Εἶναι δυνατή, ἄν τά πράγματα πάρουν ἐξαιρετικά εὐνοϊκή τροπή γιά τόν Στολίπιν, καί αὐτό σημαίνει «λύση» τοῦ ἀγροτικοῦ ζητήματος στήν ἀστική Ρωσία μέ τήν

ἔννοια μιᾶς *ὁριστικῆς* (ὥς τήν προλεταριακή ἐπανάσταση) κατοχύρωσης τῆς ἀτομικῆς ἰδιοκτησίας πάνω σ' *ὅλη* τή γῆ, καί τῶν τσιφλικάδων καί τῶν ἀγροτῶν. Αὐτό θά εἶναι μιά «λύση» *πρωσικοῦ* τύπου, πού ἐξασφαλίζει πραγματικά τήν καπιταλιστική ἀνάπτυξη τῆς Ρωσίας, ὅμως μέ ἀπίστευτα ἀργό ρυθμό, πού θά δόσει γιά πολύν καιρό τήν ἐξουσία στούς γιοῦνκερ καί θά εἶναι χίλιες φορές πιό βασανιστική γιά τό προλεταριάτο καί τήν ἀγροτιά ἀπ' ὅ,τι ἡ ἄλλη ἀντικειμενικά *δυνατή*, ἐπίσης καπιταλιστική «λύση τοῦ ἀγροτικοῦ ζητήματος».

Αὐτή τήν ἄλλη λύση ὁ Ντάν, χωρίς νά τό καλοσκεφτεῖ, τήν ἀποκάλεσε «ριζική». Φτηνά λογάκια πού δέν περικλείνουν οὔτε κόκκο σκέψης. Ἡ στολιπινική λύση εἶναι κι' αὐτή πολύ ριζική, γιατί σπάζει ριζικά τήν παλιά κοινότητα καί τό παλιό ἀγροτικό καθεστώς τῆς Ρωσίας. Ἡ πραγματική διαφορά ἀνάμεσα στήν *ἀγροτική* λύση τοῦ ἀγροτικοῦ ζητήματος στή ρωσική ἀστική ἐπανάσταση καί στή *στολιπινική-καντέτικη* λύση του βρίσκεται στό ὅτι ἡ πρώτη ἐξαλείφει τήν τσιφλικάδικη ἀτομική ἰδιοκτησία γῆς ἀπόλυτα, ἐνῶ τήν ἀγροτική πολύ σχετικά (αὐτό τό ἰδιαίτερο ζήτημα σχετικά μέ τή γῆ τῶν ἀγροτικῶν κλήρων δέν θά τό θίξουμε γιά τήν ὥρα, γιατί ὅλος ὁ συλλογισμός τοῦ Ντάν εἶναι λαθεμένος ἀκόμη καί ἀπό τήν ἄποψη τοῦ σημερινοῦ μας ἀγροτικοῦ προγράμματος τῆς «δημοτικοποίησης»).

Μπαίνει τώρα τό ἐρώτημα: εἶναι ἄραγε πραγματικά ἀντικειμενικά δυνατή ἡ δεύτερη αὐτή λύση; Ἀναμφισβήτητα. Σ' αὐτό τό σημεῖο συμφωνοῦν ὅλοι οἱ σκεπτόμενοι μαρξιστές, γιατί *διαφορετικά* ἡ ὑποστήριξη ἀπό τό προλεταριάτο τῆς τάσης τῶν μικροϊδιοκτητῶν νά δημεύσουν τή μεγάλη ἰδιοκτησία θά ἦταν ἀντιδραστική ἀγυρτία. Σέ καμιά ἄλλη καπιταλιστική χώρα καί κανένας μαρξιστής δέν πρόκειται νά γράψει πρόγραμμα πού νά ὑποστηρίζει τήν τάση *τῶν ἀγροτῶν* γιά δήμευση τῆς μεγάλης ἔγγειας ἰδιοκτησίας. Στή Ρωσία ἀντίθετα καί οἱ μπολσεβίκοι καί οἱ μενσεβίκοι συμφωνοῦν ὅτι χρειάζεται μιά τέτια ὑποστήριξη. Γιατί; Γιά τό λόγο ὅτι *ἀντικειμενικά* εἶναι δυνατός γιά τή Ρωσία ἕνας *ἄλλος* δρόμος καπιταλιστικῆς ἀγροτικῆς ἀνάπτυξης, ὄχι ὁ «πρωσικός», ἀλλά ὁ «ἀμερικανικός», ὄχι ὁ τσιφλικάδικος-ἀστικός (εἴτε γιουνκερικός), ἀλλά ὁ ἀγροτικός-ἀστικός.

Ὁ Στολίπιν καί οἱ καντέτοι, ἡ ἀπολυταρχία καί ἡ ἀστική τάξη, ὁ Νικόλαος ὁ δεύτερος καί ὁ Πιότρ Στροῦβε εἶναι σύμφωνοι ὅτι πρέπει «νά ἐκκαθαριστεῖ» καπιταλιστικά τό ἀπαρχαιωμένο ἀγροτικό καθεστώς τῆς Ρωσίας μέσω τῆς διατήρησης τῆς

τσιφλικάδικης ἰδιοκτησίας γῆς. Διαφωνοῦν μονάχα πάνω στό πῶς νά τή διατηρήσουν καλύτερα καί σέ ποιό βαθμό νά τή διατηρήσουν.

Οἱ ἐργάτες καί οἱ ἀγρότες, οἱ σοσιαλδημοκράτες καί οἱ ναρόντνικοι (τρουντοβίκοι, ἐνέσοι, μαζί καί οἱ ἐσέροι) εἶναι σύμφωνοι ὅτι πρέπει νά «ἐκκαθαριστεῖ» *καπιταλιστικά* τό ἀπαρχαιωμένο ἀγροτικό καθεστώς τῆς Ρωσίας μέσω τῆς βίαιης ἐξάλειψης τῆς τσιφλικάδικης ἰδιοκτησίας γῆς. Διαφέρουν κατά τοῦτο, ὅτι οἱ μέν σοσιαλδημοκράτες καταλαβαίνουν τόν καπιταλιστικό χαρακτήρα πού ἔχει στή σύγχρονη κοινωνία κάθε ἀγροτική ἐπανάσταση, ἀκόμη καί ἡ πιό ριζοσπαστική (καί ἡ δημοτικοποίηση, καί ἡ ἐθνικοποίηση, καί ἡ κοινωνικοποίηση, καί ἡ διανομή), ἐνῶ οἱ ναρόντνικοι δέν τό καταλαβαίνουν αὐτό, καλύπτοντας μέ μικροαστικές-οὐτοπικές φράσεις περί ἰσοπέδωσης, τήν πάλη τους γιά μιά χωρικο-ἀστική ἀγροτική ἐξέλιξη ἐνάντια στήν τσιφλικάδικη-ἀστική ἐξέλιξη.

Ὅλη ἡ σύγχυση καί ὅλη ἡ ἀπερισκεψία τοῦ Φ. Ντάν προέρχονται ἀπό τό ὅτι αὐτός κατά βάθος δέν κατάλαβε τήν οἰκονομική βάση τῆς ρωσικῆς ἀστικῆς ἐπανάστασης. Πίσω ἀπό τίς διαφωνίες τοῦ μαρξιστικοῦ καί τοῦ μικροαστικοῦ σοσιαλισμοῦ στή Ρωσία πάνω στό ζήτημα τοῦ οἰκονομικοῦ περιεχομένου καί τῆς σημασίας τῆς πάλης τῶν ἀγροτῶν γιά γῆ στήν τωρινή ἐπανάσταση, αὐτός *«δέν ἀντιλήφθηκε»* τήν πάλη τῶν πραγματικῶν κοινωνικῶν δυνάμεων γιά τόν ἕνα ἤ τόν ἄλλο δρόμο τῆς ἀντικειμενικά δυνατῆς καπιταλιστικῆς ἀγροτικῆς ἐξέλιξης. Καί αὐτή τήν ὁλοκληρωτική του ἄγνοια τήν κάλυψε μέ φράσεις γιά «σχετική ἐπιτυχία» τοῦ Στολίπιν καί γιά «πλήρη ἐκδημοκρατισμό τῆς κοινωνίας κάτω ἀπό τό ἔμβλημα μιᾶς ριζικῆς λύσης τοῦ ἀγροτικοῦ ζητήματος».

Στήν πραγματικότητα τό ἀγροτικό ζήτημα μπαίνει τώρα στή Ρωσία ἔτσι: γιά τήν ἐπιτυχία τῆς στολιπινικῆς πολιτικῆς χρειάζονται πολλά χρόνια βίαιης καταπίεσης καί ἀφανισμοῦ τῆς μάζας τῶν ἀγροτῶν, πού δέν θέλουν νά πεθάνουν ἀπ' τήν πείνα καί νά διωχτοῦν ἀπό τά χωριά τους. Στήν ἱστορία ὑπῆρχαν παραδείγματα *ἐπιτυχίας* μιᾶς τέτιας πολιτικῆς. Θά ἦταν κούφια καί ἀνόητη δημοκρατική λογοκοπία, ἄν λέγαμε ὅτι στή Ρωσία ἡ ἐπιτυχία μιᾶς τέτιας πολιτικῆς εἶναι «ἀδύνατη». Εἶναι δυνατή! Ἀλλά δουλιά δική μας εἶναι νά δείξουμε καθαρά στό λαό μέ τί τίμημα θά ἐξαγοραστεῖ μιά τέτια ἐπιτυχία καί ν' ἀγωνιστοῦμε μ' ὅλες μας τίς δυνάμεις γιά τόν ἄλλο, τόν πιό σύντομο καί πιό γοργό δρόμο καπιταλιστικῆς ἀγροτικῆς ἀνάπτυξης

μέσω τῆς ἀγροτικῆς ἐπανάστασης. Εἶναι δύσκολη ἡ ἀγροτική ἐπανάσταση κάτω ἀπό τήν ἡγεσία τοῦ προλεταριάτου σέ μιά καπιταλιστική χώρα, πολύ δύσκολη, ἀλλά εἶναι δυνατή, καί πρέπει ν' ἀγωνιστοῦμε γι' αὐτήν. Τρία χρόνια ἐπανάστασης μᾶς δίδαξαν ἐμᾶς κι' ὅλο τό λαό ὄχι μονάχα ὅτι πρέπει νά ἀγωνιστοῦμε γι' αὐτήν, μά καί πῶς νά ἀγωνιστοῦμε. Κανενός εἴδους μενσεβίκικοι «ἑλιγμοί» πρός τήν πολιτική τῆς ὑποστήριξης τῶν καντέτων δέν θά ξεριζώσουν αὐτά τά διδάγματα τῆς ἐπανάστασης ἀπό τή συνείδηση τῶν ἐργατῶν.

Παρακάτω. Τί θά γίνει, ἄν, παρά τήν πάλη τῶν μαζῶν, ἡ στολιπινική πολιτική κρατηθεῖ τόσο χρόνο πού θά εἶναι ἀρκετός γιά τήν ἐπιτυχία τοῦ «πρωσικοῦ» δρόμου; Τότε τό ἀγροτικό καθεστώς τῆς Ρωσίας θά γίνει ὁλότελα ἀστικό, οἱ μεγαλοαγρότες θά ἰδιοποιηθοῦν σχεδόν ὅλη τήν κληρουχική γῆ, ἡ γεωργία θά γίνει καπιταλιστική καί καμιά, οὔτε ριζική, οὔτε μή ριζική, «λύση» τοῦ ἀγροτικοῦ ζητήματος στίς συνθῆκες τοῦ *καπιταλισμοῦ* δέν θά εἶναι δυνατή. Τότε οἱ εὐσυνείδητοι μαρξιστές καθαρά καί ξάστερα θ' ἀπορίψουν ὁλότελα κάθε «ἀγροτικό πρόγραμμα» καί θά ποῦν στίς μάζες: Οἱ ἐργάτες ἔκαναν ὅ,τι μποροῦσαν γιά νά ἐξασφαλίσουν στή Ρωσία ὄχι καπιταλισμό τῶν γιοῦνκερ, μά ἀμερικανικό καπιταλισμό. Οἱ ἐργάτες σᾶς καλοῦν τώρα στήν κοινωνική ἐπανάσταση τοῦ προλεταριάτου, γιατί *ὕστερα* ἀπό τή «λύση» τοῦ ἀγροτικοῦ ζητήματος σύμφωνα μέ τό στολιπινικό πνεῦμα *δέν μπορεῖ νά ὑπάρξει καμιά ἄλλη* ἐπανάσταση πού νά εἶναι ἱκανή ν' ἀλλάξει σοβαρά τίς οἰκονομικές συνθῆκες ζωῆς τῶν ἀγροτικῶν μαζῶν.

Νά πῶς μπαίνει τό ζήτημα τοῦ συσχετισμοῦ τῆς ἀστικῆς καί τῆς σοσιαλιστικῆς ἐπανάστασης στή Ρωσία, ζήτημα πού ἰδιαίτερα τό μπερδεύει ὁ Ντάν στήν περίληψη τοῦ ρωσικοῦ του ἄρθρου στά γερμανικά («Neue Zeit» [28], ἀρ. τεύχ. 27).

Οἱ ἀστικές ἐπαναστάσεις εἶναι δυνατές, ἀκόμη καί ἀναπόφευκτες, στή Ρωσία καί πάνω στό ἔδαφος τοῦ στολιπινικοῦ-καντέτικου ἀγροτικοῦ δρόμου. Ἀλλά σέ *τέτιες* ἐπαναστάσεις, ὅπως καί στίς γαλλικές ἐπαναστάσεις τοῦ 1830 καί τοῦ 1848, δέν μπορεῖ οὔτε λόγος νά γίνει γιά «πλήρη ἐκδημοκρατισμό τῆς κοινωνίας κάτω ἀπό τό ἔμβλημα μιᾶς ριζικῆς λύσης τοῦ ἀγροτικοῦ ζητήματος». Ἤ ἀκριβέστερα: σέ τέτιες ἐπαναστάσεις μόνο μικροαστοί quasi*-σοσιαλιστές μποροῦν νά φλυαροῦν ἀκόμη γιά «λύση» (καί προπαντός «ριζική») τοῦ λυμένου πιά

*—δῆθεν. *Ἡ Σύντ.*

ἀγροτικοῦ ζητήματος γιά μιά χώρα καπιταλιστικά διαμορφωμένη.

Στή Ρωσία ὅμως ἀκόμη ἀπέχουμε πάρα πολύ ἀπό τή διαμόρφωση καπιταλιστικῶν ἀγροτικῶν σχέσεων. Αὐτό εἶναι καθαρό ὄχι μονάχα γιά μᾶς, καί τούς μενσεβίκους καί τούς μπολσεβίκους, ὄχι μονάχα γιά τούς ἀνθρώπους πού συμπαθοῦν τήν ἐπανάσταση καί ποθοῦν μιά νέα ἄνοδό της, αὐτό εἶναι καθαρό ἀκόμη καί γιά τέτιους συνεπεῖς, συνειδητούς καί ἀπροκάλυπτα τολμηρούς ἐχθρούς τῆς ἐπανάστασης καί φίλους τῆς μαυροεκατονταρχίτικης ἀπολυταρχίας, σάν τόν κ. Πιότρ Στροῦβε. Ἄν αὐτός «ξεφωνίζει» ὅτι μᾶς χρειάζεται ἕνας Βίσμαρκ, ὅτι χρειάζεται μετατροπή τῆς ἀντίδρασης σέ ἐπανάσταση ἀπό τά πάνω, αὐτό γίνεται ἀκριβῶς γιατί ὁ Στροῦβε *δέν* βλέπει στή χώρα μας οὔτε Βίσμαρκ οὔτε ἐπανάσταση ἀπό τά πάνω. Ὁ Στροῦβε βλέπει ὅτι μονάχα μέ τή στολιπινική ἀντίδραση καί μέ τίς χιλιάδες κρεμάλες δέν φτιάχνεις τσιφλικάδικη-ἀστική, σταθερή Ρωσία τοῦ δούλου-ἐργάτη γῆς. Χρειάζεται κάτι ἄλλο, κάτι σάν τή λύση (ἔστω καί μέ τόν τρόπο τοῦ Βίσμαρκ) τῶν ἐθνικῶν ἱστορικῶν προβλημάτων, σάν τή συνένωση τῆς Γερμανίας, τήν καθιέρωση τοῦ γενικοῦ ἐκλογικοῦ δικαιώματος. Μά ὁ Στολίπιν ὑποχρεώνεται νά συνενώνει μονάχα τόν Ντουμπάτζε μέ τούς ἥρωες τοῦ μουσείου τῆς Ρίγας![29] *Ὑποχρεώνεται* νά καταργήσει ἀκόμη καί τό ἐκλογικό δικαίωμα πού παραχώρησε ὁ Βίττε μέ τό νόμο τῆς 11 τοῦ Δεκέμβρη 1905![30] Ἀντί γιά ἀγρότες, πού νά εἶναι ἱκανοποιημένοι μέ τήν κατά τόν Ντάν «σχετική ἐπιτυχία» τῆς ἀγροτικῆς πολιτικῆς, ὁ Στολίπιν ὑποχρεώνεται ν' ἀκούει ἀκόμη καί ἀπό τούς ἀγρότες τῆς τρίτης Δούμας «τρουντοβίκικες» διεκδικήσεις!

Πῶς λοιπόν νά μή «ξεφωνίζει», νά μή στενάζει καί νά μή κλαίει ὁ Πιότρ Στροῦβε, ὅταν βλέπει καθαρά ὅτι *δέν μπορεῖ,* ἀκόμη καί τώρα δέν μπορεῖ νά ἀποκτήσει ἡ χώρα μας ἕνα καλορυθμισμένο, σεμνό, μετριοπαθές καί ἄψογο, κουτσουρεμένο καί σταθερό «σύνταγμα»;

Ὁ Στροῦβε ξέρει καλά ποῦ πηγαίνει. Ὁ Φ. Ντάν ὅμως τίποτε δέν διδάχτηκε καί τίποτε δέν ξέχασε ὕστερα ἀπό τρία χρόνια ἐπανάστασης. Ἐξακολουθεῖ ἀκόμη καί τώρα, σάν τυφλός, νά τραβάει τό προλεταριάτο κάτω ἀπό τή φτερούγα τῶν κυρίων Στροῦβε. Ἐξακολουθεῖ ἀκόμη καί τώρα νά μουρμουρίζει τίς ἴδιες ἀντιδραστικές μενσεβίκικες κουβέντες, ὅτι τάχα μποροῦν στή χώρα μας τό προλεταριάτο καί ἡ ἀστική τάξη ν' ἀποδειχτοῦν οἱ «κύριες πολιτικές δυνάμεις» ... ἐνάντια σέ ποιόν

ἐντιμότατε; ἐνάντια στόν Γκουτσκόφ; ἐνάντια στή μοναρχία; Ὥς ποιόν ἀπίστευτο ἐξωραϊσμό τῶν φιλελευθέρων φτάνει μ' αὐτόν τόν τρόπο ὁ Φ. Ντάν, τό δείχνει τό ἄρθρο του στά γερμανικά. Δέν ντρέπεται καί νά λέει στό γερμανικό κοινό ὅτι στήν ΙΙΙ Δούμα οἱ μικροαστοί τῶν πόλεων ἐξέλεξαν «προοδευτικούς ἐκλέκτορες» (δηλαδή καντέτους), κι' ὅτι τάχα οἱ ἀγρότες ἔδοσαν 40 % ἀντιδραστικούς ἐκλέκτορες! Ζήτω οἱ «προοδευτικοί» Μιλιουκόφ καί Στροῦβε, πού χειροκροτοῦν τόν Στολίπιν! Ζήτω ἡ συμμαχία τῶν Ντάν μέ τούς Μιλιουκόφ ἐνάντια στούς «ἀντιδραστικούς» ἀγρότες πού ἐκφράζουν τό τρουντοβίκικο πνεῦμα στήν τρίτη Δούμα!

Καί ὁ Πλεχάνοφ διαστρεβλώνει τόν Ἔνγκελς πρός ὄφελος τῶν ἴδιων ἀντιδραστικῶν μενσεβίκικων θεωριῶν. Ὁ Ἔνγκελς ἔλεγε ὅτι ἡ τακτική τοῦ Μάρξ τό 1848 ἦταν *σωστή*, ὅτι αὐτή καί μόνο αὐτή πραγματικά ἔδοσε σωστά, σταθερά, ἀξέχαστα διδάγματα στό προλεταριάτο. Ὁ Ἔνγκελς ἔλεγε ὅτι αὐτή ἡ τακτική δέν πέτυχε, *παρά τό ὅτι* ἦταν ἡ μοναδικά σωστή, δέν πέτυχε λόγω τῆς ἀνεπαρκοῦς προετοιμασίας τοῦ προλεταριάτου καί τῆς ἀνεπαρκοῦς ἀνάπτυξης τοῦ καπιταλισμοῦ [31]. Καί ὁ Πλεχάνοφ, λές καί γιά νά εἰρωνευτεῖ τόν Ἔνγκελς, λές καί γιά νά χαρίσει περισσή ἀπόλαυση στούς Μπέρνσταϊν καί στούς Στρελτσόφ, ἑρμηνεύει τόν Ἔνγκελς μέ τέτιο τρόπο, σάμπως αὐτός νά «μεταμελήθηκε» γιά τήν τακτική τοῦ Μάρξ! σάν ν' ἀναγνώρισε ὕστερα ὅτι ἡ τακτική αὐτή ἦταν λαθεμένη καί νά ἔδινε τήν προτίμησή του στήν τακτική τῆς ὑποστήριξης τῶν γερμανῶν καντέτων!

Δέν θά μᾶς πεῖ ἄραγε αὔριο ὁ Γκ. Πλεχάνοφ ὅτι ὁ Ἔνγκελς καί γιά τίς ἐξεγέρσεις τοῦ 1849 θεωροῦσε ὅτι «δέν ἔπρεπε νά πάρουμε τά ὅπλα»;

Ὁ Μάρξ κι' ὁ Ἔνγκελς δίδαξαν στό προλεταριάτο τήν ἐπαναστατική τακτική, τήν τακτική τῆς ἀνάπτυξης τῆς πάλης ὥς τίς πιό ἀνώτερες μορφές, τήν τακτική πού ὁδηγεῖ τήν ἀγροτιά πίσω ἀπό τό προλεταριάτο καί ὄχι τό προλεταριάτο πίσω ἀπό τούς φιλελεύθερους προδότες.

«Προλετάρι», ἀρ. φύλ. 29, (29) 16 τοῦ 'Απρίλη 1908

Δημοσιεύεται σύμφωνα μέ τό κείμενο τῆς ἐφημερίδας «Προλετάρι»

ΣΥΝΑΣΠΙΣΜΟΣ ΤΩΝ ΚΑΝΤΕΤΩΝ ΜΕ ΤΟΥΣ ΟΧΤΩΒΡΙΣΤΕΣ;

Ἕνα ἰδιωτικό τηλεγράφημα ἀπό τήν Πετρούπολη πρός τήν ἐφημερίδα «Frankfurter Zeitung» [32] τῆς 1 (14) τοῦ Ἀπρίλη ἀναγγέλλει: «Ἀπό τά τέλη τοῦ Μάρτη διεξάγονται μυστικές διαπραγματεύσεις ἀνάμεσα στούς ὀχτωβριστές [33], στούς μετριοπαθεῖς δεξιούς, στούς καντέτους καί στό Κόμμα τῆς εἰρηνικῆς ἀνακαίνισης [34] γύρω ἀπό τό ἄν εἶναι δυνατό νά σχηματίσουν *συνασπισμό*. Τό σχέδιο ξεκινᾶ ἀπ' τούς ὀχτωβριστές πού δέν μποροῦν πιά νά ὑπολογίζουν στήν ὑποστήριξη τῶν ἄκρων δεξιῶν. Οἱ τελευταῖοι αὐτοί, πού εἶναι πολύ δυσαρεστημένοι μέ τούς ὀχτωβριστές, ἐξαιτίας τῆς ἐπερώτησης σχετικά μέ τόν Ντουμπάτζε, σκοπεύουν νά ψηφίσουν μαζί μέ τήν ἀντιπολίτευση ἐνάντια στό κέντρο. Μιά τέτια ἐνέργεια θά δυσκόλευε τίς ἐργασίες τῆς Δούμας, γιατί ἡ συνένωση τῆς ἄκρας δεξιᾶς μέ τήν ἀντιπολίτευση δίνει 217 ψήφους ἔναντι 223 ψήφων τοῦ κέντρου καί τῶν μετριοπαθῶν δεξιῶν. Ἡ πρώτη σύσκεψη (γιά τό συνασπισμό) ἔγινε στίς 12 τοῦ Ἀπρίλη (30 τοῦ Μάρτη μέ τό παλιό ἡμερολόγιο). Σ' αὐτήν παραβρίσκονταν 30 πληρεξούσιοι μέ ἀναλογική ἀντιπροσώπευση. Ἡ σύσκεψη αὐτή δέν κατέληξε σέ κανένα ἀποτέλεσμα καί ἀποφασίστηκε νά γίνει νέα σύσκεψη στή διάρκεια τῆς ἑπόμενης ἑβδομάδας».

Δέν ξέρουμε κατά πόσο αὐτή ἡ εἴδηση εἶναι ἀκριβής. Πάντως ἡ σιωπή τῶν ρωσικῶν ἐφημερίδων δέν ἀποτελεῖ ἀπόδειξη τοῦ ἀντίθετου, καί μεῖς θεωροῦμε ἀπαραίτητο νά ἐνημερώσουμε τούς ἀναγνῶστες μας σχετικά μέ τήν πληροφορία τοῦ ξένου τύπου.

Καταρχήν δέν εἶναι καθόλου ἀπίθανο ὅτι διεξάγονται μυστικές διαπραγματεύσεις. Οἱ καντέτοι, μ' ὅλη τήν πολιτική τους

ἱστορία, ἀρχίζοντας μέ τήν ἐπίσκεψη τοῦ Στροῦβε στόν Βίττε τό Νοέμβρη τοῦ 1905, συνεχίζοντας μέ τίς παρασκηνιακές διαπραγματεύσεις μέ τόν Τρέποφ καί Σία τό καλοκαίρι τοῦ 1906[35] κτλ. κτλ., *απόδειξαν* ὅτι ἡ οὐσία τῆς τακτικῆς τους εἶναι νά τρέχουν νά περάσουν ἀπό τήν πόρτα τῆς ὑπηρεσίας στούς ἰσχυρούς τῆς ἡμέρας. Ἀλλά, κι᾿ ἄν ἀκόμη αὐτή ἡ εἴδηση σχετικά μέ τίς διαπραγματεύσεις ἀποδειχνόταν ἀνακριβής, παραμένει ἀναμφισβήτητο ὅτι στήν ΙΙΙ Δούμα [36] *ὑπάρχει στήν πραγματικότητα* ἕνας σιωπηρός συνασπισμός τῶν καντέτων μέ τούς ὀχτωβριστές μέ βάση τή στροφή τῶν καντέτων πρός τά δεξιά. Ὁλόκληρη σειρά ἀπό ψηφοφορίες τῶν καντέτων στήν ΙΙΙ Δούμα ἀποδείχνει ἀδιαφιλονίκητα αὐτό τό πράγμα, ἀφήνοντας πιά κατά μέρος τό περιεχόμενο τῶν λόγων τῶν καντέτων καί τό χαρακτήρα τῶν πολιτικῶν τους ἐκδηλώσεων.

Στήν ΙΙΙ Δούμα ὑπάρχουν *δυό* πλειοψηφίες, λέγαμε ἐμεῖς ἀκόμη πρίν ἀπό τή σύγκλησή της (βλ. τήν ἐφημερίδα «Προλετάρι» καί τήν ἀπόφαση τῆς Πανρωσικῆς συνδιάσκεψης τοῦ ΣΔΕΚΡ τοῦ Νοέμβρη 1907 [37])*. Καί ἀποδείχναμε ἀπό τότε κιόλας ὅτι τό ν᾿ ἀποφεύγει κανείς τήν ἀναγνώριση αὐτοῦ τοῦ γεγονότος (ὅπως ἔκαναν οἱ μενσεβίκοι) καί τό κυριότερο, τόν *ταξικό* χαρακτηρισμό τῆς πλειοψηφίας *καντέτων-ὀχτωβριστῶν*, σημαίνει ν᾿ ἀφήνεται νά σέρνεται ἀπ᾿ τό χαλινάρι τοῦ ἀστικοῦ φιλελευθερισμοῦ.

Ἡ ταξική φύση τῶν καντέτων ἀποκαλύπτεται ὅλο καί πιό ξεκάθαρα: ὅποιος δέν ἤθελε νά τό δεῖ αὐτό τό 1906, αὐτόν θά τόν ὑποχρεώσουν τά γεγονότα νά τό *ἀναγνωρίσει* τώρα, ἤ νά κατρακυλήσει ὁλοκληρωτικά στόν ὀπορτουνισμό.

«Προλετάρι», ἀρ. φύλ. 29, (29) 16 τοῦ Ἀπρίλη 1908

Δημοσιεύεται σύμφωνα μέ τό κείμενο τῆς ἐφημερίδας «Προλετάρι»

---

* Βλ. Ἅπαντα, 5η ἔκδ., τόμ. 16ος, σελ. 149 - 160 καί 184 - 186. *Ἡ Σύντ.*

ΣΧΕΤΙΚΑ ΜΕ ΤΗΝ ΕΚΤΙΜΗΣΗ ΤΗΣ ΡΩΣΙΚΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗΣ [38]

Τώρα πιά κανείς δέν πρόκειται νά σκεφτεῖ στή Ρωσία νά κάνει τήν ἐπανάσταση σύμφωνα μέ τόν Μάρξ. Αὐτό, ἤ περίπου αὐτό, διακήρυξε τελευταῖα μιά φιλελεύθερη, —καί μάλιστα σχεδόν δημοκρατική,— καί μάλιστα σχεδόν σοσιαλδημοκρατική,— (μενσεβίκικη) ἐφημερίδα, ἡ «Στολίτσναγια Πότστα» [39]. Καί πρέπει νά εἴμαστε δίκαιοι ἀπέναντι στούς δημιουργούς αὐτοῦ τοῦ ἀποφθέγματος, ἀναγνωρίζοντας ὅτι τά κατάφεραν νά συλλάβουν σωστά τήν *οὐσία* ἐκείνων τῶν διαθέσεων στή σημερινή πολιτική καί ἐκείνης τῆς στάσης ἀπέναντι στά διδάγματα τῆς ἐπανάστασής μας, πού κυριαρχοῦν ἀναμφισβήτητα στούς πιό πλατιούς κύκλους τῶν διανοουμένων, τῶν μισομορφωμένων μικροαστῶν, καί ἴσως μάλιστα καί σέ πολλά στρώματα τῆς ὁλότελα ἀμόρφωτης μικροαστικῆς τάξης.

Στό ἀπόφθεγμα αὐτό ἐκφράζεται τό μίσος ὄχι μονάχα ἐνάντια στό μαρξισμό γενικά, πού πιστεύει ἀκράδαντα στήν ἐπαναστατική ἀποστολή τοῦ προλεταριάτου καί ἐκδηλώνει τήν ἀνεπιφύλακτη προθυμία του νά ὑποστηρίζει κάθε ἐπαναστατικό κίνημα τῶν πλατιῶν μαζῶν, νά ὀξύνει τήν πάλη καί νά τήν ὁδηγεῖ ὥς τό τέλος. Ὄχι. Ἐκτός ἀπ' αὐτό, σέ τοῦτο τό ἀπόφθεγμα ἐκφράζεται τό μίσος ἐνάντια σ' ἐκείνους τούς τρόπους πάλης, σ' ἐκεῖνες τίς μεθόδους δράσης, σ' ἐκείνη τήν τακτική πού *στήν πράξη* δοκιμάστηκαν *ἐντελῶς πρόσφατα* στήν *πρακτική* τῆς ρωσικῆς ἐπανάστασης. Ὅλες ἐκεῖνες οἱ νίκες, —ἤ ἀκριβέστερα μισονίκες, νίκες κατά τό ἕνα τέταρτο,— πού κέρδισε ἡ ἐπανάστασή μας, κερδήθηκαν ὁλοκληρωτικά καί ἀποκλει-

στικά χάρη στήν άμεση έπαναστατική έφοδο τοῦ προλεταριάτου πού βάδιζε ἐπικεφαλῆς τῶν μή προλεταριακῶν στοιχείων τοῦ ἐργαζόμενου πληθυσμοῦ. Όλες οἱ ἧττες ὀφείλονταν στήν ἐξασθένιση αὐτῆς τῆς ἐφόδου, συνδέονταν μέ τήν τακτική πού ἀπόφευγε αὐτή τήν ἔφοδο, πού βασίζονταν στήν ἀπουσία της καί κάποτε (στούς καντέτους) ἀκόμη καί στό ἄμεσο παραμέρισμά της.

Καί τώρα, στήν περίοδο τοῦ ὀργίου τῶν ἀντεπαναστατικῶν διωγμῶν, οἱ μικροαστοί προσαρμόζονται δειλά στούς νέους ἄρχοντες τῆς ζωῆς, βολεύονται μέ τούς νέους ἐφήμερους χαλίφηδες, ἀπαρνιοῦνται τά παλιά, προσπαθοῦν νά τά ξεχάσουν, διαβεβαιώνουν τόν ἑαυτό τους καί τούς ἄλλους ὅτι κανείς πιά τώρα στή Ρωσία δέν σκέφτεται νά κάνει τήν ἐπανάσταση σύμφωνα μέ τόν Μάρξ, ὅτι κανείς δέν κάνει οὔτε σκέψη γιά «δικτατορία τοῦ προλεταριάτου» *καί οὕτω καθεξῆς*.

Στίς ἄλλες ἐπαναστάσεις τῆς ἀστικῆς τάξης ἡ ὑλική νίκη τῆς παλιᾶς ἐξουσίας ἐνάντια στόν ἐξεγερμένο λαό προκαλοῦσε ἐπίσης πάντα ἀποθάρυνση καί ἀποσύνθεση μέσα στούς πλατιούς κύκλους τῆς «μορφωμένης» κοινωνίας. Όμως μέσα στούς κόλπους τῶν ἀστικῶν κομμάτων πού ἀγωνίζονταν ἔμπρακτα γιά τή λευτεριά καί πού ἔπαιζαν ἕνα κάπως αἰσθητό ρόλο στά πραγματικά ἐπαναστατικά γεγονότα, πάντα παρατηροῦνταν αὐταπάτες, ἀντίστροφες ἀπό ἐκεῖνες πού βασιλεύουν τώρα ἀνάμεσα στούς διανοούμενους μικροαστούς στή Ρωσία. Ἐκεῖνες ἦταν αὐταπάτες γιά ἀναπόφευκτη, ἄμεση *καί* ὁλοκληρωτική νίκη τῆς «ἐλευθερίας, ἰσότητας καί ἀδελφότητας», αὐταπάτες ὄχι γιά ἀστική, μά γιά πανανθρώπινη δημοκρατία, γιά δημοκρατία πού θά ἐγκαθίδρυε τήν ἐπί γῆς εἰρήνη καί ἐν ἀνθρώποις εὐδοκία. Ἐκεῖνες ἦταν αὐταπάτες ὅτι τάχα δέν ὑπῆρχε ταξική διχόνοια μέσα στούς κόλπους τοῦ λαοῦ πού καταπιεζόταν ἀπό τή μοναρχία καί τό μεσαιωνικό καθεστώς, ὅτι εἶναι ἀδύνατο νά νικήσει κανείς μέ βίαιες μεθόδους τήν «ἰδέα», ὅτι ὑπάρχει ἀπόλυτη ἀντίθεση ἀνάμεσα στήν ξεπερασμένη φεουδαρχία καί στό νέο ἐλεύθερο, δημοκρατικό, ρεπουμπλικάνικο καθεστώς, πού τόν ἀστικό χαρακτήρα του ὁ λαός δέν τόν συναισθανόταν καθόλου ἤ τόν συναισθανόταν πολύ ἀμυδρά.

Γι' αὐτό τό λόγο στίς ἀντεπαναστατικές περιόδους οἱ ἐκπρόσωποι τοῦ προλεταριάτου πού εἶχαν φτάσει ὥς τήν ἀντίληψη τοῦ ἐπιστημονικοῦ σοσιαλισμοῦ, χρειαζόταν νά ἀγωνιστοῦν (ὅπως λ.χ. ὁ Μάρξ καί ὁ Ἔνγκελς στά 1850) ἐνάντια στίς αὐταπάτες τῶν ἀστῶν δημοκρατῶν, ἐνάντια στήν ἰδεαλιστική κατα-

νόηση τῶν παραδόσεων τῆς ἐπανάστασης καί τῆς οὐσίας της, ἐνάντια στίς ἐπιπόλαιες φράσεις πού ἀντικαθιστοῦσαν τή συνεπή καί σοβαρή δουλιά στούς κόλπους μιᾶς ὁρισμένης τάξης [40]. Σέ μᾶς γίνεται τό ἀντίθετο. Ἐμεῖς δέν βλέπουμε αὐταπάτες πρωτόγονου δημοκρατισμοῦ, πού νά ἐμποδίζουν τό οὐσιῶδες ἔργο τῆς συνέχισης τῆς ἐπαναστατικῆς δουλιᾶς μέσα στίς καινούργιες, τίς ἀλλαγμένες συνθῆκες. Δέν βλέπουμε *μεγαλοποίηση* τῆς σημασίας τῆς δημοκρατίας, μετατροπή αὐτοῦ τοῦ ἀπαραίτητου συνθήματος τῆς πάλης κατά τῆς φεουδαρχίας καί τῆς μοναρχίας σέ σύνθημα κάθε ἀπελευθερωτικῆς πάλης ὅλων τῶν ἐργαζομένων καί ἐκμεταλλευομένων γενικά. Οἱ σοσιαλιστές - ἐπαναστάτες [41] καί οἱ συγγενικές τους ὁμάδες πού ἔτρεφαν *παρόμοιες* μ' αὐτούς ἰδέες, ἔμειναν μιά χούφτα καί ἡ περίοδος τῆς τρίχρονης ἐπαναστατικῆς θύελλας (1905-1907) ἔφερε σ' αὐτούς, ἀντί γιά πλατιά διάδοση τοῦ δημοκρατισμοῦ, ἕνα νέο κόμμα *ὀπορτουνιστῶν*, μικροαστῶν, τούς ἐνέσους [42], ἕνα νέο δυνάμωμα τῆς ἀντιπολιτευτικῆς ἀνταρσίας καί τοῦ ἀναρχισμοῦ.

Στή μικροαστική Γερμανία, τήν ἑπομένη τῆς πρώτης ἐφόδου τῆς ἐπανάστασης τοῦ 1848, ἐκδηλώθηκαν καθαρά οἱ αὐταπάτες τῆς μικροαστικῆς ρεπουμπλικάνικης δημοκρατίας. Στή μικροαστική Ρωσία, τήν ἑπομένη τῆς ἐφόδου τῆς ἐπανάστασης τοῦ 1905, ἐκδηλώθηκαν καθαρά καί ἐξακολουθοῦν νά ἐκδηλώνονται οἱ αὐταπάτες τοῦ μικροαστικοῦ ὀπορτουνισμοῦ, πού ἔλπιζε νά πετύχει συμβιβασμό δίχως ἀγώνα, φοβόταν τόν ἀγώνα καί ὕστερα ἀπό τήν πρώτη ἥττα ἔσπευδε ν' ἀπαρνηθεῖ τό παρελθόν του, μόλυνε τήν κοινωνική ἀτμόσφαιρα μέ τό πνεῦμα τῆς ἀποθάρυνσης, τῆς λιγοψυχίας καί τῆς ἀποστασίας.

Εἶναι ὁλοφάνερο ὅτι αὐτή ἡ διαφορά προέρχεται ἀπό τή διαφορά πού ὑπάρχει στό κοινωνικό καθεστώς καί στίς ἱστορικές συνθῆκες τῶν δυό ἐπαναστάσεων. Τό ζήτημα ὅμως δέν εἶναι ὅτι ἡ μάζα τοῦ μικροαστικοῦ πληθυσμοῦ τῆς Ρωσίας βρισκόταν σέ λιγότερο ὀξεία ἀντίθεση μέ τό παλιό καθεστώς. Ἀκριβῶς τό ἀντίθετο. Ἡ ἀγροτιά μας δημιούργησε στήν πρώτη κιόλας περίοδο τῆς ρωσικῆς ἐπανάστασης ἕνα ἀγροτικό κίνημα ἀσύγκριτα πιό ἰσχυρό, πιό διαμορφωμένο, πιό συνειδητό πολιτικά, ἀπ' ὅ,τι στίς προηγούμενες ἀστικές ἐπαναστάσεις τοῦ XIX αἰώνα. Τό ζήτημα εἶναι ὅτι ἐκεῖνο τό στρῶμα πού ἀποτελοῦσε τόν πυρήνα τῆς ἐπαναστατικῆς δημοκρατίας στήν Εὐρώπη, —ἡ συντεχνιακή βιοτεχνία τῆς πόλης, ἡ ἀστική καί ἡ μικροαστική τάξη τῆς πόλης,— στή Ρωσία *δέν μποροῦσε*

παρά νά στραφεῖ πρός τόν ἀντεπαναστατικό φιλελευθερισμό. Ἡ συνειδητότητα τοῦ σοσιαλιστικοῦ προλεταριάτου πού βαδίζει χέρι μέ χέρι μέ τή διεθνή στρατιά τῆς σοσιαλιστικῆς ἀνατροπῆς στήν Εὐρώπη, —ἡ ἄκρα ἐπαναστατικότητα τοῦ μουζίκου, πού ἡ προαιώνια δουλοπαροικιακή καταπίεση τόν ἔφερε ὥς τήν κατάσταση τῆς πιό μεγάλης ἀπόγνωσης καί ὥς τή διεκδίκηση τῆς δήμευσης τῆς τσιφλικάδικης γῆς,— νά ποιοί παράγοντες ἔριξαν τό ρωσικό φιλελευθερισμό μέ πολύ μεγαλύτερη δύναμη ἀπ' ὅ,τι τόν εὐρωπαϊκό, στήν ἀγκαλιά τῆς ἀντεπανάστασης. Γι' αὐτό καί στή ρωσική ἐργατική τάξη ἔπεσε μέ ἰδιαίτερη δύναμη τό καθῆκον: νά διαφυλάξει τίς παραδόσεις τοῦ ἐπαναστατικοῦ ἀγώνα, πού βιάζονται νά τόν ἀπαρνηθοῦν οἱ διανοούμενοι καί οἱ μικροαστοί, ν' ἀναπτύξει καί νά δυναμώσει αὐτές τίς παραδόσεις, νά τίς μπάσει στή συνείδηση τῶν πλατιῶν λαϊκῶν μαζῶν, νά τίς διατηρήσει ὥς τήν ἑπόμενη ἀναπόφευκτη ἄνοδο τοῦ δημοκρατικοῦ κινήματος.

Οἱ ἴδιοι οἱ ἐργάτες ἀκολουθοῦν αὐθόρμητα αὐτήν ἀκριβῶς τή γραμμή. Αὐτοί ἔζησαν πολύ ἔντονα τό μεγάλο ἀγώνα τοῦ Ὀχτώβρη καί τοῦ Δεκέμβρη. Αὐτοί ἔβλεπαν πολύ καθαρά ὅτι ἡ ἀλλαγή τῆς κατάστασής τους ἐξαρτιόταν *μονάχα* ἀπ' αὐτόν τόν ἄμεσα ἐπαναστατικό ἀγώνα. Αὐτοί μιλᾶνε τώρα ἤ, τουλάχιστο, αἰσθάνονται ὅλοι τους σάν ἐκεῖνο τόν ὑφαντουργό πού σέ γράμμα του στό συνδικαλιστικό του ὄργανο ἔγραφε: Οἱ ἐργοστασιάρχες πῆραν πίσω τίς κατακτήσεις μας, τά τσιράκια τῶν ἀρχιτεχνιτῶν μᾶς κοροϊδεύουν καί πάλι ὅπως στό παρελθόν, *περιμένετε λιγάκι, θά ξανάρθει τό 1905*.

Περιμένετε λιγάκι, θά ξανάρθει τό 1905. Νά πῶς βλέπουν τά πράγματα οἱ ἐργάτες. Γι' αὐτούς ὁ χρόνος αὐτός τῆς πάλης ἔδωσε τό ὑπόδειγμα τοῦ *τί νά κάνουν*. Γιά τούς διανοούμενους καί γιά τούς μικροαστούς πού ἀποστατοῦν αὐτός εἶναι «χρόνος τρέλλας», εἶναι τό ὑπόδειγμα τοῦ *τί νά μήν κάνουν*. Γιά τό προλεταριάτο, ἡ ἐπεξεργασία καί ἡ κριτική ἀφομοίωση τῆς πείρας τῆς ἐπανάστασης πρέπει νά συνίσταται στό νά μάθει νά ἐφαρμόζει *τίς τοτινές* μεθόδους πάλης μέ *περισσότερη ἐπιτυχία,* στό νά κάνει πιό πλατιά, πιό συμπαγή, πιό συνειδητή τήν ἴδια ἐκείνη ἀπεργιακή πάλη τοῦ Ὀχτώβρη καί τήν ἔνοπλη πάλη τοῦ Δεκέμβρη. Γιά τόν ἀντεπαναστατικό φιλελευθερισμό πού σέρνει πίσω του ἀπ' τό χαλινάρι τούς ἀποστάτες διανοουμένους, ἡ ἀφομοίωση τῆς πείρας τῆς ἐπανάστασης πρέπει νά συνίσταται στό ν' ἀπαλλαχτεῖ γιά πάντα ἀπό τήν «ἁπλοϊκή» ὁρμητικότητα τῆς «ἄγριας» μαζικῆς πάλης, ἀντικαθιστώντας

την μέ τήν «ἐξευγενισμένη, πολιτισμένη» *συνταγματική* δουλιά μέσα στά πλαίσια τοῦ στολιπινικοῦ «συνταγματισμοῦ».

Τώρα ὅλοι μιλᾶνε γιά ἀφομοίωση καί κριτικό ἔλεγχο τῆς πείρας τῆς ἐπανάστασης. Μιλᾶνε γι' αὐτό οἱ σοσιαλιστές καί οἱ φιλελεύθεροι. Μιλᾶνε οἱ ὀπορτουνιστές καί οἱ ἐπαναστάτες σοσιαλδημοκράτες. Ὅμως δέν καταλαβαίνουν ὅλοι ὅτι ἀκριβῶς ἀνάμεσα στίς δυό *παραπάνω* ἀντίθετες ἀπόψεις κυμαίνονται ὅλες οἱ πολύμορφες συνταγές γιά τήν ἀφομοίωση τῆς ἐπαναστατικῆς πείρας. Δέν βάζουν ὅλοι καθαρά τό ζήτημα: εἶναι ἄραγε ἡ πείρα τῆς ἐπαναστατικῆς πάλης ἐκείνη πού πρέπει ν' ἀφομοιώσουμε καί νά βοηθήσουμε τίς μάζες νά τήν ἀφομοιώσουν γιά μιά πιό συνεπή, ἐπίμονη καί πιό ἀποφασιστική πάλη, ἤ πρέπει ν' ἀφομοιώσουμε καί νά μεταδόσουμε στίς μάζες τήν «πείρα» τῆς καντέτικης προδοσίας τῆς ἐπανάστασης;

Ὁ Κάρλ Κάουτσκι ἐξέτασε αὐτό τό ζήτημα ἀπό τή βασική θεωρητική τοποθέτησή του. Στή δεύτερη ἔκδοση τῆς γνωστῆς ἐργασίας του «Ἡ κοινωνική ἐπανάσταση», πού μεταφράστηκε σ' ὅλες τίς κυριότερες εὐρωπαϊκές γλῶσσες, ἔκανε μιά σειρά συμπληρώσεις καί ἀλλαγές πού ἀφοροῦν τήν πείρα τῆς ρωσικῆς ἐπανάστασης. Ὁ πρόλογος τῆς δεύτερης ἔκδοσης χρονολογεῖται ἀπό τόν Ὀχτώβρη τοῦ 1906, ἑπομένως, ὁ συγγραφέας εἶχε πιά στοιχεῖα γιά νά κρίνει ὄχι μόνο γιά «τή θύελλα καί τήν ἔφοδο» τοῦ 1905, μά καί γιά τά κυριότερα γεγονότα τῆς «καντέτικης περιόδου» τῆς ἐπανάστασής μας, γιά τήν ἐποχή τοῦ γενικοῦ (σχεδόν γενικοῦ) ἐνθουσιασμοῦ ἀπό τίς ἐκλογικές νίκες τῶν καντέτων καί τήν πρώτη Δούμα.

Ποιά ζητήματα λοιπόν ἀπό τήν πείρα τῆς ρωσικῆς ἐπανάστασης θεώρησε ὁ Κάουτσκι ἀρκετά κεφαλαιώδη καί βασικά, ἤ τουλάχιστο τόσο σπουδαῖα ὥστε νά δίνουν *καινούργιο* ὑλικό στόν μαρξιστή πού μελετᾶ *γενικά* «τίς μορφές καί τά ὅπλα τῆς κοινωνικῆς ἐπανάστασης» (ὅπως λέει ὁ τίτλος τῆς ἕβδομης παραγράφου στό ἔργο τοῦ Κάουτσκι, δηλ. ἀκριβῶς τῆς παραγράφου πού συμπληρώθηκε σύμφωνα μέ τίς ὑποδείξεις τῆς πείρας τῶν χρόνων 1905 - 1906);

Ὁ συγγραφέας πῆρε δυό ζητήματα.

Πρῶτο, τό ζήτημα τῆς ταξικῆς σύνθεσης τῶν δυνάμεων *πού εἶναι ἱκανές* νά νικήσουν στή ρωσική ἐπανάσταση, νά τήν κάνουν πραγματικά νικηφόρα ἐπανάσταση.

Δεύτερο, τό ζήτημα τῆς σημασίας τῶν ἀνώτερων, ὡς πρός τήν κατεύθυνση τῆς ἐπαναστατικῆς ἐνέργειας καί τόν ἐπιθετικό τους χαρακτήρα, μορφῶν πάλης τῶν μαζῶν, πού προώθησε ἡ

ρωσική ἐπανάσταση, καί συγκεκριμένα: τοῦ ἀγώνα τοῦ Δεκέμβρη, δηλ. τῆς ἔνοπλης ἐξέγερσης.

Κάθε σοσιαλιστής (ἰδιαίτερα μάλιστα μαρξιστής) πού βαθαίνει λίγο-πολύ στά γεγονότα τῆς ρωσικῆς ἐπανάστασης, θά πρέπει νά ἀναγνωρίσει ὅτι αὐτά εἶναι πραγματικά θεμελιακά, ἀκρογωνιαῖα ζητήματα γιά τήν ἐκτίμηση τῆς ρωσικῆς ἐπανάστασης, καθώς ἐπίσης καί γιά τήν ἐκτίμηση ἐκείνης τῆς γραμμῆς τακτικῆς πού ὑπαγορεύει στό ἐργατικό κόμμα ἡ τωρινή κατάσταση πραγμάτων. Ἄν δέν νιώσουμε ὁλοκληρωτικά καί ξεκάθαρα ποιές τάξεις εἶναι *ἱκανές*, λόγω τῶν ἀντικειμενικῶν οἰκονομικῶν συνθηκῶν, νά κάνουν νικηφόρα τήν ἀστική ρωσική ἐπανάσταση, τότε τά λόγια μας ὅτι ἐπιδίωξή μας εἶναι νά κάνουμε αὐτή τήν ἐπανάσταση νικηφόρα θά εἶναι κούφιες φράσεις, σκέτη δημοκρατική ρητορεία, ἡ τακτική μας στήν ἀστική ἐπανάσταση θά εἶναι ἀναπόφευκτα τακτική δίχως ἀρχές καί ταλαντευόμενη.

Ἀπό τήν ἄλλη μεριά, εἶναι φανερό ὅτι γιά τόν συγκεκριμένο καθορισμό τῆς τακτικῆς τοῦ ἐπαναστατικοῦ κόμματος στά πιό ταραχώδη χρόνια τῆς πανεθνικῆς κρίσης πού περνᾶ ἡ χώρα, δέν φτάνει νά ὑποδειχτοῦν ἁπλῶς οἱ τάξεις πού εἶναι ἱκανές *νά δράσουν* στό πνεῦμα τῆς νικηφόρας ὁλοκλήρωσης τῆς ἐπανάστασης. Οἱ ἐπαναστατικές περίοδοι διακρίνονται ἀπό τίς περιόδους τῆς λεγόμενης εἰρηνικῆς ἐξέλιξης, ἀπό τίς περιόδους πού οἱ οἰκονομικές συνθῆκες δέν προκαλοῦν βαθιές κρίσεις, δέν γεννοῦν ἰσχυρά μαζικά κινήματα, ἀκριβῶς μέ τό ὅτι οἱ *μορφές* πάλης στίς περιόδους τοῦ πρώτου εἴδους εἶναι ἀναπόφευκτα *πολύ πιό ποικίλες*, κυριαρχεῖ ἡ ἄμεσα ἐπαναστατική πάλη τῶν μαζῶν καί ὄχι ἡ δράση μέ τή μορφή προπαγάνδας καί ζύμωσης τῶν ἡγετῶν στό κοινοβούλιο, στόν τύπο κτλ. Γι' αὐτό, ἄν στήν ἐκτίμηση τῶν ἐπαναστατικῶν περιόδων περιοριστοῦμε στόν καθορισμό τῆς *γραμμῆς* δράσης τῶν διαφόρων τάξεων, χωρίς νά ἀναλύσουμε τίς *μορφές* τῆς πάλης τους, τότε ὁ συλλογισμός μας ἀπό ἐπιστημονική ἄποψη δέν θά εἶναι πλήρης, δέν θά εἶναι διαλεκτικός, ἐνῶ ἀπό πρακτική-πολιτική ἄποψη θά ἐκφυλιστεῖ σέ *νεκρή θεωρητικολογία* (μέ τήν ὁποία, ἄς κάνουμε μιά παρένθεση, ἱκανοποιεῖται κατά τά ἐννέα δέκατα ὁ σ. Πλεχάνοφ στά γραφόμενά του γιά τήν τακτική τῆς σοσιαλδημοκρατίας στή ρωσική ἐπανάσταση).

Γιά νά ἐκτιμήσει κανείς τήν ἐπανάσταση πραγματικά μέ μαρξιστικό τρόπο, ἀπό τήν ἄποψη τοῦ διαλεκτικοῦ ὑλισμοῦ, πρέπει νά τήν ἐκτιμήσει σάν πάλη ζωντανῶν κοινωνικῶν δυνά-

μεων, πού εἶναι τοποθετημένες στίς τάδε ἀντικειμενικές συνθῆκες, δροῦν μέ τόν τάδε τρόπο καί ἐφαρμόζουν μέ περισσότερη ἤ λιγότερη ἐπιτυχία τίς τάδε μορφές πάλης. Στή βάση μιᾶς τέτιας ἀνάλυσης καί, ἐννοεῖται, μονάχα πάνω σ' αὐτή τή βάση ἔχει πέρα γιά πέρα τή θέση της καί, ἀκόμη περισσότερο, εἶναι ἀπαραίτητη γιά ἕνα μαρξιστή καί ἡ ἐκτίμηση τῆς *τεχνικῆς* πλευρᾶς τῆς πάλης, τῶν τεχνικῶν ζητημάτων της. Τό ν' ἀναγνωρίζουμε μιά καθορισμένη μορφή πάλης καί νά μήν ἀναγνωρίζουμε τήν ἀνάγκη νά μάθουμε τήν τεχνική της, αὐτό ἰσοδυναμεῖ μέ τό νά ἀναγνωρίζουμε σάν ἀναγκαία τή συμμετοχή στίς *δοσμένες* ἐκλογές, δίχως νά παίρνουμε ὑπόψη τό νόμο πού καθορίζει τήν τεχνική *αὐτῶν* τῶν ἐκλογῶν.

Ἄς περάσουμε τώρα στήν ἀπάντηση πού δίνει ὁ Κάουτσκι καί στά δυό ζητήματα πού ἀναφέραμε παραπάνω, τά ὁποῖα, ὅπως εἶναι γνωστό, προκάλεσαν μακρόχρονες καί ζωηρές συζητήσεις ἀνάμεσα στούς ρώσους σοσιαλδημοκράτες στή διάρκεια *ὅλης* τῆς περιόδου τῆς ἐπανάστασης, ἀρχίζοντας ἀπό τήν ἄνοιξη τοῦ 1905, ὅταν τό μπολσεβίκικο τρίτο συνέδριο τοῦ ΣΔΕΚΡ στό Λονδίνο [43] καί ἡ ταυτόχρονη μενσεβίκικη συνδιάσκεψη στή Γενεύη [44] διατύπωσαν σέ σαφεῖς ἀποφάσεις τίς θεμελιακές ἀρχές τῆς τακτικῆς τους, καί τελειώνοντας μέ τό ἑνωτικό συνέδριο τοῦ ΣΔΕΚΡ στό Λονδίνο τήν ἄνοιξη τοῦ 1907[45].

Στό πρῶτο ζήτημα ὁ Κάουτσκι δίνει τήν ἀκόλουθη ἀπάντηση. Στή Δυτική Εὐρώπη, λέει, τό προλεταριάτο περιλαβαίνει τή μεγάλη μάζα τοῦ πληθυσμοῦ. Γι' αὐτό ἡ νίκη τῆς δημοκρατίας στήν τωρινή Εὐρώπη σημαίνει πολιτική κυριαρχία τοῦ προλεταριάτου. «Στή Ρωσία, ὅπου ὑπερτερεῖ ὁ ἀγροτικός πληθυσμός, αὐτό δέν μποροῦμε νά τό περιμένουμε. Φυσικά, ἡ νίκη τῆς σοσιαλδημοκρατίας στό κοντινό (γερμανικά: absehbar, δηλ. σ' αὐτό πού μποροῦμε νά δοῦμε, νά τό ἀγκαλιάσουμε μέ μιά ματιά) μέλλον δέν ἀποκλείεται καί στή Ρωσία, ἀλλά αὐτή ἡ νίκη θά μποροῦσε νά εἶναι μονάχα ἔργο μιᾶς συμμαχίας (Koalition) τοῦ προλεταριάτου καί τῆς ἀγροτιᾶς». Καί ὁ Κάουτσκι λέει μάλιστα ὅτι μιά τέτια νίκη θά ἔδινε ἀναπόφευκτα ἰσχυρή ὤθηση στήν προλεταριακή ἐπανάσταση στή Δυτική Εὐρώπη.

Ἔτσι βλέπουμε ὅτι ἡ ἔννοια τῆς ἀστικῆς ἐπανάστασης δέν προσδιορίζει ἀκόμη ἱκανοποιητικά ἐκεῖνες τίς δυνάμεις πού μποροῦν νά νικήσουν σέ μιά τέτια ἐπανάσταση. Μποροῦν νά πραγματοποιηθοῦν καί πραγματοποιήθηκαν ἀστικές ἐπαναστάσεις, ὅπου ἡ ἐμπορική ἤ ἡ ἐμποροβιομηχανική ἀστική

τάξη ἔπαιξε τό ρόλο τῆς κύριας κινητήριας δύναμης. Ἡ νίκη παρόμοιων ἐπαναστάσεων ἦταν δυνατή σάν νίκη τοῦ ἀντίστοιχου στρώματος τῆς ἀστικῆς τάξης ἐνάντια στούς ἀντιπάλους της (σάν τούς προνομιούχους εὐγενεῖς ἤ τήν ἀπόλυτη μοναρχία). Διαφορετικά εἶναι τά πράγματα στή Ρωσία. Ἡ νίκη τῆς ἀστικῆς ἐπανάστασης δέν εἶναι δυνατή σέ μᾶς *σάν νίκη τῆς ἀστικῆς τάξης*. Αὐτό φαίνεται παράδοξο, ὅμως εἶναι γεγονός. Ἡ ὑπεροχή τοῦ ἀγροτικοῦ πληθυσμοῦ, ἡ τρομακτική καταπίεσή του ἀπό τή δουλοπαροικιακή (κατά τό μισό) μεγάλη γαιοκτησία, ἡ δύναμη καί ἡ συνειδητότητα τοῦ ὀργανωμένου ἤδη σέ σοσιαλιστικό κόμμα προλεταριάτου, ὅλοι αὐτοί οἱ παράγοντες προσδίνουν στή *δική μας* ἀστική ἐπανάσταση ἕναν *ἰδιαίτερο* χαρακτήρα. Αὐτή ἡ ἰδιομορφία δέν ἀναιρεῖ τόν ἀστικό χαρακτήρα τῆς ἐπανάστασης (ὅπως προσπάθησαν νά παρουσιάσουν τό πράγμα ὁ Μάρτοφ καί ὁ Πλεχάνοφ στίς τελείως ἀποτυχημένες παρατηρήσεις τους σχετικά μέ τή θέση τοῦ Κάουτσκι). Αὐτή ἡ ἰδιομορφία καθορίζει μονάχα τόν ἀντεπαναστατικό χαρακτήρα τῆς ἀστικῆς μας τάξης καί τήν ἀνάγκη τῆς δικτατορίας τοῦ προλεταριάτου καί τῆς ἀγροτιᾶς γιά τή νίκη *σέ μιά τέτια* ἐπανάσταση. Γιατί «ἡ συμμαχία τοῦ προλεταριάτου καί τῆς ἀγροτιᾶς», πού κερδίζει τή *νίκη* στήν ἀστική ἐπανάσταση, δέν εἶναι τίποτε ἄλλο παρά ἡ ἐπαναστατική-δημοκρατική δικτατορία τοῦ προλεταριάτου καί τῆς ἀγροτιᾶς.

Αὐτή ἡ θέση ἀποτελεῖ τήν ἀφετηρία τῶν διαφωνιῶν στά ζητήματα τακτικῆς μέσα στούς κόλπους τῆς σοσιαλδημοκρατίας στόν καιρό τῆς ἐπανάστασης. Μόνο ἄν τήν πάρουμε ὑπόψη μας μποροῦμε νά καταλάβουμε ὅλες τίς ἐπιμέρους διαφωνίες (γιά τό ζήτημα τῆς ὑποστήριξης τῶν καντέτων γενικά, γιά τόν ἀριστερό συνασπισμό καί τό χαρακτήρα του κτλ.) καί τίς συγκρούσεις σέ ξεχωριστές περιπτώσεις. Μονάχα σ' αὐτή τή βασική διαφωνία τακτικῆς καί κάθε ἄλλο παρά στήν «ὑπερμαχητικότητα» ἤ στό γενικό «μποϋκοτάρισμα», ὅπως νομίζουν κάποτε οἱ ἀκατατόπιστοι, βρίσκεται ἡ *πηγή* τῆς διάστασης τῶν μπολσεβίκων καί τῶν μενσεβίκων στήν πρώτη περίοδο τῆς ἐπανάστασης (1905-1907).

Καί δέν χρειάζεται νά ἐπιμένουμε πολύ σχετικά μέ τήν ἀνάγκη νά ἐρευνήσουμε αὐτή τήν πηγή τῆς διαφωνίας μέ ὅλη τήν ἀπαιτούμενη προσοχή, ν' ἀναλύσουμε *ἀπό τήν παραπάνω σκοπιά* τήν πείρα ἀπό τίς δυό Δοῦμες καί ἀπό τήν ἄμεση πάλη τῶν ἀγροτῶν. Ἄν δέν κάνουμε αὐτή τή δουλιά *τώρα*, δέν θά εἴμαστε σέ θέση νά κάνουμε οὔτε ἕνα βῆμα στόν τομέα τῆς τακτικῆς

κατά τήν ἑπόμενη ἄνοδο τοῦ κινήματος, δίχως ν' ἀνακινοῦμε τίς παλιές διαμάχες ἤ νά δημιουργοῦμε φραξιονιστικές συγκρούσεις καί διχόνοια μέσα στούς κόλπους τοῦ κόμματος. Ἡ στάση τῆς σοσιαλδημοκρατίας ἀπέναντι στό φιλελευθερισμό καί τήν ἀγροτική ἀστική δημοκρατία πρέπει νά καθοριστεῖ μέ βάση τήν πείρα τῆς ρωσικῆς ἐπανάστασης. Διαφορετικά δέν θά ἔχουμε μιά συνεπή τακτική τοῦ προλεταριάτου, μιά τακτική πού νά στηρίζεται σέ ἀρχές. Καί μέ τήν εὐκαιρία αὐτή θά παρατηρήσουμε ὅτι τή «συμμαχία τοῦ προλεταριάτου καί τῆς ἀγροτιᾶς» δέν πρέπει σέ καμιά περίπτωση νά τήν καταλαβαίνουμε μέ τήν ἔννοια τῆς συγχώνευσης τῶν διαφορετικῶν τάξεων ἤ κομμάτων τοῦ προλεταριάτου καί τῆς ἀγροτιᾶς. Ὄχι μονάχα ἡ συγχώνευση, μά καί ὁποιαδήποτε μακρόχρονη συμφωνία θά ἦταν ὀλέθρια γιά τό σοσιαλιστικό κόμμα τῆς ἐργατικῆς τάξης καί θά *ἀδυνάτιζε* τήν ἐπαναστατική-δημοκρατική πάλη. Τό ὅτι ἡ ἀγροτιά ἀναπόφευκτα ταλαντεύεται ἀνάμεσα στή φιλελεύθερη ἀστική τάξη καί στό προλεταριάτο, αὐτό ἀπορέει ἀπό τήν ταξική της θέση, καί ἡ ἐπανάστασή μας ἔδοσε ἕνα σωρό τέτια παραδείγματα στούς πιό διαφορετικούς τομεῖς τῆς πάλης (μποϋκοτάρισμα τῆς Δούμας τοῦ Βίττε, ἐκλογές, τρουντοβίκοι στήν Ι καί ΙΙ Δούμα κ.ο.κ.). Μονάχα ἀκολουθώντας μιά τελείως αὐτοτελή πολιτική πρωτοπορίας τῆς ἐπανάστασης, τό προλεταριάτο θά εἶναι σέ θέση ν' ἀπαγκιστρώσει τήν ἀγροτιά ἀπό τούς φιλελεύθερους, νά τήν ἀπαλλάξει ἀπό τήν ἐπιροή τους, νά τήν παίρνει μαζί του στήν πορεία τῆς πάλης καί νά πραγματοποιεῖ μ' αὐτό τόν τρόπο τή «συμμαχία» *στήν πράξη*, τή συμμαχία τότε καί τόσο, ὅταν καί ὅσο ἡ ἀγροτιά θ' ἀγωνίζεται ἐπαναστατικά. Ὄχι οἱ ἐρωτοτροπίες μέ τούς τρουντοβίκους, μά ἡ ἀμείλικτη κριτική τῶν ἀδυναμιῶν τους καί τῶν ταλαντεύσεών τους, ἡ προπαγάνδιση τῆς ἰδέας ἑνός δημοκρατικοῦ καί ἐπαναστατικοῦ ἀγροτικοῦ κόμματος μποροῦν νά πραγματοποιήσουν τή «συμμαχία» τοῦ προλεταριάτου καί τῆς ἀγροτιᾶς γιά τή *νίκη* ἐνάντια στούς κοινούς ἐχθρούς καί ὄχι γιά παιχνίδι μέ τούς συνασπισμούς καί τίς συμφωνίες.

Αὐτός ὁ ἰδιαίτερος χαρακτήρας τῆς ρωσικῆς ἀστικῆς ἐπανάστασης πού ὑποδείξαμε τήν ξεχωρίζει ἀπό τίς ἄλλες ἀστικές ἐπαναστάσεις τῶν νέων χρόνων, ἀλλά τήν προσεγγίζει μέ τίς *μεγάλες* ἀστικές ἐπαναστάσεις τῆς παλιᾶς ἐποχῆς, ὅταν ἡ ἀγροτιά ἔπαιζε ἕναν ἐξέχοντα ἐπαναστατικό ρόλο. Ἀπό αὐτή τήν ἄποψη ἀξίζουν τή μεγαλύτερη προσοχή αὐτά πού ἔγραφε ὁ Φρίντριχ Ἔνγκελς στό ἐξαιρετικά βαθύ καί πλούσιο σέ νόη-

μα ἄρθρο «Γιά τόν ἱστορικό ὑλισμό» (πρόλογος στήν ἔκδοση τῆς «Ἐξέλιξης τοῦ σοσιαλισμοῦ ἀπό οὐτοπία σέ ἐπιστήμη», γραμμένος στήν ἀγγλική γλώσσα, πού μεταφράστηκε ἀπό τόν ἴδιο τόν Ἔνγκελς στά γερμανικά στή «Neue Zeit», 1892 - 1893, χρόνος XI, τόμ. 1ος). «Πρωτότυπο φαινόμενο,—λέει ὁ Ἔνγκελς,— εἶναι ὅτι καί στίς τρεῖς μεγάλες ἀστικές ἐπαναστάσεις» (μεταρύθμιση στή Γερμανία καί πόλεμος τῶν χωρικῶν τοῦ XVI αἰώνα, ἀγγλική ἐπανάσταση τοῦ XVII αἰώνα, γαλλική τοῦ XVIII αἰώνα) «οἱ ἀγρότες ἀποτελοῦν τό μαχητικό στρατό. Καί οἱ ἀγρότες εἶναι ἴσα-ἴσα ἡ τάξη, πού ὕστερα ἀπό τό κέρδισμα τῆς νίκης καταστρέφεται ἀναπόφευκτα λόγω τῶν οἰκονομικῶν συνεπειῶν αὐτῆς τῆς νίκης. Ἑκατό χρόνια ὕστερα ἀπό τόν Κρόμβελ εἶχαν σχεδόν ὁλότελα ἐξαφανιστεῖ οἱ γιόμανρι (yeomanry — ἀγρότες) τῆς Ἀγγλίας. Στό μεταξύ ὅμως μονάχα μέ τήν ἀνάμιξη αὐτῶν τῶν ἀγροτῶν καί τοῦ πληβειακοῦ στοιχείου τῶν πόλεων, ὁ ἀγώνας ὁδηγήθηκε ἀποφασιστικά ὥς τό τέλος καί στάλθηκε στή λαιμητόμο ὁ Κάρολος Α΄. Γιά νά μπορέσει ἡ ἀστική τάξη νά μαζέψει ἔστω καί μόνο ἐκείνους τούς καρπούς τῆς νίκης, πού ἦταν τότε τελείως ὥριμοι πιά γιά συγκομιδή, χρειάστηκε ἡ ἐπανάσταση νά ὁδηγηθεῖ σημαντικά πέρα ἀπό τό σκοπό αὐτό. Τό ἴδιο ἀκριβῶς ἔγινε τό 1793 στή Γαλλία καί τό 1848 στή Γερμανία. Ὅπως φαίνεται, αὐτό εἶναι στήν πραγματικότητα ἕνας ἀπό τούς νόμους ἐξέλιξης τῆς ἀστικῆς κοινωνίας». Καί σέ ἄλλο μέρος τοῦ ἴδιου αὐτοῦ ἄρθρου ὁ Ἔνγκελς τονίζει ὅτι ἡ γαλλική ἐπανάσταση ἦταν «ἡ πρώτη ἐξέγερση πού ἔδοσε πραγματικά τή μάχη ὥς τό τέλος, ὥς τήν πλήρη ἐξόντωση τῆς μιᾶς ἀπό τίς μαχόμενες πλευρές, τῆς ἀριστοκρατίας, καί ὥς τήν ὁλοκληρωτική νίκη τῆς ἄλλης, τῆς ἀστικῆς τάξης[46].

Καί οἱ δυό ἱστορικές παρατηρήσεις ἤ γενικεύσεις τοῦ Ἔνγκελς ἐπιβεβαιώθηκαν θαυμάσια ἀπό τήν πορεία τῆς ρωσικῆς ἐπανάστασης. Ἐπιβεβαιώθηκε καί τό ὅτι μονάχα ἡ ἀνάμιξη τῆς ἀγροτιᾶς καί τοῦ προλεταριάτου, τοῦ «πληβειακοῦ στοιχείου τῶν πόλεων», εἶναι ἱκανή νά προωθήσει σοβαρά τήν ἀστική ἐπανάσταση (ἄν γιά τή Γερμανία τοῦ XVI αἰώνα, γιά τήν Ἀγγλία τοῦ XVII καί τή Γαλλία τοῦ XVIII αἰώνα τήν ἀγροτιά μποροῦσε νά τή βάλουμε σέ πρώτη γραμμή, στή Ρωσία τοῦ XX αἰώνα εἶναι ἀπόλυτα ἀπαραίτητο ν' ἀντιστρέψουμε τή σχέση, γιατί δίχως τήν πρωτοβουλία καί τήν καθοδήγηση τοῦ προλεταριάτου ἡ ἀγροτιά δέν εἶναι τίποτε). Ἐπιβεβαιώθηκε καί τό ὅτι τήν ἐπανάσταση πρέπει νά τήν ὁδηγήσουμε *πολύ πιό πέρα*

ἀπό τούς ἄμεσους, τούς πλησιέστερους, τούς ὁλότελα πιά ὥριμους ἀστικούς της σκοπούς, γιά νά ἐκπληρώσουμε πραγματικά *αὐτούς* τούς σκοπούς, γιά νά σταθεροποιήσουμε ἀμετάκλητα τίς ἐλάχιστες ἀστικές κατακτήσεις. Γι' αὐτό τό λόγο μποροῦμε νά κρίνουμε μέ τί περιφρόνηση θ' ἀντιμετώπιζε ὁ Ἔνγκελς τίς μικροαστικές συνταγές νά στριμώξουμε ἀπό τά πρίν τήν ἐπανάσταση μονάχα στά ἄμεσα ἀστικά, στενά ἀστικά πλαίσια, «γιά νά μήν ἀποχωρήσει ἡ ἀστική τάξη», ὅπως ἔλεγαν οἱ μενσεβίκοι τοῦ Καυκάσου στήν ἀπόφασή τους τοῦ 1905, ἤ γιά νά ὑπάρχει «ἐγγύηση ἐνάντια στήν παλινόρθωση», ὅπως ἔλεγε στή Στοκχόλμη ὁ Πλεχάνοφ!

Τό ἄλλο ζήτημα, σχετικά μέ τήν ἐκτίμηση τῆς ἐξέγερσης τοῦ Δεκέμβρη τοῦ 1905, ὁ Κάουτσκι τό ἐξετάζει στόν πρόλογο τῆς δεύτερης ἔκδοσης τῆς μπροσούρας του. «Δέν μπορῶ πιά τώρα,— γράφει,— νά βεβαιώνω μέ τήν ἴδια κατηγορηματικότητα, ὅπως στό 1902, ὅτι οἱ ἔνοπλες ἐξεγέρσεις καί οἱ μάχες ὁδοφραγμάτων δέν θά παίζουν στίς μελλοντικές ἐπαναστάσεις ἀποφασιστικό ρόλο. Ἐνάντια σ' αὐτό μαρτυρεῖ πολύ καθαρά ἡ πείρα τῶν ὁδομαχιῶν τῆς Μόσχας, ὅπου μιά χούφτα ἄνθρωποι κράτησαν μιά βδομάδα ἐνάντια σ' ὁλόκληρο στρατό σέ ἀγώνα ὁδοφραγμάτων καί σχεδόν θά νικοῦσαν, ἄν ἡ ἀποτυχία τοῦ ἐπαναστατικοῦ κινήματος στίς ἄλλες πόλεις δέν ἔδινε τή δυνατότητα νά σταλοῦν τέτιες στρατιωτικές ἐνισχύσεις, πού, στό τέλος, ἐνάντια στούς ἐξεγερμένους συγκεντρώθηκε μιά φοβερά ὑπέρτερη δύναμη. Βέβαια, αὐτή ἡ σχετική ἐπιτυχία τοῦ ἀγώνα ὁδοφραγμάτων ἦταν δυνατή μονάχα γιατί ὁ πληθυσμός τῆς πόλης ὑποστήριζε δραστήρια τούς ἐπαναστάτες, ἐνῶ τά στρατεύματα εἶχαν χάσει ὁλότελα τό ἠθικό τους. Ποιός μπορεῖ ὅμως νά βεβαιώσει κατηγορηματικά ὅτι εἶναι ἀδύνατο νά συμβεῖ κάτι παρόμοιο στή Δυτική Εὐρώπη;»

Ἔτσι λοιπόν, σχεδόν ἕνα χρόνο ὕστερα ἀπό τήν ἐξέγερση, ὅταν δέν μποροῦσε πιά νά παρασυρθεῖ κανείς ἀπό τό σκοπό τῆς ἄμεσης ὑποστήριξης τοῦ ψυχικοῦ σθένους τῶν ἀγωνιστῶν, ἕνας τόσο προσεκτικός ἐρευνητής, σάν τόν Κάουτσκι, ἀναγνωρίζει ἀνεπιφύλακτα τήν ἐξέγερση τῆς Μόσχας σάν «σχετική ἐπιτυχία» τοῦ ἀγώνα ὁδοφραγμάτων καί θεωρεῖ ἀπαραίτητο νά διορθώσει τό γενικό του συμπέρασμα ὅτι ὁ ρόλος τῶν ὁδομαχιῶν στίς ἐπαναστάσεις τοῦ μέλλοντος δέν μπορεῖ νά εἶναι μεγάλος.

Ὁ ἀγώνας τοῦ Δεκέμβρη τό 1905 *ἀπόδειξε* ὅτι ἡ ἔνοπλη ἐξέγερση *μπορεῖ* νά νικήσει στίς σύγχρονες συνθῆκες τῆς

στρατιωτικῆς τεχνικῆς καί τῆς στρατιωτικῆς ὀργάνωσης. Ὁ ἀγώνας τοῦ Δεκέμβρη ἔδειξε ὅτι ὅλο τό διεθνές ἐργατικό κίνημα πρέπει ἀπό δῶ καί πέρα νά παίρνει ὑπόψη του τό ἐνδεχόμενο παρόμοιων μορφῶν μάχης στίς προσεχεῖς προλεταριακές ἐπαναστάσεις. Νά ποιά συμπεράσματα ἀπορέουν πραγματικά ἀπό τήν πείρα τῆς ἐπανάστασής μας, νά ποιά διδάγματα πρέπει ν' ἀφομοιωθοῦν ἀπό τίς πιό πλατιές μάζες. Πόσο ἀπέχουν αὐτά τά συμπεράσματα κι' αὐτά τά διδάγματα ἀπό ἐκείνη τή *γραμμή* τῶν συλλογισμῶν, πού ἔδοσε ὁ Πλεχάνοφ μέ τήν ἡροστρατικά-διάσημη κρίση του σχετικά μέ τήν ἐξέγερση τοῦ Δεκέμβρη: «δέν ἔπρεπε νά πάρουμε τά ὅπλα»[47]. Τί πληθώρα σχολίων μέ πνεῦμα ἀποστασίας προκλήθηκε ἀπ' αὐτή τήν ἐκτίμηση! Πόσα ἀναρίθμητα βρώμικα φιλελεύθερα χέρια ἁρπάχτηκαν ἀπ' αὐτήν γιά νά μπάσουν τή διαφθορά καί τό πνεῦμα τοῦ μικροαστικοῦ συμβιβασμοῦ στίς ἐργατικές μάζες!

Στήν ἐκτίμηση τοῦ Πλεχάνοφ δέν ὑπάρχει οὔτε ἴχνος ἱστορικῆς ἀλήθειας. Ἄν ὁ Μάρξ, πού μισό χρόνο πρίν ἀπ' τήν Κομμούνα εἶχε πεῖ ὅτι ἡ ἐξέγερση θά εἶναι παραφροσύνη, μπόρεσε ὡστόσο νά ἐκτιμήσει αὐτή τήν «παραφροσύνη» σάν τό μεγαλύτερο μαζικό κίνημα τοῦ προλεταριάτου τοῦ XIX αἰώνα, τότε χίλιες φορές περισσότερο οἱ ρῶσοι σοσιαλδημοκράτες ἔχουν τό δικαίωμα καί πρέπει νά διοχετεύσουν τώρα στίς μάζες τήν πεποίθηση ὅτι ὁ ἀγώνας τοῦ Δεκέμβρη ἦταν τό πιό ἀναγκαῖο, τό πιό δικαιολογημένο, τό πιό μεγάλο προλεταριακό κίνημα ὕστερα ἀπό τήν Κομμούνα. Ἡ ἐργατική τάξη τῆς Ρωσίας θά διαπαιδαγωγεῖται ἀκριβῶς μέ τέτιες ἀντιλήψεις ὅ,τι κι' ἄν λένε, ὅσο κι' ἄν κλαίγονται τοῦτοι ἤ ἐκεῖνοι οἱ διανοούμενοι μέσα στίς γραμμές τῆς σοσιαλδημοκρατίας.

Ἐδῶ, ἴσως, χρειάζεται μιά παρατήρηση, παίρνοντας ὑπόψη ὅτι τό ἄρθρο αὐτό γράφεται γιά πολωνούς συντρόφους. Δέν ξέρω, δυστυχῶς, τήν πολωνική γλώσσα, καί τίς πολωνικές συνθῆκες τίς γνωρίζω μόνο ἀκουστά. Καί μπορεῖ εὔκολα νά μοῦ ἀντιτείνουν ὅτι ἀκριβῶς στήν Πολωνία μέ τήν ἀνίσχυρη παρτιζάνικη τακτική, τήν τρομοκρατία καί τίς ἀναλαμπές πυροτεχνημάτων, καί ἀκριβῶς στό ὄνομα τῶν στασιαστικῶν παραδόσεων καί τῆς κοινῆς πάλης τοῦ προλεταριάτου καί τῆς ἀγροτιᾶς ἔσπασε τά μοῦτρα του ἕνα ὁλόκληρο κόμμα (ἡ λεγόμενη «δεξιά» τοῦ ΠΠΣ[48]). Εἶναι πολύ πιθανό ἀπ' αὐτή τήν ἄποψη οἱ συνθῆκες τῆς Πολωνίας πραγματικά νά διαφέρουν ριζικά ἀπό τίς συνθῆκες τῆς ὑπόλοιπης Ρωσίας. Ἐγώ δέν μπορῶ νά κρίνω γι' αὐτό. Ὀφείλω, ὡστόσο, νά παρατηρήσω ὅτι πουθενά

ἀλλοῦ ἐκτός ἀπό τήν Πολωνία δέν εἴδαμε μιά τόσο παράλογη, σέ βαθμό πού νά προκαλεῖ δικαιολογημένη ἀντίδραση καί πάλη, παρέκκλιση ἀπό τήν ἐπαναστατική τακτική. Καί δῶ ἔρχεται μονάχη της ἡ ἀκόλουθη σκέψη: μά ἀκριβῶς στήν Πολωνία δέν εἴχαμε ἐκεῖνο τό μαζικό ἔνοπλο ἀγώνα τό Δεκέμβρη τοῦ 1905! Καί μήπως τό ὅτι ἀκριβῶς στήν Πολωνία καί μόνο στήν Πολωνία ρίζωσε ἡ διαστραμένη καί παράλογη τακτική τοῦ ἀναρχισμοῦ «πού κάνει» τήν ἐπανάσταση, μήπως αὐτό δέν ἔγινε, ἐπειδή οἱ συνθῆκες δέν ἐπέτρεψαν ν' ἀναπτυχθεῖ ἐκεῖ, ἔστω καί γιά σύντομο διάστημα, ἕνας μαζικός ἔνοπλος ἀγώνας; Μήπως οἱ παραδόσεις ἑνός *τέτιου* ἀκριβῶς ἀγώνα, οἱ παραδόσεις τῆς ἔνοπλης ἐξέγερσης τοῦ Δεκέμβρη δέν εἶναι κάποτε τό μοναδικό σοβαρό μέσο γιά τήν ὑπερνίκηση τῶν ἀναρχικῶν τάσεων μέσα στούς κόλπους τοῦ ἐργατικοῦ κόμματος ὄχι μέ τή βοήθεια τῆς τυποποιημένης, φιλισταϊκῆς, μικροαστικῆς ἠθικῆς, ἀλλά μέσω τῆς μεταστροφῆς ἀπό τήν ἄσκοπη, παράλογη, μεμονωμένη βία στή σκόπιμη, μαζική βία, πού συνδέεται μέ τό πλατύ κίνημα καί μέ τήν ὄξυνση τῆς ἄμεσα προλεταριακῆς πάλης;

Τό ζήτημα τῆς ἐκτίμησης τῆς ἐπανάστασής μας δέν ἔχει καθόλου μόνο θεωρητική, μά καί τήν πιό ἄμεση, πρακτικά ἐπίκαιρη σημασία. Ὅλη ἡ δουλιά μας στόν τομέα τῆς προπαγάνδας, τῆς ζύμωσης καί τῆς ὀργάνωσης συνδέεται ἀκατάπαυστα σήμερα μέ τό προτσές τῆς ἀφομοίωσης ἀπό τίς πιό πλατιές μάζες τῆς ἐργατικῆς τάξης καί τοῦ μισοπρολεταριακοῦ πληθυσμοῦ τῶν διδαγμάτων τῶν τριῶν μεγάλων χρόνων. Δέν μποροῦμε νά περιοριστοῦμε σήμερα σέ μιά σκέτη δήλωση (στό πνεῦμα τῆς ἀπόφασης τοῦ 10ου συνεδρίου τῆς «λεβίτσα» τοῦ ΠΠΣ), ὅτι τά δεδομένα δέν ἐπιτρέπουν τώρα νά καθορίσουμε, ἄν μπροστά μας ξανοίγεται τώρα ὁ δρόμος τῆς ἐπαναστατικῆς ἔκκρηξης ἤ ὁ δρόμος τῶν μακρόχρονων, ἀργῶν καί μικρῶν βημάτων πρός τά μπρός. Φυσικά, καμιά στατιστική στόν κόσμο δέν θά μπορέσει τώρα νά καθορίσει αὐτό τό πράγμα. Φυσικά, ἐμεῖς πρέπει νά κάνουμε τή δουλιά μας ἔτσι πού νά εἶναι ὁλόκληρη διαποτισμένη ἀπό τό γενικό *σοσιαλιστικό* πνεῦμα καί περιεχόμενο, ὅσο σκληρές δοκιμασίες κι' ἄν μᾶς ἐπιφυλάσσει τό μέλλον. Ὅμως τό ζήτημα δέν τελειώνει ἐδῶ. Τό νά σταματήσουμε ἐδῶ σημαίνει ὅτι δέν ξέρουμε νά δόσουμε καμιά πραγματική καθοδήγηση στό προλεταριακό κόμμα. Πρέπει νά βάλουμε καθαρά καί νά λύσουμε σταθερά τό ζήτημα: σέ ποιά κατεύθυνση θά διεξάγουμε τώρα τή δουλιά τῆς ἐπεξεργασίας τῆς

πείρας τῶν τριῶν χρόνων τῆς ἐπανάστασης; Πρέπει νά δηλώσουμε ἀνοιχτά καί γιά νά τό ἀκούσουν ὅλοι, γιά νά διδαχτοῦν ὅσοι ταλαντεύονται καί χάνουν τό ἠθικό τους, γιά νά ρεζιλευτοῦν ὅσοι ἀποστατοῦν καί ἀπομακρύνονται ἀπό τό σοσιαλισμό, πώς τό ἐργατικό κόμμα βλέπει στόν ἄμεσα ἐπαναστατικό ἀγώνα τῶν μαζῶν, στόν ἀγώνα τοῦ Ὀχτώβρη καί τοῦ Δεκέμβρη τοῦ 1905 τά μεγαλύτερα κινήματα τοῦ προλεταριάτου ὕστερα ἀπό τήν Κομμούνα, πώς μονάχα στήν ἀνάπτυξη αὐτῶν τῶν μορφῶν ἀγώνα βρίσκεται ἡ ἐγγύηση τῶν μελλοντικῶν ἐπιτυχιῶν τῆς ἐπανάστασης, πώς αὐτά τά ὑποδείγματα τοῦ ἀγώνα πρέπει νά χρησιμεύσουν γιά μᾶς σάν φάρος στό ἔργο τῆς διαπαιδαγώγησης τῶν νέων γενεῶν ἀγωνιστῶν.

Ὅταν διεξάγουμε πρός αὐτή τήν κατεύθυνση τήν καθημερινή μας δουλιά καί χωρίς νά ξεχνοῦμε ὅτι μονάχα ἡ πολύχρονη σοβαρή καί συνεπής προπαρασκευαστική δράση τοῦ κόμματος ἐξασφάλισε σ' αὐτό τήν ὁλοκληρωτική ἐπιροή πάνω στό προλεταριάτο τό 1905, τότε θά μπορέσουμε, μέ ὁποιαδήποτε ἐξέλιξη τῶν γεγονότων καί μέ ὁποιοδήποτε ρυθμό ἀποσύνθεση τῆς ἀπολυταρχίας, νά πετύχουμε τό σταθερό δυνάμωμα τῆς ἐργατικῆς τάξης καί τήν ἐξέλιξή της σέ μιά συνειδητή ἐπαναστατική σοσιαλδημοκρατική δύναμη.

Δημοσιεύτηκε τόν Ἀπρίλη τοῦ 1908 στό περιοδικό «Przeglad Socjal-demokratyczny», ἀρ. τεύχ. 2
Ὑπογραφή: Ν. Λένιν

Στή ρωσική γλώσσα δημοσιεύτηκε στίς (23) 10 τοῦ Μάη 1908 στήν ἐφημερίδα «Προλετάρι», ἀρ. φύλ. 30

Δημοσιεύεται σύμφωνα μέ τό κείμενο τῆς ἐφημερίδας «Προλετάρι», πού παραβλήθηκε μέ τό κείμενο τοῦ περιοδικοῦ

ΟΙ ΚΑΝΤΕΤΟΙ ΤΗΣ ΔΕΥΤΕΡΗΣ ΣΕΙΡΑΣ

Ἡ ἀνταπόκριση ἀπό τή Ρωσία, πού δημοσιεύεται σ' αὐτό τό φύλλο μέ τόν τίτλο «Ἐπιστημονικό χρονικό», ἀξίζει νά προσεχτεῖ ἰδιαίτερα ἀπό τούς ἀναγνῶστες. Πήραμε—λίγο πρίν ἀπό τήν ἔκδοση τῆς ἐφημερίδας μας—μιά ἐπιβεβαίωση τῶν γεγονότων, γιά τά ὁποῖα μιλάει ὁ ἀνταποκριτής, καί πρέπει ν' ἀσχοληθοῦμε πιό λεπτομερειακά μ' αὐτά.

Γεννιέται μιά νέα πολιτική ὀργάνωση, παρατηρεῖται κάποια νέα στροφή τοῦ κοινωνικοῦ κινήματος. Συγκεντρώνονται τά στοιχεῖα τῆς ἀστικῆς δημοκρατίας, πού θέλουν νά εἶναι «ἀριστερότερα ἀπό τούς καντέτους» καί πού προσελκύουν τούς μενσεβίκους καί τούς σοσιαλιστές-ἐπαναστάτες. Φαίνεται σάν νά ξεπροβάλλει κάποια ἀμυδρή συναίσθηση τοῦ ὅτι ἡ καντέτικη ἀντιπολίτευση στήν τρίτη Δούμα εἶναι ἕνα πτῶμα πού ἀποσυντίθεται καί ὅτι χρειάζεται «κάτι νά κάνουμε» ἔξω ἀπ' αὐτήν.

Αὐτά εἶναι τά γεγονότα. Ἐντελῶς ἀκαθόριστα ἀκόμη· ὅμως ἀπό τώρα αὐτά ὑποδηλώνουν φαινόμενα κατανοητά καί ἀναπόφευκτα ἀπό τήν ἄποψη τῶν διδαγμάτων πού ἔδοσαν τά πρῶτα τρία χρόνια τῆς ἐπανάστασης.

Οἱ καντέτοι τῆς πρώτης σειρᾶς ἐμφανίστηκαν στό προσκήνιο τῆς ἐπανάστασης τό καλοκαίρι τοῦ 1905. Δέν πέρασαν οὔτε τρία χρόνια καί τά κατάφεραν νά μαραθοῦν, προτοῦ προλάβουν ν' ἀνθίσουν. Σέ ἀντικατάστασή τους ἐμφανίζονται οἱ καντέτοι τῆς δεύτερης σειρᾶς. Τί ἔννοια ἔχει αὐτή ἡ ἀντικατάσταση καί ποιά καθήκοντα βάζει μπροστά στό ἐργατικό κόμμα;

Οἱ καντέτοι τῆς πρώτης σειρᾶς θορυβοῦσαν στά ἐπίσημα γεύματα τοῦ 1904, ἔκαναν τήν καμπάνια τῶν ζέμστβο, ἐκφράζανε τήν ἔναρξη μιᾶς κοινωνικῆς ἀνόδου μέσα σέ ἐντελῶς ἀκαθόριστες ἀκόμη σχέσεις τῶν τάξεων πρός τήν ἀπολυταρχία

καί ἀνάμεσά τους, δηλ. ὥς τόν καιρό πού τίς σχέσεις αὐτές τίς καθόρισαν ἡ ἀνοιχτή πάλη τῶν μαζῶν καί ἡ πολιτική τῶν τάξεων καί ὄχι τῶν ὁμάδων. Οἱ καντέτοι συγκέντρωναν τότε ὅλα τά στοιχεῖα τῆς ἀστικῆς, τῆς λεγόμενης μορφωμένης κοινωνίας, ἀρχίζοντας ἀπό τόν τσιφλικά, πού ἐπιδίωκε ὄχι τόσο τό σύνταγμα, ὅσο τό ψητό, καί καταλήγοντας στήν ὑπαλληλική, τή μισθωτή διανόηση. Οἱ καντέτοι ἑτοιμάζονταν *νά μεσολαβήσουν* ἀνάμεσα στήν «ἱστορική ἐξουσία», δηλ. τήν τσαρική ἀπολυταρχία, καί στίς ἀγωνιζόμενες μάζες τῆς ἐργατικῆς τάξης καί τῆς ἀγροτιᾶς. Ἡ ἀντιπροσωπεία πού ἐπισκέφθηκε τόν τσάρο τό καλοκαίρι τοῦ 1905 ἦταν ἡ ἀρχή αὐτῆς τῆς δουλικότητας, γιατί ἄλλη μεσολάβηση, ἔξω ἀπό τή δουλικότητα, δέν καταλαβαίνουν οἱ ρῶσοι φιλελεύθεροι. Καί ἀπό τότε, δέν ὑπῆρξε κυριολεκτικά οὔτε ἕνα κάπως μεγάλο στάδιο τῆς ρωσικῆς ἐπανάστασης, πού ὁ ἀστικός φιλελευθερισμός νά μή «μεσολαβοῦσε» μέ τήν ἴδια αὐτή μέθοδο τῶν ὑποκλίσεων πρός τήν ἀπολυταρχία καί τούς ὑπηρέτες τῆς μαυροεκατονταρχίτικης τσιφλικάδικης συμμορίας. Τόν Αὔγουστο τοῦ 1905 ἀγωνιζόταν ἐνάντια στήν ἐπαναστατική τακτική τῆς ἀποχῆς ἀπό τή Δούμα τοῦ Μπουλίγκιν. Τόν Ὀχτώβρη τοῦ 1905 ἔβγαλε ἀπό τούς κόλπους του τό ἀνοιχτό ἀντεπαναστατικό κόμμα τῶν ὀχτωβριστῶν, ἐνῶ ταυτόχρονα ἔστελνε τόν Πιότρ Στροῦβε στόν προθάλαμο τοῦ Βίττε καί κήρυσσε τή μετριοπάθεια καί τήν τάξη. Τό Νοέμβρη τοῦ 1905 καταδίκαζε τήν ἀπεργία τῶν ταχυδρομικῶν καί τηλεγραφικῶν ὑπαλλήλων καί ἐξέφραζε τά συλλυπητήριά του σχετικά μέ τίς «φρικαλεότητες» τῶν ἐξεγέρσεων τῶν στρατιωτῶν. Τό Δεκέμβρη τοῦ 1905 στριμωχνόταν φοβισμένα κοντά στόν Ντουμπάσοφ, γιά νά κατακεραυνώνει τήν ἄλλη μέρα (νά κλωτσάει, θά ἔπρεπε ἴσως νά ποῦμε) τό «στοιχεῖο τῆς παραφροσύνης». Στίς ἀρχές τοῦ 1906 ὑπερασπιζόταν μέ θέρμη τόν ἑαυτό του ἀπό τήν «ἀτιμωτική» ὑποψία ὅτι δῆθεν οἱ φιλελεύθεροι εἶναι ἱκανοί νά κάνουν προπαγάνδα στό ἐξωτερικό ἐνάντια στό δάνειο τοῦ ἑνός δισεκατομμυρίου γιά τή στερέωση τῆς ἀπολυταρχίας. Στήν πρώτη Δούμα ὁ φιλελευθερισμός λογοκοποῦσε περί λαϊκῆς ἐλευθερίας, ἐνῶ ἄρχισε νά τρέχει στά κρυφά ἀπό τήν πόρτα τῆς ὑπηρεσίας στόν Τρέποφ καί πάλευε ἐνάντια στούς τρουντοβίκους καί στούς ἐργατικούς βουλευτές. Μέ τή διακήρυξη τοῦ Βίμποργκ[49] προσπαθοῦσε νά χτυπήσει μ' ἕνα σμπάρο δυό τρυγόνια, νά ἑλιχθεῖ ἔτσι πού ἡ στάση του νά μπορεῖ νά ἑρμηνευτεῖ—ἀνάλογα μέ τίς περιστάσεις—καί σάν ὑποστήριξη τῆς ἐπανάστασης καί σάν πάλη ἐνάντια στήν ἐπανάσταση. Εἶναι

περιττό νά μιλήσουμε γιά τή δεύτερη καί τήν τρίτη Δούμα, ὅπου ὁ φιλελευθερισμός τῶν καντέτων ἔδειξε τήν ὀχτωβριστική του φύση σ' ὅλη της τή λαμπρότητα.

Μέσα σέ τρία χρόνια οἱ καντέτοι «τρίφτηκαν» τόσο πολύ, πού οἱ ἀπόπειρες γιά μιά νέα ἀναζωογόνηση συνδέονταν ἀπό τήν ἀρχή ἀκόμη μέ τό σύνθημα «ἀριστερότερα ἀπό τούς καντέτους»! Οἱ καντέτοι τῆς πρώτης σειρᾶς *ἔγιναν ἀνυπόφοροι.* Ἔθαψαν οἱ ἴδιοι τόν ἑαυτό τους μέ τή συνεχή προδοσία τῆς λαϊκῆς ἐλευθερίας.

Μά δέν ἔχουν μολυνθεῖ ἄραγε ἀπ' τήν ἴδια αὐτή πτωμαΐνη οἱ καντέτοι τῆς δεύτερης σειρᾶς, πού πᾶνε ν' ἀντικαταστήσουν τούς παλιούς; Δέν σκοπεύουν ἄραγε οἱ «σοσιαλκαντέτοι», οἱ κύριοι λαϊκοί σοσιαλιστές, πού ἰδιαίτερα θορυβοῦν γύρω ἀπό τή νέα ὀργάνωση, νά ἐπαναλάβουν τήν παλιά, τή γνωστή πιά σέ μᾶς ἀπό τήν πείρα τριῶν χρόνων ἐξέλιξη;

Στό ἐρώτημα αὐτό πρέπει ν' ἀπαντήσουμε ὄχι μέ χρησμούς γιά τό μέλλον, ἀλλά μέ τήν ἀνάλυση τοῦ παρελθόντος. Κι' αὐτή ἡ ἀνάλυση δείχνει ἀδιάψευστα ὅτι οἱ «ἐσέροι μενσεβίκοι», οἱ κ.κ. λαϊκοί σοσιαλιστές ἔπαιζαν πραγματικά τό ρόλο τῶν καντέτων στό περιβάλλον τῆς τρουντοβίκικης, ἀγροτικῆς πολιτικῆς ὀργάνωσης ἤ, ἀκριβέστερα, πολιτικοῦ κινήματος, ὅπου αὐτοί δροῦσαν στίς «καλύτερες μέρες» τους, λ.χ. στήν ἐποχή τῆς πρώτης Δούμας. Θυμηθεῖτε τά κυριότερα γεγονότα ἀπό τήν ἱστορία τοῦ «κόμματος» (ὁμαδούλας;) τῶν λαϊκῶν σοσιαλιστῶν στή ρωσική ἐπανάσταση. Στήν «Ἕνωση ἀπελευθέρωσης»[50] πῆραν τό βάφτισμά τους. Στό συνέδριο τοῦ Κόμματος τῶν ἐσέρων τό Δεκέμβρη τοῦ 1905—αἰώνια ταλαντευόμενοι ἀνάμεσα στούς καντέτους καί στούς ἐσέρους—ὑπεράσπιζαν μιάν ἀνόητη ἑρμαφρόδιτη θέση, θέλοντας νά εἶναι καί μαζί καί χώρια ἀπό τούς σοσιαλιστές-ἐπαναστάτες. Στήν περίοδο τῶν ὀχτωβριανῶν ἐλευθεριῶν ἔβγαζαν πολιτικές ἐφημερίδες σέ συνασπισμό μέ τούς ἐσέρους. Τό ἴδιο καί στήν ἐποχή τῆς πρώτης Δούμας: «ὑψηλή» διπλωματία, «ἔξυπνη» ἀπόκρυψη τῶν διαφωνιῶν ἀπό τά μάτια τοῦ κόσμου! Ὕστερα ἀπό τή διάλυση τῆς πρώτης Δούμας, ὕστερα ἀπό τήν ἀποτυχία τῆς δεύτερης φάσης τῶν ἐξεγέρσεων, ὕστερα ἀπό τήν κατάπνιξη τοῦ Σβέαμποργκ[51] αὐτοί οἱ τζέντλεμαν *ἀποφασίζουν* νά στραφοῦν πρός τά δεξιά. «Νομιμοποιοῦν» τό κόμμα τους, ὄχι βέβαια γιά κανέναν ἄλλο σκοπό, ἀλλά γιά νά διασύρουν νόμιμα ἀπό τόν τύπο τήν ἰδέα τῆς ἐξέγερσης καί ν' ἀποδείξουν ὅτι δέν εἶναι ἐπίκαιρη ἡ δραστήρια δημοκρατική προπαγάνδα. Μπροστά στούς βουλευτές τῶν

ἀγροτῶν στήν πρώτη Δούμα νικοῦν τούς ἐσέρους, συγκεντρώνοντας 104 ὑπογραφές κάτω ἀπό τό ἀγροτικό τους σχέδιο[52] ἔναντι 33 τῶν ἐσέρων[53]. Οἱ «νηφάλιες» ἀστικές τάσεις τοῦ ἀγρότη νοικοκυράκου πρός τήν ἐθνικοποίηση τῆς γῆς ὑπερισχύουν ἀπέναντι στή θολούρα τῆς «κοινωνικοποίησης». Ἀντί γιά τήν τάση πρός μιά πολιτική-ἐπαναστατική ὀργάνωση τῶν ἀγροτῶν, μιά ὀργάνωση γιά ἐξέγερση, βλέπουμε στούς σοσιαλκαντέτους τήν τάση πρός τό παιχνίδι μέ τή νομιμότητα καί τόν κοινοβουλευτισμό, πρός τούς στενούς διανοουμενίστικους κύκλους. Ἡ ταλάντευση τοῦ ρώσου ἀγρότη, ἀπό τόν καντέτο καί ἀπό τόν διανοούμενο ὀπορτουνιστή ἐνέσο στό διανοουμενίστικα ἀσυνεπή ἐπαναστάτη ἐσέρο, δείχνει τό δισυπόστατο τοῦ μικροκαλλιεργητῆ, τήν ἀνικανότητά του νά διεξάγει συνεπή ταξική πάλη δίχως τήν καθοδήγηση τοῦ προλεταριάτου.

Καί ἄν τώρα οἱ κύριοι ἐνέσοι ἀρχίζουν καί πάλι νά «μπλέκουν» μέ τούς ἀριστερούς καντέτους, σέρνοντας πίσω τους τά νήπια—τούς μενσεβίκους καί τούς ἐσέρους, αὐτό σημαίνει ὅτι ὅλη αὐτή ἡ παρέα δέν διδάχτηκε τίποτε μέσα στά τρία χρόνια τῆς ἐπανάστασης. Ὑποστηρίζουν ὅτι οἱ οἰκονομικές διεκδικήσεις διασποῦν. Θέλουν νά συνενωθοῦν πάνω σέ πιό κοινές διεκδικήσεις, ὅπως εἶναι οἱ πολιτικές. Δέν ἔχουν καταλάβει τίποτε ἀπολύτως ἀπό τήν πορεία μιᾶς ἐπανάστασης, πού ἔδειξε στή Ρωσία, ὅπως καί στίς ἄλλες χῶρες, ὅτι μονάχα ὁ μαζικός ἀγώνας εἶναι ἰσχυρός καί ὅτι μονάχα γιά σοβαρούς οἰκονομικούς μετασχηματισμούς μπορεῖ ν' ἀναπτυχθεῖ ἕνας τέτιος ἀγώνας.

Τό ὅτι οἱ μενσεβίκοι καί οἱ ἐσέροι ἀκολουθοῦν ξανά καί ξανά τούς ἀριστερούς καντέτους, αὐτό δέν εἶναι κάτι τό καινούργιο. Ἔτσι ἔγινε στίς ἐκλογές τῆς ΙΙ Δούμας στήν Πετρούπολη. Ἔτσι ἔγινε μέ τούς μενσεβίκους στό ζήτημα τῆς κυβέρνησης καντέτων καί τῆς κυρίαρχης Δούμας καί μέ τούς ἐσέρους στό μυστικό συνασπισμό μέ τούς ἐνέσους. Ὑπάρχουν, ἀσφαλῶς, βαθιά αἴτια πού δημιουργοῦν στή μικροαστική διανόηση μιά «ἀρωστιάρικη ἕλξη», μιά ἕλξη νά μπεῖ κάτω ἀπό τήν αἰγίδα τῆς φιλελεύθερης ἀστικῆς τάξης.

Αὐτή τήν ἕλξη τήν καλύπτουν, φυσικά, ὅπως συνηθίζεται, μέ λόγια γιά χρησιμοποίηση τῆς νέας ἀνόδου ἤ τῆς νέας διάταξης τῶν δυνάμεων κτλ.

Ὦ, μάλιστα, κύριοι, καί ἐμεῖς ἐπίσης εἴμαστε ὑπέρ τῆς χρησιμοποίησης... τοῦ πτώματος, μονάχα ὄχι γιά «ἀναζωογόνησή» του, μά γιά τή λίπανση τοῦ ἐδάφους μ' αὐτό, ὄχι γιά τό σεγοντά-

ρισμα τῶν σάπιων θεωριῶν καί τῶν φιλισταϊκῶν διαθέσεων, μά γιά τό ρόλο τοῦ «συνήγορου τοῦ διαβόλου». Ἐμεῖς θά διδάσκουμε τό λαό πάνω σ' αὐτό τό νέο, τό καλό, τό ὑπέροχο παράδειγμα τῶν ἐνέσων καί τῶν ἀριστερῶν καντέτων, θά τόν διδάσκουμε τί νά μήν κάνει, καθώς καί ν' ἀποφύγει τήν προδοσία τῶν καντέτων καί τή μαλθακότητα τῶν μικροαστῶν. Θά παρακολουθοῦμε προσεκτικά τό μεγάλωμα καί τήν ἀνάπτυξη τοῦ καινούργιου αὐτοῦ μικροῦ τέρατος (ἄν δέν εἶναι θνησιγενές), ὑπενθυμίζοντας κάθε στιγμή ὅτι κάθε τέτιο ἔμβρυο, *ἄν δέν εἶναι θνησιγενές*, σημαίνει στή σημερινή Ρωσία ἀναπότρεπτα καί ἀναπόφευκτα τό προοίμιο τῆς μαζικῆς πάλης τῆς ἐργατικῆς τάξης καί τῆς ἀγροτιᾶς. Ἡ «Ἕνωση ἀπελευθέρωσης» ξαναγεννιέται. Ἄν αὐτό εἶναι ἔτσι, τότε σημαίνει ὅτι οἱ κορυφές ἀρχίζουν κάτι νά μυρίζονται. Καί ἄν αὐτό εἶναι ἔτσι, τότε σημαίνει ὅτι, ὕστερα ἀπό τήν ἀρχή ἀκολουθεῖ ἡ συνέχεια, ὕστερα ἀπό τό διανοουμενίστικο ἀεροκοπάνισμα, ὁ ἀγώνας τοῦ προλεταριάτου.

Καί ἀπ' ἀφορμή τήν ἐμφάνιση στό προσκήνιο τῶν καντέτων τῆς δεύτερης σειρᾶς, ἐμεῖς θά διδάσκουμε στό λαό τά μαθήματα τοῦ ἀγώνα, τῆς ἐπανάστασης πού πλησιάζει, καί θά τά διδάσκουμε μονάχα μέσα στόν ἀγώνα καί μονάχα μέ τίς ἀγροτικές μάζες πού ἀγωνίζονται ἐπαναστατικά.

«Προλετάρι», ἀρ. φύλ. 30,
(23) 10 τοῦ Μάη 1908

Δημοσιεύεται σύμφωνα
μέ τό κείμενο τῆς
ἐφημερίδας «Προλετάρι»

ΤΟ ΑΓΡΟΤΙΚΟ ΖΗΤΗΜΑ ΣΤΗ ΡΩΣΙΑ ΣΤΑ ΤΕΛΗ ΤΟΥ XIX ΑΙΩΝΑ[54]

Γράφτηκε στό πρῶτο ἑξάμηνο τοῦ 1908

Πρωτοδημοσιεύτηκε τό 1918 σέ ξεχωριστή μπροσούρα, πού ἐκδόθηκε στή Μόσχα ἀπό τό ἐκδ. «Ζίζν ἰ Ζνάνιγε»

Δημοσιεύεται σύμφωνα μέ τό κείμενο τῆς μπροσούρας

Σκοπός τοῦ ἄρθρου αὐτοῦ εἶναι νά δόσει μιά σύντομη σκιαγραφία τοῦ συνόλου τῶν κοινωνικοοικονομικῶν σχέσεων στή ρωσική ἀγροτική οἰκονομία. Μιά τέτια ἐργασία δέν μπορεῖ νά ἔχει χαρακτήρα εἰδικῆς ἔρευνας. Ὀφείλει νά συνοψίσει τά ἀποτελέσματα τῆς μαρξιστικῆς ἔρευνας, νά ὑποδείξει τή θέση τοῦ κάθε λίγο-πολύ βασικοῦ γνωρίσματος τῆς ἀγροτικῆς μας οἰκονομίας μέσα στό γενικό σύστημα τῆς ρωσικῆς ἐθνικῆς οἰκονομίας, νά σκιαγραφήσει τή γενική γραμμή ἐξέλιξης τῶν ἀγροτικῶν σχέσεων στή Ρωσία καί ν' ἀποκαλύψει τίς ταξικές δυνάμεις πού μέ τόν ἕνα ἤ μέ τόν ἄλλο τρόπο καθορίζουν αὐτή τήν ἐξέλιξη. Γι' αὐτό τό λόγο θά ἐξετάσουμε ἀπό τήν παραπάνω σκοπιά τή γαιοκτησία στή Ρωσία, ὕστερα τό τσιφλικάδικο καί τό ἀγροτικό νοικοκυριό, καί, κλείνοντας, θά βγάλουμε τά γενικά συμπεράσματα σχετικά μέ τό ποῦ ὁδήγησε ἡ ἐξέλιξή μας στή διάρκεια τοῦ XIX αἰώνα καί ποιά καθήκοντα κληροδότησε αὐτή στόν XX αἰώνα.

I

Τή γαιοκτησία στήν Εὐρωπαϊκή Ρωσία στά τέλη τοῦ XIX αἰώνα μποροῦμε νά τή σκιαγραφήσουμε μέ βάση τά στοιχεῖα τῆς πιό πρόσφατης στατιστικῆς γιά τή γῆ τοῦ 1905 (ἔκδοση τῆς Κεντρικῆς ἐπιτροπῆς στατιστικῆς, Πετρούπολη. 1907[55]).

Σύμφωνα μέ τήν ἔρευνα αὐτή, στήν Εὐρωπαϊκή Ρωσία εἶχαν καταγραφεῖ συνολικά 395,2 ἑκατομμύρια ντεσιατίνες γῆς. Ἡ κατανομή τους σέ τρεῖς βασικές ὁμάδες εἶναι ἡ ἀκόλουθη:

I	ὁμάδα	— γῆ πού ἀποτελεῖ ἀτομική ἰδιοκτησία	101,7	ἑκ.	ντεσ.
II	»	— κληρουρχική γῆ	138,8	»	»
III	»	— γῆ πού ἀνήκει στό δημόσιο κ.ἄ...	154,7	»	»
		Σύνολο γῆς στήν Εὐρωπαϊκή Ρωσία	395,2	»	ἑκ. ντεσ.

Πρέπει νά ποῦμε πώς στή γῆ πού ἀνήκει στό δημόσιο ἡ στατιστική μας συμπεριλαβαίνει πάνω ἀπό ἑκατό ἑκατομμύρια ντεσιατίνες γῆς πού βρίσκονται στό μακρυνό βορᾶ, στά κυβερνεῖα τοῦ Ἀρχάγγελσκ, τοῦ Ὀλόνετς καί τῆς Βόλογκντα. Ἕνα τεράστιο μέρος ἀπό τή γῆ πού ἀνήκει στό δημόσιο πρέπει νά τό ἀφαιρέσουμε μιά καί ἀναφερόμαστε στήν πραγματική ἀγροτική ἔκταση γῆς τῆς Εὐρωπαϊκῆς Ρωσίας. Στήν ἐργασία μου γιά τό ἀγροτικό πρόγραμμα τῶν σοσιαλδημοκρατῶν στή ρωσική ἐπανάσταση (ἡ ἐργασία αὐτή γράφτηκε στά τέλη τοῦ 1907, ἀλλά ἡ ἔκδοσή της καθυστέρησε γιά λόγους ἀνεξάρτητους ἀπό τόν συγγραφέα) καθορίζω τήν πραγματική ἀγροτική ἔκταση γῆς τῆς Εὐρωπαϊκῆς Ρωσίας σέ 280 περίπου ἑκατομμύρια ντεσιατίνες*. Ἀπό τή γῆ πού ἀνήκει στό δημόσιο ἐδῶ περιλαβαίνονται ὄχι 150 ἑκατομμύρια, μά μονάχα 39,5 ἑκατ. ντεσιατίνες. Συνεπῶς, ἔξω ἀπό τήν ἰδιοκτησία τῶν τσιφλικάδων καί τῶν ἀγροτῶν μένει στήν Εὐρωπαϊκή Ρωσία *λιγότερο ἀπό τό ἕνα ἕβδομο* τῆς ἔκτασης γῆς. Τά ἕξη ἕβδομα βρίσκονται στά χέρια τῶν δυό ἀνταγωνιστικῶν τάξεων.

Ἄς ἐξετάσουμε τή γαιοκτησία αὐτῶν τῶν τάξεων, πού ξεχωρίζουν μεταξύ τους καί σάν κάστες, γιατί τό μεγαλύτερο μέρος τῆς γῆς πού ἀποτελεῖ ἀτομική ἰδιοκτησία ἀνήκει στούς εὐγενεῖς, ἐνῶ ἡ κληρουχική γῆ ἀνήκει στούς ἀγρότες. Ἀπό τά 101,7 ἑκατ. ντεσιατίνες γῆς πού ἀποτελεῖ ἀτομική ἰδιοκτησία τά 15,8 ἑκατ. ἀνήκουν σέ ἑταιρίες καί σέ ὀργανισμούς, ἐνῶ τά ὑπόλοιπα 85,9 ἑκατ. ντεσιατίνες ἀνήκουν σέ ἀτομικούς ἰδιοκτῆτες. Νά πῶς εἶναι κατανεμημένα αὐτά τά 85,9 ἑκατ. κατά κάστες τό 1905 καί, παράλληλα τό 1877:

Κάστες ἰδιοκτητῶν	Ἀνήκουν τό 1905 ἑκατ. ντεσ.	%	Ἀνήκουν τό 1877 ἑκατ. ντεσ.	%	Τό 1905 αὐξήθηκε + ἐλαττώθηκε — ἑκατ. ντεσ.	πόσες φορές
Σέ εὐγενεῖς	53,2	61,9	73,1	79,9	—19,9	—1,40
Σέ κληρικούς	0,3	0,4	0,2	0,2	+ 0,1	+1,74
Σέ ἐμπόρους καί ἐπίτιμους πολίτες	12,9	15,0	9,8	10,7	+ 3,1	+1,30
Σέ μικροαστούς	3,8	4,4	1,9	2,1	+ 1,9	+1,85
Σέ ἀγρότες	13,2	15,4	5,8	6,3	+ 7,4	+2,21
Σέ ἄλλες κάστες	2,2	2,5	0,3	0,3	+ 1,9	+8,07
Σέ ξένους ὑπηκόους	0,3	0,4	0,4	0,5	— 0,1	—1,52
Συνολικά σέ ἀτομικούς ἰδιοκτῆτες	85,9	100,0	91,5	100,0	— 5,6	—1,09

* Βλ. Ἅπαντα, 5η ἔκδ., τόμ. 16ος, σελ. 210. *Ἡ Σύντ.*

Ἔτσι, οἱ κυριότεροι ἀτομικοί ἰδιοκτῆτες στή Ρωσία εἶναι οἱ εὐγενεῖς. Σ' αὐτούς ἀνήκει τεράστια ἔκταση γῆς. Ὅμως, ἡ κατεύθυνση τῆς ἐξέλιξης συνίσταται στό ὅτι ἡ γαιοκτησία τῶν εὐγενῶν ἐλαττώνεται. Ἀναπτύσσεται καί μάλιστα ἐξαιρετικά γοργά ἡ γαιοκτησία ἔξω ἀπό κάστες. Τήν πιό γοργή αὔξηση στήν περίοδο 1877 - 1905 σημείωσε ἡ γαιοκτησία «τῶν ἄλλων καστῶν» (κατά ὀκτώ φορές μέσα σέ 28 χρόνια) καί ὕστερα τῶν ἀγροτῶν (πάνω ἀπό τό διπλάσιο). Συνεπῶς, ἀπό τούς ἀγρότες ὅλο καί περισσότερο ξεχωρίζουν τά κοινωνικά στοιχεῖα πού μετατρέπονται σέ ἀτομικούς ἰδιοκτῆτες γῆς. Αὐτό εἶναι γενικό φαινόμενο. Κι' ἐμεῖς θά πρέπει, κάνοντας ἀνάλυση τοῦ ἀγροτικοῦ νοικοκυριοῦ, ν' ἀποκαλύψουμε τόν κοινωνικοοικονομικό μηχανισμό πού προκαλεῖ αὐτόν τόν ξεχωρισμό. Πρός τό παρόν χρειάζεται νά προσδιορίσουμε μέ ἀκρίβεια ὅτι ἡ ἐξέλιξη τῆς ἀτομικῆς ἰδιοκτησίας γῆς στή Ρωσία συνίσταται στό πέρασμα ἀπό τή γαιοκτησία σέ κάστες στή γαιοκτησία ἔξω ἀπό κάστες. Στά τέλη τοῦ XIX αἰώνα ἡ φεουδαρχική καί δουλοπαροικιακή ἰδιοκτησία γῆς τῶν εὐγενῶν ἐξακολουθεῖ ν' ἀγκαλιάζει τό μεγαλύτερο μέρος ὅλης τῆς γῆς πού ἀποτελεῖ ἀτομική ἰδιοκτησία, ἀλλά ἡ ἐξέλιξη τραβάει ὁλοφάνερα πρός τή δημιουργία ἀστικῆς ἀτομικῆς ἰδιοκτησίας γῆς. Λιγοστεύει ἡ ἀτομική γαιοκτησία πού ἀποκτιέται κληρονομικά ἀπό τούς ντρουζίνικους, τούς βογιάρους, τούς ἀξιωματούχους κτλ. Μεγαλώνει ἡ ἀτομική γαιοκτησία πού ἀποκτιέται ἁπλῶς μέ χρήματα. Λιγοστεύει ἡ ἐξουσία τῆς γῆς, μεγαλώνει ἡ ἐξουσία τοῦ χρήματος. Ἡ γῆ ὅλο καί περισσότερο γίνεται ἀντικείμενο ἐμπορικῆς συναλλαγῆς. Παραπέρα, στήν ἀνάλυσή μας, θά δοῦμε ὅτι ἡ ἔκταση αὐτοῦ τοῦ φαινομένου εἶναι πολλές φορές μεγαλύτερη ἀπ' ὅ,τι δείχνουν μόνο τά στοιχεῖα γιά τή γαιοκτησία.

Ἀλλά ὥς ποιό βαθμό εἶναι ἀκόμη ἰσχυρή ἡ «ἐξουσία τῆς γῆς», δηλ. ἡ ἐξουσία τῆς μεσαιωνικῆς γαιοκτησίας τῶν φεουδαρχῶν-τσιφλικάδων στή Ρωσία στά τέλη τοῦ XIX αἰώνα, αὐτό φαίνεται πολύ παραστατικά ἀπό τά στοιχεῖα γιά τήν κατανομή τῆς ἀτομικῆς ἰδιοκτησίας γῆς μέ βάση τήν ἔκταση τοῦ κτήματος. Ἡ πηγή πού χρησιμοποιοῦμε παρέχει πολύ λεπτομερειακά στοιχεῖα σχετικά μέ τήν πολύ μεγάλη ἀτομική γαιοκτησία. Νά ἡ γενική κατανομή τῆς γῆς μέ βάση τήν ἔκταση τοῦ κτήματος:

Ὁμάδες κτημάτων	Κτήματα	Γῆ σέ ντεσιατίνες	Μέσος ὅρος ντεσιατίνων κατά κτῆμα
10 ντεσ. καί κάτω	409.864	1.625.226	3,9
10 - 50 ντεσ.	209.119	4.891.031	23,4
50 - 500 »	106.065	17.326.495	163,3
500 - 2000 »	21.748	20.590.708	947
2000 - 10.000 »	5.386	20.602.109	3.825
πάνω ἀπό 10.000 ντεσ.	699	20.798.504	29.754
Συνολικά πάνω ἀπό 500 ντεσ.	27.833	61.991.321	2.227
Συνολικά στήν Εὐρωπ. Ρωσία	752.881	85.834.073	114

Ἀπό δῶ φαίνεται ὅτι στήν ἀτομική ἰδιωτική γαιοκτησία ἡ μικροϊδιοκτησία παίζει ἕνα μηδαμινό ρόλο. Τά ἕξη ἕβδομα ἀπό τό συνολικό ἀριθμό τῶν γαιοκτητῶν, δηλ. 619 χιλιάδες ἀπό τίς 753 χιλιάδες, κατέχουν συνολικά 6 $^1/_2$ ἑκατομμύρια ντεσιατίνες. Ἀντίθετα, ὑπάρχουν ἀπέραντα λατιφούντια: *ἑπτακόσιοι* ἰδιοκτῆτες κατέχουν *κατά μέσο ὅρο ἀπό τριάντα χιλιάδες ντεσιατίνες* ὁ καθένας. Αὐτοί οἱ ἑπτακόσιοι ἄνθρωποι ἔχουν τριπλάσια γῆ ἀπ' ὅση ἔχουν ἑξακόσιες χιλιάδες μικροϊδιοκτῆτες γῆς. Καί τά λατιφούντια γενικά ἀποτελοῦν τό ἰδιαίτερο γνώρισμα τῆς ρωσικῆς ἀτομικῆς γαιοκτησίας. Ἄν ξεχωρίσουμε ὅλα τά κτήματα πού ἔχουν ἔκταση πάνω ἀπό 500 ντεσιατίνες, ἔχουμε εἴκοσι ὀκτώ χιλιάδες ἰδιοκτῆτες πού κατέχουν 62 ἑκατομμύρια ντεσιατίνες, δηλ. κατά μέσο ὅρο ἀπό 2.227 ντεσιατίνες ὁ καθένας. Στά χέρια αὐτῶν τῶν 28 χιλιάδων βρίσκονται τά τρία τέταρτα ὅλης τῆς ἀτομικῆς γαιοκτησίας*. Ὡς πρός τήν κάστα τῶν κτηματιῶν, αὐτά τά τεράστια λατιφούντια ἀνήκουν κυρίως στούς εὐγενεῖς. Ἀπό τά 27.833 κτήματα, τά 18.102, δηλ. σχεδόν τά δυό τρίτα, ἀνήκουν στούς εὐγενεῖς, καί ἡ γῆ πού κατέχουν αὐτοί εἶναι 44 $^1/_2$ ἑκατ. ντεσιατίνες, δηλ. πάνω ἀπό τά 70 % ὅλης τῆς γῆς πού περιλαβαίνουν τά λατιφούντια. Ἔτσι, εἶναι φανερό ὅτι στή Ρωσία στά τέλη τοῦ XIX αἰώνα τεράστια ἔκταση γῆς —καί μάλιστα, ὅπως εἶναι γνωστό, τῆς καλύτερης γῆς ἀπό ἄποψη ποιότητας— εἶναι συγκεντρωμένη, ὅπως καί

* Γιά νά μή γεμίσουμε τό κείμενο μέ παραπομπές, ἄς σημειώσουμε ἐδῶ ἀπό τήν ἀρχή ὅτι τά περισσότερα στοιχεῖα εἶναι παρμένα ἀπό τήν ἐργασία πού ἀναφέραμε πιό πάνω καί ἀπ' τήν «Ἀνάπτυξη τοῦ καπιταλισμοῦ στή Ρωσία», 2η ἐκδ., Πετρούπολη, 1908 (βλ. Ἅπαντα, 5η ἔκδ., τόμ. 3ος. *Ἡ Σύντ.*).

στό παρελθόν (ὅπως καί στό μεσαίωνα), στά χέρια τῆς προνομιούχας κάστας τῶν εὐγενῶν, στά χέρια τῶν χθεσινῶν φεουδαρχῶν-τσιφλικάδων. Σχετικά μέ τό τί μορφές νοικοκυριοῦ διαμορφώνονται σ' αὐτά τά λατιφούντια, θά μιλήσουμε λεπτομερειακά πιό κάτω. Τώρα θ' ἀναφέρουμε ἁπλῶς καί σύντομα τό πασίγνωστο γεγονός, πού στόν τύπο τό ἔχει περιγράψει καθαρά ὁ κ. Ρουμπάκιν, ὅτι οἱ ἀνώτατοι ἀξιωματοῦχοι τῆς γραφειοκρατίας φιγουράρουν ὁ ἕνας μετά τόν ἄλλον ἀνάμεσα σ' αὐτούς τούς ἰδιοκτῆτες τῶν λατιφουντίων τῶν εὐγενῶν [56].

Ἄς περάσουμε στήν κληρουχική γαιοκτησία. Ἄν ἐξαιρέσουμε 1,9 ἑκατ. ντεσ., πού δέν εἶναι κατανεμημένες ἀνάλογα μέ τήν ἔκταση τῆς γαιοκτησίας, ἡ ὑπόλοιπη ἔκταση, τά 136,9 ἑκατ. ντεσ., βρίσκεται στήν κατοχή 12 $^1/_4$ ἑκατ. ἀγροτικῶν νοικοκυριῶν. Αὐτό δίνει κατά μέσο ὅρο 11,1 ντεσ. κατά νοικοκυριό. Μά καί ἡ κληρουχική γῆ εἶναι κατανεμημένη δυσανάλογα: ἡ μισή σχεδόν ἀπ' αὐτή, δηλ. τά 64 ἑκατ. ντεσ. ἀπό τά 137, βρίσκεται στά χέρια 2,1 ἑκατομμυρίων πλούσιων σέ γῆ νοικοκυριῶν, δηλ. στά χέρια *τοῦ ἑνός ἕκτου* τοῦ συνολικοῦ ἀριθμοῦ.

Νά τά συνοπτικά στοιχεῖα σχετικά μέ τήν κατανομή τῆς κληρουχικῆς γῆς στήν Εὐρωπαϊκή Ρωσία:

Ὁμάδες νοικοκυριῶν	Νοικοκυριά	Ντεσιατίνες	Μέσος ὅρος ντεσιατίνας κατά νοικ.
Ὡς 5 ντεσ.	2.857.650	9.030.333	3,1
5 - 8 »	3.317.601	21.706.550	6,5
Σύνολο ὥς 8 ντεσιατίνες	6.175.251	30.736.883	4,9
8 - 15 ντεσ.	3.932.485	42.182.923	10,7
15 - 30 »	1.551.904	31.271.922	20,1
Πάνω ἀπό 30 »	617.715	32.695.510	52,9
Συνολικά στήν Εὐρωπ. Ρωσία	12.277.355	136.887.238	11,1

Ἔτσι, πάνω ἀπό τά μισά νοικοκυριά πού ἔχουν κληρουχική γῆ —6,2 ἑκατ. ἀπό τά 12,3— ἔχουν ὥς 8 ντεσιατίνες κατά νοικοκυριό. Γενικά καί κατά μέσο ὅρο σ' ὅλη τή Ρωσία αὐτή εἶναι μιά ἔκταση ἀπόλυτα ἀνεπαρκής γιά τή συντήρηση μιᾶς οἰκογένειας. Γιά νά κρίνουμε σχετικά μέ τήν οἰκονομική κατάσταση αὐτῶν τῶν νοικοκυριῶν, θά ὑπενθυμίσουμε τά γενικά στοιχεῖα

τῶν στρατιωτικῶν ἀπογραφῶν τῶν ἀλόγων (τῆς μοναδικῆς στατιστικῆς πού ἀγκαλιάζει περιοδικά καί τακτικά ὅλη τή Ρωσία). Σέ 48 κυβερνεῖα τῆς Εὐρωπαϊκῆς Ρωσίας, δηλ. ἐξαιρώντας τήν περιοχή τοῦ Ντόν καί τό κυβερνεῖο τοῦ Ἀρχάγγελσκ, στά 1896 - 1900 ὑπολογίζονταν 11.112.287 ἀγροτικά νοικοκυριά. Ἀπ' αὐτά, τά 3.242.462, δηλ. τά 29,2 % δέν εἶχαν ἄλογο. 3.361.778 νοικοκυριά, δηλ. τά 30,3 % εἶχαν ἕνα ἄλογο. Εἶναι γνωστό τί θά πεῖ ἀγρότης δίχως ἄλογο στή Ρωσία (ἐννοεῖται, ὅτι ἐδῶ παίρνουμε συνολικούς ἀριθμούς καί ὄχι ορισμένες εἰδικές περιοχές πού ἀσχολοῦνται μέ τή γαλακτοκομία στά προάστια, μέ τήν καπνοκαλλιέργεια κτλ.). Εἶναι ἐπίσης γνωστή ἡ ἀνέχεια καί ἡ ἀθλιότητα τοῦ ἀγρότη πού ἔχει ἕνα ἄλογο. Μιά μάζα ἕξη ἑκατομμυρίων νοικοκυριῶν σημαίνει 24 ὥς 30 ἑκατομμύρια πληθυσμοῦ. Καί ὅλος αὐτός ὁ πληθυσμός ἀποτελεῖται ἀπό πάμπτωχους, ἄπορους πού διαθέτουν ἕνα ἀσήμαντο κομμάτι γῆς, μέ τό ὁποῖο εἶναι ἀδύνατο νά ζήσουν, καί ὅπου τό μόνο πού μποροῦν νά κάνουν εἶναι νά πεθαίνουν ἀπό τήν πείνα. Ἄν ὑποθέσουμε ὅτι γιά νά τά βγάλει πέρα ἕνα εὐκατάστατο γεωργικό νοικοκυριό χρειάζεται τουλάχιστο 15 ντεσιατίνες, θά ἔχουμε 10 ἑκατομμύρια ἀγροτικά νοικοκυριά πού βρίσκονται κάτω ἀπ' αὐτό τό ἐπίπεδο καί πού διαθέτουν 72,9 ἑκατομμύρια ντεσιατίνες γῆς.

Παρακάτω. Σχετικά μέ τήν κληρουχική γαιοκτησία χρειάζεται νά σημειώσουμε ἕνα ἐξαιρετικά σπουδαῖο γνώρισμά της. Ἡ δυσαναλογία κατανομῆς τῆς κληρουχικῆς γῆς ἀνάμεσα στούς ἀγρότες εἶναι ἀσύγκριτα μικρότερη ἀπό τή δυσαναλογία κατανομῆς τῆς γῆς πού ἀποτελεῖ ἀτομική ἰδιοκτησία. Ἀπό τήν ἄλλη μεριά ὅμως, ἀνάμεσα στούς κληρούχους ἀγρότες ὑπάρχουν ἕνα σωρό ἄλλου εἴδους διαφορές, διαιρέσεις, φραγμοί. Εἶναι διαφορές ἀνάμεσα στίς κατηγορίες τῶν ἀγροτῶν, πού διαμορφώθηκαν ἱστορικά στή διάρκεια πολλῶν αἰώνων. Γιά νά δείξουμε παραστατικά αὐτούς τούς φραγμούς, ἄς πάρουμε στήν ἀρχή γενικά στοιχεῖα γιά ὅλη τήν Εὐρωπαϊκή Ρωσία. Ἡ στατιστική τοῦ 1905 δίνει τίς ἑξῆς βασικές κατηγορίες. Ἀγρότες πρώην ἰδιωτικοί* κατά μέσο ὅρο 6,7 ντεσ. κληρουχικῆς γῆς κατά νοικοκυριό. Πρώην κρατικοί, 12,5 ντεσιατίνες. Ἀγρότες τῶν πρώην αὐτοκρατορικῶν κτημάτων, 9,5 ντεσιατίνες. Ἔποικοι, 20,2 ντεσιατίνες. Τσινσεβίκοι, 3,1 ντεσιατίνες. Ρεζέσοι, 5,3 ντεσιατίνες. Μπασκίριοι καί τεπτιάροι [57], 28,3 ντε-

* —πού ἀνῆκαν στούς κατόχους τῆς γῆς. *Σημ. μετ.*

σιατίνες. Ἀγρότες τῆς περιοχῆς τῆς Βαλτικῆς, 36,9 ντεσιατίνες. Κοζάκοι 52,7 ντεσιατίνες. Ἀπό δῶ κιόλας φαίνεται ὅτι ἡ ἰδιοκτησία τῶν ἀγροτῶν πάνω στήν κληρουχική γῆ εἶναι καθαρά μεσαιωνική. Ἡ δουλοπαροικία ἐξακολουθεῖ νά ζεῖ ὥς τώρα σ' αὐτό τό πλῆθος τῶν φραγμῶν πού παράμειναν ἀνάμεσα στούς ἀγρότες. Οἱ κατηγορίες ξεχωρίζουν ἀνάμεσά τους ὄχι μονάχα ὥς πρός τήν ἔκταση γῆς, μά καί ὡς πρός τό μέγεθος τῶν πληρωμῶν, τούς ὅρους ἐξαγορᾶς, τό χαρακτήρα τῆς γαιοκτησίας κτλ. Ἄν ἀντί τῶν γενικῶν στοιχείων γιά ὅλη τή Ρωσία πάρουμε στοιχεῖα γιά ἕνα κυβερνεῖο, τότε θά δοῦμε τί σημαίνουν ὅλοι αὐτοί οἱ φραγμοί. Νά ἡ συλλογή στατιστικῶν στοιχείων τῶν ζέμστβο γιά τό κυβερνεῖο τοῦ Σαράτοφ. Ἐκτός ἀπό τίς κοινές γιά ὅλη τή Ρωσία κατηγορίες, πού ἀναφέραμε κιόλας πιό πάνω, βλέπουμε ἐδῶ ὅτι οἱ ντόπιοι ἐρευνητές ξεχωρίζουν κατηγορίες ἀγροτῶν ντάρστβενικων*, ἀπόλυτων κατόχων γῆς, κρατικῶν ἀγροτῶν μέ κοινοτική ἰδιοκτησία, κρατικῶν ἀγροτῶν μέ ἰδιοκτησία σέ «τσέτβερτ» (ἕνα τέταρτο) καί κρατικῶν ἀγροτῶν πού παλιά ἀνῆκαν σέ τσιφλικάδες, ἐνοικιαστῶν κτημάτων τοῦ δημοσίου, ἐγκαταστημένων ἰδιοκτητῶν, ἔποικων, ἀπελεύθερων, ἀγροτῶν ἀπαλλαγμένων ἀπό δοσίματα, ἐλεύθερων καλλιεργητῶν, πρώην ἐργοστασιακῶν δουλοπάροικων κτλ. [58]. Αὐτό τό δίχτυ τῶν μεσαιωνικῶν φραγμῶν φτάνει σέ τέτιο σημεῖο, πού κάποτε οἱ ἀγρότες ἑνός καί τοῦ ἴδιου χωριοῦ εἶναι χωρισμένοι σέ δυό τελείως διαφορετικές κατηγορίες σέ «πρώην τοῦ κυρίου Ν.Ν.» καί «πρώην τῆς κυρίας Μ.Μ.». Οἱ συγγραφεῖς μας ἀπό τό στρατόπεδο τῶν φιλελευθέρων-ναρόντνικων, πού δέν ξέρουν νά βλέπουν τίς ρωσικές οἰκονομικές σχέσεις ἀπό τήν ἄποψη τῆς ἐξέλιξης, σάν ἀντικατάσταση τῶν δουλοπαροικιακῶν σχέσεων ἀπό τίς ἀστικές, συνήθως ἀγνοοῦν αὐτό τό γεγονός. Στήν πραγματικότητα ὅμως ἡ ἱστορία τῆς Ρωσίας τοῦ XIX αἰώνα καί ἰδιαίτερα τό ἄμεσο ἀποτέλεσμά της —τά γεγονότα τῶν ἀρχῶν τοῦ XX αἰώνα στή Ρωσία— δέν μποροῦν καθόλου νά γίνουν κατανοητά, ἄν δέν ἐκτιμηθεῖ ὅλη ἡ σημασία αὐτοῦ τοῦ γεγονότος. Μιά χώρα, ὅπου συντελεῖται αὔξηση τῶν ἀνταλλαγῶν καί ἀνάπτυξη τοῦ καπιταλισμοῦ, δέν μπορεῖ νά μήν περνάει κάθε εἴδους κρίσεις, ἄν στόν κύριο κλάδο τῆς ἐθνικῆς οἰκονομίας οἱ μεσαιωνικές σχέσεις ἀποτελοῦν σέ κάθε βῆμα τροχοπέδη καί ἐμπόδια. Ἡ περιβόητη κοινότητα [59], πού γιά τή σημασία της θά χρειαστεῖ νά ξαναμιλήσουμε, χωρίς νά προστατεύει τόν ἀγρό-

* —ἀγρότες πού πῆραν γῆ δωρεάν. *Σημ. μετ.*

τη ἀπό τήν προλεταριοποίηση, παίζει στήν πραγματικότητα τό ρόλο μεσαιωνικοῦ φραγμοῦ, πού ἀπομονώνει τούς ἀγρότες, τούς κρατᾶ κυριολεκτικά καθηλωμένους σέ μικρές ἑνώσεις καί σέ κατηγορίες πού ἔχουν χάσει κάθε «λόγο ὕπαρξης».

Προτοῦ περάσουμε στά τελικά συμπεράσματα σχετικά μέ τή γαιοκτησία στήν Εὐρωπαϊκή Ρωσία, πρέπει νά τονίσουμε ἀκόμη μιά πλευρά τοῦ ζητήματος. Οὔτε τά στοιχεῖα σχετικά μέ τήν ἔκταση γῆς πού κατέχουν οἱ «μεγάλοι 30 χιλιάδες» τσιφλικάδες καί τά ἑκατομμύρια τῶν ἀγροτικῶν νοικοκυριῶν, οὔτε τά στοιχεῖα γιά τούς μεσαιωνικούς φραγμούς στή γαιοκτησία τῶν ἀγροτῶν εἶναι ἀκόμη ἀρκετά γιά νά ὑπολογίσουμε τήν πραγματική ἔκταση καί τό βαθμό πού ὁ ἀγρότης μας «στριμώχνεται», σφίγγεται καί πνίγεται ἀπό τά ζωντανά ὑπολείμματα τῆς δουλοπαροικίας. Πρῶτο, ἡ γῆ πού ἔμεινε σάν κλῆρος στούς ἀγρότες ὕστερα ἀπό ἐκείνη τήν ἀπαλλοτρίωση τῶν χωρικῶν ὑπέρ τῶν τσιφλικάδων, πού ὀνομάζεται μεγάλη μεταρύθμιση τοῦ 1861 [60], εἶναι ἀσύγκριτα χειρότερη σέ ποιότητα ἀπό τή γῆ τῶν τσιφλικάδων. Αὐτό τό μαρτυράει ὅλη ἡ ὀγκώδης βιβλιογραφία τῶν τοπικῶν περιγραφῶν καί ἐρευνῶν τῆς στατιστικῆς τῶν ζέμστβο. Σχετικά μ' αὐτό ὑπάρχει πληθώρα ἀπό ἀδιαμφισβήτητα στοιχεῖα, πού δείχνουν ὅτι ἡ ἀποδοτικότητα τῆς γῆς τῶν ἀγροτῶν εἶναι μικρότερη σέ σύγκριση μέ τή γῆ τῶν τσιφλικάδων. Ὅλοι ἀναγνωρίζουν ὅτι αὐτή ἡ διαφορά ὀφείλεται κατά πρῶτο λόγο στή χειρότερη ποιότητα τῆς κληρουχικῆς γῆς καί μόνο ὕστερα ἀπ' αὐτό στή χειρότερη καλλιέργειά της καί στίς ἐλλείψεις τοῦ ἐξαθλιωμένου ἀγροτικοῦ νοικοκυριοῦ. Δεύτερο, σέ πάρα πολλές περιπτώσεις ἡ γῆ τῶν ἀγροτῶν, ὅταν τούς «ἀπελευθέρωσαν» ἀπό τή γῆ οἱ τσιφλικάδες στά 1861, χωρίστηκε μέ τέτιο τρόπο πού οἱ ἀγρότες βρέθηκαν πιασμένοι στήν παγίδα τοῦ τσιφλικᾶ «τους». Ἡ ρωσική στατιστική φιλολογία τῶν ζέμστβο πλούτισε τήν ἐπιστήμη τῆς πολιτικῆς οἰκονομίας μέ τήν περιγραφή ἑνός ἐξαιρετικά πρωτότυπου, ἰδιόμορφου τρόπου ὀργάνωσης τοῦ τσιφλικάδικου νοικοκυριοῦ, τρόπου πού εἶναι ζήτημα ἄν φάνηκε πουθενά ἀλλοῦ στόν κόσμο. Εἶναι τό νοικοκυριό *πού δημιουργήθηκε ἀπό τά χωράφια τῶν ἀγροτῶν πού περικόπηκαν*. Οἱ ἀγρότες «ἀπελευθερώθηκαν» στά 1861 ἀπό τίς ἀπαραίτητες γιά τό νοικοκυριό τους ποτίστρες, ἀπό τά βοσκοτόπια κτλ. Τά χωράφια τῶν ἀγροτῶν ἔχουν κοπεῖ σάν σφήνα ἀνάμεσα στά τσιφλικάδικα ἔτσι πού στούς κύριους τσιφλικάδες νά ἔχει ἐξασφαλιστεῖ ἕνα ἐξαιρετικά σίγουρο —καί ἐξαιρετικά γενναιόφρονο— εἰσόδημα ἀπό τίς ἀποζημιώ-

σεις γιά τίς ἀγροζημιές κ.ἄ. «Δέν ἔχεις ποῦ ν' ἀμολήσεις τήν κοτούλα», —αὐτή ἡ πικρή χωριάτικη ἀλήθεια, αὐτό τό «χιοῦμορ τοῦ κρεμασμένου» μιλάει καλύτερα ἀπό κάθε ἐκτενή περικοπή γι' αὐτή τήν ἰδιομορφία τῆς ἀγροτικῆς γαιοκτησίας, πού δέν ἐπιδέχεται στατιστική ἔκφραση. Δέν χρειάζεται κάν νά ποῦμε ὅτι αὐτή ἡ ἰδιομορφία εἶναι καθαρότατη δουλοπαροικία, τόσο ὡς πρός τήν προέλευσή της, ὅσο καί ὡς πρός τήν ἐπίδρασή της πάνω στόν τρόπο ὀργάνωσης τοῦ τσιφλικάδικου νοικοκυριοῦ.

Τώρα, ἄς περάσουμε στά συμπεράσματα σχετικά μέ τή γαιοκτησία στήν Εὐρωπαϊκή Ρωσία. Δείξαμε τίς συνθῆκες τῆς τσιφλικάδικης καί τῆς ἀγροτικῆς γαιοκτησίας, παίρνοντάς τες ξεχωριστά. Τώρα πρέπει νά τίς δοῦμε στή σύνδεσή τους. Γιαυτό ἄς πάρουμε τόν κατά προσέγγιση ἀριθμό πού ἀναφέραμε πιό πάνω γιά τό μέγεθος τῆς ἀγροτικῆς ἔκτασης στήν Εὐρωπαϊκή Ρωσία —280 ἑκατ. ντεσιατίνες— καί ἄς δοῦμε πῶς ὅλη αὐτή ἡ μάζα εἶναι κατανεμημένη ἀνάμεσα σέ κτήματα διαφορετικῶν τύπων. Ποιοί εἶναι αὐτοί οἱ τύποι, θά τό δείξουμε λεπτομερειακά, ἀναπτύσσοντας παραπέρα τό θέμα, τώρα ὅμως, προτρέχοντας λίγο, θά πάρουμε ὑποθετικά τούς βασικούς τύπους. Τά κτήματα πού ἔχουν ἔκταση ὥς 15 ντεσιατίνες κατά νοικοκυριό θά τά κατατάξουμε στήν πρώτη ὁμάδα: καταστραμμένη ἀγροτιά, ἐξουθενωμένη ἀπό τή δουλοπαροικιακή ἐκμετάλλευση. Τή δεύτερη ὁμάδα θά τήν ἀποτελέσει ἡ μεσαία ἀγροτιά, τά κτήματα ἀπό 15 ὥς 20 ντεσιατίνες. Τήν τρίτη, ἡ εὔπορη ἀγροτιά (ἡ ἀγροτική ἀστική τάξη) καί ἡ καπιταλιστική γαιοκτησία, ἀπό 20 ὥς 500 ντεσιατίνες. Τήν τέταρτη, τά φεουδαρχικά λατιφούντια, πάνω ἀπό 500 ντεσιατίνες. Συνενώνοντας, μέ βάση αὐτές τίς ὁμάδες, καί τήν ἀγροτική καί τήν τσιφλικάδικη γαιοκτησία μαζί καί κάνοντας μικρά στρογγυλέματα* καί κατά προσέγγιση ὑπολογισμούς (πού δείχνω λεπτομερειακά στήν ἐργασία πού ἀνάφερα πιό πάνω), θά ἔχουμε τήν ἀκόλουθη εἰκόνα τῆς ρωσικῆς γαιοκτησίας στά τέλη τοῦ XIX αἰώνα.

---

* Λογουχάρη, στά λατιφούντια προστίθενται στά 62 ἑκατ. ντεσ. τσιφλ. γῆς καί 5,1 ἑκατ. ντεσ. γῆς τῆς αὐτοκρ. οἰκογένειας καί 3,6 ἑκατ. ντεσ. τῶν 272 ἐμποροβιομηχανικῶν συνεταιρισμῶν πού ἔχουν ὁ καθένας πάνω ἀπό 1000 ντεσιατίνες.

Ἡ γαιοκτησία στήν Εὐρωπαϊκή Ρωσία στά τέλη τοῦ XIX αἰώνα

	Ἀριθμός κτημάτων (σέ ἑκατομμύρια)	Ἀριθμός ντεσιατινῶν (σέ ἑκατομμύρια)	Ντεσιατίνες κατά κτῆμα
α) Καταστραμμένη ἀγροτιά, ἐξουθενωμένη ἀπό τή δουλοπαροικιακή ἐκμετάλλευση	10,5	75,0	7,0
β) Μεσαία ἀγροτιά	1,0	15,0	15,0
γ) Ἀγροτική ἀστική τάξη καί καπιταλιστική γαιοκτησία	1,5	70,0	46,7
δ) Φεουδαρχικά λατιφούντια	0,03	70,0	2.333
Σύνολο	13,03	230,0	17,6
Γῆ πού δέν κατανεμήθηκε ἀνάλογα μέ τήν ἔκταση τοῦ κτήματος		50,0	
Σύνολο	13,03	280,0	21,4

Ἐπαναλαβαίνουμε: ἡ ὀρθότητα τοῦ οἰκονομικοῦ χαρακτηρισμοῦ τῶν ὁμάδων πού πήραμε ἐδῶ θ' ἀποδειχτεῖ στήν παραπέρα ἀνάπτυξη τοῦ θέματος. Καί ἄν οἱ λεπτομέρειες αὐτῆς τῆς εἰκόνας (πού στήν οὐσία δέν μπορεῖ παρά νά εἶναι εἰκόνα κατά προσέγγιση) προκαλέσουν κριτική, τότε θά παρακαλέσουμε τόν ἀναγνώστη νά παρακολουθήσει προσεκτικά μήπως μέ τήν κριτική τῶν λεπτομερειῶν περάσει λαθραῖα ἡ ἄρνηση τῆς *οὐσίας* τῆς ὑπόθεσης. Καί αὐτή ἡ οὐσία τῆς ὑπόθεσης συνίσταται στό ὅτι στόν ἕνα πόλο τῆς ρωσικῆς γαιοκτησίας ἔχουμε 10 $^1/_2$ ἑκατομμύρια νοικοκυριά (περίπου 50 ἑκατ. πληθυσμοῦ) μέ 75 ἑκατ. ντεσιατίνες γῆς, ἐνῶ στόν ἄλλο πόλο *τριάντα χιλιάδες οἰκογένειες* (ἑκατόν πενήντα περίπου χιλιάδες πληθυσμοῦ) μέ 70 ἑκατ. ντεσιατίνες γῆς.

Τώρα μᾶς μένει, γιά νά τελειώσουμε μέ τό ζήτημα τῆς γαιοκτησίας, νά βγοῦμε ἀπό τά πλαίσια τῆς καθαυτό Εὐρωπαϊκῆς Ρωσίας καί νά ἐξετάσουμε σέ γενικές γραμμές τή σημασία τοῦ ἐποικισμοῦ. Γιά νά δόσουμε στόν ἀναγνώστη μιά εἰκόνα σχετικά μέ τή συνολική ἔκταση γῆς τῆς ρωσικῆς αὐτοκρατορίας (ἐκτός ἀπό τή Φιλλανδία), θά χρησιμοποιήσουμε τά στοιχεῖα τοῦ κ. Μερτβάγκο. Γιά λόγους παραστατικότητας, θά τά παραθέσουμε μέ μορφή πίνακα καί θά προσθέσουμε τούς ἀριθμούς τοῦ πληθυσμοῦ, σύμφωνα μέ τήν ἀπογραφή τοῦ 1897. [Βλ. πίνακα στή σελ. 69. *Ἡ Σύντ.*]

Ἀπ' αὐτούς τούς ἀριθμούς φαίνεται καθαρά πόσο λίγα πράγματα ξέρουμε ἀκόμη γιά τίς ἀκρινές περιοχές τῆς Ρωσίας. Φυσικά, τό νά σκεπτόμαστε γιά «λύση» τοῦ ζητήματος τῆς γῆς στήν ἐσωτερική Ρωσία μέ τή μετοίκηση στίς ἀκρινές περιοχές

	Σύνολο γαιῶν		'Απ' αὐτές		'Απ' αὐτές χρησιμοποιήσιμη ἐπιφάνεια				Πληθυσμός στά 1897	
	Χιλιάδες τετραγωνικά βέρστια	'Εκατομμύρια ντεσιατίνες	Γαῖες γιά τίς ὁποῖες ὑπάρχουν στοιχεῖα σέ ἑκατ. ντεσ.	Γαῖες γιά τίς ὁποῖες δέν ὑπάρχουν στοιχεῖα σέ ἑκατ. ντεσ.	'Αγροί (Ἑκατομμύρια ντεσιατίνες)	Λειβάδια (Ἑκατομμύρια ντεσιατίνες)	Δάση (Ἑκατομμύρια ντεσιατίνες)	Σύνολο (Ἑκατομμύρια ντεσιατίνες)	Σύνολο σέ χιλιάδες	Κατά τετραγωνικά βέρστια
10 κυβερνεῖα τοῦ Βασιλείου τῆς Πολωνίας	111,6	11,6	—	11,6	7,4	0,9	2,5	10,8	9.402,2	84,3
38 κυβερνεῖα δυτικά ἀπό τό Βόλγα	1.755,6	183,0	—	183,0	93,6	18,7	34,0	146,3	—	—
12 κυβερνεῖα στά βόρεια καί ἀνατολικά τοῦ Βόλγα	2.474,9	258,0	—	258,0	22,3	7,1	132,0	161,4	—	—
Συνολικά 50 κυβερνεῖα τῆς Εὐρ. Ρωσίας	4.230,5	441,0	—	441,0	115,9	25,8	166,0	307,7	93.442,9	22,1
Καύκασος	411,7	42,9	22,1	20,8	6,5	2,2	2,5	11,2	9.289,4	22,6
Σιβηρία	10.966,1	1.142,6	639,7	502,9	4,3	3,9	121,0	129,2	5.758,8	0,5
Κεντρική 'Ασία	3.141,6	327,3	157,4	169,9	0,9	1,6	8,0	10,5	7.746,7	2,5
Συνολικά στήν 'Ασιατική Ρωσία	14.519,4	1.512,8	819,2	693,6	11,7	7,7	131,5	150,9	—	—
Συνολικά στή Ρωσική Αὐτοκρατορία	18.861,5	1.965,4	819,2	1.146,2	135,0	34,4	300,0	469,4	125.640,0	6,7

θά ἦταν ἡ πιό μεγάλη ἀνοησία. Δέν χωράει οὔτε ἡ ἐλάχιστη ἀμφιβολία ὅτι μιά τέτια «λύση» μποροῦν νά τήν προτείνουν μονάχα τσαρλατάνοι, ὅτι αὐτές οἱ ἀντιθέσεις τῶν παλιῶν λατιφούντιων στήν Εὐρωπαϊκή Ρωσία πρός τίς νέες συνθῆκες ζωῆς καί οἰκονομίας σ' αὐτή τήν ἴδια τήν Εὐρωπαϊκή Ρωσία, ἀντιθέσεις πού τίς δείξαμε πιό πάνω, πρέπει νά «λυθοῦν», μέ τή μιά ἤ τήν ἄλλη ἀνατροπή, *στήν Εὐρωπαϊκή Ρωσία* κι' ὄχι ἔξω ἀπ' αὐτήν. Τό ζήτημα δέν εἶναι ν' ἀπαλλαγοῦν οἱ ἀγρότες ἀπό τή δουλοπαροικία μέ τή μετοίκηση. Τό ζήτημα εἶναι ὅτι πλάϊ στό ἀγροτικό ζήτημα τοῦ κέντρου στέκει τό ἀγροτικό ζήτημα τοῦ ἐποικισμοῦ. Τό ζήτημα δέν εἶναι νά καλύπτουμε τήν κρίση στήν Εὐρωπαϊκή Ρωσία μέ τό πρόβλημα τοῦ ἐποικισμοῦ, μά νά δείξουμε τά ὀλέθρια ἀποτελέσματα τῶν δουλοπαροικιακῶν λατιφούντιων *καί* στό κέντρο *καί* στίς ἀκρινές περιοχές. Τό ρωσικό ἐποικισμό τόν *ἐμποδίζουν* τά ὑπολείμματα τῆς δουλοπαροικίας καί στό κέντρο τῆς Ρωσίας. Μέ ἄλλο τρόπο, ἐκτός ἀπό τήν ἀγροτική ἀνατροπή στήν Εὐρωπαϊκή Ρωσία, μέ ἄλλο τρόπο ἐκτός ἀπό τήν ἀπελευθέρωση τῶν ἀγροτῶν ἀπό τό ζυγό τῶν δουλοπαροικιακῶν λατιφουντίων *εἶναι ἀδύνατο* νά ἐλευθερωθεῖ καί νά διακανονιστεῖ ὁ ρωσικός ἐποικισμός. Αὐτός ὁ διακανονισμός πρέπει νά συνίσταται ὄχι στίς γραφειοκρατικές «φροντίδες» γιά τή μετοίκηση κι' ὄχι στήν «ὀργάνωση τῆς μετοίκησης», γιά τήν ὁποία ἀρέσκονται νά μιλᾶνε οἱ συγγραφεῖς τοῦ στρατοπέδου τοῦ φιλελεύθερου-ναροντνικισμοῦ, μά στήν ἐξάλειψη τῶν συνθηκῶν πού καταδικάζουν τό ρῶσο ἀγρότη στό σκοτάδι, στήν κακομοιριά καί στήν ἀποκτήνωση μέ τήν αἰώνια ὑποδούλωσή του στούς ἰδιοκτῆτες τῶν λατιφουντίων.

Ὁ κ. Μερτβάγκο, στήν μπροσούρα πού ἔγραψε μαζί μέ τόν κ. Προκοπόβιτς («Πόση γῆ ὑπάρχει στή Ρωσία καί πῶς τήν ἐκμεταλλευόμαστε;» Μόσχα, 1907), δικαιολογημένα τονίζει ὅτι ἡ ἀνάπτυξη τοῦ πολιτιστικοῦ ἐπιπέδου μετατρέπει τήν ἀκατάλληλη γιά καλλιέργεια γῆ σέ κατάλληλη. Οἱ ἀκαδημαϊκοί Μπέρ καί Χέλμερσεν, γνῶστες τοῦ ζητήματος, ἔγραφαν τό 1845 ὅτι οἱ στέπες τῆς Ταυρίδας «μέ τό κλίμα τους καί τήν ἀνεπάρκεια νεροῦ θά εἶναι *πάντα* ἀπό τίς πιό φτωχές καί δυσκολοκαλλιέργητες!!» [61]. Τότε ὁ πληθυσμός τοῦ κυβερνείου τῆς Ταυρίδας παρήγαγε 1,8 ἑκατομμύρια τσέτβερτ* σιτηρά. Ὕστερα ἀπό 60 χρόνια ὁ πληθυσμός διπλασιάστηκε καί παράγει 17,6

—* τσέτβερτ—ἕνα τέταρτο τοῦ ἑκατόλιτρου. *Σημ. μετ.*

ἑκατομμύρια τσέτβερτ, δηλ. σχεδόν 10 φορές περισσότερο. Αὐτός εἶναι ἕνας πολύ σωστός καί σπουδαῖος συλλογισμός, μόνο πού ὁ κ. Μερτβάγκο ξέχασε ἕνα πράγμα: ὁ κυριότερος ὅρος πού ἐπέτρεψε τό γοργό ἐποικισμό τῆς Νεορωσίας ἦταν *ἡ πτώση τῆς δουλοπαροικίας* στό κέντρο τῆς Ρωσίας. Μόνο ἡ ἀνατροπή στό κέντρο ἔδοσε τή δυνατότητα νά ἐποικιστεῖ μέ γοργό, πλατύ, ἀμερικανικό τρόπο ὁ Νότος καί νά ἐκβιομηχανιστεῖ (γιά *ἀμερικανική* ἀνάπτυξη τοῦ νότου τῆς Ρωσίας ὕστερα ἀπό τό 1861 ἔχουν εἰπωθεῖ πάρα πολλά). Καί τώρα μονάχα ἡ ἀνατροπή στήν Εὐρωπαϊκή Ρωσία, μονάχα ἡ ὁλοκληρωτική ἐξάλειψη ἀπ' αὐτήν τῶν ὑπολειμμάτων τῆς δουλοπαροικίας, ἡ ἀπαλλαγή τῶν ἀγροτῶν ἀπό τά μεσαιωνικά λατιφούντια εἶναι σέ θέση νά ἐγκαινιάσουν *πραγματικά* μιά νέα ἐποχή στόν ἐποικισμό.

Τό ζήτημα τοῦ ἐποικισμοῦ στή Ρωσία εἶναι ἐξαρτημένο ζήτημα σέ σχέση μέ τό ἀγροτικό ζήτημα στό κέντρο τῆς χώρας. Τό τέλος τοῦ XIX αἰώνα βάζει μπροστά μας τό δίλημμα: εἴτε ἀποφασιστική ἐξάλειψη τῆς δουλοπαροικίας στά «πατροπαράδοτα» ρωσικά κυβερνεῖα, καί τότε ἐξασφαλίζεται ἡ γοργή, πλατιά, ἀμερικανική ἀνάπτυξη τοῦ ἐποικισμοῦ τῶν ἀκρινῶν μας περιοχῶν. Εἴτε παρέλκυση τῆς λύσης τοῦ ἀγροτικοῦ προβλήματος στό κέντρο, καί τότε εἶναι ἀναπόφευκτη ἡ μακρόχρονη καθυστέρηση τῆς ἀνάπτυξης τῶν παραγωγικῶν δυνάμεων, ἡ διατήρηση τῶν παραδόσεων τῆς δουλοπαροικίας καί στό ζήτημα τοῦ ἐποικισμοῦ. Στήν πρώτη περίπτωση μέ τή γεωργία θ' ἀσχολεῖται ὁ ἐλεύθερος φάρμερ, στή δεύτερη ὁ ὑποδουλωμένος μουζίκος καί ὁ ἀφέντης πού «θά διεξάγει τό νοικοκυριό», τό ὁποῖο δημιουργήθηκε ἀπό τά χωράφια τῶν ἀγροτῶν πού περικόπηκαν.

II

Ἄς περάσουμε στήν ὀργάνωση τοῦ τσιφλικάδικου νοικοκυριοῦ. Εἶναι πασίγνωστο ὅτι τό βασικό γνώρισμα αὐτῆς τῆς ὀργάνωσης εἶναι ὁ συνδυασμός τοῦ καπιταλιστικοῦ συστήματος («ἐλεύθερη μίσθωση») μέ τό σύστημα τῆς ξεπληρωμῆς μέ δουλιά. Τί εἶναι λοιπόν αὐτό τό σύστημα ξεπληρωμῆς μέ δουλιά;

Γιά νά ἀπαντήσουμε σ' αὐτό τό ἐρώτημα πρέπει νά ρίξουμε μιά ματιά στήν ὀργάνωση τοῦ τσιφλικάδικου νοικοκυριοῦ στή δουλοπαροικία. Ὅλοι ξέρουν τί ἦταν ἡ δουλοπαροικία ἀπό νομική, διοικητική ἄποψη, ἀπό τήν ἄποψη τῶν συνθηκῶν ζωῆς. Ὅμως πολύ σπάνια ἀναρωτιοῦνται ποιά ἦταν ἡ οὐσία τῶν

οἰκονομικῶν σχέσεων τῶν τσιφλικάδων καί τῶν ἀγροτῶν στή δουλοπαροικία. Τότε στούς ἀγρότες παραχωροῦσαν γῆ οἱ τσιφλικάδες. Κάποτε δάνειζαν στούς ἀγρότες καί ἄλλα μέσα παραγωγῆς, λ.χ. ξυλεία, ζῶα κτλ. Τί σημασία λοιπόν εἶχε αὐτή ἡ παραχώρηση τσιφλικάδικης γῆς στούς δουλοπάροικους ἀγρότες; Ὁ κλῆρος πού παραχωροῦσαν τότε ἦταν *μιά μορφή μισθοῦ ἐργασίας*, γιά νά μιλήσουμε σύμφωνα μέ τίς σημερινές σχέσεις. Στήν καπιταλιστική παραγωγή ὁ μισθός ἐργασίας πληρώνεται στόν ἐργάτη σέ χρῆμα. Τό κέρδος τοῦ καπιταλιστῆ πραγματοποιεῖται μέ τή μορφή χρήματος. Ἡ ἀναγκαία καί ἡ πρόσθετη ἐργασία (δηλ. ἡ ἐργασία πού πληρώνει τή συντήρηση τοῦ ἐργάτη, καί ἡ ἐργασία πού δίνει τήν ἀπλήρωτη ὑπεραξία στόν καπιταλιστή) συνενώνονται σ' ἕνα προτσές δουλιᾶς στό ἐργοστάσιο, σέ μιά ἐργοστασιακή ἐργάσιμη μέρα κτλ. Διαφορετικά παρουσιάζεται τό ζήτημα στήν οἰκονομία πού στηρίζεται στήν ἀγγαρεία. Ἡ ἀναγκαία καί ἡ πρόσθετη ἐργασία ὑπάρχει καί δῶ, ὅπως ὑπάρχει καί στήν οἰκονομία πού στηρίζεται στή δουλεία. Ὅμως αὐτά τά δυό εἴδη ἐργασίας εἶναι καταμερισμένα σέ χρόνο καί τόπο. Ὁ δουλοπάροικος ἀγρότης δουλεύει τρεῖς μέρες γιά τόν ἀφέντη καί τρεῖς μέρες γιά τόν ἑαυτό του. Γιά τόν ἀφέντη δουλεύει στήν τσιφλικάδικη γῆ εἴτε στά σιτηρά τοῦ τσιφλικᾶ. Γιά τόν ἑαυτό του δουλεύει στήν κληρουχική γῆ, ἐξοικονομώντας ὁ ἴδιος γιά τόν ἑαυτό του καί γιά τήν οἰκογένειά του τό ψωμί πού χρειάζεται γιά τή συντήρηση τῆς ἐργατικῆς δύναμης γιά τόν τσιφλικά.

Ἑπομένως, τό σύστημα τῆς οἰκονομίας πού στηρίζεται στή δουλοπαροικία ἤ στήν ἀγγαρεία εἶναι ταυτόσημο μέ τό καπιταλιστικό ἀπό τήν ἄποψη ὅτι καί στά δυό ὁ ἐργαζόμενος παίρνει μόνο τό προϊόν τῆς ἀναγκαίας ἐργασίας, ἐνῶ τό προϊόν τῆς πρόσθετης ἐργασίας τό παραδίνει στόν ἰδιοκτήτη τῶν μέσων παραγωγῆς δίχως πληρωμή. Καί διαφέρει τό δουλοπαροικιακό σύστημα οἰκονομίας ἀπό τό καπιταλιστικό ἀπό τρεῖς ἀπόψεις, τίς ἑξῆς: Πρῶτο, ἡ δουλοπαροικιακή οἰκονομία εἶναι φυσική οἰκονομία, ἐνῶ ἡ καπιταλιστική εἶναι χρηματική. Δεύτερο, στή δουλοπαροικιακή οἰκονομία ὄργανο ἐκμετάλλευσης εἶναι ἡ *πρόσδεση* τοῦ δουλευτῆ στή γῆ, ἡ παραχώρηση γῆς σ' αὐτόν, ἐνῶ στήν καπιταλιστική εἶναι ἡ ἀπελευθέρωση τοῦ δουλευτῆ ἀπό τή γῆ. Γιά νά εἰσπράττει εἰσόδημα (δηλ. ὑπερπροϊόν) ὁ φεουδάρχης-τσιφλικάς πρέπει νά ἔχει στή γῆ του ἀγρότη πού νά κατέχει κλῆρο γῆς, σύνεργα, ζῶα. Ὁ ἀγρότης πού δέν ἔχει γῆ, ἄλογο, νοικοκυριό, εἶναι ἄχρηστο ἀντικεί-

μενο γιά τή δουλοπαροικιακή ἐκμετάλλευση. Γιά νά εἰσπράττει εἰσόδημα (κέρδος) ὁ καπιταλιστής πρέπει νά ἔχει μπροστά του ἴσα-ἴσα δουλευτή πού δέν ἔχει γῆ καί νοικοκυριό, πού εἶναι ἀναγκασμένος νά πουλάει τήν ἐργατική του δύναμη στήν ἐλεύθερη ἀγορά ἐργασίας. Τρίτο, ὁ ἀγρότης πού τοῦ παραχωρήθηκε κλῆρος γῆς πρέπει νά *ἐξαρτιέται προσωπικά* ἀπό τόν τσιφλικά, γιατί, μιά καί κατέχει γῆ, δέν θά δεχτεῖ νά δουλέψει γιά τόν ἀφέντη μέ ἄλλο τρόπο παρά μέ τόν *ἐξαναγκασμό*. Τό σύστημα οἰκονομίας γεννάει ἐδῶ τόν «ἐξωοικονομικό ἐξαναγκασμό», τή δουλοπαροικία, τή νομική ἐξάρτηση, τήν ἔλλειψη δικαιωμάτων κτλ. Ἀντίθετα, ὁ «ἰδανικός» καπιταλισμός εἶναι ἡ πληρέστατη ἐλευθερία συμφωνίας στήν ἐλεύθερη ἀγορά ἀνάμεσα στόν ἰδιοκτήτη καί στόν προλετάριο.

Μονάχα ὅταν ξεκαθαρίσουμε καλά στόν ἑαυτό μας αὐτή τήν οἰκονομική οὐσία τοῦ δουλοπαροικιακοῦ συστήματος οἰκονομίας, ἤ, πράγμα πού εἶναι τό ἴδιο, τοῦ συστήματος οἰκονομίας πού στηρίζεται στήν ἀγγαρεία, μποροῦμε νά καταλάβουμε τήν ἱστορική θέση καί τή σημασία τῆς ξεπληρωμῆς μέ δουλιά. Ἡ ξεπληρωμή μέ δουλιά εἶναι μιά ἀπευθείας καί ἄμεση ἐπιβίωση τοῦ συστήματος τῆς ἀγγαρείας. Ἡ ξεπληρωμή μέ δουλιά εἶναι τό πέρασμα ἀπό τό σύστημα τῆς ἀγγαρείας στόν καπιταλισμό. Ἡ οὐσία τῆς ξεπληρωμῆς μέ δουλιά συνίσταται στό ὅτι τήν τσιφλικάδικη γῆ τήν καλλιεργοῦν οἱ ἀγρότες *μέ δικά τους σύνεργα* ἔναντι πληρωμῆς ἐνμέρει χρηματικῆς, ἐνμέρει σέ εἶδος (ἔναντι χρησιμοποίησης τῆς γῆς, τῶν χωραφιῶν πού τούς ἔχουν ἀφαιρέσει οἱ τσιφλικάδες, τῶν λιβαδιῶν, ἔναντι τῶν χειμωνιάτικων δανείων κτλ.). Ἡ μορφή οἰκονομίας, πού εἶναι γνωστή μέ τό ὄνομα μισακάρικο, εἶναι μιά ἀπό τίς ποικιλίες τοῦ συστήματος τῆς ξεπληρωμῆς μέ δουλιά. Γιά τό τσιφλικάδικο νοικοκυριό πού στηρίζεται στήν ξεπληρωμή μέ δουλιά *εἶναι ἀπαραίτητος* ὁ ἀγρότης πού τοῦ ἔχει παραχωρηθεῖ κλῆρος, πού ἔχει ἔστω καί τά πιό ἄχρηστα σύνεργα καί ζῶα. Εἶναι ἐπίσης ἀπαραίτητο ὁ ἀγρότης αὐτός νά εἶναι συντριμμένος ἀπό τήν ἀνέχεια καί νά εἶναι ἀναγκασμένος νά ὑποδουλωθεῖ. Ἡ ὑποδούλωση ἀντί τῆς ἐλεύθερης μίσθωσης εἶναι ὁ ἀπαραίτητος συνοδός τοῦ συστήματος τῆς ξεπληρωμῆς μέ δουλιά. Ὁ τσιφλικάς δέν παρουσιάζεται ἐδῶ σάν ἐπιχειρηματίας καπιταλιστής, πού κατέχει τό χρῆμα καί τό σύνολο τῶν ἐργαλείων δουλιᾶς. Ὁ τσιφλικάς παρουσιάζεται στό σύστημα τῆς ξεπληρωμῆς μέ δουλιά σάν τοκογλύφος πού ἐκμεταλλεύεται τήν ἀνέχεια τοῦ γειτονικοῦ του ἀγρότη καί ἀγοράζει τή δουλιά του πάμφθηνα.

Γιά νά τό δείξουμε αὐτό πιό παραστατικά, ἄς πάρουμε τά στοιχεῖα τῆς Διεύθυνσης Γεωργίας, πηγή ἔξω ἀπό κάθε ὑποψία γιά προκατάληψη σέ βάρος τῶν κυρίων γαιοκτημόνων. Ἡ γνωστή ἔκδοση «Ἡ ἐλεύθερη μισθωτή ἐργασία στά ἰδιόκτητα νοικοκυριά κτλ.» (τεῦχος V «Στοιχεῖα ἀγροτικῆς οἰκονομίας καί στατιστικῆς πού πάρθηκαν *ἀπό νοικοκυρέους*». Πετρούπολη, 1892) δίνει στοιχεῖα σχετικά μέ τήν κεντρική μαυρόχωμη ζώνη γιά 8 χρόνια (1883 - 1891): μέση πληρωμή γιά νά καλλιεργηθεῖ ὁλοκληρωτικά μέ σύνεργα τοῦ ἀγρότη μιά ντεσιατίνα μέ πρώϊμο στάρι πρέπει νά θεωροῦνται τά 6 ρούβλια. Ἄν ὅμως ὑπολογίσουμε τήν ἀξία τῶν ἴδιων ἐργασιῶν μέ ἐλεύθερη μίσθωση, τότε θά ἔχουμε —λέει ἡ ἴδια αὐτή ἔκδοση— 6 ρούβλια καί 19 καπίκια μόνο γιά τή δουλιά τοῦ ἀγρότη, *χωρίς νά ὑπολογίσουμε* τή δουλιά τοῦ ἀλόγου. Αὐτή ἡ δουλιά δέν μπορεῖ νά ὑπολογιστεῖ λιγότερο ἀπό 4 ρούβλια καί 50 καπίκια (ἴδια ἔκδ., σελ. 45· «Ἡ ἀνάπτυξη τοῦ καπιταλισμοῦ στή Ρωσία», σελ. 141*). Ἑπομένως ἡ τιμή τῆς ἐλεύθερης μίσθωσης ἰσοδυναμεῖ μέ 10 ρούβλια καί 69 καπίκια, ἐνῶ ἡ τιμή τῆς ξεπληρωμῆς μέ δουλιά ἰσοδυναμεῖ μέ 6 ρούβλια. Πῶς ἐξηγεῖται αὐτό τό φαινόμενο, ἐφόσον αὐτό δέν εἶναι κάτι τό τυχαῖο, κάτι τό ξεχωριστό, μά ἕνα φαινόμενο κανονικό καί συνηθισμένο; Λέξεις σάν τήν «ὑποδούλωση», «τοκογλυφία», «δωροδοκία», κτλ. ἀποδίδουν τή μορφή τῆς συναλλαγῆς καί τό χαρακτήρα της, μά δέν ἐξηγοῦν τήν οἰκονομική οὐσία της. Πῶς μπορεῖ ὁ ἀγρότης νά ἐκτελεῖ ἐπί πολλά χρόνια γιά 6 ρούβλια μιά ἐργασία πού στοιχίζει 10 ρούβλια καί 69 καπίκια; Ὁ ἀγρότης *μπορεῖ* νά τό κάνει αὐτό, γιατί ὁ κλῆρος του καλύπτει ἕνα μέρος τῶν ἐξόδων τῆς ἀγροτικῆς οἰκογένειας καί *ἐπιτρέπει* νά κατεβαίνει τό μεροκάματο κάτω ἀπό τή νόρμα τῆς «ἐλεύθερης μίσθωσης». Ὁ ἀγρότης εἶναι ὑποχρεωμένος νά τό κάνει αὐτό, ἀκριβῶς γιατί ὁ ἄθλιος κλῆρος του τόν δένει μέ τόν γειτονικό τσιφλικά καί δέν τοῦ δίνει τή δυνατότητα νά ζήσει ἀπό τό δικό του νοικοκυριό. Καί εἶναι εὐνόητο ὅτι ἕνα τέτιο φαινόμενο μπορεῖ νά εἶναι «κανονικό» μονάχα σάν ἕνας ἀπό τούς κρίκους τῆς διαδικασίας τῆς ἐκτόπισης ἀπ᾿ τόν καπιταλισμό τοῦ συστήματος πού στηρίζεται στήν ἀγγαρεία. Γιατί ὁ ἀγρότης καταστρέφεται ἀναπόφευκτα ἐξαιτίας αὐτῶν τῶν συνθηκῶν καί ἀργά, μά σίγουρα μετατρέπεται σέ προλετάριο.

Νά καί ἄλλα παρόμοια, μά καί κάπως πληρέστερα στοιχεῖα

* Βλ. Ἅπαντα, 5η ἔκδ., τόμ. 3ος, σελ. 201. *Ἡ Σύντ.*

γιά τό νομό Σαράτοφ. Ἡ μέση τιμή γιά τήν καλλιέργεια μιᾶς ντεσιατίνας μέ συγκομιδή, μεταφορά τοῦ σταριοῦ καί ἁλώνισμα εἶναι 9,6 ρούβλια, μέ κλείσιμο τῆς συμφωνίας ἀπό τό χειμώνα καί μέ προκαταβολική χορήγηση τῶν 80 - 100 % τοῦ μισθοῦ ἐργασίας. Ἡ τιμή γιά τό ὄργωμα μιᾶς ντεσιατίνας μέ τό σύστημα τῆς ξεπληρωμῆς μέ δουλιά εἶναι 9,4 ρούβλια. Μέ τό σύστημα τῆς ἐλεύθερης μίσθωσης εἶναι $17\,^1/_2$ ρούβλια! Τό θέρισμα καί ἡ μεταφορά στό σύστημα τῆς ξεπληρωμῆς μέ δουλιά στοιχίζει 3,8 ρούβλια τή ντεσιατίνα, στό σύστημα τῆς ἐλεύθερης μίσθωσης $8\,^1/_2$ ρούβλια κτλ. Ὁ καθένας ἀπ' αὐτούς τούς ἀριθμούς εἶναι καί μιά ὁλόκληρη ἱστορία τῆς ἀτέλειωτης ἀνέχειας, ὑποδούλωσης καί καταστροφῆς τῶν ἀγροτῶν. Ὁ καθένας ἀπ' αὐτούς τούς ἀριθμούς ἐπιβεβαιώνει πόσο *ζωντανή* εἶναι στά τέλη τοῦ XIX αἰώνα στή Ρωσία ἡ δουλοπαροικιακή ἐκμετάλλευση καί οἱ ἐπιβιώσεις τοῦ συστήματος τῆς ἀγγαρείας.

Εἶναι πολύ δύσκολο νά ὑπολογίσει κανείς τή διάδοση τοῦ συστήματος τῆς ξεπληρωμῆς μέ δουλιά. Συνήθως συμβαίνει ὥστε στό τσιφλικάδικο νοικοκυριό νά συνδυάζονται τό σύστημα τῆς ξεπληρωμῆς μέ δουλιά καί τό καπιταλιστικό σύστημα, πού ἐφαρμόζονται ἀνάλογα μέ τίς διαφορετικές δουλιές τῆς γεωργίας. Ἕνα ἀσήμαντο μέρος τῆς γῆς καλλιεργεῖται μέ σύνεργα τοῦ τσιφλικᾶ καί μισθωτούς ἐργάτες. Τό μεγαλύτερο μέρος τῆς γῆς δίνεται μέ ἐνοίκιο στούς ἀγρότες, μισακάρικα, μέ τό σύστημα τῆς ξεπληρωμῆς μέ δουλιά. Νά μερικά παραστατικά παραδείγματα πού τά δανειζόμαστε ἀπό τήν ἀναλυτική ἐργασία τοῦ κ. Κάουφμαν, πού συγκέντρωσε πολλά καινούργια στοιχεῖα γιά τό νοικοκυριό τῆς ἀτομικῆς ἰδιοκτησίας*. Κυβερνεῖο τῆς Τούλας (τά στοιχεῖα ἀναφέρονται στά 1897 - 1898) —«Οἱ τσιφλικάδες ἔμειναν στό παλιό τριμερές σύστημα ἀμειψισπορᾶς ... τά ἀπομακρυσμένα χωράφια τά παίρνουν οἱ ἀγρότες», ἡ καλλιέργεια τῶν ἰδιόκτητων γαιῶν εἶναι πάρα πολύ ἄσχημη. Κυβερνεῖο τοῦ Κούρσκ: «... Ἡ διανομή τῆς γῆς στούς ἀγρότες κατά ντεσιατίνες, πού συμφέρει λόγω τῶν ὑψηλῶν τιμῶν..., ὁδήγησε στήν ἐξάντληση τοῦ ἐδάφους». Κυβερνεῖο τοῦ Βορόνεζ: ... οἱ μεσαῖοι καί οἱ μικροί κτηματίες «στήν πλειοψηφία τους διεξάγουν τό νοικοκυριό ἀποκλειστικά μέ τά σύνεργα τῶν ἀγροτῶν ἤ δίνουν τά κτήματά τους μέ ἐνοίκιο ... στά περισ-

* «Τό ἀγροτικό ζήτημα». Ἔκδ. Ντολγκοροῦκοφ καί Πετρουνκέβιτς, τόμ. II, Μόσχα, 1907, σελ. 442 - 628 : «Σχετικά μέ τό ζήτημα τῆς πολιτιστικῆς-οἰκονομικῆς σημασίας τῆς ἀτομικῆς γαιοκτησίας».

σότερα νοικοκυριά ἐφαρμόζονται μέθοδοι πού διακρίνονται ἀπό τήν ἔλλειψη κάθε βελτίωσης».

Τέτιου εἴδους γνῶμες μᾶς δείχνουν ὅτι γιά τά τέλη τοῦ XIX αἰώνα ἰσχύει πέρα γιά πέρα ὁ γενικός χαρακτηρισμός τῶν διάφορων κυβερνείων τῆς Εὐρωπαϊκῆς Ρωσίας, μέ βάση τό ἄν ὑπερέχει τό σύστημα τῆς ξεπληρωμῆς μέ δουλιά ἤ τό καπιταλιστικό σύστημα, χαρακτηρισμός πού ἔδοσε ὁ κ. Ἄνενσκι στό βιβλίο: «Ἡ ἐπίδραση τῆς σοδιᾶς κτλ.». Παραθέτουμε αὐτό τό χαρακτηρισμό μέ τή μορφή πίνακα:

	Ἀριθμός κυβερνείων			
	Στή μαυρόχωμη ζώνη	Στή μή μαυρόχωμη ζώνη	Σύνολο	Σύνολο σπαρμένων ἐκτάσεων στούς ἀτομικούς ἰδιοκτῆτες (σέ χιλ. ντεσ.)
I. Κυβερνεῖα ὅπου ὑπερέχει τό καπιταλιστικό σύστημα..	9	10	19	7.407
II. Κυβερνεῖα ὅπου ὑπερέχει τό μικτό σύστημα	3	4	7	2.222
III. Κυβερνεῖα ὅπου ὑπερέχει τό σύστημα τῆς ξεπληρωμῆς μέ δουλιά..........	12	5	17	6.281
Σύνολο	24	19	43	15.910

Συνεπῶς στή μαυρόχωμη ζώνη ὑπερέχει ἀναντίρρητα ἡ ξεπληρωμή μέ δουλιά, ἐνῶ μένει σέ δεύτερη μοίρα στό σύνολο τῶν 43 κυβερνείων πού περιλαβαίνονται στόν παραπάνω πίνακα. Ἔχει σημασία νά σημειώσουμε ἐδῶ ὅτι στήν πρώτη ὁμάδα (καπιταλιστικό σύστημα) συμπεριλαβαίνονται ἀκριβῶς οἱ περιοχές ἐκεῖνες πού δέν εἶναι χαρακτηριστικές γιά τό γεωργικό κέντρο: τά κυβερνεῖα τῆς περιοχῆς τῆς Βαλτικῆς, τά νοτιοδυτικά (περιοχή τευτλοκαλλιέργειας), τά νότια, τά δυό κυβερνεῖα τῶν πρωτευουσῶν.

Γιά τήν ἐπίδραση πού ἔχει τό σύστημα τῆς ξεπληρωμῆς μέ δουλιά πάνω στήν ἀνάπτυξη τῶν παραγωγικῶν δυνάμεων τῆς γεωργίας μιλοῦν εὔγλωττα τά στοιχεῖα πού εἶναι συγκεντρωμένα στήν ἐργασία τοῦ κ. Κάουφμαν. «Δέν μπορεῖ νά χωρέσει ἀμφιβολία —διαβάζουμε ἐκεῖ— ὅτι ἡ μικρή ἀγροτική μίσθωση γῆς καί τό μισακάρικο σύστημα εἶναι ἕνας ἀπό τούς ὅρους πού περισσότερο ἐμποδίζουν τήν πρόοδο τῆς ἀγροτικῆς οἰκονομίας . . .». Στίς ἐπισκοπήσεις γιά τήν ἀγροτική οἰκονομία στό κυβερνεῖο τῆς Πολτάβας διαρκῶς ὑποδείχνεται ὅτι «οἱ ἐνοικιαστές καλλιεργοῦν ἄσχημα τή γῆ, τή σπέρνουν μέ ἄσχημο σπόρο, τή γεμίζουν ζιζάνια».

Στό κυβερνεῖο τοῦ Μογκιλιόφ (1898) «κάθε βελτίωση τοῦ νοικοκυριοῦ δυσκολεύεται ἀπό τά ἐμπόδια τῆς μισακάρικης οἰκονομίας». Ἡ σκόπτσινα [62] εἶναι μιά ἀπ' τίς κύριες αἰτίες τοῦ γεγονότος ὅτι «ἡ ἀγροτική οἰκονομία στό νομό Ντνιεπρόβσκ βρίσκεται σέ τέτια κατάσταση, πού δέν μπορεῖ κάν νά γίνεται σκέψη γιά ὁποιεσδήποτε καινοτομίες καί βελτιώσεις». «Τά στοιχεῖα μας, —γράφει ὁ κ. Κάουφμαν (σελ. 517),— μᾶς δίνουν πολλές συγκεκριμένες μαρτυρίες γιά τό ὅτι ἀκόμη καί στά πλαίσια τοῦ ἴδιου κτήματος, στά χωράφια πού δίνονται μέ ἐνοίκιο, οἱ παλιοί, οἱ ξεπερασμένοι τρόποι οἰκονομίας ἐξακολουθοῦν νά διατηροῦνται, ἐνῶ στά χωράφια πού καλλιεργοῦνται ἀπό τό νοικοκύρη ἔχουν εἰσαχθεῖ ἤδη νέα, πιό τελειοποιημένα συστήματα καλλιέργειας». Πχ., στά χωράφια πού νοικιάζονται διατηρεῖται τό τριμερές σύστημα ἀμειψισποράς, κάποτε μάλιστα καί δίχως λίπανση μέ κοπριά, στά χωράφια πού καλλιεργοῦνται γιά γεωργική ἐκμετάλλευση ἔχουμε πολυμερή ἀμειψισπορά. Τό μισακάρικο σύστημα εἶναι τροχοπέδη στήν καλλιέργεια κτηνοτροφικῶν φυτῶν, ἐμποδίζει τήν ἐπέκταση τῆς λίπανσης, καθυστερεῖ τή χρησιμοποίηση καλύτερων γεωργικῶν ἐργαλείων. Τό ἀποτέλεσμα ὅλων αὐτῶν ἐκφράζεται παραστατικά στά στοιχεῖα γιά τίς σοδιές. Νά, λ.χ., ἕνα λατιφούντιο τοῦ κυβερνείου τοῦ Σιμπίρσκ: ἡ συγκομιδή τῆς σίκαλης στή γῆ πού καλλιεργεῖται γιά ἐκμετάλλευση εἶναι 90 πούτια κατά ντεσιατίνα, τοῦ σταριοῦ 60 πούτια, τῆς βρώμης 74 πούτια, ἐνῶ στή γῆ πού καλλιεργεῖται μισακάρικα εἶναι ἀντίστοιχα 58 - 28 - 50 πούτια. Νά τά συνοπτικά στοιχεῖα γιά ἕνα ὁλόκληρο νομό (τό νομό Γκορμπάτοφ τοῦ κυβερνείου τοῦ Νίζνι - Νόβγκοροντ):

Ἡ σοδιά τῆς σίκαλης σέ πούτια κατά ντεσιατίνες

Κατηγορίες ἐδάφους	Κληρουχική γῆ	Γῆ πού ἀνήκει σέ ἀτομικούς ἰδιοκτῆτες		
		Γῆ πού καλλιεργεῖται γιά ἐκμετάλλευση	Γῆ πού καλλιεργεῖται μισακάρικα	Γῆ πού νοικιάζεται
I	62	74	—	44
II	55	63	49	—
III	51	60	50	42
IV	48	69	51	51
Γιά ὅλες τίς κατηγορίες	54*	66	50	45*

* Στό βιβλίο τοῦ κ. Κάουφμαν, σελ. 521, φαίνεται ὅτι ὑπάρχει τυπογραφικό λάθος σ' αὐτούς τούς δυό ἀριθμούς.

Ὥστε λοιπόν, ἡ *τσιφλικάδικη* γῆ πού καλλιεργεῖται μέ δουλοπαροικιακό τρόπο (μισακάρικο καί μικρονοικιάσματα) δίνει *λιγότερη* σοδιά ἀπό τήν κληρουχική γῆ! Αὐτό εἶναι ἕνα γεγονός τεράστιας σπουδαιότητας, γιατί ἀποδείχνει ἀναντίρρητα ὅτι ἡ κύρια καί βασική αἰτία τῆς ἀγροτικῆς καθυστέρησης τῆς Ρωσίας, τῆς στασιμότητας ὅλης τῆς ἐθνικῆς οἰκονομίας καί τῆς πρωτόφαντης στόν κόσμο ταπείνωσης τοῦ γεωργοῦ εἶναι τό *σύστημα τῆς ξεπληρωμῆς μέ δουλιά*, δηλ. μιά ἄμεση ἐπιβίωση τῆς δουλοπαροικίας. Κανενός εἴδους πιστώσεις, κανενός εἴδους βελτιώσεις, καμιά «βοήθεια» πρός τόν ἀγρότη, κανενός εἴδους μέτρα «ἀρωγῆς» ἀπ' αὐτά πού ἀγαποῦν οἱ γραφειοκράτες καί οἱ φιλελεύθεροι δέν πρόκειται νά δόσουν κανενός εἴδους σοβαρό ἀποτέλεσμα, ὅσο θά παραμένει ὁ ζυγός τῶν δουλοπαροικιακῶν λατιφουντίων, παραδόσεων, καί συστημάτων οἰκονομίας. Καί ἀντίθετα, ἡ ἀγροτική ἀνατροπή πού ἐκμηδενίζει τήν τσιφλικάδικη ἰδιοκτησία καί διαλύει τήν παλιά μεσαιωνική κοινότητα (ἡ ἐθνικοποίηση τῆς γῆς λ.χ. τή διαλύει μέ τρόπο ὄχι ἀστυνομικό, ὄχι γραφειοκρατικό), ἀσφαλῶς θά ἀποτελοῦσε τή βάση γιά μιά ἐξαιρετικά γοργή καί πραγματικά πλατιά πρόοδο. Ἡ ἀφάνταστα χαμηλή ἀπόδοση τῆς μισακάρικης γῆς καί τῆς γῆς πού δίνεται μ' ἐνοίκιο, ὀφείλεται στό σύστημα τῶν ἐργασιῶν: «γιά τόν ἀφέντη». Ὄχι μόνο ἡ σοδιά ἀπ' αὐτή τή γῆ θ' ἀνέβαινε, ἄν ὁ ἴδιος, ὁ σημερινός γεωργός ἀπελευθερωνόταν ἀπό τή δουλιά «γιά τόν ἀφέντη», μά καί ἡ σοδιά τῆς κληρουχικῆς γῆς θ' ἀνέβαινε ἀναπόφευκτα ἁπλῶς καί μόνο λόγω τῆς ἐξάλειψης τῶν ἐμποδίων πού βάζουν τά ὑπολείμματα τῆς δουλοπαροικίας στήν ἀνάπτυξη τῆς οἰκονομίας.

Καί μέ τή σημερινή κατάσταση ἡ καπιταλιστική πρόοδος τοῦ νοικοκυριοῦ τῶν ἀτομικῶν ἰδιοκτητῶν ὑπάρχει, βέβαια, μά εἶναι ἐξαιρετικά ἀργή, καί ἀναπόφευκτα θά βαρύνει τή Ρωσία γιά πολύ καιρό μέ τήν πολιτική καί κοινωνική κυριαρχία τοῦ «ἄγριου τσιφλικᾶ». Θά ἐξετάσουμε τώρα ποῦ ἐκδηλώνεται αὐτή ἡ πρόοδος καί θά προσπαθήσουμε νά προσδιορίσουμε μερικά γενικά ἀποτελέσματά της.

Τό γεγονός ὅτι ἡ ἀποδοτικότητα τῶν ἐκτάσεων πού καλλιεργοῦνται «οἰκονομικά», δηλ. τῶν τσιφλικάδικων γαιῶν πού καλλιεργοῦνται μέ καπιταλιστικό τρόπο, εἶναι ἀνώτερη ἀπό τήν ἀποδοτικότητα τῆς γῆς τῶν ἀγροτῶν, δείχνει τήν τεχνική πρόοδο τοῦ καπιταλισμοῦ στή γεωργία. Αὐτή ἡ πρόοδος συνδέεται μέ τό πέρασμα ἀπό τό σύστημα τῆς ξεπληρωμῆς μέ δουλιά στό σύστημα τῆς ἐλεύθερης μίσθωσης. Ἡ καταστροφή τῆς ἀγρο-

τιᾶς, ἡ στέρηση τοῦ ἀλόγου, ἡ ἀπώλεια τῶν σύνεργων, ἡ προλεταριοποίηση τοῦ γεωργοῦ *ἀναγκάζουν* τούς τσιφλικάδες νά περνοῦν σέ δουλιά μέ χρησιμοποίηση δικῶν τους σύνεργων. Μεγαλώνει ἡ χρησιμοποίηση στήν ἀγροτική οἰκονομία μηχανῶν πού ἀνεβάζουν τήν παραγωγικότητα τῆς δουλιᾶς καί ὁδηγοῦν ἀναπόφευκτα στήν ἀνάπτυξη καθαρά καπιταλιστικῶν σχέσεων παραγωγῆς. Ἡ Ρωσία εἰσήγαγε ἀπό τό ἐξωτερικό γεωργικές μηχανές ἀξίας 788 χιλ. ρουβλιῶν τό 1869 - 1872, 2,9 ἑκατ. ρουβλιῶν τό 1873 - 1880, 4,2 ἑκατ. ρουβλιῶν τό 1881 - 1888, 3,7 ἑκατ. ρουβλιῶν τό 1889 - 1896, 15,2 - 20,6 ἑκατ. ρουβλιῶν τό 1902 - 1903. Ἡ παραγωγή ἀγροτικῶν μηχανῶν στή Ρωσία ὑπολογιζόταν (κατά προσέγγιση, σύμφωνα μέ τήν πολύ πρόχειρη στατιστική γιά τίς φάμπρικες καί τά ἐργοστάσια) σέ 2,3 ἑκατ. ρούβλια τό 1876, σέ 9,4 ἑκατ. ρούβλια τό 1894, σέ 12,1 ἑκατ. ρούβλια τό 1900 - 1903. Εἶναι ἀναμφισβήτητο ὅτι αὐτοί οἱ ἀριθμοί μιλοῦν γιά πρόοδο τῆς γεωργίας καί ἀκριβῶς γιά καπιταλιστική, φυσικά, πρόοδο. Ἀλλά εἶναι ἐξίσου ἀναμφισβήτητο ὅτι ἡ πρόοδος αὐτή εἶναι ἐξαιρετικά ἀργή σέ σχέση μέ τό τί μπορεῖ νά γίνει σ' ἕνα σύγχρονο καπιταλιστικό κράτος: Παράδειγμα ἡ Ἀμερική. Σύμφωνα μέ τήν ἀπογραφή τῆς 1 τοῦ Ἰούνη 1900 στίς Ἑνωμένες Πολιτεῖες ἡ γῆ πού κατεῖχαν οἱ φάρμες ἦταν 838,6 ἑκατ. ἄκρ, δηλ. περίπου 324 ἑκατ. ντεσιατίνες. Οἱ φάρμες ἦταν 5,7 ἑκατομμύρια, ἔτσι πού κατά μέσο ὅρο ἀναλογοῦσαν 146,2 ἄκρ (περίπου 60 ντεσιατίνες) στή φάρμα. Ἕ, λοιπόν, ἡ παραγωγή ἐργατικῶν ἐργαλείων γι' αὐτούς τούς φάρμερ ἰσοδυναμοῦσε μέ *157,7 ἑκατομμύρια δολλάρια* τό 1900 (τό 1890 ἦταν 145,3 ἑκατ. δολλάρια, τό 1880 — 62,1 ἑκατ. δολλάρια)*. Οἱ ρωσικοί ἀριθμοί εἶναι μέχρι γελοιότητας μικροί σέ σύγκριση μ' αὐτούς, καί εἶναι μικροί γιατί σέ μᾶς εἶναι μεγάλα καί ἰσχυρά τά δουλοπαροικιακά λατιφούντια.

Ἡ σχετική διάδοση τῶν τελειοποιημένων γεωργικῶν ἐργαλείων στούς κτηματίες καί στούς ἀγρότες ὑπῆρξε ἀντικείμενο εἰδικῆς ἔρευνας πού ἔγινε ἀπό τό ὑπουργεῖο Γεωργίας στά μέσα τῆς τελευταίας δεκαετίας τοῦ περασμένου αἰώνα. Σύνοψη τῶν στοιχείων αὐτῆς τῆς ἔρευνας πού ἐκθέτει λεπτομερειακά ὁ κ. Κάουφμαν μποροῦμε νά παραθέσουμε στόν παρακάτω πίνακα:

* «Abstract of the Twelfth Census». 1900, Third Edition, Washington, 1904, pages 217 and 302 — agricultural implements («Ἀνασκόπηση τῆς δωδέκατης ἀπογραφῆς». 1900, 3η ἔκδ., Οὐάσιγκτον, 1904, σελ. 217 καί 302— ἀγροτικά ἐργαλεῖα. *Ἡ Σύντ.*).

Περιοχές	Ποσοστό ἐνδείξεων γιά πλατιά διάδοση τῶν τελειοποιημένων γεωργικῶν ἐργαλείων	
	στούς κτηματίες	στούς ἀγρότες
Κεντρική γεωργική	20 - 51	8 - 20
Μέσου Βόλγα	18 - 66	14
Νοβορωσίσκ	50 - 91	33 - 65
Λευκορωσία	54 - 86	17 - 41
Πριοζέρνι	24 - 47	1 - 21
Περίχωρα Μόσχας	22 - 51	10 - 26
Βιομηχανική	4 - 8	2

Κατά μέσο ὅρο σ' ὅλες αὐτές τίς περιοχές ἔχουμε 42 % στούς τσιφλικάδες καί 21 % στούς ἀγρότες.

Σχετικά μέ τή διάδοση τῆς λίπανσης μέ κοπριά ὅλα τά στοιχεῖα τῆς στατιστικῆς μαρτυροῦν ἐξίσου ἀναντίρρητα «ὅτι σ' αὐτό τό ζήτημα τό νοικοκυριό τοῦ κτηματία βάδιζε πάντα καί βρίσκεται μέχρι σήμερα πολύ πιό μπροστά ἀπό τό νοικοκυριό τοῦ ἀγρότη» (Κάουφμαν, σελ. 544). Κάτι περισσότερο: Στή Ρωσία μετά τή μεταρύθμιση ἦταν ἀρκετά πλατιά διαδομένο τό φαινόμενο ν' ἀγοράζουν οἱ τσιφλικάδες κοπριά ἀπό τούς ἀγρότες. Αὐτό πιά εἶναι ἀποτέλεσμα τῆς ἔσχατης ἀνέχειας τῶν ἀγροτῶν. Τόν τελευταῖο καιρό αὐτό τό φαινόμενο περιορίζεται.

Τέλος, ἀκριβῆ καί ἄφθονα στατιστικά στοιχεῖα σχετικά μέ τό ζήτημα τοῦ ἐπιπέδου τῆς γεωργικῆς τεχνικῆς στό τσιφλικάδικο καί στό ἀγροτικό νοικοκυριό ὑπάρχουν ἀναφορικά μέ τή διάδοση τῆς καλλιέργειας κτηνοτροφικῶν φυτῶν (Κάουφμαν, σελ. 561). Νά τά κυριότερα συμπεράσματα:

Χρόνια	Καλλιέργεια κτηνοτροφικῶν φυτῶν στήν Εὐρωπ. Ρωσία	
	στούς ἀγρότες	στούς κτηματίες
1881	49,8 χιλ. ντεσ.	491,6 χιλ. ντεσ.
1901	499,0 » »	1.046,0 » »

Ποιό εἶναι τό ἀποτέλεσμα ὅλων αὐτῶν τῶν διαφορῶν ἀνάμεσα στό τσιφλικάδικο καί στό ἀγροτικό νοικοκυριό; Γιά νά κρίνουμε σχετικά μ' αὐτό ὑπάρχουν μόνο τά στοιχεῖα γιά τήν ἀποδοτικότητα. Σ' ὅλη τήν Εὐρωπαϊκή Ρωσία κατά μέσο ὅρο σέ 18 χρόνια (1883 - 1900) ἡ ἀποδοτικότητα ἦταν ἡ παρακάτω (σέ τσέτβερτ):

	Σίκαλη	Πρώϊμο στάρι	Ὄψιμο στάρι	Βρώμη
Στούς κτηματίες	6,0	5,75	5,0	8,5
Στούς ἀγρότες	5,0	5,0	4,25	7,0
Διαφορά	16,7%	13,0%	15,0%	17,6%

Ὁ κ. Κάουφμαν ἔχει ἀπόλυτα δίκιο ὅταν λέει ὅτι αὐτή ἡ διαφορά «εἶναι πολύ μικρή» (σελ. 592). Πρέπει νά ἔχουμε ἐδῶ ὑπόψη ὄχι μονάχα ὅτι τό 1861 στούς ἀγρότες ἀφέθηκαν *τά χειρότερα χωράφια*, μά καί ὅτι οἱ γενικοί μέσοι ἀριθμοί γιά ὅλη τήν ἀγροτιά κρύβουν (ὅπως θά τό δοῦμε τώρα) μεγάλες διαφορές.

Τό γενικό συμπέρασμα πού πρέπει νά βγάλουμε ἀπό τήν ἐξέταση τοῦ τσιφλικάδικου νοικοκυριοῦ εἶναι τό ἀκόλουθο. Ὁ καπιταλισμός ἀνοίγει ὁλοκάθαρα τό δρόμο του σ' αὐτό τόν τομέα. Γίνεται ἀντικατάσταση τοῦ νοικοκυριοῦ τῆς ἀγγαρείας μέ τό νοικοκυριό τῆς ἐλεύθερης μίσθωσης ἐργατῶν. Ἡ τεχνική πρόοδος τῆς καπιταλιστικῆς γεωργίας σέ σύγκριση μέ τό σύστημα τῆς ξεπληρωμῆς μέ δουλιά καί τό μικρό ἀγροτικό νοικοκυριό σημειώνεται πολύ καθαρά πρός ὅλες τίς κατευθύνσεις. Ἀλλά ἡ πρόοδος αὐτή εἶναι ἐξαιρετικά ἀργή γιά μιά σύγχρονη καπιταλιστική χώρα. Καί τό τέλος τοῦ XIX αἰώνα βρίσκει τή Ρωσία μέ τήν πιό ὀξεία ἀντίθεση ἀνάμεσα στίς ἀνάγκες τῆς ὅλης κοινωνικῆς ἀνάπτυξης καί στή δουλοπαροικία, πού μέ τή μορφή τῶν τσιφλικάδικων λατιφούντιων τῶν εὐγενῶν, μέ τή μορφή τῆς οἰκονομίας πού στηρίζεται στό σύστημα τῆς ξεπληρωμῆς μέ δουλιά, ἀποτελεῖ τροχοπέδη γιά τήν οἰκονομική ἐξέλιξη, πηγή καταπίεσης, βαρβαρότητας, ἀτελείωτων μορφῶν ἀσιατισμοῦ στή ρωσική ζωή.

III

Τό ἀγροτικό νοικοκυριό ἀποτελεῖ τό κεντρικό σημεῖο τοῦ σύγχρονου ἀγροτικοῦ ζητήματος στή Ρωσία. Δείξαμε πιό πάνω ποιοί εἶναι οἱ ὅροι τῆς ἀγροτικῆς γαιοκτησίας καί τώρα πρέπει νά στραφοῦμε στήν ὀργάνωση τοῦ ἀγροτικοῦ νοικοκυριοῦ ὄχι μέ τήν τεχνική, μά μέ τήν πολιτικοοικονομική ἔννοια τῆς λέξης.

Στήν πρώτη σειρά συναντᾶμε ἐδῶ τό ζήτημα τῆς ἀγροτικῆς κοινότητας. Σ' αὐτό τό ζήτημα εἶναι ἀφιερωμένη μιά ἐξαιρετικά πλατιά βιβλιογραφία, καί ἡ ναροντνικιστική κατεύθυνση τῆς κοινωνικῆς μας σκέψης συνδέει τά βασικά σημεῖα τῆς κοσμοαντίληψής της μέ τίς ἐθνικές ἰδιομορφίες αὐτοῦ τοῦ «ἐξισωτικοῦ» θεσμοῦ. Πρέπει πρίν ἀπ' ὅλα νά σημειώσουμε σχετικά μ' αὐτό ὅτι στή φιλολογία γιά τή ρωσική ἀγροτική κοινότητα συνεχῶς περιπλέκονται ἀνάμεσά τους καί διαρκῶς συγχέονται δυό διαφορετικές πλευρές τοῦ ζητήματος: ἡ πλευρά τῆς

ἀγροκαλλιέργειας καί τῶν συνθηκῶν ζωῆς ἀπό τό ἕνα μέρος καί ἡ πολιτικοοικονομική πλευρά ἀπό τό ἄλλο. Τά περισσότερα ἔργα γιά τήν κοινότητα (Β. Ὀρλόφ, Τριρόγκοφ, Κέϊσλερ, Β.Β.) διαθέτουν τόσο χῶρο καί δίνουν τόση προσοχή στήν πρώτη πλευρά τοῦ ζητήματος, πού τή δεύτερη πλευρά τήν ἀφήνουν ὁλότελα στήν ἀφάνεια. Ἡ μέθοδος ὅμως αὐτή εἶναι ἐντελῶς λαθεμένη. Ἡ ἰδιομορφία τῶν ρωσικῶν ἀγροτικῶν σχέσεων σέ σύγκριση μέ τίς σχέσεις ὁποιασδήποτε ἄλλης χώρας εἶναι ἀναμφισβήτητη, μά δέν μποροῦν νά βρεθοῦν οὔτε δυό καθαρά καπιταλιστικές, ἀναγνωρισμένες ἀπό ὅλους καπιταλιστικές χῶρες, πού νά μήν ξεχωρίζουν ἀνάμεσά τους τό ἴδιο σημαντικά, ὡς πρός τίς ἀγροτικές συνθῆκες ζωῆς, τήν ἱστορία τῶν ἀγροτικῶν σχέσεων, τίς μορφές γαιοκτησίας καί γαιοχρησίας κτλ. Ἐκεῖνο πού ἔδοσε στό ζήτημα τῆς ρωσικῆς ἀγροτικῆς κοινότητας τή σημασία του καί τήν ὀξύτητά του, ἐκεῖνο πού χώρισε, ἀρχίζοντας ἀπό τό δεύτερο μισό τοῦ XIX αἰώνα, τίς δυό βασικές κατευθύνσεις τῆς κοινωνικῆς μας σκέψης —τή ναροντνικιστική καί τή μαρξιστική— δέν εἶναι καθόλου ἡ πλευρά τῆς ἀγροκαλλιέργειας καί τῶν συνθηκῶν ζωῆς στό ζήτημα αὐτό. Ἴσως σ' αὐτή νά ἔπρεπε νά στρέψουν σοβαρά τήν προσοχή τους οἱ ντόπιοι ἐρευνητές. τόσο γιά νά ὑπολογίσουν ὁλόπλευρα ἀκριβῶς τίς τοπικές ἰδιομορφίες τοῦ ἀγροτικοῦ βίου, ὅσο καί γιά ν' ἀποκρούσουν τίς χοντροκομμένες, καθαρά ξετσίπωτες, ἀπόπειρες τῆς γραφειοκρατίας γιά ἕνα μικρόχαρο, διαποτισμένο μέ ἀστυνομικό πνεῦμα, διακανονισμό. Μά γιά τόν οἰκονομολόγο, ὅπως κι' ἄν ἔχουν τά πράγματα, εἶναι τελείως ἀπαράδεκτο νά ἐπισκιάζει μέ τή μελέτη τῆς ποικιλομορφίας τῶν ἀναδασμῶν, τῆς τεχνικῆς τους κτλ. τό ζήτημα ποιοί *τύποι νοικοκυριῶν* διαμορφώνονται *μέσα* στήν κοινότητα, πῶς ἀναπτύσσονται αὐτοί οἱ τύποι, πῶς διαμορφώνονται οἱ σχέσεις ἀνάμεσα σ' αὐτούς πού μισθώνουν ἐργάτες καί σ' ἐκείνους πού μισθώνονται σάν ἁπλοί ἐργάτες, ἀνάμεσα στούς εὔπορους καί στή φτωχολογιά, ἀνάμεσα σ' αὐτούς πού καλυτερεύουν τό νοικοκυριό καί πού εἰσάγουν τίς βελτιώσεις στήν τεχνική καί σ' ἐκείνους πού καταστρέφονται, παρατοῦν τό νοικοκυριό καί φεύγουν ἀπό τό χωριό. Δέν ὑπάρχει ἀμφιβολία ὅτι ἀκριβῶς ἡ συναίσθηση αὐτῆς τῆς ἀλήθειας ὑποκίνησε τούς στατιστικούς μας τῶν ζέμστβο —πού ἔδοσαν ἀνεκτίμητο ὑλικό γιά τή μελέτη τῆς ἐθνικῆς οἰκονομίας τῆς Ρωσίας— νά περάσουν στήν 9η δεκαετία τοῦ περασμένου αἰώνα ἀπό τή *γραφειοκρατική* κατάταξη τῶν ἀγροτῶν σέ ὁμάδες ἀνάλογα μέ τίς κοινότητες, ἀνάλογα μέ τόν

κλῆρο, ἀνάλογα μέ τόν ἀριθμό τῶν καταγραμμένων [63] εἴτε τῶν παρόντων προσώπων ἀνδρικοῦ φύλου, στή μοναδικά ἐπιστημονική κατάταξη σέ ὁμάδες ἀνάλογα *μέ τήν οἰκονομική κατάσταση* τῶν νοικοκυριῶν. Ἄς ὑπενθυμίσουμε ὅτι τόν καιρό πού τό ἐνδιαφέρον γιά τήν οἰκονομική μελέτη τῆς Ρωσίας ἦταν πολύ μεγάλο, ἀκόμη κι' ἕνας τόσο «κομματικός» σ' αὐτό τό ζήτημα συγγραφέας, ὅπως εἶναι ὁ κ. Β.Β., χαιρετοῦσε μ' ὅλη του τήν καρδιά τό «νέο τύπο ἐκδόσεων στατιστικῶν στοιχείων κατά τόπους» (τίτλος ἄρθρου τοῦ κ. Β.Β. στό «Σέβερνι Βέστνικ» [64], 1885, τεῦχος 3) καί δήλωνε: «εἶναι ἀπαραίτητο τά ἀριθμητικά στοιχεῖα ν' ἀναφέρονται ὄχι σέ μιά τέτια συσσώρευση τῶν πιό ποικιλόμορφων οἰκονομικῶν ὁμάδων τῆς ἀγροτιᾶς, ὅπως εἶναι τό χωριό ἤ ἡ κοινότητα, μά σ' αὐτές τίς ἴδιες τίς ὁμάδες».

Τό βασικό γνώρισμα τῆς κοινότητάς μας, πού στά μάτια τῶν ναρόντνικων πῆρε μιά ἰδιαίτερη σημασία, εἶναι ὁ ἐξισωτισμός στή γαιοχρησία. Ἀφήνουμε ὁλότελα κατά μέρος τό ζήτημα τοῦ πῶς πετυχαίνει ἡ κοινότητα αὐτόν τόν ἐξισωτισμό καί πᾶμε κατευθείαν στά οἰκονομικά γεγονότα, στά ἀποτελέσματα αὐτοῦ τοῦ ἐξισωτισμοῦ. Ἡ κατανομή τοῦ συνόλου τῆς κληρουχικῆς γῆς στήν Εὐρωπαϊκή Ρωσία, ὅπως ἀποδείξαμε πιό πάνω μέ ἀκριβῆ στοιχεῖα, δέν εἶναι καθόλου ἐξισωτική. Ἀνάμεσα στίς κατηγορίες τῶν ἀγροτῶν, ἀνάμεσα στούς ἀγρότες τῶν διαφόρων χωριῶν, ἀκόμη καί ἀνάμεσα στούς ἀγρότες τῶν διαφόρων τσιφλικάδων («πρώην») στό ἴδιο χωριό, ἡ κατανομή ἐπίσης δέν ἔχει τίποτε τό κοινό μέ τήν ἐξίσωση. Μόνο μέσα στίς μικρές κοινότητες ὁ μηχανισμός τῶν ἀναδασμῶν δημιουργεῖ τόν ἐξισωτισμό σ' αὐτές τίς μικρές κλειστές ἑνώσεις. Ἄς ἐξετάσουμε λοιπόν τά στοιχεῖα τῆς στατιστικῆς τῶν ζέμστβο σχετικά μέ τήν κατανομή τῆς κληρουχικῆς γῆς ἀνάμεσα στά νοικοκυριά. Κι' ἐδῶ, ἐννοεῖται, πρέπει νά πάρουμε τήν κατάταξη τῶν νοικοκυριῶν σέ ὁμάδες ὄχι ἀνάλογα μέ τό μέγεθος τῆς οἰκογένειας, ὄχι ἀνάλογα μέ τόν ἀριθμό τῶν δουλευτῶν, ἀλλά ὁπωσδήποτε ἀνάλογα μέ τήν *οἰκονομική κατάσταση* τῶν ξεχωριστῶν νοικοκυριῶν (σπαρμένες ἐκτάσεις, ἀριθμός ζώων ἐργασίας, ἀριθμός ἀγελάδων κτλ.), γιατί ὅλη ἡ οὐσία τῆς καπιταλιστικῆς ἐξέλιξης τῆς μικρῆς γεωργίας συνίσταται στή δημιουργία καί στό δυνάμωμα τῆς περιουσιακῆς ἀνισότητας μέσα στίς πατριαρχικές ἑνώσεις, καί σέ συνέχεια τή μετατροπή τῆς ἁπλῆς ἀνισότητας σέ καπιταλιστικές σχέσεις. Θά συγκαλύπταμε, ἑπομένως, ὅλες τίς

ἰδιομορφίες τῆς νέας οἰκονομικῆς ἐξέλιξης, ἄν δέν βάζαμε σάν σκοπό μας νά μελετήσουμε εἰδικά τίς διαφορές ἀπό τήν ἄποψη τῆς οἰκονομικῆς κατάστασης μέσα στήν ἀγροτιά.

Θά πάρουμε στήν ἀρχή ἕνα χαρακτηριστικό νομό (οἱ ἔρευνες κατά νοικοκυριά τῆς στατιστικῆς τῶν ζέμστβο, μέ ἀναλυτικούς συνδυασμένους πίνακες, ἀναφέρονται σέ ξεχωριστούς νομούς) καί μετά θ' ἀναφέρουμε τούς λόγους πού μᾶς ὑποχρεώνουν νά ἐπεκτείνουμε τά συμπεράσματα πού μᾶς ἐνδιαφέρουν στήν ἀγροτιά ὅλης τῆς Ρωσίας. Τό ὑλικό τό δανειζόμαστε ἀπό τήν «Ἀνάπτυξη τοῦ καπιταλισμοῦ», κεφ. ΙΙ*.

Στό νομό Κρασνοουφίμσκ τοῦ κυβερνείου Πέρμ, ὅπου ὑπάρχει ἀποκλειστικά κοινοτική ἀγροτική γαιοκτησία, ἡ κληρουχική γῆ εἶναι καταμερισμένη μέ τόν ἀκόλουθο τρόπο:

	Κατά νοικοκυριό: Ἄτομα καί τῶν δυό φύλων	Κατά νοικοκυριό: Κληρουχική γῆ σέ ντεσ.
Πού δέν καλλιεργεῖ γῆ	3,5	9,8
Πού καλλιεργεῖ μέχρι 5 ντεσ.	4,5	12,9
» » ἀπό 5 - 10 »	5,4	17,4
» » » 10 - 20 »	6,7	21,8
» » » 20 - 50 »	7,9	28,8
» » πάνω ἀπό 50 »	8,2	44,6
Σύνολο	5,5	17,4

Βλέπουμε ὅτι μέ τή βελτίωση τῆς οἰκονομικῆς κατάστασης τῶν νοικοκυριῶν ἀνεβαίνει ἐντελῶς κανονικά καί ὁ ἀριθμός τῶν μελῶν τῆς οἰκογένειας. Εἶναι καθαρό ὅτι ἡ ὕπαρξη πολυμελοῦς οἰκογένειας ἀποτελεῖ ἕναν ἀπό τούς παράγοντες τῆς ἀγροτικῆς εὐημερίας. Αὐτό εἶναι ἀναμφισβήτητο. Τό ζήτημα μονάχα εἶναι σέ ποιές κοινωνικοοικονομικές σχέσεις ὁδηγεῖ αὐτή ἡ εὐημερία στίς συγκεκριμένες συνθῆκες τῆς ὅλης ἐθνικῆς οἰκονομίας. Σ' ὅ,τι ἀφορᾶ τήν κληρουχική γῆ βλέπουμε μιά ἀνισομέρεια στήν κατανομή της, ἄν καί ὄχι πολύ σημαντική. Ὅσο πιό εὐκατάστατο εἶναι τό ἀγροτικό νοικοκυριό, τόσο περισσότερη κληρουχική γῆ ἀναλογεῖ *κατ' ἄτομο*. Στήν κατώτερη ὁμάδα ἀναλογοῦν λιγότερο ἀπό τρεῖς

* Βλ. Ἅπαντα, 5η ἔκδ., τόμ. 3ος, σελ. 61-180. *Ἡ Σύντ.*

ντεσιατίνες κληρουχικῆς γῆς κατ' ἄτομο καί τῶν δυό φύλων. Στίς ἑπόμενες ὁμάδες περίπου 3 ντεσιατίνες —τρεῖς ντεσ. — περίπου 4 — τέσσερεις — καί τέλος, στήν τελευταία ἀνώτερη ὁμάδα πάνω ἀπό 5 ντεσιατίνες κληρουχικῆς γῆς κατ' ἄτομο καί τῶν δυό φύλων. Συνεπῶς, ἡ ὕπαρξη πολυμελοῦς οἰκογένειας καί ἡ μεγαλύτερη ἐξασφάλιση μέ κληρουχική γῆ ἀποτελοῦν τή βάση γιά τήν εὐημερία μιᾶς *μικρῆς μειοψηφίας* ἀγροτῶν. Γιατί οἱ δυό ἀνώτερες ὁμάδες ἀγκαλιάζουν μόνο τό *ἕνα δέκατο* τοῦ συνολικοῦ ἀριθμοῦ τῶν νοικοκυριῶν. Νά ἡ σχέση σέ ποσοστά ἀνάμεσα στόν ἀριθμό τῶν νοικοκυριῶν, τόν ἀριθμό τοῦ πληθυσμοῦ καί τήν κατανομή τῆς κληρουχικῆς γῆς:

Ὁμάδες νοικοκυριῶν	Ποσοστό στό σύνολο τῶν νοικοκυριῶν	τοῦ πληθυσμοῦ καί τῶν δυό φύλων	τῆς κληρουχικῆς γῆς
Πού δέν καλλιεργοῦν γῆ	10,2	6,5	5,7
Πού καλλιεργοῦν μέχρι 5 ντεσ. ...	30,3	24,8	22,6
» » ἀπό 5 - 10 »	27,0	26,7	26,0
» » » 10 - 20 »	22,4	27,3	28,3
» » » 20 - 50 »	9,4	13,5	15,5
» » πάνω ἀπό 50 »	0,7	1,2	1,9
Σύνολο	100,0	100,0	100,0

Ἀπό τούς ἀριθμούς αὐτούς φαίνεται καθαρά ὅτι ἡ αναλογία στήν κατανομή τῆς κληρουχικῆς γῆς εἶναι γεγονός, ὅτι τό ἀποτέλεσμα τοῦ κοινοτικοῦ ἐξισωτισμοῦ ἐμεῖς τό παίρνουμε ὑπόψη. Τά ποσοστά τοῦ πληθυσμοῦ κατά ὁμάδες καί τῆς κληρουχικῆς γῆς κατά ὁμάδες πλησιάζουν ἀρκετά τό ἕνα μέ τό ἄλλο. Μά καί ἐδῶ ἀρχίζει πιά νά ἐκδηλώνεται ἡ ἐπίδραση τῆς οἰκονομικῆς εὐημερίας ὁρισμένων νοικοκυριῶν: στίς κατώτερες ὁμάδες τό ποσοστό τῆς γῆς εἶναι *μικρότερο* ἀπό τό ποσοστό τοῦ πληθυσμοῦ, στίς ἀνώτερες ὁμάδες εἶναι *μεγαλύτερο*. Καί αὐτό τό φαινόμενο δέν εἶναι μεμονωμένο, δέν ἀφορᾶ μονάχα ἕνα νομό, μά εἶναι γενικό γιά ὅλη τή Ρωσία. Στήν ἐργασία πού ἀνάφερα πιό πάνω ἔχω συγκεντρώσει παρόμοια στοιχεῖα γιά 21 νομούς 7 κυβερνείων ἀπό τά πιό διαφορετικά μέρη τῆς Ρωσίας. Αὐτά τά στοιχεῖα πού περιλαβαίνουν μισό ἑκατομμύριο ἀγροτικῶν νοικοκυριῶν δείχνουν

παντοῦ τίς ἴδιες σχέσεις. Στά εὐκατάστατα νοικοκυριά πού ἀποτελοῦν τά 20% ὅλων τῶν νοικοκυριῶν ἀναλογοῦν τά 26,1% - 30,3% τοῦ πληθυσμοῦ καί τά 29,0% - 36,7% τῆς κληρουχικῆς γῆς. Στά πιό φτωχά νοικοκυριά πού ἀποτελοῦν τά 50% ὅλων τῶν νοικοκυριῶν ἀναλογοῦν τά 36,6% - 44,7% τοῦ πληθυσμοῦ καί τά 33,0% - 37,7% τῆς κληρουχικῆς γῆς. Ἡ ἀναλογία στήν κατανομή τῆς κληρουχικῆς γῆς ὑπάρχει παντοῦ καί ταυτόχρονα παντοῦ ἐκδηλώνεται τό γεγονός ὅτι ἡ κοινότητα *γέρνει* πρός τήν πλευρά τῆς ἀγροτικῆς ἀστικῆς τάξης. Οἱ παρεκκλίσεις ἀπό τήν ἀναλογία γίνονται παντοῦ πρός ὄφελος τῶν ἀνώτερων ὁμάδων τῆς ἀγροτιᾶς.

Ἔτσι, θά ἦταν μεγάλο λάθος ἄν νομίζαμε ὅτι, μελετώντας τήν κατάταξη τῆς ἀγροτιᾶς σέ ὁμάδες ἀνάλογα μέ τήν οἰκονομική τους κατάσταση, ἀγνοοῦμε τήν «ἐξισωτική» ἐπίδραση τῆς κοινότητας. Ἀκριβῶς τό ἀντίθετο, ἐμεῖς ἴσα-ἴσα ὑπολογίζουμε μέ ἀκριβῆ στοιχεῖα τήν πραγματική οἰκονομική σημασία αὐτοῦ τοῦ ἐξισωτισμοῦ. Ἐμεῖς ἀκριβῶς δείχνουμε, ὥς ποῦ ἐπεκτείνεται αὐτός ὁ ἐξισωτισμός, ποῦ δδηγεῖ σέ τελευταία ἀνάλυση τό ὅλο σύστημα τῶν ἀναδασμῶν. Ὡστόσο, ἔστω κι' ἄν δίνει αὐτό τό σύστημα τήν καλύτερη κατανομή τῶν γαιῶν διάφορης ποιότητας καί διάφορων κτημάτων, εἶναι ἀναμφισβήτητο τό γεγονός ὅτι ἡ ὑπεροχή τῶν εὔπορων ὁμάδων τῆς ἀγροτιᾶς ἀπέναντι στίς πιό φτωχές ἐκφράζεται *καί* στήν κατανομή τῆς κληρουχικῆς γῆς. Ἡ κατανομή τῶν ἄλλων, μή κληρουχικῶν γαιῶν, εἶναι, ὅπως θά δοῦμε τώρα, ἀσύγκριτα πιό ἀνισόμετρη.

Εἶναι γνωστή ἡ σημασία πού ἔχει ἡ ἐνοικίαση τῆς γῆς γιά τό ἀγροτικό νοικοκυριό. Ἡ ἀνάγκη γῆς προκαλεῖ ἐξαιρετικά ποικίλες μορφές ὑποδουλωτικῶν σχέσεων πάνω σ' αὐτή τή βάση. Ὅπως εἴπαμε καί πιό πάνω, ἡ ἐνοικίαση τῆς γῆς ἀπό τούς ἀγρότες στήν οὐσία ἀποτελεῖ σχεδόν πάντα σύστημα ξεπληρωμῆς μέ δουλιά γιά τό τσιφλικάδικο νοικοκυριό, ἀποτελεῖ δουλοπαροικιακό τρόπο ἀπόκτησης ἐργατικῶν χεριῶν γιά τόν ἀφέντη. Ἔτσι, ἡ δουλοπαροικιακή σημασία τῆς ἐνοικίασης τῆς γῆς ἀπό τούς ἀγρότες στή χώρα μας εἶναι ἀναμφισβήτητη. Μά, μιά καί ἔχουμε μπροστά μας τήν καπιταλιστική ἐξέλιξη τῆς δοσμένης χώρας, πρέπει νά ἐρευνήσουμε εἰδικά, πῶς ἐμφανίζονται καί ἄν ἐμφανίζονται *ἀστικές* σχέσεις στήν ἐνοικίαση τῆς γῆς ἀπό τούς ἀγρότες. Γιά τό σκοπό αὐτό εἶναι καί πάλι ἀπαραίτητα τά στοιχεῖα γιά τίς διάφορες οἰκο-

νομικές ὁμάδες τῆς ἀγροτιᾶς καί ὄχι γιά ὁλόκληρες κοινότητες καί χωριά. Π.χ., στά «Συμπεράσματα τῆς στατιστικῆς τῶν ζέμστβο» ὁ κ. Κάρισεφ ὑποχρεώθηκε νά ἀναγνωρίσει ὅτι τά ἐνοίκια σέ εἶδος (δηλ. τά ἐνοίκια ὄχι σέ χρῆμα, μά μέ μισακάρικο σύστημα ἤ ἔναντι ξεπληρωμῆς μέ δουλιά) εἶναι *παντοῦ* κατά γενικό κανόνα ἀκριβότερα ἀπό τά ἐνοίκια σέ χρῆμα, καί μάλιστα σημαντικά ἀκριβότερα, κάποτε στό διπλάσιο· ὅτι, σέ συνέχεια, στό ἐνοίκιο σέ εἶδος καταφεύγουν *πολύ περισσότερο οἱ πιό φτωχές ὁμάδες τῆς ἀγροτιᾶς*. Οἱ κάπως εὐκατάστατοι ἀγρότες ἐπιδιώκουν νά νοικιάζουν τή γῆ μέ χρήματα. «Ὁ ἐνοικιαστής ἐκμεταλλεύεται καί τήν παραμικρότερη δυνατότητα νά πληρώνει τό ἐνοίκιο σέ χρῆμα κι᾿ ἔτσι νά κάνει πιό φτηνή τήν ἀξία τῆς ξένης γῆς πού χρησιμοποιεῖ» (Κάρισεφ, στό ἔργο πού ἀναφέραμε, σελ. 265).

Συνεπῶς, τά δουλοπαροικιακά γνωρίσματα τῆς ἐνοικίασης τῆς γῆς στή χώρα μας πέφτουν μ᾿ ὅλο τό βάρος τους πάνω στούς πιό φτωχούς ἀγρότες. Οἱ εὔποροι προσπαθοῦν ν᾿ ἀπαλλαγοῦν ἀπὸ τό μεσαιωνικό ζυγό, καί αὐτό τό καταφέρνουν μονάχα στό βαθμό πού διαθέτουν ἀρκετά χρηματικά ποσά. Ἔχεις λεφτά — μπορεῖς νά πάρεις γῆ μέ ἐνοίκιο τοῖς μετρητοῖς μέ βάση τήν τρέχουσα τιμή τῆς ἀγορᾶς. Δέν ἔχεις λεφτά — ὑποδουλώνεσαι, πληρώνεις πανάκριβα γιά τή γῆ μέ τή μορφή μισακάρικου ἤ μέ τή μορφή τοῦ συστήματος τῆς ξεπληρωμῆς μέ δουλιά. Εἴδαμε πιό πάνω πόσο χαμηλότερες εἶναι οἱ τιμές γιά τήν ἐργασία στό σύστημα τῆς ξεπληρωμῆς μέ δουλιά ἀπό τίς τιμές τῆς ἐλεύθερης μίσθωσης. Καί ἐφόσον οἱ ὅροι γιά τή μίσθωση τῆς γῆς εἶναι διαφορετικοί γιά τούς ἀγρότες μέ διαφορετική περιουσιακή κατάσταση, εἶναι φανερό ὅτι δέν μποροῦμε νά περιοριστοῦμε (ὅπως κάνει συνεχῶς ὁ Κάρισεφ) στήν κατάταξη τῶν ἀγροτῶν σέ ὁμάδες ἀνάλογα μέ τόν κλῆρο, γιατί μιά τέτια κατάταξη συγχωνεύει *τεχνητά* νοικοκυριά διαφορετικῆς περιουσιακῆς κατάστασης, ἀνακατεύει τό ἀγροτικό προλεταριάτο μέ τήν ἀγροτική ἀστική τάξη.

Ἄς πάρουμε γιά παραστατικό παράδειγμα τά στοιχεῖα γιά τό νομό Καμίσιν, τοῦ κυβερνείου Σαράτοφ, πού εἶναι σχεδόν πέρα ὥς πέρα κοινοτικό (ἀπό τίς 2455 κοινότητες αὐτοῦ τοῦ κυβερνείου οἱ 2436 ἔχουν τή γῆ σέ κοινοτική ἰδιοκτησία). Νά ποιές εἶναι ἐδῶ οἱ σχέσεις ἀνάμεσα στίς διάφορες ὁμάδες νοικοκυριῶν, σύμφωνα μέ τή γῆ πού ἐνοικιάζουν:

Ὁμάδες νοικοκυρέων	% τῶν νοικοκυριῶν	Ντεσιατίνες πού ἀναλογοῦν κατά κλῆρο	
		Κληρουχική καλλιεργούμενη γῆ	Γῆ πού παίρνεται μέ ἐνοίκιο
Χωρίς ζῶα ἐργασίας	26,4	5,4	0,3
Μέ 1 ζῶο ἐργασίας	20,3	6,5	1,6
» 2 ζῶα »	14,6	8,5	3,5
» 3 » »	9,3	10,1	5,6
» 4 » »	8,3	12,5	7,4
» 5 καί ἄνω ζῶα	21,1	16,1	16,6
Σύνολο	100,0	9,3	5,4

Ἡ κατανομή τῆς κληρουχικῆς γῆς μᾶς εἶναι ἤδη γνωστή: τά εὐκατάστατα νοικοκυριά εἶναι πιό καλά ἐφοδιασμένα μέ τέτια γῆ κατ' ἄτομο, ἀπ' ὅ,τι τά φτωχά. Ἡ κατανομή τῆς ἐνοικιαζόμενης γῆς ἀποδείχνεται *δεκάδες φορές* πιό ἀνισόμετρη. Ἡ ἀνώτερη ὁμάδα ἔχει τριπλάσια ἔκταση κληρουχικῆς γῆς ἀπ' ὅ,τι ἡ κατώτερη (16,1 ἔναντι 5,4). Ὅσο γιά τή γῆ πού παίρνεται μ' ἐνοίκιο, αὐτή στήν ἀνώτερη ὁμάδα εἶναι *πενήντα φορές* περισσότερη ἀπ' ὅ,τι στήν κατώτερη (16,6 ἔναντι 0,3). Συνεπῶς, ἡ ἐνοικίαση τῆς γῆς δέν ἐξισώνει τίς διαφορές πού ὑπάρχουν ἀνάμεσα στούς ἀγρότες ὡς πρός τήν οἰκονομική τους δύναμη, μά τίς δυναμώνει, τίς ὀξύνει πολλαπλάσια. Τό ἀντίθετο συμπέρασμα πού τό συναντοῦμε ἐπανειλημμένα στούς οἰκονομολόγους-ναρόντνικους (Β.Β., Νικ.-ον, Μαρές, Κάρισεφ, Βιχλιάγεφ κ. ἄ.) στηρίζεται στό παρακάτω λάθος. Παίρνουν συνήθως τήν κατάταξη τῶν ἀγροτῶν σέ ὁμάδες ἀνάλογα μέ τόν κλῆρο καί δείχνουν ὅτι αὐτοί πού ἔχουν μικρό κλῆρο παίρνουν περισσότερη γῆ μέ ἐνοίκιο ἀπ' ὅση παίρνουν αὐτοί πού ἔχουν μεγαλύτερο κλῆρο. Κι' ἐδῶ σταματοῦν, δίχως νά δείχνουν ὅτι γῆ μέ ἐνοίκιο παίρνουν κυρίως τά εὔπορα νοικοκυριά τῶν κοινοτήτων πού ἔχουν μικρό κλῆρο, κι' ὅτι γιαυτό ὁ φαινομενικός ἐξισωτισμός τῶν κοινοτήτων κρύβει ἁπλούστατα τήν πιό μεγάλη ἀνισομετρία κατανομῆς στό ἐσωτερικό τῆς κοινότητας. Λ.χ. ὁ ἴδιος ὁ Κάρισεφ ἀναγνωρίζει ὅτι «σέ μεγάλη ἔκταση παίρνουν γῆ μ' ἐνοίκιο, α) οἱ κατηγορίες πού εἶναι λιγότερο ἐξασφαλισμένες μέ γῆ, ὅμως β) ἐκεῖνες οἱ ὁμάδες μέσα στίς παραπάνω κατηγορίες πού εἶναι περισσότερο ἐξασφαλισμένες» (σελ. 139 τοῦ ἴδιου ἔργου), παρόλα αὐτά ὅμως, δέν ἐρευνᾶ συστηματικά τήν κατανομή τῆς γῆς πού παίρνεται μέ ἐνοίκιο κατά ὁμάδες.

Γιά νά φανεῖ πιό καθαρά αὐτό τό λάθος τῶν οἰκονομολό-

γων-ναρόντνικων, ἄς ἀναφέρουμε ἕνα παράδειγμα τοῦ κ. Μαρές (στό βιβλίο «Ἡ ἐπίδραση τῆς σοδιᾶς καί τῆς τιμῆς τῶν σιτηρῶν», τ. Ι, σελ. 34). Ἀπό τά στοιχεῖα γιά τό νομό Μελιτόπολ, ὁ Μαρές βγάζει τό συμπέρασμα ὅτι «ἡ κατ' ἄτομο κατανομή τῆς γῆς πού παίρνεται μέ ἐνοίκιο εἶναι κατά προσέγγιση ἰσόμετρη». Τί συμβαίνει ἐδῶ; Συμβαίνει τό ἑξῆς: ἄν κατανείμουμε τά νοικοκυριά ἀνάλογα μέ τόν ἀριθμό τῶν δουλευτῶν ἀνδρικοῦ φύλου, θά φανεῖ ὅτι τά νοικοκυριά πού δέν ἔχουν δουλευτές παίρνουν μέ ἐνοίκιο «κατά μέσο ὅρο» 1,6 ντεσιατίνες κατά νοικοκυριό πού νοικιάζει γῆ, τά νοικοκυριά πού ἔχουν ἕνα δουλευτή 4,4 ντεσ., μέ δυό δουλευτές 8,3 ντεσ., μέ τρεῖς 14,0 ντεσ. Ἐδῶ ἀκριβῶς βρίσκεται ἡ οὐσία ὅτι αὐτοί οἱ «μέσοι ὅροι» συνενώνουν νοικοκυριά μέ ἐντελῶς διαφορετική οἰκονομική κατάσταση, ὅτι ἀνάμεσα, λ.χ., στά νοικοκυριά μέ ἕνα δουλευτή ὑπάρχουν νοικοκυριά πού παίρνουν μέ ἐνοίκιο 4 ντεσιατίνες καί σπέρνουν 5-10 ντεσιατίνες καί ἔχουν 2 - 3 ζῶα ἐργασίας, καί νοικοκυριά πού παίρνουν μέ ἐνοίκιο 38 ντεσιατίνες, σπέρνουν πάνω ἀπό 50 ντεσιατίνες καί ἔχουν 4 καί πάνω ζῶα ἐργασίας. Ἔτσι, ὁ ἐξισωτισμός πού συμπεραίνει ὁ κ. Μαρές εἶναι *εἰκονικός*. Στήν πραγματικότητα, στό νομό Μελιτόπολ τά πλουσιότατα νοικοκυριά, πού ἀποτελοῦν τά 20% ὅλων τῶν νοικοκυριῶν, ἄν καί εἶναι περισσότερο ἐφοδιασμένα μέ κληρουχική καί μέ ἀγορασμένη γῆ, συγκεντρώνουν τά 66,3%, δηλ. τά $^2/_3$ ὅλης τῆς γῆς πού ἐνοικιάζεται, ἀφήνοντας μονάχα τά 5,6% αὐτῆς τῆς γῆς στά φτωχότερα νοικοκυριά, πού ἀποτελοῦν τό μισό ὅλων τῶν νοικοκυριῶν.

Προχωροῦμε. Ὅταν ἔχουμε, ἀπό τό ἕνα μέρος, τήν ἐνοικίαση μιᾶς ντεσιατίνας ἤ ἀκόμη καί ἑνός μέρους της ἀπό τά νοικοκυριά χωρίς ἄλογο ἤ μέ ἕνα ἄλογο, καί ἀπό τό ἄλλο μέρος, τήν ἐνοικίαση 7-16 ντεσιατίνων ἀπό νοικοκυριά μέ 4 καί πάνω ἄλογα, εἶναι καθαρό ὅτι ἐδῶ ἡ ποσότητα περνάει σέ ποιότητα. Ἡ πρώτη ἐνοικίαση εἶναι ἐνοικίαση ἀπό ἀνέχεια, ἐνοικίαση ὑποδουλωτική. Ὁ «ἐνοικιαστής» πού βρίσκεται σέ τέτιες συνθῆκες, δέν μπορεῖ νά μή μετατραπεῖ σέ ὄργανο ἐκμετάλλευσης μέ τό σύστημα τῆς ξεπληρωμῆς μέ δουλιά, τῆς χειμωνιάτικης μίσθωσης, τοῦ δανεισμοῦ χρημάτων κτλ. Ἀντίθετα, τό νοικοκυριό πού ἔχει 12-16 ντεσιατίνες κληρουχικῆς γῆς καί ἐνοικιάζει *ἐπιπλέον* 7-16 ντεσιατίνες, εἶναι φανερό ὅτι ἐνοικιάζει ὄχι ἀπό ἀνέχεια, ἀλλά ἀπό πλοῦτο, ὄχι γιά «τροφή», μά γιά πλουτισμό, γιά νά «βγάλει λεφτά». Βλέπουμε ἐδῶ

καθαρά τή μετατροπή τῆς ἐνοικίασης τῆς γῆς σέ καπιταλιστικό σύστημα φάρμας, τή γένεση τῆς ἐπιχείρησης στή γεωργία. Τέτια νοικοκυριά, ὅπως θά δοῦμε παρακάτω, δέν τά βγάζουν πέρα δίχως τή μίσθωση ἐργατῶν γῆς.

Μπαίνει τώρα τό ἐρώτημα: κατά πόσο εἶναι γενικό φαινόμενο αὐτή ἡ ἐνοικίαση τῆς γῆς μέ καθαρά ἐπιχειρηματικό σκοπό; Θ' ἀναφέρουμε παρακάτω στοιχεῖα πού δείχνουν ὅτι σέ διαφορετικές περιοχές τῆς ἐμπορευματικῆς γεωργίας ἡ αὔξηση τοῦ ἐπιχειρηματικοῦ νοικοκυριοῦ παρουσιάζεται διαφορετικά. Γιά τήν ὥρα ἄς παραθέσουμε ἀκόμη μερικά παραδείγματα καί ἄς βγάλουμε τά γενικά συμπεράσματα σχετικά μέ τήν ἐνοικίαση τῆς γῆς.

Στό νομό Ντνιεπρόβσκ τοῦ κυβερνείου Ταυρίδας τά νοικοκυριά πού σπέρνουν 25 καί πάνω ντεσιατίνες ἀποτελοῦν τά 18,2% τοῦ συνολικοῦ ἀριθμοῦ. Ἔχουν κληρουχική γῆ 16 - 17 ντεσιατίνες κατά νοικοκυριό καί ἐνοικιάζουν ἀπό 17-44 ντεσιατίνες. Στό νομό Νοβοουζένσκ τοῦ κυβερνείου Σαμάρας τά νοικοκυριά πού ἔχουν 5 καί πάνω ζῶα ἐργασίας ἀποτελοῦν τά 24,7% τοῦ συνολικοῦ ἀριθμοῦ. Σπέρνουν 25 - 53 - 149 ντεσιατίνες κατά νοικοκυριό, ἐνοικιάζοντας γῆ πού δέν ἀνήκει σέ κληρούχους, ἀπό 14 - 54 - 304 ντεσιατίνες κατά νοικοκυριό (ὁ πρῶτος ἀριθμός ἀναφέρεται στήν ὁμάδα τῶν νοικοκυριῶν μέ 5 - 10 ζῶα ἐργασίας, τά 17,1% τῶν νοικοκυριῶν, ὁ δεύτερος: 10 - 20 ζῶα, τά 5,8% τῶν νοικοκυριῶν, ὁ τρίτος: 20 καί πάνω ζῶα, τό 1,8% τῶν νοικοκυριῶν). Κληρουχική γῆ τά νοικοκυριά αὐτά ἐνοικιάζουν ἀπό ἄλλες κοινότητες 12 - 29 - 67 ντεσιατίνες καί ἀπό τήν κοινότητά τους 9 - 21 - 74 ντεσιατίνες. Στό νομό Κρασνοουφίμσκ τοῦ κυβερνείου Πέρμ καλλιεργοῦν ἀπό 20 ντεσιατίνες καί πάνω τά 10,1% τοῦ συνόλου τῶν νοικοκυριῶν. Ἔχουν κλῆρο μέ 28 - 44 ντεσ. κατά νοικοκυριό καί ἐνοικιάζουν ἀπό 14 - 40 ντεσ. χωράφια καί ἀπό 118 - 261 ντεσ. λιβάδια. Σέ δυό νομούς τοῦ κυβερνείου Ὀριόλ (Ἐλέτς καί Τρουμπτσέβσκ) τά νοικοκυριά πού ἔχουν 4 καί πάνω ἄλογα ἀποτελοῦν τά 7,2% τοῦ συνόλου. Ἔχοντας κλῆρο μέ 15,2 ντεσιατίνες μαζί μέ τή γῆ πού ἀγοράζουν καί τή γῆ πού ἐνοικιάζουν τά νοικοκυριά αὐτά φτάνουν τή γῆ πού χρησιμοποιοῦν ὥς τίς 28,4 ντεσιατίνες. Στό νομό Ζαντόνσκ τοῦ κυβερνείου Βορόνεζ οἱ ἀντίστοιχοι ἀριθμοί εἶναι: τά 3,2% τῶν νοικοκυριῶν ἀπό 17,1 ντεσιατίνες κληρουχικῆς γῆς καί ἀπό 33,2 ντεσ. τοῦ συνόλου τῆς γῆς πού χρησιμοποιεῖται. Σέ τρεῖς νομούς τοῦ κυβερνείου τοῦ Νίζνι Νόβγκοροντ (Κνιαγκίνινο,

Μακάριεβο καί Βασίλσκι) τά 9,5% τῶν νοικοκυριῶν ἔχουν 3 καί περισσότερα ἄλογα. Ἔχουν ἀπό 13 - 16 ντεσιατίνες κληρουχικῆς γῆς κατά νοικοκυριό καί χρησιμοποιοῦν συνολικά γῆ ἀπό 21 - 34 ντεσιατίνες.

Ἀπό δῶ φαίνεται ὅτι στήν ἀγροτιά ἡ ἐνοικίαση γῆς γιά ἐπιχειρηματικό σκοπό δέν εἶναι οὔτε μεμονωμένο, οὔτε τυχαῖο φαινόμενο, ἀλλά γενικό καί παρουσιάζεται παντοῦ. Παντοῦ ξεχωρίζουν ἀπό τήν κοινότητα τά εὔπορα νοικοκυριά πού ἀποτελοῦν πάντοτε μιά ἀσήμαντη μειοψηφία καί ὀργανώνουν πάντα τήν καπιταλιστική γεωργία, ἐνοικιάζοντας γῆ γιά ἐπιχειρηματικό σκοπό. Γιαυτό μέ γενικές φράσεις, σχετικά μέ τήν ἐνοικίαση τῆς γῆς γιά ἐπισιτιστικούς σκοπούς καί τήν καπιταλιστική ἐνοικίαση γῆς, δέν μποροῦμε νά ἐξηγήσουμε τίποτε στά ζητήματα τοῦ ἀγροτικοῦ μας νοικοκυριοῦ: πρέπει νά μελετοῦμε τά *συγκεκριμένα στοιχεῖα* γιά τήν ἀνάπτυξη τῶν δουλοπαροικιακῶν χαρακτηριστικῶν γνωρισμάτων τῆς ἐνοικίασης τῆς γῆς καί γιά τή διαμόρφωση *μέσα σ' αὐτήν τήν ἴδια* τῶν καπιταλιστικῶν σχέσεων.

Ἀναφέραμε πιό πάνω στοιχεῖα σχετικά μέ τό ποσοστό τοῦ πληθυσμοῦ καί τῆς κληρουχικῆς γῆς πού συγκεντρώνουν τά πιό εὔπορα νοικοκυριά, τά ὁποῖα ἀποτελοῦν τά 20% ὅλων τῶν νοικοκυριῶν. Μποροῦμε τώρα νά προσθέσουμε ὅτι αὐτά συγκεντρώνουν ἀπό 50,8% ὥς 83,7% ὅλης τῆς γῆς πού ἐνοικιάζουν οἱ ἀγρότες, ἀφήνοντας στά νοικοκυριά τῶν κατώτερων ὁμάδων, πού ἀποτελοῦν τά 50% ὅλων τῶν νοικοκυριῶν, ἀπό 5% ὥς 16% τοῦ συνόλου τῆς γῆς πού ἐνοικιάζεται. Τό συμπέρασμα ἀπό δῶ εἶναι καθαρό: ἄν μᾶς ρωτήσουν, ποιά ἐνοικίαση γῆς ὑπερτερεῖ στή Ρωσία, αὐτή πού γίνεται γιά ἐπισιτιστικούς σκοπούς ἤ ἐκείνη πού γίνεται γιά ἐπιχειρηματικούς, ἡ ἐνοικίαση ἀπό ἀνέχεια ἤ ἡ ἐνοικίαση τῶν εὔπορων ἀγροτῶν, ἡ δουλοπαροικιακή (τῆς ξεπληρωμῆς μέ δουλιά, ἡ ὑποδουλωτική) ἐνοικίαση ἤ ἡ ἀστική, τότε ἡ ἀπάντηση δέν μπορεῖ νά εἶναι παρά μόνο μιά. Ὡς πρός τόν ἀριθμό τῶν νοικοκυριῶν πού νοικιάζουν γῆ, εἶναι ἀναμφισβήτητο ὅτι ἡ πλειοψηφία τῶν ἐνοικιαστῶν ἐνοικιάζει γῆ ἀπό ἀνέχεια. Γιά τήν τεράστια πλειοψηφία τῶν ἀγροτῶν ἡ ἐνοικίαση γῆς εἶναι ὑποδούλωση. Ὡς πρός τήν ἔκταση τῆς ἐνοικιαζόμενης γῆς, εἶναι ἀναμφισβήτητο ὅτι ὄχι λιγότερο ἀπό τή μισή βρίσκεται στά χέρια τῆς εὔπορης ἀγροτιᾶς, τῆς ἀστικῆς τάξης τοῦ χωριοῦ, πού ὀργανώνει τήν καπιταλιστική γεωργία.

Τά στοιχεῖα σχετικά μέ τίς τιμές τῆς ἐνοικιαζόμενης γῆς

συνήθως ἀναφέρονται μονάχα «κατά μέσο ὅρο» γιά ὅλους τούς ἐνοικιαστές καί γιά ὅλη τή γῆ. Μέχρι ποιό βαθμό αὐτοί οἱ μέσοι ἀριθμοί *ἐξωραΐζουν* τήν ἀπέραντη φτώχεια καί τήν καταπίεση τῶν ἀγροτῶν, φαίνεται ἀπό τά στοιχεῖα τῆς στατιστικῆς τῶν ζέμστβο γιά τό νομό Ντνιεπρόβσκ τοῦ κυβερνείου τῆς Ταυρίδας, ὅπου σάν σπάνια ἐξαίρεση ἀναφέρονται οἱ τιμές μέ τίς ὁποῖες ἐνοικιάζουν τή γῆ οἱ διάφορες ὁμάδες τῆς ἀγροτιᾶς:

	Ποσοστό τῶν νοικοκυριῶν πού νοικιάζουν γῆ	Χωράφια σέ ντεσιατίνες κατά νοικοκυριό πού ἐνοικιάζει γῆ	Τιμή τῆς 1 ντεσιατίνας σέ ρούβλια
Νοικοκυριά πού σπέρνουν ὥς 5 ντεσ.	25	2,4	15,25
» » » 5 - 10 »	42	3,9	12,00
» » » 10 - 25 »	69	8,5	4,75
» » » 25 - 50 »	88	20,0	3,75
» » » πάνω ἀπό 50 »	91	48,6	3,55
Σύνολο	56,2	12,4	4,23

Ἔτσι, ἡ «μέση» τιμή τῆς ἐνοικιαζόμενης γῆς — 4 ρούβλια καί 23 καπίκια ἡ ντεσιατίνα — ἀποτελεῖ καθαρή διαστρέβλωση τῆς πραγματικότητας, γιατί σβήνει τίς ἀντιθέσεις πού ἀποτελοῦν τήν ἴδια τήν οὐσία τοῦ ζητήματος. Ἡ φτωχολογιά εἶναι ὑποχρεωμένη νά ἐνοικιάζει γῆ σέ καταστροφική τιμή, πάνω ἀπό τρεῖς φορές μεγαλύτερη ἀπό τή μέση τιμή. Οἱ πλούσιοι ἀγοράζουν «χοντρικά» τή γῆ καί σέ συμφέρουσα τιμή καί, φυσικά, τή δίνουν, ἄν παρουσιαστεῖ εὐκαιρία στό γείτονα πού ἔχει ἀνάγκη, μέ κέρδος 275%. Ὑπάρχει ἐνοικίαση καί ἐνοικίαση. Ὑπάρχει ἡ δουλοπαροικιακή ὑποδούλωση, ὑπάρχει **τό** ἰρλανδικό σύστημα ἐνοικίασης τῆς γῆς, καί ὑπάρχει τό **ἐμ**πόριο τῆς γῆς, τό καπιταλιστικό σύστημα τῶν φάρμερ.

Ἕνα τέτιο φαινόμενο σάν τήν παραχώρηση ἀπό τούς ἀγρότες τοῦ κλήρου μέ ἐνοίκιο, δείχνει ἀκόμη πιό παραστατικά τίς καπιταλιστικές σχέσεις στό ἐσωτερικό τῆς κοινότητας, τήν καταστροφή τῆς φτωχολογιᾶς καί τόν πλουτισμό τῆς μειοψηφίας σέ βάρος αὐτῆς τῆς μάζας πού καταστρέφεται. Τό πάρσιμο καί τό δόσιμο τῆς γῆς μέ ἐνοίκιο εἶναι φαινόμενα τέτιου εἴδους, πού δέν ἔχουν καμιά σχέση μέ τήν κοινότητα καί τόν ἐξισωτισμό της. Τί σημασία θά ἔχει στή ζωντανή πραγματικότητα αὐτός ὁ ἐξισωτισμός στήν κατανομή τῶν κλήρων,

ὅταν ἡ φτωχολογιά εἶναι ὑποχρεωμένη *νά δίνει μέ ἐνοίκιο* στούς πλούσιους τή γῆ πού τῆς παραχωρήθηκε μέ ἐξισωτικό τρόπο; Καί μποροῦμε μήπως νά φανταστοῦμε πιό χειροπιαστή διάψευση τῶν «κοινοτιστικῶν» ἀντιλήψεων ἀπό τό γεγονός αὐτό πού δείχνει πώς ἡ ζωή *παρακάμπτει* τόν ἐπίσημο, ληξιαρχικό, γραφειοκρατικό ἐξισωτισμό τῶν κλήρων; Ἡ ἀδυναμία ὁποιουδήποτε ἐξισωτισμοῦ μπροστά στόν ἀναπτυσσόμενο καπιταλισμό ἀποδείχνεται πειστικά ἀπό τό γεγονός ὅτι ἡ φτωχολογιά δίνει μέ ἐνοίκιο τόν κλῆρο της καί οἱ πλούσιοι συγκεντρώνουν στά χέρια τους τή γῆ πού ἐνοικιάζεται.

Πόσο πλατιά εἶναι διαδομένο αὐτό τό φαινόμενο τῆς ἐνοικίασης τῶν κλήρων; Σύμφωνα μέ τίς ἀπαρχαιωμένες πιά τώρα στατιστικές ἔρευνες τῶν ζέμστβο τῆς 9ης δεκαετίας τοῦ περασμένου αἰώνα, στίς ὁποῖες εἴμαστε πρός τό παρόν ὑποχρεωμένοι νά περιοριστοῦμε, ὁ ἀριθμός τῶν νοικοκυριῶν πού δίνουν γῆ μέ ἐνοίκιο καί τό ποσοστό τῶν κλήρων πού δίνεται μέ ἐνοίκιο φαίνονται μικρά. Π.χ. στό νομό Ντνιεπρόβσκ τοῦ κυβερνείου Ταυρίδας, δίνουν μέ ἐνοίκιο κληρουχική γῆ τά 25,7% τῶν νοικοκυρέων. Τό ποσοστό τῆς κληρουχικῆς γῆς πού δίνεται μέ ἐνοίκιο εἶναι 14,9%. Στό νομό Νοβοουζένσκ τοῦ κυβερνείου Σαμάρας δίνουν γῆ μέ ἐνοίκιο τά 12% τῶν νοικοκυριῶν. Στό νομό Καμίσιν τοῦ κυβερνείου Σαράτοφ τό ποσοστό τῆς γῆς πού δίνεται μέ ἐνοίκιο εἶναι 16%. Στό νομό Κρασνοουφίμσκ τοῦ κυβερνείου Πέρμ δίνουν μέ ἐνοίκιο καλλιεργήσιμη ἔκταση κληρουχικῆς γῆς 8 $^1/_2$ χιλιάδες νοικοκυρέοι ἀπό τίς 23 $^1/_2$, δηλ. πάνω ἀπό τό ἕνα τρίτο. Δίνονται μέ ἐνοίκιο 50 $^1/_2$ χιλ. ντεσιατίνες κληρουχικῆς γῆς ἀπό τίς 410 χιλιάδες, δηλ. περίπου 12%. Στό νομό Ζαντόνσκ τοῦ κυβερνείου Βορόνεζ δίνονται μέ ἐνοίκιο 6 $^1/_2$ χιλιάδες ντεσιατίνες κληρουχικῆς γῆς ἀπό τίς 135 $^1/_2$ χιλ., δηλ. λιγότερο ἀπό 5%. Σέ τρεῖς νομούς τοῦ κυβερνείου Νίζνι Νόβγκοροντ 19 χιλιάδες ντεσιατίνες ἀπό τίς 433 χιλιάδες, δηλ. κι' ἐδῶ λιγότερο ἀπό 5%. Ὅλοι ὅμως αὐτοί οἱ ἀριθμοί μόνο φαινομενικά εἶναι ἀσήμαντοι, γιατί παρόμοια ποσοστά περικλείουν τή σιωπηρή προϋπόθεση ὅτι τάχα τή γῆ τή δίνουν μέ ἐνοίκιο λίγο-πολύ ἰσόμετρα οἱ νοικοκυρέοι ὅλων τῶν ὁμάδων. Μιά τέτια ὅμως προϋπόθεση βρίσκεται σέ ἄμεση ἀντίθεση μέ τήν πραγματικότητα. Πολύ πιό σπουδαῖο ἀπό τούς ἀπόλυτους ἀριθμούς τῆς γῆς πού παίρνεται καί τῆς γῆς πού δίνεται μέ ἐνοίκιο, ἀπό τά μέσα ποσοστά τῆς γῆς πού δίνεται μέ ἐνοίκιο ἤ τῶν νοικοκυρέων πού δίνουν τή γῆ μέ ἐνοίκιο, εἶναι τό γεγονός ὅτι γῆ μέ ἐνοίκιο δίνει κυρίως

ἡ φτωχολογιά κι' ὅτι τή μεγαλύτερη ἔκταση γῆς τή νοικιάζουν οἱ εὔποροι. Σχετικά μ' αὐτό, τά στοιχεῖα τῶν στατιστικῶν ἐρευνῶν τῶν ζέμστβο δέν ἀφήνουν οὔτε ἴχνος ἀμφιβολίας. Στά περισσότερο εὔπορα νοικοκυριά, πού ἀποτελοῦν τά 20% ὅλων τῶν νοικοκυριῶν, ἀναλογοῦν ἀπό 0,3% ὥς 12,5% τοῦ συνόλου τῆς γῆς πού δίνεται μέ ἐνοίκιο. Ἀντίθετα, στά νοικοκυριά τῶν κατώτερων ὁμάδων, τά ὁποῖα ἀποτελοῦν τά 50% ὅλων τῶν νοικοκυριῶν, ἀπό τό σύνολο τῆς γῆς πού δίνεται μέ ἐνοίκιο ἀναλογεῖ ἀπό 63,3% ὥς 98,0%. Καί αὐτή τή γῆ πού τή δίνει μέ ἐνοίκιο ἡ φτωχολογιά τή νοικιάζουν, φυσικά, οἱ ἴδιοι αὐτοί εὔποροι ἀγρότες. Ἐδῶ καί πάλι εἶναι καθαρό ὅτι στίς διάφορες ὁμάδες τῆς ἀγροτιᾶς τό δόσιμο τῆς γῆς μέ ἐνοίκιο ἔχει διαφορετική σημασία: ἡ φτωχολογιά δίνει τή γῆ μέ ἐνοίκιο ἀπό ἀνέχεια, γιατί δέν ἔχει τή δυνατότητα νά τήν καλλιεργήσει, δέν ἔχει σπόρο, ζῶα, σύνεργα, γιατί ἔχει ἀπόλυτη ἀνάγκη ἀπό χρήματα. Οἱ πλούσιοι δίνουν λίγη γῆ μέ ἐνοίκιο, εἴτε γιά νά ἀλλάξουν ἕνα κομμάτι γῆς μ' ἄλλο πρός τό συμφέρον τοῦ νοικοκυριοῦ, εἴτε γιά νά κάνουν καθαρό ἐμπόριο γῆς.

Νά τά συγκεκριμένα στοιχεῖα σχετικά μέ τό νομό Ντνιεπρόβσκ τοῦ κυβερνείου Ταυρίδας:

	Ποσοστά: Τῶν νοικοκοιρέων πού δίνουν μέ ἐνοίκιο κληρουχική γῆ	Ποσοστά: Τῆς κληρουχικῆς γῆς πού δίνεται μέ ἐνοίκιο
Πού δέν σπέρνουν	80	97,1
Πού σπέρνουν μέχρι 5 ντεσ.	30	38,4
» » 5 - 10 »	23	17,2
» » 10 - 25 »	16	8,1
» » 25 - 50 »	7	2,9
» » πάνω ἀπό 50 »	7	13,8
Σ' ὅλο τό νομό	25,7	14,9

Μήπως δέν φαίνεται καθαρά ἀπό τά στοιχεῖα αὐτά ὅτι ἡ ἐγκατάλειψη τῆς γῆς καί ἡ προλεταριοποίηση συνδυάζεται ἐδῶ σέ τεράστια ἔκταση μέ τό ἐμπόριο τῆς γῆς ἀπό μιά μηδαμινή χούφτα πλουσίων; Δέν εἶναι μήπως χαρακτηριστικό ὅτι τό ποσοστό τῆς κληρουχικῆς γῆς πού δίνεται μέ ἐνοίκιο αὐξάνει σ' ἐκείνους ἀκριβῶς τούς μεγάλους καλλιεργητές πού ἔχουν 17 ντεσ. κλῆρο κατά νοικοκυριό, 30,0 ντεσ. ἀγορασμένη γῆ καί 44,0 ντεσ. γῆ ἐνοικιασμένη; Γενικά ὅλη ἡ ὁμάδα τῶν φτω-

χῶν στό νομό Ντνιεπρόβσκ, δηλ. τά 40% τῶν νοικοκυριῶν, ἔχοντας 56 χιλ. ντεσιατίνες κληρουχικῆς γῆς ἐνοικιάζει 8 χιλιάδες καί δίνει μέ ἐνοίκιο 21 1/2 χιλ. ντεσιατίνες. Ἐνῶ ἡ ὁμάδα τῶν εὐπόρων, πού ἀποτελεῖ τά 18,4% τῶν νοικοκυριῶν, καί ἔχει 62 χιλιάδες ντεσιατίνες κληρουχική γῆ, δίνει μέ ἐνοίκιο 3 χιλ. ντεσιατίνες κληρουχική γῆ καί ἐνοικιάζει 82 χιλ. ντεσιατίνες. Σέ τρεῖς νομούς τοῦ κυβερνείου Ταυρίδας αὐτή ἡ ὁμάδα τῶν εὐπόρων ἐνοικιάζει 150 χιλιάδες ντεσιατίνες κληρουχική γῆ, δηλ. τά τρία πέμπτα ὅλης τῆς κληρουχικῆς γῆς πού δίνεται μέ ἐνοίκιο! Στό νομό Νοβοουζένσκ τοῦ κυβερνείου Σαμάρας τά 47% τῶν νοικοκυριῶν πού δέν ἔχουν ἄλογο καί τά 13% τῶν νοικοκυριῶν πού ἔχουν ἕνα ἄλογο δίνουν μέ ἐνοίκιο κληρουχική γῆ, ἐνῶ οἱ ἰδιοκτῆτες 10 καί πάνω ζώων ἐργασίας, δηλ. μονάχα τά 7,6% τοῦ συνόλου τῶν νοικοκυριῶν ἐνοικιάζουν ἀπό 20 - 30 - 60 - 70 ντεσιατίνες *κληρουχική* γῆ.

Σχετικά μέ τήν ἀγορασμένη γῆ πρέπει νά ποῦμε σχεδόν τά ἴδια πού εἴπαμε καί σχετικά μέ τήν ἐνοικίαση τῆς γῆς. Ἡ διαφορά ἐδῶ εἶναι ὅτι στήν ἐνοικίαση τῆς γῆς ὑπάρχουν δουλοπαροικιακά γνωρίσματα, ὅτι ἡ ἐνοικίαση τῆς γῆς εἶναι κάτω ἀπό ὁρισμένες συνθῆκες ξεπληρωμή μέ δουλιά καί ὑποδούλωση, δηλ. εἶναι τρόπος πρόσδεσης στό τσιφλικάδικο νοικοκυριό ἐργατικῶν χεριῶν ἀπό τούς γειτονικούς ἐξαθλιωμένους ἀγρότες. Ἐνῶ ἡ ἀγορά γῆς γιά ἀτομική ἰδιοκτησία ἀπό τούς ἀγρότες κληρούχους ἀποτελεῖ καθαρά ἀστικό φαινόμενο. Στή Δύση κάποτε προσδένουν στή γῆ τούς ἐργάτες γῆς καί τούς μεροκαματιάρηδες, πουλώντας τους μικρά κομμάτια γῆς. Ἐδῶ στή Ρωσία μιά ἀνάλογη ἐνέργεια ἔχει γίνει ἤδη ἀπό καιρό ἐπίσημα μέ τή μορφή τῆς «μεγάλης μεταρύθμισης» τοῦ 1861, καί τώρα ἡ ἀγορά γῆς ἀπό τούς ἀγρότες ἐκφράζει ἀποκλειστικά τόν ξεχωρισμό τῶν ἐκπροσώπων τῆς ἀγροτικῆς ἀστικῆς τάξης ἀπό τήν κοινότητα. Γιά τό πῶς ἀναπτύχθηκε ὕστερα ἀπό τό 1861 ἡ ἀγορά γῆς ἀπό τούς ἀγρότες, μιλήσαμε παραπάνω, ὅταν ἐξετάζαμε τά στοιχεῖα σχετικά μέ τή γαιοκτησία. Ἐδῶ βέβαια, πρέπει νά τονίσουμε τήν τεράστια συγκέντρωση ἀγορασμένης γῆς στά χέρια τῆς μειοψηφίας. Στά εὔπορα νοικοκυριά, πού ἀποτελοῦν τά 20% ὅλων τῶν νοικοκυριῶν, ἔχουν συγκεντρωθεῖ ἀπό 59,7% ὥς 99% τῆς ἀγορασμένης γῆς, στά φτωχά νοικοκυριά, πού ἀποτελοῦν τά 50% ὅλων τῶν νοικοκυριῶν, ἀπό 0,4% ὥς 15,4% τοῦ συνόλου τῆς γῆς πού ἀγοράστηκε ἀπό τούς ἀγρότες. Γιαυτό καί μποροῦμε ἄφοβα νά βεβαιώσουμε ὅτι ἀπό τά 7 1/2 ἑκατ. ντεσιατίνες γῆ πού ἀπόκτησαν οἱ ἀγρότες

σάν ἀτομική τους ἰδιοκτησία ἀπό τό 1877 ὥς τό 1905 (βλ. πιό πάνω), τά $^2/_3$ ὥς τά $^3/_4$ βρίσκονται στά χέρια μιᾶς μηδαμινῆς μειοψηφίας εὔπορων νοικοκυριῶν. Τό ἴδιο, φυσικά, ἰσχύει καί γιά τήν ἀγορά γῆς ἀπό τούς ἀγροτικούς συνδέσμους καί τίς ἑνώσεις. Τό 1877 οἱ ἀγροτικοί σύνδεσμοι κατεῖχαν ἀγορασμένη γῆ ἔκτασης 765 χιλ. ντεσιατίνες, καί τό 1905 διέθεταν ἤδη 3,7 ἑκατ. ντεσιατίνες, ἐνῶ οἱ ἀγροτικές ἑνώσεις εἶχαν τό 1905 7,6 ἑκατ. ντεσιατίνες γῆ σάν ἀτομική ἰδιοκτησία. Θά ἦταν λάθος νά νομίζουμε ὅτι ἡ γῆ πού ἀγοράζουν ἤ νοικιάζουν οἱ σύνδεσμοι, κατανέμεται διαφορετικά ἀπό ὅτι μέ τήν ἀτομική ἀγορά ἤ τήν ἀτομική ἐνοικίαση. Τά γεγονότα δείχνουν τό ἀντίθετο. Λ.χ., γιά τούς τρεῖς ἠπειρωτικούς νομούς τοῦ κυβερνείου Ταυρίδας συγκεντρώθηκαν στοιχεῖα σχετικά μέ τήν κατανομή τῆς γῆς πού νοικιάζουν ἀπό τό δημόσιο οἱ *σύνδεσμοι* τῶν ἀγροτῶν καί ἀποδείχτηκε ὅτι τά 76% τῆς γῆς πού νοικιάστηκε βρίσκονται στά χέρια τῆς εὔπορης ὁμάδας (περίπου 20% τῶν νοικοκυριῶν), ἐνῶ τά φτωχά νοικοκυριά πού ἀποτελοῦν τά 40% ἔχουν μόνο τά 4% ὅλης τῆς γῆς πού νοικιάζεται. Οἱ ἀγρότες δέν μοιράζουν μέ ἄλλο τρόπο τή γῆ πού νοικιάζεται ἤ πού ἀγοράζεται, παρά «ἀνάλογα μέ τό χρῆμα».

IV

Ὅλα αὐτά τά στοιχεῖα πού ἀναφέραμε πιό πάνω σχετικά μέ τή γῆ τῶν ἀγροτῶν, τήν κληρουχική γῆ, τή γῆ πού νοικιάζεται, τή γῆ πού ἀγοράζεται καί τή γῆ πού δίνεται μέ ἐνοίκιο — ὁδηγοῦν στό συμπέρασμα ὅτι *ἡ πραγματική γαιοχρησία* τῶν ἀγροτῶν ἀνταποκρίνεται κάθε μέρα ὁλοένα καί λιγότερο στήν ἐπίσημη, γραφειοκρατική, κληρουχική γαιοκτησία τῶν ἀγροτῶν. Φυσικά, ἄν πάρουμε τούς συνολικούς ἀριθμούς ἤ τά «μέσα» μεγέθη, ἡ κληρουχική γῆ πού δίνεται μέ ἐνοίκιο θά ἰσοφαριστεῖ μέ τή γῆ πού νοικιάζεται, ἡ ὑπόλοιπη γῆ πού νοικιάζεται καί ἡ γῆ πού ἀγοράζεται θά κατανεμηθεῖ ἀνάμεσα σ' ὅλη τή μάζα τῶν νοικοκυριῶν σέ ἴσα φαινομενικά μέρη καί θά δημιουργηθεῖ ἡ ἐντύπωση ὅτι ἡ πραγματική γαιοχρησία δέν διαφέρει πολύ οὐσιαστικά ἀπό τήν ἐπίσημη, δηλ. ἀπό τήν κληρουχική γαιοχρησία. Ὅμως μιά τέτια ἐντύπωση θά εἶναι πλασματική, γιατί ἡ πραγματική γαιοχρησία τῶν ἀγροτῶν παρουσιάζει τή μεγαλύτερη παρέκκλιση ἀπό τόν ἀρχικό ἐξισωτικό χαρακτήρα τῆς κληρουχικῆς γῆς *ἀκριβῶς στίς ὁμάδες τῶν*

ἄκρων, ἔτσι πού μέ τή χρησιμοποίηση τῶν «μέσων ὅρων» τό ζήτημα ἀναπόφευκτα διαστρεβλώνεται.

Στήν πραγματικότητα τό σύνολο τῆς γῆς πού χρησιμοποιοῦν οἱ ἀγρότες τῶν κατώτερων ὁμάδων εἶναι σχετικά, — καί καμιά φορά καί ἀπόλυτα, — λιγότερο σέ σύγκριση μέ τήν κληρουχική γαιοκτησία (δόσιμο γῆς μέ ἐνοίκιο μηδαμινό ποσοστό γῆς πού παίρνεται μέ ἐνοίκιο)· ἐνῶ γιά τίς ἀνώτερες ὁμάδες τό σύνολο τῆς γῆς πού χρησιμοποιοῦν εἶναι πάντα, καί σχετικά καί ἀπόλυτα, πιό μεγάλο σέ σύγκριση μέ τήν κληρουχική γαιοκτησία, ἐξαιτίας τῆς συγκέντρωσης τῆς ἀγορασμένης γῆς καί τῆς γῆς πού παίρνεται μέ ἐνοίκιο. Τά νοικοκυριά τῶν φτωχότερων ὁμάδων, πού ἀποτελοῦν τά 50% ὅλων τῶν νοικοκυριῶν, ἔχουν ὅπως εἴδαμε, στά χέρια τους ἀπό 33 ὥς 37% τῆς κληρουχικῆς γῆς, ἐνῶ τό σύνολο τῆς γῆς πού χρησιμοποιοῦν εἶναι μόνο 18,6% - 31,9%. Ἡ ἐλάττωση φτάνει σέ μερικές περιπτώσεις σχεδόν στό μισό: π.χ. στό νομό Κρασνοουφίμσκ τοῦ κυβερνείου Πέρμ 37,4% τῆς κληρουχικῆς γῆς καί 19,2% τοῦ συνόλου ὅλης τῆς γῆς πού χρησιμοποιοῦν. Τά εὔπορα νοικοκυριά, πού ἀποτελοῦν τά 20% ὅλων τῶν νοικοκυριῶν, ἔχουν 29 - 36% τῆς κληρουχικῆς γῆς, ἐνῶ τό σύνολο τῆς γῆς πού χρησιμοποιοῦν εἶναι 34 - 49%. Νά μερικά συγκεκριμένα στοιχεῖα γιά ἐπιβεβαίωση αὐτῶν τῶν σχέσεων. Στό νομό Ντνιεπρόβσκ τοῦ κυβερνείου Ταυρίδας τά φτωχά νοικοκυριά, πού ἀποτελοῦν τά 40% ὅλων τῶν νοικοκυριῶν, ἔχουν 56 χιλ. ντεσιατίνες κληρουχικῆς γῆς καί ὅλη ἡ γῆ πού χρησιμοποιοῦν εἶναι 45 χιλ. ντεσιατίνες, δηλ. *λιγότερη* κατά 11 χιλ. ντεσιατίνες. Ἡ εὔπορη ὁμάδα (τά 18% τῶν νοικοκυριῶν) ἔχει 62 χιλ. ντεσιατίνες κληρουχικῆς γῆς καί ὅλη ἡ γῆ πού χρησιμοποιεῖ εἶναι 167 χιλ. ντεσιατίνες, δηλ. κατά 105 χιλ. ντεσιατίνες περισσότερη. Νά τά στοιχεῖα γιά τρεῖς νομούς τοῦ κυβερνείου τοῦ Νίζνι - Νόβγκοροντ:

	Ντεσιατίνες πού ἀναλογοῦν σέ ἕνα νοικοκυριό: Κληρουχική γῆ	Γῆ πού χρησιμοποιεῖται
Χωρίς ἄλογο	5,1	4,4
Μέ 1 »	8,1	9,4
» 2 ἄλογα	10,5	13,8
» 3 »	13,2	21,0
» 4 καί πάνω ἄλογα ...	16,4	34,6
Σύνολο	8,3	10,3

Κι' ἐδῶ στήν κατώτατη ὁμάδα τό πάρσιμο καί τό δόσιμο γῆς μέ ἐνοίκιο εἶχε σάν ἀποτέλεσμα τήν ἀπόλυτη ἐλάττωση τῆς γῆς πού χρησιμοποιεῖται. Καί αὐτή ἡ κατώτατη ὁμάδα, δηλ. αὐτοί πού δέν ἔχουν ἄλογο, περιλαβαίνει οὔτε λίγο οὔτε πολύ τά 30% τῶν νοικοκυριῶν. Σχεδόν τό ἕνα τρίτο τῶν νοικοκυριῶν *χάνει* ἀπόλυτα ἀπό τό πάρσιμο καί τό δόσιμο γῆς μέ ἐνοίκιο. Αὐτοί πού ἔχουν ἕνα ἄλογο (τά 37% τῶν νοικοκυριῶν) αὔξησαν τή γῆ τους πού χρησιμοποιοῦν, ἀλλά σέ ἐξαιρετικά ἀσήμαντο βαθμό, σέ μικρότερη ἀναλογία ἀπ' ὅ,τι αὐξήθηκε κατά μέσο ὅρο ἡ γῆ πού χρησιμοποιοῦν οἱ ἀγρότες (ἀπό 8,3 σέ 10,3 ντεσιατίνες). Γιαυτό, τό *ποσοστό* αὐτῆς τῆς ὁμάδας στό σύνολο τῆς γῆς πού χρησιμοποιεῖται λιγόστεψε: εἶχε τά 36,6% τῆς κληρουχικῆς γῆς καί στούς τρεῖς νομούς κι' ἔγινε 34,1% τοῦ συνόλου τῆς γῆς πού χρησιμοποιεῖται. Ἀντίθετα, ἡ μηδαμινή μειοψηφία τῶν ἀνώτερων ὁμάδων αὔξησε τή γῆ πού χρησιμοποιεῖ πολύ πιό πάνω ἀπό τό μέσο ὅρο. Τά νοικοκυριά πού ἔχουν τρία ἄλογα (τά 7,3% τῶν νοικοκυριῶν) αὔξησαν τή γαιοκτησία μιάμιση φορά: ἀπό 13 ντεσιατίνες σέ 21 ντεσιατίνες καί τά νοικοκυριά πού ἔχουν πολλά ἄλογα (τά 2,3% τῶν νοικοκυριῶν), πάνω ἀπό δυό φορές, ἀπό 16 ντεσιατίνες σέ 35 ντεσιατίνες.

Βλέπουμε, ἑπομένως, σάν γενικό φαινόμενο, τή *μείωση τοῦ ρόλου τῆς κληρουχικῆς γῆς στό ἀγροτικό νοικοκυριό*. Αὐτή ἡ μείωση συντελεῖται καί στούς δυό πόλους τοῦ χωριοῦ ἀπό διαφορετικούς δρόμους. Στή φτωχολογιά ὁ ρόλος τῆς κληρουχικῆς γῆς πέφτει, γιατί ἡ αὐξανόμενη ἀνέχεια καί καταστροφή τήν *ἐξαναγκάζουν* νά τή δίνει μέ ἐνοίκιο, νά ἐγκαταλείπει τή γῆ, νά *λιγοστεύει* τό γεωργικό νοικοκυριό λόγω ἀνεπάρκειας ζώων, σύνεργων, σπόρων, χρημάτων καί νά πηγαίνει εἴτε σέ καμιά μικροδουλιά μέ μεροκάματο, εἴτε... στή βασιλεία τῶν οὐρανῶν. Οἱ κατώτερες ὁμάδες τῆς ἀγροτιᾶς ἀργοπεθαίνουν, οἱ λιμοί, τό σκορβοῦτο, ὁ τύφος κάνουν τή δουλιά τους. Στίς ἀνώτερες ὁμάδες τῆς ἀγροτιᾶς ἡ κληρουχική γῆ χάνει τή σημασία της, γιατί τό νοικοκυριό πού ἐπεκτείνεται εἶναι ὑποχρεωμένο νά βγεῖ πολύ πέρα ἀπ' τά σύνορά της, εἶναι ὑποχρεωμένο νά χτιστεῖ πάνω σέ μιά γαιοκτησία νέα, ὄχι ἐπιβαρυμένη, μά ἐλεύθερη, ὄχι κληρονομημένη ἀπό παλιά, μά ἀγορασμένη στήν ἀγορά: ἀγορά καί νοίκιασμα. Ὅσο πιό πλούσια σέ γῆ εἶναι ἡ ἀγροτιά, ὅσο πιό ἀσήμαντα εἶναι τά ἴχνη τῆς δουλοπαροικίας, ὅσο πιό γοργή εἶναι ἡ οἰκονομική ἀνάπτυξη, τόσο πιό ἰσχυρή εἶναι αὐτή ἡ ἀπελευθέρωση ἀπό

τήν κληρουχική γῆ, τό τράβηγμα ὅλης τῆς γῆς στήν ἐμπορική κυκλοφορία, ἡ ἀνάπτυξη τῆς ἐμπορευματικῆς γεωργίας πάνω στή γῆ πού παίρνεται μέ ἐνοίκιο. Παράδειγμα ἡ Νεορωσία. Εἴδαμε τώρα πώς ἡ εὔπορη ἀγροτιά φτιάχνει ἐκεῖ τό νοικοκυριό της περισσότερο στή γῆ πού ἀγοράζει καί παίρνει μέ ἐνοίκιο παρά στήν κληρουχική γῆ. Αὐτό φαίνεται σάν παραδοξολογία, μά εἶναι γεγονός: στό μέρος τῆς Ρωσίας ὅπου ὑπάρχει ἡ περισσότερη γῆ, οἱ εὔποροι ἀγρότες πού διαθέτουν τήν περισσότερη κληρουχική γῆ (16 - 17 ντεσ. κληρουχική γῆ κατά νοικοκυριό) μεταφέρουν τό κέντρο βάρους τοῦ γεωργικοῦ νοικοκυριοῦ ἀπό τήν κληρουχική γῆ *στή γῆ ἔξω ἀπό τούς κλήρους*!

Τό γεγονός τῆς μείωσης τοῦ ρόλου τῆς κληρουχικῆς γῆς καί στούς δυό πόλους τῆς ἀγροτιᾶς πού ἀναπτύσσονται γοργά ἔχει, ἀνάμεσα στ' ἄλλα, τεράστια σημασία γιά τήν ἐκτίμηση τῶν προϋποθέσεων ἐκείνης τῆς ἀγροτικῆς ἀνατροπῆς, πού κληροδοτήθηκε ἀπό τόν XIX αἰώνα στόν XX καί πού προκάλεσε τήν πάλη τῶν τάξεων στήν ἐπανάστασή μας. Τό γεγονός αὐτό δείχνει χειροπιαστά ὅτι τό *σπάσιμο* τῆς παλιᾶς γαιοκτησίας, καί τῶν τσιφλικάδων καί τῶν ἀγροτῶν, ἔγινε *ἀπόλυτη οἰκονομική ἀνάγκη*. Τό σπάσιμο αὐτό εἶναι ἀπόλυτα ἀναπόφευκτο, καί καμιά δύναμη πάνω στή γῆ δέν μπορεῖ νά τό ἐμποδίσει. Ἡ πάλη γίνεται γιά τή μορφή αὐτοῦ τοῦ σπασίματος, γιά τούς τρόπους πραγματοποίησής του: ἄν θά γίνει μέ στολιπινικό τρόπο, μέ τή διατήρηση τῆς τσιφλικάδικης γαιοκτησίας καί τήν καταλήστευση τῆς κοινότητας ἀπό τούς κουλάκους, ἤ ἄν θά γίνει μέ τόν τρόπο τῶν ἀγροτῶν, μέ τήν ἐξάλειψη τῆς τσιφλικάδικης γαιοκτησίας καί τό παραμέρισμα ὅλων τῶν μεσαιωνικῶν φραγμῶν στή γῆ μέσω τῆς ἐθνικοποίησης τῆς γῆς. Μά γι' αὐτό τό ζήτημα θά μιλήσουμε ἀναλυτικότερα πιό κάτω. Ἐδῶ, φυσικά, χρειάζεται νά τονίσουμε τό σπουδαῖο φαινόμενο ὅτι ἡ μείωση τοῦ ρόλου τῆς κληρουχικῆς γῆς ὁδηγεῖ στήν ἐξαιρετικά ἀνισόμετρη κατανομή τῶν φόρων καί τῶν ὑποχρεώσεων.

Εἶναι γνωστό ὅτι οἱ φόροι καί οἱ ὑποχρεώσεις πού ἐπιβάλλονται στό ρῶσο ἀγρότη, διατήρησαν πάνω τους τεράστια ἴχνη τοῦ μεσαίωνα. Δέν μποροῦμε ἐδῶ νά μποῦμε σέ λεπτομέρειες πού ἀφοροῦν τή δημοσιονομική ἱστορία τῆς Ρωσίας. Ἀρκεῖ ν' ἀναφέρουμε τήν ἐξαγορά, αὐτήν τήν ἄμεση συνέχιση τοῦ μεσαιωνικοῦ δοσίματος, αὐτό τό χαράτσι πρός τούς φεουδάρχες-τσιφλικάδες, πού εἰσπράττεται μέ τή βοήθεια τοῦ ἀ-

στυνομικοῦ κράτους. Ἀρκεῖ νά ὑπενθυμίσουμε τήν ἀνισόμετρη φορολογία τῆς γῆς τῶν εὐγενῶν καί τῆς γῆς τῶν ἀγροτῶν, τίς ὑποχρεώσεις σέ εἶδος κτλ. Θ' ἀναφέρουμε μονάχα τό συνολικό μέγεθος τῶν φόρων καί τῶν ὑποχρεώσεων σύμφωνα μέ τά στοιχεῖα τῆς στατιστικῆς τοῦ Βορόνεζ σχετικά μέ τούς *προϋπολογισμούς τῶν ἀγροτῶν*[65]. Τό μέσο ἀκαθάριστο εἰσόδημα τῆς ἀγροτικῆς οἰκογένειας (σύμφωνα μέ τά στοιχεῖα 66 ἀντιπροσωπευτικῶν προϋπολογισμῶν) καθορίζεται σέ 491 ρούβλια καί 44 καπίκια, τά συνολικά ἔξοδα σέ 443 ρούβλια. Τό καθαρό εἰσόδημα εἶναι 48 ρούβλια καί 44 καπίκια καί τό ποσό τῶν φόρων καί τῶν ὑποχρεώσεων πού ἀναλογοῦν στό «μέσο» νοικοκυριό, ἰσοδυναμεῖ μέ 34 ρούβλια καί 35 καπίκια. Ἔτσι, οἱ φόροι καί οἱ ὑποχρεώσεις ἀποτελοῦν τά 70% *τοῦ καθαροῦ εἰσοδήματος*. Φυσικά, αὐτό μονάχα στή μορφή εἶναι φόρος, στήν οὐσία ὅμως εἶναι ἡ προηγούμενη δουλοπαροικιακή ἐκμετάλλευση τῆς *«φορολογούμενης τάξης»*. Τό χρηματικό καθαρό εἰσόδημα τῆς μέσης οἰκογένειας ἰσοδυναμεῖ συνολικά μέ 17 ρούβλια καί 83 καπίκια, δηλ. οἱ «φόροι» πού παίρνονται ἀπό τό ρῶσο ἀγρότη *εἶναι διπλάσιοι* ἀπό τό χρηματικό του καθαρό εἰσόδημα, κι' αὐτό σύμφωνα μέ τά στοιχεῖα τοῦ **1889** καί ὄχι τοῦ 1849!

Οἱ μέσοι ὅμως ἀριθμοί ἐξωραΐζουν κι' ἐδῶ τή φτώχεια τῶν ἀγροτῶν καί παρουσιάζουν τήν κατάσταση τῆς ἀγροτιᾶς πολύ καλύτερη ἀπ' ὅ,τι εἶναι στήν πραγματικότητα. Τά στοιχεῖα σχετικά μέ τήν κατανομή τῶν φόρων καί τῶν ὑποχρεώσεων ἀνάμεσα σέ ὁμάδες ἀγροτῶν διαφορετικῆς οἰκονομικῆς κατάστασης, δείχνουν ὅτι στόν ἀγρότη πού δέν ἔχει ἄλογο, ἤ πού ἔχει ἕνα ἄλογο (δηλ. *στά τρία πέμπτα* τοῦ συνολικοῦ ἀριθμοῦ τῶν ἀγροτικῶν οἰκογενειῶν τῆς Ρωσίας) οἱ φόροι καί οἱ ὑποχρεώσεις ξεπερνοῦν πολλές φορές ὄχι μόνο τό καθαρό χρηματικό, μά καί τό καθαρό συνολικό εἰσόδημα. Νά αὐτά τά στοιχεῖα:

	Στοιχεῖα προϋπολογισμοῦ (σέ ρούβλια κατά νοικοκυριό)			
	Συνολικό εἰσόδημα	Ἔξοδα	Φόροι καί ὑποχρεώσεις	Τά ἴδια σέ % τῶν ἐξόδων
α) Χωρίς ἄλογο	118,10	109,08	15,47	14,19
β) Μέ 1 »	178,12	174,26	17,77	10,20
γ) » 2 ἄλογα	429,72	379,17	32,02	8,44
δ) » 3 »	753,19	632,36	49,55	7,83
ε) » 4 »	978,66	937,30	67,90	7,23
στ) » 5 καί πάνω ἄλογα	1.766,79	1.593,77	86,34	5,42
Κατά μέσο ὅρο	491,44	443,00	34,35	7,75

Οἱ ἀγρότες πού δέν ἔχουν ἄλογο καί αὐτοί πού ἔχουν ἕνα ἄλογο πληρώνουν ἀντίστοιχα μέ τή μορφή φόρων *τό ἕνα ἕβδομο καί τό ἕνα δέκατο* τῶν *συνολικῶν* ἐξόδων τους. Εἶναι ζήτημα ἄν τά δουλοπαροικιακά δοσίματα ἦταν τόσο μεγάλα: τοῦ τσιφλικᾶ θά τοῦ ἦταν ἀσύμφορη ἡ ἀναπόφευκτη καταστροφή τῆς μάζας τῶν ἀγροτῶν πού τοῦ ἀνῆκαν σάν ἰδιοκτησία. Ὅσο γιά τήν ἀνισομετρία τῶν φόρων, αὐτή ἀποδείχνεται τεράστια: οἱ εὔποροι πληρώνουν τρεῖς φορές — δυό φορές λιγότερο σέ ἀναλογία μέ τό εἰσόδημά τους. Ἀπό ποῦ προέρχεται αὐτή ἡ ἀνισομετρία; Ἀπό τό ὅτι τόν κύριο ὄγκο τῶν φόρων οἱ ἀγρότες τόν μοιράζουν ἀνάλογα μέ τήν ἔκταση τῆς γῆς. Τό μερίδιο τῶν φόρων καί τό μερίδιο τῆς κληρουχικῆς γῆς συγχωνεύονται γιά τόν ἀγρότη σέ μιά ἔννοια: «ἄτομο». Καί ἄν στό παράδειγμά μας ὑπολογίσουμε τό σύνολο τῶν φόρων καί τῶν ὑποχρεώσεων πού ἀναλογοῦν στίς διάφορες ὁμάδες γιά μιά ντεσιατίνα κληρουχικῆς γῆς, τότε θά ἔχουμε αὐτούς τούς ἀριθμούς: α) 2,6 ρούβλια, β) 2,4, γ) 2,5, δ) 2,6, ε) 2,9 καί στ) 3,7 ρούβλια. Ἄν ἐξαιρέσουμε τήν ἀνώτατη ὁμάδα, ὅπου ὑπάρχουν μεγάλες βιομηχανικές ἐγκαταστάσεις πού φορολογοῦνται ἰδιαίτερα, βλέπουμε μιά περίπου ἰσόμετρη κατανομή τῶν φόρων. Τό μερίδιο τῆς κληρουχικῆς γῆς ἀντιστοιχεῖ κι᾿ ἐδῶ, γενικά, στό ποσοστό τῶν φόρων. Αὐτό τό φαινόμενο εἶναι ἄμεση ἐπιβίωση (καί ἄμεση ἀπόδειξη) τοῦ φορολογικοῦ χαρακτήρα τῆς κοινότητάς μας. Ἀπό τίς ἴδιες τίς συνθῆκες τῆς οἰκονομίας πού στηρίζεται στήν ξεπληρωμή μέ δουλιά αὐτό δέν μπορεῖ νά γίνει καί διαφορετικά: οἱ τσιφλικάδες δέν θά μποροῦσαν νά ἐξασφαλίσουν γιά τόν ἑαυτό τους, μισό αἰώνα ὕστερα ἀπό τήν «ἀπελευθέρωση», ὑποδουλωμένους δουλευτές ἀπό τούς γειτονικούς ἀγρότες, ἄν αὐτοί οἱ ἀγρότες δέν ἦταν προσδεμένοι σέ κλήρους πείνας, ἄν δέν ἦταν ὑποχρεωμένοι νά πληρώνουν πανάκριβα γι᾿ αὐτούς. Δέν πρέπει νά ξεχνᾶμε ὅτι *στά τέλη τοῦ ΧΙΧ αἰώνα* στή Ρωσία δέν εἶναι καθόλου σπάνιες οἱ περιπτώσεις πού οἱ ἀγρότες ἀναγκάζονται *ν᾿ ἀπαλλάσσονται μέ πληρωμή* ἀπό τήν κληρουχική γῆ, νά πληρώνουν «ἀπό πάνω» γιά τήν παραίτησή τους ἀπό τόν κλῆρο, δηλ. νά πληρώνουν συμπληρωματικά ἕνα ὁρισμένο ποσό σ᾿ ἐκεῖνον πού ἀνάλαβε τόν κλῆρο αὐτοῦ πού ἔφυγε. Π.χ. ὁ κ. Ζμπάνκοφ, περιγράφοντας τή ζωή τῶν ἀγροτῶν τῆς Κοστρομά στό βιβλίο «Μπάμπια στορονά» (Κοστρομά, 1891), λέει ὅτι ἀπό τούς κατοίκους τοῦ κυβερνείου τῆς Κοστρομά πού ἀσκοῦν πλανόδια ἐπαγγέλματα «οἱ νοικοκυρέοι σπάνια παίρνουν ἀπό

τή γῆ τόσο πού νά καλύπτουν ἕνα ὁρισμένο μικρό μέρος τῶν φόρων, καί συνήθως τή μισθώνουν μέ μοναδική ἀπαίτηση νά τή φράξουν οἱ ἐνοικιαστές μέ φράχτες, ἐνῶ ὅλους τούς φόρους τούς πληρώνει ὁ ἴδιος ὁ νοικοκύρης». Στήν «Ἐπιθεώρηση τοῦ κυβερνείου Γιαροσλάβ», πού ἐκδόθηκε τό 1896, συναντᾶμε ὁλόκληρη σειρά ταυτόσημων διαπιστώσεων ὅτι οἱ πλανόδιοι ἐργάτες ἀναγκάζονται ν' ἀπαλλαγοῦν ἀπό τόν κλῆρο, πληρώνοντας.

Φυσικά, στά καθαρῶς γεωργικά κυβερνεῖα *τέτια* «ἐξουσία τῆς γῆς» δέν συναντᾶμε. Μά καί γι' αὐτά ἰσχύει, δίχως ἄλλο, μέ ἄλλη μορφή τό φαινόμενο πού συνίσταται στό ὅτι ὁ ρόλος τῆς κληρουχικῆς γῆς πέφτει καί στούς δυό πόλους τοῦ χωριοῦ. Αὐτό εἶναι γεγονός πού ἰσχύει παντοῦ. Καί μιά πού τό πράγμα ἔχει ἔτσι, ἡ κατανομή τῶν φόρων ἀνάλογα μέ τήν κληρουχική γῆ προκαλεῖ ἀναπόφευκτα μιά ὅλο καί περισσότερη ἀνισομετρία στή φορολογία. Ἡ οἰκονομική ἀνάπτυξη, ἀπ' ὅλες τίς πλευρές καί ἀπό τούς πιό διαφορετικούς δρόμους, ὁδηγεῖ στό ὅτι οἱ μεσαιωνικές μορφές γαιοκτησίας σβήνουν, οἱ φραγμοί τῆς κάστας (κληρουχική γῆ, τσιφλικάδικη γῆ κτλ.) γκρεμίζονται, νέες μορφές οἰκονομίας σχηματίζονται ἀπό κομματάκια τῆς μιᾶς καί τῆς ἄλλης γαιοκτησίας χωρίς διάκριση. Ὁ XIX αἰώνας κληροδοτεῖ στόν XX, σάν ἀπόλυτα ὑποχρεωτικό καθῆκον, ν' ἀποτελειώσει αὐτό τό «ξεκαθάρισμα» τῶν μεσαιωνικῶν μορφῶν γαιοκτησίας. Ὁ ἀγώνας γίνεται γιά τό ἄν αὐτό τό «ξεκαθάρισμα» θά γίνει μέ τή μορφή τῆς ἀγροτικῆς ἐθνικοποίησης τῆς γῆς εἴτε μέ τή μορφή τῆς γοργότερης καταλήστεψης τῆς κοινότητας ἀπό τούς κουλάκους καί τῆς μετατροπῆς τοῦ τσιφλικάδικου νοικοκυριοῦ σέ νοικοκυριό τῶν γιοῦνκερ.

Συνεχίζοντας τήν ἀνάλυση τῶν στοιχείων σχετικά μέ τό σημερινό καθεστώς τοῦ ἀγροτικοῦ νοικοκυριοῦ, ἄς περάσουμε ἀπό τό ζήτημα τῆς γῆς στό ζήτημα τῆς κτηνοτροφίας. Κι' ἐδῶ ὀφείλουμε νά διαπιστώσουμε καί πάλι, σάν γενικό κανόνα, ὅτι ἡ κατανομή τῶν ζώων ἀνάμεσα στά ἀγροτικά νοικοκυριά εἶναι *πολύ πιό* ἀνισόμετρη ἀπ' ὅ,τι ἡ κατανομή τῆς κληρουχικῆς γῆς. Νά, λ.χ., οἱ διαστάσεις τῆς κτηνοτροφίας στούς ἀγρότες τοῦ νομοῦ Ντνιεπρόβσκ τοῦ κυβερνείου Ταυρίδας:

	Ἀναλογεῖ σέ ἕνα νοικοκυριό κληρουχική γῆ ντεσ.	Ἀναλογεῖ σέ ἕνα νοικοκυριό σύνολο ζώων
Ἀγρότες πού δέν σπέρνουν	6,4	1,1
» » σπέρνουν ὥς 5 ντεσ. ...	5,5	2,4
» » » 5 - 10 » ...	8,7	4,2
» » » 10 - 25 » ...	12,5	7,3
» » » 25 - 50 » ...	16,6	13,9
» » πάνω ἀπό 50 » ...	17,4	30,0
Κατά μέσο ὅρο	11,2	7,6

Ἡ διαφορά ἀνάμεσα στίς ὁμάδες τῶν ἄκρων ὡς πρός τόν ἀριθμό τῶν ζώων εἶναι *δέκα φορές* μεγαλύτερη παρά ὥς πρός τήν ἔκταση τῆς κληρουχικῆς γῆς. Οἱ πραγματικές διαστάσεις τοῦ νοικοκυριοῦ φαίνονται καί ἀπό τά στοιχεῖα γιά τήν κτηνοτροφία νά μοιάζουν πολύ λίγο μ' αὐτές πού συνήθως υἱοθετοῦνται, ὅταν τίς περιορίζουν σέ στοιχεῖα κατά μέσο ὅρο καί μέ ὑποθέσεις γιά τόν ἀπόλυτο καθοριστικό ρόλο τῆς κληρουχικῆς γῆς. Ὅποιους νομούς κι' ἄν πάρουμε, παντοῦ ἡ κατανομή τῶν ζώων ἀποδείχνεται πολύ πιό ἀνισόμετρη ἀπό τήν κατανομή τῆς κληρουχικῆς γῆς. Στά εὔπορα νοικοκυριά, πού ἀποτελοῦν τά 20% ὅλων τῶν νοικοκυριῶν καί ἔχουν 29 - 36% τῆς κληρουχικῆς γῆς, εἶναι συγκεντρωμένα ἀπό 37% ὥς 57% τοῦ συνόλου τῶν ζώων πού διαθέτουν οἱ ἀγρότες στό δοσμένο νομό ἤ ὁμάδα νομῶν. Στά νοικοκυριά τῶν κατώτερων ὁμάδων, πού ἀποτελοῦν τά 50% ὅλων τῶν νοικοκυριῶν, μένουν ἀπό 14% ὥς 30% τοῦ συνολικοῦ ἀριθμοῦ τῶν ζώων.

Ἀλλά αὐτά τά στοιχεῖα ἀκόμη ἀπέχουν πολύ ἀπό τό ν' ἀποδίνουν ὅλο τό μέγεθος τῶν πραγματικῶν διαφορῶν. Πλάϊ στό ζήτημα τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ζώων ὄχι λιγότερο, καί κάποτε μάλιστα περισσότερο, σπουδαία σημασία ἔχει τό ζήτημα τῆς *ποιότητάς* τους. Εἶναι αὐτονόητο ὅτι ὁ μισοκαταστραμμένος ἀγρότης, μέ τό ἄθλιο νοικοκυριό, βουτηγμένος ἀπ' ὅλες τίς πλευρές στήν ὑποδούλωση, δέν εἶναι σέ θέση ν' ἀποκτήσει καί νά κρατήσει κάπως καλῆς ποιότητας ζῶα. Πεινάει ὁ νοικοκύρης (θλιβερός νοικοκύρης), πεινᾶνε καί τά ζῶα, διαφορετικά δέν μπορεῖ νά γίνει. Τά στοιχεῖα τῶν προϋπολογισμῶν γιά τό κυβερνεῖο Βορόνεζ δείχνουν ἐξαιρετικά παραστατικά ὅλη τήν ἀθλιότητα τοῦ κτηνοτροφικοῦ νοικοκυριοῦ τῶν ἀγροτῶν πού δέν ἔχουν ἄλογο εἴτε ἔχουν ἕνα ἄλογο, δηλ. τῶν *τριῶν πέμπτων* τοῦ συνολικοῦ ἀριθμοῦ τῶν ἀγροτικῶν νοικοκυριῶν τῆς Ρωσίας. Θά παραθέσουμε μερικά ἀπ' αὐτά τά στοιχεῖα

γιά νά δόσουμε μιά εἰκόνα τοῦ κτηνοτροφικοῦ νοικοκυριοῦ τῶν ἀγροτῶν:

	Μέσος ὅρος τῶν ἐξόδων τό χρόνο (ρούβλια)		
	Σύνολο ζώων ὑπολογισμένων σέ μεγάλα ζῶα κατά νοικοκυριό	Γιά συμπλήρωση καί ἐπισκευή τῶν σύνεργων καί τῶν ζώων	Γιά τροφή τῶν ζώων
α) Χωρίς ἄλογο	0,8	0,08	8,12
β) Μέ 1 »	2,6	5,36	36,70
γ) » 2 ἄλογα	4,9	8,78	71,21
δ) » 3 »	9,1	9,70	127,03
ε) » 4 »	12,8	30,80	173,24
στ) » 5 καί ἄνω	19,3	75,80	510,07
Κατά μέσο ὅρο	5,8	13,14	98,91

Στήν Εὐρωπαϊκή Ρωσία οἱ ἀγρότες πού δέν εἶχαν ἄλογα ἀποτελοῦσαν στά 1896 - 1900 $3\,^1/_4$ ἑκατομμύρια νοικοκυριά. Μποροῦμε νά φανταστοῦμε τί λογῆς εἶναι τό γεωργικό «νοικοκυριό» τους, ὅταν ξοδεύουν *ὀκτώ καπίκια* τό χρόνο γιά σύνεργα καί ζῶα. Οἱ ἀγρότες πού ἔχουν ἕνα ἄλογο ἀποτελοῦν τά $3\,^1/_2$ ἑκατομμύρια νοικοκυριά. Μέ πέντε ρούβλια ἔξοδα τό χρόνο γιά συμπλήρωση τῶν σύνεργων καί τῶν ζώων, τό μόνο πού μποροῦν νά κάνουν εἶναι νά βασανίζονται αἰώνια στή χωρίς διέξοδο ἀνέχεια. Ἀκόμη καί στούς ἀγρότες πού ἔχουν δυό ἄλογα ($2\,^1/_3$ ἑκατομμύρια νοικοκυριά) καί σ' ἐκείνους πού ἔχουν τρία ἄλογα (ἕνα ἑκατομμύριο νοικοκυριά) τά ἔξοδα γιά σύνεργα καί ζῶα ἀνέρχονται ὅλο-ὅλο σέ 9 - 10 ρούβλια τό χρόνο. Μόνο στίς δυό ἀνώτερες ὁμάδες (τά τέτια ἀγροτικά νοικοκυριά ἀποτελοῦν σ' ὅλη τή Ρωσία 1 ἑκατομμύριο ἀπό τά 11 ἑκατομμύρια τοῦ συνόλου τῶν ἀγροτικῶν νοικοκυριῶν) τά ἔξοδα γιά σύνεργα καί ζῶα φαίνονται κάπως νά μοιάζουν μέ τά ἔξοδα ἑνός κανονικοῦ γεωργικοῦ νοικοκυριοῦ.

Εἶναι πολύ φυσικό ὅτι σέ τέτιες συνθῆκες ἡ ποιότητα τῶν ζώων δέν μπορεῖ νά εἶναι ἡ ἴδια στά νοικοκυριά τῶν διαφόρων ὁμάδων. Ἡ ἀξία ἑνός ἀλόγου ἐργασίας ὑπολογίζεται, λ.χ., στόν ἀγρότη πού ἔχει ἕνα ἄλογο σέ 27 ρούβλια, στόν ἀγρότη πού ἔχει δυό ἄλογα σέ 37 ρούβλια, στόν ἀγρότη πού ἔχει τρία ἄλογα σέ 61 ρούβλια, στόν ἀγρότη πού ἔχει τέσσερα ἄλογα σέ 52 ρούβλια, καί σ' αὐτόν πού ἔχει πολλά ἄλογα σέ 69 ρούβλια. Ἡ διαφορά ἀνάμεσα στίς ὁμάδες τῶν ἄκρων εἶναι πάνω ἀπό 100%. Καί αὐτό τό φαινόμενο εἶναι κοινό γιά ὅλες τίς καπιταλιστικές χῶρες, ὅπου ὑπάρχει μικρό καί μεγάλο νοι-

κοκυριό. Στό βιβλίο μου «Τό ἀγροτικό ζήτημα» (μέρος Ι, Πετρ. 1908)* ἔδειξα ὅτι οἱ ἔρευνες τοῦ Ντρέξλερ στόν τομέα τῆς γεωργίας καί κτηνοτροφίας τῆς Γερμανίας ἔδοσαν τό ἴδιο ἀκριβῶς ἀποτέλεσμα[66]. Τό μέσο βάρος τοῦ μέσου ζώου ἦταν στά μεγάλα κτήματα 619 χιλιόγραμμα (1884, ἔργο πού ἀναφέραμε, σελ.263), στά ἀγροτικά νοικοκυριά πού ἔχουν 25 καί πάνω ἐκτάρια, 427 χλγ., στά νοικοκυριά μέ $7^1/_2$ - 25 ἐκτ. 382, στά νοικοκυριά μέ $2^1/_2$ - $7^1/_2$ ἐκτ. 352, καί τέλος στά νοικοκυριά πού ἔχουν ὥς $2^1/_2$ ἐκτάρια 301 χιλιόγραμμα.

Σέ ἐξάρτηση ἀπό τόν ἀριθμό καί τήν ποιότητα τῶν ζώων βρίσκεται ἐπίσης καί ἡ περιποίηση τῆς γῆς καί ἰδιαίτερα ἡ λίπανσή της. Δείξαμε πιό πάνω ὅτι ὅλα τά στοιχεῖα τῆς στατιστικῆς γιά ὅλη τή Ρωσία μαρτυροῦν ὅτι ἡ τσιφλικάδικη γῆ λιπαίνεται καλύτερα σέ σύγκριση μέ τή γῆ τῶν ἀγροτῶν. Τώρα βλέπουμε πώς αὐτή ἡ διαίρεση, πού ἦταν σωστή καί δικαιολογημένη τόν καιρό τῆς δουλοπαροικίας, πάλιωσε. Ἀνάμεσα στά διάφορα ἀγροτικά νοικοκυριά ἀποδείχνεται ὅτι ὑπάρχει μεγάλο χάσμα, καί ὅλες οἱ ἔρευνες, ὑπολογισμοί, συμπεράσματα, θεωρίες πού ξεκινοῦν ἀπό τίς ἀντιλήψεις γιά «μέσο» ἀγροτικό νοικοκυριό, ὁδηγοῦν σέ ἀπόλυτα λαθεμένα συμπεράσματα σχετικά μέ τό ζήτημα αὐτό. Ἡ στατιστική τῶν ζέμστβο, δυστυχῶς, πολύ σπάνια μελετάει τίς διάφορες ὁμάδες νοικοκυριῶν, ἐπειδή περιορίζεται στά στοιχεῖα κατά κοινότητα. Μά νά πού στό κυβερνεῖο Πέρμ (νομός Κρασνοουφίμσκ), σάν ἐξαίρεση, συγκεντρώθηκαν, ὕστερα ἀπό ἔρευνα κατά νοικοκυριό, ἀκριβῆ στοιχεῖα γιά τή λίπανση τῆς γῆς ἀπό τά διάφορα ἀγροτικά νοικοκυριά:

Νοικοκυριά πού καλλιεργοῦν	Ποσοστό τῶν νοικοκυριῶν πού χρησιμοποιοῦν κοπριά γενικά	Πόσα κάρα κοπριά χρησιμοποιήθηκαν κατά νοικοκυριό (πού χρησιμοποιεῖ κοπριά)
ὥς 5 ντεσιατίνες	33,9	80
5 - 10 »	66,2	116
10 - 20 »	70,3	197
20 - 50 »	76,9	358
πάνω ἀπό 50 »	84,3	732
Κατά μέσο ὅρο	51,7	176

* Βλ. Ἅπαντα, 5η ἔκδ., τόμ. 5ος, σελ. 239 - 249. *Ἡ Σύντ.*

Ἐδῶ βλέπουμε πιά διαφορετικούς τύπους γεωργικοῦ νοικοκυριοῦ σέ ἐξάρτηση ἀπό τίς διαστάσεις τοῦ νοικοκυριοῦ. Καί σέ ἄλλη περιοχή οἱ ἐρευνητές, πού ἔστρεψαν τήν προσοχή τους σ' αὐτό τό ζήτημα, κατάληξαν σέ ἀνάλογα συμπεράσματα. Οἱ στατιστικοί τοῦ κυβερνείου Ὀριόλ πληροφοροῦν ὅτι στούς εὔπορους ἀγρότες ἡ παραγωγή κοπριᾶς ἑνός μεγάλου ζώου εἶναι σχεδόν διπλάσια ἀπ' ὅ,τι στούς μή εὔπορους. Μέ 7,4 κεφάλια ζῶα κατά νοικοκυριό ἡ παραγωγή αὐτή εἶναι ἴση μέ 391 πούτια, ἐνῶ μέ 2,8 κεφάλια ζῶα κατά νοικοκυριό εἶναι 208 πούτια. «Κανονική» θεωρεῖται ἡ παραγωγή 400 πουτιῶν, συνεπῶς, τό κανονικό ὅριο τό φτάνει μόνο μιά μικρή μειοψηφία εὔπορων ἀγροτῶν. Ἡ φτωχολογιά εἶναι ἀναγκασμένη νά χρησιμοποιεῖ τά ἄχυρα καί τήν κοπριά σάν καύσιμη ὕλη, κάποτε μάλιστα νά πουλᾶ κοπριά κτλ.

Σέ σχέση μ' αὐτό πρέπει νά ἐξετάσουμε τό ζήτημα τῆς αὔξησης τοῦ ἀριθμοῦ αὐτῶν πού δέν ἔχουν ἄλογο μέσα στούς κόλπους τῆς ἀγροτιᾶς. Στά 1888 - 1891 σέ 48 κυβερνεῖα τῆς Εὐρωπαϊκῆς Ρωσίας ὑπῆρχαν 2,8 ἑκατομμύρια νοικοκυριά χωρίς ἄλογο ἀπό τό συνολικό ἀριθμό τῶν 10,1 ἑκατομμυρίων δηλ. 27,3%. Ὕστερα ἀπό 9 - 10 περίπου χρόνια, στά 1896 - 1900, ἀπό τά 11,1 ἑκατομμύρια νοικοκυριά τά 3,2 ἑκατ. δέν εἶχαν ἄλογο, δηλ. τά 29,2%. Ἡ αὔξηση τῆς ἀπαλλοτρίωσης τῆς ἀγροτιᾶς εἶναι, συνεπῶς, ἀναμφισβήτητη. Ἄν ὅμως δοῦμε αὐτό τό προτσές ἀπό τή γεωπονική ἄποψη, τότε θά βγάλουμε ἕνα συμπέρασμα πού ἀπό τήν πρώτη ματιά θά φανεῖ παράδοξο. Αὐτό τό συμπέρασμα τό ἔβγαλε ὁ γνωστός ναρόντνικος συγγραφέας κ. Β.Β. ἀκόμη ἀπ' τό 1884 («Βέστνικ Ἐβρόπι»[67], 1884, τεῦχ. ἀρ. 7), ἀντιπαραβάλλοντας τόν ἀριθμό τῶν ντεσιατίνων καλλιεργούμενης ἔκτασης, πού ἀναλογοῦν σ' ἕνα ἄλογο στό ἀγροτικό μας νοικοκυριό καί στό «κανονικό» νοικοκυριό τριμεροῦς ἀμειψισπορᾶς, κανονικό ἀπό τήν ἄποψη τῆς γεωπονίας. Ἀποδείχτηκε ὅτι οἱ ἀγρότες ἔχουν *πάρα πολλά* ἄλογα: σ' αὐτούς ἀναλογοῦν μόνο 5 - 8 ντεσιατίνες χωράφια κατά ἄλογο ἀντί 7 - 10 ντεσιατίνες πού ἀπαιτοῦνται σύμφωνα μέ τή γεωπονία. «Συνεπῶς, —συμπέρανε ὁ κ. Β.Β.,— τό γεγονός ὅτι ἕνα μέρος τοῦ πληθυσμοῦ αὐτῆς τῆς περιοχῆς τῆς Ρωσίας (τῆς κεντρικῆς μαυρόχωμης ζώνης) ἔμεινε χωρίς ἄλογο, πρέπει νά τό βλέπουμε ὥς ἕνα βαθμό σάν ἀποκατάσταση τῆς κανονικῆς σχέσης ἀνάμεσα στόν ἀριθμό τῶν ζώων ἐργασίας καί στήν καλλιεργούμενη ἔκταση». Στήν πραγματικότητα, τό παράδοξο αὐτό ἐξηγεῖται μέ τό ὅτι ἡ στέρηση τῶν ἀγροτῶν ἀπό ἄλογα

συνοδεύεται ἀπό τή συγκέντρωση τῆς γῆς στά χέρια τῶν εὔπορων νοικοκυριῶν, ὅπου πετυχαίνεται «κανονικός» συσχετισμός τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ἀλόγων πρός τήν καλλιεργούμενη ἔκταση. Αὐτός ὁ «κανονικός» συσχετισμός δέν «ἀποκαθισταίνεται» (γιατί δέν ὑπῆρξε ποτέ στό ἀγροτικό μας νοικοκυριό), μά πετυχαίνεται μονάχα ἀπό τήν ἀγροτική ἀστική τάξη. Ἡ «ἀντικανονικότητα» δέν συνίσταται στόν κατατεμαχισμό τῶν μέσων παραγωγῆς στό μικρό ἀγροτικό νοικοκυριό: τήν ἴδια ἔκταση τῆς γῆς πού ἕνα ἑκατομμύριο ἀγροτῶν, μ' ἕνα ἄλογο ὁ καθένας, τήν καλλιεργοῦν μέ τή βοήθεια ἑνός ἑκατομμυρίου ἀλόγων, οἱ εὔποροι ἀγρότες τήν καλλιεργοῦν καλύτερα καί προσεκτικότερα μέ τή βοήθεια $^{1}/_{2}$ ἤ $^{3}/_{4}$ ἑκατομμυρίου ἀλόγων.

Σχετικά μέ τά σύνεργα στό ἀγροτικό νοικοκυριό πρέπει νά ξεχωρίσουμε τά συνηθισμένα ἀγροτικά σύνεργα ἀπό τά τελειοποιημένα γεωργικά ἐργαλεῖα. Ἡ κατανομή τῶν πρώτων ἀντιστοιχεῖ, γενικά, στήν κατανομή τῶν ζώων ἐργασίας. Τίποτε τό καινούργιο στά στοιχεῖα αὐτοῦ τοῦ εἴδους, πού νά χαρακτηρίζει τό ἀγροτικό νοικοκυριό, δέν θά βροῦμε. Ὅσο γιά τά βελτιωμένα ἐργαλεῖα, πού κοστίζουν πολύ ἀκριβότερα, μποροῦν ν' ἀποσβεστοῦν μόνο ἀπό τό πιό μεγάλο νοικοκυριό καί εἰσάγονται μόνο ἀπό τά νοικοκυριά πού ἀναπτύσσονται μ' ἐπιτυχία, αὐτά εἶναι συγκεντρωμένα σέ ἀσύγκριτα μεγαλύτερο βαθμό. Τά στοιχεῖα γι' αὐτή τή συγκέντρωση εἶναι πολύ σπουδαῖα, γιατί εἶναι τά μοναδικά στοιχεῖα πού ἐπιτρέπουν νά κρίνουμε μέ ἀκρίβεια πρός ποιά πλευρά, μέσα σέ ποιές κοινωνικές συνθῆκες συντελεῖται *ἡ πρόοδος* τοῦ ἀγροτικοῦ νοικοκυριοῦ. Δέν χωράει ἀμφιβολία ὅτι ἀπό τό 1861 πρός τήν κατεύθυνση αὐτή ἔγινε ἕνα βῆμα μπροστά, μά πολύ συχνά διαμφισβητεῖται εἴτε μπαίνει ὑπό ἀμφιβολία ὁ καπιταλιστικός χαρακτήρας αὐτῆς τῆς προόδου ὄχι μόνο στό τσιφλικάδικο, μά καί στό ἀγροτικό νοικοκυριό.

Νά τά στοιχεῖα τῆς στατιστικῆς τῶν ζέμστβο γιά τήν κατανομή τῶν τελειοποιημένων ἐργαλείων ἀνάμεσα στούς ἀγρότες:

	Σέ 100 νοικοκυριά ἀναλογοῦν τελειοποιημένα γεωργικά ἐργαλεῖα	
	2 νομοί τοῦ κυβερνείου Ὀριόλ	1 νομός τοῦ κυβερνείου Βορόνεζ
Χωρίς ἄλογο	0,01	—
Μέ 1 ἄλογο	0,2	0,06
» 2-3 ἄλογα	3,5	1,6
» 4 καί πάνω	36,0	23,0
Κατά μέσο ὅρο	2,2	1,2

Σ' αὐτή τήν περιοχή ἡ διάδοση τῶν τελειοποιημένων ἐργαλείων ἀνάμεσα στούς ἀγρότες εἶναι σχετικά ἀδύνατη. Τό γενικό ποσοστό τῶν νοικοκυριῶν πού ἔχουν τέτια ἐργαλεῖα εἶναι ἐντελῶς μηδαμινό. Ἀλλά οἱ κατώτερες ὁμάδες δέν χρησιμοποιοῦν σχεδόν καθόλου τέτια ἐργαλεῖα, ἐνῶ στίς ἀνώτερες ὁμάδες αὐτά χρησιμοποιοῦνται συστηματικά. Στό νομό Νοβοουζένσκ τοῦ κυβερνείου Σαμάρας μόλις τά 13% τῶν νοικοκυριῶν ἔχουν τελειοποιημένα ἐργαλεῖα, ὅμως αὐτό τό ποσοστό ἀνεβαίνει ὥς τά 40% στήν ὁμάδα μέ 5 - 20 ζῶα ἐργασίας καί ὥς τά 62% στήν ὁμάδα μέ 20 καί πάνω ζῶα ἐργασίας. Στό νομό Κρασνοουφίμσκ τοῦ κυβερνείου Πέρμ (τρεῖς περιοχές τοῦ νομοῦ) στά 100 νοικοκυριά ἀναλογοῦν 10 τελειοποιημένα ἐργαλεῖα. Αὐτός εἶναι ἕνας γενικός μέσος ὅρος. Στά 100 νοικοκυριά πού καλλιεργοῦν 20 - 50 ντεσ. ἀναλογοῦν 50 ἐργαλεῖα, ἐνῶ στά 100 νοικοκυριά πού καλλιεργοῦν 50 ντεσ. ἀναλογοῦν μέχρι 180 ἐργαλεῖα. Ἄν πάρουμε τά ποσοστά πού πήραμε πιό πάνω γιά τή σύγκριση τῶν στοιχείων σέ διάφορους νομούς, θ' ἀποδειχθεῖ ὅτι τά εὔπορα νοικοκυριά πού ἀποτελοῦν τά 20% ἔχουν ἀπό 70% ὥς 86% τοῦ συνολικοῦ ἀριθμοῦ τῶν τελειοποιημένων ἐργαλείων, ἐνῶ τά νοικοκυριά τῆς φτωχολογιᾶς πού ἀποτελοῦν τά 50% ἔχουν τό 1,3% ὥς 3,6%. Δέν χωράει, συνεπῶς, καμιά ἀμφιβολία ὅτι ἡ πρόοδος στή διάδοση τῶν τελειοποιημένων ἐργαλείων ἀνάμεσα στήν ἀγροτιά (σχετικά μ' αὐτή τήν πρόοδο μιλάει, ἀνάμεσα στ' ἄλλα, ὁ κ. Κάουφμαν στήν ἐργασία του τοῦ 1907 πού ἀνάφερα πιό πάνω) εἶναι πρόοδος τῆς εὔπορης ἀγροτιᾶς. Τά τρία πέμπτα τοῦ συνολικοῦ ἀριθμοῦ τῶν ἀγροτικῶν νοικοκυριῶν, πού δέν ἔχουν ἄλογο εἴτε ἔχουν μόνο ἕνα ἄλογο, δέν εἶναι σχεδόν καθόλου σέ θέση νά χρησιμοποιήσουν αὐτές τίς τελειοποιήσεις.

V

Ἐξετάζοντας τό ἀγροτικό νοικοκυριό, ὥς τώρα παίρναμε τόν ἀγρότη κυρίως σάν νοικοκύρη, τονίζοντας παράλληλα ὅτι οἱ κατώτερες ὁμάδες συνεχῶς ξεπέφτουν ἀπό τήν κατηγορία τῶν νοικοκυρέων. Ποῦ πηγαίνουν; Ὁλοφάνερα, στίς γραμμές τοῦ προλεταριάτου. Τώρα πρέπει νά ἐξετάσουμε λεπτομερειακά, πῶς ἀκριβῶς γίνεται αὐτή ἡ διαμόρφωση τοῦ προλεταριάτου, ἰδιαίτερα τοῦ ἀγροτικοῦ, καί πῶς διαμορφώνεται

ἡ ἀγορά τῆς ἐργατικῆς δύναμης στή γωργία. Ἄν γιά τήν οἰκονομία πού στηρίζεται στήν ξεπληρωμή μέ δουλιά τυπικές ταξικές μορφές εἶναι ὁ τσιφλικάς-φεουδάρχης καί ὁ ὑποδουλωμένος ἀγρότης πού διαθέτει κλῆρο, γιά τήν καπιταλιστική οἰκονομία τυπικές μορφές εἶναι ὁ μισθωτής-φάρμερ καί ὁ μισθωτός ἐργάτης γῆς ἤ ὁ μεροκαματιάρης. Τή μετατροπή τοῦ τσιφλικᾶ καί τοῦ εὔπορου ἀγρότη σέ μισθωτή τή δείξαμε. Τώρα ἄς δοῦμε τή μετατροπή τοῦ ἀγρότη σέ μισθωτό.

Εἶναι μεγάλη μήπως ἡ χρησιμοποίηση τῆς μισθωτῆς ἐργασίας ἀπό τούς εὔπορους ἀγρότες; Ἄν πάρουμε τό μέσο ποσοστό τῶν νοικοκυριῶν πού χρησιμοποιοῦν ἐργάτες γῆς σέ σχέση μέ τό σύνολο τῶν ἀγροτικῶν νοικοκυριῶν (ὅπως κάνουν συνήθως), θά ἔχουμε ἕνα πολύ χαμηλό ποσοστό: 12,9% στό νομό Ντνιεπρόβσκ τοῦ κυβερνείου Ταυρίδας, 9% στό νομό Νοβοουζένσκ τοῦ κυβερνείου Σαμάρας, 8% στό νομό Καμίσιν τοῦ κυβερνείου Σαράτοφ, 10,6% στό νομό Κρασνοουφίμσκ τοῦ κυβερνείου Πέρμ, 3,5% σέ δυό νομούς τοῦ κυβερνείου Ὀριόλ, 3,8% σέ ἕνα νομό τοῦ κυβερνείου Βορόνεζ, 2,6% σέ τρεῖς νομούς τοῦ κυβερνείου Νίζνι Νόβγκοροντ. Ὅμως, τά στοιχεῖα αὐτοῦ τοῦ εἴδους εἶναι στήν οὐσία τους πλασματικά, γιατί καθορίζεται ἡ σχέση τῶν νοικοκυριῶν πού ἔχουν ἐργάτες γῆς πρός τό σύνολο τῶν νοικοκυριῶν μαζί καί τῶν νοικοκυριῶν πού προμηθεύουν τούς ἐργάτες γῆς. Ἡ ἀστική τάξη σέ κάθε καπιταλιστική κοινωνία ἀποτελεῖ μιά μηδαμινή μειοψηφία τοῦ πληθυσμοῦ. Τά νοικοκυριά μέ μισθωτούς ἐργάτες θά εἶναι πάντα «λίγα». Τό ζήτημα εἶναι τό ἑξῆς: διαμορφώνεται ἐδῶ μήπως ἕνας ἰδιαίτερος τύπος νοικοκυριοῦ ἤ ἡ μίσθωση εἶναι τυχαία; Καί σ' αὐτό τό ἐρώτημα δίνουν μιά ἐντελῶς συγκεκριμένη ἀπάντηση τά στοιχεῖα τῆς στατιστικῆς τῶν ζέμστβο, πού δείχνουν ὅτι παντοῦ στίς ὁμάδες τῆς εὔπορης ἀγροτιᾶς ὑπάρχει ἕνα ποσοστό νοικοκυριῶν μέ ἐργάτες γῆς ἀσύγκριτα ὑψηλότερο ἀπό τό μέσο ὅρο τοῦ νομοῦ γενικά. Ἄς παραθέσουμε τά στοιχεῖα γιά τό νομό Κρασνοουφίμσκ τοῦ κυβερνείου Πέρμ, ὅπου σάν ἐξαίρεση ὑπάρχουν στοιχεῖα ὄχι μόνο γιά τή μίσθωση ἐργατῶν γῆς, μά καί γιά τή μίσθωση μεροκαματιάρηδων, δηλ. γιά μιά μορφή μίσθωσης πού εἶναι πιό τυπική γιά τή γεωργία.

	Ποσοστό τῶν νοικοκυριῶν πού μισθώνουν ἐργάτες				
	Ἀριθμός ἀνδρικῶν ἐργατικῶν χεριῶν κατά νοικοκυριό	Γιά ὁρισμένο χρονικό διάστημα	Γιά τό κόσισμα τοῦ χόρτου	Γιά τό θέρισμα	Γιά τό ἁλώνισμα
Νοικοκυριά πού δέν καλλιεργοῦν γῆ	0,6	0,15	0,6	—	—
Νοικοκυριά πού καλλιεργοῦν ὥς 5 ντεσ.	1,0	0,7	5,1	4,7	9,2
5 - 10 »	1,2	4,2	14,3	20,1	22,3
10 - 20 »	1,5	17,7	27,2	43,9	25,9
20 - 50 »	1,7	50,0	47,9	69,6	33,7
πάνω ἀπό 50 ντεσ.	2,0	83,1	64,5	87,2	44,7
Κατά μέσο ὅρο	1,2	10,6	16,4	24,3	18,8

Βλέπουμε ὅτι τά εὐκατάστατα νοικοκυριά τά διακρίνει μεγαλύτερος ἀριθμός μελῶν τῆς οἰκογένειας, ἔχουν περισσότερα ἐργατικά χέρια δικά τους, πού προέρχονται ἀπό τήν ἴδια τήν οἰκογένεια, παρά τά φτωχά νοικοκυριά. Παρόλα αὐτά χρησιμοποιοῦν ἀσύγκριτα περισσότερη μισθωτή ἐργασία. Ὁ «οἰκογενειακός συνεταιρισμός» χρησιμεύει σάν βάση γιά τήν ἐπέκταση τοῦ νοικοκυριοῦ καί μετατρέπεται ἔτσι σέ καπιταλιστικό συνεταιρισμό. Στίς ἀνώτερες ὁμάδες ἡ μίσθωση ἐργατῶν γίνεται ὁλοφάνερα σύστημα, ὅρος γιά τή διεξαγωγή μεγάλου νοικοκυριοῦ. Παράλληλα ἡ μίσθωση μεροκαματιάρηδων ἔχει πολύ σημαντική διάδοση ἀκόμη καί στή μεσσία ὁμάδα τῆς ἀγροτιᾶς: ἄν στίς δυό ἀνώτερες ὁμάδες (10,3% τῶν νοικοκυριῶν) ἡ πλειοψηφία τῶν νοικοκυριῶν μισθώνει ἐργάτες, στήν ὁμάδα πού καλλιεργεῖ 10 - 20 ντεσιατίνες (22,4%) *πάνω ἀπ' τά δυό πέμπτα* τοῦ συνολικοῦ ἀριθμοῦ τῶν νοικοκυριῶν μισθώνουν ἐργάτες γιά τό θέρισμα. Τό σιμπέρασμα πού βγαίνει ἀπό δῶ εἶναι ὅτι ἡ εὔπορη ἀγροτιά δέν θά μποροῦσε νά ὑπάρξει δίχως τή στρατιά τῶν ἑκατομμυρίων ἐργατῶν γῆς καί μεροκαματιάρηδων πού εἶναι στή διάθεσή της. Καί ἄν τά στοιχεῖα κατά νομούς γιά τό μέσο ποσοστό τῶν νοικοκυριῶν πού ἔχουν ἐργάτες γῆς παρουσιάζουν, ὅπως εἴδαμε, σημαντικές διακυμάνσεις, ἡ συγκέντρωση τῶν νοικοκυριῶν πού ἔχουν ἐργάτες γῆς στίς ἀνώτερες ὁμάδες τῆς ἀγροτιᾶς, δηλ. ἡ μετατροπή τῶν εὐπόρων νοικοκυρέων σέ ἐπιχειρηματίες, ἀποτελεῖ δίχως ἄλλο γενικό φαινόμενο. Στά εὔπορα νοικοκυριά πού ἀποτελοῦν τά 20%, ἀναλογοῦν ἀπό 48% ὥς 78% τοῦ συνολικοῦ ἀριθμοῦ τῶν νοικοκυριῶν πού ἔχουν ἐργάτες γῆς.

Στόν ἄλλο πόλο τοῦ χωριοῦ ἡ στατιστική δέν μᾶς δίνει

συνήθως στοιχεῖα γιά τόν ἀριθμό τῶν νοικοκυριῶν πού προμηθεύουν κάθε εἴδους μισθωτούς ἐργάτες. Σέ μιά ὁλόκληρη σειρά ζητήματα ἡ στατιστική μας τῶν ζέμστβο ἔκανε ἕνα ἐξαιρετικά μεγάλο βῆμα μπροστά σέ σύγκριση μέ τήν παλιά ἐπίσημη στατιστική τῶν ἀπολογισμῶν τῶν κυβερνείων καί τῶν κάθε λογῆς διευθύνσεων. Ὅμως σ' ἕνα ζήτημα ἡ παλιά ἐπίσημη ἄποψη διατηρήθηκε καί στή στατιστική τῶν ζέμστβο, συγκεκριμένα στό ζήτημα τῶν λεγόμενων «ἐσόδων» τῶν ἀγροτῶν. Ὅταν ὁ ἀγρότης ἀσχολεῖται μέ τή γεωργία, στόν κλῆρο του αὐτό θεωρεῖται πραγματική ἀπασχόληση τοῦ ἀγρότη, ἐνῶ κάθε ἐξωτερική ἀπασχόληση κατατάσσεται στά πρόσθετα «ἔσοδα» ἤ «ἐπαγγέλματα», καί ἐδῶ πιά ἀνακατεύονται τέτιες οἰκονομικές κατηγορίες πού ὁ ξεχωρισμός τους εἶναι στοιχειῶδες καθῆκον ἀπό τήν ἄποψη τῆς πολιτικῆς οἰκονομίας. Στήν κατηγορία «τῶν ἀγροτικῶν ἐπαγγελμάτων», λογουχάρη, θά μποῦν πλάϊ στή μάζα τῶν μισθωτῶν ἐργατῶν καί οἱ νοικοκύρηδες-ἐπιχειρηματίες (λ.χ. οἱ ἰδιοκτῆτες μποστανιῶν), κοντά σ' αὐτούς ἐπίσης ἀνάμεσα στά «νοικοκυριά μέ ἔσοδα» θά ὑπολογιστοῦν οἱ ἄποροι καί οἱ ἔμποροι, οἱ ὑπηρέτες καί οἱ βιοτέχνες-νοικοκυρέοι κτλ. Εἶναι φανερό ὅτι αὐτό τό ἀπαράδεκτο ἀνακάτεμα ἀπό τήν ἄποψη τῆς πολιτικῆς οἰκονομίας ἀποτελεῖ ἄμεση ἐπιβίωση τῆς δουλοπαροικίας. Γιά τόν τσιφλικά ἦταν πραγματικά ἀδιάφορο μέ τί ἀσχολεῖται πρόσθετα *ὁ δικός του* ἀγρότης πού τοῦ πληρώνει δοσίματα: μέ τό ἐμπόριο, μέ μισθωτή ἐργασία ἤ μέ τή βιοτεχνία σάν νοικοκύρης. Σ' ὅλους τούς δουλοπάροικους ἀγρότες χωρίς διάκριση ἔπεφτε τό κοινό δόσιμο, ὅλοι θεωροῦνταν ὅτι βρίσκονται σέ προσωρινή καί συμφωνημένη ἄδεια ἀπό τήν πραγματική τους ἐργασία.

Ὕστερα ἀπό τήν κατάργηση τῆς δουλοπαροικίας αὐτή ἡ ἄποψη ἐρχόταν κάθε μέρα ὅλο καί περισσότερο σέ χτυπητή ἀντίθεση μέ τήν πραγματικότητα. Ἡ πλειοψηφία τῶν ἀγροτικῶν νοικοκυριῶν, πού ἔχουν συμπληρωματικά ἔσοδα, ἀνήκουν ἀναμφίβολα στά νοικοκυριά πού προσφέρουν μισθωτούς ἐργάτες, ἀλλά ἐδῶ δέν μποροῦμε νά ἔχουμε μιά ὁλότελα ἀκριβή εἰκόνα, γιατί ἡ μειοψηφία τῶν *νοικοκυρέων* - ἐπιχειρηματιῶν πέφτει παρόλα αὐτά στό γενικό ἀριθμό καί *ἐξωραΐζει* τήν κατάσταση αὐτῶν πού βρίσκονται σέ ἀνέχεια. Ἄς τό δείξουμε αὐτό μέ ἕνα παράδειγμα. Στό νομό Νοβοουζένσκ τοῦ κυβερνείου Σαμάρας οἱ στατιστικοί ξεχώρισαν τά «γεωργικά ἐπαγγέλματα» ἀπό τή γενική μάζα τῶν «ἐπαγγελμάτων»[68]. Φυσικά κι'

αὐτός ὁ ὅρος δέν εἶναι ἀκριβής, μά ὁ κατάλογος τῶν ἐπαγγελμάτων δίνει τουλάχιστο τό στοιχεῖο ὅτι ἀπό τούς 14.063 «ἐπαγγελματίες» αὐτοῦ τοῦ εἴδους οἱ 13.297 εἶναι ἐργάτες γῆς καί μεροκαματιάρηδες. Ἐδῶ, συνεπῶς, ἡ ὑπεροχή τῶν μισθωτῶν ἐργατῶν εἶναι πολύ μεγάλη. Καί ἡ κατανομή τῶν γεωργικῶν ἐπαγγελμάτων εἶναι ἡ ἀκόλουθη:

	Ποσοστό τῶν ἐργαζομένων ἀντρῶν πού ἀσχολοῦνται μέ γεωργικά ἐπαγγέλματα
Χωρίς ζῶα ἐργασίας	71,4
Μέ 1 ζῶο ἐργασίας	48,7
» 2 - 3 ζῶα ἐργασίας	20,4
» 4 » »	8,5
» 5 - 10 » »	5,0
» 10 - 20 » »	3,9
» 20 καί πάνω ζῶα ἐργασίας	2,0
Στό νομό	25,0

Ἑπομένως, ἀπό τούς ἀγρότες πού δέν ἔχουν ἄλογο τά εφτά δέκατα εἶναι μισθωτοί ἐργάτες, καί ἀπό ἐκείνους πού ἔχουν ἕνα ἄλογο σχεδόν οἱ μισοί. Στό νομό Κρασνοουφίμσκ τοῦ κυβερνείου Πέρμ τό μέσο ποσοστό τῶν νοικοκυριῶν μέ γεωργικά ἐπαγγέλματα εἶναι 16,2%, ἐνῶ ἀπό τά νοικοκυριά πού δέν καλλιεργοῦν γῆ τά 52,3% εἶναι «ἐπαγγελματικά» καί ἀπ' αὐτά πού καλλιεργοῦν ὥς 5 ντεσιατίνες τά 26,4%. Σέ ἄλλους νομούς, ὅπου δέν ἔχουν ξεχωριστεῖ εἰδικά τά γεωργικά ἐπαγγέλματα, ἡ εἰκόνα εἶναι λιγότερο καθαρή, ὅμως πάντα παραμένει γενικός κανόνας ὅτι τά «ἐπαγγέλματα» καί τά «ἔσοδα», μιλώντας γενικά, ἀποτελοῦν εἰδικότητα τῶν κατώτερων ὁμάδων. Στά νοικοκυριά τῶν κατώτερων ὁμάδων πού ἀποτελοῦν τά 50% ἀναλογοῦν ἀπό 60% ὥς 93% τοῦ συνολικοῦ ἀριθμοῦ τῶν νοικοκυριῶν μέ ἐπικουρικά ἔσοδα.

Ἀπό δῶ βλέπουμε ὅτι οἱ κατώτερες ὁμάδες τῆς ἀγροτιᾶς, ἰδιαίτερα τά νοικοκυριά μέ ἕνα ἤ χωρίς κανένα ἄλογο, εἶναι, ὡς πρός τή θέση τους μέσα στό γενικό σύστημα τῆς ἐθνικῆς οἰκονομίας, *ἐργάτες γῆς καί μεροκαματιάρηδες* (πλατύτερα: μισθωτοί ἐργάτες) *μέ κλῆρο*. Αὐτό τό συμπέρασμα τό ἐπιβεβαιώνουν καί τά στοιχεῖα σχετικά μέ τήν αὔξηση τῆς χρησιμοποίησης τῆς μισθωτῆς ἐργασίας ὕστερα ἀπό τό 1861 σ' ὅλη τή

Ρωσία, καί οἱ ἔρευνες τῶν προϋπολογισμῶν σχετικά μέ τήν πηγή τοῦ εἰσοδήματος στίς κατώτερες ὁμάδες, καί τέλος, τά στοιχεῖα σχετικά μέ τό βιοτικό ἐπίπεδο αὐτῶν τῶν ὁμάδων. Σ' αὐτήν ἀκριβῶς τήν τριπλή ἀπόδειξη θά σταθοῦμε κάπως ἀναλυτικότερα.

Γενικά στοιχεῖα γιά τήν αὔξηση τοῦ ἀριθμοῦ τῶν μισθωτῶν ἐργατῶν τῆς ἀγροτικῆς οἰκονομίας σ' ὅλη τή Ρωσία ὑπάρχουν μόνο σχετικά μέ τούς πλανόδιους ἐργάτες, χωρίς ἀκριβή διάκριση ἀνάμεσα σέ γεωργικούς καί μή γεωργικούς. Τό ζήτημα ἄν στό συνολικό ἀριθμό ὑπερέχουν οἱ πρῶτοι ἤ οἱ δεύτεροι, λυνόταν στά δημοσιεύματα τῶν ναρόντνικων ὑπέρ τῶν πρώτων, ὅμως ἐμεῖς θά φέρουμε πιό κάτω τά ἐπιχειρήματα τῆς ἀντίθετης ἄποψης. Τό γεγονός τῆς γοργῆς αὔξησης ὕστερα ἀπό τό 1861 τοῦ ἀριθμοῦ τῶν πλανόδιων ἐργατῶν στήν ἀγροτιά δέν ἐπιδέχεται καμιά ἀμφισβήτηση. Αὐτό τό μαρτυροῦν ὅλες οἱ πηγές. Μιά κατά προσέγγιση στατιστική ἔκφραση τοῦ φαινομένου δίνουν τά στοιχεῖα γιά τά ἔσοδα ἀπό τήν ἔκδοση ταυτοτήτων καί γιά τόν ἀριθμό τῶν ταυτοτήτων πού ἐκδόθηκαν. Στά 1868 τά ἔσοδα ἀπό τίς ταυτότητες ἀποτελοῦσαν 2,1 ἑκατ. ρούβλια, στά 1884 3,3 ἑκατομμύρια, στά 1894 4,5 ἑκατ. ρούβλια. Αὐτό σημαίνει αὔξηση πάνω ἀπ' τό διπλάσιο. Ὁ ἀριθμός τῶν ταυτοτήτων καί τῶν εἰσιτηρίων πού ἐκδόθηκαν στήν Εὐρωπαϊκή Ρωσία ἦταν 4,7 ἑκατομμύρια στά 1884 καί 7,8 - 9,3 ἑκατομμύρια στά 1897 - 1898. Ἐδῶ, μέσα σέ δεκατρία χρόνια βλέπουμε νά διπλασιάζεται ὁ ἀριθμός τους. Ὅλα αὐτά τά στοιχεῖα συμφωνοῦν στό σύνολό τους μέ ἄλλους ὑπολογισμούς, λ.χ. μέ τόν ὑπολογισμό τοῦ κ. Οὐβάροφ πού συγκέντρωσε στοιχεῖα τῆς στατιστικῆς τῶν ζέμστβο, στό μεγαλύτερό τους μέρος παλιωμένα, γιά 126 νομούς 20 κυβερνείων καί καθόρισε τόν πιθανό ἀριθμό τῶν πλανόδιων ἐργατῶν σέ 5 ἑκατομμύρια ἄτομα[69]. Ὁ κ. Σ. Κορολένκο σύμφωνα μέ τά στοιχεῖα γιά τόν ἀριθμό τῶν ντόπιων περίσσιων ἐργατῶν καθόριζε αὐτό τόν ἀριθμό σέ 6 ἑκατομμύρια ἄτομα.

Ἀπό ὅλο αὐτό τό ἄθροισμα, κατά τή γνώμη τοῦ κ. Νικολάϊ-ον, «ἡ τεράστια πλειοψηφία» εἶναι γεωργικά ἐπαγγέλματα. Ἐγώ ἔδειξα ἀναλυτικά στήν «Ἀνάπτυξη τοῦ καπιταλισμοῦ»* ὅτι τά στοιχεῖα καί οἱ ἔρευνες τῆς 7ης, 8ης καί τῆς τελευταίας δεκαετίας ἀποδείχνουν πέρα γιά πέρα ὅτι αὐτό τό συμπέρασμα εἶναι λαθεμένο. Ἡ πλειοψηφία, ἄν καί ὄχι ἡ τεράστια, ἀπό

* Βλ. Ἅπαντα, 5η ἔκδ., τόμ. 3ος, σελ. 596 - 609. *Ἡ Σύντ.*

τούς πλανόδιους ἐργάτες εἶναι ἐργάτες μή γεωργικοί. Νά τά πιό πλήρη καί τά πιό νέα στοιχεῖα σχετικά μέ τήν κατά κυβερνεῖο κατανομή τῶν ἀδειῶν διαμονῆς πού ἐκδόθηκαν στήν Εὐρωπαϊκή Ρωσία στά 1898:

Ὁμάδες κυβερνείων	Ἀριθμός ὅλων τῶν ἀδειῶν διαμονῆς πού ἐκδόθηκαν στά 1898
1) 17 κυβερνεῖα ὅπου ὑπερτερεῖ ἡ ἀπασχόληση μέ μή γεωργικά πλανόδια ἐπαγγέλματα	3.369.597
2) 12 κυβερνεῖα ἐνδιάμεσα	1.674.231
3) 21 κυβερνεῖα ὅπου ὑπερτερεῖ ἡ ἀπασχόληση μέ γεωργικά πλανόδια ἐπαγγέλματα	2.765.762
Συνολικά σέ 50 κυβερνεῖα	7.809.590

Ἄν στά ἐνδιάμεσα κυβερνεῖα ὑποθέσουμε ὅτι οἱ μισοί εἶναι γεωργικοί ἐργάτες, τότε ἡ κατά *προσέγγιση*, ἡ πιό πιθανή κατανομή θά εἶναι αὐτή: περίπου 4,2 ἑκατομμύρια μή γεωργικοί μισθωτοί ἐργάτες καί *περίπου 3,6 ἑκατομμύρια γεωργικοί μισθωτοί ἐργάτες*. Μ' αὐτόν τόν ἀριθμό πρέπει νά παραλληλίσουμε τόν ἀριθμό τοῦ κ. Ροῦντνιεφ[70], πού στά 1894 συγκέντρωσε στοιχεῖα τῆς στατιστικῆς τῶν ζέμστβο γιά 148 νομούς σέ 19 κυβερνεῖα καί καθόρισε τόν κατά προσέγγιση ἀριθμό τῶν μισθωτῶν ἐργατῶν τῆς ἀγροτικῆς οἰκονομίας σέ $3\,^1/_2$ ἑκατομμύρια ἄτομα. Αὐτός ὁ ἀριθμός ἀγκαλιάζει, σύμφωνα μέ τά στοιχεῖα τῆς 9ης δεκαετίας, καί τούς ντόπιους καί τούς πλανόδιους γεωργικούς ἐργάτες. Στά τέλη τῆς τελευταίας δεκαετίας τόσοι ἦταν μόνο οἱ πλανόδιοι ἐργάτες τῆς ἀγροτικῆς οἰκονομίας.

Ἡ αὔξηση τοῦ ἀριθμοῦ τῶν γεωργικῶν μισθωτῶν ἐργατῶν βρίσκεται σέ ἄμεση συνάρτηση μέ τήν ἀνάπτυξη τῆς καπιταλιστικῆς ἐπιχειρηματικότητας στή γεωργία, πού εἴδαμε στό τσιφλικάδικο καί στό ἀγροτικό νοικοκυριό. Πάρτε, λ.χ., τή χρησιμοποίηση μηχανῶν στήν ἀγροτική οἰκονομία. Τό ὅτι αὐτή σημαίνει γιά τόν εὔπορο ἀγρότη πέρασμα στήν ἐπιχειρηματικότητα, τό δείξαμε μέ ἀκριβῆ στοιχεῖα. Μά καί στό τσιφλικάδικο νοικοκυριό ἡ χρησιμοποίηση μηχανῶν καί γενικά τελειοποιημένων ἐργαλείων σημαίνει ἀναπόφευκτα τήν ἐκτόπιση τοῦ συστήματος τῆς ξεπληρωμῆς μέ δουλιά ἀπό τόν καπιταλισμό. Στή θέση τῶν σύνεργων τοῦ ἀγρότη μπαίνουν τά σύνεργα τοῦ τσιφλικᾶ. Στή θέση τῆς παλιᾶς τριμεροῦς ἀμειψισπορᾶς, οἱ νέες τεχνικές μέθοδοι πού συνδέονται μέ τήν ἀλλαγή τῶν ἐργαλείων. Ὁ ὑποδουλωμένος ἀγρότης δέν κάνει

γιά τή δουλιά μέ τελειοποιημένα ἐργαλεῖα καί τή θέση του τήν παίρνει ὁ ἐργάτης γῆς ἤ ὁ μεροκαματιάρης.

Σ' ἐκείνη τήν περιοχή τῆς Εὐρωπαϊκῆς Ρωσίας, ὅπου ὕστερα ἀπό τή μεταρύθμιση ἀναπτύχθηκε σέ μεγαλύτερο βαθμό ἡ χρησιμοποίηση τῶν μηχανῶν, διαδόθηκε σέ μεγαλύτερο βαθμό καί καί ἡ χρησιμοποίηση τῆς μισθωτῆς ἐργατικῆς δύναμης τῶν ἐργατῶν πού ἔρχονται ἀπό ἀλλοῦ. Αὐτή ἡ περιοχή εἶναι οἱ νότιες καί οἱ ἀνατολικές ἀκρινές περιοχές τῆς Εὐρωπαϊκῆς Ρωσίας. Ἡ συροή γεωργικῶν ἐργατῶν σ' αὐτή τήν περιοχή δημιούργησε πολύ χαρακτηριστικές καί ξεκάθαρες καπιταλιστικές σχέσεις. Σ' αὐτές τίς σχέσεις πρέπει νά σταθοῦμε γιά νά ἀντιπαραβάλλουμε τό παλιό σύστημα ξεπληρωμῆς μέ δουλιά, πού ὑπερτεροῦσε μέχρι τώρα, μέ τό νέο ρεῦμα πού δυναμώνει ὅλο καί περισσότερο. Πρῶτ' ἀπ' ὅλα πρέπει νά σημειώσουμε ὅτι ἡ νότια περιοχή διακρίνεται γιά τά πιό ὑψηλά μεροκάματα στή γεωργία. Σύμφωνα μέ τά στοιχεῖα γιά μιά ὁλόκληρη δεκαετία (1881 - 1891), πού παραμερίζουν κάθε τυχαία διακύμανση, τό ὑψηλότερο μεροκάματο στή Ρωσία τό βρίσκουμε στά κυβερνεῖα Ταυρίδας, Βεσαραβίας καί Ντόν. Ὁ δουλευτής πού μισθώνεται γιά ὅλο τό χρόνο παίρνει ἐδῶ, ὑπολογίζοντας καί τά ἔσοδα συντήρησης, 143 ρούβλια καί 50 καπίκια, ὁ ἐποχιακός (γιά τό καλοκαίρι) 55 ρούβλια καί 67 καπίκια. Τή δεύτερη θέση ὡς πρός τό ὕψος τοῦ μεροκάματου τήν κατέχει ἡ πιό βιομηχανική περιοχή, τά κυβερνεῖα Πετρούπολης, Μόσχας, Βλαντίμιρ καί Γιαροσλάβ. Ἐδῶ τόν ἐργάτη γῆς πού μισθώνεται γιά ὅλο τό χρόνο τόν πληρώνουν 135 ρούβλια καί 80 καπίκια, τόν ἐποχιακό 53 ρούβλια. Τό χαμηλότερο ἐπίπεδο μεροκάματου τό συναντᾶμε στά κεντρικά γεωργικά κυβερνεῖα (Καζάν, Πένζας, Ταμπόφ, Ριαζάν, Τούλας, Ὀριόλ καί Κούρσκ), δηλ. στήν κυριότερη περιοχή ὅπου ἐπικρατεῖ ἡ ξεπληρωμή μέ δουλιά, ἡ ὑποδούλωση καί οἱ κάθε λογῆς ἐπιβιώσεις τῆς δουλοπαροικίας. Ἐδῶ ὁ δουλευτής τῆς γεωργίας πού μισθώνεται γιά ὅλο τό χρόνο παίρνει τό ὅλο 92 ρούβλια καί 95 καπίκια, μιάμιση φορά λιγότερο ἀπ' ὅ,τι στά πιό ἀναπτυγμένα καπιταλιστικά κυβερνεῖα, ἐνῶ ὁ ἐποχιακός παίρνει 35 ρούβλια καί 64 καπίκια, δηλ. 20 ρούβλια λιγότερα τό καλοκαίρι ἀπ' ὅ,τι στό νότο. Ἀπ' αὐτήν ἀκριβῶς τήν κεντρική περιοχή παρατηρήσαμε μιά τεράστια διαροή ἐργατῶν. Πάνω ἀπό 1 $^{1}/_{2}$ ἑκατομμύριο ἄτομα φεύγουν ἀπό δῶ κάθε ἄνοιξη ἐνμέρει γιά γεωργικές δουλιές (κυρίως στό νότο, ἐνμέρει, ὅπως θά δοῦμε πιό κάτω, καί στά βιομηχανικά κυβερνεῖα), καθώς ἐπίσης καί γιά μή

γεωργικές δουλιές στίς πρωτεύουσες καί στά βιομηχανικά κυβερνεῖα. Ἀνάμεσα σ' αὐτή τήν κύρια περιοχή ἀποχώρησης καί στίς δυό κύριες περιοχές συροῆς (τό γεωργικό νότο καί τίς πρωτεύουσες μέ τά δυό βιομηχανικά κυβερνεῖα) βρίσκονται οἱ ζῶνες τῶν κυβερνείων μέ μέσο μεροκάματο. Αὐτά τά κυβερνεῖα προσελκύουν ἕνα μέρος τῶν ἐργατῶν ἀπό τό πιό «φτηνό» καί τό πιό πεινασμένο κέντρο, στέλνοντας μέ τή σειρά τους ἕνα μέρος τῶν ἐργατῶν στίς πιό ἀκριβές περιοχές. Στό βιβλίο τοῦ κ. Σ. Κορολένκο γιά τήν «Ἐλεύθερη μισθωτή ἐργοσία» μέ βάση ἕνα πολύ διεξοδικό ὑλικό, ἀπεικονίζεται λεπτομερειακά αὐτό τό προτσές τῶν περιπλανήσεων τῶν ἐργατῶν καί τῶν μετακινήσεων τοῦ πληθυσμοῦ. Ὁ καπιταλισμός πετυχαίνει ἔτσι μιά πιό ἰσόμετρη (ἀπό τήν ἄποψη τῶν ἀναγκῶν τοῦ κεφαλαίου φυσικά) κατανομή τοῦ πληθυσμοῦ· ἰσοπεδώνει τό μεροκάματο σ' ὅλη τή χώρα, δημιουργεῖ μιά πραγματικά ἑνιαία, ἐθνική ἀγορά ἐργασίας· ὑποσκάπτει βαθμιαῖα τό ἔδαφος τῶν παλιῶν τρόπων παραγωγῆς, «δελεάζοντας» τόν ὑποδουλωμένο μουζίκο μέ τά ὑψηλά μεροκάματα. Ἀπό δῶ πηγάζουν τά ἀτέλειωτα παράπονα τῶν κυρίων τσιφλικάδων γιά διαφθορά τῶν ντόπιων ἐργατῶν, γιά τά ὄργια καί τή μέθη πού γεννιοῦνται ἀπό τήν ἀποχώρηση τῶν ἐργατῶν, γιά τό «χάλασμα» πού κάνει ἡ πόλη στούς ἐργάτες κτλ. κτλ.

Στήν περιοχή τῆς μεγαλύτερης συροῆς ἐργατῶν σχηματίστηκαν στά τέλη τοῦ XIX αἰώνα ἀρκετά μεγάλες καπιταλιστικές ἐπιχειρήσεις στή γεωργία. Ὁ καπιταλιστικός συνεταιρισμός σχηματίστηκε μέ τή χρησιμοποίηση λ.χ. μηχανῶν, ὅπως εἶναι οἱ ἁλωνιστικές μηχανές. Ὁ κ. Τεζιακόφ πού περιέγραψε τούς ὅρους ζωῆς καί δουλιᾶς τῶν ἐργατῶν γῆς τοῦ κυβερνείου Χερσώνας[71], τονίζει ὅτι ἡ ἱπποκίνητη ἁλωνιστική μηχανή ἀπαιτεῖ ἀπό 14 ὥς 23 καί πάνω ἐργάτες, καί ἡ ἀτμοκίνητη ἀπό 50 ὥς 70. Σέ μερικά νοικοκυριά συγκεντρώθηκαν ἀπό 500-1000 ἐργάτες, ἀριθμός ἐξαιρετικά μεγάλος γιά τή γεωργία. Ὁ καπιταλισμός ἔδοσε τή δυνατότητα νά ἀντικατασταθεῖ ἡ ἀκριβότερη ἀνδρική ἐργασία μέ τήν ἐργασία τῶν γυναικῶν καί τῶν παιδιῶν. Λ.χ. στήν κωμόπολη Καχόβκα, μιά ἀπό τίς κυριότερες ἐργατικές ἀγορές τοῦ κυβερνείου Ταυρίδας, ὅπου προηγούμενα συγκεντρώνονταν ὥς 40.000 ἐργάτες, καί στήν τελευταία δεκαετία τοῦ περασμένου αἰώνα 20 - 30 χιλιάδες, τό 1890 καταγράφηκαν 12,7% γυναῖκες, καί στά 1895 25,6%. Παιδιά τό 1893 ἦταν τά 0,7% καί τό 1895 ἤδη 1,69%.

Συγκεντρώνοντας ἐργάτες ἀπ' ὅλες τίς ἄκρες τῆς Ρωσίας,

τά καπιταλιστικά ἀγροκτήματα τούς ταξινομοῦσαν σύμφωνα μέ τίς ἀνάγκες τους, δημιουργώντας κάτι παρόμοιο μέ τήν ἱεραρχία τῶν ἐργοστασιακῶν ἐργατῶν. Ξεχωρίζουν, λ.χ. πλήρεις ἐργάτες, μισοεργάτες — ἀπ' αὐτούς ξεχωρίζουν ἀκόμη καί τούς «ἐργάτες μεγάλης δύναμης» (16 - 20 χρονῶν) — καί μισοεργάτες «μικρῆς βοήθειας» (παιδιά 8 - 14 χρονῶν). Ἐδῶ δέν μένει πιά κανένα ἴχνος τῶν παλιῶν, τῶν λεγόμενων «πατριαρχικῶν» σχέσεων τοῦ τσιφλικᾶ πρός τόν ἀγρότη «του». Ἡ ἐργατική δύναμη γίνεται ἐμπόρευμα, ὅπως κάθε ἄλλο. Ἡ ὑποδούλωση «γνήσια ρωσικοῦ» τύπου ἐξαφανίζεται, παραχωρώντας τή θέση της στή βδομαδιάτικη χρηματική ἀμοιβή, στό λυσσαλέο συναγωνισμό καί στίς ἀπεργίες τῶν ἐργατῶν καί τῶν ἀφεντικῶν. Ἡ συγκέντρωση τεράστιων ἐργατικῶν μαζῶν στίς ἀγορές μίσθωσης καί οἱ ἀφάνταστα βαριές, ἀνθυγιεινές συνθῆκες δουλιᾶς δημιούργησαν τίς ἀπόπειρες κοινωνικοῦ ἐλέγχου πάνω στά μεγάλα ἀγροκτήματα. Αὐτές οἱ ἀπόπειρες εἶναι χαρακτηριστικές γιά τή «μεγάλη βιομηχανία» στή γεωργία, ἀλλά, ἐννοεῖται, δέν μποροῦν νά ἔχουν καμιά σταθερότητα μέ τήν ἔλλειψη πολιτικῆς ἐλευθερίας καί νόμιμων ἐργατικῶν ὀργανώσεων. Τό πόσο βαριές εἶναι οἱ συνθῆκες δουλιᾶς τῶν ἐργατῶν πού ἔρχονται ἀπ' ἀλλοῦ, φαίνεται ἀπ' τό ὅτι ἡ ἐργάσιμη μέρα διαρκεῖ ἀπό 12 $^1/_2$ ὥς 15 ὧρες. Οἱ τραυματισμοί τῶν ἐργατῶν πού δουλεύουν στίς μηχανές ἔγιναν συνηθισμένο φαινόμενο. Ἀναπτύχθηκαν οἱ ἐπαγγελματικές ἀρρώστιες τῶν ἐργατῶν (λ.χ., αὐτῶν πού δουλεύουν στίς ἁλωνιστικές μηχανές) κτλ. Ὅλα τά «θέλγητρα» τῆς καθαρά καπιταλιστικῆς ἐκμετάλλευσης στήν πιό ἀναπτυγμένη, ἀμερικανική, μορφή της, μποροῦμε νά τά δοῦμε στή Ρωσία τοῦ τέλους τοῦ XIX αἰώνα, πλάϊ στίς καθαρά μεσαιωνικές μεθόδους τῆς ξεπληρωμῆς μέ δουλιά καί τῆς οἰκονομίας πού στηρίζεται στήν ἀγγαρεία, μεθόδους πού ἀπό πολύ καιρό ἔχουν ἐξαφανιστεῖ στίς προηγμένες χῶρες. Ὅλη ἡ τεράστια ποικιλομορφία τῶν ἀγροτικῶν σχέσεων στή Ρωσία ἀνάγεται στή συνύφανση τῶν δουλοπαροικιακῶν καί τῶν ἀστικῶν μεθόδων ἐκμετάλλευσης.

Γιά νά τελειώσουμε τήν ἔκθεση τῶν συνθηκῶν τῆς μισθωτῆς ἐργασίας στή ρωσική γεωργία, θά σημειώσουμε ἀκόμη τά στοιχεῖα γιά τούς προϋπολογισμούς τοῦ νοικοκυριοῦ τῶν ἀγροτῶν τῶν κατώτερων ὁμάδων. Ἡ μισθωτή ἐργασία παρουσιάζεται ἐδῶ μέ τή μεταφορική ὀνομασία τῶν «ἐπικουρικῶν μεροκάματων» ἤ «ἐπαγγελμάτων». Σέ τί σχέση βρίσκονται τά

ἔσοδα ἀπ' αὐτά τά μεροκάματα μέ τά ἔσοδα ἀπό τό γεωργικό νοικοκυριό; Οἱ προϋπολογισμοί τῶν ἀγροτῶν τοῦ Βορόνεζ, πού δέν ἔχουν ἄλογο, εἴτε ἔχουν ἕνα ἄλογο, δίνουν σ' αὐτό τό ἐρώτημα ἀκριβή ἀπάντηση. Τά ἀκαθάριστα ἔσοδα ἀπ' ὅλες τίς πηγές καθορίζονται γιά τόν ἀγρότη πού δέν ἔχει ἄλογο σέ 118 ρούβλια καί 10 καπίκια, καί ἀπ' αὐτά, τά 57 ρούβλια καί 11 καπίκια εἶναι ἀπ' τή γεωργία καί τά 59 ρούβλια καί 4 καπίκια ἀπ' τά «ἐπαγγέλματα». Αὐτό τό τελευταῖο ποσό ἀποτελεῖται ἀπό 36 ρούβλια καί 75 καπίκια ἔσοδα ἀπό «ἀτομικά ἐπαγγέλματα» καί 22 ρούβλια καί 29 καπίκια ἀπό διάφορα ἔσοδα. Σ' αὐτά τά τελευταῖα ἀνήκουν *τά ἔσοδα ἀπό τό δόσιμο τῆς γῆς μέ ἐνοίκιο!* Στόν ἀγρότη πού ἔχει ἕνα ἄλογο τά ἀκαθάριστα ἔσοδα εἶναι 178 ρούβλια καί 12 καπίκια, καί ἀπ' αὐτά τά 127 ρούβλια καί 69 καπίκια εἶναι ἀπό τή γεωργία καί τά 49 ρούβλια καί 22 καπίκια ἀπό τά ἐπαγγέλματα (35 ρούβλια—ἀτομικά ἐπαγγέλματα, 6 ρούβλια μεταφορές, 2 ρούβλια ἀπό «ἐμποροβιομηχανικές ἐγκαταστάσεις καί ἐπιχειρήσεις» καί 6 ρούβλια διάφορα ἔσοδα). Ἄν ἀφαιρέσουμε τά ἔξοδα γιά τό γεωργικό νοικοκυριό, τότε θά ἔχουμε 69 ρούβλια καί 37 καπίκια ἀπ' τή γεωργία ἔναντι 49 ρουβλιῶν καί 22 καπικιῶν ἀπό τά ἐπαγγέλματα. Νά πῶς ἐξοικονομοῦν τά μέσα ὕπαρξής τους τά τρία πέμπτα τοῦ συνολικοῦ ἀριθμοῦ τῶν ἀγροτικῶν νοικοκυριῶν στή Ρωσία. Ἐννοεῖται ὅτι τό βιοτικό ἐπίπεδο αὐτῶν τῶν ἀγροτῶν δέν εἶναι ἀνώτερο, μά κάποτε εἶναι κατώτερο ἀπό τό ἐπίπεδο τῶν ἐργατῶν γῆς. Στό ἴδιο αὐτό κυβερνεῖο τοῦ Βορόνεζ ἡ μέση πληρωμή τοῦ ἐργάτη γῆς πού μισθώνεται γιά ὅλο τό χρόνο (γιά τή δεκαετία 1881 - 1891) εἶναι 57 ρούβλια σύν τή συντήρηση πού στοιχίζει 42 ρούβλια. Στό μεταξύ ἡ ἀξία συντήρησης *ὅλης τῆς οἰκογένειας* τοῦ ἀγρότη πού δέν ἔχει ἄλογο εἶναι 78 ρούβλια *τό χρόνο* γιά μιά τετραμελή οἰκογένεια καί τοῦ ἀγρότη πού ἔχει ἕνα ἄλογο 98 ρούβλια τό χρόνο γιά μιά πενταμελή οἰκογένεια. Ὁ ρῶσος ἀγρότης μέ τήν ξεπληρωμή μέ δουλιά, μέ τούς φόρους καί τήν καπιταλιστική ἐκμετάλλευση ἔχει οδηγηθεῖ σ' ἕνα τόσο ἄθλιο βιοτικό ἐπίπεδο, βιοτικό ἐπίπεδο πείνας, πού στήν Εὐρώπη φαίνεται ἀπίστευτο. Ἐκεῖ αὐτόν τόν κοινωνικό τύπο τόν ὀνομάζουν *πάουπερ.*

VI

Γιά νά συνοψίσουμε ὅλα ὅσα εἴπαμε πιό πάνω σχετικά μέ τήν ἀποσύνθεση τῆς ἀγροτιᾶς, θά παραθέσουμε στήν ἀρχή

τά μοναδικά συνοπτικά στοιχεῖα γιά ὅλη τήν Εὐρωπαϊκή Ρωσία πού ὑπάρχουν στή σχετική βιβλιογραφία καί πού ἐπιτρέπουν νά κρίνουμε σχετικά μέ τίς διαφορετικές ὁμάδες μέσα στήν ἀγροτιά σέ διαφορετικές περιόδους. Εἶναι τά στοιχεῖα τῶν στρατιωτικῶν ἀπογραφῶν τῶν ἀλόγων. Στή δεύτερη ἔκδοση τοῦ βιβλίου μου «Ἡ ἀνάπτυξη τοῦ καπιταλισμοῦ» συνόψισα αὐτά τά στοιχεῖα γιά 48 κυβερνεῖα τῆς Εὐρωπαϊκῆς Ρωσίας στίς περιόδους 1888 - 1891 καί 1896 - 1900*. Νά τά πιό οὐσιαστικά ἀποτελέσματα:

	Ἀριθμός ἀγροτικῶν νοικοκυριῶν (ἑκατομμύρια)			
	Στά 1888 - 1891		Στά 1896 - 1900	
	Συνολικά	%	Συνολικά	%
Χωρίς ἄλογο	2,8	27,3	3,2	29,2
Μέ 1 ἄλογο	2,9	28,5	3,4	30,3
» 2 ἄλογα	2,2	22,2	2,5	22,0
» 3 »	1,1	10,6	1,0	9,4
» 4 » καί πάνω	1,1	11,4	1,0	9,1
Σύνολο	10,1	100,0	11,1	100,0

Αὐτά τά στοιχεῖα, ὅπως σημείωσα κιόλας παρεμπιπτόντως πιό πάνω, ἀποτελοῦν μαρτυρία γιά τήν αὐξανόμενη ἀπαλλοτρίωση τῆς ἀγροτιᾶς. Ὅλη ἡ κατά ἕνα ἑκατομμύριο αὔξηση τοῦ ἀριθμοῦ τῶν νοικοκυριῶν πῆγε γιά τό μεγάλωμα τῶν δυό κατώτερων ὁμάδων. Ὁ συνολικός ἀριθμός τῶν ἀλόγων ἐλαττώθηκε σ' αὐτό τό διάστημα ἀπό 16,91 ἑκατομμύρια κεφάλια σέ 16,87 ἑκατομμύρια, δηλ. ὅλη ἡ ἀγροτιά στό σύνολό της ἔγινε κάπως πιό φτωχή σέ ἄλογα. Φτώχυνε καί ἡ ἀνώτερη ὁμάδα πού στά 1888 - 1891 εἶχε ἀπό 5,5 ἄλογα κατά νοικοκυριό, ἐνῶ στά 1896 - 1900 εἶχε ἀπό 5,4 ἄλογα.

Ἀπ' αὐτά τά στοιχεῖα εἶναι εὔκολο νά βγάλει κανείς τό συμπέρασμα ὅτι «διαφοροποίηση» στήν ἀγροτιά δέν γίνεται: περισσότερο ἀπ' ὅλες μεγάλωσε ἡ πιό φτωχή ὁμάδα, περισσότερο ἀπ' ὅλες μίκρυνε (ὡς πρός τόν ἀριθμό τῶν νοικοκυριῶν) ἡ πιό πλούσια. Αὐτό δέν εἶναι διαφοροποίηση, μά ἰσοπέδωση ἀθλιότητας! Καί τέτια συμπεράσματα πού βασίζονται σέ παρόμοιες μεθόδους μποροῦμε νά τά συναντήσουμε πολύ συχνά στή σχετική βιβλιογραφία. Ἄν ὅμως βάλουμε τό ἐρώτημα: ἄλλαξε μήπως ὁ συσχετισμός τῶν ὁμάδων μέσα στήν ἀγροτιά, τότε θά δοῦμε ἄλλο πράγμα. Στά 1888 - 1891 τά νοικοκυριά τῶν

* Βλ. Ἅπαντα, 5η ἔκδ., τόμ. 3ος, σελ. 142. *Ἡ Σύντ.*

κατώτερων ὁμάδων, πού ἀποτελοῦν τά μισά τοῦ συνολικοῦ ἀριθμοῦ τῶν νοικοκυριῶν, εἶχαν τά 13,7 % τοῦ συνολικοῦ ἀριθμοῦ τῶν ἀλόγων, καί στά 1896 - 1900 ἀκριβῶς τό ἴδιο ποσοστό. Οἱ εὔπορες ὁμάδες, πού ἀποτελοῦσαν τό ἕνα πέμπτο ὅλων τῶν νοικοκυριῶν, εἶχαν στήν πρώτη περίοδο τά 52,6 % τοῦ συνολικοῦ ἀριθμοῦ τῶν ἀλόγων, στή δεύτερη τά 53,2 %. Εἶναι φανερό ὅτι ὁ συσχετισμός τῶν ὁμάδων μεταξύ τους σχεδόν δέν ἄλλαξε. Ἡ ἀγροτιά φτώχυνε, οἱ εὔπορες ὁμάδες φτώχυναν, ἡ κρίση τοῦ 1891 εἶχε σοβαρότερες συνέπειες, ὅμως οἱ σχέσεις τῆς ἀγροτικῆς ἀστικῆς τάξης πρός τήν καταστρεφόμενη ἀγροτιά δέν ἄλλαξαν ἀπ' αὐτό καί δέν μποροῦσαν στήν οὐσία ν' ἀλλάξουν.

Αὐτό τό γεγονός τό παραβλέπουν συχνά οἱ ἄνθρωποι πού πᾶνε νά κρίνουν γιά τήν ἀποσύνθεση τῆς ἀγροτιᾶς μέ βάση στατιστικά στοιχεῖα πού τά παίρνουν ξεκομμένα. Θά ἦταν γελοῖο νά νομίζουμε, λ.χ., ὅτι ὁρισμένα στοιχεῖα γιά τήν κατανομή τῶν ἀλόγων εἶναι σέ θέση νά ἐξηγήσουν ἔστω καί κάτι ἀπό τό ζήτημα τῆς ἀποσύνθεσης τῆς ἀγροτιᾶς. Αὐτή ἡ κατανομή δέν ἀποδείχνει ἀκόμη ἀπολύτως τίποτε, ἄν δέν παρθεῖ σέ σχέση *μέ τό σύνολο* τῶν στοιχείων γιά τό ἀγροτικό νοικοκυριό. Ἄν, ἐξετάζοντας αὐτά τά στοιχεῖα, διαπιστώναμε τό κοινό πού ὑπάρχει ἀνάμεσα στίς ὁμάδες σύμφωνα μέ τήν κατανομή τῆς γῆς πού παίρνεται καί πού δίνεται μέ ἐνοίκιο, τῶν τελειοποιημένων ἐργαλείων καί τῆς λίπανσης, τῶν ἐσόδων καί τῆς ἀγορασμένης γῆς, τῶν μισθωτῶν ἐργατῶν καί τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ζώων, ἄν ἀποδείχναμε ὅτι ὅλες αὐτές οἱ διαφορετικές πλευρές τοῦ φαινομένου συνδέονται ἀδιάρηκτα μεταξύ τους καί ἀποκαλύπτουν πραγματικά τό σχηματισμό ἀντίθετων οἰκονομικῶν τύπων —τοῦ προλεταριάτου καί τῆς ἀγροτικῆς ἀστικῆς τάξης,— ἄν τά διαπιστώναμε ὅλα αὐτά, καί μονάχα στό βαθμό πού αὐτά διαπιστώνονταν, τότε μποροῦμε νά πάρουμε ξεχωριστά στοιχεῖα γιά τήν κατανομή, λ.χ., τῶν ἀλόγων *γιά νά δείξουμε παραστατικά* ὅλα ὅσα ἐκθέσαμε πιό πάνω. Ἀντίθετα, ἄν ἀναφερόμαστε στή μιά ἤ στήν ἄλλη περίπτωση ἐλάττωσης τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ἀλόγων, ἄς ὑποθέσουμε στήν εὔπορη ὁμάδα γιά τήν τάδε περίοδο, τότε τό νά βγάζουμε *μόνο ἀπό δῶ* ὁποιαδήποτε γενικά συμπεράσματα γιά τό συσχετισμό τῆς ἀγροτικῆς ἀστικῆς τάξης μέσα στούς κόλπους τῆς ἀγροτιᾶς καί τῶν ἄλλων ὁμάδων της, αὐτό θά ἦταν καθαρή ἀνοησία. Σέ καμιά καπιταλιστική χώρα, σέ κανένα κλάδο τῆς οἰκονομίας δέν ὑπάρχει καί δέν μπορεῖ νά ὑπάρξει (σέ καθεστώς κυριαρχίας τῆς ἀγορᾶς) ἰσόμετρη ἀνά-

πτυξη: ὁ καπιταλισμός *δέν μπορεῖ* νά ἀναπτυχθεῖ ἀλλιῶς παρά μέ ἅλματα, ζίγκ-ζάγκ, πότε βαδίζοντας γοργά μπροστά, πότε πέφτοντας προσωρινά κάτω ἀπό τό προηγούμενο ἐπίπεδο. Καί ἡ οὐσία τοῦ ζητήματος σχετικά μέ τή ρωσική ἀγροτική κρίση καί τήν ἐπικείμενη ἀνατροπή δέν βρίσκεται καθόλου στό ποιός ἀκριβῶς εἶναι ὁ βαθμός ἀνάπτυξης τοῦ καπιταλισμοῦ ἤ ποιός εἶναι ὁ ρυθμός αὐτῆς τῆς ἀνάπτυξης, μά στό ἄν εἶναι αὐτό καπιταλιστική κρίση καί ἀνατροπή, εἴτε ὄχι, ἄν γίνεται σέ συνθῆκες μετατροπῆς τῆς ἀγροτιᾶς σέ ἀγροτική ἀστική τάξη καί προλεταριάτο, εἴτε ὄχι, ἄν εἶναι ἀστικές οἱ σχέσεις ἀνάμεσα στά ξεχωριστά νοικοκυριά στό ἐσωτερικό τῆς κοινότητας, εἴτε ὄχι. Μ' ἄλλα λόγια: πρῶτο καθῆκον κάθε ἔρευνας σχετικά μέ τό ἀγροτικό ζήτημα στή Ρωσία εἶναι ὁ καθορισμός τῶν βασικῶν στοιχείων γιά τό χαρακτηρισμό τῆς ταξικῆς οὐσίας τῶν ἀγροτικῶν σχέσεων. Καί μόνο ὕστερα, ὅταν πιά θά ἔχει ξεκαθαριστεῖ μέ ποιές τάξεις καί μέ ποιά κατεύθυνση ἀνάπτυξης ἔχουμε νά κάνουμε, μποροῦμε νά μιλήσουμε γιά ἐπιμέρους ζητήματα, γιά τό ρυθμό τῆς ἀνάπτυξης, γιά τοῦτες ἤ ἐκεῖνες τίς ἀλλαγές τῆς γενικῆς κατεύθυνσης κτλ.

Βάση τῶν μαρξιστικῶν ἀντιλήψεων σχετικά μέ τό ἀγροτικό νοικοκυριό στή Ρωσία μετά τή μεταρύθμιση εἶναι ἡ ἀναγνώριση τοῦ τύπου αὐτοῦ τοῦ νοικοκυριοῦ σάν μικροαστικοῦ. Καί οἱ διαμάχες τῶν οἰκονομολόγων τοῦ μαρξιστικοῦ στρατοπέδου μέ τούς οἰκονομολόγους-ναρόντνικους, πρῶτ' ἀπ' ὅλα, γίνονταν (καί πρέπει νά γίνονται, ἄν ἀποσκοποῦμε στό ξεκαθάρισμα τῆς πραγματικῆς οὐσίας τῶν διαφωνιῶν) ἀκριβῶς γιά τό ἄν εἶναι σωστός, ἄν ἰσχύει αὐτός ὁ χαρακτηρισμός. Ἄν δέν ἔχουμε ξεκαθαρίσει μέ ἀπόλυτη σαφήνεια *αὐτό* τό ζήτημα, εἶναι ἀδύνατο νά κάνουμε ἔστω καί ἕνα βῆμα μπρός σέ ἕνα ὁποιοδήποτε πιό συγκεκριμένο ἤ πρακτικό ζήτημα. Λ.χ., τό νά ἐξετάζουμε αὐτούς ἤ ἐκείνους τούς δρόμους γιά τή λύση τοῦ ἀγροτικοῦ ζητήματος, πού κληροδοτήθηκαν ἀπό τό XIX αἰώνα στόν XX, θά ἦταν μιά ὁλότελα ἄκαρπη καί ἄσκοπη προσπάθεια, ἄν δέν ἔχουμε ξεκαθαρίσει προηγούμενα σέ ποιά κατεύθυνση γενικά βαδίζει ἡ ἀγροτική μας ἐξέλιξη, ποιές τάξεις μποροῦν νά κερδίσουν ἀπό τήν ἄλφα ἤ βήτα πορεία τῶν γεγονότων κτλ.

Τά λεπτομερειακά στοιχεῖα πού ἀναφέραμε πιό πάνω γιά τήν ἀποσύνθεση τῆς ἀγροτιᾶς ξεκαθαρίζουν ἀκριβῶς αὐτή τή βάση ὅλων τῶν ὑπόλοιπων ζητημάτων τῆς ἀγροτικῆς ἀνατροπῆς, βάση πού, ἄν δέν κατανοηθεῖ, εἶναι ἀδύνατο νά προχωρήσουμε. Τό σύνολο τῶν ἀμοιβαίων σχέσεων ἀνάμεσα στίς δια-

φορετικές ὁμάδες τῆς ἀγροτιᾶς, πού μελετήσαμε ἀναλυτικά στίς ἀντίθετες ἄκρες τῆς Ρωσίας, μᾶς δείχνουν ἀκριβῶς τήν οὐσία τῶν κοινωνικοοικονομικῶν σχέσεων μέσα στήν κοινότητα. Αὐτές οἱ ἀμοιβαῖες σχέσεις δείχνουν παραστατικά τή μικροαστική φύση τοῦ ἀγροτικοῦ νοικοκυριοῦ στίς σημερινές ἱστορικές συνθῆκες. Ὅταν οἱ μαρξιστές ἔλεγαν ὅτι ὁ μικροπαραγωγός στή γεωργία (ἄσχετα ἄν ἔχει τό νοικοκυριό του σέ κληρουχική γῆ ἤ σέ ὁποιαδήποτε ἄλλη) γίνεται ἀναπόφευκτα μέ τήν ἀνάπτυξη τῆς ἐμπορευματικῆς οἰκονομίας μικροαστός, αὐτή ἡ θέση προκαλοῦσε ἀμηχανία. Ἔλεγαν ὅτι ἡ θέση αὐτή εἶναι ἀστήρικτη, ὅτι τή μεταφέρουμε μηχανικά ἀπό τά ξένα ὑποδείγματα στίς δικές μας ἰδιόμορφες συνθῆκες. Μά τά στοιχεῖα γιά τήν ἀμοιβαία σχέση τῶν ὁμάδων, γιά τό ἅρπαγμα τῆς νοικιασμένης γῆς τῶν μή εὐκατάστατων μελῶν τῆς κοινότητας ἀπό τά πλούσια μέλη τῆς κοινότητας, γιά τή μίσθωση ἐργατῶν γῆς ἀπό τούς δεύτερους καί γιά τή μετατροπή τῶν πρώτων σέ μισθωτούς ἐργάτες κτλ., κτλ., κτλ., ὅλα αὐτά τά στοιχεῖα ἐπιβεβαιώνουν τά θεωρητικά συμπεράσματα τοῦ μαρξισμοῦ καί τά κάνουν ἀδιαφιλονίκητα. Τό ζήτημα τῆς σημασίας τῆς κοινότητας σ' ὅ,τι ἀφορᾶ τήν κατεύθυνση τῆς οἰκονομικῆς ἀνάπτυξης τῆς Ρωσίας *λύνεται ἀμετάκλητα* μ' αὐτά τά στοιχεῖα, γιατί ἀκριβῶς αὐτή τήν πραγματική κατεύθυνση τῆς πραγματικῆς (κι' ὄχι μιᾶς ἐπινοημένης) κοινότητας δείχνουν τά στοιχεῖα μας. Παρόλο τόν ἐξισωτισμό τῆς κληρουχικῆς γῆς, παρόλους τούς ἀναδασμούς κτλ., *ἀποδείχνεται* ὅτι ἡ κατεύθυνση τῆς πραγματικῆς οἰκονομικῆς ἀνάπτυξης τῶν ἀγροτῶν - μελῶν τῆς κοινότητας συνίσταται ἀκριβῶς στό σχηματισμό τῆς ἀγροτικῆς ἀστικῆς τάξης καί στό σπρώξιμο τῆς μάζας τῶν πιό φτωχῶν νοικοκυρέων πρός τίς γραμμές τοῦ προλεταριάτου. Καί ἡ στολιπινική ἀγροτική πολιτική, ὅπως θά δοῦμε παρακάτω, καί ἡ ἐθνικοποίηση τῆς γῆς πού ἀπαιτοῦν οἱ τρουντοβίκοι βρίσκονται πάνω στή γραμμή αὐτῆς τῆς ἀνάπτυξης, ἄν καί ἀνάμεσα σ' αὐτές τίς δυό μορφές «λύσης» τοῦ ἀγροτικοῦ ζητήματος ὑπάρχει τεράστια διαφορά ἀπό τήν ἄποψη τῆς ταχύτητας τῆς κοινωνικῆς ἀνάπτυξης, τῆς ἀνάπτυξης τῶν παραγωγικῶν δυνάμεων καί τῆς μεγαλύτερης προστασίας τῶν συμφερόντων τῶν μαζῶν.

Τώρα πρέπει νά ἐξετάσουμε ἀκόμη τό ζήτημα τῆς ἀνάπτυξης τῆς ἐμπορευματικῆς γεωργίας στή Ρωσία. Ἡ προηγούμενη ἀνάλυση περιλάβαινε σάν προϋπόθεση τό πασίγνωστο γεγονός ὅτι ὅλη ἡ μετά τή μεταρύθμιση ἐποχή διακρίνεται γιά τήν ἀνά-

πτυξη τοῦ ἐμπορίου καί τῶν ἀνταλλαγῶν. Τό ν' ἀναφέρουμε στατιστικά στοιχεῖα πού νά ἐπιβεβαιώνουν αὐτό τό πράγμα, μᾶς φαίνεται ὁλότελα περιττό. Πρέπει ὅμως νά δείξουμε, πρῶτα - πρῶτα, κατά πόσο ἀκριβῶς τό τωρινό ἀγροτικό νοικοκυριό εἶναι ἤδη ὑποταγμένο στήν ἀγορά, καί δεύτερο, ποιές *ἰδιαίτερες* μορφές παίρνει ἡ γεωργία στό βαθμό πού ὑποτάσσεται στήν ἀγορά.

Στό πρῶτο ζήτημα τά πιό ἀκριβῆ στοιχεῖα ὑπάρχουν στή στατιστική τοῦ ζέμστβο τοῦ Βορόνεζ σχετικά μέ τούς προϋπολογισμούς. Μποροῦμε ἐδῶ νά ξεχωρίσουμε τά χρηματικά ἔξοδα καί ἔσοδα τῆς ἀγροτικῆς οἰκογένειας ἀπό τό σύνολο τῶν ἐξόδων καί ἐσόδων (τά συνολικά ἔσοδα καί ἔξοδα ἀναφέρθηκαν πιό πάνω). Νά ὁ πίνακας πού δείχνει τό ρόλο τῆς ἀγορᾶς:

	Τί ποσοστό ἀποτελοῦν τά χρηματικά ἔξοδα	καί ἔσοδα τοῦ ἀγρότη στό σύνολο τῶν ἐξόδων καί ἐσόδων:
	%	%
Χωρίς ἄλογο	57,1	54,6
Μέ 1 ἄλογο	46,5	41,4
» 2 ἄλογα	43,6	45,7
» 3 »	41,5	42,3
» 4 »	46,9	40,8
» 5 » καί πάνω	60,2	59,2
Κατά μέσο ὅρο	49,1	47,9

Ἔτσι, ἀκόμη καί τό νοικοκυριό τοῦ *μεσαίου* ἀγρότη, —ἀφήνουμε πιά τό νοικοκυριό τῶν εὔπορων ἀγροτῶν καί τῶν ἐξαθλιωμένων, μισοπρολετάριων ἀγροτῶν,— εἶναι ὑποταγμένο σέ ἐξαιρετικά μεγάλο βαθμό στήν ἀγορά. Γιαυτό κάθε κρίση γιά τό ἀγροτικό νοικοκυριό, πού ἀγνοεῖ τόν ἐπικρατέστερο καί αὐξανόμενο ρόλο τῆς ἀγορᾶς, τῶν ἀνταλλαγῶν, τῆς ἐμπορευματικῆς παραγωγῆς, εἶναι ριζικά λαθεμένη. Ἡ ἐξαφάνιση τῶν δουλοπαροικιακῶν λατιφούντιων καί τῆς τσιφλικάδικης γαιοκτησίας (αὐτό τό μέτρο, στό ὁποῖο συγκεντρώνονται ὅλες οἱ σκέψεις τῆς ρωσικῆς ἀγροτιᾶς στά τέλη τοῦ XIX αἰώνα), *θά δυναμώσει* καί δέν θά ἐξασθενίσει τήν ἐξουσία τῆς ἀγορᾶς, γιατί ἡ ἀνάπτυξη τοῦ ἐμπορίου καί τῆς ἐμπορευματικῆς παραγωγῆς *ἐμποδίζεται* ἀπό τό σύστημα τῆς ξεπληρωμῆς μέ δουλιά καί τῆς ὑποδούλωσης.

Στό δεύτερο ζήτημα πρέπει νά τονίσουμε ὅτι ἡ διείσδυση τοῦ κεφαλαίου στή γεωργία εἶναι ἕνα ἰδιόμορφο προτσές, πού

δέν μποροῦμε νά τό καταλάβουμε σωστά, ἄν περιοριστοῦμε στά χοντρικά στοιχεῖα γιά ὅλη τή Ρωσία. Ἡ γεωργία γίνεται ἐμπορευματική ὄχι ξαφνικά καί ὄχι μέ τόν ἴδιο τρόπο στά διάφορα νοικοκυριά καί στίς διάφορες περιοχές τοῦ κράτους. Ἀντίθετα, ἡ ἀγορά ὑποτάσσει συνήθως στό ἕνα μέρος τή μιά πλευρά, στό ἄλλο τήν ἄλλη πλευρά τοῦ σύνθετου γεωργικοῦ νοικοκυριοῦ, καί οἱ ὑπόλοιπες πλευρές δέν ἐξαφανίζονται, μά προσαρμόζονται στήν «κύρια», δηλ. στή χρηματική πλευρά. Λ.χ., σ' ἕνα μέρος διαμορφώνεται κυρίως μιά ἐμπορευματική σιτοπαραγωγική οἰκονομία· τό κύριο προϊόν πού παράγεται γιά πούληση εἶναι τά σιτηρά. Ἡ κτηνοτροφία παίζει δευτερεύοντα ρόλο σέ μιά τέτια οἰκονομία καί σέ συνέχεια, στίς εἰδικές περιπτώσεις μονόπλευρης ἀνάπτυξης τῆς καλλιεργητικῆς οἰκονομίας, σχεδόν ἐξαφανίζεται. Λογουχάρη, οἱ «φάμπρικες σιτηρῶν» τῶν ἀκρινῶν δυτικῶν περιοχῶν στήν Ἀμερική ὀργανώνονταν κάποτε γιά ἕνα καλοκαίρι σχεδόν χωρίς ζῶα. Σέ ἄλλα μέρη διαμορφώνεται κυρίως μιά ἐμπορευματική κτηνοτροφική οἰκονομία· τά κύρια προϊόντα πού παράγονται γιά πούληση εἶναι τά προϊόντα κρέατος καί γάλακτος. Ἡ καθαρά γεωργική οἰκονομία προσαρμόζεται στήν κτηνοτροφική. Ἐννοεῖται ὅτι καί οἱ διαστάσεις τοῦ νοικοκυριοῦ καί οἱ τρόποι ὀργάνωσης τοῦ νοικοκυριοῦ θά εἶναι διαφορετικοί καί στή μιά καί στήν ἄλλη περίπτωση. Δέν μποροῦμε νά κρίνουμε ἀπό τό μέγεθος τῆς σπαρμένης ἔκτασης γιά τό γαλακτοκομικό νοικοκυριό τῶν προαστίων. Δέν μποροῦμε νά πάρουμε τό ἴδιο μέτρο μεγάλου καί μικροῦ νοικοκυριοῦ γιά τόν καλλιεργητή τῆς στέπας, γιά τό λαχανοκηπουρό, γιά τόν καπνοπαραγωγό, γιά τόν «γαλακτοκόμο φάρμερ» (ἄν χρησιμοποιήσουμε τήν ἀγγλική ἔκφραση) κτλ.

Ἡ διείσδυση τῶν ἀνταλλαγῶν καί τοῦ ἐμπορίου στή γεωργία προκαλεῖ τήν εἰδίκευσή της καί αὐτή ἡ εἰδίκευση ὁλοένα ἀναπτύσσεται. Οἱ ἴδιοι δεῖκτες τοῦ νοικοκυριοῦ (ὁ ἀριθμός τῶν ἀλόγων, λογουχάρη) ἀποκτοῦν διαφορετική σημασία στίς διάφορες περιοχές τῆς ἐμπορευματικῆς γεωργίας. Ἀνάμεσα στούς ἀγρότες πού δέν ἔχουν ἄλογο στήν περιοχή κοντά στήν πρωτεύουσα ὑπάρχουν, λ.χ., μεγαλονοικοκυρέοι πού ἔχουν, ἄς ποῦμε, γαλακτοφόρα ζῶα, κάνουν μεγάλες συναλλαγές καί κρατοῦν μισθωτούς ἐργάτες. Φυσικά, στή γενική μάζα τῶν ἀγροτῶν πού δέν ἔχουν ἄλογο, εἴτε ἔχουν ἕνα ἄλογο ὁ ἀριθμός αὐτῶν τῶν φάρμερ εἶναι ἐντελῶς μηδαμινός, ἀλλά ἄν θά πάρουμε μόνο τά συνολικά στοιχεῖα πού ἀγκαλιάζουν ὅλη τή χώρα, τότε δέν

θά μπορέσουμε νά ὑπολογίσουμε τήν ἰδιαίτερη μορφή τοῦ καπιταλισμοῦ στή γεωργία.

Σ' αὐτό τό γεγονός πρέπει νά δόσουμε ἰδιαίτερη προσοχή. Παραβλέποντας τό γεγονός αὐτό, εἶναι ἀδύνατο νά σχηματίσουμε μιά σωστή ἀντίληψη γιά τήν ἀνάπτυξη τοῦ καπιταλισμοῦ στή γεωργία καί εἶναι εὔκολο νά πέσουμε στό λάθος τῆς ἁπλοποίησης. Ὅλο τό σύνθετο χαρακτήρα αὐτοῦ τοῦ προτσές μποροῦμε νά τόν συλλάβουμε μονάχα ἄν πάρουμε ὑπόψη μας τίς πραγματικές ἰδιομορφίες τῆς γεωργίας. Ὅταν λέμε πώς ἡ γεωργία λόγω τῶν ἰδιομορφιῶν της δέν ὑποτάσσεται στούς νόμους τῆς καπιταλιστικῆς ἀνάπτυξης, αὐτό δέν εἶναι καθόλου σωστό. Οἱ ἰδιομορφίες τῆς γεωργίας ἐμποδίζουν τήν ὑποταγή τῆς γεωργίας στήν ἀγορά, αὐτό εἶναι γεγονός, μά παρ' ὅλα αὐτά παντοῦ, σ' ὅλες τίς χῶρες προχωρεῖ ἀκατάσχετα τό προτσές *τῆς ἀνάπτυξης τῆς ἐμπορευματικῆς γεωργίας*. Ἀλλά οἱ μορφές αὐτοῦ τοῦ σχηματισμοῦ τῆς ἐμπορευματικῆς γεωργίας εἶναι πραγματικά ἰδιόμορφες καί ἀπαιτοῦν ἰδιαίτερες μεθόδους μελέτης.

Γιά νά διασαφηνίσουμε αὐτά πού εἴπαμε, ἄς πάρουμε χτυπητά παραδείγματα ἀπό διάφορες περιοχές τῆς ἐμπορευματικῆς γεωργίας στή Ρωσία. Στήν περιοχή τῆς ἐμπορευματικῆς σιτοπαραγωγικῆς οἰκονομίας (Νεορωσία, Ζαβόλζιε) βλέπουμε μιά ἐξαιρετικά γοργή ἄνοδο τῆς συγκομιδῆς δημητριακῶν. Στά 1864 - 1866 τά κυβερνεῖα αὐτά ἔμεναν πίσω ἀπ' τά κεντρικά κυβερνεῖα τῆς μαυρόχωμης περιοχῆς, ἔχοντας μόνο 2,1 τσέτβερτ καθαρή συγκομιδή κατ' ἄτομο. Στά 1883 - 1887 τά κυβερνεῖα αὐτά ἦταν μπροστά ἀπό τό κέντρο, ἔχοντας καθαρή συγκομιδή 3,4 τσέτβερτ κατ' ἄτομο. Ἡ ἐπέκταση τῶν σπαρμένων ἐκτάσεων, νά τί χαρακτηρίζει περισσότερο ἀπ' ὅλα αὐτή τήν περιοχή στήν ἐποχή μετά τή μεταρύθμιση. Πολύ συχνά ἡ καλλιέργεια τῆς γῆς ἐδῶ εἶναι ἡ πιό πρωτόγονη, ὅλη ἡ προσοχή κατευθύνεται ἀποκλειστικά στό ὄργωμα ὅσο τό δυνατό μεγαλύτερης ἔκτασης. Ἐδῶ διαμορφώθηκε στό δεύτερο μισό τοῦ XIX αἰώνα κάτι παρόμοιο μέ τίς ἀμερικανικές «φάμπρικες σιτηρῶν». Ἀνάλογα μέ τό μέγεθος τῶν σπαρμένων ἐκτάσεων (πού στούς ἀγρότες τῶν ἀνώτερων ὁμάδων φτάνουν ὥς τίς 271 ντεσ. κατά νοικοκυριό) μποροῦμε νά κρίνουμε ἀσφαλῶς γιά τίς διαστάσεις καί τόν τύπο τοῦ νοικοκυριοῦ. Σέ ἄλλη περιοχή —στή βιομηχανική καί ἰδιαίτερα τῆς πρωτεύουσας— δέν μπορεῖ οὔτε κάν νά γίνει λόγος γιά μιά τέτια ἐπέκταση τῶν σπαρμένων ἐκτάσεων. Ἐδῶ ἰδιαίτερα χαρακτηριστικό δέν εἶναι ἡ ἐμπορευματική σιτοπαραγωγική οἰκονομία, ἀλλά ἡ ἐμπορευματική κτηνοτροφία.

Ἐδῶ πιά εἶναι ἀδύνατο νά σχηματίσεις μιά σωστή ἀντίληψη γιά τό νοικοκυριό μέ βάση τόν ἀριθμό τῶν ντεσιατίνων τῆς καλλιεργούμενης γῆς ἤ τόν ἀριθμό τῶν ἀλόγων ἐργασίας. Πολύ πιό κατάλληλο μέτρο εἶναι ὁ ἀριθμός τῶν ἀγελάδων (γαλακτοκομικό νοικοκυριό). Ἡ ἀλλαγή τῆς ἀμειψισπορᾶς, ἡ σπορά κτηνοτροφικῶν φυτῶν καί ὄχι ἡ ἐπέκταση τῶν σπαρμένων ἐκτάσεων ἀποτελεῖ ἐδῶ τό χαρακτηριστικό γνώρισμα τῆς προόδου τοῦ μεγάλου νοικοκυριοῦ. Τά νοικοκυριά μέ πολλά ἄλογα ἐδῶ εἶναι λιγότερα. Ἴσως, ἀκόμη καί ἡ ἐλάττωση τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ἀλόγων νά σημαίνει κάποτε πρόοδο τοῦ νοικοκυριοῦ. Ἀντίθετα, οἱ ἀγρότες ἐδῶ εἶναι πλουσιότεροι σέ ἀγελάδες παρά στήν ὑπόλοιπη Ρωσία. Ὁ κ. Μπλαγκοβέστσενσκι, σύμφωνα μέ τά στοιχεῖα τῆς στατιστικῆς τῶν ζέμστβο, ὑπολόγισε κατά μέσο ὅρο 1,2 ἀγελάδες κατά νοικοκυριό. Σέ 18 νομούς τῶν κυβερνείων Πετρούπολης, Μόσχας, Τβέρ καί Σμολένσκ ἔχουμε ἀπό 1,6 ἀγελάδες καί μόνο σ' ἕνα νομό τοῦ κυβερνείου Πετρούπολης ἀπό 1,8 κατά νοικοκυριό [72]. Καί τό ἐμπορικό κεφάλαιο καί τό κεφάλαιο πού τοποθετεῖται στήν παραγωγή δροῦν ἐδῶ κυρίως μέ τά προϊόντα τῆς κτηνοτροφίας. Τό ὕψος τῶν ἐσόδων ἐξαρτιέται πάνω ἀπ' ὅλα ἀπό τόν ἀριθμό τῶν γαλακτοφόρων ἀγελάδων. Σχηματίζονται «γαλακτοκομικές φάρμες». Ἀναπτύσσεται ἡ μίσθωση γεωργικῶν ἐργατῶν ἀπό τούς εὔπορους ἀγρότες. Σημειώσαμε κιόλας ὅτι οἱ ἐργάτες ἀπό τό ξεπεσμένο κέντρο πηγαίνουν στά *βιομηχανικά* κυβερνεῖα γιά *γεωργικές* ἐργασίες. Μέ λίγα λόγια, οἱ ἴδιες κοινωνικοοικονομικές σχέσεις ἐμφανίζονται ἐδῶ μέ ὁλότελα διαφορετική μορφή, σέ ἀγροτικές συνθῆκες πού δέν μοιάζουν μέ τίς καθαρά γεωργικές.

Καί ἄν πάρουμε τίς εἰδικές καλλιέργειες, λ.χ., τήν καπνοπαραγωγή ἤ τό συνδυασμό τῆς γεωργίας μέ τήν τεχνική ἐπεξεργασία τῶν προϊόντων (οἰνοπνευματοποιΐα, παραγωγή ζάχαρης ἀπό ζαχαρότευτλα, ἐλαιοπαραγωγή, παραγωγή ἀμύλου ἀπό πατάτες καί ἄλλα εἴδη παραγωγῆς), τότε θά δοῦμε ὅτι οἱ μορφές ἐμφάνισης τῶν ἐπιχειρηματικῶν σχέσεων ἐδῶ δέν μοιάζουν οὔτε μ' αὐτές πού ὑπάρχουν στήν ἐμπορευματική σιτοπαραγωγική οἰκονομία, οὔτε μ' ἐκεῖνες πού διαμορφώνονται στήν ἐμπορευματική κτηνοτροφία. Σάν μέτρο ἐδῶ πρέπει νά πάρουμε εἴτε τήν ἔκταση γῆς πού καλλιεργεῖται μέ εἰδικές καλλιέργειες, εἴτε τίς διαστάσεις τῆς ἐπιχείρησης τεχνικῆς ἐπεξεργασίας τῶν προϊόντων, πού συνδέεται μέ τό δοσμένο νοικοκυριό.

Ἡ συνολική στατιστική τῆς γεωργίας, πού ἔχει νά κάνει μόνο μέ τήν ἔκταση τῆς γῆς ἤ μέ τόν ἀριθμό τῶν ζώων, κάθε ἄλλο

παρά ὑπολογίζει ὅλη αὐτή τήν ποικιλία τῶν μορφῶν, καί γιαυτό κάθε τόσο τά συμπεράσματα πού βασίζονται μόνο στά στοιχεῖα μιᾶς τέτιας στατιστικῆς ἀποδείχνονται λαθεμένα. Ἡ ἀνάπτυξη τῆς ἐμπορευματικῆς γεωργίας βαδίζει πολύ πιό γοργά, ἡ ἐπίδραση τῶν ἀνταλλαγῶν ἁπλώνεται πιό πλατιά, τό κεφάλαιο μεταμορφώνει τήν ἀγροτική οἰκονομία πολύ πιό βαθιά ἀπ᾿ ὅ,τι μπορεῖ νά νομίσει κανείς, κρίνοντας μόνο ἀπό τούς συνολικούς ἀριθμούς καί τούς ἀφηρημένους μέσους ὅρους.

VII

Ἄς συνοψίσουμε τώρα ὅσα ἐκθέσαμε πιό πάνω σχετικά μέ τήν οὐσία τοῦ ἀγροτικοῦ ζητήματος καί τῆς ἀγροτικῆς κρίσης στή Ρωσία στά τέλη τοῦ XIX αἰώνα.

Ποῦ βρίσκεται ἡ οὐσία αὐτῆς τῆς κρίσης; Ὁ Μ. Σάνιν στήν μπροσούρα «Δημοτικοποίηση ἤ διανομή τῆς γῆς καί μετατροπή της σέ ἰδιοκτησία» (Βίλνα, 1907) ἐπιμένει ὅτι ἡ γεωργική μας κρίση εἶναι κρίση καλλιέργειας, ὅτι οἱ βαθύτερες ρίζες της βρίσκονται στήν ἀνάγκη ν᾿ ἀνεβάσουμε τήν τεχνική τῆς γεωργίας, πού εἶναι ἀπίστευτα χαμηλή στή Ρωσία, στήν ἀνάγκη νά περάσουμε σέ ἀνώτερα συστήματα καλλιέργειας κτλ.

Αὐτή ἡ γνώμη δέν εἶναι σωστή, γιατί εἶναι πολύ ἀφηρημένη. Ἡ ἀνάγκη νά περάσουμε σέ ἀνώτερη τεχνική εἶναι ἀναμφισβήτητη, ὅμως, πρῶτα-πρῶτα αὐτό ἀκριβῶς τό πέρασμα συντελοῦνταν στήν πραγματικότητα ὕστερα ἀπό τό 1861 στή Ρωσία. Ὅσο ἀργή κι᾿ ἄν εἶναι ἡ πρόοδος, εἶναι ὡστόσο ἐντελῶς ἀδιαφιλονίκητο ὅτι καί τό τσιφλικάδικο καί τό ἀγροτικό νοικοκυριό στό πρόσωπο τῆς εὔπορης μειοψηφίας πέρασαν στήν καλλιέργεια κτηνοτροφικῶν φυτῶν, στή χρησιμοποίηση τελειοποιημένων ἐργαλείων, σέ μιά πιό συστηματική καί ἐπιμελημένη λίπανση τῶν χωραφιῶν κτλ. Καί ἀφοῦ αὐτή ἡ ἀργή πρόοδος τῆς γεωργικῆς τεχνικῆς εἶναι ἕνα γενικό προτσές πού ἀρχίζει ἀπό τό 1861, εἶναι ὁλοφάνερο ὅτι δέν ἀρκεῖ πιά νά ὑποδείχνουμε αὐτό τό πράγμα γιά νά ἐξηγήσουμε τήν ὄξυνση τῆς γεωργικῆς κρίσης στά τέλη τοῦ XIX αἰώνα πού ὅλοι τήν παραδέχονται. Δεύτερο, καί οἱ δυό μορφές «λύσης» τοῦ ἀγροτικοῦ ζητήματος, πού ἐμφανίστηκαν στή ζωή, καί ἡ στολιπινική λύση του *ἀπό τά πάνω*, μέ τή διατήρηση τῆς τσιφλικάδικης γαιοκτησίας καί τήν ὁριστική διάλυση τῆς κοινότητας, τήν καταλήστευσή της ἀπό τούς κουλάκους, καί ἡ ἀγροτική (τρουντοβίκικη) λύση *ἀπό τά κάτω* μέ τήν κατάργηση τῆς τσιφλικάδικης γαιοκτησίας

καί τήν ἐθνικοποίηση ὅλης τῆς γῆς, καί οἱ δυό αὐτές λυσεις εὐκολύνουν μέ τόν τρόπο τους τό πέρασμα στήν ἀνώτερη τεχνική, βαδίζουν πάντα στή γραμμή τῆς γεωργικῆς προόδου. Μόνο πού ἡ μιά λύση βασίζει αὐτή τήν πρόοδο στήν ἐπιτάχυνση τοῦ προτσές τῆς ἀπώθησης τῆς ἀγροτικῆς φτωχολογιᾶς ἀπό τή γεωργία, ἐνῶ ἡ ἄλλη στήν ἐπιτάχυνση τοῦ προτσές ἐκτόπισης τοῦ συστήματος ξεπληρωμῆς μέ δουλιά, πού γίνεται μέ τήν ἐξάλειψη τῶν δουλοπαροικιακῶν λατιφούντιων. Τό ὅτι ἡ ἀγροτική φτωχολογιά «ἀσκεῖ τό νοικοκυριό της» πολύ ἄσχημα, αὐτό εἶναι γεγονός ἀναμφισβήτητο. Ἑπομένως, εἶναι ἀναμφισβήτητο ὅτι, ἄν ἡ γῆ της περάσει στήν ἀπόλυτη διάθεση μιᾶς χούφτας εὔπορων ἀγροτῶν, τότε ἡ γεωργία θ' ἀνυψωθεῖ. Ἀλλά ἐξίσου ἀναμφισβήτητο γεγονός εἶναι καί τό ὅτι ἡ τσιφλικάδικη γῆ, πού ἡ ἐκμετάλλευσή της γίνεται μέ τό σύστημα τῆς ξεπληρωμῆς μέ δουλιά καί τῆς ὑποδούλωσης, καλλιεργεῖται πολύ ἄσχημα, *χειρότερα ἀπό τήν κληρουχική γῆ* (θυμηθεῖτε τά στοιχεῖα πού ἀναφέραμε πιό πάνω: ἀπό τήν κληρουχική γῆ 54 πούτια ἀπό 1 ντεσιατίνα, ἀπό τή γῆ τοῦ ἐμπορευματικοῦ νοικοκυριοῦ 66, ἀπό τή γῆ πού καλλιεργεῖται μεσακάρικα 50, ἀπό τή γῆ πού παίρνουν οἱ ἀγρότες μέ ἐνοίκιο γιά ἕνα χρόνο 45). Τό σύστημα τῆς ξεπληρωμῆς μέ δουλιά στό τσιφλικάδικο νοικοκυριό εἶναι διατήρηση ἀπίστευτα καθυστερημένων μεθόδων καλλιέργειας, εἶναι διαιώνιση τῆς βαρβαρότητας καί στή γεωργία καί σ' ὅλη τήν κοινωνική ζωή. Ἑπομένως, εἶναι ἀναμφισβήτητο ὅτι, ἄν ξεριζώσουμε ὅλο τό σύστημα τῆς ξεπληρωμῆς μέ δουλιά, δηλ. ἄν ἐξαλείψουμε ἐντελῶς (καί μάλιστα χωρίς ἐξαγορά) ὅλη τήν τσιφλικάδικη γαιοκτησία, τότε ἡ γεωργία θ' ἀνυψωθεῖ.

Συνεπῶς, ἡ οὐσία τοῦ ἀγροτικοῦ ζητήματος καί τῆς ἀγροτικῆς κρίσης δέν βρίσκεται στό νά παραμερίσουμε τά ἐμπόδια γιά τήν ἀνύψωση τῆς γεωργίας, ἀλλά στό *πῶς* θά παραμερίσουμε αὐτά τά ἐμπόδια, ποιά τάξη καί μέ ποιές μεθόδους θά πραγματοποιήσει αὐτό τό παραμέρισμα. Καί τό παραμέρισμα τῶν ἐμποδίων στήν ἀνάπτυξη τῶν παραγωγικῶν δυνάμεων τῆς χώρας εἶναι ἀπόλυτα ἀναγκαῖο, ὄχι μονάχα μέ τήν ὑποκειμενική ἔννοια τῆς λέξης ἀναγκαῖο, μά καί μέ τήν ἀντικειμενική, δηλ. αὐτό τό παραμέρισμα εἶναι ἀναπόφευκτο καί καμιά δύναμη δέν εἶναι σέ θέση νά τό ἀποτρέψει.

Τό λάθος τοῦ Μ. Σάνιν, πού τό κάνουν ἐπίσης πάρα πολλοί συγγραφεῖς πού ἀσχολοῦνται μέ τό ἀγροτικό ζήτημα, βρίσκεται στό ὅτι αὐτός πῆρε τή σωστή θέση σχετικά μέ τήν ἀνάγκη τῆς

ἀνύψωσης τῆς γεωργικῆς τεχνικῆς πολύ ἀφηρημένα, δίχως νά ὑπολογίσει τίς ἰδιαίτερες μορφές πού παίρνει τό σύμπλεγμα τῶν δουλοπαροικιακῶν καί τῶν καπιταλιστικῶν γνωρισμάτων στή ρωσική γεωργία. Τό κύριο καί τό βασικό ἐμπόδιο στήν ἀνάπτυξη τῶν παραγωγικῶν δυνάμεων τῆς ἀγροτικῆς οἰκονομίας τῆς Ρωσίας εἶναι οἱ ἐπιβιώσεις τῆς δουλοπαροικίας, δηλ. κατά πρῶτο λόγο τό σύστημα τῆς ξεπληρωμῆς μέ δουλιά καί ἡ ὑποδούλωση, ὕστερα οἱ δουλοπαροικιακοί φόροι, ἡ ἀνισότητα δικαιωμάτων τοῦ ἀγρότη, ἡ ταπεινωτική του θέση ἀπέναντι στήν ἀνώτερη κάστα κτλ. κτλ. Τό παραμέρισμα αὐτῶν τῶν ἐπιβιώσεων τῆς δουλοπαροικίας ἔχει γίνει ἀπό καιρό οἰκονομική ἀνάγκη καί ἡ κρίση τῆς γεωργίας στά τέλη τοῦ XIX αἰώνα ὀξύνθηκε σέ ἀφάνταστα μεγάλο βαθμό, ἀκριβῶς γιατί τό προτσές τῆς ἀπελευθέρωσης τῆς Ρωσίας ἀπό τό μεσαιωνισμό παρατάθηκε πάρα πολύ, γιατί τό σύστημα τῆς ξεπληρωμῆς μέ δουλιά καί ἡ ὑποδούλωσή «ἐπέζησαν» πάρα πολύ καιρό. Αὐτά ἀπονεκρώνονταν τόσο ἀργά ὕστερα ἀπό τό 1861, πού στό νέο ὀργανισμό χρειάστηκαν βίαιοι τρόποι γιά τό γρήγορο ξεκαθάρισμα ἀπό τή δουλοπαροικία.

Τί λογῆς εἶναι αὐτός ὁ νέος οἰκονομικός ὀργανισμός τῆς ρωσικῆς γεωργίας; Αὐτό προσπαθήσαμε νά τό δείξουμε στήν προηγούμενη ἔκθεση πολύ λεπτομερειακά, γιατί σ' αὐτό τό ζήτημα ὑπάρχουν πολύ λαθεμένες ἀντιλήψεις στούς οἰκονομολόγους τοῦ φιλελεύθερου-ναροντνικιστικοῦ στρατοπέδου. Ὁ νέος οἰκονομικός ὀργανισμός, πού προβάλλει στή χώρα μας ἀπό τό δουλοπαροικιακό περικάλυμμα, εἶναι ἡ ἐμπορευματική γεωργία καί ὁ καπιταλισμός. Ἡ οἰκονομία τοῦ τσιφλικάδικου νοικοκυριοῦ, ἐφόσον αὐτό δέν στηρίζεται στήν ξεπληρωμή μέ δουλιά καί στήν ὑποδούλωση τοῦ κληρούχου ἀγρότη, παρουσιάζει ὁλοκάθαρα καπιταλιστικά γνωρίσματα. Ἡ οἰκονομία τοῦ ἀγροτικοῦ νοικοκυριοῦ —ἐφόσον ξέρουμε νά κοιτάζουμε στό ἐσωτερικό τῆς κοινότητας καί νά βλέπουμε τί γίνεται στή ζωή παρά τόν ἐπίσημο ἐξισωτισμό τῆς κληρουχικῆς γαιοκτησίας— μᾶς παρουσιάζει καί πάλι παντοῦ καθαρά καπιταλιστικά γνωρίσματα. Ἡ ἀνάπτυξη τῆς ἐμπορευματικῆς γεωργίας προχωρεῖ στή Ρωσία ἀδιάκοπα, παρόλα τά ἐμπόδια, καί αὐτή ἡ ἐμπορευματική γεωργία μετατρέπεται ἀναπόφευκτα σέ καπιταλιστική, ἄν καί οἱ μορφές αὐτῆς τῆς μετατροπῆς εἶναι ἐξαιρετικά ποικίλες καί ἀλλάζουν στίς διάφορες περιοχές.

Σέ τί πρέπει νά συνίσταται ἡ βίαιη ἀπομάκρυνση τοῦ μεσαιωνικοῦ περικαλύμματος, ἡ ὁποία ἔχει γίνει ἀνάγκη γιά τήν

παραπέρα ἐλεύθερη ἀνάπτυξη τοῦ νέου οἰκονομικοῦ ὀργανισμοῦ; Στήν ἐξαφάνιση τῆς μεσαιωνικῆς γαιοκτησίας. Μεσαιωνική εἶναι στή Ρωσία μέχρι σήμερα καί ἡ τσιφλικάδικη γαιοκτησία καί σέ σημαντικό βαθμό καί ἡ γαιοκτησία τῶν ἀγροτῶν. Εἴδαμε πῶς οἱ νέες οἰκονομικές συνθῆκες σπάζουν αὐτά τά μεσαιωνικά πλαίσια καί φραγμούς τῆς γαιοκτησίας, ἀναγκάζοντας τό φτωχό ἀγρότη νά δίνει μ' ἐνοίκιο τόν πατροπαράδοτο κλῆρο του, ἀναγκάζοντας τόν εὔπορο ἀγρότη νά φτιάχνει τό δικό του, σχετικά μεγάλο, νοικοκυριό ἀπό κομματάκια διαφορετικῶν γαιῶν: καί ἀπό κληρουχική γῆ, καί ἀπό ἀγορασμένη γῆ, καί ἀπό γῆ πού παίρνεται μ' ἐνοίκιο ἀπό τόν τσιφλικά. Καί στήν τσιφλικάδικη γῆ ὁ καταμερισμός της σέ γῆ πού καλλιεργεῖται μέ τό σύστημα τῆς ξεπληρωμῆς μέ δουλιά, σέ γῆ πού παίρνει ὁ ἀγρότης μ' ἐνοίκιο γιά ἕνα χρόνο, σέ γῆ πού καλλιεργεῖται γιά ἐμπορευματική παραγωγή, δείχνει ὅτι τά νέα συστήματα οἰκονομίας οἰκοδομοῦνται ἔξω ἀπό τά πλαίσια τῆς παλιᾶς, μεσαιωνικῆς, γαιοκτησίας.

Ἡ γαιοκτησία αὐτή μπορεῖ νά ἐξαλειφθεῖ ἀμέσως, ἄν ξεκόψουμε ἀποφασιστικά ἀπό τό παρελθόν. Ἕνα τέτιο μέτρο ἀποτελεῖ ἡ ἐθνικοποίηση τῆς γῆς, πού τήν ἀπαιτοῦσαν, μέ λιγότερη ἤ περισσότερη συνέπεια, ὅλοι οἱ ἀντιπρόσωποι τῆς ἀγροτιᾶς στήν περίοδο 1905 - 1907. Ἡ ἐξαφάνιση τῆς ἀτομικῆς ἰδιοκτησίας γῆς δέν ἀλλάζει καθόλου τά ἀστικά θεμέλια τῆς ἐμπορευματικῆς καί καπιταλιστικῆς γεωργίας. Δέν ὑπάρχει τίποτε πιό λαθεμένο ἀπό τή γνώμη ὅτι τάχα ἡ ἐθνικοποίηση τῆς γῆς ἔχει κάτι τί τό κοινό μέ τό σοσιαλισμό ἤ ἀκόμη καί μέ τόν ἐξισωτισμό τῆς γαιοχρησίας. Ὅσο γιά τό σοσιαλισμό, εἶναι γνωστό ὅτι αὐτός συνίσταται στήν ἐξαφάνιση τοῦ ἐμπορευματικοῦ νοικοκυριοῦ. Ἡ ἐθνικοποίηση ὅμως εἶναι μετατροπή τῆς γῆς σέ ἰδιοκτησία τοῦ κράτους καί μιά τέτια μετατροπή δέν θίγει καθόλου τό ἰδιωτικό νοικοκυριό πάνω στή γῆ. Ἄν ἡ γῆ θά εἶναι ἰδιοκτησία εἴτε «περιουσία» ὅλης τῆς χώρας, ὅλου τοῦ λαοῦ, ἀπό αὐτό δέν ἀλλάζει τό σύστημα τοῦ νοικοκυριοῦ πάνω στή γῆ, ὅπως ἀκριβῶς δέν ἀλλάζει τό (καπιταλιστικό) σύστημα νοικοκυριοῦ τοῦ εὔπορου μουζίκου, εἴτε αὐτός ἀγοράζει τή γῆ «γιά πάντα», εἴτε παίρνει μ' ἐνοίκιο τσιφλικάδικη γῆ ἤ γῆ τοῦ δημοσίου, εἴτε «συγκεντρώνει» τούς κλήρους τῶν μή εὐκατάστατων χωρικῶν πού ξέπεσαν. Μιά καί παραμένουν οἱ ἀνταλλαγές, εἶναι γελοῖο καί τό νά μιλᾶ κανείς γιά σοσιαλισμό. Καί ἡ ἀνταλλαγή γεωργικῶν προϊόντων καί μέσων παραγωγῆς δέν ἐξαρτιέται καθόλου ἀπό τίς μορφές τῆς γαιοκτησίας. (Σημειώ-

νω μέσα σέ παρένθεση ὅτι ἐδῶ ἐκθέτω μονάχα τήν οἰκονομική σημασία τῆς ἐθνικοποίησης, χωρίς νά τήν ὑπερασπίζω σάν πρόγραμμα. Αὐτή τήν ὑπεράσπιση τήν ἔχω κάνει στήν ἐργασία μου πού ἀνάφερα πιό πάνω*.)

Ὅσο γιά τόν ἐξισωτισμό, δείξαμε κιόλας παραπάνω τήν ἐφαρμογή του στήν πράξη κατά τήν κατανομή τῆς κληρουχικῆς γῆς. Εἴδαμε πώς ἡ κληρουχική γῆ κατανέμεται στό ἐσωτερικό τῆς κοινότητας ἀρκετά ἰσοπεδωτικά, μέ ἐλαφρή μόνο ἀπόκλιση πρός τήν πλευρά τῶν πλουσίων. Ὅμως ἀπ' αὐτό τόν ἐξισωτισμό μένει στό τέλος πολύ λίγος, ἐξαιτίας τοῦ ὅτι ἡ φτωχολογιά δίνει τή γῆ μ' ἐνοίκιο καί ἡ γῆ πού παίρνεται μ' ἐνοίκιο συγκεντρώνεται στά χέρια τῶν πλουσίων. Εἶναι φανερό ὅτι κανένας ἐξισωτισμός τῆς γαιοκτησίας δέν ἔχει τή δύναμη νά ἐξαλείψει τήν ἀνισομετρία τῆς πραγματικῆς γαιοχρησίας, μιά καί ὑπάρχουν οἱ περιουσιακές διαφορές ἀνάμεσα στούς νοικοκυρέους καί στό σύστημα τῶν ἀνταλλαγῶν πού ὀξύνει αὐτές τίς διαφορές.

Ἡ οἰκονομική σημασία τῆς ἐθνικοποίησης δέν βρίσκεται καθόλου ἐκεῖ πού πολύ συχνά τήν ἀναζητοῦν. Δέν συνίσταται στήν πάλη ἐνάντια στίς ἀστικές σχέσεις (ἡ ἐθνικοποίηση εἶναι τό πιό συνεπές ἀστικό μέτρο, ὅπως ἀπό καιρό ἔδειξε ὁ Μάρξ [73]), μά στήν πάλη ἐνάντια στίς δουλοπαροικιακές σχέσεις. Ἡ ποικιλία τῆς μεσαιωνικῆς γαιοκτησίας ἐμποδίζει τήν οἰκονομική ἀνάπτυξη. Τά πλαίσια τῆς κάστας ἐμποδίζουν τήν ἐμπορική κυκλοφορία. Ἡ ἀναντιστοιχία τῆς παλιᾶς γαιοκτησίας καί τῆς νέας οἰκονομίας γεννάει ὀξεῖες ἀντιθέσεις. Οἱ τσιφλικάδες χάρη στά λατιφούντια παρατείνουν τήν ὕπαρξη τοῦ συστήματος τῆς ξεπληρωμῆς μέ δουλιά. Οἱ ἀγρότες εἶναι κλεισμένοι σάν σέ ἕνα γκέτο στήν κληρουχική γαιοκτησία πού τά πλαίσιά της ἡ ζωή τά σπάει στό κάθε βῆμα της. Ἡ ἐθνικοποίηση σαρώνει πέρα γιά πέρα ὅλες τίς μεσαιωνικές σχέσεις στή γαιοκτησία, ἐκμηδενίζει ὅλους τούς τεχνητούς φραγμούς πάνω στή γῆ, κάνει τή γῆ πραγματικά ἐλεύθερη, γιά ποιόν; γιά τόν κάθε πολίτη; Κάθε ἄλλο. Ἡ ἐλευθερία τοῦ ἀγρότη πού δέν ἔχει ἄλογο (δηλ. $3\,^1/_4$ ἑκατομ. νοικοκυριῶν) συνίσταται, ὅπως εἴδαμε, στό νά δίνει μ' ἐνοίκιο τήν κληρουχική γῆ. Ἡ γῆ γίνεται ἐλεύθερη *γιά τό νοικοκύρη*, γιά ἐκεῖνον πού πραγματικά θέλει καί *μπορεῖ* νά τήν καλλιεργεῖ ἔτσι, ὅπως ἀπαιτοῦν οἱ σύγχρονες συνθῆκες τῆς οἰκονομίας γενικά καί τῆς παγκόσμιας ἀγορᾶς

* Βλ. Ἅπαντα, 5η ἔκδ., τόμ. 16ος, σελ. 288-322. *Ἡ Σύντ.*

είδικά. Ἡ ἐθνικοποίηση θά ἐπιτάχυνε τό θάνατο τῆς δουλοπαροικίας καί τήν ἀνάπτυξη ἑνός καθαρά ἀστικοῦ συστήματος φάρμερ πάνω στή γῆ πού θά εἶναι ἐλεύθερη ἀπό κάθε εἴδους μεσαιωνική σαβούρα. Νά ἡ πραγματική ἱστορική σημασία τῆς ἐθνικοποίησης στή Ρωσία, ὅπως διαμορφώθηκε στά τέλη τοῦ XIX αἰώνα.

Ὅσο γιά τόν ἄλλο, ἀντικειμενικά ὄχι ἀδύνατο, δρόμο ἐκκαθάρισης τῆς γαιοκτησίας γιά τόν καπιταλισμό, αὐτός συνίσταται, ὅπως εἴδαμε, στήν ἐπιταχυμένη καταλήστευση τῆς κοινότητας ἀπό τούς πλούσιους καί στό δυνάμωμα τῆς ἀτομικῆς ἰδιοκτησίας τῆς γῆς τοῦ εὔπορου ἀγρότη. Ἡ κύρια πηγή τοῦ συστήματος τῆς ξεπληρωμῆς μέ δουλιά καί τῆς ὑποδούλωσης παραμένει ἐδῶ ἄθικτη, τά τσιφλικάδικα λατιφούντια παραμένουν. Εἶναι φανερό ὅτι ἕνας τέτιος τρόπος ἐκκαθάρισης τοῦ δρόμου γιά τόν καπιταλισμό ἐξασφαλίζει σέ ἀσύγκριτα μικρότερο βαθμό τήν ἐλεύθερη ἀνάπτυξη τῶν παραγωγικῶν δυνάμεων ἀπ' ὅ,τι ὁ πρῶτος. Μιά καί διατηροῦνται τά λατιφούντια, εἶναι ἀναπόφευκτη ἡ διατήρηση καί τοῦ ὑποδουλωμένου ἀγρότη, τοῦ μεσακάρικου συστήματος, τοῦ μικρῆς ἔκτασης χρονιάτικου νοικιάσματος τῆς γῆς, τῆς καλλιέργειας τῆς γῆς τοῦ «ἀφέντη» μέ τά σύνεργα τοῦ ἀγρότη, δηλ. ἡ διατήρηση τοῦ πιό καθυστερημένου πολιτισμοῦ καί ὅλης ἐκείνης τῆς ἀσιατικῆς βαρβαρότητας πού ὀνομάζεται πατριαρχικός τρόπος ζωῆς τοῦ χωριοῦ.

Οἱ δυό τρόποι πού ἀνάφερα γιά τή «λύση» τοῦ ἀγροτικοῦ ζητήματος στήν ἀναπτυσσόμενη ἀστική Ρωσία ἀντιστοιχοῦν σέ δυό δρόμους ἀνάπτυξης τοῦ καπιταλισμοῦ στή γεωργία. Αὐτούς τούς δρόμους τούς ὀνομάζω πρωσικό καί ἀμερικανικό. Ὁ πρῶτος χαρακτηρίζεται ἀπ' τό ὅτι οἱ μεσαιωνικές σχέσεις γαιοκτησίας δέν ἐξαλείφονται ἀμέσως, μά προσαρμόζονται ἀργά στόν καπιταλισμό, πού γι' αὐτό τό λόγο διατηρεῖ γιά πολύ καιρό μισοφεουδαρχικά γνωρίσματα. Ἡ πρωσική τσιφλικάδικη γαιοκτησία δέν συντρίφτηκε ἀπό τήν ἀστική ἐπανάσταση, μά διασώθηκε καί ἔγινε ἡ βάση τοῦ «γιουνκερικοῦ» νοικοκυριοῦ, πού βασικά εἶναι καπιταλιστικό, μά πού δέν τά βγάζει πέρα δίχως μιά ὁρισμένη ἐξάρτηση τοῦ ἀγροτικοῦ πληθυσμοῦ κάτι σάν τόν Gesindeordnung* κτλ. Χάρη σ' αὐτό ἡ κοινωνική καί πολιτική κυριαρχία τῶν γιοῦνκερ στερεώθηκε γιά πολλές δεκαετίες ὕστερα ἀπό τό 1848 καί ἡ ἀνάπτυξη τῶν παραγωγικῶν δυνάμεων τῆς γεωργίας στή Γερμανία προχώρησε ἀσύγκριτα

* —Κανονισμός γιά τούς ὑπηρέτες. *Ἡ Σύντ.*

πιό ἀργά ἀπ' ὅ,τι στήν 'Αμερική. 'Εκεῖ, ἀντίθετα, τή βάση γιά τήν καπιταλιστική γεωργία τήν ἀποτέλεσε ὄχι τό παλιό δουλοκτητικό νοικοκυριό τῶν μεγαλοτσιφλικάδων (ὁ ἐμφύλιος πόλεμος τσάκισε τά μεγάλα δουλοκτητικά νοικοκυριά), ἀλλά τό ἐλεύθερο νοικοκυριό τοῦ ἐλεύθερου φάρμερ σέ ἐλεύθερη γῆ, ἐλεύθερη ἀπ' ὅλα τά μεσαιωνικά δεσμά, ἀπό τή δουλοπαροικία καί τή φεουδαρχία, ἀπό τό ἕνα μέρος, καί ἀπό τά δεσμά τῆς ἀτομικῆς ἰδιοκτησίας πάνω στή γῆ, ἀπ' τ' ἄλλο. Ἡ γῆ μοιράστηκε στήν 'Αμερική ἀπό τό τεράστιό της ἀπόθεμα γαιῶν μέ ὀνομαστική πληρωμή, καί μονάχα πάνω στή νέα, πέρα γιά πέρα καπιταλιστική βάση ἀναπτύχθηκε ἐκεῖ τώρα ἡ ἀτομική ἰδιοκτησία τῆς γῆς.

Καί οἱ δυό αὐτοί δρόμοι καπιταλιστικῆς ἀνάπτυξης διαγράφηκαν ὁλοκάθαρα στή Ρωσία ὕστερα ἀπό τό 1861. Ἡ πρόοδος τοῦ τσιφλικάδικου νοικοκυριοῦ εἶναι ἀναμφισβήτητη, ὡστόσο ὁ ἀργός ρυθμός αὐτῆς τῆς προόδου δέν εἶναι τυχαῖος, ἀλλά ἀναπόφευκτος, ἐφόσον διατηροῦνται οἱ ἐπιβιώσεις τῆς δουλοπαροικίας. Εἶναι ἀναμφισβήτητο ἐπίσης ὅτι ὅσο πιό ἐλεύθερη εἶναι ἡ ἀγροτιά, ὅσο λιγότερο τήν πιέζουν τά ὑπολείμματα τῆς δουλοπαροικίας (στό νότο, λ.χ., ὑπάρχουν ὅλοι αὐτοί οἱ εὐνοϊκοί ὅροι), τέλος ὅσο καλύτερα εἶναι ἐξασφαλισμένη γενικά ἡ ἀγροτιά μέ γῆ, τόσο ἐντονότερη εἶναι ἡ ἀποσύνθεση τῆς ἀγροτιᾶς, τόσο γρηγορότερα συντελεῖται ἡ διαμόρφωση τῆς τάξης τῶν ἀγροτῶν ἐπιχειρηματιῶν-φάρμερ. Ὅλο τό ζήτημα τῆς παραπέρα ἀνάπτυξης τῆς χώρας βρίσκεται στό ποιός ἀπ' αὐτούς τούς δρόμους ἀνάπτυξης θά ὑπερισχύσει τελικά ἀπέναντι στόν ἄλλο, καί, ἀντίστοιχα μ' αὐτό, ποιά τάξη θά πραγματοποιήσει τόν ἀναγκαῖο καί ἀναπόφευκτο μετασχηματισμό: ὁ παλιός ἀφέντης-γαιοκτήμονας ἤ ὁ ἐλεύθερος ἀγρότης-φάρμερ.

Στή χώρα μας νομίζουν συχνά ὅτι ἡ ἐθνικοποίηση τῆς γῆς σημαίνει ἀπόσπαση τῆς γῆς ἀπό τήν ἐμπορική κυκλοφορία. Αὐτή τήν ἄποψη ἀκολουθεῖ ἀναντίρρητα ἡ πλειοψηφία τῶν πρωτοπόρων ἀγροτῶν καί τῶν ἰδεολόγων τῆς ἀγροτιᾶς. Μιά τέτια ἀντίληψη ὅμως εἶναι ριζικά λαθεμένη. Συμβαίνει ἀκριβῶς τό ἀντίθετο. Ἡ ἀτομική ἰδιοκτησία τῆς γῆς ἀποτελεῖ ἐμπόδιο γιά τήν ἐλεύθερη τοποθέτηση κεφαλαίου στή γῆ. Γι' αὐτό τό λόγο, σέ συνθῆκες πού τή γῆ τήν παίρνουν ἐλεύθερα, μ' ἐνοίκιο ἀπό τό κράτος (καί σ' αὐτό ἀνάγεται ἡ οὐσία τῆς ἐθνικοποίησης στήν ἀστική κοινωνία), ἡ γῆ μπαίνει *πιό πολύ* στήν ἐμπορική κυκλοφορία, παρά σέ συνθῆκες πού κυριαρχεῖ

ἡ ἀτομική ἰδιοκτησία τῆς γῆς. Ἡ ἐλευθερία τοποθέτησης κεφαλαίων στή γῆ, ἡ ἐλευθερία τοῦ συναγωνισμοῦ στή γεωργία εἶναι πολύ μεγαλύτερη στίς συνθῆκες τοῦ ἐλεύθερου νοικιάσματος τῆς γῆς, παρά στίς συνθῆκες τῆς ἀτομικῆς ἰδιοκτησίας. Ἡ ἐθνικοποίηση τῆς γῆς εἶναι, σάν νά λέμε, λεντλορδισμός δίχως λεντλόρδο*. Καί γιά τό τί σημαίνει λεντλορδισμός στό ζήτημα τῆς καπιταλιστικῆς ἀνάπτυξης τῆς γεωργίας, ὁ Μάρξ τό ἀναλύει πολύ βαθιά στίς «Θεωρίες τῆς ὑπεραξίας». Αὐτή τήν ἀνάλυση τήν παράθεσα στήν ἐργασία μου πού ἀνάφερα πιό πάνω, σχετικά μέ τό ἀγροτικό πρόγραμμα, ἀλλά θά μοῦ ἐπιτραπεῖ, λόγω τῆς σπουδαιότητας τοῦ ζητήματος, νά τήν ἐπαναλάβω ἐδῶ ἀκόμη μιά φορά**.

Στήν παράγραφο σχετικά μέ τούς ἱστορικούς ὅρους τῆς θεωρίας τῆς γαιοπροσόδου τοῦ Ρικάρντο («Theorien über den Mehrwert». II. Band, 2. Teil, Stuttgart, 1905, S. 5 - 7***) ὁ Μάρξ λέει ὅτι ὁ Ρικάρντο καί ὁ Ἄντερσον «ξεκινοῦν ἀπό μιά ἄποψη, πού φαίνεται πολύ παράξενη στήν ἠπειρωτική Εὐρώπη». Συγκεκριμένα: προϋποθέτουν ὅτι «δέν ὑπάρχει κανενός εἴδους γαιοκτησία πού ν' ἀποτελεῖ ἐμπόδιο γιά ὁποιαδήποτε τοποθέτηση κεφαλαίων στή γῆ». Ἀπό πρώτη ματιά, αὐτό ἀποτελεῖ ἀντίφαση, γιατί ἀκριβῶς στήν Ἀγγλία θεωρεῖται ὅτι ἡ φεουδαρχική ἰδιοκτησία τῆς γῆς διατηρήθηκε πλήρως. Ἀλλά ὁ Μάρξ ἐξηγεῖ ὅτι ἀκριβῶς στήν Ἀγγλία τό κεφάλαιο «καταπολέμησε τόσο ἀνελέητα τίς πατροπαράδοτες σχέσεις τῆς γεωργίας, ὅσο πουθενά ἀλλοῦ στόν κόσμο». Ἀπ' αὐτή τήν ἄποψη ἡ Ἀγγλία εἶναι «ἡ πιό ἐπαναστατική χώρα στόν κόσμο». Ὅλες οἱ ἱστορικά κληρονομημένες σχέσεις σαρώθηκαν ἀμείλικτα παντοῦ, ὅπου ἔρχονταν σέ ἀντίφαση ἤ δέν ἀνταποκρίνονταν στούς ὅρους τῆς καπιταλιστικῆς παραγωγῆς στή γεωργία: δέν ἄλλαξε μονάχα ἡ θέση τῶν χωριῶν, μά σαρώθηκαν καί τά ἴδια τά χωριά, δέν σαρώθηκαν μονάχα τά σπίτια καί οἱ τόποι κατοικίας τοῦ ἀγροτικοῦ πληθυσμοῦ, μά σαρώθηκε καί ὁ ἴδιος ὁ ἀγροτικός πληθυσμός, δέν σαρώθηκαν μονάχα τά πατροπαράδοτα οἰκονομικά κέντρα, μά καί ἡ ἴδια ἡ οἰκονομία. Στούς γερμανούς, — συνεχίζει ὁ Μάρξ, — οἱ οἰκο-

* —μεγάλος ἄγγλος γαιοκτήμονας πού δίνει τή γῆ μέ ἐνοίκιο στούς φάρμερ. *Σημ. μετ.*

** Βλ. Ἅπαντα, 5η ἔκδ., τόμ. 16ος, σελ. 265 - 269 *Ἡ Σύντ.*

*** «Θεωρίες τῆς ὑπεραξίας, II τόμος, 2 μέρος, Στουτγάρδη, 1905, σελ. 5 - 7.[74] *Ἡ Σύντ.*

νομικές σχέσεις καθορίστηκαν ἀπό τίς πατροπαράδοτες σχέσεις πού ὑπάρχουν ἀνάμεσα στίς περιοχές τῶν ἀγροτικῶν κοινοτήτων (Feldmarken), ἀπό τή θέση τῶν οἰκονομικῶν κέντρων, ἀπό ὁρισμένα σημεῖα συγκέντρωσης τοῦ πληθυσμοῦ. Στούς ἄγγλους οἱ ἱστορικές σχέσεις τῆς ἀγροτικῆς οἰκονομίας δημιουργήθηκαν προοδευτικά ἀπό τό κεφάλαιο, ἀρχίζοντας ἀπό τό XV αἰώνα. Τήν ἀγγλική τεχνική ἔκφραση «clearing of estates» («ξεκαθάρισμα τῶν γαιῶν») δέν τή βρίσκουμε σέ καμιά χώρα τῆς ἠπειρωτικῆς Εὐρώπης. Τί σημαίνει ὅμως αὐτή ἡ clearing of estates; Σημαίνει ὅτι δέν ἔπαιρναν καθόλου ὑπόψη οὔτε τόν ἐγκατεστημένο πληθυσμό, αὐτόν τόν ἔδιωχναν· οὔτε τά χωριά πού ὑπῆρχαν, αὐτά τά ἰσοπέδωναν· οὔτε τά κτίρια τῶν νοικοκυριῶν, αὐτά τά γκρέμιζαν· οὔτε τά εἴδη τῆς ἀγροτικῆς καλλιέργειας, αὐτά τά μετέτρεπαν ἀμέσως σέ ἄλλα εἴδη, λ.χ., τά καλλιεργήσιμα χωράφια σέ βοσκοτόπια γιά τά ζῶα· μέ δυό λόγια δέν ἔπαιρναν ὅλους τούς ὅρους παραγωγῆς ἔτσι ὅπως ὑπῆρχαν ἀπό παράδοση, ἀλλά τούς ὅρους αὐτούς τούς *διαμόρφωναν* ἱστορικά ἔτσι πού ν' ἀνταποκρίνονται σέ κάθε συγκεκριμένη περίπτωση στίς ἀπαιτήσεις τῆς πιό ἐπωφελοῦς τοποθέτησης τοῦ κεφαλαίου. Ἀπ' αὐτή τήν ἄποψη, λοιπόν, πραγματικά *δέν ὑπάρχει ἰδιοκτησία τῆς γῆς*, γιατί ἡ ἰδιοκτησία αὐτή δίνει τή δυνατότητα στό κεφάλαιο — δηλ. στόν φάρμερ — νά φτιάξει τό νοικοκυριό του ὅπως θέλει αὐτός, ἀφοῦ ἐνδιαφέρεται ἀποκλειστικά γιά τό χρηματικό εἰσόδημα. Ἕνας πομερανός τσιφλικάς (ὁ Μάρξ ἔχει ὑπόψη του τόν Ροντμπέρτους, πού τή θεωρία του γιά τή γαιοπρόσοδο τήν ἀνασκευάζει θαυμάσια καί λεπτομερειακά στό σύγγραμμά του αὐτό), «πού ἔχει στό μυαλό του ἀποκλειστικά τίς πατροπαράδοτες κοινοτικές γαῖες, τά οἰκονομικά κέντρα, τά ἀγροτικά ἐπιμελητήρια κτλ., μπορεῖ γιαυτό μέ φρίκη νά σηκώνει τά χέρια καί νά χτυπιέται γιά τήν "ἀντιϊστορική" ἄποψη τοῦ Ρικάρντο σχετικά μέ τήν ἀνάπτυξη τῶν ἀγροτικῶν σχέσεων». Στήν πραγματικότητα ὅμως «οἱ ἀγγλικές συνθῆκες εἶναι οἱ μόνες, πού μέσο τους ἀναπτύχθηκε ἀντίστοιχα (μέ ἰδανική τελειότητα) ἡ σύγχρονη γαιοκτησία, δηλ. ἡ γαιοκτησία πού *μεταμορφώθηκε* ἀπό τήν καπιταλιστική παραγωγή. Ἡ ἀγγλική θεωρία (δηλ. ἡ θεωρία τῆς γαιοπροσόδου τοῦ Ρικάρντο) εἶναι σ' αὐτό τό σημεῖο κλασική γιά τό σύγχρονο, δηλ. τόν καπιταλιστικό τρόπο παραγωγῆς».

Στήν Ἀγγλία αὐτό τό ξεκαθάρισμα τῆς γῆς πῆρε ἐπαναστατικές μορφές μέ τή βίαιη συντριβή τῆς γαιοκτησίας τῶν ἀγροτῶν. Ἡ συντριβή τοῦ παλιοῦ, τοῦ ξεπερασμένου, εἶναι

ἀπόλυτα ἀναπόφευκτη καί στή Ρωσία, μά ὁ δέκατος ἔνατος αἰώνας (καθώς καί τά πρῶτα 7 χρόνια τοῦ εἰκοστοῦ) δέν ἔλυσαν ἀκόμη τό ζήτημα ποιά τάξη καί μέ ποιά μορφή θά πραγματοποιήσει τήν ἀπαραίτητη γιά μᾶς συντριβή. Δείξαμε πιό πάνω ποιά εἶναι ἡ βάση τῆς κατανομῆς τῆς γῆς στή Ρωσία σήμερα. Εἴδαμε ὅτι στά $10^1/_2$ ἑκατομμύρια ἀγροτικῶν νοικοκυριῶν μέ 75 ἑκατομμύρια ντεσιατίνες γῆς ἀντιπαρατίθενται 30.000 ἰδιοκτῆτες λατιφούντιων μέ 70 ἑκατομμύρια ντεσιατίνες. Μιά ἀπό τίς πιθανές ἐκβάσεις τοῦ ἀγώνα, πού δέν μπορεῖ νά μή φουντώσει πάνω σ᾽ αὐτό τό ἔδαφος, συνίσταται στό νά διπλασιαστεῖ σχεδόν ἡ γαιοκτησία τῶν δέκα ἑκατομμυρίων νοικοκυριῶν καί νά ἐξαφανιστεῖ ἡ γαιοκτησία τῶν ἀνώτερων τριάντα χιλιάδων. Ἄς ἐξετάσουμε αὐτή τήν πιθανή ἔκβαση ἀπό καθαρά θεωρητική ἄποψη, ἀπό τήν ἄποψη τοῦ πῶς διαμορφώθηκε τό ἀγροτικό ζήτημα στή Ρωσία στά τέλη τοῦ XIX αἰώνα. Ποιά θά ἔπρεπε νά εἶναι τά ἀποτελέσματα μιᾶς τέτιας ἀλλαγῆς; Ἀπό τήν ἄποψη τῶν σχέσεων γαιοκτησίας εἶναι ὁλοφάνερο ὅτι ἡ μεσαιωνική κληρουχική γαιοκτησία καί ἡ μεσαιωνική τσιφλικάδικη γαιοκτησία θά ὑποβάλλονταν σέ καινούργια κατανομή. Τό παλιό θά σαρωνόταν ὁλοκληρωτικά. Στίς σχέσεις γαιοκτησίας δέν θά ἔμενε τίποτε τό πατροπαράδοτο. Ποιά λοιπόν δύναμη θά καθόριζε τίς νέες σχέσεις γαιοκτησίας; Ἡ «ἀρχή» τοῦ ἐξισωτισμοῦ; Ἔτσι θέλει νά πιστεύει ὁ πρωτοπόρος ἀγρότης, πού ἔχει δεχτεῖ τήν ἐπίδραση τῆς ἰδεολογίας τῶν ναρόντνικων. Αὐτό πιστεύει ὁ ναρόντνικος. Μά αὐτό εἶναι αὐταπάτη. Στήν κοινότητα ἡ ἀναγνωρισμένη ἀπό τό νόμο καί καθαγιασμένη ἀπό τή συνήθεια «ἀρχή» τοῦ ἐξισωτισμοῦ ὁδηγεῖ στήν πραγματικότητα στήν προσαρμογή τῆς γαιοκτησίας πρός τίς διαφορές τῆς περιουσιακῆς κατάστασης. Καί στή βάση αὐτοῦ *τοῦ οἰκονομικοῦ γεγονότος*, πού ἐπιβεβαιώνεται χιλιάδες φορές καί ἀπό τά ρωσικά στοιχεῖα καί ἀπό τά δυτικοευρωπαϊκά, ὑποστηρίζουμε ὅτι ἡ ἐλπίδα γιά ἐξισωτισμό θά διαλυόταν σάν αὐταπάτη καί *σάν μοναδικό σταθερό ἀποτέλεσμα θά ἔμενε ἡ νέα κατανομή τῆς γαιοκτησίας*. Εἶναι μεγάλη ἡ σημασία *ἑνός τέτιου* ἀποτελέσματος; Εἶναι ἐξαιρετικά μεγάλη, γιατί κανένα ἄλλο μέτρο, καμιά ἄλλη μεταρύθμιση, κανένας ἄλλος μετασχηματισμός δέν θά μποροῦσαν νά δόσουν τόσο πλήρεις ἐγγυήσεις γιά τήν πιό γοργή, πλατιά καί ἐλεύθερη πρόοδο τῆς γεωργικῆς τεχνικῆς στή Ρωσία καί γιά τήν ἐξαφάνιση ἀπό τή ζωή μας κάθε ἴχνους δουλοπαροικίας, χωρισμοῦ σέ κάστες, ἀσιατισμοῦ.

Πρόοδος τῆς τεχνικῆς; — θά μᾶς ἀντιτείνουν, ἴσως. Μά δέν ἀποδείχτηκε μήπως πιό πάνω μέ ἀκριβῆ στοιχεῖα ὅτι τό τσιφλικάδικο νοικοκυριό στέκεται ψηλότερα ἀπό τό νοικοκυριό τῶν ἀγροτῶν καί στήν καλλιέργεια κτηνοτροφικῶν φυτῶν, καί στή χρησιμοποίηση μηχανῶν, καί στή λίπανση, καί στήν ποιότητα τῶν ζώων κτλ.; Φυσικά. Μάλιστα αὐτό ἀποδείχτηκε, κι' αὐτό τό γεγονός εἶναι ἐντελῶς ἀναμφισβήτητο. Ἀλλά δέν πρέπει νά ξεχνᾶμε πώς *ὅλες* αὐτές οἱ διαφορές στήν οἰκονομική ὀργάνωση, τεχνική καί ἄλλα συνοψίζονται στήν *ἀποδοτικότητα*. Καί μεῖς εἴδαμε ὅτι οἱ σοδιές τῆς τσιφλικάδικης γῆς, *πού τήν καλλιεργοῦν μεσακάρικα κ.ο.κ. οἱ ἀγρότες*, εἶναι κατώτερες ἀπό τίς σοδιές τῆς κληρουχικῆς γῆς. Νά τί ξεχνοῦν σχεδόν πάντα, ὅταν μιλοῦν γιά τό ἐπίπεδο καλλιέργειας τοῦ τσιφλικάδικου νοικοκυριοῦ καί τοῦ νοικοκυριοῦ τοῦ ἀγρότη στή Ρωσία! Τό τσιφλικάδικο νοικοκυριό στέκεται πιό ψηλά *στό βαθμό πού* αὐτό διεξάγεται μέ καπιταλιστικό τρόπο. Καί ὅλη ἡ οὐσία βρίσκεται στό ὅτι αὐτό τό «στό βαθμό πού» στά τέλη τοῦ XIX αἰώνα ἄφησε τό σύστημα τῆς ξεπληρωμῆς μέ δουλιά σάν ἐπικρατέστερο σύστημα οἰκονομίας στό κέντρο τῆς χώρας μας. *Στό βαθμό πού* στήν τσιφλικάδικη γῆ διεξάγει καί τώρα τό νοικοκυριό ὁ ὑποδουλωμένος ἀγρότης μέ τά δικά του πανάρχαια ἐργαλεῖα, τρόπους κτλ., *στό βαθμό αὐτό* ἡ τσιφλικάδικη γαιοκτησία εἶναι ἡ κύρια αἰτία τῆς καθυστέρησης καί τῆς στασιμότητας. Ἡ ἀλλαγή στή γαιοκτησία πού συζητᾶμε θ' ἀνέβαζε τή σοδιά στή γῆ πού καλλιεργεῖται μεσακάρικα καί στή γῆ πού παίρνεται μέ ἐνοίκιο (τώρα αὐτή ἡ σοδιά — βλ. τούς ἀριθμούς πιό πάνω — εἶναι 50 καί 45 πούτια, μέ 54 πούτια στήν κληρουχική γῆ καί 66 πούτια στίς ἰδιόκτητες καλλιεργούμενες ἐκτάσεις). Ἄν ἡ σοδιά αὐτή ἀνέβαινε καί *μόνο* ὥς τό ἐπίπεδο τῆς σοδιᾶς πού παίρνεται ἀπό τήν κληρουχική γῆ, ἀκόμη καί τότε τό βῆμα πρός τά μπρός θά ἦταν τεράστιο Εἶναι ὅμως αὐτονόητο ὅτι καί ἡ σοδιά τῆς κληρουχικῆς γῆς θά ἀνέβαινε τόσο σάν συνέπεια τῆς ἀπελευθέρωσης τοῦ ἀγρότη ἀπό τό ζυγό τῶν δουλοπαροικιακῶν λατιφούντιων, ὅσο καί λόγω τοῦ ὅτι ἡ κληρουχική γῆ θά γινόταν τότε, ὅπως καί ὅλη ἡ ὑπόλοιπη γῆ τοῦ κράτους, ἐλεύθερη γῆ, τό ἴδιο προσιτή (ὄχι σ' ὅλους τούς πολίτες, μά στούς πολίτες πού θά διαθέτουν γεωργικά κεφάλαια, δηλ.) στούς φάρμερ.

Τό συμπέρασμα αὐτό δέν ἀπορέει καθόλου ἀπό τά στοιχεῖα πού πήραμε σχετικά μέ τήν ἀποδοτικότητα. Ἀντίθετα, αὐτά τά στοιχεῖα πάρθηκαν μόνο γιά παραστατική ἐπιβεβαίωση

τοῦ συμπεράσματος, πού ἀπορέει ἀπό τό *σύνολο* τῶν στοιχείων σχετικά μέ τήν ἐξέλιξη τοῦ ρωσικοῦ τσιφλικάδικου νοικοκυριοῦ καί τοῦ νοικοκυριοῦ τοῦ ἀγρότη. Γιά ν' ἀποκρουστεῖ αὐτό τό συμπέρασμα, πρέπει ν' ἀποκρουστεῖ τό γεγονός ὅτι ἡ ἱστορία τῆς ρωσικῆς γεωργίας στό δεύτερο μισό τοῦ XIX αἰώνα εἶναι ἱστορία ἀντικατάστασης τῶν δουλοπαροικιακῶν παραγωγικῶν σχέσεων ἀπό τίς ἀστικές.

Ἄν ἀκολουθήσουμε τά στοιχεῖα γιά τόν ἀριθμό τῶν ἀγροτικῶν νοικοκυριῶν πού ὑπάρχουν σήμερα, μπορεῖ νά δημιουργηθεῖ ἡ ἐντύπωση ὅτι ὁ ἀγροτικός μετασχηματισμός πού ἐξετάζουμε θά ὁδηγοῦσε σ' ἕναν ἐξαιρετικό κατατεμαχισμό τῆς γεωργίας. Ἔλεος, δεκατρία ἑκατομμύρια νοικοκυριά σέ 280 ἑκατομμύρια ντεσιατίνες! δέν εἶναι μήπως αὐτό ἀνήκουστος κατατεμαχισμός; θ' ἀπαντήσουμε σ' αὐτό: αὐτόν τόν ἀπεριόριστο κατατεμαχισμό τόν βλέπουμε *τώρα*, γιατί *τώρα* δεκατρία ἑκατομμύρια οἰκογένειες *ἔχουν τά νοικοκυριά τους* σέ ἔκταση *λιγότερη* ἀπό 280 ἑκατομμύρια ντεσιατίνες! Ἑπομένως, ἡ ἀλλαγή πού μᾶς ἐνδιαφέρει, σέ καμιά περίπτωση δέν θά ἔφερνε χειροτέρευση ἀπό τήν ἄποψη πού ἐξετάζουμε. Κάτι περισσότερο. Ἐμεῖς βάζουμε παραπέρα τό ζήτημα, ἄν δικαιολογεῖται νά πιστεύουμε ὅτι ὁ συνολικός ἀριθμός τῶν νοικοκυριῶν θά παραμείνει μ' αὐτή τήν ἀλλαγή ὅπως ἦταν προηγούμενα. Συνήθως, ἔτσι ἀκριβῶς βλέπουν τό ζήτημα, ὅσοι βρίσκονται κάτω ἀπό τήν ἐπίδραση τῶν θεωριῶν τῶν ναρόντνικων καί τῶν ἀντιλήψεων τῶν ἴδιων τῶν ἀγροτῶν, πού ὅλες τους οἱ σκέψεις στρέφονται στή γῆ καί εἶναι ἱκανοί νά ὀνειρεύονται ἀκόμη καί τή μετατροπή τῶν βιομηχανικῶν ἐργατῶν σέ μικροκαλλιεργητές. Εἶναι ἀναμφισβήτητο ὅτι ἕνας ὁρισμένος ἀριθμός ρώσων βιομηχανικῶν ἐργατῶν στά τέλη τοῦ XIX αἰώνα εἶναι ὑπέρ τῆς ἄποψης αὐτῆς τῶν ἀγροτῶν. Ἀλλά τό ζήτημα εἶναι τό ἑξῆς: εἶναι *σωστή* αὐτή ἡ ἄποψη; ἀνταποκρίνεται στίς *ἀντικειμενικές* οἰκονομικές συνθῆκες καί στήν πορεία τῆς οἰκονομικῆς ἀνάπτυξης; Ἀρκεῖ νά βάλουμε καθαρά αὐτό τό ἐρώτημα, γιά νά δοῦμε ὅτι ἡ ἀντίληψη τῶν ἀγροτῶν καθορίζεται ἀπό τό ξεπερασμένο καί ἀγύριστο παρελθόν κι' ὄχι ἀπό τό ἀναπτυσσόμενο μέλλον. Ἡ ἀντίληψη τῶν ἀγροτῶν *δέν εἶναι σωστή*. Ἀντιπροσωπεύει τήν ἰδεολογία τοῦ χτές, ἐνῶ ἡ οἰκονομική ἀνάπτυξη *στήν πραγματικότητα* δέν ὁδηγεῖ στήν αὔξηση, μά στήν ἐλάττωση τοῦ ἀγροτικοῦ πληθυσμοῦ.

Ἡ ἀλλαγή πού ἐξετάζουμε στίς σχέσεις τῆς γαιοκτησίας δέν θά ἐξαφανίσει καί δέν μπορεῖ νά ἐξαφανίσει αὐτό τό προτσές

τῆς ἐλάττωσης τοῦ ποσοστοῦ τοῦ ἀγροτικοῦ πληθυσμοῦ, προτσές πού εἶναι κοινό γιά ὅλες τίς χῶρες τοῦ ἀναπτυσσόμενου καπιταλισμοῦ. Θά μέ ρωτήσουν, ἴσως, μέ ποιό τρόπο θά μποροῦσε αὐτή ἡ ἀλλαγή νά ἐπιδράσει στήν ἐλάττωση τοῦ ἀγροτικοῦ πληθυσμοῦ, ἀφοῦ ἡ γῆ θά εἶναι ἐλεύθερη καί προσιτή σέ ὅλους; Θ' ἀπαντήσω σ' αὐτό μέ μιά περικοπή ἀπό τό λόγο ἑνός ἀγροτικοῦ βουλευτῆ στή Δούμα (ἀπό τό κυβερνεῖο τῆς Πολτάβας), τοῦ κ. Τσιζέβσκι. Στή συνεδρίαση τῆς 24 τοῦ Μάη 1906 εἶπε: «Σέ μᾶς οἱ ἀγρότες, οἱ ἴδιοι οἱ ἐκλέκτορες πού μᾶς ἔστειλαν ἐδῶ, ἔκαναν, λ.χ., τόν ἑξῆς ὑπολογισμό: "Ἄν ἤμασταν λιγάκι πιό πλούσιοι καί ἄν κάθε οἰκογένειά μας μποροῦσε νά ξοδεύει πέντε-ἕξη ρούβλια τό χρόνο γιά ζάχαρη, τότε σέ κάθε νομό, ὅπου μποροῦν νά καλλιεργηθοῦν ζαχαρότευτλα, θά ἐμφανίζονταν κάμποσα ἐργοστάσια ζάχαρης, ἐκτός ἀπ' αὐτά πού ὑπάρχουν τώρα". Εἶναι πολύ φυσικό ὅτι, ἄν ἐμφανίζονταν αὐτά τά ἐργοστάσια καί μέ τήν ἐντατικοποίηση τῆς οἰκονομίας θά χρειάζονταν πάρα πολλά χέρια! Θά αὔξαινε ἡ παραγωγή τῶν ἐργοστασίων ζάχαρης κτλ.» («Στενογραφημένα πρακτικά», σελ. 622).

Αὐτή εἶναι μιά ἐξαιρετικά χαρακτηριστική ὁμολογία ἑνός τοπικοῦ παράγοντα. Ἄν ρωτούσαμε νά μᾶς πεῖ τή γνώμη του γιά τή σημασία τοῦ ἀγροτικοῦ μετασχηματισμοῦ γενικά, αὐτός θά ἐξέφραζε ἀσφαλῶς ναροντνικιστικές ἀπόψεις. Ἐφόσον ὅμως δέν τέθηκε ζήτημα «γνωμῶν», ἀλλά οἱ *συγκεκριμένες* συνέπειες τοῦ μετασχηματισμοῦ, ἡ *καπιταλιστική ἀλήθεια* ὑπερίσχυσε ἀμέσως ἀπέναντι στίς *ναροντνικιστικές οὐτοπίες*. Γιατί αὐτό πού εἶπαν οἱ ἀγρότες στό βουλευτή τους κ. Τσιζέβσκι, εἶναι ἀκριβῶς ἡ καπιταλιστική ἀλήθεια, ἡ ἀλήθεια τῆς καπιταλιστικῆς πραγματικότητας. Ἡ αὔξηση τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ἐργοστασίων ζάχαρης καί τῆς παραγωγικότητάς τους θά ἦταν πραγματικά τεράστια μέ ὁποιαδήποτε κάπως σοβαρή βελτίωση τῆς θέσης τῆς μάζας τῶν μικροκαλλιεργητῶν. Καί εἶναι αὐτονόητο ὅτι ὄχι μονάχα ἡ παραγωγή ζάχαρης ἀπό ζαχαρότευτλα, μά ὅλοι οἱ κλάδοι τῆς βιομηχανίας ἐπεξεργασίας: ἡ ὑφαντουργία, ἡ σιδηρουργία, ἡ βιομηχανία μηχανοκατασκευῶν, οἱ κατασκευές γενικά κ.ἄ., κ.ἄ., θά ἔπαιρναν μιά μεγάλη ὤθηση, θά ἀπαιτοῦσαν «πάρα πολλά χέρια». Καί αὐτή ἡ οἰκονομική ἀνάγκη θά ἀποδειχνόταν πιό ἰσχυρή ἀπ' ὅλες τίς ὡραῖες ἐλπίδες καί τά ὄνειρα γιά ἐξισωτισμό. Τά τρία καί ἕνα τέταρτο ἑκατομμύρια τῶν νοικοκυριῶν πού δέν ἔχουν ἄλογο δέν πρόκειται νά γίνουν «νοικοκυρέοι» *ἀπό κανέναν* ἀγροτικό μετασχηματισμό, ἀπό

καμιά ἀλλαγή στή γαιοκτησία, ἀπό καμιά «παραχώρηση γῆς». Τά ἑκατομμύρια αὐτά τῶν νοικοκυριῶν (καί ἕνα ὄχι μικρό μέρος αὐτῶν πού ἔχουν ἕνα ἄλογο) *βασανίζονται*, ὅπως εἴδαμε, πάνω στά κομματάκια τους γῆς, *δίνουν μέ ἐνοίκιο τούς κλήρους τους*. Μιά ἀμερικανική ἀνάπτυξη τῆς βιομηχανίας θ' ἀποσποῦσε *ἀναπόφευκτα* ἀπό τή γεωργία τούς περισσότερους ἀπ' αὐτούς τούς καταδικασμένους στήν καπιταλιστική κοινωνία νοικοκυρέους, καί κανένα «δικαίωμα πάνω στή γῆ» δέν θά εἶναι σέ θέση νά ἐμποδίσει αὐτή τήν ἀπόσπαση. Δεκατρία ἑκατομμύρια μικρονοικοκυρέων, πού σκαλίζουν καί τή δικιά τους κληρουχική γῆ καί τή γῆ τοῦ ἀφέντη μέ τά πιό ἐλεεινά, ἄθλια καί ἀπαρχαιωμένα σύνεργα, αὐτή εἶναι ἡ σημερινή πραγματικότητα. Αὐτό εἶναι ἕνας *τεχνητός* ὑπερπληθυσμός στή γεωργία, τεχνητός μέ τήν ἔννοια τῆς βίαιης διατήρησης τῶν δουλοπαροικιακῶν σχέσεων, πού ἀπό καιρό ξεπεράστηκαν πιά καί *δέν θά μποροῦσαν* νά διατηρηθοῦν οὔτε μιά μέρα δίχως τίς σωματικές ποινές, τούς τουφεκισμούς, τίς ἐκκαθαριστικές ἐπιχειρήσεις κτλ. Κάθε σοβαρή βελτίωση τῆς θέσης τῆς μάζας, κάθε σοβαρό χτύπημα στίς δουλοπαροικιακές ἐπιβιώσεις θά ὑπονόμευαν *ἀναπόφευκτα* αὐτό τόν ὑπερπληθυσμό τοῦ χωριοῦ, θά δυνάμωναν σέ τεράστιο βαθμό τό προτσές (πού συντελεῖται ἀργά καί τώρα) τῆς ἀπόσπασης τοῦ πληθυσμοῦ ἀπό τή γεωργία καί τό ρίξιμό του στή βιομηχανία, θά ἐλάττωναν τόν ἀριθμό τῶν νοικοκυριῶν ἀπό τά 13 ἑκατομμύρια σ' ἕνα πολύ χαμηλότερο ἀριθμό, θά ὁδηγοῦσαν μπροστά τή Ρωσία μέ ἀμερικανικό τρόπο καί ὄχι μέ κινέζικο ὅπως τώρα.

Τό ἀγροτικό ζήτημα στή Ρωσία στά τέλη τοῦ XIX αἰώνα ἔβαλε γιά λύση στίς κοινωνικές τάξεις τό πρόβλημα: νά ξεμπερδέψουν μέ τό δουλοπαροικιακό ἀναχρονισμό καί νά καθαρίσουν τή γαιοκτησία, νά καθαρίσουν ὅλο τό δρόμο γιά τόν καπιταλισμό, γιά τήν ἀνάπτυξη τῶν παραγωγικῶν δυνάμεων, γιά τήν ἐλεύθερη καί ἀνοιχτή πάλη τῶν τάξεων Καί ἡ ἴδια αὐτή πάλη τῶν τάξεων θά καθορίσει μέ ποιό τρόπο θά λυθεῖ αὐτό τό πρόβλημα.

1 τοῦ Ἰούλη (νέο ἡμ.) 1908.

ΜΕΡΙΚΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΤΗΣ ΣΗΜΕΡΙΝΗΣ ΑΠΟΣΥΝΘΕΣΗΣ

Ἐπανειλημμένα χρειάστηκε νά σημειώσουμε τήν ἰδεολογική καί ὀργανωτική ἀποσύνθεση πού παρατηρεῖται *στή δεξιά*, στό στρατόπεδο τῶν ἀστῶν δημοκρατῶν καί τῶν σοσιαλιστῶν ὀπορτουνιστῶν, ἀποσύνθεση ἀναπόφευκτη — σέ μιά περίοδο πού ὀργιάζει ἡ ἀντεπανάσταση — μέσα στά κόμματα καί τά ρεύματα, ὅπου ἐπικρατεῖ ἡ μικροαστική διανόηση. Ἀλλά ἡ εἰκόνα τῆς ἀποσύνθεσης δέν θά ἦταν ὁλοκληρωμένη, ἄν δέν ἀσχολούμασταν καί μέ τήν ἀποσύνθεση πού παρατηρεῖται *«στήν ἀριστερά»*, στό στρατόπεδο τῶν μικροαστῶν «σοσιαλιστῶν - ἐπαναστατῶν».

Φυσικά, τήν ἔκφραση «στήν ἀριστερά» μποροῦμε νά τή χρησιμοποιήσουμε ἐδῶ μόνο μέ μιά ἔννοια πολύ - πολύ συμβατική, γιά νά χαρακτηρίσουμε ἐκείνους πού ἀγαποῦν *νά παίζουν* τούς ἀριστερούς. Ἐμεῖς ἐπανειλημμένα τονίσαμε στήν ἐφημερίδα «Προλετάρι» ὅτι ἀκριβῶς ἡ περίοδος τῆς ρωσικῆς ἐπανάστασης στή μεγαλύτερη ἄνοδό της ἀποκάλυψε πολύ καθαρά, στήν ἀνοιχτή, μαζική πολιτική, ὅλη τήν ἀστάθεια, τή σαθρότητα, ὅλο τόν ἀλλοπροσαλλισμό τοῦ «ἐπαναστατισμοῦ» τῶν ἐσέρων. Ἀρκεῖ νά ὑπενθυμίσουμε μονάχα τά σπουδαιότερα γεγονότα. Ἄνοδος τοῦ φθινόπωρου τοῦ 1905: οἱ ἐσέροι βρίσκονται σέ μυστικό συνασπισμό μέ τούς ἐνέσους, πού τραβοῦν γιά νόμιμο «λαϊκό σοσιαλιστικό κόμμα». Τό συνέδριο τοῦ Κόμματος τῶν ἐσέρων τό Δεκέμβρη τοῦ 1905 ἀπορίπτει τό «σχέδιο» δημιουργίας ἑνός τέτιου σωσία τοῦ κόμματος τῶν ἐσέρων, μά στήν ἄνοδο τῆς ἄνοιξης καί τοῦ καλοκαιριοῦ τοῦ 1906 βλέπουμε *καί πάλι* τούς ἐσέρους στίς καθημερινές ἐφημερίδες, δηλ. στό κυριότερο βῆμα τῆς παλλαϊκῆς ζύμωσης, νά βαδίζουν σέ συνασπισμό μέ τούς ἐνέσους. Οἱ τελευταῖοι αὐτοί ἀπαρνιοῦνται ἀνοιχτά

τήν ἐπανάσταση τό φθινόπωρο τοῦ 1906, ὕστερα ἀπό τήν ἧττα τοῦ Σβέαμποργκ καί τῆς Κροστάνδης [75], ἐμφανίζονται ἀνοιχτά σάν ὀπορτουνιστές, καί, ὡστόσο, οἱ ἐκλογές γιά τή ΙΙ Δούμα στήν Πετρούπολη (ἄνοιξη τοῦ 1907) ξαναγεννοῦν πάλι τόν «ναροντνικιστικό συνασπισμό» τῶν ἐσέρων, ἐνέσων καί τρουντοβίκων. Μέ δυό λόγια, ἡ ἐπανάσταση ἀποκάλυψε πέρα γιά πέρα καί ὁριστικά τήν ἔλλειψη ἑνός κάπως συγκεκριμένου ταξικοῦ στηρίγματος τοῦ κόμματος τῶν ἐσέρων, τό ὁδήγησε στήν πράξη στό ρόλο ἑνός ἐξαρτήματος, μιᾶς πτέρυγας τῆς μικροαστικῆς ἀγροτικῆς δημοκρατίας, τό *ἀνάγκασε* νά ταλαντεύεται διαρκῶς ἀνάμεσα στήν ἐπαναστατική ἔξαρση στά λόγια καί τήν ἐνεσο-τρουντοβίκικη διπλωματία. Ὁ ἀποχωρισμός τῶν μαξιμαλιστῶν, πού ὅλο τόν καιρό τῆς ἐπανάστασης προσπαθοῦσαν ν' ἀποχωριστοῦν καί δέν μποροῦσαν ν' ἀποχωριστοῦν ὁριστικά ἀπό τούς ἐσέρους, δέν ἐπιβεβαίωνε παρά μόνο τήν ταξική ἀστάθεια τῆς ναροντνικιστικῆς ἐπαναστατικότητας. Στό ἐσέρικο κέντρο, στούς «καθαρούς» ἐσέρους — γράφαμε ἀκόμη ἀπό τό φύλ. ἀρ. 4 τῆς ἐφημερίδας «Προλετάρι» στό ἄρθρο «Ἐσέροι μενσεβίκοι» —δέν ἀπομένει παρά νά ὑπερασπίζονται τόν ἑαυτό τους καί ἀπό τίς δυό «καινούργιες» κατευθύνσεις στόν ἐσερισμό μέ ἐπιχειρήματα δανεισμένα ἀπό τούς μαρξιστές*. Ἄν οἱ σοσιαλδημοκράτες βγῆκαν ἀπό τήν ἐπανάσταση, ἔχοντας ὁριστικά συσπειρώσει γύρω τους μιά ὁρισμένη τάξη, συγκεκριμένα τό προλεταριάτο, καί ἔχοντας διαχωρίσει τά δυό ρεύματα πού χαρακτηρίζουν ὅλη τή διεθνή σοσιαλδημοκρατία, τό ὀπορτουνιστικό καί τό ἐπαναστατικό, οἱ σοσιαλιστές-ἐπαναστάτες βγῆκαν ἀπό τήν ἐπανάσταση χωρίς καμιά ἄμεση βάση, χωρίς κανένα συγκεκριμένο σύνορο πού νά μπορεῖ νά τούς ξεχωρίσει, ἀπό τή μιά μεριά, ἀπό τούς τρουντοβίκους καί τούς ἐνέσους, πού συνδέονται μέ τή μάζα τῶν μικρονοικοκυρέων, καί ἀπό τήν ἄλλη, ἀπό τούς μαξιμαλιστές σάν τρομοκρατική ὁμάδα διανοουμένων.

Καί τώρα, ὕστερα ἀπό τήν ἐξαφάνιση — ἴσως προσωρινή — τοῦ μαξιμαλισμοῦ, βλέπουμε τήν ἀναγέννηση ἑνός συγγενικοῦ του ρεύματος μέ νέο κοστούμι. Ἡ ἐφημεριδούλα «Ρεβολιουτσιόνναγια Μίσλ» [76] (ἀρ. φύλ. 1—Ἀπρίλης τοῦ 1908, ἀρ. φύλ. 2—Ἰούνης), ὄργανο μιᾶς «ὁμάδας σοσιαλιστῶν-ἐπαναστατῶν», διαχωρίζει τίς εὐθύνες της ἀπό τό «ἐπίσημο ὄργανο τοῦ Κόμματος τῶν ἐσέρων», δηλ. ἀπό τό κεντρικό ὄργανο, τή «Ζνά-

* Βλ. Ἄπαντα, 5η ἔκδ., τόμ. 13ος, σελ. 400 - 410. *Ἡ Σύντ.*

μια Τρουντά»[77] καί διακηρύσσει τήν «*ἀναθεώρηση* τῆς δικῆς μας (δηλ. τῆς ἐσέρικης) θεωρητικῆς κοσμοαντίληψης, τῶν ἐσέρικων μεθόδων μας πάλης καί ὀργάνωσης». Φυσικά, ὅλη αὐτή ἡ «ἀναθεώρηση», ὅλη αὐτή ἡ «κριτική δημιουργική δουλιά», πού ὑπόσχεται ἡ νέα ἐφημερίδα, εἶναι καθαρή λογοκοπία. Στήν πράξη δέν γίνεται κι' οὔτε μπορεῖ νά γίνει λόγος γιά καμιά ἀναθεώρηση, γιατί ἡ νέα ἐφημερίδα δέν ἔχει καμιά θεωρητική κοσμοαντίληψη, ἀλλά μονάχα ἐπαναλαβαίνει σέ χίλιους τόνους τίς ἐκκλήσεις γιά τρομοκρατία, καί ἀκόμη τή χαρακτηρίζει μιά χονδροειδής, ἀδέξια, ἁπλοϊκή προσαρμογή σ' αὐτόν τόν τάχα καινούργιο, μά στήν πραγματικότητα παλιό, πολύ παλιό τρόπο ἀντίληψης γιά τήν ἐπανάσταση, γιά τό μαζικό κίνημα, γιά τή σημασία τῶν κομμάτων γενικά κτλ. Ἡ καταπληκτική φτώχεια αὐτῶν τῶν «θεωρητικῶν» ἀποσκευῶν χτυπάει στό μάτι, ὅταν τίς συγκρίνουμε μέ τίς παχιές ὑποσχέσεις γιά ἀναθεώρηση, κριτική καί δημιουργικότητα. Τό ὁλοκληρωτικό μπέρδεμα τῶν θεωρητικῶν ἀντιλήψεων καί τῆς «νέας» καί τῆς «παλιᾶς» κατεύθυνσης στόν ἐσερισμό ἐκδηλώνεται τόσο περισσότερο καθαρά πού ἡ ἴδια ἡ «Ρεβολιουτσιόνναγια Μίσλ» ὑπογραμμίζει τήν «ἐξέλιξη πού συντελεῖται στίς ἀντιλήψεις τῶν ἡγετῶν τοῦ ἐπίσημου ὀργάνου τοῦ Κόμματος τῶν ἐσέρων, ἐξέλιξη πού συνίσταται στήν ἐντονότερη ὑπογράμμιση τῆς «συστηματικῆς κεντρικῆς πολιτικῆς τρομοκρατίας» γιά τήν «ἐπιτάχυνση τῶν γεγονότων». Αὐτό εἶναι περικοπή ἀπό τό φύλ. ἀρ. 8 τῆς «Ζνάμια Τρουντά». Καί στό φύλ. ἀρ. 10 - 11 (Φλεβάρης - Μάρτης τοῦ 1908) διαβάζουμε τά ἴδια ἀκριβῶς πράγματα: γιά τήν «ἔνταση τῶν προσπαθειῶν ὅλου τοῦ κόμματος» στήν «κεντρική πολιτική τρομοκρατία», γιά τήν ἀνάγκη ἐξεύρεσης πρός τό σκοπό αὐτό «μεγάλων χρηματικῶν ποσῶν». Ταυτόχρονα στό σημεῖο αὐτό γίνεται ἕνας «λεπτός ὑπαινιγμός» γιά τήν πιθανή πηγή αὐτῶν τῶν ποσῶν: «ὅλα τά κόμματα, — γράφει ἡ "Ζνάμια Τρουντά", σελ. 7 - 8, — μέχρι καί τούς καντέτους καί τό κόμμα τῆς εἰρηνικῆς ἀνακαίνισης, θά ἐπωφεληθοῦν ἀπό τούς ἄμεσους καρπούς αὐτῆς τῆς δράσης. Καί γι' αὐτό τό λόγο τό κόμμα δικαιολογημένα ὑπολογίζει στήν πιό πλατιά κοινωνική βοήθεια σ' αὐτόν τόν ἀγώνα του».

Ὁ ἀναγνώστης βλέπει ὅτι τίποτε τό καινούργιο δέν ὑπάρχει στούς λόγους τῆς καινούργιας ἐφημερίδας. Αὐτή εἶναι χαρακτηριστική μονάχα ἀπό τήν ἄποψη ὅτι δίνει διδακτικό ὑλικό γιά τήν ἐκτίμηση τῆς *ἀποσύνθεσης*, πού σκεπάζεται μέ «ἀρι-

στερές» καί ψευτοεπαναστατικές φράσεις. Οἱ μενσεβίκοι στήν «Γκόλος Σοτσιάλ - Ντεμοκράτα» (ἀρ. φύλ. 1) δικαιολογοῦν τή συγκέντρωση χρημάτων ἀπό τούς φιλελεύθερους, ἐπειδή ὑπάρχει μιά ὁρισμένη πολιτική κοινότητα σκοπῶν. Οἱ ἐσέροι στή «Ζνάμια Τρουντά» λένε στούς καντέτους καί στό Κόμμα τῆς εἰρηνικῆς ἀνακαίνισης: ἐσεῖς θά ἐπωφεληθεῖτε ἀπό τούς καρπούς. Τά ἄκρα συναντιοῦνται. Ὁ μικροαστικός ὀπορτουνισμός καί ἡ μικροαστική ἐπαναστατικότητα μέ τόν ἴδιο τρόπο «ρίχνουν ματιές» — ἄν καί ἀπό διάφορες πλευρές — στούς καντέτους καί στούς ὀπαδούς τοῦ Κόμματος τῆς εἰρηνικῆς ἀνακαίνισης.

Καί δέν συναντιοῦνται μονάχα σ' αὐτό τά παραπάνω ἄκρα. Καί οἱ μενσεβίκοι καί οἱ «ἐπαναστάτες» ναρόντνικοι ἔχουν ἀποκομίσει ἀπό τήν ἐπανάσταση τήν ἀπογοήτευση. Καί οἱ πρῶτοι καί οἱ δεύτεροι εἶναι ἕτοιμοι νά βάλουν τελεία καί παύλα στό κομματικό πνεῦμα, στίς παλιές κομματικές παραδόσεις, στόν ἐπαναστατικό μαζικό ἀγώνα. «Τό λάθος, πού εἶναι κοινό γιά ὅλα σχεδόν τά ἐπαναστατικά κόμματα, — γράφει ἡ "Ρεβολιουτσόννογε Νεντομίσλιγε"*,— λάθος πού ἔπαιξε ὀλέθριο ρόλο στήν κρίση πού περνᾶμε τώρα, βρίσκεται στήν ὑπερβολική πίστη στή δυνατότητα καί τήν ἀναγκαιότητα τῆς μαζικῆς λαϊκῆς ἐξέγερσης»... «Ἡ ζωή δέν δικαίωσε τίς προσδοκίες τοῦ κόμματος». Μάταια, βλέπετε, ἔφτιαχναν οἱ σοσιαλιστές - ἐπαναστάτες «τό σοσιαλιστικό πρόγραμμα μέ βάση τό μαρξιστικό καλούπι», ὑποστήριζαν «τήν ἄποψη γιά τήν ἐπανάσταση, συνταυτισμένη μέ τό μαζικό κίνημα καί τή μαζική ἐξέγερση, πού προκαλοῦνται ἀπό τίς οἰκονομικές ἀνάγκες, κάνοντας, εἶναι ἀλήθεια, μιά διόρθωση σχετικά μέ τήν πρωτόβουλη μειοψηφία». Χρειάζεται, ἀντί γιά διορθώσεις, ν' ἀναπτύξουμε τή «θεωρία καί τήν πρακτική τῆς ἐνεργοῦ δράσης τῆς πρωτόβουλης μειοψηφίας» (ἀρ. φύλ. 1, σελ. 6 - 7). Πρέπει νά ἐκθειάζουμε τή σημασία τοῦ «ἄμεσου αἰσθήματος πού συνεπαίρνει τόν ἐπαναστάτη καί τῶν ἰδανικῶν πού τόν ἐμψυχώνουν» (ἀρ. φύλ. 2, σελ. 1), ἐνῶ τά θεωρητικά ζητήματα, ἡ φιλοσοφία, ὁ ἐπιστημονικός σοσιαλισμός, ὅλα αὐτά εἶναι τιποτένια πράγματα, σύμφωνα με τή γνώμη τῶν «νέων» σοσιαλιστῶν - ἐπαναστατῶν σκοταδιστῶν. «Ὑπάρχει ἄραγε ἐλπίδα γιά ἔνοπλη ἐξέγερση στό λίγο-πολύ κοντινό (ἔτσι ἀκριβῶς τό λέει:

* Πρόκειται γιά τή «Ρεβολιουτσιόνναγια Μίσλ». Ὁ Β. Ι. Λένιν κάνει λογοπαίγνιο : μίσλ = σκέψη, νεντομίσλιγε = ἀσκεψία. *Σημ. μετ.*

"στό λίγο-πολύ κοντινό") μέλλον;» — ρωτάει ή «Ρεβολιουτσιόννογε Νεντομίσλιγε» καί άπαντάει: «Σ' αὐτό ὅλοι συμφωνοῦν: δέν ὑπάρχει τέτια ἐλπίδα» (ἀρ. φύλ. 2, σελ. 2). Συμπέρασμα: στή Ρωσία «ή πολιτική ἀνατροπή δέν μπορεῖ νά γίνει διαφορετικά παρά ἀπό τήν ἐπαναστατική μειοψηφία» (σελ. 7). «Τά αἴτια τῆς ἀποτυχίας τῶν ἐπαναστατικῶν κομμάτων στά τελευταῖα τρία χρόνια δέν ἦταν τυχαῖα καί ἐξαρτιόνταν, κατά τήν ἀντίληψή μας, ὄχι μόνο ἀπό τίς ἀντικειμενικές συνθῆκες καί ὄχι μόνο ἀπό τά λάθη τακτικῆς, μά βρίσκονταν ἐπίσης στήν ἴδια τήν ἀντίληψη τῆς ὀργάνωσής τους» (σελ. 10): οἱ ἐπαναστάτες ἔβαζαν, βλέπετε, μπροστά τους «ἀπραγματοποίητα καθήκοντα» νά καθοδηγήσουν πραγματικά τίς μάζες· οἱ σοσιαλδημοκράτες προκαλοῦσαν *σύγχυση* στούς ἐσέρους καί τούς παρακινοῦσαν, πρός ζημία τῆς πραγματικῆς δουλιᾶς — τῆς τρομοκρατικῆς πάλης — νά σκέπτονται γιά τήν ὀργάνωση τῆς ἀγροτιᾶς καί τήν προετοιμασία της γιά μιά γενική ἔνοπλη ἐξέγερση (σελ. 11). Ὁ ἄκρος συγκεντρωτισμός τῶν κομμάτων — ἡ «στρατηγοκρατία» — τό «πνεῦμα τῆς αὐταρχικότητας» (σελ. 12) — νά ποιό εἶναι τό κακό. «Οἱ ἐπαναστάτες ἔβλεπαν στό μεγάλο ἰσχυρό κόμμα τό μοναδικό μέσο καί τήν ἐγγύηση γιά τήν ἐπίτευξη τοῦ καθορισμένου σκοποῦ, χωρίς νά προσέχουν οὔτε ὅτι εἶναι πρακτικά ἀδύνατο στίς ρωσικές μας συνθῆκες νά δημιουργηθεῖ ἕνα τέτιο κόμμα, οὔτε ὅλες τίς σκοτεινές του πλευρές» (σελ. 12).

Νομίζουμε πώς ἀρκοῦν αὐτά! Γιά τό τί χάος σκέψης βασιλεύει στή «Ρεβολιουτσιόνναγια Μίσλ», τί σκοταδισμό κηρύσσει αὐτή καί μέ τί χυδαία μικροαστική ἀπελπισία, μικροψυχία καί ἀπογοήτευση, ὕστερα ἀπό τίς πρῶτες δυσκολίες τοῦ ἔργου, συντάσσεται τό δῆθεν ἐπαναστατικό πρόγραμμα, γι' αὐτό δέν ἀξίζει νά χάνουμε τά λόγια μας. Οἱ περικοπές πού ἀναφέραμε μιλοῦν μόνες τους.

Ἀλλά ἄς μή νομίζει ὁ ἀναγνώστης πώς οἱ συλλογισμοί αὐτοί εἶναι ἁπλῶς κουταμάρες πού ξεστομίστηκαν τυχαῖα ἀπό μιά ἄγνωστη καί ἀσήμαντη ομαδούλα. Ὄχι, μιά τέτια ἄποψη θά ἦταν λαθεμένη. Ἐδῶ ὑπάρχει ἰδιαίτερη λογική, ἡ λογική τῆς ἀπογοήτευσης ὡς πρός τό κόμμα καί τή λαϊκή ἐπανάσταση, τῆς ἀπογοήτευσης ὡς πρός τήν ἱκανότητα τῶν *μαζῶν* γιά ἄμεση ἐπαναστατική πάλη. Εἶναι ἡ λογική τοῦ διανοουμενίστικου ἐρεθισμοῦ, τῆς ὑστερίας, τῆς ἀνικανότητας γιά συνεπή, ἐπίμονη δουλιά, ἡ λογική τῶν ἀνθρώπων πού δέν ξέρουν νά ἐφαρμόσουν τίς βασικές ἀρχές τῆς θεωρίας καί τῆς

τακτικῆς σέ συνθῆκες πού ἔχουν ἀλλάξει, δέν ξέρουν νά διεξάγουν δουλιά προπαγάνδας, ζύμωσης καί ὀργάνωσης σέ συνθῆκες πού διαφέρουν ριζικά ἀπό ἐκεῖνες πού γνωρίσαμε στό πρόσφατο παρελθόν. Ἀντί νά κατευθύνουν ὅλες τίς δυνάμεις στήν πάλη ἐνάντια στή μικροαστική κατάπτωση πού εἰσχωρεῖ ὄχι μόνο στίς ἀνώτερες, μά καί στίς κατώτερες τάξεις, ἀντί νά συσπειρώσουν πιό γερά τίς διασκορπισμένες κομματικές δυνάμεις γιά τήν ὑπεράσπιση τῶν δοκιμασμένων ἐπαναστατικῶν ἀρχῶν, ἀντί γι' αὐτό, οἱ μή ἰσοροπημένοι ἄνθρωποι πού δέν ἔχουν κανένα ταξικό στήριγμα στίς μάζες, πετοῦν κατά μέρος ὅλα ὅσα διδάχτηκαν καί κηρύσσουν τήν «ἀναθεώρηση», δηλ. τήν ἐπιστροφή στήν παλιά σαβούρα, στήν ἐπαναστατική χειροτεχνία, στή μεμονωμένη δράση τῶν ὁμάδων. Κανένας ἡρωϊσμός αὐτῶν τῶν ὁμάδων καί τῶν ξεχωριστῶν ἀτόμων στόν τρομοκρατικό ἀγώνα δέν πρόκειται ν' ἀλλάξει τό γεγονός, ὅτι ἡ δράση τους, σάν ἀνθρώπων ἑνός *κόμματος*, εἶναι ἐκδήλωση *ἀποσύνθεσης*. Καί εἶναι ἐξαιρετικά σπουδαῖο ν' ἀφομοιώσουμε τήν ἀλήθεια, — πού ἐπιβεβαιώνεται ἀπό τήν πείρα ὅλων τῶν χωρῶν πού γνώρισαν ἧττες τῆς ἐπανάστασης, — ὅτι ἡ ἴδια ψυχολογία, ἡ ἴδια ταξική ἰδιομορφία, λ.χ. τῶν μικροαστῶν, ἐκδηλώνεται καί στήν ἀποθάρυνση τοῦ ὀπορτουνιστῆ καί στήν ἀπόγνωση τοῦ τρομοκράτη.

«Ὅλοι συμφωνοῦν ὅτι δέν ὑπάρχει ἐλπίδα γιά ἔνοπλη ἐξέγερση στό λίγο-πολύ κοντινό μέλλον». Σκεφτεῖτε λίγο αὐτή τήν ἠχηρή καί τριμμένη φράση. Εἶναι ὁλοφάνερο πώς ὁ ἄνθρωποι αὐτοί ποτέ δέν κάθησαν νά σκεφτοῦν τίς ἀντικειμενικές συνθῆκες πού γεννοῦν στήν ἀρχή τήν πλατιά πολιτική κρίση, καί ὕστερα, μέ τήν ὄξυνση αὐτῆς τῆς κρίσης, τόν ἐμφύλιο πόλεμο. Οἱ ἄνθρωποι *ἔμαθαν* ἀπέξω τό *«σύνθημα»* τῆς ἔνοπλης ἐξέγερσης, δίχως νά ἔχουν *καταλάβει* τή σημασία καί τούς ὅρους τῆς ἐφαρμογῆς αὐτοῦ τοῦ συνθήματος. Γιαυτό καί τόσο εὔκολα ἀπορρίπτουν, ὕστερα ἀπό τίς πρῶτες κιόλας ἧττες τῆς ἐπανάστασης, τά συνθήματα πού τά εἶχαν δεχτεῖ ἀσυλλόγιστα, μέ βάση τήν πίστη. Ἄν ὅμως οἱ ἄνθρωποι αὐτοί ἐκτιμοῦσαν τό μαρξισμό, σάν τήν μοναδική ἐπαναστατική θεωρία τοῦ ΧΧ αἰώνα, ἄν εἶχαν διδαχτεῖ ἀπό τήν ἱστορία τοῦ ρωσικοῦ ἐπαναστατικοῦ κινήματος, τότε θά ἔβλεπαν τή διαφορά ἀνάμεσα στή λογοκοπία καί στήν ἀνάπτυξη τῶν πραγματικά ἐπαναστατικῶν συνθημάτων. Οἱ σοσιαλδημοκράτες δέν ἔβαζαν τό «σύνθημα» τῆς ἐξέγερσης οὔτε τό 1901, ὅταν οἱ διαδηλώσεις ἀνάγκασαν τόν Κριτσέβσκι καί τόν Μαρτίνοφ

νά φωνάξουν γιά «έφοδο», οὔτε τό 1902 καί τό 1903, ὅταν ὁ μακαρίτης Ναντέζντιν ἀποκαλοῦσε τό σχέδιο τῆς παλιᾶς «Ἴσκρα» «κακή φιλολογία». Τό σύνθημα τῆς ἐξέγερσης τό ἔριξαν μονάχα ὕστερα ἀπό τίς 9 τοῦ Γενάρη 1905, ὅταν οὔτε ἕνας ἄνθρωπος δέν μποροῦσε πιά ν' ἀμφιβάλλει πώς ἡ πανεθνική πολιτική κρίση *ξέσπασε*, πώς αὐτή ὀξύνεται μέσα στό ἄμεσο κίνημα τῶν μαζῶν ὄχι μέρα μέ τή μέρα, μά ὥρα μέ τήν ὥρα. Καί σέ λίγους μῆνες αὐτή ἡ κρίση *ἔφτασε* ὥς τήν ἐξέγερση.

Τί δίδαγμα βγαίνει ἀπό δῶ; Ὅτι πρέπει τώρα νά παρακολουθοῦμε προσεκτικά τή νέα πολιτική κρίση πού ὡριμάζει, νά διδάσκουμε στίς μάζες τά διδάγματα τοῦ 1905, τό ἀναπόφευκτο τῆς μετατροπῆς κάθε ὀξείας κρίσης σέ ἐξέγερση καί νά δυναμώνουμε τήν ὀργάνωση πού θά ρίξει αὐτό τό σύνθημα τή στιγμή τῆς ἐκδήλωσης τῆς κρίσης. Τό νά βάζουμε τό ζήτημα ἔτσι: «ὑπάρχει ἐλπίδα στό κοντινό μέλλον;» εἶναι ἄσκοπο. Ἡ κατάσταση στή Ρωσία εἶναι τέτια πού κανένας λίγο - πολύ σκεπτόμενος σοσιαλιστής δέν θά διακινδυνεύσει νά κάνει προγνώσεις. Ὅλα ὅσα *ξέρουμε* κι' ὅσα μποροῦμε νά ποῦμε συνοψίζονται στό ὅτι χωρίς ἀλλαγή τῶν ἀγροτικῶν σχέσεων, χωρίς ὁλοκληρωτική συντριβή τοῦ παλιοῦ συστήματος γαιοκτησίας, ἡ Ρωσία δέν μπορεῖ νά ζήσει, αὐτή ὅμως θά ζήσει. Ὁ ἀγώνας γίνεται γιά τό ἄν ὁ Στολΐπιν θά καταφέρει νά πραγματοποιήσει μέ τσιφλικάδικο τρόπο αὐτή τή συντριβή, εἴτε οἱ ἀγρότες μέ τήν καθοδήγηση τῶν ἐργατῶν θά τήν πραγματοποιήσουν *οἱ ἴδιοι*, ἔτσι ὅπως τούς συμφέρει. Ἔργο τῶν σοσιαλδημοκρατῶν εἶναι νά καλλιεργοῦν στίς μάζες τή σαφή κατανόηση αὐτῆς τῆς *οἰκονομικῆς* βάσης τῆς ἀναπτυσσόμενης κρίσης καί νά οἰκοδομοῦν μιά σοβαρή κομματική ὀργάνωση, πού θά βοηθοῦσε τό λαό νά ἀφομοιώσει τά πλούσια διδάγματα τῆς ἐπανάστασης καί θά ἦταν ἱκανή νά τόν *καθοδηγήσει* στήν πάλη, ὅταν θά εἶναι ἕτοιμες οἱ δυνάμεις πού ὡριμάζουν γιά τή νέα ἐπαναστατική «ἐκστρατεία».

Ὅμως αὐτή ἡ ἀπάντηση, φυσικά, θά φανεῖ «ἀόριστη» στούς ἀνθρώπους πού βλέπουν τά «συνθήματα» ὄχι σάν πρακτικό συμπέρασμα ἀπό τήν ταξική ἀνάλυση καί τόν ὑπολογισμό τῆς συγκεκριμένης ἱστορικῆς στιγμῆς, μά σάν φυλαχτό πού δόθηκε μιά γιά πάντα στό κόμμα ἤ στήν κατεύθυνση. Τέτιοι ἄνθρωποι δέν μποροῦν νά καταλάβουν ὅτι ἡ ἀνικανότητα νά προσαρμόζουν τήν τακτική τους στίς διαφορές τῶν ὁλότελα καθορισμένων καί τῶν ἀκαθόριστων στιγμῶν εἶναι ἀποτέλε-

σμα ἔλλειψης πολιτικῆς διαπαιδαγώγησης καί μυωπίας. Νά δυναμώσουμε τήν ὀργάνωση! Οἱ ἥρωές μας τῶν ἐπαναστατικῶν «κραυγῶν» σουφρώνουν περιφρονητικά τή μύτη μπροστά σ ἕνα τέτιο ταπεινό, ἀθῶο καθῆκον, πού δέν ὑπόσχεται «τώρα», ἀμέσως, αὔριο κιόλας, κανένα θόρυβο καί πάταγο. «Ἡ ζωή δέν δικαίωσε τίς προσδοκίες τοῦ κόμματος». Κι' αὐτό λέγεται ὕστερα ἀπό τρία χρόνια ἐπανάστασης, πού ἔδοσε μιά πρωτοφανή στόν κόσμο *ἐπιβεβαίωση* τοῦ ρόλου καί τῆς σημασίας τῶν ἰσχυρῶν κομμάτων! Ἀκριβῶς ἡ ρωσική ἐπανάσταση εἶναι ἐκείνη πού ἀπό τήν πρώτη κιόλας περίοδό της ἔδειξε ὅτι εἶναι *δυνατό,* ἀκόμη καί κάτω ἀπό τό καθεστώς τοῦ Πλέβε[78], νά δημιουργηθεῖ ἕνα *κόμμα* πραγματικά ἱκανό νά καθοδηγήσει τίς *τάξεις.* Τήν ἄνοιξη τοῦ 1905 τό κόμμα μας ἦταν μιά ἕνωση παράνομων ὁμίλων, τό φθινόπωρο ἔγινε κόμμα *ἑκατομμυρίων* τοῦ προλεταριάτου. «Ἀμέσως» ἔγινε αὐτό, κύριοι, εἴτε μιά δεκαετία ἀργῆς, ἐπίμονης, ἀφανοῦς καί ἀθόρυβης δουλιᾶς *προετοίμασε* καί ἐξασφάλισε τό ἀποτέλεσμα αὐτό; Καί ἄν σέ μιά τέτια στιγμή, σάν κι' αὐτή πού περνᾶμε, οἱ κ.κ. ἐπίσημοι καί ἀνεπίσημοι ἐσέροι βάζουν σέ *πρώτη* γραμμή τή δολοφονία τοῦ τσάρου, καί ὄχι τή δημιουργία μέσα στήν ἀγροτική μάζα μιᾶς *κομματικῆς* ὀργάνωσης, ἱκανῆς νά σφυρηλατήσει κάτι τό πιό στέρεο καί βασισμένο σέ ἰδέες, πιό σταθερό καί πιό συνεπές ἀπό τήν πλαδαρή ἐπαναστατικότητα τοῦ τρουντοβικισμοῦ, σάν ρεύματος, τότε ἐμεῖς θά ποῦμε ὅτι ὁ ναροντνικιστικός σοσιαλισμός στή Ρωσία πεθαίνει, ὅτι πέθανε πιά ἀπό καιρό, ὅτι οἱ ἡγέτες του διαισθάνονται θολά τή «χρεωκοπία» τους, σάν ναρόντνικων, ὕστερα ἀπό τήν πρώτη κιόλας ἐκστρατεία τῆς λαϊκῆς ἐπανάστασης.

Ἐμεῖς δέν περιμέναμε ἀπό τούς ἀγρότες ἱκανότητα γιά καθοδηγητικό ἤ ἔστω καί αὐτοτελή ρόλο στήν ἐπανάσταση καί δέν ἀποθαρυνόμαστε ἀπό τήν ἀποτυχία τῆς πρώτης ἐκστρατείας, πού ἔδειξε τήν τεράστια διάδοση τῶν ἐπαναστατικῶν-δημοκρατικῶν, ἄν καί ἐξαιρετικά θολῶν καί ρευστῶν ἰδεῶν στήν ἀγροτιά. Καί θά μπορούσαμε νά δουλέψουμε καί πάλι ἔτσι σταθερά καί ἐπίμονα, ὅπως δουλέψαμε πρίν τήν ἐπανάσταση, γιά νά μή διακοπεῖ ἡ κομματική παράδοση, γιά νά δυναμώσει τό κόμμα καί νά μπορεῖ νά καθοδηγήσει στή *δεύτερη* ἐκστρατεία ὄχι 2 - 3 ἑκατομμύρια προλετάριων, μά πέντε καί δέκα φορές περισσότερους. Δέν πιστεύετε σ' αὐτό τό καθῆκον; σᾶς εἶναι ἀνιαρό; Ὥρα σας καλή, ἐντιμότατοι: ἐσεῖς δέν εἶστε ἐπαναστάτες, εἶστε ἁπλῶς φωνακλάδες!

Καί μέ τόν ἴδιο ὑστερικό τρόπο βάζει τό ἐπίσημο ὄργανό σας τό ζήτημα τῆς συμμετοχῆς στήν ΙΙΙ Δούμα*. Στό φύλ. ἀρ. 10 - 11 τῆς «Ζνάμια Τρουντά» ἕνας ὑστερικός εἰρωνεύεται τά *λάθη* τῶν σοσιαλδημοκρατῶν βουλευτῶν μας τῆς ΙΙΙ Δούμας καί ἀναφωνεῖ σχετικά μέ τίς δηλώσεις τους: «Ποιός τίς ξέρει αὐτές τίς δηλώσεις, τίς ψηφοφορίες καί τίς ἀποχές;» (σελ. 11).

Ἀπαντώντας σ' αὐτό ἐμεῖς θά ποῦμε: ναί, οἱ σοσιαλδημοκράτες βουλευτές μας στήν ΙΙΙ Δούμα ἔκαναν πολλά λάθη. Καί ἀκριβῶς αὐτό τό παράδειγμα, πού θέλησαν νά πάρουν οἱ ἐσέροι, δείχνει τή διαφορά στή στάση τοῦ *ἐργατικοῦ κόμματος* καί στή στάση τῆς *διανοουμενίστικης ὁμάδας*. Τό ἐργατικό κόμμα καταλαβαίνει ὅτι σέ περίοδο πολιτικῆς ἠρεμίας καί ἀποσύνθεσης εἶναι ἀναπόφευκτη ἡ ἐκδήλωση αὐτῆς τῆς ἀποσύνθεσης καί στήν ὁμάδα τῆς Δούμας, πού γιά μᾶς στήν ΙΙΙ Δούμα ἀκόμη λιγότερο ἀπ' ὅ,τι στή δεύτερη μποροῦσε νά συγκεντρώσει τίς πιό μεγάλες κομματικές δυνάμεις. Γιαυτό τό ἐργατικό κόμμα κάνει κριτική καί διορθώνει τά λάθη τῶν βουλευτῶν του. Ἡ κάθε ὀργάνωση, συζητώντας τόν κάθε λόγο καί καταλήγοντας στό συμπέρασμα ὅτι ἡ τάδε ἤ ἡ τάδε δήλωση ἤ ὁμιλία εἶναι λάθος, δίνει ὑλικό γιά τήν πολιτική ἐκδήλωση τῶν μαζῶν. Μήν ἀνησυχεῖτε, κύριοι ἐσέροι: τή στιγμή τῆς ὄξυνσης τῆς πολιτικῆς κρίσης ἡ ὁμάδα μας καί πάντως τά μέλη τῆς ὁμάδας μας στή Δούμα *θά μπορέσουν νά ἐκπληρώσουν τό χρέος τους*. Καί ἡ κριτική μας σχετικά μέ τά λάθη τους γίνεται δημόσια, ἀνοιχτά μπροστά στίς μάζες. Ἀπό αὐτή τήν κριτική διδάσκονται οἱ βουλευτές, διδάσκονται οἱ τάξεις, διδάσκεται τό κόμμα, πού γνώρισε δύσκολους καιρούς καί

---

* Λεπτομερειακή ἀνάλυση τοῦ ἐσέρικου μποϋκοταρίσματος βλ. στό φύλ. ἀρ. 18 τῆς «Προλετάρι» τό ἄρθρο γιά τόν «Κοινοβουλευτικό κρετινισμό ἀπό τήν ἀνάποδη». Τό φθινόπωρο κιόλας τοῦ 1907 οἱ ἐσέροι, πού ἐπικαλοῦνταν δῆθεν τήν πραγματικά ἐπαναστατική παράδοση τῆς ἀποχῆς, στήν πράξη ἐκχυδαΐζαν αὐτή τήν παράδοση, τήν ἐκμηδένιζαν, ὑποκαθιστώντας τήν ἐπαναστατική *ἀποχή-ἐπίθεση* μέ τή θλιβερή καί ἀνήμπορη «ἄρνηση συμμετοχῆς»... Τότε κιόλας αὐτοί διαβεβαίωναν τόν εὔπιστο κόσμο πώς τό νά «γυρίσεις τήν πλάτη» στήν ἀντιδραστική Δούμα σημαίνει, λέει, ὅτι καταφέρνεις μιά «μεγάλη ἠθική» ἧττα στήν κυβέρνηση καί κάνεις τό «πρῶτο σοβαρό βῆμα γιά τήν ἀλλαγή τῆς γενικῆς πολιτικῆς εἰκόνας». Καί ἀπό τότε κιόλας ἐμεῖς ἀποκαλύψαμε τόν ἀληθινό χαρακτήρα αὐτῆς τῆς «ἐπαναστατικῆς ρητορείας... τῶν κυρίων πού δέν ντρέπονται γιά χάρη μιᾶς ἁπλοϊκῆς κομματικῆς διαφήμισης νά δημιουργοῦν σύγχυση στά κεφάλια τῶν μαζῶν».

σμα ἔλλειψης πολιτικῆς διαπαιδαγώγησης καί μυωπίας. Νά δυναμώσουμε τήν ὀργάνωση! Οἱ ἥρωές μας τῶν ἐπαναστατικῶν «κραυγῶν» σουφρώνουν περιφρονητικά τή μύτη μπροστά σ ἕνα τέτιο ταπεινό, ἀθῶο καθῆκον, πού δέν ὑπόσχεται «τώρα», ἀμέσως, αὔριο κιόλας, κανένα θόρυβο καί πάταγο. «Ἡ ζωή δέν δικαίωσε τίς προσδοκίες τοῦ κόμματος». Κι' αὐτό λέγεται ὕστερα ἀπό τρία χρόνια ἐπανάστασης, πού ἔδοσε μιά πρωτοφανή στόν κόσμο *ἐπιβεβαίωση* τοῦ ρόλου καί τῆς σημασίας τῶν ἰσχυρῶν κομμάτων! Ἀκριβῶς ἡ ρωσική ἐπανάσταση εἶναι ἐκείνη πού ἀπό τήν πρώτη κιόλας περίοδό της ἔδειξε ὅτι εἶναι *δυνατό,* ἀκόμη καί κάτω ἀπό τό καθεστώς τοῦ Πλέβε[78], νά δημιουργηθεῖ ἕνα *κόμμα* πραγματικά ἱκανό νά καθοδηγήσει τίς *τάξεις*. Τήν ἄνοιξη τοῦ 1905 τό κόμμα μας ἦταν μιά ἕνωση παράνομων ὁμίλων, τό φθινόπωρο ἔγινε κόμμα *ἑκατομμυρίων* τοῦ προλεταριάτου. «Ἀμέσως» ἔγινε αὐτό, κύριοι, εἴτε μιά δεκαετία ἀργῆς, ἐπίμονης, ἀφανοῦς καί ἀθόρυβης δουλιᾶς *προετοίμασε* καί ἐξασφάλισε τό ἀποτέλεσμα αὐτό; Καί ἄν σέ μιά τέτια στιγμή, σάν κι' αὐτή πού περνᾶμε, οἱ κ.κ. ἐπίσημοι καί ἀνεπίσημοι ἐσέροι βάζουν σέ *πρώτη* γραμμή τή δολοφονία τοῦ τσάρου, καί ὄχι τή δημιουργία μέσα στήν ἀγροτική μάζα μιᾶς *κομματικῆς* ὀργάνωσης, ἱκανῆς νά σφυρηλατήσει κάτι τό πιό στέρεο καί βασισμένο σέ ἰδέες, πιό σταθερό καί πιό συνεπές ἀπό τήν πλαδαρή ἐπαναστατικότητα τοῦ τρουντοβικισμοῦ, σάν ρεύματος, τότε ἐμεῖς θά ποῦμε ὅτι ὁ ναροντνικιστικός σοσιαλισμός στή Ρωσία πεθαίνει, ὅτι πέθανε πιά ἀπό καιρό, ὅτι οἱ ἡγέτες του διαισθάνονται θολά τή «χρεωκοπία» τους, σάν ναρόντνικων, ὕστερα ἀπό τήν πρώτη κιόλας ἐκστρατεία τῆς λαϊκῆς ἐπανάστασης.

Ἐμεῖς δέν περιμέναμε ἀπό τούς ἀγρότες ἱκανότητα γιά καθοδηγητικό ἤ ἔστω καί αὐτοτελή ρόλο στήν ἐπανάσταση καί δέν ἀποθαρυνόμαστε ἀπό τήν ἀποτυχία τῆς πρώτης ἐκστρατείας, πού ἔδειξε τήν τεράστια διάδοση τῶν ἐπαναστατικῶν-δημοκρατικῶν, ἄν καί ἐξαιρετικά θολῶν καί ρευστῶν ἰδεῶν στήν ἀγροτιά. Καί θά μπορούσαμε νά δουλέψουμε καί πάλι ἔτσι σταθερά καί ἐπίμονα, ὅπως δουλέψαμε πρίν τήν ἐπανάσταση, γιά νά μή διακοπεῖ ἡ κομματική παράδοση, γιά νά δυναμώσει τό κόμμα καί νά μπορεῖ νά καθοδηγήσει στή *δεύτερη* ἐκστρατεία ὄχι 2 - 3 ἑκατομμύρια προλετάριων, μά πέντε καί δέκα φορές περισσότερους. Δέν πιστεύετε σ' αὐτό τό καθῆκον; σᾶς εἶναι ἀνιαρό; Ὥρα σας καλή, ἐντιμότατοι: ἐσεῖς δέν εἶστε ἐπαναστάτες, εἶστε ἁπλῶς φωνακλάδες!

Καί μέ τόν ἴδιο ὑστερικό τρόπο βάζει τό ἐπίσημο ὄργανό σας τό ζήτημα τῆς συμμετοχῆς στήν ΙΙΙ Δούμα*. Στό φύλ. ἀρ. 10 - 11 τῆς «Ζνάμια Τρουντά» ἕνας ὑστερικός εἰρωνεύεται τά *λάθη* τῶν σοσιαλδημοκρατῶν βουλευτῶν μας τῆς ΙΙΙ Δούμας καί ἀναφωνεῖ σχετικά μέ τίς δηλώσεις τους: «Ποιός τίς ξέρει αὐτές τίς δηλώσεις, τίς ψηφοφορίες καί τίς ἀποχές;» (σελ. 11).

Ἀπαντώντας σ' αὐτό ἐμεῖς θά ποῦμε: ναί, οἱ σοσιαλδημοκράτες βουλευτές μας στήν ΙΙΙ Δούμα ἔκαναν πολλά λάθη. Καί ἀκριβῶς αὐτό τό παράδειγμα, πού θέλησαν νά πάρουν οἱ ἐσέροι, δείχνει τή διαφορά στή στάση τοῦ *ἐργατικοῦ κόμματος* καί στή στάση τῆς *διανοουμενίστικης ὁμάδας*. Τό ἐργατικό κόμμα καταλαβαίνει ὅτι σέ περίοδο πολιτικῆς ἠρεμίας καί ἀποσύνθεσης εἶναι ἀναπόφευκτη ἡ ἐκδήλωση αὐτῆς τῆς ἀποσύνθεσης καί στήν ὁμάδα τῆς Δούμας, πού γιά μᾶς στήν ΙΙΙ Δούμα ἀκόμη λιγότερο ἀπ' ὅ,τι στή δεύτερη μποροῦσε νά συγκεντρώσει τίς πιό μεγάλες κομματικές δυνάμεις. Γιαυτό τό ἐργατικό κόμμα κάνει κριτική καί διορθώνει τά λάθη τῶν βουλευτῶν του. Ἡ κάθε ὀργάνωση, συζητώντας τόν κάθε λόγο καί καταλήγοντας στό συμπέρασμα ὅτι ἡ τάδε ἤ ἡ τάδε δήλωση ἤ ὁμιλία εἶναι λάθος, δίνει ὑλικό γιά τήν πολιτική ἐκδήλωση τῶν μαζῶν. Μήν ἀνησυχεῖτε, κύριοι ἐσέροι: τή στιγμή τῆς ὄξυνσης τῆς πολιτικῆς κρίσης ἡ ὁμάδα μας καί πάντως τά μέλη τῆς ὁμάδας μας στή Δούμα *θά μπορέσουν νά ἐκπληρώσουν τό χρέος τους*. Καί ἡ κριτική μας σχετικά μέ τά λάθη τους γίνεται δημόσια, ἀνοιχτά μπροστά στίς μάζες. Ἀπό αὐτή τήν κριτική διδάσκονται οἱ βουλευτές, διδάσκονται οἱ τάξεις, διδάσκεται τό κόμμα, πού γνώρισε δύσκολους καιρούς καί

---

* Λεπτομερειακή ἀνάλυση τοῦ ἐσέρικου μποϋκοταρίσματος βλ. στό φύλ. ἀρ. 18 τῆς «Προλετάρι» τό ἄρθρο γιά τόν «Κοινοβουλευτικό κρετινισμό ἀπό τήν ἀνάποδη». Τό φθινόπωρο κιόλας τοῦ 1907 οἱ ἐσέροι, πού ἐπικαλοῦνταν δῆθεν τήν πραγματικά ἐπαναστατική παράδοση τῆς ἀποχῆς, στήν πράξη ἐκχυδαΐζαν αὐτή τήν παράδοση, τήν ἐκμηδένιζαν, ὑποκαθιστώντας τήν ἐπαναστατική *ἀποχή-ἐπίθεση* μέ τή θλιβερή καί ἀνήμπορη «ἄρνηση συμμετοχῆς»... Τότε κιόλας αὐτοί διαβεβαίωναν τόν εὔπιστο κόσμο πώς τό νά «γυρίσεις τήν πλάτη» στήν ἀντιδραστική Δούμα σημαίνει, λέει, ὅτι καταφέρνεις μιά «μεγάλη ἠθική» ἧττα στήν κυβέρνηση καί κάνεις τό «πρῶτο σοβαρό βῆμα γιά τήν ἀλλαγή τῆς γενικῆς πολιτικῆς εἰκόνας».

Καί ἀπό τότε κιόλας ἐμεῖς ἀποκαλύψαμε τόν ἀληθινό χαρακτήρα αὐτῆς τῆς «ἐπαναστατικῆς ρητορείας... τῶν κυρίων πού δέν ντρέπονται γιά χάρη μιᾶς ἁπλοϊκῆς κομματικῆς διαφήμισης νά δημιουργοῦν σύγχυση στά κεφάλια τῶν μαζῶν».

ξέρει ὅτι ὄχι μέ τήν ὑστερία, μά μονάχα μέ τήν ἐπίμονη καί σταθερή δουλιά *ὅλων* τῶν ὀργανώσεων μπορεῖ νά βγεῖ μέ τιμή ἀπό τή δύσκολη κατάσταση. Ἡ «Προλετάρι», σάν ἐφημερίδα τοῦ ἐξωτερικοῦ, συναισθανόταν τήν ὑποχρέωσή της νά δίνει μέ σύνεση συμβουλές ἀπό μακρυά, μά κι' αὐτή πρότεινε ἀνοιχτά νά παρθοῦν μέτρα γιά τή βελτίωση τῆς δουλιᾶς τῆς ὁμάδας. Ἡ ἀνοιχτή κομματική κριτική μας, συμπληρώνοντας τή δουλιά τῆς ὁμάδας, πετυχαίνει ὥστε οἱ μάζες νά γνωρίσουν καί τίς δηλώσεις στή Δούμα καί τό *χαρακτήρα* τῶν κομματικῶν διορθώσεων πού γίνονται σ' αὐτές. Καί ὅποιος δέν ξέρει νά ἐκτιμᾶ τούς λόγους στή Δούμα σέ τέτιες στιγμές, πού οἱ κομματικιες ὀργανώσεις καί ὁ κομματικός τύπος περνοῦν μιά με··άλη ἀποσύνθεση, αὐτός δείχνει μιά ἀπέραντη διανοουμενίστικη ἐλαφρομυαλιά.

Οἱ κ.κ. ἐσέροι δέν καταλαβαίνουν τή σημασία τῶν ἀνοιχτῶν σοσιαλιστικῶν ἐκδηλώσεων μέ τήν ἀνοιχτή κριτική καί τό διόρθωμά τους στά κομματικά ὄργανά τους. Οἱ κ.κ. ἐσέροι προτιμοῦν νά ἀποσιωποῦν τά λάθη τῶν *δικῶν τους* στελεχῶν: αὐτό μᾶς τό θύμισε ἀκόμη μιά φορά τό φύλ. ἀρ. 10 - 11 τῆς «Ζνάμια Τρουντά», πού μᾶς περιέλουσε μέ βρισιές γιά τίς «χυδαῖες» δηλώσεις σχετικά μέ τήν καντετοφιλία τοῦ Γκερσούνι. Ἐμεῖς ἀπό καιρό πιά εἴπαμε τή γνώμη μας πάνω σ' αὐτό τό ζήτημα* καί δέν θά τήν ἐπαναλαβαίναμε ἀσφαλῶς τώρα, λίγο καιρό ὕστερα ἀπό τό θάνατο ἑνός ἀνθρώπου πού βασανίστηκε ἀπό τούς τσαρικούς δημίους, καί πού μέ τήν ἀφοσίωσή του στήν ἐπαναστατική ὀργάνωση ἔγινε ἄξιος βαθύτατου σεβασμοῦ. Μά ἀφοῦ οἱ κ.κ. ἐσέροι θέλησαν νά βάλουν τό ζήτημα, θά τούς δόσουμε τήν ἀπάντηση. Ἐκτός ἀπό βρισιές, δέν μπορεῖτε τίποτε νά μᾶς ἀπαντήσετε, κύριοι, δέν μπορεῖτε νά πεῖτε ἀνοιχτά καί σταράτα, ποιός ἀπό σᾶς ἐπιδοκιμάζει καί ποιός δέν ἐπιδοκιμάζει τή θέση τοῦ Γκερσούνι στό συνέδριο τοῦ Κόμματος τῶν ἐσέρων τό Φλεβάρη (1907). Δέν μπορεῖτε ν' ἀπαντήσετε στήν οὐσία καί ν' ἀποκαλύψετε τά λάθη τῶν ἡγετῶν σας, τόν ἀριθμό τῶν ὀπαδῶν τους κτλ., γιατί ἐσεῖς δέν ἔχετε *κόμμα*, δέν ἐκτιμᾶτε τή διαπαιδαγώγηση τῶν μαζῶν μέ τήν ἀνοιχτή κριτική τῶν ἀτόμων, τῶν δηλώσεων, τῶν κατευθύνσεων καί τῶν ἀποχρώσεων.

Ἡ ἐργατική τάξη εἶναι ἱκανή νά διαπαιδαγωγήσει καί νά σφυρηλατήσει τίς ὀργανώσεις της, κριτικάροντας ἀνοιχτά

* Βλ. Ἅπαντα, 5η ἔκδ., τόμ. 16ος, σελ. 170-178. *Ἡ Σύντ.*

τούς ἀντιπροσώπους της. Ἂν καί ὄχι ἀμέσως, ὄχι δίχως προστριβές, ὄχι δίχως πάλη κι' ὄχι δίχως κόπο, ὡστόσο ἐμεῖς θά *λύσουμε* τό δύσκολο πρόβλημα πού μπαίνει μπροστά μας ἀπό τή δύσκολη στροφή τῶν γεγονότων: νά συνενώσουμε τίς ἀνοιχτές ἐκδηλώσεις στή Δούμα μέ τήν παράνομη κομματική δράση. Στή λύση αὐτοῦ τοῦ προβλήματος θά ἐκδηλωθεῖ ἡ ὡριμότητα τοῦ κόμματος, πού πέρασε τήν πρώτη ἐκστρατεία τῆς ἐπανάστασης, στή λύση αὐτοῦ τοῦ προβλήματος θά δοθεῖ μιά ἀπό τίς ἐγγυήσεις ὅτι στή δεύτερη ἐκστρατεία τό προλεταριάτο, κάτω ἀπό τήν καθοδήγηση τῆς σοσιαλδημοκρατίας, θά ξέρει νά παλέψει πιό ἐπιδέξια καί πιό συσπειρωμένα καί νά νικήσει πιό ἀποφασιστικά.

«Προλετάρι», ἀρ. φύλ. 32,
(15) 2 τοῦ 'Ιούλη 1908

Δημοσιεύεται
σύμφωνα μέ τό κείμενο
τῆς ἐφημερίδας «Προλετάρι»

ΤΟ ΑΓΡΟΤΙΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΤΗΣ ΣΟΣΙΑΛΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑΣ ΣΤΗ ΡΩΣΙΚΗ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ[79]

ΠΕΡΙΛΗΨΗ ΑΠΟ ΤΟΝ ΣΥΓΓΡΑΦΕΑ

Ἱκανοποιώντας παράκληση τῶν πολωνῶν συντρόφων, θά προσπαθήσω νά ἐκθέσω ἐδῶ σέ συντομία τό περιεχόμενο τοῦ βιβλίου μου μέ τόν παραπάνω τίτλο, πού γράφτηκε τό Νοέμβρη τοῦ 1907 καί δέν ἐκδόθηκε μέχρι σήμερα γιά λόγους *ἀνεξάρτητους* ἀπό μένα*.

Στό πρῶτο κεφάλαιο αὐτοῦ τοῦ βιβλίου ἐξετάζω τίς «οἰκονομικές βάσεις καί τήν οὐσία τῆς ἀγροτικῆς ἐπανάστασης στή Ρωσία». Παραβάλλοντας τά πιό νέα στοιχεῖα (πού ἀναφέρονται στό 1905) σχετικά μέ τή γαιοκτησία στή Ρωσία καί προσδιορίζοντας σέ στρογγυλούς ἀριθμούς τήν ὅλη ἔκταση τῆς γῆς στά 50 κυβερνεῖα τῆς Εὐρωπαϊκῆς Ρωσίας σέ 280 ἑκατομμύρια ντεσιατίνες, ἔχω σάν ἀποτέλεσμα τήν ἀκόλουθη εἰκόνα τῆς κατανομῆς ὅλης τῆς γαιοκτησίας, καί τῆς κληρουχικῆς γῆς καί τῆς γῆς πού ἀποτελεῖ ἀτομική ἰδιοκτησία:

	Ἀριθμός κτημάτων	Ἀριθμός ντεσιατίνων γῆς	Μέσος ὅρος ντεσιατίνων κατά κτῆμα
	(σέ	ἑκατομμύρια)	
α) καταστραμένη ἀγροτιά, τσακισμένη ἀπό τή δουλοπαροικιακή ἐκμετάλλευση	10,5	75,0	7,0
β) μεσαία ἀγροτιά	1,0	15,0	15,0
γ) ἀγροτική ἀστική τάξη καί καπιταλιστική γαιοκτησία	1,5	70,0	46,7
δ) δουλοπαροικιακά λατιφούντια ...	0,03	70,0	2.333,0
Σύνολο	13,03	230,0	17,6
Γῆ πού δέν κατανεμήθηκε κατά κτήματα	—	50,0	—
Σύνολο	13,03	280,0	21,4

* Βλ. Ἅπαντα, 5η ἔκδ., τόμ. 16ος, σελ. 205-435. *Ἡ Σύντ.*

῾Ο καθένας πού ἔχει κάποια ἰδέα ἀπό τήν κοινωνική στατιστική θά καταλάβει πώς αὐτή ἡ εἰκόνα δέν μπορεῖ νά εἶναι παρά μόνο κατά προσέγγιση σωστή. Γιά μᾶς, ὡστόσο, σημασία ἔχουν ὄχι οἱ λεπτομέρειες, ὅπου συνήθως πνίγονται οἱ ἴδιοι καί πνίγουν καί τήν οὐσία τῆς ὑπόθεσης οἱ οἰκονομολόγοι τῆς φιλελεύθερης-ναροντνικιστικῆς κατεύθυνσης, μά τό ταξικό περιεχόμενο αὐτοῦ τοῦ προτσές. ῾Η δική μου εἰκόνα διευκρινίζει αὐτό τό περιεχόμενο, δείχνει γιά ποιό πράγμα διεξάγεται ὁ ἀγώνας στή ρωσική ἐπανάσταση. 30.000 τσιφλικάδες, κυρίως εὐγενεῖς, καθώς καί ἡ διεύθυνση τῶν αὐτοκρατορικῶν κτημάτων κατέχουν 70 ἑκατομμύρια ντεσιατίνες γῆς. Αὐτό τό βασικό γεγονός πρέπει νά τό ἀντιπαραθέσουμε σ᾿ ἕνα ἄλλο γεγονός: στήν κατοχή τῶν $10^1/_2$ ἑκατομμυρίων ἀγροτικῶν νοικοκυριῶν καί τῶν πιό μικρῶν ἰδιοκτητῶν βρίσκονται 75 ἑκατ. ντεσιατίνες γῆς.

Αὐτοί οἱ τελευταῖοι θά μποροῦσαν νά *διπλασιάσουν* τά κτήματά τους σέ βάρος τῶν πρώτων: αὐτή εἶναι ἡ ἀντικειμενικά ἀναπόφευκτη *τάση* τῆς πάλης, ἀνεξάρτητα ἀπό τίς διαφορετικές ἀντιλήψεις τῶν διάφορων τάξεων γι᾿ αὐτήν.

῾Η οἰκονομική οὐσία τῆς ἀγροτικῆς κρίσης διευκρινίζεται ὁλοκάθαρα ἀπό τήν εἰκόνα πού παραθέσαμε πιό πάνω. Τά ἑκατομμύρια τῶν μικρῶν, καταστραμένων, βουτηγμένων στή φτώχεια ἀγροτῶν, πού πιέζονται ἀπό τήν ἀνέχεια, τήν ἀμάθεια καί τά ὑπολείμματα τῆς δουλοπαροικίας *δέν μποροῦν* νά ζήσουν διαφορετικά παρά σέ μισοδουλοπαροικιακή ἐξάρτηση ἀπό τόν τσιφλικά, καλλιεργώντας τή «γῆ» του μέ τ᾿ ἀγροτικά σύνεργά τους σέ ἀντάλλαγμα γιά τά λιβάδια, τά βοσκοτόπια, τίς ποτίστρες, γενικά γιά τή γῆ, γιά τά χειμωνιάτικα δάνεια κτλ., κτλ. ᾿Από τό ἄλλο μέρος, οἱ ἰδιοκτῆτες τῶν τεράστιων λατιφούντιων *δέν μποροῦν*, κάτω ἀπ᾿ αὐτούς τούς ὅρους, νά διεξάγουν τό νοικοκυριό τους διαφορετικά παρά μέ τή βοήθεια τῆς δουλιᾶς τῶν γειτονικῶν καταστραμένων ἀγροτῶν, γιατί τό τέτιου εἴδους νοικοκυριό δέν ἀπαιτεῖ δαπάνες κεφαλαίων καί πέρασμα σέ νέα συστήματα καλλιέργειας τῆς γῆς. ᾿Αναγκαστικά προκύπτει αὐτό πού ἐπανειλημμένα ἔχει περιγραφεῖ ἀπό τή ρωσική οἰκονομική φιλολογία σάν σύστημα ξεπληρωμῆς μέ δουλιά. Αὐτό δέν εἶναι τίποτε ἄλλο ἀπό *παραπέρα ἀνάπτυξη τῆς δουλοπαροικίας*. Βάση τῆς ἐκμετάλλευσης δέν εἶναι ἡ ἀπόσπαση τοῦ δουλευτῆ ἀπό τή γῆ, ἀλλά ἡ ἀναγκαστική πρόσδεση σ᾿ αὐτήν τοῦ καταστραμένου ἀγρότη, δέν εἶναι τό κεφάλαιο τοῦ ἰδιοκτήτη, ἀλλά ἡ γῆ του, δέν εἶναι τά σύ-

νεργα τοῦ ἰδιοκτήτη τῶν λατιφούντιων, ἀλλά τό παμπάλαιο ξύλινο ἀλέτρι τοῦ ἀγρότη, δέν εἶναι ἡ πρόοδος τῆς γεωργικῆς καλλιέργειας, ἀλλά ἡ παλιά μακρόχρονη ρουτίνα, δέν εἶναι ἡ «ἐλεύθερη μίσθωση», ἀλλά ἡ ὑποδούλωση στήν τοκογλυφία.

Τά ἀποτελέσματα τῆς παραπάνω κατάστασης στή σφαίρα τῆς γεωργ.κῆς καλλιέργειας μποροῦμε νά τά ἐκφράσουμε μέ τούς ἀκόλουθους ἀριθμούς: ἡ σοδιά στήν κληρουχική γῆ εἶναι 54 πούτια κατά ντεσιατίνα, στήν τσιφλικάδικη γῆ κατά τήν καλλιέργειά της μέ τή μορφή ἀγροκτήματος καί γιά λογαριασμό τοῦ τσιφλικᾶ μέ τσιφλικάδικα σύνεργα καί μέ χρησιμοποίηση μισθωτῆς ἐργασίας, 66 πούτια, στήν ἴδια αὐτή τσιφλικάδικη γῆ μέ τή λεγόμενη «μεσακάρικη» καλλιέργεια 50 πούτια, καί, τέλος, στήν τσιφλικάδικη γῆ πού παίρνεται μέ ἐνοίκιο ἀπό τούς ἀγρότες 45 πούτια. Οἱ τσιφλικάδικες γαῖες πού καλλιεργοῦνται μέ *δουλοπαροικιακό τοκογλυφικό* τρόπο (τό «μεσακάρικο» καί τό πάρσιμο γῆς μέ ἐνοίκιο πού ἀναφέραμε πιό πάνω) δίνουν χειρότερη σοδιά ἀπό τήν ἐξαντλημένη, ποιοτικά χειρότερη κληρουχική γῆ. Ἡ ὑποδούλωση αὐτή, πού σταθεροποιεῖται μέ τά δουλοπαροικιακά λατιφούντια γίνεται τό *κυριότερο* ἐμπόδιο στήν ἀνάπτυξη τῶν παραγωγικῶν δυνάμεων τῆς Ρωσίας.

Ὡστόσο, ἀπό τήν εἰκόνα πού παραθέσαμε παραπάνω ξεκαθαρίζεται ἀκόμη καί κάτι ἄλλο. Συγκεκριμένα: ἡ ἀνάπτυξη αὐτή σέ μιά καπιταλιστική χώρα *μπορεῖ* νά γίνει μέ δυό τρόπους. Εἴτε τά λατιφούντια διατηροῦνται καί γίνονται βαθμιαῖα βάση τοῦ καπιταλιστικοῦ νοικοκυριοῦ στή γῆ: αὐτός εἶναι ὁ πρωσικός τύπος ἀγροτικοῦ καπιταλισμοῦ· κύριος τῆς κατάστασης εἶναι ὁ γιοῦνκερ. Στή διάρκεια ὁλόκληρων δεκαετιῶν διατηροῦνται ἡ πολιτική του ὑπεροχή καί ἡ ἐξουθένωση, ἡ ταπείνωση, ἡ ἀθλιότητα καί ἡ ἀμάθεια τοῦ ἀγρότη. Ἡ ἀνάπτυξη τῶν παραγωγικῶν δυνάμεων προχωρεῖ πολύ ἀργά, ὅπως στή ρωσική γεωργία ἀπό τό 1861 ὥς τό 1905.

Εἴτε ἡ ἐπανάσταση σαρώνει τά τσιφλίκια. Βάση τῆς καπιταλιστικῆς γεωργίας γίνεται ὁ ἐλεύθερος φάρμερ στήν *ἐλεύθερη*, δηλ. στήν ξεκαθαρισμένη ἀπό κάθε μεσαιωνική σαβούρα γῆ. Αὐτός εἶναι ὁ *ἀμερικανικός* τύπος ἀγροτικοῦ καπιταλισμοῦ, *ἡ περισσότερο γοργή ἀνάπτυξη τῶν παραγωγικῶν δυνάμεων* σέ συνθῆκες πού εἶναι οἱ πιό εὐνοϊκές γιά τή μάζα τοῦ λαοῦ ἀπό ὅλες ὅσες εἶναι δυνατές στόν καπιταλισμό.

Στήν πραγματικότητα, στή ρωσική ἐπανάσταση ὁ ἀγώνας γίνεται ὄχι γιά τήν «κοινωνικοποίηση» ἤ τίς ἄλλες ἀνοησίες

τῶν ναρόντνικων — αὐτές δέν εἶναι τίποτε ἄλλο παρά μικροαστική ἰδεολογία, μικροαστικές φράσεις καί τίποτε παραπάνω, — *μά γιά τό* ποιόν δρόμο θ' ἀκολουθήσει ἡ καπιταλιστική ἀνάπτυξη τῆς Ρωσίας: τόν «πρωσικό» ἤ τόν «ἀμερικανικό». Ὅποιος δέν ἔχει ξεκαθαρίσει αὐτή τήν *οἰκονομική* βάση τῆς ἐπανάστασης, δέν μπορεῖ νά καταλάβει ἀπολύτως *τίποτε* στό ζήτημα τοῦ ἀγροτικοῦ προγράμματος (ὅπως δέν κατάλαβε ὁ Μάσλοφ, πού ἐξετάζει τό ἀφηρημένα ἐπιθυμητό καί δέν ξεκαθαρίζει τό οἰκονομικά ἀναπόφευκτο).

Ἡ ἔλλειψη χώρου δέν μοῦ ἐπιτρέπει νά ἐκθέσω τό ὑπόλοιπο περιεχόμενο τοῦ πρώτου κεφαλαίου. Τό συνοψίζω μόνο μέ δυό λόγια: ὅλοι οἱ καντέτοι προσπαθοῦν μ' ὅλες τους τίς δυνάμεις νά συσκοτίσουν τήν οὐσία τῆς ἀγροτικῆς ἀνατροπῆς, ἐνῶ οἱ κύριοι Προκοπόβιτς τούς *βοηθᾶνε* σ' αὐτό. Οἱ καντέτοι συγχέουν («συμβιβάζουν») τίς δυό βασικές *γραμμές* τῶν ἀγροτικῶν προγραμμάτων στήν ἐπανάσταση: τήν τσιφλικάδικη καί τήν ἀγροτική. Ὕστερα, ἐπίσης μέ δυό λόγια: στή Ρωσία στά 1861 - 1905 φανερώθηκαν κιόλας καί οἱ δυό τύποι τῆς καπιταλιστικῆς ἀγροτικῆς ἐξέλιξης: καί ὁ πρωσικός (*βαθμιαία* ἀνάπτυξη τοῦ τσιφλικάδικου νοικοκυριοῦ πρός τήν κατεύθυνση τοῦ καπιταλισμοῦ) καί ὁ ἀμερικανικός (διαφοροποίηση τῆς ἀγροτιᾶς καί γρήγορη ἀνάπτυξη τῶν παραγωγικῶν δυνάμεων στό νότο πού εἶναι ἡ πιό ἐλεύθερη περιοχή καί πλούσια σέ γῆ), καί τό ζήτημα τοῦ ἐποικισμοῦ, τέλος, πού ἐξετάζω σ' αὐτό τό κεφάλαιο καί πού δέν θά μπορέσω νά τό ἐκθέσω ἐδῶ. Θά ὑπενθυμίσω μονάχα ὅτι τό *κύριο* ἐμπόδιο γιά τή χρησιμοποίηση στή Ρωσία ἑκατοντάδων ἑκατομμυρίων ντεσιατίνων εἶναι τά δουλοπαροικιακά λατιφούντια τῆς γεωργίας στό κέντρο. Ἡ νίκη ἐνάντια σ' αὐτούς τούς τσιφλικάδες θ' ἀποτελέσει μιά τέτια ἰσχυρή ὤθηση, πού θά προκαλέσει μιά τέτια ἀνάπτυξη τῆς τεχνικῆς καί τοῦ πολιτισμοῦ, ὥστε ἡ ἐπιφάνεια τῆς γῆς πού εἶναι κατάλληλη γιά καλλιέργεια, θ' αὐξάνεται δέκα φορές πιό γοργά ἀπ' ὅ,τι αὐξανόταν ὕστερα ἀπό τό 1861. Νά μερικοί ἀριθμοί: ἀπό τό σύνολο τῶν 1.965 ἑκατομμυρίων ντεσιατίνων, πού ὑπάρχουν σ' ὅλο τό ρωσικό κράτος, γιά τά 819 ἑκατομ. ντεσιατίνες δέν ὑπάρχει *κανένα* στοιχεῖο. Ἔτσι γιά ἐξέταση μένουν μονάχα 1.146 ἑκατομμύρια ντεσιατίνες, ἀπό τίς ὁποῖες χρησιμοποιοῦνται 469 ἑκατ. ντεσιατίνες, κι' ἀπ' αὐτές 300 ἑκατομμύρια ντεσιατίνες εἶναι δάση. Μιά τεράστια ἔκταση γῆς πού τώρα δέν κάνει γιά τίποτε θά γίνει καλλιεργήσιμη στό κοντινό μέλλον,

ἄν ἡ Ρωσία *ἀπαλλαγεῖ* ἀπό τά τσιφλικάδικα λατιφούντια*.

Τό δεύτερο κεφάλαιο τοῦ βιβλίου μου εἶναι ἀφιερωμένο στήν ἐπαλήθευση τῶν ἀγροτικῶν προγραμμάτων τοῦ ΣΔΕΚΡ ἀπό τήν ἐπανάσταση. Βασικό λάθος ὅλων τῶν προηγούμενων προγραμμάτων εἶναι ἡ ὄχι ἀρκετά συγκεκριμένη ἀντίληψη τοῦ ποιός μπορεῖ νά εἶναι ὁ *τύπος* τῆς καπιταλιστικῆς ἀγροτικῆς ἐξέλιξης στή Ρωσία. Καί αὐτό τό λάθος τό ἐπανέλαβαν οἱ μενσεβίκοι, πού νίκησαν στό συνέδριο τῆς Στοκχόλμης καί ἔδοσαν στό κόμμα τό πρόγραμμα τῆς *δημοτικοποίησης*. Ἀκριβῶς ἡ *οἰκονομική πλευρά* τοῦ ζητήματος, δηλ. ἡ πιό σπουδαία πλευρά, *δέν ἐξετάστηκε καθόλου* στή Στοκχόλμη, ἐπικράτησαν οἱ «πολιτικοί» λόγοι, ὁ πολιτικαντισμός καί ὄχι ἡ μαρξιστική ἀνάλυση. Αὐτό τό πράγμα μπορεῖ μονάχα *ἐνμέρει* νά ἐξηγηθεῖ ἀπό τό γεγονός ὅτι τό συνέδριο τῆς Στοκχόλμης ἔγινε σέ μιά στιγμή πού ὅλη ἡ προσοχή ἦταν συγκεντρωμένη στήν ἐκτίμηση τοῦ Δεκέμβρη τοῦ 1905 καί τῆς πρώτης Δούμας τοῦ 1906. Γιαυτό καί ὁ Πλεχάνοφ, πού στή *Στοκχόλμη* πέτυχε τήν υἱοθέτηση τῆς δημοτικοποίησης τοῦ Μάσλοφ, δέν σκέφτηκε καθόλου τό *οἰκονομικό περιεχόμενο* τῆς «ἀγροτικῆς ἐπανάστασης τῶν χωρικῶν» (Πρακτικά τοῦ συνεδρίου τῆς Στοκχόλμης, σελ. 42, λόγια τοῦ Πλεχάνοφ) σέ μιά καπιταλιστική χώρα. Εἴτε αὐτό εἶναι λογοκοπία καί ἀνάξιο γιά μαρξιστή «ψάρεμα» τῶν ἀγροτῶν μέ τή δημαγωγία καί τήν ἀπάτη («Bauernfang»), εἴτε ὑπάρχει ἡ *οἰκονομική* δυνατότητα γιά μιά πιό γοργή ἀνάπτυξη τοῦ καπιταλισμοῦ χάρη στή *νίκη τῆς ἀγροτιᾶς* καί σ᾿ αὐτή τήν περίπτωση πρέπει ἀσφαλῶς νά ἔχουμε ξεκάθαρη ἀντίληψη μιᾶς τέτιας νίκης, ἑνός τέτιου δρόμου τοῦ ἀγροτικοῦ καπιταλισμοῦ, ἑνός τέτιου συστήματος σχέσεων στή γεωργία, πού ἀντιστοιχοῦν σ᾿ αὐτή τή νίκη τῆς «ἀγροτικῆς ἐπανάστασης τῶν χωρικῶν».

Τό κυριότερο ἐπιχείρημα τῶν πιό σημαινόντων ὀπαδῶν τῆς «δημοτικοποίησης» στή Στοκχόλμη βασιζόταν στό ὅτι οἱ ἀγρό-

---

* Οἱ φιλελεύθεροι - ναρόντνικοι οἰκονομολόγοι σκέφτονται ἔτσι: *λόγω* τῆς ἀνεπάρκειας γῆς στό κέντρο, *λόγω* τοῦ ὅτι ἡ Σιβηρία, ἡ Κεντρική Ἀσία κτλ. δέν εἶναι κατάλληλες γιά ἐποικισμό, *χρειάζεται* συμπληρωματική παραχώρηση γαιῶν. Αὐτό σημαίνει ὅτι θά μπορούσαμε νά περιμένουμε σ᾿ὅ,τι ἀφορᾶ τά τσιφλικάδικα λατιφούντια, ἄν δέν ὑπῆρχε ἡ ἀνεπάρκεια γῆς. Οἱ μαρξιστές πρέπει νά σκέφτονται ἐντελῶς διαφορετικά: *ὅσο* δέν θά ἔχουν ἐξαφανιστεῖ τά τσιφλικάδικα λατιφούντια, δέν θά εἶναι δυνατή ἡ γοργή ἀνάπτυξη τῶν παραγωγικῶν δυνάμεων οὔτε στό κέντρο, οὔτε στίς ἀποικίες (στίς ἀκρινές περιοχές τῆς Ρωσίας).

τες βλέπουν *ἐχθρικά* τήν ἐθνικοποίηση τῆς κληρουχικῆς γῆς. Ὁ Τζών, *εἰσηγητής* τῶν ὀπαδῶν τῆς δημοτικοποίησης, ἀναφώνησε: «Δέν θά εἴχαμε μόνο μιά Βανδέα[80], ἀλλά μιά γενική ἐξέγερση τῆς ἀγροτιᾶς» (τί φρίκη!) «ἐνάντια στήν ἀπόπειρα τοῦ κράτους ν' ἀναμιχθεῖ στήν ἐλεύθερη διάθεση ἀπό τούς ἀγρότες τῆς *δικῆς τους* κληρουχικῆς γῆς, ἐνάντια στίς ἀπόπειρες "ἐθνικοποίησής" της» (σελ. 40 τῶν Πρακτικῶν τοῦ συνεδριου τῆς Στοκχόλμης). Ὁ Κοστρόφ ἀναφώνησε: «Ἄν πᾶμε στούς ἀγρότες μ' αὐτή (μέ τήν ἐθνικοποίηση) εἶναι σάν νά τούς διώχνουμε ἀπό κοντά μας. Τό κίνημα τῶν ἀγροτῶν θά τραβήξει χωρίς ἐμᾶς ἤ ἐνάντιά μας καί θά βρεθοῦμε ἔξω ἀπό τήν ἐπανάσταση. Ἡ ἐθνικοποίηση ἐξασθενίζει τή σοσιαλδημοκρατία, τήν ἀποκόβει ἀπό τήν ἀγροτιά καί ἐξασθενίζει ἔτσι καί τήν ἐπανάσταση» (σελ. 88).

Φαίνεται πώς αὐτό εἶναι καθαρό. Οἱ ἀγρότες βλέπουν ἐχθρικά τήν ἐθνικοποίηση, νά τό κυριότερο ἐπιχείρημα τῶν μενσεβίκων. Καί *ἄν αὐτό εἶναι ἀλήθεια*, τότε δέν εἶναι μήπως φανερό, πώς εἶναι γελοῖο νά πραγματοποιήσει κανείς τήν... «ἀγροτική ἐπανάσταση τῶν χωρικῶν», *παρά τή θέληση* τῶν χωρικῶν;

Ἀλλά εἶναι ἀλήθεια αὐτό; Τό 1905 ὁ Π. Μάσλοφ ἔγραφε: «Σήμερα στή Ρωσία δέν μποροῦμε νά δεχτοῦμε τήν ἐθνικοποίηση τῆς γῆς σάν μέσο γιά τή λύση τοῦ ἀγροτικοῦ προβλήματος, πρίν ἀπ' ὅλα (σημειῶστε αὐτό τό "πρίν ἀπ' ὅλα") γιατί εἶναι ἀπελπιστικά οὐτοπική»... «Καί θά συμφωνήσουν μήπως οἱ ἀγρότες»; (*Π. Μάσλοφ*, «Κριτική τῶν ἀγροτικῶν προγραμμάτων», 1905, σελ. 20).

Καί τό 1907, τό Μάρτη. «Ὅλες οἱ ὁμάδες τῶν ναρόντνικων (τρουντοβίκοι, λαϊκοί σοσιαλιστές, σοσιαλιστές-ἐπαναστάτες) τάσσονται ὑπέρ τῆς ἐθνικοποίησης τῆς γῆς μέ τή μιά ἤ τήν ἄλλη μορφή» (περιοδικό *«Ὀμπραζοβάνιγε»*[81], 1907, τεῦχ. ἀρ. 3, σελ. 100). Καί ποιός τό ἔγραφε αὐτό; *Αὐτός ὁ ἴδιος ὁ Π. Μάσλοφ*!

Ὁρίστε ποιά εἶναι ἡ καινούργια Βανδέα! Ὁρίστε ποιά εἶναι ἡ ἐξέγερση τῶν ἀγροτῶν ἐνάντια στήν ἐθνικοποίηση! Καί ἀντί νά ἀναγνωρίσει τίμια τό λάθος του, ἀντί νά ἐρευνήσει τά *οἰκονομικά αἴτια* πού ὑποχρέωσαν τούς ἀγρότες νά ταχθοῦν ὑπέρ τῆς ἐθνικοποίησης, ὁ Μάσλοφ ἔκανε σάν τόν Ἰβάν τόν Ξεχασιάρη. *Προτίμησε νά ξεχάσει* τά ἴδια του τά λόγια καί ὅλους τούς λόγους στό συνέδριο τῆς Στοκχόλμης.

Καί ὄχι μόνο αὐτό. Γιά νά ἐξαφανίσει τά ἴχνη τοῦ «δυσά-

ρεστου περιστατικοῦ», ὁ Μάσλοφ σοφίστηκε νά κουτσομπολέψει τούς τρουντοβίκους ὅτι τάχα τάχθηκαν ὑπέρ τῆς ἐθνικοποίησης ἐξαιτίας μικροαστικῶν ἀντιλήψεων, *«στηρίζοντας τίς ἐλπίδες τους στήν κεντρική ἐξουσία»* (ibid.*). Τό ὅτι αὐτό εἶναι κουτσομπολιό τό ἀποδείχνει ἡ ἀκόλουθη ἀντιπαράθεση. Στό σχέδιο τῶν τρουντοβίκων γιά τή γῆ, πού ὑποβλήθηκε καί στήν *πρώτη* καί στή *δεύτερη* Δούμα, στήν § 16 ἀναφέρεται: «Ἡ διαχείριση τοῦ παλλαϊκοῦ ἀποθέματος γῆς πρέπει νά ανατεθεῖ σέ ἐκλεγμένες μέ γενική, ἴση, ἄμεση καί μυστική ψηφοφορία τοπικές αὐτοδιοικήσεις πού δροῦν σάν αὐτοτελῆ ὄργανα, μέσα στά ὅρια πού καθορίζει ὁ νόμος».

Τό ἀγροτικό πρόγραμμα τοῦ ΣΔΕΚΡ, πού οἱ μενσεβίκοι πέτυχαν νά ψηφιστεῖ, λέει: Τό ΣΔΕΚΡ ἀπαιτεῖ «... 4) τή δήμευση τῆς γῆς πού ἀποτελεῖ ἀτομική ἰδιοκτησία, ἐκτός ἀπό τά μικρά κτήματα, καί τή μεταβίβασή της στή διάθεση τῶν μεγάλων ὀργάνων τοπικῆς αὐτοδιοίκησης πού ἐκλέγονται πάνω σέ δημοκρατική βάση» («πού συνενώνουν — σημεῖο 3 — τίς ἀστικές καί ἀγροτικές περιφέρειες»).

Ἡ οὐσιαστική διαφορά ἀνάμεσα σ' αὐτά τά προγράμματα δέν βρίσκεται στή διαφορά τῶν λέξεων «διαχείριση» καί «διάθεση»**, μά στό ζήτημα τῆς ἐξαγορᾶς (πού στό συνέδριο τῆς Στοκχόλμης ἀπορίφθηκε μέ τούς ψήφους τῶν *μπολσεβίκων* ἐνάντια στούς Ντάν καί Σία καί πού οἱ μενσεβίκοι προσπάθησαν νά τό ἐπαναφέρουν ὕστερα ἀπό τό συνέδριο) καί στό ζήτημα τῆς γῆς τῶν *ἀγροτῶν*. Οἱ μενσεβίκοι τά ξεχωρίζουν, οἱ τρουντοβίκοι δέν τά ξεχωρίζουν. *Οἱ τρουντοβίκοι ἀπόδειξαν στούς ὀπαδούς τῆς δημοτικοποίησης ὅτι ἐγώ εἶχα δίκιο.*

Δέν μπορεῖ νά ὑπάρξει ἀμφιβολία πώς τό πρόγραμμα τῶν τρουντοβίκων, πού ὑποβλήθηκε στήν Ι καί στή ΙΙ Δούμα, εἶναι πρόγραμμα τῶν ἀγροτικῶν μαζῶν. Τόσο τά δημοσιεύματα τῶν ἀγροτικῶν βουλευτῶν, ὅσο καί οἱ ὑπογραφές τους κάτω ἀπό τά σχέδια καί ἡ κατανομή τους κατά κυβερνεῖα, ὅλα τό ἀποδείχνουν αὐτό πολύ πειστικά. Τό 1905 ὁ Μάσλοφ ἔγραφε ὅτι «ἰδιαίτερα» (σελ. 20 τῆς μπροσούρας πού ἀναφέραμε) οἱ ἀγρότες μέ ἰδιόκτητο νοικοκυριό δέν μποροῦν νά συμφωνήσουν μέ τήν ἐθνικοποίηση. Ἀποδείχτηκε ὅτι αὐτό εἶναι μιά *«ἰδιαί-*

---

* —ibidem— στό ἴδιο. *Ἡ Σύντ.*

** Ἡ πρόταση γιά ἀντικατάσταση τῶν λέξεων «στή διάθεση» μέ τίς λέξεις «στήν ἰδιοκτησία» *ἀπορίφθηκε στή Στοκχόλμη ἀπό τούς μενσεβίκους* (βλ. σελ. 152 τῶν Πρακτικῶν).

τερη» ἀνοησία. Ἔτσι λ.χ., στό κυβερνεῖο τοῦ Ποντόλσκ οἱ ἀγρότες εἶναι καλλιεργητές μέ ἰδιόκτητο νοικοκυριό, μά τό σχέδιο τῶν «104» γιά τή γῆ (τό σχέδιο τῶν τρουντοβίκων πού ἀναφέραμε πιό πάνω) τό ὑπόγραψαν 13 ἀπό τό Ποντόλσκ στήν πρώτη Δούμα καί 10 στή δεύτερη!

Γιατί λοιπόν οἱ ἀγρότες τάχθηκαν ὑπέρ τῆς ἐθνικοποίησης; Γιατί αὐτοί ἐνστικτωδῶς κατάλαβαν τήν ἀνάγκη τῆς *ἐξάλειψης* ὅλης τῆς μεσαιωνικῆς γαιοκτησίας πολύ καλύτερα ἀπ᾿ ὅ,τι οἱ κοντόφθαλμοι δῆθεν μαρξιστές. Ἡ μεσαιωνική γαιοκτησία *πρέπει* νά ἐξαφανιστεῖ γιά νά καθαρίσει ὁ δρόμος γιά τόν καπιταλισμό στή γεωργία, καί στίς διάφορες χῶρες καί σέ διαφορετικό βαθμό τό κεφάλαιο *ἐξάλειψε* τήν παλιά μεσαιωνική γαιοκτησία, ἀφοῦ τήν ὑπόταξε στίς ἀπαιτήσεις τῆς ἀγορᾶς καί τή μεταμόρφωσε σύμφωνα μέ τούς ὅρους τῆς ἐμπορευματικῆς γεωργίας. Στόν τρίτο ἤδη τόμο τοῦ «Κεφαλαίου» ὁ Μάρξ τόνιζε πώς ὁ καπιταλιστικός τρόπος παραγωγῆς *βρίσκει* τήν ἰδιοκτησία τῆς γῆς σέ ἱστορικές μορφές πού δέν ἀνταποκρίνονται στόν καπιταλισμό (γαιοκτησία τοῦ κλάν (τοῦ γένους), κοινοτική, φεουδαρχική, πατριαρχική κτλ.), καί τίς ἀναδημιουργεῖ ἀνάλογα μέ τίς νέες οἰκονομικές ἀπαιτήσεις [82].

Στίς «Θεωρίες τῆς ὑπεραξίας»*, στήν παράγραφο «Οἱ ἱστορικοί ὅροι τῆς θεωρίας τῆς γαιοπροσόδου τοῦ Ρικάρντο», ὁ Μάρξ μέ μεγαλοφυή σαφήνεια ἀνάπτυξε αὐτή τή σκέψη. Ἐκεῖ λέει: «Πουθενά στόν κόσμο ἡ καπιταλιστική παραγωγή, ἀρχίζοντας ἀπό τήν ἐποχή τοῦ Ἐρρίκου VII, δέν καταπολέμησε τόσο ἀνελέητα τίς πατροπαράδοτες σχέσεις τῆς γεωργίας, πουθενά δέν δημιούργησε γιά τόν ἑαυτό της τόσο τέλειους (adäguab= ἰδανικά ἀντίστοιχους) ὅρους καί δέν ὑπόταξε τόσο πολύ αὐτούς τούς ὅρους. Ἀπ᾿ αὐτή τήν ἄποψη ἡ Ἀγγλία εἶναι ἡ πιό ἐπαναστατική χώρα στόν κόσμο». «Τί σημαίνει ὅμως αὐτή ἡ clearing of estates (κατά λέξη= ξεκαθάρισμα τῶν κτημάτων ἤ ξεκαθάρισμα τῶν γαιῶν); Σημαίνει ὅτι δέν ἔπαιρναν καθόλου ὑπόψη οὔτε τόν ἐγκαταστημένο πληθυσμό, αὐτόν τόν ἔδιωχναν· οὔτε τά χωριά πού ὑπῆρχαν, αὐτά τά ἰσοπέδωναν· οὔτε τά κτίρια τῶν νοικοκυριῶν, αὐτά τά γκρέμιζαν· οὔτε τά εἴδη τῆς ἀγροτικῆς καλλιέργειας, αὐτά τά μετέτρεπαν ἀμέσως σέ ἄλλα εἴδη, λ.χ., τά καλλιεργήσιμα χωράφια σέ

* «Theorien über den Mehrwert». II. Band, 2. Teil, Stuttgart, 1905 («Θεωρίες τῆς ὑπεραξίας». II τόμος, 2ο μέρος, Στουτγάρδη, 1905. *Ἡ Σύντ.*).

βοσκοτόπια γιά τά ζῶα· μέ δυό λόγια δέν ἔπαιρναν ὅλους τούς ὅρους παραγωγῆς ἔτσι ὅπως ὑπῆρχαν ἀπό παράδοση, ἀλλά τούς ὅρους αὐτούς τούς *διαμόρφωναν* ἱστορικά ἔτσι πού ν' ἀνταποκρίνονται σέ κάθε συγκεκριμένη περίπτωση στίς ἀπαιτήσεις τῆς πιό ἐπωφελοῦς τοποθέτησης τοῦ κεφαλαίου. Ἀπ' αὐτή τήν ἄποψη, λοιπόν, πραγματικά *δέν ὑπάρχει ἰδιοκτησία τῆς γῆς*, γιατί ἡ ἰδιοκτησία αὐτή δίνει τή δυνατότητα στό κεφάλαιο — στόν φάρμερ — νά φτιάξει τό νοικοκυριό του ὅπως θέλει αὐτός, ἐπειδή ἐνδιαφέρεται ἀποκλειστικά γιά τό χρηματικό εἰσόδημα» (σελ. 6 - 7)[83].

Τέτιοι ὅροι γιά μιά γοργή ἐξάλειψη τῶν μεσαιωνικῶν μορφῶν καί γιά μιά πιό ἐλεύθερη ἀνάπτυξη τοῦ καπιταλισμοῦ εἶναι ἡ *ἐξάλειψη* ὅλης τῆς παλιᾶς γαιοκτησίας, ἡ ἐξάλειψη τῆς ατομικῆς ἰδιοκτησίας τῆς γῆς, πού ἀποτελεῖ ἐμπόδιο γιά τό κεφάλαιο. Καί στή Ρωσία αὐτό τό ἐπαναστατικό *«ξεκαθάρισμα»* τῆς μεσαιωνικῆς γαιοκτησίας εἶναι *ἀναπόφευκτο* καί καμιά δύναμη στόν κόσμο δέν μπορεῖ νά τό ἐμποδίσει. Τό ζήτημα βρίσκεται *μονάχα* στό ἑξῆς: *ὁ ἀγώνας* γίνεται *ἀποκλειστικά* γιά τό ἄν τό «ξεκαθάρισμα» αὐτό θά εἶναι *τσιφλικάδικο* ἤ *ἀγροτικό*. Τό «ξεκαθάρισμα» τῆς μεσαιωνικῆς γαιοκτησίας ἀπό τούς τσιφλικάδες εἶναι ἡ καταλήστευση τῶν ἀγροτῶν τό 1861, εἶναι ἡ ἀγροτική μεταρύθμιση τοῦ Στολίπιν τό 1906 (ἡ νομοθεσία σύμφωνα μέ τό ἄρθρο 87). *Τό ἀγροτικό «ξεκαθάρισμα» τῆς γῆς γιά τόν καπιταλισμό εἶναι ἡ ἐθνικοποίηση τῆς γῆς.*

Αὐτήν ἀκριβῶς τήν *οἰκονομική* οὐσία τῆς ἐθνικοποίησης *στήν ἀστική* ἐπανάσταση, πού πραγματοποιεῖται ἀπό τούς ἐργάτες καί τούς ἀγρότες, δέν τήν κατάλαβαν καθόλου οἱ Μάσλοφ, Πλεχάνοφ καί Σία. Αὐτοί καταρτίζουν τό ἀγροτικό πρόγραμμα ὄχι γιά τόν ἀγώνα ἐνάντια στή μεσαιωνική γαιοκτησία, σάν ἕνα ἀπό τά σπουδαιότερα ὑπολείμματα τῶν δουλοπαροικιακῶν σχέσεων, ὄχι γιά τό ὁλοκληρωτικό ξεκαθάρισμα τοῦ δρόμου γιά τόν καπιταλισμό, ἀλλά γιά μιά *ἐλεεινή μικροαστική ἀπόπειρα* «ἁρμονικοῦ» συνδυασμοῦ τοῦ παλιοῦ μέ τό καινούργιο, τῆς ἰδιοκτησίας τῆς γῆς πού γεννήθηκε χάρη στήν παραχώρηση κλήρων μέ τά δουλοπαροικιακά λατιφούντια πού δημεύτηκαν ἀπό τήν ἐπανάσταση.

Τέλος, γιά νά δείξω ὅλη τή μικροαστική ἀντιδραστικότητα τῆς ἰδέας τῆς δημοτικοποίησης, θ' ἀναφέρω στοιχεῖα σχετικά μέ τό νοίκιασμα τῆς γῆς (τή σημασία τοῦ ζητήματος τοῦ νοικιάσματος τῆς γῆς τήν τόνισα ἤδη στή συζήτηση μέ τόν Μάσλοφ τό 1906 στήν μπροσούρα μου «Ἡ ἀναθεώρηση τοῦ ἀγρο-

τικοῦ προγράμματος τοῦ ἐργατικοῦ κόμματος»*). Στό νομό Καμίσιν τοῦ κυβερνείου Σαράτοφ**:

Ὁμάδες νοικοκυρέων	Ντεσιατίνες γῆς κατά κτῆμα πού προέκυψε ἀπό τήν παραχώρηση κλήρου			
	Καλλιεργούμενη κληρουχική γῆ	Γῆ πού ἔχει παρθεῖ μ' ἐνοίκιο	Γῆ πού ἔχει δοθεῖ μέ ἐνοίκιο	Σύνολο σπαρμένης γῆς
Χωρίς ζῶα ἐργασίας	5,4	0,3	3,0	1,1
Μέ 1 ζῶο »	6,5	1,6	1,3	5,0
» 2 ζῶα »	8,5	3,5	0 9	8,8
» 3 » »	10,1	5,6	0,8	12,1
» 4 » »	12,5	7,4	0,7	15,8
» 5 καί πάνω ζῶα	16,1	16,6	0,9	27,6
Κατά μέσο ὅρο	9,3	5,4	1,5	10,8

Δέστε τήν *πραγματική* οἰκονομική σχέση ἀνάμεσα στήν *κληρουχική* γῆ, πού οἱ πάνσοφοι Μάσλοφ καί Πλεχάνοφ τήν ἀφήνουν σάν ἰδιοκτησία τῶν ἀγροτῶν, καί τή *μή κληρουχική* γῆ (πού παίρνεται μ' ἐνοίκιο), πού τή «δημοτικοποιοῦν». Οἱ ἀγρότες πού δέν ἔχουν ἄλογο, καί τέτια νοικοκυριά ὑπῆρχαν συνολικά στή Ρωσία στά 1896 - 1900 3 $^1/_4$ ἑκατομμύρια σέ σύνολο 11,1 ἑκατομμύρια, *δίνουν μέ ἐνοίκιο δεκαπλάσια* γῆ ἀπό ὅση παίρνουν οἱ ἴδιοι μέ ἐνοίκιο. Ἡ σπαρμένη γῆ τους εἶναι πέντε φορές λιγότερη ἀπό τούς «κλήρους» τους. Στούς ἀγρότες πού ἔχουν ἕνα ἄλογο (3$^1/_3$ ἑκατομμύρια νοικοκυριά σ' ὅλη τή Ρωσία) ἡ ἔκταση τῆς γῆς πού παίρνεται μέ ἐνοίκιο *μόλις ξεπερνάει τήν ἔκταση* τῆς γῆς πού δίνεται μ' ἐνοίκιο, καί ἡ ἔκταση τῆς σπαρμένης γῆς ἀποδείχνεται *λιγότερη* ἀπό τόν «κλῆρο». Σ' ὅλες τίς ἀνώτερες ὁμάδες, δηλ. στή μειοψηφία τῶν ἀγροτῶν, ἡ γῆ πού παίρνεται μέ ἐνοίκιο ξεπερνάει κάμποσες φορές τήν ἔκταση τῆς γῆς πού δίνεται μέ ἐνοίκιο καί ἡ ἔκταση τῆς σπαρμένης γῆς τόσο περισσότερο ξεπερνάει τίς διαστάσεις τοῦ «κλήρου», ὅσο πιό εὔπορος εἶναι ὁ ἀγρότης.

Παρόμοιες σχέσεις κυριαρχοῦν *σ' ὅλη* τή Ρωσία. Ὁ καπιταλισμός καταστρέφει τή γεωργική κοινότητα, *ἀπελευθερώνει* τούς ἀγρότες ἀπό τήν ἐξουσία τοῦ «κλήρου», μειώνει τό ρόλο τῆς κληρουχικῆς γῆς καί στούς δυό πόλους τοῦ χωριοῦ,

* Βλ. Ἅπαντα, 5η ἔκδ., τόμ. 12ος, σελ. 239 - 268. *Ἡ Σύντ.*

** «Ἡ ἀνάπτυξη τοῦ καπιταλισμοῦ στή Ρωσία», ἔκδ. 2η, σελ. 51, 54 καί 82.(Βλ. Ἅπαντα, 5η ἔκδ., τόμ. 3ος, σελ. 89, 94 καί 127 - 128. *Ἡ Σύντ.*)

ἐνῶ οἱ βαθυστόχαστοι μενσεβίκοι ἀναφωνοῦν: «οἱ ἀγρότες θά ἐξεγερθοῦν ἐνάντια στήν ἐθνικοποίηση τῆς κληρουχικῆς γῆς».

Στή Ρωσία μεσαιωνική δέν εἶναι μόνο ἡ τσιφλικάδικη, μά καί ἡ ἀγροτική κληρουχική ἰδιοκτησία, αὐτό τό «παράβλεψαν» οἱ μενσεβίκοι. Τό δυνάμωμα τῆς κληρουχικῆς ἰδιοκτησίας, *πού δέν ἀνταποκρίνεται καθόλου* στίς νέες, καπιταλιστικές σχέσεις, εἶναι ἀντιδραστικό μέτρο, καί ἡ δημοτικοποίηση *δυναμώνει* τήν κληρουχική ἰδιοκτησία σέ διάκριση ἀπό τή μή κληρουχική «πού ὑπόκειται στή δημοτικοποίηση». Ἡ κατοχή τῆς κληρουχικῆς γῆς χωρίζει τούς ἀγρότες μέ χίλιους μεσαιωνικούς φραγμούς καί μέ τή μεσαιωνική φορολογική «κοινότητα», ἐμποδίζει τήν ἀνάπτυξη τῶν παραγωγικῶν δυνάμεων. Ἡ «κοινότητα» καί ἡ ἰδιοκτησία αὐτή τῶν κλήρων θά ἐκμηδενιστοῦν *ἀναπόφευκτα* ἀπό τόν καπιταλισμό. Ὁ Στολίπιν τό νιώθει αὐτό καί ἐκμηδενίζει μέ μαυροεκατονταρχίτικο τρόπο. Οἱ ἀγρότες τό νιώθουν αὐτό καί θέλουν νά ἐκμηδενίσουν μέ ἀγροτικό ἤ ἐπαναστατικό-δημοκρατικό τρόπο. Οἱ μενσεβίκοι ὅμως ἀναφωνοῦν: «Δέν πρέπει νά θίξουμε τήν κληρουχική γῆ».

Ἡ ἐθνικοποίηση ἐκμηδενίζει τήν «κοινότητα» καί τή μεσαιωνική κληρουχική ἰδιοκτησία, πού ἀποτελοῦν ἐπιβίωση, μονάχα κατά τόν τρόπο πού γενικά εἶναι δυνατό νά φανταστοῦμε τήν ἐκμηδένιση αὐτῶν τῶν θεσμῶν στήν καπιταλιστική κοινωνία, μέ τή μεγαλύτερη δυνατή ὑπεράσπιση τῶν συμφερόντων τῶν ἀγροτῶν. «Τό περιβόητο ζήτημα τῆς "κοινότητας", —διαβάζουμε στήν μπροσούρα ""Υλικά γιά τό ἀγροτικό ζήτημα (Ἔκθεση γιά τίς ἐργασίες τοῦ συνεδρίου τῶν ἀντιπροσώπων τῆς Πανρωσικῆς ἀγροτικῆς ἕνωσης, πού ἔγινε στίς 6 - 10 τοῦ Νοέμβρη 1905)". Πετρούπολη 1905,—δέν ἀνακινήθηκε καθόλου καί σιωπηρά λύθηκε ἀρνητικά: τή γῆ πρέπει νά τήν παίρνουν γιά χρήση ἄτομα καί συνεταιρισμοί, λένε οἱ ἀποφάσεις καί τοῦ πρώτου καί τοῦ δεύτερου συνεδρίου» (σελ. 12). Στό ἐρώτημα ἄν θά ζημιωθοῦν ἀπό τήν ἐθνικοποίηση τῆς κληρουχικῆς γῆς οἱ ἴδιοι οἱ ἀγρότες, οἱ ἀντιπρόσωποι ἀπαντοῦν: «Ἔτσι εἴτε ἀλλιῶς θά πάρουν μέ τή διανομή» (σελ. 20). Ὁ ἀγρότης-ἰδιοκτήτης (καί ὁ ἰδεολόγος του κ. Πεσεχόνοφ) καταλαβαίνει θαυμάσια πώς «ἔτσι εἴτε ἀλλιῶς θά πάρουν γῆ μέ τή διανομή», ὅτι σύντομα θά ἐξαφανιστοῦν τά δουλοπαροικιακά λατιφούντια. Καί ἡ «διανομή» σέ πλατιές διαστάσεις, πού σημαίνει ἐθνικοποίηση ὅλων τῶν γαιῶν, τοῦ χρειάζεται γιά

ν' ἀπελευθερωθεῖ ἀπό τά δεσμά τοῦ μεσαιωνισμοῦ, γιά νά «ξεκαθαρίσει» τή γῆ, γιά νά φέρει τή χρήση της σέ ἀντιστοιχία μέ τίς νέες οἰκονομικές συνθῆκες. Αὐτό τό ἐξέφρασε ὑπέροχα στή δεύτερη Δούμα ὁ κ. Μουσένκο, πού μίλησε ἐξονόματος τῶν σοσιαλιστῶν-ἐπαναστατῶν, ὅταν μέ τήν ἰδιάζουσα ἀφέλειά του εἶπε: «Μιά σωστή κατανομή τοῦ πληθυσμοῦ (τῶν γεωργῶν) μπορεῖ νά γίνει μόνο ὅταν ἡ γῆ θά ξεφραχτεῖ, ὅταν θά ἀφαιρεθοῦν ὅλοι οἱ φραγμοί πού ἔστησε πάνω της ἡ ἀρχή τῆς ἀτομικῆς ἰδιοκτησίας γῆς» (Πρακτικά τῆς 2ης Δούμας, σελ. 1172). Συγκρίνετε αὐτή τή δήλωση μέ τά λόγια τοῦ Μάρξ πού ἀναφέραμε πιό πάνω καί θά καταλάβετε πώς κάτω ἀπό τή μικροαστική φρασεολογία γιά «κοινωνικοποίηση» καί «ἐξισωτισμό» κρύβεται ἕνα πολύ ρεαλιστικό περιεχόμενο: τό ἀστικό-ἐπαναστατικό ξεκαθάρισμα τῆς παλιᾶς κοινωνικῆς γαιοκτησίας.

Ἡ δημοτικοποίηση τῆς γῆς εἶναι στήν ἀστική ἐπανάσταση *ἀντιδραστικό* μέτρο, γιατί τό μέτρο αὐτό ἐμποδίζει τό ἀναγκαῖο ἀπό οἰκονομική ἄποψη καί ἀναπόφευκτο προτσές τῆς ἐξάλειψης τῆς μεσαιωνικῆς γαιοκτησίας, τό προτσές τῆς ἐγκαθίδρυσης *ὁμοιομορφίας* οἰκονομικῶν συνθηκῶν στή γῆ γιά ὅλους τούς *νοικοκυρέους* ὅποια κι' ἄν εἶναι ἡ κατάστασή τους, τό παρελθόν, ὁ κλῆρος τοῦ 1861 κτλ. Ἡ διανομή τῶν γαιῶν καί ἡ μετατροπή τους σέ ἰδιοκτησία τώρα θά ἦταν *ἀντιδραστική*, γιατί θά διατηροῦσε τήν τωρινή, ἀπαρχαιωμένη ἰδιοκτησία τῆς κληρουχικῆς γῆς, πού ἀποτελεῖ ἐπιβίωση τοῦ παρελθόντος. Ἀργότερα, ὅμως, ὕστερα ἀπό τό ὁλοκληρωτικό ξεκαθάρισμα τῆς γῆς μέ τήν ἐθνικοποίηση, ἡ διανομή θά ἦταν δυνατή, σάν σύνθημα τῶν *νέων*, ἐλεύθερων *φάρμερ**. Ἔργο τῶν μαρξιστῶν εἶναι νά βοηθήσουν τή ριζοσπαστική ἀστική τάξη (δηλ. τήν ἀγροτιά) νά ξεκαθαρίσει ὅσο τό δυνατό πιό ὁλοκληρωτικά τήν παλιά σαβούρα καί νά ἐξασφαλίσει τή γοργή ἀνάπτυξη τοῦ καπιταλισμοῦ, καί κάθε ἄλλο παρά νά βοηθήσουν τούς μικροαστούς στήν τάση τους νά βολευτοῦν ἥσυχα, νά προσαρμοστοῦν μέ τό παρελθόν.

Τό τρίτο κεφάλαιο εἶναι ἀφιερωμένο στίς «θεωρητικές βάσεις τῆς ἐθνικοποίησης καί τῆς δημοτικοποίησης».

---

* Ὁ Μ. Σάνιν στήν μπροσούρα του «Δημοτικοποίηση ἤ διανομή τῆς γῆς καί μετατροπή της σέ ἰδιοκτησία», Βίλνα, 1907, ὑπογράμμισε ἐκείνη τήν πλευρά τοῦ ζητήματος, πού ἀναφέρεται στή γεωργία, μά δέν κατάλαβε τούς δυό δρόμους τῆς ἀνάπτυξη ς καί τή σημασία τῆς ἐξάλειψης τῆς σημερινῆς γαιοκτησίας.

Ἐννοεῖται, πώς, δέν πρόκειται νά ἐπαναλάβω στούς πολωνούς συντρόφους πράγματα πασίγνωστα στόν κάθε μαρξιστή, ὅτι ἡ ἐθνικοποίηση τῆς γῆς στήν καπιταλιστική κοινωνία σημαίνει ἐξάλειψη τῆς ἀπόλυτης, ὄχι ὅμως καί τῆς διαφορικῆς γαιοπροσόδου κτλ. Ἔχοντας ὑπόψη μου τούς ρώσους ἀναγνῶστες, *ἔπρεπε* νά μιλήσω ἀναλυτικά γι' αὐτό τό ζήτημα, γιατί ὁ Πιότρ Μάσλοφ ὑποστήριζε ὅτι ἡ θεωρία τοῦ Κάρλ Μάρξ γιά τήν ἀπόλυτη γαιοπρόσοδο εἶναι «ἀντίφαση», πού «μπορεῖ νά ἐξηγηθεῖ μόνο (!!) μέ τό ὅτι ὁ τρίτος τόμος ἐκδόθηκε μετά τό θάνατό του, καί σ' αὐτόν μπῆκαν καί πρόχειρες σημειώσεις τοῦ συγγραφέα» («Τό ἀγροτικό ζήτημα»)*.

Αὐτή ἡ ἀξίωση τοῦ Πιότρ Μάσλοφ, πού θέλει νά διορθώσει τίς πρόχειρες σημειώσεις τοῦ Κάρλ Μάρξ, δέν εἶναι γιά μένα κάτι τό καινούργιο. Ἀκόμη ἀπ' τό 1901 στό περιοδικό *«Ζαριά»*[84] τόνιζα πώς ὁ Μάσλοφ στό περιοδικό *«Ζίζν»*[85] διαστρέβλωνε τή θεωρία τῆς γαιοπροσόδου τοῦ Μάρξ**. Ὡστόσο, λίγο ὕστερα ἀπ' αὐτό, ὁ Πιότρ Μάσλοφ ἐπανέλαβε αὐτή τήν ἀδιάκριτη καί ἀναμφισβήτητη ἀνοησία τό 1906 (ὁ πρόλογος στήν 3η ἔκδοση ἔχει ἡμερομηνία 26 τοῦ Ἀπρίλη 1906) *ὕστερα ἀπό τήν ἔκδοση* τῶν «Θεωριῶν τῆς ὑπεραξίας», ὅπου ὁ Μάρξ ἐξήγησε πολύ καθαρά τή θεωρία τῆς ἀπόλυτης γαιοπροσόδου. Αὐτό πιά εἶναι ἀμίμητο! Ἐπειδή δέν ἔχω τή δυνατότητα νά ἐπαναλάβω ἐδῶ τή λεπτομερειακή ἀνάλυση πού κάνω στό βιβλίο μου σχετικά μέ τίς «διορθώσεις» τοῦ Μάρξ ἀπό τόν Πιότρ Μάσλοφ, θά περιοριστῶ μονάχα στό νά τονίσω πώς αὐτές οἱ διορθώσεις ἀποδείχνονται ξεφτισμένα ἐπιχειρήματα τῆς ἀστικῆς πολιτικῆς οἰκονομίας. Ὁ Πιότρ Μάσλοφ φτάνει ὥς τό σημεῖο νά ἀντιπαραθέτει στή θεωρία τῆς ἀπόλυτης γαιοπροσόδου τοῦ Μάρξ τήν «παραγωγή τούβλων» (σελ. 111), ξαναζεσταίνει τό «νόμο τῆς φθίνουσας γονιμότητας τοῦ ἐδάφους», ὑποστηρίζει ὅτι «δίχως αὐτό τό νόμο δέν μπορεῖ νά ἐξηγηθεῖ ὁ "ὑπερπόντιος" συναγωνισμός» (σελ.107) καί, τέλος, φτάνει νά λέει ὅτι *χωρίς ν' ἀνασκευαστεῖ ὁ Μάρξ εἶναι ἀδύνατο ν' ἀνασκευαστεῖ ἡ ἄποψη τῶν ναρόντνικων*: «Ἄν δέν ὑπῆρχε τό γεγονός τῆς πτώσης τῆς παραγωγικότητας τῶν διαδοχικῶν δαπανῶν ἐργασίας στήν ἴδια ἔκταση γῆς, τότε θά μποροῦσε ἀκόμη, ἴσως, νά γίνει πραγματικότητα ἡ εἰδυλλιακή εἰκόνα... τῶν ναρόντνικων»

* «Τό ἀγροτικό ζήτημα», 3η ἔκδ., σελ. 108, ὑποσημείωση.
** Βλ. Ἅπαντα, 5η ἔκδ., τόμ. 5ος, σελ. 123. *Ἡ Σύντ.*

(Μάσλοφ στό περιοδικό «*'Ομπραζοβάνιγε*», 1907, τεῦχ. ἀρ. 2, σελ. 123). Μέ δυό λόγια, στήν οἰκονομική θεωρία τοῦ Πιότρ Μάσλοφ σχετικά μέ τό ζήτημα τῆς ἀπόλυτης γαιοπροσόδου, τοῦ «γεγονότος» τῆς φθίνουσας γονιμότητας τοῦ ἐδάφους, τῶν βασικῶν λαθῶν τοῦ «ναροντνικισμοῦ», τῶν διαφορῶν ἀνάμεσα στήν καλυτέρευση τῆς καλλιέργειας καί στήν καλυτέρευση τῆς τεχνικῆς *δέν ὑπάρχει* οὔτε μιά *ζωντανή λέξη*. Ὁ Μάσλοφ ἀντικρούοντας τή θεωρία τῆς ἀπόλυτης γαιοπροσόδου μέ καθαρά ἀστικά ἐπιχειρήματα, ἐκχυδαϊσμένα ὅσο δέν παίρνει ἄλλο ἀπό τούς ἐξ ἐπαγγέλματος ὑπερασπιστές τοῦ κεφαλαίου, ὁ Μάσλοφ δέν μποροῦσε παρά νά γλιστρίσει ἀναπόφευκτα στίς γραμμές τῶν διαστρεβλωτῶν τοῦ μαρξισμοῦ. Διαστρεβλώνοντας ὅμως τό μαρξισμό, ὁ Πιότρ Μάσλοφ φάνηκε συνάμα τόσο προνοητικός, πού στή γερμανική μετάφραση τοῦ βιβλίου του γιά τό «'Αγροτικό ζήτημα», *ὅλες* οἱ διορθώσεις του στίς πρόχειρες σημειώσεις τοῦ Μάρξ *ἀφαιρέθηκαν*. Μπροστά στούς εὐρωπαίους ὁ Μάσλοφ *ἔκρυψε τή θεωρία του στήν τσέπη!* Ἄθελά μου, θυμήθηκα μ' αὐτή τήν εὐκαιρία — ἔγραφα στό III κεφάλαιο — τό ἀνέκδοτο γιά κάποιον ἄγνωστο, πού γιά πρώτη φορά παραβρισκόταν στή συζήτηση ἀρχαίων φιλοσόφων καί πού ὅλη τήν ὥρα σώπαινε. «Ἄν εἶσαι ἔξυπνος,—εἶπε στόν ἄγνωστο ἕνας ἀπό τούς φιλόσοφους,— φέρνεσαι κουτά. Ἄν εἶσαι κουτός, φέρνεσαι ἔξυπνα».

Εἶναι αὐτονόητο πώς ὅποιος ἀπορίπτει τή θεωρία τῆς ἀπόλυτης γαιοπροσόδου, ὁ ἴδιος στερεῖ τόν ἑαυτό του ἀπό κάθε δυνατότητα νά καταλάβει τή σημασία τῆς ἐθνικοποίησης τῆς γῆς στήν καπιταλιστική κοινωνία, γιατί ἡ ἐθνικοποίηση μπορεῖ νά ὁδηγήσει στήν ἐξάλειψη μονάχα τῆς ἀπόλυτης, ὄχι ὅμως καί τῆς διαφορικῆς γαιοπροσόδου. Ὅποιος ἀπορίπτει τήν ἀπόλυτη γαιοπρόσοδο, ἀπορίπτει κάθε οἰκονομική σημασία τῆς ἀτομικῆς γαιοκτησίας σάν *ἐμπόδιο* γιά τήν ἀνάπτυξη τοῦ καπιταλισμοῦ. 'Εξαιτίας αὐτοῦ οἱ Μάσλοφ καί Σία ἀναπόφευκτα ἀνάγουν τό ζήτημα: ἐθνικοποίηση ἤ δημοτικοποίηση σέ πολιτικό ζήτημα («σέ ποιόν νά δοθεῖ ἡ γῆ;») καί ἀγνοοῦν τήν οἰκονομική οὐσία τοῦ ζητήματος. Ὁ συνδυασμός τῆς ἀτομικῆς ἰδιοκτησίας πάνω στήν κληρουχική γῆ, (δηλ. τῆς γῆς πού εἶναι ποιοτικά χειρότερη καί βρίσκεται στά χέρια τῶν χειρότερων νοικοκυρέων) μέ τήν κοινωνική ἰδιοκτησία πάνω στό ὑπόλοιπο (τό καλύτερο) μισό τῆς γῆς γίνεται *παράλογος* σ' ἕνα κάπως ἀναπτυγμένο καί ἐλεύθερο καπιτα-

λιστικό κράτος. Αὐτό εἶναι οὔτε λίγο οὔτε πολύ ἕνας *ἀγροτικός διμεταλλισμός*.

Ἀποτέλεσμα αὐτοῦ τοῦ λάθους τῶν μενσεβίκων ἦταν νά παραδόσουν οἱ σοσιαλδημοκράτες τήν κριτική τῆς ἀτομικῆς ἰδιοκτησίας τῆς γῆς στά χέρια τῶν σοσιαλιστῶν-ἐπαναστατῶν. Ὁ Μάρξ ἔδοσε στό «Κεφάλαιο» ἕνα ὑπέροχο ὑπόδειγμα αὐτῆς τῆς κριτικῆς*. Σέ μᾶς ὅμως συμβαίνει τό ἑξῆς: οἱ σοσιαλδημοκράτες δέν ἀσχολοῦνται καθόλου μ' αὐτή τήν κριτική ἀπό τήν ἄποψη τῆς ἀνάπτυξης τοῦ καπιταλισμοῦ, ἐνῶ ὥς τίς μάζες φτάνει μονάχα ἡ κριτική τῶν ναρόντνικων, δηλ. ἡ διαστρεβλωμένη κατά μικροαστικό τρόπο κριτική τῆς ἀτομικῆς ἰδιοκτησίας γῆς.

Θά ὑπενθυμίσω, σάν λεπτομέρεια, ὅτι στή ρωσική βιβλιογραφία προβλήθηκε κι' ἕνα τέτιο ἐπιχείρημα ἐνάντια στήν ἐθνικοποίηση: αὐτή θά σήμαινε «χρηματική γαιοπρόσοδο» σέ συνθῆκες μικρῆς ἀγροτικῆς ἰδιοκτησίας. Αὐτό δέν εἶναι σωστό. Ἡ «χρηματική γαιοπρόσοδος» (βλ. «Τό Κεφάλαιο», III[87]) ἀποτελεῖ γιά τόν τσιφλικά τόκο πού τοῦ ἔχει δοθεῖ σύγχρονη μορφή. Στό *τωρινό* νοίκιασμα τῆς γῆς ἀπό τούς ἀγρότες ἡ πληρωμή γιά τή γῆ, εἶναι, ἀναμφισβήτητα, ὥς ἕνα βαθμό *χρηματική γαιοπρόσοδος* Ἡ ἐξάλειψη τῶν δουλοπαροικιακῶν λατιφούντιων θά ἐπιταχύνει τή διαφοροποίηση τῆς ἀγροτιᾶς, θά δυναμώσει τήν ἀγροτική ἀστική τάξη, πού ἀπό τώρα κιόλας δημιουργεῖ τό καπιταλιστικό νοίκιασμα γῆς: Θυμηθεῖτε τά στοιχεῖα πού ἀναφέραμε πιό πάνω σχετικά μέ τό νοίκιασμα τῆς γῆς στίς ἀνώτερες ὁμάδες τῆς ἀγροτιᾶς.

Τέλος, ἐπίσης πρέπει νά σημειώσουμε ὅτι ἀνάμεσα στούς μαρξιστές εἶναι ἀρκετά διαδομένη ἡ ἀντίληψη ὅτι τάχα ἡ ἐθνικοποίηση εἶναι πραγματοποιήσιμη μόνο σέ μιά πολύ ὑψηλή βαθμίδα ἀνάπτυξης τοῦ καπιταλισμοῦ. Αὐτό δέν εἶναι σωστό. Τότε θά μπεῖ στήν ἡμερήσια διάταξη τό ζήτημα ὄχι πιά τῆς ἀστικῆς, μά τῆς σοσιαλιστικῆς ἐπανάστασης. Ἡ ἐθνικοποίηση τῆς γῆς εἶναι τό πιό συνεπές ἀστικό μέτρο. Ὁ Μάρξ *επανειλημμένα* τό ὑποστήριξε αὐτό, ἀρχίζοντας ἀπό τήν «Ἀθλιότητα τῆς φιλοσοφίας»[88]. Στίς «Θεωρίες τῆς ὑπεραξίας», ὁ Μάρξ λέει (II. Band, I. Teil, S. 208): «ὁ ριζοσπάστης ἀστός θεωρητικά φτάνει στήν ἄρνηση τῆς ἀτομικῆς ἰδιοκτησίας γῆς... Στήν πράξη ὅμως τοῦ λείπει τό θάρρος, γιατί ἡ ἐπίθεση

---

* Βλ. λ.χ. «Das Kapital». III, 2. T., S. 346-347 γιά τήν τιμή τῆς γῆς, σάν ἐμπόδιο γιά τήν ἀνάπτυξη τοῦ καπιταλισμοῦ. Στό ἴδιο, 344 - 345, 341 καί 342.[86]

ἐνάντια σέ μιά μορφή τῆς ἰδιοκτησίας, στή μορφή τῆς ἀτομικῆς ἰδιοκτησίας πάνω στούς ὅρους τῆς ἐργασίας, θά γινόταν πολύ ἐπικίνδυνη καί γιά τήν ἄλλη μορφή. Ἐξάλλου καί ὁ ἴδιος ὁ ἀστός δέθηκε μέ τή γῆ»[89]. Στή Ρωσία ἡ ἀστική ἐπανάσταση γίνεται σέ τέτιες συνθῆκες, ὅπου ὑπάρχει ὁ ριζοσπάστης ἀστός (ὁ ἀγρότης), πού «ἔχει τό θάρρος» νά προβάλλει ἕνα πρόγραμμα ἐθνικοποίησης στό ὄνομα τῶν ἑκατομμυρίων ἀγροτῶν καί πού ἀκόμη «δέν δέθηκε μέ τή γῆ», δηλ. ἔχει περισσότερη ζημιά ἀπό τή *(μεσαιωνική)* ἰδιοκτησία γῆς, παρά ὄφελος καί «κέρδος» ἀπό τήν (ἀστική) ἰδιοκτησία πάνω σ' αὐτή. Ἡ ρωσική ἐπανάσταση *δέν μπορεῖ* νά νικήσει παρά μόνο στήν περίπτωση πού αὐτός ὁ «ριζοσπάστης ἀστός», πού ταλαντεύεται ἀνάμεσα στόν καντέτο καί στόν ἐργάτη, θά ὑποστηρίξει μ' ἕνα μαζικό ξεσήκωμα τό προλεταριάτο στήν ἐπαναστατική του πάλη. Ἡ ρωσική ἐπανάσταση δέν μπορεῖ νά νικήσει παρά μόνο μέ τή μορφή τῆς ἐπαναστατικῆς-δημοκρατικῆς δικτατορίας τοῦ προλεταριάτου καί τῆς ἀγροτιᾶς.

Στό τέταρτο κεφάλαιο τοῦ βιβλίου γίνεται λόγος γιά τίς ἀπόψεις «πολιτικῆς καί τακτικῆς» στά ζητήματα τοῦ ἀγροτικοῦ προγράμματος. Ἐδῶ στήν πρώτη θέση μπαίνει τό «διαβόητο» ἐπιχείρημα τοῦ Πλεχάνοφ: «τό κλειδί τῆς ἄποψής μου,— ἀναφώνησε στή Στοκχόλμη, — εἶναι ὅτι τονίζω τή δυνατότητα μιᾶς παλινόρθωσης» (Πρακτικά, σελ. 113). Ὅμως αὐτό εἶναι ἕνα κλειδί ὁλότελα σκουριασμένο, εἶναι τό καντέτικο κλειδί τῆς *συναλλαγῆς* μέ τήν ἀντίδραση μέ τό πρόσχημα τῆς «ἐγγύησης ἐνάντια στήν παλινόρθωση». Τό ἐπιχείρημα τοῦ Πλεχάνοφ εἶναι ἡ πιό ἄθλια σοφιστεία, γιατί ὁ ἴδιος ὑποστηρίζει πώς ἐγγύηση ἐνάντια στήν παλινόρθωση δέν ὑπάρχει, μά ὡστόσο *σοφίζεται* μιά τέτια ἐγγύηση. «Αὐτή (ἡ δημοτικοποίηση) δέν παραδίνει τή γῆ στά χέρια τῶν πολιτικῶν ἐκπροσώπων τοῦ παλιοῦ καθεστῶτος» (σελ. 45, λόγος τοῦ Πλεχάνοφ). Τί εἶναι παλινόρθωση; Τό πέρασμα τῆς κρατικῆς ἐξουσίας στά χέρια τῶν ἐκπροσώπων τοῦ παλιοῦ καθεστῶτος. Μπορεῖ νά ὑπάρξει ἐγγύηση ἐνάντια στήν παλινόρθωση; Ὄχι, μιά τέτια ἐγγύηση «οὔτε κάν μπορεῖ νά ὑπάρξει» (Πρακτικά, σελ. 44, λόγος τοῦ Πλεχάνοφ). Γιαυτό... σοφίστηκε μιά ἐγγύηση: «ἡ δημοτικοποίηση δέν παραδίνει τή γῆ».

Μέ τή δημοτικοποίηση θά παραμείνει ἡ *διαφορά* ἀνάμεσα στήν κληρουχική γῆ καί στή γῆ τῶν τσιφλικάδων *ἀπό οἰκονομική ἄποψη*, δηλ. αὐτή θά διευκολύνει τήν παλινόρθωση ἤ τήν *ἀποκατάσταση αὐτῆς τῆς διαφορᾶς* de jure. Ἀπό *πο-*

λιτική ἄποψη ἡ δημοτικοποίηση εἶναι *νόμος* γιά τήν ἀλλαγή τῆς ἰδιοκτησίας σ' ὅ,τι ἀφορᾶ τήν τσιφλικάδικη γῆ. Τί εἶναι νόμος; Ἡ ἔκφραση τῆς θέλησης τῶν κυρίαρχων τάξεων. Μέ τήν παλινόρθωση *οἱ ἴδιες αὐτές* τάξεις θά ξαναγίνουν *κυρίαρχες*. Μήπως αὐτές θά τίς δεσμεύει ὁ νόμος, σύντροφε Πλεχάνοφ; Ἄν τό εἴχατε καλοσκεφτεῖ αὐτό, τότε θά εἴχατε καταλάβει πώς κανένας νόμος δέν μπορεῖ νά δεσμεύσει τήν ἔκφραση τῆς θέλησης τῶν κυρίαρχων τάξεων. Ἡ ἐθνικοποίηση ὅμως δυσκολεύει τήν παλινόρθωση ἀπό *οἰκονομική* ἄποψη, γιατί *ἐξαλείφει τούς κάθε λογῆς* φραγμούς, *ὅλη* τή μεσαιωνική ἰδιοκτησία γῆς καί τήν *προσαρμόζει* στούς νέους ἑνοποιημένους καπιταλιστικούς ὅρους τῆς παραγωγῆς.

Ἡ σοφιστεία τοῦ Πλεχάνοφ ἀποτελεῖ ἀποδοχή τῆς τακτικῆς τῶν *καντέτων*: νά ὁδηγοῦμε τό προλεταριάτο ὄχι στήν πλήρη νίκη, ἀλλά στή *συναλλαγή* μέ τήν παλιά ἐξουσία. Στήν πραγματικότητα μοναδική ἀπόλυτη «ἐγγύηση ἐνάντια στήν παλινόρθωση» εἶναι ἡ σοσιαλιστική ἀνατροπή στή Δύση καί σχετική ἐγγύηση εἶναι ἡ διεξαγωγή τῆς ἐπανάστασης ὥς τό τέλος, *ἡ πιό ριζική* ἐξάλειψη τοῦ παλιοῦ, *ὁ πιό μεγάλος* βαθμός δημοκρατίας (δημοκρατικό πολίτευμα) στήν πολιτική καί τό ξεκαθάρισμα τοῦ δρόμου γιά τόν καπιταλισμό στήν οἰκονομία.

Τό ἄλλο ἐπιχείρημα τοῦ Πλεχάνοφ λέει: «Στά ὄργανα τῆς κοινωνικῆς αὐτοδιοίκησης πού κατέχουν τή γῆ, ἡ δημοτικοποίηση δημιουργεῖ ἕνα στήριγμα ἐνάντια στήν ἀντίδραση. Κι' αὐτό θά εἶναι ἕνα πολύ γερό στήριγμα» (Πρακτικά, σελ. 45). Δέν εἶναι σωστό. Ποτέ καί πουθενά ἡ τοπική αὐτοδιοίκηση δέν ἦταν καί δέν μπορεῖ νά εἶναι στήριγμα ἐνάντια στήν ἀντίδραση στήν ἐποχή τοῦ καπιταλισμοῦ. Ὁ καπιταλισμός ὁδηγεῖ *ἀναπόφευκτα* στή συγκεντροποίηση τῆς κρατικῆς ἐξουσίας, καί *κάθε* τοπική αὐτοδιοίκηση θά νικηθεῖ *ὁπωσδήποτε* σέ συνθῆκες ἀντιδραστικῆς κρατικῆς ἐξουσίας. Ὁ Πλεχάνοφ κηρύσσει τόν *ὀπορτουνισμό*, στρέφοντας τήν προσοχή ὄχι στό «δημοκρατισμό στό κέντρο» ἤ στό *δημοκρατικό πολίτευμα* — τό μοναδικό στήριγμα ἐνάντια στήν ἀντίδραση πού μπορεῖ νά ὑπάρχει σέ μιά καπιταλιστική κοινωνία, —μά στήν τοπική αὐτοδιοίκηση, τήν πάντα ἀνίσχυρη σέ σχέση μέ τά μεγάλα ἱστορικά καθήκοντα, μικρή, ἀσήμαντη, ὑποταγμένη καί κατατεμαχισμένη. Ἡ «ἀγροτική ἐπανάσταση τῶν χωρικῶν» *δέν μπορεῖ* νά νικήσει στή Ρωσία, χωρίς νά ἔχει νικήσει τήν κεντρική ἐξουσία, κι' ὅμως ὁ Πλεχάνοφ ὑποβάλλει στούς μεν-

σεβίκους τίς απόψεις πού έκφράστηκαν στή Στοκχόλμη άπό τό μενσεβίκο Νοβοσέντσκι: «"Οταν υπάρχουν αληθινά δημοκρατικές τοπικές αύτοδιοικήσεις, τότε τό πρόγραμμα πού έγκρίθηκε τώρα μπορεϊ νά έφαρμοστεΐ στήν πράξη (ακούστε!) ακόμη καί μέ ένα τέτιο βαθμό έκδημοκρατισμού τής κεντρικής κυβέρνησης, πού δέν μπορεϊ νά όνομαστεΐ ανώτατος βαθμός έκδημοκρατισμού της. 'Ακόμη καί μέ ένα έκδημοκρατισμό, άς πούμε, σχετικού βαθμού, ή δημοτικοποίηση δέν θά είναι βλαβερή, μά ωφέλιμη» (Πρακτικά, σελ. 138).

Αυτό είναι πεντακάθαρο. Θά διδάσκουμε τό λαό νά προσαρμόζεται στή μοναρχία, ίσως νά «μή προσέξουν» τή δράση μας κατά περιοχές καί «μάς χαρίσουν τή ζωή», όπως στό γωβιό τοΰ Στσεντρίν*. Ή τρίτη Δούμα αποτελεί μιά καλή απόδειξη τής δυνατότητας τής δημοτικοποίησης καί τοΰ *τοπικού* δημοκρατισμού μέ «σχετικό», μενσεβίκικο δημοκρατισμό στό κέντρο.

"Επειτα ή δημοτικοποίηση δυναμώνει τήν όμοσπονδιακότητα καί τήν κατάτμηση τών περιοχών. Δέν είναι τυχαίο ότι στή ΙΙ Δούμα ό *δεξιός κοζάκος* Καραούλοφ καταδίκαζε τήν έθνικοποίηση όχι χειρότερα άπό τόν Πλεχάνοφ (Πρακτικά, σελ. 1366) καί *τασσόταν υπέρ τής δημοτικοποίησης κατά περιοχές*. Ή κοζάκικη γή στή Ρωσία *αντιπροσωπεύει* ήδη τή δημοτικοποίηση. Καί ακριβώς αυτή ή κατάτμηση τοΰ κράτους σέ ξεχωριστές περιοχές ήταν μιά άπό τίς αιτίες τής ήττας τής επανάστασης στήν πρώτη τρίχρονη εκστρατεία!

Ή έθνικοποίηση — λέει τό επόμενο επιχείρημα — δυναμώνει τήν κεντρική εξουσία τοΰ αστικού κράτους! Πρώτα-πρώτα, αυτό τό επιχείρημα προβάλλεται μέ τό σκοπό νά προκαλέσει τή δυσπιστία στά σοσιαλδημοκρατικά κόμματα τών *ξεχωριστών έθνοτήτων*. «Μπορεί,— έγραφε ό Π. Μάσλοφ στό "*'Ομπραζοβάνιγε*", 1907, τεύχ. άρ. 3, σελ. 104,— σέ ορισμένα μέρη οί αγρότες νά συμφωνήσουν νά μοιράσουν μεταξύ τους τή γή τους, αρκεί όμως ν' αρνηθούν νά μοιράσουν τή γή τους οί αγρότες μιάς μεγάλης περιοχής (λογουχάρη, τής Πολωνίας), γιά νά φανεί πώς τό σχέδιο γιά έθνικοποίηση όλης τής γής είναι ανοησία». Πραγματικά, ωραίο επιχείρημα! Δέν πρέπει άραγε νά παραιτηθούμε άπ' τή δημοκρατία, μιά καί «αρκεί ν' αρνηθούν οί αγρότες μιάς μεγάλης περιοχής» κτλ.; Αυτό δέν είναι επιχείρημα, μά *δημαγωγία*. Τό πολιτικό

---

* Ό Λένιν έχει υπόψη του τό παραμύθι τοΰ Σαλτικόφ - Στσεντρίν «Ό πάνσοφος γωβιός». *Σημ. μετ.*

μας πρόγραμμα ἀποκλείει κάθε βία καί ἀδικία, ἀπαιτώντας πλατιά αὐτονομία γιά τίς ξεχωριστές ἐπαρχίες (βλέπε τό 3ο ἄρθρο τοῦ προγράμματος τοῦ κόμματος). Αὐτό σημαίνει πώς τό ζήτημα δέν εἶναι πῶς νά ξανασοφιζόμαστε νέες, ἀκατόρθωτες στήν ἀστική κοινωνία «ἐγγυήσεις», μά πῶς τό κόμμα τοῦ προλεταριάτου, μέ τή δράση του στόν τομέα τῆς προπαγάνδας καί τῆς ζύμωσης, *θά καλεῖ* στήν ἕνωση, καί ὄχι στήν κατάτμηση, στή λύση τῶν ὑψηλῶν καθηκόντων τῶν συγκεντρωτικῶν κρατῶν, καί ὄχι στήν ἐπαρχιακή ἀπομόνωση καί στήν ἐθνική στενότητα. Τό ἀγροτικό ζήτημα τό λύνει τό κέντρο τῆς Ρωσίας, στίς ἀκρινές περιοχές *δέν μποροῦμε* νά ἐνεργήσουμε διαφορετικά παρά *μέ τό παράδειγμα**. Αὐτό εἶναι ὁλοφάνερο ἀκόμη καί γιά τόν κάθε δημοκράτη, χωρίς νά μιλᾶμε πιά γιά τόν σοσιαλδημοκράτη. Καί τό ζήτημα συνίσταται μονάχα στό ἄν πρέπει τό προλεταριάτο *ν' ἀνεβάσει* τήν ἀγροτιά ὥς τούς ἀνώτερους σκοπούς, εἴτε νά *ξεπέσει* τό ἴδιο ὥς τό μικροαστικό ἐπίπεδο τῆς ἀγροτιᾶς.

Δεύτερο, ἰσχυρίζονται πώς ἡ ἐθνικοποίηση θά δυναμώσει τή δυνατότητα αὐθαιρεσίας τοῦ κέντρου, τή γραφειοκρατία κτλ. Ὅσο γιά τή γραφειοκρατία, πρέπει νά σημειώσουμε πώς ἡ *διαχείρηση* τῆς γῆς παραμένει καί μέ τήν ἐθνικοποίηση στά χέρια τῆς τοπικῆς αὐτοδιοίκησης. Αὐτό σημαίνει πώς τό παραπάνω ἐπιχείρημα εἶναι κάλπικο. Ἡ κεντρική ἐξουσία θά καθορίσει τούς γενικούς ὅρους, δηλ. θά ἀπαγορεύσει, λ.χ., κάθε μεταβίβαση γῆς κτλ. Καί μήπως τό τωρινό μας, δηλ. τό μενσεβίκικο, πρόγραμμα δέν μεταβιβάζει «στή διάθεση τοῦ δημοκρατικοῦ κράτους» ὄχι μονάχα τό «ἐποικιστικό ἀπόθεμα γῆς», ἀλλά καί «τά δάση καί τά νερά, πού ἔχουν παγκρατική σημασία»; Μά τό νά κρύβουμε τό κεφάλι κάτω ἀπό τήν φτερούγα εἶναι ἀνόητο, κι'ἐδῶ εἶναι δυνατή μιά *ἀπεριόριστη* αὐθαιρεσία, γιατί ἡ ἴδια ἡ κεντρική κρατική ἐξουσία θά καθορίζει *ποιά* νερά καί δάση ἔχουν παγκρατική σημασία. Οἱ μενσεβίκοι γυρεύουν τίς «ἐγγυήσεις» ὄχι ἐκεῖ πού πρέπει: *μονάχα* ὁ πλήρης δημοκρατισμός στό κέντρο, μονάχα τό *δημοκρατικό πολίτευμα* μπορεῖ νά ἐξασφαλίσει τή μικρότερη δυνατή πιθανότητα προστριβῶν ἀνάμεσα στό κέντρο καί στίς περιοχές.

«Θά δυναμώσει τό ἀστικό κράτος», — ἀναφωνοῦν οἱ μενσε-

* Στό καπιταλιστικό κράτος ἡ ἀτομική ἰδιοκτησία γῆς καί ἡ ἐθνικοποίηση *δέν μποροῦν* νά ὑπάρχουν παράλληλα. Μιά ἀπ' αὐτές πρέπει νά ὑπερισχύσει. Ἔργο τοῦ ἐργατικοῦ κόμματος εἶναι νά ὑπερασπίζει τό πιό ἀνώτερο σύστημα.

βίκοι, πού στά κρυφά ὑποστηρίζουν τούς ἀστούς μοναρχικούς (τούς καντέτους) καί δημόσια χτυποῦν τά στήθια τους, ὅταν γίνεται λόγος γιά ὑποστήριξη καί τῶν ἀστῶν δημοκρατῶν. Τό ἀληθινό ἱστορικό ζήτημα πού μπαίνει μπροστά μας ἀπό τήν ἀντικειμενική ἱστορική, κοινωνική ἀνάπτυξη, λέει: πρωσικός ἤ ἀμερικανικός τύπος ἀγροτικῆς ἐξέλιξης; τσιφλικάδικη μοναρχία μέ τό φύλλο συκῆς τοῦ ψευδοσυνταγματισμοῦ ἤ ἀγροτική δημοκρατία (τῶν φάρμερ); Τό νά κλείνει κανείς τά μάτια μπροστά σέ μιά *τέτια* ἀντικειμενική τοποθέτηση τοῦ ζητήματος ἀπό τήν ἱστορία σημαίνει νά ξεγελᾶ τόν ἑαυτό του καί τούς ἄλλους καί νά κρύβεται μέ μικροαστικό τρόπο ἀπό τήν ἔντονη ταξική πάλη, ἀπό τήν ὠμή, ἁπλή καί ἀποφασιστική τοποθέτηση τοῦ ζητήματος τῆς δημοκρατικῆς ἐπανάστασης.

Ἀπό τό «ἀστικό κράτος» δέν μποροῦμε ν' ἀπαλλαγοῦμε. Μόνο μικροαστοί μποροῦν νά τό ὀνειρεύονται αὐτό. Ἡ ἐπανάστασή μας εἶναι ἀστική ἐπανάσταση ἀκριβῶς γιατί σ' αὐτήν ἡ πάλη γίνεται ὄχι ἀνάμεσα στό σοσιαλισμό καί στόν καπιταλισμό, μά *ἀνάμεσα σέ δυό μορφές τοῦ καπιταλισμοῦ*, σέ δυό δρόμους ἀνάπτυξής του, σέ δυό μορφές ἀστικοδημοκρατικῶν θεσμῶν. Καί ἡ μοναρχία τῶν ὀχτωβριστῶν ἤ τῶν καντέτων εἶναι *«σχετική»* ἀστική «δημοκρατία» ἀπό τήν ἄποψη τοῦ μενσεβίκου Νοβοσέντσκι. Καί ἡ προλεταριακή-ἀγροτική δημοκρατία εἶναι ἀστική δημοκρατία. Στήν ἐπανάστασή μας δέν μποροῦμε νά κάνουμε *οὔτε ἕνα βῆμα* — καί δέν κάναμε οὔτε ἕνα βῆμα — *χωρίς νά ὑποστηρίξουμε* μέ τόν ἕνα ἤ τόν ἄλλο τρόπο αὐτά ἤ ἐκεῖνα τά στρώματα τῆς ἀστικῆς τάξης ἐνάντια στό παλιό καθεστώς.

Ὅταν μᾶς λένε πώς ἡ ἐθνικοποίηση σημαίνει χρησιμοποίηση τῶν χρημάτων γιά τό στρατό, ἐνῶ ἡ δημοτικοποίηση σημαίνει χρησιμοποίησή τους γιά τήν ἰατρική καί τή δημόσια ἐκπαίδευση, αὐτό εἶναι σοφιστεία ἄξια ἑνός φιλισταίου. Ἔτσι, ἀκριβῶς ἔτσι, σκέπτεται ὁ Μάσλοφ: «...Ἐθνικοποίηση, δηλ. (sic!*) δαπάνη τῆς γαιοπροσόδου γιά τό στρατό καί τό στόλο· δημοτικοποίηση τῆς γῆς, δηλ. δαπάνη τῆς γαιοπροσόδου γιά τίς ἀνάγκες τοῦ πληθυσμοῦ» (*«Ὀμπραζοβάνιγε»*, 1907, τεῦχ. ἀρ. 3, σελ. 103). Αὐτό εἶναι μικροαστικός σοσιαλισμός ἤ ἐξόντωση τῶν μυγῶν μέ μιά σκόνη πού πρέπει, ἀφοῦ πιάνουμε τίς μύγες, νά τή ρίχνουμε στήν οὐρά τους! Ὁ καλός Μάσλοφ δέν συλλογίστηκε πώς, ἄν τά ζέμστβο στή Ρωσία

* —ἔτσι! *Ἡ Σύντ.*

καί οἱ δῆμοι στή Δύση δαπανοῦν σέ σύγκριση μέ τό κράτος περισσότερα γιά τήν ἰατρική περίθαλψη κτλ., αὐτό γίνεται μονάχα γιατί τό ἀστικό κράτος ἔκανε κιόλας τά σπουδαιότερά *του* ἔξοδα (γιά τήν ἐξασφάλιση τῆς κυριαρχίας τῆς ἀστικῆς τάξης, σάν τάξης) ἀπό τίς πηγές πού φέρνουν τό μεγαλύτερο εἰσόδημα καί *ἄφησε* στά τοπικά ἱδρύματα τίς *δευτερεύουσες* πηγές γιά τίς λεγόμενες «ἀνάγκες τοῦ πληθυσμοῦ». Ἑκατοντάδες χιλιάδες γιά τό στρατό, πενταροδεκάρες γιά τίς ἀνάγκες τοῦ *προλεταριάτου*, νά ὁ ἀληθινός συσχετισμός τῶν ἐξόδων τοῦ ἀστικοῦ κράτους, καί πρέπει νά εἶναι κανείς Μάσλοφ γιά νά νομίζει πώς ἀρκεῖ νά *μεταβιβάσουμε* τή γαιοπρόσοδο «στή διάθεση» τῶν δήμων καί τό ἀστικό κράτος θά ἐξαπατηθεῖ ἀπό τούς ραφιναρισμένους μενσεβίκους «πολιτικούς»! Χάρη σ' αὐτή τή «ραφιναρισμένη πολιτική» τό ἀστικό κράτος θ' ἀρχίσει νά δίνει ἑκατοντάδες χιλιάδες στούς προλετάριους καί πενταροδεκάρες γιά τό στρατό καί τό στόλο;

Στήν πραγματικότητα οἱ μενσεβίκοι ἐφαρμόζουν μικροαστική πολιτική: μέ τήν ἐπαρχιακή ἀπομόνωση τῆς τοπικῆς αὐτοδιοίκησης προσπαθοῦν νά ξεφύγουν ἀπό τή λύση τοῦ καυτοῦ ζητήματος πού βάζει ἡ ἱστορία, ἄν πρέπει νά ὑπάρχει στή χώρα μας συγκεντρωτική ἀστική δημοκρατία τῶν φάρμερ ἤ συγκεντρωτική ἀστική μοναρχία τῶν γιοῦνκερ. Δέν θά ξεφύγετε, κύριοι! Κανένας ἐπαρχιωτισμός, καμιά ἐρωτοτροπία μέ τό δημοτικό σοσιαλισμό δέν θά σᾶς ἀπαλλάξουν ἀπό τήν *ἀναπόφευκτη* συμμετοχή στή λύση αὐτοῦ τοῦ *καυτοῦ* ζητήματος. Οἱ ἑλιγμοί σας στήν πραγματικότητα σημαίνουν μονάχα ἕνα πράγμα: ὅτι ὑποστηρίζετε στά κρυφά τήν καντέτικη τάση, μή κατανοώντας τή σημασία τῆς δημοκρατικῆς τάσης.

Τό ὅτι οἱ μενσεβίκοι, ὑπερασπίζοντας τή δημοτικοποίηση, ἐρωτοτροποῦν μέ τό «δημοτικό σοσιαλισμό» τῶν φαβιανῶν στήν Εὐρώπη, τό μαρτυροῦν καθαρά τά πρακτικά τοῦ Συνεδρίου τῆς Στοκχόλμης. «Ὁρισμένοι σύντροφοι,— λέει ἐκεῖ ὁ Κοστρόφ, — σάν ν' ἀκοῦνε γιά πρώτη φορά νά γίνεται λόγος γιά δημοτική ἰδιοκτησία. Θά τούς θυμίσω πώς στή Δυτική Εὐρώπη ὑπάρχει ὁλόκληρο ρεῦμα (ἀκριβῶς!! ὁ Κοστρόφ, ἄθελά του, εἶπε τήν ἀλήθεια!), ὁ "δημοτικός σοσιαλισμός" (Ἀγγλία)» (Πρακτικά, σελ. 88). Ὅτι αὐτό τό *«ρεῦμα»* εἶναι ρεῦμα τοῦ *ἄκρου ὀπορτουνισμοῦ*, οὔτε ὁ Κοστρόφ οὔτε ὁ Λάριν* δέν τό σκέφτηκαν. Στούς σοσιαλιστές-ἐπαναστάτες

* «Τό ἀγροτικό ζήτημα καί ἡ σοσιαλδημοκρατία». Πολύ σκοτεινό σχό

ἁρμόζει ν' ἀνακατεύουν τό μικροαστικό μεταρυθμισμό μέ τά καθήκοντα τῆς ἀστικῆς ἐπανάστασης, μά σέ σοσιαλδημοκράτες δέν ταιριάζει, κύριοι, νά τό κάνουν αὐτό! Ἡ ἀστική διανόηση στή Δύση (οἱ φαβιανοί στήν Ἀγγλία, οἱ μπερνσταϊνικοί στή Γερμανία, οἱ μπρουσιστές στή Γαλλία) εἶναι φυσικό νά μεταφέρει τό κέντρο βάρους ἀπό τά ζητήματα τῆς κρατικῆς *συγκρότησης* στά ζητήματα τῆς τοπικῆς *αὐτοδιοίκησης*. Μπροστά σέ μᾶς, ὅμως, στέκει ἀκριβῶς τό ζήτημα τῆς κρατικῆς *συγκρότησης*, τῆς ἀγροτικῆς της βάσης, καί τό νά ὑπερασπίζει κανείς ἐδῶ τό «δημοτικό σοσιαλισμό» σημαίνει ὅτι *παίζει* μέ τόν ἀγροτικό σοσιαλισμό. Ἄς σπεύδουν οἱ μικροαστοί «νά φτιάξουν τή φωλίτσα τους» στούς ἥσυχους δήμους τῆς μελλοντικῆς δημοκρατικῆς Ρωσίας. Καθῆκον τοῦ προλεταριάτου εἶναι ἡ ὀργάνωση τῶν μαζῶν ὄχι γιά τό σκοπό αὐτό, μά γιά τόν ἐπαναστατικό ἀγώνα ὑπέρ τοῦ *ὁλοκληρωτικοῦ* ἐκδημοκρατισμοῦ σήμερα, ὑπέρ τῆς σοσιαλιστικῆς ἀνατροπῆς αὔριο.

Ἐμᾶς τούς μπολσεβίκους συχνά μᾶς κατηγοροῦν γιά οὐτοπισμό, γιά φαντασιοπληξία σ'ὅ,τι ἀφορᾶ τίς ἐπαναστατικές μας ἀπόψεις. Καί συμβαίνει πολύ συχνά νά ἀκοῦμε αὐτές τίς κατηγορίες ἀκριβῶς ἀπ' ἀφορμή τήν ἐθνικοποίηση. Ἀλλά ἐδῶ ἀκριβῶς οἱ κατηγορίες αὐτές εἶναι περισσότερο ἀβάσιμες. Ὅποιος θεωρεῖ τήν ἐθνικοποίηση «οὐτοπία», αὐτός δέν σκέπτεται τήν ἀναγκαία ἀντιστοιχία ἀνάμεσα στήν ἔκταση τῶν πολιτικῶν καί τῶν ἀγροτικῶν ἀλλαγῶν. Ἡ ἐθνικοποίηση δέν εἶναι λιγότερο «οὐτοπική» — ἀπό τήν ἄποψη τοῦ κοινοῦ μικροαστοῦ! — ἀπ' ὅ,τι ἡ δημοκρατία. Καί ἡ μιά καί ἡ ἄλλη δέν εἶναι λιγότερο οὐτοπικές ἀπ' ὅ,τι ἡ ἀγροτική ἐπανάσταση *«τῶν χωρικῶν»*, δηλ. ἡ νίκη τῆς ἀγροτικῆς ἐξέγερσης σέ μιά καπιταλιστική χώρα. Ὅλες αὐτές οἱ ἀλλαγές εἶναι τό ἴδιο «δύσκολες» μέ τήν ἔννοια τῆς καθημερινῆς ἤρεμης ἀνάπτυξης. Καί ἡ κραυγή γιά τόν οὐτοπισμό ἀκριβῶς τῆς ἐθνικοποίησης καί μόνον τῆς ἐθνικοποίησης μαρτυρεῖ πρίν ἀπ' ὅλα τή *μή κατανόηση* τῆς ἀναγκαίας καί ἀδιάρηκτης σύνδεσης ἀνάμεσα στήν οἰκονομική καί στήν πολιτική ἀνατροπή. Δέν μποροῦμε νά δημεύσουμε τήν τσιφλικάδικη γῆ (προγραμματική διεκδίκηση πού τήν παραδέχονται τόσο οἱ μπολσεβίκοι, ὅσο καί οἱ μενσεβίκοι), ἄν δέν ἐκμηδενίσουμε τήν τσιφλικάδικη (καί

λιο γιά τό πρόγραμμα τῶν μενσεβίκων. Βλ. σελ. 66. Στή σελ. 103 αὐτός ὁ ἀτυχής ὑπερασπιστής τῆς δημοτικοποίησης ὑποδείχνει τήν *ἐθνικοποίηση* σάν τήν *καλύτερη* λύση!

συνάμα καί τήν ὀχτωβριστική, πού δέν εἶναι καθαρά τσιφλικάδικη) ἀπολυταρχία. Καί δέν μποροῦμε νά ἐκμηδενίσουμε τήν ἀπολυταρχία χωρίς τήν ἐπαναστατική δράση τῶν συνειδητῶν ἑκατομμυρίων τῶν μαζῶν, χωρίς ἕνα μεγάλο κύμα μαζικοῦ ἡρωϊσμοῦ, προθυμίας καί ἱκανότητας ἀπό τήν πλευρά τους «νά ἐκπορθήσουν τόν οὐρανό», ὅπως ἐκφράστηκε ὁ Κ. Μάρξ γιά τούς παρισινούς ἐργάτες στήν περίοδο τῆς Κομμούνας[90]. Μέ τή σειρά του, αὐτό τό ἐπαναστατικό κύμα εἶναι ἀδιανόητο δίχως τή ριζική ἐκμηδένιση *ὅλων* τῶν ὑπολειμμάτων τῆς δουλοπαροικίας, πού στή διάρκεια αἰώνων καταπίεζαν τούς ἀγρότες, συμπεριλαμβανομένης καί *ὅλης* τῆς μεσαιωνικῆς ἰδιοκτησίας γῆς, ὅλων τῶν δεσμῶν τῆς φορολογικῆς «κοινότητας», τῆς τρισκατάρατης κυβερνητικῆς «δωρεᾶς» ψίχουλων κτλ. κτλ. κτλ.

Λόγω ἔλλειψης χώρου (καί ἔτσι, ἄλλωστε, ξεπέρασα τό μέγεθος τοῦ ἄρθρου πού μοῦ ὑπόδειξε ἡ σύνταξη τοῦ «Πσέγκλοντ»[91]) παραλείπω τό περιεχόμενο τοῦ *πέμπτου* κεφαλαίου τοῦ βιβλίου μου («Οἱ τάξεις καί τά κόμματα στίς συζητήσεις γιά τό ἀγροτικό ζήτημα στή δεύτερη Δούμα»).

Οἱ λόγοι τῶν *ἀγροτῶν* στή Δούμα ἔχουν τεράστια πολιτική σημασία, γιατί σ' αὐτούς ἐκφράζεται ἡ γεμάτη πάθος ἐπιθυμία ν' ἀπαλλαγοῦν ἀπό τόν τσιφλικάδικο ζυγό, ἐκφράζεται τό φλογερό μίσος ἐνάντια στό μεσαιωνισμό καί τή γραφειοκρατία, ἡ αὐθόρμητη, ἡ πηγαία, συχνά ἁπλοϊκή καί ὄχι ἐντελῶς ξεκάθαρη, μά ταυτόχρονα θυελλώδης ἐπαναστατικότητα τῶν *ἁπλῶν* ἀγροτῶν, πού ἀποδείχνει καλύτερα ἀπό τούς μακροσκελεῖς συλλογισμούς πόση δυναμική καταστροφική ἐνέργεια ἔχει συσσωρευτεῖ μέσα στίς ἀγροτικές μάζες ἐνάντια στούς εὐγενεῖς, στούς τσιφλικάδες καί στούς Ρομανόφ. Καθῆκον τοῦ συνειδητοῦ προλεταριάτου εἶναι τό ἀμείλικτο ξεκαθάρισμα, ξεσκέπασμα καί παραμέρισμα ὅλων τῶν τόσο πολυάριθμων μικροαστικῶν ἀπατῶν, τῆς δῆθεν σοσιαλιστικῆς φρασεολογίας, τῶν παιδικά ἁπλοϊκῶν προσδοκιῶν, τίς ὁποῖες συνδέουν οἱ ἀγρότες μέ τήν ἀγροτική ἀνατροπή, παραμέρισμά τους ὅμως ὄχι γιά νά καθησυχάσουμε καί νά καλμάρουμε τόν ἀγρότη (ὅπως ἔκαναν καί στίς δυό Δοῦμες οἱ προδότες τῆς λαϊκῆς ἐλευθερίας, οἱ κύριοι καντέτοι), μά γιά νά ἀφυπνίσουμε μέσα στίς μάζες μιά ἀτσαλένια, ἀκλόνητη καί ἀποφασιστική ἐπαναστατικότητα. Χωρίς αὐτή τήν *ἐπαναστατικότητα,* χωρίς τό σκληρό καί ἀμείλικτο ἀγώνα τῶν *ἀγροτικῶν* μαζῶν καί ἡ δήμευση, καί ἡ δημοκρατία, καί τό γενικό, ἄμεσο, ἴσο καί μυστι-

κό ἐκλογικό δικαίωμα εἶναι σέ ἀπελπιστικό βαθμό «οὐτοπικά». Γιαυτό οἱ μαρξιστές πρέπει νά βάλουν τό ζήτημα καθαρά καί συγκεκριμένα: διαγράφηκαν ἐντελῶς ξεκάθαρα δυό κατευθύνσεις τῆς οἰκονομικῆς ἀνάπτυξης τῆς Ρωσίας, δυό δρόμοι τοῦ καπιταλισμοῦ. Ἄς τό σκεφτοῦν αὐτό καλά ὅλοι. Στή διάρκεια τῆς πρώτης ἐπαναστατικῆς ἐκστρατείας, στή διάρκεια τῶν τριῶν χρόνων 1905 - 1907, καί οἱ δυό αὐτές κατευθύνσεις διευκρινίστηκαν γιά μᾶς ὄχι σάν θεωρητικές γενικεύσεις, ὄχι σάν συμπεράσματα ἀπό τά τάδε ἤ τά δεῖνα *χαρακτηριστικά* τῆς ἐξέλιξης πού παρατηρήθηκε ἀπό τό 1861. Ὄχι, αὐτές οἱ κατευθύνσεις ξεκαθαρίστηκαν τώρα γιά μᾶς ἀκριβῶς σάν κατευθύνσεις πού *χαράχτηκαν* ἀπό ἐχθρικές τάξεις. Οἱ τσιφλικάδες καί οἱ καπιταλιστές (ὀχτωβριστές) κατάλαβαν πολύ καλά πώς δέν ὑπάρχει ἄλλη κατεύθυνση, ἐκτός ἀπό τήν καπιταλιστική καί πώς *γι' αὐτούς* εἶναι ἀδύνατο νά τραβήξουν αὐτό τό δρόμο δίχως τήν ἀναγκαστική, ἐπιταχυμένη καταστροφή τῆς «κοινότητας» καί μάλιστα τέτια ἀκριβῶς καταστροφή πού εἶναι ταυτόσημη μέ... ἀνοιχτή τοκογλυφική ληστεία, μέ τήν «ξεδιάντροπη λεηλασία» ἀπό μέρους τῆς ἀστυνομίας ἤ τῶν «ἐκκαθαριστικῶν» ἀποσπασμάτων. Αὐτό εἶναι μιά τέτια «ἐπιχείρηση», ὅπου εἶναι ἐξαιρετικά εὔκολο νά σπάσει κανείς τά μοῦτρα του! Καί οἱ μάζες τῶν ἀγροτῶν στή διάρκεια αὐτῶν τῶν ἴδιων τριῶν χρόνων κατάλαβαν ἐξίσου καλά, ὅτι ἦταν μάταιες ὅλες οἱ ἐλπίδες πού στήριζαν στόν «πατερούλη τσάρο», μάταιος κάθε ὑπολογισμός γιά εἰρηνικό δρόμο καί ὅτι εἶναι ἀναγκαία ἡ ἐπαναστατική πάλη γιά τήν ἐξάλειψη ὅλου τοῦ μεσαιωνισμοῦ γενικά καί ὅλης τῆς μεσαιωνικῆς ἰδιοκτησίας γῆς εἰδικά.

Ὅλη ἡ προπαγάνδα καί ἡ ζύμωση τῆς σοσιαλδημοκρατίας πρέπει νά βασίζεται στό μπάσιμο αὐτῶν τῶν ἀποτελεσμάτων στή συνείδηση τῶν μαζῶν, στήν προετοιμασία τῶν μαζῶν ἔτσι πού νά ἐπωφεληθοῦν ἀπ' αὐτή τήν πείρα γιά μιά ὅσο τό δυνατό καλύτερα ὀργανωμένη, ἀποφασιστική καί ἀκλόνητη ἐπίθεση στή *δεύτερη* ἐκστρατεία τῆς ἐπανάστασης.

Γιαυτό καί εἶναι βαθιά ἀντιδραστικοί οἱ λόγοι τοῦ Πλεχάνοφ στή Στοκχόλμη πάνω στό θέμα ὅτι ἡ κατάληψη τῆς ἐξουσίας ἀπό τό προλεταριάτο καί τήν ἀγροτιά σημαίνει ἀναγέννηση τοῦ «ναροντοβολτσισμοῦ». Ὁ ἴδιος ὁ Πλεχάνοφ ἔφτασε ὥς τόν παραλογισμό: σύμφωνα μέ τά λόγια του βγαίνει ὅτι μπορεῖ νά γίνει ἡ «ἀγροτική ἐπανάσταση τῶν χωρικῶν» χωρίς κατάληψη τῆς ἐξουσίας ἀπό τό προλεταριάτο, χωρίς

κατάληψη τῆς ἐξουσίας ἀπό τήν ἀγροτιά! Ἀντίθετα, ὁ Κάουτσκι, πού στήν ἀρχή τῆς ρήξης ἀνάμεσα στούς μπολσεβίκους καί στούς μενσεβίκους ἔκλινε φανερά πρός τό μέρος τῶν τελευταίων, πέρασε ἰδεολογικά μέ τό μέρος τῶν πρώτων, ἀναγνωρίζοντας ὅτι μονάχα μέ τή «συμμαχία τοῦ προλεταριάτου καί τῆς ἀγροτιᾶς» εἶναι δυνατή ἡ νίκη τῆς ἐπανάστασης.

Χωρίς τήν ὁλοκληρωτική ἐξάλειψη ὅλης τῆς μεσαιωνικῆς ἰδιοκτησίας γῆς, χωρίς τό ὁλοκληρωτικό «ξεκαθάρισμα», δηλ. χωρίς τήν ἐθνικοποίηση τῆς γῆς, μιά τέτια ἐπανάσταση δέν μπορεῖ νά νοηθεῖ. Καθῆκον τοῦ κόμματος τοῦ προλεταριάτου εἶναι νά διαδόσει αὐτό τό σύνθημα τῆς πιό συνεποῦς καί τῆς πιό ριζοσπαστικῆς ἀστικῆς ἀγροτικῆς ἀνατροπῆς. Καί ὅταν θά τό πραγματοποιήσουμε *αὐτό*, τότε θά δοῦμε, ποιές θά εἶναι οἱ παραπέρα προοπτικές: θά δοῦμε, ἄν αὐτή ἡ ἀνατροπή θ' ἀποτελέσει *μονάχα* τή βάση γιά μιά γοργή, κατά τόν ἀμερικανικό τρόπο, ἀνάπτυξη τῶν παραγωγικῶν δυνάμεων στίς συνθῆκες τοῦ καπιταλισμοῦ, *ἤ* θά γίνει ὁ πρόλογος τῆς σοσιαλιστικῆς ἐπανάστασης στή Δύση.

18 τοῦ Ἰούλη 1908.

P.S. Δέν ἐπαναλαβαίνω ἐδῶ τό σχέδιό μου τοῦ ἀγροτικοῦ προγράμματος, πού προτάθηκε στό συνέδριο τοῦ ΣΔΕΚΡ στή Στοκχόλμη καί πού ἐπανειλημμένα δημοσιεύτηκε στό σοσιαλδημοκρατικό τύπο. Θά περιοριστῶ μονάχα σέ μερικές σκέψεις. Μιά καί ὑπάρχουν δυό κατευθύνσεις τῆς καπιταλιστικῆς ἀγροτικῆς ἐξέλιξης, στό πρόγραμμα πρέπει ὁπωσδήποτε νά διατηρηθεῖ τό «ἄν» (τεχνική ἔκφραση στό συνέδριο τῆς Στοκχόλμης), δηλ. τό πρόγραμμα πρέπει νά παίρνει ὑπόψη καί τίς δυό δυνατότητες. Μ' ἄλλα λόγια: ὅσο τά πράγματα θά πᾶνε ἔτσι ὅπως πᾶνε μέχρι σήμερα, ἐμεῖς ζητᾶμε ἐλευθερία χρησιμοποίησης τῆς γῆς, δικαστήρια γιά τή μείωση τοῦ ἐνοικίου τῆς γῆς, κατάργηση τῆς διαίρεσης σέ κάστες κτλ. Μά *ταυτόχρονα ἀγωνιζόμαστε ἐνάντια στή σημερινή* τάση, ὑποστηρίζουμε τίς ἐπαναστατικές διεκδικήσεις τῶν ἀγροτῶν πρός τό συμφέρον τῆς γοργῆς ἀνάπτυξης τῶν παραγωγικῶν δυνάμεων, τῆς ἐπέκτασης καί τῆς ἐλευθερίας τῆς ταξικῆς πάλης. Τό σοσιαλδημοκρατικό ἐργατικό Κόμμα ὑποστηρίζοντας τόν ἐπαναστατικό ἀγώνα τῶν ἀγροτῶν ἐνάντια στό μεσαιωνισμό, ἐξηγεῖ ὅτι ἡ καλύτερη μορφή ἀγροτικῶν σχέσεων στήν καπιταλιστική κοινωνία

(καί συνάμα ἡ καλύτερη μορφή ἐξάλειψης τῆς δουλοπαροικίας) εἶναι ἡ ἐθνικοποίηση τῆς γῆς, ὅτι μονάχα σέ συνδυασμό μέ μιά ριζική πολιτική ἀνατροπή, μέ τήν ἐκμηδένιση τῆς ἀπολυταρχίας καί τήν ἐγκαθίδρυση τῆς λαοκρατικῆς δημοκρατίας εἶναι δυνατή ἡ ριζική ἀγροτική ἀνατροπή, ἡ δήμευση τῆς γαιοκτησίας τῶν τσιφλικάδων καί ἡ ἐθνικοποίηση τῆς γῆς.

Αὐτό εἶναι τό *περιεχόμενο* τοῦ σχεδίου μου ἀγροτικοῦ προγράμματος. Ἐκεῖνο τό μέρος του, πού εἶναι ἀφιερωμένο στό χαρακτηρισμό τῶν ἀστικῶν γνωρισμάτων *ὅλου* τοῦ τωρινοῦ ἀγροτικοῦ μετασχηματισμοῦ καί στό ξεκαθάρισμα τῆς καθαρά προλεταριακῆς ἄποψης τῆς σοσιαλδημοκρατίας, *ἔγινε δεκτό* στή Στοκχόλμη καί *μπῆκε* στό τωρινό πρόγραμμα.

Δημοσιεύτηκε τόν Αὔγουστο τοῦ 1908
στό περιοδικό «Przeglad Socjaldemokratyczny», ἀρ. τεύχ. 6
Ὑπογραφή: Ν. Λένιν

Δημοσιεύεται σύμφωνα μέ τό κείμενο τοῦ περιοδικοῦ
Μετάφραση ἀπό τά πολωνικά

ΕΥΦΛΕΚΤΟ ΥΛΙΚΟ ΣΤΗΝ ΠΑΓΚΟΣΜΙΑ ΠΟΛΙΤΙΚΗ

Τό ἐπαναστατικό κίνημα σέ διάφορα κράτη τῆς Εὐρώπης καί τῆς Ἀσίας ἐκδηλώθηκε τόν τελευταῖο καιρό τόσο ἐπιβλητικά, πού μπροστά μας διαγράφεται ἀρκετά καθαρά ἕνα νέο καί ἀσύγκριτα ἀνώτερο ἀπό πρίν στάδιο τῆς διεθνοῦς πάλης τοῦ προλεταριάτου.

Στήν Περσία ἔγινε ἀντεπανάσταση, πού συνδύαζε ἰδιόμορφα τή ρωσική διάλυση τῆς πρώτης Δούμας μέ τή ρωσική ἐξέγερση τοῦ τέλους τοῦ 1905. Τά στρατεύματα τοῦ τσάρου τῆς Ρωσίας, πού συντρίφτηκαν ἐπαίσχυντα ἀπό τούς ἰάπωνες, παίρνουν τή ρεβάνς, ὑπηρετώντας μέ ζῆλο τήν ἀντεπανάσταση. Τά κατορθώματα τῶν κοζάκων στή Ρωσία — οἱ τουφεκισμοί, οἱ ἐκκαθαριστικές ἐπιχειρήσεις, οἱ ξυλοδαρμοί καί οἱ λεηλασίες — τά διαδέχονται τά κατορθώματα τῶν ἴδιων αὐτῶν κοζάκων στήν κατάπνιξη τῆς ἐπανάστασης στήν Περσία. Τό ὅτι ὁ Νικόλαος Ρομανόφ ἐπικεφαλῆς τῶν μαυροεκατονταρχιτῶν τσιφλικάδων καί τῶν φοβισμένων ἀπό τίς ἀπεργίες καί τόν ἐμφύλιο πόλεμο καπιταλιστῶν λυσσομανάει ἐνάντια στούς πέρσες ἐπαναστάτες, αὐτό εἶναι εὐνόητο καί ὁ ρόλος τῶν διεθνῶν δημίων δέν πέφτει γιά πρώτη φορά στίς πλάτες τῶν εὐσεβῶν χριστιανῶν στρατιωτῶν τῆς Ρωσίας. Τό ὅτι ἡ Ἀγγλία, νίβοντας φαρισαϊκά τά χέρια της, κρατάει μιά φανερά φιλική οὐδετερότητα ἀπέναντι στούς πέρσες ἀντιδραστικούς καί τούς ὀπαδούς τῆς ἀπολυταρχίας, αὐτό εἶναι φαινόμενο κάπως διαφορετικό. Οἱ φιλελεύθεροι ἄγγλοι ἀστοί, ἐρεθισμένοι ἀπό τήν ἀνάπτυξη τοῦ ἐργατικοῦ κινήματος στήν ἴδια τους τή χώρα, τρομαγμένοι ἀπό τήν ἄνοδο τοῦ ἐπαναστατικοῦ ἀγώνα στίς Ἰνδίες, ὅλο καί πιό συχνά, πιό ἀπροκάλυπτα, πιό ὠμά δείχνουν τί *θηρία* γίνονται καί οἱ πιό «πολιτισμένοι» εὐρωπαῖοι πολιτικοί «παράγοντες» πού ἔχουν περάσει τήν ἀνωτάτη σχολή

Ἡ πρώτη σελίδα τῆς ἐφημερίδας «Προλετάρι», ἀρ. φύλ. 33, (5 τοῦ Αὐγούστου) 23 τοῦ Ἰούλη 1908, μέ τό κύριο ἄρθρο τοῦ Β. Ι. Λένιν «Εὔφλεκτο ὑλικό στήν παγκόσμια πολιτική»

Σμίκρυνση

τοῦ συνταγματισμοῦ, ὅταν τά πράγματα φτάσουν ὥς τήν ἀφύπνιση τῆς πάλης τῶν μαζῶν ἐνάντια στό κεφάλαιο, ἐνάντια στό καπιταλιστικό ἀποικιακό σύστημα, δηλ. τό σύστημα τῆς ὑποδούλωσης, τῆς ληστείας καί τῆς βίας. Εἶναι δύσκολη ἡ θέση τῶν περσῶν ἐπαναστατῶν σέ μιά χώρα πού ἦταν σχεδόν πιά ἕτοιμοι νά τή μοιράσουν μεταξύ τους οἱ ἀφέντες τῶν Ἰνδιῶν, ἀπό τή μιά μεριά, καί ἡ ἀντεπαναστατική ρωσική κυβέρνηση ἀπό τήν ἄλλη. Ὁ σκληρός ὅμως ἀγώνας στήν Ταυρίδα, οἱ ἐπανειλημμένες ἐπιτυχίες τῶν ἐπαναστατῶν, πού φαινόταν πώς εἶχαν πιά συντριβεῖ ὁλοκληρωτικά, δείχνει ὅτι οἱ μπασιμπουζοῦκοι τοῦ σάχη, ἀκόμη καί μέ τή βοήθεια τῶν ρώσων Λιάχοφ καί τῶν ἄγγλων διπλωματῶν, συναντοῦν τήν πιό ἰσχυρή ἀντίσταση ἀπό τά κάτω. Ἕνα τέτιο ἐπαναστατικό κίνημα, πού ξέρει ν' ἀποκρούει ἔνοπλα τίς ἀπόπειρες παλινόρθωσης, πού ὑποχρεώνει τούς ἥρωες αὐτῶν τῶν ἀποπειρῶν νά ζητοῦν βοήθεια ἀπό τούς ξένους, δέν μπορεῖ νά ἐξοντωθεῖ, καί κάτω ἀπ' αὐτές τίς συνθῆκες ἀκόμη καί ὁ πλήρης θρίαμβος τῆς περσικῆς ἀντίδρασης θά ἦταν μόνο τό προοίμιο νέων λαϊκῶν ἐξεγέρσεων.

Στήν Τουρκία νίκησε τό ἐπαναστατικό κίνημα στό στρατό, πού καθοδηγεῖται ἀπό τούς νεότουρκους[92]. Εἶναι ἀλήθεια ὅτι ἡ νίκη αὐτή εἶναι μισή νίκη ἤ ἀκόμη ἕνα μικρό μέρος τῆς νίκης, γιατί ὁ τοῦρκος Νικόλαὸς ὁ δεύτερος ξεμπέρδεψε γιά τήν ὥρα μέ τήν ὑπόσχεση ὅτι θ' ἀποκαταστήσει τό περιβόητο τουρκικό σύνταγμα. Τέτιες ὅμως μισές νίκες στίς ἐπαναστάσεις, τέτιες ἀναγκαστικές ἐσπευσμένες ὑποχωρήσεις τῆς παλιᾶς ἐξουσίας ἀποτελοῦν τήν πιό σίγουρη ἐγγύηση γιά νέες, πολύ πιό ἀποφασιστικές, πιό ὀξεῖες περιπέτειες τοῦ ἐμφυλίου πολέμου, πού τραβοῦν σ' αὐτόν πιό πλατιές μάζες λαοῦ. Καί τό σχολειό τοῦ ἐμφυλίου πολέμου δέν πάει στά χαμένα γιά τούς λαούς. Εἶναι ἕνα δύσκολο σχολειό καί τό πλῆρες πρόγραμμά του περιλαβαίνει *ἀναπόφευκτα* νίκες τῆς ἀντεπανάστασης, ὄργια τῶν μανιασμένων ἀντεπαναστατῶν, ἄγρια μέτρα τῆς παλιᾶς ἐξουσίας κατά τῶν στασιαστῶν κτλ. Μά μονάχα πατενταρισμένοι σχολαστικοί καί ξεμωραμένες μούμιες μποροῦν νά μιξοκλαῖνε γιά τό μπάσιμο τῶν λαῶν σ' αὐτό τό βασανιστικό σχολειό. Τό σχολειό αὐτό διδάσκει στίς καταπιεζόμενες τάξεις τή διεξαγωγή τοῦ ἐμφυλίου πολέμου, διδάσκει τή νικηφόρα ἐπανάσταση, συγκεντρώνει στίς μάζες τῶν σύγχρονων δούλων τό μίσος, πού οἱ ἐξουθενωμένοι, οἱ ἀποβλακωμένοι, οἱ ἀμαθεῖς δοῦλοι τό κρύβουν αἰῶνες μέσα τους καί πού

ὁδηγεῖ στά πιό μεγάλα ἱστορικά κατορθώματα τῶν δούλων ἐκείνων πού συνειδητοποίησαν τό αἶσχος τῆς δουλείας τους.

Στίς Ἰνδίες οἱ ἰθαγενεῖς δοῦλοι τῶν «πολιτισμένων» ἄγγλων καπιταλιστῶν προκαλοῦν τόν τελευταῖο ἀκριβῶς καιρό μιά δυσάρεστη ἀνησυχία στούς «κυρίους» τους. Ἡ βία καί ἡ ληστεία, πού ὀνομάζονται σύστημα τῆς ἀγγλικῆς διοίκησης τῶν Ἰνδιῶν, δέν ἔχουν τέλος. Πουθενά στόν κόσμο — μέ ἐξαίρεση, φυσικά, τή Ρωσία — δέν ὑπάρχει τέτια ἀθλιότητα τῶν μαζῶν, τέτιος χρόνιος λιμός τοῦ πληθυσμοῦ. Οἱ πιό φιλελεύθεροι καί ριζοσπαστικοί παράγοντες τῆς ἐλεύθερης Βρετανίας, σάν τόν Τζών Μόρλεϋ (Morley) — αὐθεντία γιά τούς ρώσους καί μή ρώσους καντέτους, ἀστέρα τῆς «προοδευτικῆς» (στήν πράξη = δουλοπρεποῦς ἀπέναντι στό κεφάλαιο) δημοσιολογίας — μετατρέπονται μέ τήν ἰδιότητα τῶν κυβερνητῶν τῶν Ἰνδιῶν σέ πραγματικούς Τσιγκισχάν, πού εἶναι ἱκανοί νά ἐπικυρώσουν ὅλα τά μέτρα «κατευνασμοῦ» τοῦ πληθυσμοῦ πού τούς ἐμπιστεύθηκαν, μέχρι καί τή *μαστίγωση* τῶν πολιτικῶν διαμαρτυρομένων! Ἡ μικρή ἑβδομαδιαία ἐφημεριδούλα τῶν ἄγγλων σοσιαλδημοκρατῶν «Justice» («Δικαιοσύνη»)[93] *ἀπαγορεύτηκε* στίς Ἰνδίες ἀπ' αὐτούς τούς φιλελεύθερους καί «ριζοσπάστες» παλιανθρώπους σάν τόν Μόρλεϋ. Καί ὅταν ὁ Κέηρ - Χάρντυ, μέλος τῆς ἀγγλικῆς Βουλῆς, ἀρχηγός τοῦ «Ἀνεξάρτητου ἐργατικοῦ κόμματος» (Independent Labour Party) τόλμησε νά πάει στίς Ἰνδίες καί νά μιλήσει στούς ἰθαγενεῖς γιά τίς πιό στοιχειώδεις ἀπαιτήσεις τῆς δημοκρατίας, τότε ὅλος ὁ ἀγγλικός ἀστικός τύπος ξεσήκωσε οὐρλιαχτά ἐνάντια στόν «στασιαστή». Καί τώρα οἱ πιό ἔγκυρες ἀγγλικές ἐφημερίδες μιλοῦν τρίζοντας τά δόντια γιά τούς «ἀγκιτάτορες» πού διαταράσσουν τήν ἡσυχία τῶν Ἰνδιῶν καί χαιρετίζουν τίς καθαρά ρωσικές, ὅπως ἐκεῖνες τοῦ Πλέβε, καταδικαστικές ἀποφάσεις τῶν δικαστηρίων καί τά μέτρα τῶν διοικητικῶν διωγμῶν ἐνάντια στούς ἰνδούς δημοκράτες δημοσιολόγους. Μά τήν ὑπεράσπιση τῶν συγγραφέων καί τῶν πολιτικῶν ἡγετῶν *του* στίς Ἰνδίες ἀρχίζει νά τήν ἀναλαβαίνει τό πεζοδρόμιο. Ἡ αἰσχρή καταδικαστική ἀπόφαση τῶν ἀγγλικῶν τσακαλιῶν ἐνάντια στόν ἰνδό δημοκράτη Τίλακ (Tilak), — καταδικάστηκε σέ μακρόχρονη ἐξορία, καί ἡ ἐπερώτηση πού ἔγινε *αὐτές* τίς μέρες στήν ἀγγλική Βουλή τῶν κοινοτήτων ξεκαθάρισε ὅτι οἱ Ἰνδοί ἔνορκοι τάχθηκαν ὑπέρ τῆς ἀθώωσής του καί ἡ καταδικαστική ἀπόφαση πάρθηκε *μέ τίς ψήφους τῶν ἄγγλων ἐνόρκων!* — αὐτή ἡ ἐκδίκηση ἐνάντια σ' ἕνα δημοκράτη ἀπό μέρους τῶν

λακέδων τῆς χρηματοσακούλας προκάλεσε διαδηλώσεις στούς δρόμους καί ἀπεργία στή Βομβάη. Τό προλεταριάτο ἀναπτύχθηκε πιά καί στίς Ἰνδίες ὥς τόν συνειδητό πολιτικό μαζικό ἀγώνα καί μιά πού ἔγινε ἔτσι, οἱ ἀγγλο-ρωσικές μέθοδοι διοίκησης στίς Ἰνδίες ἔφαγαν τό ψωμί τους! Οἱ εὐρωπαῖοι μέ τήν ἀποικιακή καταλήστευση τῶν ἀσιατικῶν χωρῶν κατάφεραν ν' ἀτσαλώσουν μιά ἀπ' αὐτές, τήν Ἰαπωνία, γιά μεγάλες πολεμικές νίκες πού ἐξασφάλισαν σ' αὐτήν αὐτοτελή ἐθνική ἀνάπτυξη. Δέν ὑπάρχει καμιά ἀμφιβολία πώς ἡ ἐπί αἰῶνες καταλήστευση τῶν Ἰνδιῶν ἀπό τούς ἄγγλους, πώς ἡ σημερινή πάλη αὐτῶν τῶν «προηγμένων» εὐρωπαίων κατά τῆς περσικῆς καί τῆς ἰνδικῆς δημοκρατίας, *θ' ἀτσαλώσει* τά ἑκατομμύρια καί δεκάδες ἑκατομμύρια προλετάριων τῆς Ἀσίας, θά τά ἀτσαλώσει γιά ἕνα νικηφόρο (ὅπως ἔγινε μέ τούς ἰάπωνες) ἀγώνα ἐνάντια στούς καταπιεστές. Ὁ εὐρωπαῖος συνειδητός ἐργάτης ἔχει πιά καί ἀσιάτες συντρόφους καί ὁ ἀριθμός αὐτῶν τῶν συντρόφων θ' αὐξάνει ὄχι μέρα μέ τή μέρα, ἀλλά ὥρα μέ τήν ὥρα.

Στήν Κίνα τό ἐπαναστατικό κίνημα ἐνάντια στό μεσαιωνισμό ἐκδηλώθηκε ἐπίσης μέ ἰδιαίτερη δύναμη τούς τελευταίους μῆνες. Εἶναι ἀλήθεια πώς δέν μποροῦμε νά ποῦμε ἀκόμη τίποτε τό συγκεκριμένο σχετικά μ' αὐτό ἀκριβῶς τό κίνημα,—εἶναι τόσο λίγες οἱ πληροφορίες γι' αὐτό καί τόσο ἄφθονες οἱ εἰδήσεις γιά ἐξεγέρσεις στά διάφορα μέρη τῆς Κίνας,—μά ἡ ἰσχυρή ἀνάπτυξη τοῦ «νέου πνεύματος» καί τῶν «εὐρωπαϊκῶν τάσεων» στήν Κίνα, ἰδιαίτερα ὕστερα ἀπό τόν ρωσοϊαπωνικό πόλεμο, εἶναι ἀναμφισβήτητη, καί, συνεπῶς, εἶναι ἀναπόφευκτο καί τό πέρασμα τῶν παλιῶν κινέζικων ἀνταρσιῶν σέ συνειδητό δημοκρατικό κίνημα. Τό ὅτι τούτη τή φορά μερικοί ἀπό τούς μετόχους τῆς ἀποικιακῆς ληστείας ἔνιωσαν ἀνησυχία, φαίνεται ἀπό τή συμπεριφορά τῶν γάλλων στήν Ἰνδοκίνα: *βοήθησαν* τήν κινέζικη «ἱστορική ἐξουσία» νά χτυπήσει τούς ἐπαναστάτες! Στόν ἴδιο βαθμό φοβήθηκαν καί γιά τήν ἀκεραιότητα «τῶν δικῶν τους», γειτονικῶν ἀσιατικῶν κτήσεων.

Μά δέν εἶναι μονάχα οἱ ἀσιατικές κτήσεις πού προξενοῦν ἀνησυχία στή γαλλική ἀστική τάξη. Τά ὁδοφράγματα στό Βελνέβ - Σάν - Ζώρζ, στήν περιοχή τοῦ Παρισιοῦ, ὁ τουφεκισμός τῶν ἀπεργῶν πού ἔστησαν αὐτά τά ὁδοφράγματα (Πέμπτη, 30 (17) τοῦ Ἰούλη), τά γεγονότα αὐτά ἔδειξαν γιά μιά ἀκόμη φορά τήν ὄξυνση τῆς ταξικῆς πάλης στήν Εὐρώπη. Ὁ Κλεμανσώ, ὁ ριζοσπάστης πού κυβερνᾶ τή Γαλλία ἐξονόματος τῶν καπιταλιστῶν, ἐργάζεται μέ ἀσυνήθιστο ζῆλο γιά

τή διάλυση τῶν τελευταίων ὑπολειμμάτων δημοκρατικῶν ἀστικῶν αὐταπατῶν πού ὑπάρχουν στό προλεταριάτο. Οἱ τουφεκισμοί τῶν ἐργατῶν ἀπό τά στρατεύματα πού ἐνεργοῦν μέ ἐντολή τῆς «ριζοσπαστικῆς» κυβέρνησης ἔγινε ἐπί Κλεμανσῶ συχνότερο, μᾶλλον, φαινόμενο ἀπ' ὅ,τι ἦταν προηγούμενα. Ὁ Κλεμανσῶ πῆρε κιόλας γιαυτό ἀπό τούς γάλλους σοσιαλιστές τό παρατσούκλι «ὁ Κόκκινος», καί τώρα πού καί πάλι χύνεται ἐργατικό αἷμα ἀπό τούς πράκτορές του, τούς χωροφύλακες καί τούς στρατηγούς του, οἱ σοσιαλιστές θυμοῦνται τήν παροιμιώδη ἔκφραση πού εἰπώθηκε κάποτε ἀπ' αὐτόν τόν πιό προοδευτικό ἀστό δημοκράτη στούς ἐργατικούς ἀντιπροσώπους: «ἐμεῖς κι' ἐσεῖς βρισκόμαστε σέ διαφορετικές πλευρές τοῦ ὁδοφράγματος». Ναί, τό γαλλικό προλεταριάτο καί οἱ πιό ἄκροι ἀστοί δημοκράτες τοποθετοῦνται ὁριστικά τώρα σέ διαφορετικές πλευρές τοῦ ὁδοφράγματος. Ἡ ἐργατική τάξη τῆς Γαλλίας ἔχυσε πολύ αἷμα γιά νά κατακτήσει καί νά ὑπερασπίσει τή δημοκρατία, καί σήμερα, στό ἔδαφος τοῦ δημοκρατικοῦ καθεστῶτος πού ἔχει ἐπικρατήσει ὁλοκληρωτικά, ἐπέρχεται ὅλο καί πιό γοργά ἡ ἀποφασιστική πάλη τῶν ἰδιοκτητῶν καί τῶν ἐργαζομένων. «Δέν ἦταν μιά ἁπλή σύγκρουση—γράφει ἡ "L' Humanité"[94] γιά τή μέρα τῆς 30 τοῦ Ἰούλη—ἦταν ἕνα κομματάκι μάχης». Οἱ στρατηγοί καί οἱ ἀστυνομικοί ἤθελαν ὁπωσδήποτε νά προκαλέσουν τούς ἐργάτες καί νά μετατρέψουν τήν εἰρηνική, ἄοπλη διαδήλωση σέ σφαγή. Μά τά στρατεύματα, περικυκλώνοντας ἀπ' ὅλα τά μέρη τούς ἀπεργούς καί τούς διαδηλωτές, κάνοντας ἐπίθεση σέ ἄοπλους, συνάντησαν ἀντίσταση, προκάλεσαν τό ἄμεσο στήσιμο ὁδοφραγμάτων καί ὁδήγησαν τά πράγματα ὥς τά γεγονότα πού συνταράζουν ὅλη τή Γαλλία. Αὐτά τά ὁδοφράγματα ἀπό σανίδες ἦταν σέ γελοῖο βαθμό κακοφτιαγμένα, γράφει ἡ ἴδια ἐφημερίδα. Μά δέν εἶναι αὐτό τό σπουδαῖο. Τό σπουδαῖο εἶναι πώς ἡ τρίτη δημοκρατία ἔβγαλε τά ὁδοφράγματα ἀπό τά ἔθιμα. Τώρα «ὁ Κλεμανσῶ τά ξαναφέρνει στά ἔθιμα»,—καί ἐκφράζεται συνάμα μέ τόν ἴδιο ἀπροκάλυπτο τρόπο πού μιλοῦσαν γιά τόν ἐμφύλιο πόλεμο «οἱ δήμιοι τοῦ Ἰούνη τοῦ 1848, ὁ Γκαλιφέ τό 1871».

Καί δέν εἶναι μόνο ὁ σοσιαλιστικός τύπος πού μέ τήν εὐκαιρία τῶν γεγονότων τῆς 30 τοῦ Ἰούλη θυμᾶται αὐτές τίς μεγάλες ἱστορικές ἡμερομηνίες. Οἱ ἀστικές ἐφημερίδες ρίχνονται μέ λύσσα ἐνάντια στούς ἐργάτες, τούς κατηγοροῦν ὅτι φέρθηκαν μέ τέτιο τρόπο σάν νά σκόπευαν τάχα ν' ἀρχίσουν

σοσιαλιστική ἐπανάσταση. Μιά ἀπ' αὐτές τίς ἐφημερίδες περιγράφει ἕνα μικρό, μά χαρακτηριστικό ἐπεισόδιο πού δείχνει τίς διαθέσεις καί τῶν δυό παρατάξεων στόν τόπο τῶν γεγονότων. Ὅταν οἱ ἐργάτες κουβαλοῦσαν ἕναν τραυματισμένο σύντροφό τους μπροστά ἀπό τό στρατηγό Βιρβέρ, πού διηύθυνε τήν ἐπίθεση κατά τῶν ἀπεργῶν, ἀπό τό πλῆθος τῶν διαδηλωτῶν ἀκούστηκαν κραυγές: «Saluez!» («χαιρετίστε»). Καί ὁ στρατηγός τῆς ἀστικῆς δημοκρατίας χαιρέτισε τόν τραυματισμένο ἐχθρό.

Ἡ ὄξυνση τῆς πάλης τοῦ προλεταριάτου ἐνάντια στήν ἀστική τάξη παρατηρεῖται σ' ὅλες τίς ἀναπτυγμένες καπιταλιστικές χῶρες, καί ἡ διαφορά τῶν ἱστορικῶν συνθηκῶν, τῶν πολιτικῶν καθεστώτων καί τῶν μορφῶν τοῦ ἐργατικοῦ κινήματος καθορίζει τή διαφορετική ἐκδήλωση μιᾶς καί τῆς ἴδιας τάσης. Στήν Ἀμερική καί τήν Ἀγγλία σέ συνθῆκες πλήρους πολιτικῆς ἐλευθερίας, σέ συνθῆκες ἔλλειψης μιᾶς ὁποιασδήποτε ἤ, τουλάχιστο, μιᾶς κάπως ζωντανῆς ἐπαναστατικῆς καί σοσιαλιστικῆς παράδοσης τοῦ προλεταριάτου, αὐτή ἡ ὄξυνση ἐκφράζεται στό δυνάμωμα τοῦ κινήματος κατά τῶν τράστ, στήν ἐξαιρετική ἀνάπτυξη τοῦ σοσιαλισμοῦ καί τῆς προσοχῆς πού δίνουν σ' αὐτόν οἱ εὔπορες τάξεις, στό πέρασμα τῶν ἐργατικῶν, κάποτε καθαρά οἰκονομικῶν ὀργανώσεων στήν προγραμματισμένη καί αὐτοτελή προλεταριακή πολιτική πάλη. Στήν Αὐστρία καί τή Γερμανία, καί ἐνμέρει καί στίς σκανδιναβικές χῶρες, ἡ ὄξυνση τῆς ταξικῆς πάλης ἐκφράζεται στόν ἐκλογικό ἀγώνα, στή σχέση τῶν κομμάτων, στήν προσέγγιση μεταξύ τους ὅλων χωρίς ἐξαίρεση τῶν ἀστῶν κάθε χρώματος ἐνάντια στόν κοινό ἐχθρό, τό προλεταριάτο, στήν ἔνταση τῶν δικαστικῶν καί ἀστυνομικῶν διώξεων. Τά δυό ἐχθρικά στρατόπεδα ἀργά, μά σταθερά μεγαλώνουν τίς δυνάμεις τους, δυναμώνουν τίς ὀργανώσεις τους, ξεχωρίζουν ὅλο καί πιό ἔντονα τό ἕνα ἀπό τό ἄλλο σέ ὅλη τήν κοινωνική ζωή, σάν νά ἑτοιμάζονται, σιωπηλά καί μέ περισυλλογή, γιά τίς ἐπερχόμενες ἐπαναστατικές μάχες. Στίς λατινικές χῶρες— στήν Ἰταλία καί ἰδιαίτερα στή Γαλλία—ἡ ὄξυνση τῆς ταξικῆς πάλης ἐκδηλώνεται μέ ἐξαιρετικά θυελλώδεις, ἀπότομες, κάποτε καθαρά ἐπαναστατικές ἐκρήξεις, ὅταν τό κρυφό μίσος τοῦ προλεταριάτου πρός τούς καταπιεστές του ξεσπάει ξαφνικά μέ δύναμη καί οἱ «εἰρηνικές» συνθῆκες τῆς κοινοβουλευτικῆς πάλης ἀντικαθασταίνονται ἀπό σκηνές ἀληθινοῦ ἐμφυλίου πολέμου.

Τό διεθνές ἐπαναστατικό κίνημα τοῦ προλεταριάτου δέν προχωρεῖ καί δέν μπορεῖ νά προχωρεῖ ἰσόμετρα καί μέ τίς ἴδιες μορφές στίς διάφορες χῶρες. Ἡ πλήρης καί πολύπλευρη χρησιμοποίηση ὅλων τῶν δυνατοτήτων σ'ὅλα τά πεδία δράσης διαμορφώνεται μονάχα σάν ἀποτέλεσμα τῆς ταξικῆς πάλης τῶν ἐργατῶν τῶν διαφόρων χωρῶν. Ἡ κάθε χώρα φέρνει τά δικά της πολύτιμα, πρωτότυπα χαρακτηριστικά στόν κοινό χείμαρο, μά στήν κάθε ξεχωριστή χώρα τό κίνημα παρουσιάζει τή μιά ἤ τήν ἄλλη μονόπλευρη τάση, τοῦτες ἤ ἐκεῖνες τίς θεωρητικές ἤ πρακτικές ἐλλείψεις τῶν ξεχωριστῶν σοσιαλιστικῶν κομμάτων. Γενικά βλέπουμε καθαρά ἕνα τεράστιο βῆμα τοῦ διεθνοῦς σοσιαλισμοῦ πρός τά μπρός, συσπείρωση τῶν ἑκατομμυρίων τῶν στρατιῶν τοῦ προλεταριάτου σέ μιά ὁλόκληρη σειρά συγκεκριμένες συγκρούσεις μέ τόν ἐχθρό, πλησίασμα τοῦ ἀποφασιστικοῦ ἀγώνα ἐνάντια στήν ἀστική τάξη, ἀγώνα πού εἶναι πολλές φορές πιό *προπαρασκευασμένος* ἀπό μέρους τῆς ἐργατικῆς τάξης ἀπό ὅσο ἦταν τόν καιρό τῆς Κομμούνας, αὐτῆς τῆς τελευταίας μεγάλης ἐξέγερσης τῶν προλεταρίων.

Καί τό βῆμα αὐτό πρός τά μπρός ὅλου τοῦ διεθνοῦς σοσιαλισμοῦ, παράλληλα μέ τήν ὄξυνση τῆς ἐπαναστατικῆς-δημοκρατικῆς πάλης στήν Ἀσία, βάζει τή ρωσική ἐπανάσταση σέ ἰδιαίτερες καί ἐξαιρετικά δύσκολες συνθῆκες. Ἡ ρωσική ἐπανάσταση ἔχει ἕνα μεγάλο διεθνή σύμμαχο καί στήν Εὐρώπη καί στήν Ἀσία, μά μαζί μ' αὐτό καί *ἀκριβῶς σάν συνέπεια αὐτοῦ* ἔχει ὄχι μονάχα ἕνα ἐθνικό, ὄχι μονάχα τό ρωσικό, μά καί ἕνα *διεθνή* ἐχθρό. Ἡ ἀντίδραση ἐνάντια στήν ἐντεινόμενη πάλη τοῦ προλεταριάτου εἶναι ἀναπόφευκτη σ' ὅλες τίς καπιταλιστικές χῶρες, καί ἡ ἀντίδραση αὐτή συσπειρώνει τίς ἀστικές κυβερνήσεις ὅλου τοῦ κόσμου ἐνάντια σέ κάθε λαϊκό κίνημα, ἐνάντια σέ κάθε ἐπανάσταση καί στήν Ἀσία καί ἰδιαίτερα στήν Εὐρώπη. Οἱ ὀπορτουνιστές στό κόμμα μας, σάν τήν πλειοψηφία τῶν ρώσων φιλελεύθερων διανοουμένων, ὀνειρεύονται ὥς τώρα μιά τέτια ἀστική ἐπανάσταση στή Ρωσία, πού «δέν θά ἀπωθοῦσε» τήν ἀστική τάξη, δέν θά τήν τρόμαζε, δέν θά προκαλοῦσε «ὑπέρμετρη» ἀντίδραση, δέν θά ὁδηγοῦσε στήν κατάληψη τῆς ἐξουσίας ἀπό τίς ἐπαναστατικές τάξεις. Μάταιες ἐλπίδες! Οὐτοπία φιλισταίων! Τό εὔφλεκτο ὑλικό αὐξάνει τόσο γοργά σ' ὅλα τά ἀναπτυγμένα κράτη τοῦ κόσμου, ἡ πυρκαγιά ἁπλώνεται τόσο ἔκδηλα στά περισσότερα κράτη τῆς Ἀσίας, πού χτές ἀκόμη κοιμοῦνταν ἕνα βαθύ ὕπνο, ὥστε

τό δυνάμωμα τῆς διεθνοῦς ἀστικῆς ἀντίδρασης καί ἡ ὄξυνση κάθε ξεχωριστῆς ἐθνικῆς ἐπανάστασης νά εἶναι ἀπολύτως ἀναπόφευκτα.

Ἡ ἀντεπανάσταση στή Ρωσία δέν ἐκπληρώνει καί δέν μπορεῖ νά ἐκπληρώσει τά ἱστορικά καθήκοντα τῆς ἐπανάστασής μας. Ἡ ρωσική ἀστική τάξη κλίνει ἀναπόφευκτα ὅλο καί περισσότερο πρός τήν πλευρά τοῦ διεθνοῦς ἀντιπρολεταριακοῦ καί ἀντιδημοκρατικοῦ ρεύματος. Τό ρωσικό προλεταριάτο δέν πρέπει νά ὑπολογίζει στούς φιλελεύθερους συμμάχους. Πρέπει νά βαδίζει ἀνεξάρτητα τό δρόμο του πρός τήν πλήρη νίκη τῆς ἐπανάστασης, στηριζόμενο στήν ἀνάγκη τῆς βίαιης λύσης τοῦ ἀγροτικοῦ προβλήματος στή Ρωσία ἀπό τίς ἴδιες τίς ἀγροτικές μάζες, βοηθώντας τες ν' ἀνατρέψουν τήν κυριαρχία τῶν μαυροεκατονταρχιτῶν τσιφλικάδων καί τῆς μαυροεκατονταρχίτικης ἀπολυταρχίας, βάζοντας σάν καθῆκον του τή δημοκρατική δικτατορία τοῦ προλεταριάτου καί τῆς ἀγροτιᾶς στή Ρωσία καί μήν ξεχνώντας πώς ἡ πάλη του καί οἱ νίκες του συνδέονται ἀδιάρηκτα μέ τό διεθνές ἐπαναστατικό κίνημα. Λιγότερες αὐταπάτες σχετικά μέ τό φιλελευθερισμό τῆς ἀντεπαναστατικῆς (καί στή Ρωσία καί σ' ὅλο τόν κόσμο) ἀστικῆς τάξης. Περισσότερη προσοχή στήν ἀνάπτυξη τοῦ διεθνοῦς ἐπαναστατικοῦ προλεταριάτου!

«Προλετάρι», ἀρ. φύλ. 33,
(5 τοῦ Αὐγούστου) 23 τοῦ 'Ιούλη
1908

Δημοσιεύεται σύμφωνα μέ
τό κείμενο τῆς ἐφημερίδας
«Προλετάρι»

ΑΠΟ ΜΕΡΟΥΣ ΤΗΣ ΣΥΝΤΑΞΗΣ[95]

Ἡ ἐπισκόπηση αὐτή τῶν θεωρητικῶν ἀτυχημάτων τοῦ σ. Μάσλοφ εἶναι παρμένη ἀπό ἐργασία τοῦ Ν. Λένιν, ἀφιερωμένη στή συστηματική ἀνάλυση τῶν τάσεων τῆς ἀγροτικῆς μας ἀνάπτυξης. Ἐννοεῖται πώς τό ξεσκέπασμα τῶν «πρωτότυπων» ἀγροτικῶν θεωριῶν τοῦ Μάσλοφ, πού εἶναι διαποτισμένες ἀπό τό πνεῦμα τοῦ πιό ρηχοῦ ἀναθεωρητισμοῦ, ὁδηγεῖ ἀναπόφευκτα στήν κριτική καί ὁρισμένων θέσεων τοῦ προγράμματος τοῦ κόμματος. Πάνω σ' αὐτό τό ζήτημα θεωροῦμε πολύ ἐπίκαιρη τή συζήτηση στόν κομματικό τύπο.

Ὅσο γιά τίς θεωρητικές «ἀνακαλύψεις» τοῦ σ. Μάσλοφ, ἔχουμε νά ἀπευθύνουμε σχετικά μ' αὐτές δυό λόγια στόν σ. Πλεχάνοφ ἰδιαίτερα, σάν φύλακα ἄγγελο τοῦ ἀγροτικοῦ μας ἀναθεωρητῆ.

Στό φύλλο ἀρ. 6 - 7 τῆς «Γκόλος Σοτσιάλ-Ντεμοκράτα», ἐξετάζοντας σπουδαιότατα θεωρητικά ζητήματα, εὐαρεστηθήκατε νά ἀσχοληθεῖτε παρεμπιπτόντως μέ διφορούμενους συλλογισμούς πού πρέπει νά θεωρηθοῦν *ἄπρεποι*. Ἀποφασίσατε νά δηλώσετε ἀπό τόν τύπο ὅτι ὁρισμένα μέλη τοῦ κόμματός μας γιά Σᾶς *δέν εἶναι σύντροφοι*, καί δέν εἴχατε ὡστόσο τό θάρρος νά ἐξηγήσετε ἀνοιχτά καί καθαρά, ἄν ἔχετε τήν πρόθεση νά ἐγκαταλείψετε Σεῖς τήν ὀργάνωσή μας, ἤ ἐπιδιώκετε τή διαγραφή ἀπ' αὐτήν ὁρισμένων μελῶν της; Αὐτό εἶναι ταυτόχρονα καί δειλία καί χοντροκοπιά.

Γιά σκεφτεῖτε λοιπόν, ὤ ἀδέκαστε καυγατζῆ, τά ἀναθεωρητικά κατορθώματα τοῦ Μάσλοφ Σας. Αὐτό συνέβηκε ἀκριβῶς σ' ἐκεῖνο τό μικρό βιλαέτι, ὅπου Σεῖς, ἄν κρίνουμε ἀπ' τόν τύπο, ἔχετε τή φήμη ἑνός φοβεροῦ Ντουμπάτζε. Ποῦ εἶναι λοιπόν ἡ κριτική Σας τῶν ἀναθεωρητικῶν ἐπινοήσεων τοῦ σ. Μάσλοφ; Ποῦ εἶναι ἡ ὑπεράσπιση ἀπό Σᾶς τῆς οἰκονομικῆς

θεωρίας τοῦ Κάρλ Μάρξ; Καί ποιός, ἄν ὄχι Σεῖς, ὑποστήριζε μέ κάθε τρόπο τόν Μάσλοφ καί τόν ὑποβοηθοῦσε;

Οἱ κομματικοί μας Φάμουσοφ δέν ἔχουν ἀντίρηση νά παίξουν τό ρόλο ἀμείλικτα-αὐστηρῶν ἀγωνιστῶν τοῦ μαρξισμοῦ, μά γιά χάρη τῆς φραξιονιστικῆς κουμπαριᾶς δέν ἔχουν ἀντίρηση καί νά σκεπάσουν σοβαρότατες παρεκκλίσεις ἀπό τό μαρξισμό!

«Προλετάρι», ἀρ. φύλ. 33,
(5 τοῦ Αὐγούστου) 23 τοῦ Ἰούλη 1908

Δημοσιεύεται σύμφωνα μέ τό
κείμενο τῆς ἐφημερίδας
«Προλετάρι»

Ο ΠΟΛΕΜΟΧΑΡΗΣ ΜΙΛΙΤΑΡΙΣΜΟΣ ΚΑΙ Η ΑΝΤΙΜΙΛΙΤΑΡΙΣΤΙΚΗ ΤΑΚΤΙΚΗ ΤΗΣ ΣΟΣΙΑΛΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑΣ

I

Οἱ διπλωμάτες βρίσκονται σέ ζωηρή κίνηση. Βροχή πέφτουν οἱ «διακοινώσεις», οἱ «ἐκθέσεις», οἱ «δηλώσεις». Οἱ ὑπουργοί κρυφομιλοῦν πίσω ἀπό τίς πλάτες τῶν ἐστεμμένων ἀνδρεικέλων, πού «στερεώνουν τήν εἰρήνη» μέ τά ποτήρια τῆς σαμπάνιας στά χέρια. Μά οἱ «ὑπήκοοι» ξέρουν πολύ καλά πώς, ὅταν μαζεύονται τά κοράκια, σημαίνει πώς μυρίζει ψοφίμι. Καί ὁ συντηρητικός λόρδος Κρόμερ δήλωσε στήν ἀγγλική Βουλή ὅτι «ζοῦμε σέ ἐποχή πού διακυβεύονται τά ἐθνικά (;) συμφέροντα, ἐξάπτονται τά πάθη καί ἐμφανίζεται ὁ κίνδυνος καί τό ἐνδεχόμενο σύγκρουσης, ὅσο κι' ἄν εἶναι εἰρηνικές (!) οἱ προθέσεις τῶν κυβερνητῶν».

Εὔφλεκτο ὑλικό συσσωρεύτηκε τόν τελευταῖο καιρό ἀρκετό, καί ὅλο καί αὐξάνει. Ἡ ἐπανάσταση στήν Περσία ἀπειλεῖ νά ἀνακατέψει ὅλα τά διαχωρίσματα: τίς «σφαῖρες ἐπιροῆς», πού ἔχουν χαράξει ἐκεῖ οἱ εὐρωπαϊκές Δυνάμεις. Τό συνταγματικό κίνημα στήν Τουρκία ἀπειλεῖ νά ἀποσπάσει αὐτό τό τσιφλίκι ἀπό τά νύχια τῶν εὐρωπαίων καπιταλιστῶν-ληστῶν. Καί σέ συνέχεια ὀρθώθηκαν ἀπειλητικά τά παλιά, ὀξυμένα τώρα, «ζητήματα», τό μακεδονικό, τό ζήτημα τῆς κεντρικῆς 'Ασίας, τῆς Ἄπω 'Ανατολῆς κτλ. κτλ.

Στό μεταξύ, μέ τό δίχτυ τῶν τωρινῶν φανερῶν καί μυστικῶν συνθηκῶν, συμφωνιῶν κτλ., ἀρκεῖ νά θιγεῖ μιά ὁποιαδήποτε «Δύναμη» ἀπό μιά ἀσήμαντη ἀφορμή γιά «ν' ἀνάψει ἀπό τή σπίθα ἡ φλόγα».

Καί ὅσο πιό ἀπειλητικά κραδαίνουν οἱ κυβερνήσεις τά ὅπλα ἡ μιά κατά τῆς ἄλλης, τόσο πιό ἀμείλικτα καταπνίγουν τό ἀντιμιλιταριστικό κίνημα στήν ἴδια τους τή χώρα. Οἱ διωγ-

μοί κατά τῶν ἀντιμιλιταριστῶν ἐντείνονται καί ἐπεκτείνονται. Ἡ «ριζοσπαστική-σοσιαλιστική» κυβέρνηση τῶν Κλεμανσώ-Μπριάν χρησιμοποιεῖ τή βία ὄχι χειρότερα ἀπό τήν γιουνκερική-συντηρητική κυβέρνηση τοῦ Μπύλοφ. Ἡ διάλυση τῶν «ὀργανώσεων νεολαίας» σ' ὅλη τή Γερμανία, πού ἦρθε σάν ἀποτέλεσμα τῆς ἐφαρμογῆς τοῦ νέου νόμου σχετικά μέ τά σωματεῖα καί τίς συγκεντρώσεις, πού ἀπαγορεύει τήν παρουσία σέ πολιτικές συγκεντρώσεις προσώπων κάτω τῶν 20 ἐτῶν, δυσκόλεψε ἐξαιρετικά τήν ἀντιμιλιταριστική ζύμωση στή Γερμανία.

Αὐτό εἶχε σάν ἀποτέλεσμα νά ξαναζωντανέψει στόν κομματικό τύπο ἡ συζήτηση γιά τήν ἀντιμιλιταριστική τακτική τῶν σοσιαλιστῶν, πού εἶχε σταματήσει ἀπό τόν καιρό τοῦ συνεδρίου τῆς Στουτγάρδης[96].

Ἀπό πρώτη ματιά αὐτό εἶναι περίεργο φαινόμενο: παρόλη τήν τόσο ἐξώφθαλμη σπουδαιότητα αὐτοῦ τοῦ ζητήματος, παρόλο τό τόσο φανερό, χτυπητό κακό πού προξενεῖ ὁ μιλιταρισμός στό προλεταριάτο, εἶναι δύσκολο νά βρεθεῖ ἄλλο ζήτημα πού γύρω του νά ὑπῆρξαν τόσες ταλαντεύσεις, τόσες διαφωνίες μέσα στούς κύκλους τῶν σοσιαλιστῶν τῆς Δύσης, ὅσες στίς συζητήσεις γιά τήν ἀντιμιλιταριστική τακτική.

Οἱ βασικές ἀρχές γιά τή σωστή λύση αὐτοῦ τοῦ ζητήματος ἔχουν καθοριστεῖ ἀπό καιρό, πολύ καθαρά καί δέν προκαλοῦν διαφωνίες. Ὁ σύγχρονος μιλιταρισμός εἶναι ἀποτέλεσμα τοῦ καπιταλισμοῦ. Καί στίς δυό μορφές του εἶναι «ζωντανή ἐκδήλωση» τοῦ καπιταλισμοῦ: σάν στρατιωτική δύναμη πού χρησιμοποιεῖται ἀπό τά καπιταλιστικά κράτη στίς ἐξωτερικές τους συγκρούσεις («Militarismus nach aussen», ὅπως ἐκφράζονται οἱ γερμανοί), καί σάν ὅπλο πού στά χέρια τῶν κυρίαρχων τάξεων χρησιμεύει γιά τήν κατάπνιξη κάθε κινήματος (οἰκονομικοῦ καί πολιτικοῦ) τοῦ προλεταριάτου («Militarismus nach innen»). Ἡ ἄποψη αὐτή βρῆκε ὁλοκληρωμένη ἔκφραση στίς ἀποφάσεις μιᾶς σειρᾶς διεθνῶν συνεδρίων (στό Παρίσι τό 1889, στίς Βρυξέλλες τό 1891, στή Ζυρίχη τό 1893 καί, τέλος, στή Στουτγάρδη τό 1907)[97]. Ἡ ἀπόφαση τῆς Στουτγάρδης δίνει τόν πιό διεξοδικό προσδιορισμό αὐτῆς τῆς σύνδεσης ἀνάμεσα στό μιλιταρισμό καί στόν καπιταλισμό, ἄν καί σύμφωνα μέ τήν ἡμερήσια διάταξη («οἱ διεθνεῖς συγκρούσεις») τό Συνέδριο τῆς Στουτγάρδης ἀσχολήθηκε περισσότερο μ' ἐκείνη τήν πλευρά τοῦ μιλιταρισμοῦ πού οἱ γερμανοί τήν ὀνομάζουν «Militarismus nach aussen» («ἐξωτερική»). Νά τό σχετικό μέρος αὐτῆς τῆς ἀπόφασης: «Οἱ πόλε-

μοι ἀνάμεσα στά καπιταλιστικά κράτη εἶναι συνήθως συνέπεια τοῦ ἀνταγωνισμοῦ τους στήν παγκόσμια ἀγορά,γιατί τό κάθε κράτος προσπαθεῖ ὄχι μονάχα νά ἐξασφαλίσει γιά τόν ἑαυτό του μιά περιοχή κατανάλωσης, μά καί νά κατακτήσει νέες περιοχές, καί τόν κυριότερο ρόλο ἐδῶ τόν παίζει ἡ ὑποδούλωση ξένων λαῶν καί χωρῶν. Οἱ πόλεμοι αὐτοί γεννιοῦνται ἀκόμη ἀπό τούς ἀδιάκοπους στρατιωτικούς ἐξοπλισμούς πού προκαλοῦνται ἀπό τό μιλιταρισμό, ὁ ὁποῖος ἀποτελεῖ τό κυριότερο ὄργανο ταξικῆς κυριαρχίας τῆς ἀστικῆς τάξης καί πολιτικῆς καθυπόταξης τῆς ἐργατικῆς τάξης.

Τούς πολέμους τούς εὐνοοῦν οἱ ἐθνικιστικές προλήψεις πού καλλιεργοῦνται συστηματικά στίς πολιτισμένες χῶρες πρός τό συμφέρον τῶν κυρίαρχων τάξεων μέ σκοπό νά περισπάσουν τήν προσοχή τῶν προλεταριακῶν μαζῶν ἀπό τά ταξικά τους καθήκοντα καί νά τίς ὑποχρεώσουν νά ξεχάσουν τό χρέος τῆς διεθνοῦς ταξικῆς ἀλληλεγγύης.

Ἔτσι, οἱ πόλεμοι ἔχουν τή ρίζα τους στήν ἴδια τή φύση τοῦ καπιταλισμοῦ. Θά σταματήσουν μονάχα τότε, ὅταν θά πάψει νά ὑπάρχει τό καπιταλιστικό καθεστώς, ἤ ὅταν ὁ τεράστιος ὄγκος ἀνθρώπινων θυσιῶν καί χρηματικῶν δαπανῶν πού προκαλοῦνται ἀπό τήν ἀνάπτυξη τῆς πολεμικῆς τεχνικῆς, καί ἡ λαϊκή ἀγανάκτηση πού προκαλεῖται ἀπό τούς ἐξοπλισμούς, θά ὁδηγήσουν στήν κατάργηση αὐτοῦ τοῦ συστήματος.

Ἡ ἐργατική τάξη πού εἶναι ὁ κύριος προμηθευτής στρατιωτῶν καί πού πάνω της κατά κύριο λόγο πέφτουν οἱ ὑλικές θυσίες, εἶναι ἰδιαίτερα ὁ φυσικός ἐχθρός τῶν πολέμων, γιατί οἱ πόλεμοι ἔρχονται σέ ἀντίθεση πρός τό σκοπό πού αὐτή ἐπιδιώκει: τή δημιουργία ἑνός οἰκονομικοῦ συστήματος πού θά βασίζεται στή σοσιαλιστική ἀρχή καί θά πραγματοποιήσει στήν πράξη τήν ἀλληλεγγύη τῶν λαῶν»...

II

Ἔτσι λοιπόν, ἡ σχέση, στή βάση ἀρχῶν, ἀνάμεσα στό μιλιταρισμό καί στόν καπιταλισμό ἔχει καθοριστεῖ σταθερά στίς γραμμές τῶν σοσιαλιστῶν καί σ' αὐτό τό σημεῖο δέν ὑπάρχουν διαφωνίες. Μά ἡ ἀναγνώριση αὐτῆς τῆς σχέσης δέν καθορίζει ἀκόμη μέ συγκεκριμένο τρόπο τήν ἀντιμιλιταριστική *τακτική* τῶν σοσιαλιστῶν, δέν λύνει τό πρακτικό πρόβλημα, πῶς ν' ἀγωνιστοῦμε ἐνάντια στό βάρος τοῦ μιλιταρισμοῦ καί πῶς νά ἐμποδίσουμε τούς πολέμους. Καί νά, στίς ἀπαντήσεις πού δίνονται σ' αὐτά ἀκριβῶς τά ἐρωτήματα παρατηρεῖται

μιά σημαντική διαφορά γνωμῶν ἀνάμεσα στούς σοσιαλιστές. Τίς διαφωνίες αὐτές μποροῦσε κανείς νά τίς διαπιστώσει πολύ καθαρά στό συνέδριο τῆς Στουτγάρδης.

Στόν ἕνα πόλο στέκονται οἱ γερμανοί σοσιαλδημοκράτες τύπου Φόλμαρ. Μιά καί ὁ μιλιταρισμός εἶναι γέννημα τοῦ καπιταλισμοῦ, λένε αὐτοί, μιά καί οἱ πόλεμοι εἶναι ἀπαραίτητος συνοδοιπόρος τῆς καπιταλιστικῆς ἀνάπτυξης, δέν χρειάζεται καμιά εἰδική ἀντιμιλιταριστική δράση. Αὐτά ἀκριβῶς δήλωσε ὁ Φόλμαρ στό κομματικό συνέδριο τοῦ Ἔσσεν. Στό ζήτημα τί στάση πρέπει νά κρατήσουν οἱ σοσιαλδημοκράτες σέ περίπτωση κήρυξης πολέμου, ἡ πλειοψηφία τῶν γερμανῶν σοσιαλδημοκρατῶν, μ᾽ ἐπικεφαλῆς τόν Μπέμπελ καί τόν Φόλμαρ, ἐπιμένουν στή θέση ὅτι οἱ σοσιαλδημοκράτες πρέπει νά ὑπερασπίσουν τήν πατρίδα τους ἀπό τήν ἐπίθεση, ὅτι εἶναι ὑποχρεωμένοι νά πάρουν μέρος σ᾽ ἕναν «ἀμυντικό» πόλεμο. Αὐτή ἡ θέση ὁδήγησε τόν Φόλμαρ νά δηλώσει στή Στουτγάρδη πώς «ὅλη ἡ ἀγάπη γιά τήν ἀνθρωπότητα δέν μπορεῖ νά μᾶς ἐμποδίσει νά εἴμαστε καλοί γερμανοί», κι᾽ ἔκανε τό σοσιαλδημοκράτη βουλευτή Νόσκε νά διακηρύξει στό Ράϊχσταγκ ὅτι σέ περίπτωση πολέμου κατά τῆς Γερμανίας «οἱ σοσιαλδημοκράτες δέν θά μείνουν πίσω ἀπό τά ἀστικά κόμματα καί θά πάρουν τό τουφέκι ἐπ᾽ ὤμου». Ἀπό δῶ καί πέρα στόν Νόσκε δέν ἔμεινε παρά ἕνα μονάχα βῆμα γιά νά δηλώσει: «ἐπιθυμοῦμε νά ἐξοπλιστεῖ ἡ Γερμανία ὅσο τό δυνατό περισσότερο».

Στόν ἄλλο πόλο βρίσκεται ἡ ὀλιγάριθμη ὁμάδα τῶν ὀπαδῶν τοῦ Ἐρβέ. Τό προλεταριάτο δέν ἔχει πατρίδα, σκέπτονται οἱ ἐρβεϊστές. Συνεπῶς, ὅλοι οἱ πόλεμοι εἶναι πρός τό συμφέρον τῶν καπιταλιστῶν. Συνεπῶς, τό προλεταριάτο πρέπει ν᾽ ἀγωνιστεῖ ἐνάντια σέ κάθε πόλεμο. Σέ κάθε κήρυξη πολέμου τό προλεταριάτο πρέπει ν᾽ ἀπαντήσει μέ στρατιωτική ἀπεργία καί ἐξέγερση. Σ᾽ αὐτό κυρίως πρέπει νά συνίσταται ἡ ἀντιμιλιταριστική προπαγάνδα. Γιαυτό ὁ Ἐρβέ πρότεινε στή Στουτγάρδη τό ἀκόλουθο σχέδιο ἀπόφασης: «...Τό συνέδριο καλεῖ ν᾽ ἀπαντήσουμε *σέ κάθε κήρυξη πολέμου, ἀπό ὁπουδήποτε κι᾽ ἄν προέρχεται,* μέ στρατιωτική ἀπεργία καί ἐξέγερση».

Αὐτές εἶναι οἱ δυό θέσεις «τῶν ἄκρων» σ᾽ αὐτό τό ζήτημα, μέσα στίς γραμμές τῶν σοσιαλιστῶν τῆς Δύσης. «Ὅπως ὁ ἥλιος σέ μιά μικρή σταγόνα νερό», ἔτσι καθρεφτίζονται σ᾽ αὐτές τίς θέσεις οἱ δυό ἀρώστιες πού ἐξακολουθοῦν ἀκόμη νά ζημιώνουν τή δράση τοῦ σοσιαλιστικοῦ προλεταριάτου στή Δύση: οἱ ὀπορτουνιστικές τάσεις, ἀπό τό ἕνα μέρος, καί ἡ ἀναρχική λογοκοπία, ἀπό τό ἄλλο.

Πρίν ἀπ' ὅλα, μερικές παρατηρήσεις σχετικά μέ τόν πατριωτισμό. Τό ὅτι «οἱ προλετάριοι δέν ἔχουν πατρίδα», αὐτό πραγματικά εἰπώθηκε στό «Μανιφέστο τοῦ Κομμουνιστικοῦ κόμματος». Τό ὅτι ἡ θέση τῶν Φόλμαρ, Νόσκε καί Σία «χτυπάει κατάμουτρα» αὐτή τή βασική ἀρχή τοῦ *διεθνοῦς* σοσιαλισμοῦ, εἶναι ἐπίσης σωστό. Ὅμως ἀπό δῶ δέν βγαίνει ἀκόμη πώς εἶναι ὀρθός ὁ ἰσχυρισμός τοῦ Ἐρβέ καί τῶν ἐρβεϊστῶν ὅτι γιά τό προλεταριάτο εἶναι ἀδιάφορο σέ ποιά πατρίδα ζεῖ: ἄν ζεῖ στή μοναρχική Γερμανία, εἴτε στή δημοκρατική Γαλλία, εἴτε στή δεσποτική Τουρκία. Ἡ πατρίδα, δηλ. τό δοσμένο πολιτικό, πολιτιστικό καί κοινωνικό περιβάλλον, εἶναι ὁ πιό ἰσχυρός παράγοντας στήν ταξική πάλη τοῦ προλεταριάτου. Καί ἄν ἔχει ἄδικο ὁ Φόλμαρ, πού διαπιστώνει μιά κάποια «γνήσια γερμανική» στάση τοῦ προλεταριάτου ἀπέναντι στήν «πατρίδα», δέν ἔχει λιγότερο ἄδικο καί ὁ Ἐρβέ, ὅταν ἀντιμετωπίζει μ' ἕνα ἀσυγχώρητα μηχανικό τρόπο ἕνα τόσο σπουδαῖο παράγοντα τῆς ἀπελευθερωτικῆς πάλης τοῦ προλεταριάτου. Τό προλεταριάτο δέν μπορεῖ νά ἀντιμετωπίζει μέ ἀδιαφορία καί ἀπάθεια τίς πολιτικές, κοινωνικές καί πολιτιστικές συνθῆκες τῆς πάλης του, συνεπῶς, δέν μπορεῖ νά τοῦ εἶναι ἀδιάφορη καί ἡ τύχη τῆς χώρας του. Μά ἡ τύχη τῆς χώρας του δέν μπορεῖ νά τόν ἐνδιαφέρει παρά *στό βαθμό* πού αὐτό ἀφορᾶ τήν ταξική του πάλη, κι' ὄχι ἐξαιτίας κάποιου ἀστικοῦ «πατριωτισμοῦ», πού εἶναι τελείως ἀνάρμοστο νά προφέρεται ἀπό χείλια σοσιαλδημοκρατῶν.

Πιό περίπλοκο εἶναι τό ἄλλο ζήτημα, ἡ στάση ἀπέναντι στό μιλιταρισμό καί στόν πόλεμο. Ἀπό τήν πρώτη κιόλας ματιά γίνεται ὁλοφάνερο πώς ὁ Ἐρβέ μπερδεύει ἀσυγχώρητα τά δυό αὐτά ζητήματα, ξεχνάει τήν αἰτιακή σχέση ἀνάμεσα στόν πόλεμο καί τόν καπιταλισμό. Ἄν ἀποδεχόταν τήν τακτική τοῦ Ἐρβέ, τό προλεταριάτο θά καταδίκαζε τόν ἑαυτό του σέ μιά στείρα δουλιά: ὅλη τή μαχητική του ἑτοιμότητα (μιά καί γίνεται λόγος γιά ἐξέγερση) θά τή χρησιμοποιοῦσε στήν πάλη ἐνάντια στό ἀποτέλεσμα (τόν πόλεμο), ἀφήνοντας νά ὑπάρχει ἡ αἰτία (ὁ καπιταλισμός).

Ἡ ἀναρχική μέθοδος σκέψης ἐκδηλώνεται ἐδῶ πλήρης. Ἡ τυφλή πίστη στή θαυματουργό δύναμη τῆς κάθε action directe*· ἡ ἀπόσπαση αὐτῆς τῆς «ἄμεσης δράσης» ἀπό τίς γενικές κοινωνικοπολιτικές συνθῆκες δίχως τήν παραμικρότερη ἀνάλυσή τους· μέ δυό λόγια, ἡ «αὐθαίρετη μηχανική ἀντίλη-

* —ἄμεσης δράσης. *Ἡ Σύντ.*

ψη τῶν κοινωνικῶν φαινομένων» (σύμφωνα μέ τήν ἔκφραση τοῦ Κ. Λῆμπκνεχτ) εἶναι ὁλοφάνερη.

Τό σχέδιο τοῦ Ἐρβέ εἶναι «πολύ ἁπλό»: τή μέρα τῆς κήρυξης τοῦ πολέμου οἱ σοσιαλιστές στρατιῶτες λιποτακτοῦν καί οἱ ἔφεδροι κηρύσσουν ἀπεργία καί κάθονται στά σπίτια τους. Ὡστόσο, «ἡ ἀπεργία τῶν ἐφέδρων δέν εἶναι παθητική ἀντίσταση: ἡ ἐργατική τάξη σύντομα θά περνοῦσε στήν ἀνοιχτή ἀντίσταση, στήν ἐξέγερση, καί αὐτή ἡ τελευταία θά εἶχε πολύ περισσότερες πιθανότητες νά καταλήξει σέ θρίαμβο, μιά καί οἱ μάχιμες δυνάμεις θά βρίσκονταν στά σύνορα τῆς χώρας» (G. Hervé. «Leur patrie»*).

Νά ποιό εἶναι αὐτό τό «πραγματικό, ἄμεσο καί πρακτικό σχέδιο», καί ὁ Ἐρβέ, σίγουρος γιά τήν ἐπιτυχία του, προτείνει ν' ἀπαντοῦμε μέ στρατιωτική ἀπεργία καί ἐξέγερση στήν κάθε κήρυξη πολέμου.

Ὅπως γίνεται φανερό ἀπ' αὐτό, τό ζήτημα ἐδῶ δέν εἶναι ἄν μπορεῖ τό προλεταριάτο, ὅταν θά τό θεωρήσει σκόπιμο, ν' ἀπαντήσει μέ ἀπεργία καί ἐξέγερση στήν κήρυξη πολέμου. Ἡ συζήτηση γίνεται γιά τό ἄν πρέπει νά δεσμευτεῖ τό προλεταριάτο μέ τήν ὑποχρέωση ν' ἀπαντάει μέ ἐξέγερση στόν *κάθε* πόλεμο. Νά λύσουμε τό ζήτημα μ' αὐτό τόν τελευταῖο τρόπο, σημαίνει ν' ἀφαιροῦμε ἀπό τό προλεταριάτο τήν ἐκλογή τῆς στιγμῆς τῆς ἀποφασιστικῆς μάχης καί νά τήν παραδίνουμε στούς ἐχθρούς του· δέν εἶναι τό προλεταριάτο πού ἐκλέγει τή στιγμή τοῦ ἀγώνα, σύμφωνα μέ τά συμφέροντά του, ὅταν εἶναι ὑψηλή ἡ γενική σοσιαλιστική συνείδησή του, γερή ἡ ὀργάνωσή του, κατάλληλη ἡ εὐκαιρία κτλ. Ὄχι, οἱ ἀστικές κυβερνήσεις θά μποροῦσαν νά τό προκαλέσουν σέ ἐξέγερση ἀκόμη καί ὅταν οἱ συνθῆκες δέν θά ἦταν εὐνοϊκές γι' αὐτό, λογουχάρη, μέ τήν κήρυξη ἑνός τέτιου πολέμου πού θά εἶναι ἰδιαίτερα ἱκανός νά προκαλέσει πατριωτικά καί σωβινιστικά αἰσθήματα στά πλατιά στρώματα τοῦ πληθυσμοῦ καί πού μ' αὐτό τόν τρόπο ἀπομονώνει τό ἐξεγερμένο προλεταριάτο. Δέν πρέπει ἀκόμη νά παραβλέπει κανείς ὅτι ἡ ἀστική τάξη, — πού ἀπό τή μοναρχική Γερμανία ὥς τή δημοκρατική Γαλλία καί τή δημοκρατική Ἑλβετία καταδιώκει τόσο ἄγρια τήν ἀντιμιλιταριστική δράση σέ καιρό εἰρήνης, — μέ πόση λύσσα θά ριχνόταν ἐνάντια σέ κάθε ἀπόπειρα στρατιωτικῆς ἀπεργίας σέ περίπτωση πολέμου, σέ στιγμές πού δροῦν οἱ στρατιωτικοί νόμοι, οἱ καταστάσεις πολέμου, τά στρατοδικεῖα κτλ.

---

* —Γ. Ἐρβέ. «Ἡ πατρίδα τους». *Ἡ Σύντ.*

Ἔχει δίκιο ὁ Κάουτσκι, ὅταν λέει γιά τήν ἰδέα τοῦ Ἐρβέ: «ἡ ἰδέα τῆς στρατιωτικῆς ἀπεργίας γεννήθηκε κάτω ἀπό τήν ἐπίδραση "καλῶν" προθέσεων, εἶναι εὐγενική καί γεμάτη ἡρωϊσμό, μά εἶναι μιά ἡρωϊκή ἀνοησία».

Τό προλεταριάτο, ἄν θά τό θεωρήσει σκόπιμο καί κατάλληλο, μπορεῖ ν' ἀπαντήσει στήν κήρυξη πολέμου μέ στρατιωτική ἀπεργία. Μπορεῖ, ἀνάμεσα στά ἄλλα μέσα γιά τήν ἐπίτευξη τῆς κοινωνικῆς ἐπανάστασης, νά καταφύγει καί στή στρατιωτική ἀπεργία. Νά δεσμευθεῖ ὅμως μ' αὐτή τή «συνταγή τακτικῆς» δέν εἶναι πρός τό συμφέρον τοῦ προλεταριάτου. Ἔτσι ἀκριβῶς ἀπάντησε σ' αὐτό τό ἐπίμαχο ζήτημα τό διεθνές συνέδριο τῆς Στουτγάρδης.

III

Μά ἄν οἱ ἀντιλήψεις τῶν ἐρβεϊστῶν εἶναι «ἡρωϊκή ἀνοησία», ἡ θέση τοῦ Φόλμαρ, τοῦ Νόσκε καί τῶν ὁμοϊδεατῶν τους τῆς «δεξιᾶς πτέρυγας» εἶναι ὁπορτουνιστική δειλία. Μιά καί ὁ μιλιταρισμός εἶναι γέννημα τοῦ κεφαλαίου καί θά πέσει μαζί μ' αὐτό, — ἔλεγαν στή Στουτγάρδη καί ἰδιαίτερα στό Ἔσσεν, — δέν χρειάζεται καί εἰδική ἀντιμιλιταριστική ζύμωση: τέτια ζύμωση δέν πρέπει νά γίνεται. Μά καί ἡ ριζική λύση τοῦ ἐργατικοῦ καί τοῦ γυναικείου ζητήματος, λογουχάρη, — τούς ἀπαντοῦσαν στή Στουτγάρδη, — εἶναι ἐπίσης ἀδύνατη σέ συνθῆκες ὕπαρξης τοῦ καπιταλιστικοῦ καθεστῶτος. Ὡστόσο, ἐμεῖς ἀγωνιζόμαστε γιά τήν ἐργατική νομοθεσία, γιά τή διεύρυνση τῶν πολιτικῶν δικαιωμάτων τῶν γυναικῶν κτλ. Ἡ εἰδική ἀντιμιλιταριστική προπαγάνδα πρέπει νά διεξάγεται πιό δραστήρια, γιατί ὅλο πιό συχνές γίνονται οἱ περιπτώσεις ἀνάμιξης τῆς στρατιωτικῆς δύναμης στήν πάλη τῆς ἐργασίας ἐνάντια στό κεφάλαιο καί ὅλο καί πιό ὁλοφάνερη γίνεται ἡ σοβαρότητα τοῦ μιλιταρισμοῦ ὄχι μονάχα στή σημερινή πάλη τοῦ προλεταριάτου, μά καί στό μέλλον, στή στιγμή τῆς κοινωνικῆς ἐπανάστασης.

Ἡ εἰδική ἀντιμιλιταριστική προπαγάνδα ἔχει ὑπέρ αὐτῆς ὄχι μόνο ἐπιχειρήματα ἀπό ἄποψη ἀρχῶν, ἀλλά καί σπουδαία ἱστορική πείρα. Στό σημεῖο αὐτό προπορεύεται ἀπό τίς ἄλλες χῶρες τό Βέλγιο. Τό ἐργατικό κόμμα τοῦ Βελγίου, πλάϊ στή γενική προπαγάνδα τῶν ἰδεῶν τοῦ ἀντιμιλιταρισμοῦ, ὀργάνωσε ὁμάδες τῆς σοσιαλιστικῆς νεολαίας μέ τήν ὀνομασία «Νέα φρουρά» («Jeunes Gardes»). Οἱ ὁμάδες μιᾶς καί τῆς ἴδιας περιφέρειας συγκροτοῦν τήν Περιφερειακή Ὁμοσπονδία.

Μέ τή σειρά τους, ὅλες οἱ Περιφερειακές Ὁμοσπονδίες συνενώνονται σέ μιά Ἐθνική Ὁμοσπονδία μέ ἐπικεφαλῆς τό «Γενικό Συμβούλιο». Τά ὄργανα τῆς «Νέας φρουρᾶς» («La jeunesse — c' est l' avenir», «De Caserne», «De Loteling»* κτλ.) κυκλοφοροῦν σέ δεκάδες χιλιάδες ἀντίτυπα! Ἀπό τίς Ὁμοσπονδίες ἡ πιό ἰσχυρή εἶναι ἡ Ὁμοσπονδία τῆς Βαλλόν, πού περιλαβαίνει 62 τοπικές ὁμάδες μέ δέκα χιλιάδες μέλη. Ὁλόκληρη ἡ «Νέα φρουρά» ἀποτελεῖται σήμερα ἀπό 121 τοπικές ὁμάδες.

Παράλληλα μέ τή γραπτή ζύμωση διεξάγεται ἐντατικά καί ἡ προφορική: τό Γενάρη καί τό Σεπτέμβρη (μῆνες πρόσκλησης ἡλικιῶν) ὀργανώνονται στίς κυριότερες πόλεις τοῦ Βελγίου λαϊκές συγκεντρώσεις καί πορεῖες· μπροστά στά δημαρχεῖα, στό ὕπαιθρο, οἱ σοσιαλιστές ὁμιλητές ἐξηγοῦν στούς νεοσύλλεκτους τή σημασία τοῦ μιλιταρισμοῦ. Δίπλα στό «Γενικό Συμβούλιο» τῆς «Νέας φρουρᾶς» ἱδρύθηκε μιά «Ἐπιτροπή παραπόνων», πού δουλιά της εἶναι νά μαζεύει στοιχεῖα γιά ὅλες τίς ἀδικίες πού γίνονται στούς στρατῶνες. Αὐτά τά στοιχεῖα δημοσιεύονται καθημερινά στό κεντρικό ὄργανο τοῦ κόμματος «Le peuple»[98] σέ ξεχωριστή στήλη μέ τόν τίτλο «Ἀπό τό στρατό». Ἡ ἀντιμιλιταριστική προπαγάνδα δέν σταματάει στό κατώφλι τοῦ στρατώνα· οἱ σοσιαλιστές στρατιῶτες σχηματίζουν ὁμάδες γιά προπαγάνδα μέσα στό στρατό. Σήμερα ὑπολογίζονται σέ 15 περίπου αὐτές οἱ ὁμάδες («ἑνώσεις στρατιωτῶν»).

Κατά τό ὑπόδειγμα τοῦ Βελγίου, καί μέ παραλλαγές ὡς πρός τήν ἔνταση καί τό ὀργανωτικό ἐπίπεδο, διεξάγεται ἡ ἀντιμιλιταριστική προπαγάνδα στή Γαλλία**, στήν Ἑλβετία, στήν Αὐστρία καί σέ ἄλλες χῶρες.

Ἔτσι, ἡ εἰδική ἀντιμιλιταριστική δράση εἶναι ὄχι μονάχα εἰδικά ἀπαραίτητη, μά καί πρακτικά σκόπιμη καί ἀποδοτική. Γιαυτό, ἐφόσον ὁ Φόλμαρ ξεσηκώθηκε ἐνάντιά της, τονίζοντας πώς στή Γερμανία ὑπάρχουν ἀστυνομικές συνθῆκες πού τήν καθιστοῦν ἀδύνατη καί πώς ὑπάρχει ἐξαιτίας της κίνδυνος συντριβῆς τῶν κομματικῶν ὀργανώσεων, τό ζήτημα ἀνάγεται

---

* —«Ἡ νεολαία εἶναι τό μέλλον», «Ὁ στρατώνας», «Ὁ νεοσύλλεκτος»· *Ἡ Σύντ.*

** Μιά ἐνδιαφέρουσα ἰδιομορφία τῶν γάλλων εἶναι ἡ ὀργάνωση τῆς λεγόμενης «πεντάρας τοῦ στρατιώτη»: κάθε ἑβδομάδα ὁ ἐργάτης δίνει μιά πεντάρα στό γραμματέα τοῦ σωματείου του. Τά ποσά πού σχηματίζονται μ' αὐτό τόν τρόπο στέλνονται στούς στρατιῶτες «γιά νά τούς θυμίζουν ὅτι ἀκόμη καί μέ τή στρατιωτική στολή αὐτοί ἀνήκουν στήν ἐκμεταλλευόμενη τάξη καί ὅτι σέ καμιά περίπτωση δέν πρέπει νά τό ξεχνοῦν αὐτό».

στή συγκεκριμένη ἀνάλυση τῶν συνθηκῶν τῆς δοσμένης χώρας. Αὐτό εἶναι ζήτημα γεγονότων καί ὄχι ἀρχῶν. Ἄν κι' ἐδῶ εἶναι σωστή ἡ παρατήρηση τοῦ Ζωρές, πώς ἡ γερμανική σοσιαλδημοκρατία, πού στά νιάτα της στά δύσκολα χρόνια τῶν ἔκτακτων νόμων κατά τῶν σοσιαλιστῶν ἄντεξε στό σιδερένιο χέρι τοῦ κόμητα Βίσμαρκ, τώρα, πού ἔχει ἀναπτυχθεῖ καί δυναμώσει σέ ἀσύγκριτο βαθμό, θά μποροῦσε νά μή φοβᾶται τίς διώξεις ἀπό μέρους τῶν σημερινῶν κυβερνητῶν. Μά ὁ Φόλμαρ ἔχει πέρα γιά πέρα ἄδικο, ὅταν προσπαθεῖ νά στηριχθεῖ σέ ἐπιχειρήματα σχετικά μέ τή μή σκοπιμότητα, ἀπό ἄποψη ἀρχῶν, τῆς εἰδικῆς ἀντιμιλιταριστικῆς προπαγάνδας.

Δέν εἶναι λιγότερο διαποτισμένη ἀπό ὀπορτουνισμό καί ἡ πεποίθηση τοῦ Φόλμαρ καί τῶν ὁμοϊδεατῶν του, πώς οἱ σοσιαλδημοκράτες εἶναι ὑποχρεωμένοι νά πάρουν μέρος σέ ἀμυντικό πόλεμο. Ἡ θαυμάσια κριτική τοῦ Κάουτσκι δέν ἄφησε πέτρα πάνω σέ πέτρα ἀπ' αὐτές τίς ἀντιλήψεις. Ὁ Κάουτσκι τόνισε ὅτι συχνά εἶναι τελείως ἀδύνατο, ἰδιαίτερα σέ στιγμές πατριωτικῆς μέθης, νά ξεκαθαρίσει κανείς ἄν ὁ δοσμένος πόλεμος προκλήθηκε ἀπό ἀμυντικούς ἤ ἐπιθετικούς σκοπούς (παράδειγμα πού ἀνάφερε ὁ Κάουτσκι: ἔκανε ἐπίθεση ἤ ἀμυνόταν ἡ Ἰαπωνία στήν ἀρχή τοῦ ρωσο-ἰαπωνικοῦ πολέμου;). Οἱ σοσιαλδημοκράτες θά μπερδεύονταν στά δίχτυα τῶν διπλωματικῶν διαπραγματεύσεων, ἄν ἀποφάσιζαν νά καθορίζουν τή στάση τους ἀπέναντι στόν πόλεμο σ' ἐξάρτηση ἀπ' αὐτό τό γνώρισμα. Οἱ σοσιαλδημοκράτες μποροῦν νά βρεθοῦν ἀκόμη καί σέ τέτια θέση πού νά ἀπαιτήσουν ἐπιθετικούς πολέμους. Τό 1848 (αὐτό δέν θά ἦταν ἄσχημα νά τό θυμοῦνται καί οἱ ἐρβεϊστές) ὁ Μάρξ καί ὁ Ἔνγκελς θεωροῦσαν ἀναγκαῖο τόν πόλεμο τῆς Γερμανίας κατά τῆς Ρωσίας. Ἀργότερα προσπάθησαν νά ἐπιδράσουν πάνω στήν κοινή γνώμη τῆς Ἀγγλίας γιά νά τήν ξεσηκώσουν σέ πόλεμο κατά τῆς Ρωσίας. Ὁ Κάουτσκι φέρνει, ἀνάμεσα στ' ἄλλα, τό παρακάτω ὑποθετικό παράδειγμα: «ἄς ὑποθέσουμε — λέει — ὅτι τό ἐπαναστατικό κίνημα νικάει στή Ρωσία, καί ἡ ἐπίδραση αὐτῆς τῆς νίκης ὁδηγεῖ νά περάσει στή Γαλλία ἡ ἐξουσία στά χέρια τοῦ προλεταριάτου. Ἀπό τό ἄλλο μέρος, ἄς ὑποθέσουμε πώς ἐνάντια στή νέα Ρωσία σχηματίζεται ἕνας συνασπισμός τῶν εὐρωπαίων μοναρχῶν. Μήπως ἡ διεθνής σοσιαλδημοκρατία θ' ἀρχίσει νά διαμαρτύρεται, ἄν ἡ γαλλική δημοκρατία ἔρθει τότε σέ βοήθεια τῆς Ρωσίας;» (Κ. Κάουτσκι. «Ἡ ἄποψή μας γιά τόν πατριωτισμό καί τόν πόλεμο»).

Εἶναι ὁλοφάνερο πώς σ' αὐτό τό ζήτημα (ὅπως καί στήν

ἀντίληψη γιά τόν «πατριωτισμό») δέν εἶναι ὁ ἀμυντικός οὔτε ὁ ἐπιθετικός χαρακτήρας τοῦ πολέμου, μά τά συμφέροντα τῆς ταξικῆς πάλης τοῦ προλεταριάτου, ἤ, μᾶλλον, τά συμφέροντα τοῦ διεθνοῦς κινήματος τοῦ προλεταριάτου, πού ἀποτελοῦν τή μοναδική δυνατή σκοπιά, ἀπό τήν ὁποία μπορεῖ νά ἐξεταστεῖ καί νά λυθεῖ τό ζήτημα τῆς στάσης τῶν σοσιαλδημοκρατῶν ἀπέναντι στό ἕνα ἤ τό ἄλλο φαινόμενο στίς διεθνεῖς σχέσεις.

Ὡς ποιές ἡράκλειες στῆλες εἶναι ἱκανός νά φτάσει ὁ ὀπορτουνισμός καί σ' αὐτά τά ζητήματα, τό δείχνει ἕνα πρόσφατο δημοσίευμα τοῦ Ζωρές. Σέ μιά γερμανική φιλελεύθερηἀστική ἐφημεριδούλα ὁ Ζωρές, ἐκφράζοντας τίς ἀπόψεις του γιά τή διεθνή κατάσταση, ὑπερασπίζει τή συμμαχία τῆς Γαλλίας καί τῆς Ἀγγλίας μέ τή Ρωσία ἀπό τίς κατηγορίες γιά ἀντιειρηνικές προθέσεις καί βλέπει αὐτή τή συμμαχία σάν «ἐγγύηση τῆς εἰρήνης», χαιρετίζει τό γεγονός ὅτι «μπορέσαμε νά δοῦμε στίς μέρες μας τή συμμαχία τῆς Ἀγγλίας μέ τή Ρωσία, δυό παλιῶν ἐχθρῶν».

Μιά ὑπέροχη ἐκτίμηση αὐτῆς τῆς ἄποψης καί τσουχτερή ἀπάντηση στόν Ζωρές δίνει ἡ Ρ. Λούξεμπουργκ στό «Ἀνοιχτό γράμμα» πρός αὐτόν, στό τελευταῖο τεῦχος τῆς «Neue Zeit».

Πρῶτα ἀπ' ὅλα ἡ Ρ. Λούξεμπουργκ διαπιστώνει πώς τό νά μιλᾶμε γιά συμμαχία τῆς «Ρωσίας» καί τῆς «Ἀγγλίας» σημαίνει «νά μιλᾶμε μέ τή γλώσσα τῶν ἀστῶν πολιτικῶν», γιατί τά συμφέροντα τῶν καπιταλιστικῶν κρατῶν καί τά συμφέροντα τοῦ προλεταριάτου στήν ἐξωτερική πολιτική εἶναι ἀντίθετα καί δέν μποροῦμε νά μιλᾶμε γιά ἁρμονία συμφερόντων στόν τομέα τῶν ἐξωτερικῶν σχέσεων. Ἄν ὁ μιλιταρισμός εἶναι γέννημα τοῦ καπιταλισμοῦ, τότε καί οἱ πόλεμοι δέν μποροῦν νά ἐξαλειφθοῦν μέ τίς μηχανοραφίες τῶν κυβερνητῶν καί τῶν διπλωματῶν, καί τό καθῆκον τῶν σοσιαλιστῶν δέν εἶναι νά δημιουργοῦν αὐταπάτες σ' αὐτό τό ζήτημα, μά, ἀντίθετα, νά ξεσκεπάζουν συνεχῶς τήν ὑποκρισία καί τήν ἀδυναμία τῶν διπλωματικῶν «εἰρηνικῶν ἐνεργειῶν».

Μά τό κεντρικό σημεῖο τοῦ «γράμματος» εἶναι ἡ ἐκτίμηση τῆς συμμαχίας τῆς Ἀγγλίας καί τῆς Γαλλίας μέ τή Ρωσία, πού τόσο τήν ἐκθειάζει ὁ Ζωρές. Ἡ εὐρωπαϊκή ἀστική τάξη ἔδοσε στόν τσαρισμό τή δυνατότητα ν' ἀποκρούσει τήν ἐπαναστατική ἔφοδο. «Τώρα ἡ ἀπολυταρχία, προσπαθώντας νά μετατρέψει τήν προσωρινή νίκη κατά τῆς ἐπανάστασης σέ ὁριστική, προστρέχει πρίν ἀπ' ὅλα στό δοκιμασμένο μέσο ὅλων τῶν δεσποτικῶν καθεστώτων πού κλονίζονται, στίς ἐπιτυχίες

τῆς ἐξωτερικῆς πολιτικῆς». Ὅλες οἱ συμμαχίες τῆς Ρωσίας τώρα σημαίνουν «ἱερή συμμαχία τῆς ἀστικῆς τάξης τῆς Δυτικῆς Εὐρώπης μέ τή ρωσική ἀντεπανάσταση, μέ τούς στραγγαλιστές καί τούς δήμιους τῶν ρώσων καί τῶν πολωνῶν ἀγωνιστῶν τῆς λευτεριᾶς, σημαίνουν δυνάμωμα τῆς πιό ματοβαμένης ἀντίδρασης ὄχι μόνο μέσα στή Ρωσία, μά καί στίς διεθνεῖς σχέσεις». Γι'αυτό, τό πιό στοιχειῶδες χρέος τῶν σοσιαλιστῶν καί τῶν προλεταρίων ὅλων τῶν χωρῶν εἶναι νά ἐμποδίσουν μέ ὅλες τους τίς δυνάμεις τή συμμαχία μέ τήν ἀντεπαναστατική Ρωσία».

«Πῶς νά ἐξηγήσουμε,—ἀπευθύνεται ἡ Ρ. Λούξεμπουργκ στόν Ζωρές,—τό γεγονός ὅτι Σεῖς θά προσπαθεῖτε "μέ τόν πιό δραστήριο τρόπο" νά κάνετε τήν κυβέρνηση τῶν ματοβαμένων δημίων τῆς ρωσικῆς ἐπανάστασης καί τῆς περσικῆς ἐξέγερσης σημαίνοντα παράγοντα τῆς εὐρωπαϊκῆς πολιτικῆς, τίς ρωσικές κρεμάλες στύλους τῆς διεθνοῦς εἰρήνης, Σεῖς, πού ἄλλοτε εἴχατε ἐκφωνήσει στή γαλλική βουλή τόν θαυμάσιο λόγο ἐνάντια στό δάνειο πρός τή Ρωσία; Ἐσεῖς, πού πρίν μερικές ἑβδομάδες δημοσιεύσατε στήν ἐφημερίδα Σας «Humanité» μιά θερμή ἔκκληση πρός τήν κοινή γνώμη ἐνάντια στό αἱματηρό ἔργο τῶν στρατοδικείων στή ρωσική Πολωνία; Πῶς μποροῦν νά συμβιβαστοῦν τά εἰρηνικά σας σχέδια, πού στηρίζονται στή γαλλο-ρωσική καί τήν ἀγγλο-ρωσική συμμαχία, μέ τήν πρόσφατη διαμαρτυρία τῆς γαλλικῆς σοσιαλιστικῆς κοινοβουλευτικῆς ὁμάδας καί τῆς Διοικούσας ἐπιτροπῆς τοῦ Ἐθνικοῦ συμβουλίου τοῦ Σοσιαλιστικοῦ κόμματος ἐνάντια στό ταξίδι τοῦ Φαλλιέρ στή Ρωσία, μ' αὐτή τή διαμαρτυρία πού φέρνει τήν ὑπογραφή Σας καί πού μέ θερμές ἐκφράσεις ὑπερασπίζει τά συμφέροντα τῆς ρωσικῆς ἐπανάστασης; Ἄν ὁ πρόεδρος τῆς Γαλλικῆς δημοκρατίας θελήσει νά ἐπικαλεστεῖ τίς ἀντιλήψεις Σας γιά τή διεθνή κατάσταση, τότε, ἀπαντώντας στή διαμαρτυρία Σας, θά δηλώσει: ὅποιος ἐπιδοκιμάζει τό σκοπό, πρέπει νά ἐπιδοκιμάσει καί τά μέσα, ὅποιος θεωρεῖ τή συμμαχία μέ τήν τσαρική Ρωσία ἁρμονία τῆς διεθνοῦς εἰρήνης, αὐτός πρέπει νά δέχεται καθετί πού δυναμώνει αὐτή τή συμμαχία καί ὁδηγεῖ στή φιλία.

Τί θά λέγατε, ἄν καμιά φορά βρίσκονταν στή Γερμανία, τή Ρωσία, τήν Ἀγγλία σοσιαλιστές καί ἐπαναστάτες πού "πρός τό συμφέρον τῆς εἰρήνης" θά συνιστοῦσαν τή συμμαχία μέ τήν κυβέρνηση τῆς παλινόρθωσης ἤ μέ τήν κυβέρνηση τοῦ Θιέρσου καί τοῦ Ζύλ Φάβρ καί θά κάλυπταν αὐτή τή συμμαχία μέ τό ἠθικό τους κύρος;!!...»

Τό γράμμα αὐτό μιλάει μόνο του, καί οἱ ρῶσοι σοσιαλδημοκράτες δέν μποροῦν παρά νά χαιρετίσουν τή σ. Ρ. Λούξεμπουργκ γι' αὐτή τή διαμαρτυρία της καί γιά τήν ὑπεράσπιση τῆς ρωσικῆς ἐπανάστασης μπροστά στό διεθνές προλεταριάτο.

*«Προλετάρι», ἀρ. φύλ. 33,
(5 τοῦ Αὐγούστου) 23 τοῦ Ἰούλη
1908*

*Δημοσιεύεται σύμφωνα μέ τό κείμενο
τῆς ἐφημερίδας
«Προλετάρι»*

Η ΟΛΟΜΕΛΕΙΑ ΤΗΣ ΚΕ ΤΟΥ ΣΔΕΚΡ[99]

11 - 13 (24 - 26) ΤΟΥ ΑΥΓΟΥΣΤΟΥ 1908

Πρωτοδημοσιεύτηκε τό 1933
στή Λενινιστική Συλλογή, τόμ. XXV

Δημοσιεύεται σύμφωνα μέ
τά χειρόγραφα

1

ΔΗΛΩΣΗ ΑΠ' ΑΦΟΡΜΗ ΤΗ ΣΥΓΚΛΗΣΗ ΤΗΣ ΟΛΟΜΕΛΕΙΑΣ ΤΗΣ ΚΕ

Δήλωση :

Παίρνοντας ὑπόψη, ὅτι γίνονται προσπάθειες νά παρασιωπηθεῖ τό σημεῖο ἀπ' ὅπου ξεκίνησε τό συζητούμενο ἐπεισόδιο, δηλώνω κατηγορηματικά, ὅτι ἀπό τήν ἀρχή κιόλας εἰπώθηκε ἀπό μένα ἐντελῶς ξεκάθαρα τό ἑξῆς:

Σύμφωνα μέ τήν ἀνακοίνωση τοῦ Γκριγκόρι, ὁ 'Εζρά τοῦ ἔγραψε ὅτι *ὁ μικρός ἀδελφός ἀρνεῖται τό Existenzrecht* τῆς ὁλομέλειας τῆς ΚΕ*. Αὐτή λοιπόν ἡ ἀνακοίνωση, πού ἀναγνωρίζεται ὁλοκληρωτικά ἀπό τόν Γκριγκόρι, καί δέν ἀπορίπτεται φανερά ἀπό τόν 'Εζρά, ἀποτελεῖ τήν *παρανομία* τῆς ἐνέργειας τῶν μενσεβίκων καί τήν παρανομία τῆς συζήτησης ἑνός *τέτιου* ζητήματος ἀπό τήν κεντρική ἐπιτροπή τῆς Μπούντ. Γιαυτό ἐπιμένω νά βρεθεῖ τό ἴδιο τό κείμενο τοῦ γράμματος.

Λένιν

'Υποβλήθηκε στίς 12 (25) τοῦ Αὐγούστου 1908

---

* —δικαίωμα ὕπαρξης. *'Η Σύντ.*

2

ΣΧΕΔΙΟ ΑΠΟΦΑΣΗΣ ΓΙΑ ΤΟ ΕΠΕΙΣΟΔΙΟ ΣΧΕΤΙΚΑ ΜΕ ΤΗ ΣΥΓΚΛΗΣΗ ΤΗΣ ΟΛΟΜΕΛΕΙΑΣ ΤΗΣ ΚΕ

Ἡ ΚΕ ἀναθέτει στό Γραφεῖο ἐξωτερικοῦ τῆς ΚΕ νά κάνει ἀρκετά λεπτομερή ἔκθεση γιά τό λεγόμενο ἐπεισόδιο σχετικά μέ τή σύγκληση τῆς ὁλομέλειας, γιά τά γράμματα τοῦ Ἐζρά, τίς δηλώσεις τοῦ Πιότρ καί ὅλες τίς συζητήσεις, ὥστε νά φυλαχτεῖ ἡ ἔκθεση αὐτή στό ἀρχεῖο τῆς Κεντρικῆς Ἐπιτροπῆς, ἐξουσιοδοτώντας τό στενό Γραφεῖο τῆς ΚΕ νά δημοσιεύσει τήν ἔκθεση αὐτή, ὅταν γι' αὐτό παραστεῖ ἀνάγκη.

Ὑποβλήθηκε στίς 13 (26)
τοῦ Αὐγούστου 1908

3

ΣΧΕΔΙΟ ΑΠΟΦΑΣΗΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΟΡΓΑΝΩΣΗ ΚΕΝΤΡΙΚΟΥ ΓΡΑΦΕΙΟΥ ΤΟΥ ΕΞΩΤΕΡΙΚΟΥ

1) Οἱ ὁμάδες τῶν σοσιαλδημοκρατῶν τοῦ ἐξωτερικοῦ ἀναγνωρίζονται σάν ὁμάδες βοήθειας τοῦ ΣΔΕΚΡ.

2) Ἡ ΚΕ ὁρίζει νέο Κεντρικό γραφεῖο τοῦ ἐξωτερικοῦ ἀπό 10 ἄτομα. Ὅταν δέν ὑπάρχει ἡ δυνατότητα νά συνέλθει ἡ ὁλομέλεια τῆς ΚΕ, ἡ πρόσληψη ἤ ἡ ἀντικατάσταση γίνεται μονάχα μέ τήν ἔγκριση τοῦ Γραφείου ἐξωτερικοῦ τῆς ΚΕ.

3) Τό Κεντρικό γραφεῖο ἐξωτερικοῦ ἐξυπηρετεῖ τίς ἀνάγκες τῶν ὁμάδων βοήθειας στό ἐξωτερικό καί ἐκτελεῖ τίς γενικές κομματικές ἀποστολές τοῦ Γραφείου ἐξωτερικοῦ τῆς ΚΕ.

4) Στό Γραφεῖο ἐξωτερικοῦ ὑπάρχει 1 μέλος τῆς ΚΕ (πού ὁρίζεται ἀπό τήν ὁλομέλεια ἤ τό Γραφεῖο ἐξωτερικοῦ) μέ δικαίωμα veto.

5) Στό ἐγγύτερο μέλλον θά ὀργανωθεῖ κάτω ἀπό τόν ἔλεγχο τοῦ Γραφείου ἐξωτερικοῦ τῆς ΚΕ συνέδριο ὅλων κατά τό δυνατόν τῶν ὁμάδων βοήθειας τοῦ ἐξωτερικοῦ.

6) Τό Καταστατικό τοῦ συνεδρίου ἐπικυρώνεται ἀπό τό Γραφεῖο ἐξωτερικοῦ τῆς ΚΕ.

7) Στό Γραφεῖο ἐξωτερικοῦ τῆς ΚΕ ἀνατίθεται νά πάρει ὅλα τά μέτρα, γιά νά πραγματοποιηθεῖ στό συνέδριο αὐτό ἡ συνένωση ὅλων τῶν ἐθνικῶν σοσιαλδημοκρατικῶν ὁμάδων τοῦ ἐξωτερικοῦ σέ ἑνιαῖες τοπικές ὁμάδες βοήθειας τοῦ ΣΔΕΚΡ. Τό Γραφεῖο ἐξωτερικοῦ τῆς ΚΕ πρέπει νά ἔρθει σχετικά μ' αὐτό τό ζήτημα σ' ἐπαφή μέ ὅλες τίς ΚΕ τῶν ἐθνικῶν σοσιαλδημοκρατικῶν ὀργανώσεων.

8) Οἱ ὁμάδες προσφέρουν τά 85 - 90% τῶν ἐσόδων τους στό ταμεῖο τῆς ΚΕ. Ἐξαιρέσεις σέ περίπτωση ἐξαιρετικῆς ἀνάγκης (λογουχάρη, δαπάνες γιά τούς πρόσφυγες) ἐπιτρέπονται ὕστερα ἀπό ἄδεια τοῦ Γραφείου ἐξωτερικοῦ τῆς ΚΕ.

Ὑποβλήθηκε στίς 13 (26) τοῦ Αὐγούστου 1908

ΕΙΡΗΝΙΚΗ ΕΚΔΗΛΩΣΗ ΤΩΝ ΑΓΓΛΩΝ ΚΑΙ ΓΕΡΜΑΝΩΝ ΕΡΓΑΤΩΝ [100]

Ὅπως εἶναι γνωστό, ὁ ἀστικός τύπος τῆς Ἀγγλίας καί τῆς Γερμανίας καί ἰδιαίτερα οἱ κίτρινες φυλλάδες ἀπό καιρό πιά διεξάγουν μιά σωβινιστική ἐκστρατεία, ἐρεθίζοντας τή μιά χώρα ἐνάντια στήν ἄλλη. Ὁ συναγωνισμός τῶν ἄγγλων καί γερμανῶν καπιταλιστῶν στήν παγκόσμια ἀγορά γίνεται ὅλο καί πιό λυσσαλέος. Ἡ προηγούμενη ὑπεροχή τῆς Ἀγγλίας καί ἡ ἀμέριστη κυριαρχία της στήν παγκόσμια ἀγορά ἀνήκουν στό παρελθόν. Ἡ Γερμανία ἀνήκει στίς καπιταλιστικές χῶρες πού ἀναπτύσσονται ἐξαιρετικά γοργά, καί τά προϊόντα τῆς βιομηχανίας της ὅλο καί περισσότερο γυρεύουν κατανάλωση στό ἐξωτερικό. Ἡ πάλη γιά τίς ἀποικίες, οἱ συγκρούσεις τῶν ἐμπορικῶν συμφερόντων ἔγιναν στήν καπιταλιστική κοινωνία μιά ἀπό τίς κύριες αἰτίες πολέμων. Καί δέν εἶναι παράξενο ὅτι οἱ καπιταλιστές καί τῶν δυό χωρῶν θεωροῦν τόν πόλεμο ἀνάμεσα στήν Ἀγγλία καί στή Γερμανία ἀναπόφευκτο καί οἱ ἐκπρόσωποι τῆς στρατοκρατίας κι' ἐκεῖ κι' ἐδῶ τόν θεωροῦν χωρίς περιστροφές ἐπιθυμητό. Οἱ ἄγγλοι σωβινιστές θέλουν νά ὑπονομεύσουν τή δύναμη τοῦ ἐπικίνδυνου ἀνταγωνιστῆ, συντρίβοντας τή θαλάσσια ἰσχύ τῆς Γερμανίας, πού γιά τήν ὥρα εἶναι ἀσύγκριτα πιό ἀδύνατη σ' αὐτό τό πεδίο ἀπό τήν Ἀγγλία. Οἱ γερμανοί γιοῦνκερ καί στρατηγοί, μ' ἐπικεφαλῆς τό βουρβῶνο Γουλιέλμο Β' ἀνυπομονοῦν ν' ἁρπαχτοῦν μέ τήν Ἀγγλία, ἐλπίζοντας στή δυνατότητα νά χρησιμοποιήσουν τήν ὑπεροχή τῶν δυνάμεων ξηρᾶς καί ὀνειρεύονται μέ τό θόρυβο τῶν πολεμικῶν νικῶν νά καταπνίξουν τήν ὁλοένα αὐξανόμενη δυσαρέσκεια τῶν ἐργατικῶν μαζῶν καί τήν ὄξυνση τῆς ταξικῆς πάλης στή Γερμανία.

Ἐνάντια στόν αὐξανόμενο κίνδυνο τοῦ πολέμου ἀποφάσι-

σαν νά ἐκδηλωθοῦν δημόσια οἱ ἄγγλοι καί οἱ γερμανοί ἐργάτες. Οἱ ἐργατικές ἐφημερίδες καί τῶν δυό χωρῶν ἀπό καιρό διεξάγουν σταθερή πάλη ἐνάντια στό σωβινισμό καί στό μιλιταρισμό. Τώρα ὅμως χρειάστηκε μιά κάπως πιό ἐπιβλητική ἐκδήλωση τῆς θέλησης τῆς ἐργατικῆς τάξης ἀπ' ὅ,τι γινόταν μέσω τῶν ὀργάνων τοῦ τύπου. Οἱ ἄγγλοι ἐργάτες ἀποφάσισαν νά στείλουν μιά ἀντιπροσωπεία στό Βερολίνο γιά νά διατρανώσουν μέ μιά ἐπιβλητική ἐκδήλωση τήν κοινή ἀπόφαση τοῦ προλεταριάτου καί τῆς μιᾶς καί τῆς ἄλλης χώρας νά κάνει πόλεμο ἐνάντια στόν πόλεμο.

Ἡ συγκέντρωση ἔγινε στό Βερολίνο τήν Κυριακή τῆς 20 (7) τοῦ Σεπτέμβρη. Αὐτή τή φορά οἱ ἀντιπρόσωποι τῶν ἄγγλων ἐργατῶν μπόρεσαν νά μιλήσουν ἀνεμπόδιστα στό προλεταριάτο τοῦ Βερολίνου. Πρίν ἀπό δυό χρόνια, ὅταν ὁ Ζ. Ζωρές ἀποφάσισε νά μιλήσει στό Βερολίνο ἐξονόματος τῆς γαλλικῆς ἐργατικῆς τάξης σέ συγκέντρωση τῶν σοσιαλδημοκρατικῶν μαζῶν, μέ σκοπό νά διαμαρτυρηθεῖ ἐνάντια στούς σωβινιστές τῆς ἀστικῆς τάξης, ἡ γερμανική κυβέρνηση τοῦ ἀπαγόρευσε νά μιλήσει στούς γερμανούς ἐργάτες. Αὐτή τή φορά ἡ γερμανική κυβέρνηση δέν τόλμησε νά διώξει τούς ἀντιπροσώπους τοῦ ἀγγλικοῦ προλεταριάτου.

Ἡ τεράστια ἐργατική συγκέντρωση συγκλήθηκε σέ μιά ἀπό τίς μεγαλύτερες αἴθουσες τοῦ Βερολίνου. Περίπου 5.000 ἄνθρωποι γέμισαν μονομιᾶς τήν αἴθουσα καί πολλές χιλιάδες ἀναγκάστηκαν νά παραμείνουν στόν κῆπο καί στό δρόμο. Τήν τάξη τήν κρατοῦσαν ἐκλεγμένοι ἐργάτες μέ κόκκινα περιβραχιόνια. Ὁ σύντροφος Λέγκιν, γνωστός ἡγέτης τῶν ἐργατικῶν συνδικάτων τῆς Γερμανίας (τῶν λεγόμενων «ἐλεύθερων», δηλ. στήν πραγματικότητα σοσιαλδημοκρατικῶν συνδικάτων), χαιρέτισε τήν ἀγγλική ἀντιπροσωπεία ἐξονόματος ὅλης τῆς πολιτικά καί ἐπαγγελματικά ὀργανωμένης ἐργατικῆς τάξης τῆς Γερμανίας. Ἀκόμη πρίν ἀπό πενήντα χρόνια — εἶπε — οἱ γάλλοι καί οἱ ἄγγλοι ἐργάτες ἐκδηλώθηκαν ὑπέρ τῆς εἰρήνης. Τότε πίσω ἀπό τούς πρωτοπόρους-σοσιαλιστές δέν ὑπῆρχαν ἀκόμη ὀργανωμένες μάζες. Τώρα οἱ ἐργατικές ἑνώσεις τῆς Ἀγγλίας καί τῆς Γερμανίας ἀριθμοῦν μαζί $4^1/_3$ ἑκατομμύρια μέλη. Ἐξονόματος αὐτῆς τῆς στρατιᾶς μιλοῦν τώρα οἱ ἄγγλοι ἀντιπρόσωποι καί ἡ συγκέντρωση τοῦ Βερολίνου γιά νά δηλώσουν ὅτι στά χέρια τῆς ἐργατικῆς τάξης βρίσκεται ἡ λύση τοῦ ζητήματος τοῦ πολέμου καί τῆς εἰρήνης.

Ὁ ἀντιπρόσωπος τῶν ἄγγλων ἐργατῶν Μάντισον, ἀπαντών-

τας, στιγμάτισε τή σωβινιστική ἐκστρατεία τῆς ἀστικῆς τάξης καί διαβίβασε τό ὑπογραμμένο ἀπό 3.000 ἐργάτες «Μήνυμα τῶν ἐργατῶν τῆς Βρετανίας πρός τούς ἐργάτες τῆς Γερμανίας»[101]. Ἀνάμεσα σ' αὐτούς πού ὑπόγραψαν, τόνισε, ὑπάρχουν ἀντιπρόσωποι καί τῶν δυό κατευθύνσεων τοῦ ἀγγλικοῦ ἐργατικοῦ κινήματος (δηλ. καί σοσιαλδημοκράτες καί ὀπαδοί τοῦ «Ἀνεξάρτητου Ἐργατικοῦ Κόμματος», πού δέν ἀκολουθοῦν ἀκόμη λίγο-πολύ συνεπή σοσιαλιστική ἄποψη). Στό μήνυμα τονίζεται ὅτι οἱ πόλεμοι ἐξυπηρετοῦν τά συμφέροντα τῶν εὔπορων τάξεων. Οἱ ἐργατικές μάζες σηκώνουν ὅλα τά βάρη τῶν πολέμων. Οἱ εὔπορες τάξεις ἐπωφελοῦνται ἀπό τίς συμφορές τοῦ λαοῦ. Ἄς συσπειρωθοῦν λοιπόν οἱ ἐργάτες γιά τήν πάλη ἐνάντια στή στρατοκρατία, γιά τήν ἐξασφάλιση τῆς εἰρήνης!

Ὕστερα ἀπό τούς λόγους τῶν ἄλλων ἄγγλων ἀντιπροσώπων καί τοῦ ἐκπροσώπου τῆς γερμανικῆς σοσιαλδημοκρατίας Ρίχαρντ Φίσερ, ἡ συγκέντρωση ἔκλεισε μέ τήν ὁμόφωνη ψήφιση ἀπόφασης πού στιγματίζει τήν «ἰδιοτελή καί κοντόφθαλμη πολιτική τῶν κυρίαρχων καί ἐκμεταλλευτριῶν τάξεων» καί ἐκφράζει τή διάθεση τῶν ἐργατῶν νά δράσουν σύμφωνα μέ τήν ἀπόφαση τοῦ διεθνοῦς συνεδρίου τῆς Στουτγάρδης, δηλ. ν' ἀγωνιστοῦν μέ ὅλες τίς δυνάμεις καί τά μέσα ἐνάντια στόν πόλεμο. Ἡ συγκέντρωση διαλύθηκε μέ τάξη μέ τό τραγούδι τῆς ἐργατικῆς μασαλιώτιδας. Διαδηλώσεις στούς δρόμους δέν ἔγιναν. Ἡ ἀστυνομία τοῦ Βερολίνου καί οἱ τοπικές στρατιωτικές ἀρχές γελάστηκαν στίς προσδοκίες τους. Χαρακτηριστικό γιά τή γερμανική τάξη πραγμάτων εἶναι ὅτι ἀκόμη καί ἡ πιό εἰρηνική ἐκδήλωση τῶν ἐργατῶν δέν ἔγινε χωρίς ἐπίδειξη τῆς ἀστυνομίας καί τοῦ στρατοῦ. Ἡ φρουρά τοῦ Βερολίνου εἶχε κινητοποιηθεῖ. Στρατιωτικά ἀποσπάσματα εἶχαν τοποθετηθεῖ, σύμφωνα μέ ἕνα αὐστηρό σχέδιο, στά πιό διαφορετικά σημεῖα τῆς πόλης, κυρίως ἔτσι πού νά μήν εἶναι εὔκολο ν' ἀντιληφθεῖ κανείς ποῦ εἶναι κρυμμένοι οἱ στρατιῶτες καί πόσοι εἶναι. Ἀστυνομικές περιπολίες γυρνοῦσαν στούς δρόμους καί στίς πλατεῖες κοντά στόν τόπο τῆς συγκέντρωσης καί ἰδιαίτερα στό δρόμο πού ὁδηγοῦσε ἀπό κεῖ πρός τό παλάτι. Τό παλάτι ἦταν ζωσμένο μ' ἕνα πραγματικό κλοιό ἀπό μεταμφιεσμένους ἀστυνομικούς καί στρατιωτικά ἀποσπάσματα κρυμμένα στίς αὐλές. Εἶχε ὀργανωθεῖ ἕνα πολύπλοκο σύστημα τοποθέτησης τῶν ἀστυνομικῶν δυνάμεων: ὁμάδες ἀστυνομικῶν στέκονταν στίς γωνιές τῶν δρόμων, ἀξιωματικοί τῆς ἀστυνομίας εἶχαν

ταχθεῖ σ' ὅλα τά «ἐπίκαιρα» σημεῖα, ποδηλατιστές ἀστυνομικοί ἐκτελοῦσαν χρέη ἀνιχνευτῶν καί ἐνημέρωναν τίς στρατιωτικές ἀρχές γιά κάθε κίνηση τοῦ «ἐχθροῦ», οἱ γέφυρες καί οἱ διαβάσεις τῆς διώρυγας φρουροῦνταν μέ τριπλή φρουρά. «Φρουροῦσαν τήν ἀπειλούμενη μοναρχία», — γράφει σαρκαστικά ἡ *«Vorwärts»*[102] γιά ὅλα αὐτά τά μέτρα τῆς κυβέρνησης τοῦ Γουλιέλμου Β'.

Γινόταν πρόβα, — θά προσθέσουμε ἐμεῖς. Ὁ Γουλιέλμος Β' καί ἡ γερμανική ἀστική τάξη ἔκαναν πρόβα τοῦ στρατιωτικοῦ ἀγώνα ἐνάντια στό ἐξεγερμένο προλεταριάτο. Τέτιες πρόβες εἶναι ἀναντίρητα καί ὁπωσδήποτε χρήσιμες καί γιά τίς ἐργατικές μάζες καί γιά τούς στρατιῶτες. Ça ira (αὐτό θά γίνει!), ὅπως λέει τό γαλλικό ἐργατικό τραγούδι. Οἱ ἐπανειλημμένες πρόβες ὁδηγοῦν — ἴσως πολύ ἀργά ἀκόμη, μά πολύ σταθερά — στή μεγάλη ἱστορική λύση.

Γράφτηκε ἀνάμεσα στίς 8 (21) τοῦ Σεπτέμβρη καί 2 (15) τοῦ Ὀχτώβρη 1908

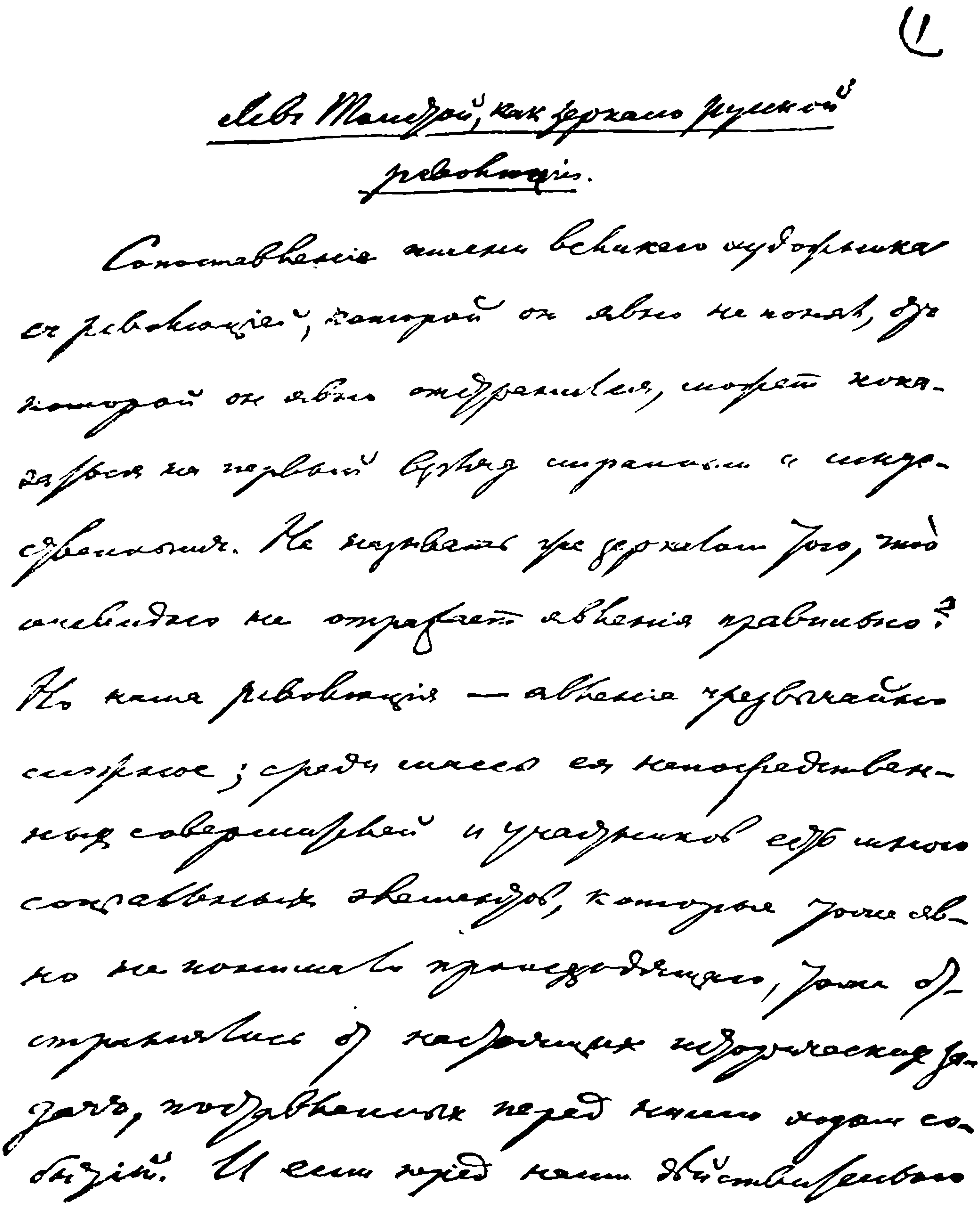
Πρωτοδημοσιεύτηκε τό 1933 στή Λενινιστική Συλλογή, τόμ. XXV

Δημοσιεύεται σύμφωνα μέ τό χειρόγραφο

Ο ΛΕΩΝ ΤΟΛΣΤΟΪ ΣΑΝ ΚΑΘΡΕΦΤΗΣ ΤΗΣ ΡΩΣΙΚΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗΣ

Ἡ ἀντιπαράθεση τοῦ ὀνόματος τοῦ μεγάλου λογοτέχνη μέ μιά ἐπανάσταση πού δέν τήν κατάλαβε καθόλου, κι᾽ ἀπ᾽ τήν ὁποία στεκόταν παράμερα, μπορεῖ ἀπό πρώτη ματιά νά φανεῖ παράξενη καί τεχνητή. Γιατί δέν μπορεῖς, βέβαια, νά ὀνομάσεις καθρέφτη κάτι πού εἶναι φανερό πώς δέν ἀντανακλᾶ σωστά ἕνα φαινόμενο. Μά ἡ ἐπανάστασή μας εἶναι ἕνα φαινόμενο ἐξαιρετικά σύνθετο. Μέσα στή μάζα τῶν ἀνθρώπων πού ἄμεσα τήν πραγματοποιοῦσαν καί ἔπαιρναν μέρος σ᾽ αὐτήν ὑπάρχουν πολλά κοινωνικά στοιχεῖα πού ἐπίσης δέν καταλάβαιναν καθόλου τό τί συνέβαινε καί τά ὁποῖα ἐπίσης στέκονταν παράμερα ἀπό τά πραγματικά ἱστορικά καθήκοντα πού ἔβαζε μπροστά τους ἡ πορεία τῶν γεγονότων. Καί ἐφόσον ἔχουμε νά κάνουμε μ᾽ ἕναν πραγματικά μεγάλο λογοτέχνη, αὐτός δέν μποροῦσε παρά νά καθρεφτίσει στά ἔργα του ἔστω καί μερικές ἀπό τίς οὐσιαστικές πλευρές τῆς ἐπανάστασης.

Ὁ νόμιμος ρωσικός τύπος πού εἶναι γεμάτος ἀπό ἄρθρα, γράμματα καί σχόλια μέ τήν εὐκαιρία τοῦ ἰωβιλαίου τῶν 80-χρονων τοῦ Τολστόϊ, λιγότερο ἀπό κάθε ἄλλο ἐνδιαφέρεται γιά τήν ἀνάλυση τῶν ἔργων του ἀπό τήν ἄποψη τοῦ χαρακτήρα τῆς ρωσικῆς ἐπανάστασης καί τῶν κινητήριων δυνάμεών της. Ὅλος αὐτός ὁ τύπος εἶναι μέχρι ἀηδίας γεμάτος ἀπό ὑποκρισία, ὑποκρισία δυό εἰδῶν: ἐπίσημη καί φιλελεύθερη. Ἡ πρώτη εἶναι ἡ χοντροκομμένη ὑποκρισία τῶν πουλημένων κοντυλοφόρων, πού χτές εἶχαν ἐντολή νά κατατρέχουν τόν Λ. Τολστόϊ, μά σήμερα νά ψάχνουν νά βροῦν σ᾽ αὐτόν πατριωτισμό καί νά προσπαθοῦν νά τηρήσουν τά προσχήματα μπροστά στήν Εὐρώπη. Τό ὅτι οἱ τέτιου εἴδους κοντυλοφόροι ἔχουν πληρωθεῖ γιά τά γραφόμενά τους εἶναι πασίγνωστο, καί αὐτοί δέν εἶναι σέ θέση νά ἐξαπατήσουν κανέναν. Πολύ πιό ραφιναρι-

1

Левъ Толстой, какъ зеркало русской революціи.

Сопоставленіе имени великаго художника съ революціей, которой онъ явно не понялъ, отъ которой онъ явно отстранился, можетъ показаться на первый взглядъ страннымъ и искусственнымъ. Не называть же зеркаломъ того, что очевидно не отражаетъ явленія правильно? Но наша революція — явленіе чрезвычайно сложное; среди массы ея непосредственныхъ совершителей и участниковъ есть много соціальныхъ элементовъ, которые тоже явно не понимали происходящаго, тоже отстранялись отъ настоящихъ историческихъ задачъ, поставленныхъ передъ ними ходомъ событій. И если передъ нами дѣйствительно

Ἡ πρώτη σελίδα τοῦ χειρόγραφου τοῦ Β. Ι. Λένιν
«Ὁ Λέων Τολστόϊ σάν καθρέφτης τῆς ρωσικῆς ἐπανάστασης» — 1908
Σμίκρυνση

σμένη καί γιαυτό πολύ πιό βλαβερή καί ἐπικίνδυνη εἶναι ἡ ὑποκρισία τῶν φιλελεύθερων. Ἀκούγοντας τούς καντέτους Μπαλαλάϊκιν* τῆς «Ρέτς» θαρεῖς πώς νιώθουν τήν πιό μεγάλη καί τήν πιό θερμή συμπάθεια γιά τόν Τολστόϊ. Στήν πραγματικότητα, ὁ ὑπολογισμένος στόμφος καί οἱ πομπώδεις φράσεις γιά τό «μεγάλο θεοαναζητητή» δέν εἶναι τίποτε ἄλλο ἀπό καθαρή ψευτιά, γιατί ὁ ρῶσος φιλελεύθερος οὔτε στόν τολστοϊκό θεό πιστεύει, οὔτε καί γιά τήν τολστοϊκή κριτική τοῦ σημερινοῦ καθεστῶτος αἰσθάνεται συμπάθεια. Κολλάει σ' ἕνα δημοφιλές ὄνομα γιά νά πολλαπλασιάσει τό μικρό του πολιτικό κεφάλαιο, γιά νά παίζει τό ρόλο ἡγέτη τῆς πανεθνικῆς ἀντιπολίτευσης, προσπαθεῖ μέ τίς ἠχηρές καί τίς πομπώδικες φράσεις *νά πνίξει* τήν ἀνάγκη νά δοθεῖ μιά σαφής καί καθαρή ἀπάντηση στό ἐρώτημα: ἀπό τί προκαλοῦνται οἱ χτυπητές ἀντιφάσεις τοῦ «τολστοϊσμοῦ», ποιές ἐλλείψεις καί ἀδυναμίες τῆς ἐπανάστασής μας ἐκφράζουν;

Οἱ ἀντιφάσεις στά ἔργα, στίς ἀντιλήψεις, στίς θεωρίες, στή σχολή τοῦ Τολστόϊ εἶναι πραγματικά χτυπητές. Ἀπό τή μιά μεριά, ἕνας μεγαλοφυής λογοτέχνης πού ἔδοσε ὄχι μόνο ἀπαράμιλλες εἰκόνες τῆς ρωσικῆς ζωῆς, ἀλλά καί πρώτης τάξης ἔργα τῆς παγκόσμιας λογοτεχνίας. Ἀπό τήν ἄλλη μεριά ἕνας τσιφλικάς, ζηλωτής τοῦ Χριστοῦ. Ἀπό τή μιά μεριά μιά ἐξαιρετικά ἰσχυρή, πηγαία καί εἰλικρινής διαμαρτυρία ἐνάντια στήν κοινωνική ψευτιά καί ἀπάτη· ἀπό τήν ἄλλη μεριά, ἕνας «τολστοϊκός», δηλ. ἕνα ἐξαντλημένο ὑστερικό ἄβουλο πλάσμα, πού λέγεται ρῶσος διανοούμενος καί πού, χτυπώντας δημόσια τό στῆθος του, λέει: «Εἶμαι ἕνας ἄθλιος, εἶμαι ἕνας σιχαμερός, ἀλλά καταγίνομαι μέ τήν ἠθική αὐτοτελειοποίηση. Δέν τρώω πιά κρέας καί τρέφομαι τώρα μέ κεφτεδάκια ἀπό ρύζι». Ἀπό τή μιά μεριά, ἀμείλικτη κριτική τῆς καπιταλιστικῆς ἐκμετάλλευσης, ξεσκέπασμα τῆς κυβερνητικῆς βίας, τῆς κωμωδίας τῆς δικαιοσύνης καί τῆς κρατικῆς διοίκησης, ἀποκάλυψη ὅλου τοῦ βάθους τῶν ἀντιθέσεων ἀνάμεσα στήν αὔξηση τοῦ πλούτου καί τῶν ἐπιτεύξεων τοῦ πολιτισμοῦ καί στήν αὔξηση τῆς ἀθλιότητας, τῆς ἀποκτήνωσης καί τῶν βασάνων τῶν ἐργατικῶν μαζῶν· ἀπό τήν ἄλλη μεριά, τό φανατικό κήρυγμα τῆς «μή ἀντίστασης στό κακό» μέ τή βία. Ἀπό τή μιά μεριά, ὁ πιό νηφάλιος ρεαλισμός, ξέσχισμα

* Μπαλαλάϊκιν—πρόσωπο ἀπό τό ἔργο «Σύγχρονο εἰδύλλιο» τοῦ Μ.Ε. Σαλτικόφ - Στσεντρίν. *Σημ. μετ.*

τῶν κάθε λογῆς προσωπείων· ἀπό τήν ἄλλη μεριά, προπαγάνδιση ἑνός ἀπό τά πιό ποταπά πράγματα πού ὑπάρχουν στόν κόσμο, δηλαδή: τῆς θρησκείας, τάση νά βάλει στή θέση τῶν ἐπίσημα διορισμένων παπάδων, παπάδες ἀπό πεποίθηση, δηλ. καλλιέργεια τῆς πιό ραφιναρισμένης καί γιαυτό ἐξαιρετικά ἀποκρουστικῆς παπαδοκρατίας. Στ' ἀλήθεια:

Εἶσαι καί φτωχιά, εἶσαι καί πλούσια,
Εἶσαι καί ἰσχυρή, εἶσαι καί ἀνίσχυρη
—Μανούλα Ρωσία!

Ὅτι μέ τέτιες ἀντιφάσεις ὁ Τολστόϊ δέν μποροῦσε νά καταλάβει καθόλου οὔτε τό ἐργατικό κίνημα καί τό ρόλο του στήν πάλη γιά τό σοσιαλισμό, οὔτε τή ρωσική ἐπανάσταση, εἶναι ολοφάνερο. Οἱ ἀντιφάσεις ὅμως στίς ἀπόψεις καί στίς θεωρίες τοῦ Τολστόϊ δέν εἶναι κάτι τό τυχαῖο, ἀλλά ἔκφραση τῶν ἀντιφατικῶν συνθηκῶν, στίς ὁποῖες βρισκόταν ἡ ρωσική ζωή τοῦ τελευταίου τρίτου τοῦ XIX αἰώνα. Τό πατριαρχικό χωριό, πού μόλις χθές εἶχε ἀπελευθερωθεῖ ἀπό τή δουλοπαροικία, εἶχε παραδοθεῖ κυριολεκτικά στό ἔλεος τοῦ κεφαλαίου καί τοῦ δημόσιου ταμείου. Τά παλιά θεμέλια τοῦ ἀγροτικοῦ νοικοκυριοῦ καί τῆς ἀγροτικῆς ζωῆς, θεμέλια, πού πραγματικά εἶχαν ἀντέξει αἰῶνες, συντρίφτηκαν μέ ἀσυνήθιστη ταχύτητα. Καί τίς ἀντιφάσεις στίς ἀντιλήψεις τοῦ Τολστόϊ πρέπει νά τίς κρίνουμε ὄχι ἀπό τήν ἄποψη τοῦ σύγχρονου ἐργατικοῦ κινήματος καί τοῦ σύγχρονου σοσιαλισμοῦ (μιά τέτια ἐκτίμηση εἶναι, φυσικά, ἀπαραίτητη, ἀλλά δέν εἶναι ἀρκετή), μά ἀπό τήν ἄποψη τῆς διαμαρτυρίας ἐνάντια στόν ἐπερχόμενο καπιταλισμό, ἐνάντια στό ρήμαγμα τῶν μαζῶν καί στό ἅρπαγμα τῆς γῆς τους, διαμαρτυρία πού δέν μποροῦσε παρά νά τή γεννήσει τό πατριαρχικό ρωσικό χωριό. Ὁ Τολστόϊ εἶναι γελοῖος σάν προφήτης πού ἀνακάλυψε νέες συνταγές γιά τή σωτηρία τῆς ἀνθρωπότητας, καί γιαυτό εἶναι ἐντελῶς ἀξιοθρήνητοι οἱ ξένοι καί ρῶσοι «τολστοϊκοί» πού θέλησαν νά μετατρέψουν σέ δόγμα τήν πιό ἀδύνατη ἀκριβῶς πλευρά τῆς διδασκαλίας του. Ὁ Τολστόϊ εἶναι μεγάλος, σάν ἐκφραστής τῶν ἰδεῶν καί τῶν διαθέσεων πού διαμορφώθηκαν στά ἑκατομμύρια τῆς ρωσικῆς ἀγροτιᾶς, τόν καιρό πού ζύγωνε ἡ ἀστική ἐπανάσταση στή Ρωσία. Ὁ Τολστόϊ εἶναι πρωτότυπος, γιατί τό σύνολο τῶν ἀντιλήψεών του, παρμένων σάν μιά ἑνότητα, ἐκφράζει ἀκριβῶς τίς ἰδιομορφίες τῆς ἐπανάστασής μας σάν *ἀγροτικῆς* ἀστικῆς ἐπανάστασης. Ἀπ' αὐτή τήν ἄποψη, οἱ

ἀντιφάσεις στίς ἀντιλήψεις τοῦ Τολστόϊ εἶναι ὁ πραγματικός καθρέφτης τῶν ἀντιφατικῶν συνθηκῶν, στίς ὁποῖες ἦταν τοποθετημένη ἡ ἱστορική δράση τῆς ἀγροτιᾶς στήν ἐπανάστασή μας. Ἀπό τή μιά μεριά, οἱ αἰῶνες τοῦ δουλοπαροικιακοῦ ζυγοῦ καί οἱ δεκαετίες τῆς ἐπιταχυμένης ὕστερα ἀπό τή μεταρύθμιση οἰκονομικῆς καταστροφῆς συσσώρευσαν βουνά μίσους, ὀργῆς καί ἀπεγνωσμένης ἀποφασιστικότητας. Ἡ τάση νά σαρώσουν συθέμελα καί τήν ἐπίσημη ἐκκλησία, καί τούς τσιφλικάδες, καί τήν τσιφλικάδικη κυβέρνηση, νά ἐξαλείψουν ὅλες τίς παλιές μορφές καί κανονισμούς τῆς γαιοκτησίας, νά ξεκαθαρίσουν τή γῆ, νά δημιουργήσουν στή θέση τοῦ ἀστυνομικο-ταξικοῦ κράτους μιά κοινότητα ἐλεύθερων καί ἰσότιμων μικροχωρικῶν, αὐτή ἡ τάση διαπερνάει ἀπ' ἄκρη σ' ἄκρη τό κάθε ἱστορικό βῆμα τῶν ἀγροτῶν στήν ἐπανάστασή μας. Καί εἶναι ἀναμφισβήτητο ὅτι τό ἰδεολογικό περιεχόμενο τῶν γραπτῶν τοῦ Τολστόϊ ἀνταποκρίνεται πολύ περισσότερο σ' αὐτή τήν ἀγροτική τάση, παρά στόν ἀφηρημένο «χριστιανικό ἀναρχισμό», ὅπως χαρακτηρίζουν κάποτε τό «σύστημα» τῶν ἀπόψεών του.

Ἀπό τό ἄλλο μέρος, ἡ ἀγροτιά, στήν τάση της γιά νέες μορφές συμβίωσης, ἀντιμετώπιζε πολύ ἀσυνείδητα, πατριαρχικά, τυφλά, τό ζήτημα τί εἴδους θά ἔπρεπε νά εἶναι αὐτή ἡ συμβίωση, μέ ποιά πάλη πρέπει νά κατακτήσει τή λευτεριά της, τί λογῆς ἡγέτες μπορεῖ νά ἔχει σ' αὐτή τήν πάλη, τί στάση κρατᾶ ἡ ἀστική τάξη καί ἡ ἀστική διανόηση ἀπέναντι στά συμφέροντα τῆς ἀγροτικῆς ἐπανάστασης, γιατί εἶναι ἀπαραίτητη ἡ βίαιη ἀνατροπή τῆς τσαρικῆς ἐξουσίας γιά τήν ἐξάλειψη τῆς τσιφλικάδικης γαιοκτησίας. Ὅλη ἡ προηγούμενη ζωή τῆς ἀγροτιᾶς τή δίδαξε νά μισεῖ τόν ἄρχοντα καί τόν ἀξιωματοῦχο, ἀλλά δέν τή δίδαξε καί δέν μποροῦσε νά τή διδάξει ποῦ ν' ἀναζητήσει τήν ἀπάντηση σ' ὅλα αὐτά τά ἐρωτήματα. Στήν ἐπανάστασή μας ἡ μικρότερη μερίδα τῆς ἀγροτιᾶς ἀγωνίστηκε πραγματικά καί ὀργανώθηκε ἔστω κι' ὥς ἕνα βαθμό γι' αὐτό τό σκοπό, καί μιά ὁλότελα μικρή μερίδα ξεσηκώθηκε μέ τό ὅπλο στό χέρι γιά τή συντριβή τῶν ἐχθρῶν της, γιά τήν ἐξόντωση τῶν ὑπηρετῶν τοῦ τσάρου καί τῶν ὑπερασπιστῶν τῶν τσιφλικάδων. Ἡ μεγαλύτερη μερίδα τῆς ἀγροτιᾶς ἔκλαιγε καί προσευχόταν, συλλογιζόταν καί ὀνειροπολοῦσε, ἔγραφε αἰτήσεις καί ἔστελνε «ἱκέτες», ὁλότελα στό πνεῦμα τοῦ Λέοντα Νικολάϊτς Τολστόϊ! Καί ὅπως συμβαίνει πάντα σέ τέτιες περιπτώσεις, ἡ τολστοϊκή ἀποχή ἀπό τήν πολιτική,

ἡ τολστοϊκή ἀπάρνηση τῆς πολιτικῆς, ἡ ἔλλειψη ἐνδιαφέροντος γι' αὐτήν καί κατανόησής της ἔκαναν ὥστε τό συνειδητό καί ἐπαναστατικό προλεταριάτο νά τό ἀκολουθήσει ἡ μειοψηφία, ἐνῶ ἡ πλειοψηφία ἔπεσε θύμα τῶν χωρίς ἀρχές δουλοπρεπῶν ἀστῶν διανοουμένων, πού μέ τόν τίτλο τοῦ καντέτου ἔτρεχαν ἀπό τή συνέλευση τῶν τρουντοβίκων στόν προθάλαμο τοῦ Στολίπιν, ἐκλιπαροῦσαν, παζάρευαν, συμφιλίωναν, ὑπόσχονταν νά συμφιλιώσουν, ὥσπου διώχτηκαν μέ μιά κλωτσιά στρατιωτικῆς ἀρβύλας. Οἱ ἰδέες τοῦ Τολστόϊ εἶναι ὁ καθρέφτης τῆς ἀδυναμίας, τῶν ἐλλείψεων τῆς ἀγροτικῆς μας ἐξέγερσης, ἡ ἀντανάκλαση τῆς μαλθακότητας τοῦ πατριαρχικοῦ χωριοῦ καί τῆς στενοκέφαλης δειλίας τοῦ «νοικοκύρη-μουζίκου».

Πάρτε τίς στρατιωτικές ἐξεγέρσεις στά 1905 - 1906. Ἡ κοινωνική σύνθεση τῶν ἀγωνιστῶν αὐτῶν τῆς ἐπανάστασής μας βρίσκεται στό ἐνδιάμεσο μεταξύ ἀγροτιᾶς καί προλεταριάτου. Τό τελευταῖο ἀποτελεῖ μειοψηφία. Γι' αὐτό τό λόγο, τό κίνημα μέσα στό στρατό δέν παρουσιάζει, ἔστω καί κατά προσέγγιση, τόση πανρωσική συσπείρωση, τόση κομματική συνειδητότητα, ὅση παρουσίασε τό προλεταριάτο πού λές μέ μιά κίνηση τοῦ χεριοῦ ἔγινε σοσιαλδημοκρατικό. Ἀπό τήν ἄλλη μεριά, δέν ὑπάρχει τίποτε πιό λαθεμένο ἀπό τή γνώμη ὅτι ἡ αἰτία τῆς ἀποτυχίας τῶν στρατιωτικῶν ἐξεγέρσεων ἦταν, τάχα, ἡ ἔλλειψη καθοδηγητῶν ἀπό τό σῶμα τῶν ἀξιωματικῶν. Ἀντίθετα, ἡ γιγάντια πρόοδος τῆς ἐπανάστασης ἀπό τόν καιρό τῆς Ναρόνταγια Βόλια ἐκδηλώθηκε ἀκριβῶς στό ὅτι τά ὅπλα ἐνάντια στή διοίκηση τά πῆραν στά χέρια τους τά «κωθώνια», πού τό ἀνεξάρτητο πνεῦμα τους τόσο πολύ φόβισε τούς φιλελεύθερους τσιφλικάδες καί τούς φιλελεύθερους ἀξιωματικούς. Ὁ στρατιώτης ἦταν γεμάτος συμπάθεια γιά τήν ὑπόθεση τῶν ἀγροτῶν. Τά μάτια του ἄστραφταν μόλις γινόταν λόγος γιά τή γῆ. Πολλές φορές στό στρατό ἡ ἐξουσία πέρασε στά χέρια τῆς μάζας τῶν στρατιωτῶν, ἀλλά ἀποφασιστική χρησιμοποίηση αὐτῆς τῆς ἐξουσίας δέν εἴχαμε σχεδόν καθόλου. Οἱ στρατιῶτες ταλαντεύονταν. Ὕστερα ἀπό μιά-δυό μέρες, καί κάποτε ὕστερα ἀπό μερικές ὧρες, ἀφοῦ σκότωναν κάποιο μισητό διοικητή, ἀπελευθέρωναν τούς ἄλλους πού εἶχαν συλλάβει, ἄρχιζαν διαπραγματεύσεις μέ τήν ἐξουσία καί ὕστερα ἄφηναν νά τούς τουφεκίζουν, νά τούς μαστιγώνουν, ξανάμπαιναν κάτω ἀπό τό ζυγό, ἐντελῶς σύμφωνα μέ τό πνεῦμα τοῦ Λέοντα Νικολάϊτς Τολστόϊ!

Ὁ Τολστόϊ καθρέφτισε τό μίσος πού ἔβραζε, τήν ὥριμη πιά τάση γιά κάτι καλύτερο, τόν πόθο τοῦ λυτρωμοῦ ἀπό τό παρελθόν καί τήν ἀνωριμότητα τῶν ὀνειροπολημάτων, τήν ἔλλειψη πολιτικῆς διαπαιδαγώγησης, τήν ἐπαναστατική μαλθακότητα. Οἱ ἱστορικοοικονομικές συνθῆκες ἐξηγοῦν καί τήν ἀναγκαιότητα τῆς ἐμφάνισης τῆς ἐπαναστατικῆς πάλης τῶν μαζῶν καί τό ἀνέτοιμό τους γι' αὐτή τήν πάλη, τήν τολστοϊκή μή ἀντίσταση στό κακό, πού στάθηκε ἡ σοβαρότερη αἰτία τῆς ἥττας τῆς πρώτης ἐπαναστατικῆς ἐκστρατείας.

Λένε ὅτι οἱ νικημένοι στρατοί διδάσκονται καλά. Φυσικά, ἡ σύγκριση τῶν ἐπαναστατικῶν τάξεων μέ τούς στρατούς εἶναι σωστή μονάχα μέ μιά πολύ περιορισμένη ἔννοια. Ἡ ἀνάπτυξη τοῦ καπιταλισμοῦ τροποποιεῖ καί ὀξύνει κάθε ὥρα τούς ὅρους πού ἔσπρωχναν στήν ἐπαναστατική-δημοκρατική πάλη τά ἑκατομμύρια τῶν ἀγροτῶν, πού τούς ἔχει ἑνώσει τό μίσος ἐνάντια στούς τσιφλικάδες-φεουδάρχες καί στήν κυβέρνησή τους. Μέσα στήν ἴδια τήν ἀγροτιά ἡ αὔξηση τῶν ἀνταλλαγῶν, ἡ ἐπέκταση τῆς κυριαρχίας τῆς ἀγορᾶς καί τῆς ἐξουσίας τοῦ χρήματος ἐκτοπίζει ὅλο καί πιό πολύ τά παλιά πατριαρχικά ἤθη καί τήν πατριαρχική τολστοϊκή ἰδεολογία. Ὅμως μιά κατάκτηση τῶν πρώτων χρόνων τῆς ἐπανάστασης καί τῶν πρώτων ἡττῶν στή μαζική ἐπαναστατική πάλη εἶναι ἀναμφισβήτητη: εἶναι τό θανάσιμο χτύπημα πού δόθηκε στήν προηγούμενη μαλθακότητα καί χαλαρότητα τῶν μαζῶν. Οἱ διαχωριστικές γραμμές ἔγιναν πιό καθαρές. Οἱ τάξεις καί τά κόμματα ξεχώρισαν. Κάτω ἀπό τό σφυροκόπημα τῶν μαθημάτων τοῦ Στολίπιν, μέ τή συνεχή καί συνεπή ζύμωση τῶν ἐπαναστατῶν σοσιαλδημοκρατῶν, ὄχι μόνο τό σοσιαλιστικό προλεταριάτο, μά καί οἱ δημοκρατικές μάζες τῆς ἀγροτιᾶς θ' ἀναδείχνουν ἀναπόφευκτα ὅλο καί περισσότερο ἀτσαλωμένους ἀγωνιστές, ὅλο καί λιγότερο ἱκανούς νά πέσουν στό ἱστορικό μας ἁμάρτημα τοῦ τολστοϊσμοῦ!

«Προλετάρι», ἀρ. φύλ. 35,
(24) 11 τοῦ Σεπτέμβρη 1908

Δημοσιεύεται σύμφωνα μέ τό χειρόγραφο, πού παραβλήθηκε μέ τό κείμενο τῆς ἐφημερίδας «Προλετάρι»

ΤΟ ΦΟΙΤΗΤΙΚΟ ΚΙΝΗΜΑ ΚΑΙ Η ΣΗΜΕΡΙΝΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ

Στό πανεπιστήμιο τῆς Πετρούπολης κηρύχτηκε ἀπεργία τῶν φοιτητῶν. Σ' αὐτήν προσχώρησαν πολλά ἄλλα ἀνώτερα ἐκπαιδευτικά ἱδρύματα. Τό κίνημα ἐπεκτάθηκε ἤδη στή Μόσχα καί στό Χάρκοβο. Ἄν κρίνουμε ἀπό ὅλα τά στοιχεῖα πού ὑπάρχουν στίς ἐφημερίδες τοῦ ἐξωτερικοῦ καί τῆς Ρωσίας, καθώς καί στά ἰδιωτικά γράμματα ἀπό τή Ρωσία, βρισκόμαστε μπροστά στό γεγονός ἑνός ἀρκετά πλατιοῦ *ἀκαδημαϊκοῦ* κινήματος[103].

Πίσω στά παλιά! Πίσω στήν προεπαναστατική Ρωσία, νά τί μαρτυροῦν πρίν ἀπ' ὅλα αὐτά τά γεγονότα. Ὅπως καί στό παρελθόν, ἡ κυβερνητική ἀντίδραση πιέζει τά πανεπιστήμια. Ἡ αἰώνια στήν ἀπολυταρχική Ρωσία πάλη ἐνάντια στίς φοιτητικές ὀργανώσεις πῆρε τή μορφή ἐκστρατείας τοῦ μαυροεκατονταρχίτη ὑπουργοῦ Σβάρτς — πού δρᾶ σέ πλήρη ὁμοφωνία μέ τόν «πρωθυπουργό» Στολίπιν — ἐνάντια στήν αὐτονομία, πού εἶχαν ὑποσχεθεῖ στούς φοιτητές τό φθινόπωρο τοῦ 1905 (καί τί δέν «ὑποσχόταν» τότε στούς πολίτες τῆς Ρωσίας ἡ ἀπολυταρχία κάτω ἀπό τήν πίεση τῆς ἐπαναστατικῆς ἐργατικῆς τάξης!), — ἐνάντια στήν αὐτονομία, πού οἱ φοιτητές τήν ἀπόλαυσαν ὅσο ἡ ἀπολυταρχία «δέν εἶχε καιρό ν' ἀσχοληθεῖ μέ τούς φοιτητές», καί πού ἡ ἀπολυταρχία δέν μποροῦσε νά μήν ἀρχίσει νά τήν ἀφαιρεῖ, ἄν ἤθελε νά παραμείνει ἀπολυταρχία.

Ὅπως καί στό παρελθόν θρηνεῖ καί ὀδύρεται ὁ φιλελεύθερος τύπος, αὐτή τή φορά μαζί μέ μερικούς ὀχτωβριστές, θρηνοῦν καί κλαψουρίζουν οἱ κύριοι καθηγητές, ἐκλιπαρώντας τήν κυβέρνηση νά μήν πάρει τό δρόμο τῆς ἀντίδρασης, ἀλλά νά χρησιμοποιήσει τήν ὑπέροχη εὐκαιρία γιά «νά ἐξασφαλίσει μέ μεταρυθμίσεις τήν εἰρήνη καί τήν τάξη» στήν «ἐξαντλημένη ἀπό τούς κλονισμούς χώρα», — ἐκλιπαρώντας

τούς φοιτητές νά μήν καταφεύγουν σέ παράνομους τρόπους δράσης, πού ἐξυπηρετοῦν μόνον τήν ἀντίδραση κτλ., κτλ., κτλ. Τί παμπάλαια καί χιλιοειπωμένα πράγματα εἶναι ὅλ' αὐτά καί πόσο ζωντανά ἀνασταίνουν μπροστά μας αὐτό πού ὑπῆρχε πρίν ἀπό 20 περίπου χρόνια, στά τέλη τῆς 9ης δεκαετίας τοῦ περασμένου αἰώνα! Ἡ ὁμοιότητα ἐκείνης τῆς ἐποχῆς μέ τή σημερινή θά φανεῖ ἰδιαίτερα καταπληκτική, ἄν πάρουμε τή σημερινή στιγμή ξεχωριστά, ἔξω ἀπό κάθε σύνδεση μέ τά τρία χρόνια ἐπανάστασης πού ζήσαμε. Γιατί ἡ Δούμα (ἀπό πρώτη ματιά) ἐκφράζει μέ μιά πολύ μικρή διαφορά τόν ἴδιο ἐντελῶς προεπαναστατικό συσχετισμό τῶν δυνάμεων: τήν κυριαρχία τοῦ ἄγριου τσιφλικᾶ, πού προτιμάει ἀπό ὁποιοδήποτε ἀντιπροσωπευτικό σῶμα τίς αὐλικές σχέσεις καί τήν ἐπιροή μέσω τοῦ ἀδελφοῦ του κρατικοῦ λειτουργοῦ, — τήν ὑποστήριξη τοῦ ἴδιου αὐτοῦ κρατικοῦ λειτουργοῦ ἀπό τούς ἐμπόρους (τούς ὀχτωβριστές), πού δέν τολμοῦν νά ἔρθουν σέ διάσταση μέ τούς πατέρες-εὐεργέτες,—τήν «ἀντιπολίτευση» τῶν ἀστῶν διανοουμένων πού πάνω ἀπ' ὅλα φροντίζουν ν' ἀποδείξουν τή νομιμοφροσύνη τους καί πού ἀποκαλοῦν τίς συμβουλές τῶν κρατούντων πολιτική δράση τοῦ φιλελευθερισμοῦ. Οἱ ἐργατικοί βουλευτές τῆς Δούμας, πολύ, πάρα πολύ ἀδύναμα ὑπενθυμίζουν τί ρόλο ἔπαιζε πρίν λίγο καιρό τό προλεταριάτο μέ τόν ἀνοιχτό μαζικό ἀγώνα του.

Μπαίνει τό ἐρώτημα: μποροῦμε κάτω ἀπό αὐτούς τούς ὅρους νά δίνουμε σημασία στίς παλιές μορφές τοῦ πρωτόγονα-ἀκαδημαϊκοῦ ἀγώνα τῶν φοιτητῶν; Ἄν οἱ φιλελεύθεροι κατρακύλησαν ὥς τήν «πολιτική» (φυσικά, μόνο εἰρωνικά μποροῦμε ἐδῶ νά μιλᾶμε γιά πολιτική) τῆς δεκαετίας 1880 - 1890, δέν θά εἶναι ἄραγε ἀπό τήν πλευρά τῆς σοσιαλδημοκρατίας ὑποβίβαση τῶν καθηκόντων της, ἄν αὐτή θεωρήσει ἀναγκαῖο νά ὑποστηρίξει ἔτσι εἴτε ἀλλιῶς τόν ἀκαδημαϊκό ἀγώνα;

Ἕνα τέτιο ἐρώτημα, ὅπως φαίνεται, μπαίνει ἀπό μερικούς σοσιαλδημοκράτες φοιτητές. Τουλάχιστο στή σύνταξη τῆς ἐφημερίδας μας ἔφτασε ἕνα γράμμα ἀπό μιά ὁμάδα σοσιαλδημοκρατῶν φοιτητῶν πού ἀνάμεσα στ' ἄλλα λέει:

«Στίς 13 τοῦ Σεπτέμβρη ἡ συγκέντρωση τῶν φοιτητῶν τοῦ Πανεπιστημίου Πετρούπολης ἀποφάσισε νά καλέσει τούς φοιτητές σέ πανρωσική φοιτητική ἀπεργία, αἰτιολογώντας τήν ἔκκλησή της μέ τήν ἐπιθετική τακτική τοῦ Σβάρτς. Ἡ πλατφόρμα τῆς ἀπεργίας εἶναι ἀκαδημαϊκή, ἡ συγκέντρωση μάλιστα χαιρετίζει τίς "πρῶτες ἐνέργειες" τῶν συμβουλίων τῶν καθηγητῶν

τῆς Μόσχας καί τῆς Πετρούπολης στό ζήτημα τῆς πάλης ὑπέρ τῆς αὐτονομίας. Ἐμεῖς ἀποροῦμε γιά τήν ἀκαδημαϊκή πλατφόρμα πού διατυπώθηκε ἀπό τή συγκέντρωση τῆς Πετρούπολης καί τή θεωροῦμε ἀπαράδεκτη στίς σημερινές συνθῆκες καί ἀνίκανη νά συνενώσει τούς φοιτητές γιά δραστήρια, πλατιά πάλη. Ἐμεῖς ἐννοοῦμε τή φοιτητική ἐκδήλωση μόνο συνδυασμένη μέ τή γενική πολιτική ἐκδήλωση καί σέ καμιά περίπτωση ξεχωριστά ἀπ' αὐτήν. Δέν ὑπάρχουν τά στοιχεῖα πού θά ἦταν σέ θέση νά συνενώσουν τούς φοιτητές. Γι' αὐτό τό λόγο τασσόμαστε κατά τῆς ἀκαδημαϊκῆς ἐκδήλωσης».

Τό λάθος πού κάνουν οἱ συντάκτες τοῦ γράμματος ἔχει πολύ πιό μεγάλη πολιτική σημασία ἀπ' ὅ,τι θά μποροῦσε κανείς νά νομίσει ἀπό πρώτη ματιά, γιατί ὁ συλλογισμός τῶν συντακτῶν του θίγει στήν οὐσία ἕνα θέμα ἀσύγκριτα πιό πλατύ καί σοβαρό ἀπ' ὅ,τι τό ζήτημα τῆς συμμετοχῆς στή συγκεκριμένη ἀπεργία.

«Ἐμεῖς ἐννοοῦμε τή φοιτητική ἐκδήλωση μόνο συνδυασμένη μέ τή γενική πολιτική ἐκδήλωση. Γι' αὐτό τό λόγο τασσόμαστε κατά τῆς ἀκαδημαϊκῆς ἐκδήλωσης».

Μιά τέτια ἄποψη εἶναι ριζικά λαθεμένη. Τό ἐπαναστατικό σύνθημα — πρέπει νά τείνουμε στή συνδυασμένη πολιτική ἐκδήλωση τῶν φοιτητῶν μέ τό προλεταριάτο κτλ. — μετατρέπεται ἐδῶ ἀπό ζωντανή καθοδήγηση γιά μιά ὅλο καί πιό πλατιά, ὁλόπλευρη, μαχητική ζύμωση σέ νεκρό δόγμα, πού ἐφαρμόζεται μέ μηχανικό τρόπο σέ διαφορετικά στάδια διαφορετικῶν μορφῶν τοῦ κινήματος. Τή συνδυασμένη πολιτική ἐκδήλωση δέν ἀρκεῖ μονάχα νά τήν κηρύσσουμε, ἐπαναλαβαίνοντας τήν «τελευταία λέξη» τῶν διδαγμάτων τῆς ἐπανάστασης. Πρέπει *νά ξέρουμε* νά κάνουμε ζύμωση ὑπέρ τῆς πολιτικῆς ἐκδήλωσης, *χρησιμοποιώντας* γι' αὐτή τή ζύμωση ὅλες τίς δυνατότητες, ὅλες τίς συνθῆκες καί πρίν ἀπ' ὅλα, περισσότερο ἀπ' ὅλα, τίς κάθε εἴδους μαζικές συγκρούσεις τούτων ἤ ἐκείνων τῶν πρωτοπόρων στοιχείων μέ τήν ἀπολυταρχία. Τό ζήτημα δέν εἶναι, φυσικά, νά χωρίζουμε ἀπό τά πρίν τό κάθε φοιτητικό κίνημα σέ ὑποχρεωτικά «στάδια», νά φροντίζουμε νά περάσει ὁπωσδήποτε κανονικά ἀπό τό ἕνα στάδιο στό ἄλλο, καί νά φοβούμαστε τά «ἄκαιρα» περάσματα στήν πολιτική κτλ. Μιά τέτια ἀντίληψη θ' ἀποτελοῦσε τόν πιό βλαβερό σχολαστικισμό καί θά ὁδηγοῦσε μονάχα σέ ὀπορτουνιστική πολιτική. Μά ἐξίσου βλαβερό εἶναι καί τό ἀντίστροφο λάθος, ὅταν, χάρη τοῦ συνθήματος πού τό κατάλαβαν στραβά μέ στατική ἔννοια, δέν θέλουν νά πάρουν ὑπόψη τήν κατά-

σταση πού ἔχει δημιουργηθεῖ στήν πράξη καί τίς συνθῆκες τοῦ δοσμένου μαζικοῦ κινήματος: μιά τέτια ἐφαρμογή τοῦ συνθήματος ἐκφυλίζεται ἀναπόφευκτα σέ ἐπαναστατική λογοκοπία.

Εἶναι δυνατό νά ὑπάρξουν συνθῆκες πού τό ἀκαδημαϊκό κίνημα νά ὑποβιβάζει τό πολιτικό ἤ νά τό κομματιάζει ἤ ν' ἀποσπάει τήν προσοχή ἀπ' αὐτό, καί τότε οἱ σοσιαλδημοκρατικές ὁμάδες τῶν φοιτητῶν θά ἦταν, φυσικά, ὑποχρεωμένες νά συγκεντρώσουν τή ζύμωσή τους ἐνάντια σ' αὐτό τό κίνημα. Ὡστόσο, ὅλοι βλέπουν πώς οἱ ἀντικειμενικές πολιτικές συνθῆκες τῆς σημερινῆς στιγμῆς εἶναι διαφορετικές: τό ἀκαδημαϊκό κίνημα ἐκφράζει τήν *ἀρχή* τοῦ κινήματος τῆς νέας «βάρδιας» τῆς σπουδάζουσας νεολαίας, πού ἔχει συνηθίσει πιά λίγο-πολύ στή στενούτσικη αὐτονομία, καί συνάμα τό κίνημα αὐτό ἀρχίζει σέ συνθῆκες πού δέν ὑπάρχουν ἄλλες μορφές μαζικῆς πάλης στή σημερινή στιγμή, σέ συνθῆκες κάλμας, ὅταν οἱ πλατιές μάζες ἐξακολουθοῦν ἀκόμη νά *χωνεύουν* σιωπηρά, συγκεντρωμένα, ἀργά τήν πείρα τριῶν χρόνων ἐπανάστασης.

Σ' αὐτές τίς συνθῆκες ἡ σοσιαλδημοκρατία θά ἔκανε μεγάλο λάθος, ἄν τασσόταν «κατά τῆς ἀκαδημαϊκῆς ἐκδήλωσης». Ὄχι, οἱ ὁμάδες τῶν φοιτητῶν πού ἀνήκουν στό κόμμα μας πρέπει νά κατευθύνουν ὅλες τους τίς προσπάθειες στήν ὑποστήριξη, τή χρησιμοποίηση καί τό πλάτεμα αὐτοῦ τοῦ κινήματος. Ὅπως καί κάθε ὑποστήριξη τῶν πρωτόγονων μορφῶν τοῦ κινήματος ἀπό τή σοσιαλδημοκρατία, ἔτσι καί αὐτή ἡ ὑποστήριξη πρέπει νά συνίσταται πάνω ἀπ' ὅλα καί κατά κύριο λόγο στήν ἰδεολογική καί ὀργανωτική ἐπίδραση πάνω στά πιό πλατιά στρώματα πού ἔχουν ἀφυπνιστεῖ ἀπό τή σύγκρουση καί πού μ' αὐτή τή μορφή τῆς σύγκρουσης ζοῦν στίς πιό πολλές περιπτώσεις τήν *πρώτη* πολιτική σύγκρουση. Γιατί ἡ σπουδάζουσα νεολαία πού μπῆκε στά πανεπιστήμια τά τελευταῖα δυό χρόνια ζοῦσε σχεδόν ὁλότελα μιά ζωή ἀποσπασμένη ἀπό τήν πολιτική καί διαπαιδαγωγοῦνταν στό πνεῦμα τοῦ στενοῦ ἀκαδημαϊκοῦ αὐτονομισμοῦ, διαπαιδαγωγοῦνταν ὄχι μόνο ἀπό τούς κυβερνητικούς καθηγητές καί τόν κυβερνητικό τύπο, μά καί ἀπό τούς φιλελεύθερους καθηγητές καί ἀπό ὅλο τό Κόμμα τῶν καντέτων. Γι' αὐτή τή νεολαία μιά πλατιά ἀπεργία (ἄν αὐτή ἡ νεολαία θά μπορέσει νά κάνει μιά πλατιά ἀπεργία! ἐμεῖς πρέπει νά κάνουμε τό πᾶν γιά νά τή βοηθήσουμε σ' αὐτό, μά, φυσικά, δέν μποροῦμε ἐμεῖς, οἱ σο-

σιαλιστές, νά ἐγγυόμαστε γιά τήν ἐπιτυχία τοῦ ἑνός ἤ τοῦ ἄλλου ἀστικοῦ κινήματος) ἀποτελεῖ τήν ἀρχή πολιτικῆς σύγκρουσης, ἄσχετα ἄν τό καταλαβαίνουν αὐτό οἱ ἀγωνιζόμενοι εἴτε ὄχι. Τό δικό μας καθῆκον εἶναι νά ἐξηγήσουμε στή μάζα τῶν «ἀκαδημαϊκῶν» διαμαρτυρομένων τήν ἀντικειμενική σημασία αὐτῆς τῆς σύγκρουσης, νά προσπαθήσουμε νά τήν κάνουμε *συνειδητά* πολιτική, νά δεκαπλασιάσουμε τή διαφωτιστική δράση τῶν σοσιαλδημοκρατικῶν ὁμάδων τῶν φοιτητῶν καί *ὅλη* αὐτή τή δράση νά τήν *κατευθύνουμε* στό ν' ἀφομοιωθοῦν τά ἐπαναστατικά συμπεράσματα ἀπό τήν ἱστορία τῶν τριῶν χρόνων, νά κατανοηθεῖ τό ἀναπόφευκτο ἑνός νέου ἐπαναστατικοῦ ἀγώνα, νά ξαναγίνουν ἀντικείμενο συζήτησης καί λυδία λίθος τῆς πολιτικῆς συγκέντρωσης καινούργιων γενιῶν τῆς δημοκρατίας τά παλιά μας —μά πολύ ἐπίκαιρα— συνθήματα τῆς ἀνατροπῆς τῆς ἀπολυταρχίας καί τῆς σύγκλησης συντακτικῆς συνέλευσης.

Οἱ σοσιαλδημοκράτες φοιτητές δέν ἔχουν τό δικαίωμα νά παραιτηθοῦν ἀπ' αὐτή τή δουλιά κάτω ἀπό ὁποιεσδήποτε συνθῆκες, καί ὅσο δύσκολη κι' ἄν εἶναι αὐτή ἡ δουλιά τούτη τή στιγμή, ὅσες ἀποτυχίες κι' ἄν ἔχουν τοῦτοι ἤ ἐκεῖνοι οἱ διαφωτιστές σέ τοῦτο ἤ ἐκεῖνο τό πανεπιστήμιο, σύλλογο συμπατριωτῶν φοιτητῶν, συγκέντρωση κτλ., ἐμεῖς θά ποῦμε: τῷ κρούοντι καί ἀνοιγήσεται! Ἡ δουλιά τῆς πολιτικῆς ζύμωσης δέν πάει ποτέ χαμένη. Ἡ ἐπιτυχία της δέν μετριέται μονάχα μέ τό ἄν πετύχαμε ἀμέσως καί μεμιᾶς νά κατακτήσουμε τήν πλειοψηφία ἤ τή συγκατάθεση γιά συνδυασμένη πολιτική ἐκδήλωση. Ἴσως αὐτό νά μήν τό πετύχουμε ἀμέσως: γιαυτό καί εἴμαστε ὀργανωμένο προλεταριακό κόμμα, γιά νά μήν τά χάνουμε ἀπό τίς προσωρινές ἀποτυχίες, μά ἐπίμονα, σταθερά, μέ συνέπεια νά κάνουμε *τή δουλιά μας* ἀκόμη καί κάτω ἀπό τίς πιό δύσκολες συνθῆκες.

Ἡ ἔκκληση τοῦ συνασπισμένου φοιτητικοῦ συμβουλίου τῆς Πετρούπολης, πού δημοσιεύουμε πιό κάτω, δείχνει ὅτι ἀκόμη καί τά πιό δραστήρια στοιχεῖα τῆς φοιτητικῆς νεολαίας εἶναι γερά γαντζωμένα στόν καθαρό ἀκαδημαϊσμό καί γιά τήν ὥρα παρασύρονται ἀπό τούς καντέτους-ὀχτωβριστές. Καί αὐτό γίνεται τή στιγμή πού ὁ τύπος τῶν καντέτων-ὀχτωβριστῶν τηρεῖ ἀπέναντι στήν ἀπεργία τήν πιό αἰσχρή στάση, λέγοντας μέσα στό ἀποκορύφωμα τοῦ ἀγώνα πώς αὐτή εἶναι ἐπιζήμια, ἐγκληματική κτλ. Τήν ἀπάντηση πού θεώρησε ἀναγκαῖο νά δόσει ἡ Ἐπιτροπή Πετρούπολης τοῦ κόμματός μας

στό συνασπισμένο συμβούλιο ἐμεῖς δέν μποροῦμε παρά νά τή χαιρετίσουμε (βλ. «Ἀπό τό κόμμα»[104]).

Καθώς φαίνεται, γιά τούς σημερινούς φοιτητές δέν ἀρκοῦν ἀκόμη τά μαστίγια τοῦ Σβάρτς γιά τή μετατροπή τους ἀπό «ἀκαδημαϊκούς» σέ «πολιτικούς», τούς χρειάζονται ἀκόμη οἱ σκορπιοί ὅλο καί νέων μαυροεκατονταρχιτῶν καραβανάδων γιά τήν πλήρη ἐπαναστατική ἐκπαίδευση νέων στελεχῶν. Αὐτά τά στελέχη πού ἐκπαιδεύονται ἀπό τήν ὅλη στολιπινική πολιτική, πού ἐκπαιδεύονται ἀπό τήν κάθε πράξη τῆς ἀντεπανάστασης, πρέπει νά τά φροντίζουμε ἀκούραστα κι' ἐμεῖς, οἱ σοσιαλδημοκράτες πού βλέπουμε καθαρά ὅτι ἀντικειμενικά εἶναι ἀναπόφευκτες νέες ἀστικοδημοκρατικές συγκρούσεις σέ ἐθνική κλίμακα μέ τήν ἀπολυταρχία, ἡ ὁποία ἑνώθηκε μέ τή Δούμα τῶν μαυροεκατονταρχιτῶν καί τῶν ὀχτωβριστῶν.

Μάλιστα, σέ ἐθνική κλίμακα, γιατί ἡ μαυροεκατονταρχίτικη ἀντεπανάσταση πού στρέφει τή Ρωσία πρός τά πίσω, δέν ἀτσαλώνει μονάχα νέους ἀγωνιστές στίς γραμμές τοῦ ἐπαναστατικοῦ προλεταριάτου, μά καί θά προκαλέσει ἀναπόφευκτα ἕνα νέο κίνημα τῆς μή προλεταριακῆς, δηλ. τῆς ἀστικῆς δημοκρατίας (ἐννοώντας, φυσικά, μ' αὐτό ὄχι τή συμμετοχή στόν ἀγώνα *ὅλης τῆς ἀντιπολίτευσης*, μά τήν πλατιά συμμετοχή τῶν πραγματικά δημοκρατικῶν, δηλ. τῶν ἱκανῶν γιά ἀγώνα στοιχείων τῆς ἀστικῆς καί τῆς μικροαστικῆς τάξης). Ἡ ἔναρξη τῆς μαζικῆς φοιτητικῆς πάλης στή Ρωσία τοῦ 1908 εἶναι ἕνα πολιτικό σύμπτωμα, ἕνα σύμπτωμα τῆς ὅλης κατάστασης πού ἔχει δημιουργηθεῖ σήμερα ἀπό τήν ἀντεπανάσταση. Χιλιάδες καί ἑκατομμύρια νήματα συνδέουν τή σπουδάζουσα νεολαία μέ τή μεσαία καί τήν κατώτερη ἀστική τάξη, μέ τούς μικροϋπαλλήλους, μέ ὁρισμένες ὁμάδες τῆς ἀγροτιᾶς, τοῦ κλήρου κτλ. Ἄν τήν ἄνοιξη τοῦ 1908 ἔγιναν ἀπόπειρες ἀναγέννησης μιᾶς «Ἕνωσης γιά τήν ἀπελευθέρωση»* ἀριστερότερης ἀπό τήν παλιά καντέτικη, μισοτσιφλικάδικη ἕνωση πού ἐκπροσωποῦσε ὁ Πιότρ Στροῦβε, ἄν τό φθινόπωρο ἄρχισε ν' ἀναταράζεται ἡ μάζα τῆς νεολαίας πού βρίσκεται πλησιέστερα πρός τή δημοκρατική ἀστική τάξη τῆς Ρωσίας, ἄν οἱ πουλημένοι κοντυλοφόροι οὐρλιάζουν καί πάλι μέ δεκαπλάσια μανία κατά τῆς ἐπανάστασης στά σχολειά, ἄν οἱ ποταποί φιλελεύθεροι καθηγητές καί οἱ ἀρχηγοί τῶν καντέτων στενάζουν καί θρηνοῦν γιά τίς ἄκαιρες, ἐπικίνδυνες καί

---

* Βλ. σέ τοῦτο τόν τόμο, σελ. 51-55. *Ἡ Σύντ.*

ὀλέθριες ἀπεργίες πού εἶναι ἀνεπιθύμητες στούς καλούς μας ὀχτωβριστές, πού μποροῦν «ν' ἀπωθήσουν» τούς ὀχτωβριστές, τούς κυρίαρχους ὀχτωβριστές, αὐτό σημαίνει πώς μπαίνει καινούργιο μπαρούτι στίς μπαρουταποθῆκες! σημαίνει πώς δέν ἀρχίζει *μονάχα* μέσα στούς φοιτητές ἡ ἀντίδραση κατά τῆς ἀντίδρασης.

Καί ὅσο ἀδύναμη καί ἐμβρυώδης καί ἄν εἶναι αὐτή ἡ ἀρχή, τό κόμμα τῆς ἐργατικῆς τάξης πρέπει νά τή χρησιμοποιήσει καί θά τή χρησιμοποιήσει. Ἐμεῖς μπορέσαμε νά δουλεύουμε χρόνια καί δεκαετίες πρίν τήν ἐπανάσταση, μπάζοντας τά ἐπαναστατικά μας συνθήματα στήν ἀρχή στούς ὁμίλους, ὕστερα στίς μάζες τῶν ἐργατῶν, ὕστερα στό δρόμο, ὕστερα στά ὁδοφράγματα. Πρέπει νά μπορέσουμε *καί τώρα* νά δημιουργήσουμε πρίν ἀπ' ὅλα αὐτό πού ἀποτελεῖ τό καθῆκον τῆς ἡμέρας καί πού χωρίς αὐτό οἱ κουβέντες γιά συνδυασμένη πολιτική ἐκδήλωση θά εἶναι κούφιες λέξεις, συγκεκριμένα: μιά γερή προλεταριακή ὀργάνωση πού νά διεξάγει παντοῦ *πολιτική ζύμωση* μέσα στίς μάζες στό ὄνομα τῶν ἐπαναστατικῶν της συνθημάτων. Μ' αὐτή τήν ὀργάνωση στό φοιτητικό τους περιβάλλον, μ' αὐτή τή ζύμωση στή βάση τοῦ τωρινοῦ κινήματος, πρέπει νά καταπιαστοῦν καί οἱ πανεπιστημιακές μας ὁμάδες.

Τό προλεταριάτο δέν θά καθυστερήσει. Συχνά παραχωρεῖ στήν ἀστική δημοκρατία τήν προτεραιότητα τῶν ἐκδηλώσεων στά συμπόσια, στά νόμιμα σωματεῖα, στίς αἴθουσες τῶν πανεπιστημίων, στό βῆμα τῶν ἀντιπροσωπευτικῶν σωμάτων. Μά ποτέ δέν παραχωρεῖ καί δέν θά παραχωρήσει τήν προτεραιότητα στό σοβαρό, μεγάλο ἐπαναστατικό ἀγώνα τῶν μαζῶν. Δέν ὡριμάζουν τόσο γρήγορα καί τόσο εὔκολα ὅλοι οἱ ὅροι γιά τό ξέσπασμα αὐτοῦ τοῦ ἀγώνα, ὅπως θά ἤθελε ὁ ἕνας ἤ ὁ ἄλλος ἀπό μᾶς, μά οἱ ὅροι αὐτοί ὡριμάζουν καί ὡριμάζουν σταθερά. Καί ἡ μικρή ἀρχή τῶν μικρῶν ἀκαδημαϊκῶν συγκρούσεων εἶναι μιά μεγάλη ἀρχή, γιατί μετά ἀπ' αὐτή — ἄν ὄχι σήμερα, τότε αὔριο, ἄν ὄχι αὔριο, τότε μεθαύριο — θ' ἀκολουθήσουν οἱ μεγάλες συνέχειες.

«Προλετάρι», ἀρ. φύλ. 36,
(16) 3 τοῦ 'Οχτώβρη 1908

Δημοσιεύεται σύμφωνα
μέ τό κείμενο τῆς
ἐφημερίδας «Προλετάρι»

ΤΑ ΓΕΓΟΝΟΤΑ ΣΤΑ ΒΑΛΚΑΝΙΑ ΚΑΙ ΤΗΝ ΠΕΡΣΙΑ

Τόν τελευταῖο καιρό τά γεγονότα στά Βαλκάνια πλημμύρισαν τόν πολιτικό τύπο ὄχι μόνο τῆς Ρωσίας, μά καί ὅλης τῆς Εὐρώπης. Γιά ἕνα διάστημα ὁ κίνδυνος ἑνός εὐρωπαϊκοῦ πολέμου φαινόταν ὅτι εἶχε πλησιάσει πολύ κοντά, ἀλλά καί τώρα ἀκόμη — ἄν καί εἶναι πολύ μεγαλύτερη ἡ πιθανότητα ὅτι τό ζήτημα θά περιοριστεῖ σέ φωνές καί θόρυβο καί δέν θά φτάσει σέ πόλεμο,—ὁ κίνδυνος πολέμου παρόλα αὐτά, κάθε ἄλλο παρά ἔχει ἐκλείψει.

Ἄς ρίξουμε μιά γενική ματιά στό χαρακτήρα τῆς κρίσης καί στά καθήκοντα πού βάζει αὐτή στό ρωσικό ἐργατικό κόμμα.

Ἡ ἀφύπνιση τῶν ἀσιατικῶν λαῶν στήν πολιτική ζωή πῆρε μιά ἰδιαίτερη ὤθηση ἀπό τόν ρωσοϊαπωνικό πόλεμο καί ἀπό τή ρωσική ἐπανάσταση. Μά αὐτή ἡ ἀφύπνιση περνοῦσε τόσο ἀργά ἀπό τή μιά χώρα στήν ἄλλη, ὥστε στήν Περσία ἀποφασιστικό ἴσως ρόλο ἔπαιξε κι' ἐξακολουθεῖ νά παίζει ἡ ρωσική ἀντεπανάσταση, ἐνῶ ἡ τουρκική ἐπανάσταση συνάντησε ἀμέσως μπροστά της τόν ἀντεπαναστατικό συνασπισμό τῶν Δυνάμεων μ' ἐπικεφαλῆς τή Ρωσία. Εἶναι ἀλήθεια ὅτι αὐτή ἡ τελευταία διαπίστωση ἀπό πρώτη ματιά ἀντιφάσκει στό γενικό τόνο τοῦ εὐρωπαϊκοῦ τύπου καί τῶν δηλώσεων τῆς διπλωματίας: ἄν ἄκουγε κανείς αὐτές τίς δηλώσεις, ἄν πίστευε τά ἄρθρα τῶν ἡμιεπίσημων ἐφημερίδων, θά κατέληγε στό συμπέρασμα ὅτι ὅλοι εἶναι γεμάτοι ἀπό «συμπάθεια» γιά τήν ἀναγεννημένη Τουρκία, ὅλοι δέν ἐπιθυμοῦν παρά μόνο τή σταθεροποίηση καί τήν ἀνάπτυξη τοῦ συνταγματικοῦ καθεστῶτος στήν Τουρκία, ὅλοι δέν βρίσκουν λόγια νά ἐκθειάζουν τή «μετριοπάθεια» τῶν ἀστῶν νεοτούρκων.

Ὅλοι ὅμως αὐτοί οἱ λόγοι δέν εἶναι παρά ὑπόδειγμα τῆς σιχαμερῆς ἀστικῆς ὑποκρισίας τῶν σημερινῶν ἀντιδραστικῶν κυβερνήσεων τῆς Εὐρώπης καί τῆς σημερινῆς ἀντιδρα-

στικῆς εὐρωπαϊκῆς ἀστικῆς τάξης. Στήν πραγματικότητα, οὔτε μιά εὐρωπαϊκή χώρα, πού αὐτοκαλεῖται δημοκρατία, οὔτε ἕνα εὐρωπαϊκό ἀστικό κόμμα, πού ὀνομάζεται δημοκρατικό, προοδευτικό, φιλελεύθερο, ριζοσπαστικό κ.ο.κ., δέν ἀπόδειξε μέ τίποτε τήν πραγματική του ἐπιθυμία νά βοηθήσει τήν τουρκική ἐπανάσταση, τή νίκη της, τή στερέωσή της. Ἀντίθετα, ὅλοι *φοβοῦνται* τήν ἐπιτυχία τῆς τουρκικῆς ἐπανάστασης, γιατί ἡ ἐπιτυχία αὐτή θά σήμαινε ἀναπόφευκτα, ἀπό τό ἕνα μέρος, ἀνάπτυξη τῶν τάσεων γιά αὐτονομία καί πραγματική δημοκρατία σ' ὅλους τούς βαλκανικούς λαούς, καί, ἀπό τό ἄλλο μέρος, νίκη τῆς περσικῆς ἐπανάστασης, νέα ὤθηση γιά τό δημοκρατικό κίνημα στήν Ἀσία, δυνάμωμα τῆς πάλης γιά τήν αὐτοτέλεια στίς Ἰνδίες, δημιουργία ἐλεύθερων καθεστώτων σέ τεράστια ἔκταση κατά μῆκος τῶν ρωσικῶν συνόρων, ἑπομένως, δημιουργία νέων συνθηκῶν πού θά δυσκολεύουν τήν πολιτική τοῦ μαυροεκατονταρχίτικου τσαρισμοῦ καί θά διευκολύνουν τήν ἄνοδο τῆς ἐπανάστασης στή Ρωσία, καί τά λοιπά.

Ἡ οὐσία αὐτοῦ πού γίνεται τώρα στά Βαλκάνια, στήν Τουρκία, στήν Περσία, βρίσκεται στόν ἀντεπαναστατικό συνασπισμό τῶν εὐρωπαϊκῶν Δυνάμεων *ἐνάντια* στόν ἀναπτυσσόμενο δημοκρατισμό στήν Ἀσία. Ὅλες οἱ προσπάθειες τῶν κυβερνήσεών μας, ὅλη ἡ προπαγάνδα τῶν «μεγάλων» εὐρωπαϊκῶν ἐφημερίδων κατευθύνονται στό πῶς νά σκεπάσουν αὐτό τό γεγονός, πῶς νά παραπλανήσουν τήν κοινή γνώμη, πῶς ν' ἀποκρύψουν μέ ὑποκριτικούς λόγους καί διπλωματικά τερτίπια *τόν ἀντεπαναστατικό συνασπισμό* τῶν λεγόμενων πολιτισμένων ἐθνῶν τῆς Εὐρώπης ἐνάντια στά λιγότερο πολιτισμένα καί τά περισσότερο κυριαρχημένα ἀπό τόν πόθο τῆς δημοκρατίας ἔθνη τῆς Ἀσίας. Καί ὅλη ἡ οὐσία τῆς πολιτικῆς τοῦ προλεταριάτου αὐτή τή στιγμή συνίσταται στό νά ξεσκιστεῖ ἡ μάσκα ἀπό τούς ἀστούς ὑποκριτές, ν' ἀποκαλυφθεῖ μπροστά στά μάτια τῶν πιό πλατιῶν λαϊκῶν μαζῶν ἡ ἀντιδραστικότητα τῶν εὐρωπαϊκῶν κυβερνήσεων, πού ἀπό τό φόβο τῆς προλεταριακῆς πάλης στόν τόπο τους παίζουν καί βοηθοῦν ἄλλους νά παίζουν τό ρόλο τοῦ χωροφύλακα ἀπέναντι στήν ἐπανάσταση στήν Ἀσία.

Τό δίχτυ τῶν μηχανοραφιῶν, μέ τίς ὁποῖες περιτύλιξε ἡ ἡ Εὐρώπη ὅλα τά γεγονότα τῆς Τουρκίας καί τῶν Βαλκανίων, εἶναι ἐξαιρετικά πυκνό, καί ὁ μικροαστικός κόσμος πέφτει στήν παγίδα τῶν διπλωματῶν πού προσπαθοῦν νά στρέψουν τήν προσοχή σέ μικροπράγματα, σέ λεπτομέρειες, στίς ξεχωρι-

στές πλευρές τῶν γεγονότων, προσπαθοῦν νά συσκοτίσουν τό νόημα ὅλου τοῦ προτσές στό σύνολό του. Ἀντίθετα, τό δικό μας καθῆκον, τό καθῆκον τῆς διεθνοῦς σοσιαλδημοκρατίας εἶναι νά ἐξηγήσουμε στό λαό ἀκριβῶς τή γενική σχέση τῶν γεγονότων, τήν κύρια κατεύθυνση καί τό ὑπόβαθρο ὅλων ὅσων συντελοῦνται.

Ὁ ἀνταγωνισμός τῶν καπιταλιστικῶν Δυνάμεων, πού θέλουν «ν' ἁρπάξουν ἕνα κομμάτι» καί νά ἐπεκτείνουν τίς κτήσεις τους καί τίς ἀποικίες τους, ὕστερα ὁ φόβος ἀπέναντι σ' ἕνα ἀνεξάρτητο δημοκρατικό κίνημα μέσα στούς ἐξαρτημένους ἤ στούς «ὑπό τήν κηδεμονία» λαούς τῆς Εὐρώπης, νά τά δυό κίνητρα ὅλης τῆς εὐρωπαϊκῆς πολιτικῆς. Τούς νεότουρκους τούς ἐπαινοῦν γιά τή μετριοπάθεια καί τήν αὐτοκυριαρχία τους, δηλ. ἐπαινοῦν τήν τουρκική ἐπανάσταση γιά τό ὅτι εἶναι ἀδύναμη, γιά τό ὅτι δέν ἀφυπνίζει τά κατώτερα λαϊκά στρώματα, δέν προκαλεῖ τήν πραγματική αὐτοτέλεια τῶν μαζῶν, γιά τό ὅτι κρατάει ἐχθρική στάση ἀπέναντι στήν προλεταριακή πάλη πού ἀρχίζει στήν αὐτοκρατορία τῶν ὀθωμανῶν, καί ταυτόχρονα ἐξακολουθοῦν νά ληστεύουν τήν Τουρκία ὅπως καί στό παρελθόν. Ἐπαινοῦν τήν τουρκική ἐπανάσταση, γιατί τούς δίνεται ἡ δυνατότητα νά συνεχίσουν τήν καταλήστευση τῶν τουρκικῶν κτήσεων. Ἐπαινοῦν τούς νεότουρκους καί συνεχίζουν μιά πολιτική πού ἀποτελεῖ κατά τόν πιό ὁλοφάνερο τρόπο πολιτική *διαμελισμοῦ τῆς Τουρκίας*. Πολύ σωστά καί πετυχημένα ἔγραψε μέ τήν εὐκαιρία αὐτή ἡ «Λαϊκή Ἐφημερίδα τῆς Λειψίας»[105], ὄργανο τῶν ἐκεῖ σοσιαλδημοκρατῶν:

«Τό Μάη τοῦ 1791 ὀξυδερκεῖς πολιτικοί ἄνδρες πού πραγματικά ἐνδιαφέρονταν γιά τό καλό τῆς πατρίδας ἔκαναν πολιτική μεταρύθμιση στήν Πολωνία. Ὁ πρῶσος βασιλιάς καί ὁ αὐτοκράτορας τῆς Αὐστρίας ἐπαινοῦσαν τό σύνταγμα τῆς 3ης τοῦ Μάη, τό χαιρέτιζαν σάν ἔργο "πού ἔφερε καλό στό γειτονικό κράτος". Ὅλος ὁ κόσμος ἐπαινοῦσε τούς πολωνούς μεταρυθμιστές γιά τή "μετριοπάθεια" μέ τήν οποία ἀνάλαβαν τό ἔργο τους σέ ἀντίθεση μέ τούς φοβερούς γιακωβίνους τοῦ Παρισιοῦ...Στίς 23 τοῦ Γενάρη 1793 ἡ Πρωσία, ἡ Αὐστρία καί ἡ Ρωσία ὑπόγραψαν τή συνθήκη γιά τό διαμελισμό τῆς Πολωνίας!

Τόν Αὔγουστο τοῦ 1908 οἱ νεότουρκοι ἔκαναν μιά πολιτική μεταρύθμιση πού πραγματοποιήθηκε πάρα πολύ ὁμαλά. Ὅλος ὁ κόσμος τούς ἐπαίνεσε γιά τήν ἄψογη "μετριοπάθεια" μέ τήν οποία ἀνάλαβαν τό ἔργο τους, σέ ἀντίθεση μέ τούς φοβερούς σοσιαλιστές τῆς Ρωσίας...Τόν Ὀχτώβρη τοῦ 1908 ξετυλίγονται μιά σειρά γεγονότα πού ὅλα ὁδηγοῦν στό διαμελισμό τῆς Τουρκίας».

Πραγματικά, θά ἦταν καθαρή παιδαριωδία, ἄν κανενός

τοῦ ἐρχόταν στό μυαλό νά πιστέψει *τά λόγια* τῶν διπλωματῶν, χωρίς νά ὑπολογίζει *τά ἔργα* τους, τή συλλογική ἐκδήλωση τῶν Δυνάμεων ἐνάντια στήν ἐπαναστατική Τουρκία. Ἀρκεῖ ν' ἀντιπαραθέσουμε *τό γεγονός* τῆς συνάντησης καί τῶν διαπραγματεύσεων τῶν ὑπουργῶν Ἐξωτερικῶν, τῶν ἀρχηγῶν μερικῶν κρατῶν μέ τά συμβάντα πού ἐπακολούθησαν, γιά νά διαλυθεῖ σάν καπνός ἡ ἁπλοϊκή πίστη στίς δηλώσεις τῶν διπλωματῶν. Τόν Αὔγουστο καί τό Σεπτέμβρη, ἀκριβῶς ὕστερα ἀπό τήν ἐπανάσταση τῶν νεοτούρκων καί λίγο πρίν ἀπό τίς διακηρύξεις τῆς Αὐστρίας καί τῆς Βουλγαρίας, βλέπουμε τή συνάντηση τοῦ κ. Ἰζβόλσκι στό Κάρλσμπαντ καί Μάριενμπαντ μέ τό βασιλιά Ἐδουάρδο, μέ τόν πρωθυπουργό τῆς Γαλλικῆς Δημοκρατίας Κλεμανσώ, τή συνάντηση τοῦ ὑπουργοῦ Ἐξωτερικῶν τῆς Αὐστρίας φόν Ἔρενταλ μέ τόν ἰταλό ὑπουργό Ἐξωτερικῶν Τιτόνι στό Σάλτσμπουργκ, ὕστερα τή συνάντηση τοῦ Ἰζβόλσκι μέ τόν Ἔρενταλ στίς 15 τοῦ Σεπτέμβρη στό Μπούχλοε, τή συνάντηση τοῦ πρίγκιπα τῆς Βουλγαρίας Φερδινάνδου μέ τό Φραγκίσκο - Ἰωσήφ στή Βουδαπέστη, τή συνάντηση τοῦ Ἰζβόλσκι μέ τόν φόν Σέν, γερμανό ὑπουργό Ἐξωτερικῶν, ὕστερα μέ τόν Τιτόνι καί μέ τόν ἰταλό βασιλιά.

Τά γεγονότα αὐτά μιλοῦν μόνα τους. *Πρίν* ἀπό τήν ἐνέργεια τῆς Αὐστρίας καί τῆς Βουλγαρίας *κάθετι τό οὐσιαστικό* εἶχε κιόλας συμφωνηθεῖ μέ τόν πιό συνωμοτικό καί ἄμεσο τρόπο, σέ προσωπικές συναντήσεις τῶν βασιλιάδων καί τῶν ὑπουργῶν, *ἀνάμεσα στίς ἕξη* Δυνάμεις: τή Ρωσία, τήν Αὐστρία, τή Γερμανία, τήν Ἰταλία, τή Γαλλία καί τήν Ἀγγλία. Ὁ καυγάς πού ἄρχισε *ὕστερα* ἀνάμεσα στίς ἐφημερίδες γύρω ἀπ' τό ἄν εἶναι ἀλήθεια αὐτό πού εἶπε ὁ Ἔρενταλ πώς ἡ Ἰταλία, ἡ Γερμανία καί ἡ Ρωσία ἔδοσαν τή συγκατάθεσή τους γιά τήν προσάρτηση (ἐνσωμάτωση) τῆς Βοσνίας καί τῆς Ἐρζεγοβίνης ἀπό τήν Αὐστρία εἴτε ὄχι, ὅλα αὐτά εἶναι *καθαρή κωμωδία, καθαρή παραπλάνηση*, στήν ὁποία πιστεύουν μόνο οἱ φιλελεύθεροι φιλισταῖοι. Οἱ διαφεντευτές τῆς ἐξωτερικῆς πολιτικῆς τῶν εὐρωπαϊκῶν κρατῶν, οἱ Ἰζβόλσκι, Ἔρενταλ καί ὅλη ἡ συμμορία τῶν ἐστεμμένων ληστῶν μέ τούς ὑπουργούς τους ἔριξαν σκόπιμα τό κόκκαλο στόν τύπο: ὁρίστε, κύριοι, φαγωθεῖτε γιά τό ποιός γέλασε τόν ἄλλον καί ποιός ἔθιξε τόν ἄλλον, ἡ Αὐστρία τή Ρωσία εἴτε ἡ Βουλγαρία τήν Αὐστρία, κτλ., ποιός ἄρχισε «πρῶτος» νά ξεσχίζει τή συνθήκη τοῦ Βερολίνου[106], πῶς βλέπει ὁ καθένας τό σχέδιο διάσκεψης τῶν

Δυνάμεων καί τά λοιπά καί τά παρόμοια. Ὁρίστε, ἀπασχολεῖστε μ' αὐτά τά ἐνδιαφέροντα καί σπουδαῖα — ὢ! ἐξαιρετικά σπουδαῖα! — ζητήματα τήν κοινή γνώμη. Ἐμᾶς, αὐτό ἀκριβῶς μᾶς χρειάζεται, γιά ν' ἀποκρύψουμε *τό κύριο καί τό βασικό*: τή συμφωνία πού ἔχει ἤδη προηγηθεῖ πάνω στό βασικό, δηλ. στή δράση ἐνάντια στήν ἐπανάσταση τῶν νεοτούρκων, στίς παραπέρα ἐνέργειες γιά τό διαμελισμό τῆς Τουρκίας, στήν ἀναθεώρηση μέ τή μιά ἤ τήν ἄλλη καρυκευμένη μορφή τοῦ ζητήματος τῶν Δαρδανελλίων, στήν ἄδεια γιά τό ρῶσο μαυροεκατονταρχίτη τσάρο νά πνίξει τήν περσική ἐπανάσταση. Νά ποῦ βρίσκεται ὅλη ἡ οὐσία, νά τί μᾶς χρειάζεται πραγματικά καί νά τί κάνουμε ἐμεῖς, οἱ ἀρχηγοί τῆς ἀντιδραστικῆς ἀστικῆς τάξης ὅλης τῆς Εὐρώπης. Καί οἱ φιλελεύθεροι ἠλίθιοι ἄς ἀσχολοῦνται στόν τύπο καί στά κοινοβούλια μέ τή φλυαρία, γιά τό πῶς ἄρχισε, πῶς μίλησε καί ποιός μίλησε καί μέ τί καρυκεύματα πρέπει τελικά νά διατυπωθεῖ, νά ὑπογραφεῖ καί νά ἐμφανιστεῖ σ' ὅλο τόν κόσμο ἡ πολιτική τῆς ἀποικιακῆς ληστείας καί τῆς κατάπνιξης τῶν δημοκρατικῶν κινημάτων.

Ὁ φιλελεύθερος τύπος ὅλων τῶν μεγάλων εὐρωπαϊκῶν Δυνάμεων — ἐκτός ἀπό τήν πιό «χορτάτη» αὐτή τή στιγμή Αὐστρία — ἀσχολεῖται τώρα μέ τό νά κατηγορεῖ τή *δική του* κυβέρνηση γιά ἀνεπαρκή ὑπεράσπιση τῶν *δικῶν της* ἐθνικῶν συμφερόντων. Οἱ φιλελεύθεροι τῆς κάθε χώρας παριστάνουν τή χώρα τους καί τήν κυβέρνησή τους σάν τίς πιό ἀδέξιες, πού «ἐκμεταλλεύτηκαν» λιγότερο ἀπό κάθε ἄλλη τήν κατάσταση, σάν ἐξαπατημένες κτλ. Ἀκριβῶς αὐτή τήν πολιτική ἀκολουθοῦν καί οἱ καντέτοι μας, πού ἀπό καιρό πιά ἐκφράστηκαν ὅτι οἱ ἐπιτυχίες τῆς Αὐστρίας τούς προκαλοῦν «ζήλεια» (ἐπιλέξει ἔκφραση τοῦ κ. Μιλιουκόφ). Ὅλη αὐτή ἡ πολιτική τῶν φιλελεύθερων ἀστῶν γενικά καί ἡ πολιτική τῶν καντέτων μας εἰδικά, ἀποτελεῖ τήν πιό ἀηδιαστική ὑποκρισία, τήν πιό αἰσχρή προδοσία τῶν πραγματικῶν συμφερόντων τῆς προόδου καί τῆς ἐλευθερίας. Γιατί μιά τέτια πολιτική, πρῶτο, συσκοτίζει τή δημοκρατική συνείδηση τῶν λαϊκῶν μαζῶν, γιατί ἀποσιωπᾶ τή συνωμοσία τῶν ἀντιδραστικῶν κυβερνήσεων· δεύτερο, σπρώχνει τήν κάθε χώρα στό δρόμο τῆς λεγόμενης δραστήριας ἐξωτερικῆς πολιτικῆς, δηλ. ἐπιδοκιμάζει τό σύστημα τῆς ἀποικιακῆς ληστείας καί τῆς ἀνάμιξης τῶν Δυνάμεων στίς ὑποθέσεις τῆς Βαλκανικῆς χερσονήσου, ἀνάμιξης πού εἶναι πάντα ἀντιδραστική· τρίτο, ἡ πολιτική αὐτή

παίζει ἀνοιχτά τό παιχνίδι τῆς ἀντίδρασης, κάνοντας τούς λαούς νά ἐνδιαφέρονται γιά τό πόσα θά πάρουμε «ἐμεῖς», πόσα θά «μᾶς» πέσουν ἀπό τή μοιρασιά, πόσα θά βγάλουμε «ἐμεῖς»ἀπό τό παζάρεμα. Οἱ ἀντιδραστικές κυβερνήσεις αὐτήν ἀκριβῶς τή στιγμή ἔχουν ἀνάγκη πρῶτα ἀπ' ὅλα ἀπό τό νά μποροῦν νά ἐπικαλεστοῦν τήν «κοινή γνώμη» γιά τήν ὑποστήριξη τῶν κατακτήσεών τους ἤ τῶν ἀπαιτήσεων γιά «ἀποζημιώσεις» κτλ. Κοιτάξτε, λένε, ὁ τύπος τῆς χώρας μου μέ κατηγορεῖ γιά ὑπέρμετρη ἀνιδιοτέλεια, γιά ἀνεπαρκή ὑπεράσπιση τῶν ἐθνικῶν συμφερόντων, γιά ὑποχωρητικότητα, ἀπειλεῖ μέ πόλεμο, συνεπῶς, οἱ ἀπαιτήσεις μου, σάν οἱ πιό «μέτριες καί δίκαιες», πρέπει νά ἱκανοποιηθοῦν ὁλοκληρωτικά.

Ἡ πολιτική τῶν ρώσων καντέτων, καθώς καί ἡ πολιτική τῶν εὐρωπαίων φιλελεύθερων ἀστῶν, εἶναι λακεδισμός ἀπέναντι στίς ἀντιδραστικές κυβερνήσεις, εἶναι ὑπεράσπιση τῶν ἀποικιακῶν κατακτήσεων, τῆς ληστείας καί τῆς ἀνάμιξης σέ ξένες ὑποθέσεις. Ἡ πολιτική τῶν καντέτων εἶναι ἰδιαίτερα βλαβερή, γιατί διεξάγεται κάτω ἀπό τή σημαία τῆς «ἀντιπολίτευσης» καί γιά τό λόγο αὐτό παραπλανεῖ πάρα πολλούς, ἐμπνέει ἐμπιστοσύνη σέ ὅσους δέν πιστεύουν τή ρωσική κυβέρνηση, διαφθείρει τή συνείδηση τῶν μαζῶν. Γιαυτό καί οἱ βουλευτές μας στή Δούμα καί ὅλες οἱ κομματικές μας οργανώσεις πρέπει νά ἔχουν ὑπόψη τους πώς δέν μποροῦμε νά κάνουμε οὔτε ἕνα σοβαρό βῆμα στό ἔργο τῆς σοσιαλδημοκρατικῆς προπαγάνδας καί ζύμωσης σχετικά μέ τά γεγονότα τῶν Βαλκανίων, ἄν δέν ἐξηγοῦμε *καί ἀπό τό βῆμα τῆς Δούμας*, καί ἀπό τόν τύπο, καί στίς συγκεντρώσεις τή *σύνδεση* ἀνάμεσα στήν ἀντιδραστική πολιτική τῆς ἀπολυταρχίας καί στήν ὑποκριτική ἀντιπολίτευση τῶν καντέτων. Δέν μποροῦμε νά ἐξηγήσουμε στό λαό ὅλη τή ζημιά, ὅλη τήν ἀντιδραστικότητα τῆς τσαρικῆς πολιτικῆς, ἄν δέν τοῦ ἐξηγήσουμε τήν *ἴδια ἀκριβῶς οὐσία* τῆς ἐξωτερικῆς πολιτικῆς τῶν καντέτων. Δέν μποροῦμε ν' ἀγωνιστοῦμε ἐνάντια στό σωβινισμό καί στό μαυροεκατονταρχισμό στήν ἐξωτερική πολιτική, ἄν δέν ἀγωνιστοῦμε ἐνάντια στή λογοκοπία, στούς θεατρινισμούς, στίς παρασιωπήσεις καί στούς ἐλιγμούς τῶν καντέτων.

Νά ἕνα παράδειγμα γιά τό ποῦ ὁδηγεῖ τούς σοσιαλιστές ἡ ὑποχωρητικότητα ἀπέναντι στήν ἄποψη τῆς φιλελεύθερης ἀστικῆς τάξης. Στό γνωστό ὄργανο τῶν ὀπορτουνιστῶν «Sozialistische Monatshefte» («Σοσιαλιστική — ; ; ; — Μηνιαία Ἐπιθεώρηση»)[107] ὁ Μάξ Σίπελ γράφει σχετικά μέ τή βαλκανική

κρίση: «Ὅλα σχεδόν τά σκεπτόμενα μέλη τοῦ κόμματος θά τό θεωροῦσαν λάθος, ἄν ὑπερίσχυε ἡ γνώμη, πού τελευταῖα διατυπώθηκε ἀκόμη μιά φορά στό κεντρικό μας ὄργανο τοῦ Βερολίνου (δηλ. στό «Vorwärts'»), ἀκριβῶς ἡ γνώμη πώς ἡ Γερμανία δέν ἔχει τίποτε ν' ἀναζητήσει οὔτε στίς τωρινές, οὔτε στίς μελλοντικές ἀνατροπές στά Βαλκάνια. Ἐννοεῖται ὅτι ἐμεῖς δέν πρέπει νά ἔχουμε ἐδαφικές βλέψεις... Μά εἶναι ἀναμφισβήτητο ὅτι οἱ μεγάλες ἀνακατατάξεις τῶν Δυνάμεων σ' αὐτό τόν τομέα, πού χρησιμεύει σάν σπουδαῖος συνδετικός κρίκος ἀνάμεσα στήν Εὐρώπη, ὅλη τήν Ἀσία κι' ἕνα μέρος τῆς Ἀφρικῆς, θίγουν μέ τόν πιό ἄμεσο τρόπο τή διεθνή μας θέση... Μιά λίγο πολύ ἀποφασιστική σημασία τοῦ ρωσικοῦ ἀντιδραστικοῦ κολοσσοῦ ἐκλείπει γιά τήν ὥρα τελείως... Ἐμεῖς δέν ἔχουμε λόγους νά βλέπουμε πάντα καί ὁπωσδήποτε τή Ρωσία... σάν ἕναν ἐχθρό, ὅπως τή θεωροῦσε ἐχθρό ἡ δημοκρατία τῆς 6ης δεκαετίας τοῦ περασμένου αἰώνα» (S. 1.319).

Αὐτός ὁ κουτούτσικος φιλελεύθερος πού κρύβεται κάτω ἀπό τή μάσκα τοῦ σοσιαλιστῆ δέν ἀντιλήφθηκε τίς ἀντιδραστικές μηχανοραφίες τῆς Ρωσίας πίσω ἀπό τίς «φροντίδες» της γιά τούς «σκλάβους ἀδελφούς»! Λέγοντας: «ἐμεῖς» (ἐξονόματος τῆς γερμανικῆς ἀστικῆς τάξης), ἡ θέση «μας» κτλ., δέν ἀντιλήφθηκε οὔτε τό χτύπημα κατά τῆς ἐπανάστασης τῶν νεοτούρκων, οὔτε τίς ἐνέργειες τῆς Ρωσίας ἐνάντια στήν περσική ἐπανάσταση!

Τά λόγια πού παραθέσαμε δημοσιεύτηκαν σέ περιοδικό πού φέρνει τήν ἡμερομηνία 22 τοῦ Ὀχτώβρη. Στίς 18(5) τοῦ Ὀχτώβρη ἡ «Νόβογε Βρέμια»[108] δημοσίευσε ἕνα ἐντυπωσιακό ἄρθρο σχετικά μέ τό ὅτι «στήν Ταυρίδα ἡ ἀναρχία πῆρε ἀπίστευτες διαστάσεις», ὅτι τάχα ἡ μισή ἡ πόλη «καταστράφηκε καί λεηλατήθηκε ἀπό τούς ἡμιάγριους ἐπαναστάτες». Ὅπως βλέπετε, ἡ νίκη τῆς ἐπανάστασης κατά τῶν στρατευμάτων τοῦ σάχη στήν Ταυρίδα προκάλεσε ἀμέσως τή λύσσα τῆς ρωσικῆς ἡμιεπίσημης ἐφημερίδας. Ὁ ἀρχηγός τοῦ ἐπαναστατικοῦ περσικοῦ στρατοῦ, ὁ Σάταρ-χάν, χαρακτηρίζεται σ' αὐτό τό ἄρθρο σάν «ἀντερμπεϊτζάνος Πουγκατσιόφ» (τό Ἀντερμπεϊτζάν ἤ Ἀζερμπεϊτζάν εἶναι βόρεια ἐπαρχία τῆς Περσίας· ἡ κυριότερη πόλη αὐτῆς τῆς ἐπαρχίας εἶναι ἡ Ταυρίδα, ὁ πληθυσμός αὐτῆς τῆς ἐπαρχίας, σύμφωνα μέ τόν Ρεκλιού, φτάνει σχεδόν τό $^1/_5$ τοῦ συνολικοῦ πληθυσμοῦ τῆς Περσίας). «Μπαίνει τό ἐρώτημα — ἔγραφε ἡ "Νόβογε Βρέμια" — μπορεῖ ἄραγε ἡ Ρωσία ν' ἀνεχθεῖ ἐπάπειρον ὅλες αὐτές τίς ἀ-

σχημίες, πού καταστρέφουν τό ἀνερχόμενο σέ ἑκατομμύρια ρούβλια ἐμπόριό μας στά περσικά σύνορα;... Δέν πρέπει νά ξεχνοῦμε πώς ὅλη ἡ Ἀνατολική Ὑπερκαυκασία καί τό Ἀντερμπεϊτζάν ἀποτελοῦν ἀπό ἐθνογραφική ἄποψη ἕνα σύνολο... Οἱ τάταροι μισοδιανοούμενοι τῆς Ὑπερκαυκασίας, ξεχνώντας πώς εἶναι ρῶσοι ὑπήκοοι, ἔδειξαν θερμή συμπάθεια γιά τίς ταραχές τῆς Ταυρίδας καί στέλνουν ἐκεῖ ἐθελοντές τους... γιά μᾶς εἶναι πολύ σπουδαιότερο νά εἰρηνεύσει τό γειτονικό μας Ἀντερμπεϊτζάν. Ὅσο κι' ἄν αὐτό εἶναι θλιβερό, οἱ περιστάσεις μποροῦν νά ἐξαναγκάσουν τή Ρωσία, παρόλη τήν ἐπιθυμία της νά μήν ἀναμιχθεῖ πουθενά, νά ἀναλάβει αὐτό τό ἔργο».

Στίς 20 τοῦ Ὀχτώβρη στή γερμανική «Ἐφημερίδα τῆς Φραγκφούρτης» τηλεγραφοῦσαν ἀπό τήν Πετρούπολη ὅτι, ὅπως ὑποθέτουν, «ἀποζημίωση» γιά τή Ρωσία θά εἶναι ἡ κατοχή τοῦ Ἀντερμπεϊτζάν. Στίς 24 (11) τοῦ Ὀχτώβρη ἡ ἴδια ἐφημερίδα δημοσίευσε τηλεγράφημα ἀπό τήν Ταυρίδα: *«Προχθές, ἔξη τάγματα ρωσικοῦ πεζικοῦ μέ ἀνάλογο ἱππικό καί πυροβολικό πέρασαν τά περσικά σύνορα καί ἀναμένονται σήμερα στήν Ταυρίδα».*

Τά ρωσικά στρατεύματα περνοῦσαν τά περσικά σύνορα τήν ἴδια μέρα πού ὁ Μ. Σίπελ, ἐπαναλαβαίνοντας, σάν δοῦλος, τίς διαβεβαιώσεις, *τά οὐρλιαχτά* τοῦ φιλελεύθερου καί ἀστυνομικοῦ τύπου, ἔλεγε στούς γερμανούς ἐργάτες πώς ἡ σημασία τῆς Ρωσίας σάν ἀντιδραστικῆς δύναμης ἀνήκει στό παρελθόν καί πώς τό νά βλέπουν στό πρόσωπο τῆς Ρωσίας ὁπωσδήποτε ἕναν ἐχθρό εἶναι λάθος!

Ἀναμένεται ἕνα νέο ματοκύλισμα τῶν ἐπαναστατῶν τῆς Περσίας ἀπό τά στρατεύματα τοῦ Νικολάου τοῦ Ματοβαμένου. Ὕστερα ἀπό τόν ἀνεπίσημο Λιάχοφ ἀκολουθεῖ ἡ ἐπίσημη κατοχή τοῦ Ἀντερμπεϊτζάν καί ἡ ἐπανάληψη στήν Ἀσία ἐκείνου πού ἔκανε ἡ Ρωσία στήν Εὐρώπη τό 1849, ὅταν ὁ Νικόλαος Α΄ ἔστελνε στρατεύματα ἐνάντια στήν οὐγγρική ἐπανάσταση. Τότε ὑπῆρχε ἀκόμη στήν Εὐρώπη ἀνάμεσα στά ἀστικά κόμματα μιά πραγματική δημοκρατία, ἱκανή ν' ἀγωνιστεῖ γιά τήν ἐλευθερία, καί ὄχι μονάχα νά φλυαρεῖ ὑποκριτικά γι' αὐτήν, ὅπως κάνουν ὅλοι οἱ ἀστοί δημοκράτες στίς μέρες μας. Τότε ἡ Ρωσία χρειάστηκε νά παίξει τό ρόλο τοῦ χωροφύλακα τῆς Εὐρώπης ἐνάντια σέ μερικές τουλάχιστον εὐρωπαϊκές χῶρες. Τώρα *ὅλες* οἱ μεγάλες Δυνάμεις τῆς Εὐρώπης, χωρίς νά ἐξαιρεῖται ἡ «λαοκρατική» δημοκρατία τοῦ «κόκκινου» Κλεμανσώ, ἐπειδή φοβοῦνται θανάσιμα κάθε πλάτεμα τῆς

δημοκρατίας στόν τόπο τους, σάν κάτι πού ἀποβαίνει ὑπέρ τοῦ προλεταριάτου, *βοηθοῦν* τή Ρωσία νά παίξει τό ρόλο τοῦ χωροφύλακα τῆς Ἀσίας.

Δέν ὑπάρχει οὔτε ἡ παραμικρή ἀμφιβολία πώς στήν *ἀντιδραστική συνωμοσία τοῦ Σεπτέμβρη* τῆς Ρωσίας, τῆς Αὐστρίας, τῆς Γερμανίας, τῆς Ἰταλίας, τῆς Γαλλίας καί τῆς Ἀγγλίας *συμπεριλαμβανόταν* ἡ «ἐλευθερία δράσης» τῆς Ρωσίας ἐνάντια στήν περσική ἐπανάσταση. Δέν ἔχει καμιά σημασία ἄν αὐτό γράφτηκε σέ κανένα μυστικό ἔγγραφο, πού θά δημοσιευτεῖ ὕστερα ἀπό πολλά χρόνια σέ συλλογή ἱστορικῶν στοιχείων, εἴτε ἄν ἁπλῶς εἰπώθηκε ἀπό τόν Ἰζβόλσκι στούς εὐγενέστατους συνομιλητές του, εἴτε ἄν αὐτοί οἱ ἴδιοι οἱ συνομιλητές «ἄφησαν νά ἐννοηθεῖ» ὅτι νά, ἐμεῖς τώρα θά περάσουμε ἀπό τήν «κατοχή» στήν «προσάρτηση» καί σεῖς, ἴσως, ἀπό τόν Λιάχοφ στήν «κατοχή», ἤ ἀκόμη κάπως ἀλλιῶς, ὅλα αὐτά ἔχουν μηδαμινή σημασία. Ἡ οὐσία εἶναι ὅτι ὅσο λίγο καί ἄν ἐπισημοποιήθηκε ἡ ἀντεπαναστατική συνωμοσία τῶν Δυνάμεων τοῦ Σεπτέμβρη, ὡστόσο αὐτή ἡ *συνωμοσία εἶναι γεγονός* καί μέρα μέ τή μέρα ἡ σημασία της ξεκαθαρίζεται ὅλο καί περισσότερο. Εἶναι συνωμοσία ἐνάντια στό προλεταριάτο κι' ἐνάντια στή δημοκρατία. Εἶναι συνωμοσία στ' ὄνομα τῆς ἄμεσης κατάπνιξης τῆς ἐπανάστασης στήν Ἀσία ἤ τῶν ἔμμεσων χτυπημάτων ἐνάντια σ' αὐτήν τήν ἐπανάσταση. Εἶναι συνωμοσία στ' ὄνομα τῆς συνέχισης τῆς ἀποικιακῆς ληστείας καί τῶν ἐδαφικῶν κατακτήσεων σήμερα στά Βαλκάνια, αὔριο στήν Περσία, μεθαύριο, ἴσως, στή Μικρά Ἀσία, στήν Αἴγυπτο κτλ. κτλ.

Μόνο ἡ παγκόσμια ἐπανάσταση τοῦ προλεταριάτου εἶναι σέ θέση ν' ἀνατρέψει αὐτή τή συνασπισμένη δύναμη τῶν ἐστεμμένων ληστῶν καί τοῦ διεθνοῦς κεφαλαίου. Ἄμεσο καθῆκον ὅλων τῶν σοσιαλιστικῶν κομμάτων εἶναι νά δυναμώσουν τή ζύμωση μέσα στίς μάζες, ν' ἀποκαλύψουν τό παιχνίδι τῶν διπλωματῶν ὅλων τῶν χωρῶν καί νά δείξουν ζωντανά, φανερά, ὅλα τά γεγονότα πού μαρτυροῦν τόν αἰσχρό ρόλο *ὅλων τῶν συμμάχων Δυνάμεων*, ὅλων χωρίς ἐξαίρεση τόσο τῶν ἄμεσων ἐκτελεστῶν τοῦ ἔργου τοῦ χωροφύλακα, ὅσο καί τῶν συνενόχων, τῶν φίλων, τῶν χρηματοδοτῶν αὐτοῦ τοῦ χωροφύλακα.

Στούς ρώσους σοσιαλδημοκράτες βουλευτές στή Δούμα — ὅπου ἀναμένεται καί ἡ ἀνακοίνωση τοῦ Ἰζβόλσκι καί ἡ ἐπερώτηση τῶν καντέτων - ὀχτωβριστῶν, — πέφτει τώρα μιά ἐξαιρετικά βαριά, μά καί ἐξαιρετικά τιμητική, μεγάλη ὑποχρέωση.

Αὐτοί εἶναι μέλη ἑνός σώματος πού συγκαλύπτει τήν πολιτική τῆς κυριότερης ἀντιδραστικῆς Δύναμης,τοῦ κυριότερου συνωμότη τῆς ἀντεπανάστασης καί πρέπει νά βροῦν μέσα τους τήν ἱκανότητα καί τό θάρρος *νά ποῦν ὅλη τήν ἀλήθεια.* Σέ μιά τέτια στιγμή σάν τήν τωρινή, στούς σοσιαλδημοκράτες βουλευτές τῆς μαυροεκατονταρχίτικης Δούμας δίνονται πολλά, μά καί ζητιοῦνται ἀπ' αὐτούς πολλά. Γιατί, ἐκτός ἀπό αὐτούς, *δέν ὑπάρχει ἄλλος* στή Δούμα πού νά ὑψώσει τή φωνή του κατά τοῦ τσαρισμοῦ ἀπό μιά *μή* ὀχτωβριστική - *καντέτικη* ἄποψη. Ἡ «διαμαρτυρία» τῶν καντέτων σέ τέτιους καιρούς καί σέ τέτιες περιστάσεις εἶναι χειρότερη ἀπό τό τίποτε, γιατί αὐτή δέν μπορεῖ νά εἶναι παρά μονάχα διαμαρτυρία *ἀπό μέσα ἀπό τό ἴδιο* τό καπιταλιστικό κοπάδι τῶν λύκων στ' ὄνομα τῆς ἴδιας λυκίσιας πολιτικῆς.

Ἄς ἀρχίσουν λοιπόν τή δουλιά καί ἡ ὁμάδα μας τῆς Δούμας κι' ὅλες οἱ ὑπόλοιπες κομματικές μας ὀργανώσεις. Ἡ ζύμωση μέσα στίς μάζες ἀποκτᾶ τώρα ἑκατονταπλάσια σημασία ἀπ' ὅ,τι στούς συνηθισμένους καιρούς. Κι' ἐδῶ τρία πράγματα πρέπει νά μποῦν στήν πρώτη γραμμή σ' ὅλη τήν κομματική μας ζύμωση. Πρῶτο, σέ ἀντίθεση μ' ὅλο τόν ἀντιδραστικό καί τό φιλελεύθερο τύπο, ἀρχίζοντας ἀπό τούς μαυροεκατονταρχίτες καί καταλήγοντας στούς καντέτους, ἡ σοσιαλδημοκρατία ξεσκεπάζει τό διπλωματικό παιχνίδι τῶν διασκέψεων, τῆς συμφωνίας τῶν Δυνάμεων, τῶν συμμαχιῶν μέ τήν Ἀγγλία κατά τῆς Αὐστρίας ἤ μέ τήν Αὐστρία κατά τῆς Γερμανίας ἤ καί ὁποιωνδήποτε ἄλλων. Τό δικό μας καθῆκον εἶναι νά δείξουμε τό *γεγονός* τῆς ἀντιδραστικῆς συνωμοσίας τῶν Δυνάμεων, πού πραγματοποιήθηκε ἤδη καί πού οἱ κυβερνήσεις προσπαθοῦν μ' ὅλες τους τίς δυνάμεις νά τήν καλύψουν μέ τήν κωμωδία τῶν πιό ἀνοιχτῶν διαπραγματεύσεων. Ἐνάντια στίς διπλωματικές κωμωδίες, γιά τήν ἐξήγηση τῆς ἀλήθειας στό λαό, γιά τό ξεσκέπασμα τῆς διεθνοῦς ἀντιπρολεταριακῆς ἀντίδρασης! Δεύτερο, πρέπει νά διευκρινίσουμε τούς πραγματικούς καί ὄχι τούς τυπικούς καρπούς καί τ' ἀποτελέσματα αὐτῆς τῆς συνωμοσίας: τό χτύπημα τῆς τουρκικῆς ἐπανάστασης — τή σύμπραξη τῆς Ρωσίας στό ἔργο τοῦ στραγγαλισμοῦ τῆς περσικῆς ἐπανάστασης — τήν ἀνάμιξη στίς ξένες ὑποθέσεις καί τήν παραβίαση τῆς βασικῆς ἀρχῆς τῆς δημοκρατίας, δηλαδή τοῦ δικαιώματος τῶν ἐθνῶν γιά αὐτοδιάθεση. Τό πρόγραμμά μας, ὅπως καί τό πρόγραμμα ὅλων τῶν σοσιαλδημοκρατῶν τοῦ κόσμου, ὑπερασπίζει αὐτό τό

δικαίωμα. Καί δέν ὑπάρχει τίποτε πιό ἀντιδραστικό ἀπό τίς φροντίδες τῶν αὐστριακῶν, ἀπό τή μιά μεριά, καί τῶν ρώσων μαυροεκατονταρχιτῶν, ἀπό τήν ἄλλη, γιά τούς «σλάβους ἀδελφούς». Αὐτές οἱ «φροντίδες» σκεπάζουν τίς πιό αἰσχρές μηχανοραφίες, μέ τίς ὁποῖες ἡ Ρωσία ἔχει δοξαστεῖ πρό πολλοῦ στά Βαλκάνια. Αὐτές οἱ «φροντίδες» καταλήγουν πάντα σέ ἐπιβουλή κατά τοῦ *πραγματικοῦ* δημοκρατισμοῦ σέ τοῦτες ἤ ἐκεῖνες τίς βαλκανικές χῶρες. Ἡ μοναδική εἰλικρινής «φροντίδα» τῶν Δυνάμεων σέ σχέση μέ τίς βαλκανικές χῶρες θά μποροῦσε νά συνίσταται σ' ἕνα καί μόνο σ' ἕνα πράγμα: νά τίς ἀφήσουν μόνες τους, νά μήν τίς καταστρέφουν τή ζωή, μέ τήν ξενική ἐπέμβαση, νά μήν βάζουν ἐμπόδια στήν τουρκική ἐπανάσταση. Ἀλλά ἡ ἐργατική τάξη δέν μπορεῖ, φυσικά, νά περιμένει ἀπό τήν ἀστική τάξη μιά τέτια πολιτική!

Ὅλα τά ἀστικά κόμματα — μέχρι καί τά πιό φιλελεύθερα καί «δημοκρατικά» στ' ὄνομα, μέχρι καί τούς καντέτους μας — ἀκολουθοῦν τή γραμμή τῆς καπιταλιστικῆς ἐξωτερικῆς πολιτικῆς. Αὐτό εἶναι τό τρίτο πράγμα πού ἡ σοσιαλδημοκρατία πρέπει νά τονίζει πολύ ἔντονα. Οἱ φιλελεύθεροι καί τό Κόμμα τῶν καντέτων εἶναι στήν οὐσία ὑπέρ τῆς ἴδιας ἅμιλλας τῶν καπιταλιστικῶν ἐθνῶν, ὑποστηρίζοντας μονάχα ἄλλες μορφές αὐτῆς τῆς ἅμιλλας ἀπό ὅ,τι οἱ μαῦρες ἑκατονταρχίες, ἐπιδιώκοντας μονάχα ἄλλες διεθνεῖς συμφωνίες ἀπό ἐκεῖνες πού πάνω τους στηρίζεται τώρα ἡ κυβέρνηση. Καί ὁ ἀγώνας αὐτός τῶν φιλελευθέρων ἐνάντια σ' ἕνα εἶδος ἀστικῆς ἐξωτερικῆς πολιτικῆς καί ὑπέρ ἑνός ἄλλου εἴδους τῆς ἴδιας αὐτῆς πολιτικῆς, αὐτές οἱ μομφές τῶν φιλελευθέρων κατά τῆς κυβέρνησης γιά τό ὅτι καθυστερεῖ ἀπό τούς ἄλλους (στό ἔργο τῆς ληστείας καί τῆς ἐπέμβασης!) ἀσκοῦν τήν πιό φθοροποιό ἐπίδραση στίς μάζες. Κάτω κάθε ἀποικιακή πολιτική, κάτω ὅλη ἡ πολιτική τῆς ἐπέμβασης καί τῆς καπιταλιστικῆς πάλης γιά τήν κατάκτηση ξένων ἐδαφῶν, γιά τήν ὑποδούλωση ἄλλων λαῶν, γιά νέα προνόμια, γιά νέες ἀγορές, γιά τά στενά κτλ.! Ἡ σοσιαλδημοκρατία δέν συμμερίζεται τήν ἀνόητη μικροαστική οὐτοπία τῆς «εἰρηνικῆς καί δίκαιης» καπιταλιστικῆς προόδου. Ἡ σοσιαλδημοκρατία ἀγωνίζεται ἐνάντια σ' ὁλόκληρη τήν καπιταλιστική κοινωνία, ξέροντας πώς δέν ὑπάρχει στόν κόσμο ἄλλος ὑπερασπιστής τῆς εἰρήνης καί τῆς λευτεριᾶς, ἐκτός ἀπό τό διεθνές ἐπαναστατικό προλεταριάτο.

P.S. Ὅταν τό ἄρθρο αὐτό εἶχε δοθεῖ πιά γιά ἐκτύπωση,

δημοσιεύτηκε στίς ἐφημερίδες τηλεγράφημα τοῦ *Τηλεγραφικοῦ Πρακτορείου τῆς Πετρούπολης*, πού διέψευδε τήν εἴδηση ὅτι τά ρωσικά στρατεύματα πέρασαν τά περσικά σύνορα. Τό τηλεγράφημα αὐτό δημοσιεύτηκε στήν «Frankfurter Zeitung» στίς 24.X., δεύτερη πρωϊνή ἔκδοση. Στήν *3η* ἔκδοση ὑπάρχει τηλεγράφημα ἀπό τήν Κωνσταντινούπολη τῆς 24.X., ὥρα 10 καί 50 λεπτά *τό βράδυ*. Σ' αὐτό τό τηλεγράφημα ἀναφέρεται ὅτι τό βράδυ τῆς 24.X. στήν Κωνσταντινούπολη ἔγινε γνωστό ὅτι τά ρωσικά στρατεύματα πέρασαν τά περσικά σύνορα. Ὁ τύπος τοῦ ἐξωτερικοῦ, *ἐκτός ἀπό τόν σοσιαλιστικό*, κρατάει ὥς τώρα σιωπή σχετικά μέ τήν εἰσβολή τῶν ρωσικῶν στρατευμάτων στήν Περσία.

Συμπέρασμα: γιά τήν ὥρα δέν μποροῦμε νά μάθουμε ὁριστικά ὅλη τήν ἀλήθεια. Πάντως στίς «διαψεύσεις» πού προέρχονται ἀπό τήν τσαρική κυβέρνηση καί ἀπό τό *Τηλεγραφικό Πρακτορεῖο τῆς Πετρούπολης* δέν πρέπει, φυσικά, νά δίνει κανείς καμιά πίστη. Τό ὅτι ἡ Ρωσία, μέ σύμφωνες τίς Δυνάμεις, διεξάγει ἀγώνα ἐνάντια στήν περσική ἐπανάσταση μέ ὅλα τά μέσα, ἀπό τίς μηχανοραφίες ὥς τήν ἀποστολή στρατευμάτων, αὐτό εἶναι γεγονός. Τό ὅτι αὐτή ἀκολουθεῖ μιά πολιτική πού ἀποβλέπει στήν κατάληψη τοῦ Ἀζερμπεϊτζάν, εἶναι ἐπίσης ἀναμφισβήτητο. Ἄν τά στρατεύματα δέν πέρασαν ἀκόμη τά σύνορα, τότε, θά ἔχουν παρθεῖ, ἀσφαλῶς, ὅλα τά μέτρα γι' αὐτό τό σκοπό: καπνός χωρίς φωτιά δέν ὑπάρχει.

«Προλετάρι», ἀρ. φύλ. 37,
(29) 16 τοῦ Ὀχτώβρη 1908

Δημοσιεύεται σύμφωνα μέ τό κείμενο τῆς ἐφημερίδας «Προλετάρι», πού παραβλήθηκε μέ τό χειρόγραφο

Η ΣΥΝΕΔΡΙΑΣΗ ΤΟΥ ΔΙΕΘΝΟΥΣ ΣΟΣΙΑΛΙΣΤΙΚΟΥ ΓΡΑΦΕΙΟΥ[109]

Τήν Κυριακή, 11 τοῦ Ὀχτώβρη μέ τό νέο ἡμερολ., ἔγινε στίς Βρυξέλλες ἡ πρώτη συνεδρίαση τοῦ Διεθνοῦς Σοσιαλιστικοῦ Γραφείου ὕστερα ἀπό τό Συνέδριο τῆς Στουτγάρδης. Τό συνέδριο τῶν ἀντιπροσώπων τῶν διαφόρων σοσιαλιστικῶν κομμάτων θεωρήθηκε συνάμα σάν κατάλληλη εὐκαιρία γιά νά γίνουν διασκέψεις τῶν σοσιαλιστῶν δημοσιογράφων καί βουλευτῶν. Ἡ πρώτη διάσκεψη ἔγινε τήν παραμονή τῆς συνεδρίασης τοῦ Γραφείου, ἡ δεύτερη τήν ἑπομένη τῆς συνεδρίασης, κι' ἐδῶ πρέπει νά σημειώσουμε ὅτι ἡ σύνθεση καί τῶν δυό διασκέψεων δέν διέφερε σχεδόν ἀπό τή σύνθεση τοῦ Γραφείου: ἡ πλειοψηφία τῶν μελῶν τοῦ Γραφείου ἦταν καί δημοσιογράφοι καί βουλευτές. Μονάχα μερικοί βέλγοι σοσιαλιστές - βουλευτές συμπλήρωσαν τή σύνθεση τῆς διάσκεψης τῆς Δευτέρας 12 τοῦ Ὀχτώβρη.

Ἡ διάσκεψη τῶν δημοσιογράφων ἔγινε τό Σάββατο, ὥρα 3 μ.μ. Συζητήθηκε τό ζήτημα τοῦ διακανονισμοῦ καί τῆς ἀνάπτυξης τῶν σχέσεων ἀνάμεσα στά περιοδικά ὄργανα τῶν διαφόρων σοσιαλιστικῶν κομμάτων. Οἱ βέλγοι συνέταξαν ἕναν κατάλογο ἀνταποκριτῶν ἀπό ἕνα ἀριθμό μελῶν τοῦ κόμματός τους, πού εἶναι ἕτοιμοι νά δίνουν πληροφορίες στά ὄργανα τῶν ἄλλων κομμάτων γιά διάφορα (κατά προτίμηση) ζητήματα. Ἐκφράστηκε ἡ εὐχή νά συνταχθοῦν παρόμοιοι κατάλογοι καί ἀπό τά ἄλλα κόμματα, καί μάλιστα τονίστηκε ἡ ἀνάγκη νά σημειώνεται ποιά γλώσσα ξέρει ὁ ἀνταποκριτής. Τά δελτία ἐξωτερικοῦ τοῦ Κόμματος τῶν ἐσέρων («Τό Ρωσικό Βῆμα» στή γαλλική γλώσσα) καί τῶν σοσιαλδημοκρατῶν (στή γερμανική γλώσσα) θεωρήθηκαν πολύ χρήσιμες ἐκδόσεις γιά τούς ξένους συντρόφους μας[110]. Τονίστηκε ἐπίσης ὅτι γιά τίς χῶρες, ὅπου ὑπάρχουν διάφορα σοσιαλι-

στικά κόμματα ἤ διαφορετικές κατευθύνσεις μέσα σ' ἕνα κόμμα, χρειάζεται νά σημειώνεται στούς καταλόγους τῶν ἀνταποκριτῶν, ἄν αὐτοί ἀνήκουν σέ τοῦτο ἤ σ' ἐκεῖνο τό κόμμα κτλ. Οἱ ρῶσοι σοσιαλδημοκράτες πού ζοῦν στό ἐξωτερικό, θά ἔπρεπε νά ἐπωφεληθοῦν ἀπ' αὐτή τή διεθνή διάσκεψη γιά μιά πιό καλή ὀργάνωση τῆς ἀποστολῆς ἀνταποκρίσεων στά ξένα σοσιαλιστικά ὄργανα.

Ἡ διάσκεψη πῆρε ἀπόφαση νά ἔρθει τό Διεθνές Σοσιαλιστικό Γραφεῖο σ' ἐπαφή μέ τά ἔθνη πού δέν ἔχουν καθημερινές σοσιαλιστικές ἐφημερίδες, σχετικά μέ τό ζήτημα τῆς ἔκδοσης τακτικῶν δελτίων (σέ μιά ἀπό τίς τρεῖς ἐπίσημες γλῶσσες τῆς Διεθνοῦς ἤ καί στίς τρεῖς αὐτές γλῶσσες: στή γαλλική, στή γερμανική καί στήν ἀγγλική). Ὕστερα τό Γραφεῖο θά ρωτήσει τίς Συντάξεις τῶν σοσιαλιστικῶν καθημερινῶν ἐφημερίδων τῶν διάφορων χωρῶν τί ποσό θά δέχονταν νά πληρώσουν γιά νά παίρνουν τακτικά αὐτά τά δελτία.

Σ' αὐτή τήν ἀπόφαση τό Γραφεῖο Ἐξωτερικοῦ τῆς Κεντρικῆς Ἐπιτροπῆς[111] τοῦ κόμματός μας πρέπει νά δόσει ἰδιαίτερη προσοχή. Ἡ δουλιά τῆς ἐνημέρωσης τῶν ξένων συντρόφων μας σχετικά μέ τή σοσιαλδημοκρατία τῆς Ρωσίας δέν ἔχει ὀργανωθεῖ καθόλου ἱκανοποιητικά, καί τό ζήτημα τῆς ὀργάνωσης αὐτῆς τῆς δουλιᾶς, τῆς ἔκδοσης ἑνός *κομματικοῦ* δελτίου σέ τρεῖς γλῶσσες στό ἐξωτερικό θά ἔπρεπε νά συζητηθεῖ ἀμέσως σοβαρά καί νά γίνει καθετί τό δυνατό γιά τήν πρακτική ἐφαρμογή ἑνός τέτιου σχεδίου.

Σέ συνέχεια συζητήθηκε ἡ πρόταση τοῦ γραμματέα τοῦ Γραφείου Κ. Χούϊσμανς, γιά νά ἀναλάβουν οἱ γερμανοί σοσιαλδημοκράτες πού ἔχουν 70 καθημερινά κομματικά ὄργανα τήν πρωτοβουλία νά δημιουργήσουν ἕνα διεθνές γραφεῖο τηλεγραφικῶν καί τηλεφωνικῶν ἐπαφῶν ἀνάμεσα στίς Συντάξεις τῶν σοσιαλιστικῶν ἐφημερίδων στό Βερολίνο, στή Βιέννη, στό Παρίσι, στίς Βρυξέλλες κτλ. Οἱ γερμανοί ἀντιπρόσωποι θεώρησαν ὅτι ἡ ἄμεση πραγματοποίηση αὐτοῦ τοῦ σχεδίου εἶναι ἀδύνατη, ἀλλά τόνισαν ὅτι στή Γερμανία δημιουργήθηκε τελευταῖα ἕνα κεντρικό γραφεῖο πληροφοριῶν τοῦ Γερμανικοῦ Σοσιαλδημοκρατικοῦ ἐργατικοῦ κόμματος καί ὅτι μέ τόν καιρό, ὅταν αὐτό τό Γραφεῖο σταθεῖ γερά στά πόδια του, θά εἶναι δυνατό νά σκεφτεῖ κανείς γιά τή μετατροπή του σέ διεθνές. Ἡ διάσκεψη ἱκανοποιήθηκε μ' αὐτή τήν ὑπόσχεση, καί ἡ συνεδρίαση ἔκλεισε ἔπειτα ἀπό τήν ἀπόφαση νά συνδυά-

ζονται καί στό μέλλον οἱ συνεδριάσεις τοῦ Διεθνοῦς Σοσιαλιστικοῦ Γραφείου μέ διασκέψεις τῶν σοσιαλιστῶν δημοσιογράφων τῶν διαφόρων χωρῶν.

Τό βράδυ ἔγινε στή «Maison du Peuple»* μιά διεθνής συγκέντρωση, ὅπου μίλησαν ἀντιπρόσωποι τῆς Αὐστρίας, τῆς Γερμανίας, τῆς Ἀγγλίας, ἕνας ἀντιπρόσωπος τῆς Τουρκίας καί ἕνας τῆς Βουλγαρίας, κυρίως πάνω στό θέμα τῶν διεθνῶν συγκρούσεων καί τῆς πάλης τοῦ σοσιαλιστικοῦ προλεταριάτου ὅλων τῶν χωρῶν γιά τή διατήρηση τῆς εἰρήνης. Ἡ συγκέντρωση ἔκλεισε, ἀφοῦ πῆρε ὁμόφωνα μιά ἀπόφαση μέ τό ἀκόλουθο περιεχόμενο: «ἡ διεθνής συγκέντρωση, πού ἔγινε στίς 10 τοῦ Ὀχτώβρη (μέ τό νέο ἡμερολ.) στή "Maison du Peuple", ἐπιβεβαιώνει ἀκόμη μιά φορά τή σταθερή ἀπόφαση τοῦ παγκόσμιου προλεταριάτου νά ὑπερασπίσει τήν εἰρήνη ἀνάμεσα στά ἔθνη καί ν' ἀγωνιστεῖ μ' ὅλες του τίς δυνάμεις ἐνάντια στόν καπιταλιστικό μιλιταρισμό, πού ρημάζει καί καταπιέζει ὅλους τούς λαούς. Ἡ συγκέντρωση ἐκφράζει τήν πεποίθηση ὅτι τά διάφορα ἐθνικά τμήματα τῆς ἐργατικῆς Διεθνοῦς θά ἐφαρμόσουν ὁλοκληρωτικά τήν ἀπόφαση πού πάρθηκε πάνω σ' αὐτό τό ζήτημα ἀπό τό Διεθνές σοσιαλιστικό συνέδριο τῆς Στουτγάρδης». Ἡ συγκέντρωση διαλύθηκε μέ τόν ὕμνο τῆς «Διεθνοῦς».

Ἡ ἑπόμενη μέρα ἀφιερώθηκε ὁλόκληρη στή συνεδρίαση τοῦ Διεθνοῦς Σοσιαλιστικοῦ Γραφείου. Τό πρῶτο ζήτημα τῆς ἡμερήσιας διάταξης — εἰσδοχή τοῦ ἀγγλικοῦ «Ἐργατικοῦ Κόμματος» (Labour Party)[112] — ἀπασχόλησε ὅλη τήν πρωϊνή συνεδρίαση. Πρόκειται γιά τό ἑξῆς: σύμφωνα μέ τό καταστατικό τῆς Διεθνοῦς μέλη της μποροῦν νά γίνουν, πρῶτο, τά σοσιαλιστικά κόμματα πού παραδέχονται τήν ταξική πάλη, καί, δεύτερο, οἱ ἐργατικές ὀργανώσεις πού ἀκολουθοῦν τή γραμμή τῆς ταξικῆς πάλης (δηλ. τά συνδικάτα). Τό «Ἐργατικό Κόμμα» πού σχηματίσθηκε πρίν ἀπό λίγο καιρό στήν ἀγγλική Βουλή τῶν κοινοτήτων δέν αὐτοονομάζεται ἀνοιχτά σοσιαλιστικό καί δέν παραδέχεται ἀποφασιστικά καί ξεκάθαρα τήν ἀρχή τῆς ταξικῆς πάλης (πράγμα πού ἀπαιτοῦν ἀπ' αὐτό τό κόμμα, τό λέμε ἐντός παρενθέσεως, οἱ ἄγγλοι σοσιαλδημοκράτες). Μά εἶναι αὐτονόητο πώς στή Διεθνή γενικά καί στό σοσιαλιστικό συνέδριο τῆς Στουτγάρδης εἰδικά αὐτό τό «Ἐργατικό Κόμμα» ἔγινε δεκτό, γιατί στήν οὐσία τό

---

* —«Σπίτι τοῦ Λαοῦ». *Ἡ Σύντ.*

κόμμα αὐτό εἶναι ὀργάνωση μικτοῦ τύπου, πού βρίσκεται ἀνάμεσα σ' ἐκείνους τούς δυό τύπους πού καθορίζονται στό 1ο καί στό 2ο ἄρθρο τοῦ καταστατικοῦ τῆς Διεθνοῦς, καί ἀποτελεῖ τήν πολιτική ἐκπροσώπηση τῶν ἀγγλικῶν τρέϊντ-γιούνιον. Παρόλα αὐτά τό ζήτημα τῆς εἰσδοχῆς αὐτοῦ τοῦ κόμματος μπῆκε καί μάλιστα ἀπό αὐτό τό ἴδιο μέσω τοῦ λεγόμενου «'Ανεξάρτητου 'Εργατικοῦ Κόμματος» («Independent Labour Party», 'Αϊ-'Ελ-Πί, ὅπως τό λένε οἱ ἄγγλοι), πού ἀποτελεῖ ἕνα ἀπό τά δυό ὑποτμήματα τοῦ βρετανικοῦ τμήματος τῆς Διεθνοῦς. Τό ἄλλο ὑποτμῆμα τό ἀποτελεῖ ἡ «Σοσιαλδημοκρατική ὁμοσπονδία».

Τό «'Ανεξάρτητο 'Εργατικό Κόμμα» ἀπαιτοῦσε ν' ἀναγνωριστεῖ *ἐπίσημα* ὅτι τό «'Εργατικό Κόμμα» ἀνήκει στή Διεθνή. 'Ο ἀντιπρόσωπός του, ὁ Μπρούς Γκλέϊζιερ (Bruce Glazier) ἐπέμεινε στήν τεράστια σημασία τῆς ἐκπροσώπευσης στό κοινοβούλιο ἑκατοντάδων χιλιάδων ὀργανωμένων ἐργατῶν, πού βαδίζουν ὅλο καί πιό σταθερά πρός τό σοσιαλισμό. Γιά τίς ἀρχές, τούς τύπους, τήν κατήχηση μίλησε πολύ περιφρονητικά. 'Απαντώντας του ὁ Κάουτσκι δέν συμφώνησε μέ τήν περιφρονητική αὐτή ἐκτίμηση τῶν ἀρχῶν καί τοῦ τελικοῦ σκοποῦ τοῦ σοσιαλισμοῦ, μά τάχθηκε ὁλοκληρωτικά ὑπέρ τῆς εἰσδοχῆς τοῦ «'Εργατικοῦ Κόμματος» σάν κόμματος πού διεξάγει ταξική πάλη στήν πράξη. 'Ο Κάουτσκι πρότεινε μιά ἀπόφαση μέ τό παρακάτω περιεχόμενο:

«Παίρνοντας ὑπόψη τίς προηγούμενες ἀποφάσεις τῶν διεθνῶν συνεδρίων, σύμφωνα μέ τίς ὁποῖες γίνονται δεκτές ὅλες οἱ ὀργανώσεις πού στέκονται στή βάση τῆς προλεταριακῆς ταξικῆς πάλης καί παραδέχοντοι τήν πολιτική πάλη, τό Διεθνές Γραφεῖο δηλώνει ὅτι τό ἀγγλικό "'Εργατικό Κόμμα" γίνεται δεκτό στά διεθνῆ σοσιαλιστικά συνέδρια, γιατί, ἄν καί δέν παραδέχεται ἀνοιχτά (ausdrücklich) τήν προλεταριακή ταξική πάλη, τήν διεξάγει, ὡστόσο, στήν πράξη καί τοποθετεῖται στή βάση αὐτῆς τῆς πάλης μέ τήν ἴδια τήν ὀργάνωσή του, πού εἶναι ἀνεξάρτητη ἀπό τά ἀστικά κόμματα». Μέ τό μέρος τοῦ Κάουτσκι τάχθηκαν οἱ αὐστριακοί, ἀπό τούς γάλλους ὁ Βαλιάν καί, ὅπως ἔδειξε ἡ ψηφοφορία, ἡ πλειοψηφία τῶν μικρῶν ἐθνῶν. Ἔφεραν ἀντιρήσεις πρίν ἀπ' ὅλους ὁ Χάϊντμαν, ἀντιπρόσωπος τῆς ἀγγλικῆς «Σοσιαλδημοκρατικῆς ὁμοσπονδίας», πού ζήτησε νά παραμείνει ἡ παλιά κατάσταση, ὥσπου τό «'Εργατικό Κόμμα» νά παραδεχτεῖ ἀνοιχτά τήν ἀρχή τῆς ταξικῆς πάλης καί τοῦ σοσιαλισμοῦ, ὕστερα ἡ Ρουσέλ (ὀπαδός τοῦ

Γκέντ, πού ἦταν ἡ δεύτερη ἀντιπρόσωπος ἀπό τή Γαλλία), ὁ Ρουμπανόβιτς ἀπό τό Κόμμα τῶν ἐσέρων, καί ὁ Ἀβράμοφ, ἀντιπρόσωπος τῆς ἐπαναστατικῆς ὁμάδας τῶν βουλγάρων σοσιαλιστῶν.

Ἐγώ πῆρα τό λόγο γιά νά ὑποστηρίξω τό πρῶτο μέρος τῆς ἀπόφασης τοῦ Κάουτσκι. Δέν μποροῦμε ν' ἀρνηθοῦμε τήν εἴσδοχή τοῦ «Ἐργατικοῦ Κόμματος», δηλ. τῆς κοινοβουλευτικῆς ἐκπροσώπησης τῶν τρέϊντ-γιούνιον, μιά καί τά συνέδρια εἶχαν ἤδη δεχτεῖ ὅλα τά τρέϊντ-γιούνιον γενικά, ἀκόμη κι' ἐκεῖνα πού εἶχαν ἀναθέσει τήν ἐκπροσώπησή τους σέ ἀστούς βουλευτές. Μά δέν εἶναι σωστό, εἶπα, τό δεύτερο μέρος τῆς ἀπόφασης τοῦ Κάουτσκι, γιατί *στήν οὐσία* τό «Ἐργατικό Κόμμα» δέν εἶναι πραγματικά ἀνεξάρτητο ἀπό τούς φιλελεύθερους καί δέν ἀκολουθεῖ μιά ἐντελῶς αὐτοτελή ταξική πολιτική. Γιαυτό πρότεινα τήν τροποποίηση: νά εἰπωθεῖ στό τέλος τῆς ἀπόφασης, ἀρχίζοντας ἀπό τή λέξη «γιατί»—

«γιατί αὐτό (τό "Ἐργατικό Κόμμα") ἀντιπροσωπεύει τό πρῶτο βῆμα τῶν πραγματικά προλεταριακῶν ὀργανώσεων τῆς Ἀγγλίας πρός μιά συνειδητή ταξική πολιτική καί πρός ἕνα *σοσιαλιστικό* ἐργατικό κόμμα». Αὐτή τήν τροποποίηση τήν πρότεινα στό Γραφεῖο. Ὁ Κάουτσκι δέν δέχτηκε τήν τροποποίησή μου, δηλώνοντας στόν ἑπόμενο λόγο του, πώς τό Διεθνές Γραφεῖο δέν μπορεῖ νά παίρνει ἀποφάσεις μέ βάση τίς «προσδοκίες». Μά ἡ κυριότερη πάλη ἔγινε ἀνάμεσα στούς ὀπαδούς καί στούς ἀντιπάλους τῆς ἀπόφασης τοῦ Κάουτσκι στό σύνολό της. Σέ ψηφοφορία ὁ Ἄντλερ πρότεινε νά χωριστεῖ ἡ ἀπόφαση σέ δυό μέρη, καί ψηφίστηκαν καί τά δυό ἀπό τό Διεθνές Γραφεῖο, τό πρῶτο μέ 3 ψήφους κατά καί μιά ἀποχή, τό δεύτερο μέ 4 ψήφους κατά καί μιά ἀποχή. Ἔτσι τό σχέδιο ἀπόφασης τοῦ Κάουτσκι ἔγινε ἀπόφαση τοῦ Γραφείου. Καί στίς δυό ψηφοφορίες ἀπέσχε ὁ Ρουμπανόβιτς. Θά σημειώσω ἀκόμη ὅτι ὁ Βίκτορ Ἄντλερ, μιλώντας ὕστερα ἀπό μένα καί πρίν ἀπό τή δευτερολογία τοῦ Κάουτσκι, μοῦ ἔφερε τίς ἀκόλουθες ἀντιρήσεις: —παίρνω τό κείμενο ἀπό τό ρεπορτάζ τοῦ βελγικοῦ σοσιαλιστικοῦ ὀργάνου «Le Peuple» πού ἔδοσε τήν πιό λεπτομερειακή καί ἀκριβή ἔκθεση τῶν συνεδριάσεων,— «ἡ πρόταση τοῦ Λένιν εἶναι σαγηνευτική (séduisante, ὁ Ἄντλερ εἶπε: verlockend, ἑλκυστική), μά δέν μπορεῖ νά μᾶς κάνει νά ξεχάσουμε τό γεγονός ὅτι τό "Ἐργατικό Κόμμα" ξεχώρισε ἀπό τά ἀστικά κόμματα. Δέν εἶναι δική μας δουλιά νά κρίνουμε πῶς τό ἔκανε αὐτό. Παραδεχόμαστε τό γεγονός τῆς προόδου».

Αὐτές ἦταν οἱ συζητήσεις στό Διεθνές Γραφεῖο γύρω ἀπό τό ζήτημα πού ἐξετάστηκε. Ἂς μοῦ ἐπιτραπεῖ τώρα νά σταθῶ πιό ἀναλυτικά πάνω σ' αὐτές τίς συζητήσεις γιά νά ἐξηγήσω στούς ἀναγνῶστες τῆς ἐφημερίδας «Προλετάρι» τή θέση πού πῆρα. Τά ἐπιχειρήματα τοῦ Β. Ἄντλερ καί τοῦ Κ. Κάουτσκι δέν μέ ἔπεισαν κι' ἐξακολουθῶ νά τά θεωρῶ λαθεμένα. Ὁ Κάουτσκι, μιλώντας στό σχέδιο ἀπόφασής του ὅτι τό «Ἐργατικό Κόμμα» «δέν παραδέχεται ἀνοιχτά τήν προλεταριακή ταξική πάλη», ἀναμφίβολα ἐξέφρασε κάποια «προσδοκία», κάποια «κρίση» σχετικά μέ τό ποιά εἶναι ἡ πολιτική τοῦ «Ἐργατικοῦ Κόμματος» σήμερα καί ποιά θά ἔπρεπε νά εἶναι. Μά ὁ Κάουτσκι τό ἐξέφρασε αὐτό *ἔμμεσα* καί μάλιστα μέ τέτιο τρόπο, ὥστε νά βγαίνει ἕνας ἰσχυρισμός πού, κατά πρῶτο λόγο, εἶναι λαθεμένος στήν οὐσία του καί, κατά δεύτερο λόγο, δίνει ἀφορμή γιά στραβή ἑρμηνεία τῆς *σκέψης* τοῦ Κάουτσκι. Τό ὅτι τό «Ἐργατικό Κόμμα» στήν Ἀγγλία, μέ τό νά ξεχωρίσει στό *κοινοβούλιο* (ὄχι στίς ἐκλογές! ὄχι σ' ὅλη τήν πολιτική του! ὄχι στήν προπαγάνδα καί στή ζύμωσή του!) ἀπό τά ἀστικά κόμματα, κάνει τό πρῶτο βῆμα πρός τό σοσιαλισμό καί τήν ταξική πολιτική τῶν προλεταριακῶν μαζικῶν ὀργανώσεων, αὐτό εἶναι ἀναμφισβήτητο. Αὐτό δέν εἶναι «προσδοκία», μά γεγονός. Ἀκριβῶς αὐτό τό γεγονός εἶναι πού μᾶς ὑποχρεώνει νά δεχτοῦμε στή Διεθνή τό «Ἐργατικό Κόμμα», μιά καί δεχτήκαμε σ' αὐτήν τά τρέϊντ-γιούνιον. Τέλος, ἀκριβῶς μιά τέτια διατύπωση θά ὑποχρέωνε ἑκατοντάδες χιλιάδες ἄγγλους ἐργάτες, πού σέβονται ἀναντίρρητα τίς ἀποφάσεις τῆς Διεθνοῦς, μά πού δέν ἔγιναν ἀκόμη ὁλότελα σοσιαλιστές, νά σκεφτοῦν ἀκόμη μιά φορά, γιατί τούς θεωροῦν ὅτι ἔχουν κάνει μόνο τό *πρῶτο* βῆμα καί ποιά πρέπει νά εἶναι τά *παραπέρα* βήματα σ' αὐτό τό δρόμο. Στή δική μου διατύπωση δέν ὑπάρχει οὔτε ἴχνος ἀξίωσης νά καταπιαστεῖ ἡ Διεθνής μέ τή λύση τῶν συγκεκριμένων καί λεπτομερειακῶν ζητημάτων ἑνός ἐθνικοῦ ἐργατικοῦ κινήματος, νά καταπιαστεῖ μέ τό νά καθορίσει πότε ἀκριβῶς καί ποιά ἀκριβῶς παραπέρα βήματα πρέπει νά γίνουν. Μά ὅτι γενικά πρέπει νά γίνουν παραπέρα βήματα, αὐτό δέν μποροῦμε νά μήν τό παραδεχτοῦμε γιά ἕνα κόμμα πού δέν δέχεται ἀνοιχτά καί καθαρά τήν ἀρχή τῆς ταξικῆς πάλης. Αὐτό ὁ Κάουτσκι τό παραδέχεται στό σχέδιο ἀπόφασής του ἔμμεσα, ἀντί νά τό παραδεχτεῖ ἀνοιχτά. Ἔτσι βγῆκε σάν νά ἐγγυᾶται ἡ Διεθνής γιά τό ὅτι τό «Ἐργατικό Κόμμα» διεξάγει *στήν πράξη* συνεπή ταξική πάλη, σάν νά εἶναι ἀρκετό γιά

μιά ὀργάνωση ἐργατῶν νά ξεχωρίσει στό κοινοβούλιο σέ ξεχωριστή ἐργατική ὁμάδα γιά νά γίνει *σ' ὅλη τή συμπεριφορά της* ἀνεξάρτητη ἀπό τήν ἀστική τάξη!

Εἶναι ἀναμφισβήτητο ὅτι ὁ Χάϊντμαν, ἡ Ρουσέλ, ὁ Ρουμπανόβιτς καί ὁ Ἀβράμοφ πῆραν πάνω σ' αὐτό τό ζήτημα ἀκόμη πιό λαθεμένη θέση (πού δέν τή διόρθωσε, μά τήν μπέρδεψε ὁ Ρουμπανόβιτς μέ τήν ἀποχή του ἀπό τήν ψηφοφορία καί γιά τά δυό μέρη τῆς ἀπόφασης). Ὅταν ὁ Ἀβράμοφ εἶπε ὅτι εἰσδοχή τοῦ «Ἐργατικοῦ Κόμματος» σημαίνει ἐνθάρυνση τοῦ ὀπορτουνισμοῦ, αὐτό ἦταν μιά πολύ λαθεμένη γνώμη. Φτάνει νά θυμηθοῦμε, λογουχάρη, τά γράμματα τοῦ Ἔνγκελς στόν Ζόργκε. Στή διάρκεια πολλῶν χρόνων ὁ Ἔνγκελς τονίζει ἐπίμονα πώς οἱ ἄγγλοι σοσιαλδημοκράτες μ' ἐπικεφαλῆς τόν Χάϊντμαν κάνουν λάθος, ὅταν ἀντιμετωπίζουν σεχταριστικά, δέν ξέρουν νά ἐπικοινωνήσουν μέ τό αὐθόρμητο, μά ἰσχυρό ταξικό ἔνστικτο τῶν τρέϊντ-γιούνιον καί μετατρέπουν τό μαρξισμό σέ «δόγμα», ἐνῶ αὐτός πρέπει νά εἶναι «καθοδήγηση γιά δράση»[113]. Ὅταν ὑπάρχουν ἀντικειμενικές συνθῆκες, πού συγκρατοῦν τήν ἀνάπτυξη τῆς πολιτικῆς συνειδητότητας καί τῆς ταξικῆς αὐτοτέλειας τῶν προλεταριακῶν μαζῶν, πρέπει νά ξέρουμε νά δουλεύουμε ὑπομονητικά, μέ συνέπεια, χέρι μέ χέρι μ' αὐτές, δίχως νά κάνουμε ὑποχωρήσεις στίς ἀρχές μας, μά καί δίχως νά παραιτούμαστε ἀπό τή δράση *μέσα στά τρίσβαθα* τῶν προλεταριακῶν μαζῶν. Αὐτά τά διδάγματα τοῦ Ἔνγκελς ἐπιβεβαιώνονται ἀπό τήν παραπέρα ἐξέλιξη τῶν γεγονότων, ὅταν τά ἀγγλικά τρέϊντ-γιούνιον, τά κλειστά, τά ἀριστοκρατικά, τά μικροαστικά-ἐγωϊστικά, τά ἐχθρικά πρός τό σοσιαλισμό, πού ἔχουν ἀναδείξει πολλούς ἀνοιχτούς προδότες τῆς ἐργατικῆς τάξης, πουλημένους στήν ἀστική τάξη γιά μιά ὑπουργική θεσούλα (σάν τόν ἐλεεινό Τζών Μπέρνς), ἄρχισαν ὡστόσο *νά πλησιάζουν* πρός τό σοσιαλισμό, ἀδέξια, χωρίς συνέπεια, στρεβλωμένα, μά παρόλα αὐτά, νά πλησιάζουν πρός τό σοσιαλισμό. Ὅτι σήμερα στήν Ἀγγλία ὁ σοσιαλισμός ἀναπτύσσεται γοργά στήν ἐργατική τάξη, ὅτι ὁ σοσιαλισμός γίνεται σ' αὐτή τή χώρα *καί πάλι* ἕνα μαζικό κίνημα, ὅτι ἡ κοινωνική ἐπανάσταση ἐπέρχεται στή Μεγάλη Βρετανία, αὐτό μόνο τυφλοί δέν μποροῦν νά τό δοῦν.

Ἡ Διεθνής θά ἐνεργοῦσε ἀναντίρητα λαθεμένα, ἄν δέν ἐξέφραζε ἀνοιχτά καί ἀποφασιστικά τήν πλήρη συμπάθειά της σ' αὐτό τό τεράστιο βῆμα πρός τά μπρός τοῦ μαζικοῦ ἐργατικοῦ κινήματος στήν Ἀγγλία, ἄν δέν ἐνθάρυνε τή μεγάλη στρο-

φή πού ἄρχισε στό λίκνο τοῦ καπιταλισμοῦ. 'Από αὐτό ὅμως δέν βγαίνει καθόλου ὅτι μπορούσαμε ἀπό τώρα κιόλας ν' ἀναγνωρίσουμε τό «'Εργατικό Κόμμα» σάν κόμμα πού εἶναι πραγματικά ἀνεξάρτητο ἀπό τήν ἀστική τάξη, κόμμα πού διεξάγει ταξική πάλη, κόμμα σοσιαλιστικό κτλ. Ἔπρεπε νά διορθωθεῖ ἕνα ἀναμφισβήτητο λάθος τῆς ἀγγλικῆς «Σοσιαλδημοκρατικῆς ὁμοσπονδίας», δέν ἔπρεπε ὅμως νά ἐνισχυθοῦν οὔτε στό ἐλάχιστο, *τά ἄλλα, τά ἀναμφισβήτητα, τά ὄχι λιγότερο σοβαρά* λάθη τῶν ἄγγλων ὀπορτουνιστῶν πού καθοδηγοῦν τό λεγόμενο «'Ανεξάρτητο 'Εργατικό Κόμμα». Τό ὅτι αὐτοί οἱ καθοδηγητές εἶναι ὀπορτουνιστές, εἶναι ἀναμφισβήτητο. Ὁ Ρ. Μακντόναλντ, ἡγέτης τοῦ I.L.P. (Ἄϊ-Ἔλ-Πί), πρότεινε μάλιστα στή Στουτγάρδη νά τροποποιηθεῖ τό δεύτερο ἄρθρο τοῦ καταστατικοῦ τῆς Διεθνοῦς, ἔτσι πού, ἀντί γιά ἀναγνώριση τῆς ταξικῆς πάλης, ν' ἀπαιτεῖται μονάχα ἡ εὐσυνειδησία (bona fides) τῶν ἐργατικῶν σωματείων γιά τήν προσχώρησή τους στή Διεθνή. Ὁ ἴδιος ὁ Κάουτσκι ἀμέσως συνέλαβε τίς ὀπορτουνιστικές νότες στά λόγια τοῦ Μπρούς Γκλέϊζιερ καί διαφώνησε. Αὐτό ἔγινε *στό λόγο του στό Γραφεῖο*, δυστυχῶς ὅμως ὄχι καί στήν ἀπόφασή του. Ὁ λόγος στό Γραφεῖο ἐκφωνήθηκε γιά μιά ντουζίνα πρόσωπα, ἐνῶ ἡ ἀπόφαση γράφτηκε γιά ἑκατομμύρια.

Μπροστά μου ἔχω ἐφημερίδες καί τῶν δυό κατευθύνσεων τοῦ ἀγγλικοῦ σοσιαλισμοῦ μέ σχόλια γιά τή συνεδρίαση τοῦ Διεθνοῦς Γραφείου. Τό ὄργανο τοῦ «'Ανεξάρτητου (χμ! χμ!) 'Εργατικοῦ Κόμματος», «Labour Leader»[114], πανηγυρίζει καί *μιλάει ἀνοιχτά* σέ δεκάδες χιλιάδες ἄγγλους ἐργάτες ὅτι τό Διεθνές Σοσιαλιστικό Γραφεῖο ὄχι μονάχα ἀναγνώρισε τό «'Εργατικό Κόμμα» (αὐτό εἶναι ἀλήθεια κι' ἔπρεπε νά γίνει), ἀλλά «*ἀναγνώρισε ἐπίσης καί τήν πολιτική* τοῦ I.L.P.» («Labour Leader», Oct. 16, 1908, p. 665). Αὐτό δέν εἶναι ἀλήθεια. Τό Γραφεῖο *δέν* ἔκανε τέτιο πράγμα. Αὐτό εἶναι αὐθαίρετη ὀπορτουνιστική ἑρμηνεία μιᾶς μικρῆς ἀδεξιότητας στήν ἀπόφαση τοῦ Κάουτσκι. Μιά μικρή ἀδεξιότητα ἀρχίζει νά φέρνει ἀρκετά μεγάλους καρπούς. Κι' ἐδῶ ἔρχονται ἀκόμη γιά ἐνίσχυση καί οἱ κακές μεταφράσεις: δέν ἔχουν ἄδικο οἱ ἰταλοί πού λένε ὅτι οἱ μεταφραστές εἶναι προδότες (traduttori—traditori). 'Επίσημη μετάφραση τῶν ἀποφάσεων τοῦ Γραφείου στίς τρεῖς ἐπίσημες γλῶσσες δέν βγῆκε ἀκόμη, καί πότε θά βγεῖ εἶναι ἄγνωστο. Ὁ Κάουτσκι εἶπε ὅτι τό «'Εργατικό Κόμμα» «τοποθετεῖται στή βάση τῆς ταξικῆς πάλης» (τέλος τῆς

ἀπόφασης στό πρωτότυπο: sich... auf seinen, d.h. des Klassenkampfs, Boden stellt), ἐνῶ στή μετάφραση τῶν ἄγγλων *σοσιαλδημοκρατῶν* βγῆκε: «τοποθετεῖται στή βάση τοῦ διεθνοῦς σοσιαλισμοῦ», στή μετάφραση τῶν ἄγγλων *ὀπορτουνιστῶν* (I.L.P.) βγῆκε: «*παίρνει τή θέση τοῦ διεθνοῦς σοσιαλισμοῦ*» (στό ἴδιο). Ἄντε τώρα νά διορθώσεις τέτια λαθάκια στή ζύμωση μπροστά στούς ἄγγλους ἐργάτες!

Μακριά ἀπό μένα ἡ σκέψη νά κατηγορήσω τόν Μπρούς Γκλέϊζιερ γιά διαστρέβλωση τῆς ἀπόφασης. Εἶμαι σίγουρος πώς δέν μποροῦσε νά ἔχει τέτιο πράγμα στό νοῦ του. Μά αὐτό δέν εἶναι καί τόσο σπουδαῖο. Τό σπουδαῖο εἶναι ἡ χρησιμοποίηση τοῦ *πνεύματος* ἀκριβῶς τοῦ *δεύτερου* μέρους τῆς ἀπόφασης τοῦ Κάουτσκι στήν πρακτική μαζική δουλιά. Στήν ἴδια σελίδα τῆς «Labour Leader», ἕνα ἄλλο μέλος τοῦ «'Ανεξάρτητου 'Εργατικοῦ Κόμματος», περιγράφοντας τίς ἐντυπώσεις του ἀπό τή συνεδρίαση τοῦ Γραφείου καί τή συγκέντρωση στίς Βρυξέλλες, παραπονεῖται ὅτι στή συγκέντρωση «δέν ὑπογραμμίστηκε σχεδόν καθόλου ἡ ἰδανική καί ἡ ἠθική πλευρά τοῦ σοσιαλισμοῦ»,—πλευρά, λέει, πού πάντα ὑπογραμμίζεται σέ μᾶς, στίς συγκεντρώσεις τοῦ I.L.P.,—καί *«ἀντί γι' αὐτό»* (in its stead) ἐπικράτησε τό *«ἄψυχο καί χωρίς πνοή* (barren and uninspiring) *δόγμα τοῦ ταξικοῦ πολέμου»*.

Ὅταν ὁ Κάουτσκι ἔγραφε τό σχέδιο ἀπόφασής του γιά τούς ἄγγλους, εἶχε στό νοῦ του ὄχι τόν ἄγγλο «ἀνεξάρτητο», μά τό γερμανό σοσιαλδημοκράτη...

Τό ὄργανο τῶν ἄγγλων σοσιαλδημοκρατῶν «Justice» δημοσιεύει τά πικρά λόγια τοῦ Χάϊντμαν ἐνάντια στήν πλειοψηφία τοῦ Γραφείου, «πού ἐγκαταλείπει τίς ἀρχές γιά νά τά βολέψει ὅπως φυσάει ὁ ἄνεμος». «Δέν ἀμφιβάλλω καθόλου,—γράφει ὁ Χάϊντμαν,—πώς ἄν στό "'Εργατικό Κόμμα" διαβιβαζόταν κατευθείαν ἕνα τελεσίγραφο ἀπό μέρους τοῦ Γραφείου, τότε αὐτό ἀμέσως θά ὑποτασσόταν καί θ' ἀποφάσιζε νά ἐναρμονιστεῖ μέ τήν κατεύθυνση τοῦ διεθνοῦς σοσιαλισμοῦ». Καί σέ ἄλλο ἄρθρο τοῦ ἴδιου φύλλου ἀναφέρονται *γεγονότα* πού δείχνουν ὅτι *στήν πράξη* τό «'Ανεξάρτητο 'Εργατικό Κόμμα» στρατολόγησε ἕνα μέρος τῶν μελῶν του κάτω ἀπό τήν *μπερδεμένη* σημαία καί «τοῦ φιλελευθερισμοῦ καί τοῦ "'Ανεξάρτητου 'Εργατικοῦ Κόμματος"» (liberal - labour alliance) καί ὅτι μερικούς «ἀνεξάρτητους» *τούς ὑποστήριζε ὁ φιλελεύθερος ὑπουργός Τζών Μπέρνς* («Justice», 17 Oct. 1908, p. 4 et 7).

Ὄχι, ἄν ὁ Χάϊντμαν πραγματοποιήσει αὐτό τό σχέδιο πού

ἀνακοινώνει, συγκεκριμένα: ἄν θά ξαναβάλει αὐτό τό ζήτημα στό Διεθνές σοσιαλιστικό συνέδριο τῆς Κοπεγχάγης (στά 1910), τότε τό ΣΔΕΚΡ πρέπει νά ἐπιδιώξει τή διόρθωση τῆς ἀπόφασης τοῦ Κάουτσκι.

Τό δεύτερο σημεῖο στήν ἡμερήσια διάταξη ἦταν τό ζήτημα τῆς κοινῆς δράσης τοῦ προλεταριάτου καί τῶν σοσιαλιστῶν τῶν διαφόρων χωρῶν ἐνάντια στίς διεθνεῖς καί ἀποικιακές συγκρούσεις, πού ἀπειλεῖ νά δημιουργήσει ἡ πολιτική τῶν ἀστικῶν κυβερνήσεων. Ὁ Βαλιάν πρότεινε μιά ἀπόφαση πού ἔγινε δεκτή μέ πολύ μικρές τροποποιήσεις. Στίς συζητήσεις οἱ αὐστριακοί ἀντιπρόσωποι ἐπικαλέστηκαν τό γεγονός ὅτι τό κόμμα τους στίς ἀντιπροσωπεῖες παίρνει ἐπίσημα θέση ἐνάντια στήν πολιτική τοῦ Φραγκίσκου - Ἰωσήφ καί ἐπιβεβαιώνει τήν ἀναγνώριση ἀπό τούς σοσιαλιστές τοῦ δικαιώματος ὅλων τῶν ἐθνοτήτων γιά αὐτοδιάθεση. Μά, παίρνοντας θέση ἐνάντια στήν πολιτική τοῦ Φραγκίσκου - Ἰωσήφ, εἴμαστε ἐπίσης ἐνάντια — εἶπαν οἱ αὐστριακοί — στήν πολιτική τοῦ Ἀμπντούλ-Χαμίτ ἤ τοῦ Ἐδουάρδου Ζ'. Καθῆκον μας εἶναι νά καταλογίσουμε στήν κυβέρνηση τήν εὐθύνη γιά τίς συνέπειες τῶν ἔργων της. Οἱ ἄγγλοι ἐκφράζανε τήν εὐχή νά γίνουν πιό συγκεκριμένες δηλώσεις ἀπό μέρους τῶν αὐστριακῶν σοσιαλδημοκρατῶν ἐνάντια στήν κυβέρνησή τους, μά οἱ αὐστριακοί δέν προχώρησαν πιό πέρα ἀπό τά παραπάνω. Ὁ Ἀβράμοφ, ἀντιπρόσωπος τῶν βουλγάρων σοσιαλιστῶν (τῶν «στενῶν», δηλ. τῶν ἐπαναστατῶν σοσιαλδημοκρατῶν· στή Βουλγαρία ὑπάρχουν καί οἱ «πλατιοί», δηλ. οἱ ὀπορτουνιστές σοσιαλδημοκράτες), ἐπέμεινε νά γίνει μνεία γιά τήν ἰμπεριαλιστική ἀστική τάξη τῶν ἴδιων τῶν βαλκανικῶν κρατῶν, μά ἡ σχετική τροποποίηση ἀπορίφθηκε. Σχετικά μέ τό ζήτημα τῆς ἀνακήρυξης τῆς βουλγαρικῆς ἀνεξαρτησίας — δήλωσε ὁ Ἀβράμοφ — οἱ βούλγαροι σοσιαλιστές πῆραν ἀποφασιστική θέση ἐνάντια στά ἀστικά κόμματα, θεωρώντας αὐτή τήν ἀνακήρυξη ἐπιζήμιο τυχοδιωκτισμό ἀπό τήν ἄποψη τῆς ἐργατικῆς τάξης. Ὁ Μπρούς Γκλέϊζιερ πρότεινε νά μπεῖ στήν ἀπόφαση μιά ὑπόδειξη γιά τήν ἀνάγκη τῆς ὀργάνωσης διεθνῶν διαδηλώσεων, μά ἡ ἐπιθυμία αὐτή ἀποφασίστηκε νά ἀνακοινωθεῖ μέσω τοῦ Γραφείου στά ξεχωριστά ἐθνικά κόμματα. Ὁ Βάν Κόλ (ἀντιπρόσωπος τῶν ὀλλανδῶν σοσιαλδημοκρατῶν) πρότεινε νά μπεῖ μιά διαμαρτυρία ἐνάντια στήν καταπάτηση τῆς

Συνθήκης τοῦ Βερολίνου ἀπό τίς Δυνάμεις, μά πρίν τήν ψηφοφορία ἀπέσυρε αὐτή τήν πρόταση: τονίστηκε ὅτι δέν εἶναι δουλιά τῶν σοσιαλιστῶν νά ὑπερασπίζουν εἰδικά τίς συνθήκες τῶν ἀστικῶν κρατῶν. Τό κείμενο τῆς ἀπόφασης πού πάρθηκε ἀπό τό Διεθνές Γραφεῖο εἶναι τό ἀκόλουθο:

«Διαπιστώνοντας πρίν ἀπ' ὅλα ὅτι οἱ ἄγγλοι καί οἱ γερμανοί σοσιαλιστές μέ τίς διαδηλώσεις τους ὑπέρ τῆς εἰρήνης, οἱ γάλλοι σοσιαλιστές μέ τή ζύμωσή τους ἐνάντια στήν ἐκστρατεία κατά τοῦ Μαρόκου, οἱ δανοί σοσιαλιστές μέ τήν πρότασή τους ὑπέρ τοῦ ἀφοπλισμοῦ, ἔδρασαν σύμφωνα μέ τίς ἀποφάσεις τῆς Διεθνοῦς,

παίρνοντας σέ συνέχεια ὑπόψη,

ὅτι ὁ κίνδυνος τοῦ πολέμου παραμένει, ὅτι ὁ καπιταλιστικός ἰμπεριαλισμός ἐξακολουθεῖ νά μηχανοραφεῖ στήν 'Αγγλία καί στή Γερμανία, ὅτι ἡ ἐκστρατεία καί ὁ τυχοδιωκτισμός στό Μαρόκο συνεχίζεται, ὅτι ὁ τσαρισμός, γυρεύοντας πρίν ἀπ' ὅλα νέα δάνεια, προσπαθεῖ νά περιπλέξει τήν κατάσταση, γιά νά δυναμώσει στήν πάλη του ἐνάντια στή ρωσική ἐπανάσταση, ὅτι στή Βαλκανική χερσόνησο ἡ ἀνάμιξη τῶν ξένων δυνάμεων καί οἱ ἰδιοτελεῖς ἐπιδιώξεις τους ὑποδαυλίζουν περισσότερο ἀπό κάθε ἄλλη φορά τά ἐθνικά καί θρησκευτικά πάθη, ὅτι τόν τελευταῖο καιρό ἡ ἀνακήρυξη τῆς ἀνεξαρτησίας τῆς Βουλγαρίας καί ἰδιαίτερα ἡ ἐνσωμάτωση στήν Αὐστρία τῆς Βοσνίας καί τῆς 'Ερζεγοβίνης μεγάλωσαν τόν κίνδυνο τοῦ πολέμου κι' ἔκαναν αὐτό τόν κίνδυνο πιό ἄμεσο, ὅτι, τέλος, παντοῦ οἱ συνωμοσίες τῶν κυβερνήσεων, οἱ ἐντατικοί ἐξοπλισμοί τους, ἡ στρατοκρατία καί ὁ καπιταλιστικός ἀνταγωνισμός καί ἡ ληστεία τῶν ἀποικιῶν ἀποτελοῦν ἀπειλή γιά τήν εἰρήνη,—

τό Διεθνές Σοσιαλιστικό Γραφεῖο ἐπιβεβαιώνει ἀκόμη μιά φορά ὅτι τό σοσιαλιστικό κόμμα καί τό ὀργανωμένο προλεταριάτο εἶναι ἡ μοναδική δύναμη πού εἶναι ἱκανή νά διαφυλάξει τή διεθνή εἰρήνη, καί ὅτι θεωροῦν ὑποχρέωσή τους νά τήν περιφρουρήσουν.

Τό Γραφεῖο καλεῖ τά σοσιαλιστικά κόμματα ὅλων τῶν χωρῶν, σύμφωνα μέ τήν ἀπόφαση τοῦ διεθνοῦς συνεδρίου τῆς Στουτγάρδης, νά ὀξύνουν τήν ἐπαγρύπνησή τους, νά δυναμώσουν τή δράση τους, ἐντείνοντας ὅλες τους τίς δυνάμεις πρός αὐτή τήν κατεύθυνση, καί προτείνει στίς κεντρικές ἐπιτροπές καί στίς διοικήσεις τῶν κομμάτων, στίς κοινοβουλευτικές τους ὁμάδες, στούς ἀντιπροσώπους τους στό Γραφεῖο ν' ἀναζητοῦν μαζί μέ τή γραμματεία τοῦ Διεθνοῦς Σοσιαλιστικοῦ Γραφείου τά μέσα καί τά πρακτικά μέτρα, τόσο ἐθνικά ὅσο καί διεθνῆ, πού ἀνάλογα μέ τοῦτες ἤ ἐκεῖνες τίς συγκεκριμένες περιστάσεις, θά μποροῦσαν νά βοηθήσουν κατά τόν καλύτερο τρόπο στήν πρόληψη τοῦ πολέμου καί στή διαφύλαξη τῆς εἰρήνης».

Τό τρίτο σημεῖο τῆς ἡμερήσιας διάταξης ἦταν ἡ πρόταση τοῦ βρετανικοῦ τμήματος νά συγκαλεῖται τό Διεθνές Σοσιαλιστικό Γραφεῖο τακτικά δυό φορές τό χρόνο. 'Υποχρεωτική ἀπόφαση πάνω σ' αὐτό τό ζήτημα δέν πάρθηκε. 'Εκφράστηκε μονάχα μιά εὐχή μ' αὐτή τήν ἔννοια. Φαίνεται, πώς ἡ τεράστια πλειοψηφία δέν θεωρεῖ ἀπαραίτητη τή σύγκληση τοῦ

Γραφείου πιό συχνά άπό μιά φορά τό χρόνο (ὅπως γινόταν μέχρι τώρα), ἐκτός φυσικά ἀπό τίς ἔκτακτες περιπτώσεις.

Τό τέταρτο σημεῖο τῆς ἡμερήσιας διάταξης ἦταν ἡ πρόταση τοῦ Γραφείου νά γίνουν ἀλλαγές στίς συνδρομές τῶν κομμάτων γιά τή συντήρηση τοῦ Γραφείου. Ὥς τώρα τά ὀνομαστικά ἔσοδα τοῦ Γραφείου ἀποτελοῦνταν ἀπό 14.950 φράγκα τό χρόνο (περίπου 6.000 ρούβλια). Σχεδιάζεται νά ἀνεβεῖ αὐτό τό ποσό ὥς τίς 26.800 φράγκα, ἤ, ὕστερα ἀπό τήν ἀφαίρεση τῶν συνηθισμένων καθυστερούμενων εἰσπράξεων, ὥς τίς 20.000 φράγκα (8.000 ρούβλια) σέ στρογγυλό ἀριθμό. Γιά νά γίνει αὐτό, θά ἔπρεπε τό κάθε κόμμα νά πληρώνει συνδρομή 100 φράγκα τό χρόνο γιά κάθε ψῆφο, πού τοῦ ἔχει παραχωρηθεῖ στά διεθνῆ σοσιαλιστικά συνέδρια. Ἡ Ρωσία ἔχει 20 ψήφους καί θά πρέπει νά πληρώνει ἑπομένως 2.000 φράγκα, ἀπ' αὐτά: 700 φράγκα οἱ ἐσέροι, 1.000 φράγκα οἱ σοσιαλδημοκράτες καί 300 φράγκα τά συνδικάτα. Ὥς τώρα ἡ Ρωσία πλήρωνε 1.500 φράγκα τό χρόνο, καί ἀπ' αὐτά ἐμεῖς (σέ συμφωνία μέ τό Κόμμα τῶν ἐσέρων) πληρώναμε 900 φράγκα. Ὑποχρεωτική ἀπόφαση πάνω σ' αὐτό τό ζήτημα ἐπίσης δέν πάρθηκε. Τό Γραφεῖο πῆρε ἐντολή νά ἔρθει σ' ἐπαφή μέ τά ἐθνικά κόμματα κι' ἐκφράστηκε ἡ εὐχή νά ὁριστοῦν οἱ συνδρομές στά 100 φράγκα τό χρόνο γιά κάθε ψῆφο.

Τό πέμπτο σημεῖο ἀφοροῦσε τήν ἀλλαγή τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ψήφων γιά τή Σουηδία — αὐξήθηκε σέ 12 ψήφους — ἐνῶ γιά τήν Οὐγγαρία ἡ γενική αὔξηση ἀναβλήθηκε καί προστέθηκαν 2 ψῆφοι γιά τήν Κροατία. Ἔγινε ἐπίσης δεκτό τό ἀρμένικο ὑποτμῆμα τοῦ τουρκικοῦ τμήματος, πρίν νά σχηματιστεῖ ἀκόμη τό τουρκικό αὐτό τμῆμα — οἱ ἀρμένιοι σοσιαλιστές στήν Τουρκία ἀρνοῦνται, λέει, «νά περιμένουν» τούς τούρκους,— καί στό ὑποτμῆμα αὐτό δόθηκαν 4 ψῆφοι. Θά ἦταν καλό οἱ σύντροφοί μας ἀρμένιοι σοσιαλδημοκράτες, πού γνωρίζουν τήν κατάσταση τοῦ ἀρμένικου σοσιαλισμοῦ στήν Τουρκία, νά ποῦν τή γνώμη τους πάνω σ' αὐτό τό ζήτημα.

Τό ἕκτο σημεῖο τῆς ἡμερήσιας διάταξης ἀφοροῦσε τήν εἰσδοχή τοῦ Σοσιαλδημοκρατικοῦ κόμματος τῆς Χιλῆς. Αὐτό τό κόμμα σχηματίστηκε ὕστερα ἀπό τή διάσπαση τοῦ δημοκρατικοῦ κόμματος τῆς Χιλῆς. Τούς σοσιαλδημοκράτες τῆς Χιλῆς τούς δέχτηκαν ἐπίσης χωρίς νά γίνουν συζητήσεις.

Τό ἕβδομο σημεῖο τῆς ἡμερήσιας διάταξης ἀφοροῦσε τό ζήτημα τῶν σιωνιστῶν - σοσιαλιστῶν τῆς Ρωσίας[115]. Ὅπως εἶναι γνωστό, αὐτοί ἀπευθύνθηκαν πρίν ἀπό τό συνέδριο τῆς

Στουτγάρδης πρός τήν ΚΕ τοῦ κόμματός μας μέ τήν πρόταση νά τούς δεχτοῦμε στό σοσιαλδημοκρατικό ὑποτμῆμα τοῦ ρωσικοῦ τμήματος τῆς Διεθνοῦς. Ἡ Κεντρική μας Ἐπιτροπή ἀπόκρουσε τήν πρόταση, παίρνοντας μιάν αἰτιολογημένη ἀπόφαση πού ἀρνοῦνταν νά συμπεριλάβει στόν ἀριθμό τῶν σοσιαλδημοκρατῶν τούς *σιωνιστές*, ἄν κι' αὐτοί αὐτοτιτλοφοροῦνταν «σιωνιστές-σοσιαλιστές». Ἀντιπρόσωπος τῶν σιωνιστῶν-σοσιαλιστῶν ἦρθε στή Στουτγάρδη, καί στή Στουτγάρδη τό ὑποτμῆμα μας ἀρνήθηκε νά τόν δεχτεῖ, ἐνῶ οἱ ἐσέροι τήρησαν ἀποχή. Ἐπειδή, σύμφωνα μέ τό καταστατικό, νέα μέλη τῆς Διεθνοῦς μποροῦν νά γίνουν δεκτά μονάχα μέ τή συγκατάθεση τῶν ἐθνικῶν τμημάτων (καί ὅταν ὑπάρχει διαφωνία ἀνάμεσα σέ δυό ἐθνικά ὑποτμήματα, τό ζήτημα λύνεται τελικά ἀπό τό Διεθνές Γραφεῖο), οἱ σιωνιστές-σοσιαλιστές δέν μποροῦσαν νά φτάσουν στό συνέδριο ἀπό τόν κανονικό δρόμο. Αὐτοί παραπονέθηκαν στό Γραφεῖο πού πῆρε τότε μιά συμβιβαστική ἀπόφαση: ὁ ἀντιπρόσωπος τῶν σιωνιστῶν - σοσιαλιστῶν νά γίνει δεκτός στό συνέδριο μέ *συμβουλευτική* ψῆφο. Τώρα χρειάστηκε νά ξεκαθαρίσουμε τή σύγχυση πού δημιουργήθηκε: εἶναι μέλη τῆς Διεθνοῦς οἱ σιωνιστές -σοσιαλιστές εἴτε ὄχι; Ὁ Β. Ἄντλερ τάχθηκε, ὅπως καί στή Στουτγάρδη, ἀποφασιστικά κατά τῶν σιωνιστῶν-σοσιαλιστῶν καί δέν δέχτηκε ν' ἀναβληθεῖ τό ζήτημα, ὅπως ζήτησαν οἱ σιωνιστές-σοσιαλιστές πού ἔστειλαν ἕνα τηλεγράφημα ὅτι δέν μποροῦν νά παρουσιαστοῦν. Ἡ ἀπουσία — εἶπε ὁ Β. Ἄντλερ — ἀποτελεῖ καμιά φορά τόν καλύτερο τρόπο ὑπεράσπισης. Ἐγώ πῆρα τό λόγο γιά νά ὑπενθυμίσω ἀκόμη μιά φορά τήν ἀπόφαση τῆς Κεντρικῆς μας Ἐπιτροπῆς καί νά τονίσω ὅτι ἡ εἴσδοχή τῶν σιωνιστῶν-σοσιαλιστῶν, παρά τή θέληση καί τῶν δυό ρωσικῶν ὑποτμημάτων, θ' ἀποτελοῦσε ἀπαράδεκτη παραβίαση τοῦ καταστατικοῦ τῆς Διεθνοῦς. Ὁ Ρουμπανόβιτς καί ὁ ἀντιπρόσωπος τοῦ «Σέρπ» (Σέρπ = Σοσιαλιστικό ἑβραϊκό ἐργατικό κόμμα[116], πού ἔγινε δεκτό στή Στουτγάρδη ἀπό τούς ἐσέρους στό ὑποτμῆμα τους) Ζιτλόβσκι ἔβγαλαν φλογερούς λόγους ἐνάντια στήν ἀπόκρουση τῆς εἰσδοχῆς τῶν σιωνιστῶν - σοσιαλιστῶν, μά ὁ Ρουμπανόβιτς *δέν μποροῦσε, ὡστόσο*, νά ἀνακοινώσει ἄλλη ἀπόφαση τοῦ *Κόμματος* τῶν ἐσέρων, ἐκτός ἀπό τήν *ἀποχή* πάνω σ' αὐτό τό ζήτημα, ἐνῶ ὁ Ζιτλόβσκι ἦταν φανερό πώς μπροστά στόν ἀναπόφευκτο ἀποκλεισμό τῶν σιωνιστῶν - σοσιαλιστῶν *ὑπεράσπιζε τόν ἴδιο τόν ἑαυτό του*, προβάλλοντας ἐπιχειρήματα μέ διασκεδαστική ἔξαψη ὅτι, ἄν οἱ

σιωνιστές-σοσιαλιστές εἶναι τερριτοριαλιστές*, τότε καί αὐτοί, τό «Σέρπ», εἶναι ἐπίσης τερριτοριαλιστές. Ἐννοεῖται, πώς ἀπό δῶ δέν ἔβγαινε ὅτι πρέπει νά δεχτοῦμε τούς σιωνιστές - σοσιαλιστές, ἀλλά ἁπλούστατα, ὅτι ἐκτός ἀπό τούς ἐσέρους, εἶναι ζήτημα ἄν κανείς ἄλλος στή Διεθνή θά συμφωνοῦσε νά δεχτοῦμε καί τό «Σέρπ». Παίρνοντας γιά δεύτερη φορά τό λόγο, διαμαρτυρήθηκα κατηγορηματικά ἐνάντια στή μέθοδο τοῦ Ρουμπανόβιτς: νά ἐπιβάλει τούς σιωνιστές σ' ἕνα *ξένο* ὑποτμῆμα, δίχως παράλληλα νά δίνει μιά ἀπόφαση τοῦ δικοῦ του ὑποτμήματος ὑπέρ τῶν σιωνιστῶν. Τό ἀποτέλεσμα ἦταν πώς τό Γραφεῖο ψήφισε ὁμόφωνα (μέ δυό ἀποχές: τοῦ Ρουμπανόβιτς καί τοῦ Βαλιάν) τήν ἀπόφαση τοῦ Ἄντλερ, πού λέει:

«Τό Γραφεῖο διαπιστώνει ὅτι οἱ σιωνιστές ἔγιναν δεκτοί, (μέ συμβουλευτική ψῆφο) ἀποκλειστικά καί μόνο γιά ὅ,τι ἀφορᾶ τίς συνεδριάσεις τοῦ Συνεδρίου τῆς Στουτγάρδης, ὅτι οἱ σιωνιστές σήμερα δέν ἀνήκουν στό Διεθνές Γραφεῖο, καί περνάει στά τρέχοντα ζητήματα».

Τό ὄγδοο καί τελευταῖο σημεῖο τῆς ἡμερήσιας διάταξης ἦταν ἡ ἐπικύρωση, σχεδόν χωρίς συζητήσεις, τῆς ἰδιαίτερης σύνθεσης τῆς ἀντιπροσωπείας τῶν γάλλων σοσιαλιστῶν στό Διεθνές Γραφεῖο. Ἕνας ἀντιπρόσωπος τῆς Γαλλίας ὁρίστηκε ὁ Γκέντ, ἐνῶ ἡ δεύτερη ψῆφος τῆς Γαλλίας στό Γραφεῖο δόθηκε σέ δυό ἀντιπροσώπους στόν Βαλιάν καί στόν Ζωρές μαζί.

Ἡ συνεδρίαση τοῦ Γραφείου ἔκλεισε μέ τήν ὁμόφωνη ἔγκριση ἑνός ψηφίσματος συμπάθειας πρός τήν τουρκική ἐπανάσταση, πού προτάθηκε ἀπό τό βέλγο ἀντιπρόσωπο ντέ Μπρουκέρ.

«Τό Διεθνές Σοσιαλιστικό Γραφεῖο χαιρετίζει μέ χαρά τήν πτώση τοῦ ἀποτρόπαιου καθεστῶτος πού διατηροῦσε στήν Τουρκία τόσο καιρό ὁ Ἀμπντούλ-Χαμίτ μέ τή βοήθεια τῶν Δυνάμεων, χαιρετίζει τή δυνατότητα πού ξανοίγεται γιά τούς λαούς τῆς Τουρκικῆς αὐτοκρατορίας νά ρυθμίζουν μόνοι τους τήν τύχη τους καί τήν ἐγκαθίδρυση καθεστῶτος πολιτικῆς ἐλευθερίας, πού θά ἐπιτρέψει στό προλεταριάτο πού γεννιέται νά διεξάγει τήν ταξική του πάλη στενά συνδεμένο μέ τό προλεταριάτο ὅλου τοῦ κόσμου».

Τή Δευτέρα, 12 τοῦ Ὀχτώβρη, ἔγινε συνεδρίαση τῆς διακοινοβουλευτικῆς διάσκεψης. Στήν ἡμερήσια διάταξη ὑπῆρ-

* — ὀπαδοί τῆς ὀργάνωσης μέ βάση τή γεωγραφική ἀρχή. *Σημ. μετ.*

χαν τρία σημεῖα: 1) ἡ τελευταία κοινοβουλευτική σύνοδος, 2) οἱ ἀποικιακές μεταρυθμίσεις (εἰσήγηση τοῦ Βάν Κόλ) καί 3) ἡ δράση τῶν σοσιαλιστῶν ὑπέρ τῆς εἰρήνης μέσα στή διακοινοβουλευτική ἕνωση (εἰσήγηση τοῦ Λαφοντέν, βέλγου βουλευτῆ) καί σέ συνέχεια τέσσερα ζητήματα: α) οἱ ὅροι πληρωμῆς τῶν ἐργατῶν τῶν οἰκοδομῶν (σέ περίπτωση χρεωκοπίας τῶν ἐπιχειρηματιῶν), β) ἡ ψηφοφορία μέ ἐπιστολές, γ) οἱ νέοι κατάλογοι τῶν μελῶν τῶν κοινοβουλευτικῶν ὁμάδων καί τῶν γραμματέων τους καί δ) ἡ ἀποστολή ἐγγράφων.

Στό πρῶτο σημεῖο τῆς ἡμερήσιας διάταξης τά πράγματα περιορίστηκαν στήν ἐπικύρωση, σύμφωνα μέ πρόταση τοῦ Περνερστόρφερ, τῆς ἀπόφασης τοῦ συνεδρίου τῆς Στουτγάρδης: οἱ γραμματεῖς τῶν κοινοβουλευτικῶν ὁμάδων καλοῦνται νά στέλνουν στό Διεθνές Σοσιαλιστικό Γραφεῖο *γραπτές ἐκθέσεις* τῶν ὁμάδων. Σέ μιά παρόμοια ὑπόμνηση ὁδήγησε καί ἡ σύντομη ἀνταλλαγή γνωμῶν πάνω στά δυό τελευταῖα ἀπό τά «ζητήματα» πού ἀναφέραμε. Στά δυό πρῶτα «ζητήματα» ὑποδείχτηκαν σύντομα τά στοιχεῖα καί οἱ προτάσεις πού εἶχαν σχετικά μ' αὐτά μερικοί σοσιαλιστές βουλευτές. Ἡ εἰσήγηση τοῦ Λαφοντέν ἀναβλήθηκε μέ πρόταση τοῦ εἰσηγητῆ. Οἱ αὐστριακοί καί οἱ γερμανοί ὑπόδειξαν σχετικά ὅτι αὐτοί εἶναι κατά τῆς συμμετοχῆς τῶν σοσιαλιστῶν στίς ἀστικές κοινοβουλευτικές διασκέψεις ὑπέρ τῆς εἰρήνης. Ὁ σουηδός ἀντιπρόσωπος Μπράντινγκ ἐπικαλέστηκε τίς εἰδικές συνθῆκες πού ἐξηγοῦν τάχα τή συμμετοχή τῶν σουηδῶν σοσιαλδημοκρατῶν σ' αὐτές τίς διασκέψεις. Σύμφωνα μέ πρότασή του, στήν ἡμερήσια διάταξη τῆς ἑπόμενης διακοινοβουλευτικῆς διάσκεψης, πού θά γίνει ταυτόχρονα μέ τήν ἑπόμενη συνεδρίαση τοῦ Γραφείου, ἐγγράφηκε τό ζήτημα τῆς κρατικῆς ἀσφάλισης τῶν ἐργατῶν.

Τό μόνο σημεῖο τῆς ἡμερήσιας διάταξης, γιά τό ὁποῖο διαβάστηκε μιά σύντομη εἰσήγηση κι' ἔγιναν συζητήσεις πού εἶχαν ὁρισμένο ἐνδιαφέρον, ἦταν τό ζήτημα τῶν ἀποικιακῶν μεταρυθμίσεων. Ὁ ὀλλανδός ἀντιπρόσωπος Βάν Κόλ πού ἔγινε διάσημος γιά τήν ὀπορτουνιστική του ἀπόφαση σχετικά μέ τό ἀποικιακό ζήτημα στή Στουτγάρδη, προσπάθησε στήν εἰσήγησή του νά μπάσει ἀπό κάπως διαφορετική πλευρά τήν ἀγαπημένη του ἰδεούλα γιά ἕνα «θετικό» ἀποικιακό πρόγραμμα τῆς σοσιαλδημοκρατίας. Ὁ Βάν Κόλ ἀφήνοντας ὁλότελα κατά μέρος τήν πάλη τῶν σοσιαλδημοκρατῶν κατά τῆς ἀποικιακῆς

πολιτικῆς, τή ζύμωση μέσα στίς μάζες κατά τῆς ἀποικιακῆς ληστείας, τήν ἀφύπνιση τοῦ πνεύματος τῆς ἐναντίωσης καί τῆς ἀντίστασης τῶν καταπιεζόμενων μαζῶν στίς ἀποικίες, συγκέντρωσε ὅλη τήν προσοχή του στήν ἀπαρίθμηση τῶν «μεταρυθμίσεων» πού μποροῦν νά γίνουν στίς συνθῆκες ζωῆς τῶν ἀποικιῶν στά πλαίσια τῶν σημερινῶν καθεστώτων. Σάν καλοπροαίρετος ὑπάλληλος, ἀπαρίθμιζε τά πιό διαφορετικά ζητήματα, ἀρχίζοντας ἀπό τήν ἰδιοκτησία τῆς γῆς καί τελειώνοντας με τά σχολεῖα, μέ τήν ἐνθάρυνση τῆς βιομηχανίας, μέ τίς φυλακές κτλ., ὑπογραμμίζοντας συνάμα τήν ἀνάγκη νά εἴμαστε πιό πρακτικοί, νά παίρνουμε, λ.χ., ὑπόψη ὅτι τό γενικό ἐκλογικό δικαίωμα δέν μπορεῖ πάντα νά ἐφαρμοστεῖ στούς πρωτόγονους, ὅτι κάποτε δέν μποροῦμε νά μή συμφωνήσουμε πώς στίς ἀποικίες εἶναι ἀναγκαία ἡ θέσπιση τῶν καταναγκαστικῶν ἔργων στή θέση τῶν φυλακῶν κτλ. κτλ. Ὅλη ἡ εἰσήγηση ἦταν διαποτισμένη ὄχι μέ τό πνεῦμα τῆς προλεταριακῆς ταξικῆς πάλης, μά μέ τό πνεῦμα τοῦ πιό μικρόχαρου ἀστικοῦ, καί ἀκόμη χειρότερα, τοῦ ὑπαλληλίστικου μεταρυθμισμοῦ. Στό τέλος τῆς εἰσήγησης προτεινόταν ἡ ἐκλογή μιᾶς ἐπιτροπῆς ἀπό τίς πέντε κυριότερες χῶρες πού ἔχουν ἀποικίες, γιά τήν ἐπεξεργασία τοῦ ἀποικιακοῦ προγράμματος τῆς σοσιαλδημοκρατίας.

Ὁ Μόλκενμπουρ ἀπό τούς γερμανούς καί μερικοί βέλγοι δοκίμασαν ν' ἀκολουθήσουν τό δρόμο τοῦ Βάν Κόλ, διαφωνώντας μαζί του στίς λεπτομέρειες, γιά τό ἄν χρειάζεται ἕνα ἑνιαῖο κοινό πρόγραμμα, ἄν αὐτό δέν θά εἶναι τυποποίηση κτλ. Γιά τόν Βάν Κόλ μιά τέτια τοποθέτηση τοῦ ζητήματος ἦταν ὅ,τι τοῦ χρειαζόταν, γιατί αὐτός ἀκριβῶς ἤθελε νά περιορίσει ὅλο τό ζήτημα στήν «πρακτική» καί ν' ἀποδείξει πώς «στήν πρακτική» οἱ διαφωνίες εἶναι λιγότερες ἀπ' ὅ,τι φάνηκε στή Στουτγάρδη. Μά ὁ Κάουτσκι καί ὁ Λέντεμπουρ τοποθέτησαν πάνω σέ ἀρχές τό ζήτημα καί ἐπιτέθηκαν ἐνάντια στή θέση τοῦ Βάν Κόλ, πού ἦταν ἀπό τή βάση της λαθεμένη. Ὁ Βάν Κόλ παραδέχεται τό ἀνεφάρμοστο, ἔστω καί σέ μεμονωμένες περιπτώσεις, τοῦ γενικοῦ ἐκλογικοῦ δικαιώματος — εἶπε ὁ Κάουτσκι — ἄρα ἔτσι εἴτε ἀλλιῶς συμβιβάζεται μέ τό δεσποτισμό στίς ἀποικίες, γιατί δέν προτείνει καί οὔτε μπορεῖ νά προτείνει κανένα ἄλλο ἐκλογικό σύστημα. Ὁ Βάν Κόλ παραδέχεται τά καταναγκαστικά ἔργα — εἶπε ὁ Λέντεμπουρ — ἄρα ἀνοίγει τήν πόρτα στήν ἀστική πολιτική πού χρησιμοποιεῖ χιλιάδες διαφορετικά προσχήματα γιά τή διατήρηση

τῆς δουλείας στίς ἀποικίες. Ὁ Βάν Κόλ ἀμύνθηκε ἐξαιρετικά ἐπίμονα καί ἐξαιρετικά ἄσχημα, προσπαθώντας, λ.χ., ν' ἀποδείξει ὅτι χωρίς σωματικές καταναγκαστικές ὑποχρεώσεις ὁρισμένες φορές δέν μπορεῖς νά τά βγάλεις πέρα, ὅτι «ὁ ἴδιος τό εἶδε αὐτό στήν Ἰάβα», ὅτι οἱ παπούα δέν ξέρουν τί θά πεῖ ψηφίζω, ὅτι ἐκεῖ στίς ἐκλογές κάποτε ἀποφασίζει ἡ δεισιδαιμονία, ἤ ἁπλῶς τό ρούμι κτλ. Ὁ Κάουτσκι καί ὁ Λέντεμπουρ γελοιοποίησαν αὐτά τά ἐπιχειρήματα, ὑπερασπίζοντας τήν ἀπόλυτη ἰσχύ τοῦ γενικοῦ μας δημοκρατικοῦ προγράμματος καί γιά τίς ἀποικίες, τήν ἀνάγκη νά προωθηθεῖ σέ πρώτη γραμμή ἡ πάλη ἐνάντια στόν καπιταλισμό καί στίς ἴδιες τίς ἀποικίες. Εἶναι, μήπως, καλύτερη ἡ δεισιδαιμονία τῶν«μορφωμένων» μας καθολικῶν ἀπό τή δεισιδαιμονία τῶν πρωτόγονων; — ρώτησε ὁ Λέντεμπουρ. Ἄν δέν εἶναι πάντα ἐφαρμόσιμοι οἱ κοινοβουλευτικοί καί ἀντιπροσωπευτικοί θεσμοί, εἶπε ὁ Κάουτσκι, εἶναι ὡστόσο πάντα ἐφαρμόσιμος ὁ δημοκρατισμός, εἶναι πάντα ὑποχρεωτική ἡ πάλη ἐνάντια σέ κάθε ἀπομάκρυνση ἀπό τό δημοκρατισμό. Ἀποτέλεσμα τῶν συζητήσεων αὐτῶν ἦταν νά ἐκδηλωθεῖ πολύ καθαρά ἡ γραμμή τῆς ἐπαναστατικῆς καί τῆς ὀπορτουνιστικῆς σοσιαλδημοκρατίας καί ὁ Βάν Κόλ, ἀφοῦ εἶδε ὅτι ἡ πρότασή του «θά θαφτεῖ» ὁπωσδήποτε «μέ πρώτης τάξεως κηδεία», τήν ἀπόσυρε μόνος του.

«Προλετάρι», ἀρ. φύλ. 37,
(29) 16 τοῦ Ὀχτώβρη 1908
Ὑπογραφή: Ν. Λένιν

Δημοσιεύεται σύμφωνα μέ τό
κείμενο τῆς ἐφημερίδας
«Προλετάρι», πού παραβλήθηκε
μέ τό χειρόγραφο

Ο Π. ΜΑΣΛΟΦ ΣΕ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΥΣΤΕΡΙΑΣ

Στό φύλλο ἀρ. 8-9 τῆς «Γκόλος Σοτσιάλ-Ντεμοκράτα» ὁ Π. Μάσλοφ δημοσίευσε ἕνα «Γράμμα στή σύνταξη» πού δέν μποροῦμε νά τό ὀνομάσουμε διαφορετικά, παρά ὑστερικό. Πραγματικά, μήπως δέν πρόκειται γιά ὑστερία, ὅταν ὁ συγγραφέας προσπαθεῖ ὄχι μονάχα νά μέ ρεζιλέψει, συγκρίνοντας τό ὕφος μου μέ τό ὕφος τοῦ ἱερομόναχου Ἡλιόδωρου, μά καί ξεθάβει κάποιες *συζητήσεις* πού ἔγιναν *πρίν ἀπό 14 χρόνια*; Θά φανεῖ ἀστεῖο στόν ἀναγνώστη, εἶναι ὅμως γεγονός. «Ὅταν, πρίν ἀπό τήν ἔκδοση τοῦ ΙΙΙ τόμου τοῦ "Κεφαλαίου", — γράφει ὁ Π. Μάσλοφ,— ὁ Λένιν διάβασε τό χειρόγραφό μου, ὅπου ὑπῆρχε ἡ ἴδια λύση τοῦ ζητήματος τῆς κατανομῆς τοῦ κέρδους, ὅπως καί στόν ΙΙΙ τόμο, ὁ Λένιν δήλωσε ὅτι θεωρεῖ σωστή τήν ἐξαιρετικά παράλογη λύση αὐτοῦ τοῦ ζητήματος ἀπό τόν καθηγ. Σκβορτσόφ». Σκεφθεῖτε μόνο: *πρίν* ἀπό τήν ἔκδοση τοῦ ΙΙΙ τόμου, δηλ. *πρίν ἀπό τό 1894*! Πρέπει νά ἔχει κανείς ἤ παιδική ἀφέλεια πού δέν χαρακτηρίζει τόν ἐντιμότατο ἀντίπαλό μου, ἤ νά βρίσκεται σέ κατάσταση ὑστερίας, γιά νά διατείνεται ὅτι θυμᾶται μέ ἀκρίβεια κάποιες συζητήσεις πού ἔγιναν τάχα *πρίν ἀπό δεκατέσσερα χρόνια*, καί τά ἀδημοσίευτα χειρόγραφά του. Δέν εἶναι καλύτερα, σύντροφε Μάσλοφ, νά δημοσιεύσετε αὐτό τό χειρόγραφο, ἕ; Θά εἶναι πολύ καλά, γιατί θ' ἀποδείξετε πώς ὁ Μάσλοφ, μόνο ὁ Μάσλοφ ἔλυσε τό πρόβλημα, πού πρότεινε ὁ Ἔνγκελς σ' ὅλο τόν κόσμο *πρίν* ἀπό τόν ΙΙΙ τόμο! Σάν νά εἶναι, βέβαια, λιγάκι ἀργά... Ἀλλά κάλλιο ἀργά, παρά ποτέ. Γιατί δέν μποροῦμε νά πιστέψουμε πραγματικά πώς ὁ Μάσλοφ ἔβαλε ἁπλούστατα σάν σκοπό του νά αὐτοεπαινεθεῖ, ἐπικαλούμενος τίς δικές του ἀναμνήσεις.

Βγαίνει, πώς ἡ σύνταξη τῆς ἐφημερίδας ὅπου γράφει ὁ Μάσλοφ δέν ἐπαινεῖ γιά τήν ὥρα τόν Μάσλοφ γιά τή διόρθωση πού ἔκανε στόν Μάρξ, καί ὁ Μάσλοφ ἀποφάσισε νά

ἐπαινέσει ὁ ἴδιος τόν ἑαυτό του γιά ἐκεῖνο πού ἔκανε (μέσα του) πρίν ἀπό δεκατέσσερα χρόνια... Βγαίνει πώς ἐγώ (ἄν πιστέψουμε στήν τερατώδη μνήμη τοῦ σ. Μάσλοφ) ἔκανα λάθη πρίν ἀπό 14 χρόνια, πρίν ἀπό τήν ἔκδοση τοῦ ΙΙΙ τόμου τοῦ «Κεφαλαίου», καί δέν δημοσίευσα αὐτά τά λάθη, ἐνῶ ὁ Μάσλοφ ἄρχισε νά κάνει λάθη ὕστερα ἀπό 7 καί ἀπό 14 χρόνια μετά τήν ἔκδοση τοῦ ΙΙΙ τόμου τοῦ «Κεφαλαίου» καί δημοσιεύει αὐτά τά λάθη. Ἄλλωστε, ἡ ὑστερία τοῦ Μάσλοφ μπορεῖ νά μήν εἶναι ἐντελῶς ἀπρομελέτητη. Ἀκριβῶς πρίν 5 χρόνια ὁ Μάρτοφ ὀργάνωσε μιά σκηνή ὑστερίας μπροστά στόν Πλεχάνοφ, παρακινώντας τον μ' αὐτό τόν τρόπο ν' αὐτομολήσει ἀπό τούς μπολσεβίκους στούς μενσεβίκους. Δέν ἐλπίζει ἄραγε ὁ Π. Μάσλοφ πώς ὁ Πλεχάνοφ, διαβάζοντας τούς θρήνους του στήν ἐφημερίδα πού ἐκδίδεται ἀπό τόν Πλεχάνοφ καί Σία, θ' αὐτομολήσει ἀπό τούς ὀπαδούς τῆς θεωρίας τῆς γαιοπροσόδου τοῦ Μάρξ στούς ὀπαδούς τῆς θεωρίας τῆς γαιοπροσόδου τοῦ Μάσλοφ; Αὐτό θά ἦταν πολύ ἐνδιαφέρον. Μά ὅσο δέν ἔχει γίνει αὐτό, ἄς δοῦμε πῶς ἔχει τό ζήτημα σχετικά μέ τήν κατηγορία τοῦ Μάσλοφ ὅτι τό ἄρθρο μου «εἶναι μιά ἁλυσσίδα ἀπό διαστρεβλώσεις καί ὁλοφάνερες ἀναλήθειες».

Ὥστε λοιπόν «ἁλυσσίδα», σ. Μάσλοφ;

Ἀλλά ἄς ἐξετάσουμε ὅλα τά ἐπιχειρήματά σας.

«Ὁ Λένιν γράφει: "Δέν εἶναι ἀλήθεια ὅτι σύμφωνα μέ τόν Μάρξ ἡ ἀπόλυτη γαιοπρόσοδος βγαίνει χάρη στή χαμηλή σύνθεση τοῦ κεφαλαίου στή γεωργία. Ἡ ἀπόλυτη γαιοπρόσοδος βγαίνει ἐξαιτίας τῆς ἀτομικῆς ἰδιοκτησίας γῆς. Αὐτή ἡ ἀτομική ἰδιοκτησία δημιουργεῖ ἕνα εἰδικό μονοπώλιο"*».

Ἐδῶ ὁ Μάσλοφ *κόβει τήν πρότασή μου* πού δέν τελειώνει στή λέξη «μονοπώλιο» καί πού παραπέμπει στό τέλος τῆς φράσης *σέ μιά συγκεκριμένη σελίδα τοῦ IV τόμου* (τῶν «Θεωριῶν τῆς ὑπεραξίας»). Αὐτό δέν εἶναι διαστρέβλωση ἀπό μέρους τοῦ Μάσλοφ, ὤ ὄχι! Εἶναι μονάχα «διόρθωση» ἑνός ξένου κειμένου...

«Αὐτά γράφει ὁ Λένιν,—συνεχίζει ὁ Π. Μάσλοφ.—Νά ὅμως τί γράφει ὁ Μάρξ: "Ἄν ἡ μέση σύνθεση τοῦ κεφαλαίου στή γεωργία ἦταν ὅμοια μέ τή σύνθεση τοῦ μέσου κοινωνικοῦ κεφαλαίου, εἴτε ἄν ἦταν ἀνώτερη ἀπό τό τελευταῖο, τότε ἡ ἀπόλυτη γαιοπρόσοδος ἀκριβῶς μέ τή σημασία πού ἐρευνοῦμε

* Βλ. Ἅπαντα, 5η ἔκδ., τόμ. 16ος, σελ. 296-297. *Ἡ Σύντ.*

θά ἐξαφανιζόταν, δηλ. ἐκείνη ἡ γαιοπρόσοδος πού ξεχωρίζει καί ἀπό τή διαφορική γαιοπρόσοδο, καί ἀπό τή γαιοπρόσοδο πού βασίζεται στήν πραγματική μονοπωλιακή τιμή" ("Τό Κεφάλαιο", τόμ. III, σελ. 631 τῆς ρωσ. μετ. [117]). 'Αφήνω τόν ἀναγνώστη νά κρίνει ποιός ἀναλύει πιό σωστά τόν Μάρξ» (ἀκολουθεῖ ἡ σημείωση γιά τό λάθος σχετικά μέ τό νόμο τοῦ κέρδους, πού ἔκανα ἐγώ πρίν ἀπό 14 χρόνια, ὅπως θυμᾶται καλά ὁ Π. Μάσλοφ, σέ ἰδιωτική συζήτηση μαζί του).

'Αφήνω κι' ἐγώ ἐπίσης τόν ἀναγνώστη νά κρίνει σέ ποιανοῦ τό μέρος βρίσκονται ἐδῶ «οἱ διαστρεβλώσεις καί οἱ ὁλοφάνερες ἀναλήθειες». 'Ο ἐντιμότατος Μάσλοφ *ἔκοψε τή φράση μου πρίν ἀπό τήν παραπομπή μου στόν Μάρξ* καί μοῦ παραθέτει μιά ἄλλη παραπομπή! Τί εἴδους ἐπιχείρημα εἶναι αὐτό; Μήπως ἀνακάλυψε πάλι ὁ Μάσλοφ κάποια ἀντιφατικότητα στίς «πρόχειρες σημειώσεις» τοῦ Μάρξ (ὑπενθυμίζω στόν ἀναγνώστη ὅτι ὁ Μάσλοφ τό 1906, δηλ. ἀκόμη καί ὕστερα ἀπό τήν ἔκδοση τῶν «Θεωριῶν τῆς ὑπεραξίας», εἶχε τήν τόλμη νά ἐξηγήσει τά λάθη πού ἀνακάλυψε αὐτός στόν Μάρξ, λέγοντας πώς ὁ III τόμος ἀποτελεῖ «πρόχειρες σημειώσεις»); Δέν ἀποδείχνει μήπως αὐτό πώς ὁ Μάρξ δέν μπόρεσε νά βρεῖ ἄκρη, βγάζοντας τήν ἀπόλυτη γαιοπρόσοδο *πότε* ἀπό τήν ἀτομική ἰδιοκτησία γῆς καί *πότε* ἀπό τή χαμηλή σύνθεση τοῦ κεφαλαίου στή γεωργία;

Ὄχι, αὐτό ἀποδείχνει μονάχα ὅτι ὁ Μάσλοφ μπερδεύει καί πάλι τά πράγματα κατά ἕνα ἀπαράδεκτο τρόπο. Στόν Μάρξ μπορεῖ νά βρεῖ κανείς δεκάδες φράσεις ὅπου ἡ ἀπόλυτη γαιοπρόσοδος βγαίνει ἀπό τήν ἀτομική ἰδιοκτησία γῆς, καί δεκάδες φράσεις ὅπου αὐτή βγαίνει ἀπό τή χαμηλή σύνθεση τοῦ κεφαλαίου στή γεωργία. Καί αὐτό γιά τόν ἁπλούστατο λόγο ὅτι ὁ Μάρξ προβάλλει στά σχετικά μέρη τῆς ἔκθεσής του *καί τούς δυό αὐτούς ὅρους* ἴδια καί ἀπαράλλακτα ὅπως *πρόβαλα καί ἐγώ καί τούς δυό* αὐτούς ὅρους, ἀναλύοντας τόν Μάρξ: στήν ἴδια ἀκριβῶς παράγραφο τοῦ ἄρθρου μου, ἀπό τήν ὁποία εἶναι παρμένη ἡ περικοπή τοῦ Μάσλοφ, μιλῶ *καί γιά τή χαμηλή σύνθεση* τοῦ κεφαλαίου στή γεωργία! (Βλ. «Προλετάρι», ἀρ. φύλ. 33, σελ. 3, στήλη 2 - 3*). 'Ο Μάσλοφ ἀναφέρεται, γιά νά μέ ἀντικρούσει στό 45ο κεφάλαιο τοῦ III τόμου, στό κεφάλαιο γιά τήν ἀπόλυτη γαιοπρόσοδο. 'Ο Μάσλοφ παίρνει μιά περικοπή ἀπό τή σελίδα 298 τοῦ πρωτότυ-

---

* Βλ. Ἅπαντα, 5η ἔκδ., τόμ. 16ος, σελ. 295-298. *Ἡ Σύντ.*

που. Καί στή σελίδα 287, *δηλ. προηγούμενα,* ὁ Μάρξ λέει ὅτι τή διαφορική γαιοπρόσοδο δέν τή «δημιουργεῖ» ἡ ἰδιοκτησία γῆς (ἡ διαφορική γαιοπρόσοδος εἶναι ἀναπόφευκτη στόν καπιταλισμό *καί χωρίς* τήν ἰδιοκτησία γῆς), ἐνῶ τήν ἀπόλυτη γαιοπρόσοδο τή δημιουργεῖ ἡ ἰδιοκτησία γῆς. «Ἡ ἰδιοκτησία γῆς, — γράφει ὁ Μάρξ καί τό ὑπογραμμίζει, — δημιούργησε ἡ ἴδια τή γαιοπρόσοδο» (III, 2, 287).

Μπαίνει τό ἐρώτημα: ἔρχεται σέ ἀντίθεση ἡ περικοπή τῆς σελ. 287 μέ τήν περικοπή τῆς σελ. 298; Καθόλου. Ἀφοῦ ξεκαθάρισε ὅτι ἡ ἀτομική ἰδιοκτησία γῆς *δημιουργεῖ* τή γαιοπρόσοδο (συγκεκριμένα τήν ἀπόλυτη), ὁ Μάρξ περνάει στή διευκρίνιση τοῦ γεγονότος ὅτι ἡ γαιοπρόσοδος αὐτή θά εἶναι εἴτε ἁπλῶς μονοπώλιο, μονάχα μονοπώλιο, καθαρό μονοπώλιο, εἴτε *ἀποτέλεσμα* τοῦ ὅτι τό μονοπώλιο ἐμποδίζει τήν *ἐξίσωση τοῦ κέρδους* τῶν κεφαλαίων μέ χαμηλή σύνθεση (γεωργία) καί τῶν κεφαλαίων μέ ὑψηλότερη σύνθεση (βιομηχανία).

Ὁ Μάσλοφ ἐπανέλαβε, συνεπῶς, στήν ἐφημερίδα πού ἐκδίδεται ἀπό τόν Πλεχάνοφ καί Σία τή δική του ὁλοφάνερη διαστρέβλωση τοῦ μαρξισμοῦ. Ὁ Μάσλοφ ἐπιμένει, συνεπῶς, κι' ἐδῶ —μόνο πού δέν τό λέει ἀνοιχτά— ὅτι δέν μπορεῖ νά ὑπάρχει ἀπόλυτη γαιοπρόσοδος, ὅτι ἡ θεωρία τοῦ Μάρξ εἶναι λάθος, ἐνῶ ἡ θεωρία τῆς ἀστικῆς πολιτικῆς οἰκονομίας, πού ἀρνιέται τήν ἀπόλυτη γαιοπρόσοδο, εἶναι σωστή.

Γιατί λοιπόν νά μήν πεῖ καθαρά αὐτό πού εἰπώθηκε στό «Ἀγροτικό ζήτημα» καί πού ἀναφέρεται στήν περικοπή μου; Δέν εἶναι αὐτό «διαστρέβλωση καί ὁλοφάνερη ἀναλήθεια»; Τί εἶναι λοιπόν τότε; Στό «Ἀγροτικό ζήτημα» ἀναφέρεται ὅτι ὁ Μάρξ δέν ἔχει δίκιο, ὅτι δέν μπορεῖ νά ὑπάρξει ἀπόλυτη γαιοπρόσοδος, ἐνῶ στήν ἐφημερίδα πού ἐκδίδεται ἀπό τόν Πλεχάνοφ καί Σία *ἀποσιωπᾶται αὐτό τό πράγμα* καί γίνεται λόγος μονάχα γιά τό ποιός ἀναλύει *πιό σωστά* τόν Μάρξ!!! Βγαίνει ὅτι ἐμεῖς διαφωνήσαμε μέ τόν Μάσλοφ μόνο γιά τό «ποιός ἀναλύει πιό σωστά τόν Μάρξ», κι' ὅτι ἐγώ εἶπα ψέματα, ὅταν ἔλεγα πώς ὁ Μάσλοφ «διόρθωσε» τίς «πρόχειρες σημειώσεις» τοῦ Μάρξ, ἀπορίπτοντας τήν ἀπόλυτη γαιοπρόσοδο!; Ντροπή σας, σ. Μάσλοφ!

«Πᾶμε παρακάτω. "Ὁ Πιότρ Μάσλοφ,— γράφει ὁ Λένιν,— δέν κατάλαβε καί τή διαφορική γαιοπρόσοδο τοῦ Μάρξ... Ὅταν ἡ νέα τοποθέτηση κεφαλαίου τοῦ ἐνοικιαστῆ στό κομμάτι γῆς πού νοίκιασε τοῦ ἀποδίδει καί νέο κέρδος, καί *νέα*

γαιοπρόσοδο (ἡ ὑπογράμμιση εἶναι τοῦ Λένιν), τή γαιοπρόσοδο αὐτή δέν τήν παίρνει ὁ ἰδιοκτήτης τῆς γῆς, ἀλλά ὁ ἐνοικιαστής"*. Ἐννοεῖται, πώς ὁ Λένιν μέ τήν εὐκαιρία αὐτή κάνει τό σχετικό μάθημα στόν "ἀστοιχείωτο" Μάσλοφ. Παίρνουμε τόν I τόμο τοῦ "Ἀγροτικοῦ ζητήματος" καί στή σελίδα 112 διαβάζουμε: ""Ἂν ἡ ἐντατικοποίηση τοῦ νοικοκυριοῦ, λόγω τῆς νέας τοποθέτησης 500 ρουβλιῶν, δίνει τήν ἴδια ποσότητα προϊόντος, τότε ὁ ἐνοικιαστής θά ἔχει ἤδη κέρδος ὄχι 25 %, μά 100 %, γιατί μέ τήν πρώτη τοποθέτηση κεφαλαίου αὐτός ἐξοφλεῖ τά 333 ρ. τῆς γαιοπροσόδου... Ἂν μέ τήν τοποθέτηση τῶν πρώτων κεφαλαίων ἀρκέστηκε στό μέσο κέρδος..., τότε τοῦ συμφέρει περισσότερο, ἐλαττώνοντας τήν ἔκταση τῆς γῆς πού παίρνει μέ ἐνοίκιο, νά τοποθετήσει νέα κεφάλαια στήν ἴδια αὐτή γῆ, γιατί αὐτά θά δόσουν ἐπιπρόσθετο κέρδος, θά δόσουν γαιοπρόσοδο καί στόν ἐνοικιαστή". Μά ὁ Λένιν χρειάστηκε νά πεῖ ἀναλήθεια γιά νά μέ κακολογήσει».

Ἂς δοῦμε ποιός εἶπε ἀναλήθεια. Γιά νά ξεκαθαρίσουμε αὐτό τό ζήτημα, πρέπει νά προσέξουμε *τά ἀποσιωπητικά* στήν περικοπή πού ἀντέγραψα καί πού παραθέτει ὁ Μάσλοφ. Γιατί ἐγώ ἀντέγραψα πλήρως ὅλα ὅσα εἶπε ὁ Μάσλοφ σχετικά μ' αὐτό τό ζήτημα. Τά ἀποσιωπητικά σημαίνουν *παράλειψη*. Καί νά πού ὁ Μάσλοφ *παράλειψε* ἀπό τή σελίδα 112 τοῦ πρώτου του τόμου *ἀκριβῶς ἐκεῖνο* πού εἶχε πεῖ ἐκεῖ *ἐνάντια στόν Μάρξ* καί πού δημοσιεύτηκε στή σελ. 112 *ὑπογραμμισμένο*! Ἀπίστευτο, μά γεγονός. Στό ἄρθρο μου στήν «Προλετάρι», σάν δεύτερο ἐπιχείρημα τοῦ Μάσλοφ κατά τοῦ Μάρξ, παράθετα ἀπό τή σελ. 112 τοῦ I τόμου τήν ἀκόλουθη φράση: «Ἡ γαιοπρόσοδος ἀπό τό "τελευταῖο" δαπανημένο κεφάλαιο, ἡ γαιοπρόσοδος τοῦ Ροντμπέρτους καί ἡ ἀπόλυτη γαιοπρόσοδος τοῦ Μάρξ, θά ἐκλείψει, *γιατί ὁ ἐνοικιαστής τῆς γῆς μπορεῖ πάντα νά κάνει τό "τελευταῖο" κεφάλαιο προτελευταῖο, ἄν αὐτό ἀποδίδει κάτι περισσότερο ἀπό τό συνηθισμένο κέρδος»* (ἡ ὑπογράμμιση εἶναι τοῦ Μάσλοφ)**.

Αὐτό εἶναι ἕνα ἐπιχείρημα τοῦ Μάσλοφ κατά τοῦ Μάρξ. Ἐνάντια *σ' αὐτό* τό ἐπιχείρημα ἐγώ ἐπετέθηκα καί ἐξακολουθῶ νά ὑποστηρίζω ὅτι τό ἐπιχείρημα αὐτό εἶναι ὁλότελα σαθρό καί μπερδεμένο. Ὁ Μάσλοφ, λοιπόν, μοῦ ἀπαντάει, παραθέτοντας περικοπή *ἀπ' αὐτή τήν ἴδια* τή σελίδα 112, *παραλεί-*

* Βλ. Ἅπαντα, 5η ἔκδ., τόμ. 16ος, σελ. 298. *Ἡ Σύντ.*
** Βλ. Ἅπαντα, 5η ἔκδ., τόμ. 16ος, σελ. 298. *Ἡ Σύντ.*

ποντας ὅμως τήν ἐπίθεσή του κατά τοῦ Μάρξ! Στή θέση αὐτῆς τῆς ἐπίθεσης μπαίνουν τά *ἀποσιωπητικά:* πρίν ἀπό τά ἀποσιωπητικά ἔχει παρατεθεῖ ἡ *ἀρχή* τῆς σελίδας, ὕστερα ἀπό τά ἀποσιωπητικά τό *τέλος*, ἐνῶ ἡ ἐπίθεση κατά τοῦ Μάρξ ἐξαφανίστηκε. Δέν εἶναι αὐτό διαστρέβλωση καί ὁλοφάνερη ἀναλήθεια;

Ἐγώ δέν ὑποστήριξα καί δέν ὑποστηρίζω πώς στίς 400 σελίδες τοῦ «Ἀγροτικοῦ ζητήματος» δέν μποροῦν νά βρεθοῦν σωστά σημεῖα. Ἐγώ ὑποστήριξα μονάχα ὅτι *τά ἐπιχειρήματα τοῦ Μάσλοφ κατά τοῦ Μάρξ* ἀποτελοῦν ἀνείπωτη ἀνοησία καί ἀνήκουστη σύγχυση. Ἄν ὁ Μάσλοφ στήν 4η ἔκδοση πού ἔχει ὑποσχεθεῖ, πετάξει αὐτά τά ἐπιχειρήματα, ἄν, λ.χ., στή σελ. 112 ἀφήσει αὐτά πού παραθέτει στή «Γκόλος Σοτσιάλ-Ντεμοκράτα», τότε κι' ἐγώ θά πῶ καί ὁ καθένας θά πεῖ: ἀπό τήν 4η ἔκδοση ὁ Μάσλοφ ἔπαψε νά διορθώνει τόν Μάρξ. Μά ὅσο αὐτό δέν γίνεται, ὁ καθένας πού θά διαβάσει τόν Ι τόμο, θά δεῖ στή σελ. 112 τό ἐπιχείρημα τοῦ Μάσλοφ κατά τοῦ Μάρξ, ἐπιχείρημα πού *παραλείφθηκε* στήν «Γκόλος». Καί ὁ καθένας θά δεῖ ὅτι ἐγώ ἔχω δίκιο στήν κριτική μου *αὐτοῦ* τοῦ ἐπιχειρήματος, δηλ. ὅτι τό ἐπιχείρημα αὐτό ἐνάντια στήν *ἀπόλυτη* γαιοπρόσοδο εἶναι παράλογο, γιατί ὁ ἐνοικιαστής τῆς γῆς παίρνει στή διάρκεια τοῦ ἐνοικιαστικοῦ συμβολαίου τή νέα γαιοπρόσοδο ἀπό τίς νέες τοποθετήσεις κεφαλαίου *ὁλοκληρωτικά*, δηλ. καί τήν ἀπόλυτη καί τή διαφορική.

Στό ἑπόμενο «παράδειγμα» τοῦ Μάσλοφ δέν σταματῶ, γιατί αὐτό τό παράδειγμα ἀναφέρεται *στό ἴδιο ἐπιχείρημα,* πού παραλείπεται ἀπό τόν Μάσλοφ στήν «Γκόλος». Ἐννοεῖται ὅτι ἡ κριτική μου τοῦ ἐπιχειρήματος παύει νά ὑπάρχει, ἄν ὁ Μάσλοφ *παίρνει πίσω* τό ἐπιχείρημα. Ἄν ὅμως δέν τό κάνει αὐτό, ἀλλά μονάχα κουτσουρεύει τίς περικοπές του, τότε ἐγώ ρωτῶ τόν ἀναγνώστη: σέ ποιόν βρίσκεται «ἡ ἁλυσσίδα τῶν διαστρεβλώσεων καί τῶν ὁλοφάνερων ἀναληθειῶν»;

Τέλος, ἡ τελευταία περικοπή τοῦ Μάσλοφ ἀπό τό ἄρθρο μου εἶναι ἡ ἀκόλουθη:

«"Τί εἶναι ἡ ἐντατικοποίηση;" — ρωτάει ὁ Λένιν καί ἀπαντάει: "πρόσθετη δαπάνη ἐργασίας καί κεφαλαίου. Ἡ θεριστική μηχανή, σύμφωνα μέ τήν ἀνακάλυψη τοῦ μεγάλου Μάσλοφ, *δέν* (ἡ ὑπογράμμιση εἶναι τοῦ Λένιν) εἶναι δαπάνη κεφαλαίου. Ἡ κοινή σπαρτική μηχανή δέν εἶναι δαπάνη κεφαλαίου"*. Ἐξαιτίας τῆς ἄγνοιας τῶν πιό στοιχειωδῶν ἐννοιῶν

---

* Βλ. Ἅπαντα, 5η ἔκδ., τόμ. 16ος, σελ. 305. *Ἡ Σύντ.*

στό ἀγροτικό ζήτημα, ὁ Λένιν ἔδοσε ἕνα λαθεμένο ὁρισμό τῆς ἐντατικοποίησης καί ὄχι μονάχα ἔγραψε μιά φανερή ἀνοησία, μά καί ὑποστηρίζει ἀκόμη μιά φανερή ἀναλήθεια. Στό "'Αγροτικό ζήτημα" (σελ. 62) εἶναι γραμμένο: "'Η ἀλωνιστική μηχανή λιγοστεύει τή δαπάνη ἐργασίας στή μονάδα ἔκτασης τῆς γῆς καί στό ἐκτατικό νοικοκυριό καί στό ἐντατικό νοικοκυριό". ('Από μιά *τέτια* δαπάνη, καί ὄχι γενικά ἀπό δαπάνη, ἄσχετα ἀπό τήν ἔκταση τῆς γῆς, καθορίζεται ἡ ἐντατικότητα τῆς καλλιέργειας. *Π.Μ.*). 'Η θεριστική μηχανή ἔχει τήν ἴδια ἐπίσης σημασία».

'Ακοῦστε, ἐντιμότατε, θά πῶ σχετικά μ' αὐτό στόν Μάσλοφ: πρέπει τέλος πάντων νά μήν ξεπερνάει κανείς τά ὅρια!.. Μήπως ἡ συζήτηση ἔγινε γιά τό ἄν ἡ ἐντατικότητα καθορίζεται ἀπό τή δαπάνη τοῦ κεφαλαίου κατά μονάδα ἔκτασης εἴτε ἄσχετα ἀπό τήν ἔκταση; Μά αὐτό ἀκριβῶς εἶναι διαστρέβλωση καί ὁλοφάνερη ἀναλήθεια! 'Η συζήτηση δέν γινόταν καθόλου πάνω σ' αὐτό τό ζήτημα. 'Η πολεμική μου στό *δεύτερο* μέρος τοῦ ἄρθρου μου, πού περικοπές του παραθέτει τώρα ὁ Μάσλοφ, *δέν στρεφόταν καθόλου* ἐνάντια στό «'Αγροτικό ζήτημα», μά *ἐνάντια στό ἄρθρο τοῦ Μάσλοφ στό «'Ομπραζοβάνιγε», 1907, τεῦχ. ἀρ. 2.*

"Αντε τώρα νά συζητήσετε μ' ἕνα ὑποκείμενο, πού πότε πετάει ἀπό τά ἔργα του ἀκριβῶς ἐκεῖνα τά ἐπιχειρήματα κατά τοῦ Μάρξ πού διαμφισβητήθηκαν ἀπό τόν κριτικό, πότε *πετάει ὁλόκληρα ἄρθρα του,* σερβίροντας στόν ἀναγνώστη *ὄχι ἐκεῖνο* γιά τό ὁποῖο γινόταν λόγος!

Τό δεύτερο μέρος τοῦ ἄρθρου μου ἔχει τόν τίτλο: «Εἶναι ἄραγε ἀπαραίτητο γιά ν' ἀνασκευάσουμε τόν ναροντνικισμό ν' ἀνασκευάσουμε τόν Μάρξ;». Στό μέρος αὐτό γίνεται κριτική *μονάχα* στό ἄρθρο τοῦ Μάσλοφ στό περιοδικό «'Ομπραζοβάνιγε», 1907, τεῦχ. ἀρ. 2.

'Ο Μάσλοφ ἀποσιωπᾶ στήν «Γκόλος» αὐτό τό ἄρθρο του καί παραπέμπει στό «'Αγροτικό ζήτημά» του. 'Αλλά αὐτό εἶναι πιά ἀνόητο κρυφτούλι! 'Εγώ ποτέ δέν εἶπα ὅτι στό «'Αγροτικό ζήτημα» ὁ Μάσλοφ ἔφτασε νά πεῖ πώς γιά ν' ἀνασκευάσουμε τό ναροντνικισμό πρέπει ν' ἀνασκευάσουμε τόν Μάρξ.

Μά στό περιοδικό «'Ομπραζοβάνιγε» ὁ Μάσλοφ *τό εἶπε αὐτό τό πράγμα.* Καί ἐνάντια σ' αὐτό ἐγώ ἔφερα ἀντιρήσεις, καί ὄχι ἐνάντια στό ζήτημα: ἀπό ποιά δαπάνη κεφαλαίου καθορίζεται ἡ ἐντατικότητα. 'Υποστηρίζει ὁ Μάσλοφ, ναί ἤ ὄχι, τόν ἰσχυρισμό του ὅτι «ἄν δέν ὑπῆρχε τό γεγονός τῆς

πτώσης τῆς παραγωγικότητας τῶν διαδοχικῶν δαπανῶν ἐργασίας στήν ἴδια ἔκταση γῆς, τότε θά μποροῦσε, ἴσως, νά πραγματοποιηθεῖ ἡ εἰδυλλιακή εἰκόνα πού περιγράφουν οἱ ἐσέροι»;

Κρύβεστε, ἐντιμότατε; Μά αὐτό σημαίνει ὅτι ἀναγνωρίζετε τόν ἑαυτό σας ἡττημένο.

Ὑποστηρίζετε τόν ἰσχυρισμό ὅτι σέ σᾶς «πρῶτο ἔλαχε νά ὑπογραμμίσετε πολύ ἔντονα τή διαφορά τῆς σημασίας τῆς καλλιέργειας τῆς γῆς καί τῆς τεχνικῆς προόδου γιά τήν ἀνάπτυξη τοῦ νοικοκυριοῦ καί ἰδιαίτερα γιά τήν πάλη τῆς μεγάλης καί τῆς μικρῆς παραγωγῆς»; Ἔτσι τό εἴπατε στό περιοδικό «Ὀμπραζοβάνιγε». Ἔτσι τό παράθεσα κι' ἐγώ στήν «Προλετάρι». Σ' αὐτό καί μονάχα σ' αὐτό τό ζήτημα ἀναφέρεται ἡ κρίση σας γιά τή θεριστική μηχανή, κρίση πού διατυπώθηκε στό «Ὀμπραζοβάνιγε» καί ὄχι στό «Ἀγροτικό ζήτημα». Ἐφόσον δέν ὑπερασπίζει αὐτά πού εἶπε στό «Ὀμπραζοβάνιγε», ὁ Μάσλοφ παραδίνεται!

Ἔτσι, λοιπόν, πάνω στήν οὐσία τοῦ ζητήματος ὁ Μάσλοφ δέν κάνει τίποτε ἄλλο στήν «Γκόλος», παρά νά ὑπεκφεύγει. Ἐπαναλαβαίνει τή σύγχυση ὅτι τάχα ὁ Μάρξ δέν ἔβγαλε τήν ἀπόλυτη γαιοπρόσοδο ἀπό τήν ἀτομική ἰδιοκτησία γῆς, τίς διορθώσεις ὅμως πού κάνει στόν Μάρξ δέν τίς ὑπερασπίζει ἀνοιχτά, τά ἐπιχειρήματά του κατά τοῦ Μάρξ τά πετάει ἀπό τίς περικοπές του, παρασιωπᾶ τελείως αὐτά πού εἶπε στό «Ὀμπραζοβάνιγε». Καί ἐμεῖς ἐπαναλαβαίνουμε: ἡ ἐκμηδένιση τῆς ἀπόλυτης γαιοπροσόδου τοῦ Μάρξ ἀπό τόν Μάσλοφ στό «Ἀγροτικό ζήτημα» καί οἱ κρίσεις τοῦ Μάσλοφ στό «Ὀμπραζοβάνιγε» παραμένουν ἀπαράμιλλα μαργαριτάρια σύγχυσης, εἰσαγωγῆς τῆς ἀστικῆς ἄποψης στή θεωρία.

Σχετικά μέ τή γερμανική ἔκδοση τοῦ βιβλίου τοῦ Μάσλοφ ἐγώ εἰρωνεύτηκα τό γεγονός ὅτι ἐκεῖ ἔχουν ἀφαιρεθεῖ ὅλες οἱ διορθώσεις πού κάνει στόν Μάρξ. Ὁ Μάσλοφ ἀμύνεται: ὁ ἐκδότης δέν ἔχει ἐκδόσει ὅλο τό πρῶτο μέρος τοῦ βιβλίου μου! Ὥστε λοιπόν, ποῦ καταλήγει αὐτή ἡ διόρθωση τοῦ Μάσλοφ; Ἐγώ εἶπα: ὁ Μάσλοφ τίς ἔβγαλε. Ὁ Μάσλοφ λέει: ὁ ἐκδότης τίς ἔβγαλε, καί ἐκδότης εἶναι ὁ γερμανός σοσιαλδημοκράτης Ντίτς.

Ἄν ὁ Ντίτς ἔβγαλε τή «θεωρία» τοῦ Μάσλοφ, τίς «διορθώσεις» πού αὐτός ἔκανε στόν Μάρξ, *μέ τή* συγκατάθεση τοῦ Μάσλοφ, τότε τό συμπέρασμά μου δέν ἀλλάζει κατά τίποτε. Ἄν ὁ Ντίτς τό ἔκανε αὐτό *χωρίς* τή συγκατάθεση τοῦ Μάσλοφ, τότε τό συμπέρασμά μου ἀλλάζει μονάχα στή μορφή: ὁ Ντίτς,

βγάζοντας τίς ἀνοησίες ἀπό τό βιβλίο τοῦ Μάσλοφ; φέρθηκε ἔξυπνα.

Αὐτή λοιπόν τή διόρθωση ἐπιζητοῦσε ὁ ἐντιμότατος Μάσλοφ;

Ὁ Μάσλοφ λέει ὅτι ἐγώ «ἀρχίζω ν' ἀναζητῶ αἱρετικές ἐκδηλώσεις στούς ἀντιπάλους», «θέλοντας νά καλύψω» τίς αἱρετικές ἐκδηλώσεις τῶν φίλων μου. Αὐτό δέν εἶναι ἀλήθεια. Ἐνάντια σ' αὐτό πού θεωρῶ αἱρετικό στούς φίλους μου, ἐπιτίθεμαι τό ἴδιο ἀποφασιστικά ὅπως καί ἐνάντιά σας. Αὐτό τό δείχνει ἡ ὑποσημείωσή μου στή συλλογή πού μόλις ἐκδόθηκε «Στή μνήμη τοῦ Μάρξ»*. Ὅσο γιά τίς αἱρετικές ἐκδηλώσεις τοῦ Μάσλοφ, αὐτές «ἄρχισα νά τίς ἀναζητῶ» *τό 1901* στό περιοδικό «Ζαριά»**, δηλ. *δυό χρόνια* πρίν ἀπό τή διάσπαση σέ μπολσεβίκους καί μενσεβίκους, *δυό χρόνια* πρίν ἀπό τό πρῶτο πρόγραμμα τοῦ Μάσλοφ γιά τή δημοτικοποίηση. Τό 1901 ὁ Μάσλοφ ἦταν στό κόμμα «ἀντίπαλός» μου *μονάχα* στό ζήτημα τῶν διορθώσεων πού ἔκανε στή θεωρία τοῦ Μάρξ.

P.S. Τό σχόλιο αὐτό εἶχε πιά γραφτεῖ, ὅταν πῆρα ἕνα εἰδικό φύλλο τῆς διεύθυνσης τῆς «Γκόλος Σοτσιάλ-Ντεμοκράτα». Αὐτό τό φύλλο λέει:

> «Ἀπό τυπογραφικό λάθος στό φύλλο ἀρ. 8-9 τῆς "Γκόλος Σοτσιάλ - Ντεμοκράτα" *παραλείφθηκε μιά ὑποσημείωση* τῆς σύνταξης στό γράμμα τοῦ σ. Μάσλοφ. Τό λάθος αὐτό θά διορθωθεῖ χωρίς ἀργοπορία, καί ἡ ὑποσημείωση θά τεθεῖ στή διάθεση τῶν συνδρομητῶν καί τῶν ἀγοραστῶν».

Τή διόρθωση αὐτή ἀκόμη δέν τήν πήραμε. Θεωρῶ χρέος μου νά πληροφορήσω τούς ἀναγνῶστες σχετικά μέ τό τυπογραφικό λάθος. Μά μήπως δέν ὑπάρχει *ἀκόμη* τυπογραφικό λάθος καί στό εἰδικό φύλλο πού ἀντιγράφω; Μήπως θά πρέπει ἀντί τοῦ *σ.* Μάσλοφ, νά διαβαστεῖ τοῦ *κ.* Μάσλοφ; Γιατί ὁ Πλεχάνοφ δήλωσε στόν τύπο πώς οἱ ἄνθρωποι πού παρεκκλίνουν ἀπό τόν Μάρξ, γι' αὐτόν δέν εἶναι σύντροφοι, ἀλλά κύριοι! Ἤ μήπως δέν ἰσχύει αὐτό γιά τούς *μενσεβίκους*, πού κηρύσσουν τήν παρέκκλιση ἀπό τό μαρξισμό;

«Προλετάρι», ἀρ. φύλ. 37, (29) 16 τοῦ Ὀχτώβρη 1908
Ὑπογραφή: Ν. Λ έ ν ι ν

Δημοσιεύεται σύμφωνα μέ τό κείμενο τῆς ἐφημερίδας «Προλετάρι», πού παραβλήθηκε μέ τό χειρόγραφο

---

* Βλ. σέ τοῦτο τόν τόμο, σελ. 20. *Ἡ Σύντ.*

** Βλ. Ἅπαντα, 5η ἔκδ., τόμ. 5ος, σελ. 123. *Ἡ Σύντ.*

ΜΕΡΙΚΕΣ ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΑΠ' ΑΦΟΡΜΗ ΤΗΝ «ΑΠΑΝΤΗΣΗ» ΤΟΥ Π. ΜΑΣΛΟΦ[118]

Ὁ ἀντίπαλός μου μέ κατηγορεῖ ὅτι χρησιμοποιῶ μεθόδους πολεμικῆς, πού διαστρεβλώνουν τήν οὐσία τῆς συζήτησης. Γιά νά φανεῖ ἄν αὐτό εἶναι ἀλήθεια ἤ ὄχι, θά ἐξετάσω σημεῖο πρός σημεῖο τήν «Ἀπάντηση» τοῦ Π. Μάσλοφ.

Πρῶτο παράδειγμα τοῦ Μάσλοφ. Ὁ Λένιν λέει ὅτι ἡ ἐπαναστατική ἄνοδος δέν μπορεῖ νά νοηθεῖ χωρίς τή ριζοσπαστική ἐξάλειψη ὅλων τῶν ὑπολειμμάτων τῆς δουλοπαροικίας, «φαίνεται σάν ἡ σοσιαλδημοκρατία, υἱοθετώντας τό πρόγραμμα τῆς δημοτικοποίησης τῆς γῆς, νά θέλει νά διατηρήσει τά ὑπολείμματα τῆς δουλοπαροικίας, ν' ἀφήσει τή γῆ στά χέρια τῶν τσιφλικάδων».

Ὁ κάθε ἀναγνώστης θά παρατηρήσει πώς ὁ Μάσλοφ παρακάμπτει τήν οὐσία τοῦ ζητήματος, γιατί ἐγώ πάντα τόνιζα ἀκριβῶς ὅτι ὑπόλειμμα τῆς δουλοπαροικίας δέν εἶναι μονάχα ἡ ἰδιοκτησία τῶν τσιφλικάδων, μά καί ἡ τωρινή κοινοτική κληρουχική ἰδιοκτησία. Ἡ συζήτηση γινόταν ἀκριβῶς γύρω ἀπ' αὐτό τό ζήτημα. Παρακάμπτοντας ὁ Μάσλοφ αὐτό τό ζήτημα *σ' ὅλη* του τήν ἀπάντηση, μήν ἀναφέροντας οὔτε λέξη γιά τό ἄν ὑπάρχει κάτι τό μεσαιωνικό στήν κοινοτική κληρουχική ἰδιοκτησία, ἄν αὐτό τό ξεκαθάρισμα τοῦ μεσαιωνισμοῦ συμφέρει γιά τόν καπιταλισμό εἴτε ὄχι, στρέφει τήν προσοχή τοῦ ἀναγνώστη ἀλλοῦ. Τό νά μήν ἀπαντάει κανείς σ' ἕνα θεμελιακό ἐπιχείρημα τοῦ ἀντιπάλου καί νά τοῦ ἀποδίδει μονάχα «πάθος» σημαίνει ὅτι δέν κάνει συζήτηση, μά καυγά.

Δεύτερο παράδειγμα. Τήν ὑπόδειξή μου ὅτι ὑπάρχει ἀδιάρηκτη σύνδεση ἀνάμεσα στήν ἀγροτική καί στήν πολιτική ἀνατροπή, ὁ Μάσλοφ τήν ἀποκαλεῖ ἔλλειψη σεβασμοῦ πρός τόν ἀναγνώστη. Ἡ δημοτικοποίηση ἐπίσης δέν σπάζει αὐτή

τή σύνδεση. Μά εἶναι αὐτό ἀπάντηση; Δέν ἀποσιωπᾶ λοιπόν ἐδῶ ὁ Μάσλοφ 1) τή *συγκεκριμένη* παραπομπή μου στό μενσεβίκο Νοβοσέντσκι, πού *ξεκάθαρα* σύνδεσε τή δημοτικοποίηση μέ τήν ὄχι πλήρη πολιτική ἀνατροπή, 2) τό ἐπιχείρημά μου ὅτι ἡ δημοτικοποίηση δέν θίγει οὔτε τή μεσαιωνική ἀγροτική κοινότητα, οὔτε τή μεσαιωνική γαιοκτησία, δηλ. καταδικάζει καθαρά καί ἀναντίρρητα σέ κουτσούρεμα τήν ἀγροτική ἀκριβῶς ἀνατροπή καί μόνο τήν ἀγροτική.

Τρίτο ἐπιχείρημα τοῦ Μάσλοφ: «τό μίσος τῶν ἀγροτῶν πρός τούς τσιφλικάδες καί τούς ἀξιωματούχους ὁ Λένιν τό μετατρέπει σέ ἐπιχείρημα ὑπέρ τοῦ προγράμματός του καί κατά τοῦ προγράμματος πού ψηφίστηκε». Αὐτό δέν εἶναι ἀλήθεια. Ὁ κάθε ἀναγνώστης θά παρατηρήσει ὅτι ὁ Μάσλοφ ὑποκατάστησε τό «*μίσος πρός τό μεσαιωνισμό*» (ὁ ἴδιος ὁ Μάσλοφ παραδέχεται λίγες γραμμές πιό πάνω ὅτι ἐγώ μίλησα γι' αὐτό τό πράγμα) μέ τό «μίσος πρός τούς *τσιφλικάδες*». Αὐτή ἡ ὑποκατάσταση τοῦ χρειάζεται γιά ν' ἀποσιωπήσει τό ἐπιχείρημά μου σχετικά μέ τό μεσαιωνικό χαρακτήρα τῆς *κοινοτικῆς κληρουχικῆς* ἰδιοκτησίας.

Δέν εἶναι ἀλήθεια ὅτι ἐγώ ἀποκαλοῦσα τό πρόγραμμά μου μπολσεβίκικο. Δέν εἶναι ἀλήθεια καί τό ὅτι τό ζήτημα τῆς ἐθνικοποίησης μπῆκε τάχα σέ ψηφοφορία στή Στοκχόλμη. Δέν πρέπει νά διαστρεβλώνετε τά γεγονότα, σ. Μάσλοφ!

«Καμιά θεωρία γιά τή γαιοπρόσοδο δέν δίνει οὔτε τήν ἐλάχιστη προτίμηση στό πρόγραμμα τῆς ἐθνικοποίησης ἤ τῆς δημοτικοποίησης, γιατί, ὅπως κι' ἄν ἔχουν τά πράγματα, τό εἰσόδημα ἀπό τή γῆ πού ἔχει δημευτεῖ τό παίρνει τό κράτος ἤ ἡ αὐτοδιοίκηση».

Ἐδῶ πιά ἔχουμε ἕνα ἐπιχείρημα πάνω στήν οὐσία τοῦ ζητήματος. Καί εἶναι ὡραῖο ἐπιχείρημα, γιατί δείχνει καλύτερα ἀπό κάθε τί μέ τί τερατώδη τρόπο διαστρεβλώνει ὁ Μάσλοφ τό μαρξισμό. Μονάχα ὅποιος ἀρνιέται τήν *ἀπόλυτη γαιοπρόσοδο* τοῦ Μάρξ, πού ὁ Μάσλοφ τήν «ἀπόριψε», μπορεῖ νά περιορίζει τό ζήτημα ἀποκλειστικά καί μόνο στό «εἰσόδημα», ξεχνώντας τήν ἐλάττωση τῆς τιμῆς τῶν σιτηρῶν καί τήν ἐξασφάλιση τῆς εἰσροῆς τοῦ κεφαλαίου στή γεωργία! Ὁ Μάσλοφ ἐπιβεβαίωσε μέ τό ἐπιχείρημά του ὅτι ἡ *οἰκονομική* οὐσία τοῦ ζητήματος τοῦ εἶναι ξένη καί ἀκατανόητη. Δέν πρόκειται ἐδῶ γιά τό εἰσόδημα, φίλτατε, μά γιά τούς ὅρους τῆς παραγωγῆς στή γεωργία, πού ἀλλάζουν μέ τήν ἔννοια τῆς βελτίωσης, ὅταν ἐξαλείφεται ἡ *ἀπόλυτη* γαιοπρόσοδος. Ὁ Μάσλοφ, μέ

τό νά ἀρνιέται τήν ἀπόλυτη γαιοπρόσοδο στή θεωρία τοῦ Μάρξ, στέρησε τόν ἑαυτό του ἀπό κάθε δυνατότητα νά καταλάβει τήν οἰκονομική σημασία τῆς ἐθνικοποίησης. Γιατί μποροῦσαν κι' ἔπρεπε νά τή διεκδικήσουν ἑκατομμύρια μικροϊδιοκτητῶν στή ρωσική ἀστική ἐπανάσταση, τό *οἰκονομικό* αὐτό πρόβλημα δέν ὑπάρχει γιά τόν Μάσλοφ. Αὐτό εἶναι ἀκριβῶς καί τό δυστύχημα γι' αὐτόν!

Ὅτι τά ἄρθρα μου τῶν χρόνων 1905 - 1908 στρέφονταν ἐνάντια στό πρόγραμμα τῶν ὀτρέζκι, αὐτό εἶναι σωστό. Ἀλλά τό «νά κάνει θόρυβο» κανείς γι' αὐτό, ὅπως κάνει ὁ Μάσλοφ, σημαίνει νά ρίχνει στάχτη στά μάτια τοῦ ἀναγνώστη καί ὄχι νά ξεκαθαρίζει τά ἐπίμαχα ζητήματα. Ἀλλά ὁ Μάσλοφ δέν διατήρησε ὅλο τό πρόγραμμά του τοῦ 1903! Γιατί λοιπόν τό κρύβει αὐτό ἀπό τούς ἀναγνῶστες καί προβάλλει μονάχα τή μιά πλευρά τοῦ παρελθόντος; Γιατί παραθέτει τά λόγια, πού ἐγώ καί τώρα δέν θά τά ἀρνηθῶ, ὅτι ἡ ἐθνικοποίηση τῆς γῆς εἶναι ἐπιζήμια «σ' ἕνα ἀστυνομικό κράτος»; Συζήτηση εἶναι αὐτό ἤ βρισίδι;

Γιά τούς πολωνούς ἀναγνῶστες, πού δέν γνωρίζουν τίς λεπτομέρειες τῆς συζήτησης γιά τό ἀγροτικό ζήτημα ἀνάμεσα στούς ρώσους σοσιαλδημοκράτες, ἐξηγῶ ὅτι τό 1903, πρίν ἀπό τό II συνέδριο τοῦ ΣΔΕΚΡ, ὁ Μάσλοφ πρότεινε ἀπό τόν τύπο ἄλλο πρόγραμμα ἀπ' αὐτό πού συνιστοῦσε τό 1906. Τό ξεσκάλισμα τῶν παλιῶν συζητήσεων ἐγώ τό θεωροῦσα ἀπαράδεκτο καί στό περασμένο ἄρθρο μου δέν τίς ἔθιξα. Μά τώρα ὁ ἴδιος ὁ Μάσλοφ ἀνακίνησε τήν παλιά συζήτηση. Τοῦ κατέβηκε ἡ ἰδέα, γιά νά κάνει ἐπίδειξη πνεύματος, ν' ἀνασκευάσει τό παρατημένο ἀπό μένα πρόγραμμα τοῦ 1903, ἴσως ὅμως νά ὁδηγήθηκε καί ἀπό τή σκέψη ὅτι μέ τίς συζητήσεις γιά τά παλιά θ' ἀποσπάσει τήν προσοχή ἀπό τά ἀδύνατα σημεῖα τῆς νέας ἄποψής του. Τό γεγονός παραμένει γεγονός: ἀνακινώντας τίς παλιές συζητήσεις, ὁ Μάσλοφ ἀποσιώπησε μπροστά στούς πολωνούς σοσιαλδημοκράτες τό γεγονός ὅτι ὁ ἴδιος ἄλλαξε τό πρόγραμμά του τοῦ 1903. Κατηγορώντας τόν ἀντίπαλο γιά μιά ἀλλαγή τοῦ προηγούμενου προγράμματος πού ἔχει γίνει ἀνοιχτά καί ἀπό καιρό πιά, κρύβει τό γεγονός ὅτι ὁ ἴδιος ἄλλαξε τό πρόγραμμά του. Κρύβει καί τό γεγονός ὅτι τό 1903 ὁ Πιότρ Μάσλοφ ὄχι μονάχα δέν ὑπεράσπισε τήν ἀνάγκη ν' ἀφεθεῖ ὁπωσδήποτε ἡ κληρουχική γῆ στά χέρια τῶν ἰδιοκτητῶν της, μά, ἀντίθετα, οὔτε λίγο οὔτε πολύ συμπεριλάβαινε στό πρόγραμμά του τήν *κοινωνικοποίηση*, σέ περί-

πτωση πού θά ὑπῆρχε ἡ δυνατότητα, καί *τῆς κληρουχικῆς γῆς*.
Ὡραῖο, δέν εἶναι ἔτσι; Σέ ποιόν εἶναι δυσάρεστες οἱ ἀναμνήσεις τοῦ παρελθόντος; Σ' αὐτόν πού ἀναγνώρισε ἀνοιχτά τήν πηγή τῶν λαθῶν τῆς προηγούμενης ἄποψης, εἴτε σ' σ' αὐτόν πού κρύβει τήν ἀλλαγή τῶν ἀπόψεών του; Γιατί τό 1903 ὁ Π. Μάσλοφ θεωροῦσε δυνατή τήν κοινωνικοποίηση καί τῆς κληρουχικῆς γῆς, ἐνῶ τό 1906 - 1908 ἐκσφενδονίζει μύδρους ἐνάντια στήν παραδοχή τέτιων ἀντιλήψεων;

Ἄς κρίνει ὁ ἴδιος ὁ ἀναγνώστης γιά τίς τέτιες μεθόδους «πολεμικῆς» ἤ, καλύτερα, γιά τόν τέτιο τρόπο μέ τόν ὁποῖο ἐξαφανίζονται τά ἴχνη. Ὁ Μάσλοφ ἀφομοίωσε τή συνταγή τοῦ κατεργάρη, παλιοῦ ἥρωα τοῦ Τουργκένιεφ: κατάκρινε ὅσο μπορεῖς πιό φωναχτά ἐκεῖνο πού θέλεις ὁ ἴδιος νά κρύψεις ἀπό τίς πράξεις σου! Οἱ ἄλλοι ἄλλαξαν τίς ἀπόψεις τους καί οἱ ἴδιοι τό τόνισαν αὐτό. Φωνάξτε ὅσο μπορεῖτε πιό δυνατά ἐνάντια σ' αὐτή τήν ἀλλαγή, γιά νά κρύψετε τήν ἀλλαγή τῶν δικῶν σας ἀντιλήψεων! Ἄν δέν ὑπάρχουν ἐπιχειρήματα, πρέπει ἐξάπαντος νά καταφύγετε στήν ταχυδακτυλουργία.

Ὁ δικός μου πίνακας σχετικά μέ τήν κατανομή τῆς γαιοκτησίας στήν εὐρωπαϊκή Ρωσία δέν ἀρέσει στόν Μάσλοφ. Ὁ Μάσλοφ ἀγανακτεῖ γιά τό ὅτι ἐγώ παραβάλλω τήν ἰδιοκτησία τῶν «καλμίκων» μέ τό «ἐντατικό νοικοκυριό» τῆς νοτιοδυτικῆς Ρωσίας. Ὁ ἀναγνώστης, πού τοῦ εἶναι γνωστή ἡ βιβλιογραφία σχετικά μέ τό ἀγροτικό ζήτημα, γνωρίζει φυσικά, ὅτι καί *ὁ ἴδιος ὁ Μάσλοφ*, καί ἄλλοι συγγραφεῖς παραβάλλουν — ἔστω καί σέ ξεχωριστές περιοχές – τόν καταστραμένο ἀγρότη χωρίς ἄλογο καί μέ 4 ντεσιατίνες γῆς, πού βρίσκεται κάπου σέ μιά ἀπόμερη ἐπαρχία, καί τόν πλούσιο φάρμερ, πού διεξάγει ἐντατικό νοικοκυριό λαχανικῶν σέ μιά ἴδια ἔκταση γῆς κοντά σέ μιά ἄλλη πόλη. Ἄτοπα, ἐντελῶς ἄτοπα θέλησε ὁ σ. Μάσλοφ νά καυχηθεῖ γιά «λεπτομερειακή ἀνάλυση»! Πρόκειται ἀκριβῶς γιά *καυχησιολογία*, καί ὄχι γιά ἐπιστημονικό ἐπιχείρημα, γιατί δέν μπορεῖς νά ἐξακριβώσεις τά *ἀποτελέσματα* τοῦ ἀγώνα διαφορετικά ἀπό ὅ,τι τό κάνω ἐγώ, καί ὁ Μάσλοφ καταλαβαίνει ὁ ἴδιος ὅτι εἶναι ἀδύνατο νά γίνουν «λεπτομερειακές ἀναλύσεις» στό «Πσέγκλοντ».

Τό ἐπιχείρημά μου ὅτι ἡ ὁμάδα τῶν τρουντοβίκων, πού τάχθηκε ὑπέρ τῆς ἐθνικοποίησης, ἀπόδειξε στούς μενσεβίκους ὅτι εἶχα δίκιο, ὁ Μάσλοφ δέν τό ἐξετάζει μόνο, ἀλλά προσπαθεῖ ἔμμεσα νά τό ἐξασθενίσει μέ τό ὅτι 1) ἡ ἐθνικοποίηση ἦταν «κουτσουρεμένη», καί 2) μέ τό ὅτι πολλοί προσχώρη-

σαν στούς αὐτονομιστές στήν πρώτη Δούμα «ἀκριβῶς γιατί οἱ ἐκλογεῖς τους δέν ἤθελαν τήν ἐθνικοποίηση τῆς γῆς».

Δέν εἶναι μήπως αὐτό παράκαμψη τοῦ ζητήματος; Τί σχέση ἔχει ἡ ἐθνικοποίηση μ' αὐτό τό «κουτσούρεμα»; Καί τί σχέση ἔχουν οἱ αὐτονομιστές μέ τό ὅτι ὁ Μάσλοφ τό 1905, καί ὅλοι οἱ μενσεβίκοι στή Στοκχόλμη ἔλεγαν καθαρά γιά τούς ρώσους ἀγρότες ὅτι δέν θά συμφωνήσουν γενικά μέ τήν ἐθνικοποίηση, ὅτι θά ἀπαντήσουν σ' αὐτήν μέ μιά Βανδέα; Ὁ Μάσλοφ ἀποσιωπᾶ τό δυσάρεστο γι' αὐτόν γεγονός ὅτι ἡ υἱοθέτηση ἀπό τήν ὁμάδα τῶν τρουντοβίκων τοῦ προγράμματος τῆς ἐθνικοποίησης *ὕστερα* ἀπό τό συνέδριο τῆς Στοκχόλμης *διάψευσε* τά ἐπιχειρήματα τῶν μενσεβίκων. Δέν εἶναι δύσκολη, μά καί δέν ἔχει μεγάλη ἀξία μιά «ἀπάντηση», ὅπου συστηματικά παρακάμπτεται ἡ οὐσία τοῦ ζητήματος. Τό γεγονός εἶναι ὅτι καί στήν πρώτη καί στή δεύτερη Δούμα οἱ ἐργατικοί βουλευτές βρέθηκαν συχνά σέ ἀμηχανία, γιατί οἱ σοσιαλδημοκράτες «κουτσούρευαν» τήν ἐθνικοποίηση *περισσότερο* ἀπό ὅ,τι τήν κουτσούρευαν οἱ ἴδιοι οἱ ἀγρότες. Οἱ σοσιαλδημοκράτες βρέθηκαν στή θέση φιλισταίων φοβιτσιάρηδων διανοουμένων, πού *συμβούλευαν* τόν ἀγρότη νά ἀντιμετωπίζει *συνετώτερα* τήν παλιά, μεσαιωνική, κοινοτική κληρουχική ἰδιοκτησία, νά τή στερεώνει πιό γερά, νά προσαρμόζει πιό ἀργά τή νέα, τήν ἐλεύθερη ἰδιοκτησία τῆς γῆς στόν καπιταλισμό! Τό ζήτημα δέν εἶναι, σύντροφε Μάσλοφ, ὅτι οἱ τρουντοβίκοι κουτσούρεψαν τήν ἐθνικοποίηση, ἀλλά ὅτι οἱ σοσιαλδημοκράτες, οἱ μαρξιστές, τήν κουτσούρευαν ἀκόμη περισσότερο, γιατί ἡ δημοτικοποίηση εἶναι ἐθνικοποίηση κουτσουρεμένη σέ βαθμό παραμόρφωσης. Δέν εἶναι δυστύχημα ὅτι οἱ αὐτονομιστές κάποτε ἀπόριπταν* τήν ἐθνικοποίηση. Τό δυστύχημα εἶναι ὅτι οἱ ρῶσοι σοσιαλδημοκράτες δέν κατόρθωσαν νά καταλάβουν τόν χαρακτήρα τῆς πάλης τῶν ρώσων ἀγροτῶν. Ἡ δημαγωγία τοῦ Μάσλοφ δέν βρίσκεται στό ὅτι αὐτός διαπιστώνει τό γεγονός πώς μερικοί αὐτονομιστές δέν συμφωνοῦν μέ τήν ἐθνικοποίηση, μά στό ὅτι ἀποσιωπᾶ τό γεγονός ὅτι πολλοί αὐτονομιστές δέν συμφωνοῦν μέ τή δημοτικοποίηση καί τούς ὑποκινεῖ κατά τῆς ἐθνικοποίησης μέ μικροαστικά-χωριστικά ἐπιχειρήματα!

---

* Κάθε ἄλλο, κάθε ἄλλο, ὄχι ὅλοι! Ὁ Μάσλοφ θά ἔπρεπε νά πάρει ὑπόψη του τό γεγονός τῆς ὑπεράσπισης τῆς ἐθνικοποίησης ἀπό τόν οὐκρανό αὐτονομιστή Τσιζέβσκι.

Οἱ αὐτονομιστές εἶναι κατά τῆς ἐθνικοποίησης. Ἄς σκεφτεῖ ὁ ἀναγνώστης ὑπέρ τίνος συνηγορεῖ ἕνα τέτιο ἐπιχείρημα. Μά ἐγώ, ἀπ' τήν πλευρά μου, θά ὑπενθυμίσω ὅτι ἀκόμη ἀπό τό 1903, ἀντικρούοντας τό *τοτινό* πρόγραμμα τοῦ Μάσλοφ, ὀνόμαζα τή δημοτικοποίηση κουτσουρεμένη ἐθνικοποίηση. Θά ὑπενθυμίσω ὅτι τό 1906, συζητώντας μέ τόν Μάσλοφ πρίν ἀπ' τό συνέδριο τῆς Στοκχόλμης, τόνιζα ὅτι δέν εἶναι σωστό νά συγχέουμε τό ζήτημα τῆς ἐθνικῆς αὐτονομίας μέ τό ζήτημα τῆς ἐθνικοποίησης τῆς γῆς*. Τήν αὐτονομία τήν ἐξασφαλίζουν οἱ ἴδιες οἱ βάσεις τοῦ προγράμματός μας. Συνεπῶς, οἱ ἴδιες αὐτές βάσεις ἐξασφαλίζουν καί τήν αὐτόνομη διαχείριση τῶν ἐθνικοποιημένων γαιῶν! Αὐτό τό ἄλφαβῆτα δέν μπορεῖ νά τό καταλάβει ὁ Μάσλοφ! Ἐθνικοποίηση σημαίνει ἐξάλειψη τῆς ἀπόλυτης γαιοπροσόδου, παράδοση τῆς ἰδιοκτησίας τῆς γῆς στό κράτος, ἀπαγόρευση κάθε μεταβίβασης τῆς γῆς, δηλ. παραμέρισμα ὅλων ἐκείνων πού βρίσκονται ἀνάμεσα στόν καλλιεργητή τῆς γῆς καί τόν ἰδιοκτήτη τῆς γῆς, τό κράτος. Στά ὅρια αὐτῆς τῆς ἀπαγόρευσης ἡ αὐτονομία τῶν χωρῶν καί τῶν λαῶν σέ σχέση μέ τή διαχείριση τῶν γαιῶν, τόν καθορισμό τῶν ὅρων ἐγκατάστασης, τῶν ὅρων διανομῆς κτλ. κτλ. εἶναι ὁλότελα ἀποδεκτή, δέν ἀντιφάσκει ἀπό καμιά ἄποψη στήν ἐθνικοποίηση καί ἀνήκει στίς διεκδικήσεις τοῦ πολιτικοῦ μας προγράμματος. Ἀπό δῶ βγαίνει καθαρά ὅτι μονάχα μικροπρεπεῖς μικροαστοί, καί τέτιοι ἦταν ὅλοι οἱ «αὐτονομιστές», μποροῦσαν νά κρύβουν τή δειλία τους, τήν ἀπροθυμία τους γιά ἕνα δραστήριο καί μέχρι τέλους ἀγώνα ὑπέρ τῆς ἑνιαίας, συγκεντροποιημένης ἀγροτικῆς ἐπανάστασης, ἐπικαλούμενοι τόν κίνδυνο νά χάσουν τήν αὐτονομία. Γιά τή σοσιαλδημοκρατία τό ζήτημα μπαίνει ἀκριβῶς ἀντίστροφα: γιά τό προλεταριάτο τό ζήτημα εἶναι νά ὁδηγηθεῖ ἡ ἐπανάσταση ὥς τό τέλος, τόσο στόν πολιτικό ὅσο καί στόν ἀγροτικό τομέα. *Γιά* νά ὁδηγηθεῖ ἡ ἐπανάσταση ὥς τό τέλος, εἶναι ἀπαραίτητη ἡ ἐθνικοποίηση τῆς γῆς, πού τήν ἀπαιτοῦν οἱ τρουντοβίκοι, δηλ. οἱ πολιτικά συνειδητοί ρῶσοι ἀγρότες. Γιά ἕναν μαρξιστή τό οἰκονομικό κριτήριο ἑνός τέτιου μέτρου προβάλλει στήν πρώτη γραμμή. Αὐτό τό οἰκονομικό κριτήριο λέει ὅτι, σύμφωνα μέ τή διδασκαλία τοῦ Μάρξ, τό ἀνώτατο ὅριο ἀνάπτυξης τῶν παραγωγικῶν δυνάμεων στή γεωργία τό ἐξασφαλίζει ἡ ἀστική ἐθνικοποίηση τῆς γῆς. Ἔτσι, τό απο-

* Βλ. Ἅπαντα, 5η ἔκδ., τόμ. 12ος, σελ. 253 - 256. *Ἡ Σύντ.*

φασιστικό ἀστικό-ἐπαναστατικό μέτρο στόν ἀγροτικό τομέα συνδέεται ἀδιάσπαστα μέ τήν ἀποφασιστική ἀστικοδημοκρατική ἀνατροπή στόν πολιτικό τομέα, δηλ. μέ τήν ἐγκαθίδρυση τῆς δημοκρατίας, πού μόνη αὐτή ἐξασφαλίζει τήν *ἀληθινή αὐτονομία*. Αὐτός εἶναι ὁ πραγματικός συσχετισμός ἀνάμεσα στήν αὐτονομία καί στήν ἀγροτική ἀνατροπή, πού δέν τόν κατάλαβε καθόλου ὁ Μάσλοφ!

Τήν παραπομπή μου στίς «Θεωρίες τῆς ὑπεραξίας» τοῦ Μάρξ, ὁ Μάσλοφ τήν ἀποκαλεῖ «ὑπεκφυγή», γιατί ὁ Μάρξ δέν λέει «ὅτι οἱ ἀγρότες θέλουν οἱ ἴδιοι ν' ἀπαλλοτριωθοῦν». Ἔλεος, σύντροφε Μάσλοφ! Εἶναι δυνατό πραγματικά νά μήν καταλάβατε τά καθαρά λόγια τοῦ Μάρξ; Λέει ὁ Μάρξ ὅτι γιά τόν καπιταλισμό συμφέρει ἡ ὁλοκληρωτική ἐξάλειψη τῆς μεσαιωνικῆς ἰδιοκτησίας γῆς, ναί ἤ ὄχι; Ἡ ἐθνικοποίηση τῆς γῆς, πού ὑπερασπίζουν οἱ τρουντοβίκοι καί πού τήν ἀπαιτοῦσαν τό 1905 - 1907 οἱ ρῶσοι ἀγρότες, εἶναι ἐξάλειψη τῆς μεσαιωνικῆς ἰδιοκτησίας, ναί ἤ ὄχι; Μά ἀκριβῶς γι' αὐτό γινόταν λόγος, φίλτατε ἀντίπαλέ μου, καί ἡ γελοία μετονομασία τῆς ἀστικῆς-ἀγροτικῆς ἐθνικοποίησης τῆς γῆς σέ «ἀπαλλοτρίωση» τῶν ἀγροτῶν δέν διαψεύδει καθόλου τήν ὀρθότητα τῆς τοποθέτησης τοῦ ζητήματος ἀπό μένα... «Τό ἴδιο καί στή βιομηχανία, — συνεχίζει ὁ Μάσλοφ,— ὁ καπιταλισμός καταστρέφει τή μικρή ἰδιοκτησία, μά μήπως ἀπό δῶ βγαίνει ὅτι οἱ σοσιαλδημοκράτες πρέπει ν' ἀναλάβουν τό καθῆκον τῆς ἀπαλλοτρίωσης τῶν βιοτεχνῶν;..»

Μά αὐτό εἶναι ἀληθινό μαργαριτάρι! Τήν πάλη τῶν ἀγροτῶν ἐνάντια στούς μεσαιωνικούς φραγμούς στήν ἰδιοκτησία τῆς γῆς, τήν πάλη γιά τήν ἐθνικοποίηση τῆς γῆς, πού, ὅπως ἀπόδειξε ὁ Μάρξ, εὐνοεῖ περισσότερο τήν ἀνάπτυξη τοῦ καπιταλισμοῦ, νά τήν ἀποκαλεῖς «ἀπαλλοτρίωση» τῶν ἀγροτῶν, νά τήν ἐξισώνεις μέ τήν ἀπαλλοτρίωση τοῦ βιοτέχνη ἀπό τό κεφάλαιο. Γιά ὄνομα τοῦ Θεοῦ, σύντροφε Μάσλοφ! Σκεφτεῖτε λοιπόν, σέ ὅ,τι ἔχετε ἱερό, γιά ποιό λόγο ἐμεῖς *ὑποστηρίζουμε* τόν ἀγρότη ἐνάντια στόν τσιφλικά, ἐνῶ τήν ὑποστήριξη τῶν βιοτεχνῶν ἐνάντια στή φάμπρικα τή θεωροῦμε ὑπόθεση τῶν ἀντισημιτῶν.

Ὁ Μάσλοφ δέν καταλαβαίνει πώς ἡ ὑποστήριξη τοῦ βιοτέχνη, δηλ. τῆς μικρῆς ἰδιοκτησίας στή βιομηχανία, δέν μπορεῖ ποτέ νά εἶναι ὑπόθεση τῶν σοσιαλδημοκρατῶν, γιατί εἶναι δράση ἀπόλυτα καί κάτω ἀπό ὁποιεσδήποτε περιστάσεις ἀντιδραστική. Ἐνῶ ἡ ὑποστήριξη τῆς μικρῆς ἰδιοκτησίας στή γεωργία

μπορεῖ νά εἶναι ὑποχρέωση τῶν μαρξιστῶν καί *πρέπει* νά εἶναι πάντα, ὅταν τό μικρό ἀστικό νοικοκυριό εἶναι ἀπό οἰκονομική ἄποψη *προοδευτικό* σέ σύγκριση μέ τό μεγάλο φεουδαρχικό νοικοκυριό. Ὁ Μάρξ ποτέ δέν ὑποστήριξε τή μικρή βιομηχανία ἐνάντια στή μεγάλη, μά ὁ Μάρξ ὑποστήριζε στήν 5η δεκαετία τοῦ περασμένου αἰώνα σέ σχέση μέ τήν Ἀμερική καί τό 1848 σέ σχέση μέ τή Γερμανία τό μικρό ἀγροτικό νοικοκυριό, τούς ἀγρότες ἐνάντια στά φεουδαρχικά λατιφούντια. Τό 1848 ὁ Μάρξ πρότεινε τό διαμελισμό τῶν γερμανικῶν φεουδαρχικῶν τσιφλικιῶν. Ὁ Μάρξ ὑποστήριζε τό κίνημα τῶν μικρονοικοκυρέων ἐνάντια στά ἀμερικανικά μεγάλα δουλοκτητικά τσιφλίκια γιά τήν ἐλευθερία τῆς γῆς, γιά τήν ἐξάλειψη τῆς ἀτομικῆς ἰδιοκτησίας τῆς γῆς στήν Ἀμερική[119].

Ἦταν σωστή ἡ κατεύθυνση τῆς ἀγροτικῆς πολιτικῆς τοῦ Μάρξ; Ἦταν σωστή, ἀξιότιμε σύντροφε Μάσλοφ, πού «ἀναθεώρησες» τή θεωρία τῆς ἀπόλυτης γαιοπροσόδου σύμφωνα μέ τό πνεῦμα τῆς ἀστικῆς οἰκονομίας, μά δέν πρόφτασες ν' ἀναθεωρήσεις καί τήν ὑπόλοιπη διδασκαλία τοῦ Μάρξ. Ἡ ἀστική ἐπανάσταση στόν ἀγροτικό τομέα τότε μονάχα θά μπορέσει νά εἶναι συνεπής καί πραγματικά νικηφόρα, ὅταν θά ἐξαλείψει βίαια καί ριζοσπαστικά ὅλη τή φεουδαρχική ἰδιοκτησία, ὅταν θά σαρώσει ὅλη τήν προηγούμενη ἰδιοκτησία γῆς καί στή θέση της θά δημιουργήσει τή βάση γιά τή νέα ἐλεύθερη ἀστική ἰδιοκτησία τῆς γῆς, πού προσαρμόζεται στό κεφάλαιο καί ὄχι στόν τσιφλικά. Ἡ ἐθνικοποίηση τῆς γῆς ἀνταποκρίνεται ἀπόλυτα στήν κατεύθυνση μιᾶς τέτιας ἀνατροπῆς. Κάτι περισσότερο, ἡ ἐθνικοποίηση τῆς γῆς εἶναι τό μοναδικό μέτρο, χάρη στό ὁποῖο ἡ ἀνατροπή αὐτή συντελεῖται μέ τή μεγαλύτερη συνέπεια πού μπορεῖ γενικά κανείς νά φανταστεῖ σέ καπιταλιστική κοινωνία. Δέν ὑπάρχει ἄλλο μέσο, πού τό ἴδιο ἀποφασιστικά καί κατά τόν πιό ἀνώδυνο τρόπο γιά τούς ἀγρότες νά τούς ἀπελευθερώνει ἀπό τό «γκέττο» τῆς ἰδιοκτησίας τῶν κοινοτικῶν κλήρων. Δέν ὑπάρχει ἄλλος τρόπος, πού νά ἐξαλείφει μέ μή ἀστυνομικό, μή γραφειοκρατικό καί μή τοκογλυφικό δρόμο τήν παλιά σαπισμένη ἀγροτική κοινότητα.

Ἄν δοῦμε τά πράγματα ἀντικειμενικά, στή ρωσική ἀστική ἐπανάσταση τό ζήτημα μπαίνει μ' αὐτό καί μόνο μ' αὐτό τόν τρόπο: θά προσαρμόσει ἄραγε ὁ Στολίπιν (δηλ. οἱ τσιφλικάδες καί ἡ ἀπολυταρχία) τήν παλιά ἰδιοκτησία τῆς γῆς στόν καπιταλισμό, ἤ θά τό κάνουν αὐτό οἱ ἴδιες οἱ ἀγροτικές

μάζες, ἀνατρέποντας τήν ἐξουσία τῶν τσιφλικάδων καί τοῦ τσάρου; Στήν πρώτη περίπτωση εἶναι δυνατή μονάχα ἡ προσαρμογή μέ τίς μεταρυθμίσεις, δηλ. ἡ μεσοβέζικη, ἡ ἐξαιρετικά μακρόχρονη, πού σημαίνει πολύ πιό ἀργή ἀνάπτυξη τῶν παραγωγικῶν δυνάμεων, ἐλάχιστη ἀνάπτυξη τοῦ δημοκρατισμοῦ, καί πού καταδικάζει τή Ρωσία στή μακρόχρονη κυριαρχία τῶν γιοῦνκερ. Στή δεύτερη περίπτωση εἶναι δυνατή μονάχα ἡ ἐπαναστατική προσαρμογή, αὐτή δηλ. πού σαρώνει μέ τή βία τήν τσιφλικάδικη ἰδιοκτησία καί ἐξασφαλίζει τήν πιό γοργή ἀνάπτυξη τῶν παραγωγικῶν δυνάμεων. Μπορεῖ νά νοηθεῖ αὐτή ἡ ἐπαναστατική ἐξάλειψη τῆς τσιφλικάδικης ἰδιοκτησίας μέ τή διατήρηση τῆς παλιᾶς ἰδιοκτησίας τῶν ἀγροτῶν πάνω στούς κλήρους; Ὄχι, τέτιο πράγμα δέν μπορεῖ νά νοηθεῖ, καί οἱ βουλευτές τῶν ἀγροτῶν καί στίς δυό Δοῦμες ἀπόδειξαν ὅτι αὐτό εἶναι ἀδύνατο. Τό ἀπόδειξαν μέ τό ὅτι δημιούργησαν τόν πολιτικό τύπο τῆς ἀγροτιᾶς ὅλης τῆς Ρωσίας στήν περίοδο τῆς ἀστικῆς ἐπανάστασης: τόν τύπο τοῦ *τρουντοβίκου* πού ἀπαιτεῖ τήν *ἐθνικοποίηση* τῆς γῆς.

Κραυγάζοντας γιά τόν ἐσέρικο χαρακτήρα τῆς ἐθνικοποίησης ὁ Μάσλοφ ἐπαναλαβαίνει τήν παλιά μέθοδο τῶν μενσεβίκων: ἐρωτοτροπώντας μέ τούς καντέτους, νά κατηγοροῦν τούς ἐπαναστάτες σοσιαλδημοκράτες γιά προσέγγιση μέ τούς ἐσέρους. Οἱ ἄνθρωποι αὐτοί ἐρωτοτροποῦν μέ τούς φιλελεύθερους-μοναρχικούς τσιφλικάδες καί ἐμπόρους καί ἀγανακτοῦν γιατί οἱ ἐπαναστάτες σοσιαλδημοκράτες στήν ἀστική ἐπανάσταση θέλουν νά πᾶνε μαζί μέ τούς ἐπαναστάτες ἀστούς - ἀγρότες. Μά δέν εἶναι μόνο αὐτό. Ὁ Μάσλοφ κάνοντας θόρυβο ἐνάντια στόν ἐσέρικο χαρακτήρα τῆς ἐθνικοποίησης, δείχνει πλήρη ἄγνοια τῆς μαρξιστικῆς ἀνάλυσης τῶν ναροντνικιστικῶν ἀπόψεων καί ὀνειροπολημάτων τῆς ρωσικῆς ἀγροτιᾶς. Ὁ Μάσλοφ δέν καταλαβαίνει ὅτι οἱ σοσιαλδημοκράτες στή Ρωσία ἀπό καιρό πιά τόνιζαν τήν ἀντιδραστικότητα τῶν σοσιαλιστικῶν, ἤ μᾶλλον τῶν quasi* - σοσιαλιστικῶν θεωριῶν ἤ ὀνεροπολημάτων γιά μιά νέα διανομή τῶν γαιῶν (γενικός ἀναδασμός) κ.ο.κ. καί τήν *ἀστική προοδευτικότητα* αὐτοῦ τοῦ ἰδανικοῦ στή σύγχρονη μισοδουλοπαροικιακή Ρωσία. Πίσω ἀπό τή μικροαστική *φρασεολογία* γιά τό σοσιαλισμό τῶν ἐσέρων, ὁ Μάσλοφ δέν μπορεῖ νά διακρίνει τήν ἀστική πραγματικότητα καί συγκεκριμένα: τήν ἐπαναστατική

---

* —δῆθεν. *Ἡ Σύντ.*

πάλη ἐνάντια σ' ὅλη τήν παλιά μεσαιωνική σαβούρα. Ὅταν ὁ ἐσέρος μιλάει γιά ἐξισωτισμό στή χρησιμοποίηση τῆς γῆς, γιά κοινωνικοποίηση τῆς γῆς κ.ο.κ. τότε ὁ ἐσέρος λέει, ἀπό οἰκονομική ἄποψη, κουταμάρες, ὁ ἐσέρος ἐκδηλώνει τήν ἀγραμματοσύνη του στόν τομέα τῆς οἰκονομικῆς ἐπιστήμης καί τῆς θεωρίας τῆς ἀνάπτυξης τοῦ καπιταλισμοῦ. Μά πίσω ἀπ' αὐτές τίς φράσεις, πίσω ἀπ' αὐτά τά ὀνειροπολήματα κρύβεται ἕνα ἐξαιρετικά ζωντανό, πραγματικό περιεχόμενο, μόνο πού δέν εἶναι καθόλου σοσιαλιστικό, μά καθαρά ἀστικό καί συγκεκριμένα: τό ξεκαθάρισμα τοῦ ἐδάφους γιά τόν καπιταλισμό, ἡ ἐξάλειψη τῶν κάθε λογῆς μεσαιωνικῶν καί φεουδαρχικῶν φραγμῶν στή γῆ, ἡ δημιουργία ἐλεύθερου στίβου γιά τόν καπιταλισμό. Νά τί δέν μπορεῖ νά καταλάβει καθόλου ὁ καημένος μας ὁ Μάσλοφ, καί αὐτό σχετίζεται ἄμεσα μέ τό γεγονός ὅτι ὁ Μάσλοφ δέν μπορεῖ νά καταλάβει τή διδασκαλία τοῦ Μάρξ γιά τήν ἀπόλυτη γαιοπρόσοδο, πού, σέ ἀντίθεση μέ τή διαφορική, μπορεῖ νά ἐξαλειφθεῖ μέσα στήν καπιταλιστική κοινωνία καί πού ἡ ἐξάλειψή της προωθεῖ τήν ἀνάπτυξη αὐτῆς τῆς κοινωνίας.

Ὁ Μάσλοφ μήν ξέροντας πῶς ν' ἀγωνιστεῖ ἐνάντια στούς ἐσέρους, ἐκχυδαΐζει τό μαρξισμό, καταδικάζοντας τόν ἑαυτό του στό νά ἀτενίζει μόνο τά «ὀπίσθια» τοῦ ἀγρότη, τοῦ προσκολλημένου στό κομματάκι του γῆς καί δέν εἶναι καθόλου σέ θέση νά καταλάβει τό δημοκρατισμό καί τό ἐπαναστατικό ἀστικό πνεῦμα τοῦ ἀγρότη, πού θέλει νά σαρώσει καί τήν τσιφλικάδικη ἰδιοκτησία τῆς γῆς καί τήν κληρουχική ἰδιοκτησία.

Ὁ Μάσλοφ μήν ξέροντας πῶς ν' ἀγωνιστεῖ ἐνάντια στούς ἐσέρους, παραδίνει στά χέρια τους, στά χέρια τῶν μικροαστῶν σοσιαλιστῶν, τήν κριτική τῆς ἀτομικῆς ἰδιοκτησίας γῆς. Ἀπό τήν ἄποψη τῆς ἀνάπτυξης τοῦ καπιταλισμοῦ τήν κριτική αὐτή τήν ἔκανε ὁ Μάρξ καί πρέπει νά τήν κάνουν οἱ μαρξιστές. Ὁ Μάσλοφ κόβοντας γιά τόν ἑαυτό του αὐτό τό δρόμο μέ τήν ἄρνηση τῆς ἀπόλυτης γαιοπροσόδου, συνθηκολογεῖ μπροστά στούς ἐσέρους, ἀναγνωρίζοντας στή θεωρία ὅτι αὐτοί ἔχουν δίκιο, τή στιγμή πού δίκιο ἔχει ὁ Μάρξ! Συνθηκολογεῖ μπροστά στούς ἐσέρους πού ἐπικρίνουν τήν ἀτομική γαιοκτησία μέ μικροαστικό τρόπο, ὄχι ἀπό τήν ἄποψη τῆς ἀνάπτυξης τοῦ καπιταλισμοῦ, ἀλλά μονάχα ἀπό τήν ἄποψη τῆς παρεμπόδισης τῆς ἀνάπτυξής του. Ὁ Μάσλοφ δέν κατάλαβε ὅτι τό λάθος τῶν ἐσέρων στό ἀγροτικό πρόγραμμα ἀρχίζει *ὕστερα*

ἀπό τήν ἐθνικοποίηση, δηλ. ἀπό τότε πού αὐτοί περνοῦν στήν «κοινωνικοποίηση» καί στόν «ἐξισωτισμό» καί φτάνουν ὥς τήν ἄρνηση τῆς ταξικῆς πάλης ἀνάμεσα στή μικρή ἀγροτιά. Οἱ ἐσέροι δέν καταλαβαίνουν τόν *ἀστικό* χαρακτήρα τῆς ἐθνικοποίησης, νά ποῦ βρίσκεται τό κυριότερο σφάλμα τους. Καί ἄς μοῦ πεῖ ἕνας ὁποιοσδήποτε μαρξιστής πού μελέτησε τό «Κεφάλαιο»: μπορεῖ κανείς νά καταλάβει τόν ἀστικό χαρακτήρα τῆς ἐθνικοποίησης, ὅταν ἀρνιέται τήν ἀπόλυτη γαιοπρόσοδο;

Σέ συνέχεια ὁ Μάσλοφ λέει ὅτι ἐγώ μετατρέπω σέ μεσαιωνική ὅλη τή μικρή ἀγροτική ἰδιοκτησία σ' ὁλόκληρη τήν Εὐρώπη. Αὐτό δέν εἶναι καθόλου σωστό. Στήν Εὐρώπη δέν ὑπάρχει «κληρουχική» ἰδιοκτησία γῆς οὔτε φεουδαρχικοί φραγμοί, ὑπάρχει ὅμως ἐλεύθερη πιά, καπιταλιστική, καί ὄχι φεουδαρχική ἰδιοκτησία τῆς γῆς. Στήν Εὐρώπη δέν ὑπάρχει ἀγροτικό κίνημα κατά τῶν τσιφλικάδων, πού νά ὑποστηρίζεται ἀπό τούς σοσιαλδημοκράτες. Αὐτό τό ξέχασε ὁ Π. Μάσλοφ!

Ἄς περάσουμε στά πολιτικά ἐπιχειρήματα. Τό ἐπιχείρημά μου ὅτι οἱ μενσεβίκοι συνδέουν τή δημοτικοποίηση μέ τήν ἰδέα τοῦ συμβιβασμοῦ μέ τή μοναρχία, ὁ Μάσλοφ τό ἀποκαλεῖ «συκοφαντία» καί «συνειδητό ψέμα», μά τί σᾶς λέει ἡ κατά λέξη περικοπή μου ἀπό τό λόγο τοῦ μενσεβίκου Νοβοσέντσκι, σύντροφε Μάσλοφ; Ἀπό ποιά μεριά εἶναι ἐδῶ τό ψέμα; Θέλετε μήπως νά σβήσετε μέ τρομερά λόγια τή δυσάρεστη γιά σᾶς ὁμολογία τοῦ Νοβοσέντσκι; Αὐτό δέν εἶναι τό ζήτημα;

Ἡ παράδοση τῆς γῆς στούς δήμους δυναμώνει τίς πιθανότητες ἐπιτυχίας τους στήν πάλη ἐνάντια στήν παλινόρθωση, ὑποστηρίζει ὁ Μάσλοφ. Μά σέ μένα ἄς ἐπιτραπεῖ νά πιστεύω ὅτι μονάχα τό δυνάμωμα τῆς κεντρικῆς δημοκρατικῆς ἐξουσίας μπορεῖ νά δυσκολέψει στά σοβαρά τό ἔργο τῆς ἀντίδρασης, ἐνῶ ὁ κατατεμαχισμός τῶν δυνάμεων καί τῶν μέσων ἀνάμεσα στίς ξεχωριστές περιοχές της διευκολύνει τό ἔργο. Πρέπει νά προσπαθοῦμε νά συνενώσουμε τίς ἐπαναστατικές τάξεις καί πρίν ἀπόλα τό προλεταριάτο τῶν διαφόρων περιοχῶν τοῦ κράτους σέ μιά καί μόνη στρατιά, καί ὄχι νά σκεπτόμαστε γιά μιά καταδικασμένη, οἰκονομικά ἀπραγματοποίητη καί παράλογη ὁμοσπονδιακή ἀπόπειρα ἰδιοποίησης τῶν ἐσόδων ἀπό τίς δημευμένες γαῖες πρός ὄφελος τῶν ξεχωριστῶν περιοχῶν. «Διαλέξτε, σύντροφοι πολωνοί,—λέει ὁ Μάσλοφ,—

πρέπει μήπως τά ἔσοδα ἀπό τίς δημευμένες γαῖες νά τά εἰσπράττει τό πολωνικό σέϊμ, εἴτε νά δίνονται τά ἔσοδα αὐτά στούς μοσκάλους* στήν Πετρούπολη;»

Ὑπέροχο ἐπιχείρημα! Καί δέν ὑπάρχει σ' αὐτό οὔτε ἴχνος δημαγωγίας! Καί δέν γίνεται μπέρδεμα τοῦ ἀγροτικοῦ ζητήματος μέ τό ζήτημα τῆς αὐτονομίας τῆς Πολωνίας!

Ἐγώ ὅμως λέω: ἡ ἐλευθερία τῆς Πολωνίας εἶναι ἀδύνατη χωρίς τήν ἐλευθερία τῆς Ρωσίας. Καί αὐτή ἡ ἐλευθερία δέν πρόκειται νά ὑπάρξει, ἄν οἱ πολωνοί καί οἱ ρῶσοι ἐργάτες δέν ἐκπληρώσουν τό καθῆκον τῆς ὑποστήριξης τῶν ρώσων ἀγροτῶν στήν πάλη τους γιά τήν ἐθνικοποίηση τῆς γῆς καί στήν προώθηση αὐτῆς τῆς πάλης ὥς τήν ὁλοκληρωτική νίκη τόσο στόν τομέα τῶν πολιτικῶν, ὅσο καί στόν τομέα τῶν ἀγροτικῶν σχέσεων. Τή δημοτικοποίηση καί τήν ἐθνικοποίηση πρέπει νά τίς κρίνουμε ἀπό τήν ἄποψη τῆς οἰκονομικῆς ἀνάπτυξης τοῦ κέντρου τῆς Ρωσίας καί τῆς πολιτικῆς τύχης ὅλου τοῦ κράτους καί ὄχι ἀπό τήν ἄποψη τῶν ξεχωριστῶν ἰδιομορφιῶν τοῦ ἑνός ἤ τοῦ ἄλλου αὐτόνομου ἐθνικοῦ ἐδάφους. Χωρίς τή νίκη τοῦ προλεταριάτου καί τῆς ἐπαναστατικῆς ἀγροτιᾶς στή Ρωσία εἶναι γελοῖο νά μιλᾶμε γιά ἀληθινή αὐτονομία τῆς Πολωνίας, γιά δικαιώματα τῶν δήμων κ.ο.κ. Αὐτά εἶναι κούφιες φράσεις. Καί ἡ ἀγροτιά στή Ρωσία ἀκριβῶς στό βαθμό πού αὐτή εἶναι ἐπαναστατική, στό βαθμό πού δέν δέχεται τούς συμβιβασμούς μέ τήν ἀστική τάξη καί τούς ὀχτωβριστές, μά παλεύει μαζί μέ τούς ἐργάτες καί τή δημοκρατία, ἀπόδειξε κιόλας ἀδιάψευστα τή συμπάθειά της πρός τήν ἐθνικοποίηση τῆς γῆς. Ἄν ἡ ἀγροτιά πάψει νά εἶναι ἐπαναστατική, δηλ. ἀπαρνηθεῖ αὐτή τή συμπάθεια, στρέψει τά νῶτα της στήν ἀστικοδημοκρατική ἐπανάσταση,—τότε στούς ἀγρότες θά ἀρέσει ἡ φροντίδα τοῦ Μάσλοφ γιά τή διατήρηση τῆς παλιᾶς ἰδιοκτησίας γῆς,—μά τότε ἡ δημοτικοποίηση τοῦ Μάσλοφ θά εἶναι πιά ἐντελῶς γελοία. Ὅσο ὅμως θά διεξάγεται ὁ ἐπαναστατικός-δημοκρατικός ἀγώνας τῆς ἀγροτιᾶς, ὅσο θά ἔχει νόημα τό «ἀγροτικό πρόγραμμα» τῶν μαρξιστῶν στήν ἀστική ἐπανάσταση, ὥς τότε τό χρέος μας εἶναι νά ὑποστηρίζουμε τίς ἐπαναστατικές διεκδικήσεις τῆς ἀγροτιᾶς, κι' ἀνάμεσά τους

---

* —μοσκάλος—ἐθνικιστικό παρατσούκλι πού χρησιμοποιοῦσαν οἱ κάτοικοι τῆς Οὐκρανίας καί τῆς Λευκορωσίας γιά τούς ρώσους, τούς ἀντιπροσώπους τοῦ μοσχοβίτικου κράτους, καθώς καί γιά τούς στρατιῶτες. *Σημ. μετ.*

καί τήν ἐθνικοποίηση τῆς γῆς. Ὁ Μάσλοφ δέν θά μπορέσει νά σβήσει αὐτή τή διεκδίκηση τῶν ρώσων ἀγροτῶν ἀπό τήν ἱστορία τῆς ρωσικῆς ἐπανάστασης, καί μποροῦμε νά ἐγγυηθοῦμε ὅτι ἡ ἄνοδος τοῦ κοινωνικοῦ κινήματος, ἡ ἄνοδος τῆς πάλης τῶν ἀγροτῶν γιά τή γῆ, ὅταν θά σημειωθεῖ καί πάλι, θά δείξει καθαρά ὅλη τήν ἀντιδραστικότητα τῆς «δημοτικοποίησης».

Δημοσιεύτηκε τόν 'Οχτώβρη-Νοέμβρη τοῦ 1908 στό περιοδικό «Przeglad Socjaldemokratyczny», ἀρ. τεύχ. 8 - 9
Ὑπογραφή: Ν. Λένιν

Δημοσιεύεται σύμφωνα μέ τό κείμενο τοῦ περιοδικοῦ
Μετάφραση ἀπό τά πολωνικά

ΣΧΕΤΙΚΑ ΜΕ ΤΗΝ ΕΚΤΙΜΗΣΗ ΤΗΣ ΤΡΕΧΟΥΣΑΣ ΣΤΙΓΜΗΣ

Στήν ἡμερήσια διάταξη τῆς ἐπικείμενης Πανρωσικῆς Συνδιάσκεψης τοῦ ΣΔΕΚΡ ἔχει μπεῖ τό ζήτημα: «Ἡ σημερινή κατάσταση καί τά καθήκοντα τοῦ κόμματος». Οἱ ὀργανώσεις τοῦ κόμματός μας ἄρχισαν κιόλας — ἡ Μόσχα καί ἡ Πετρούπολη βρίσκονται ἀπ' αὐτή τήν ἄποψη πιό μπροστά ἀπ' ὅλα τά ὑπόλοιπα κέντρα — νά συζητοῦν συστηματικά αὐτό τό ζήτημα, πού ἔχει ἀναμφισβήτητα ἐξαιρετικά σπουδαία σημασία.

Στήν περίοδο πού περνᾶμε, περίοδο κάλμας τοῦ ἀπελευθερωτικοῦ κινήματος, ἀποχαλίνωσης τῆς ἀντίδρασης, προδοσιῶν καί ἀποθάρυνσης στό στρατόπεδο τῆς δημοκρατίας, κρίσης καί μερικῆς ἀποδιοργάνωσης τῶν σοσιαλδημοκρατικῶν ὀργανώσεων, προβάλλει πολύ ἔντονα ἡ ἀνάγκη νά πάρουμε ὑπόψη μας πρῶτα ἀπ' ὅλα τά βασικά διδάγματα τῆς πρώτης ἐκστρατείας τῆς ἐπανάστασής μας. Δέν θά μιλήσουμε γιά τά διδάγματα τακτικῆς μέ τή στενή ἔννοια τῆς λέξης, ἀλλά στήν ἀρχή γιά τά γενικά διδάγματα τῆς ἐπανάστασης, καί, ἀντίστοιχα, τό πρῶτο μας ἐρώτημα θά εἶναι τοῦτο: ποιές εἶναι οἱ ἀντικειμενικές ἀλλαγές πού ἔγιναν στήν ταξική διάταξη καί στόν πολιτικό συσχετισμό τῶν δυνάμεων τῆς Ρωσίας ἀπό τό 1904 ὥς τό 1908; Τίς βασικές ἀλλαγές μποροῦμε νά τίς συνοψίσουμε, κατά τή γνώμη μας, στίς παρακάτω πέντε: 1) Ἡ ἀγροτική πολιτική τῆς ἀπολυταρχίας στό ἀγροτικό ζήτημα ἄλλαξε θεμελιακά σέ σημαντικό βαθμό· ἡ ὑποστήριξη καί ἡ στερέωση τῆς παλιᾶς ἀγροτικῆς κοινότητας ἀντικαταστάθηκαν μέ τήν πολιτική τῆς γοργῆς ἀστυνομικῆς καταστροφῆς καί καταλήστευσής της. 2) Ἡ ἀντιπροσώπευση τῶν μαυροεκατονταρχιτῶν εὐγενῶν καί τῆς μεγαλοαστικῆς τάξης ἔκανε ἕνα τεράστιο βῆμα πρός τά μπρός: στή θέση τῶν προηγούμενων τοπικῶν αἱρετῶν ἐπιτροπῶν τῶν εὐγενῶν καί τῶν ἐμπό-

ρων, στή θέση τῶν σκόρπιων καί εὐκαιριακῶν προσπαθειῶν γιά μιά ἀντιπροσώπευσή τους σέ πανρωσική κλίμακα ὑπάρχει ἕνα ἑνιαῖο ἀντιπροσωπευτικό ὄργανο: ἡ Κρατική δούμα, ὅπου οἱ παραπάνω τάξεις ἔχουν ἐξασφαλίσει ἀπόλυτη ὑπεροχή. Στήν ἀντιπροσώπευση τῶν ἐλεύθερων ἐπαγγελμάτων — ἀφήνουμε πιά τήν ἀγροτιά καί τό προλεταριάτο — ἔχει παραχωρηθεῖ ὁ ρόλος τοῦ ἐξαρτήματος καί παραρτήματος αὐτοῦ τοῦ δῆθεν «συνταγματικοῦ» σώματος, πού ἔχει ἀποστολή νά σταθεροποιήσει τήν ἀπολυταρχία. 3) Στό διάστημα αὐτό γιά πρώτη φορά διαχωρίστηκαν καί προσδιορίστηκαν στόν ἀνοιχτό πολιτικό ἀγώνα οἱ τάξεις στή Ρωσία: τά πολιτικά κόμματα πού ἀνοιχτά καί κρυφά (πιό σωστά: μισοκρυφά, γιατί στή Ρωσία ὕστερα ἀπό τήν ἐπανάσταση δέν ὑπάρχουν κόμματα ἐντελῶς «κρυφά») ὑπάρχουν τώρα, ἐκφράζουν, μέ πρωτοφανέρωτη ὥς τώρα ἀκρίβεια, τά συμφέροντα καί τίς ἀπόψεις τῶν τάξεων, πού μέσα σέ τρία χρόνια ὡρίμασαν ἑκατό φορές περισσότερο, ἀπ' ὅ,τι μέσα στόν προηγούμενο μισό αἰώνα. Οἱ μαυροεκατονταρχίτες εὐγενεῖς, ἡ ἐθνικο-«φιλελεύθερη» ἀστική τάξη, ἡ μικροαστική δημοκρατία (οἱ τρουντοβίκοι μέ τήν ἀριστερή τους μικρή πτέρυγα, τούς ἐσέρους) καί ἡ προλεταριακή σοσιαλδημοκρατία τέλειωσαν ὅλοι τους σ' αὐτό τό διάστημα τήν «ἐμβρυακή» περίοδο τῆς ἀνάπτυξής τους καί γιά μιά πολύ μακρόχρονη περίοδο καθόρισαν — ὄχι μέ λόγια, ἀλλά μέ ἔργα καί τή δράση τῶν μαζῶν — τή φύση τους. 4) Ἐκεῖνο πού πρίν ἀπό τήν ἐπανάσταση ὀνομαζόταν φιλελεύθερη καί φιλελεύθερη-ναρόντνικη «κοινωνία» ἤ «φωτισμένη» μερίδα καί ἐκπρόσωπος τοῦ «ἔθνους» γενικά, ἡ πλατιά μάζα τῆς «ἀντιπολίτευσης» τῶν εὐπόρων, τῶν εὐγενῶν καί τῶν διανοουμένων, πού φαινόταν σάν κάτι τό ἑνιαῖο, τό ὁμοιογενές, πού διαπότιζε τά ζέμστβο, τά πανεπιστήμια, ὅλο τόν «καθώς πρέπει» τύπο κτλ. κτλ., ὅλοι αὐτοί ἐκδηλώθηκαν στήν ἐπανάσταση σάν ἰδεολόγοι καί ὀπαδοί τῆς ἀστικῆς τάξης, ὅλοι αὐτοί πῆραν μιά φανερή γιά ὅλους τώρα *ἀντεπαναστατική* θέση ἀπέναντι στό *μαζικό* ἀγώνα τοῦ σοσιαλιστικοῦ προλεταριάτου καί τῆς δημοκρατικῆς ἀγροτιᾶς. Ἡ ἀντεπαναστατική φιλελεύθερη ἀστική τάξη γεννήθηκε καί ἀναπτύσσεται. Τό γεγονός αὐτό δέν παύει νά εἶναι γεγονός μέ τό νά τό ἀρνιέται ὁ «προοδευτικός» νόμιμος τύπος, ἤ μέ τό νά τό ἀποσιωποῦν καί νά μήν τό καταλαβαίνουν οἱ ὀπορτουνιστές μας, οἱ μενσεβίκοι. 5) Ἑκατομμύρια ἄνθρωποι τοῦ λαοῦ ἀπόκτησαν πρακτική *πείρα* μέσα στίς πιό ποικίλες μορφές ἑνός πραγματικά μαζικοῦ καί ἄμεσα

ἐπαναστατικοῦ ἀγώνα, ὥς τή «γενική ἀπεργία», τό διώξιμο τῶν τσιφλικάδων, τό κάψιμο τῶν ὑποστατικῶν τους, τήν ἀνοιχτή ἔνοπλη ἐξέγερση. Ὅποιος ἦταν ἐπαναστάτης ἤ συνειδητός ἐργάτης πρίν ἀκόμη ἀπό τήν ἐπανάσταση, δέν μπορεῖ νά ἀντιληφθεῖ ἀμέσως ὅλη τήν τεράστια σημασία αὐτοῦ τοῦ γεγονότος, πού ἔφερε τήν πιό ριζική ἀλλαγή σέ πολλές προηγούμενες ἀντιλήψεις σχετικά μέ τήν πορεία ἀνάπτυξης τῆς πολιτικῆς κρίσης, σχετικά μέ τό ρυθμό αὐτῆς τῆς ἀνάπτυξης, σχετικά μέ τή διαλεκτική τῆς ἱστορίας πού τή δημιουργοῦν πρακτικά οἱ μάζες. Ἡ συνειδητοποίηση αὐτῆς τῆς πείρας *ἀπό τίς μάζες* εἶναι ἕνα ἀόρατο, δύσκολο καί ἀργό προτσές, πού παίζει πολύ σπουδαιότερο ρόλο ἀπό πολλά φαινόμενα στήν ἐπιφάνεια τῆς πολιτικῆς ζωῆς τοῦ κράτους, πού βάζουν σέ πειρασμό ὄχι μονάχα τούς νεοσσούς τῆς πολιτικῆς, ἀλλά κάποτε καί τούς «βετεράνους». Ὁ ἡγετικός ρόλος τῶν προλεταριακῶν μαζῶν σ' ὅλη τήν ἐπανάσταση καί σ' ὅλα τά πεδία τοῦ ἀγώνα, ἀρχίζοντας ἀπό τίς διαδηλώσεις, συνεχίζοντας μέ τήν ἐξέγερση καί τελειώνοντας (μέ χρονολογική σειρά) μέ τήν «κοινοβουλευτική» δράση, ἐκδηλώθηκε ὁλοφάνερα γιά ὅλους σ' αὐτή τήν περίοδο, παρμένη στό σύνολό της.

Αὐτές εἶναι οἱ ἀντικειμενικές ἀλλαγές πού ἄνοιξαν ἕνα χάσμα ἀνάμεσα στήν προοχτωβριανή καί στή σημερινή Ρωσία. Αὐτά εἶναι τά *ἀποτελέσματα* τῆς πλουσιότατης σέ περιεχόμενο τρίχρονης περιόδου τῆς ἱστορίας μας, ἀποτελέσματα βέβαια συνοπτικά, ὅσο εἶναι δυνατό νά σημειώσει κανείς μέ λίγες λέξεις τό πιό σπουδαῖο καί τό πιό οὐσιαστικό. Ἄς δοῦμε λοιπόν τώρα σέ ποιά συμπεράσματα μᾶς ὑποχρεώνουν νά καταλήξουμε στόν τομέα τῆς τακτικῆς αὐτά τά ἀποτελέσματα.

Ἡ ἀλλαγή τῆς ἀγροτικῆς πολιτικῆς τῆς ἀπολυταρχίας ἔχει ἐξαιρετικά μεγάλη σημασία γιά μιά «ἀγροτική» χώρα, σάν τή Ρωσία. Αὐτή ἡ ἀλλαγή δέν εἶναι κάτι τό τυχαῖο, δέν εἶναι ταλάντευση τῆς πολιτικῆς τῶν κυβερνήσεων, δέν εἶναι ἐπινόηση τῆς γραφειοκρατίας. Ὄχι, εἶναι μιά βαθύτατη «μετατόπιση» πρός τήν πλευρά τοῦ *ἀγροτικοῦ βοναπαρτισμοῦ*, πρός τήν πλευρά τῆς φιλελεύθερης (μέ τήν οἰκονομική ἔννοια τῆς λέξης, δηλ. τῆς ἀστικῆς) πολιτικῆς στόν τομέα τῶν ἀγροτικῶν σχέσεων γαιοκτησίας. Ὁ βοναπαρτισμός εἶναι ἕνας ἑλιγμός τῆς μοναρχίας πού ἔχασε τό παλιό, πατριαρχικό ἤ φεουδαρχικό, ἁπλό καί ἑνιαῖο στήριγμά της, τῆς μοναρχίας, πού εἶναι ὑποχρεωμένη νά κάνει ἀκροβατισμούς γιά νά μήν πέσει, νά ἐρωτοτροπεῖ γιά νά κυβερνάει, νά ἐξαγοράζει γιά νά ἀρέ-

σει, νά ἀδελφώνεται μέ τά κατακάθι ι τῆς κοινωνίας, μέ τούς φανερούς κλέφτες καί ἀπατεῶνες, γιά νά μήν κρατιέται μονάχα μέ τή λόγχη. Ὁ βοναπαρτισμός εἶναι μιά ἀντικειμενικά ἀναπόφευκτη ἐξέλιξη τῆς μοναρχίας σέ κάθε ἀστική χώρα, ἐξέλιξη πού τήν παρακολούθησαν ὁ Μάρξ καί ὁ Ἔνγκελς σέ μιά ὁλάκερη σειρά γεγονότα τῆς νεώτερης ἱστορίας τῆς Εὐρώπης. Καί ὁ ἀγροτικός βοναπαρτισμός τοῦ Στολίπιν, πού στό σημεῖο αὐτό τόν ὑποστηρίζουν ἐντελῶς συνειδητά καί μέ ἀκλόνητη σταθερότητα καί οἱ μαυροεκατονταρχίτες τσιφλικάδες καί ἡ ὀχτωβριστική ἀστική τάξη, δέν θά μποροῦσε κάν νά γεννηθεῖ, ὄχι καί νά κρατηθεῖ δυό χρόνια κιόλας, ἄν ἡ ἴδια ἡ ἀγροτική κοινότητα στή Ρωσία δέν ἀναπτυσσόταν καπιταλιστικά, ἄν μέσα στήν ἀγροτική κοινότητα δέν διαμορφώνονταν διαρκῶς στοιχεῖα, μέ τά ὁποῖα ἡ ἀπολυταρχία μποροῦσε ν' ἀρχίσει νά ἐρωτοτροπεῖ, στά ὁποῖα μποροῦσε νά πεῖ: «πλουτίστε!», «ληστέψτε τήν κοινότητα, μά ὑποστηρίξτε ἐμένα!». Γι' αὐτό τό λόγο θά ἦταν ἀπόλυτα λαθεμένη ὁποιαδήποτε ἐκτίμηση τῆς στολιπινικῆς ἀγροτικῆς πολιτικῆς, πού δέν θά ἔπαιρνε ὑπόψη της, ἀπό τό ἕνα μέρος τίς βοναπαρτικές της μέθοδες, καί ἀπό τό ἄλλο μέρος τήν ἀστική της (= φιλελεύθερη) οὐσία.

Λογουχάρη, οἱ φιλελεύθεροί μας τήν ἀόριστη συναίσθηση τοῦ γεγονότος ὅτι ἡ στολιπινική ἀγροτική πολιτική εἶναι βοναπαρτισμός, τήν ἐκφράζουν μέ τίς ἐπιθέσεις ἐνάντια στόν ἀστυνομικό χαρακτήρα της, τήν ἠλίθια γραφειοκρατική ἀνάμιξη στή ζωή τῶν ἀγροτῶν κτλ. κτλ. Μά ὅταν οἱ καντέτοι κλαῖνε γιά τή βίαιη συντριβή τῶν «πανάρχαιων» θεμελίων τοῦ ἀγροτικοῦ μας τρόπου ζωῆς, τότε γίνονται *ἀντιδραστικοί* κλαψιάρηδες. Χωρίς τή βίαιη, χωρίς τήν ἐπαναστατική συντριβή τῶν θεμελίων τοῦ παλιοῦ ρωσικοῦ χωριοῦ δέν μπορεῖ νά ὑπάρξει ἀνάπτυξη τῆς Ρωσίας. Ὁ ἀγώνας γίνεται,—ἄν καί αὐτό δέν τό νιώθουν πάρα πολλοί ἀπό ἐκείνους πού παίρνουν μέρος σ' αὐτόν,—*μονάχα* γιά τό ἄν αὐτή ἡ βία θά εἶναι βία τῆς τσιφλικάδικης μοναρχίας κατά τῶν ἀγροτῶν εἴτε τῆς ἀγροτικῆς δημοκρατίας κατά τῶν τσιφλικάδων. Καί στίς δυό περιπτώσεις εἶναι *ἀναπόφευκτη* ἡ ἀστική, κι' ὄχι μιά κάποια ἄλλη, ἀγροτική ἐπανάσταση στή Ρωσία, στήν πρώτη περίπτωση ὅμως θά εἶναι ἀργή καί βασανιστική, ἐνῶ στή δεύτερη γοργή, πλατιά καί ἐλεύθερη. Ἡ πάλη τοῦ ἐργατικοῦ κόμματος ὑπέρ τοῦ δεύτερου αὐτοῦ δρόμου ἐκφράστηκε καί ἀναγνωρίστηκε στό ἀγροτικό μας πρόγραμμα, ὄχι στό μέρος ὅπου προβάλλε-

ται ἡ ἀλλοπρόσαλλη «δημοτικοποίηση», ἀλλά στό μέρος ὅπου γίνεται λόγος γιά τή *δήμευση ὅλων τῶν τσιφλικάδικων* γαιῶν. Ὕστερα ἀπό τήν πείρα τῶν τριῶν χρόνων, μονάχα ἀνάμεσα στούς μενσεβίκους μπορεῖ ἴσως νά βρεθοῦν ἀκόμη ἄνθρωποι πού νά μή βλέπουν τή σύνδεση τῆς πάλης ὑπέρ αὐτῆς τῆς δήμευσης μέ τήν πάλη ὑπέρ τῆς δημοκρατίας. Ἡ στολιπινική ἀγροτική πολιτική, ἄν θά κρατοῦσε πάρα πολλά χρόνια, ἄν θά ἀναδημιουργοῦσε ὁριστικά μέ καθαρά ἀστικό τρόπο ὅλες τίς σχέσεις γαιοκτησίας τῆς ὑπαίθρου, θά μποροῦσε νά μᾶς ὑποχρεώσει νά παραιτηθοῦμε ἀπό κάθε ἀγροτικό πρόγραμμα στήν ἀστική κοινωνία (ὥς τώρα *ἀκόμη καί* οἱ μενσεβίκοι, ἀκόμη καί οἱ Τσερεβάνιν ἀνάμεσα στούς μενσεβίκους, δέν ἔφτασαν στό σημεῖο νά ἀπαρνηθοῦν τό ἀγροτικό μας πρόγραμμα). Μά ἡ στολιπινική πολιτική δέν μπορεῖ μέ κανένα τρόπο νά μᾶς παρακινήσει τώρα ν' ἀλλάξουμε τήν τακτική μας. Μιά καί στό πρόγραμμα ὑπάρχει ἡ «δήμευση ὅλων τῶν τσιφλικάδικων γαιῶν», μονάχα νήπια μποροῦν νά μήν προσέξουν τήν ἐπαναστατική (μέ τήν ἄμεση καί στενή ἔννοια τῆς λέξης) τακτική πού ἀπορέει ἀπό δῶ. Καί θά ἦταν λάθος νά βάλουμε τό ζήτημα ἔτσι: ἐφόσον ἡ στολιπινική πολιτική «χρεωκοπεῖ», αὐτό σημαίνει πώς πλησιάζει ἡ ἄνοδος, καί ἀντίστροφα. Ἡ χρεωκοπία τῶν βοναπαρτικῶν μεθόδων δέν εἶναι καί χρεωκοπία τῆς πολιτικῆς τοῦ ρημάγματος τῆς κοινότητας ἀπ' τούς κουλάκους. Καί, ἀντίθετα, ἡ «ἐπιτυχία» τοῦ Στολίπιν στήν ὕπαιθρο τώρα καί στά προσεχῆ χρόνια, θ' ἀνάβει *στήν οὐσία* ἀκόμη περισσότερο τήν πάλη μέσα στούς κόλπους τῆς ἀγροτιᾶς, παρά θά τή σβήνει, γιατί ὁ «σκοπός», δηλ. ἡ ὁριστική καί ὁλοκληρωτική σταθεροποίηση τοῦ *καθαρά* ἀστικοῦ ἀγροτικοῦ νοικοκυριοῦ, δέν μπορεῖ νά ἐπιτευχθεῖ διαφορετικά παρά μέσα σ' ἕνα πολύ μεγάλο χρονικό διάστημα. Ἡ «ἐπιτυχία» τοῦ Στολίπιν στά προσεχῆ χρόνια θά μποροῦσε, στήν καλύτερη περίπτωση, νά ὁδηγήσει στόν ξεχωρισμό ἑνός στρώματος συνειδητῶν ἀντεπαναστατῶν, ὀχτωβριστῶν ἀγροτῶν, ἀλλά αὐτή ἀκριβῶς ἡ μετατροπή τῆς εὔπορης μειοψηφίας σέ μιά πολιτικά συνειδητή συνασπισμένη δύναμη θά σήμαινε ἀναπόφευκτα μιά γιγάντια ὤθηση στήν ἀνάπτυξη τῆς πολιτικῆς συνείδησης καί τοῦ συνασπισμοῦ τῆς δημοκρατικῆς μάζας ἐνάντια σ' αὐτή τή μειοψηφία. Ἐμεῖς, οἱ σοσιαλδημοκράτες, δέν θά μπορούσαμε νά ἐπιθυμήσουμε καλύτερο πράγμα, ἀπό τή μετατροπή τῆς αὐθόρμητης, σκόρπιας, τυφλῆς πάλης ἀνάμεσα στίς «βδέλλες» καί στήν «κοινωνία»

σέ μιά συνειδητή καί ἀνοιχτή πάλη ἀνάμεσα στούς ὀχτωβριστές καί στούς τρουντοβίκους.

Ἄς περάσουμε στό ζήτημα τῆς Δούμας. Εἶναι ἀναμφισβήτητο πώς αὐτό τό μαυροεκατονταρχίτικο-«συνταγματικό» σῶμα ἀποτελεῖ, στόν ἴδιο ἀκριβῶς βαθμό, ἀνάπτυξη τῆς ἀπόλυτης μοναρχίας στό δρόμο τοῦ βοναπαρτισμοῦ. Ὅλα τά χαρακτηριστικά τοῦ βοναπαρτισμοῦ πού σημειώσαμε πιό πάνω φαίνονται πολύ καθαρά καί στό σημερινό ἐκλογικό νόμο, καί στή νόθα πλειοψηφία τῶν μαυροεκατονταρχιτῶν σύν τούς ὀχτωβριστές, καί στό παιχνίδι τῆς ἀπομίμησης τῆς Εὐρώπης, καί στό κυνήγι τῶν δανείων, πού τό ξόδεμά τους ἐλέγχεται δῆθεν ἀπό τούς «ἀντιπροσώπους τοῦ λαοῦ», καί στό γεγονός ὅτι ἡ ἀπολυταρχία στήν πρακτική της πολιτική ἀγνοεῖ ὁλότελα ὅλες τίς συζητήσεις καί τίς ἀποφάσεις τῆς Δούμας. Ἡ ἀντίθεση ἀνάμεσα στή μαυροεκατονταρχίτικη ἀπολυταρχία πού στήν οὐσία κυριαρχεῖ ὁλοκληρωτικά, καί στό «σύνταγμα» πού φαινομενικά εἶναι ἀστικό, ἐκδηλώνεται ὅλο καί πιό καθαρά, φέρνοντας μαζί της τά στοιχεῖα μιᾶς νέας ἐπαναστατικῆς κρίσης. Τήν ἀπολυταρχία θέλησαν νά τήν καλύψουν, νά τήν ντύσουν καί νά τή στολίσουν μέ τή Δούμα. Στήν πραγματικότητα ἡ μαυροεκατονταρχίτικη-ὀχτωβριστική Δούμα κάθε μέρα πού περνάει ὅλο καί περισσότερο ἀποκαλύπτει, ξεσκεπάζει, δείχνει τόν ἀληθινό χαρακτήρα τῆς κρατικῆς μας ἐξουσίας, τά πραγματικά ταξικά της στηρίγματα καί τό βοναπαρτισμό της. Μέ τήν εὐκαιρία αὐτή δέν μποροῦμε νά μή θυμηθοῦμε τήν ἐξαιρετικά σπουδαία ὑπόδειξη τοῦ Ἔνγκελς (στό γράμμα πρός τόν Μπέρνσταϊν τῆς 27 τοῦ Αὐγούστου 1883[120]) γιά τή σημασία πού ἔχει *τό πέρασμα* ἀπό τήν ἀπόλυτη μοναρχία στή συνταγματική μοναρχία. Τή στιγμή πού οἱ φιλελεύθεροι γενικά καί οἱ ρῶσοι καντέτοι εἰδικά βλέπουν αὐτό τό πέρασμα σάν ἐκδήλωση τῆς περιβόητης «εἰρηνικῆς» προόδου καί σάν ἐγγύηση γι' αὐτή, ὁ Ἔνγκελς τόνισε τόν ἱστορικό ρόλο τῆς συνταγματικῆς μοναρχίας, σάν μορφῆς κράτους πού διευκολύνει τήν *ἀποφασιστική* πάλη τῶν φεουδαρχῶν καί τῆς ἀστικῆς τάξης. «Ἀκριβῶς τό ἴδιο, —ἔγραφε ὁ Ἔνγκελς, — ὅπως ἡ πάλη τῆς φεουδαρχίας ἐνάντια στήν ἀστική τάξη δέν μποροῦσε νά ὁδηγηθεῖ ὥς τό ἀποφασιστικό τέλος στήν παλιά ἀπόλυτη μοναρχία, παρά μονάχα στή συνταγματική μοναρχία (Ἀγγλία, Γαλλία, τοῦ 1789 - 1792 καί τοῦ 1815 - 1830), ἔτσι καί ἡ πάλη τῆς ἀστικῆς τάξης ἐνάντια στό προλεταριάτο μπορεῖ νά ὁδηγηθεῖ ὥς τό ἀποφασιστικό

τέλος μονάχα στή δημοκρατία». Ὁ Ἔνγκελς ὀνομάζει ἐδῶ συνταγματική μοναρχία, ἀνάμεσα στ' ἄλλα, καί τή Γαλλία τοῦ 1816, τότε πού ἡ περίφημη Chambre introuvable, ἡ μαυροεκατονταρχίτικη, ἀντεπαναστατική βουλή, ὑποστήριζε μέ μανία, μέ λύσσα τή λευκή τρομοκρατία κατά τῆς ἐπανάστασης, ὄχι λιγότερο, ἀσφαλῶς, ἀπό τήν τρίτη μας Δούμα. Τί σημαίνει αὐτό; Μήπως ὁ Ἔνγκελς ἀναγνωρίζει σάν πραγματικά συνταγματικά σώματα τίς ἀντιδραστικές συνελεύσεις τῶν ἀντιπροσώπων τῶν τσιφλικάδων καί τῶν καπιταλιστῶν πού ὑποστηρίζουν τήν ἀπολυταρχία στήν πάλη της κατά τῆς ἐπανάστασης; Ὄχι. Αὐτό σημαίνει πώς ὑπάρχουν ἱστορικές συνθῆκες, ὅπου τά σώματα πού πλαστογραφοῦν τό σύνταγμα ὑποδαυλίζουν τήν πάλη γιά ἕνα πραγματικό σύνταγμα καί χρησιμεύουν σάν ἕνα στάδιο στήν ἀνάπτυξη τῶν νέων *ἐπαναστατικῶν* κρίσεων. Στήν πρώτη ἐκστρατεία τῆς ἐπανάστασής μας ἡ πλειοψηφία τοῦ πληθυσμοῦ πίστευε ἀκόμη στή δυνατότητα συμβιβασμοῦ ἑνός πραγματικοῦ συντάγματος μέ τήν ἀπολυταρχία. Οἱ καντέτοι βάσισαν ὅλη τήν πολιτική τους στή συστηματική ὑποστήριξη αὐτῆς τῆς πίστης μέσα στό λαό, οἱ τρουντοβίκοι, τουλάχιστο στό μισό, ἀκολούθησαν σ' αὐτό τό σημεῖο τούς καντέτους. Τώρα ἡ ἀπολυταρχία μέ τήν τρίτη Δούμα της δείχνει στό λαό στήν πράξη μέ τί εἴδους «σύνταγμα» μπορεῖ αὐτή νά «συμβιβαστεῖ», φέρνοντας ἔτσι πιό κοντά μιά πιό πλατιά καί πιό ἀποφασιστική πάλη *κατά τῆς ἀπολυταρχίας*.

Ἀπό δῶ βγαίνει, ἀνάμεσα στ' ἄλλα, πώς ἡ ἀντικατάσταση τοῦ παλιοῦ μας συνθήματος: «κάτω ἡ ἀπολυταρχία» μέ τό σύνθημα: «κάτω ἡ τρίτη Δούμα», θά ἦταν ἐντελῶς λαθεμένη. Κάτω ἀπό ποιούς ὅρους θά μποροῦσε ν' ἀποκτήσει σημασία ἕνα τέτιο σύνθημα, σάν τό σύνθημα «κάτω ἡ Δούμα»; Ἄς ὑποθέσουμε ὅτι ἔχουμε μπροστά μας μιά φιλελεύθερη μεταρυθμιστική, συμβιβαστική Δούμα στήν ἐποχή τῆς πιό ὀξυμένης ἐπαναστατικῆς κρίσης, πού ὡρίμασε κιόλας ὥς τόν ἀνοιχτό ἐμφύλιο πόλεμο. Εἶναι πολύ πιθανό πώς σύνθημα σέ μιά τέτια στιγμή θά μποροῦσε νά εἶναι «κάτω ἡ Δούμα», δηλ. κάτω οἱ εἰρηνικές διαπραγματεύσεις μέ τόν τσάρο, κάτω τό απατηλό ὄργανο «εἰρήνης», καί νά καλοῦμε στήν ἄμεση ἔφοδο. Ἄς ὑποθέσουμε, ἀντίθετα, πώς ἔχουμε μπροστά μας μιά ὑπεραντιδραστική Δούμα, ἐκλεγμένη μέ βάση ἕνα ξεπερασμένο ἐκλογικό νόμο καί πώς δέν ὑπάρχει στή χώρα μιά ὀξυμένη ἐπαναστατική κρίση. Τό σύνθημα «κάτω ἡ Δούμα» θά μποροῦσε τότε νά ἦταν σύνθημα πάλης ὑπέρ τῆς ἐκλογικῆς με-

ταρύθμισης. Τίποτε πού νά μοιάζει οὔτε μέ τή μιά οὔτε μέ τήν ἄλλη περίπτωση δέν βλέπουμε νά ὑπάρχει στή χώρα μας. Ἡ ΙΙΙ Δούμα δέν εἶναι συμβιβαστική, μά καθαρά ἀντεπαναστατική, δέν καλύπτει τήν ἀπολυταρχία, μά τήν ξεσκεπάζει, δέν παίζει αὐτοτελή ρόλο ἀπό καμιά ἄποψη: κανείς καί πουθενά δέν περιμένει ἀπ' αὐτήν προοδευτικές μεταρυθμίσεις, κανείς δέν πιστεύει πώς ἡ πηγή τῆς πραγματικῆς ἐξουσίας καί δύναμης τοῦ τσαρισμοῦ βρίσκεται σ' αὐτή τή συνέλευση τῆς μαύρης ἀντίδρασης. Ὅλοι εἶναι σύμφωνοι πώς ὁ τσαρισμός δέν στηρίζεται σ' αὐτή, μά τή χρησιμοποιεῖ, πώς ὁ τσαρισμός μπορεῖ νά διεξάγει ὅλη του τήν τωρινή πολιτική καί μέ τήν ἀναβολή τῆς σύγκλησης μιᾶς τέτιας Δούμας (σάν τήν «ἀναβολή» τῆς σύγκλησης τῆς βουλῆς στήν Τουρκία στά 1878 [121]) καί μέ τήν ἀντικατάστασή της ἀπό ἕνα «Ζέμσκι σομπόρ» ἤ μέ κάτι παρόμοιο κτλ. Τό σύνθημα «κάτω ἡ Δούμα» θά σήμαινε συγκέντρωση τοῦ κυριότερου ἀγώνα ἀκριβῶς ἐνάντια σ' ἕνα ὄργανο πού δέν εἶναι αὐτοτελές, δέν εἶναι ἀποφασιστικό, δέν παίζει τόν κυριότερο ρόλο. Ἕνα τέτιο σύνθημα δέν εἶναι σωστό. Ἐμεῖς πρέπει νά διατηρήσουμε τό παλιό σύνθημα «κάτω ἡ ἀπολυταρχία» καί «Ζήτω ἡ Συντακτική συνέλευση», γιατί ἀκριβῶς ἡ ἀπολυταρχία ἐξακολουθεῖ νά παραμένει ἡ πραγματική ἐξουσία, τό πραγματικό στήριγμα καί προπύργιο τῆς ἀντίδρασης. Ἡ πτώση τῆς ἀπολυταρχίας σημαίνει ἀναπόφευκτα σάρωμα (καί μάλιστα ἐπαναστατικό) τῆς ΙΙΙ Δούμας, σάν ἑνός ἀπό τά ὄργανα τοῦ τσαρισμοῦ. Ἡ διάλυση τῆς ΙΙΙ Δούμας, παρμένη αὐτή καθεαυτή, θά σήμαινε εἴτε ἕνα νέο τυχοδιωκτισμό τῆς ἴδιας αὐτῆς ἀπολυταρχίας, εἴτε μιά ἀπόπειρα μεταρύθμισης, ἀπατηλῆς καί ἐπιφανειακῆς μονάχα μεταρύθμισης, πού τήν ἐπιχειρεῖ ἡ ἴδια αὐτή ἀπολυταρχία*.

Ἄς πᾶμε παρακάτω. Εἴδαμε πώς ἡ ταξική φύση τῶν πολιτικῶν κομμάτων προσδιορίστηκε στά τρία χρόνια τῆς πρώτης ἐπαναστατικῆς ἐκστρατείας μέ θαυμαστή ἀκρίβεια καί καθαρότητα. Ἀπό δῶ προκύπτει ὅτι σ' ὅλους τούς συλλογισμούς σχετικά μέ τό σημερινό συσχετισμό τῶν πολιτικῶν δυνάμεων, τήν κατεύθυνση τῆς ἀλλαγῆς αὐτοῦ τοῦ συσχετισμοῦ κτλ., πρέπει νά παίρνουμε ὑπόψη τά συγκεκριμένα αὐτά δεδομένα τῆς ἱστορικῆς πείρας, καί ὄχι ἀφηρημένους «γενικούς συλ-

---

* Στό ἑπόμενο φύλλο θά ἐξετάσουμε τήν ἄλλη πλευρά τοῦ ζητήματος τῆς τακτικῆς στή Δούμα καί θ' ἀναλύσουμε τό «γράμμα» τοῦ συντρόφου ὀτζοβιστῆ στό φύλλο τῆς *«Ραμπότσεγε Ζνάμια»* ἀρ. φύλ 5. (Βλ. σέ τοῦτο τόν τόμο, σελ. 296-313. *Ἡ Σύντ.*)

λογισμούς». Όλη ή ιστορία τῶν εὐρωπαϊκῶν κρατῶν μαρτυρεῖ πώς ἀκριβῶς στίς περιόδους τοῦ ἄμεσου ἐπαναστατικοῦ ἀγώνα μπαίνουν τόσο βαθιά καί γερά θεμέλια τῶν ταξικῶν παρατάξεων καί τοῦ χωρισμοῦ σέ μεγάλα πολιτικά κόμματα, πού διατηροῦνται ὕστερα στή διάρκεια ἀκόμη καί τῶν πιό μακρόχρονων περιόδων στασιμότητας. Ὁρισμένα κόμματα μποροῦν νά κρύβονται στήν παρανομία, νά μή δίνουν σημεῖα ζωῆς, νά ἐξαφανίζονται ἀπό τό πολιτικό προσκήνιο, μέ τήν παραμικρότερη ὅμως ἀναζωογόνηση οἱ βασικές πολιτικές δυνάμεις θά ξαναεμφανιστοῦν ἀναπόφευκτα, μέ ἀλλαγμένη ἴσως μορφή, μά ἀσφαλῶς μέ τόν ἴδιο αὐτό χαρακτήρα καί κατεύθυνση δράσης, ὅσο δέν ἔχουν λυθεῖ τά ἀντικειμενικά καθήκοντα τῆς ἐπανάστασης πού ἔπαθε τή μιά ἤ τήν ἄλλη ἧττα. Γιαυτό θά ἦταν λ.χ. πολύ μεγάλη μυωπία νά ὑποθέτει κανείς ὅτι μιά καί δέν ὑπάρχουν τοπικές τρουντοβίκικες ὀργανώσεις καί ἡ τρουντοβίκικη ὁμάδα στήν III Δούμα διακρίνεται γιά τή μεγάλη σύγχυση καί τήν πλαδαρότητά της, πάει νά πεῖ πώς οἱ μάζες τῆς δημοκρατικῆς ἀγροτιᾶς σκόρπισαν πιά ἐντελῶς καί δέν παίζουν σοβαρό ρόλο στό προτσές τῆς ἀνάπτυξης μιᾶς νέας ἐπαναστατικῆς κρίσης. Μιά τέτια ἀντίληψη μποροῦν νά τήν ἔχουν μονάχα οἱ μενσεβίκοι, πού ὅλο καί περισσότερο κατρακυλοῦν στόν πιό χαμηλό «κοινοβουλευτικό κρετινισμό» (πάρτε π.χ. τίς πραγματικά αἰσχρές, προδοτικές ἐπιθέσεις τους κατά τῆς παράνομης κομματικῆς ὀργάνωσης). Οἱ μαρξιστές ὀφείλουν νά ξέρουν πώς οἱ ὅροι τῆς ἀντιπροσώπευσης ὄχι μονάχα στή δική μας μαυροεκατονταρχίτικη Δούμα, ἀλλά καί στό πιό ἰδανικό ἀκόμη ἀστικό κοινοβούλιο θά δημιουργοῦν πάντα μιά τεχνητή ἀναντιστοιχία ἀνάμεσα στήν πραγματική δύναμη τῶν διάφορων τάξεων καί στήν ἀντανάκλασή της στό ἀντιπροσωπευτικό σῶμα. Ἡ φιλελεύθερη-ἀστική διανόηση π.χ. φαίνεται πάντα καί παντοῦ στά κοινοβούλια ἑκατό φορές πιό δυνατή ἀπό ὅ,τι εἶναι στήν πραγματικότητα (καί στήν ἐπανάστασή μας οἱ ὀπορτουνιστές σοσιαλδημοκράτες ἔπαιρναν τούς καντέτους γιά ὅ,τι φαίνονται) καί, ἀντίθετα, τά πολύ πλατιά δημοκρατικά στρώματα τῶν μικροαστῶν (τῶν πόλεων κατά τήν ἐποχή τῶν ἀστικῶν ἐπαναστάσεων τοῦ 1848, τοῦ χωριοῦ σέ μᾶς) ἐμφανίζονται συχνά σάν ἕνας ἐξαιρετικά σπουδαῖος παράγοντας στήν ἀνοιχτή πάλη τῶν μαζῶν, ἐνῶ εἶναι ἐντελῶς μηδαμινά ἀπό τήν ἄποψη τῆς ἀντιπροσώπευσής τους στά κοινοβούλια.

Ἡ ἀγροτιά μας μπῆκε στήν ἐπανάσταση ἀσύγκριτα λιγό-

τερο συνειδητή ἀπ' ὅ,τι ὁ φιλελεύθερος ἀστός, ἀπό τό ἕνα μέρος, καί τό σοσιαλιστικό προλεταριάτο, ἀπό τό ἄλλο. Γι' αὐτό καί ἀποκόμισε ἀπό τήν ἐπανάσταση τίς περισσότερες βαριές, μά ὠφέλιμες ἀπογοητεύσεις, τά περισσότερα πικρά, μά σωτήρια διδάγματα. Εἶναι πολύ φυσικό ν' ἀφομοιώνει αὐτά τά διδάγματα ἐξαιρετικά δύσκολα καί ἐξαιρετικά ἀργά. Στίς συνθῆκες αὐτές εἶναι πολύ φυσικό νά χάνουν τήν ὑπομονή τους πολλοί «ριζοσπάστες» διανοούμενοι, νά τά παρατᾶνε ὅλα, καθώς καί μερικοί μικροαστοί σοσιαλδημοκράτες, πού στό πρόσωπό τους ἐμφανίζεται ἕνας περιφρονητικός μορφασμός μόλις γίνεται λόγος γιά μιά κάποια ἀγροτική δημοκρατία, ἐνῶ τρέχουν τά σάλια τους μόλις ἀντικρύσουν τούς «φωτισμένους» φιλελεύθερους. Μά τό συνειδητό προλεταριάτο δέν σβήνει ἀπό τή μνήμη του τόσο εὔκολα τά γεγονότα πού εἶδε καί τά γεγονότα στά ὁποῖα πῆρε μέρος τό φθινόπωρο καί τό χειμώνα τοῦ 1905. Καί, παίρνοντας ὑπόψη τό συσχετισμό τῶν δυνάμεων στήν ἐπανάστασή μας, πρέπει νά ξέρουμε πώς ὑποχρεωτικό γνώρισμα μιᾶς πραγματικά πλατιᾶς κοινωνικῆς ἀνόδου, μιᾶς πραγματικά ἐπερχόμενης ἐπαναστατικῆς κρίσης θά εἶναι ἀναπόφευκτα στή σημερινή Ρωσία τό κίνημα στήν ἀγροτιά.

Στή χώρα μας ἡ φιλελεύθερη ἀστική τάξη πῆρε τόν ἀντεπαναστατικό δρόμο. Αὐτό τό πράγμα μποροῦν νά τό ἀρνοῦνται μονάχα οἱ γενναῖοι Τσερεβάνιν καί οἱ συντάκτες τῆς «Γκόλος Σοτσιάλ-Ντεμοκράτα», πού ἀρνοῦνται ἀπό λιποψυχία τόν ὁμοϊδεάτη τους καί συναγωνιστή τους. Μά ἄν ἀπ' αὐτή τήν ἀντεπαναστατικότητα τῶν ἀστῶν φιλελευθέρων ἔβγαζε κανείς τό συμπέρασμα πώς ἡ ἀντιπολίτευσή τους καί ἡ δυσαρέσκειά τους, οἱ συγκρούσεις τους μέ τούς μαυροεκατονταρχίτες τσιφλικάδες ἤ γενικά ὁ ἀνταγωνισμός καί ἡ πάλη τῶν διάφορων ὁμάδων τῆς ἀστικῆς τάξης ἀνάμεσά τους δέν μπορεῖ νά ἔχει καμιά σημασία στήν πορεία τῆς ἀνάπτυξης τῆς νέας ἀνόδου, αὐτό θά ἦταν τεράστιο λάθος καί πραγματικός μενσεβικισμός ἀπό τήν ἀνάποδη. Ἡ πείρα τῆς ρωσικῆς ἐπανάστασης, καθώς καί ἡ πείρα τῶν ἄλλων χωρῶν, μαρτυρεῖ ἀδιάψευστα, πώς ὅταν ὑπάρχουν οἱ ἀντικειμενικοί ὅροι μιᾶς βαθιᾶς πολιτικῆς κρίσης, τότε καί οἱ πιό μικρές καί οἱ περισσότερο, θά ἔλεγε κανείς, ἀπομακρυσμένες ἀπό τήν πραγματική ἑστία τῆς ἐπανάστασης συγκρούσεις μποροῦν νά ἔχουν τήν πιό σοβαρή σημασία, σάν ἀφορμή, σάν σταγόνα πού κάνει νά ξεχειλίσει τό ποτήρι, σάν ἀρχή τῆς στροφῆς στίς διαθέσεις κτλ. Ὑπενθυμίζουμε πώς ἡ καμπάνια τῶν ζέμστβο καί τά ὑπομνήματα τῶν

φιλελευθέρων τοῦ 1904 ἦταν ὁ πρόδρομος ἑνός τόσο ἰδιόμορφου καί καθαρά προλεταριακοῦ «ὑπομνήματος» σάν τῆς 9 τοῦ Γενάρη. Σχετικά μέ τήν καμπάνια τῶν ζέμστβο, οἱ μπολσεβίκοι δέν διαφωνοῦσαν γιά τό ὅτι χρειάζεται νά τή χρησιμοποιήσουμε γιά νά ὀργανωθοῦν προλεταριακές ἐκδηλώσεις, ἀλλά γιά τό ὅτι αὐτές τίς ἐκδηλώσεις ἤθελαν (οἱ μενσεβίκοι μας) νά τίς περιορίσουν στίς αἴθουσες τῶν συνελεύσεων τῶν ζέμστβο, γιά τό ὅτι οἱ ἐκδηλώσεις μπροστά στούς ἐκπροσώπους τῶν ζέμστβο ἀνακηρύσσονταν ἀνώτατη μορφή ἐκδηλώσεων, γιά τό ὅτι τά σχέδια τῶν ἐκδηλώσεων καταστρώνονταν κάτω ἀπό τό πρίσμα τῆς τάσης νά μήν τρομάξουμε τούς φιλελεύθερους. Ἄλλο παράδειγμα: τά φοιτητικά κινήματα. Σέ μιά χώρα πού περνάει τήν ἐποχή τῆς ἀστικοδημοκρατικῆς ἐπανάστασης, σέ συνθῆκες προοδευτικῆς συσσώρευσης εὔφλεκτου ὑλικοῦ, τά κινήματα αὐτά μποροῦν εὔκολα νά γίνουν ἀρχή γεγονότων πού πᾶνε ἀσύγκριτα πιό μακρυά ἀπ' ὅ,τι μιά μικρή καί ἐπιμέρους σύγκρουση ἀπ' ἀφορμή τή διαχείριση τῶν ὑποθέσεων σ' ἕνα κλάδο τῆς κρατικῆς διοίκησης. Ἐννοεῖται πώς ἡ σοσιαλδημοκρατία, διεξάγοντας τήν ἀνεξάρτητη ταξική πολιτική τοῦ προλεταριάτου, δέν θά προσπαθήσει ποτέ νά προσαρμοστεῖ οὔτε στή φοιτητική πάλη, οὔτε στά νέα συνέδρια τῶν ζέμστβο, οὔτε στήν τοποθέτηση τοῦ ζητήματος ἀπό τίς ἀντιμαχόμενες ὁμάδες τῆς ἀστικῆς τάξης, δέν θά δόσει ποτέ σ' αὐτή τήν οἰκογενειακή φιλονεικία μιά αὐτοδύναμη σημασία κτλ. Γιατί ἀκριβῶς τό κόμμα τῶν σοσοσιαλδημοκρατῶν εἶναι τό κόμμα τῆς τάξης πού καθοδηγεῖ ὅλο τόν ἀπελευθερωτικό ἀγώνα, κι' ἔχει ὁπωσδήποτε τήν ὑποχρέωση νά χρησιμοποιεῖ ὅλες τίς συγκρούσεις, νά τίς συνδαυλίζει, νά πλαταίνει τή σημασία τους, νά συνδέει μ' αὐτές τή δική του ζύμωση ὑπέρ τῶν ἐπαναστατικῶν συνθημάτων, νά κάνει τίς συγκρούσεις αὐτές γνωστές στίς πλατιές μάζες, νά τίς παρακινεῖ σέ ἀνεξάρτητες καί ἀνοιχτές ἐκδηλώσεις γιά τίς δικές τους διεκδικήσεις κτλ. Στή Γαλλία ὕστερα ἀπό τό 1793 γεννήθηκε καί ἄρχισε ν' ἀναπτύσσεται σταθερά ἡ ἀντεπαναστατική φιλελεύθερη ἀστική τάξη, μά, ὡστόσο, οἱ συγκρούσεις καί ἡ πάλη τῶν διάφορων ὁμάδων της ἐξακολουθοῦσαν στή διάρκεια ἑκατό χρόνων ὕστερα ἀπ' αὐτό, πότε μέ τή μιά καί πότε μέ τήν ἄλλη μορφή, ν' ἀποτελοῦν ἀφορμές νέων ἐπαναστάσεων, ὅπου τό προλεταριάτο ἔπαιζε σταθερά τό ρόλο τῆς κυριότερης κινητήριας δύναμης καί πού αὐτό τίς *ὁδήγησε* ὥς τήν κατάκτηση τῆς δημοκρατίας.

Ἄς ἐξετάσουμε τώρα τό ζήτημα γιά τούς ὅρους τῆς ἐπιθετικῆς πάλης αὐτῆς τῆς καθοδηγητικῆς καί πρωτοπόρας στήν ἀστικοδημοκρατική μας ἐπανάσταση τάξης, τοῦ προλεταριάτου. Οἱ μοσχοβίτες σύντροφοι, συζητώντας αὐτό τό ζήτημα, ὑπογράμμισαν πολύ σωστά τή βασική σημασία τῆς βιομηχανικῆς κρίσης. Συγκέντρωσαν ἐξαιρετικά ἐνδιαφέρον ὑλικό σχετικά μ' αὐτή τήν κρίση, πῆραν ὑπόψη τους τή σημασία τῆς πάλης τῆς Μόσχας μέ τό Λότζ, ἔκαναν μιά σειρά διορθώσεις σέ ὁρισμένες ἀντιλήψεις πού ἐπικρατοῦσαν ὥς τώρα. Δέν μένει παρά νά εὐχηθοῦμε νά μή μαραζώσει αὐτό τό ὑλικό στίς ἐπιτροπές τῆς ΕΜ ἤ τῆς ΕΠΜ, μά νά δουλευτεῖ καί νά μπεῖ στόν τύπο γιά νά τό συζητήσει ὁλόκληρο τό κόμμα. Ἐμεῖς, ἀπό τή μεριά μας, θά περιοριστοῦμε σέ μερικές παρατηρήσεις σχετικά μέ τήν *τοποθέτηση* τοῦ ζητήματος. Συζητήσιμη εἶναι, ἀνάμεσα στ' ἄλλα, ἡ κατεύθυνση πρός τήν ὁποία δρᾶ ἡ κρίση (κατά γενική ἀναγνώριση, στή βιομηχανία μας ὕστερα ἀπό μιά πολύ σύντομη καί μικρή ἀναζωογόνηση βασιλεύει καί πάλι μιά σοβαρή ὕφεση πού συνορεύει μέ τήν κρίση). Μερικοί λένε: ἐξακολουθεῖ νά εἶναι ἀδύνατη ἡ οἰκονομική ἐπιθετική πάλη τῶν ἐργατῶν, συνεπῶς, εἶναι ἀδύνατη μιά ἄμεση ἐπαναστατική ἄνοδος. Ἄλλοι λένε: τό ἀδύνατο τῆς οἰκονομικῆς πάλης σπρώχνει πρός τήν πολιτική πάλη, καί γιαυτό εἶναι ἀναπόφευκτη μιά ἄμεση ἐπαναστατική ἄνοδος.

Ἐμεῖς νομίζουμε πώς στή βάση τοῦ συλλογισμοῦ καί τῶν πρώτων καί τῶν δεύτερων ὑπάρχει ἕνα λάθος πού συνίσταται στήν ἁπλούστευση ἑνός περίπλοκου ζητήματος. Εἶναι ἀναμφισβήτητο ὅτι ἡ λεπτομερειακή μελέτη τῆς βιομηχανικῆς κρίσης ἔχει τήν πιό σπουδαία σημασία. Μά εἶναι ἐπίσης ἀναμφισβήτητο ὅτι κανενός εἴδους στοιχεῖα σχετικά μέ τήν κρίση, ἀκόμη καί ἐκεῖνα πού τά διακρίνει ἰδανική ἀκρίβεια, δέν μποροῦν στήν οὐσία νά λύσουν τό ζήτημα ἄν θά ὑπάρξει ἤ ὄχι μιά ἄμεση ἐπαναστατική ἄνοδος, γιατί ἡ ἄνοδος αὐτή ἐξαρτιέται ἀκόμη ἀπό χίλιους δυό παράγοντες, πού εἶναι ἀδύνατο νά τούς ὑπολογίσει κανείς ἀπό τά πρίν. Χωρίς τή γενική βάση: ἀγροτική κρίση στή χώρα καί ὕφεση στή βιομηχανία, εἶναι ἀδύνατες βαθιές πολιτικές κρίσεις, αὐτό εἶναι ἀναμφισβήτητο. Ἀλλά, μιά καί ἡ γενική βάση ὑπάρχει, ἀπό δῶ δέν μποροῦμε ἀκόμη νά βγάλουμε συμπέρασμα, ἄν ἡ ὕφεση θά καθυστερεῖ γιά ἕνα ὁρισμένο διάστημα τό μαζικό ἀγώνα τῶν ἐργατῶν γενικά εἴτε ἡ *ἴδια αὐτή* ὕφεση σ' ἕνα *ὁρισμένο στάδιο* τῶν γεγονότων θά σπρώξει στήν πολιτική πάλη νέες μά-

ζες καί φρέσκες δυνάμεις. Γιά τή λύση αὐτοῦ τοῦ ζητήματος μπορεῖ νά ὑπάρξει μονάχα ἕνας δρόμος: νά παρακολουθοῦμε προσεκτικά τό σφυγμό ὁλόκληρης τῆς πολιτικῆς ζωῆς στή χώρα καί ἰδιαίτερα τήν κατάσταση τοῦ κινήματος καί τῶν διαθέσεων τῶν πλατιῶν προλεταριακῶν μαζῶν. Τόν τελευταῖο καιρό λ.χ., μιά σειρά ἐκθέσεις κομματικῶν στελεχῶν ἀπό διάφορες ἄκρες τῆς Ρωσίας, ἀπό βιομηχανικές καί ἀγροτικές περιοχές, μαρτυροῦν μιά ἀναμφισβήτητη ἀναζωογόνηση τῶν διαθέσεων, μιά συροή νέων δυνάμεων, ἕνα δυνάμωμα τοῦ ἐνδιαφέροντος πρός τή ζύμωση κτλ. Συγκρίνοντας μ' αὐτό τό γεγονός τήν ἀρχή τῶν μαζικῶν φοιτητικῶν ἐκδηλώσεων, ἀπό τό ἕνα μέρος, καί τίς ἀπόπειρες ν' ἀναστήσουν τά συνέδρια τῶν ζέμστβο, ἀπό τό ἄλλο, μποροῦμε νά διαπιστώσουμε μιά ὁρισμένη στροφή, κάτι πού ἀναταράζει τήν ὁλοκληρωτική στασιμότητα τοῦ τελευταίου ἐνάμιση χρόνου. Τό πόσο μεγάλη εἶναι αὐτή ἡ στροφή, ἄν αὐτή θ' ἀποτελέσει τό προοίμιο μιᾶς νέας ἐποχῆς ἀνοιχτοῦ ἀγώνα κτλ., αὐτό θά τό δείξουν τά γεγονότα. Τό μόνο πού μποροῦμε νά κάνουμε τώρα, τό μόνο πού πρέπει νά κάνουμε σέ κάθε περίπτωση, εἶναι νά ἐντείνουμε τίς δυνάμεις μας γιά τή στερέωση τῆς παράνομης κομματικῆς ὀργάνωσης καί τό δεκαπλασίασμα τῆς ζύμωσης μέσα στίς μάζες τοῦ προλεταριάτου. Μονάχα ἡ ζύμωση εἶναι σέ θέση νά δείξει σέ πλατιά κλίμακα τίς πραγματικές διαθέσεις τῶν μαζῶν, μονάχα ἡ ζύμωση δημιουργεῖ στενή ἀλληλεπίδραση ἀνάμεσα στό κόμμα καί σ' ὅλη τήν ἐργατική τάξη, μονάχα ἡ χρησιμοποίηση γιά σκοπούς πολιτικῆς ζύμωσης τῆς κάθε ἀπεργίας, καί τοῦ κάθε μεγάλου γεγονότος εἴτε ζητήματος τῆς ἐργατικῆς ζωῆς, ὅλων τῶν συγκρούσεων μέσα στίς ἰθύνουσες τάξεις εἴτε τῆς μιᾶς εἴτε τῆς ἄλλης ὁμάδας αὐτῶν τῶν τάξεων μέ τήν ἀπολυταρχία, τῆς κάθε ὁμιλίας τῶν σοσιαλδημοκρατῶν στή Δούμα, τῆς κάθε νέας ἐκδήλωσης τῆς ἀντεπαναστατικῆς πολιτικῆς τῆς κυβέρνησης κτλ., μονάχα αὐτή ἡ δουλιά θά συσπειρώσει καί πάλι τίς γραμμές τοῦ ἐπαναστατικοῦ προλεταριάτου, θά δόσει σίγουρο ὑλικό γιά νά κρίνουμε σχετικά μέ τήν ταχύτητα ὡρίμανσης τῶν συνθηκῶν γιά νέες καί πιό ἀποφασιστικές μάχες.

Συνοψίζουμε. Ἡ ἀνασκόπηση τῶν ἀποτελεσμάτων τῆς ἐπανάστασης καί τῶν συνθηκῶν τῆς στιγμῆς πού περνᾶμε δείχνει καθαρά πώς τά ἀντικειμενικά καθήκοντα τῆς ἐπανάστασης δέν ἔχουν λυθεῖ. Ἡ μετατόπιση καί τῆς ἀγροτικῆς πολιτικῆς τῆς ἀπολυταρχίας καί τῆς γενικῆς της πολιτικῆς τόσο

στή Δούμα, ὅσο καί μέ τή βοήθεια τῆς Δούμας πρός τήν πλευρά τοῦ βοναπαρτισμοῦ, μονάχα ὀξύνει καί πλαταίνει τήν ἀντίθεση ἀνάμεσα στή μαυροεκατονταρχίτικη ἀπολυταρχία καί τήν κυριαρχία τοῦ «ἄγριου τσιφλικᾶ», ἀπό τό ἕνα μέρος, καί στίς ἀνάγκες τῆς οἰκονομικῆς καί κοινωνικῆς ἀνάπτυξης ὅλης τῆς χώρας, ἀπό τό ἄλλο. Ἡ ἀστυνομική-κουλάκικη ἐκστρατεία ἐνάντια στή μάζα τῆς ὑπαίθρου ὀξύνει τήν πάλη μέσα στούς κόλπους της καί κάνει τήν πάλη αὐτή πολιτικά συνειδητή, φέρνει, σάν νά λέμε, τήν πάλη ἐνάντια στήν ἀπολυταρχία πιό κοντά πρός τά καθημερινά καί φλέγοντα ζητήματα τοῦ κάθε χωριοῦ. Ἡ ὑπεράσπιση τῶν ἐπαναστατικῶν-δημοκρατικῶν διεκδικήσεων στό ἀγροτικό ζήτημα (δήμευση ὅλων τῶν τσιφλικάδικων γαιῶν) εἶναι σέ μιά τέτια στιγμή ἰδιαίτερα ἀπαραίτητη ἀπό μέρους τῆς σοσιαλδημοκρατίας. Ἡ μαυροεκατονταρχίτικη-ὀχτωβριστική Δούμα, δείχνοντας καθαρά καί στήν πράξη μέ τί εἴδους «σύνταγμα» μπορεῖ «νά συμβιβαστεῖ» ἡ ἀπολυταρχία, καί μή λύνοντας οὔτε ἕνα ζήτημα ἀκόμη καί μέσα στά πιό στενά ὅρια γιά τήν ἐξασφάλιση τῶν ἀναγκῶν τῆς οἰκονομικῆς ἀνάπτυξης τῆς χώρας, μετατρέπει τήν πάλη «ὑπέρ τοῦ συντάγματος» σέ ἐπαναστατική πάλη *κατά τῆς ἀπολυταρχίας*. Οἱ ἐπιμέρους συγκρούσεις τῶν ξεχωριστῶν ὁμάδων τῆς ἀστικῆς τάξης ἀνάμεσά τους καί μέ τήν κυβέρνηση ὁδηγοῦν, κάτω ἀπό αὐτούς τούς ὅρους, στήν προσέγγιση ἀκριβῶς αὐτῆς τῆς πάλης. Ἡ ἐξαθλίωση τοῦ χωριοῦ, ἡ ὕφεση στή βιομηχανία, ἡ γενική συναίσθηση ὅτι ἡ σημερινή πολιτική κατάσταση βρίσκεται σέ ἀδιέξοδο καί ὅτι ὁ περιβόητος «εἰρηνικός-συνταγματικός» δρόμος εἶναι καταδικασμένος, γεννοῦν ὅλο καί νέα στοιχεῖα τῆς ἐπαναστατικῆς κρίσης. Τό καθῆκον μας εἶναι τώρα ὄχι νά σκαρώνουμε μέ τεχνητό τρόπο κάποια νέα συνθήματα (σάν τό σύνθημα: «κάτω ἡ Δούμα»! ἀντί: «κάτω ἡ ἀπολυταρχία»!), μά νά δυναμώνουμε τήν παράνομη κομματική ὀργάνωση (παρά τό ἀντιδραστικό οὐρλιαχτό τῶν μενσεβίκων πού τή θάβουν) καί ν' ἀναπτύσσουμε μιά πλατιά ἐπαναστατική-σοσιαλδημοκρατική ζύμωση πού θά ἑνώσει τό κόμμα μέ τίς μάζες τοῦ προλεταριάτου καί θά κινητοποιήσει αὐτές τίς μάζες.

«Προλετάρι», ἀρ. φύλ. 38,
(14) 1 τοῦ Νοέμβρη 1908

Δημοσιεύεται σύμφωνα μέ
τό κείμενο τῆς ἐφημερίδας
«Προλετάρι»

ΠΩΣ ΟΙ ΠΛΕΧΑΝΟΦ ΚΑΙ ΣΙΑ ΥΠΕΡΑΣΠΙΖΟΥΝ ΤΟΝ ΑΝΑΘΕΩΡΗΤΙΣΜΟ

Ἡ ὑποσημείωση τῆς σύνταξης τῆς «Γκόλος Σοτσιάλ-Ντεμοκράτα», δηλ. τῶν Πλεχάνοφ καί Σίας, στό γράμμα τοῦ σ. Μάσλοφ* πού ἐξετάσαμε στό φύλ. ἀρ. 37 τῆς ἐφημερίδας «Προλετάρι», βγῆκε σέ ξεχωριστό φυλλάδιο, σάν «Προσθήκη» στό φύλ. ἀρ. 8-9 τῆς «Γκόλος Σοτσιάλ-Ντεμοκράτα».

Αὐτή ἡ «Ὑποσημείωση», πού εἶναι περίπου μισή στήλη τῆς «Προλετάρι», ἀξίζει νά προσεχτεῖ ἀπό τούς ρώσους σοσιαλδημοκράτες, γιατί δείχνει πῶς ἀπό τά φραξιονιστικά μικροσυμφέροντα οἱ Πλεχάνοφ καί Σία ἔφτασαν ὥς τήν *υπεράσπιση* τοῦ θεωρητικοῦ ἀναθεωρητισμοῦ μέ τή βοήθεια τῶν πιό ἀνάξιων σοφιστειῶν. Νά τά γεγονότα.

«Ἐμεῖς εἴμαστε οἱ πιό ἀποφασιστικοί καί ἀπόλυτα ἀδιάλλακτοι ἀντίπαλοι ἐκείνης τῆς *ἐπανεξέτασης* (ἀναθεώρησης) τοῦ μαρξισμοῦ, πού γίνεται κάτω ἀπό τήν ἀντιδραστική ἐπιροή τῶν ἰδεολόγων τῆς δυτικοευρωπαϊκῆς ἀστικῆς τάξης καί πού ἐπιδιώκει νά ὑπονομεύσει τίς βάσεις τῆς φιλοσοφικῆς, κοινωνιολογικῆς καί οἰκονομικῆς διδασκαλίας τοῦ Μάρξ καί τοῦ Ἔνγκελς». Αὐτά λέει ἡ πρώτη φράση τῆς ὑποσημείωσης. «Οἱ πιό ἀποφασιστικοί καί ἀπόλυτα ἀδιάλλακτοι ἀντίπαλοι», κατηγορηματικότερα εἶναι δύσκολο νά ἐκφραστεῖ κανείς, δέν εἶναι ἔτσι; Εἶναι δύσκολο νά βροῦμε μιά πιό μεγαλόστομη διατύπωση τῶν *ὑποσχέσεων* τῶν Πλεχάνοφ καί Σίας.

Ἀλλά... ἐδῶ ἀκριβῶς εἶναι ἡ οὐσία, ὅτι *σέ σχέση μέ τόν Μάσλοφ* (καί οἱ Πλεχάνοφ καί Σία γράφουν τήν ὑποσημείωση ἀκριβῶς γιά τό ἄρθρο τοῦ Μάσλοφ, ἀκριβῶς γιά τόν αναθεωρητισμό τοῦ Μάσλοφ), στούς «ἀδιάλλακτούς» μας ἐχθρούς τοῦ ἀναθεωρητισμοῦ παρουσιάζεται ἕνα ἀξιοσημείωτο «ἀλλά».

* Βλ. σέ τοῦτο τόν τόμο, σελ. 254-262. *Ἡ Σύντ.*

«Ἀλλά ἐμεῖς ποτέ δέν ἤμασταν σεχταριστές τοῦ μαρξισμοῦ, —δηλώνουν οἱ Πλεχάνοφ καί Σία, — καί καταλαβαίνουμε καλά ὅτι μπορεῖ κανείς νά διαφωνήσει μέ τόν Μάρξ καί τόν Ἔνγκελς πάνω σέ τοῦτο ἤ ἐκεῖνο τό ζήτημα, ὄχι μονάχα χωρίς νά προδόσει τήν ἄποψή τους καί χωρίς νά απορίψει τή μέθοδό τους, ἀλλά παραμένοντας πέρα γιά πέρα πιστός καί στή μιά καί στήν ἄλλη». Ἀκολουθεῖ ἕνα παράδειγμα : Ὁ Κοῦνοφ, σοσιαλδημοκράτης, στό ζήτημα τῆς «προέλευσης τῆς μητριαρχίας», «ἦρθε ὥς ἕνα βαθμό σέ διάσταση μέ τόν Ἔνγκελς», μά «μονάχα ἕνας ἄρωστος θά σκεφτεῖ νά τόν ἀνακηρύξει γι' αὐτό τό λόγο ἀναθεωρητή».

«Ἀπό αὐτά πού εἴπαμε καθορίζεται καί ἡ στάση μας ἀπέναντι στίς ἀπόψεις τοῦ σ. Μάσλοφ σχετικά μέ τή διδασκαλία τοῦ Μάρξ γιά τή γαιοπρόσοδο. Ἐμεῖς δέν συμμεριζόμαστε αὐτή τήν ἄποψη (σημείωση τῆς "Γκόλος Σοτσιάλ-Ντεμοκράτα": "ὁ σ. Μαρτίνοφ στό φύλ. ἀρ. 1 τῆς "Γκόλος" δήλωσε εἰδικά ὅτι δέν συμφωνάει μέ τή διόρθωση πού ἔκανε ὁ σ. Μάσλοφ στή θεωρία τῆς ἀπόλυτης γαιοπροσόδου"), μά δέν βλέπουμε σ' αὐτήν ἀναθεωρητισμό...»

Ὁ ἀναγνώστης ἔχει τώρα μπροστά του τήν πορεία τοῦ συλλογισμοῦ τῶν Πλεχάνοφ καί Σίας. Ἐμεῖς εἴμαστε «ἀπόλυτα ἀδιάλλακτοι ἀντίπαλοι τοῦ ἀναθεωρητισμοῦ», *ἀλλά* «δέν βλέπουμε σ' αὐτήν (στήν ἄποψη τοῦ Μάσλοφ γιά τή θεωρία τῆς ἀπόλυτης γαιοπροσόδου) ἀναθεωρητισμό». Ὁ ἀναθεωρητισμός ὑπονομεύει τίς βάσεις τῆς διδασκαλίας τοῦ Μάρξ, ὁ Μάσλοφ ὅμως διαφωνεῖ μέ τόν Μάρξ πάνω σ' ἕνα ἐπιμέρους ζήτημα, αὐτή εἶναι ἡ ὑπεράσπιση ἀπό μέρους τῶν Πλεχάνοφ καί Σίας, πού διευκρινίζεται ὁριστικά μέ τό παράδειγμα τοῦ Γκ. Κοῦνοφ.

Ρωτᾶμε τόν ἀναγνώστη πού σκέπτεται ἔστω καί λιγάκι καί πού εἶναι ἔστω καί λίγο ἀμερόληπτος: δέν εἶναι λοιπόν αὐτό σοφιστεία; Ἡ θεωρία τῆς ἀπόλυτης γαιοπροσόδου τοῦ Μάρξ ἀνακηρύσσεται «ἐπιμέρους ζήτημα»! Μέ τή διαφωνία σχετικά μέ τή θεωρία τῆς γαιοπροσόδου *παραβάλλεται* τό γεγονός ὅτι ὁ Κοῦνοφ «ἦρθε ὥς ἕνα βαθμό σέ διάσταση» μέ τόν Ἔνγκελς σχετικά μέ τήν προέλευση τῆς μητριαρχίας!! Ὅπως φαίνεται, οἱ Πλεχάνοφ καί Σία, θεωροῦν τούς μενσεβίκους τους, πού τούς ταΐζουν μέ τέτιες ἐξηγήσεις, μικρά παιδιά. Μονάχα ὅταν κανείς δέν σέβεται καθόλου τόν ἑαυτό του καί τό κοινό του, μπορεῖ νά ἐπιτρέπει στόν ἑαυτό του νά χρησιμοποιεῖ τέτιες μεθόδους σαλτιμπάγκου πάνω σέ σπουδαιότατα ζητήματα ἀρχῶν. Γιατί ὁ ἴδιος ὁ Πλεχάνοφ (καί Σία)

ἀρχίζει τήν ἐξήγησή του μέ μιά μεγαλόστομη φράση, ὅπου ὁ ἀναθεωρητισμός ἀποκαλεῖται ὑπονόμευση τῶν *βάσεων* τῆς διδασκαλίας τοῦ Μάρξ καί τοῦ Ἔνγκελς. Τί συμβαίνει λοιπόν; Τήν ἀρνιοῦνται *αὐτή* τή θέση οἱ Πλεχάνοφ καί Σία σ' ὅ,τι ἀφορᾶ τόν Μάσλοφ; Ναί ἤ ὄχι ; Ἤ μήπως οἱ Πλεχάνοφ καί Σία κάθησαν νά γράψουν τήν ὑποσημείωσή τους, γιά *νά κρύψουν* τίς σκέψεις τους;

Ὁ Μάσλοφ δήλωσε σέ μιά σειρά ἄρθρα καί σέ μιά σειρά ἐκδόσεις τοῦ «Ἀγροτικοῦ ζητήματός» του ὅτι 1) ἡ θεωρία τοῦ Μάρξ γιά τήν ἀπόλυτη γαιοπρόσοδο δέν εἶναι σωστή, 2) ὅτι ἡ ἐμφάνιση μιᾶς τέτιας θεωρίας ἐξηγεῖται μέ τό ὅτι ὁ ΙΙΙ τόμος ἔχει χαρακτήρα «πρόχειρων σημειωμάτων», 3) ὅτι ἡ «φθίνουσα γονιμότητα τοῦ ἐδάφους» εἶναι *γεγονός*, 4) ὅτι ἄν ἦταν σωστή ἡ θεωρία τῆς ἀπόλυτης γαιοπροσόδου καί δέν ἦταν σωστός ὁ «νόμος τῆς φθίνουσας γονιμότητας», τότε θά ἔβγαινε ὅτι ἔχουν δίκιο οἱ ναρόντνικοι στή Ρωσία καί οἱ ἀναθεωρητές σ' ὅλο τόν κόσμο.

Ἀκριβῶς αὐτά τά τέσσερα σημεῖα εἶχαν τονιστεῖ ἐναντίον τοῦ Μάσλοφ σ' ἐκεῖνο τό ἄρθρο τῆς «Προλετάρι», ἀπό τό ὁποῖο ἄρχισε ἡ συζήτηση πάνω στό ζήτημα αὐτό. Δέστε λοιπόν πῶς φέρθηκαν οἱ Πλεχάνοφ καί Σία: πρῶτα-πρῶτα, περιορίστηκαν μετριόφρονα στό ζήτημα τῆς γαιοπροσόδου, δηλαδή ἀποσιώπησαν ὁλότελα τά ὑπόλοιπα ζητήματα. Δέν εἶναι αὐτό ὑπεράσπιση τοῦ ἀναθεωρητισμοῦ; Δέν σκοπεύουν μήπως ν' ἀρνηθοῦν οἱ Πλεχάνοφ καί Σία ὅτι ἡ ἀναθεώρηση τῆς διδασκαλίας τοῦ Μάρξ γιά τό ἀνόητο καί τοῦ νόμου καί τοῦ «γεγονότος» τῆς φθίνουσας γονιμότητας «γίνεται κάτω ἀπό τήν ἀντιδραστική ἐπιροή τῶν ἰδεολόγων τῆς δυτικοευρωπαϊκῆς ἀστικῆς τάξης»; Δεύτερο, ἡ διδασκαλία γιά τήν ἀπόλυτη γαιοπρόσοδο ἐξισώνεται μέ ἕνα ἐπιμέρους ζήτημα, μέ τή διαφωνία («ὥς ἕνα βαθμό») στό ζήτημα τῆς προέλευσης τῆς μητριαρχίας!

Αὐτό εἶναι ἀκροβατισμός, κύριοι! Καί μ' αὐτό τόν ἀκροβατισμό σκεπάζετε τή δημόσια ὑποστήριξη τοῦ ἀναθεωρητισμοῦ ἀπό μέρους σας. Γιατί νά πεῖτε ἀνοιχτά ὅτι ἡ παραδοχή τῆς ἀπόλυτης γαιοπροσόδου καί ἡ ἄρνηση τοῦ νόμου (ἤ τοῦ «γεγονότος») τῆς φθίνουσας γονιμότητας *δέν* εἶναι ἡ *«βάση»* τῆς οἰκονομικῆς διδασκαλίας τοῦ Μάρξ στόν τομέα τοῦ ἀγροτικοῦ ζητήματος, *δέν τό ἀποφασίζετε*. Ὑποστηρίζετε τόν «ἄνθρωπό σας», παραποιώντας τόν Μάρξ κατά τό πρότυπο τοῦ Μάσλοφ, χαρακτηρίζοντας *γιά τό χατήρι* τοῦ Μάσλοφ σάν «ἐπιμέρους διαφωνία», τή διαφωνία πού ἀφορᾶ ἀ-

κριβῶς *τή βάση τῆς διδασκαλίας* τοῦ Μάρξ. Ἔτσι ἐπιβεβαιώνετε ἐκεῖνο πού εἰπώθηκε στό φύλ. ἀρ. 33 τῆς «Προλετάρι»* γιά τούς μενσεβίκους θεωρητικούς-Φάμουσοφ, πού ἀμείβουν τούς οἰκείους τους μέ τό ὅτι δέχονται νά κατατάξουν τήν οἰκονομική *θεωρία* τοῦ Μάρξ στίς «λεπτομέρειες», νά τήν παραβάλλουν μέ τό ζήτημα τῆς προέλευσης τῆς μητριαρχίας.

Οἱ Πλεχάνοφ καί Σία εἶναι «ἀδιάλλακτοι ἐχθροί τοῦ ἀναθεωρητισμοῦ», μά ἄν εἶστε μενσεβίκος, τότε μή φοβάστε αὐτές τίς φοβερές λέξεις! Πηγαίνετε στή «σύνταξη τῆς "Γκόλος"» καί θά μάθετε πώς γιά τούς μενσεβίκους ἡ ἀδιαλλαξία εἶναι πολύ διαλλακτική, τόσο διαλλακτική πού δέχεται τήν «ὑπονόμευση τῆς θεωρίας» νά τή συγκρίνει μέ τή «διαφωνία γιά τήν προέλευση τῆς μητριαρχίας». Τό συγχωροχάρτι πουλιέται φτηνά, τό ξεπούλημα ἄρχισε, περάστε, λοιπόν, ἐντιμότατο κοινό !

Μά ἄς πᾶμε παρακάτω. Δέν συμμεριζόμαστε τήν ἄποψη τοῦ Μάσλοφ γιά τή γαιοπρόσοδο, δηλώνουν οἱ Πλεχάνοφ καί Σία. Ὁ Μαρτίνοφ διατύπωσε κιόλας αὐτή τήν ἐπιφύλαξη, γράφουν. «Ἐκεῖνο τό πρόσωπο», πού ἡ σύνταξη τῆς «Προλετάρι» τό ἀποκάλεσε «φύλακα-ἄγγελο τοῦ Μάσλοφ» (δηλ. ὁ Πλεχάνοφ), «πολλές φορές (ἄκουσον!) *λογομάχησε ἀπό τόν τύπο* (ἡ ὑπογράμμιση εἶναι τῆς "Γκόλος") μέ τό σ. Μάσλοφ πάνω σέ θέματα πού ἔχουν στενή σχέση μέ τό ἀγροτικό μας πρόγραμμα».

Ἔτσι, ἀκριβῶς ἔτσι εἶναι τυπωμένο στήν «ὑποσημείωση» τῶν Πλεχάνοφ καί Σίας!

Μάθετε ἀπό τή σύνταξή σας πῶς νά γράφετε διαψεύσεις, σύντροφοι μενσεβίκοι. Σᾶς δίνουν ἕνα κλασικό στό εἶδος του ὑπόδειγμα. Ὁ λόγος γίνεται γιά τόν ἀναθεωρητισμό, ἡ λογομαχία ἄναψε γιά τό ἄν ἡ θεωρητική ἀδιαλλαξία εἴτε *μόνο* ἡ φραξιονιστική μικρόπρεπη μοχθηρία ὑποχρέωσαν τόν Πλεχάνοφ ν' ἀποκαλέσει στό ὄργανο τοῦ κόμματος κυρίους μιά σειρά ἀντιπάλους του. Ἡ «διάψευση» ὅμως λέει: ὁ Πλεχάνοφ «πολλές φορές λογομάχησε ἀπό τόν τύπο» μέ τόν Μάσλοφ, μά *ὄχι γιά τή γαιοπρόσοδο καί ὄχι* γιά τίς παρεκκλίσεις τοῦ Μάσλοφ ἀπό τή θεωρία τοῦ Μάρξ.

Μπορεῖ νά βρεῖ κανείς κοινοβουλευτική ἔκφραση γιά νά χαρακτηρίσει τέτιες μεθόδους; *Οὔτε μιά φορά* ὁ Πλεχάνοφ, πού τοῦ ἀρέσουν οἱ θεωρητικές λογομαχίες καί πού ξέρει κά-

---

* Βλ. σέ τοῦτο τόν τόμο, σελ. 188 - 189. *Ἡ Σύντ.*

ποτε νά μετατρέπει αὐτές τίς λογομαχίες σέ ἐκστρατεία, οὔτε μιά φορά *δέν λογομάχησε* μέ τόν Μάσλοφ γι' αὐτό πού ἀποτελεῖ τόν ἀναθεωρητισμό του, δηλ. γιά τήν ἄρνηση τῆς ἀπόλυτης γαιοπροσόδου, γιά τό χαρακτηρισμό αὐτῆς τῆς «θεωρίας σάν πρόχειρο σημείωμα», γιά τήν ὑπεράσπιση τοῦ «γεγονότος» τῆς φθίνουσας γονιμότητας, γιά τό ὅτι θά μποροῦσε νά βγεῖ πώς οἱ ναρόντνικοι καί οἱ ἀναθεωρητές ἔχουν δίκιο, ἄν ὁ Μάσλοφ δέν ἀνασκεύαζε τόν Μάρξ. Οὔτε μιά φορά δέν λογομάχησε *γι' αὐτό τό πράγμα* ὁ Πλεχάνοφ, μά λογομάχησε γιά ἐντελῶς ἄλλο πράγμα, λογομάχησε ἀκριβῶς πάνω σέ λεπτομέρειες, πού τίς κρύβουν τώρα οἱ Ταρτοῦφοι[122] τοῦ μενσεβικισμοῦ κάτω ἀπό τήν ἐπιτηδευμένη καί σκοτεινή, τή διπλωματικά μπερδεμένη ἔκφραση, πού ἐφευρέθηκε ἐπίτηδες γιά νά ἀποπροσανατολίσει τόν ἀναγνώστη: «θέματα, πού ἔχουν στενή σχέση μέ τό ἀγροτικό μας πρόγραμμα»!!

Ὑπέροχο, δέν εἶναι ἔτσι; Πῶς νά μή συγχαροῦμε τούς Πλεχάνοφ καί Σία γιά μιά τέτια ἐγκαινίαση τῆς ὑπεράσπισης τοῦ ἀναθεωρητισμοῦ. Πῶς νά μή θυμηθοῦμε ἐδῶ τούς πολιτικάντηδες σάν τόν Κλεμανσώ. Ὁ Κλεμανσώ εἶναι «ἀδιάλλακτος» ἐχθρός τῆς ἀντίδρασης, αὐτός «πολλές φορές λογομάχησε» μαζί της, μά τώρα ἡ ἀντίδραση κάνει τή δουλιά της, ἐνῶ ὁ Κλεμανσώ ἐπιφυλάσσεται καί ...ὑπηρετεῖ. Ὁ Πλεχάνοφ εἶναι «ἀδιάλλακτος» ἐχθρός τοῦ ἀναθεωρητισμοῦ. Ὁ Πλεχάνοφ «πολλές φορές λογομάχησε» μέ τόν Μάσλοφ (γιά ὅ,τι ἄλλο θέλετε, *ἐκτός* ἀπό τόν ἀναθεωρητισμό τοῦ Μάσλοφ). Καί τώρα ὁ Μάσλοφ γράφει κατά τοῦ Μάρξ, ὁ Μάσλοφ ἐπαναλαβαίνει τά ἐπιχειρήματά του ἐνάντια στή θεωρία τοῦ Μάρξ ἀπό τίς στῆλες τῆς «Γκόλος» καί οἱ Πλεχάνοφ καί Σία ἔχουν μόνο *ἐπιφυλάξεις!*

Ἀγοράστε λοιπόν συγχωροχάρτι, κύριοι λόγιοι, γραφτεῖτε στούς μενσεβίκους. Θά σᾶς ἐπιτρέψουν ν' ἀνασκευάσετε αὔριο ἀπό τίς στῆλες τῆς «Γκόλος» καί τή θεωρία τοῦ Μάρξ γιά τήν ἀξία, μέ τήν ἐπιφύλαξη σέ ὑποσημείωση ὅτι ἡ σύνταξη «δέν εἶναι σύμφωνη»...

«Δέν θά δοκιμάσει ἄραγε ἡ ἐφημερίδα "Προλετάρι",—μᾶς ρωτοῦν σ' αὐτή τήν ἴδια ὑποσημείωση οἱ Πλεχάνοφ καί Σία,— "νά θεμελιώσει τή σκέψη της" γιά τή σχέση ἀνάμεσα στίς ἀντιλήψεις τοῦ Μάσλοφ σχετικά μέ τήν ἀπόλυτη γαιοπρόσοδο καί στό πρόγραμμα πού ἀπορίπτει τήν ἐθνικοποίηση;» Εὐχαρίστως, φίλτατοι «ἀδιάλλακτοι». Ὁρίστε σάν ἀρχή μιά σύντομη πρώτη *θεμελίωση:*

«Μπορεῖ κανείς, ἄν δέν ἔχει καταλάβει τή θεωρία τῆς ἀπόλυτης γαιοπροσόδου τοῦ Μάρξ, νά καταλάβει τή σημασία τῆς ἀτομικῆς ἰδιοκτησίας γῆς, σάν ἐμπόδιο γιά τήν ἀνάπτυξη τῶν παραγωγικῶν δυνάμεων τῆς καπιταλιστικῆς κοινωνίας;»

Συμβουλευτεῖτε λοιπόν τόν Μάσλοφ, ὦ «ἀδιάλλακτοι» Πλεχάνοφ καί Σία, καί ἀπαντεῖστε μας *σ' αὐτό* τό ἐρώτημα πού σᾶς δίνει τή θεμελίωση πού ἐπιθυμεῖτε!

«Προλετάρι», ἀρ. φύλ. 39,
(26) 13 τοῦ Νοέμβρη 1908

Δημοσιεύεται σύμφωνα μέ
τό κείμενο τῆς ἐφημερίδας
«Προλετάρι»

ΑΠ' ΑΦΟΡΜΗ ΔΥΟ ΓΡΑΜΜΑΤΑ

Στό σημερινό φύλλο τῆς «Προλετάρι» δημοσιεύουμε: πρῶτο, τό γράμμα ἑνός ἐργάτη - ὀτζοβιστῆ [123], πού ἔχει δημοσιευτεῖ στό φύλ. ἀρ. 5 τῆς «Ραμπότσεγε Ζνάμια» μέ τήν ὑποσημείωση ὅτι ἡ σύνταξη δέν συμμερίζεται αὐτές τίς ἀπόψεις καί θεωρεῖ τό γράμμα σάν ἕνα ἄρθρο γιά συζήτηση, καί δεύτερο, τό γράμμα τοῦ ἐργάτη τῆς Πετρούπολης Μιχαήλ Τόμσκι, πού μόλις στάλθηκε στήν ἐφημερίδα μας. Καί τά δυό αὐτά γράμματα τά παραθέτουμε ὁλόκληρα. Ξέρουμε καλά πώς μπορεῖ νά βρεθοῦν κακόβουλοι κριτικοί, οἱ ὁποῖοι εἶναι ἱκανοί νά ἁρπάξουν ὁρισμένα μέρη ἤ φράσεις ἀπό τό ἕνα ἤ τό ἄλλο γράμμα καί νά τά ἑρμηνεύσουν διαστρεβλωμένα, νά βγάλουν ἀπ' αὐτά συμπεράσματα πού νά ἀπέχουν πολύ ἀπό τίς προθέσεις καί τῶν δυό ἐπιστολογράφων, πού ἔγραψαν στά βιαστικά, κάτω ἀπό τούς πιό δυσμενεῖς συνωμοτικούς ὅρους. Μά σέ τέτιους κριτικούς δέν ἀξίζει νά δίνει κανείς προσοχή. Ὅποιος ὅμως ἐνδιαφέρεται σοβαρά γιά τήν κατάσταση τοῦ ἐργατικοῦ κινήματος καί τή θέση τῆς σοσιαλδημοκρατίας στή Ρωσία στή σημερινή περίοδο, αὐτός θά συμφωνήσει ἀσφαλῶς μαζί μας πώς καί τά δυό γράμματα εἶναι ἐξαιρετικά χαρακτηριστικά γιά τή σκιαγράφηση *τῶν δυό ρευμάτων* πού ὑπάρχουν στίς γραμμές τῶν συνειδητῶν μας ἐργατῶν. Αὐτά τά δυό ρεύματα παρουσιάζονται στό κάθε βῆμα τῆς ζωῆς ὅλων τῶν σοσιαλδημοκρατικῶν ὀργανώσεων τῆς Πετρούπολης καί τῆς Μόσχας. Κι' ἐπειδή τό τρίτο ρεῦμα, τό ρεῦμα τοῦ μενσεβικισμοῦ, πού ἄμεσα καί ἀνοιχτά εἴτε κρυφά καί μέ ὑπονοούμενα ἐνταφιάζει τό κόμμα, δέν ἀντιπροσωπεύεται σχεδόν καθόλου στίς τοπικές ὀργανώσεις, μποροῦμε νά ποῦμε ὅτι ἡ σύγκρουση τῶν δυό παραπάνω τάσεων ἀποτελεῖ τό *φλέγον ζήτημα* τοῦ κόμματός μας. Νά γιατί χρειάζεται νά ἐξετάσουμε τά «δυό γράμματα» πολύ λεπτομερειακά.

Καί οἱ δυό ἐπιστολογράφοι ἀναγνωρίζουν ὅτι τό κόμμα μας περνάει ὄχι μονάχα ὀργανωτική, ἀλλά καί ἰδεολογική - πολιτική κρίση. Αὐτό εἶναι ἕνα γεγονός πού θά ἦταν ἀνόητο νά τό κρύψει κανείς. Πρέπει νά ἔχουμε σαφή ἀντίληψη γιά τίς αἰτίες πού τήν προκάλεσαν καί τά μέσα γιά τό ξεπέρασμά της.

Ἄς ἀρχίσουμε ἀπό τόν ἐργάτη τῆς Πετρούπολης. Ἀπό ὁλόκληρο τό γράμμα του φαίνεται καθαρά πώς τά αἴτια τῆς κρίσης εἶναι κατά τή γνώμη του, δυό εἰδῶν. Ἀπό τό ἕνα μέρος, ἡ ἀνεπάρκεια σοσιαλδημοκρατῶν καθοδηγητῶν, βγαλμένων μέσα ἀπό τούς ἴδιους τούς ἐργάτες, εἶχε σάν ἀποτέλεσμα τό ἑξῆς: ἡ σχεδόν γενική φυγή τῶν διανοουμένων ἀπό τό κόμμα νά σημαίνει σέ πολλά μέρη ἐξάρθρωση τῆς ὀργάνωσης, ἀνικανότητα νά συγκεντρώσουν καί νά συσπειρώσουν τίς γραμμές πού ἀραίωσαν ἐξαιτίας τῶν σκληρῶν διωγμῶν, τῆς ἀπάθειας καί τῆς κούρασης τῶν μαζῶν. Ἀπό τό ἄλλο μέρος, ἡ προπαγάνδα καί ἡ ζύμωση διεξάγονταν ἀπό μᾶς, κατά τή γνώμη τοῦ ἐπιστολογράφου, κυρίως γύρω ἀπό τήν «τρέχουσα στιγμή», δηλ. συγκεντρώνονταν στά ζητήματα τῆς ἐπίκαιρης ἐπαναστατικῆς τακτικῆς, καί ὄχι στό κήρυγμα τοῦ σοσιαλισμοῦ, ὄχι στό βάθαιμα τῆς σοσιαλδημοκρατικῆς συνείδησης τοῦ προλεταριάτου. «Οἱ ἐργάτες γίνονταν ἐπαναστάτες, δημοκράτες, μά μόνο σοσιαλιστές δέν γίνονταν» καί, μέ τήν ὑποχώρηση τοῦ κύματος τοῦ πανδημοκρατικοῦ, δηλ. τοῦ ἀστικοδημοκρατικοῦ κινήματος, ἕνας πάρα πολύ μεγάλος ἀριθμός ἀπ' αὐτούς ἐγκατέλειψαν τίς γραμμές τοῦ σοσιαλδημοκρατικοῦ κόμματος. Αὐτή τήν ἄποψη τή συνδέει ὁ ἐργάτης τῆς Πετρούπολης μέ μιά αὐστηρή κριτική τῆς «ἀνεδαφικῆς» «ἐφεύρεσης» συνθημάτων καί μέ τήν ἀπαίτηση μιᾶς πιό σοβαρῆς προπαγανδιστικῆς δουλιᾶς.

Νομίζουμε πώς ὁ ἐπιστολογράφος, διαφωνώντας μέ μιά ἀκρότητα, πέφτει κάποτε σέ ἄλλη ἀκρότητα, μά γενικά ὑποστηρίζει, ἀναντίρρητα, μιά πολύ σωστή ἄποψη. Δέν μποροῦμε νά ποῦμε πώς ἦταν «σφάλμα» τό «νά κάνουμε ὁλόκληρες ἐκστρατεῖες» γιά ζητήματα τῆς τρέχουσας στιγμῆς. Αὐτό εἶναι ὑπερβολικό. Αὐτό σημαίνει πώς, βλέποντας τίς *σημερινές* συνθῆκες, ξεχνοῦμε τίς *χθεσινές*, καί ὁ ἐπιστολογράφος, στήν οὐσία, διορθώνει μόνος του τόν ἑαυτό του, ἀναγνωρίζοντας ὅτι «ἡ στιγμή τῶν ἄμεσων ἐκδηλώσεων τοῦ προλεταριάτου εἶναι, φυσικά, ἕνα ἐξαιρετικό ζήτημα». Ἄς πάρουμε δυό τέτιες ἐκδηλώσεις πού νά εἶναι ὅσο τό δυνατό πιό ἑτερογενεῖς καί

νά τίς χωρίζει ὅσο τό δυνατό πιό μεγάλο χρονικό διάστημα: τό μποϋκοτάρισμα τῆς Δούμας τοῦ Μπουλίγκιν τό φθινόπωρο τοῦ 1905 καί τίς ἐκλογές γιά τή δεύτερη Δούμα στίς ἀρχές τοῦ 1907. Μποροῦσε ἄραγε ἕνα λίγο-πολύ ζωντανό καί βιώσιμο προλεταριακό κόμμα *νά μή* συγκεντρώσει σέ μιά τέτια περίοδο τήν κυριότερη προσοχή καί τήν κυριότερη ζύμωση στά συνθήματα τῆς ἡμέρας; Μποροῦσε τό σοσιαλδημοκρατικό κόμμα πού εἶχε μαζί του καί στίς δυό αὐτές περιπτώσεις τίς μάζες τοῦ προλεταριάτου *νά μή* συγκεντρώσει τήν ἐσωτερική πάλη στά συνθήματα πού καθόριζαν τήν ἄμεση στάση τῶν μαζῶν; Νά ὑποστηρίξουμε τή Δούμα τοῦ Μπουλίγκιν ἤ νά τήν μποϋκοτάρουμε; Νά ψηφίσουμε στίς ἐκλογές γιά τή ΙΙ Δούμα σέ συνασπισμό μέ τούς καντέτους ἤ κατά τῶν καντέτων; Ἀρκεῖ νά βάλουμε καθαρά τό ζήτημα καί νά θυμηθοῦμε τίς συνθῆκες αὐτοῦ τοῦ πρόσφατου παρελθόντος, γιά νά μήν ἀμφιβάλουμε σχετικά μέ τήν ἀπάντηση. Ἡ σφοδρή πάλη ὑπέρ τοῦ ἑνός ἤ τοῦ ἄλλου συνθήματος δέν προκαλοῦνταν τότε ἀπό «σφάλμα» τοῦ κόμματος, ὄχι, προκαλοῦνταν ἀπό τήν ἀντικειμενική ἀνάγκη μιᾶς γοργῆς καί ἑνιαίας λύσης, σέ συνθῆκες ἔλλειψης ἑνός κόμματος πού νά ἔχει ἀπό προηγούμενα ἑνιαία γραμμή, σέ συνθῆκες ὕπαρξης δυό τακτικῶν, δυό ἰδεολογικῶν ρευμάτων στό κόμμα, τοῦ μικροαστικοῦ-ὀπορτουνιστικοῦ καί τοῦ προλεταριακοῦ-ἐπαναστατικοῦ.

Καί δέν πρέπει ἐπίσης νά παρουσιάζουμε τά πράγματα ἔτσι, σάν νά μήν ἔγιναν τότε ἀρκετά γιά τήν προπαγάνδιση τοῦ σοσιαλισμοῦ, γιά τή διάδοση τοῦ μαρξισμοῦ μέσα στίς μάζες. Αὐτό δέν θά ἦταν ἀλήθεια. Ἀκριβῶς σ'αὐτή τήν περίοδο, ἀπό τό 1905 ὥς τό 1907, στή Ρωσία κυκλοφόρησε ἕνας τόσο μεγάλος ὄγκος σοβαρῆς, θεωρητικῆς σοσιαλδημοκρατικῆς φιλολογίας, — κυρίως μεταφράσεων, — πού θά *φέρει* ἀκόμη καρπούς. Ἄς μήν εἴμαστε λιγόπιστοι, ἄς μή φορτώνουμε στίς μάζες τήν προσωπική μας ἀνυπομονησία. *Τόσο μεγάλες* ποσότητες θεωρητικῆς φιλολογίας πού ρίχνονται σέ ἕνα τόσο σύντομο διάστημα στίς παρθενικές, σχεδόν ἄθικτες ἀπό τό σοσιαλιστικό βιβλίο μάζες, δέν χωνεύονται ἀμέσως. Τό σοσιαλδημοκρατικό βιβλίο δέν πῆγε χαμένο. *Σπάρθηκε.* Φυτρώνει. Καί θά δόσει καρπούς, — ἴσως ὄχι αὔριο, ὄχι μεθαύριο, μά λίγο ἀργότερα, μιά κι' ἐμεῖς δέν ἔχουμε τή δύναμη ν' ἀλλάξουμε τίς ἀντικειμενικές συνθῆκες τῆς ἀνάπτυξης τῆς νέας κρίσης, — μά αὐτό θά δόσει καρπούς.

Ὡστόσο στήν κεντρική ἰδέα τοῦ ἐπιστολογράφου ὑπάρχει

μιά μεγάλη ἀλήθεια. Αὐτή ἡ ἀλήθεια συνίσταται στό ὅτι στήν ἀστικοδημοκρατική ἐπανάσταση εἶναι *ἀναπόφευκτο* ἕνα ὁρισμένο ἀνακάτεμα τῶν προλεταριακῶν-σοσιαλιστικῶν καί τῶν μικροαστικῶν-δημοκρατικῶν (καί τῶν ὀπορτουνιστικῶν-δημοκρατικῶν καί τῶν ἐπαναστατικῶν-δημοκρατικῶν) στοιχείων καί τάσεων. *Δέν μποροῦσε* νά γίνει ἡ πρώτη ἐκστρατεία τῆς ἀστικῆς ἐπανάστασης σέ μιά καπιταλιστικά ἀναπτυσσόμενη «ἀγροτική» χώρα, χωρίς νά γίνει αἰσθητό τό ἀντικειμενικό ἀνακάτεμα ὁρισμένων προλεταριακῶν στρωμάτων μέ ὁρισμένα μικροαστικά στρώματα. Καί μεῖς περνᾶμε τώρα τό προτσές μιᾶς ἀναγκαίας διαλογῆς, ὁροθέτησης, ἑνός *νέου ξεχωρισμοῦ* τῶν πραγματικῶν προλεταριακῶν-σοσιαλιστικῶν στοιχείων, ἑνός *ξεκαθαρίσματός* τους ἀπό *«ἐκείνους πού προσκολλήθηκαν στό κίνημα»* (*Mitläufer*, τό λένε αὐτό στά γερμανικά) μονάχα γιά χάρη ἑνός «χτυπητοῦ» συνθήματος, ἀπό τή μιά μεριά, εἴτε γιά χάρη τοῦ κοινοῦ ἀγώνα μέ τούς καντέτους ὑπέρ τῆς «κυρίαρχης Δούμας», ἀπό τήν ἄλλη.

Αὐτή ἡ διαλογή γίνεται σέ διαφορετικό βαθμό καί στίς δυό ὁμάδες τῆς σοσιαλδημοκρατίας. Γιατί εἶναι γεγονός ὅτι ἀραίωσαν οἱ γραμμές καί τῶν μενσεβίκων καί τῶν μπολσεβίκων! Νά μή φοβόμαστε νά τό ἀναγνωρίσουμε αὐτό. Δέν χωράει, φυσικά, οὔτε ἡ ἐλάχιστη ἀμφιβολία πώς τή διάλυση καί τήν ἀποθάρυνση πού παρατηρεῖται στίς γραμμές τῆς δεξιᾶς πτέρυγας τοῦ κόμματος, ἡ ἀριστερή του πτέρυγα τίς απόφυγε. Κι' αὐτό δέν εἶναι τυχαῖο : ἡ ἀσυνέπεια ἀρχῶν δέν μποροῦσε παρά νά συντελέσει στή διάλυση. Τά γεγονότα θά δείξουν ὁριστικά *στήν πράξη*, ποῦ καί πῶς ἔμεινε περισσότερη ὀργανωτική συνοχή, προλεταριακή ἀφοσίωση, μαρξιστική συνέπεια. Τέτιες διαφορές τίς λύνει ἡ ζωή, καί ὄχι τά λόγια, ὄχι οἱ ὑποσχέσεις, ὄχι οἱ ὅρκοι. Ἡ σύγχυση καί οἱ ταλαντεύσεις εἶναι γεγονός, καί τό γεγονός αὐτό ἀπαιτεῖ ἐξήγηση. Καί ἡ ἐξήγηση δέν μπορεῖ νά μήν εἶναι ἄλλη ἀπό τήν ἀνάγκη μιᾶς *νέας διαλογῆς*.

Ἄς ἐκφράσουμε τή σκέψη μας μέ μικρά παραδείγματα: μέ τή σύνθεση τοῦ «πληθυσμοῦ τῶν φυλακῶν» (ὅπως λένε οἱ δικηγόροι), μέ τή σύνθεση, δηλ., τοῦ κόσμου πού βρίσκεται στή φυλακή, στήν ἐξορία, στά κάτεργα καί στήν ἐμιγκράτσια γιά πολιτικούς λόγους. Γιατί ἡ σύνθεση αὐτή καθρεφτίζει πιστά τήν πραγματικότητα τοῦ χτές. Μήπως μπορεῖ νά ὑπάρξει ἀμφιβολία πώς τή σύνθεση τῶν «πολιτικῶν» πού κατοικοῦν σέ πολύ ἤ λιγότερο ἀπομακρυσμένα μέρη τή χαρακτηρίζει

τώρα ἡ τεράστια ποικιλία τῶν πολιτικῶν ἀπόψεων καί διαθέσεων, ἡ σύγχυση καί τό χάος; Ἡ ἐπανάσταση τράβηξε στήν πολιτική ζωή τόσο πλατιά στρώματα τοῦ λαοῦ, ἔβγαλε σχεδόν παντοῦ στήν ἐπιφάνεια τόσους τυχάρπαστους, τόσους «ἱππότες τῆς στιγμῆς», τόσους ἀρχάριους, πού ἦταν ἐντελῶς ἀναπόφευκτο πάρα πολλοί ἀπ' αὐτούς νά μήν ἔχουν μιά ὁποιαδήποτε ὁλοκληρωμένη κοσμοθεωρία. Μιά τέτια κοσμοθεωρία δέν μπορεῖς νά τήν ἀποκτήσεις μέσα σέ μερικούς μῆνες πυρετοῦ, καί ἡ μέση «διάρκεια ζωῆς» τῆς πλειοψηφίας τῶν ἐπαναστατικῶν στελεχῶν στήν πρώτη περίοδο τῆς ἐπανάστασής μας δέν ξεπερνάει, ἀσφαλῶς, τούς μερικούς μῆνες. Γιαυτό εἶναι ἐντελῶς ἀναπόφευκτη μιά νέα διαλογή μέσα ἀπό τά νέα στρώματα πού ἀνατάραξε ἡ ἐπανάσταση, μέσα ἀπό τίς νέες ὁμάδες, τούς νέους ἐπαναστάτες. Καί ἡ διαλογή αὐτή πραγματοποιεῖται. Λογουχάρη, ὁ ἐνταφιασμός τοῦ σοσιαλδημοκρατικοῦ κόμματος, πού γίνεται ἀπό μιά ὁλόκληρη σειρά μενσεβίκους, σημαίνει στήν οὐσία ὅτι αὐτοί οἱ ἀξιότιμοι κύριοι *θάβουν τόν ἑαυτό τους* σάν σοσιαλδημοκράτες. Ἐμεῖς σέ καμιά περίπτωση δέν πρέπει νά φοβόμαστε αὐτή τή διαλογή. Πρέπει νά τή χαιρετίσουμε, πρέπει νά τή βοηθᾶμε. Ἄς μιξοκλαῖνε οἱ μαλθακοί ἄνθρωποι πού ἐδῶ καί κεῖ θά φωνάζουν : πάλι ἀγώνας ! πάλι ἐσωτερικές προστριβές ! πάλι πολεμική ! Ἐμεῖς ἀπαντᾶμε : δίχως ἕναν διαρκῶς καινούργιο ἀγώνα δέν διαμορφώθηκε ποτέ καί πουθενά μιά πραγματικά προλεταριακή, ἐπαναστατική σοσιαλδημοκρατία. Καί δῶ, στή Ρωσία, μιά τέτια σοσιαλδημοκρατία διαμορφώνεται ἀκόμη καί στίς τωρινές δύσκολες στιγμές, καί *θά διαμορφωθεῖ*. Ἐγγύηση γι' αὐτό εἶναι καί ἡ ὅλη καπιταλιστική ἀνάπτυξη τῆς Ρωσίας, καί ἡ ἐπίδραση τοῦ διεθνοῦς σοσιαλισμοῦ σέ μᾶς, καί ἡ ἐπαναστατική τάση τῆς πρώτης ἐκστρατείας τῶν χρόνων 1905 - 1907.

Πρός τό συμφέρον αὐτῆς τῆς νέας διαλογῆς εἶναι ἀπαραίτητη μιά ἐντατική θεωρητική δουλιά. Ἡ «τρέχουσα στιγμή» στή Ρωσία εἶναι ἀκριβῶς τέτια, πού ἡ θεωρητική δουλιά τοῦ μαρξισμοῦ, τό βάθαιμα καί τό πλάταιμά της ὑπαγορεύονται ὄχι ἀπό τή διάθεση τούτων ἤ ἐκείνων τῶν προσώπων, ὄχι ἀπό τό πάθος ξεχωριστῶν ὁμάδων καί ἀκόμη, ὄχι μονάχα ἀπό τίς ἐξωτερικές ἀστυνομικές συνθῆκες πού καταδίκασαν πολλούς στήν ἀποχή ἀπό τήν «πρακτική», ἀλλά ἀπό τήν ὅλη ἀντικειμενική κατάσταση τῆς χώρας. Ὅταν οἱ μάζες ἀφομοιώνουν μιά νέα καί πρωτοείδωτα πλούσια πείρα ἄμεσης ἐπαναστατι-

κῆς πάλης, τότε ἡ θεωρητική πάλη γιά τήν ἐπαναστατική κοσμοθεωρία, δηλ. γιά τόν ἐπαναστατικό μαρξισμό, γίνεται σύνθημα τῆς ἡμέρας. Γιαυτό ὁ ἐργάτης τῆς Πετρούπολης ἔχει χίλιες φορές δίκιο, ὅταν ὑπογραμμίζει τήν ἀνάγκη νά βαθύνει ἡ σοσιαλιστική προπαγάνδα, τήν ἀνάγκη νά γίνει ἐπεξεργασία τῶν νέων ζητημάτων, τήν ἀνάγκη νά ἐνθαρυνθοῦν μέ κάθε τρόπο καί ν' ἀναπτυχθοῦν οἱ ὅμιλοι πού διαμορφώνουν ἀπό τούς ἴδιους τούς ἐργάτες πραγματικούς σοσιαλδημοκράτες, σοσιαλδημοκράτες καθοδηγητές τῶν μαζῶν. Ἐδῶ ὁ ρόλος τῶν κομματικῶν *πυρήνων*,—πού καί μόνο ἡ ὑπόμνησή τους κάνει τούς Ντάν καί Σία νά τούς πιάνει ἐπιληψία, — εἶναι ἐξαιρετικά μεγάλος, καί οἱ μισητοί γιά τούς ὀπορτουνιστές διανοούμενους «ἐπαγγελματίες ἐπαναστάτες» καλοῦνται νά παίξουν ἕνα νέο ἀποδοτικό ρόλο.

Μά κι' ἐδῶ, ὁ Μιχαήλ Τόμσκι, ὑποστηρίζοντας μιά ἀπόλυτα σωστή ἰδέα, πέφτει ὥς ἕνα βαθμό στήν ἄλλη ἄκρη. Ἔτσι, ἔχει ἄδικο λ.χ., ὅταν ἀπό τόν κατάλογο τῶν «σοβαρῶν ζητημάτων» ἀποκλείει τή μελέτη τῆς τρίχρονης πείρας τῆς ἐπανάστασης, τή μελέτη τῶν πρακτικῶν διδαγμάτων τοῦ ἄμεσου ἀγώνα τῶν μαζῶν, τήν ἐξαγωγή τῶν συμπερασμάτων ἀπό τήν ἐπαναστατική-πολιτική ζύμωση κ.ἄ. Ἐδῶ, πιθανότατα, πρόκειται ἀκόμη καί γιά ἁπλή παράλειψη στήν ἔκθεση τοῦ ἐπιστολογράφου, εἴτε γιά ἐπιμέρους λάθη πού προέκυψαν ἀπό τήν ἀνάγκη νά γραφτεῖ ἡ ἔκθεση αὐτή στά γρήγορα. Αὐτή ἡ μελέτη, αὐτή ἡ ἐξαγωγή τῶν συμπερασμάτων μπροστά σέ ὅσο τό δυνατό πιό πλατιούς κύκλους ἐργατῶν εἶναι πολύ πιό σπουδαία ἀπό τό ζήτημα τῶν «τοπικῶν δικαστηρίων», τῆς «τοπικῆς αὐτοδιοίκησης» καί τίς ἄλλες παρόμοιες «μεταρυθμίσεις» στή στολιπινική Ρωσία, γιά τίς ὁποῖες ἀρέσκονται νά φλυαροῦν οἱ γραφειοκράτες καί οἱ φιλελεύθεροι. Τέτιες «μεταρυθμίσεις» στίς συνθῆκες τῆς μαυροεκατονταρχίτικης Δούμας καί τῆς μαυροεκατονταρχίτικης ἀπολυταρχίας, εἶναι ἀναπόφευκτα καταδικασμένες νά καταλήξουν σέ κωμωδία.

Ὡστόσο ὁ Μιχαήλ Τόμσκι ἔχει ἀπόλυτα δίκιο, ὅταν ἐξεγείρεται ἀποφασιστικά ἐνάντια στήν «ἐφεύρεση συνθημάτων» γενικά, καί εἰδικά ἐνάντια σέ τέτια συνθήματα, σάν τό «κάτω ἡ Δούμα» ἤ «κάτω ἡ ὁμάδα». Ἔχει χίλιες φορές δίκιο, ὅταν σ' αὐτό τό «πελάγωμα» ἀντιπαραθέτει τή συνεπή σοσιαλδημοκρατική δουλιά ὀργάνωσης, προπαγάνδας καί ζύμωσης γιά τό δυνάμωμα τοῦ σοσιαλδημοκρατικοῦ κόμματος, γιά τό δυνάμωμα τῶν παραδόσεών του, πού εἶναι μισητές στούς ὀπορτου-

νιστές, γιά τή διατήρηση τῆς συνέχειας στή δουλιά, γιά τό πλάταιμα καί τή σταθεροποίηση τῆς ἐπιροῆς *αὐτοῦ* τοῦ κόμματος, τοῦ *παλιοῦ* κόμματος (ἀγανακτεῖστε, συντάκτες τῆς «Γκόλος» τῶν ὀπορτουνιστῶν!) πάνω στίς προλεταριακές μάζες.

Ἐδῶ περνᾶμε στό γράμμα τοῦ ἐργάτη τῆς Μόσχας καί στήν κριτική τοῦ κεντρικοῦ σημείου αὐτοῦ τοῦ γράμματος, δηλ. τοῦ περιβόητου «ὀτζοβισμοῦ». Ἐμεῖς γράψαμε ἤδη ἐπανειλημμένα στήν «Προλετάρι» κατά τοῦ ὀτζοβισμοῦ, ἀρχίζοντας ἀπό τότε πού ἡ μειοψηφία τῶν μπολσεβίκων στή συνδιάσκεψη τῆς Μόσχας ὑπόβαλε τό γνωστό σχέδιο ἀπόφασης πάνω σ' αὐτό τό ζήτημα (βλ. «Προλετάρι», ἀρ. φύλ. 31). Τώρα ἔχουμε μπροστά μας, ἐξονόματος καί πάλι τῆς μειοψηφίας τῶν μπολσεβίκων τῆς Μόσχας, μιά πρώτη προσπάθεια συστηματικῆς θεμελίωσης τοῦ ὀτζοβισμοῦ. Ἄς δοῦμε ἀπό κοντά αὐτή τή θεμελίωση.

Ὁ σύντροφος ὀτζοβιστής ξεκινάει ἀπό τή σωστή προϋπόθεση ὅτι τά ἀντικειμενικά καθήκοντα τῆς ἀστικοδημοκρατικῆς ἐπανάστασης στή Ρωσία δέν ἔχουν λυθεῖ, ὅτι «ἡ ἐπανάσταση δέν ἐκμηδενίστηκε». Ἀπ' αὐτή ὅμως τή σωστή προϋπόθεση βγάζει λαθεμένα συμπεράσματα. «Σέ τί πρέπει νά προσαρμοστεῖ τό κόμμα μας,— ρωτάει,— στά χρόνια τῆς στασιμότητας εἴτε στή νέα κοινωνική ἄνοδο;». Ἐδῶ πιά ἀρχίζει τό λάθος. Ἀπό τό γεγονός ὅτι ἡ ἐπανάσταση δέν ἐκμηδενίστηκε ἀπορέει τό ἀναπόφευκτο μιᾶς νέας ἀστικοδημοκρατικῆς ἀνόδου, καί τίποτε ἄλλο. Ἀπό τό γεγονός αὐτό δέν βγαίνει οὔτε πώς ἡ ἄνοδος αὐτή θά εἶναι μιά *ὁλοκληρωτική* ἐπανάληψη τῆς παλιᾶς διάταξης τῶν στοιχείων τῆς ἀστικῆς δημοκρατίας (γιά τήν ἀναδιάταξη μπορεῖ ν' ἀπαιτηθεῖ περισσότερος χρόνος ἀπό ὅσο θά ἐπιθυμούσαμε ἐμεῖς καί ὁ ἀντίπαλός μας), οὔτε ὅτι εἶναι ἀδύνατη μιά «κοινωνική ἄνοδος» (θά ἔπρεπε νά ποῦμε: ἐπαναστατική ἄνοδος) ἔπειτα, ἄς ὑποθέσουμε, ἀπό *ἕνα χρόνο* στασιμότητας. Περάσαμε ὄχι λιγότερο ἀπό ἕνα χρόνο στασιμότητας, στασιμότητα περνᾶμε καί τώρα. Ὁ σύντροφος ὀτζοβιστής παραδέχεται καί ὁ ἴδιος ὅτι «εἶναι δύσκολο καί μάλιστα ἀδύνατο ν' ἀποφανθοῦμε ποιά *θά εἶναι* ἡ ἐξωτερική ἀφορμή πού *θά βάλει σέ κίνηση*... τίς μάζες». Κάτι περισσότερο. Καλώντας τό κόμμα «νά προσαρμόσει τήν τακτική μας καί τήν ὀργάνωσή μας ἀκριβῶς σ' αὐτή (τήν ἐπανάσταση, δηλ. τήν ἐπαναστατική ἄνοδο), καί ὄχι στή σάπια πολιτική στιγμή πού περνᾶμε», ὁ ἴδιος ἐπιστολογράφος προτείνει

ν' ἀνασυγκροτήσουμε τήν ὀργάνωση κατά τρόπο προσαρμοσμένο στή σάπια στιγμή, στίς λυσσασμένες ἀστυνομικές διώξεις, στό ἀδύνατο τῶν ἀπευθείας καί ἄμεσων ἐπαφῶν τῶν ἐπιτροπῶν μέ τίς ἐργατικές μάζες. Δέν ὑπάρχει ἀμφιβολία πώς σέ συνθῆκες ἀνόδου ὁ ἐπιστολογράφος δέν θά πρότεινε ἕνα τέτιο ὀργανωτικό σχέδιο, δέν θά τό πρόβαλε στήν πρώτη γραμμή. Συνεπῶς, αὐτός ὁ ἴδιος *στήν πράξη* ἀνασκευάζει τόν τρόπο πού ὁ ἴδιος τοποθέτησε τό ζήτημα, καί μέ τήν *πρακτική* του ἐπιφέρει διορθώσεις στίς *θεωρίες* του. Αὐτό ἔγινε, γιατί δέν ἀνάπτυξε σωστά τή θεωρητική προϋπόθεση. Ἀπό τό γεγονός ὅτι μιά νέα ἄνοδος εἶναι ἀναπόφευκτη ἀπορέει ἡ ἀνάγκη νά διατηρήσουμε καί τό παλιό πρόγραμμα καί τά παλιά ἐπαναστατικά συνθήματα ὅλης τῆς δουλιᾶς μας μέσα στίς μάζες, ἡ ἀνάγκη νά προετοιμάσουμε συστηματικά τό κόμμα καί τίς μάζες γιά τίς νέες ἐπαναστατικές μάχες. Ἀπό δῶ ὅμως δέν βγαίνει ὅτι ἦρθε κιόλας ἡ ἄνοδος εἴτε δέν ἦρθε ἀκόμη, ἄν πρέπει «νά προσαρμοστοῦμε» στήν ἀρχή τῆς ἀνόδου ἤ στό ἀποκορύφωμά της. Καί τό 1897 καί τό 1901, καί στίς ἀρχές τοῦ 1905 ἦταν ἀπόλυτα σωστή ἡ θέση πώς εἶναι ἀναπόφευκτη μιά νέα ἐπαναστατική ἄνοδος (ὕστερα ἀπό τίς ἀδύναμες ἀνόδους στίς ἀρχές τῆς 7ης καί στά τέλη τῆς 8ης δεκαετίας), σ' αὐτές ὅμως τίς τρεῖς περιόδους οἱ ἐπαναστάτες σοσιαλδημοκράτες ἤξεραν νά προσαρμόζουν τήν τακτική τους στίς διαφορετικές συνθῆκες ἀνάπτυξης τῆς κρίσης. Τό 1897 ἀπορίπταμε τό «σχέδιο» τῆς γενικῆς ἀπεργίας σάν ἀερολογία, καί εἴχαμε δίκιο. Τό 1901 δέν βάζαμε τό σύνθημα τῆς ἐξέγερσης στήν ἡμερήσια διάταξη. Ὕστερα ἀπό τίς 9 τοῦ Γενάρη 1905 ἡ ἐπαναστατική σοσιαλδημοκρατία ἔβαλε σωστά καί τό σύνθημα αὐτό καί τή μαζική ἀπεργία στήν ἡμερήσια διάταξη. Μέ τοῦτο δέν θέλουμε καθόλου νά ποῦμε πώς ἡ νέα ἄνοδος θά εἶναι ὑποχρεωτικά (ἤ τουλάχιστο: «πιθανόν») τό ἴδιο ἀργή. Ἀντίθετα, ὅλα τά στοιχεῖα καί ὅλη ἡ πείρα τῶν ἐπαναστάσεων τῆς Εὐρώπης μᾶς ἐπιβάλλουν ν' ἀναμένουμε ἕνα ρυθμό ἀσύγκριτα πιό γοργό ἀπό ὅτι στά 1897 - 1905. Ὅμως τό γεγονός ὅτι στίς διάφορες *περιόδους* τῆς ἀνόδου οἱ ἐπαναστάτες σοσιαλδημοκράτες πρόβαλλαν *πάντα* σέ πρώτη γραμμή διαφορετικά ἐπίκαιρα συνθήματα, παραμένει γεγονός. Τό λάθος τοῦ σ. ὀτζοβιστῆ εἶναι ὅτι ξεχνάει αὐτή τήν πείρα τῆς ἐπαναστατικῆς σοσιαλδημοκρατίας.

Σέ συνέχεια, ὁ σ. ὀτζοβιστής περνώντας στήν ὁμάδα μας τῆς Δούμας, ἀρχίζει ἀπό τήν προϋπόθεση : «Τό φυσικό ἐπι-

στέγασμα τοῦ κόμματος, ὁ διπλωματικός, μποροῦμε νά ποῦμε, ἀντιπρόσωπός του εἶναι ἡ ὁμάδα τῆς Δούμας». Αὐτό δέν εἶναι σωστό. Ὁ ἐπιστολογράφος μεγαλοποιεῖ τή σημασία καί τό ρόλο τῆς ὁμάδας. Ὁ ἐπιστολογράφος ὑπερεκτιμᾶ κατά μενσεβίκικο τρόπο τό ρόλο αὐτό· δέν ἔχουν ἄδικο, φαίνεται, ὅταν λένε ὅτι τά ἄκρα συναντοῦνται ! Οἱ μενσεβίκοι, μέ τήν ἀντίληψη ὅτι ἡ ὁμάδα εἶναι τό «ἐπιστέγασμα» τοῦ κόμματος, συμπεραίνουν ὅτι εἶναι ἀνάγκη νά προσαρμόσουμε τό κόμμα στήν ὁμάδα. Οἱ ὀτζοβιστές, μέ τήν ἀντίληψη ὅτι ἡ ὁμάδα εἶναι τό «ἐπιστέγασμα» τοῦ κόμματος, συμπεραίνουν ὅτι εἶναι ὀλέθριο γιά τό κόμμα ἕνα τέτιο κακό «ἐπιστέγασμα». Ἡ προϋπόθεση εἶναι λαθεμένη καί στούς πρώτους καί στούς δεύτερους. Ἡ ἐπαναστατική σοσιαλδημοκρατία ποτέ καί κάτω ἀπό ὁποιεσδήποτε συνθῆκες, ἀκόμη καί στίς συνθῆκες τῆς πιό «ἰδανικῆς» ἀστικῆς λαοκρατικῆς δημοκρατίας, δέν θά δεχτεῖ ν' ἀναγνωρίσει τήν κοινοβουλευτική της ὁμάδα οὔτε σάν τό «φυσικό ἐπιστέγασμα» τοῦ κόμματος, οὔτε σάν τόν «διπλωματικό ἀντιπρόσωπό» *του*. Αὐτή ἡ ἀντίληψη εἶναι ριζικά λαθεμένη. Ἐμεῖς δέν στέλνουμε τούς βουλευτές στά ἀστικά καί στά ἀστικο-μαυροεκατονταρχίτικα ἀντιπροσωπευτικά σώματα γιά νά κάνουν διπλωματία, ἀλλά γιά μιά βοηθητική κομματική δράση εἰδικῆς μορφῆς, γιά ζύμωση καί προπαγάνδα ἀπό ἕνα ἰδιαίτερο βῆμα. Ἀκόμη καί σέ περίπτωση ἑνός «ἰδανικοῦ» δημοκρατικοῦ ἐκλογικοῦ συστήματος ἡ κοινοβουλευτική ὁμάδα τοῦ ἐργατικοῦ κόμματος θά φέρει πάντα πάνω της ὁρισμένα ἴχνη τῆς ἐπίδρασης τῶν γενικῶν ἀστικῶν ἐκλογικῶν συνθηκῶν, λογουχάρη, θά εἶναι πάντα πιό «διανοουμενίστικη» ἀπ' ὅ,τι τό κόμμα στό σύνολό του καί γιαυτό ποτέ δέν πρόκειται ν' ἀναγνωρίσουμε τήν ὁμάδα σάν «ἐπιστέγασμα» τοῦ κόμματος. Ἡ ὁμάδα δέν εἶναι τό γενικό ἐπιτελεῖο (ἄν ἐπιτρέπεται παράλληλα μέ τή «διπλωματική» παρομοίωση τοῦ ἐπιστολογράφου νά χρησιμοποιήσουμε μιά «στρατιωτική» παρομοίωση), ἀλλά μᾶλλον ἕνα ἀπόσπασμα σαλπιγκτῶν στή μιά περίπτωση καί ἀνιχνευτῶν στήν ἄλλη ἤ μιά ἀπό τίς ὀργανώσεις κάποιου βοηθητικοῦ «ὅπλου».

Ὁ σ. ὀτζοβιστής μετάτρεψε τήν ὁμάδα ἀπό *ἐπικουρική κομματική ὀργάνωση* σέ «ἐπιστέγασμα» τοῦ κόμματος ἔτσι πού, *μεγαλοποιώντας* τή σημασία τῆς ὁμάδας, νά προσδόσει ἕνα ριζικά λαθεμένο χαρακτήρα στή δράση τοῦ ἀποσπάσματός μας πού στάλθηκε στήν ἀστική-μαυροεκατονταρχίτικη Δούμα.

Ἴσως ὅμως καί νά μήν ἐπέμενε ὁ ἐπιστολογράφος σ' αὐτό

τό «ἐπιστέγασμα». Σέ ἄλλο σημεῖο τοῦ ἄρθρου του ὁ ἴδιος λέει σωστά: «Ἕνας ἀπό τούς κύριους λόγους πού ἔσπρωξαν τό κόμμα νά πάρει μέρος στίς ἐκλογές ἦταν ἡ σταθερή ἐλπίδα σχετικά μέ τό ρόλο τοῦ βήματος τῆς Δούμας ἀπό ἄποψη προπαγάνδας καί ζύμωσης». Αὐτό εἶναι σωστό, καί ἡ ἀντίρηση τοῦ ἐπιστολογράφου σ' αὐτή τή σωστή θέση δείχνει πολύ παραστατικά πόσο ἔχει ἄδικο: «Ἡ πραγματικότητα, ὡστόσο, ἔδειξε, γράφει, ὅτι ἡ ζύμωση στήν ΙΙΙ Δούμα εἶναι ἴση μέ τό μηδέν, πρῶτο, ἐξαιτίας τῆς σύνθεσης τῆς ἴδιας τῆς ὁμάδας, δεύτερο, ἐξαιτίας, τῆς ἀπόλυτης ἀδιαφορίας τῶν μαζῶν γιά ὅλα ὅσα γίνονται μέσα στούς τοίχους τῶν ἀνακτόρων τῆς Ταυρίδας».

Ἄς ἀρχίσουμε ἀπό τό τέλος τήν ἀνάλυση αὐτῆς τῆς θέσης πού εἶναι ἐξαιρετικά πλούσια σέ λάθη. Ἡ ζύμωση εἶναι ἴση μέ τό μηδέν, *ἐξαιτίας* τῆς ἀπόλυτης ἀδιαφορίας τῶν μαζῶν γιά ὅλα ὅσα γίνονται στή Δούμα. Τί εἶναι αὐτό; Πῶς γίνεται αὐτό; Δηλαδή, βγαίνει ὅτι, σύμφωνα μ' αὐτή τήν τερατώδη λογική, θά χρειαστεῖ «ν' ἀνακαλέσουμε» ὄχι τήν ὁμάδα, μά τίς «μάζες» γιά τήν «ἀδιαφορία» τους! Γιατί ἡ Δούμα ἐφαρμόζει, κι' αὐτό τό ξέρουμε ὅλοι μας, πολιτική τῆς ἀπολυταρχίας, πολιτική τῆς ὑποστήριξης τοῦ τσαρισμοῦ ἀπό τόν μαυροεκατονταρχίτη τσιφλικά καί ἀπό τό μεγάλο καπιταλιστή-ὀχτωβριστή, πολιτική λακεδισμοῦ ἀπέναντι στόν τσαρισμό ἀπό μέρους τοῦ φιλελεύθερου πολυλογᾶ-καντέτου. Τό νά εἶναι κανείς ἀδιάφορος «γιά ὅλα ὅσα γίνονται μέσα στούς τοίχους τῶν ἀνακτόρων τῆς Ταυρίδας» σημαίνει ὅτι εἶναι ἀδιάφορος ἀπέναντι στήν ἀπολυταρχία, ἀπέναντι σ' ὅλη τήν ἐσωτερική καί ἐξωτερική πολιτική τῆς ἀπολυταρχίας! Ἔχουμε καί πάλι ἕνα συλλογισμό τοῦ ἐπιστολογράφου σύμφωνα μέ τό πνεῦμα τοῦ μενσεβικισμοῦ, ἀλλά ἀπό τήν ἀνάποδη. «Ἄν οἱ μάζες εἶναι ἀδιάφορες, τότε καί οἱ σοσιαλδημοκράτες πρέπει νά εἶναι ἀδιάφοροι». Μά ἐμεῖς εἴμαστε τό κόμμα, *πού ὁδηγεῖ* τίς μάζες στό *σοσιαλισμό,* καί δέν γίνεται καθόλου οὐρά τῆς κάθε στροφῆς ἤ πτώσης τῶν διαθέσεων τῶν μαζῶν. Ὅλα τά σοσιαλδημοκρατικά κόμματα δοκίμασαν κατά καιρούς τήν ἀπάθεια τῶν μαζῶν εἴτε τίς εἶδαν νά παρασύρονται ἀπό κάποιο λάθος, ἀπό κάποια μόδα (ἀπό τό σωβινισμό, τόν ἀντισημιτισμό, τόν ἀναρχισμό, τόν μπουλανζισμό[124] κτλ.), μά ποτέ οἱ συνεπεῖς ἐπαναστάτες σοσιαλδημοκράτες δέν ὑποτάσσονται στήν κάθε στροφή τῶν διαθέσεων τῶν μαζῶν. Μποροῦμε καί πρέπει νά ἐπικρίνουμε τήν κακή πολιτική τῶν σοσιαλδημοκρατῶν στήν

ΙΙΙ Δούμα, ὅταν αὐτοί ἀκολουθοῦν ἐκεῖ μιά κακή πολιτική, μά τό νά λέει κανείς πώς ἡ ζύμωση εἶναι ἴση μέ τό μηδέν, *ἐξαιτίας* τῆς ἀπόλυτης ἀδιαφορίας τῶν μαζῶν, σημαίνει ὅτι δέν σκέπτεται σοσιαλδημοκρατικά.

Ἤ μήπως ἡ «ἀπόλυτη ἀδιαφορία τῶν μαζῶν» δέν σημαίνει ἀδιαφορία ἀπέναντι στήν πολιτική τοῦ τσαρισμοῦ γενικά; Μήπως δηλαδή οἱ μάζες πού εἶναι ἀδιάφορες γιά ὅλα ὅσα γίνονται μέσα στούς τοίχους τῆς Δούμας, *δέν εἶναι ἀδιάφορες* ὅταν συζητιέται, ἄς ποῦμε, τό ζήτημα τῶν διαδηλώσεων, τῶν νέων ἀπεργιῶν, τῆς ἐξέγερσης, τῆς ἐσωτερικῆς ζωῆς τῶν ἐπαναστατικῶν κομμάτων γενικά καί τοῦ σοσιαλδημοκρατικοῦ κόμματος εἰδικά; Τό δυστύχημα γιά τόν ἐπιστολογράφο εἶναι ἀκριβῶς ὅτι αὐτός, ὅπως φαίνεται, ἔτσι καί σκέπτεται, μά εἶναι *ὑποχρεωμένος* νά μή λέει καθαρά ἕνα τόσο φανερό παραλογισμό! Ἄν θά μποροῦσε πραγματικά νά πεῖ καί ν' ἀποδείξει πώς στίς μάζες δέν ὑπάρχει τούτη τή στιγμή οὔτε ἡ ἐλάχιστη ἀδιαφορία πρός τήν πολιτική γενικά, ἀλλά ἀντίθετα ὑπάρχει πολύ πιό ζωηρό ἐνδιαφέρον γιά τίς πιό ἔντονες μορφές τῆς πολιτικῆς, τότε τό ζήτημα θά ἔμπαινε, βέβαια, διαφορετικά. Ἄν, ἀντί γιά ἕνα χρόνο κάλμας, κατάπτωσης καί ἐξάρθρωσης ὅλων τῶν σοσιαλδημοκρατικῶν καί ὅλων τῶν ἐργατικῶν ὀργανώσεων, εἴχαμε ἕνα χρόνο ἔκδηλου ἐνδιαφέροντος τῶν μαζῶν ἀκριβῶς γιά τίς ἄμεσα ἐπαναστατικές μορφές πάλης, τότε πρῶτοι ἐμεῖς θά ἀναγνωρίζαμε ὅτι κάναμε λάθος. Γιατί τό νά τάσσεται κανείς γενικά καί πάντα ὑπέρ τῆς συμμετοχῆς στό κάθε ἀντιπροσωπευτικό σῶμα, ἄσχετα ἀπό τίς συνθῆκες τῆς ἐπαναστατικῆς στιγμῆς, αὐτό μποροῦν νά τό κάνουν μονάχα οἱ «κοινοβουλευτικοί κρετινιστές» τοῦ μενσεβικισμοῦ, πού κλείνουν ὑποκριτικά τά μάτια μπροστά στήν πείρα τῆς δράσης τοῦ Μάρξ, τοῦ Λασάλ, τοῦ Λῆμπκνεχτ στίς ἐπαναστατικές περιόδους. Τό ζήτημα τῆς συμμετοχῆς στήν ΙΙΙ Δούμα εἴτε τοῦ μποϋκοταρίσματός της, ὅπως καί κάθε πολιτικό ζήτημα, οἱ μαρξιστές εἶναι ὑποχρεωμένοι νά τό βάζουν *συγκεκριμένα* κι' ὄχι ἀφηρημένα, παίρνοντας ὑπόψη *ὅλη* τήν ἐπαναστατική κατάσταση στό σύνολό της, καί νά μήν ξεκινοῦν μόνο ἀπό τόν ἐξαιρετικά φτωχό συλλογισμό: «ἐφόσον ὑπάρχει ἀντιπροσώπευση, τότε πρέπει ν' ἀντιπροσωπευόμαστε». Ἕνα ζωηρό ἐνδιαφέρον τῶν μαζῶν γιά τήν πολιτική θά σήμαινε ὅτι ὑπάρχουν ἀντικειμενικές συνθῆκες πού προκαλοῦν τήν ἀναπτυσσόμενη κρίση, δηλ. θά σήμαινε ὅτι ὑπάρχει κιόλας μιά ορισμένη ἄνοδος καί, μέ μιά ὁρισμένη ὁρμή αὐτῆς τῆς ἀνόδου,

οἱ διαθέσεις τῶν μαζῶν θά ἐκφράζονταν ἀναπόφευκτα στή *μαζική δράση*.

Σχετικά μέ τό τελευταῖο αὐτό ζήτημα ὁ σ. ὀτζοβιστής κάνει ὁ ἴδιος τήν παρακάτω ὁμολογία: «ἡ κάθε ἀλλαγή τῆς δράσης της (τῆς ὁμάδας) συνδέεται στενά μέ τήν ἀλλαγή τοῦ καθεστῶτος, στό ὁποῖο ἐμεῖς δέν μποροῦμε σήμερα νά ἐπιδράσουμε...». Γιατί ὁ σ. ὀτζοβιστής θεωρεῖ ὅτι ἐμεῖς ὄχι μονάχα δέν μποροῦμε ν' ἀλλάξουμε σήμερα τό καθεστώς, ἀλλά οὔτε καί *νά ἐπιδράσουμε* πάνω του; Προφανῶς, γιατί, σάν σοσιαλδημοκράτης, ἔχει ὑπόψη του ἀποκλειστικά καί μόνο τή δράση τῶν μαζῶν τοῦ προλεταριάτου, καί μιά τέτια δράση τή θεωρεῖ *σήμερα* ἀδύνατη, καί τίς συζητήσεις γύρω ἀπ' αὐτήν ἀερολογία. Κοιτάξτε ὅμως πῶς «φορτώνει τά σφάλματά του σέ ἄλλον», πῶς δηλ. τό ἐπιχείρημα πού στρέφεται ἐνάντια στόν ὀτζοβισμό, τό στρέφει ἐνάντια σέ μᾶς:

«*Γκρεμίστε*, — γράφει ὁ σ. ὀτζοβιστής, — τούς ἀστυνομικούς φραγμούς, πού χωρίζουν τούς βουλευτές ἀπό τίς μάζες, ὑποχρεῶστε τήν ὁμάδα νά ἐκδηλώνεται πιό ἔντονα καί καθαρά, μέ μιά λέξη, συγχωνέψτε ὀργανωτικά τή δουλιά της μέ τή ζωή τοῦ προλεταριάτου, τότε οἱ ἐργάτες, ἴσως, ν' ἀναγνωρίσουν σ' αὐτήν θετικές πλευρές. Ἐπειδή ὅμως κάθε ἀλλαγή τῆς δράσης της συνδέεται στενά μέ τήν ἀλλαγή τοῦ καθεστῶτος, στό ὁποῖο ἐμεῖς δέν μποροῦμε σήμερα νά ἐπιδράσουμε, γιαυτό εἴμαστε ὑποχρεωμένοι νά ἐγκαταλείψουμε κάθε σκέψη σχετικά μέ τό πλάταιμα καί τό βάθαιμα τῆς δουλιᾶς τῆς ὁμάδας» !..

Ἄν τό πλάταιμα καί τό βάθαιμα τῆς δουλιᾶς τῆς ὁμάδας καθορίζονται ἀπό τό «γκρέμισμα τῶν ἀστυνομικῶν φραγμῶν», τότε γιατί τό συμπέρασμα λέει: «ἐγκαταλεῖψτε τή σκέψη γιά τήν καλυτέρευση τῆς ὁμάδας», καί ὄχι ἐγκαταλεῖψτε τή σκέψη γιά τό γκρέμισμα τῶν ἀστυνομικῶν φραγμῶν;; Ὁ ἐπιστολογράφος δείχνει μεγάλη ἔλλειψη λογικῆς, καί τό συλλογισμό του πρέπει νά τόν διορθώσουμε ἔτσι: χρειάζεται μιά ἀκούραστη δουλιά γιά τή βελτίωση ὅλης τῆς κομματικῆς δράσης καί ὅλης τῆς σύνδεσης τοῦ κόμματος μέ τή μάζα, πράγμα πού θά ἔχει σάν ἀναπόφευκτο ἀποτέλεσμα καί τό γκρέμισμα τῶν ἀστυνομικῶν φραγμῶν γενικά καί εἰδικά τό δυνάμωμα τῆς κομματικῆς ἐπαφῆς μέ τήν ὁμάδα, τῆς κομματικῆς ἐπίδρασης στήν ὁμάδα. Ὁ ἐπιστολογράφος σάν νά ζητάει ἀπό μᾶς, τούς ἀντιοτζοβιστές, νά «γκρεμίσουμε» *ἐμεῖς* «τούς ἀστυνομικούς φραγμούς», καί τότε, ἴσως νά συμφωνήσει νά ἐγκαταλείψει τόν ὀτζοβισμό. Ἀλλά δέν εἶναι μήπως φανερό ὅτι ἔτσι ἀναποδο-

γυρίζει τήν πραγματική σχέση καί ἀλληλοεξάρτηση τῶν πολιτικῶν φαινομένων; Ἴσως — θά ποῦμε ἐμεῖς — νά εἴχατε δίκιο, σύντροφε ὀτζοβιστή, ἄν ἡ μάζα θά μποροῦσε «σήμερα» ὄχι μόνο «νά ἐπιδράσει πάνω στό καθεστώς» (ἡ κάθε πετυχημένη πολιτική ἐκδήλωση ἐπιδρᾶ πάνω στό καθεστώς), μά καί νά γκρεμίσει τούς φραγμούς, δηλ. ἄν θά μποροῦσε ἡ μάζα νά γκρεμίσει *σήμερα* τούς φραγμούς τῆς ΙΙΙ Δούμας, τότε θά ἦταν, ἴσως, ἀνώφελο νά στείλει ἡ ἐπαναστατική σοσιαλδημοκρατία ἕνα ἀπόσπασμά της σ' αὐτή τή Δούμα. Ἴσως. Μά σεῖς ὁ ἴδιος λέτε ὅτι τέτιο πράγμα δέν συμβαίνει. Σεῖς ὁ ἴδιος συμφωνᾶτε ὅτι κάτω ἀπό τίς σημερινές συνθῆκες χρειάζεται ἀκόμη μιά σοβαρή καί ἐπίμονη προπαρασκευαστική δουλιά γιά τή μετατροπή αὐτῆς τῆς δυνατότητας σέ πραγματικότητα.

«Ἡ σύνθεση τῆς ὁμάδας», — λέτε. Ἄν ἡ ἀνάκληση προτεινόταν γιά τήν *ἀλλαγή* τῆς σύνθεσης τῆς ὁμάδας, τότε αὐτό τό ἐπιχείρημα θά ἄξιζε νά ἐξετασθεῖ ἀπό τήν ἄποψη τοῦ ἄν θά βελτιωθεῖ ἡ σύνθεση μέ τίς νέες ἐκλογές, ὕστερα ἀπό τήν παραίτηση τῆς τωρινῆς ὁμάδας. Μά ὁ ἐπιστολογράφος δέν ἔχει ὑπόψη του τίποτε τό παρόμοιο. Αὐτός θέλει ὄχι μονάχα ν' ἀνακαλέσουμε τήν ὁμάδα τῆς Δούμας, μά νά παραιτηθοῦμε γενικά ἀπό κάθε ἀντιπροσώπευση τῶν σοσιαλδημοκρατῶν στήν ΙΙΙ Δούμα, χαρακτηρίζοντας τή συμμετοχή σ' αὐτήν λάθος. Καί ἀπό αὐτήν τήν ἄποψη ἡ αἰτιολόγηση τοῦ ὀτζοβισμοῦ μέ τή «σύνθεση τῆς ὁμάδας», εἶναι ἡ πιό ἀσυγχώρητη γιά ἕνα σοσιαλδημοκράτη λιποψυχία καί λιγοπιστία. Τό κόμμα μας πέτυχε ὥστε οἱ μαυροεκατονταρχίτες ἀναγκάστηκαν νά ἐκλέξουν ἀπό τούς ἐργάτες ἐκλέκτορες τούς κομματικούς μας ὑποψήφιους, τούς σοσιαλδημοκράτες. Γιατί λοιπόν πρέπει νά δεχτοῦμε πώς δέν θά μπορέσουν αὐτοί οἱ κομματικοί ἐργάτες νά ἐκθέσουν μέ ἁπλό καί καθαρό τρόπο τό σοσιαλισμό τους ἀπό τό βῆμα τῆς Δούμας; Πρέπει λοιπόν νά τά διπλώσουμε ὕστερα ἀπό κάμποσους μῆνες ἀγώνα κατά τῶν ἀστῶν «συμβουλάτορων»[125] (βλ. τή θαυμάσια περιγραφή τοῦ κακοῦ πού προξένησαν αὐτοί, στό γράμμα σχετικά μέ τήν ὁμάδα, πού δημοσιεύεται σ' αὐτό τό φύλλο); Πρέπει λοιπόν ν' ἀναγνωρίσουμε ὅτι τό κόμμα μας εἶναι ἀνίκανο νά παρουσιάσει στήν περίοδο τῆς προσωρινῆς κάλμας καί στασιμότητας ἐργάτες - σοσιαλδημοκράτες πού νά ξέρουν ν' ἀναπτύσσουν δημόσια τό σοσιαλισμό τους; Αὐτό δέν εἶναι πολιτική, μά νευρικότητα. Φυσικά, περισσότερο ἀπ' ὅλους φταίει ἡ ἴδια ἡ ὁμάδα μας τῆς Δούμας, γιατί ἀκριβῶς μέ τά σοβαρά της λάθη

καί μόνο μ' αὐτά τά λάθη ὁδηγεῖ τή δυσαρέσκεια ἐνάντιά της ὥς τόν ὀτζοβισμό. Μά ἐμεῖς δέν θ' ἀφήσουμε τή δικαιολογημένη δυσαρέσκεια νά μᾶς παρασύρει σέ μιά λαθεμένη πολιτική. Ὄχι. Ἐμεῖς πρέπει νά δουλέψουμε καί θά δουλέψουμε ἐπίμονα καί πεισματικά γιά τήν προσέγγιση τοῦ κόμματος μέ τήν ὁμάδα, γιά τήν καλυτέρευση τῆς ὁμάδας. Δέν θά ξεχάσουμε ὅτι στήν πείρα τῆς διεθνοῦς σοσιαλδημοκρατίας ὑπάρχουν παραδείγματα πολύ πιό μακρόχρονης καί ὀξύτερης πάλης τῆς ὁμάδας μέ τό κόμμα, ἀπ' ὅ,τι σέ μᾶς στήν περίοδο τῆς ΙΙΙ Δούμας. Θυμηθεῖτε τούς γερμανούς. Στήν περίοδο τοῦ ἔκτακτου νόμου ἐκεῖ τά πράγματα ἔφτασαν ὥς τό σημεῖο νά κάνει ἡ κονοβουλευτική ὁμάδα μιά σειρά ἀπό καθαρά ἀντικομματικές ὀπορτουνιστικές πράξεις (ψήφιση τῶν ἐπιχορηγήσεων γιά τή ναυσιπλοΐα κτλ.). Τό κόμμα εἶχε τό ἑβδομαδιαῖο του κεντρικό ὄργανο στό ἐξωτερικό καί τό ἔμπαζε τακτικά στή Γερμανία. Ἡ ὀργάνωση τῶν τότε γερμανῶν σοσιαλδημοκρατῶν, παρόλες τίς λυσσαλέες ἀστυνομικές διώξεις, παρόλο πού γιά λόγους ἀντικειμενικούς ἡ κατάσταση ἦταν λιγότερο ἐπαναστατική ἀπ' ὅ,τι στή σημερινή Ρωσία, ἦταν ἀσύγκριτα πιό πλατιά καί πιό γερή ἀπό τή σημερινή ὀργάνωση τοῦ κόμματός μας. Καί τό κόμμα τῶν γερμανῶν σοσιαλδημοκρατῶν διεξήγαγε ἕνα μακρόχρονο πόλεμο ἐνάντια στήν ὁμάδα του καί ὁδήγησε αὐτόν τόν πόλεμο· ὥς τή νίκη. Οἱ ἀνόητοι ὀπαδοί τῶν «νέων» πού ἀσχολοῦνταν μέ ὑστερικότητες, ἀντί νά δουλέψουν γιά τή βελτίωση τῆς ὁμάδας, εἶχαν, ὅπως εἶναι γνωστό, πολύ ἄσχημο τέλος. Καί ἡ νίκη τοῦ κόμματος ἐκφράστηκε μέ τήν ὑποταγή τῆς ὁμάδας.

Σέ μᾶς, ἡ πάλη τοῦ κόμματος μέ τήν ὁμάδα γιά τή διόρθωση τῶν λαθῶν της μόλις τώρα ἀρχίζει. Σέ μᾶς δέν ἔγινε ἀκόμη οὔτε μιά κομματική συνδιάσκεψη πού νά δηλώσει σταθερά καί καθαρά στήν ὁμάδα ὅτι εἶναι ἀνάγκη νά διορθώσει τήν τακτική της σέ τέτια ζητήματα πού θά ὑποδεικνύονται συγκεκριμένα. Δέν ἔχουμε ἀκόμη ἕνα ΚΟ πού νά ἐκδίδεται τακτικά καί πού νά παρακολουθεῖ ἐξονόματος ὅλου τοῦ κόμματος τήν κάθε ἐνέργεια τῆς ὁμάδας καί νά τήν κατευθύνει. Οἱ τοπικές μας ὀργανώσεις στόν τομέα τῆς ἴδιας αὐτῆς δουλιᾶς,— τῆς ζύμωσης μέσα στίς μάζες γιά τήν κάθε ἐκδήλωση τῶν σοσιαλδημοκρατῶν στή Δούμα, μέ ἐξήγηση τοῦ κάθε λάθους στή μιά ἤ τήν ἄλλη ἐκδήλωση,— ἔχουν κάνει γιά τήν ὥρα πάρα πολύ λίγα. Καί μᾶς καλοῦν νά τά παρατήσουμε, νά θεωρήσουμε πώς ὁ ἀγώνας εἶναι μάταιος, νά παραιτηθοῦμε ἀπό

τή χρησιμοποίηση τοῦ βήματος τῆς Δούμας σέ στιγμές, ὅπως εἶναι τό 1908. Ἀκόμη μιά φορά: αὐτό δέν εἶναι πολιτική, μά νευρικότητα.

Δέν ὑπάρχουν ἔντονες ἐκδηλώσεις, — λέτε. Σχετικά μ' αὐτές τίς «ἔντονες ἐκδηλώσεις» πρέπει νά ξεχωρίζουμε δυό πράγματα: πρῶτο, τήν κακή ἐνημέρωση τοῦ κόμματος, καί, δεύτερο, τό σοβαρότατο θεμελιακό λάθος στήν ἴδια τήν τοποθέτηση τοῦ ζητήματος γιά τίς ἔντονες ἐκδηλώσεις γενικά.

Σχετικά μέ τό πρῶτο ζήτημα πρέπει νά ποῦμε πώς ὥς τώρα ὅλοι ὅσοι ἤθελαν νά κάνουν γόνιμη κριτική στήν ὁμάδα, ὑπόδειχναν μιά σειρά λάθη ἀναμφισβήτητα σοβαρά (ἡ δήλωση, ἡ ψηφοφορία γιά τά ἑκατομμύρια τοῦ Σβάρτς, ἡ σύσκεψη μέ τούς λαϊκούς-δημοκράτες, ἡ ἀναγνώριση τῆς θρησκείας σάν ἰδιωτικῆς ὑπόθεσης γιά τό *κόμμα*, ἡ σιωπή σχετικά μέ τήν ἐπερώτηση τῆς 15 τοῦ Ὀχτώβρη 1908, ἡ ἔλλειψη συγκεκριμένης κριτικῆς τῶν καντέτων, κτλ.). Τό ν' ἀποσιωποῦμε αὐτά τά λάθη, ὅπως κάνουν οἱ μενσεβίκοι, πού τά βρίσκουν ὅλα περίφημα, ἐκτός μόνο ἀπό τήν ὁμιλία τοῦ Τσιλίκιν, εἶναι ἡ μεγαλύτερη προστυχιά. Ἐμεῖς ὄχι μόνο δέν πρέπει ν' ἀποσιωποῦμε αὐτά τά λάθη, ἀλλά ἀντίθετα πρέπει νά μιλᾶμε γι' αὐτά δημόσια, στά τοπικά καί μή τοπικά ὄργανά μας, σέ κάθε συγκέντρωση, στίς διαφωτιστικές προκηρύξεις πού σκορπίζουμε στή μάζα μέ τήν εὐκαιρία κάθε ἐκδήλωσης. Γιά τή γόνιμη κριτική τῆς ὁμάδας καί γιά τήν ἐνημέρωση τῶν προλεταριακῶν μαζῶν σχετικά μ' αὐτή τήν κριτική κάναμε ἀκόμη πάρα πολύ λίγα. Πρέπει ὅλοι μας καί παντοῦ νά καταπιαστοῦμε μ' αὐτή τή δουλιά. Καί, ὅταν θά καταπιαστοῦμε μ' αὐτή τή δουλιά, θά δοῦμε ὅτι ὑπάρχουν μιά σειρά ὁμιλίες τῆς ὁμάδας, καί ἰδιαίτερα ἀντισχέδια, συνταγμένα μέ βάση τίς ὑποδείξεις τῶν ἀντιπροσώπων τῆς ΚΕ καί σέ συμφωνία μ' αὐτούς τούς ἀντιπροσώπους, πού περιέχουν μιά *σωστή* ἔκθεση τοῦ προγράμματος τοῦ ΣΔΕΚΡ, πού δημοσιεύονται στά πρακτικά τῆς Δούμας καί στό παράρτημα τῆς «Ροσσίγια»[126] καί πού ἐμεῖς δέν ἔχουμε ἀκόμη χρησιμοποιήσει οὔτε τό ἕνα ἑκατοστό τους στή μαζική ζύμωση. Πρέπει νά κάνουμε κριτική στήν ὁμάδα, οὔτε συζήτηση· δέν εἶναι τίμιο ν' ἀποσιωποῦμε τά λάθη της. Μά πρέπει ὅλοι μας νά δυναμώνουμε ἐπίσης τίς τοπικές ὀργανώσεις καί ν' ἀναπτύσσουμε τή ζύμωση γιά τή χρησιμοποίηση τῆς κάθε ἐκδήλωσης τῆς ὁμάδας. Μονάχα ὁ συνδυασμός τῆς μιᾶς καί τῆς ἄλλης δουλιᾶς εἶναι δράση πραγματικά ἄξια γιά συνεπεῖς ἐπαναστάτες σοσιαλδημοκράτες. Μονάχα αὐτός ὁ

συνδυασμός θά μᾶς βοηθήσει νά ὑπερνικήσουμε τή «σάπια στιγμή» καί νά ἐπιταχύνουμε τόν ἐρχομό τῆς νέας ἀνόδου.

Πᾶμε παρακάτω. Ὑπογραμμίζοντας τήν «ἔλλειψη ἔντονων ἐκδηλώσεων», ὁ ἐπιστολογράφος λέει ὅτι «δημιουργήθηκε ἡ ἐντύπωση (σέ ποιόν; σέ μερικούς *Mitläufer*, πού δέν καταλαβαίνουν τό ἀλφάβητο τοῦ μαρξισμοῦ;), πώς ἡ σοσιαλδημοκρατία συμβιβάστηκε μέ τήν κατάσταση πραγμάτων πού διαμορφώθηκε καί σκέπτεται γιά μιά εἰρηνική πολιτιστική δουλιά. Ἡ ὕπαρξη τῆς ὁμάδας ἀποτέλεσε ἕνα εἶδος ἀπόδειξη τοῦ ὅτι ἡ ἐπανάσταση ἐνταφιάστηκε ἄν ὄχι στά λόγια, πάντως... στήν πράξη. Πιθανόν ἡ γνώμη αὐτή νά εἶναι λαθεμένη, ἐμεῖς ὅμως δέν μποροῦμε νά τήν ἀνασκευάσουμε μέ ἐπιχειρήματα, ἀλλά μέ γεγονότα». Καί τό μοναδικό «γεγονός», πού προτείνει ἐδῶ ὁ ἐπιστολογράφος σάν «ἀναδιοργάνωση» τῆς ὅλης τακτικῆς τῆς «ὑπογράμμισης» στά μάτια τῶν μαζῶν, τῆς στάσης τῶν σοσιαλδημοκρατῶν ἀπέναντι στή Δούμα, εἶναι ἡ ἀνάκληση τῆς ὁμάδας! Βγαίνει ὅτι ἡ ἀνάκληση τῆς ὁμάδας θεωρεῖται σάν ἕνα «γεγονός» πού ἀναιρεῖ τόν «ἐνταφιασμό τῆς ἐπανάστασης», σάν μιά «ἔντονη ἐκδήλωση» *πού ὑπογραμμίζει* τή νέα τακτική!

Ἐμεῖς θ' ἀπαντήσουμε σ' αὐτό πώς ὁ ἐπιστολογράφος δέν καταλαβαίνει σωστά τή γενική σημασία τῶν «ἔντονων ἐκδηλώσεων» καί τῶν «χτυπητῶν» συνθημάτων. Ὅταν ἐμεῖς, οἱ μπολσεβίκοι, μποϋκοτάραμε τό 1905 τή Δούμα τοῦ Μπουλίγκιν, αὐτό τό σύνθημα ἦταν σωστό, ὄχι γιατί ἦταν «χτυπητό», μά γιατί ἐξέφραζε *σωστά* τήν *ἀντικειμενική* κατάσταση: τήν ὕπαρξη μιᾶς ἀναπτυσσόμενης ἀνόδου, πού ὁ τσαρισμός προσπαθοῦσε νά τήν κάνει νά λοξοδρομήσει μέ τήν ὑπόσχεση γιά μιά συμβουλευτική Δούμα. Ὅταν τό καλοκαίρι τοῦ 1906 ἀκολουθούσαμε τό σύνθημα: «ἐκτελεστική ἐπιτροπή τῶν ἀριστερῶν γιά τήν ὑποστήριξη τῆς ἐξέγερσης, καί ὄχι ὑποστήριξη τοῦ αἰτήματος κυβέρνηση καντέτων», τό σύνθημα αὐτό ἦταν σωστό, ὄχι γιατί ἦταν «χτυπητό», μά γιατί ἐξέφραζε *σωστά* τήν *ἀντικειμενική* κατάσταση. Τά γεγονότα ἀπόδειξαν πώς οἱ καντέτοι ἔβαζαν τροχοπέδη στόν ἀγώνα, πώς οἱ μυστικές τους διαπραγματεύσεις μέ τόν Τρέποφ τόν Ἰούνη τοῦ 1906 ἦταν παιχνίδι τῆς κυβέρνησης, πώς ἡ *πραγματική* σύγκρουση ἔγινε καί δέν μποροῦσε παρά νά γίνει σέ ἄλλη βάση, ὕστερα ἀπό τή διάλυση τῆς Δούμας, καί συγκεκριμένα: στή βάση τοῦ ἔνοπλου ἀγώνα (Σβέαμποργκ καί Κρονστάνδη, σάν ἐπιστέγασμα τῶν στρατιωτικῶν καί ἀγρο-

τικῶν ἐξεγέρσεων). Ὅταν τό 1907 ἀκολουθούσαμε τό σύνθημα: ὄχι συνασπισμό μέ τούς καντέτους, ἀλλά ἐνάντια στούς καντέτους, τό σύνθημα αὐτό ἦταν σωστό, ὄχι γιατί ἦταν «χτυπητό», μά γιατί ἐξέφραζε σωστά τίς *ἀντικειμενικές* συνθῆκες τῆς στιγμῆς. Καί οἱ ἐκλογές τῆς Πετρούπολης καί τό σύνολο τῶν ψηφοφοριῶν (καί τῶν συζητήσεων) στή δεύτερη Δούμα ἀπόδειξαν ὅτι ὁ «μαυροεκατονταρχίτικος κίνδυνος» ἦταν πλασματικός καί ὅτι *στήν πράξη* ὁ ἀγώνας διεξαγόταν ἐνάντια στούς καντέτους καί τήν ἀντίδραση μαζί, καί ὄχι μαζί μέ τούς καντέτους ἐνάντια στήν ἀντίδραση.

Εἶναι ἀναμφισβήτητο πώς στή διάρκεια τῆς ἐπανάστασης προσχώρησε σέ μᾶς μιά μερίδα ἀνθρώπων ὄχι γιατί καταλάβαινε μέ τό *μαρξιστικό* κριτήριο τήν ὀρθότητα τῶν συνθημάτων καί τῆς τακτικῆς τῶν σοσιαλδημοκρατῶν, ἀλλά μόνο γιατί τά συνθήματα αὐτά ἦταν «χτυπητά». Τό ὅτι σέ μᾶς τώρα, μέ τήν ὑποχώρηση τοῦ κύματος, μένουν καί θά μείνουν μονάχα οἱ πραγματικοί μαρξιστές, αὐτό δέν μᾶς τρομάζει, ἀλλά μᾶς χαροποιεῖ. Καί καλοῦμε τό σύντροφο ὀτζοβιστή νά σκεφτεῖ βαθιά πάνω στό συλλογισμό του: τόν ἐνταφιασμό τῆς ἐπανάστασης πρέπει νά τόν ἀνασκευάζουμε ὄχι μέ λόγια, μά μέ ἔργα, *γιαυτό* ἄς ἀνακαλέσουμε τήν ὁμάδα! Αὐτός εἶναι ἕνας συλλογισμός ριζικά λαθεμένος. Ἡ ἀνάκληση τῆς ὁμάδας, σάν *ὑπογράμμιση* τοῦ ὅτι ἡ ἐπανάσταση δέν ἐνταφιάστηκε, εἶναι *ἐνταφιασμός* τῶν «ἐπαναστατῶν» πού εἶναι ἱκανοί νά ἐφαρμόζουν μιά τέτια πολιτική. Γιατί ἡ «ἐπαναστατικότητα» αὐτοῦ τοῦ εἴδους εἶναι ἐκδήλωση σύγχυσης καί ἀδυναμίας σ' αὐτή τή βαριά, τή δύσκολη, τήν ἀργή δουλιά, πού τήν ὑπαγορεύουν «σήμερα» οἱ ἀντικειμενικές συνθῆκες καί ἀπ' τήν ὁποία δέν μποροῦμε ν' ἀπαλλαγοῦμε ἤ νά τήν ἀποφύγουμε μέ λόγια.

Κλείνοντας, θά τονίσουμε ὅτι ὁ σύντροφος ὀτζοβιστής προτείνει ὁ ἴδιος στό τέλος τοῦ γράμματός του ἕνα σχέδιο *μέ πέντε σημεῖα* γιά τήν ἐπικείμενη δουλιά, πού ἐκφράζει σωστά τά καθήκοντα τῆς ἡμέρας καί *ἀνασκευάζει* τή λαθεμένη τακτική του. Ἀκόμη μιά φορά: *ἡ πρακτική* τοῦ σ. ὀτζοβιστῆ εἶναι καλύτερη ἀπό τή θεωρία του. Ἔχει ἀπόλυτα δίκιο, ὅταν λέει πώς εἶναι ἀπαραίτητη μιά γερή παράνομη ὀργάνωση. Δέν θά ἐπιμείνει, ἴσως, στόν ἐλάχιστα πρακτικό «διορισμό» τῶν μελῶν τῶν ἐπιτροπῶν ἀπό τήν Κεντρική Ἐπιτροπή. Ἄς μήν ξεχνᾶμε ὅτι σέ ἀντικατάσταση τοῦ ἐπαγγελματία ἐπαναστάτη διανοούμενου ἤ σωστότερα σέ βοήθειά του, ἔρχεται ὁ ἐπαγγελματίας ἐπαναστάτης σοσιαλδημοκράτης ἐργάτης

(ὅσο κι' ἄν ἐξοργίζει αὐτό τούς μενσεβίκους, ὡστόσο εἶναι γεγονός), καί, συνεπῶς, ἡ νέα παράνομη ὀργάνωση δέν θά μοιάζει ἐντελῶς καί δέν πρέπει νά μοιάζει *ἐντελῶς* μέ τήν παλιά. Νομίζουμε ἐπίσης πώς ἡ ἔκφραση «ν' ἀπομονώσουμε τούς κομματικούς πυρῆνες τόν ἕνα ἀπό τόν ἄλλο», πού ὑπάρχει στήν τελευταία φράση τοῦ πρώτου σημείου, εἶναι μιά τυχαία ἀστοχία, καί δέν ἐπιτρέπεται νά πιαστοῦμε ἀπ'αὐτήν. Στήν πραγματικότητα, ἡ σοσιαλδημοκρατική παράνομη ὀργάνωση δέν θ' ἀπομονώσει, μά θά προσεγγίσει τούς κομματιασμένους τώρα πυρῆνες. Ὁ σύντροφος ὀτζοβιστής ἔχει ἀπόλυτα δίκιο, ὅταν ὑπογραμμίζει τήν ἰδιαίτερη σημασία τῆς σοσιαλιστικῆς προπαγάνδας καί τοῦ «συστήματος τῶν ἐρευνῶν» στή ζύμωση. «Ἡ ζωντανή σύνδεση τῆς μάζας μέ τό κόμμα», τό «τράβηγμα τῶν μαζῶν στή συζήτηση τῶν συνθημάτων τῆς ζύμωσης» εἶναι πραγματικά *τό ζήτημα τῆς ἡμέρας*. Ἡ ἀναγνώριση ἑνός *τέτιου* ζητήματος τῆς ἡμέρας δείχνει καλύτερα ἀπό ὁποιοδήποτε συλλογισμό καί στό πεῖσμα ὁποιωνδήποτε «ἐπινοούμενων» (σύμφωνα μέ τήν εὔστοχη ἔκφραση τοῦ Μ. Τόμσκι) συνθημάτων, ὅτι ἡ πορεία τῶν πραγμάτων βάζει μπροστά σ' ὅλους μας, καί στούς ἀντιοτζοβιστές καί στούς ὀτζοβιστές, *ἕνα* ἄμεσο πρακτικό καθῆκον, ἕνα «σύνθημα» τῆς ἐπαναστατικῆς σοσιαλδημοκρατίας: τό ἰδεολογικό δυνάμωμα τοῦ σοσιαλισμοῦ, τό ὀργανωτικό δυνάμωμα τοῦ παράνομου ἐργατικοῦ κόμματος μέ καθοδηγητές ἀπό τούς ἴδιους τούς ἐργάτες, τήν ἀνάπτυξη μιᾶς ὁλόπλευρης σοσιαλδημοκρατικῆς ζύμωσης μέσα στίς μάζες. *Αὐτή* ἡ δουλιά, ὅταν θά καταπιαστοῦμε μ' αὐτήν ὁλοένα καί μέ μεγαλύτερη ὁμοθυμία, θά μᾶς συσπειρώσει ὅλους μας. Θά συσφίξει, θά πειθαρχήσει, θά διορθώσει τήν ὁμάδα μας τῆς Δούμας καλύτερα ἀπό δεκάδες σκέτα τελεσίγραφα. Θά δόσει ἕνα ζωντανό ἔργο. Θ' ἀναστήσει τήν ἀτμόσφαιρα μιᾶς ρωμαλέας ἐπαναστατικῆς κατάστασης. Θά μᾶς μάθει νά μετρᾶμε μέ ἀκρίβεια τήν πορεία τῆς ἀνόδου καί νά προσδιορίζουμε τά γνωρίσματά της. Θά διαλύσει σάν καπνό ὅλα τά νεκρά, ἐπινοημένα, «ἐφευρισκόμενα» συνθήματα τοῦ ὀτζοβισμοῦ!

«Προλετάρι», ἀρ. φύλ. 39,
(26) 13 τοῦ Σεπτέμβρη 1908

Δημοσιεύεται σύμφωνα μέ τό
κείμενο τῆς ἐφημερίδας
«Προλετάρι»

ΟΙ ΣΥΖΗΤΗΣΕΙΣ ΓΙΑ ΤΟ ΑΓΡΟΤΙΚΟ ΖΗΤΗΜΑ ΣΤΗΝ ΙΙΙ ΔΟΥΜΑ

Οἱ συζητήσεις γιά τό ἀγροτικό ζήτημα στήν ΙΙΙ Δούμα πού κράτησαν σχεδόν ἕνα μήνα ἔδοσαν ἕνα ἐξαιρετικά πλούσιο ὑλικό γιά τή μελέτη τῆς σημερινῆς θέσης τοῦ ἀγροτικοῦ ζητήματος, τῶν ἀποτελεσμάτων τῆς ἐπανάστασης καί τῶν καθηκόντων τοῦ προλεταριάτου. Θά προσπαθήσουμε νά βγάλουμε τά βασικά συμπεράσματα ἀπό αὐτό τό ὑλικό. Τέσσερεις ὁμάδες ὁμιλητῶν ξεχωρίζουν ἀπό μόνες τους: τῶν δεξιῶν, τῶν καντέτων, τῶν ἀγροτῶν καί τῶν σοσιαλδημοκρατῶν. Οἱ διαφορές ἀνάμεσα στούς «δεξιούς» μέ τή στενή ἔννοια καί στούς ὀχτωβριστές σβήνουν ὁλότελα. Οἱ ἀγρότες ἐμφανίζονται ἀναντίρρητα σάν μιά πολιτική κατεύθυνση στό ἀγροτικό ζήτημα, καί ἡ διαφορά ἀνάμεσα στούς δεξιούς ἀγρότες καί στούς τρουντοβίκους δέν εἶναι παρά διαφορά ἀποχρώσεων στούς κόλπους μιᾶς ἑνιαίας κατεύθυνσης. Ἄς ἀναλύσουμε τή θέση πού πῆρε ἡ κάθε μιά ἀπό τίς ὁμάδες αὐτές. (Οἱ ἀριθμοί πού βρίσκονται σέ παρένθεση σημαίνουν τίς σελίδες τῶν στενογραφημένων πρακτικῶν πού δημοσιεύτηκαν στό παράρτημα τῆς «Ροσσίγια»).

Ὅπως καί ἔπρεπε νά περιμένει κανείς ἀπό μαυροεκατονταρχίτες «βουλευτές», οἱ δεξιοί καί οἱ ὀχτωβριστές προσπάθησαν νά σκεπάσουν τήν οὐσία τῆς ἀγροτικῆς τους πολιτικῆς μέ νομικιστικές σοφιστεῖες καί ἐπιστρατεύοντας τή σαβούρα τῶν παλιῶν ἀρχείων, φλυαρώντας γιά τή σχέση τοῦ νόμου τῆς 9.ΧΙ.1906 καί τοῦ 12ου ἄρθρου τοῦ γενικοῦ νόμου γιά τούς ἀγρότες (πού δίνει στούς ἀγρότες τό δικαίωμα ν' ἀπαιτήσουν ὕστερα ἀπό τήν ἐξαγορά τό ξεχώρισμα ἑνός κομματιοῦ γῆς γιά ἀτομική ἰδιοκτησία), ὕστερα τοῦ ἄρθρου 165 τοῦ Νόμου γιά τήν ἐξαγορά κτλ. Ὁ Σιντλόβσκι, θέλοντας νά παρουσιαστεῖ σάν «φιλελεύθερος», προσπάθησε νά ἀποδείξει

πώς ἡ νομοθεσία τοῦ κόμητα Δ. Τολστόϊ σχετικά μέ τό αναπαλλοτρίωτο τῶν κοινοτικῶν κλήρων κ.ἄ. ἐρχόταν σέ ἀντίφαση μέ τό «πνεῦμα» τοῦ 1861, ἐνῶ ὁ νόμος τῆς 9.XI.1906 ἀνταποκρίνεται σ' αὐτό τό πνεῦμα. Ὅλα αὐτά δέν εἶναι τίποτε ἄλλο ἀπό καμώματα, πού ἔχουν σάν σκοπό νά ρίξουν στάχτη στά μάτια τῆς ἀγροτιᾶς, νά σκεπάσουν τήν οὐσία τῆς ὑπόθεσης. Οἱ καντέτοι, ὅπως θά δοῦμε παρακάτω, παρασύρθηκαν σέ σημαντικό βαθμό ἀπό τό τέχνασμα τῶν μαυροεκατονταρχιτῶν. Ὅσο γιά μᾶς, τούς σοσιαλιστές, εἶναι ἀρκετό νά δείξουμε μέ δυό λόγια τί παχύ στρῶμα γραφειοκρατικῆς σκόνης πρέπει νά πετάξουμε ἀπό τούς λόγους τῶν κ.κ. Σιντλόβσκι, Λικόσιν καί τῶν ἄλλων λακέδων τῆς μαυροεκατονταρχίτικης τσαρικῆς συμμορίας, γιά νά δοῦμε τό πραγματικό περιεχόμενο τῆς ἀγροτικῆς τους πολιτικῆς. Ὁ κ. Λβόφ ὁ Α΄, πού αὐτοαποκαλεῖται, νομίζω, ὀπαδός τῆς εἰρηνικῆς ἀνακαίνισης, ἐνῶ στήν πράξη εἶναι ἕνας πραγματικός μαυροεκατονταρχίτης πού συμπεριφέρεται σάν τόν κ. Στροῦβε, ἐξέφρασε αὐτό τό περιεχόμενο καθαρότερα ἀπό τούς ἄλλους: «Ἀνάμεσα στούς ἀγρότες, — εἶπε ὁ ὑπηρέτης αὐτός τῶν τσιφλικάδων, — διαμορφώθηκαν δυό στοιχεῖα: τό ἄτομο χωρίς δικαιώματα καί τό πλῆθος πού παρανομεῖ (χειροκροτήματα ἀπό τά δεξιά καί τό κέντρο)... Ἡ τέτια κατάσταση τῶν μαζῶν εἶναι ἀπειλή γιά τό νόμιμο» (διάβαζε: τσιφλικάδικο) «κράτος (χειροκροτήματα ἀπό τά δεξιά καί τό κέντρο)»... «Ἡ γῆ πρέπει ν' ἀνήκει σέ ὅλους τούς ἐργαζόμενους, ἡ γῆ εἶναι σάν τόν ἀέρα καί τό νερό. Ἐμεῖς ἤρθαμε ἐδῶ γιά νά διεκδικήσουμε γῆ καί ἐλευθερία». Νά ποιά ἦταν ἡ φωνή πού κυριαρχοῦσε. Καί αὐτή ἡ φωνή, βγαλμένη κατευθείαν μέσα ἀπό τίς δεισιδαιμονίες καί τίς προλήψεις πού φωλιάζουν στήν ἀγροτική μάζα, αὐτή ἡ φωνή μᾶς ἔδειχνε τήν καθυστερημένη ἀντίληψη γιά τήν ἐξουσία, ἡ ὁποία μπορεῖ νά πάρει ἀπό τούς πρώτους καί νά δόσει στούς ἄλλους... «Ἄς θυμηθοῦμε τί λεγόταν ἐδῶ, —συνεχίζει ὁ κ. Λβόφ, φέρνοντας στή μνήμη του τίς προηγούμενες Δοῦμες, — μοῦ εἶναι καταθλιπτικό νά τό θυμοῦμαι, μά θά τό πῶ, δέν μπορῶ νά μήν τό πῶ, αὐτό πού λεγόταν στήν ἐπιτροπή γιά τό ἀγροτικό ζήτημα. Μέ συγχωρεῖτε, μά ὅταν ἀκόμη καί τό ζήτημα νά θεωρηθοῦν ἀπαραβίαστα τουλάχιστο τά περιβόλια, τουλάχιστο οἱ κῆποι, συναντοῦσε ἰσχυρότατη ἀντίσταση, συναντοῦσε ἰσχυρότατη ἀντίδραση καί ψηφιζόταν μέ τήν πιό μικρή πλειοψηφία· ὅταν ἔμπαινε ζήτημα νά σταματήσουν οἱ κάθε λογῆς συναλλαγές

μέ ἀντικείμενο τή γῆ, ὄχι μονάχα ἡ ὑποθήκευση στήν τράπεζα τῶν εὐγενῶν, ὄχι μονάχα ἡ πούληση στήν ἀγροτική τράπεζα, μά καί ἡ ἀγοραπωλησία, ἀκόμη καί ἡ δωρεά, ἡ κληρονομιά, τότε ἦταν φανερό πώς αἰσθανόταν κανείς τρόμο, τρόμο, κύριοι, ὄχι γιά τά συμφέροντα τῶν τσιφλικάδων, μά τρόμο γιά τήν κατάσταση καί τίς τύχες τοῦ κράτους· (χειροκροτήματα τοῦ κέντρου καί τῆς δεξιᾶς. Φωνή: «μπράβο».) Πάνω σέ τέτια θεμέλια εἶναι ἀδύνατο νά χτίσουμε καπιταλιστικό, σύγχρονο κράτος» (293).

Τό τσιφλικάδικο κράτος «τρέμει» γιά τήν ὕπαρξή του, «τρέμει», μπροστά στήν «ψῆφο» (καί τό κίνημα) τῶν ἀγροτικῶν μαζῶν. Ἄλλο καπιταλισμό, ἐκτός ἀπ' αὐτόν πού βασίζεται στή διατήρηση τῆς τσιφλικάδικης, δηλ. τῆς δουλοπαροικιακῆς γαιοκτησίας, οἱ κύριοι αὐτοί δέν μποροῦν ἀκόμη καί νά φανταστοῦν! Τό ὅτι ὁ καπιταλισμός ἀναπτύσσεται πιό πλατιά, πιό ἐλεύθερα καί πιό γοργά, ὅταν καταργεῖται ὁλοκληρωτικά κάθε ἀτομική ἰδιοκτησία γῆς, αὐτό τό πράγμα οἱ «μορφωμένοι» κ. Λβόφ οὔτε κάν τό ἔχουν ἀκούσει!

Γιά τή ζύμωση μέσα στίς μάζες ἡ γνωριμία μέ ἀποσπάσματα ἀπό τούς λόγους τῶν Σιντλόβσκι, Μπομπρίνσκι, Λβόφ, Γκολίτσιν, Καπούστιν καί Σίας εἶναι ἀπόλυτα ἀναγκαία: ὥς τώρα βλέπαμε τήν ἀπολυταρχία σχεδόν ἀποκλειστικά νά διατάζει, σπάνια νά δημοσιεύει δηλώσεις στό πνεῦμα τοῦ Οὐγκριούμ Μπουρτσέγεφ[127]. Τώρα ἔχουμε μιά ἀνοιχτή ὑπεράσπιση τῆς τσιφλικάδικης μοναρχίας καί τοῦ μαυροεκατονταρχίτικου «συντάγματος» ἀπό τήν ὀργανωμένη ἐκπροσώπηση τῶν κυρίαρχων τάξεων, καί ἡ ὑπεράσπιση αὐτή δίνει ἐξαιρετικά πολύτιμο ὑλικό γιά τήν ἀφύπνιση τῶν στρωμάτων τοῦ λαοῦ, πού εἶναι πολιτικά καθυστερημένα ἤ ἀδιάφορα. Θά σημειώσουμε μέ συντομία δυό πολύ σπουδαῖα περιστατικά. Πρῶτο, οἱ δεξιοί, ἐκθέτοντας τό πολιτικό τους πρόγραμμα, προβάλλουν πάντα μπροστά στό ἀκροατήριο ἕναν ζωντανό ἐχθρό, τόν ὁποῖο παλεύουν. Ὁ ἐχθρός αὐτός εἶναι ἡ ἐπανάσταση. Ὁ «τρόμος» μπροστά στήν ἐπανάσταση, πού τόσο καθαρά τόν ἐκδήλωσε ὁ ἀνόητος Λβόφ, διακρίνεται ὄχι λιγότερο καθαρά σέ *ὅλους*, πού μέ μίσος, μέ μανία, μέ τρίξιμο τῶν δοντιῶν θυμοῦνται στό κάθε τους βῆμα τό πρόσφατο παρελθόν. Αὐτή ἡ ἄμεση τοποθέτηση *ὅλων* τῶν ζητημάτων πάνω στή βάση *τῆς ἀντεπανάστασης*, αὐτή ἡ ὑποταγή *ὅλων* τῶν σκέψεων σέ μιά κύρια καί βασική σκέψη, τήν πάλη κατά τῆς ἐπανάστασης, περιέχει μιά μεγάλη ἀλήθεια καί κάνει ὥστε οἱ λόγοι τῶν δεξιῶν ν' απο-

τελοῦν ἀσύγκριτα πιό πολύτιμο ὑλικό (τόσο γιά τήν ἐπιστημονική ἀνάλυση τῆς σημερινῆς κατάστασης, ὅσο καί γιά τή ζύμωση) ἀπ' ὅ,τι οἱ λόγοι τῶν ἀναποφάσιστων καί δειλῶν φιλελευθέρων. Ἡ ἀσυγκράτητη μανία, μέ τήν ὁποία ἐπιτίθενται οἱ δεξιοί ἐνάντια στήν ἐπανάσταση, ἐνάντια σέ ὅ,τι ἔγινε στά τέλη τοῦ 1905, ἐνάντια στίς ἐξεγέρσεις, ἐνάντια στίς δυό πρῶτες Δοῦμες, δείχνει καλύτερα ἀπό ὁποιουσδήποτε μακροσκελεῖς συλλογισμούς, ὅτι οἱ φρουροί τῆς ἀπολυταρχίας βλέπουν μπροστά τους ἕνα *ζωντανό* ἐχθρό, ὅτι αὐτοί δέν θεωροῦν τελειωμένο τόν ἀγώνα κατά τῆς ἐπανάστασης, ὅτι ἡ ἀναγέννηση τῆς ἐπανάστασης ὀρθώνεται μπροστά τους κάθε στιγμή, σάν ἡ πιό πραγματική καί ἄμεση ἀπειλή. Ἕναν νεκρό ἐχθρό δέν τόν παλεύουν ἔτσι. Τό νεκρό δέν τόν μισοῦν τόσο. Ὁ ἁπλοϊκός κ. Μπαλακλέγεφ ἐξέφρασε μέ ἀφέλεια αὐτό τό κοινό πνεῦμα ὅλων τῶν λόγων τῶν δεξιῶν. Ἀφοῦ εἶπε ὅτι τό διάταγμα τῆς 9 τοῦ Νοέμβρη δέν μπορεῖ, βέβαια, ν' ἀποριφθεῖ, γιατί ἐκφράζει ὑψηλή ἐπιταγή, ταυτόχρονα δήλωσε: «Κύριοι βουλευτές! Ζοῦμε σέ καιρό ἐπανάστασης πού, κατά τή βαθιά μου πεποίθηση, πολύ ἀπέχει ἀκόμη ἀπό τοῦ νά ἔχει τελειώσει» (364). Ὁ κ. Μπαλακλέγεφ φοβᾶται τήν «ἐπαναστατική προέλευση» τοῦ νόμου τῆς 9.XI, φοβᾶται μήν τυχόν αὐτός ἀνάψει ἕναν καινούργιο ἀγώνα. «Περνᾶμε μιά βαριά κρίση, — εἶπε, — καί εἶναι ἄγνωστο πῶς θά τελειώσει. Ἡ φαντασία ζωγραφίζει τίς πιό ζοφερές εἰκόνες, ὅμως τό χρέος μας εἶναι νά μήν τροφοδοτοῦμε τίς ταραχές καί τή διχόνοια μέσα στό λαό».

Τό δεύτερο ἐξαιρετικά σπουδαῖο περιστατικό ἔχει σχέση μέ τό οἰκονομικό καί εἰδικά τό ἀγροτικό πρόγραμμα τῶν δεξιῶν. Εἶναι ἡ ὑπεράσπιση ἀπ' αὐτούς τῆς ἀτομικῆς ἰδιοκτησίας *τῶν ἀγροτῶν* στή γῆ, ὑπεράσπιση πού διαποτίζει ὅλους τούς λόγους τους, ὥς καί τοῦ ἀρχιπαπᾶ Μητροφάνουσκα (τοῦ ἐπίσκοπου Μητροφάν), πού μίλησε ἀμέσως ὕστερα ἀπό τόν εἰσηγητή. Θέλοντας, ὅπως φαίνεται, νά ἐκφοβίσει τούς δημοκρατικούς, ἀλλά ἐξουθενωμένους «πατερούληδες» τοῦ χωριοῦ, καί καταβάλλοντας διασκεδαστικές προσπάθειες νά ὑπερνικήσει μέσα του τή συνήθεια στήν ὑποκρισία καί στή γλώσσα τοῦ ἱεροδιδασκαλείου («ἡ κοινότης εἶναι πρωταρχικόν φαινόμενον»), «ψέλλιζε» τέτιες φράσεις: «ἡ ζωή ἐξελίσσεται πρός τήν κατεύθυνσιν τῆς ὁλονέν καί περισσοτέρας ἀτομικότητος τῆς προσωπικότητος», «ὠφέλιμος πρέπει νά θεωρηθεῖ ἡ ὀργάνωσις τοῦ νέου τρόπου ζωῆς τῶν ἀγροτῶν μας, κατά τό ὑπόδειγμα τῶν φάρμερ τῆς Δυτικῆς Εὐρώπης»(69).

Μπαίνει τό ἐρώτημα: γιατί ἡ τάξη τῶν τσιφλικάδων καί ἡ τάξη τῶν καπιταλιστῶν ὑπερασπίζουν τόσο ἐνεργητικά καί στή ΙΙ καί στήν ΙΙΙ Δούμα τήν ἀτομική ἰδιοκτησία *τῶν ἀγροτῶν* στή γῆ; Μόνο ἐπειδή τέτια εἶναι ἡ «τελευταία κυβερνητική διαταγή»; Ὄχι, βέβαια! Αὐτή ἡ διαταγή ὑποδείχτηκε καί ὑπαγορεύτηκε ἀπό τό Συμβούλιο τῶν ἑνωμένων εὐγενῶν[128]. Οἱ τσιφλικάδες καί οἱ καπιταλιστές ξέρουν θαυμάσια τόν ἐχθρό πού ἐνάντιά του πρέπει ν' ἀγωνιστοῦν, νιώθουν θαυμάσια πώς ἡ *ἐπανάσταση σύνδεσε* τή νίκη τῶν συμφερόντων τῶν τσιφλικάδων μέ τή νίκη τῆς ἀτομικῆς ἰδιοκτησίας στή γῆ γενικά, καί τή νίκη τῶν συμφερόντων τῶν ἀγροτῶν μέ τήν ἐξάλειψη τῆς ἀτομικῆς ἰδιοκτησίας στή γῆ γενικά, τόσο τῆς τσιφλικάδικης ὅσο καί τῆς ἀγροτικῆς. Ὁ συνδυασμός τῆς ἀτομικῆς ἰδιοκτησίας στήν κληρουχική γῆ μέ τήν κοινωνική ἰδιοκτησία πάνω στήν ἀπαλλοτριωμένη τσιφλικάδικη γῆ εἶναι κακή ἐπινόηση τῶν καντέτων καί τῶν μενσεβίκων. *Στήν πραγματικότητα* ὁ ἀγώνας γίνεται γιά τό ἄν τή νέα Ρωσία θά τήν οἰκοδομήσουν οἱ τσιφλικάδες (κι' αὐτό δέν μπορεῖ νά γίνει ἀλλιῶς, παρά μονάχα στή βάση τῆς ἀτομικῆς ἰδιοκτησίας σ' ὅλα τά εἴδη τῆς γῆς), εἴτε οἱ ἀγροτικές μάζες (κι' αὐτό δέν μπορεῖ νά γίνει σέ μιά μισοδουλοπαροικιακή χώρα δίχως τήν κατάργηση τῆς ἀτομικῆς ἰδιοκτησίας καί *στήν* τσιφλικάδικη γῆ καί *στήν* κληρουχική γῆ).

Περνᾶμε στούς καντέτους. Αὐτό πού κάνει νά ξεχωρίζουν οἱ λόγοι τους ἀπό τούς λόγους καί τῶν δεξιῶν καί τῶν ἀριστερῶν εἶναι ἡ προσπάθειά τους νά συμβιβάσουν τά ἀσυμβίβαστα, νά καθήσουν ἀνάμεσα σέ δυό καρέκλες. Μόνο στό μέρος τοῦ λόγου τοῦ κ. Μιλιουκόφ, ὅπου αὐτός μίλησε σάν *ἱστορικός* καί ὄχι σάν *καντέτος*, ἔχουμε θαυμάσια ἐπιλεγμένα στοιχεῖα γιά τήν ἱστορία τοῦ Συμβουλίου τῶν ἑνωμένων εὐγενῶν, στοιχεῖα πού ἡ συνόψισή τους τιμᾶ κάθε *δημοκράτη*. Γενικά ὅμως οἱ Σινγκαριόφ, Μπερεζόβσκι, Μιλιουκόφ, Μπομπιάνσκι καί Ροντίτσεφ ἔπεσαν στήν παγίδα τοῦ μαυροεκατονταρχίτη κ. Σιντλόβσκι καί μέ ὑπέρμετρο ζῆλο γέμιζαν τά κεφάλια τῶν ἀκροατῶν μέ νομικιστικές σοφιστεῖες, φλυαροῦσαν περί «δικαιοσύνης» κατά τό ρωμαϊκό δίκαιο («χάριν ἐντυπώσεως» ὁ Ροντίτσεφ χρησιμοποίησε μάλιστα καί τή λατινική λέξη aequitas! Κάτι μάθαμε κι' *«ἐμεῖς»* τέλος πάντων στό Πανεπιστήμιο!), ταπεινώνονταν καί ἔφταναν ὥς τήν πιό σιχαμερή δουλοπρέπεια (ὁ κ. Σινγκαριόφ βεβαίωνε ὅτι «ὑπολήπτεται» τόν στολιπινικό λακέ Λικόσιν καί προσπαθοῦσε νά ἀπο-

δείξει πώς ἀναγκαστική ἀπαλλοτρίωση γίνεται σέ χῶρες, ὅπου «ὁ θεσμός τῆς ἀτομικῆς ἰδιοκτησίας τηρεῖται πολύ εὐλαβικά»). Ἡ διαφωνία σχετικά μέ τό νόμο τῆς 9 τοῦ Νοέμβρη διαποτίζει ὅλους τούς λόγους τῶν καντέτων, ἀπό τήν ἄποψη τῆς «σύνεσης». Ἐμᾶς, τούς μπολσεβίκους, μᾶς κατηγοροῦσαν ὅτι συκοφαντοῦμε τούς καντέτους, ἀποκαλώντας τους φιλελεύθερους τσιφλικάδες. Στήν πραγματικότητα εἶναι χειρότεροι. Εἶναι φιλελεύθεροι *γραφειοκράτες*. Δέν μπορεῖ νά φανταστεῖ κανείς μεγαλύτερη διαφθορά τῆς *δημοκρατικῆς* συνείδησης τῶν μαζῶν ἀπ' αὐτή τήν ἐμφάνιση στήν Κρατική δούμα τοῦ κόμματος τῶν λεγόμενων «δημοκρατῶν» μέ λόγους πού *ἀμβλύνουν* τήν πάλη, μέ ἕνα κήρυγμα γραφειοκρατικῆς «σύνεσης», μέ ἕνα αἰσχρό ἐκθειασμό τῆς καταλήστευσης καί ὑποδούλωσης τῶν ἀγροτῶν ἀπό τούς φεουδάρχες, πού ὀνομάζεται «μεγάλη μεταρύθμιση» τοῦ 1861!

Τό νά ἐπιτίθεται κανείς ἐνάντια στόν Στολίπιν γιά «τό ἀσύνετο» τῆς ἀγροτικῆς του πολιτικῆς σημαίνει ὅτι ἐκπορνεύεται, ὅτι προσφέρεται νά ἀναλάβει χρέη ἑνός *τέτιου* ἐκτελεστῆ τῆς ἴδιας αὐτῆς πολιτικῆς, πού νά ξέρει νά ἐκτελέσει «μέ σύνεση» *τό ἴδιο ἔργο*, δηλ. νά ἐπιβάλει τήν ἴδια αὐτή τσιφλικάδικη οὐσία κάτω ἀπό τήν ἀπατηλή σημαία τοῦ «συνταγματικοῦ δημοκρατισμοῦ», νά τήν ἐπιβάλει ὄχι μονάχα μέ τή βία, μά καί μέ τήν ἐξαπάτηση τῶν ἀγροτῶν. Νά μιά ἀπό τίς πολυάριθμες δηλώσεις τῶν καντέτων, πού ἀποκαλύπτουν αὐτήν ἀκριβῶς τήν ἔννοια τῶν λόγων τους πού μόλις ἀναφέραμε. Ὁ κ. Μπερεζόβσκι, πού τό λόγο του τόν ἐπιδοκίμασε ἰδιαίτερα καί τόν ὀνόμασε «θαυμάσιο» ὁ ἡγέτης τοῦ κόμματος τῶν καντέτων, ὁ κ. Μιλιουκόφ, εἶπε τά παρακάτω:

«Πιστεύω βαθιά ὅτι τό σχέδιο αὐτό» (τό σχέδιο τῶν καντέτων γιά τή γῆ) «εἶναι πολύ πιό συμφέρον καί γιά τούς ἰδιοκτῆτες γῆς» (ὄχι μόνο γιά τούς ἀγρότες) «καί τό λέω, κύριοι, αὐτό, ἐπειδή γνωρίζω τή γεωργία, ἀσχολοῦμαι ὁ ἴδιος μ' αὐτήν ὅλη μου τή ζωή καί εἶμαι ἰδιοκτήτης γῆς. Γιά ἕνα πολιτισμένο γεωργικό νοικοκυριό, τό σχέδιο τοῦ Κόμματος τῆς λαϊκῆς ἐλευθερίας θά ἦταν, ἀναμφισβήτητα, περισσότερο χρήσιμο, παρά ἡ τωρινή τάξη πραγμάτων. Δέν πρέπει νά παίρνουμε ἁπλῶς τό γεγονός τῆς ἀναγκαστικῆς ἀπαλλοτρίωσης, ν' ἀγανακτοῦμε ἐξαιτίας της καί νά λέμε ὅτι ἀποτελεῖ βία, ἀλλά πρέπει νά δοῦμε καί νά κρίνουμε, ποῦ καταλήγει αὐτό πού προτείνεται στό σχέδιό μας καί πῶς γίνεται αὐτή ἡ ἀναγκαστική ἀπαλλοτρίωση» (χρυσά λόγια! κ. Μπερεζόβσκι, μή-

πως γίνατε μπολσεβίκος;). «Πάρτε τό σχέδιο τῶν 42 μελῶν τῆς Ι Κρατικῆς δούμας — σ' αὐτό ἀναγνωριζόταν μόνο» (ἀκριβῶς!) «ἡ ἀνάγκη ν' ἀπαλλοτριωθοῦν σέ πρώτη μοίρα οἱ γαῖες πού δέν τίς ἐκμεταλλεύονται οἱ ἴδιοι οἱ ἰδιοκτῆτες τους. Σέ συνέχεια τό Κόμμα τῆς λαϊκῆς ἐλευθερίας ὑποστήριξε τό σχηματισμό τοπικῶν ἐπιτροπῶν, πού μέσα σέ ὁρισμένο διάστημα ἔπρεπε νά ξεκαθαρίσουν ποιές γαῖες ὑπόκεινται σέ ἀπαλλοτρίωση, ποιές δέν ὑπόκεινται καί πόση γῆ χρειάζεται στούς ἀγρότες γιά τήν ἱκανοποίησή τους. Αὐτές οἱ ἐπιτροπές θά συγκροτοῦνταν ἔτσι πού τά μισά μέλη τους θά ἦταν ἀγρότες καί τά μισά μή ἀγρότες». (Ὁλοκληρῶστε κ. Μπερεζόβσκι! Μήν ντρέπεστε! Γιατί ἡ ἀλήθεια δέν μπορεῖ νά κρυφτεῖ: χάρη στόν ὑποχρεωτικό διορισμό ἑνός «οὐδέτερου» προέδρου τῶν ἐπιτροπῶν ἀπό τήν τσιφλικάδικη κυβέρνηση, οἱ τσιφλικάδες εἶχαν πάντα ἐξασφαλισμένη στίς ἐπιτροπές τήν πλειοψηφία ἀπέναντι στούς ἀγρότες: βλ. τό σχόλιο τοῦ Κοῦτλερ στό 2ο τόμο τοῦ καντέτικου «Ἀγροτικοῦ προβλήματος»). «Ἔτσι, μέ τήν κοινή καί συγκεκριμένη δουλιά κατά τόπους θά διευκρινιζόταν, φυσικά, καί πόση γῆ μπορεῖ ν' ἀπαλλοτριωθεῖ καί πόση γῆ χρειάζεται στούς ἀγρότες, καί, τέλος, θά πείθονταν καί οἱ ἴδιοι ἀγρότες ὥς ποιό βαθμό μποροῦν νά ἱκανοποιηθοῦν τά δίκαια αἰτήματά τους! Ὕστερα, ὅλα αὐτά θά περνοῦσαν ἀπό τήν Κρατική δούμα καί τό Κρατικό συμβούλιο» (ἀκριβῶς!) «καί μετά τήν ἐπεξεργασία τους» (δηλ. ὕστερα ἀπό δεύτερο κουτσούρεμα τῆς «μεταρύθμισης» ἀπό τή νέα τσιφλικάδικη - γραφειοκρατική πλειοψηφία!) «θά πήγαιναν γιά ἐπικύρωση στήν ἀνώτατη ἀρχή» (θυμηθεῖτε τή διαδοχική μείωση τῶν διαστάσεων τοῦ κλήρου ἀπό παρόμοιες ἀνώτατες ἀρχές τό 1861). «Ἀποτέλεσμα αὐτῆς τῆς συστηματικῆς ἐργασίας θά ἦταν, ἀναμφισβήτητα, ἡ ἀληθινή ἱκανοποίηση τῶν πραγματικῶν ἀναγκῶν τοῦ πληθυσμοῦ καί ἡ σχετική μ' αὐτήν εἰρήνευση καί διατήρηση τῶν πολιτισμένων νοικοκυριῶν, τή διάλυση τῶν ὁποίων τό Κόμμα τῆς λαϊκῆς ἐλευθερίας δέν θέλησε ποτέ, ἐκτός ἀπό ἔσχατη ἀνάγκη» (143).

Ὁ κ. Μπερεζόβσκι παραδέχτηκε τόν Ὀχτώβρη τοῦ 1908 *ὅλα* ὅσα ἔλεγαν οἱ μπολσεβίκοι τό καλοκαίρι τοῦ 1906 σχετικά μέ τό ἀγροτικό σχέδιο τῶν καντέτων! Στήν Ι Δούμα οἱ καντέτοι δημόσια πρόβαλαν τή δημοκρατική ὄψη τῆς μεταρύθμισής τους καί στίς μυστικές συσκέψεις μέ τόν Τρέποφ καί τά τσιράκια του προσπαθοῦσαν ν' ἀποδείξουν τόν τσιφλικάδικο χαρακτήρα της. Στήν ΙΙΙ Δούμα, οἱ καντέτοι δημόσια

προβάλλουν τόν τσιφλικάδικο χαρακτήρα τῆς μεταρύθμισής τους καί στίς συνομιλίες πού ἔχουν, κρυφά ἀπό τήν ἀστυνομία, μέ τούς λίγους ἐκείνους παράξενους πού εἶναι ἀκόμη ἱκανοί νά πιστεύουν στά παραμύθια τῆς γιαγιάκας, προσπαθοῦν ν' ἀποδείξουν τό δημοκρατικό της χαρακτήρα. Ὁ διπρόσωπος Ἰανός στρέφει, ἀνάλογα μέ τόν ἄνεμο, τά «πρόσωπά» του πότε πρός τή μιά μεριά καί πότε πρός τήν ἄλλη. Οἱ «δημοκράτες» πέφτουν τόσο χαμηλά, πού μπροστά στά μαυροεκατονταρχίτικα κοράκια προσπαθοῦν ν' ἀποδείξουν πόσο ἀκίνδυνες ἦταν οἱ πράξεις τους καί τά προγράμματά τους τόν καιρό τῆς ἐπανάστασης!

Συγκρίνετε μ' ὅλα αὐτά τούς λόγους τῶν ἀγροτῶν. Πάρτε τόν Στορτσάκ, ἀντιπροσωπευτικό τύπο δεξιοῦ ἀγρότη. Ἀρχίζει τό λόγο του, ἐπαναλαβαίνοντας αὐτούσια τά λόγια τοῦ Νικολάου Β' γιά τά «ἱερά δικαιώματα τῆς ἰδιοκτησίας», γιά τό ἀπαράδεκτο τῆς «παραβίασής» τους κτλ. Συνεχίζει: «ὁ θεός νά δίνει ὑγεία στόν αὐτοκράτορα. Τά εἶπε καλά γιά ὅλο τό λαό»... (295). Τελειώνει: «Μά ἄν ὁ αὐτοκράτορας εἶπε νά ὑπάρχει δίκαιο καί τάξη, τότε, φυσικά, ὅταν ἐγώ ἔχω 3 ντεσιατίνες γῆ καί δίπλα ὑπάρχουν 30.000 ντεσιατίνες, αὐτό δέν εἶναι τάξη καί δίκαιο» (296)!! Συγκρίνετε αὐτόν τόν μοναρχικό μέ τόν μοναρχικό Μπερεζόβσκι. Ὁ πρῶτος εἶναι καθυστερημένος μουζίκος. Ὁ δεύτερος εἶναι μορφωμένος, σχεδόν εὐρωπαῖος. Ὁ πρῶτος εἶναι ἁγνός μέχρι ἁγιοσύνης καί πολιτικά καθυστερημένος σέ σημεῖο ἀπίστευτο. Ὁ δεσμός τῆς μοναρχίας μέ τήν «τάξη», δηλ. μέ τήν ἀταξία καί τήν ἀδικία, πού περιφρουροῦν τούς κατόχους τῶν 30.000 ντεσιατίνων, δέν εἶναι γι' αὐτόν ξεκάθαρος. Ὁ δεύτερος εἶναι γνώστης τῆς πολιτικῆς, ἔχει σχέσεις μέ τόν Βίττε, τόν Τρέποφ, τόν Στολίπιν καί Σία, ἔχει μελετήσει ὅλες τίς λεπτομέρειες τῶν εὐρωπαϊκῶν συνταγμάτων. Ὁ πρῶτος εἶναι ἕνας ἀπό τά ἑκατομμύρια πού βολοδέρνουν σ' ὅλη τους τή ζωή πάνω στίς 3 ντεσιατίνες καί πού ἡ οἰκονομική πραγματικότητα τούς *σπρώχνει* στόν μαζικό ἐπαναστατικό ἀγώνα ἐνάντια στούς κατόχους τῶν 30.000. Ὁ δεύτερος εἶναι ἕνας ἀπό τίς δεκάδες, τό πολύ ἀπό μιά ἑκατοντάδα χιλιάδες τσιφλικάδες, πού θέλουν «μέ εἰρηνικό τρόπο» νά διατηρήσουν τό «πολιτισμένο νοικοκυριό» τους, δίνοντας κάτι ψίχουλα στό μουζίκο. Δέν εἶναι μήπως φανερό πώς ὁ πρῶτος *μπορεῖ* νά κάνει τήν ἀστική ἐπανάσταση στή Ρωσία, *νά ἐξαλείψει* τήν τσιφλικάδικη γαιοκτησία, νά δημιουργήσει μιά ἀγροτική δημοκρατία (ὅσο κι' ἄν τόν φοβίζει τώρα αὐτή ἡ

λέξη); Δέν εἶναι μήπως φανερό πώς ὁ δεύτερος *δέν μπορεῖ νά μήν* ἐμποδίζει τόν ἀγώνα τῶν μαζῶν, πού χωρίς αὐτόν τόν ἀγώνα δέν εἶναι δυνατή ἡ νίκη τῆς ἐπανάστασης;

Ἄς τό σκεφτοῦν αὐτό ἐκεῖνοι πού ὥς τώρα δέν μποροῦν μέ κανένα τρόπο νά καταλάβουν τί θά πεῖ: «ἐπαναστατική - δημοκρατική δικτατορία τοῦ προλεταριάτου καί τῆς ἀγροτιᾶς»!

Τό ἀγροτικό πρόγραμμα τοῦ Στορτσάκ εἶναι τό ἴδιο ἐκεῖνο ἀγροτικό νομοσχέδιο τῶν 42 ἀγροτικῶν βουλευτῶν τῆς ΙΙΙ Δούμας γιά τό ὁποῖο γράψαμε στό φύλ. ἀρ. 22 τῆς ἐφημερίδας «Προλετάρι»*. Ἄν καί εἶναι πολύ λιτό στήν ἐξωτερική του ἐμφάνιση, τό σχέδιο αὐτό εἶναι *πιό ἀριστερό* ἀπό τό σχέδιο τῶν καντέτων, ὅπως τό παραδέχονται καί οἱ ἴδιοι οἱ καντέτοι. Μέ τό νά ἀπαιτεῖ νά ἐξεταστεῖ ἡ μεταρύθμιση, πού χορηγεῖ γῆ στούς χωρικούς ἀπό τοπικές ἐπιτροπές, ἐκλεγμένες μέ καθολική ψηφοφορία, τό σχέδιο αὐτό εἶναι *στήν πράξη* ἐπαναστατικό σχέδιο, γιατί ἡ ἐξέταση τῆς ἀγροτικῆς μεταρύθμισης κατά τόπους ἀπό πραγματικά δημοκρατικά ἐκλεγμένα ὄργανα, εἶναι ἀπόλυτα ἀσυμβίβαστη μέ τή διατήρηση στή σημερινή Ρωσία τῆς ἐξουσίας τοῦ τσάρου καί τῆς γαιοκτησίας τῶν τσιφλικάδων. Καί τό γεγονός ὅτι σέ μιά μαυροεκατονταρχίτικη Δούμα πού ἐκλέχτηκε μέ βάση ἕναν ἐκλογικό νόμο, εἰδικά συνταγμένο πρός ὄφελος τῶν τσιφλικάδων σύμφωνα μέ τίς ὁδηγίες τῶν ἑνωμένων εὐγενῶν, σέ συνθῆκες κυριαρχίας τῆς πιό λυσσασμένης ἀντίδρασης καί τῆς ἀχαλίνωτης λευκῆς τρομοκρατίας, τό ὅτι σέ μιά τέτια Δούμα *42 ἀγρότες* ὑπόγραψαν ἕνα τέτιο σχέδιο, τό γεγονός αὐτό ἀποδείχνει καλύτερα ἀπό καθετί ἄλλο τήν ἐπαναστατικότητα τῆς ἀγροτικῆς μάζας στή σημερινή Ρωσία. Ἄς προσπαθοῦν οἱ ὀπορτουνιστές ν' ἀποδείξουν τήν ἀνάγκη τῆς συμμαχίας μέ τούς καντέτους, τήν ἀνάγκη τῆς προσέγγισης τοῦ προλεταριάτου μέ τήν ἀστική τάξη στήν ἀστική ἐπανάσταση, γιά τούς συνειδητούς ἐργάτες πού μαθαίνουν τίς συζητήσεις πού γίνονται στήν ΙΙΙ Δούμα, ἁπλῶς ἐνισχύεται ἡ πεποίθηση ὅτι ἡ νικηφόρα ἀστική ἐπανάσταση στή Ρωσία εἶναι ἀδύνατο νά πραγματοποιηθεῖ δίχως τήν κοινή ἔφοδο τῶν ἐργατικῶν καί τῶν ἀγροτικῶν μαζῶν, παρά καί ἐνάντια στίς ταλαντεύσεις καί τίς προδοσίες τῆς ἀστικῆς τάξης.

Ἄν ὁ Στορτσάκ, καθώς καί οἱ βουλευτές πού σ' ὅ,τι ἀφορᾶ

---

* Βλ. Ἄπαντα, 5η ἔκδ., τόμ. 16ος, σελ. 448. *Ἡ Σύντ.*

τό κύριο καί βασικό ὑποστηρίζουν τήν ἴδια ἄποψη μ' αὐτόν, (ὅπως ὁ ἱερέας Τιτόφ, ὁ 'Αντρεϊτσούκ, ὁ Ποπόφ ὁ Δ' καί ὁ Νικιτιούκ) ἐκφράζουν τήν ἐπαναστατικότητα τῆς ἀγροτικῆς μάζας ἀσυνείδητα, αὐθόρμητα, ἀφοῦ φοβοῦνται οἱ ἴδιοι ὄχι μόνο νά ποῦν καθαρά αὐτό πού θέλουν, ἀλλά ἀκόμη καί νά καλοσκεφτοῦν αὐτό πού προκύπτει ἀπό τά λόγια τους καί τίς προτάσεις τους, τότε οἱ τρουντοβίκοι στήν ΙΙΙ Δούμα ἐκφράζουν τό πνεῦμα τοῦ μαζικοῦ ἀγώνα τῶν ἀγροτῶν ἄμεσα καί ἀνοιχτά. Οἱ πιό πολύτιμοι ἀπ' αὐτήν τήν ἄποψη εἶναι οἱ λόγοι τῶν ἀγροτῶν-τρουντοβίκων, πού ἐκθέτουν τίς ἀπόψεις τους ἄμεσα, ἐκφράζουν μέ καταπληκτική ἀκρίβεια καί ζωντάνια τίς διαθέσεις καί τίς τάσεις τῶν μαζῶν, μπερδεύονται στά διάφορα προγράμματα (μερικοί ἐκφράζουν συμπάθεια πρός τό σχέδιο τῶν 42 ἀγροτῶν, ἄλλοι πρός τούς καντέτους), ὅμως παρ' ὅλα αὐτά πολύ ἐντονότερα ἐκφράζουν ἐκεῖνο πού βρίσκεται βαθύτερα ἀπό ὁποιαδήποτε προγράμματα.

Νά ὁ Κροποτόφ, βουλευτής ἀπό τό κυβερνεῖο Βιάτκα. «Οἱ ἐκλογεῖς μου μοῦ ἔλεγαν ὅτι ὁ νόμος τῆς 9 τοῦ Νοέμβρη εἶναι τσιφλικάδικος νόμος... Οἱ ἐκλογεῖς μου βάζουν τέτιες ἐρωτήσεις: γιατί αὐτό γίνεται μέ τή βία;.. γιατί ἡ γῆ μας παραδίνεται στή διάθεση τῶν τοπαρχῶν τῶν ζέμστβο»;.. Οἱ ἐκλογεῖς μου μοῦ ἔδιναν ἐντολή: στήν Κρατική δούμα νά πεῖς ὅτι ἔτσι εἶναι ἀδύνατο πιά νά ζήσουμε... Καί μόλις ἀρχίσουν νά τόν ἐφαρμόζουν (τό νόμο τῆς 9.XI) στά μέρη μας, τά σπίτια τῶν νέων τσιφλικάδων, ὅπως λένε οἱ ἀγρότες μας, θά καοῦν» (71)... «Ὅλο τό ζήτημα εἶναι στό ν' ἀνταμειφθοῦν οἱ τσιφλικάδες... Γιατί ὅμως τό κρατικό συμφέρον ἀπαιτεῖ ν' ἀφαιρεθεῖ ἀπό τό φτωχό τό τελευταῖο κομματάκι καί νά δοθεῖ σ' αὐτούς, πού, ὅπως εἶπα, τά κατάφεραν σύμφωνα μέ τό νόμο πού σύνταξε ἡ κυβέρνηση, νά κατακρατήσουν συμπτωματικά τή γῆ; Μήπως δέν ἀπαιτεῖ τό κρατικό συμφέρον νά καλλιεργηθοῦν ὑποχρεωτικά οἱ γαῖες πού μένουν ἀκαλλιέργητες: οἱ τσιφλικάδικες, οἱ δημόσιες, οἱ αὐτοκρατορικές, οἱ μοναστηριακές;.. 'Από τόν ἀγρότη εἰσπράττονται 11 ρούβλια καί 50 καπίκια τή ντεσιατίνα, καί ἄν, κύριοι, θελήσουμε νά εἴμαστε δίκαιοι καί φορολογήσουμε ὅλους μέ τό ἴδιο μέτρο, τότε ἡ γῆ θά περάσει πραγματικά στούς ἀγρότες καί δέν θά χρειάζεται ἀναγκαστική ἀπαλλοτρίωση. Γιά νά εἴμαστε δίκαιοι πρέπει νά φορολογήσουμε τή γῆ μ' ἕναν ἑνιαῖο φόρο, καί τότε αὐτή θά περάσει στίς ἐργαζόμενες μάζες, καί τότε δέν θά ὑπάρχει φθόνος: ὅποιος δέν θέλει νά δουλέψει, αὐτός δέν θά πληρώνει...» (73).

Πόσες δυνάμεις πού δέν ἔχουν ἀκόμη δοκιμαστεῖ στήν πάλη, πόση διάθεση γιά πάλη ὑπάρχει σ' αὐτόν τόν ἁπλοϊκό λόγο! Ὁ Κροποτόφ θέλοντας ν' ἀποφύγει τήν «ἀναγκαστική ἀπαλλοτρίωση», *στήν πράξη* προτείνει ἕνα μέτρο πού ἰσοδυναμεῖ μέ τή *δήμευση* τῶν τσιφλικάδικων γαιῶν καί τήν ἐθνικοποίηση *ὅλης* τῆς γῆς! Τό ὅτι ὁ «ἑνιαῖος φόρος» αὐτοῦ τοῦ ὀπαδοῦ τῶν θεωριῶν τοῦ Τζώρτζ ἰσοδυναμεῖ μέ τήν ἐθνικοποίηση ὅλης τῆς γῆς, αὐτό ὁ Κροποτόφ δέν τό καταλαβαίνει, τό ὅτι ὅμως αὐτός ἐκφράζει τίς πραγματικές διαθέσεις *ἑκατομμυρίων*, γι' αὐτό δέν μπορεῖ νά ὑπάρξει οὔτε ἴχνος ἀμφιβολίας.

Νά ὁ βουλευτής Ροζκόφ πού ἀρχίζει μέ τή δήλωση: «εἶναι δύσκολο, κύριοι, σέ μένα, ἕνα μουζίκο τοῦ χωριοῦ, νά μιλήσω ἀπ' αὐτό τό βῆμα» (77)... «Ἡ ἀγροτιά περίμενε ἀπό τήν Κρατική δούμα ὄχι τό νόμο τῆς 9.XI, ὄχι αὐτόν τό νόμο πού μοιράζει ἀνάμεσά μας τή γῆ πού δέν ἔχουμε, ἀλλά ἕνα νόμο μέ βάση τόν ὁποῖο θά αὐξάνονταν πρῶτα τά βοσκοτόπια καί ὕστερα πιά θ' ἀρχίζαμε τό μοίρασμα. Οἱ βασικές θέσεις ἑνός τέτιου νόμου ἔχουν ὑποβληθεῖ ὑπογραμμένες ἀπό 47 ἀγρότες στίς 20 τοῦ Φλεβάρη, ἀλλά ὥς τώρα δέν φάνηκε ἀκόμη καμιά κίνηση... Κύριοι τῆς γῆς εἶναι οἱ τοπάρχες τῶν ζέμστβο... ἐνῶ οἱ πραγματικοί νοικοκύρηδες αὐτῆς τῆς γῆς εἶναι ἁλυσσοδεμένοι μέ τά ἔκτακτα μέτρα... Γιά τήν ἀγορά γῆς μέ σκοπό τήν ἐκμετάλλευσή της, τό κράτος μας δέν ἔχει ἕνα συγκεκριμένο νόμο... πού νά λέει: μήν τήν ἀγοράσεις γιά ἐκμετάλλευση... Καί νά πού στίς 16 τοῦ Σεπτέμβρη 1907 ἡ ἐπιτροπή τῆς Σταυρούπολης γιά τή ρύθμιση τοῦ ζητήματος τῆς γῆς καθόρισε ὅτι γῆ μπορεῖ ν' ἀγοράσει μόνο ἐκεῖνος πού ἔχει ζῶα ἐργασίας καί σύνεργα. Καί νά, κύριοι, ἐδῶ, σ' αὐτό τό κτίριο, οἱ μισοί σχεδόν εἶναι τσιφλικάδες πού κρατοῦν αὐτούς τούς ἀνθρώπους, στούς ὁποίους ἡ Ἐπιτροπή γαιορύθμισης ἀρνεῖται τό δικαίωμα ν' ἀγοράσουν γῆ. Ἐμεῖς, κύριοι, ξέρουμε ὅτι αὐτοί οἱ ἄνθρωποι δουλεύουν γιά 60 - 70 ρούβλια τό χρόνο... Αὐτός ὁ δυστυχισμένος δουλευτής εἶναι καταδικασμένος νά εἶναι αἰώνια ἐργάτης τοῦ τσιφλικᾶ, θά κοψομεσιάζεται γιά τούς ἄλλους, ἐνῶ ὁ ἀφέντης πίσω ἀπό τήν πλάτη του θά θεωρεῖ τόν ἑαυτό του πολιτισμένο ἄνθρωπο».

Ὁ Τομίλοφ: «Ἡ μοναδική διέξοδος... κατά τή γνώμη μας, εἶναι αὐτή: χρειάζεται ἀμέσως τώρα σ' ὅλες τίς κοινότητες τῆς Ρωσίας, κατά τό ὑπόδειγμα τῶν παλιῶν ἀπογραφῶν, νά πραγματοποιήσουμε ἕναν ἀναδασμό τῆς γῆς. Αὐτές οἱ ἀπογραφές πρέπει νά ἐξακριβώσουν τόν ἀριθμό τῶν ἀρρένων στίς 3 τοῦ Νοέμβρη 1905.

῾Ο ἐνδόμυχος ἀγροτικός μας πόθος εἶναι νά ἀποκτήσουμε γῆ καί ἐλευθερία, μά ἀκούσαμε ὅτι ὅσο ἡ σημερινή κυβέρνηση θά βρίσκεται στήν ἐξουσία, ἡ ἰδιοκτησία γῆς θά εἶναι ἀπαραβίαστη. (Φωνές ἀπό τό κέντρο: «ἡ ἀτομική».) ῾Η ἀτομική, ἡ ἰδιοκτησία τῶν εὐγενῶν. (Φωνές ἀπό τό κέντρο: «καί ἡ δική σας ἐπίσης».) Ἄν αὐτό ἀφορᾶ ἐμᾶς, τότε ἐμεῖς εἴμαστε σύμφωνοι νά δόσουμε τούς κλήρους»· (αὐτή εἶναι ἡ ἀγροτική *Βανδέα*, μέ τήν ὁποία μᾶς φόβιζε στή Στοκχόλμη ὁ πάνσοφος Πλεχάνοφ καί Σία γιά τήν περίπτωση ἐθνικοποίησης ὅλης τῆς γῆς! [129]) «ἄς ποῦμε οἱ ἀγρότες ἑνός χωριοῦ εἶναι σύμφωνοι νά δόσουν τούς κλήρους τους, ἕναν πρός ἕναν, νά ἐξισωθοῦν. ῾Η δήλωση τοῦ ἀντιπροσώπου τῆς κυβέρνησης συνοψίζεται στό ὅτι ὅσο ἡ ἐξουσία δέν περάσει στά χέρια τῆς ἀγροτιᾶς καί γενικά τοῦ λαοῦ, οἱ ἀγρότες δέν πρόκειται νά δοῦν οὔτε γῆ οὔτε πολιτικές ἐλευθερίες. Εὐχαριστοῦμε γιά τήν εἰλικρίνεια, ἄν καί αὐτό τό ξέραμε...»(149).

Καί νά πού τό 1905, ὅταν κάτω ἀπό τήν καθοδήγηση τῶν συνειδητῶν στοιχείων οἱ ἀγρότες ἑνώθηκαν ὅλοι μαζί (θόρυβος καί γέλια ἀπό τά δεξιά) καί εἶπαν τό φοβερό τους λόγο... τότε οἱ εὐγενεῖς ἄρχισαν νά λένε: «Μά ἐσεῖς ἔχετε, σᾶς δόθηκαν οἱ κλῆροι. Μοιράστε λοιπόν αὐτό τό κόκκαλο...».

῾Ο Πετρόφ ὁ Γ΄: «Θυμηθεῖτε, κύριοι, τά χρόνια τῆς βασιλείας τοῦ Ἀλεξέϊ Μιχαήλοβιτς καί τήν ἀγανάκτηση τοῦ ἀγροτικοῦ λαοῦ πού ἐκδηλώθηκε μέ τό κίνημα κάτω ἀπό τήν ἀρχηγία τοῦ Ράζιν (Φωνές ἀπό τά δεξιά: «ὤ, ὤ, ὤ!»)... Τίς διεκδικήσεις του ὁ λαός τίς ἐξέφρασε πολύ ἔντονα τό 1905. Γιατί καί τότε ἡ ἀνάγκη ἀκριβῶς ἦταν ἐκείνη πού ὑποχρέωνε τό λαό νά βγεῖ στό δρόμο καί νά πεῖ τόν ἐπιβλητικό του λόγο γιά τό τί τοῦ χρειάζεται»(187)... «Ὅλη ἡ γῆ πρέπει νά χρησιμοποιεῖται ἐξίσου ἀπό ὅλο τό λαό... Ἐγώ, βέβαια, εἶμαι ἐχθρός τῆς ἀτομικῆς ἰδιοκτησίας γῆς» (σίγουρα, ἡ Βανδέα, πού πρόβλεψε ὁ Πλεχάνοφ, ἀρχίζει νά φουντώνει!) «καί λέω ὅτι ὁ ἐργαζόμενος λαός θ᾿ ἀνακουφιστεῖ μόνο τότε, ὅταν ὅλη ἡ γῆ περάσει στά χέρια του(204)... Εἶμαι ἀπόλυτα βέβαιος ὅτι θά ξαναδεῖτε τά βάθη τῆς φουρτουνιασμένης θάλασσας τῆς ζωῆς. Καί τότε θά πληρωθεῖ τό ρητό τοῦ εὐαγγελίου: μάχαιραν ἔδοσες, μάχαιραν θά λάβεις (Γέλια ἀπό τά δεξιά). ῾Η ὁμάδα τῶν τρουντοβίκων δέν πρόδοσε τά ἰδανικά της, ὅπως δέν πρόδοσε καί τίς ἐπιδιώξεις της... Ἐμεῖς... λέμε: ὅλη ἡ γῆ νά δοθεῖ σ᾿ αὐτούς πού τήν δουλεύουν, καί ὅλη ἡ ἐξουσία νά περάσει στόν ἐργαζόμενο λαό!»(206).

῾Ο Μερζλιακόφ: «῾Η γῆ πρέπει ν᾿ ἀνήκει σ᾿ αὐτόν πού τήν

καλλιεργεῖ... μόνο νά μήν ὑπάρχει στή Ρωσία ἀγοραπωλησία τῆς γῆς, μά ἡ γῆ νά ἀνήκει σ' αὐτόν πού τήν καλλιεργεῖ μέ προσωπική ἐργασία»(207). Κτλ.

Ἡ ἔλλειψη χώρου μᾶς ἀναγκάζει νά σταματήσουμε τίς περικοπές. Σημειώνουμε μονάχα τά ὀνόματα τῶν ὁμιλητῶν πού ἐξέφρασαν λιγότερο καθαρά καί ἔντονα τίς ἴδιες αὐτές σκέψεις: ὁ Κοντράτιεφ, ὁ ἱερέας Ποπόφ ὁ Β', ὁ Μπουλάτ, ὁ Βόλκοφ ὁ Β', ὁ Τζιουμπίνσκι, ὁ Λιαχνίτσκι (οἱ δυό τελευταῖοι μέ ἐπίσημες δηλώσεις ἐξονόματος τῆς ὁμάδας τῶν τρουντοβίκων).

Μπαίνει τό ἐρώτημα: τί συμπεράσματα σέ σχέση μέ τό ἀγροτικό πρόγραμμα τῆς σοσιαλδημοκρατίας βγαίνουν ἀπ' αὐτή τή θέση τῶν ἀγροτικῶν βουλευτῶν; Γιά τό ὅτι οἱ ἀγρότες περιβάλλουν τήν πάλη ἐνάντια στά δουλοπαροικιακά λατιφούντια καί ὅλα τά ὑπολείμματα τῆς δουλοπαροικίας μέ τίς οὐτοπίες τοῦ μικροαστικοῦ σοσιαλισμοῦ, σ' αὐτό συμφωνοῦν ὅλοι. Αὐτό ἐκφράζεται στό τελευταῖο μέρος τοῦ ἀγροτικοῦ μας προγράμματος πού καταρτίστηκε ἀπό τούς μπολσεβίκους καί ψηφίστηκε στή Στοκχόλμη ἀπό τούς μενσεβίκους («Πρακτικά τοῦ συνεδρίου τῆς Στοκχόλμης»).

Ὅμως μ' αὐτό δέν ἐξαντλεῖται τό θέμα. Καί ἡ διανομή, καί ἡ δημοτικοποίηση, καί ἡ ἐθνικοποίηση εἶναι μετασχηματισμός ἀστικοδημοκρατικός, ἀλλά ὑπέρ τίνος συστήματος πρέπει νά ταχθοῦν οἱ σοσιαλδημοκράτες; Ὑπέρ τῆς δημοτικοποίησης, ἀπαντοῦν οἱ μενσεβίκοι μ' ἐπικεφαλῆς τόν Πλεχάνοφ, πού κατάφεραν νά ψηφιστεῖ αὐτό τό πρόγραμμα στή Στοκχόλμη. Ἡ ἐθνικοποίηση τῶν ἀγροτικῶν γαιῶν θά προκαλοῦσε μιά Βανδέα, δήλωσαν ἀνοιχτά οἱ μενσεβίκοι στή Στοκχόλμη.

Ἀπό τότε, στίς τρεῖς Δοῦμες, εἶπαν τή γνώμη τους οἱ ἀγρότες, βουλευτές, ἐκλεγμένοι ἀπό τά πιό διαφορετικά μέρη τῆς Ρωσίας. Οὔτε μιά ὁμάδα ἀγροτικῶν βουλευτῶν δέν δελεάστηκε ἀπό τή «δημοτικοποίηση» πού ἐπινοήθηκε ἀκριβῶς γιά «νά μήν πειραχτεῖ» ἡ γῆ τῶν ἀγροτῶν. *Ὅλοι* οἱ ἀγρότες-τρουντοβίκοι καί στίς τρεῖς Δοῦμες τάχθηκαν ὑπέρ τῆς ἐθνικοποίησης ὅλης τῆς γῆς, ἐκφράζοντας αὐτό τό αἴτημα πότε μέ τήν ἁπλή ἐπανάληψη τοῦ προγράμματος τῶν τρουντοβίκων, πότε μέ τήν ἰδιόμορφη τροποποίηση τοῦ «ἑνιαίου φόρου», πότε μέ τίς ἀναρίθμητες δηλώσεις: «ἡ γῆ νά δοθεῖ σ' αὐτόν πού τήν καλλιεργεῖ», «ἐμεῖς εἴμαστε σύμφωνοι νά δόσουμε τούς κλήρους» κτλ.

Ἡ ζωή γελοιοποίησε τή «δημοτικοποίηση», τίς κραυγές γιά «Βανδέα».

Ποιά εἶναι ἡ οἰκονομική βάση τῆς ὑπεράσπισης τῆς ἐθνικο-

ποίησης ἀπό ὅλους τούς συνειδητούς ἀγρότες; Γιά ν' ἀπαντήσουμε σ' αὐτό τό ἐρώτημα, ἄς θυμηθοῦμε μιά ἀντιπαράθεση στατιστικῶν στοιχείων, πού ἔκανε στή Δούμα ὁ σ. Μπελοούσοφ[130]:

«76 ἑκατομμύρια ντεσιατίνες ἀνήκουν σέ 30.000 τσιφλικάδες (στήν Εὐρωπαϊκή Ρωσία), ἐνῶ 73 ἑκατομμύρια ντεσιατίνες ἀνήκουν σέ 10 ἑκατομμύρια ἀγροτικά νοικοκυριά πού ἔχουν κλῆρο ἀπό 1 ὥς 15 ντεσιατίνες... Τό συμπέρασμα εἶναι ἕνα: τά τέσσερα πέμπτα τοῦ συνολικοῦ ἀριθμοῦ τῶν νοικοκυριῶν θά μποροῦσαν νά διπλασιάσουν τή γῆ τους» (209). Ἀκόμη κι' ἄν διαμφισβητήσουν τούς πρώτους ἤ τούς δεύτερους ἀπ' αὐτούς τούς ἀριθμούς (ἐμεῖς νομίζουμε πώς δέν μποροῦν νά διαμφισβητηθοῦν), ὡστόσο καμιά ἀλλαγή τους δέν θ' ἀλλάξει τήν οὐσία τῆς ὑπόθεσης, πού βρίσκεται στό παρακάτω. Οἱ ἀγρότες, ἐπιδιώκοντας νά διπλασιάσουν τή γαιοκτησία τους, δέν μποροῦν νά μήν ἐπιδιώκουν τήν πλήρη συγχώνευση καί ἀνάμιξη τῆς κληρουχικῆς καί τῆς μή κληρουχικῆς γῆς. Ἡ διατήρηση τῆς κληρουχικῆς γῆς σάν ἀτομική ἰδιοκτησία μέσα στή σημερινή ἰδιοκτησία τῶν νοικοκυριῶν καί τῶν κοινοτήτων, καί ἡ κοινωνική («δημοτική») ἰδιοκτησία πάνω στίς ἀπαλλοτριωνόμενες μή κληρουχικές γαῖες εἶναι οἰκονομικός παραλογισμός. Εἶναι ὁ πιό ἀνόητος ἀγροτικός διμεταλλισμός, πού εἶναι καλός μονάχα γιά νά πιάνει χῶρο στά προγράμματα πού ἐπινοοῦν οἱ διανοούμενοι. Ἡ οἰκονομία ἀπαιτεῖ τή συγχώνευση καί τήν ἀνάμιξη ὅλων τῶν γαιῶν. Ἡ οἰκονομία ἀπό τώρα κιόλας συνενώνει τά κομμάτια τῆς κληρουχικῆς γῆς μέ τά κομμάτια τῆς τσιφλικάδικης γῆς (νοίκιασμα γῆς), καί ἡ κατάργηση τῆς δουλοπαροικίας δέν μπορεῖ νά γίνει δίχως τήν ἐξάλειψη τῶν διαφορῶν τῆς γαιοκτησίας, τῶν συνόρων καί τῶν ὁρίων, πού ἡ «δημοτικοποίηση» τεχνητά τά κατοχυρώνει. Ἡ οἰκονομία ἀπαιτεῖ μιά νέα γαιοκτησία, μιά ἐλεύθερη γαιοκτησία προσαρμοσμένη στόν καπιταλισμό καί ὄχι στούς παλιούς «κλήρους» πού ἔχουν κατανεμηθεῖ καί ὁροθετηθεῖ ἀπό τούς μπουρμίστρους* καί τούς δημόσιους ὑπαλλήλους. Αὐτήν ἀκριβῶς τήν ἀπαίτηση τῆς οἰκονομικῆς ἀνάπτυξης ἐκφράζουν (δίχως νά κατανοοῦν τόν καπιταλιστικό χαρακτήρα αὐτῆς τῆς ἀνάπτυξης) οἱ ἀγρότες, ὅταν τάσσονται ὑπέρ τῆς ἐθνικοποίησης. Ἡ παλιά διαφορά ἀνάμεσα στήν κληρουχική καί μή κληρουχική γαιοκτησία ἀντιφάσκει στίς ἀπαιτήσεις τοῦ καπιταλισμοῦ καί

---

* —μπουρμίστρος—στόν καιρό τῆς φεουδαρχίας, ἐπιστάτης τσιφλικιοῦ πού εἶχε καί διοικητικές - ἀστυνομικές ἁρμοδιότητες. *Σημ. μετ.*

ἀναπόφευκτα θά ἐξαλειφθεῖ, ὅσο κι' ἄν πασχίζουν νά τήν κατοχυρώσουν οἱ μενσεβίκοι ὀπαδοί τῆς δημοτικοποίησης. Καί ἡ ἐξάλειψη αὐτοῦ τοῦ ὁρίου, ἡ συνένωση, ἡ ἀνάμιξη, ἡ συγχώνευση τῶν γαιῶν κάθε κατηγορίας γιά μιά νέα οἰκονομία τῶν φάρμερ (οἱ ἀγρότες σκέπτονται λαθεμένα πώς τή γῆ θά τήν καλλιεργεῖ ὁ κάθε πολίτης: θά τήν καλλιεργεῖ ὁ κάθε νοικοκύρης, δηλ. ὅποιος ἔχει τά μέσα γι' αὐτό!) ἀπαιτεῖ τήν ἐξάλειψη ὄχι μόνο τῆς τσιφλικάδικης, μά κάθε ἀτομικῆς ἰδιοκτησίας γῆς.

Ὁ Στολίπιν θέλει νά ἐξαλείψει ὅλα τά προηγούμενα ὅρια ὅλων τῶν προηγούμενων μορφῶν γαιοκτησίας. Αὐτή ἡ ἐπιδίωξη εἶναι σωστή ἀπό οἰκονομική ἄποψη. Ὁ καπιταλισμός θά τήν πραγματοποιήσει ἀναπόφευκτα. Τό ζήτημα βρίσκεται μόνο στό ἄν αὐτό θά γίνει σέ βάρος τῶν ἑκατομμυρίων τῶν ἀγροτικῶν νοικοκυριῶν (καταλήστευση σύμφωνα μέ τό νόμο τῆς 9 τοῦ Νοέμβρη), εἴτε σέ βάρος τῶν 30.000 μεγαλοτσιφλικάδων. Ὁ τελευταῖος δρόμος εἶναι ἀδύνατος δίχως τήν ἐθνικοποίηση τῆς γῆς στήν ἀστικοδημοκρατική ἐπανάσταση. Νά γιατί καί στίς τρεῖς Δοῦμες ὅλοι οἱ συνειδητοί ἀγρότες τάχθηκαν ὑπέρ τῆς ἐθνικοποίησης.

Μᾶς ἔμεινε νά ἐξετάσουμε τούς λόγους τῶν σοσιαλδημοκρατῶν στήν ΙΙΙ Δούμα. Μονάχα δυό ὁμιλητές τῆς ὁμάδας μας πρόλαβαν νά μιλήσουν (ὁ Γκεγκετσκόρι καί ὁ Μπελοοῦσοφ) πρίν περιοριστεῖ ὁ χρόνος τῶν ὁμιλητῶν. Οἱ ἄλλοι παραιτήθηκαν, ἀφοῦ διαμαρτυρήθηκαν ἐνάντια στή «βία» πού ἐκφράστηκε μ' αὐτό τόν περιορισμό. Καί οἱ δυό παραπάνω σύντροφοι ἐκπλήρωσαν τήν ἀποστολή τους σωστά. Τόνισαν τό «ἀριστοκρατικό καί γραφειοκρατικό πνεῦμα» τῆς κυβερνητικῆς πολιτικῆς, ὅτι «ὁ νόμος τοῦ 1861 ἦταν πέρα γιά πέρα δουλοπαροικιακός», ὅτι «τό μίσος πρός τήν κυβέρνηση» ρίζωσε βαθιά στήν ψυχή τῆς ἀγροτιᾶς πού ζητάει «γῆ καί ἐλευθερία», καί πού ἀπόδειξε τό 1905 τήν «ἀλληλεγγύη» της καί τήν ἱκανότητά της γιά «ἐπαναστατική δράση». Τό δικό μας, τό σοσιαλδημοκρατικό ἀγώνα γιά τή «δήμευση τῶν λατιφούντιων καί τή μεταβίβασή τους στό λαό» οἱ ὁμιλητές τοῦ κόμματός μας τόν ἑρμήνευσαν σωστά, ὄχι σύμφωνα μέ τό πνεῦμα τῶν μικροαστικῶν οὐτοπιῶν γιά «ἰσοπέδωση», «κοινωνικοποίηση» κτλ., ἀλλά σάν ἕνα μέτρο γιά τήν ἀπελευθέρωση τῆς χώρας ἀπό τό ζυγό τῆς φεουδαρχικῆς δουλείας. Ἡ τοποθέτηση τοῦ ζητήματος ἀπό τόν Γκεγκετσκόρι καί τόν Μπελοοῦσοφ ἦταν ἐπαναστατική-σοσιαλδημοκρατική. «Ἡ δύναμη δημιουργεῖ τό δίκαιο, — κατάληξε ὁ σ. Μπελοοῦσοφ, — καί γιά νά κατακτήσουμε τό δίκαιο, πρέπει νά συγκεντρώσουμε

δυνάμεις καί νά τίς ὀργανώσουμε». Καί οἱ δυό λόγοι τῶν σοσιαλδημοκρατῶν ὁμιλητῶν τῆς ΙΙΙ Δούμας πρέπει ν' ἀποτελέσουν ἐγχειρίδιο γιά τό κάθε μέλος τοῦ κόμματος, πού ἀσχολεῖται μέ τήν προπαγάνδα καί τή ζύμωση. Στό ἀντισχέδιο πού προτάθηκε ἀπό τή σοσιαλδημοκρατική ὁμάδα παραλείφθηκε μόνο ἡ ἀπαίτηση γιά τή μεταβίβαση τῶν γαιῶν στούς ἀγρότες χωρίς ἀποζημίωση. Αὐτό θ' ἀποτελοῦσε σοβαρή παράβαση τοῦ προγράμματός μας, ἄν θά εἶχε γίνει σκόπιμα. Ἀλλά ὁ σ. Γκεγκετσκόρι πού διάβασε τό ἀντισχέδιο ἀναφέρθηκε δυό φορές στήν ὁμιλία του γιά τήν ἀνάγκη τῆς «ἀπαλλοτρίωσης χωρίς ἀποζημίωση», ἔτσι πού δέν νομίζουμε πώς ἡ παράλειψη πού ἀναφέραμε μπορεῖ νά ἔγινε σκόπιμα.

«Προλετάρι», ἀρ. φύλ. 40,
1 (14) τοῦ Δεκέμβρη 1908
Ὑπογραφή : Ν. Λ.

Δημοσιεύεται σύμφωνα μέ
τό κείμενο τῆς ἐφημερίδας
«Προλετάρι»

Η V ΠΑΝΡΩΣΙΚΗ ΣΥΝΔΙΑΣΚΕΨΗ ΤΟΥ ΣΔΕΚΡ[131]

21 - 27 ΤΟΥ ΔΕΚΕΜΒΡΗ 1908
(3 - 9 ΤΟΥ ΓΕΝΑΡΗ 1909)

1

ΣΧΕΔΙΟ ΑΠΟΦΑΣΗΣ ΓΙΑ ΤΗ ΣΗΜΕΡΙΝΗ ΣΤΙΓΜΗ ΚΑΙ ΤΑ ΚΑΘΗΚΟΝΤΑ ΤΟΥ ΚΟΜΜΑΤΟΣ

Ἡ σημερινή πολιτική κατάσταση χαρακτηρίζεται ἀπό τά παρακάτω γνωρίσματα:

a) Ἡ παλιά δουλοπαροικιακή ἀπολυταρχία ἐξελίσσεται καί μετατρέπεται σέ ἀστική μοναρχία πού συγκαλύπτει τήν ἀπολυταρχία μέ ψευτοσυνταγματικές μορφές. Κατοχυρώθηκε ἀνοιχτά καί ἀναγνωρίστηκε, μέ τό πολιτικό πραξικόπημα τῆς 3ης τοῦ Ἰούνη καί τή δημιουργία τῆς ΙΙΙ Δούμας, ἡ συμμαχία τοῦ τσαρισμοῦ μέ τούς μαυροεκατονταρχίτες τσιφλικάδες καί τίς κορυφές τῆς ἐμποροβιομηχανικῆς ἀστικῆς τάξης. Ἡ ἀπολυταρχία ἀφοῦ πῆρε ἀναγκαστικά καί οριστικά τό δρόμο τῆς καπιταλιστικῆς ἀνάπτυξης τῆς Ρωσίας καί προσπαθώντας νά ὑπερασπίσει ἕναν τέτιο ἀκριβῶς δρόμο, πού θά ἐξασφάλιζε στούς φεουδάρχες-γαιοκτήμονες τήν ἐξουσία τους καί τά εἰσοδήματά τους, ἑλίσσεται ἀνάμεσα σ' αὐτήν τήν τάξη καί τούς ἀντιπροσώπους τοῦ κεφαλαίου. Οἱ μικροφιλονικίες τους χρησιμοποιοῦνται γιά τήν ὑποστήριξη τῆς ἀπολυταρχίας, ἡ ὁποία μαζί μ' αὐτές τίς τάξεις διεξάγει μιά λυσσαλέα ἀντεπαναστατική πάλη ἐνάντια στό σοσιαλιστικό προλεταριάτο καί στή δημοκρατική ἀγροτιά πού ἔδειξαν τή δύναμή τους στόν πρόσφατο μαζικό ἀγώνα.

b) Ἀπό τόν ἴδιο ἀστικο-βοναπαρτικό χαρακτήρα διακρίνεται καί ἡ ἀγροτική πολιτική τοῦ σημερινοῦ τσαρισμοῦ, πού ἔχασε πιά κάθε ἐμπιστοσύνη στήν ἁπλοϊκή ἀφοσίωση τῆς ἀγροτικῆς μάζας πρός τή μοναρχία. Ἐπιζητεῖ συμμαχία μέ τούς πλούσιους ἀγρότες, παραδίδοντας σ' αὐτούς τό χωριό γιά καταλήστευση. Ἡ ἀπολυταρχία κάνει σπασμωδικές ἐνέργειες γιά νά ἐξαφανίσει τό συντομώτερο ὅλη τή γαιοκτησία τῶν κοινοτικῶν κλήρων καί νά στερεώσει ἀποκλειστικά τήν ἀτομική ἰδιοκτησία γῆς.

Μιά τέτια πολιτική ὀξύνει ἑκατό φορές περισσότερο ὅλες τίς ἀντιθέσεις τοῦ καπιταλισμοῦ στήν ὕπαιθρο καί ἐπιταχύνει τό χωρισμό τοῦ χωριοῦ σέ μιά μηδαμινή μειοψηφία ἀντιδραστικῶν καί στήν ἐπαναστατική προλεταριακή καί μισοπρολεταριακή μάζα.

c) Ἡ φιλελεύθερη ἀστική τάξη πού, μέ ἐπικεφαλῆς τό Κόμμα τῶν καντέτων, πῆρε τόν ἀντεπαναστατικό δρόμο ἀπό τίς πρῶτες κιόλας μεγάλες ἐκδηλώσεις τῶν μαζῶν στήν ἐπανάσταση, ἐξακολουθεῖ νά βαδίζει σ' αὐτό τό δρόμο, προσεγγίζοντας ἀκόμη περισσότερο τούς ὀχτωβριστές, καί μέ τήν τσαρική-ἐθνικιστική προπαγάνδα της, — πού ἐκφράζει τήν ἀνάπτυξη τῆς αὐτεπίγνωσης τῆς ἀστικῆς τάξης, σάν τάξης,— ἐξυπηρετεῖ στήν οὐσία τήν ἀπολυταρχία καί τούς φεουδάρχες-τσιφλικάδες.

d) Οἱ ἀγροτικές μάζες, ὅπως δείχνει ἀκόμη καί ἡ συμπιεσμένη καί ἀλλοιωμένη ἐκπροσώπησή τους στήν ΙΙΙ Δούμα, ἐξακολουθοῦν — παρόλες τίς διώξεις κατά τῶν δημοκρατικῶν στοιχείων τῆς ὑπαίθρου — νά παραμένουν, μέ ὅλες τους τίς ταλαντεύσεις, μέ τό μέρος τῆς ἐπαναστατικῆς-δημοκρατικῆς ἀγροτικῆς ἀνατροπῆς πού, ἐξαλείφοντας ἐντελῶς τήν τσιφλικάδικη γαιοκτησία, θά ἐξασφάλιζε ἔτσι τήν πιό γοργή, πλατιά καί ἐλεύθερη ἀνάπτυξη τῶν παραγωγικῶν δυνάμεων στήν καπιταλιστική Ρωσία. Ὁ νόμος τῆς 9 τοῦ Νοέμβρη ἁπλῶς ἐπιταχύνει τή διαίρεση τῶν ἀγροτικῶν μαζῶν σέ ἀνειρήνευτα ἐχθρικές καί συνειδητά πολιτικές δυνάμεις.

e) Ἐνάντια στό προλεταριάτο δίνονταν καί δίνονται τά περισσότερα χτυπήματα καί ἀπό τήν πλευρά τῆς ἀπολυταρχίας καί ἀπό τήν πλευρά τοῦ κεφαλαίου πού συνενώνεται γοργά καί ἐπιτίθεται. Παρόλα αὐτά, τό προλεταριάτο διατηρεῖ, σέ σύγκριση μέ τίς ἄλλες τάξεις, τή μεγαλύτερη συνοχή καί τή μεγαλύτερη προσήλωση στό ταξικό του κόμμα, μέ τό ὁποῖο τό ἕνωσε ἡ ἐπανάσταση. Τό προλεταριάτο συνεχίζει τήν πάλη γιά τά ταξικά του συμφέροντα καί ἀναπτύσσει τή σοσιαλιστική ταξική συνείδησή του, παραμένοντας ἡ μοναδική τάξη πού εἶναι ἱκανή νά καθοδηγήσει μέ συνέπεια τό νέο ἐπαναστατικό ἀγώνα.

f) Γενικά εἶναι ἀναμφισβήτητο πώς τά ἀντικειμενικά καθήκοντα τῆς ἀστικοδημοκρατικῆς ἐπανάστασης στή Ρωσία παραμένουν ἄλυτα. Ἡ συνεχιζόμενη οἰκονομική κρίση, ἡ ἀνεργία καί οἱ λιμοί δείχνουν πώς ἡ νέα πολιτική τῆς ἀπολυταρχίας δέν μπορεῖ νά ἐξασφαλίσει τούς ὅρους γιά τήν καπιταλιστική ἀνάπτυξη τῆς Ρωσίας. Ἡ πολιτική αὐτή ὁδηγεῖ ἀναπόφευκτα στήν

όξυνση τῆς σύγκρουσης τῶν δημοκρατικῶν μαζῶν μέ τίς ἰθύνουσες τάξεις, στήν αὔξηση τῆς δυσαρέσκειας σέ νέα στρώματα πληθυσμοῦ, στήν ὄξυνση καί τό βάθαιμα τῆς πολιτικῆς πάλης τῶν διάφορων τάξεων. Μέσα σέ τέτια οἰκονομική καί πολιτική κατάσταση ἡ νέα ἐπαναστατική κρίση ὡριμάζει ἀναπόφευκτα.

g) Ἡ γενική ὄξυνση στήν παγκόσμια ἀγορά, πού ἐξηγεῖται κυρίως μέ τίς ἀλλαγές στή βιομηχανική κατάσταση τῆς Δυτικῆς Εὐρώπης πρός τήν πλευρά τῆς κρίσης, ἡ ὁποία τό 1908 πέρασε στή φάση τῆς ὕφεσης, καί μέ τά ἐπαναστατικά κινήματα στήν Ἀνατολή, πού σημαίνουν τή δημιουργία ἐθνικῶν καπιταλιστικῶν κρατῶν, δυναμώνει τόν ἀνταγωνισμό, κάνει πιό συχνές τίς διεθνεῖς συγκρούσεις, ὀξύνοντας ἔτσι τήν ταξική ἀντίθεση ἀνάμεσα στήν ἀστική τάξη καί στό προλεταριάτο καί κάνοντας τή γενική διεθνή κατάσταση ὅλο καί πιό ἐπαναστατική.

Ἡ Πανρωσική συνδιάσκεψη τοῦ ΣΔΕΚΡ, ξεκινώντας ἀπ' αὐτήν τήν κατάσταση πραγμάτων θεωρεῖ ὅτι τά βασικά καθήκοντα τοῦ κόμματος εἶναι σήμερα τά παρακάτω:

1) Ἐξήγηση στίς πλατιές μάζες τοῦ λαοῦ τοῦ νοήματος καί τῆς σημασίας τῆς νέας πολιτικῆς τῆς ἀπολυταρχίας καί τοῦ ρόλου τοῦ σοσιαλιστικοῦ προλεταριάτου, τό ὁποῖο, ἀκολουθώντας μιά ἀνεξάρτητη ταξική πολιτική, ὀφείλει νά καθοδηγεῖ τή δημοκρατική ἀγροτιά στή σημερινή πολιτική καί στόν ἐπικείμενο ἐπαναστατικό ἀγώνα.

2) Ὁλόπλευρη μελέτη καί πλατιά ἐκλαΐκευση τῆς πείρας τοῦ μαζικοῦ ἀγώνα τοῦ 1905 - 1907, πού ἔδοσε ἀναντικατάστατα διδάγματα ἐπαναστατικῆς-σοσιαλδημοκρατικῆς τακτικῆς.

3) Δυνάμωμα τοῦ ΣΔΕΚΡ, ἔτσι ὅπως αὐτό διαμορφώθηκε στήν ἐπαναστατική ἐποχή. Διαφύλαξη τῶν παραδόσεων τῆς ἀδιάλλακτης πάλης του τόσο ἐνάντια στήν ἀπολυταρχία καί στίς ἀντιδραστικές τάξεις, ὅσο καί ἐνάντια στόν ἀστικό φιλελευθερισμό. Πάλη ἐνάντια στίς παρεκκλίσεις ἀπό τόν ἐπαναστατικό μαρξισμό, ἐνάντια στό κουτσούρεμα τῶν συνθημάτων τοῦ ΣΔΕΚΡ καί τίς ἀπόπειρες διάλυσης τῆς παράνομης ὀργάνωσης τοῦ ΣΔΕΚΡ, πού ἐκδηλώθηκαν ἀνάμεσα σέ μερικά κομματικά στοιχεῖα, ἐπηρεασμένα ἀπό τό πνεῦμα τῆς ἀποσύνθεσης.

Παράλληλα πρέπει νά ἔχουμε ὑπόψη, πώς μονάχα ὑποβοηθώντας τό φανερά πιά διαγραφόμενο προτσές τοῦ περάσματος τῶν κομματικῶν λειτουργιῶν στά χέρια τῶν ἴδιων τῶν ἐργατῶν σοσιαλδημοκρατῶν, μονάχα δημιουργώντας καί δυναμώνοντας τίς παράνομες κομματικές ὀργανώσεις, μποροῦμε νά ὁδηγήσουμε τό κόμμα στό δρόμο τῆς σωστῆς ἀνάπτυξής του.

4) Ὁλόπλευρη βοήθεια στήν οἰκονομική πάλη τῆς ἐργατικῆς τάξης, σύμφωνα μέ τίς ἀποφάσεις τῶν συνεδρίων τοῦ Λονδίνου καί τῆς Στουτγάρδης.

5) Χρησιμοποίηση τῆς Δούμας καί τοῦ βήματος τῆς Δούμας γιά ἐπαναστατική σοσιαλδημοκρατική προπαγάνδα καί ζύμωση.

6) Στήν ἡμερήσια διάταξη προβάλλει πρίν ἀπ᾽ ὅλα ἡ μακρόχρονη δουλιά τῆς διαπαιδαγώγησης, τῆς ὀργάνωσης καί τῆς συσπείρωσης τῶν συνειδητῶν μαζῶν τοῦ προλεταριάτου. Σέ συνέχεια, καί σέ ἐξάρτηση ἀπ᾽ αὐτό τό καθῆκον, πρέπει νά ἐπεκταθεῖ ἡ ὀργανωτική δουλιά στήν ἀγροτιά καί στό στρατό, ἰδιαίτερα μέ τή μορφή τῆς ἔντυπης προπαγάνδας καί ζύμωσης. ἐδῶ ἡ κυριότερη προσοχή πρέπει νά στραφεῖ στή σοσιαλιστική διαπαιδαγώγηση τῶν προλεταριακῶν καί μισοπρολεταριακῶν στοιχείων τῆς ἀγροτιᾶς καί τοῦ στρατοῦ.

Ὑποβλήθηκε στίς 23 τοῦ Δεκέμβρη 1908
(5 τοῦ Γενάρη 1909)

Πρωτοδημοσιεύτηκε τό 1929 - 1930
στή 2η καί 3η ἔκδοση τῶν Ἀπάντων
τοῦ Β.Ι. Λένιν, τόμ. XIV

Δημοσιεύεται σύμφωνα μέ
τό κείμενο πού γράφτηκε
ἀπό ἄγνωστο χέρι (πολυγραφημένο ἀντίγραφο)

2

ΟΔΗΓΙΕΣ ΣΤΗΝ ΕΠΙΤΡΟΠΗ ΓΙΑ ΤΟ ΟΡΓΑΝΩΤΙΚΟ ΖΗΤΗΜΑ

Παίρνοντας ὑπόψη, ὅτι τά σχέδια ἀποφάσεων πού προτάθηκαν καί οἱ συζητήσεις πάνω στό ὀργανωτικό ζήτημα ἀποκάλυψαν καθαρά δυό βασικά ρεύματα μέσα στό ΣΔΕΚΡ πάνω στό ζήτημα τῆς βασικῆς κατεύθυνσης τῆς σημερινῆς ὀργανωτικῆς πολιτικῆς γενικά,—

Ἡ συνδιάσκεψη ἀναθέτει στήν ἐπιτροπή νά τοποθετήσει στή βάση τῶν ἐργασιῶν της τίς ἀρχές τῆς κατεύθυνσης, ἡ ὁποία παραδέχεται ὅτι γιά τή δουλιά στίς μάζες, πού ἐξακολουθεῖ νά εἶναι τό βασικό καθῆκον τῆς σοσιαλδημοκρατίας, πρέπει τό κέντρο τοῦ βάρους νά μεταφερθεῖ στή δημιουργία καί τό δυνάμωμα τῆς παράνομης κομματικῆς ὀργάνωσης, καί ὅτι μονάχα κάτω ἀπό τή σταθερή ἐπίδραση αὐτῆς τῆς ὀργάνωσης μπορεῖ νά μπεῖ σωστά ὅλη ἡ δουλιά στίς μάζες, ὅλη ἡ ἐπίδραση πάνω στήν ὁμάδα τῆς Δούμας, ὅλη ἡ δράση τοῦ κόμματος γύρω ἀπό τήν ὁμάδα τῆς Δούμας, ὅλη ἡ χρησιμοποίηση τῶν νόμιμων καί τῶν μισονόμιμων ὀργανώσεων, χωρίς καμιά ὑποβίβαση τῶν ταξικῶν καθηκόντων τῆς σοσιαλδημοκρατίας.

Ὑποβλήθηκε στίς 24 τοῦ Δεκέμβρη 1908 (6 τοῦ Γενάρη 1909)

Δημοσιεύτηκε πρίν ἀπό τίς 28 τοῦ Γενάρη (10 τοῦ Φλεβάρη) 1909 στήν «Ἀνακοίνωση τῆς Κεντρικῆς Ἐπιτροπῆς τοῦ Σοσιαλδημοκρατικοῦ Ἐργατικοῦ Κόμματος τῆς Ρωσίας γιά τήν τακτική παγκομματική συνδιάσκεψη». Ἡ «Ἀνακοίνωση» ἐκδόθηκε στό Παρίσι ἀπό τήν ΚΕ τοῦ ΣΔΕΚΡ

Δημοσιεύεται σύμφωνα μέ τό κείμενο τῆς «Ἀνακοίνωσης»

3

ΕΠΕΞΗΓΗΣΗ ΣΤΟ ΛΟΓΟ ΓΙΑ ΤΟ ΟΡΓΑΝΩΤΙΚΟ ΖΗΤΗΜΑ [132]

Κατηγορηματική δήλωση

Κάνω γνωστό, ὅτι στό λόγο μου γιά τό ὀργανωτικό ζήτημα, πού μόνο αὐτό συζητήθηκε σήμερα, δέν εἶπα καί δέν θέλησα νά πῶ *οὔτε λέξη* οὔτε γιά τίς σχέσεις τῶν καυκασίων μέ τήν «Γκόλος Σοτσιάλ-Ντεμοκράτα» οὔτε γιά τήν «Γκόλος Σοτσιάλ-Ντεμοκράτα» *γενικά*. Γιαυτό, ἀρχίζοντας τό λόγο του μέ τή δήλωση ὅτι γι' *αὐτό* τό ζήτημα σήμερα δέν ὑπάρχει καμιά διαφωνία ἀνάμεσα στούς καυκασίους καί στή «Γκόλος Σοτσιάλ-Ντεμοκράτα», ὁ σ. Πιότρ ἀπό τήν Τιφλίδα ἐντελῶς ἀδικαιολόγητα ἀνάφερε τ' ὄνομά μου. Ὅσον ἀφορᾶ τίς προηγούμενες συζητήσεις, ἐγώ μίλησα μόνο γιά τίς διαφωνίες *ὁρισμένων* μελῶν τῆς σύνταξης τῆς «Γκόλος Σοτσιάλ-Ντεμοκράτα» καί τῶν καυκασίων, πού ἀποκαλύφθηκαν στήν ὁλομέλεια τῆς ΚΕ τοῦ Αὐγούστου τοῦ 1908.

Ν. Λένιν

Ὑποβλήθηκε στίς 24 τοῦ Δεκέμβρη 1908 (6 τοῦ Γενάρη 1909)

Πρωτοδημοσιεύτηκε τό 1933 στή Λενινιστική Συλλογή, τόμ. XXV

Δημοσιεύεται σύμφωνα μέ τό χειρόγραφο

4

ΠΡΟΤΑΣΗ ΓΙΑ ΤΗ ΣΕΙΡΑ ΨΗΦΟΦΟΡΙΑΣ ΤΩΝ ΑΠΟΦΑΣΕΩΝ

Ἄν δέν ὑπάρχει ἀπαίτηση νά μπεῖ σέ ψηφοφορία μιά ἀπόφαση πού ὑποβλήθηκε ἀπό κάποιον στή συνδιάσκεψη, ἡ συνδιάσκεψη βάζει σέ ψηφοφορία τήν ἀπόφαση γιά τήν κατεύθυνση τῶν ἐργασιῶν τῆς ἐπιτροπῆς.

Ἄν ὅμως ὑπάρχει προκαταβολική ἀπαίτηση νά ψηφιστεῖ σά βάση κάποια ἀπόφαση τώρα κιόλας, αὐτή ἡ ἀπαίτηση ἐκπληρώνεται ἀμέσως.

Λένιν

Ὑποβλήθηκε στίς 24 τοῦ Δεκέμβρη 1908 (6 τοῦ Γενάρη 1909)

Πρωτοδημοσιεύτηκε τό 1933 στή Λενινιστική Συλλογή, τόμ. XXV

Δημοσιεύεται σύμφωνα μέ τό χειρόγραφο

5

ΠΡΑΚΤΙΚΕΣ ΥΠΟΔΕΙΞΕΙΣ ΓΙΑ ΤΟ ΖΗΤΗΜΑ ΤΗΣ ΨΗΦΟΦΟΡΙΑΣ ΤΗΣ ΣΟΣΙΑΛΔΗΜΟΚΡΑΤΙΚΗΣ ΟΜΑΔΑΣ ΤΗΣ ΔΟΥΜΑΣ ΣΧΕΤΙΚΑ ΜΕ ΤΟΝ ΠΡΟΫΠΟΛΟΓΙΣΜΟ

ΠΡΩΤΗ ΠΑΡΑΛΛΑΓΗ

Ἡ ψηφοφορία ὑπέρ τοῦ προϋπολογισμοῦ στό σύνολό του θεωρεῖται καταρχήν ἀπαράδεκτη. Ἡ συνδιάσκεψη θεωρεῖ ὅτι εἶναι ἀπαραίτητο, στά ζητήματα τῆς ψηφοφορίας τῶν ξεχωριστῶν ἄρθρων τοῦ προϋπολογισμοῦ, ἡ ὁμάδα νά ἔχει σάν ὁδηγό τήν ἀρχή τοῦ προγράμματός μας, σύμφωνα μέ τήν ὁποία οἱ σοσιαλδημοκράτες ἀπορίπτουν κατηγορηματικά τίς μεταρυθμίσεις πού συνδέονται μέ τήν ἀστυνομική-γραφειοκρατική κηδεμονία πάνω στίς ἐργαζόμενες τάξεις. Γι' αὐτό τό λόγο, γενικός κανόνας πρέπει νά εἶναι ἡ καταψήφιση τῶν ξεχωριστῶν ἄρθρων τοῦ προϋπολογισμοῦ, γιατί σχεδόν πάντα ἡ πραγματοποίησή τους συνδέεται ὄχι μονάχα μέ τήν κηδεμονία, ἀλλά καί μέ τήν ἄμεση ἐπίδραση τῶν μαυροεκατονταρχιτῶν. Στίς περιπτώσεις πού διαφαίνεται μιά πιθανή βελτίωση τῆς θέσης τῶν ἐργαζομένων παρά τούς δυσμενεῖς αὐτούς ὅρους, συνιστᾶται ἡ ἀποχή ἀπό τήν ψηφοφορία μέ ὑποχρεωτική δήλωση πού νά ἐκθέτει τή σοσιαλιστική θέση. Τέλος, σ' ἐκεῖνες τίς ἐξαιρετικές περιπτώσεις πού ἡ ὁμάδα θεωρεῖ ἀπαραίτητο νά ψηφίσει «ὑπέρ», συνιστᾶται νά μήν τό κάνει αὐτό δίχως νά συμβουλευτεῖ τούς ἀντιπροσώπους τῆς ΚΕ καί, ἐφόσον εἶναι δυνατό, τῶν κομματικῶν ὀργάνων τῆς πρωτεύουσας.

ΔΕΥΤΕΡΗ ΠΑΡΑΛΛΑΓΗ

Στό ζήτημα τοῦ προϋπολογισμοῦ ἡ συνδιάσκεψη ἔχει τή γνώμη πώς ἡ ψηφοφορία ὑπέρ τοῦ προϋπολογισμοῦ στό σύνολό του θεωρεῖται καταρχήν ἀπαράδεκτη.

Ἡ ψηφοφορία ὑπέρ τῶν ξεχωριστῶν ἄρθρων τοῦ προϋπολογισμοῦ τοῦ ταξικοῦ κράτους, πού νομιμοποιοῦν τά ἔξοδα γιά τά ὄργανα καταπίεσης τῶν μαζῶν (στρατός κ. ἄ.) θεωρεῖται ἐπίσης ἀπαράδεκτη.

Κατά τήν ψηφοφορία τῶν μεταρυθμίσεων ἤ τῶν ἄρθρων πού προβλέπουν δαπάνες γιά πολιτιστικές ἀνάγκες, πρέπει νά μπεῖ σάν βάση ἡ ἀρχή τοῦ προγράμματός μας, σύμφωνα μέ τήν ὁποία οἱ σοσιαλδημοκράτες ἀπορίπτουν τίς μεταρυθμίσεις πού συνδέονται μέ τήν ἀστυνομική-γραφειοκρατική κηδεμονία πάνω στίς ἐργαζόμενες τάξεις.

Γι' αὐτό τό λόγο, γενικός κανόνας πρέπει νά εἶναι ἡ καταψήφιση τῶν λεγόμενων μεταρυθμίσεων καί τῶν ἄρθρων σχετικά μέ τίς δαπάνες γιά τίς λεγόμενες πολιτιστικές ἀνάγκες, πού ψηφίζονται στήν ΙΙΙ Δούμα.

Σέ εἰδικές περιπτώσεις πού ἡ βελτίωση τῆς θέσης τῶν ἐργαζομένων, παρά τούς γενικούς ὅρους, φαίνεται ἁπλῶς πιθανή, συνιστᾶται ἡ ἀποχή καί εἰδική δήλωση γιά τούς λόγους τῆς ἀποχῆς.

Τέλος, στίς ἐξαιρετικές περιπτώσεις πού τό ἄμεσο ὄφελος γιά τούς ἐργάτες εἶναι ἀναμφισβήτητο, ἐπιτρέπεται στήν ὁμάδα νά ψηφίζει «ὑπέρ», ἀλλά συνιστᾶται νά συμβουλεύεται τούς ἀντιπροσώπους τῆς ΚΕ καί τῶν κομματικῶν καί συνδικαλιστικῶν ὀργανώσεων.

Ὑποβλήθηκε στίς 26 τοῦ Δεκέμβρη 1908 (8 τοῦ Γενάρη 1909)
Δημοσιεύτηκε τό 1909 στήν μπροσούρα «Ἔκθεση τῆς ἀντιπροσωπείας τοῦ Καυκάσου γιά τήν παγκομματική συνδιάσκεψη», πού ἐκδόθηκε στό Παρίσι ἀπό τό Κεντρικό Γραφεῖο τῶν ὁμάδων τοῦ ἐξωτερικοῦ τοῦ ΣΔΕΚΡ

Ἡ πρώτη παραλλαγή δημοσιεύεται σύμφωνα μέ τό κείμενο τῆς μπροσούρας, ἡ δεύτερη σύμφωνα μέ τό χειρόγραφο, πού παραβλήθηκε μέ τό κείμενο τῆς μπροσούρας

6

ΠΡΟΣΘΗΚΗ ΣΤΗΝ ΑΠΟΦΑΣΗ «ΓΙΑ ΤΗ ΣΟΣΙΑΛΔΗΜΟΚΡΑΤΙΚΗ ΟΜΑΔΑ ΤΗΣ ΔΟΥΜΑΣ»

...διαπιστώνοντας ταυτόχρονα πώς ἡ εὐθύνη γιά τίς παρεκκλίσεις τῆς ὁμάδας δέν βαρύνει μόνο αὐτήν, γιατί δουλεύει κάτω ἀπό τίς ἐξαιρετικά δύσκολες συνθῆκες τῆς μαυροεκατονταρχίτικης Δούμας, ἀλλά ὥς ἕνα βαθμό βαρύνει ἐπίσης ὅλες τίς ὀργανώσεις τοῦ κόμματος καί τήν Κεντρική του Ἐπιτροπή, πού κάθε ἄλλο παρά ἔκαναν ἀκόμη ὅλα ὅσα χρειάζονταν καί μποροῦσαν νά γίνουν γιά μιά σωστή τοποθέτηση τῆς δουλιᾶς τοῦ κόμματος στή Δούμα...

Ὑποβλήθηκε στίς 26 τοῦ Δεκέμβρη 1908 (8 τοῦ Γενάρη 1909)

Δημοσιεύτηκε πρίν ἀπό τίς 28 τοῦ Γενάρη (10 τοῦ Φλεβάρη) 1909 στήν «Ἀνακοίνωση τῆς Κεντρικῆς Ἐπιτροπῆς τοῦ Σοσιαλδημοκρατικοῦ Ἐργατικοῦ Κόμματος Ρωσίας γιά τήν τακτική πανρωσική συνδιάσκεψη». Ἡ «Ἀνακοίνωση» ἐκδόθηκε στό Παρίσι ἀπό τήν ΚΕ τοῦ ΣΔΕΚΡ.

Δημοσιεύεται σύμφωνα μέ τό χειρόγραφο

7

ΔΗΛΩΣΗ ΤΩΝ ΜΠΟΛΣΕΒΙΚΩΝ

Κατηγορηματική δήλωση

Σχετικά μέ τή δήλωση τοῦ Ντάν γιά τίς συμφωνίες τῶν ὁμίλων μέσα στούς κόλπους τῶν μπολσεβίκων, διαπιστώνουμε ὅτι οἱ συμφωνίες μας γίνονται ἀνάμεσα σέ κομματικούς ἀνθρώπους πού δροῦν μέσα στό κόμμα, γράφουν στόν κομματικό τύπο, ἐνῶ οἱ μενσεβίκοι καί στήν ἀπόφασή τους καί σ' ὅλη τή δράση τους πραγματοποιοῦν συμφωνίες κομματικῶν ἀνθρώπων μέ μή κομματικούς ἀνθρώπους, πού δροῦν κρυφά ἐνάντια στό κόμμα, προσπαθοῦν νά τό διαλύσουν καί ἐφαρμόζουν ἕναν ὀπορτουνισμό πού δέν παρουσιάστηκε σέ κανένα εὐρωπαϊκό σοσιαλδημοκρατικό κόμμα.

Ὑποβλήθηκε στίς 26 τοῦ Δεκέμβρη 1908 (8 τοῦ Γενάρη 1909)

Πρωτοδημοσιεύτηκε τό 1933 στή Λενινιστική Συλλογή, τόμ. XXV

Δημοσιεύεται σύμφωνα μέ τό χειρόγραφο

8

ΣΧΕΔΙΟ ΑΠΟΦΑΣΗΣ ΓΙΑ ΤΗ ΔΗΜΟΣΙΕΥΣΗ ΤΩΝ ΑΠΟΦΑΣΕΩΝ ΤΗΣ ΣΥΝΔΙΑΣΚΕΨΗΣ

Ἡ συνδιάσκεψη ζητάει ἀπό τήν ΚΕ νά πάρει μέτρα γιά τήν ἔκδοση τῶν ἀποφάσεων τῆς συνδιάσκεψης καί τῶν σχεδίων πού ὑποβλήθηκαν, καί ἄν εἶναι δυνατό καί τῶν πρακτικῶν της εἴτε σύντομης ἔκθεσης.

Ὑποβλήθηκε στίς 26 τοῦ Δεκέμβρη 1908 (8 τοῦ Γενάρη 1909)

Πρωτοδημοσιεύτηκε τό 1933 στή Λενινιστική Συλλογή, τόμ. XXV

Δημοσιεύεται σύμφωνα μέ τό χειρόγραφο

9

ΚΑΤΗΓΟΡΗΜΑΤΙΚΗ ΔΗΛΩΣΗ [133]

Κάνω γνωστό ὅτι διαφώνησα μέ τόν σ. Λιάντοφ ἀπό τήν ἄποψη, πού ἐπανειλημμένα ὑπογράμμισα στό λόγο μου, ὅτι τό δικαίωμα τοῦ *veto* τῆς ΚΕ εἶναι *ἀναμφισβήτητο*.

Ν. Λένιν

Ὑποβλήθηκε στίς 26 τοῦ Δεκέμβρη 1908 (8 τοῦ Γενάρη 1909)

Πρωτοδημοσιεύτηκε τό 1933 στή Λενινιστική Συλλογή, τόμ. XXV

Δημοσιεύεται σύμφωνα μέ τό χειρόγραφο

10

ΔΗΛΩΣΗ ΑΠ' ΑΦΟΡΜΗ ΤΟ ΣΧΕΔΙΟ ΤΩΝ ΜΕΝΣΕΒΙΚΩΝ ΓΙΑ ΤΗ ΔΙΑΛΥΣΗ ΤΗΣ ΚΕ [134]

Κατηγορηματική δήλωση

Τό γράμμα τῶν συντρόφων Μαρτίνοφ καί Ἰγκόριεφ, πού ὑποσχέθηκαν νά τό ὑποβάλουν στήν ΚΕ καί στή διάρκεια 4 μηνῶν δέν τό ὑπόβαλαν, δέν ἀφοροῦσε τήν ὀργάνωση τῆς δουλιᾶς τῆς ΚΕ, μά τό «δικαίωμα ὕπαρξής της» (Existenzrecht), δηλ. ἀφοροῦσε ἀκριβῶς τά διαλυτικά τους σχέδια.

Ν. Λένιν

Ὑποβλήθηκε στίς 26 τοῦ Δεκέμβρη 1908 (8 τοῦ Γενάρη 1909)

Πρωτοδημοσιεύτηκε τό 1933 στή Λενινιστική Συλλογή, τόμ. XXV

Δημοσιεύεται σύμφωνα μέ τό χειρόγραφο

ΠΩΣ ΟΙ ΣΟΣΙΑΛΙΣΤΕΣ - ΕΠΑΝΑΣΤΑΤΕΣ ΚΑΝΟΥΝ ΤΟΝ ΑΠΟΛΟΓΙΣΜΟ ΤΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗΣ ΚΑΙ ΠΩΣ Η ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ ΕΚΑΝΕ ΤΟΝ ΑΠΟΛΟΓΙΣΜΟ ΤΩΝ ΣΟΣΙΑΛΙΣΤΩΝ - ΕΠΑΝΑΣΤΑΤΩΝ

Τόν περασμένο χρόνο (1908) χρειάστηκε νά μιλήσουμε πολλές φορές γιά τή σημερινή κατάσταση καί τά ρεύματα τῆς ἀστικῆς δημοκρατίας στή Ρωσία. Σημειώσαμε τήν ἀπόπειρα ἀνασυγκρότησης τῆς «Ἕνωσης ἀπελευθέρωσης» μέ τή συμμετοχή τῶν τρουντοβίκων («Προλετάρι», ἀρ. φύλ. 32)*, χαρακτηρίσαμε τό δημοκρατισμό τῆς ἀγροτιᾶς καί τῶν ἀγροτικῶν ἀντιπροσώπων στό ἀγροτικό καί σέ ἄλλα ζητήματα («Προλετάρι», ἀρ. φύλ. 21 καί 40)**, περιγράψαμε μέ βάση τήν ἐφημερίδα «Ρεβολιουτσιόνναγια Μίσλ» τήν καταπληκτική ἀφροσύνη τῆς ὁμάδας τῶν ἐσέρων πού θεωρεῖ τόν ἑαυτό της ἐξαιρετικά ἐπαναστατική ὁμάδα («Προλετάρι», ἀρ. φύλ. 32). Γιά νά ὁλοκληρωθεῖ ἡ εἰκόνα χρειάζεται τώρα νά σταθοῦμε στίς ἐπίσημες ἐκδόσεις τοῦ Κόμματος τῶν ἐσέρων. Μέσα στό 1908 βγῆκαν 4 φύλλα τῆς «Ζνάμια Τρουντά» (τά φύλ. ἀρ. 9 - 13, τό φύλ. ἀρ. 10 - 11 διπλό)*** καί ἡ εἰδική «Ἀνακοίνωση» τῆς ΚΕ τοῦ Κόμματος τῶν ἐσέρων γιά τήν πρώτη κομματική συνδιάσκεψη καί τό 4ο Συμβούλιο τοῦ κόμματος, πού ἔγιναν στό ἐξωτερικό τόν Αὔγουστο [135]. Ἄς σταθοῦμε σ' αὐτό τό ὑλικό.

«Τό κόμμα ἔπρεπε νά κάνει — λέει ἡ ΚΕ τοῦ Κόμματος τῶν ἐσέρων στήν "Ἀνακοίνωση" — τόν ἀπολογισμό τῆς περιόδου τῆς μεγάλης ρωσικῆς ἐπανάστασης, πού τώρα ἔχει τελειώσει καί στή διάρκεια τῆς ὁποίας τό κυριότερο, συχνά τό ἀποκλειστικά σχεδόν ἐνεργό πρόσωπο ἦταν τό προλεταριάτο τῶν

* Βλ. σ' αὐτό τόν τόμο, σελ. 141-151. *Ἡ Σύντ.*

** Βλ. Ἅπαντα, 5η ἔκδ., τόμ. 16ος, σελ. 436 - 442 καί σέ τοῦτο τόν τόμο σελ. 314-329. *Ἡ Σύντ.*

*** Δυστυχῶς ἡ σύνταξη τῆς «Προλετάρι» δέν κατόρθωσε νά προμηθευτεῖ τό φύλ. ἀρ. 12.

πόλεων». Αὐτό ἔχει εἰπωθεῖ πολύ καλά. Ἔχει εἰπωθεῖ μέ ἀσυνήθιστη γιά τούς ἐσέρους εἰλικρίνεια. Μά διαβάστε πέντε γραμμές παρακάτω: «Ὁ θρίαμβος τῆς ἀντεπανάστασης ἁπλῶς ἐπιβεβαίωσε παραστατικά τήν ἀλήθεια, πού γιά μᾶς ἦταν ἀναμφισβήτητη ἀπό τήν ἀρχή, ὅτι μιά νικηφόρα ρωσική ἐπανάσταση εἴτε θά εἶναι ἔργο μιᾶς ἰσχυρῆς συμμαχίας τῶν δυνάμεων τοῦ προλεταριάτου τῆς πόλης μέ τίς δυνάμεις τῆς ἐργαζόμενης ἀγροτιᾶς, εἴτε δέν θά ὑπάρξει. Αὐτή ἡ συμμαχία ὑπῆρχε γιά τήν ὥρα σάν ἰδέα, ἐνσαρκωμένη στό σοσιαλεπαναστατικό πρόγραμμα πού πρόβαλε ἡ ρωσική ζωή. Μόλις εἶχε ἀρχίσει νά ἐνσαρκώνεται στή ζωή. Ἡ νέα της ἐνσάρκωση στό μέλλον...»

Δέστε λοιπόν πόσο κράτησε ἡ εἰλικρίνεια τῶν ἐσέρων! Καθένας, πού ἔστω καί ἀπό μακρυά ἄκουσε κάτι γιά τά προγράμματα τῶν ἐσέρων καί τῶν σοσιαλδημοκρατῶν, ξέρει ὅτι ἡ ριζική διαφορά αὐτῶν τῶν προγραμμάτων εἶναι ἡ ἀκόλουθη: 1) Οἱ σοσιαλδημοκράτες χαρακτήριζαν τή ρωσική ἐπανάσταση σάν *ἀστική* ἐπανάσταση, οἱ σοσιαλιστές-ἐπαναστάτες τό ἀρνιοῦνταν αὐτό. 2) Οἱ σοσιαλδημοκράτες ὑποστήριζαν ὅτι τό προλεταριάτο καί ἡ ἀγροτιά εἶναι *διαφορετικές τάξεις* τῆς καπιταλιστικῆς (ἤ τῆς μισοδουλοπαροικιακῆς, μισοκαπιταλιστικῆς) κοινωνίας, ὅτι ἡ ἀγροτιά εἶναι τάξη τῶν μικρῶν *νοικοκυρέων*, πού μπορεῖ «νά χτυπάει μαζί» τούς τσιφλικάδες καί τήν ἀπολυταρχία καί νά στέκεται «στήν ἴδια πλευρά τοῦ ὁδοφράγματος» μέ τόν προλετάριο στήν ἀστική ἐπανάσταση, μπορεῖ *σ' αὐτή* τήν ἐπανάσταση νά βαδίζει στή μιά ἤ στήν ἄλλη περίπτωση σέ «συμμαχία» μέ τόν προλετάριο, παραμένοντας μιά ἐντελῶς ἄλλη τάξη τῆς καπιταλιστικῆς κοινωνίας. Οἱ ἐσέροι τό ἀρνιοῦνταν αὐτό. Ἡ βασική *ἰδέα* τοῦ προγράμματός τους δέν ἦταν καθόλου ὅτι χρειάζεται ἡ «συμμαχία τῶν δυνάμεων» τοῦ προλεταριάτου καί τῆς ἀγροτιᾶς, ἀλλά ὅτι *δέν ὑπάρχει ταξικό χάσμα* ἀνάμεσα στό προλεταριάτο καί τήν ἀγροτιά, ὅτι δέν πρέπει νά χαράζουμε ταξικά ὅρια ἀνάμεσά τους, ὅτι ἡ σοσιαλδημοκρατική ἰδέα γιά τό μικροαστισμό τῆς ἀγροτιᾶς, σέ διάκριση ἀπό τό προλεταριάτο, εἶναι ριζικά λαθεμένη.

Καί τώρα αὐτές τίς δυό ριζικές διαφορές τοῦ προγράμματος τῶν σοσιαλδημοκρατῶν καί τῶν ἐσέρων οἱ κ. κ. ἐσέροι τίς σκεπάζουν μέ ὡραῖες, τορνευμένες φράσεις! Ὁ ἀπολογισμός τῆς ἐπανάστασης γίνεται ἀπό τούς κυρίους ἐσέρους μέ τέτιο τρόπο πού λές καί δέν ὑπῆρξε οὔτε ἐπανάσταση οὔτε πρόγραμμα τῶν ἐσέρων. Ὑπῆρξε, ἐντιμότατοι, ἐσέρικο πρόγραμμα πού ὅλη του ἡ διαφορά ἀπό τό σοσιαλδημοκρατικό στό βασικό, τό θεω-

ρητικό μέρος στηριζόταν στήν ἄρνηση τοῦ μικροαστισμοῦ τῆς ἀγροτιᾶς, στήν ἄρνηση τοῦ ταξικοῦ ὁρίου ἀνάμεσα στήν ἀγροτιά καί στό προλεταριάτο. Ὑπῆρξε, ἐντιμότατοι, ἐπανάσταση πού τό βασικό δίδαγμά της εἶναι ὅτι ἡ ἀγροτιά μέ τίς ἀνοιχτές μαζικές ἐκδηλώσεις της ἀποκάλυψε τή δική της, διαφορετική ἀπό τό προλεταριάτο ταξική φύση, ἔδειξε τό μικροαστισμό της.

Κάνετε πώς δέν τό παρατηρήσατε; Τό βλέπετε, μά προσπαθεῖτε νά ξεφύγετε ἀπό τή δυσάρεστη πραγματικότητα πού ἀποκάλυψε ἡ ἐπανάσταση. Ἐνεργούσατε μαζί μέ τούς τρουντοβίκους ὄχι σέ «συμμαχία», μά συγχωνευμένοι ἀδιάσπαστα μαζί τους, καί μάλιστα σέ τέτιες μεγάλες στιγμές, ὅταν ἡ ἀνοιχτή ἐπανάσταση εἶχε φτάσει στό ἀπόγειό της, τό φθινόπωρο τοῦ 1905 καί τό καλοκαίρι τοῦ 1906. Τά νόμιμα δημοσιογραφικά ὄργανα ἦταν τότε ἐσεροτρουντοβίκικα. Ἀκόμη καί ὕστερα ἀπό τόν ξεχωρισμό τῶν τρουντοβίκων καί τῶν λαϊκῶν σοσιαλιστῶν βαδίσατε ὄχι σέ συμμαχία, μά σέ συνασπισμό, δηλ. σχεδόν συγχωνευμένοι μ' αὐτούς στίς ἐκλογές τῆς ΙΙ Δούμας καί στήν ἴδια τή ΙΙ Δούμα. Τό πρόγραμμά σας, σέ διάκριση ἀπό τό πρόγραμμα τῶν τρουντοβίκων καί τῶν ἐνέσων, *ἡττήθηκε* σ' ὅλες τίς ἀνοιχτές καί πραγματικά μαζικές ἐκδηλώσεις τῶν ἐκπροσώπων τῆς ἀγροτιᾶς. Καί στήν Ι καί στή ΙΙ Δούμα, ἡ συντριπτική πλειοψηφία τῶν ἀγροτικῶν βουλευτῶν ὑποστήριξε τό ἀγροτικό πρόγραμμα *τῶν τρουντοβίκων, καί ὄχι* τῶν ἐσέρων. Οἱ ἴδιοι οἱ ἐσέροι, στίς καθαρά ἐσέρικες ἐκδόσεις τους, ἀρχίζοντας ἀπό τά τέλη τοῦ 1906, ἀναγκάστηκαν ν' ἀναγνωρίσουν τό *μικροαστισμό* τῶν τρουντοβίκων, σάν πολιτική κατεύθυνση, ν' ἀναγνωρίσουν ὅτι στό ὑπόβαθρο αὐτῆς τῆς κατεύθυνσης ἐκδηλώνεται τό «ἔνστικτο τῆς ἰδιοκτησίας» τῶν μικρονοικοκυρέων (βλ. τά ἄρθρα τοῦ κ. Βιχλιάγεφ καί ἄλλων ἐσέρων ἐνάντια στούς λαϊκούς σοσιαλιστές).

Μπαίνει τό ἐρώτημα: ποιόν λοιπόν θέλουν νά ἐξαπατήσουν οἱ ἐσέροι, ὅταν κάνουν ἕναν «ἀπολογισμό» τῆς ἐπανάστασης, ὅπου *ἀποκρύπτεται* τό βασικό καί κύριο συμπέρασμα;

Γιατί ἡ ἀγροτιά τόν καιρό τῆς ἐπανάστασης διαμορφώθηκε στό ἰδιαίτερο πολιτικό κόμμα (ἤ ὁμάδα) τῶν τρουντοβίκων; Γιατί ἀκριβῶς οἱ τρουντοβίκοι, κι' ὄχι οἱ ἐσέροι, ἔγιναν τόν καιρό τῆς ἐπανάστασης τό κόμμα τῶν ἀγροτικῶν μαζῶν; Ἄν οἱ κ. κ. ἐσέροι νομίζουν ὅτι αὐτό ἦταν τυχαῖο, τότε δέν χρειάζεται νά μιλᾶμε οὔτε γιά συμπεράσματα, οὔτε γιά ὁποιοδήποτε πρόγραμμα γενικά, γιατί τότε στή θέση τῶν ὁποιωνδήποτε συμπερασμάτων καί προγραμμάτων μπαίνει τό χάος. Ἄν αὐτό δέν

ἦταν τυχαῖο, ἀλλά ἀποτέλεσμα τῶν βασικῶν οἰκονομικῶν σχέσεων στή σημερινή κοινωνία, τότε τό κύριο καί βασικό σημεῖο τοῦ προγράμματος τῶν ρώσων σοσιαλδημοκρατῶν *ἐπιβεβαιώθηκε ἀπό τήν ἱστορία*. Ἡ ἐπανάσταση χάραξε στήν πράξη τό ταξικό ὅριο ἀνάμεσα στήν ἀγροτιά καί στό προλεταριάτο, πού ἐμεῖς, οἱ σοσιαλδημοκράτες, πάντα τό χαράζαμε στή θεωρία. Ἡ ἐπανάσταση ἔδειξε οριστικά πώς ἕνα κόμμα πού θέλει νά εἶναι κόμμα τῶν μαζῶν στή Ρωσία, κόμμα τάξης, πρέπει νά εἶναι *εἴτε* σοσιαλδημοκρατικό *εἴτε* τρουντοβίκικο, γιατί οἱ ἴδιες οἱ μάζες μέ τίς ἀνοιχτές τους ἐκδηλώσεις στίς σοβαρότερες καί κρίσιμες στιγμές χάραξαν ξεκάθαρα ἀκριβῶς αὐτές τίς δυό καί μονάχα αὐτές τίς δυό κατευθύνσεις. Οἱ ἑρμαφρόδιτες ὁμάδες, ὅπως ἔδειξαν τά γεγονότα τοῦ 1905-1907 δέν μπόρεσαν οὔτε μιά φορά καί σέ κανένα ζήτημα νά συγχωνευτοῦν μέ τίς μάζες. Ἔτσι ἀποδείχτηκε καί ὁ ἀστικός χαρακτήρας τῆς ἐπανάστασής μας. Κανένας ἱστορικός, κανένας σοβαρός πολιτικός γενικά δέν θά εἶναι τώρα σέ θέση νά ἀρνηθεῖ τό ριζικό χωρισμό τῶν πολιτικῶν δυνάμεων στή Ρωσία σέ σοσιαλιστικό προλεταριάτο καί σέ μικροαστική δημοκρατική ἀγροτιά.

«Ἡ συμμαχία τῶν δυνάμεων τοῦ προλεταριάτου τῆς πόλης καί τῆς ἐργαζόμενης ἀγροτιᾶς... ὑπῆρχε γιά τήν ὥρα σάν ἰδέα». Αὐτό εἶναι μιά πέρα γιά πέρα μπερδεμένη καί ψευδολόγα φράση. Ἡ συμμαχία τῶν δυνάμεων τοῦ προλεταριάτου καί τῆς ἀγροτιᾶς δέν «ὑπῆρχε σάν ἰδέα» καί δέν «εἶχε ἀρχίσει μόλις νά ἐνσαρκώνεται στή ζωή», ἀλλά χαρακτήριζε ὅλη τήν πρώτη περίοδο τῆς ρωσικῆς ἐπανάστασης, ὅλα τά μεγάλα γεγονότα τῆς περιόδου 1905 - 1907. Ἡ ἀπεργία τοῦ Ὀχτώβρη καί ἡ ἐξέγερση τοῦ Δεκέμβρη, ἀπό τό ἕνα μέρος, οἱ ἀγροτικές τοπικές ἐξεγέρσεις καί οἱ ἐξεγέρσεις τῶν στρατιωτῶν καί τῶν ναυτῶν ἦταν ἀκριβῶς ἡ «συμμαχία τῶν δυνάμεων» τοῦ προλεταριάτου καί τῆς ἀγροτιᾶς. Ἡ συμμαχία αὐτή ἦταν αὐθόρμητη, ἀδιαμόρφωτη, συχνά ἀσυνείδητη. Οἱ δυνάμεις αὐτές ἦταν ἀρκετά ἀνοργάνωτες, ἦταν κατατεμαχισμένες, δέν εἶχαν μιά πραγματικά καθοδηγητική κεντρική ἡγεσία κτλ., μά τό γεγονός τῆς «συμμαχίας τῶν δυνάμεων» τοῦ προλεταριάτου καί τῆς ἀγροτιᾶς, σάν τῶν κυριότερων δυνάμεων πού ἄνοιξαν τό ρῆγμα στήν παλιά ἀπολυταρχία, εἶναι ἀναμφισβήτητο. Ἄν δέν καταλάβουμε αὐτό τό γεγονός, δέν μποροῦμε τίποτε νά καταλάβουμε ἀπό τόν «ἀπολογισμό» τῆς ρωσικῆς ἐπανάστασης. Τό ψέμα τοῦ συμπεράσματος τῶν ἐσέρων βρίσκεται ἐδῶ στό ὅτι αὐτοί λένε: τῆς *ἐργαζόμενης* ἀντί νά ποῦνε: τῆς *τρουντοβίκικης* ἀγροτιᾶς. Αὐτή ἡ μικρή, αὐτή ἡ

μηδαμινή διαφορά, πού φαίνεται ἐντελῶς ἀσήμαντη, καθορίζει ἀκριβῶς στήν πράξη τό χάσμα ἀνάμεσα στίς προεπαναστατικές χίμαιρες τῶν ἐσέρων καί στήν ἀποδειγμένη ὁριστικά ἀπό τήν ἐπανάσταση πραγματικότητα.

Οἱ ἐσέροι μιλοῦσαν *πάντα* γιά *ἐργαζόμενη* ἀγροτιά. Ἡ ἐπανάσταση καθόρισε τήν πολιτική φυσιογνωμία τῆς σύγχρονης ρωσικῆς ἀγροτιᾶς, σάν κατεύθυνση *τῶν τρουντοβίκων*. Κατά τά φαινόμενα, εἶχαν δίκιο οἱ ἐσέροι; Μά ἐδῶ ἀκριβῶς βρίσκεται ἡ εἰρωνία τῆς ἱστορίας· ἡ ἱστορία διατήρησε καί ἀπαθανάτισε τόν ἐσέρικο *ὅρο*, γεμίζοντας αὐτό πού στήν πραγματικότητα ἀντιστοιχεῖ σέ τοῦτο τόν ὅρο μ' ἐκεῖνο ἀκριβῶς *τό περιεχόμενο* πού πρόλεγαν οἱ σοσιαλδημοκράτες. Στό ἐπίμαχο ζήτημα τοῦ μικροαστισμοῦ τῆς ἐργαζόμενης ἀγροτιᾶς ἡ ἱστορία τῆς ἐπανάστασης ἔκανε τήν ἑξῆς μοιρασιά ἀνάμεσα σέ μᾶς καί στούς ἐσέρους: στούς ἐσέρους ἡ ἱστορία ἔδοσε *τή λέξη*, σέ μᾶς ἔδοσε *τήν οὐσία τῆς ὑπόθεσης*. Οἱ ἐργαζόμενοι ἀγρότες, πού τόσο τούς ἐξυμνοῦσαν οἱ ἐσέροι *πρίν* ἀπό τήν ἐπανάσταση, ἀποδείχτηκαν *μέσα* στήν ἐπανάσταση τέτιοι *τρουντοβίκοι* πού οἱ ἐσέροι *ἀναγκάστηκαν* νά τούς ἀπαρνηθοῦν! Ὅσο γιά μᾶς, τούς σοσιαλδημοκράτες, μποροῦμε καί *πρέπει* τώρα ν' ἀποδείχνουμε τό μικροαστισμό τῆς ἀγροτιᾶς ὄχι μονάχα μέ τήν ἀνάλυση πού γίνεται στό «Κεφάλαιο» τοῦ Μάρξ [136], ὄχι μονάχα μέ παραπομπές στό «Πρόγραμμα τῆς Ἐρφούρτης» [137], ὄχι μονάχα μέ τά στοιχεῖα τῶν οἰκονομικῶν ἐρευνῶν τῶν ναρόντνικων καί τῆς στατιστικῆς τῶν ζέμστβο, μά μέ τή στάση τῆς ἀγροτιᾶς στή ρωσική ἐπανάσταση γενικά καί ἰδιαίτερα μέ τά γεγονότα πού ἀναφέρονται στή σύνθεση καί τή δράση *τῶν τρουντοβίκων*.

Ὄχι. Δέν ἔχουμε λόγους νά παραπονιόμαστε γιά τή μοιρασιά πού ἔκανε ἡ ἱστορία ἀνάμεσα σέ μᾶς καί στούς ἐσέρους.

«Ἄν οἱ ὀτζοβιστές,— λέει ἡ "Ζνάμια Τρουντά" στό φύλ. ἀρ. 13, σελ. 3,— κατάφερναν νά ἐπαναφέρουν τή σοσιαλδημοκρατία στίς μαχητικές της θέσεις τῶν ἄκρων, τότε ἐμεῖς θά χάναμε ἕνα ὁρισμένο μέρος πρόσφορου ὑλικοῦ γιά πολεμική, μά θά ἀποκτούσαμε ἕνα συνεργάτη στή συνεπή μαχητική τακτική». Καί δυό γραμμές πιό πάνω: «Ἡ ὑπόθεση τῆς πάλης γιά τή λευτεριά καί τό σοσιαλισμό θά εἶχε μόνο νά κερδίσει, ἄν καί ἀνάμεσα στούς καντέτους καί ἀνάμεσα στούς σοσιαλδημοκράτες ὑπερίσχυε τό ἀριστερό ρεῦμα».

Πολύ ὡραῖα, κ.κ. ἐσέροι! Θέλετε νά χαϊδέψετε τούς «ὀτζο-

βιστές» καί τούς «ἀριστερούς» μας. Ἐπιτρέψτε λοιπόν καί σέ μᾶς ν' ἀπαντήσουμε στό χάδι μέ χάδι. Ἐπιτρέψτε καί σέ μᾶς νά χρησιμοποιήσουμε τό «πρόσφορο ὑλικό γιά πολεμική».

«Ἄς ὑποστηρίζουν μιά σειρά κόμματα, — μαζί καί τῶν καντέτων, τῶν τρουντοβίκων καί τῶν σοσιαλδημοκρατῶν,—μέ τή συμμετοχή τους στή χάρτινη Δούμα-ὀπερέτα ἕνα πλάσμα συνταγματικοῦ καθεστῶτος» («Ζνάμια Τρουντά», στό ἴδιο).

Ἔτσι λοιπόν, ἡ ΙΙΙ Δούμα εἶναι χάρτινη Δούμα. Αὐτή καί μόνο ἡ φράση ἀρκεῖ μέ τό παραπάνω γιά ν' ἀποκαλύψει τήν ἄβυσσο τῆς ἀμάθειας τῶν κ. κ. ἐσέρων. Ἡ τρίτη Δούμα, ἐντιμότατοι κ. κ. καθοδηγητές τοῦ ἐσέρικου κεντρικοῦ ὀργάνου, εἶναι πολύ *λιγότερο* ἕνα χάρτινο σῶμα ἀπ' ὅ,τι ἡ Ι καί ἡ ΙΙ! Μήν καταλαβαίνοντας αὐτό τό ἁπλό πράγμα, ἐπιβεβαιώνετε ἁπλῶς γιά ἄλλη μιά φορά ἐκεῖνο πού εἴχαμε πεῖ γιά σᾶς σ' ἕνα φύλλο τῆς «Προλετάρι», στό ἄρθρο «Κοινοβουλευτικός κρετινισμός ἀπ' τήν ἀνάποδη» [138]. Ἐπαναλαβαίνετε στό ἀκέραιο τή συνηθισμένη πρόληψη τῆς ἀγοραίας ἀστικῆς δημοκρατίας, πού προσπαθεῖ νά πείσει τόν ἑαυτό της καί τούς ἄλλους ὅτι οἱ κακές καί ἀντιδραστικές Δοῦμες εἶναι χάρτινα σώματα, ἐνῶ οἱ καλές καί προοδευτικές Δοῦμες δέν εἶναι χάρτινες.

Στήν πραγματικότητα ἡ Ι καί ἡ ΙΙ Δούμα ἦταν χάρτινα σπαθιά στά χέρια τῆς φιλελεύθερης-ἀστικῆς διανόησης πού ἤθελε νά τρομάξει λιγάκι τήν ἀπολυταρχία μέ τήν ἐπανάσταση. Ἡ ΙΙΙ Δούμα δέν εἶναι χάρτινο, ἀλλά πραγματικό σπαθί στά χέρια τῆς ἀπολυταρχίας καί τῆς ἀντεπανάστασης. Ἡ Ι καί ἡ ΙΙ Δούμα ἦταν χάρτινες Δοῦμες, γιατί οἱ ἀποφάσεις τους δέν ἀνταποκρίνονταν στήν πραγματική κατανομή τῆς ὑλικῆς δύναμης στήν πάλη τῶν κοινωνικῶν τάξεων καί παράμεναν κούφια λόγια. Ἡ σημασία καί τῶν δυό αὐτῶν Δουμῶν βρίσκεται στό ὅτι πίσω ἀπό τήν μπροστινή σειρά τῶν καντέτων συνταγματικῶν σαλτιμπάγκων φαίνονταν καθαρά οἱ πραγματικοί ἀντιπρόσωποι τῆς δημοκρατικῆς ἀγροτιᾶς καί τοῦ σοσιαλιστικοῦ προλεταριάτου, πού πραγματικά ἔκαναν τήν ἐπανάσταση, χτύπησαν τόν ἐχθρό στήν ἀνοιχτή μαζική πάλη, μά δέν κατάφεραν ἀκόμη νά τόν ξεκάνουν. Ἡ τρίτη Δούμα δέν εἶναι χάρτινη Δούμα, γιατί οἱ ἀποφάσεις της ἀνταποκρίνονται στήν πραγματική κατανομή τῆς ὑλικῆς δύναμης στίς συνθῆκες τῆς προσωρινῆς νίκης τῆς ἀντεπανάστασης καί γιαυτό δέν παραμένουν λόγια, μά ἐφαρμόζονται στή ζωή. Ἡ σημασία αὐτῆς τῆς Δούμας βρίσκεται στό ὅτι ἔδοσε σέ ὅλα τά πολιτικά καθυστερημένα στοιχεῖα τοῦ λαοῦ ἕνα ζωντανό μάθημα, πού δείχνει τό συσχετισμό ἀνάμεσα στά ἀντιπροσω-

πευτικά σώματα καί στήν πραγματική κατοχή τῆς κρατικῆς ἐξουσίας. Τά ἀντιπροσωπευτικά σώματα, ἀκόμη καί τά πιό «προοδευτικά», εἶναι καταδικασμένα νά παραμένουν χάρτινα, ὅσο οἱ τάξεις πού ἀντιπροσωπεύονται σ' αὐτά δέν διαθέτουν πραγματική κρατική ἐξουσία. Τά ἀντιπροσωπευτικά σώματα ἀκόμη καί τά πιό ἀντιδραστικά, δέν θά εἶναι χάρτινα, μιά καί στά χέρια τῶν τάξεων πού ἀντιπροσωπεύονται σ' αὐτά βρίσκεται ἡ πραγματική κρατική ἐξουσία.

Τό νά ὀνομάζει κανείς τήν ΙΙΙ Δούμα χάρτινη Δούμα-ὀπερέτα εἶναι δεῖγμα τῆς ἔσχατης ἀφροσύνης, τοῦ ὀργίου τῆς κούφιας ἐπαναστατικῆς λογοκοπίας, πού ἀπό καιρό πιά ἔχουν γίνει εἰδικό διακριτικό γνώρισμα καί βασική ἰδιότητα τοῦ Κόμματος τῶν ἐσέρων.

Μά ἄς πᾶμε παρακάτω. Εἶναι σωστό ὅτι ἡ ΙΙΙ Δούμα εἶναι «πλάσμα συνταγματικοῦ καθεστῶτος»; Ὄχι, αὐτό δέν εἶναι σωστό. Τέτια πράγματα μποροῦν νά τά λένε σέ καθοδηγητικό ὄργανο μονάχα ἄνθρωποι πού δέν ξέρουν τό ἀλφάβητο πού δίδαξε πρίν ἀπό μισό σχεδόν αἰώνα ὁ Λασάλ [139]. Ποῦ βρίσκεται ἡ οὐσία τοῦ συντάγματος, φίλτατα μέλη ἑνός προπαγανδιστικοῦ ὁμίλου κατώτερου τύπου, ὁμίλου πού τιτλοφορεῖται Κόμμα τῶν ἐσέρων; Μήπως στό ὅτι μέ τό σύνταγμα ζεῖ κανείς «πιό ἐλεύθερα» καί γιά τόν «ἐργαζόμενο λαό» ἡ ζωή εἶναι εὐκολότερη ἀπό ὅ,τι χωρίς σύνταγμα; Ὄχι, ἔτσι σκέπτονται μονάχα οἱ ἀγοραῖοι δημοκράτες. Ἡ οὐσία τοῦ συντάγματος βρίσκεται στό ὅτι οἱ βασικοί νόμοι τοῦ κράτους γενικά καί οἱ νόμοι πού ἀφοροῦν τό ἐκλογικό δικαίωμα γιά τά ἀντιπροσωπευτικά σώματα, τίς ἁρμοδιότητές τους κ. ἄ., ἐκφράζουν τόν πραγματικό συσχετισμό τῶν δυνάμεων στήν ταξική πάλη. Τό σύνταγμα εἶναι πλασματικό, ὅταν ὁ νόμος καί ἡ πραγματικότητα βρίσκονται σέ διάσταση. Δέν εἶναι πλασματικό, ὅταν βρίσκονται σέ ἁρμονία. Στή Ρωσία τῆς ἐποχῆς τῆς ΙΙΙ Δούμας τό σύνταγμα εἶναι *λιγότερο* πλασματικό ἀπ' ὅ,τι στή Ρωσία τῆς ἐποχῆς τῆς Ι καί τῆς ΙΙ Δούμας. Ἄν αὐτό τό συμπέρασμα σᾶς κάνει νά ἀγανακτεῖτε, κύριοι «σοσιαλιστές»-«ἐπαναστάτες», εἶναι γιατί δέν καταλαβαίνετε οὔτε τήν οὐσία τοῦ συντάγματος, οὔτε τή διαφορά ἀνάμεσα στήν πλασματικότητά του καί στόν ταξικό χαρακτήρα του. Τό σύνταγμα μπορεῖ νά εἶναι μαυροεκατονταρχίτικο, τσιφλικάδικο, ἀντιδραστικό, καί ταυτόχρονα νά εἶναι λιγότερο πλασματικό ἀπό κάποιο ἄλλο «φιλελεύθερο» σύνταγμα.

Τό δυστύχημα γιά τούς ἐσέρους εἶναι ὅτι αὐτοί δέν ξέρουν οὔτε τόν ἱστορικό ὑλισμό, οὔτε τή διαλεκτική μέθοδο τοῦ Μάρξ,

καί μένουν ἔτσι ὁλοκληρωτικά αἰχμάλωτοι τῶν χυδαίων ἀστικοδημοκρατικῶν ἰδεῶν. Τό σύνταγμα γι' αὐτούς δέν εἶναι ἕνας νέος στίβος, δέν εἶναι μιά νέα μορφή ταξικῆς πάλης, μά ἕνα ἀφηρημένο ἀγαθό παρόμοιο μέ τήν «ἔννομο τάξη», τό «καθεστώς δικαίου», τό «γενικό καλό» τῶν φιλελεύθερων καθηγητῶν κτλ. κτλ. Στήν πραγματικότητα καί ἡ ἀπολυταρχία, καί ἡ συνταγματική μοναρχία, καί ἡ δημοκρατία δέν εἶναι παρά διάφορες μορφές τῆς ταξικῆς πάλης, καί ἡ διαλεκτική τῆς ἱστορίας εἶναι τέτια πού, ἀπό τή μιά μεριά, καθεμιά ἀπ' αὐτές τίς μορφές περνάει ἀπό διάφορα στάδια ἀνάπτυξης τοῦ ταξικοῦ της περιεχομένου, καί ἀπό τήν ἄλλη μεριά, τό πέρασμα ἀπό τή μιά μορφή στήν ἄλλη δέν καταργεῖ καθόλου (αὐτό καθεαυτό) τήν κυριαρχία τῶν προηγούμενων ἐκμεταλλευτριῶν τάξεων καί μέ τό νέο περικάλυμμα. Λογουχάρη, ἡ ρωσική ἀπολυταρχία τοῦ XVII αἰώνα μέ τή βογιάρικη Δούμα καί τή βογιάρικη ἀριστοκρατία δέν μοιάζει μέ τήν ἀπολυταρχία τοῦ XVIII αἰώνα μέ τή γραφειοκρατία της, μέ τίς κάστες τῶν ἀξιωματούχων, μέ τίς ὁρισμένες περιόδους «φωτισμένης ἀπολυταρχίας», καί διαφέρει ριζικά καί ἀπό τίς δυό αὐτές ἡ ἀπολυταρχία τοῦ XIX αἰώνα, πού ἀναγκάζεται νά ἀπελευθερώσει «ἐκ τῶν ἄνω» τούς ἀγρότες, καταστρέφοντάς τους, ἀνοίγοντας τό δρόμο πρός τόν καπιταλισμό, εἰσάγοντας τήν ἀρχή τῶν τοπικῶν ἀντιπροσωπευτικῶν σωμάτων τῆς ἀστικῆς τάξης. Στόν XX αἰώνα κι' αὐτή ἡ τελευταία μορφή μισοφεουδαρχικῆς, μισοπατριαρχικῆς ἀπολυταρχίας ξεπεράστηκε. Τό πέρασμα στά ἀντιπροσωπευτικά σώματα ἐθνικῆς κλίμακας ἔγινε ἀνάγκη κάτω ἀπό τήν ἐπίδραση τῆς ἀνάπτυξης τοῦ καπιταλισμοῦ, τοῦ δυναμώματος τῆς ἀστικῆς τάξης κτλ. Ὁ ἐπαναστατικός ἀγώνας τοῦ 1905 ὀξύνθηκε ἰδιαίτερα γύρω ἀπό τό ποιός καί πῶς θά συγκαλέσει τό πρῶτο πανρωσικό ἀντιπροσωπευτικό σῶμα. Ἡ ἧττα τοῦ Δεκέμβρη ἔλυσε αὐτό τό ζήτημα ὑπέρ τῆς παλιᾶς μοναρχίας καί κάτω ἀπ' αὐτούς τούς ὅρους ἄλλο σύνταγμα,ἐκτός ἀπό τό μαυροεκατονταρχίτικο-ὀχτωβριστικό, δέν μποροῦσε νά ὑπάρξει.

Στό νέο στίβο, σέ συνθῆκες ὅπου ὑπάρχουν θεσμοί μιᾶς βοναπαρτικῆς μοναρχίας, ὅπου ἡ πολιτική ἀνάπτυξη ἔφτασε σέ ὑψηλότερη βαθμίδα, ὁ ἀγώνας ἀρχίζει καί πάλι ἀπό τήν ἐκμηδένιση τοῦ παλιοῦ ἐχθροῦ, τῆς μαυροεκατονταρχίτικης ἀπολυταρχίας. Μπορεῖ τό σοσιαλιστικό κόμμα σ' αὐτόν τόν ἀγώνα νά παραιτηθεῖ ἀπό τή χρησιμοποίηση τῶν νέων ἀντιπροσωπευτικῶν σωμάτων; Οἱ ἐσέροι δέν μπόρεσαν οὔτε καί νά θέσουν κάν αὐτό τό ζήτημα, αὐτοί ξοφλᾶνε μέ φράσεις καί μόνο μέ φράσεις. Ἀκοῦστε τή συνέχεια:

«Γιά μᾶς δέν ὑπάρχουν τώρα κοινοβουλευτικοί δρόμοι πάλης, ὑπάρχουν μόνο ἐξωκοινοβουλευτικοί. Αὐτή ἡ πεποίθηση πρέπει νά ριζώσει παντοῦ, καί χρειάζεται ἀδιάλλακτη πάλη ἐνάντια σέ καθετί πού ἐμποδίζει αὐτό τό ρίζωμα. Ἄς συγκεντρώσουμε τήν προσοχή μας στά ἐξωκοινοβουλευτικά μέσα πάλης!»

Ὁ συλλογισμός τῶν ἐσέρων βασίζεται στήν περίφημη ὑποκειμενική μέθοδο τῆς κοινωνιολογίας. Ἄς κάνουμε νά ριζώσει λοιπόν ἡ πεποίθηση, καί ἡ δουλιά μας ἔγινε. Οἱ ὑποκειμενιστές δέν νοιάζονται γιά τό ὅτι ἡ πεποίθηση σχετικά μέ τό ἄν ὑπάρχουν τοῦτοι ἤ ἐκεῖνοι οἱ δρόμοι τῆς πάλης πρέπει νά ἐλεγχθεῖ μέ ἀντικειμενικά στοιχεῖα. Μά ἄς ρίξουμε μιά ματιά στήν «Ἀνακοίνωση» καί στήν ἀπόφαση τῆς συνδιάσκεψης τῶν ἐσέρων. Διαβάζουμε :«...ἡ καταθλιπτική γαλήνη τῶν δύσκολων καιρῶν πού περνᾶμε, ἤ, μᾶλλον, τῶν δίσεκτων χρόνων» (σελ. 4)... «ἡ συσπείρωση τῶν ἀντιδραστικῶν κοινωνικῶν δυνάμεων»... «τό γεγονός τῆς παράλυσης τῆς μαζικῆς λαϊκῆς ἐνέργειας»... «στούς διανοούμενους, σάν τό πιό εὐαίσθητο τμῆμα τοῦ πληθυσμοῦ, παρατηρεῖται ὑπερκόπωση, ἰδεολογική σύγχυση καί φυγή τῶν δυνάμεων ἀπό τήν ἐπαναστατική πάλη» (σελ. 6) κτλ. κτλ. «Γι' αὐτό τό λόγο τό Κόμμα τῶν ἐσέρων πρέπει... β) ν' ἀντιμετωπίζει ἀρνητικά, ἀπό λόγους τακτικῆς, τά σχέδια γιά μερικότερες μαζικές ἐκδηλώσεις, στίς ὁποῖες, μέ τίς συνθῆκες τῆς τωρινῆς στιγμῆς, μπορεῖ νά γίνει ἄκαρπη σπατάλη λαϊκῆς ἐνέργειας» (σελ. 7).

Ποιούς λοιπόν ἀφορᾶ αὐτό τό *«γιά μᾶς»* «ὑπάρχουν μόνο ἐξωκοινοβουλευτικοί δρόμοι πάλης»; Εἶναι φανερό ὅτι ἀφορᾶ τήν ὁμαδούλα τῶν τρομοκρατῶν, γιατί ὅλες οἱ περικοπές πού παραθέσαμε δέν ὑποδείχνουν *μαζική* πάλη «γιά μᾶς». *«Τό γεγονός τῆς παράλυσης τῆς μαζικῆς λαϊκῆς ἐνέργειας»* καί «νά συγκεντρώσουμε τήν προσοχή μας στά ἐξωκοινοβουλευτικά μέσα πάλης», αὐτή ἡ ἁπλή ἀντιπαράθεση μᾶς δείχνει γιά ἄλλη μιά φορά πόση ἱστορική ἀλήθεια ὑπῆρχε στόν χαρακτηρισμό τῶν ἐσέρων σάν ἐπαναστατῶν τυχοδιωκτῶν!* Μήπως δέν εἶναι τυχοδιωκτισμός, ὅταν γιά χάρη μιᾶς φανταχτερῆς λεξούλας μιλοῦν γιά συγκέντρωση τῆς προσοχῆς σέ τέτια μέσα πάλης, γιά τά ὁποῖα οἱ ἴδιοι παραδέχονται τώρα ἀνίκανη τή μάζα; Μήπως αὐτό δέν εἶναι ἡ παλιά, ἡ παμπάλαια ψυχολογία τῆς διανοουμενίστικης ἀπόγνωσης;

«Ἄς συγκεντρώσουμε τήν προσοχή μας στά ἐξωκοινοβουλευτικά μέσα πάλης», αὐτό τό σύνθημα ἦταν σωστό σέ μιά ἀπό

* Βλ. Ἅπαντα, 5η ἔκδ., τόμ. 6ος, σελ. 378 - 399. *Ἡ Σύντ.*

τίς πιό σημαντικές περιόδους τῆς ρωσικῆς ἐπανάστασης, τό φθινόπωρο τοῦ 1905. Ἐπαναλαβαίνοντάς το τώρα χωρίς κριτική, οἱ ἐσέροι κάνουν σάν τόν ἥρωα τοῦ λαϊκοῦ παραμυθιοῦ πού φώναζε μέ τήν καρδιά του... ἀλλά πάντα ἄκαιρα. Ἐσεῖς δέν καταλάβατε, φίλτατοι, *γιατί* τό σύνθημα τοῦ μποϋκοταρίσματος ἦταν σωστό τό φθινόπωρο τοῦ 1905, καί, ἐπαναλαβαίνοντάς το τώρα χωρίς κριτική, χωρίς νόημα, σάν ἀποστηθισμένη λέξη, δέν ἐκδηλώνετε ἐπαναστατισμό, ἀλλά τήν πιό συνηθισμένη ἀνοησία.

Τό φθινόπωρο τοῦ 1905 κανένας δέν μιλοῦσε γιά «γεγονός τῆς παράλυσης τῆς μαζικῆς λαϊκῆς ἐνέργειας». Ἀντίθετα, ὅλα τά κόμματα ἀναγνώριζαν πώς ἡ μαζική ἐνέργεια ξεχειλίζει. Σέ μιά τέτια στιγμή ἡ παλιά ἐξουσία προτείνει ἕνα νομοθετικό-συμβουλευτικό κοινοβούλιο, θέλοντας προφανῶς νά κομματιάσει καί νά ἠρεμήσει, ἔστω καί γιά μιά στιγμή, τίς δυνάμεις πού βρίσκονταν σέ ἀναβρασμό. «Ἄς συγκεντρώσουμε τήν προσοχή μας στά ἐξωκοινοβουλευτικά μέσα πάλης»· τότε αὐτό τό σύνθημα δέν ἦταν λόγια μιᾶς χούφτας φωνακλάδων, μά ἔκκληση ἀνθρώπων πού πραγματικά βρίσκονταν ἐπικεφαλῆς τοῦ πλήθους, ἐπικεφαλῆς ἑκατομμυρίων ἀγωνιστῶν ἐργατῶν καί ἀγροτῶν. Ὑποστηρίζοντας αὐτή τήν ἔκκληση, τά ἑκατομμύρια αὐτά ἔδειξαν ὅτι τό σύνθημα ἦταν *ἀντικειμενικά σωστό*, ἐξέφραζε ὄχι μονάχα τίς «πεποιθήσεις» μιᾶς χούφτας ἐπαναστατῶν, μά τήν πραγματική κατάσταση, τίς διαθέσεις καί τήν πρωτοβουλία τῶν μαζῶν. Μόνο γελοῖοι πολιτικοί μποροῦν νά ἐπαναλαβαίνουν αὐτό τό σύνθημα μαζί μέ τήν ἀναγνώριση τοῦ «γεγονότος τῆς παράλυσης τῆς μαζικῆς λαϊκῆς ἐνέργειας».

Καί, μιά πού μιλήσαμε γιά τό γελοῖο, δέν μποροῦμε νά μήν παραθέσουμε τό παρακάτω μαργαριτάρι ἀπό τή «Ζνάμια Τρουντά»: «Ἄς τήν ἀφήσουμε (τήν κυβέρνηση) στή Δούμα μόνη της μέ τούς "μαύρους" καί μέ τό ὑπάκουο κόμμα τῆς τελευταίας κυβερνητικῆς διαταγῆς, καί πιστέψτε πώς, ἄν αὐτές οἱ ἀράχνες εἶναι ἱκανές νά ἀρχίσουν κάποτε νά τρῶνε ἡ μιά τήν ἄλλη, αὐτό θά γίνει ἀκριβῶς σέ μιά τέτια κατάσταση...» Αὐτό τό «πιστέψτε» εἶναι τόσο ἀπαράμιλλα χαριτωμένο, πού ἀφοπλίζει ἀμέσως τόν ἀντίπαλο. «Πιστέψτε», ἀναγνώστη, πώς τά κύρια ἄρθρα τῆς «Ζνάμια Τρουντά» τά γράφει μιά πραγματικά χαριτωμένη ἐσέρα μαθητριούλα τοῦ γυμνασίου, πού πιστεύει εἰλικρινά πώς οἱ «ἀράχνες» θ' ἀρχίσουν «νά τρῶνε ἡ μιά τήν ἄλλη», ὅταν ἡ ἀντιπολίτευση θά φύγει ἀπό τήν ΙΙΙ Δούμα.

Ἡ ἀπόφαση πού πάρθηκε στό Συνέδριο τοῦ Λονδίνου γιά τή στάση ἀπέναντι στά μή προλεταριακά κόμματα[140] προκάλεσε ἀπό τή μεριά τῶν μενσεβίκων τίς πιό ἔντονες ἐπιθέσεις ἐνάντια σ' ἐκεῖνο τό μέρος της πού ἀφορᾶ τούς καντέτους. Κάπως λιγότερο ἔντονες ἦταν οἱ ἐπιθέσεις τους ἐνάντια σ' ἐκεῖνο τό μέρος πού ἀφορᾶ τά ναροντνικιστικά ἤ τρουντοβίκικα κόμματα. Οἱ μενσεβίκοι προσπαθοῦσαν ν' ἀποδείξουν ὅτι ἐμεῖς ἀνεχόμαστε τούς ἐσέρους ἤ ὅτι ἀποσιωποῦμε μερικά σφάλματα τῶν ἐσέρων πού ἀπό καιρό τά ἔχουν διαπιστώσει οἱ μαρξιστές κτλ. Ἡ πηγή ὅλων αὐτῶν τῶν ἀπεγνωσμένων προσπαθειῶν τῶν μενσεβίκων ἦταν διπλή: ἀπό τό ἕνα μέρος, ἡ βασική θεμελιακή διαφωνία στήν ἐκτίμηση τῆς ρωσικῆς ἐπανάστασης. Οἱ μενσεβίκοι ἐπιθυμοῦν πολύ νά ἔκανε τήν ἐπανάσταση τό προλεταριάτο μαζί μέ τούς καντέτους καί ὄχι μαζί μέ τήν τρουντοβίκικη ἀγροτιά ἐνάντια στούς καντέτους. Ἀπό τό ἄλλο μέρος, οἱ μενσεβίκοι δέν κατάλαβαν πώς ἡ ἀνοιχτή ἐκδήλωση τῶν μαζῶν καί τῶν τάξεων στήν ἐπανάσταση ἄλλαξε τήν προηγούμενη κατάσταση καί ὥς ἕνα βαθμό τόν προηγούμενο χαρακτήρα τῶν κομμάτων. Πρίν τήν ἐπανάσταση οἱ ἐσέροι ἦταν *μόνο* μιά ὁμάδα διανοουμένων μέ ναροντνικιστικές ἰδέες. Θά ἦταν ἄραγε σωστός αὐτός ὁ χαρακτηρισμός ὕστερα ἀπό τήν ἐπανάσταση καί μάλιστα ὕστερα ἀπό τό 1906; Εἶναι ὁλοφάνερο πώς ὄχι. Μονάχα ἄνθρωποι πού δέν διδάχτηκαν τίποτε ἀπό τήν ἐπανάσταση θά μποροῦσαν νά ὑπερασπίζουν τήν προηγούμενη ἄποψη μ' αὐτή τή διατύπωση.

Ἡ ἐπανάσταση *ἀπόδειξε* ὅτι αὐτή ἡ ὁμάδα τῶν διανοουμένων μέ ναροντνικιστικές ἰδέες εἶναι ἡ ἄκρα ἀριστερά *πτέρυγα* ἑνός ἐξαιρετικά πλατιοῦ καί ἀναντίρρητα μαζικοῦ ναροντνικιστικοῦ ἤ τρουντοβίκικου ρεύματος, πού ἐξέφρασε τά συμφέροντα καί τήν ἄποψη τῆς ἀγροτιᾶς στή ρωσική ἀστική ἐπανάσταση. Αὐτό τό γεγονός ἀποδείχτηκε καί ἀπό τίς ἀγροτικές ἐξεγέρσεις, καί ἀπό τήν Ἀγροτική ἕνωση, καί ἀπό τήν Ὁμάδα τῶν τρουντοβίκων στίς τρεῖς Δοῦμες, καί ἀπό τόν ἐλεύθερο τύπο τῶν ἐσέρων καί τῶν τρουντοβίκων. Αὐτό ἀκριβῶς τό γεγονός δέν μπόρεσαν νά τό καταλάβουν οἱ μενσεβίκοι. Αὐτοί βλέπουν τούς ἐσέρους *δογματικά*, δηλ. σάν ἄνθρωποι ἑνός δόγματος, πού σημειώνουν τά λάθη ἑνός ἄλλου δόγματος, μά δέν βλέπουν ποιά συγκεκριμένα συμφέροντα τῶν συγκεκριμένων μαζῶν, πού κινοῦν τήν ἀστικοδημοκρατική ἐπανάσταση, ἐκφράζει ἤ καλύπτει αὐτό τό δόγμα. Τό ἐσέρικο δόγμα εἶναι βλαβερό, λαθεμένο, ἀντιδραστικό, τυχοδιωκτικό, μικροαστικό — κραυγάζουν οἱ μενσεβίκοι — οὔτε

βῆμα παραπέρα, οὔτε λέξη παραπάνω: τό περισσόν ἐκ τοῦ πονηροῦ ἐστί.

Νά, ἐδῶ ἀρχίζει τό λάθος *σας*, λέμε ἐμεῖς στούς μενσεβίκους. Εἶναι σωστό ὅτι τό ἐσέρικο δόγμα εἶναι βλαβερό, λαθεμένο, ἀντιδραστικό, τυχοδιωκτικό, μικροαστικό. *Μά* οἱ ἰδιότητες αὐτές δέν ἐμποδίζουν αὐτό τό quasi* - σοσιαλιστικό δόγμα νά εἶναι τό ἰδεολογικό περικάλυμμα τῆς πραγματικά ἐπαναστατικῆς καί ὄχι συμβιβαστικῆς, ἀστικῆς καί μικροαστικῆς τάξης στή Ρωσία. Γιατί τό δόγμα τῶν ἐσέρων εἶναι μονάχα ἕνα ρυάκι στόν τρουντοβίκικο, δηλ. τόν ἀγροτικο-δημοκρατικό χείμαρο. Μόλις ἀρχίζει ὁ ἀνοιχτός ἀγώνας τῶν μαζῶν καί τῶν τάξεων, ἀμέσως τά γεγονότα μᾶς ὑποχρεώνουν ὅλους μας, καί τούς μπολσεβίκους καί τούς μενσεβίκους, ν' ἀναγνωρίσουμε αὐτό τό πράγμα, μέ τό νά δεχόμαστε τή συμμετοχή τῶν ἐσέρων στά σοβιέτ τῶν ἐργατῶν βουλευτῶν, μέ τό νά προσεγγίζουμε τά σοβιέτ τῶν ἀγροτῶν, τῶν στρατιωτῶν, τῶν ταχυδρομικῶν-τηλεγραφητῶν, τῶν σιδηροδρομικῶν κ.ἄ. βουλευτῶν, μέ τό νά παίρνουμε μέρος στίς ἐκλογές σέ συμμαχία μαζί τους, ἐνάντια στούς φιλελευθέρους, μέ τό νά ψηφίζουμε μαζί τους στίς Δοῦμες ἐνάντια στούς φιλελευθέρους κ.ο.κ. Ἡ ἐπανάσταση δέν διέψευσε τήν ἐκτίμηση πού κάναμε γιά τούς ἐσέρους, μά τήν ἐπιβεβαίωσε. Ὅμως ἐπιβεβαίωσε αὐτή τήν ἐκτίμηση, χωρίς ν' ἀφήσει τό ζήτημα στήν προηγούμενη κατάσταση καί στήν προηγούμενη μορφή, ἀλλά μεταφέροντάς το σ' ἕνα ἀσύγκριτα ψηλότερο ἐπίπεδο: προηγούμενα γινόταν λόγος μόνο γιά τή σύγκριση δογμάτων καί ἰδεολογιῶν, γιά τήν πολιτική τῶν ὁμάδων. Τώρα πρόκειται γιά τή σύγκριση τῆς ἱστορικῆς δράσης τῶν τάξεων καί τῶν μαζῶν πού ἀκολουθοῦν αὐτήν ἤ μιά συγγενική ἰδεολογία. Προηγούμενα ρωτοῦσαν μόνο τοῦτο: εἶναι σωστό αὐτό πού λένε οἱ ἐσέροι, εἶναι σωστή ἡ τακτική αὐτῆς τῆς ἰδεολογικῆς ὀργάνωσης; Τώρα τό ζήτημα τέθηκε ἔτσι: ποιά εἶναι στήν πράξη ἡ στάση τῶν στρωμάτων τοῦ λαοῦ πού θεωροῦν τόν ἑαυτό τους ἀλληλέγγυο μέ τούς ἐσέρους ἤ ὅτι συγγενεύουν μ' αὐτούς στίς βασικές ἰδέες («ἐργασιακή ἀρχή» κτλ.); Τό λάθος τῶν μενσεβίκων βρίσκεται στό ὅτι δέν καταλαβαίνουν αὐτή τήν ἀλλαγή πού δημιουργήθηκε ἀπό τήν ἐπανάσταση.

Καί ἡ ἀλλαγή αὐτή, ἐκτός ἀπό τήν παραπάνω σημασία της, εἶναι ἀκόμη ἐξαιρετικά σπουδαία καί γιατί ἔδειξε καθαρά τό συσχετισμό τῶν τάξεων καί τῶν κομμάτων. Τό δίδαγμα τῆς

* —ψευτο. *Ἡ Σύντ.*

ἐπανάστασής μας εἶναι ὅτι μονάχα τά κόμματα πού στηρίζονται σέ ὁρισμένες τάξεις εἶναι ἰσχυρά καί διατηροῦνται κάτω ἀπό ὁποιαδήποτε καμπή τῶν γεγονότων. Ὁ ἀνοιχτός πολιτικός ἀγώνας ὑποχρεώνει τά κόμματα νά συνδεθοῦν πιό στενά μέ τίς μάζες, γιατί χωρίς μιά τέτια σύνδεση τά κόμματα εἶναι μηδέν. Οἱ ἐσέροι εἶναι τυπικά ἀνεξάρτητοι ἀπό τούς τρουντοβίκους. *Στήν πράξη ἀναγκάστηκαν* νά συμβαδίσουν μ' αὐτούς στήν ἐπανάσταση μπροστά στόν κίνδυνο τῆς ὁλοκληρωτικῆς ἐξαφάνισής τους ἀπό τήν πολιτική σκηνή. Καί μποροῦμε νά ἐγγυηθοῦμε ὅτι καί στήν ἑπόμενη ἐπαναστατική ἄνοδο οἱ ἐσέροι θ' ἀναγκαστοῦν πάλι (ὅσο κι' ἄν φωνάζουν τώρα γιά τήν ἀπόλυτη αὐτοτέλειά τους) νά συμβαδίσουν μέ τούς τρουντοβίκους εἴτε μέ παρόμοιες μ' αὐτούς ὀργανώσεις τῶν μαζῶν. Οἱ ἀντικειμενικές συνθῆκες τῆς κοινωνικῆς ζωῆς καί τῆς πάλης τῶν τάξεων εἶναι ἰσχυρότερες ἀπό τίς ἀγαθές προθέσεις καί τά γραπτά προγράμματα. Ἀπ' αὐτή τήν ἄποψη — τή μοναδικά σωστή — ἡ τωρινή διαφωνία τῶν τρουντοβίκων καί τῶν ἐσέρων ἐκφράζει ἁπλῶς τήν ἀποσύνθεση τοῦ μικροαστικοῦ κινήματος, ἐκφράζει ἁπλῶς τήν ἀστάθεια τῶν μικροαστῶν πού δέν εἶναι ἱκανοί στίς δύσκολες περιστάσεις νά κρατήσουν τή συνοχή τους καί «παραμιλοῦν ξεχωριστά». Ἀπό τό ἕνα μέρος, ἔχουμε μπροστά μας τούς τρουντοβίκους πού εἶναι ἀνοργάνωτοι, ἀσταθεῖς, ταλαντευόμενοι, χωρίς καμιά σταθερή πολιτική κατεύθυνση στήν ΙΙΙ Δούμα, μά πού, ἀναμφισβήτητα, ἔχουν βγεῖ ἀπό τή μάζα, συνδέονται μέ τή μάζα, ἐκφράζουν τά συμφέροντα τῆς μάζας. Ἀπό τό ἄλλο μέρος, μιά χούφτα ἐσέρων «ὀτζοβιστῶν», πού δέν ἔχουν καμιά σύνδεση μέ τίς μάζες καί παραδέρνουν ἀπό ἀπόγνωση, χάνουν τήν πίστη στή μαζική πάλη (βλ. τή «Ρεβολιουτσιόνναγια Μίσλ») καί συγκεντρώνουν τήν προσοχή τους στήν τρομοκρατία. Ὁ ἄκρος ὀπορτουνισμός τῶν τρουντοβίκων (ἀπό τήν ἄποψη τῆς θέσης τῆς ἐπαναστατικῆς ἀγροτιᾶς) καί ὁ ἄκρος, καθαρά ρητορικός καί παράλογος, ἐπαναστατισμός τῶν ἐσέρων εἶναι τά δυό περιορισμένα ὅρια ἑνός καί τοῦ ἴδιου μικροαστικοῦ ρεύματος, «δυό ἀποστήματα», πού ἐκφράζουν τήν ἴδια «ἀρώστια»: τήν ἀστάθεια τῶν μικροαστῶν, τήν ἀνικανότητά τους γιά συστηματική, ἐπίμονη, συνεπή καί ὁμόθυμη μαζική πάλη.

Τό γεγονός αὐτό χύνει νέο φῶς στήν τακτική τῶν ἐπαναστατικῶν κομμάτων στή Δούμα στή σημερινή περίοδο καί εἰδικά στό ζήτημα τοῦ ὀτζοβισμοῦ. «Γιά μᾶς δέν ὑπάρχουν κοινοβουλευτικοί δρόμοι πάλης», φωνάζουν οἱ καυχησιάρηδες διανοούμενοι-ἐσέροι. Γιά ποιούς «γιά μᾶς», κύριοι; Οἱ διανοούμενοι

χωρίς τίς μάζες ποτέ δέν εἶχαν καί ποτέ δέν θά ἔχουν οὔτε κοινοβουλευτικά, οὔτε σοβαρά ἐξωκοινοβουλευτικά μέσα πάλης. Καί ποιές εἶναι οἱ μάζες πού συμβάδιζαν μαζί σας ἤ ἦταν πλάϊ σας χτές, στή διάρκεια τῆς ἐπανάστασης; Ἡ τρουντοβίκικη ἀγροτιά. Εἶναι ἄραγε ἀλήθεια ὅτι γι' *αὐτήν* «δέν ὑπάρχουν κοινοβουλευτικά μέσα πάλης»; Δέν εἶναι ἀλήθεια. Ρίξτε μιά ματιά στίς συζητήσεις γιά τό ἀγροτικό ζήτημα στήν ΙΙΙ Δούμα καί θά δεῖτε ὅτι οἱ τρουντοβίκοι ἐξέφρασαν ἐδῶ ἀναμφισβήτητα τά αἰτήματα τῶν μαζῶν. Συνεπῶς, τά ἠχηρά λογάκια τῶν ἐσέρων εἶναι μιά φτηνή λογοκοπία καί τίποτε παραπάνω. Τό 1908 οἱ ἀγροτικές μάζες ἐξέφρασαν τά αἰτήματά *τους* ἀπό τό βῆμα τῆς Δούμας, «ἐξωκοινοβουλευτικά» ὅμως δέν ἀγωνίστηκαν. Αὐτό εἶναι ἕνα γεγονός, ἀπό τό ὁποῖο μέ καμιά «ἀριστερή» ἐσεροότζοβίστικη ἠχηρή καί μεγαλόστομη φράση δέν μπορεῖς ν' ἀπαλλαγεῖς.

Ποῦ βρίσκεται ἡ αἰτία αὐτοῦ τοῦ γεγονότος; Μήπως στό ὅτι ἐξασθένησε ἡ «πεποίθηση» ὅτι εἶναι προτιμότεροι οἱ ἐξωκοινοβουλευτικοί δρόμοι; Κολοκύθια. Βρίσκεται στό ὅτι οἱ ἀντικειμενικές συνθῆκες δέν προκάλεσαν ἀκόμη σ' αὐτή τήν περίοδο μιά πλατιά ζύμωση τῶν μαζῶν καί μιά ἄμεση ἐκδήλωσή τους. Μιά καί εἶναι ἔτσι, — καί ἀναμφισβήτητα εἶναι ἔτσι — ὑποχρέωση κάθε σοβαροῦ κόμματος ἦταν νά χρησιμοποιήσει καί τούς *ἔμμεσους* δρόμους. Τί κέρδισαν οἱ ἐσέροι ἀπό τήν ἀνικανότητά τους νά τούς χρησιμοποιήσουν; Μόνο τό ὅτι οἱ τρουντοβίκοι ἔκαναν τή δουλιά τους πολύ ἄσχημα, ἔκαναν χίλιες φορές περισσότερα λάθη ἀπ' ὅσα θά γίνονταν ὅταν θά ἐπιδροῦσε πάνω τους τό κόμμα, ταλαντεύονταν καί ὑποχωροῦσαν πολύ συχνά. Ἐνῶ οἱ ἐσέροι, ἔχοντας ἀποσπαστεῖ ἀπό τήν τάξη τους, ἀπό τίς μάζες τους, «συγκέντρωσαν τήν προσοχή τους» στή λογοκοπία, γιατί *στήν πράξη* τό 1908 αὐτοί δέν ἔκαναν *τίποτε* γιά τά «ἐξωκοινοβουλευτικά μέσα πάλης». Αὐτή ἡ ἀπόσπαση ἀπό τήν κοινωνική τους ρίζα ὁδηγεῖ ἀμέσως τούς ἐσέρους νά κάνουν πιό βαρύ τό προπατορικό τους ἁμάρτημα: τήν ὑπέρμετρη, τήν ἀχαλίνωτη καυχησιολογία, τήν παινεψιά πού σκεπάζει τήν ἀδυναμία τους. «Τό κόμμα μας μπορεῖ νά συγχαρεῖ τόν ἑαυτό του», —διαβάζουμε στήν πρώτη σελίδα τῆς «Ἀνακοίνωσης»... ἡ ἐκλογή γιά τή συνδιάσκεψη «ἀπό τίς πραγματικά ὑπάρχουσες» (νά ποιοί εἴμαστε ἐμεῖς!) «τοπικές κομματικές ὀργανώσεις»... «ἐπιτεύχθηκε σ' ὅλα τά ζητήματα ἑνότητα πνεύματος»... «αὐτό ἦταν ἀκριβῶς ἐπίτευξη ὁμοφωνίας» (στό ἴδιο) κτλ.

Αὐτό δέν εἶναι ἀλήθεια, κύριοι. Μ' αὐτό τό θόρυβο τῶν λέξεων

κρύβετε τίς διαφωνίες πού βγῆκαν πέρα γιά πέρα στήν ἐπιφάνεια καί στή «Ρεβολιουτσιόνναγια Μίσλ» (ἄνοιξη τοῦ 1908) καί στό φύλ. ἀρ. 13 τῆς «Ζνάμια Τρουντά» (Νοέμβρης 1908)[141]. Αὐτός ὁ θόρυβος εἶναι ἔνδειξη ἀδυναμίας. Καί ὁ ἀκομματικός ὀπορτουνισμός τῶν τρουντοβίκων καί ἡ «κομματική» καυχησιολογία, ἀνεδαφικότητα, λογοκοπία τῶν ἐσέρων εἶναι οἱ δυό ὄψεις τοῦ ἴδιου νομίσματος, τά δυό ἄκρα τῆς ἀποσύνθεσης τοῦ *ἑνιαίου* μικροαστικοῦ στρώματος. Δέν εἶναι τυχαῖο ὅτι στή διάρκεια τῆς ἐπανάστασης, ὅταν ὁ ἀγώνας ἀποκάλυψε ὅλες τίς ἀποχρώσεις, οἱ ἐσέροι προσπαθοῦσαν συνεχῶς νά κρύψουν καί δέν μποροῦσαν νά κρύψουν τίς ταλαντεύσεις τους ἀνάμεσα στούς ἐνέσους καί στούς μαξιμαλιστές.

Τό ἁμάξι ἔχει πέσει στό χαντάκι. Τά ἄλογα ξεζεύτηκαν. Ὁ ἁμαξάς κάθεται σ' ἕνα πεζούλι στήν ἄκρη τοῦ δρόμου καί, βάζοντας στραβά τή σκούφια του, «συγχαίρει» τόν ἑαυτό του γιά τήν «ὁμοφωνία». Νά ἡ εἰκόνα τοῦ ἐσέρικου κόμματος. Νά ὁ ἀπολογισμός τοῦ ἐσέρικου ὀτζοβισμοῦ, πού ἀνακάλεσε μιά χούφτα διανοουμένων ἀπό τή βαριά, τήν ἐπίμονη, μά μοναδικά σοβαρή καί ἀποδοτική δουλιά τῆς διαπαιδαγώγησης καί ὀργάνωσης τῶν μαζῶν, γιά νά ἀσχοληθοῦν μέ τίς κούφιες κραυγές.

«Προλετάρι», ἀρ. φύλ. 41,
7 (20) τοῦ Γενάρη 1909

Δημοσιεύεται σύμφωνα μέ
τό κείμενο τῆς ἐφημερίδας
«Προλετάρι»

ΣΤΗ ΛΕΩΦΟΡΟ

Ἕνας χρόνος ἀποδιοργάνωσης, ἕνας χρόνος ἰδεολογικῆς καί πολιτικῆς σύγχυσης, ἕνας χρόνος κομματικοῦ ἀποπροσανατολισμοῦ, βρίσκεται πίσω μας. Ὁ ἀριθμός τῶν μελῶν ὅλων τῶν κομματικῶν ὀργανώσεων ἐλαττώθηκε, μερικές ὀργανώσεις — ἐκεῖνες ἀκριβῶς πού λιγότερο ἀποτελοῦνταν ἀπό προλετάριους — ἀποδιοργανώθηκαν. Τά μισονόμιμα ὄργανα τοῦ κόμματος πού δημιουργήθηκαν ἀπό τήν ἐπανάσταση δέχονταν ἀλλεπάλληλα χτυπήματα. Φτάσαμε σέ σημεῖο πού μερικά στοιχεῖα μέσα στό κόμμα, ἐπηρεασμένα ἀπό τήν ἀποσύνθεση, ἔβαζαν τό ἐρώτημα ἄν πρέπει νά διατηρήσουμε τό παλιό σοσιαλδημοκρατικό κόμμα, ἄν πρέπει νά συνεχίσουμε τό ἔργο του, ἄν πρέπει νά ξαναπεράσουμε στήν παρανομία καί πῶς νά τό κάνουμε αὐτό, καί στό ἐρώτημα αὐτό οἱ ἄκροι δεξιοί ἀπαντοῦσαν τασσόμενοι ὑπέρ τῆς νομιμοποίησης μέ κάθε θυσία, ἀκόμη καί μέ τό ἀντίτιμο μι'ᾶς ἀνοιχτῆς ἀπάρνησης τοῦ προγράμματος, τῆς τακτικῆς καί τῆς ὀργάνωσης τοῦ κόμματος (τό λεγόμενο λικβινταριστικό ρεῦμα). Ἡ κρίση ἦταν, ἀναμφισβήτητα, ὄχι μονάχα ὀργανωτική, μά καί ἰδεολογική-πολιτική.

Ἡ πρόσφατη Πανρωσική συνδιάσκεψη τοῦ ΣΔΕΚΡ βοήθησε τό κόμμα νά μπεῖ στό σωστό δρόμο καί ἀποτελεῖ, ὅπως φαίνεται, σημεῖο στροφῆς στήν ἀνάπτυξη τοῦ ἐργατικοῦ κινήματος τῆς Ρωσίας ὕστερα ἀπό τή νίκη τῆς ἀντεπανάστασης. Οἱ ἀποφάσεις τῆς συνδιάσκεψης, οἱ ὁποῖες δημοσιεύτηκαν στήν εἰδική «Ἀνακοίνωση» πού ἐκδόθηκε ἀπό τήν Κεντρική Ἐπιτροπή τοῦ κόμματός μας, ἐπικυρώθηκαν ἀπό τήν ΚΕ καί ἀποτελοῦν, συνεπῶς, ὥς τό ἑπόμενο συνέδριο, ἀποφάσεις ὁλόκληρου τοῦ κόμματος. Σ' αὐτές τίς ἀποφάσεις δίνεται μιά ἐντελῶς κατηγορηματική ἀπάντηση στό ἐρώτημα σχετικά μέ τά αἴτια καί τή σημασία τῆς κρίσης, καθώς καί σχετικά μέ τά μέσα γιά νά βγοῦμε ἀπ' αὐτήν. Οἱ ὀργανώσεις μας, ἄν δουλέψουν σύμφωνα μέ τό πνεῦμα τῶν

Цѣна 25 сант. • Prix 25 centimes.

ПАРИЖЪ, Среда 28/10 Февраля 1909 г. № 2.

РОССІЙСКАЯ СОЦ.-ДЕМОКРАТИЧ. РАБОЧАЯ ПАРТІЯ. ПРОЛЕТАРІИ ВСѢХЪ СТРАНЪ, СОЕДИНЯЙТЕСЬ!

ЦЕНТРАЛЬНЫЙ ОРГАНЪ РОССІЙСКОЙ СОЦІАЛЬДЕМОКРАТИЧЕСКОЙ РАБОЧЕЙ ПАРТІИ

СОЦІАЛЬДЕМОКРАТЪ

LE SOCIAL-DÉMOCRATE

Organe Central du Parti Social-Démocrate Ouvrier en Russie

На дорогу.

Ἡ πρώτη σελίδα τοῦ Κεντρικοῦ Ὀργάνου τοῦ ΣΔΕΚΡ, τῆς ἐφημερίδας «Σοτσιάλ-Ντεμοκράτ», ἀρ. φύλ. 2, 28 τοῦ Γενάρη (10 τοῦ Φλεβάρη) 1909, μέ τό ἄρθρο τοῦ Β. Ι. Λένιν «Στή λεωφόρο»

Σμίκρυνση

ἀποφάσεων τῆς συνδιάσκεψης καί πετύχουν ν' ἀποκτήσουν *ὅλα* τά κομματικά στελέχη καθαρή καί πλήρη συνείδηση τῶν σημερινῶν καθηκόντων τοῦ κόμματος, θά μπορέσουν νά σταθεροποιήσουν καί νά συσπειρώσουν τίς δυνάμεις τους γιά μιά ὁμόθυμη καί ζωντανή ἐπαναστατική-σοσιαλδημοκρατική δουλιά.

Ἡ βασική αἰτία τῆς κρίσης τοῦ κόμματος ἀναφέρεται στό αἰτιολογικό τῆς ὀργανωτικῆς ἀπόφασης. Ἡ βασική αὐτή αἰτία βρίσκεται στό ξεκαθάρισμα τοῦ ἐργατικοῦ κόμματος ἀπό τά ταλαντευόμενα διανοουμενίστικα καί μικροαστικά στοιχεῖα, πού προσχώρησαν στό ἐργατικό κίνημα, κυρίως, γιατί ἔλπιζαν σ' ἕνα ἐπικείμενο θρίαμβο τῆς ἀστικοδημοκρατικῆς ἐπανάστασης καί πού δέν μποροῦσαν ν' ἀντέξουν στήν περίοδο τῆς ἀντίδρασης. Ἡ ἀστάθεια ἐκδηλώθηκε καί στόν τομέα τῆς θεωρίας («παρεκκλίσεις ἀπό τόν ἐπαναστατικό μαρξισμό»: ἀπόφαση γιά τή σημερινή στιγμή), καί στόν τομέα τῆς τακτικῆς («κουτσούρεμα τῶν συνθημάτων»), καί στόν τομέα τῆς ὀργανωτικῆς πολιτικῆς τοῦ κόμματος. Οἱ συνειδητοί ἐργάτες ἀπόκρουσαν αὐτή τήν ἀστάθεια, τάχθηκαν ἀποφασιστικά κατά τοῦ λικβινταρισμοῦ, ἄρχισαν νά παίρνουν στά χέρια τους τή διεύθυνση τῶν ὑποθέσεων τῶν κομματικῶν ὀργανώσεων καί τήν καθοδήγησή τους. Ἄν ὁ βασικός αὐτός πυρήνας τοῦ κόμματός μας δέν μπόρεσε νά κατανικήσει ἀμέσως τά στοιχεῖα τῆς σύγχυσης καί τῆς κρίσης, αὐτό ἔγινε ὄχι μονάχα γιατί τό καθῆκον αὐτό ἦταν μεγάλο καί δύσκολο σέ συνθῆκες θριάμβου τῆς ἀντεπανάστασης, μά καί γιατί ἐκδηλώθηκε κάποια ἀδιαφορία γιά τό κόμμα στούς κύκλους τῶν ἐργατῶν ἐκείνων πού εἶχαν μέν ἐπαναστατική διάθεση, δέν εἶχαν ὅμως ἀποκτήσει ἀρκετά ἀνεβασμένη σοσιαλιστική συνείδηση. Οἱ ἀποφάσεις τῆς συνδιάσκεψης ἀπευθύνονται κατά πρῶτο λόγο στούς συνειδητούς ἀκριβῶς ἐργάτες τῆς Ρωσίας, σάν διαμορφωμένη γνώμη τῆς σοσιαλδημοκρατίας σχετικά μέ τά μέσα καταπολέμησης τῆς σύγχυσης καί τῶν ταλαντεύσεων.

Μαρξιστική ἀνάλυση τῆς σημερινῆς ἀμοιβαίας σχέσης τῶν τάξεων καί τῆς νέας πολιτικῆς τοῦ τσαρισμοῦ· — ὑπόδειξη τοῦ ἄμεσου σκοποῦ τῆς πάλης, πού βάζει ὅπως καί πρίν μπροστά του τό κόμμα μας· — ἐκτίμηση τῶν διδαγμάτων τῆς ἐπανάστασης στό ζήτημα τῆς ὀρθότητας τῆς ἐπαναστατικῆς-σοσιαλδημοκρατικῆς τακτικῆς· — ἐξακρίβωση τῶν αἰτίων τῆς κομματικῆς κρίσης καί ὑπογράμμιση τοῦ ρόλου τοῦ προλεταριακοῦ στοιχείου τοῦ κόμματος στήν πάλη ἐνάντιά της· — λύση τοῦ ζητήματος τῆς σχέσης ἀνάμεσα στήν παράνομη καί στή νόμιμη

ὀργάνωση· — ἀναγνώριση τῆς ἀνάγκης νά χρησιμοποιοῦμε τό βῆμα τῆς Δούμας καί ἐπεξεργασία συγκεκριμένων καθοδηγητικῶν ὑποδείξεων γιά τήν ὁμάδα μας τῆς Δούμας σέ συνδυασμό μέ τήν ἀνοιχτή κριτική τῶν λαθῶν της· — αὐτό εἶναι τό κύριο περιεχόμενο τῶν ἀποφάσεων τῆς συνδιάσκεψης, πού δίνουν μιά ὁλοκληρωμένη ἀπάντηση στό ζήτημα τῆς ἐκλογῆς ἀπό τό κόμμα τῆς ἐργατικῆς τάξης ἑνός σωστοῦ δρόμου μέσα στούς δύσκολους καιρούς πού περνᾶμε. Ἄς ἐξετάσουμε πιό προσεκτικά αὐτή τήν ἀπάντηση.

Ἡ ἀμοιβαία σχέση τῶν τάξεων στήν πολιτική τους διάταξη παραμένει ἡ ἴδια πού χαρακτηρίζει τήν περίοδο τοῦ ἄμεσου ἐπαναστατικοῦ ἀγώνα τῶν μαζῶν πού περάσαμε. Ἡ τεράστια πλειοψηφία τῆς ἀγροτιᾶς δέν μπορεῖ νά μήν ἐπιδιώκει μιά τέτια ἀγροτική ἀνατροπή, πού θά ἐξάλειφε τή μισοδουλοπαροικιακή γαιοκτησία καί πού δέν μπορεῖ νά πραγματοποιηθεῖ χωρίς τήν ἀνατροπή τῆς τσαρικῆς ἐξουσίας. Ὁ θρίαμβος τῆς ἀντίδρασης σύντριψε πολύ δυνατά τά δημοκρατικά στοιχεῖα τῆς ἀγροτιᾶς, πού εἶναι ἀνίκανη γιά μιά σταθερή ὀργάνωση, μά, παρ' ὅλη τήν καταπίεση, παρά τή μαυροεκατονταρχίτικη Δούμα, παρά τή μεγάλη ἀστάθεια τῶν τρουντοβίκων, ἡ ἐπαναστατικότητα τῶν ἀγροτικῶν μαζῶν φαίνεται καθαρά ἀκόμη καί στίς συζητήσεις τῆς ΙΙΙ Δούμας. Ἡ βασική θέση τοῦ προλεταριάτου σχετικά μέ τά καθήκοντα τῆς ἀστικοδημοκρατικῆς ἐπανάστασης στή Ρωσία παραμένει ἀμετάβλητη: νά καθοδηγήσει τή δημοκρατική ἀγροτιά, νά τήν ἀποσπάσει ἀπό τήν ἐπιροή τῶν φιλελεύθερων ἀστῶν, τοῦ Κόμματος τῶν καντέτων πού ἐξακολουθεῖ νά προσεγγίζει, παρά τούς ἐπιμέρους μικροκαυγάδες, τούς ὀχτωβριστές καί πού τώρα τελευταῖα ἐπιδιώκει νά δημιουργήσει ἕναν ἐθνικο-φιλελευθερισμό, νά ὑποστηρίξει μέ σωβινιστική προπαγάνδα τόν τσαρισμό καί τήν ἀντίδραση. Ὁ ἀγώνας — λέει ἡ ἀπόφαση — ἐξακολουθεῖ νά διεξάγεται γιά τήν ὁλοκληρωτική ἐξάλειψη τῆς μοναρχίας καί τήν κατάκτηση τῆς πολιτικῆς ἐξουσίας ἀπό τό προλεταριάτο καί τήν ἐπαναστατική ἀγροτιά.

Ἡ ἀπολυταρχία ἐξακολουθεῖ νά εἶναι ὁ κυριότερος ἐχθρός τοῦ προλεταριάτου καί ὅλης τῆς δημοκρατίας. Θά ἦταν ὅμως λάθος νά νομίζουμε ὅτι παραμένει ἡ ἴδια. Τό στολιπινικό «σύνταγμα» καί ἡ στολιπινική ἀγροτική πολιτική σημαίνουν ἕνα νέο στάδιο στήν ἀποσύνθεση τοῦ παλιοῦ μισοπατριαρχικοῦ, μισοδουλοπαροικιακοῦ τσαρισμοῦ, ἕνα νέο βῆμα στό δρόμο τῆς μετατροπῆς του σέ ἀστική μοναρχία. Οἱ ἀντιπρόσωποι τοῦ Καυκάσου, πού ἤθελαν εἴτε νά ἀπαλειφθεῖ τελείως ἕνας τέτιος

χαρακτηρισμός τῆς σημερινῆς στιγμῆς, εἴτε νά μπεῖ «πλουτοκρατικός» ἀντί «ἀστικός», ἀκολουθοῦσαν λαθεμένη ἄποψη. Πλουτοκρατική ἡ ἀπολυταρχία ἦταν ἀπό πολύ παλιά, ἀστική — μέ τήν ἀγροτική της πολιτική καί μέ τήν ἄμεση, ὀργανωμένη σέ πανεθνική κλίμακα, συμμαχία μέ ὁρισμένα στρώματα τῆς ἀστικῆς τάξης — γίνεται μονάχα ὕστερα ἀπό τό πρῶτο στάδιο τῆς ἐπανάστασης, κάτω ἀπό τήν ἐπίδραση τῶν χτυπημάτων της. Ἡ ἀπολυταρχία ἔτρεφε ἀπό καιρό τήν ἀστική τάξη, ἡ ἀστική τάξη προσπαθοῦσε ἀπό καιρό νά ἐξασφαλίσει μέ τό ρούβλι καί τήν εἴσοδό της στούς «ἡγετικούς κύκλους» καί ἐπιροή πάνω στή νομοθεσία καί τή διοίκηση, καί θέσεις πλάϊ στούς ἀριστοκράτες εὐγενεῖς, ἡ ἰδιομορφία ὅμως τῆς τωρινῆς στιγμῆς βρίσκεται στό ὅτι ἡ ἀπολυταρχία ὑποχρεώθηκε νά δημιουργήσει ἕνα ἀντιπροσωπευτικό σῶμα γιά ὁρισμένα στρώματα τῆς ἀστικῆς τάξης, ὑποχρεώθηκε νά κρατήσει ἰσορροπία ἀνάμεσα σ᾽ αὐτά καί στούς φεουδάρχες, νά ὀργανώνει στή Δούμα τή συμμαχία αὐτῶν τῶν στρωμάτων, ὑποχρεώθηκε νά ἐγκαταλείψει κάθε ἐλπίδα σχετικά μέ τήν πατριαρχικότητα τοῦ μουζίκου καί ν᾽ ἀναζητήσει στήριγμα ἐνάντια στή μάζα τῆς ὑπαίθρου στούς πλουσιοχωρικούς, πού ἀποσυνθέτουν τήν κοινότητα.

Ἡ ἀπολυταρχία καλύπτεται μέ τά δῆθεν συνταγματικά σώματα, μά ταυτόχρονα στήν πράξη γίνεται ἕνα πρωτοφανές ξεσκέπασμα τῆς ταξικῆς της οὐσίας, ἐξαιτίας τῆς συμμαχίας τοῦ τσάρου μέ τούς Πουρισκέβιτς καί τούς Γκουτσκόφ, καί μόνο μ᾽ αὐτούς. Ἡ ἀπολυταρχία προσπαθεῖ ν᾽ ἀναλάβει ἡ ἴδια τήν ἐκπλήρωση τῶν ἀντικειμενικά ἀναγκαίων καθηκόντων τῆς ἀστικῆς ἐπανάστασης: τή δημιουργία μιᾶς λαϊκῆς ἀντιπροσώπευσης πού νά διαχειρίζεται πραγματικά τίς ὑποθέσεις τῆς ἀστικῆς κοινωνίας καί τό ξεκαθάρισμα τῶν μεσαιωνικῶν, μπερδεμένων καί ἀπαρχαιωμένων ἀγροτικῶν σχέσεων στό χωριό. Μά τό πρακτικό ἀκριβῶς ἀποτέλεσμα τῶν νέων προσπαθειῶν τῆς ἀπολυταρχίας εἶναι ὥς τώρα ἴσο μέ τό μηδέν, κι᾽ αὐτό δείχνει ἀκόμη παραστατικότερα ὅτι χρειάζονται ἄλλες δυνάμεις καί ἄλλα μέσα γιά τήν ἐκπλήρωση τοῦ ἱστορικοῦ αὐτοῦ καθήκοντος. Στή συνείδηση τῶν πολιτικά ἄπειρων πλατιῶν μαζῶν ἡ ἀπολυταρχία ἦταν ὥς τώρα τό ἀντίθετο τῆς λαϊκῆς ἀντιπροσώπευσης γενικά. Τώρα ὁ ἀγώνας περιορίζει τό στόχο του, καθορίζει πιό συγκεκριμένα τό καθῆκον του, σάν πάλη γιά τήν ἐξουσία μέσα στό κράτος, ἡ ὁποία καθορίζει τό χαρακτήρα καί τή σημασία τῆς ἴδιας τῆς ἀντιπροσώπευσης. Νά γιατί ἡ ΙΙΙ Δούμα σημαίνει ἕνα ἰδιαίτερο στάδιο στήν ἀποσύνθεση

τοῦ παλιοῦ τσαρισμοῦ, στό δυνάμωμα τοῦ τυχοδιωκτισμοῦ του, στό βάθαιμα τῶν παλιῶν ἐπαναστατικῶν καθηκόντων, στό πλάταιμα τοῦ πεδίου τοῦ ἀγώνα (καί τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ἀγωνιστῶν) ὑπέρ τῶν καθηκόντων αὐτῶν.

Αὐτό τό στάδιο πρέπει νά ξεπεραστεῖ. Οἱ νέες συνθῆκες τῆς στιγμῆς ἀπαιτοῦν νέες μορφές πάλης. Ἡ χρησιμοποίηση τοῦ βήματος τῆς Δούμας ἀποτελεῖ ἀναντίρρητη ἀνάγκη. Μιά μακρόχρονη δουλιά γιά τή διαπαιδαγώγηση καί τήν ὀργάνωση τῶν μαζῶν τοῦ προλεταριάτου προβάλλει στήν πρώτη γραμμή. Ὁ συνδυασμός τῆς παράνομης καί τῆς νόμιμης ὀργάνωσης βάζει μπροστά στό κόμμα εἰδικά καθήκοντα. Ἡ ἐκλαΐκευση καί ἡ ἐξήγηση τῆς πείρας τῆς ἐπανάστασης, πού τή δυσφημίζουν οἱ φιλελεύθεροι καί οἱ λικβινταριστές διανοούμενοι, εἶναι ἀπαραίτητη καί γιά θεωρητικούς καί γιά πρακτικούς σκοπούς. Μά ἡ γραμμή τακτικῆς τοῦ κόμματος, πού πρέπει νά ξέρει νά ὑπολογίζει τίς νέες συνθῆκες σ' ὅ,τι ἀφορᾶ τίς μεθόδους καί τά μέσα τῆς πάλης, παραμένει ἀμετάβλητη. Ἡ ὀρθότητα τῆς ἐπαναστατικῆς-σοσιαλδημοκρατικῆς τακτικῆς — λέει μιά ἀπό τίς ἀποφάσεις τῆς συνδιάσκεψης — ἐπιβεβαιώθηκε ἀπό τήν πείρα τοῦ μαζικοῦ ἀγώνα τοῦ 1905 - 1907. Ἡ ἧττα τῆς ἐπανάστασης σάν ἀποτέλεσμα αὐτῆς τῆς πρώτης ἐκστρατείας δέν ἀποκάλυψε ὅτι τά καθήκοντα δέν ἦταν σωστά, ὅτι οἱ ἄμεσοι σκοποί ἦταν «οὐτοπικοί», ὅτι τά μέσα καί οἱ μέθοδοι ἦταν λαθεμένα, ἀλλά ὅτι δέν ἦταν ἀρκετά προετοιμασμένες οἱ δυνάμεις, ὅτι δέν ἦταν ἀρκετό τό βάθος καί τό πλάτος τῆς ἐπαναστατικῆς κρίσης, ὅμως γιά τό βάθαιμα καί τό πλάταιμά της δουλεύουν μέ τόν πιό ἀξιέπαινο ζῆλο οἱ Στολίπιν καί Σία! Ἄς χάνουν τό ἠθικό τους οἱ φιλελεύθεροι καί οἱ πελαγωμένοι διανοούμενοι ὕστερα ἀπό τήν πρώτη πραγματικά μαζική μάχη γιά τήν ἐλευθερία καί ἄς ἐπαναλαβαίνουν φοβισμένα: μήν πηγαίνετε ἐκεῖ πού μιά φορά τσακιστήκατε, μήν παίρνετε καί πάλι αὐτό τό μοιραῖο δρόμο. Τό συνειδητό προλεταριάτο θά τούς ἀπαντήσει: οἱ μεγάλοι πόλεμοι στήν ἱστορία, τά μεγάλα καθήκοντα τῶν ἐπαναστάσεων ἐκπληρώνονταν μόνο γιατί οἱ πρωτοπόρες τάξεις ἐπαναλάβαιναν ὄχι μιά καί δυό φορές τήν ἔφοδό τους καί κέρδιζαν τή νίκη, διδαγμένες ἀπό τήν πείρα πού τούς ἔδοσαν οἱ ἧττες. Οἱ νικημένοι στρατοί διδάσκονται καλά. Οἱ ἐπαναστατικές τάξεις τῆς Ρωσίας νικήθηκαν στήν πρώτη ἐκστρατεία, μά ἡ ἐπαναστατική κατάσταση παραμένει. Μέ νέες μορφές καί ἀπό ἄλλο δρόμο — κάποτε πολύ πιό ἀργά ἀπ' ὅσο θά θέλαμε — ἡ ἐπαναστατική κρίση ἐπέρχεται καί πάλι, ὡριμάζει ξανά. Ἡ μακρόχρονη δουλιά

τῆς προετοιμασίας πιό πλατιῶν μαζῶν γι' αὐτή τήν κρίση, μιᾶς προετοιμασίας πιό σοβαρῆς, πού νά παίρνει ὑπόψη της πιό μεγάλα καί πιό συγκεκριμένα καθήκοντα, πρέπει νά ἐκπληρωθεῖ ἀπό μᾶς, καί ὅσο πιό πετυχημένα θά ἐκπληρωθεῖ, τόσο πιό σίγουρη θά εἶναι ἡ νίκη στό νέο ἀγώνα. Τό ρωσικό προλεταριάτο μπορεῖ νά εἶναι περήφανο, γιατί τό 1905 κάτω ἀπό τήν καθοδήγησή του ἕνα ἔθνος σκλάβων μετατράπηκε γιά πρώτη φορά σέ φάλαγγα ἑκατομμυρίων πού ἐπιτίθεται κατά τοῦ τσαρισμοῦ, σέ στρατιά τῆς ἐπανάστασης. Καί τό ἴδιο αὐτό προλεταριάτο θά μπορέσει τώρα νά ἐκπληρώσει μέ συνέπεια, σταθερότητα καί ὑπομονή τό ἔργο τῆς διαπαιδαγώγησης καί τῆς προετοιμασίας τῶν νέων στελεχῶν μιᾶς πιό ἰσχυρῆς ἐπαναστατικῆς δύναμης.

Ἡ χρησιμοποίηση τοῦ βήματος τῆς Δούμας ἀποτελεῖ, ὅπως ἤδη τονίσαμε, ἀπαραίτητο συστατικό μέρος αὐτοῦ τοῦ ἔργου τῆς διαπαιδαγώγησης καί τῆς προετοιμασίας. Ἡ ἀπόφαση τῆς συνδιάσκεψης σχετικά μέ τήν ὁμάδα τῆς Δούμας δείχνει στό κόμμα μας ἕνα δρόμο πού πλησιάζει περισσότερο — ἄν θέλουμε ν' ἀναζητήσουμε παραδείγματα στήν ἱστορία — πρός τήν πείρα τῶν γερμανῶν σοσιαλδημοκρατῶν στό καθεστώς τοῦ ἔκτακτου νόμου. Τό παράνομο κόμμα πρέπει νά ξέρει νά χρησιμοποιεῖ, πρέπει νά μάθει νά χρησιμοποιεῖ τή νόμιμη ὁμάδα τῆς Δούμας, πρέπει νά διαπαιδαγωγήσει αὐτή τήν τελευταία καί νά τή μετατρέψει σέ κομματική ὀργάνωση πού νά στέκεται στό ὕψος τῶν καθηκόντων της. Ἡ πιό λαθεμένη τακτική, ἡ πιό θλιβερή παρέκκλιση ἀπό τή συνεπή προλεταριακή δουλιά, πού ὑπαγορεύεται ἀπό τίς συνθῆκες τῆς στιγμῆς πού περνᾶμε, θά ἦταν νά μπεῖ ζήτημα ἀνάκλησης τῆς ὁμάδας (στή συνδιάσκεψη ὑπῆρχαν δυό «ὀτζοβιστές», πού δέν ἔβαλαν ἀνοιχτά αὐτό τό ζήτημα) εἴτε νά παραιτηθοῦμε ἀπό τήν ἄμεση καί ἀνοιχτή κριτική τῶν λαθῶν της, ἀπό τήν ἀπαρίθμησή τους μέσα στήν ἀπόφαση (στή συνδιάσκεψη μερικοί ἀντιπρόσωποι τό ἐπιδίωξαν αὐτό). Ἡ ἀπόφαση ἀναγνωρίζει πέρα γιά πέρα πώς ἡ ὁμάδα ἔκανε καί λάθη, γιά τά ὁποῖα δέν εὐθύνεται μόνο αὐτή καί πού μοιάζουν πολύ μέ τά ἀναπόφευκτα λάθη ὅλων τῶν κομματικῶν μας ὀργανώσεων. Μά ὑπάρχουν καί ἄλλα λάθη-παρεκκλίσεις ἀπό τήν *πολιτική γραμμή* τοῦ κόμματος. Μιά κι' αὐτές οἱ παρεκκλίσεις σημειώθηκαν, μιά κι' αὐτές ἔγιναν ἀπό μιά ὀργάνωση πού δρᾶ ἀνοιχτά ἐξονόματος ὅλου τοῦ κόμματος, τό κόμμα ἦταν ὑποχρεωμένο νά πεῖ ὀρθά κοφτά πώς αὐτές ἦταν παρεκκλίσεις. Στήν ἱστορία τῶν σοσιαλιστικῶν κομμάτων τῆς Δυτικῆς Εὐρώπης

ὑπῆρξαν πολλές φορές παραδείγματα ἀνώμαλων σχέσεων τῶν κοινοβουλευτικῶν ὁμάδων μέ τό κόμμα. Ὡς τώρα στίς λατινικές χῶρες οἱ σχέσεις αὐτές εἶναι πολύ συχνά ἀνώμαλες, οἱ ὁμάδες δέν εἶναι ἀρκετά κομματικές. Πρέπει ἀμέσως νά βάλουμε διαφορετικά τό ζήτημα τῆς δημιουργίας σοσιαλδημοκρατικοῦ κοινοβουλευτισμοῦ στή Ρωσία, νά καταπιαστοῦμε ἀμέσως μέ τή δουλιά ὁμόθυμα σ' αὐτόν τόν τομέα, γιά νά νιώθει κάθε σοσιαλδημοκράτης βουλευτής στήν πράξη ὅτι τό κόμμα τόν συμπαραστέκει, ὅτι πονάει γιά τά λάθη του, φροντίζει νά διορθώσει τό δρόμο του, γιά νά παίρνει μέρος κάθε κομματικό στέλεχος στή γενική δουλιά τοῦ κόμματος μέσα στή Δούμα, νά διδάσκεται ἀπό τή γόνιμη μαρξιστική κριτική τῆς δράσης του, νά νιώθει τήν ὑποχρέωσή του νά τό βοηθάει, νά ἐπιδιώκει τήν ὑπαγωγή τῆς εἰδικῆς δουλιᾶς τῆς ὁμάδας στήν ὅλη προπαγανδιστική καί διαφωτιστική δράση τοῦ κόμματος.

Ἡ συνδιάσκεψη ἦταν ἡ πρώτη ἔγκυρη σύσκεψη ἀντιπροσώπων τῶν μεγαλύτερων ὀργανώσεων τοῦ κόμματος, πού συζήτησε τή δράση τῆς σοσιαλδημοκρατικῆς ὁμάδας τῆς Δούμας στή διάρκεια μιᾶς ὁλόκληρης συνόδου. Καί ἡ ἀπόφαση τῆς συνδιάσκεψης δείχνει καθαρά μέ ποιό τρόπο τό κόμμα μας θά ὀργανώσει τή δουλιά του στή Δούμα, ποιές αὐστηρές ἀπαιτήσεις ἔχει στόν τομέα αὐτό καί ἀπό τόν ἑαυτό του καί ἀπό τήν ὁμάδα, μέ τί ἀποφασιστικότητα καί συνέπεια σκοπεύει νά δουλέψει γιά τήν καλλιέργεια ἑνός πραγματικά σοσιαλδημοκρατικοῦ κοινοβουλευτισμοῦ.

Τό ζήτημα τῆς στάσης ἀπέναντι στήν ὁμάδα τῆς Δούμας πρέπει νά ἐξετάζεται ἀπό ἄποψη τακτικῆς καί ἀπό ὀργανωτική ἄποψη. Σχετικά μέ τήν τελευταία ἄποψη ἡ ἀπόφαση γιά τήν ὁμάδα τῆς Δούμας εἶναι ξανά μονάχα μιά ἐφαρμογή τῶν γενικῶν ἀρχῶν τῆς ὀργανωτικῆς πολιτικῆς στίς μερικότερες περιπτώσεις, ἀρχῶν πού καθορίστηκαν ἀπό τή συνδιάσκεψη στήν ἀπόφαση γιά τίς ὁδηγίες σχετικά μέ τό ὀργανωτικό ζήτημα. Ἡ συνδιάσκεψη διαπίστωσε ὅτι στό ζήτημα αὐτό ὑπάρχουν δυό βασικά ρεύματα στό ΣΔΕΚΡ: τό ἕνα ρεῦμα μεταφέρει τό κέντρο βάρους στήν παράνομη κομματική ὀργάνωση, τό ἄλλο — λίγο πολύ συγγενικό πρός τό λικβινταρισμό — μεταφέρει τό κέντρο βάρους στίς νόμιμες καί μισονόμιμες ὀργανώσεις. Πρόκειται γιά τό ζήτημα ὅτι χαρακτηριστικό γνώρισμα τῆς σημερινῆς στιγμῆς, ὅπως δείξαμε ἤδη, εἶναι ἡ ἀποχώρηση ἀπό τό κόμμα ὁρισμένων κομματικῶν στελεχῶν, ἰδιαίτερα διανοουμένων, μά ἐνμέρει καί ἐργατῶν. Τό λικβινταριστικό ρεῦμα βάζει τό ζή-

τημα, ἄν τά καλύτερα, τά πιό δραστήρια στοιχεῖα εἶναι πού ἐγκαταλείπουν τό κόμμα καί διαλέγουν σάν πεδίο δράσης τους τίς νόμιμες ὀργανώσεις, ἤ φεύγουν ἀπό τό κόμμα «τά ταλαντευόμενα διανοουμενίστικα καί μικροαστικά στοιχεῖα»; Δέν ὑπάρχει ἀμφιβολία, ὅτι ἡ συνδιάσκεψη, ἀπορίπτοντας ἀποφασιστικά καί καταδικάζοντας τό λικβινταρισμό, ἀπάντησε σύμφωνα μέ τό τελευταῖο νόημα. Τά πιό προλεταριακά στοιχεῖα τοῦ κόμματος, τά πιό συνεπῆ ἀπό ἄποψη ἀρχῶν καί τά πιό σοσιαλδημοκρατικά στοιχεῖα τῆς διανόησης ἔμειναν πιστά στό ΣΔΕΚΡ. Ἡ ἀποχώρηση ἀπό τό κόμμα εἶναι ξεκαθάρισμά του, ἀπαλλαγή του ἀπό τούς πιό ἀσταθεῖς, ἀπό τούς λιγότερο σίγουρους φίλους, ἀπό τούς «συνοδοιπόρους» (Mitläufer), πού πάντα κολλοῦσαν προσωρινά στό προλεταριάτο, στρατολογούμενοι μέσα ἀπό τίς γραμμές τῆς μικροαστικῆς τάξης ἤ ἀπό τούς «ἀποταξικοποιημένους», δηλαδή τούς ἀνθρώπους πού ἐγκατέλειψαν τούτη ἤ τήν ἄλλη καθορισμένη τάξη.

Ἀπό τήν ἐκτίμηση αὐτή τῆς κομματικῆς-ὀργανωτικῆς ἀρχῆς βγαίνει μόνη της καί ἡ γραμμή τῆς ὀργανωτικῆς πολιτικῆς, πού ψηφίστηκε ἀπό τή συνδιάσκεψη. Δυνάμωμα τῆς παράνομης κομματικῆς ὀργάνωσης, δημιουργία κομματικῶν πυρήνων σ' ὅλους τούς τομεῖς δουλιᾶς, δημιουργία σέ πρώτη σειρά «καθαρά κομματικῶν, ἔστω καί ὀλιγάριθμων, ἐργατικῶν ἐπιτροπῶν σέ κάθε βιομηχανική ἐπιχείρηση», συγκέντρωση τῶν καθοδηγητικῶν ἁρμοδιοτήτων στά χέρια τῶν καθοδηγητῶν τοῦ σοσιαλδημοκρατικοῦ κινήματος ἀπό τό περιβάλλον τῶν ἴδιων τῶν ἐργατῶν, αὐτό εἶναι τό καθῆκον τῆς ἡμέρας. Καί, ἐννοεῖται, καθῆκον αὐτῶν τῶν πυρήνων καί τῶν ἐπιτροπῶν πρέπει νά εἶναι ἡ χρησιμοποίηση ὅλων τῶν μισονόμιμων καί, κατά τό δυνατόν, τῶν νόμιμων ὀργανώσεων, ἡ ἀποκατάσταση «στενῆς σύνδεσης μέ τίς μάζες», ἡ ὀργάνωση τῆς δουλιᾶς ἔτσι πού ἡ σοσιαλδημοκρατία ν' ἀνταποκρίνεται σ' ὅλα τά αἰτήματα τῶν μαζῶν. Κάθε πυρήνας καί κάθε κομματική ἐργατική ἐπιτροπή πρέπει νά γίνουν «σημεῖο στήριξης γιά τή διαφωτιστική, προπαγανδιστική καί πρακτική ὀργανωτική δουλιά ἀνάμεσα στίς μάζες», δηλαδή νά πηγαίνουν ἀπαραίτητα ἐκεῖ πού πηγαίνει ἡ μάζα καί νά προσπαθοῦν σέ κάθε βῆμα νά προσανατολίζουν τή συνείδησή της πρός τήν κατεύθυνση τοῦ σοσιαλισμοῦ, νά συνδέουν κάθε εἰδικό ἤ μερικό ζήτημα μέ τά γενικά καθήκοντα τοῦ προλεταριάτου, νά μετατρέπουν κάθε ὀργανωτική πρωτοβουλία σέ ὑπόθεση *ταξικῆς* συσπείρωσης, νά καταχτοῦν μέ τήν ἐνεργητικότητά τους, μέ τήν ἰδεολογική τους ἐπιροή (καί ὄχι βέβαια μέ τούς τίτλους καί

τά ἀξιώματά τους) τόν καθοδηγητικό ρόλο σ' ὅλες τίς προλεταριακές νόμιμες ὀργανώσεις. Οἱ πυρῆνες αὐτοί καί οἱ ἐπιτροπές μπορεῖ καμιά φορά νά εἶναι ἀρκετά ὀλιγάριθμες, ὡστόσο ὅμως συνδέονται μεταξύ τους μέ τήν κομματική παράδοση καί τήν κομματική ὀργάνωση, ἔχουν καθορισμένο ταξικό πρόγραμμα· ἀκόμη καί δυό-τρεῖς κομματικοί σοσιαλδημοκράτες θά μποροῦν νά μή συγχωνευτοῦν ἔτσι στήν ἄμορφη νόμιμη ὀργάνωση, μά νά ἐφαρμόζουν τήν *κομματική* τους γραμμή κάτω ἀπ' ὅλες τίς συνθῆκες, κάτω ἀπό κάθε λογῆς περιστατικά, κάτω ἀπό ὁποιεσδήποτε καταστάσεις, νά ἐπιδροῦν στό περιβάλλον, διοχετεύοντας τό πνεῦμα ὅλου τοῦ κόμματος καί νά μήν ἀφήνουν τό περιβάλλον νά τούς καταβροχθίσει.

Μπορεῖ νά διαλύονται οἱ μαζικές ὀργανώσεις τῆς μιᾶς ἤ τῆς ἄλλης μορφῆς, μπορεῖ νά καταδιώκονται τά νόμιμα συνδικάτα, μπορεῖ μέ τίς ἀστυνομικές στρεψοδικίες νά ματαιώνεται κάθε ἀνοιχτή πρωτοβουλία τῶν ἐργατῶν στό καθεστώς τῆς ἀντεπανάστασης, καμιά ὅμως δύναμη στόν κόσμο δέν θά μπορέσει ν' ἀποτρέψει τή μαζική συγκέντρωση τῶν ἐργατῶν σέ μιά καπιταλιστική χώρα, καί τέτια χώρα ἔγινε πιά ἡ Ρωσία. Ἔτσι εἴτε ἀλλιῶς, νόμιμα εἴτε μισονόμιμα, ἀνοιχτά εἴτε καλυμμένα, ἡ ἐργατική τάξη θά βρεῖ αὐτά εἴτε ἄλλα σημεῖα συσπείρωσής της, παντοῦ καί πάντα θά προπορεύονται ἀπό τίς μάζες οἱ συνειδητοί κομματικοί σοσιαλδημοκράτες, παντοῦ καί πάντα θά συσπειρώνονται μεταξύ τους γιά νά ἐπιδροῦν στίς μάζες, διοχετεύοντας τό κομματικό πνεῦμα. Καί ἡ σοσιαλδημοκρατία πού ἀπόδειξε στήν ἀνοιχτή ἐπανάσταση ὅτι εἶναι κόμμα μιᾶς τάξης, πού στάθηκε ἱκανή νά ὁδηγήσει ἑκατομμύρια ἄτομα καί στήν ἀπεργία, καί στήν ἐξέγερση τοῦ 1905, καί στίς ἐκλογές τοῦ 1906 - 1907, θά μπορέσει καί τώρα νά παραμείνει τό κόμμα μιᾶς τάξης, τό κόμμα τῶν μαζῶν, νά παραμείνει ἡ πρωτοπορία, πού δέν θά ξεκοπεῖ ἀπό ὁλόκληρο τό στρατό καί στά πιό δύσκολα χρόνια, θά μπορέσει νά τόν βοηθήσει νά ξεπεράσει τά δύσκολα αὐτά χρόνια, νά συσπειρώσει ξανά τίς γραμμές του, νά προετοιμάσει ὁλοένα καί νέους ἀγωνιστές.

Ἄς χαίρονται καί ἄς οὐρλιάζουν οἱ μαυροεκατονταρχίτες ἀρχιαντιδραστικοί στή Δούμα καί ἔξω ἀπ' τή Δούμα, στήν πρωτεύουσα καί στίς ἀπόμερες ἐπαρχίες, ἄς μαίνεται ἡ ἀντίδραση,— οὔτε ἕνα βῆμα δέν μπορεῖ νά κάνει ὁ βαθυστόχαστος κ. Στολίπιν, χωρίς νά μήν ἐπιταχύνει τήν πτώση τῆς ἀπολυταρχίας πού κάνει ἀκροβατισμούς, χωρίς νά μήν μπερδεύει τό νέο κουβάρι τῶν πολιτικῶν ἀκροτήτων καί ἀνοησιῶν, χωρίς νά μήν προσθέτει

νέες καί φρέσκες δυνάμεις στίς γραμμές τοῦ προλεταριάτου, στίς γραμμές τῶν ἐπαναστατικῶν στοιχείων τῶν ἀγροτικῶν μαζῶν. Τό κόμμα πού θά μπορέσει νά ἑδραιωθεῖ γιά νά διεξάγει συνεπή δουλιά σέ σύνδεση μέ τίς μάζες, τό κόμμα τῆς πρωτοπόρας τάξης πού θά μπορέσει νά ὀργανώσει τήν ἐμπροσθοφυλακή του, πού θά κατευθύνει τίς δυνάμεις του ἔτσι, ὥστε νά ἐπιδράσει μέ σοσιαλδημοκρατικό πνεῦμα σέ κάθε ἐκδήλωση τῆς ζωῆς τοῦ προλεταριάτου, τό κόμμα αὐτό θά νικήσει ὁπωσδήποτε.

«Σοτσιάλ - Ντεμοκράτ», ἀρ. φύλ. 2,
28 τοῦ Γενάρη (10 τοῦ Φλεβάρη) 1909

Δημοσιεύεται σύμφωνα μέ
τό κείμενο τῆς ἐφημερίδας
«Σοτσιάλ - Ντεμοκράτ»

ΑΠ' ΑΦΟΡΜΗ ΤΟ ΑΡΘΡΟ «ΣΧΕΤΙΚΑ ΜΕ ΤΑ ΤΡΕΧΟΝΤΑ ΖΗΤΗΜΑΤΑ» [142]

Αὐτό τό περίφημο ἄρθρο τό ἀναδημοσιεύουμε ἀπό τό φύλ. ἀρ. 7 τῆς «Ραμπότσεγε Ζνάμια» — ὄργανο τῆς Κεντρικῆς-βιομηχανικῆς περιοχῆς — καί εἶναι ἀπάντηση στό ἄρθρο ἑνός ὀτζοβιστῆ πού δημοσιεύτηκε στό φύλ. ἀρ. 5 τῆς ἴδιας αὐτῆς ἐφημερίδας. Τό ἄρθρο τοῦ ὀτζοβιστῆ εἶχε δημοσιευτεῖ σάν ἄρθρο γιά συζήτηση, μέ τήν παρατήρηση τῆς σύνταξης τῆς «Ραμπότσεγε Ζνάμια» ὅτι δέν συμφωνεῖ μέ τόν ἀρθρογράφο. Γιά τό ἄρθρο αὐτό τοῦ φύλ. ἀρ. 7 ἡ σύνταξη δέν διατυπώνει ἐπιφύλαξη καί, συνεπῶς, αὐτό ἐκφράζει τή γνώμη τῆς ἴδιας τῆς σύνταξης.

Ἐμεῖς ἀπό καιρό ἤδη στήν ἐφημερίδα «Προλετάρι» ταχθήκαμε ἀποφασιστικά ἐνάντια στόν ὀτζοβισμό καί τονίσαμε κατηγορηματικά πώς στό βαθμό πού ὁ ὀτζοβισμός ἀπό μιά ἁπλή διάθεση μετατρέπεται σέ *κατεύθυνση*, σέ σύστημα πολιτικῆς, στό βαθμό αὐτό ξεφεύγει ἀπό τό δρόμο τοῦ ἐπαναστατικοῦ μαρξισμοῦ, καί ἀπό ἄποψη ἀρχῶν ξεκόβει ἀπό τό μπολσεβικισμό. Μά ὕστερα ἀπό τό ἄρθρο αὐτό τοῦ μοσχοβίτικου ὀργάνου τῶν μπολσεβίκων, πρέπει ν' ἀναγνωρίσουμε ὅτι ὥς τώρα δέν βάζαμε ἀκόμη τό ζήτημα τοῦ ὀτζοβισμοῦ μέ ἀρκετή ὀξύτητα, ὑποτιμούσαμε τόν κίνδυνο πού ἀπειλεῖ τή στηριζόμενη πάνω σέ ἀρχές σταθερότητα τῆς μπολσεβίκικης ὁμάδας μας, τόν κίνδυνο ἀπό τήν πλευρά ἐκείνων πού θέλουν νά συνδυάσουν αὐτόν τόν ὀτζοβισμό μέ τόν μπολσεβικισμό. Διαπιστώνουμε ὅτι ὁ σ. Μοσκβίτς, συντάκτης τοῦ ἄρθρου πού ἀναδημοσιεύεται πιό πάνω, ἔβαλε τό ζήτημα μέ τήν ἴδια ὀξύτητα, μέ τήν ἴδια κατηγορηματικότητα, τό ἴδιο θεμελιακά ὅπως τό βάζαμε κι' ἐμεῖς στίς ἰδιαίτερες συζητήσεις μέ τούς ὀτζοβιστές: συναντώντας καθημερινά ζωντανούς ἐκπροσώπους τοῦ ὀτζοβισμοῦ, βλέποντας ἐπιτόπου τήν πρακτική τους ὀτζοβιστική ζύμωση, πού μέρα μέ τή μέρα μεγαλώνει τόν κίνδυνο παρέκκλισής της ἀπό τό δρόμο

τῆς ἐπαναστατικῆς σοσιαλδημοκρατίας, τό μοσχοβίτικό μας ὄργανο ἀναγκάστηκε νά βάλει τό ζήτημα μέ τόση ὀξύτητα καί ἰδεολογική ἀδιαλλαξία, μέ ὅση ἐντελῶς δικαιολογημένα τό ἔβαλε. *Εἴτε* ἐπαναστατικός μαρξισμός, δηλ. στή Ρωσία μπολσεβικισμός, *εἴτε* ὀτζοβισμός, δηλ. ἀπάρνηση τοῦ μπολσεβικισμοῦ, ἔτσι ἔβαλε τό ζήτημα ὁ μοσχοβίτης σύντροφος. Μ' αὐτόν τόν τρόπο προσχώρησε ἐντελῶς στήν τοποθέτηση τοῦ ζητήματος πού κάναμε ἐμεῖς στίς προκαταρκτικές μας συζητήσεις μέ τούς συντρόφους ὀτζοβιστές στίς παραμονές τῆς παγκομματικῆς συνδιάσκεψης.

Ξέρουμε πώς ὑπάρχουν ἐργάτες μπολσεβίκοι πού συμπαθοῦν τώρα τόν ὀτζοβισμό, μά στίς περισσότερες περιπτώσεις ὁ «ὀτζοβισμός» γι' αὐτούς δέν εἶναι τίποτε ἄλλο, παρά μιά περαστική *διάθεση* πού τροφοδοτεῖται ἀπό τά μεγάλα λάθη τῆς ὁμάδας μας στή Δούμα. Καί, φυσικά, δέν ἀφοροῦν αὐτούς ὅλα ὅσα λέγονται πιό πάνω ἀπό τόν ἀρθρογράφο καί ἀπό μᾶς. Ἐφόσον ὅμως ὁ ὀτζοβισμός προάγεται σέ θεωρία, ἐφόσον καταλήγει σ' ἕνα ὁλόκληρο σύστημα πολιτικῆς, — καί αὐτό γίνεται ἀπό μιά μικρή ὁμάδα πού θεωρεῖ τόν ἑαυτό της ἐκπρόσωπο τοῦ «ἀληθινοῦ» ἐπαναστατισμοῦ, — χρειάζεται ἀδιάλλακτος *ἰδεολογικός πόλεμος*! Ὁ συντάκτης τοῦ ἀναδημοσιευόμενου ἄρθρου ἔχει ἀπόλυτα δίκιο, ὅταν λέει ὅτι οἱ συλλογισμοί τοῦ ὀτζοβιστῆ στό φύλ. ἀρ. 5 τῆς «Ραμπότσεγε Ζνάμια» (αὐτό τό ἄρθρο τό ἀναδημοσιεύσαμε στό φύλ. ἀρ. 39 τῆς «Προλετάρι») καί γενικά ὁ ὀτζοβισμός, *σάν κατεύθυνση*, ἰσοδυναμοῦν μ' ἕνα *μενσεβικισμό ἀπό τήν ἀνάποδη*, μέ τό κήρυγμά του γιά «ἐργατικό συνέδριο» κτλ. Κι' ἔχει ἀκόμη περισσότερο δίκιο, ὅταν λέει ὅτι μέ τά ἐπιχειρήματα *ἀρχῶν*, πού φέρνουν μερικοί ὀτζοβιστές γιά νά ὑποστηρίξουν τήν κατεύθυνσή τους — ἄσχετα ἀπό τή δική τους πολιτική συνείδηση—ἀντικειμενικά διατρέχουν τόν κίνδυνο νά βρεθοῦν κοντά στούς ἀναρχο-συνδικαλιστές ἤ ἁπλῶς στούς ἀναρχικούς.

Τό ζήτημα, ὅπως τό τοποθέτησε ἡ Μόσχα, ἔδειξε ὁλοφάνερα πόσο κοντόφθαλμοι πολιτικά — παρ' ὅλες τίς ἀγαθές τους προθέσεις — εἶναι οἱ μπολσεβίκοι ἐκεῖνοι πού δέν θέλουν ν' ἀναγνωρίσουν ὅτι ὁ ὀτζοβισμός ἀποτελεῖ ἕνα κίνδυνο *ἀπό ἄποψη ἀρχῶν*, πού βλέπουν ἐδῶ *μονάχα* «πρακτικές διαφωνίες», πού βλέπουν ὅτι ὁ ὀτζοβισμός ἀποτελεῖ ἕνα «ὑγιή πυρήνα» καί ὄχι τό ἔμβρυο ἑνός ἰδεολογικοῦ λικβινταρισμοῦ ἀπό τά ἀριστερά. Τό ἄρθρο τοῦ μοσχοβίτη συντρόφου πρέπει νά τούς δείξει ὅτι, καλύπτοντας ἰδεολογικά τούς ὀτζοβιστές ἤ ἔστω κρατώντας

ἀπέναντί τους μιά ἰδεολογική φιλική οὐδετερότητα, χύνουν νερό στό μύλο τῶν ὀτζοβιστῶν, *γίνονται αἰχμάλωτοί τους*, βλάπτουν τόν μπολσεβικισμό.

Ὁ ὀτζοβισμός *δέν εἶναι* μπολσεβικισμός, μά ἡ χειρότερη πολιτική γελοιογραφία του, πού μόνο ὁ πιό ἄσπονδος πολιτικός του ἀντίπαλος θά μποροῦσε νά σοφιστεῖ. Ἐδῶ εἶναι ἀπαραίτητη μιά *ἀπόλυτη σαφήνεια*. Θεωροῦμε ἀπαραίτητο ν' ἀντιληφθοῦν ὁλοκάθαρα ὅλοι οἱ μπολσεβίκοι, ὥς τόν τελευταῖο ὅμιλο, τήν ἀληθινή σημασία τοῦ ὀτζοβισμοῦ, νά κατανοήσουν πέρα γιά πέρα καί νά βάλουν μπροστά τους τό ἐρώτημα: δέν γίνεται ἄραγε κάτω ἀπό τή σημαία τοῦ «ἐπαναστατισμοῦ» καί τοῦ «ἀριστερισμοῦ» μιά φανερή ἀπάρνηση τῶν ἔνδοξων παραδόσεων τοῦ παλιοῦ μπολσεβικισμοῦ, ἔτσι ὅπως διαμορφώθηκε στήν προεπαναστατική ἐποχή καί στή φωτιά τῆς ἐπανάστασης;

Γιά τό σκοπό αὐτό ἀνοίξαμε γύρω ἀπό τά ζητήματα αὐτά συζήτηση στήν ἐφημερίδα «Προλετάρι». Δημοσιεύουμε *ὅλα* ὅσα μᾶς στάλθηκαν καί ἀναδημοσιεύσαμε ὅλα ὅσα γράφτηκαν σχετικά μ' αὐτά ἀπό τούς μπολσεβίκους στή Ρωσία. Ὥς τώρα δέν ἀπορίψαμε *οὔτε ἕνα* ἄρθρο γιά συζήτηση καί τό ἴδιο θά κάνουμε καί στό μέλλον. Δυστυχῶς, οἱ σ.σ. ὀτζοβιστές καί οἱ σύντροφοι πού τούς συμπαθοῦν ἔστειλαν ὥς τώρα πολύ λίγο ὑλικό στήν ἐφημερίδα μας καί γενικά ἀπόφυγαν νά ἐκθέσουν ἀνοιχτά καί ὁλοκληρωμένα ἀπό τίς στῆλες τοῦ τύπου τό θεωρητικό τους πιστεύω, προτιμώντας τίς συζητήσεις «μεταξύ τους». Καλοῦμε ὅλους τούς συντρόφους, τόσο τούς ὀτζοβιστές, ὅσο καί τούς ὀρθόδοξους μπολσεβίκους, νά ἐκθέσουν τίς ἀπόψεις τους ἀπό τίς στῆλες τῆς ἐφημερίδας «Προλετάρι». Ἄν χρειαστεῖ, θά ἐκδόσουμε τά ὑλικά πού μᾶς στέλνονται καί σέ ἰδιαίτερη μπροσούρα. Ἰδεολογική καθαρότητα καί συνέπεια, νά τί μᾶς χρειάζεται, ἰδιαίτερα στή σημερινή δύσκολη στιγμή.

Ἄς ἀφήσουμε τούς κ. κ. ἐσέρους νά σκεπάζουν τίς διαφωνίες τους καί νά συγχαίρουν τόν ἑαυτό τους γιά τήν «ὁμοφωνία» τή στιγμή πού δικαιολογημένα λένε γι' αὐτούς: σ' αὐτούς βρίσκεις ὅ,τι θέλεις, ἀπό τό φιλελευθερισμό τῶν ἐνέσων ὥς τό φιλελευθερισμό μέ τή βόμβα.

Ἄς ἀφήσουμε τούς μενσεβίκους νά κάνουν ἰδεολογική συντροφιά μέ τούς Τσερεβάνιν καί Σία. Ἄς ἐφαρμόζουν αὐτοί τό σύστημα τῆς λογιστικῆς διπλογραφίας (ἀποκήρυξαν τόν Τσερεβάνιν μπροστά στούς γερμανούς καί φιλιοῦνται μαζί του στό ρωσικό τύπο), ἄς κάνουν συντροφιά μέ τούς λικβινταριστές τῶν ἰδεολογικῶν βάσεων τοῦ ἐπαναστατικοῦ μαρξισμοῦ, ἄς σκεπά-

ζουν τίς διαφωνίες τους, φτάνοντας ὥς τή δεξιοτεχνία τῆς ἁπλῆς ἀπάλειψης τῶν διαφωνιῶν (βλ. τή «Γκόλος Σοτσιάλ-Ντεμοκράτα», ἀρ. φύλ. 10 - 11), ὅπου ἡ διαφωνία τῶν μενσεβίκων μέ τόν Πλεχάνοφ «ἐξαφανίστηκε» μέ μιά ἁπλή ἀπάλειψη [143].

Ἡ ὁμάδα μας δέν πρέπει νά φοβᾶται τήν ἰδεολογική ἐσωτερική πάλη, μιά κι' αὐτή εἶναι ἀπαραίτητη. Θά δυναμώσει ἀκόμη περισσότερο μέσα σ' αὐτήν. Ἐμεῖς *εἴμαστε ὑποχρεωμένοι* πολύ περισσότερο νά ξεκαθαρίζουμε τίς διαφωνίες μας, γιατί οὐσιαστικά τό ρεῦμα μας ἀρχίζει ὅλο καί πιό πολύ νά ἰσοδυναμεῖ μέ ὅλο τό κόμμα μας. Καλοῦμε τούς σ. μπολσεβίκους στήν πάλη γιά τήν *ἰδεολογική* καθαρότητα καί γιά τό σάρωμα ὅλων τῶν παρασκηνιακῶν μηχανοραφιῶν, ἀπ' ὅπου κι' ἄν προέρχονται. Ὑπάρχουν πολλοί καλοθελητές πού προσπαθοῦν ν' ἀντικαθιστοῦν τήν ἰδεολογική πάλη γύρω ἀπό τά πιό σοβαρά, τά πιό κεντρικά ζητήματα μέ μικροδιενέξεις, ὅπως ἔκαναν οἱ μενσεβίκοι μετά τό δεύτερο συνέδριο. Στίς μπολσεβίκικες γραμμές δέν πρέπει νά ὑπάρχει τόπος γι' αὐτούς. Οἱ ἐργάτες-μπολσεβίκοι πρέπει ν' ἀποκρούσουν ἀποφασιστικά αὐτές τίς ἀπόπειρες καί ν' ἀπαιτήσουν ἕνα πράγμα: *ἰδεολογική καθαρότητα, σαφεῖς ἀπόψεις, γραμμή πού νά στηρίζεται σέ ἀρχές*. Καί ἀκριβῶς, ὅταν θά ὑπάρχει μιά τέτια ἀπόλυτη ἰδεολογική σαφήνεια, θά μπορέσουν ὅλοι οἱ μπολσεβίκοι νά δροῦν ἀπό ὀργανωτική ἄποψη μέ τήν ἴδια ἑνότητα, μέ τήν ἴδια συνοχή, μέ τήν ὁποία δροῦσε πάντα ἡ ὁμάδα μας μέχρι σήμερα.

«Προλετάρι», ἀρ. φύλ. 42,
12 (25) τοῦ Φλεβάρη 1909

Δημοσιεύεται σύμφωνα μέ
τό κείμενο τῆς ἐφημερίδας
«Προλετάρι»

Ο ΣΚΟΠΟΣ ΤΗΣ ΠΑΛΗΣ ΤΟΥ ΠΡΟΛΕΤΑΡΙΑΤΟΥ ΣΤΗΝ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ ΜΑΣ

Στό ἄρθρο πού δημοσιεύεται πιό πάνω ὁ σ. Μάρτοφ θίγει ἕνα ἐξαιρετικά σπουδαῖο ζήτημα ἤ, σωστότερα, μιά σειρά ἀπό ζητήματα πού ἔχουν σχέση μέ τό σκοπό τῆς πάλης τοῦ προλεταριάτου καί τῆς σοσιαλδημοκρατίας στήν ἐπανάστασή μας. Θίγεται ἡ ἱστορία αὐτῶν τῶν ζητημάτων μέσα στό κόμμα μας, θίγεται ἡ σχέση τους μέ τίς βάσεις τοῦ μαρξισμοῦ καί μέ τό ναροντνικισμό, θίγονται οἱ ἀπόψεις ὅλων τῶν ἀποχρώσεων πού ἔχουν ἐκφραστεῖ γι' αὐτά, θίγονται ὅλες οἱ πλευρές τοῦ ζητήματος καί δέν ξεκαθαρίζεται οὔτε μιά. Γιά ν' ἀπαντήσουμε πάνω στήν οὐσία τοῦ ζητήματος, χρειάζεται νά κάνουμε μιά συστηματική ἀνάλυση ὅλων τῶν πλευρῶν του.

I

Ἄς ἀρχίσουμε ἀπό τήν ἱστορία τῆς συζήτησης αὐτοῦ τοῦ ζητήματος ἀπό τή ρωσική σοσιαλδημοκρατία. Τό ζήτημα τέθηκε στίς ἀρχές τοῦ 1905 ἀπό τούς μπολσεβίκους καί τούς μενσεβίκους. Οἱ πρῶτοι τό ἔλυσαν μέ τή «διατύπωση»: ἐπαναστατική δημοκρατική δικτατορία τοῦ προλεταριάτου καί τῆς ἀγροτιᾶς (βλ. «Βπεριόντ»[144], ἀρ. φύλ. 14, 12 τοῦ Ἀπρίλη 1905)*. Οἱ δεύτεροι ἀπόριπταν κατηγορηματικά ἕναν τέτιο ὁρισμό τοῦ ταξικοῦ περιεχομένου τῆς νικηφόρας ἀστικῆς ἐπανάστασης. Τό τρίτο συνέδριο (τῶν μπολσεβίκων) στό Λονδίνο τό Μάη τοῦ 1905 καί ἡ ταυτόχρονη συνδιάσκεψη τῶν μενσεβίκων στή Γενεύη ἔδοσαν τήν ἐπίσημη ἔκφραση τῶν ἀπόψεων καί τῶν δυό μερίδων τοῦ κόμματος. Παράλληλα, σύμφωνα μέ τό πνεῦμα ἐκείνης τῆς ἐποχῆς, στίς ἀποφάσεις καί οἱ δυό μερίδες τοῦ

* Βλ. Ἅπαντα, 5η ἔκδ., τόμ. 10ος, σελ. 21 - 32. *Ἡ Σύντ.*

κόμματος ἔβαζαν ὄχι τό θεωρητικό, τό γενικό ζήτημα τοῦ σκοποῦ τῆς πάλης καί τοῦ ταξικοῦ περιεχομένου τῆς νικηφόρας ἐπανάστασης γενικά, μά τό μερικότερο ζήτημα τῆς προσωρινῆς ἐπαναστατικῆς κυβέρνησης. Ἡ ἀπόφαση τῶν μπολσεβίκων λέει: «...Ἡ ἐγκαθίδρυση τῆς λαοκρατικῆς δημοκρατίας στή Ρωσία εἶναι δυνατή μονάχα σάν ἀποτέλεσμα τῆς νικηφόρας λαϊκῆς ἐξέγερσης, πού ὄργανό της θά εἶναι ἡ προσωρινή ἐπαναστατική κυβέρνηση· ... σέ συνάρτηση μέ τό συσχετισμό τῶν δυνάμεων καί ἄλλους παράγοντες, πού δέν μποροῦν νά καθοριστοῦν προκαταβολικά μέ ἀκρίβεια, ἐπιτρέπεται ἡ συμμετοχή πληρεξούσιων τοῦ κόμματός μας στήν προσωρινή ἐπαναστατική κυβέρνηση μέ σκοπό τήν ἀμείλικτη καταπολέμηση κάθε ἀντεπαναστατικῆς ἀπόπειρας καί τήν ὑπεράσπιση τῶν ἰδιαίτερων συμφερόντων τῆς ἐργατικῆς τάξης». Ἡ απόφαση τῶν μενσεβίκων: «...Ἡ σοσιαλδημοκρατία δέν πρέπει νά βάλει σάν σκοπό της νά καταλάβει ἤ νά μοιραστεῖ τήν ἐξουσία στήν προσωρινή κυβέρνηση, ἀλλά πρέπει νά παραμείνει τό κόμμα τῆς ἄκρας ἐπαναστατικῆς ἀντιπολίτευσης».

Ἀπό δῶ φαίνεται πώς οἱ ἴδιοι οἱ μπολσεβίκοι στό καθαρά μπολσεβίκικο συνέδριο *δέν περιλαβαίνουν* στήν ἐπίσημη ἀπόφασή τους τίποτε τό παρόμοιο μέ τή «διατύπωση»: δικτατορία τοῦ προλεταριάτου καί τῆς ἀγροτιᾶς, μά μιλοῦν *μονάχα* γιά τό ὅτι ἐπιτρέπεται ἡ συμμετοχή στήν προσωρινή κυβέρνηση καί γιά τήν «ἀποστολή» τοῦ προλεταριάτου «νά παίξει καθοδηγητικό ρόλο» (ἀπόφαση γιά τήν ἔνοπλη ἐξέγερση). Ἡ «διατύπωση»: «ἐπαναστατική - δημοκρατική δικτατορία τοῦ προλεταριάτου καί τῆς ἀγροτιᾶς», πού γράφτηκε στόν μπολσεβίκικο τύπο πρίν ἀπ' τό III συνέδριο, ἐπαναλαβαίνεται στήν μπροσούρα «Δυό τακτικές» * ὕστερα ἀπ' αὐτό τό συνέδριο, καί δέν ἦρθε σέ κανενός τό νοῦ νά κατηγορήσει τούς μπολσεβίκους ὅτι τά σχόλιά τους δέν ἀνταποκρίνονται στίς αποφάσεις τους. Δέν ἦρθε στό νοῦ κανενός ν' ἀπαιτήσει μιά ἀπόλυτη σύμπτωση ἀνάμεσα στίς ἀποφάσεις ἑνός πολιτικά ἀγωνιζόμενου μαζικοῦ κόμματος καί στίς διατυπώσεις τοῦ μαρξιστικοῦ ὁρισμοῦ τοῦ ταξικοῦ περιεχομένου τῆς νικηφόρας ἐπανάστασης.

Ἕνα ἄλλο σπουδαῖο συμπέρασμα ἀπό τήν ἱστορική μας ἀναδρομή: τήν ἄνοιξη τοῦ 1905 καί οἱ δυό μερίδες τοῦ κόμματος ἐντόπιζαν τό *κέντρο βάρους* τοῦ ἐπίμαχου ζητήματος στήν

* Βλ. Ἅπαντα, 5η ἔκδ., τόμ. 11ος, σελ. 1-132. *Ἡ Σύντ.*

κατάληψη τῆς ἐξουσίας ἀπό τό προλεταριάτο καί τίς ἐπαναστατικές τάξεις γενικά, χωρίς καθόλου νά μπαίνουν στό ζήτημα ποιές μποροῦν ἤ πρέπει νά εἶναι ἐδῶ οἱ σχέσεις ἀνάμεσα σ' αὐτές τίς τάξεις πού καταλαμβάνουν τήν ἐξουσία. Οἱ μενσεβίκοι, ὅπως εἴδαμε, ἀπορίπτουν ἐξίσου τό σκοπό τῆς κατάληψης καί τό σκοπό τοῦ μοιράσματος τῆς ἐξουσίας. Οἱ μπολσεβίκοι μιλοῦν γιά «καθοδηγητικό ρόλο τοῦ προλεταριάτου στήν ἐπανάσταση» (ἀπόφαση γιά τήν ἔνοπλη ἐξέγερση), γιά τό ὅτι «ἐπιτρέπεται» ἡ συμμετοχή τῶν σοσιαλδημοκρατῶν στήν προσωρινή κυβέρνηση, γιά «ἀκλόνητη περιφρούρηση τῆς ἀνεξαρτησίας τῆς σοσιαλδημοκρατίας, πού ἐπιδιώκει μιά ὁλοκληρωτική σοσιαλιστική ἐπανάσταση» (ἀπόφαση γιά τήν προσωρινή ἐπαναστατική κυβέρνηση), γιά «ὑποστήριξη» τοῦ ἐπαναστατικοῦ κινήματος τῶν ἀγροτῶν, γιά «ξεκαθάρισμα τοῦ ἐπαναστατικοῦ - δημοκρατικοῦ περιεχομένου τοῦ ἀγροτικοῦ κινήματος ἀπό ὁποιεσδήποτε ἀντιδραστικές προσμίξεις», γιά «ἀνάπτυξη τῆς ἐπαναστατικῆς αὐτεπίγνωσης τῶν ἀγροτῶν καί ὑποστήριξη μέχρι τέλους τῶν δημοκρατικῶν τους διεκδικήσεων» (ἀπόφαση γιά τή στάση ἀπέναντι στό ἀγροτικό κίνημα). Καμιά ἄλλη «διατύπωση» γιά τίς σχέσεις τοῦ προλεταριάτου καί τῆς ἀγροτιᾶς δέν ὑπάρχει στίς ἀποφάσεις τοῦ μπολσεβίκικου συνεδρίου τοῦ 1905.

Ἄς περάσουμε στά σχέδια ἀποφάσεων πού εἶχαν συνταχθεῖ ἀπό τίς δυό ὁμάδες ἕνα χρόνο ἀργότερα, στίς παραμονές τοῦ συνεδρίου τῆς Στοκχόλμης. Τά σχέδια αὐτά πολύ συχνά ξεχνιοῦνται εἴτε ἀγνοοῦνται ἀπό τόν τύπο γενικά καί ἀπό τό κόμμα μας εἰδικά, κι' αὐτό εἶναι πολύ λυπηρό, γιατί ἡ σημασία τους στήν ἱστορία τῶν ἰδεῶν τακτικῆς τῆς σοσιαλδημοκρατίας εἶναι τεράστια. Αὐτά ἀκριβῶς τά σχέδια ἀποφάσεων δείχνουν τί διδάγματα ἔβγαλαν ἀπό τήν πείρα τοῦ ὀχτωβριανοῦ καί τοῦ δεκεμβριανοῦ ἀγώνα τοῦ 1905 οἱ δυό μερίδες τοῦ κόμματος.

Οἱ μπολσεβίκοι γράφουν στό σχέδιο ἀπόφασης γιά τά ταξικά καθήκοντα τοῦ προλεταριάτου: «... μόνο τό προλεταριάτο εἶναι σέ θέση νά φέρει σέ πέρας τή δημοκρατική ἐπανάσταση, μέ τόν ὅρο ὅτι αὐτό, σάν ἡ μοναδική μέχρι τέλους ἐπαναστατική τάξη τῆς σύγχρονης κοινωνίας, θά πάρει μαζί του τή μάζα τῆς ἀγροτιᾶς, προσδίνοντας πολιτική συνείδηση στήν αὐθόρμητη πάλη της ἐνάντια στήν τσιφλικάδικη γαιοκτησία καί στό φεουδαρχικό κράτος»[145] (ἐπαναλαβαίνεται στό σχέδιο ἀπόφασης γιά τό συνέδριο τοῦ Λονδίνου, βλ. «Προλετάρι», ἀρ. φύλ. 14, τῆς 4 τοῦ Μάρτη 1907).

Ἔτσι λοιπόν, ἡ «διατύπωση» πού διάλεξαν ἐδῶ γιά τόν ἑαυτό τους οἱ ἴδιοι οἱ μπολσεβίκοι λέει: τό προλεταριάτο *πού παίρνει μαζί του* τήν ἀγροτιά. Καμιά ἄλλη διατύπωση γιά τήν ἔκφραση τῆς ἰδέας τῆς ἐπαναστατικῆς - δημοκρατικῆς δικτατορίας τοῦ προλεταριάτου καί τῆς ἀγροτιᾶς δέν ὑπάρχει στίς ἀποφάσεις τῶν μπολσεβίκων. Αὐτό τό γεγονός δέν ἔχει ἀνάγκη ἀπό καμιά ἰδιαίτερη ὑπογράμμιση, γιατί στό ξέχασμά του ἤ στήν ἀποσιώπησή του στηρίζεται ὅλη ἡ προσπάθεια τοῦ σ. Μάρτοφ νά παρουσιάσει τή σημασία τῆς ἀπόφασης πού πάρθηκε στή συνδιάσκεψη τοῦ Δεκέμβρη τοῦ 1908, κάτω ἀπό ἕνα ἐντελῶς ἀπατηλό φῶς.

Οἱ μενσεβίκοι στό δικό τους σχέδιο ἀπόφασης (πού ἀναδημοσιεύτηκε ἀπό τήν «Παρτίνιγε Ἰσβέστιγια»[146] στήν «Εἰσήγηση» τοῦ Λένιν, σελ. 68 - 70) θεωροῦν καθῆκον τοῦ προλεταριάτου τό «νά εἶναι ὁ κινητήρας τῆς ἀστικῆς ἐπανάστασης» — προσέξτε: ὄχι «ἡγέτης», ὄχι «καθοδηγητής», ὅπως ἀναφέρεται στήν μπολσεβίκικη ἀπόφαση, μά κινητήρας! — καί ὑποδείχνουν ἀνάμεσα στά καθήκοντά του «νά ὑποστηρίζει μέ τή μαζική πίεση τίς ἀντιπολιτευτικές ἐνέργειες τῆς ἀστικῆς δημοκρατίας, πού δέν ἔρχονται σέ ἀντίθεση μέ τίς προγραμματικές μας διεκδικήσεις, πού μποροῦν νά συντελέσουν στήν ἐπίτευξή τους καί ν' ἀποτελέσουν ἀφετηρία γιά τήν παραπέρα κίνηση τῆς ἐπανάστασης πρός τά μπρός».

Ἡ διαφωνία ἀνάγεται, συνεπῶς, ἀπό τίς ἴδιες τίς ὁμάδες τῶν μπολσεβίκων καί τῶν μενσεβίκων στήν ἀντιπαράθεση: «ἡγέτης» καί «καθοδηγητής» τῆς ἐπανάστασης, «πού παίρνει μαζί του» τήν ἀγροτιά, *εἴτε* «κινητήρας τῆς ἐπανάστασης», «πού ὑποστηρίζει» τοῦτες ἤ ἐκεῖνες τίς ἐνέργειες τῆς ἀστικῆς δημοκρατίας. Προσθέτουμε ὅτι τήν ἀπόφαση αὐτή οἱ μενσεβίκοι πού νίκησαν στό συνέδριο τῆς Στοκχόλμης *τήν ἀπόσυραν* οἱ ἴδιοι, παρά τίς διαμαρτυρίες καί τήν ἐπιμονή τῶν μπολσεβίκων. Γιατί τό ἔκαναν αὐτό οἱ μενσεβίκοι, σ' αὐτό τό ἐρώτημα ὁ ἀναγνώστης μπορεῖ νά βρεῖ τήν ἀπάντηση, ἄν διαβάσει τό ἀκόλουθο μέρος ἀπό τό ἴδιο αὐτό σχέδιο ἀπόφασης τῶν μενσεβίκων: «ἡ ἀποτελεσματική ἐκπλήρωση τοῦ καθήκοντος νά εἶναι ὁ κινητήρας τῆς ἀστικῆς ἐπανάστασης εἶναι δυνατή γιά τό προλεταριάτο μονάχα ὅταν αὐτό, ἀφοῦ ἔχει ὀργανωθεῖ τό ἴδιο, τραβάει μέ τήν πάλη του ὅλο καί νέα στρώματα τῆς ἀστικῆς τάξης τῶν πόλεων καί τῆς ἀγροτιᾶς στήν ἐπαναστατική πάλη, δημοκρατικοποιώντας τίς διεκδικήσεις τους, σπρώχνοντας αὐτά τά στρώματα στήν ὀργάνωση·

έτσι δημιουργεῖ τούς ὅρους γιά τή νίκη τῆς ἐπανάστασης».

Αὐτό εἶναι μιά ὁλοφάνερη μεσοβέζικη παραχώρηση στούς μπολσεβίκους, γιατί τό προλεταριάτο ζωγραφίζεται ἐδῶ ὄχι μονάχα σάν κινητήρας, μά ἐνμέρει, τουλάχιστον, σάν καθοδηγητής, γιατί «τραβάει» καί «σπρώχνει» τήν ἀγροτιά καί νέα στρώματα τῆς ἀστικῆς τάξης τῶν πόλεων.

Προχωροῦμε. Στό ζήτημα τῆς προσωρινῆς κυβέρνησης τό σχέδιο τῆς μενσεβίκικης ἀπόφασης λέει: «Ἡ σοσιαλδημοκρατία στίς συνθῆκες μιᾶς γενικῆς ἐπαναστατικῆς ἀνόδου στή χώρα, πρέπει παντοῦ νά ὑποβοηθᾶ τό σχηματισμό σοβιέτ τῶν ἐργατῶν βουλευτῶν, νά παροτρύνει καί τά ἄλλα στοιχεῖα τῆς ἐπαναστατικῆς δημοκρατίας γιά τό σχηματισμό ἀνάλογων ὀργάνων, νά συμβάλει στή συνένωση ὅλων αὐτῶν τῶν ὀργάνων σέ κοινές ἐξωκομματικές ὀργανώσεις τῆς ἐπαναστατικῆς πάλης τοῦ λαοῦ, βάζοντας μπροστά τους τά πανεθνικά ἐκεῖνα καθήκοντα τῆς ἐπανάστασης, πού ἀπό τήν ἄποψη τοῦ προλεταριάτου μποροῦν καί πρέπει νά λυθοῦν στή δοσμένη στιγμή ἀπό τήν ἐπανάσταση» (σελ. 91, στό ἴδιο).

Αὐτό τό λησμονημένο σχέδιο τῆς μενσεβίκικης ἀπόφασης δείχνει καθαρά ὅτι, κάτω ἀπό τήν ἐπίδραση τῆς πείρας τοῦ Ὀχτώβρη-Δεκέμβρη τοῦ 1905, οἱ μενσεβίκοι τά μπέρδεψαν ὁλότελα καί παράδοσαν τίς θέσεις τους στούς μπολσεβίκους. Πραγματικά, μπορεῖ μήπως νά συμβιβαστεῖ τό μέρος πού παραθέσαμε μέ τά παρακάτω σημεῖα τοῦ ἴδιου αὐτοῦ σχεδίου: «ἡ σοσιαλδημοκρατία δέν πρέπει νά βάλει σάν καθῆκον της τήν κατάληψη τῆς ἐξουσίας καί τή δικτατορία στήν τωρινή ἀστική ἐπανάσταση» (σελ. 92); Αὐτή ἡ τελευταία θέση ἐπαναλαβαίνει μέ αὐστηρή προσήλωση στίς ἀρχές καί στό ἀκέραιο (ἐκτός ἀπό τήν ὑπόδειξη γιά τό «μοίρασμα τῆς ἐξουσίας») τήν ἀπόφαση τοῦ 1905. Ὡστόσο βρίσκεται σέ ἀνειρήνευτη ἀντίθεση μέ τήν πείρα τοῦ Ὀχτώβρη-Δεκέμβρη τοῦ 1905, πείρα πού *οἱ ἴδιοι* οἱ μενσεβίκοι τήν *ἀνάγουν* στή *συνένωση ὅλων τῶν ὀργάνων* τοῦ προλεταριάτου καί *«τῶν ἄλλων στοιχείων τῆς ἐπαναστατικῆς δημοκρατίας»* σέ «κοινές ἐξωκομματικές ὀργανώσεις τῆς ἐπαναστατικῆς πάλης τοῦ λαοῦ»! Γιατί ἄν τά Σοβιέτ τῶν ἐργατῶν βουλευτῶν «συνενώνονται» μέ τά *ἀνάλογα* ὄργανα τῆς ἐπαναστατικῆς δημοκρατίας σέ ἐξωκομματικές ὀργανώσεις τῆς ἐπαναστατικῆς πάλης τοῦ λαοῦ, τότε εἶναι φανερό, ὅτι τό προλεταριάτο *βάζει* μπροστά του σάν καθῆκον τήν «κατάληψη τῆς ἐξουσίας καί τή δικτατορία», *μετέχει* στό ἔργο αὐτῆς τῆς κατάληψης. Ἡ ἴδια ἡ

ἀπόφαση λέει ὅτι τό «κυριότερο καθῆκον» τῆς ἐπανάστασης εἶναι «ν' ἀποσπάσει τήν κρατική ἐξουσία ἀπό τά χέρια τῆς ἀντιδραστικῆς κυβέρνησης». Οἱ μενσεβίκοι, ἄν καί φοβοῦνται τή λέξη, ἄν καί ἀποφεύγουν τήν «κατάληψη τῆς ἐξουσίας καί τή δικτατορία», ἄν καί ἀποκρούουν μέ τόν πιό κατηγορηματικό τρόπο αὐτά τά φοβερά πράγματα, *ὑποχρεώθηκαν νά παραδεχτοῦν* ὕστερα ἀπό τό 1905 ὅτι «ἡ συνένωση» τῶν Σοβιέτ τῶν ἐργατῶν βουλευτῶν μέ τά ἄλλα «ἀνάλογα» ὄργανα τῆς ἐπαναστατικῆς δημοκρατίας προκύπτει ἀναπόφευκτα ἀπό τήν πορεία τῶν πραγμάτων καί ὅτι μιά τέτια *συνένωση* δίνει «*κοινές* ἐξωκομματικές» (δέν εἶναι ἀκριβές, ἔπρεπε νά εἰπωθεῖ: ἐξωκομματικές ἤ διακομματικές) «ὀργανώσεις τῆς ἐπαναστατικῆς πάλης τοῦ λαοῦ». Αὐτή *ἡ κοινή ὀργάνωση* εἶναι ἀκριβῶς ἡ προσωρινή ἐπαναστατική κυβέρνηση! Οἱ μενσεβίκοι φοβοῦνται τήν ἀκριβή καί σταράτη λέξη, ἀντικαθιστώντας την μέ τήν *περιγραφή* της. Τό ζήτημα δέν ἀλλάζει ἀπ' αὐτό. «Τό ὄργανο τῆς ἐπαναστατικῆς πάλης τοῦ λαοῦ», «πού ἀποσπᾶ τήν κρατική ἐξουσία» ἀπό τήν παλιά κυβέρνηση εἶναι ἀκριβῶς αὐτό πού ὀνομάζεται προσωρινή ἐπαναστατική κυβέρνηση.

Καί ἐνῶ οἱ μενσεβίκοι, πού μπερδεύονταν καί τά ἔχαναν, ἦταν ὑποχρεωμένοι νά ὑπολογίσουν τήν πείρα τοῦ Ὀχτώβρη - Δεκέμβρη 1905, οἱ μπολσεβίκοι ἔβγαλαν καθαρά καί σταράτα τά συμπεράσματά τους. Τό μπολσεβίκικο σχέδιο ἀπόφασης γιά τήν προσωρινή κυβέρνηση λέει: ...«στήν ἀνοιχτή αὐτή πάλη» (στά τέλη τοῦ 1905) «τά στοιχεῖα τοῦ ντόπιου πληθυσμοῦ, πού εἶναι ἱκανά νά δράσουν ἀποφασιστικά ἐνάντια στήν παλιά ἐξουσία (σχεδόν ἀποκλειστικά τό προλεταριάτο καί τά πρωτοπόρα στρώματα τῆς μικροαστικῆς τάξης), βρέθηκαν στήν ἀνάγκη νά δημιουργοῦν τέτιες ὀργανώσεις, πού στήν πραγματικότητα ἀποτελοῦσαν τά ἔμβρυα τῆς καινούργιας ἐπαναστατικῆς ἐξουσίας: τά Σοβιέτ τῶν ἐργατῶν βουλευτῶν στήν Πετρούπολη, στή Μόσχα καί σέ ἄλλες πόλεις, τά Σοβιέτ τῶν στρατιωτῶν βουλευτῶν στό Βλαδιβοστόκ, στό Κρασνογιάρσκ κι' ἀλλοῦ, οἱ Ἐπιτροπές τῶν σιδηροδρομικῶν στή Σιβηρία καί στό νότο, οἱ Ἐπιτροπές τῶν ἀγροτῶν στό κυβερνεῖο Σαράτοφ, οἱ ἐπαναστατικές Ἐπιτροπές πόλης στό Νοβοροσίσκ καί σέ ἄλλες πόλεις καί, τέλος, τά αἱρετά ὄργανα τῶν ἀγροτῶν στόν Καύκασο καί στήν περιοχή τῆς Βαλτικῆς» (σελ. 92). Ὁ σκόρπιος καί ἐμβρυακός χαρακτήρας αὐτῶν τῶν ὀργάνων καθόρισε τήν ἀποτυχία,—ἀναφέρεται

παραπέρα,—καί ἡ προσωρινή ἐπαναστατική κυβέρνηση καθορίζεται σάν «ὄργανο τῆς νικηφόρας ἐξέγερσης». «Γιά τήν ὁλοκλήρωση τῆς ἐπανάστασης, — συνεχίζει ἡ ἀπόφαση, — προβάλλει τώρα μπροστά στό προλεταριάτο τό ἐπιτακτικό καθῆκον νά συμβάλει, μαζί μέ τήν ἐπαναστατική δημοκρατία, στήν ἑνοποίηση τῆς ἐξέγερσης καί στή δημιουργία ἑνός ἑνωμένου κέντρου αὐτῆς τῆς ἐξεγερσης μέ τή μορφή τῆς προσωρινῆς ἐπαναστατικῆς κυβέρνησης». Σέ συνέχεια ἐπαναλαβαίνεται, σχεδόν κατά λέξη, ἡ ἀπόφαση τοῦ III συνεδρίου τοῦ 1905.

Τά μέρη πού παραθέσαμε ἀπό τά σχέδια ἀποφάσεων καί τῶν δυό ὁμάδων πρίν ἀπ' τό συνέδριο τῆς Στοκχόλμης δίνουν τή δυνατότητα νά τοποθετήσουμε τό ζήτημα τῆς ἐπαναστατικῆς δημοκρατικῆς δικτατορίας τοῦ προλεταριάτου καί τῆς ἀγροτιᾶς πάνω σέ μιά συγκεκριμένη ἱστορική βάση. Ὅποιος θέλει νά δόσει μιά ἄμεση καί σαφή ἀπάντηση σ' αὐτό τό ζήτημα, πρέπει νά πάρει ὑπόψη του τήν πείρα τοῦ τέλους τοῦ 1905. Τό ν' ἀποφεύγεις τήν ἄμεση ἀνάλυση αὐτῆς τῆς πείρας σημαίνει ὄχι μονάχα ὅτι ὑποτιμᾶς τό πιό πολύτιμο ὑλικό γιά ἕνα ρῶσο μαρξιστή, ἀλλά κάτι παραπάνω: σημαίνει ἐπίσης ὅτι καταδικάζεις ἀναπόφευκτα τόν ἑαυτό σου νά κάνει μιά «στρεψόδικη» ἑρμηνεία τῶν διατυπώσεων, νά «συγκαλύπτει» καί νά «ἀπαλείφει» (σύμφωνα μέ τήν πετυχημένη ἔκφραση τοῦ σ. Μάρτοφ) τήν οὐσία τῶν θεμελιακῶν διαφωνιῶν, σημαίνει ὅτι καταδικάζεις ἀναπόφευκτα τόν ἑαυτό σου ἀκριβῶς νά σέρνεται ἀνερμάτιστα στά ζητήματα τῆς θεωρίας καί τῆς πρακτικῆς τῆς «δικτατορίας», πού καλύτερα ἀπ' ὅλα τό ἐκφράζει ἡ διατύπωση: τό κίνημα εἶναι τό πᾶν, ὁ σκοπός δέν εἶναι τίποτε.

Ἡ πείρα τοῦ τέλους τοῦ 1905 ἔδειξε ἀναμφισβήτητα ὅτι ἡ «γενική ἐπαναστατική ἄνοδος στή χώρα» δημιουργεῖ εἰδικές «ὀργανώσεις τῆς ἐπαναστατικῆς πάλης τοῦ λαοῦ» (σύμφωνα μέ τή μενσεβίκικη διατύπωση· —«ἐμβρυακά ὄργανα τῆς νέας ἐπαναστατικῆς ἐξουσίας», σύμφωνα μέ τήν μπολσεβίκικη). Ἐξίσου ἀναμφισβήτητο εἶναι ὅτι τά ὄργανα αὐτά στήν ἱστορία τῆς ρωσικῆς ἀστικῆς ἐπανάστασης δημιουργήθηκαν, πρῶτο, ἀπό τό προλεταριάτο, δεύτερο, ἀπό τά «ἄλλα στοιχεῖα τῆς ἐπαναστατικῆς δημοκρατίας», μάλιστα καί μιά ἁπλή ματιά στά στοιχεῖα γιά τή σύνθεση τοῦ πληθυσμοῦ τῆς Ρωσίας γενικά καί τῆς Μεγαλορωσίας εἰδικά δείχνει τήν τεράστια ὑπεροχή τῆς ἀγροτιᾶς ἀνάμεσα σ' αὐτά τά ἄλλα στοιχεῖα. Τέλος, δέν εἶναι λιγότερο ἀναμφισβήτητη καί ἡ ἱστορική τάση γιά συνένωση αὐτῶν τῶν τοπικῶν ὀργάνων ἤ ὀργανώσεων. Καί

ἀπό τά ἀναμφισβήτητα αὐτά γεγονότα βγαίνει ἀναπόφευκτα τό συμπέρασμα ὅτι μιά νικηφόρα ἐπανάσταση στή σημερινή Ρωσία *δέν μπορεῖ νά εἶναι* τίποτε ἄλλο ἀπό τήν ἐπαναστατική-δημοκρατική δικτατορία τοῦ προλεταριάτου καί τῆς ἀγροτιᾶς. Ἀπό τό ἀναπόφευκτο αὐτό συμπέρασμα δέν μπορεῖ νά ξεφύγει κανείς παρά μόνο μέ «στρεψοδικία» καί μέ «ἀπάλειψη» τῶν διαφωνιῶν! Ἄν δέν παίρνουμε μεμονωμένες πλευρές τοῦ ζητήματος, ἄν δέν ἀποσπᾶμε τεχνητά καί αὐθαίρετα τήν πόλη ἀπό τό χωριό, τή μιά περιοχή ἀπό τήν ἄλλη, ἄν δέν ὑποκαθιστοῦμε τό ζήτημα τῆς δικτατορίας *τῶν τάξεων* μέ τό ζήτημα τῆς σύνθεσης τῆς μιᾶς ἤ τῆς ἄλλης *κυβέρνησης*, μέ δυό λόγια, ἄν ἐξετάζουμε τό ζήτημα πραγματικά *στό σύνολό του*, τότε κανένας δέν θά μπορέσει νά δείξει μέ συγκεκριμένα παραδείγματα ἀπό τήν πείρα τοῦ 1905, πῶς θά μποροῦσε ἡ νικηφόρα ἐπανάσταση νά μήν εἶναι δικτατορία τοῦ προλεταριάτου καί τῆς ἀγροτιᾶς.

Ἀλλά ἄς τελειώνουμε πρῶτα μέ τό ζήτημα τῆς κομματικῆς ἱστορίας τῆς «διατύπωσης» πού ἐξετάζουμε, πρίν προχωρήσουμε παραπέρα. Εἴδαμε ποιά ἦταν ἡ ἀκριβής ἔκθεση τῶν ἀπόψεων καί τῶν δυό ὁμάδων τό 1905 καί τό 1906. Τό 1907, στίς παραμονές τοῦ συνεδρίου τοῦ Λονδίνου, οἱ μενσεβίκοι πρότειναν στήν ἀρχή ἕνα σχέδιο ἀπόφασης γιά τή στάση ἀπέναντι στά ἀστικά κόμματα («Ναρόντναγια Ντούμα» [147], 1907, ἀρ. φύλ. 12 τῆς 24.ΙΙΙ.1907), ὕστερα στό ἴδιο τό συνέδριο εἰσηγήθηκαν ἄλλο. Στό πρῶτο σχέδιο γίνεται λόγος γιά «συνδυασμό» τῆς δράσης τοῦ προλεταριάτου μέ τή δράση τῶν ἄλλων τάξεων, στό δεύτερο, γιά «χρησιμοποίηση» τοῦ κινήματος τῶν ἄλλων τάξεων «γιά τούς σκοπούς» τοῦ προλεταριάτου καί γιά «ὑποστήριξη» ἀπό τό προλεταριάτο ὁρισμένων «ἀντιπολιτευτικῶν καί ἐπαναστατικῶν ἐνεργειῶν» τῶν ἄλλων τάξεων, γιά «συμφωνίες» τῆς σοσιαλδημοκρατίας «σέ μερικές συγκεκριμένες περιπτώσεις» μέ τίς φιλελεύθερες καί δημοκρατικές τάξεις.

Στό μπολσεβίκικο σχέδιο, καθώς καί στήν ἀπόφαση πού πάρθηκε στό συνέδριο τοῦ Λονδίνου, γίνεται λόγος γιά τό ὅτι ἡ σοσιαλδημοκρατία πρέπει «νά τά ὑποχρεώσει (τά ναρόντνικα ἤ τρουντοβίκικα κόμματα "πού ἐκφράζουν λίγο - πολύ σωστά τά συμφέροντα καί τήν ἄποψη τῶν πλατιῶν μαζῶν τῆς μικροαστικῆς τάξης τοῦ χωριοῦ καί τῆς πόλης") νά ταχθοῦν μέ τό μέρος τῶν σοσιαλδημοκρατῶν ἐνάντια στούς μαυροεκατονταρχίτες καί τούς καντέτους» καί γιά τίς «κοινές ἐνέργειες πού πηγάζουν ἀπό δῶ» καί πού πρέπει «νά ἐξυπηρετοῦν μόνο

τούς σκοπούς μιᾶς κοινῆς ἐφόδου». Στήν ἀπόφαση τοῦ συνεδρίου, σέ διάκριση ἀπό τό σχέδιο τῶν μπολσεβίκων, μπῆκαν πρόσθετα, μέ πρωτοβουλία ἑνός πολωνοῦ, οἱ λέξεις: «στήν πάλη γιά νά ὁδηγηθεῖ σέ πέρας ἡ ἐπανάσταση»[148]. Ἔτσι ἔχουμε κι' ἐδῶ τήν πιό καθαρή ἐπιβεβαίωση τῆς ἰδέας τῆς ἐπαναστατικῆς - δημοκρατικῆς δικτατορίας τοῦ προλεταριάτου καί τῆς ἀγροτιᾶς, γιατί ἀκριβῶς μιά τέτια δικτατορία εἶναι ἡ «κοινή δράση» αὐτῶν τῶν τάξεων, «πού *ἔφεραν* ἤ φέρνουν σέ πέρας τήν ἐπανάσταση»!

II

'Αρκεῖ νά ρίξουμε μιά γενική ματιά στήν ἱστορία τῶν κομματικῶν ἀπόψεων στό ζήτημα τῆς δικτατορίας τοῦ προλεταριάτου καί τῆς ἀγροτιᾶς, γιά νά δοῦμε ὥς ποιό βαθμό ἔβλαψε τόν ἑαυτό του ὁ σ. Μάρτοφ, μιλώντας γιά στρεψοδικία καί γιά κίνημα χωρίς σκοπό. Πραγματικά, τό πρῶτο συμπέρασμα αὐτῆς τῆς ἱστορίας εἶναι ὅτι οἱ ἴδιοι οἱ μπολσεβίκοι δέν ἔβαλαν *οὔτε μιά φορά* οὔτε στά σχέδια ἀποφάσεών τους, οὔτε στίς ἀποφάσεις τους τήν ἔκφραση ἤ τή «διατύπωση»: δικτατορία τοῦ προλεταριάτου καί τῆς ἀγροτιᾶς. Καί, ὡστόσο, *κανενός* δέν ἦρθε στό νοῦ ὥς τώρα ν' ἀρνηθεῖ ὅτι *ὅλα* τά μπολσεβίκικα σχέδια καί οἱ ἀποφάσεις τοῦ 1905 - 1907 βασίζονται *ὁλοκληρωτικά* στήν ἰδέα τῆς δικτατορίας τοῦ προλεταριάτου καί τῆς ἀγροτιᾶς. Εἶναι γελοῖο νά τό ἀρνιέται κανείς αὐτό. Τό ν' ἀρνιέται κανείς αὐτό τό πράγμα σημαίνει ἀκριβῶς ὅτι στρεψοδικεῖ, ὅτι σκεπάζει μέ κούφιες σοφιστεῖες γύρω ἀπό τίς λέξεις τήν *οὐσία* τοῦ ζητήματος. Τό προλεταριάτο, *«παίρνοντας μαζί του»* τή μάζα τῆς ἀγροτιᾶς, ἔλεγε ὁ Λένιν στίς «Δυό τακτικές» («Μέσα σέ 12 χρόνια», σελ. 445)*· τό προλεταριάτο *«θά τραβήξει μαζί του»* τή μάζα τῆς ἀγροτιᾶς, λέει τό σχέδιο ἀπόφασης τῶν μπολσεβίκων τό 1906· «κοινές ἐνέργειες» τοῦ προλεταριάτου καί τῆς ἀγροτιᾶς «στήν πάλη γιά νά ὁδηγηθεῖ σέ πέρας ἡ δημοκρατική ἐπανάσταση», λέει ἡ ἀπόφαση τοῦ συνεδρίου τοῦ Λονδίνου. Δέν εἶναι μήπως ὁλοφάνερο πώς ἡ ἰδέα ὅλων αὐτῶν τῶν διατυπώσεων εἶναι ἡ ἴδια; πώς ἡ ἰδέα αὐτή ἐκφράζει ἀκριβῶς τή δικτατορία τοῦ προλεταριάτου *καί* τῆς ἀγροτιᾶς; πώς ἡ «διατύπωση»: τό προλεταριάτο, *στηριζόμενο στήν* ἀγροτιά, *παραμένει ὁλοκληρω-*

* Βλ. Ἅπαντα, 5η ἔκδ., τόμ. 11ος, σελ. 90. *Ἡ Σύντ.*

τικά μέσα στά ὅρια τῆς ἴδιας αὐτῆς δικτατορίας τοῦ προλεταριάτου καί τῆς ἀγροτιᾶς;

Ὁ σ. Μάρτοφ καταβάλλει ἀπεγνωσμένες προσπάθειες γιά νά διαψεύσει αὐτό τό τελευταῖο. Ἀρχίζει μιά συζήτηση γιά τό *«καί»*. Ὄχι τό «καί», τή διατύπωση μέ τό «καί» τήν απορίψαμε, ἀναφωνεῖ ὁ σ. Μάρτοφ, μήν ἀποτολμᾶτε τώρα νά μπάζετε αὐτό τό «καί» στά ἀνυπόγραφα ἄρθρα τοῦ ΚΟ! Ἀργήσατε, ἀργήσατε, φίλτατε σ. Μάρτοφ: θά ἔπρεπε τήν ἀξίωση αὐτή νά τήν ἀπευθύνετε σέ *ὅλα* τά μπολσεβίκικα ἔντυπα ὄργανα *ὅλης* τῆς ἐπαναστατικῆς ἐποχῆς, γιατί ὅλα αὐτά τά ὄργανα μιλοῦσαν πάντα γιά δικτατορία τοῦ προλεταριάτου καί τῆς ἀγροτιᾶς καί μιλοῦσαν πάνω στή βάση ἀποφάσεων, πού δέν περιεῖχαν *αὐτό τό «καί»*. Ὁ σ. Μάρτοφ ἔχασε τήν καμπάνια ἀρχῶν πού ξεσήκωσε ἀπ' ἀφορμή τό «καί», τήν ἔχασε ὄχι μονάχα γιατί πέρασε τό ὅριο παραγραφῆς, μά καί γιατί ἡ Αὐτῆς Μεγαλειότης ἡ λογική βάζει ἀπαρέγκλιτα κάτω ἀπό τό δύστυχο «καί»: *καί* τό «παίρνοντας μαζί του», *καί* τό «θά τραβήξει μαζί του», *καί* τίς «κοινές ἐνέργειες», *καί* τό «στηριζόμενο στήν», *καί* τό «μέ τή βοήθεια» (αὐτή ἡ τελευταία ἔκφραση βρίσκεται στήν ἀπόφαση τοῦ 6ου συνεδρίου τῆς πολωνικῆς σοσιαλδημοκρατίας[149]).

Μά οἱ μπολσεβίκοι διαφωνοῦσαν ἀκόμη καί μέ τό «στηριζόμενο στήν», συνεχίζει τή συζήτηση ἀρχῶν ὁ σ. Μάρτοφ. Μάλιστα, διαφωνοῦσαν, μά ὄχι γιατί ἐδῶ ἀπορίπτονταν ἡ δικτατορία τοῦ προλεταριάτου καί τῆς ἀγροτιᾶς, μά γιατί στά ρωσικά αὐτή ἡ «διατύπωση» δέν εἶναι πολύ πετυχημένη. Στηρίζεται συνήθως ὁ πιό ἀδύνατος στόν πιό δυνατό. Ἡ κατά λέξη ἐπανάληψη τῆς πολωνικῆς διατύπωσης «τό προλεταριάτο *μέ τή βοήθεια* τῆς ἀγροτιᾶς» γιά τούς μπολσεβίκους ἦταν ὁλότελα παραδεκτή, ἄν καί ἀκόμη καλύτερα θά ἦταν, ἴσως, νά λέγαμε: «τό προλεταριάτο, παίρνοντας μαζί του». Μπορεῖ κανείς νά διαφωνεῖ γιά ὅλες αὐτές τίς διατυπώσεις, μά τό νά μετατρέπει μιά *τέτια* διαφωνία σέ «συζήτηση ἀρχῶν» εἶναι ἁπλῶς κωμικό. Τό νά ἀρνιέσαι, ὅπως ἐπιχειρεῖ νά κάνει ὁ σ. Μάρτοφ, ὅτι τό «στηριζόμενο στήν» περιλαβαίνεται στήν ἔννοια τῆς *κοινῆς* δράσης, σημαίνει ὅτι προσφέρεις ἕνα ὑπόδειγμα στρεψοδικίας. Τό νά λές, ὅτι ἡ κατάκτηση τῆς ἐξουσίας «ἀπό τό προλεταριάτο, στηριζόμενο στήν ἀγροτιά», εἶναι κατάκτηση τῆς ἐξουσίας *«μόνο ἀπό* τό προλεταριάτο», ὅπως λένε οἱ σύντροφοι Ντάν, Ἀξελρόντ καί Σεμιόνοφ, πού λόγια τους παραθέτει ὁ σ. Μάρτοφ, σημαίνει ὅτι διασκεδάζεις

τόν ἀναγνώστη. Ἄν ἐμεῖς θά ποῦμε: ὁ Μάρτοφ καί ὁ Πότρεσοφ, *στηριζόμενοι στούς* Τσερεβάνιν, Προκοπόβιτς καί Σία, ἐξοστράκισαν τήν ἰδέα τῆς ἡγεμονίας τοῦ προλεταριάτου στήν ἐπανάσταση, θά μᾶς πιστέψει ἄραγε κανείς ὅτι ὁ Μάρτοφ καί ὁ Πότρεσοφ *μόνοι τους* ἐξοστράκισαν αὐτή τήν ἰδέα, *δίχως* τούς Τσερεβάνιν, Προκοπόβιτς καί Σία;

Ὄχι, σύντροφοι, τή συζήτηση στό ΚΟ δέν πρέπει νά τήν καταντοῦμε στρεψοδικία. Δέν πρέπει νά καταφεύγει κανείς σέ παρόμοια μέσα γιά νά ξεγλιστρίσει ἀπό τήν ἀναγνώριση τοῦ βασικοῦ καί ἀναμφισβήτητου γεγονότος πού συνίσταται στό ὅτι ἡ πλειοψηφία τοῦ ΣΔΕΚΡ, συμπεριλαμβανομένων καί τῶν πολωνῶν καί τῶν μπολσεβίκων, τάσσονται ἀποφασιστικά: 1) ὑπέρ τῆς ἀναγνώρισης τοῦ καθοδηγητικοῦ ρόλου τοῦ προλεταριάτου, τοῦ ρόλου τοῦ ἡγέτη τῆς ἐπανάστασης, 2) ὑπέρ τῆς ἀναγνώρισης, σάν σκοποῦ τοῦ ἀγώνα, τῆς κατάκτησης τῆς ἐξουσίας ἀπό τό προλεταριάτο μέ τή βοήθεια τῶν ἄλλων ἐπαναστατικῶν τάξεων, 3) ὑπέρ τοῦ ὅτι τήν πρώτη καί ἴσως μάλιστα τή μοναδική θέση ἀνάμεσα σ' αὐτούς τούς «βοηθούς» τήν κατέχει ἡ ἀγροτιά. Ὅποιος θέλει συζήτηση πάνω στήν οὐσία τοῦ ζητήματος, αὐτός ἄς ἐπιχειρήσει νά διαμφισβητήσει ἔστω καί μιά ἀπό τίς τρεῖς αὐτές θέσεις. Ὁ σ. Μάρτοφ δέν ἐξέτασε στήν οὐσία οὔτε μιά ἀπ' αὐτές. Ὁ σ. Μάρτοφ ξέχασε νά πεῖ στόν ἀναγνώστη πώς *στήν καθεμιά* ἀπ' αὐτές τίς τρεῖς θέσεις οἱ μενσεβίκοι ἀκολουθοῦν μιά ἄποψη *πού ἀπορίπτεται* ἀπό τό κόμμα, πώς ἀνάμεσα *στά σφάλματα πού ἀπορίφθηκαν ἀπό τό κόμμα* ἀνήκει ἀκριβῶς ὁ μενσεβικισμός καί μόνο ὁ μενσεβικισμός! Ἡ πολιτική τῶν μενσεβίκων στήν ἐπανάσταση ἦταν ἀκριβῶς ἕνα κίνημα χωρίς σκοπό καί γι' αὐτό ἕνα κίνημα πού *ἐξαρτιόταν* ἀπό τίς ταλαντεύσεις τοῦ Κόμματος τῶν καντέτων, ἦταν τέτιο ἀκριβῶς, γιατί οἱ μενσεβίκοι δέν ἤξεραν ἄν ἔπρεπε τό προλεταριάτο νά ἐπιδιώκει τό ρόλο τοῦ ἡγέτη, ἄν ἔπρεπε νά ἐπιδιώκει τήν κατάκτηση τῆς ἐξουσίας, ἄν ἔπρεπε ταυτόχρονα νά ἔχει ὑπόψη του τή βοήθεια κάποιας καθορισμένης τάξης. Ἡ ἄγνοια αὐτοῦ τοῦ πράγματος καταδικάζει ἀναπότρεπτα καί ἀναπόφευκτα τήν πολιτική τῶν σοσιαλδημοκρατῶν σέ πλάνες, σέ λάθη, σέ ἀνερματισμό, σέ ἐξάρτηση ἀπό τούς φιλελευθέρους.

Ἡ συνδιάσκεψη δέν ἔθαψε τή «δικτατορία τοῦ προλεταριάτου καί τῆς ἀγροτιᾶς» καί δέν ὑπόγραψε γραμμάτιο γιά τήν ἀφαίρεσή της ἀπό τό κομματικό λεξιλόγιο, ἀλλά, ἀντίθετα, τήν *ἐπικύρωσε*, ἔκανε *ἀκόμη ἕνα βῆμα* πρός τήν πιό

ὁλοκληρωτική ἀναγνώρισή της. Τό συνέδριο τοῦ Λονδίνου ἀναγνώρισε: 1) τό ρόλο τοῦ προλεταριάτου σάν «ἡγέτη στήν ἀστικοδημοκρατική ἐπανάσταση» καί 2) τίς «κοινές ἐνέργειες» τοῦ προλεταριάτου καί τῆς ἀγροτιᾶς, πού «ἐξυπηρετοῦν μόνο τούς σκοπούς μιᾶς κοινῆς ἐφόδου», ἐνέργειες, ἀνάμεσα στ' ἄλλα, καί γιά νά «ὁδηγηθεῖ ἡ ἐπανάσταση σέ πέρας». Ἔμενε μονάχα ν' ἀναγνωριστεῖ σάν σκοπός τοῦ ἀγώνα στή δοσμένη ἐπανάσταση ἡ κατάκτηση τῆς ἐξουσίας ἀπό τό προλεταριάτο καί τήν ἀγροτιά. Αὐτό ἔγινε ἀπό τή συνδιάσκεψη μέ τή διατύπωση: «κατάκτηση τῆς ἐξουσίας ἀπό τό προλεταριάτο, στηριζόμενο στήν ἀγροτιά».

Λέγοντάς τα αὐτά, ἐμεῖς δέν ἀρνιόμαστε καθόλου καί δέν συγκαλύπτουμε τίς διαφωνίες ἀνάμεσα στούς μπολσεβίκους καί στούς πολωνούς. Οἱ πολωνοί σοσιαλδημοκράτες ἔχουν ὅλη τή δυνατότητα νά ἐκθέσουν αὐτές τίς διαφωνίες καί στίς ξεχωριστές τους ἐκδόσεις στή ρωσική γλώσσα, καί ἀπό τίς στῆλες τῶν μπολσεβίκικων ἐφημερίδων, καί στό ΚΟ. Καί οἱ πολωνοί σοσιαλδημοκράτες ἄρχισαν κιόλας νά χρησιμοποιοῦν αὐτή τή δυνατότητα. Ἄν ὁ σ. Μάρτοφ πετύχει τό σκοπό πού ἐπιδιώκει, δηλαδή ν' ἀναμιχθοῦν οἱ πολωνοί σοσιαλδημοκράτες στή συζήτησή μας, τότε ὅλοι θά δοῦν τήν ἀλληλεγγύη μας μέ τήν ΠΣΔ κατά τῶν μενσεβίκων σέ καθετί τό βασικό, θά δοῦν πώς ἐμεῖς διαφωνοῦμε μονάχα σέ λεπτομέρειες.

III

Ὅσο γιά τόν Τρότσκι, πού ὁ σ. Μάρτοφ τόν ὑποχρέωσε νά πάρει μέρος στήν ὀργανωμένη ἀπ' αὐτόν συζήτηση τρίτων, συζήτηση ὅλων, ἐκτός ἀπό τόν συζητητή, μᾶς εἶναι ἀπολύτως ἀδύνατο νά καταπιαστοῦμε ἐδῶ μέ μιά πλήρη ἐξέταση τῶν ἀπόψεών του. Αὐτό θ' ἀπαιτοῦσε ἕνα εἰδικό μεγάλο ἄρθρο. Ὁ σ. Μάρτοφ, θίγοντας τίς λαθεμένες ἀπόψεις τοῦ Τρότσκι, παραθέτοντας ὁρισμένα σημεῖα αὐτῶν τῶν ἀπόψεων, καλλιεργεῖ στούς ἀναγνῶστες πλῆθος παρανοήσεων, γιατί οἱ περικοπές δέν ἐξηγοῦν, μά μπερδεύουν τό ζήτημα. Τό βασικό λάθος τοῦ Τρότσκι εἶναι ὅτι ἀγνοεῖ τόν ἀστικό χαρακτήρα τῆς ἐπανάστασης, δέν ἔχει σαφή ἀντίληψη πάνω στό ζήτημα τοῦ περάσματος ἀπ' αὐτή τήν ἐπανάσταση στή σοσιαλιστική ἐπανάσταση. Ἀπ' αὐτό τό βασικό λάθος ἀπορέουν καί τά μερικότερα λάθη πού ὁ σ. Μάρτοφ τά *ἐπαναλαβαίνει* παραθέτοντας μερικές περικοπές μέ συμπάθεια κι' ἐπιδοκιμασία. Γιά νά μήν

ἀφήσουμε τό ζήτημα σ' αὐτή τήν μπερδεμένη μορφή, ὅπως τό παρουσιάζει ὁ σ. Μάρτοφ, θά δείξουμε, τουλάχιστο, τό λαθεμένο αὐτῶν τῶν ἀντιλήψεων τοῦ Τρότσκι, πού κέρδισαν τήν ἐπιδοκιμασία τοῦ σ. Μάρτοφ. Ὁ συνασπισμός τοῦ προλεταριάτου καί τῆς ἀγροτιᾶς «προϋποθέτει ὅτι εἴτε ἕνα ἀπό τά ὑπάρχοντα ἀστικά κόμματα κατακτάει τήν ἀγροτιά, εἴτε ἡ ἀγροτιά δημιουργεῖ ἕνα ἀνεξάρτητο ἰσχυρό κόμμα». Εἶναι ὁλοφάνερο πώς αὐτό δέν εἶναι σωστό οὔτε ἀπό τή γενική θεωρητική ἄποψη, οὔτε ἀπό τήν ἄποψη τῆς πείρας τῆς ρωσικῆς ἐπανάστασης. Ὁ «συνασπισμός» τῶν τάξεων *δέν* προϋποθέτει *καθόλου* οὔτε τήν ὕπαρξη τούτου ἤ ἐκείνου τοῦ ἰσχυροῦ κόμματος, οὔτε τήν κομματικότητα γενικά. Αὐτό εἶναι μπέρδεμα τοῦ ζητήματος τῶν τάξεων μέ τό ζήτημα τῶν κομμάτων. Ὁ «συνασπισμός» τῶν τάξεων πού προαναφέρονται *δέν* προϋποθέτει *καθόλου οὔτε* ὅτι ἕνα ἀπό τά ὑπάρχοντα ἀστικά κόμματα κατακτάει τήν ἀγροτιά, *οὔτε* ὅτι ἡ ἀγροτιά δημιουργεῖ ἕνα ἰσχυρό ἀνεξάρτητο κόμμα! Θεωρητικά αὐτό εἶναι καθαρό γιά τό λόγο ὅτι, πρῶτο, ἡ ἀγροτιά πολύ δύσκολα προσφέρεται γιά κομματική ὀργάνωση, δεύτερο, ἡ δημιουργία ἀγροτικῶν κομμάτων εἶναι ἕνα πολύ δύσκολο καί μακρόχρονο προτσές στήν ἀστική ἐπανάσταση, ἔτσι πού τό «ἰσχυρό ἀνεξάρτητο» κόμμα μπορεῖ νά παρουσιαστεῖ, λογουχάρη, μονάχα στήν περίοδο τοῦ τερματισμοῦ τῆς ἐπανάστασης. Ἀπό τήν πείρα τῆς ρωσικῆς ἐπανάστασης γίνεται ἐπίσης καθαρό ὅτι ὁ «συνασπισμός» τοῦ προλεταριάτου καί τῆς ἀγροτιᾶς πραγματοποιόταν *δεκάδες καί ἑκατοντάδες φορές* μέ τίς πιό διαφορετικές μορφές, δίχως νά ὑπάρχει «ὁποιοδήποτε ἰσχυρό ἀνεξάρτητο κόμμα» τῆς ἀγροτιᾶς. Αὐτός ὁ συνασπισμός πραγματοποιόταν ὅταν ὑπῆρχε «κοινή δράση», ἄς ποῦμε, τοῦ σοβιέτ τῶν ἐργατῶν βουλευτῶν καί τοῦ σοβιέτ τῶν στρατιωτῶν βουλευτῶν, ἤ τῆς ἀπεργιακῆς ἐπιτροπῆς τῶν σιδηροδρομικῶν, ἤ τῶν ἀγροτῶν βουλευτῶν κτλ. Ὅλες οἱ ὀργανώσεις αὐτοῦ τοῦ εἴδους ἦταν κυρίως *ἐξωκομματικές* καί, ὡστόσο, ὁ «συνασπισμός» τῶν *τάξεων* πραγματοποιόταν ἀναμφίβολα στήν κάθε κοινή ἐνέργεια αὐτῶν τῶν ὀργανώσεων. Παράλληλα διαγραφόταν, γεννιόταν, ξεπρόβαλλε τό ἀγροτικό κόμμα — μέ τή μορφή τῆς «Ἀγροτικῆς Ἕνωσης»[150] τοῦ 1905 ἤ τῆς «Ὁμάδας τῶν τρουντοβίκων» τοῦ 1906 — καί, στό *βαθμό* πού μεγάλωνε, ἀναπτυσσόταν, αὐτοκαθοριζόταν αὐτό τό κόμμα, ὁ συνασπισμός *τῶν τάξεων* ἔπαιρνε διάφορες μορφές, ἀρχίζοντας ἀπό τίς ἀκαθόριστες καί τίς ἀδιαμόρφωτες καί τελειώνοντας

μέ ἐντελῶς καθορισμένες καί διαμορφωμένες πολιτικές συμφωνίες. Λογουχάρη, ὕστερα ἀπό τή διάλυση τῆς πρώτης Δούμας βγῆκαν οἱ ἀκόλουθες *τρεῖς* ἐκκλήσεις γιά ἐξέγερση: 1) «Πρός τό στρατό καί τό στόλο», 2) «Πρός ὅλη τήν ἀγροτιά τῆς Ρωσίας», 3) «Πρός ὅλο τό λαό». Τήν πρώτη ἔκκληση τήν ὑπόγραφαν ἡ σοσιαλδημοκρατική ὁμάδα τῆς Δούμας καί ἡ ἐπιτροπή τῆς «Ὁμάδας τῶν τρουντοβίκων». Ἐκδηλώθηκε ἄραγε σ' αὐτή «τήν κοινή ἐνέργεια» *ὁ συνασπισμός δυό τάξεων;* Καί βέβαια, ἐκδηλώθηκε. Τό νά τό ἀρνιέται κανείς αὐτό σημαίνει ἀκριβῶς ὅτι στρεψοδικεῖ ἤ ὅτι μετατρέπει τήν πλατιά ἐπιστημονική ἔννοια τοῦ «συνασπισμοῦ τῶν τάξεων» σέ μιά στενά νομική, σχεδόν συμβολαιογραφική, θά ἔλεγα, ἔννοια. Ἔπειτα, μπορεῖ μήπως ν' ἀρνηθεῖ κανείς πώς αὐτή ἡ κοινή *ἔκκληση* γιά ἐξέγερση, πού ὑπογραφόταν ἀπό τούς βουλευτές τῆς ἐργατικῆς τάξης καί τῆς ἀγροτιᾶς στή Δούμα, συνοδευόταν ἀπό τίς κοινές *ἐνέργειες* στίς μερικότερες τοπικές ἐξεγέρσεις ἐκπροσώπων καί τῶν δυό τάξεων; Μπορεῖ μήπως ν' ἀρνηθεῖ κανείς ὅτι ἡ κοινή ἔκκληση γιά γενική ἐξέγερση καί ἡ κοινή συμμετοχή στίς τοπικές καί μερικότερες ἐξεγέρσεις ὑποχρεώνει νά βγεῖ τό συμπέρασμα γιά ἀπό κοινοῦ σχηματισμό τῆς προσωρινῆς ἐπαναστατικῆς κυβέρνησης; Τό νά τό ἀρνιέται κανείς αὐτό θά σήμαινε ὅτι στρεψοδικεῖ, ὅτι ἀνάγει τήν ἔννοια τῆς «κυβέρνησης» ἀποκλειστικά καί μόνο σ' ἕνα φαινόμενο ὁλοκληρωμένο, διαμορφωμένο, ὅτι ξεχνᾶ πώς καθετί τό ὁλοκληρωμένο καί διαμορφωμένο προέρχεται ἀπό κάτι τό ἀνολοκλήρωτο καί ἀδιαμόρφωτο.

Προχωροῦμε. Τή δεύτερη ἔκκληση γιά ἐξέγερση τήν ὑπογράφει ἡ *Κεντρική Ἐπιτροπή* (μενσεβίκικη!) τοῦ ΣΔΕΚΡ, ἐπίσης ἡ ΚΕ τοῦ Κόμματος τῶν ἐσέρων, ἡ Πανρωσική ἀγροτική ἕνωση, ἡ Πανρωσική ἕνωση τῶν σιδηροδρομικῶν[151] καί ἡ Πανρωσική διδασκαλική ἕνωση[152], ἐκτός ἀπό τήν ἐπιτροπή τῆς Ὁμάδας τῶν τρουντοβίκων καί τή σοσιαλδημοκρατική ὁμάδα τῆς Δούμας, καί κάτω ἀπό τήν τρίτη ἔκκληση γιά ἐξέγερση βρίσκεται ἡ ὑπογραφή τοῦ ΠΠΣ καί τῆς Μπούντ[153] σύν ὅλες οἱ προηγούμενες ὑπογραφές, ἐκτός ἀπό τίς ὑπογραφές τῶν τριῶν ἑνώσεων.

Ὁρίστε ἕνας διαμορφωμένος πολιτικός συναπισμός κομμάτων καί ἐξωκομματικῶν ὀργανώσεων! Ὁρίστε ἡ «δικτατορία τοῦ προλεταριάτου καί τῆς ἀγροτιᾶς», πού *ἀνακηρύσσεται* μέ τή μορφή ἀπειλῆς κατά τοῦ τσαρισμοῦ, μέ τή μορφή ἔκκλησης πρός ὅλο τό λαό, μά πού ἀκόμη δέν ἔχει πραγμα-

τοποιηθεῖ ! Καί σήμερα εἶναι ζήτημα ἄν θά βρεθοῦν πολλοί σοσιαλδημοκράτες πού θά συμφωνοῦσαν μέ τή μενσεβίκικη ἐφημερίδα *«Σοτσιάλ-Ντεμοκράτ»*[154] τοῦ 1906, ἀρ. φύλ. 6, ὅπου σχετικά μ' αὐτές τίς ἐκκλήσεις γραφόταν: «Στήν προκειμένη περίπτωση τό κόμμα μας δέν ἔκλεισε μέ τά ἄλλα ἐπαναστατικά κόμματα καί ὁμάδες ἕνα πολιτικό συνασπισμό, ἀλλά μιά μαχητική συμφωνία, πού ἐμεῖς πάντα τή θεωρούσαμε σκόπιμη καί ἀπαραίτητη» (παραβ. *«Προλετάρι»*, ἀρ. φύλ. 1, 21 τοῦ Αὐγούστου 1906 καί ἀρ. φύλ. 8, 23 τοῦ Νοέμβρη 1906*). Τή μαχητική συμφωνία δέν μποροῦμε νά τήν ἀντιπαραθέσουμε στόν πολιτικό συνασπισμό, γιατί αὐτή περιλαβαίνεται στήν τελευταία αὐτή ἔννοια. Ὁ πολιτικός συνασπισμός πραγματοποιεῖται στίς διάφορες ἱστορικές στιγμές πότε μέ μιά «μαχητική συμφωνία» στό ζήτημα τῆς ἐξέγερσης, πότε μέ μιά κοινοβουλευτική συμφωνία γιά «κοινές ἐνέργειες ἐνάντια στούς μαυροεκατονταρχίτες κι' ἐνάντια στούς καντέτους» κτλ. Ἡ ἰδέα τῆς δικτατορίας τοῦ προλεταριάτου καί τῆς ἀγροτιᾶς βρῆκε τήν πρακτική της ἔκφραση στή διάρκεια ὁλόκληρης τῆς πορείας τῆς ἐπανάστασης μέ χίλιες μορφές, ἀρχίζοντας ἀπό τήν ὑπογραφή τῆς διακήρυξης γιά τή μή πληρωμή τῶν φόρων καί γιά τήν ἀνάληψη τῶν καταθέσεων (Δεκέμβρης τοῦ 1905) ἤ ἀπό τήν ὑπογραφή τῶν ἐκκλήσεων γιά ἐξέγερση (Ἰούλης τοῦ 1906), καί τελειώνοντας μέ τίς ψηφοφορίες στή II καί στήν III Δούμα τό 1907 καί τό 1908.

Τό ἴδιο ἀκριβῶς λαθεμένη εἶναι καί ἡ δεύτερη δήλωση τοῦ Τρότσκι, πού παραθέτει ὁ σ. Μάρτοφ. Δέν εἶναι σωστό πώς «ὅλο τό ζήτημα εἶναι ποιός θά δόσει τό περιεχόμενο στήν κυβερνητική πολιτική, ποιός θά συγκεντρώσει μέσα σ' αὐτή μιά ὁμοιογενή πλειοψηφία» κτλ. Πολύ περισσότερο δέν εἶναι αὐτό σωστό, ὅταν ὁ σ. Μάρτοφ τό φέρνει σάν ἐπιχείρημα κατά τῆς δικτατορίας τοῦ προλεταριάτου καί τῆς ἀγροτιᾶς. Ὁ ἴδιος ὁ Τρότσκι σ' αὐτό τό συλλογισμό του δέχεται τή «συμμετοχή ἀντιπροσώπων τοῦ δημοκρατικοῦ λαοῦ» στήν «ἐργατική κυβέρνηση», δηλ. δέχεται μιά κυβέρνηση ἀπό ἀντιπροσώπους τοῦ προλεταριάτου *καί* τῆς ἀγροτιᾶς. Κάτω ἀπό ποιές συνθῆκες ἐπιτρέπεται ἡ συμμετοχή τοῦ προλεταριάτου στήν κυβέρνηση τῆς ἐπανάστασης, αὐτό εἶναι ἕνα ἰδιαίτερο ζήτημα, καί σ' αὐτό τό ζήτημα εἶναι πολύ πιθανό οἱ μπολσεβίκοι νά μή συμφωνήσουν ὄχι μόνο

---

* Βλ. Ἅπαντα, 5η ἔκδ., τόμ. 13ος, σελ. 352-368 καί τόμ. 14ος, σελ. 117-130. *Ἡ Σύντ.*

μέ τόν Τρότσκι, ἀλλά καί μέ τούς πολωνούς σοσιαλδημοκράτες. Τό ζήτημα ὅμως τῆς δικτατορίας τῶν ἐπαναστατικῶν τάξεων μέ κανένα τρόπο δέν ἀνάγεται σέ ζήτημα «πλειοψηφίας» στή μιά ἤ τήν ἄλλη ἐπαναστατική κυβέρνηση, σέ ζήτημα ὅρων πού ἐπιτρέπουν τή συμμετοχή τῶν σοσιαλδημοκρατῶν στή μιά ἤ τήν ἄλλη κυβέρνηση.

Τέλος, ἡ πιό λαθεμένη ἀπ᾽ ὅλες τίς γνῶμες τοῦ Τρότσκι πού παραθέτει ὁ σ. Μάρτοφ εἶναι ἡ τρίτη, τήν ὁποία ὁ σ. Μάρτοφ τή βρίσκει «δικαιολογημένη»: «ἔστω κι᾽ ἄν ἀκόμη αὐτή (ἡ ἀγροτιά) τό κάνει αὐτό ("προσχωρήσει στό καθεστώς τῆς ἐργατικῆς δημοκρατίας") χωρίς περισσότερη συνειδητότητα ἀπό ἐκείνη μέ τήν ὁποία προσχωρεῖ συνήθως στό ἀστικό καθεστώς». Τό προλεταριάτο δέν μπορεῖ οὔτε νά ὑπολογίζει στήν ἔλλειψη συνειδητότητας καί στίς προκαταλήψεις τῆς ἀγροτιᾶς, ὅπως ὑπολογίζουν καί στηρίζονται σ᾽ αὐτές οἱ ἄρχοντες τοῦ ἀστικοῦ καθεστῶτος, οὔτε νά προϋποθέτει τή διατήρηση στήν ἐπαναστατική περίοδο ἔστω καί τῆς συνηθισμένης ἔλλειψης συνειδητότητας καί τῆς παθητικότητας τῆς ἀγροτιᾶς. Τά γεγονότα τῆς ἱστορίας τῆς ρωσικῆς ἐπανάστασης δείχνουν ὅτι τό πρῶτο κιόλας κύμα ἀνόδου, στά τέλη τοῦ 1905, σπρώχνει ἀμέσως τήν ἀγροτιά σέ μιά πολιτική ὀργάνωση (Πανρωσική ἀγροτική ἕνωση) πού, ἀναμφίβολα, ἦταν τό ἔμβρυο ἑνός ἰδιαίτερου ἀγροτικοῦ κόμματος. Στήν Ι καί στή ΙΙ Δούμα, παρά τήν ἐξόντωση ἀπό τήν ἀντεπανάσταση τῆς πρώτης βάρδιας τῶν πρωτοπόρων ἀγροτῶν, ἡ ἀγροτιά — γιά πρώτη φορά τώρα σέ πανεθνική κλίμακα, σέ πανρωσικές ἐκλογές — βάζει ἀμέσως τά θεμέλια τῆς «Ὁμάδας τῶν τρουντοβίκων», ἀναμφισβήτητο σπέρμα ἑνός ἰδιαίτερου ἀγροτικοῦ κόμματος. Σ᾽ αὐτά τά ἔμβρυα καί τά σπέρματα ὑπάρχει πολλή ἀστάθεια, ἀοριστία, ταλάντευση, αὐτό εἶναι ἀναντίρρητο, μά ἄν ἡ ἀρχή τῆς ἐπανάστασης δημιούργησε τέτιες πολιτικές ὁμάδες, τότε δέν ὑπάρχει ἡ ἐλάχιστη ἀμφιβολία πώς ἡ ἐπανάσταση, πού θά ὁδηγηθεῖ ὥς ἕνα τέτιο «πέρας», ἤ σωστότερα, ὥς ἕνα τέτιο ὑψηλό βαθμό ἀνάπτυξης, ὅπως εἶναι ἡ ἐπαναστατική δικτατορία, θά δημιουργήσει ἕνα πιό διαμορφωμένο καί πιό ἰσχυρό ἐπαναστατικο-ἀγροτικό κόμμα. Τό νά σκέπτεται κανείς διαφορετικά, θά σήμαινε ὅτι πιστεύει πώς σ᾽ ἕναν ἠλικιωμένο ἄνθρωπο μποροῦν ὁρισμένα βασικά ὄργανα νά παραμείνουν βρεφικά ὥς πρός τό μέγεθος, τή μορφή, τό βαθμό ἀνάπτυξης.

Πάντως, τό συμπέρασμα τοῦ σ. Μάρτοφ πώς ἡ συνδιάσκεψη συμφώνησε ἀκριβῶς μέ τόν Τρότσκι στό ζήτημα τῶν ἀμοιβαίων

σχέσεων προλεταριάτου καί άγροτιᾶς στήν πάλη γιά τήν ἐξουσία, εἶναι κάτι πού βρίσκεται σέ καταπληκτική ἀναντιστοιχία μέ τά γεγονότα, εἶναι στ' ἀλήθεια μιά ἀπόπειρα νά «ἀπομυζήσει» *ἀπό μιά λέξη* κάτι πού στή συνδιάσκεψη δέν συζητήθηκε καθόλου, δέν ἀναφέρθηκε, δέν πάρθηκε ὑπόψη.

IV

Ὁ σ. Μάρτοφ, ἀναφερόμενος στόν Κάουτσκι, συγκεντρώνει καί πάλι μέσα σέ λίγες λέξεις μιά τέτια ἀφθονία ἀνακριβειῶν, πού γιά νά τοῦ ἀπαντήσει κανείς πάνω στήν οὐσία τοῦ ζητήματος, χρειάζεται ὁπωσδήποτε νά τά ἀφηγηθεῖ στόν ἀναγνώστη σχεδόν ὅλα ἀπό τήν ἀρχή.

Δέν εἶναι καθόλου σωστό ὅτι «πολλοί, καί ἀνάμεσά τους καί ὁ Λένιν στόν πρόλογο τοῦ ἄρθρου τοῦ Κάουτσκι γιά τίς "Προοπτικές"*, ἀρνιοῦνταν κατηγορηματικά τόν ἀστικό χαρακτήρα τῆς ἐπανάστασής μας», καί ἄλλο τόσο δέν εἶναι σωστό ὅτι ὁ Κάουτσκι «χαρακτήριζε τή ρωσική ἐπανάσταση σάν μή ἀστική». Τά πράγματα ἦταν τελείως διαφορετικά.

Ὁ Πλεχάνοφ ὑπόβαλε ἐρωτήματα σέ πολλούς ἐκπροσώπους τῆς διεθνοῦς σοσιαλδημοκρατίας. Στό πρῶτο ἐρώτημα ρωτοῦσε γιά τό *«γενικό χαρακτήρα»* τῆς ρωσικῆς ἐπανάστασης καί στό 2ο γιά «τή στάση τοῦ Σοσιαλδημοκρατικοῦ κόμματος ἀπέναντι στήν ἀστική δημοκρατία πού ἀγωνίζεται μέ τό δικό της τρόπο γιά τήν πολιτική ἐλευθερία». Σ' αὐτή τή διατύπωση τῶν ἐρωτημάτων περικλείνονταν κιόλας δυό ἀντιμαρξιστικά λάθη τοῦ σ. Πλεχάνοφ: τό πρῶτο λάθος εἶναι τό μπέρδεμα τοῦ «γενικοῦ χαρακτήρα» τῆς ἐπανάστασης, ἀπό τήν ἄποψη τοῦ *κοινωνικοῦ-οἰκονομικοῦ περιεχομένου της*, μέ τό ζήτημα τῶν κινητήριων δυνάμεων τῆς ἐπανάστασης. Οἱ μαρξιστές δέν μποροῦν νά μπερδεύουν αὐτά τά ζητήματα, δέν μποροῦν μάλιστα νά προεξοφλοῦν *ἄμεσα* τήν ἀπάντηση στό δεύτερο ζήτημα ἀπό τήν ἀπάντηση στό πρῶτο, δίχως μιά ἰδιαίτερη συγκεκριμένη ἀνάλυση. Τό δεύτερο λάθος εἶναι τό μπέρδεμα τοῦ ρόλου τῆς ἀγροτιᾶς στήν ἐπανάστασή μας μέ τό ρόλο τῆς ἀστικῆς δημοκρατίας γενικά. Στήν πραγματικότητα, καί ἡ ἀγροτιά καί οἱ φιλελεύθεροι ὑπάγονται στήν ἐπιστημονική ἔννοια τῆς «ἀστικῆς δημοκρατίας», ἡ στάση ὅμως τοῦ προλεταριάτου ἀπέναντι στίς δυό αὐτές ποικιλίες τῆς «ἀστικῆς δημοκρατίας» πρέπει ἀναπόφευκτα νά εἶναι σημαντικά διαφορετική.

* Βλ. Ἅπαντα, 5η ἔκδ., τόμ. 14ος, σελ. 230 - 236. *Ἡ Σύντ.*

Ὁ Κάουτσκι εἶδε ἀμέσως τά λάθη τοῦ σ. Πλεχάνοφ καί *τά διόρθωσε* μέ τήν ἀπάντησή του. Μέ τήν ἔννοια τοῦ κοινωνικοῦ-οἰκονομικοῦ περιεχομένου τῆς ἐπανάστασης, ὁ Κάουτσκι ὄχι μονάχα δέν διανοήθηκε ν' ἀρνηθεῖ τόν ἀστικό της χαρακτήρα, ἀλλά, ἀντίθετα, τόν ἀναγνώρισε ἀνεπιφύλακτα. Ὁρίστε οἱ σχετικές δηλώσεις τοῦ Κάουτσκι, στίς ἴδιες αὐτές «Προοπτικές», πού τόσο πολύ λαθεμένα τίς ἀναλύει ὁ σ. Μάρτοφ:

«Ἡ τωρινή ἐπανάσταση (στή Ρωσία) μπορεῖ νά δδηγήσει στό χωριό μονάχα στή δημιουργία μιᾶς γερῆς ἀγροτιᾶς πάνω στή βάση τῆς ἀτομικῆς ἰδιοκτησίας τῆς γῆς κι' ἔτσι ν' ἀνοίξει ἀνάμεσα στό προλεταριάτο καί στήν εὔπορη μερίδα τοῦ ἀγροτικοῦ πληθυσμοῦ ἕνα χάσμα ἴδιο μ' αὐτό πού ὑπάρχει ἤδη στή Δυτική Εὐρώπη. Γιαυτό, δέν μποροῦμε νά φανταστοῦμε ὅτι ἡ τωρινή ρωσική ἐπανάσταση θά ὁδηγήσει κιόλας στήν καθιέρωση τοῦ σοσιαλιστικοῦ τρόπου παραγωγῆς, ἀκόμη κι' ἄν αὐτή προσωρινά παραδόσει στούς σοσιαλδημοκράτες τό τιμόνι τῆς διακυβέρνησης» (σελ. 31 τῆς μετάφρασης μέ τήν ἐπιμέλεια τοῦ Ν. Λένιν).

Ὁ πρόλογος τοῦ Λένιν ἀκριβῶς αὐτό τό σημεῖο ἔχει ὑπόψη, ὅταν λέει (σελ. 6, στό ἴδιο): «Εἶναι περιττό νά ποῦμε, ὅτι τίς βασικές θέσεις *ὅλων* τῶν ρώσων σοσιαλδημοκρατῶν γιά τό *μή σοσιαλιστικό* χαρακτήρα τοῦ ἀγροτικοῦ κινήματος, γιά τό ἀνέφικτο τῆς ἐμφάνισης τοῦ σοσιαλισμοῦ ἀπό τή μικρή ἀγροτική παραγωγή κτλ., τίς συμμερίζεται *ὁλοκληρωτικά* (ὑπογράμμιση τοῦ Ν. Λένιν στόν πρόλογο) ὁ Κάουτσκι».

Ὁ ἰσχυρισμός τοῦ σ. Μάρτοφ πώς ὁ Λένιν ἀρνιόταν κατηγορηματικά τόν ἀστικό χαρακτήρα τῆς ἐπανάστασής μας, ἀντιφάσκει τελείως πρός τήν ἀλήθεια. Ὁ Λένιν λέει ἀκριβῶς τό ἀντίθετο. Ὁ Κάουτσκι ἀναγνώρισε ἀνεπιφύλακτα τήν ἐπανάστασή μας σάν ἀστική ὡς πρός τό γενικό της χαρακτήρα, μέ τήν ἔννοια τοῦ κοινωνικοῦ-οἰκονομικοῦ περιεχομένου τῆς ἐπανάστασης.

«Στό πρῶτο ἐρώτημα» τοῦ Πλεχάνοφ, — ἔγραφε στό ἴδιο μέρος ὁ Κάουτσκι, — «μοῦ φαίνεται πώς δέν μπορεῖ κανείς ν' ἀπαντήσει ἁπλά, μέ τή μιά ἤ τήν ἄλλη ἔννοια. Ὁ καιρός τῶν ἀστικῶν ἐπαναστάσεων, δηλ. τῶν ἐπαναστάσεων πού κινητήρια δύναμή τους ἦταν ἡ ἀστική τάξη, πέρασε, πέρασε καί γιά τή Ρωσία... Ἡ ἀστική τάξη δέν ἀνήκει στίς κινητήριες δυνάμεις τοῦ σημερινοῦ ἐπαναστατικοῦ κινήματος στή Ρωσία, καί ἀντίστοιχα τό κίνημα αὐτό δέν μπορεῖ νά ὀνομαστεῖ ἀστικό» (σελ. 29). Ὁ ἀναγνώστης βλέπει ὅτι ὁ Κάουτσκι καθορίζει ἐδῶ μέ

ἀπόλυτη σαφήνεια γιά τί πράγμα πρόκειται, μιλάει μέ ἀπόλυτη σαφήνεια γιά ἀστική ἐπανάσταση *ὄχι* μέ τήν ἔννοια τοῦ κοινωνικοῦ-οἰκονομικοῦ περιεχομένου, *ἀλλά* μέ τήν ἔννοια τῆς ἐπανάστασης «πού κινητήρια δύναμή της εἶναι ἡ ἀστική τάξη».

Προχωροῦμε. Τό δεύτερο λάθος τοῦ Πλεχάνοφ ὁ Κάουτσκι τό διόρθωσε κάνοντας σαφή· καί συγκεκριμένο διαχωρισμό ἀνάμεσα στή «φιλελεύθερη» καί στήν ἀγροτική ἀστική δημοκρατία. Ὁ Κάουτσκι ἀναγνώρισε ὅτι «στήν κοινότητα συμφερόντων τοῦ βιομηχανικοῦ προλεταριάτου καί τῆς ἀγροτιᾶς περικλείνεται ἡ ἐπαναστατική δύναμη τῆς ρωσικῆς σοσιαλδημοκρατίας», ὅτι «δίχως τούς ἀγρότες δέν μποροῦμε τώρα νά πετύχουμε στή Ρωσία τή νίκη» (σελ. 31). Εἶναι ἐνδιαφέρον νά σημειώσουμε, — σχετικά μέ τό χωρίς ἐνδιαφέρον ζήτημα τοῦ *«καί»* πού γεμίζει τή συζήτηση ἀρχῶν τοῦ σ. Μάρτοφ, — ὅτι ὁ Κάουτσκι στό ἴδιο αὐτό ἄρθρο, δηλ. τό 1906, χρησιμοποιεῖ *στήν ἴδια σελίδα* καί τήν ἔκφραση *«νά στηριχτεῖ»* («σέ ποιά τάξη μπορεῖ νά στηριχτεῖ τό ρωσικό προλεταριάτο;») καί τήν ἔκφραση: *«ἡ συμμαχία τοῦ προλεταριάτου μέ τίς ἄλλες τάξεις* στόν ἐπαναστατικό ἀγώνα πρέπει, πρίν ἀπ' ὅλα, νά βασίζεται στήν κοινότητα τῶν οἰκονομικῶν συμφερόντων» (σελ. 30).

Δέν θά κατηγορήσει ἄραγε ὁ σ. Μάρτοφ τόν Κ. Κάουτσκι ὅτι τό 1906, προβλέποντας τή συνδιάσκεψη τοῦ ΣΔΕΚΡ τοῦ Δεκέμβρη 1908, ἔβαλε γιά σκοπό του «νά παραπλανήσει τούς ἀναγνῶστες», «ν' ἀποκρύψει καί ν' ἀπαλείψει» τίς διαφωνίες ἀνάμεσα στούς μπολσεβίκους καί στούς πολωνούς σοσιαλδημοκράτες, «νά στρεψοδικήσει» κτλ.;

Σημειώνουμε ὅτι ὁ Κάουτσκι, ὑπερασπίζοντας τήν ἰδέα τῆς συμμαχίας τοῦ προλεταριάτου καί τῆς ἀγροτιᾶς στήν ἀστική ρωσική ἐπανάσταση, στήν οὐσία δέν προβάλλει καμιά «καινούργια» ἰδέα, μά βαδίζει ὁλοκληρωτικά στά ἴχνη τοῦ Μάρξ καί τοῦ Ἔνγκελς. Ὁ Μάρξ ἔγραφε τό 1848 στή «Νέα Ἐφημερίδα τοῦ Ρήνου» [155]: «Ἡ μεγαλοαστική τάξη — πρόκειται γιά τή γερμανική ἀστική τάξη ὕστερα ἀπό τίς 18 τοῦ Μάρτη 1848, — ἀντεπαναστατική ἀπό τήν πρώτη στιγμή, ἔκλεισε μιά ἀμυντική καί ἐπιθετική συμμαχία μέ τήν ἀντίδραση, γιατί φοβόταν τό λαό, δηλ. τούς ἐργάτες καί τή δημοκρατική ἀστική τάξη» (βλ. τόν τρίτο τόμο τῆς συλλογῆς τῶν ἔργων τοῦ Μάρξ πού ἐκδόθηκε ἀπό τόν Μέρινγκ: στά ρωσικά βγῆκαν ὥς τώρα μόνο δυό τόμοι). «Ἡ γερμανική ἐπανάσταση τοῦ 1848 — ἔγραφε ὁ Μάρξ στίς 29 τοῦ Ἰούλη 1848 — εἶναι μονάχα παρωδία τῆς γαλλικῆς ἐπανάστασης τοῦ 1789... Ἡ γαλλική ἀστική τάξη τοῦ 1789 δέν ἐγκα-

τέλειψε οὔτε στιγμή τούς συμμάχους της, τούς ἀγρότες... Ἡ γερμανική ἀστική τάξη τό 1848 χωρίς καμιά τύψη συνείδησης προδίνει τούς ἀγρότες...».

Ὁ Μάρξ σχετικά μέ τήν *ἀστική* ἐπανάσταση ἀντιπαραθέτει ἐδῶ καθαρά τήν ἀντεπαναστατική ἀστική τάξη σέ συμμαχία μέ τήν ἀντίδραση καί ἀπό τό ἄλλο μέρος τήν ἐργατική τάξη σύν τή δημοκρατική ἀστική τάξη, δηλ. κυρίως τήν ἀγροτιά. Καί δέν πρέπει νά νομίζουμε ὅτι αὐτή ἡ ἄποψη ἐξηγεῖται μέ τό ὅτι ἡ σοσιαλιστική κοσμοθεωρία τοῦ Μάρξ ἐκεῖνο τόν καιρό δέν ἦταν ὁλοκληρωμένη. Ὕστερα ἀπό 44 χρόνια, τό 1892, ὁ Ἔνκελς ἔγραφε στό ἄρθρο του «Γιά τόν ἱστορικό ὑλισμό» («Neue Zeit», XI, τ. I· στά ρωσικά στή συλλογή «Ὁ ἱστορικός ὑλισμός»): «...καί στίς τρεῖς μεγάλες ἀστικές ἐπαναστάσεις» (μεταρύθμιση καί πόλεμος τῶν χωρικῶν τοῦ XVI αἰώνα στή Γερμανία, ἀγγλική ἐπανάσταση τοῦ XVII αἰώνα καί γαλλική τοῦ XVIII) «μαχόμενος στρατός εἶναι οἱ ἀγρότες... Μονάχα χάρη στήν ἀνάμιξη τῆς ἀγροτιᾶς» (τῶν γιόμανρι στήν ἀγγλική ἐπανάσταση) «καί τοῦ πληβειακοῦ στοιχείου τῶν πόλεων ὁ ἀγώνας ὁδηγήθηκε ἀποφασιστικά σέ πέρας καί στάλθηκε στή λαιμητόμο ὁ Κάρολος Α'» [156].

Συνεπῶς, ἡ ἰδιομορφία τῆς ρωσικῆς ἀστικῆς ἐπανάστασης βρίσκεται μονάχα στό ὅτι στή θέση τοῦ πληβειακοῦ στοιχείου τῶν πόλεων, πού στόν XVI, XVII καί XVIII αἰώνα κατεῖχε τή δεύτερη θέση, στόν XX αἰώνα προβάλλει στήν πρώτη θέση τό προλεταριάτο.

V

Κλείνουμε. Ὁ σ. Μάρτοφ ἔθιξε ἕνα ἐξαιρετικά σπουδαῖο ζήτημα πού ἀξίζει νά ὑποβληθεῖ στήν πιό διεξοδική συζήτηση ἀπό τίς στῆλες τοῦ ΚΟ τοῦ κόμματος. Μά τό ζήτημα αὐτό δέν μποροῦμε ἁπλῶς νά τό «θίγουμε», πρέπει νά τό ἐξετάζουμε στήν οὐσία του, στηριζόμενοι ὄχι μονάχα στή διδασκαλία τοῦ Μάρξ καί τοῦ Ἔνγκελς, μά καί στήν πείρα τῆς ρωσικῆς ἐπανάστασης τοῦ 1905 - 1907.

Ἡ γνώμη ὅτι ἡ ἐπαναστατική δικτατορία τοῦ προλεταριάτου καί τῆς ἀγροτιᾶς εἶναι αἰχμαλωσία τῶν σοσιαλδημοκρατῶν ἀπό τό ναροντνικισμό, προκαλεῖ μονάχα τό μειδίαμα. Οἱ quasi* - μαρξιστές πού σκέπτονται ἔτσι θά ἔπρεπε νά κατηγορήσουν

* —ψευτο. *Ἡ Σύντ.*

γιά αἰχμαλωσία ἀπό τό ναροντνικισμό κατά πρῶτο λόγο τόν Κάουτσκι, τόν Μάρξ καί τόν Ἔνγκελς. Σ' ὅλες τίς μεγάλες ἀστικές ἐπαναστάσεις τήν ἀποφασιστική νίκη μποροῦσε νά τήν πετύχει μόνο τό προλεταριάτο (λίγο-πολύ ἀναπτυγμένο) σέ συμμαχία μέ τήν ἀγροτιά, καί αὐτός ἐπίσης εἶναι ὁ ὅρος γιά τή νίκη τῆς ἀστικῆς ἐπανάστασης στή Ρωσία. Ἡ πείρα τοῦ 1905-1907, μέ τήν *κάθε* μεγάλη στροφή τῶν γεγονότων, ἔδινε μιά *πρακτική* ἐπιβεβαίωση αὐτῆς τῆς ἀλήθειας, γιατί στήν πράξη ὅλες οἱ ἀποφασιστικές ἐκδηλώσεις, καί οἱ «μαχητικές» καί οἱ κοινοβουλευτικές, ἦταν ἀκριβῶς «κοινές ἐνέργειες» τοῦ προλεταριάτου καί τῆς ἀγροτιᾶς.

Τό κόμμα μας ὑποστηρίζει σταθερά τήν ἄποψη ὅτι ὁ ρόλος τοῦ προλεταριάτου εἶναι *ρόλος ἡγέτη* στήν ἀστικοδημοκρατική ἐπανάσταση, ὅτι γιά νά ὁδηγηθεῖ αὐτή σέ πέρας εἶναι ἀπαραίτητες *οἱ κοινές ἐνέργειες* τοῦ προλεταριάτου καί τῆς ἀγροτιᾶς, ὅτι χωρίς *τήν κατάκτηση τῆς πολιτικῆς ἐξουσίας* ἀπό τίς ἐπαναστατικές τάξεις δέν μπορεῖ νά ὑπάρξει νίκη. Ἡ ἄρνηση αὐτῶν τῶν ἀληθειῶν καταδικάζει τούς σοσιαλδημοκράτες ἀναπόφευκτα σέ ταλαντεύσεις, σέ «κίνημα χωρίς σκοπό», στό κήρυγμα εὐκαιριακῶν συμφωνιῶν χωρίς ἀρχές, καί στήν πράξη αὐτό ἀκριβῶς σημαίνει αἰχμαλωσία ἀπό τούς καντέτους, δηλ. ἐξάρτηση τῆς ἐργατικῆς τάξης ἀπό τή φιλελεύθερη-μοναρχική, τήν ἀντεπαναστατική ἀστική τάξη.

«Σοτσιάλ - Ντεμοκράτ», ἀρ. φύλ. 3 καί 4,
9 (22) καί 21 τοῦ Μάρτη
(3 τοῦ Ἀπρίλη) 1909
Ὑπογραφή: Ν. Λένιν

Δημοσιεύεται σύμφωνα μέ
τό κείμενο τῆς ἐφημερίδας
«Σοτσιάλ - Ντεμοκράτ»

ΠΡΟΣ ΤΗ ΔΙΟΙΚΗΣΗ ΤΟΥ ΓΕΡΜΑΝΙΚΟΥ ΣΟΣΙΑΛΔΗΜΟΚΡΑΤΙΚΟΥ ΕΡΓΑΤΙΚΟΥ ΚΟΜΜΑΤΟΣ

Τό ἄρθρο «Τό ὀργανωτικό ζήτημα στή ρωσική σοσιαλδημοκρατία», πού δημοσιεύτηκε στό φύλ. ἀρ. 79 τῆς ἐφημερίδας «Vorwärts» (I. Beilage, d. 3. IV. 1909)*, μᾶς ὑποχρεώνει ν' ἀπευθύνουμε ἔντονη διαμαρτυρία στή Διοίκηση τοῦ γερμανικοῦ Σοσιαλδημοκρατικοῦ ἐργατικοῦ κόμματος. Ἐξονόματος τῆς Κεντρικῆς Ἐπιτροπῆς τοῦ Σοσιαλδημοκρατικοῦ ἐργατικοῦ κόμματος Ρωσίας, πού μᾶς ἀνάθεσε τή φροντίδα γιά τίς ἐξωτερικές ὑποθέσεις, παρακαλοῦμε τή Διοίκηση τοῦ γερμανικοῦ Σοσιαλδημοκρατικοῦ κόμματος νά προσέξει τήν ἐξαιρετικά ἀνώμαλη κατάσταση πού δημιουργήθηκε. Τό κεντρικό ὄργανο τῆς γερμανικῆς σοσιαλδημοκρατίας ἀγνοεῖ ἐπίμονα τή ρητή δήλωσή μας γιά τήν ὕπαρξη στό ἐξωτερικό μιᾶς εἰδικῆς ἀντιπροσωπείας τῆς ΚΕ καί δέν δημοσιεύει τήν ἀνακοίνωση πού ἀπό καιρό τοῦ στείλαμε σχετικά μ' αὐτό τό ὄργανο καί τή διεύθυνσή του. Ταυτόχρονα ἡ «Vorwärts» δημοσιεύει μιά ἔκθεση «ἑνός συντρόφου» καί σ' αὐτή τήν ἔκθεση παρουσιάζει ἕνα *ἐπίσημο* κομματικό γεγονός, συγκεκριμένα τή συνδιάσκεψη τοῦ ΣΔΕΚΡ, *χωρίς νά παραθέτει τό ἐπίσημο κείμενο* τῶν ἀποφάσεων (δυό) τῆς συνδιάσκεψης πάνω στό ὀργανωτικό ζήτημα. Μή παραθέτοντας τίς ἐπίσημες κομματικές ἀποφάσεις, τό γράμμα πού δημοσιεύεται στή «Vorwärts» δίνει μιά ὁλότελα διαστρεβλωμένη ἔκθεση τῶν συζητήσεων καί τῶν διαφωνιῶν ἀνάμεσα στούς ρώσους σοσιαλδημοκράτες. Κάτι παραπάνω: τό γράμμα αὐτό περιέχει μιά σκεπασμένη φραξιονιστική πολεμική ἐνάντια στίς ἀποφάσεις τῆς συνδιάσκεψης. Ἕνα τέτιο εἶδος πολεμικῆς μπορεῖ ἰδιαίτερα νά δηλητηριάσει τίς ἤδη ἀνώμαλες

* —«Ἐμπρός» (Ι παράρτημα, 3. IV. 1909). *Ἡ Σύντ.*

σχέσεις ἀνάμεσα στίς ὁμάδες τοῦ ΣΔΕΚΡ. Ἕνα τέτιο εἶδος πολεμικῆς προκαλεῖ μεγάλη δυσαρέσκεια καί ὀργή, δυσκολεύοντας ταυτόχρονα τή διευκρίνιση στούς γερμανούς συντρόφους τῆς πραγματικῆς κατάστασης καί τῶν διαφωνιῶν στό κόμμα μας.

Γι' αὐτό τό λόγο, τό Γραφεῖο Ἐξωτερικοῦ τῆς ΚΕ τοῦ ΣΔΕΚΡ παρακαλεῖ τή Διοίκηση τοῦ γερμανικοῦ Σοσιαλδημοκρατικοῦ κόμματος νά ἐξετάσει τό ζήτημα τῆς παρουσίασης ἀπό τή «Vorwärts» τῶν ρωσικῶν διαφωνιῶν καί τῆς δημοσίευσης στή «Vorwärts» ἄρθρων γιά τίς ρωσικές ὑποθέσεις, καθώς καί τῆς δημοσίευσης στή «Vorwärts» τῶν ἐπίσημων ἀνακοινώσεων τῆς ΚΕ τοῦ ΣΔΕΚΡ καί τῶν ἐπίσημων κειμένων τῶν κομματικῶν ἀποφάσεων τοῦ ΣΔΕΚΡ.

Τό Γραφεῖο Ἐξωτερικοῦ τῆς ΚΕ τοῦ ΣΔΕΚΡ παρακαλεῖ τή Διοίκηση νά πάρει μιά ἀπόφαση σχετικά μέ τό ἄν μποροῦν νά δημοσιεύονται στή «Vorwärts» ἀνακοινώσεις γιά τήν κομματική ζωή τῶν ρώσων σοσιαλδημοκρατῶν χωρίς τήν παράθεση ἐπίσημων στοιχείων ἀπό τήν ΚΕ καί τῶν ἐπίσημων κειμένων τῶν κομματικῶν ἀποφάσεων.

Πάνω στήν οὐσία τοῦ ζητήματος, τό ΓΕ τῆς ΚΕ θεωρεῖ ἀπαραίτητο νά ὑποδείξει ἀπό τό ἀμέτρητο πλῆθος τῶν διαστρεβλώσεων τῆς ἀλήθειας στό ἄρθρο αὐτό τίς τρεῖς τουλάχιστο παρακάτω *κυριότερες* ἀναλήθειες, γιατί ἡ ἀπαρίθμηση *ὅλων* τῶν ἀνακριβειῶν θά μᾶς ὑποχρέωνε νά γράψουμε ὁλόκληρη μπροσούρα.

1) Στήν πρώτη ἀπόφαση γιά τό ὀργανωτικό ζήτημα, πού πάρθηκε στή συνδιάσκεψη, διαπιστώνεται ὅτι στό ΣΔΕΚΡ ὑπάρχουν *δυό* ρεύματα στά θεμελιακά ζητήματα τῆς ὀργανωτικῆς πολιτικῆς. Σ' αὐτή τήν ἀπόφαση τό κόμμα καταδικάζει τό ρεῦμα πού χαρακτηρίζεται σάν «λικβινταριστικό», πού ἀποβλέπει δηλ. οὐσιαστικά στήν ἐξαφάνιση τοῦ τωρινοῦ κόμματος τοῦ ΣΔΕΚΡ. Ὑπέρ αὐτῆς τῆς ἀπόφασης ψήφισαν ὄχι μονάχα ὅλοι οἱ μπολσεβίκοι καί ὅλα τά μέλη τῆς πολωνικῆς σοσιαλδημοκρατίας, ἀλλά καί δυό ἀντιπρόσωποι τῆς Μπούντ, ἀπό τό σύνολο τῶν τριῶν ἀντιπροσώπων τῆς Μπούντ.

2) Στήν ἀπόφαση γιά τήν ἐκτίμηση τῆς σημερινῆς στιγμῆς, πού προτάθηκε ἀπό τούς μπολσεβίκους καί ψηφίστηκε ἀπό τό κόμμα, τονίζεται ἀπό τήν ἀρχή ὅτι ἡ παλιά δουλοπαροικιακή ἀπολυταρχία ἀποσυντίθεται, κάνοντας ἀκόμη ἕνα βῆμα στό δρόμο τῆς μετατροπῆς της σέ ἀστική μοναρχία. Οἱ μενσεβίκοι, χωρίς νά προτείνουν ἕνα δικό τους σχέδιο ἀπόφασης, ψήφισαν ἐνάντια σ' αὐτή τήν ἀπόφαση κι' ἔκαναν πρόταση γιά μιά μόνο

τροπολογία: ν' ἀντικατασταθεῖ ἡ λέξη ἀστικός μέ τή λέξη πλουτοκρατικός.

3) Οἱ ἀντιπρόσωποι τῆς σοσιαλδημοκρατίας τῆς Οὐκρανίας δέν τάχθηκαν καί δέν μποροῦσαν νά ταχθοῦν ὑπέρ τῶν μενσεβίκων, γιατί στή συνδιάσκεψη δέν ὑπῆρχαν ἀντιπρόσωποι τῆς Οὐκρανίας. Ὅσο γιά τό ζήτημα ὅτι μέ τούς μενσεβίκους ἦταν σύμφωνο τό Πολωνικό σοσιαλιστικό κόμμα, αὐτό τό τελευταῖο δέν πῆρε μέρος καί δέν μποροῦσε νά συμμετάσχει στή συνδιάσκεψη, γιατί τό κόμμα αὐτό δέν ἀνήκει στό ΣΔΕΚΡ. Ἡ πρόταση τῶν μενσεβίκων γιά τή συνένωση τοῦ ΣΔΕΚΡ μ' αὐτό τό κόμμα ἀπορίφθηκε ἀπό τή συνδιάσκεψη μέ τέτιο τρόπο, πού ἡ συνδιάσκεψη ὕστερα ἀπ' αὐτήν τήν πρόταση πέρασε στίς τρέχουσες ὑποθέσεις.

Γράφτηκε ὄχι νωρίτερα ἀπό
τίς 23 τοῦ Μάρτη (5 τοῦ Ἀπρίλη), 1909

Πρωτοδημοσιεύτηκε τό 1947 στήν 4η
ἔκδοση τῶν Ἁπάντων τοῦ Β. Ι. Λένιν, τόμ. 15ος

Δημοσιεύεται σύμφωνα
μέ τό χειρόγραφο

ΓΕΛΟΙΟΓΡΑΦΙΑ ΤΟΥ ΜΠΟΛΣΕΒΙΚΙΣΜΟΥ

Στό φύλ. άρ. 42 τῆς ἐφημερίδας «Προλετάρι» κάναμε ἤδη μιά γενική ἐκτίμηση τοῦ «ὀτζοβισμοῦ» καί τοῦ «οὐλτιματισμοῦ»*. Ἀπ' ἀφορμή τήν ἀπόφαση τῶν ὀτζοβιστῶν τῆς Πετρούπολης πού δημοσιεύεται πιό πάνω καί πού χρησίμευσε σάν πλατφόρμα τους στήν περίοδο τῶν ἐκλογῶν γιά τή συνδιάσκεψη τοῦ Δεκέμβρη τοῦ ΣΔΕΚΡ (καί πού *δυστυχῶς* ἔφτασε στή σύνταξη τῆς «Προλετάρι» μόνο *μετά* τή συνδιάσκεψη), εἴμαστε ὑποχρεωμένοι νά ἐπαναλάβουμε πολλά ἀπ' ὅσα εἴπαμε ἐκεῖ.

Οἱ λαθεμένες, μή μαρξιστικές κρίσεις, πλημμυρίζουν αὐτή τήν ἀπόφαση πού σχεδόν κάθε σημεῖο της ἐπιβεβαιώνει τήν ἀνωριμότητα σκέψης τῶν συντακτῶν της ἤ τό γεγονός ὅτι αὐτοί λησμόνησαν τό ἀλφάβητο τῆς σοσιαλδημοκρατίας. Σημεῖο 1ο:... «τό πρῶτο στάδιο τῆς ἐπανάστασης τέλειωσε»... Τί σημαίνει αὐτό; Σημαίνει μήπως ὅτι τέλειωσε τό στάδιο τῆς κοινωνικο-οἰκονομικῆς ἀνάπτυξης; Μᾶλλον ὄχι. Οἱ συντάκτες ἔχουν ὑπόψη τους τόν τερματισμό τοῦ σταδίου τῆς ἄμεσα ἐπαναστατικῆς πάλης τῶν μαζῶν. Ἔτσι πρέπει νά σκεφτοῦμε γιά νά μήν ἀποδόσουμε στούς ὀτζοβιστές μιά ἐντελῶς παράλογη σκέψη. Καί ἀφοῦ εἶναι ἔτσι, τότε, συνεπῶς, παραδέχονται πώς δέν ὑπάρχουν οἱ συνθῆκες γιά μιά ἄμεσα ἐπαναστατική πάλη τῶν μαζῶν. Μά οἱ ὀτζοβιστές, ἀναγκασμένοι νά τό παραδεχτοῦν αὐτό, ἀναγκασμένοι ἀπό τά πράγματα, δέν εἶναι ἱκανοί νά *καλοσκεφτοῦν* γιά τά συμπεράσματα πού βγαίνουν ἀπό δῶ, δέν εἶναι ἱκανοί νά βροῦνε ἄκρη... «Ἡ Ρωσία... τραβάει πρός μιά νέα ἐπαναστατική ἄνοδο»... Σωστά! Γιά τήν ὥρα μονάχα *τραβάει πρός* τήν ἄνοδο, δηλ. ἄνοδος δέν ὑπάρχει, ἔτσι βγαίνει σύμφωνα μέ τή λογική καί τή γραμματική! Φαίνεται, ὡστόσο, πώς αὐτή

* Βλ. σέ τοῦτο τόν τόμο, σελ. 374-377. *Ἡ Σύντ.*

ἡ ἄνοδος πού δέν ἦρθε ἀκόμη «χαρακτηρίζεται ἀπό μιά ὀξεία σύγκρουση» κτλ. Πρόκειται γιά παραλογισμό: Τό παρόν οἱ ὀτζοβιστές δέν εἶναι ἱκανοί νά τό χαρακτηρίσουν. Τό μέλλον, πρός τό ὁποῖο «τραβᾶμε», «χαρακτηρίζεται» γιά νά καλυφθεῖ ἡ μή κατανόηση αὐτοῦ τοῦ παρόντος. Λογουχάρη, «ἡ ἐξαθλιωμένη μικροαστική τάξη τῶν πόλεων» ξεπηδάει ἕνας θεός ξέρει ἀπό ποῦ. Ἡ ἀναφορά σ' αὐτήν δέν ἐνισχύεται οὔτε ἀπό μιά ἀπόπειρα ἀνάλυσης· γιά ποιό λόγο ἡ μελλοντική ἄνοδος «χαρακτηρίζεται» ἀπό μιά ὀξεία σύγκρουση τῶν ἐξαθλιωμένων μικροαστῶν, αὐτό δέν φαίνεται ἀπό πουθενά· γιά ποιό λόγο χρειάστηκε ἀκριβῶς τώρα νά προστεθεῖ ἡ ἐξαθλιωμένη μικροαστική τάξη τῶν πόλεων, εἶναι ἄγνωστο· ἄλλωστε οἱ λοῦμπεν διακρίνονται *πότε* γιά ὀξεῖες συγκρούσεις καί *πότε* γιά καταπληκτική ἀστάθεια καί ἀνικανότητα γιά πάλη. Ἡ ἀσάφεια στή σκέψη τῶν ὀτζοβιστῶν εἶναι πλήρης καί δέν μᾶς ἐκπλήσσει τό γεγονός ὅτι στή συνδιάσκεψη τοῦ ΣΔΕΚΡ ὑπέρ τῆς προσθήκης σχετικά μέ «τήν ἐξαθλιωμένη μικροαστική τάξη τῶν πόλεων» ψήφισαν μαζί μέ τούς *δυό* ὀτζοβιστές *μονάχα δυό ὀπαδοί τῆς Μπούντ!* Ἡ ἄποψή μας πώς ὁ ὀτζοβισμός εἶναι ὀπορτουνισμός ἀπό τήν ἀνάποδη, ἐπιβεβαιώθηκε περίλαμπρα.

Μέ ποιόν λοιπόν θά γίνει ἡ ὀξεία σύγκρουση; «Μέ τόν κυβερνητικό συνασπισμό τῆς μεγαλοαστικῆς τάξης καί τῶν τσιφλικάδων-φεουδαρχῶν». Καί ὄχι μέ τήν ἀπολυταρχία; Οἱ ὀτζοβιστές εἶναι ἀνίκανοι νά διακρίνουν τήν ἀπολυταρχία πού ἑλίσσεται ἀνάμεσα στίς δυό παραπάνω τάξεις ἀπό τήν ἄμεση κυριαρχία αὐτῶν τῶν τάξεων, κι' ἔτσι καταλήγουν σ' ἕνα παραλογισμό, ἐξαφανίζεται ἡ πάλη κατά τῆς ἀπολυταρχίας.

...«Συντελεῖται μιά ἀφανής δουλιά ὀργάνωσης τῶν δυνάμεων...» Ἀφανής μπορεῖ νά εἶναι καί εἶναι ἡ δουλιά τῆς συνειδητοποίησης τῆς πείρας, τῆς ἀφομοίωσης τῶν νέων διδαγμάτων, τῆς συγκέντρωσης δυνάμεων, μά ἡ *ὀργάνωση* τῶν δυνάμεων δέν μπορεῖ νά εἶναι ἀφανής ἀκόμη καί σέ συνθῆκες ἀπόλυτης κυριαρχίας τῆς παρανομίας. Στά 1901 - 1903 ἡ ὀργάνωση τῶν δυνάμεων γινόταν παράνομα, ἀλλά ὄχι ἀφανῶς. Οἱ ὀτζοβιστές ἐπαναλαβαίνουν ἀποσπάσματα ἀποστηθισμένων λέξεων καί συνάμα τίς διαστρεβλώνουν.

Σημεῖο 2ο: «Ἡ λύση αὐτῆς τῆς σύγκρουσης στή Ρωσία, ὅπου οἱ ταξικές ἀντιθέσεις εἶναι πολύ ἀναπτυγμένες, θά πάρει τή μορφή ἐπανάστασης»... Οἱ ταξικές ἀντιθέσεις στή Ρωσία εἶναι πολύ λιγότερο ἀναπτυγμένες ἀπ' ὅ,τι στήν Εὐρώπη, πού δέν γνωρίζει τό καθῆκον τῆς πάλης ἐνάντια στήν ἀπολυταρχία.

Οἱ ὀτζοβιστές δέν παρατηροῦν πώς, θέλοντας νά δόσουν μεγαλύτερο βάθος στίς ἀπόψεις τους, προσεγγίζουν τόν ἀντίποδά τους, τούς ὀπορτουνιστές.

...«ἐπανάστασης πού θά ὁδηγήσει στήν ἔνοπλη ἐξέγερση»...

Γιά *τό σκοπό* τοῦ ἀγώνα ἀκόμη δέν μᾶς εἶπαν τίποτε τό ξεκάθαρο, γιά τή σημερινή στιγμή στήν ἐξέλιξη τῆς ἀπολυταρχίας, ἐπίσης, μά γιά *τό μέσο* τῆς πάλης οἱ ὀτζοβιστές βιάζονται νά μιλήσουν, γιά νά δείξουν ὅτι εἶναι «ἐπαναστάτες». Αὐτά εἶναι παιδιαρίσματα, ἀγαπητοί σύντροφοι, γιατί καί πάλι δείχνετε ὅτι *ἀποστηθίσατε* ἀποσπάσματα ἀπό καλές φράσεις, *χωρίς νά ἔχετε καταλάβει* τήν ἔννοιά τους. Τό 1897, τό 1901 καί τό 1905 οἱ ἐπαναστάτες σοσιαλδημοκράτες ἀντιμετώπιζαν διαφορετικά τό ζήτημα τῆς ἐξέγερσης: μονάχα ὕστερα ἀπό τίς 9 τοῦ Γενάρη 1905 τό ἔβαλαν στήν ἡμερήσια διάταξη, μ' ὅλο πού καί τό 1897 καί τό 1901 ἡ Ρωσία, ἀναμφισβήτητα, «τραβοῦσε πρός μιά ἐπαναστατική ἄνοδο». Τραβοῦσε πρός μιά «ὀξεία σύγκρουση» καί πρός «τήν ἐπανάσταση». Δέν φτάνει ν' ἀποστηθίζεις τά συνθήματα, πρέπει νά ξέρεις νά σκέπτεσαι πότε ταιριάζει νά τά προβάλεις. Ὅσο ἡ «ἄνοδος» δέν ἔχει ἔρθει, ὅσο ἡ «ἐπανάσταση» μέ τήν πιό στενή καί ἄμεση σημασία τῆς λέξης δέν ἔχει γίνει παρόν (καί οἱ ὀτζοβιστές μιλοῦν γι' αὐτήν *στόν μέλλοντα*: *«θά πάρει* τή μορφή ἐπανάστασης»), ὥς τότε τό νά ρίχνεις τό σύνθημα μόνο *ἑνός* ἀπό τά μέσα πάλης σημαίνει νά μετατρέπεσαι σέ γελοιογραφία ἐπαναστατῶν σοσιαλδημοκρατῶν. Ἡ ἀπόφαση τῆς συνδιάσκεψης μιλάει γιά τήν ἐπαναστατική κρίση πού ὡριμάζει καί γιά τό σκοπό τοῦ ἀγώνα (τήν κατάκτηση τῆς ἐξουσίας ἀπό τίς ἐπαναστατικές τάξεις), καί *γιά τήν ὥρα* δέν μποροῦμε νά ποῦμε τίποτε *περισσότερο* καί δέν χρειάζεται νά λέμε.

Μέ ποιό τρόπο οἱ μυστηριώδεις «δημοτικές μεταρυθμίσεις» βρέθηκαν ἐδῶ, καί μάλιστα σάν «ριζοσπαστικές μεταρυθμίσεις», αὐτό μόνο ὁ Ἀλλάχ τό ξέρει. Τί σημαίνει αὐτό, φαίνεται πώς καί οἱ ἴδιοι οἱ ὀτζοβιστές δέν τό καταλαβαίνουν.

Σημεῖο 3ο: «γι' αὐτό τό λόγο, ἡ σοσιαλδημοκρατία, σάν συνεπές ἐπαναστατικό κόμμα, πρέπει νά βάλει στήν πρώτη γραμμή τήν πάλη ἔξω ἀπό τή Δούμα»...

Καί βρίσκονται ἀκόμη ἄνθρωποι (οἱ «οὐλτιματιστές»), τόσο κοντόφθαλμοι, πού οἱ διαφωνίες μας μέ τούς ὀτζοβιστές τούς φαίνονται μονάχα διαφωνίες τῆς πρακτικῆς δράσης, μονάχα διαφορετική ἐκτίμηση τῶν μέσων καί τῶν μεθόδων ἐφαρμογῆς τῆς κοινῆς τακτικῆς! Τό 1907, τό καλοκαίρι, ἡ διαφωνία σχετικά μέ τό μποϋκοτάρισμα τῆς ΙΙΙ Δούμας μποροῦσε νά ἔχει μόνο

πρακτικό χαρακτήρα, τό λάθος αὐτῶν πού τάχθηκαν ὑπέρ τοῦ μποϋκοταρίσματος μποροῦσε νά εἶναι μονάχα λάθος στήν ἐκλογή τῶν μέσων γιά τήν ἐφαρμογή τῆς κοινῆς γιά ὅλους τούς μπολσεβίκους τακτικῆς. Τό 1909 εἶναι γελοῖο καί νά τό λέμε αὐτό. Τό λάθος τῶν ὀτζοβιστῶν καί τῶν οὐλτιματιστῶν ἔγινε ἀπάρνηση τῶν ἀρχῶν τοῦ μαρξισμοῦ. Πραγματικά, γιά σκεφθεῖτε: «γι' αὐτό τό λόγο», δηλ. γιά τό λόγο ὅτι «τραβᾶμε πρός» τήν ἄνοδο καί ὅτι ἡ σύγκρουση «θά πάρει τή μορφή ἐπανάστασης», «γι' αὐτό τό λόγο» στήν πρώτη γραμμή νά μπεῖ ἡ πάλη ἔξω ἀπό τή Δούμα! Μά αὐτό δέν εἶναι παρά ἀερολογία πού σκεπάζει ἕνα τρομερό χάος σκέψεων, σύντροφοι! Μά ἐσεῖς στήν ἀπόφασή σας δέν εἴπατε ἀκόμη οὔτε λέξη γιά τή Δούμα, ἐνῶ σκαρώσατε κιόλας τό συμπέρασμα: «γι' αὐτό τό λόγο», «ἡ πάλη ἔξω ἀπό τή Δούμα»! Γιά τό λόγο ὅτι ἐμεῖς δέν καταλαβαίνουμε τή σημασία τῆς Δούμας καί τά καθήκοντα τοῦ κόμματος στήν περίοδο τῆς ἀνάπτυξης τῆς ἀνόδου, κηρύσσουμε τήν πάλη ἔξω ἀπό τή Δούμα, νά σέ ποιόν παραλογισμό καταλήγουν οἱ ἀπόψεις τῶν ὀτζοβιστῶν. Ἐπανάλαβαν ἀποσπάσματα ἀπό ἀκατάληπτες γι' αὐτούς μπολσεβίκικες θέσεις μιᾶς τέτιας ἐποχῆς, πού ἡ πάλη ἔξω ἀπό τή Δούμα ὄχι μονάχα διακηρυσσόταν, μά καί *διεξαγόταν ἀπό τίς μάζες*, καί τά ἐπανάλαβαν τότε, πού καί οἱ ἴδιοι θεωροῦν ὅτι «τέλειωσε τό πρῶτο στάδιο τῆς ἐπανάστασης», δηλ. ὅτι λείπουν προσωρινά οἱ συνθῆκες γιά μιά ἄμεση μαζική πάλη.

Ἀποστήθισαν τή σωστή θέση γιά τήν ὑπαγωγή τῆς δουλιᾶς στή Δούμα στά συμφέροντα καί στήν κατεύθυνση τοῦ ἐργατικοῦ κινήματος πού διεξάγεται ἔξω ἀπό τή Δούμα, καί ἐπαναλαβαίνουν, ἐκτός τόπου καί χρόνου, *ἀποσπάσματα* ἀπ' αὐτά πού ἀποστηθίσανε, καί μάλιστα μέ τέτια διαστρεβλωμένη μορφή πού καταντοῦν ἀγνώριστα.

Ἀντί νά ὑπογραμμίσουν ὅτι παράλληλα μέ τή δουλιά στή Δούμα χρειάζεται ν' ἀφιερώνουμε καί τώρα ὅσο τό δυνατό περισσότερες δυνάμεις γιά μιά ἐπίμονη, μακρόχρονη καί συστηματική ἐξωκοινοβουλευτική δουλιά ὀργάνωσης καί ζύμωσης μέσα στίς μάζες, οἱ ὀτζοβιστές μαζί μέ τούς σοσιαλιστές-ἐπαναστάτες βγάζουν μιά «ἐπαναστατική» κραυγή γιά «πάλη ἔξω ἀπό τή Δούμα», γιά ἔφοδο κτλ.

«Ἡ ἄμεση ἐνεργητική δράση εἶναι ἀδύνατη στή σημερινή περίοδο»,—λένε οἱ ὀτζοβιστές στό τέλος τῆς ἀπόφασης (σημεῖο 1ο), ἐνῶ στήν ἀρχή *κηρύσσουν* τήν πάλη ἔξω ἀπό τή Δούμα. Μά αὐτό δέν εἶναι μήπως γελοιογραφία μπολσεβικισμοῦ;

...«Καί δουλιά γιά νά ὁδηγηθεῖ ἡ ἐπανάσταση ὥς τήν ὁλο-

κληρωτική νίκη»... Στήν ἀρχή λίγες σκέψεις γιά τά μέσα τῆς πάλης, ὕστερα γιά τό σκοπό!.. «καί γι' αὐτό τό σκοπό τήν ὀργάνωση τοῦ προλεταριάτου καί τῶν πλατιῶν μαζῶν τῆς ἀγροτιᾶς»... Αὐτό εἶναι λογοκοπία, σύντροφοι, τή στιγμή πού γίνεται λόγος πρίν ἀπ' ὅλα καί «σέ πρώτη γραμμή» γιά τό δυνάμωμα καί τήν ἐπανασύσταση τῶν μισοκαταστραμμένων κομματικῶν ὀργανώσεων.

Σημεῖο 4ο — ἕνα ἀπό τά μαργαριτάρια τοῦ «ὀτζοβισμοῦ» — «Τό κόμμα μπορεῖ νά χρησιμοποιεῖ μονάχα ἐκεῖνες τίς μορφές ὀργανωτικῆς δράσης καί ζύμωσης, πού δέν ἀμβλύνουν καί δέν ἐξασθενοῦν τήν ἐπαναστατική πάλη»...

Αὐτή εἶναι ἡ «πρακτική» τοποθέτηση τοῦ ζητήματος κατά τή γνώμη τῶν «πρακτικῶν» οὐλτιματιστῶν! Οἱ ὀτζοβιστές *ἀναγκάζονται* τό 1909 νά *ἀναζητοῦν* δικαιολογίες πού νά στηρίζονται σέ ἀρχές, καί αὐτή ἡ ἀναζήτηση τούς ὁδηγεῖ ἀναπόφευκτα στό βάλτο. «Μονάχα τίς μορφές δράσης, πού δέν ἀμβλύνουν»... — οἱ λέξεις αὐτές ἔχουν καθαρά σάν στόχο τή δουλιά τῶν σοσιαλδημοκρατῶν στή Δούμα καί τή χρησιμοποίηση ἀπ' αὐτούς τῶν μισονόμιμων καί νόμιμων ὀργανώσεων. Βγαίνει ὅτι ὑπάρχουν «μορφές δράσης» πού ἀμβλύνουν, καί ἄλλες πού δέν ἀμβλύνουν. Γιά ν' ἀπαλλάξουμε ἀπό τήν ἐγκεφαλική προσπάθεια ἐκείνους πού δέν εἶναι σέ θέση νά σκέπτονται, ἄς καταρτίσουμε ἕναν πίνακα τῶν «μορφῶν δράσης» καί ἄς σβήσουμε ἐκεῖνες πού «ἀμβλύνουν», αὐτό μάλιστα, αὐτό θά εἶναι μιά ἀληθινά ἐπαναστατική τακτική!!

Λογουχάρη, ὁ νόμιμος τύπος, φίλτατοι σύντροφοι; Ἀμβλύνει αὐτή ἡ «μορφή ὀργανωτικῆς δράσης καί ζύμωσης» ἤ δέν ἀμβλύνει; Καί βέβαια «ἀμβλύνει» στίς συνθῆκες τοῦ στολιπινικοῦ καθεστῶτος! Συνεπῶς, πρέπει νά τή βγάλουμε ἀπ' τή μέση, ἔτσι βγαίνει, σύμφωνα μέ τούς ὀτζοβιστές πού δέν ξέρουν νά ὑποδείξουν *τούς ὅρους* τῆς χρησιμοποίησης ἀπό τήν ἐπαναστατική σοσιαλδημοκρατία *τῶν πιό διαφορετικῶν μορφῶν* καί γιαυτό λένε ἀνοησίες. «Τό κόμμα πρέπει νά δόσει ἰδιαίτερη προσοχή στή χρησιμοποίηση καί τό δυνάμωμα τῶν ὑπαρχόντων καί τή δημιουργία νέων παράνομων, μισονόμιμων, καί, κατά τό δυνατό, νόμιμων ὀργανώσεων, πού θά μποροῦσαν νά χρησιμεύσουν σάν σημεῖα στήριξης», αὐτά λέει ἡ ἀπόφαση τῆς συνδιάσκεψης πού προτάθηκε ἀπό τούς μπολσεβίκους καί ψηφίστηκε. *Αὐτή* ἡ ἀπόφαση διαφέρει ἀπό τόν ὀτζοβισμό ὅσο ὁ οὐρανός ἀπό τή γῆ· «Μονάχα *ἐκεῖνες τίς μορφές* πού δέν ἀμβλύνουν», αὐτό εἶναι μιά κούφια φράση, μιά μονάχα «κραυγή» πού ἀντικαθιστᾶ τήν

ἐπαναστατικότητα. Ἡ δημιουργία παράνομων κομματικῶν «ἐργατικῶν ἐπιτροπῶν» γιά τή *χρησιμοποίηση* καί «τῶν μισονόμιμων καί, κατά τό δυνατό, τῶν νόμιμων ὀργανώσεων», εἶναι ἡ τακτική τῶν ἐπαναστατῶν σοσιαλδημοκρατῶν, πού παίρνουν ὑπόψη ποιές «μορφές ὀργανωτικῆς δράσης καί ζύμωσης» ὑπαγορεύονται ἀπό τή σημερινή στιγμή καί ξέρουν νά ὑποδείχνουν *τρόπους* γιά μιά πραγματικά σοσιαλδημοκρατική δουλιά μέ τίς πιό διαφορετικές «μορφές».

Κάτω ὁ νόμιμος τύπος τῆς σοσιαλδημοκρατίας, αὐτό εἶναι μιά κούφια φράση, μή πραγματοποιήσιμη, καί *γι' αὐτό συμφέρει μονάχα στούς ὀπορτουνιστές,* πού καταλαβαίνουν πολύ καλά ὅτι δέν μπορεῖ νά πραγματοποιηθεῖ. Ὁ διαχωρισμός τῶν κομματικῶν σοσιαλδημοκρατῶν (πού εἶναι ἕτοιμοι νά λογοδοτήσουν μπροστά στό κόμμα γιά τά νόμιμα γραπτά τους) ἀπό τούς ἐξωκομματικούς λόγιους-τσαρλατάνους, εἶναι ἕνα δύσκολο, μά πραγματοποιήσιμο καθῆκον πού δίνει μιά πραγματική κατεύθυνση δουλιᾶς γιά ὅποιον θέλει νά δουλέψει μαζί μέ τό κόμμα. Κάτω ἡ νόμιμη ὁμάδα τῆς Δούμας, κάτω οἱ νόμιμες ὀργανώσεις, αὐτό εἶναι μιά κούφια φράση *πού συμφέρει μονάχα στούς ὀπορτουνιστές,* πού θά ἦταν πολύ εὐχαριστημένοι νά ἀπαλλαγοῦν ἀπό τόν ἔλεγχο τοῦ κόμματος. Ἡ ἀδιάκοπη δουλιά γι' αὐτό τόν ἔλεγχο, γιά τή «χρησιμοποίηση» τῶν νόμιμων ὀργανώσεων, γιά τό *διόρθωμα* κάθε λάθους καί λαθεμένης τακτικῆς τῶν σοσιαλδημοκρατῶν, αὐτό εἶναι μιά κομματική δουλιά μέ τήν ὁποία θά καταπιαστοῦμε ἐμεῖς καί ὅλοι ὅσοι θέλουν νά ἐκτελέσουν τίς ἀποφάσεις τῆς συνδιάσκεψης.

...Τέλος τοῦ 4ου σημείου: «παλεύοντας ἀποφασιστικά ἐνάντια στίς κάθε εἴδους συναλλαγές τῆς ἀντεπαναστατικῆς ἀστικῆς τάξης μέ τήν ἀπολυταρχία».

Οὔφ! Πάντα *ἐκτός τόπου καί χρόνου* θά ἐπαναλαβαίνουν οἱ ὀτζοβιστές ὁρισμένες σκέψεις ἀπό τόν μπολσεβίκικο τύπο. Μά πρέπει, ἐπιτέλους, σύντροφοι, νά καταλαβαίνουμε τό γιατί καί τό πῶς. Τόν καιρό τῆς I καί τῆς II Δούμας ἡ κυβέρνηση ψηλαφοῦσε ἀκόμη νά βρεῖ δρόμους γιά *συναλλαγές,* ἐνῶ οἱ καντέτοι προπαγάνδιζαν στό λαό τίς συναλλαγές, σάν συνθήματα «πάλης» (συνθήματα πού παραπλάνησαν ἀκόμη καί τούς σοσιαλδημοκράτες μενσεβίκους). *Τότε* ἡ ἀποφασιστική πάλη ἐνάντια στίς *συναλλαγές* ἦταν πραγματικά τό σύνθημα τῆς ἡμέρας, τό καθῆκον τῆς στιγμῆς, ἦταν ξεσκέπασμα τῆς ἀπάτης. Τώρα, ὁ τσαρισμός ἔχει ψηλαφήσει καί πραγματοποιήσει τή συναλλαγή μ' ἐκεῖνες τίς τάξεις πού οἱ ἴδιοι οἱ ὀτζοβιστές τίς

ἀποκαλοῦν «συνασπισμό», καί κανένας δέν ἔχει αὐταπάτες γιά τή συναλλαγή πού πραγματοποιήθηκε στήν ΙΙΙ Δούμα. Τώρα τό νά κάνει κανείς κέντρο ζύμωσης τήν «ἀποφασιστική πάλη ἐνάντια *στίς κάθε λογῆς συναλλαγές»*, αὐτό σημαίνει νά μετατρέπεται σέ γελοιογραφία μπολσεβικισμοῦ.

Σημεῖο 5ο: «Ἡ Κρατική μας δούμα δέν μπορεῖ νά θεωρεῖται κοινοβούλιο πού λειτουργεῖ στά πλαίσια τῆς πολιτικῆς ἐλευθερίας καί σέ συνθῆκες μιᾶς ὁρισμένης ἐλευθερίας τῆς ταξικῆς πάλης τοῦ προλεταριάτου, μά εἶναι ἁπλῶς μιά συναλλαγή ἀνάμεσα στόν τσαρισμό καί στή μεγαλοαστική τάξη...». Ἐδῶ ὑπάρχουν δυό λάθη. Δέν μποροῦμε νά λέμε: *δέν εἶναι* κοινοβούλιο, *ἀλλά* συναλλαγή, γιατί πολλά κοινοβούλια στόν κόσμο δέν εἶναι τίποτε ἄλλο παρά μιά συναλλαγή τῆς ἀστικῆς τάξης (πού ἔφτασε σέ τοῦτο ἤ ἐκεῖνο τό βαθμό ἀνάπτυξης) μέ τά διάφορα ὑπολείμματα τοῦ μεσαιωνισμοῦ. Ἐμεῖς ἔπρεπε ν' ἀγωνιστοῦμε καί ἀγωνιστήκαμε γιά νά μήν εἶναι τό πρῶτο κοινοβούλιο τῆς Ρωσίας μαυροεκατονταρχίτικο-ὀχτωβριστικό κοινοβούλιο, ἀλλά μιά καί αὐτό ἔγινε γεγονός παρά τίς προσπάθειές μας, μιά καί ἡ ἱστορία μᾶς ἀνάγκασε νά περάσουμε ἀπό ἕνα τέτιο στάδιο, τό νά σβήνουμε τή δυσάρεστη πραγματικότητα ἔτσι ἁπλά μ' ἕνα ἐπιφώνημα, ἤ μέ μεγαλοστομίες, αὐτά εἶναι παιδιαρίσματα. Δεύτερο λάθος: σύμφωνα μέ τούς συντάκτες τῆς ἀπόφασης βγαίνει ὅτι, ἄν ὑπάρχει μιά «ὁρισμένη ἐλευθερία», τότε αὐτό εἶναι «κοινοβούλιο», ἄν ὅμως δέν ὑπάρχει, τότε εἶναι «νοθεία». Αὐτή εἶναι μιά ἐκχυδαϊσμένη δημοκρατική ἀντίληψη, ἄξια γιά ἕναν καντέτο, ὄχι ὅμως γιά ἕνα μαρξιστή. Στήν ΙΙΙ Δούμα ὑπάρχει πολύ λιγότερη ἐλευθερία ἀπ' ὅ,τι στή ΙΙ, ἀλλά ἡ ΙΙΙ Δούμα εἶναι ἕνα κοινοβούλιο *λιγότερο* εἰκονικό, γιατί αὐτή *ἐκφράζει πιό σωστά* τόν πραγματικό συσχετισμό ἀνάμεσα στίς κυρίαρχες στή δοσμένη στιγμή τάξεις καί στήν κρατική ἐξουσία. Ὅσο ἡ ἐξουσία βρίσκεται στά χέρια τοῦ τσάρου καί τῶν φεουδαρχῶν τσιφλικάδων, κανένα ἄλλο κοινοβούλιο στήν ἀστική Ρωσία δέν μπορεῖ νά ὑπάρξει. Στούς καντέτους πάει νά κρύβουν αὐτή τή γυμνή ἀλήθεια, ὄχι ὅμως καί στούς σοσιαλδημοκράτες.

Τό 6ο σημεῖο, σάν ἐξαίρεση, εἶναι σωστό. Μά εἶναι ἀκριβῶς μιά τέτια ἐξαίρεση πού ἐπιβεβαιώνει τόν ἀντίστροφο κανόνα, γιατί... γιατί σ' αὐτό τό σημεῖο οἱ ὀτζοβιστές ἐκθέτουν ὄχι τίς δικές τους σκέψεις, μά τίς σκέψεις τῶν ἀντιοτζοβιστῶν πού πέτυχαν τήν ψήφιση τῶν ἀποφάσεων ἀπό τή συνδιάσκεψη.

Συμπεράσματα. Σημεῖο (α)... «Ἡ Δούμα, ὄντας... συναλλα-

γή... καί ὄργανο τῆς ἀντεπανάστασης»... Σωστά!.. «δέν κάνει τίποτε ἄλλο παρά νά δυναμώνει τήν ἀπολυταρχία»... Αὐτό τό «δέν κάνει τίποτε ἄλλο παρά» δέν εἶναι σωστό. Ἡ ἀπολυταρχία ἀνάβαλε τό χαμό της, ἀφοῦ κατάφερε νά ὀργανώσει μιά τέτια Δούμα, ὅμως μ' αὐτό δέν δυναμώνει, μά *ἀποσυντίθεται*. Ἡ Δούμα εἶναι μιά τέτια «κάλυψη», πού ἰσοδυναμεῖ μέ μιά «ἀποκάλυψη», γιατί αὐτή γιά πρώτη φορά δείχνει ἀνοιχτά σέ χίλια ζητήματα τήν ἐξάρτηση τοῦ τσαρισμοῦ ἀπό τά ἀντεπαναστατικά στρώματα, γιά πρώτη φορά διατρανώνει en grand* τή φυσική συμμαχία τοῦ Ρομάνοφ καί τοῦ Πουρισκέβιτς, τοῦ τσαρισμοῦ καί τῆς «Ἕνωσης τοῦ ρωσικοῦ λαοῦ», τῆς ἀπολυταρχίας καί τῶν Ντουμπρόβιν - Ἰλιόντορ - Πολοβνιόφ.

Ὅτι ἡ Δούμα ἐπικυρώνει τά ἐγκλήματα τοῦ τσαρισμοῦ, αὐτό εἶναι ἀναμφισβήτητο, μά αὐτή εἶναι μιά ἐπικύρωση ἀπό μέρους καθορισμένων τάξεων, στό ὄνομα καθορισμένων ταξικῶν συμφερόντων, καί ἔργο τῆς σοσιαλδημοκρατίας εἶναι ἀκριβῶς νά ἐξηγήσει ἀπό τό βῆμα τῆς Δούμας αὐτές τίς διδακτικές ἀλήθειες τῆς ταξικῆς πάλης.

...«Ἡ 8μηνη δράση τῆς III Κρατικῆς δούμας ἔδειξε ὅτι ἡ σοσιαλδημοκρατία δέν μπορεῖ νά τή χρησιμοποιήσει»...

Ἐδῶ ἀκριβῶς εἶναι καί ἡ οὐσία τοῦ ὀτζοβισμοῦ, πού τό λάθος του μόνο τό καλύπτουν, μπερδεύοντας τήν ὑπόθεση, οἱ «οὐλτιματιστές» μας μέ τή γελοία ὑπεκφυγή τους: μιά καί ξοδεύτηκαν δυνάμεις γιά τή δημιουργία τῆς ὁμάδας, δέν μποροῦμε εὔκολα νά τήν ἀνακαλέσουμε!

Τό ζήτημα μπαίνει καθαρά, καί οἱ ὑπεκφυγές ἐδῶ δέν βοηθοῦν: ἀπόδειξε ἄραγε ἡ 8μηνη δράση ὅτι μπορεῖ ἤ ὅτι δέν μπορεῖ νά χρησιμοποιηθεῖ τό βῆμα τῆς Δούμας; Ἡ ἀπάντηση τῶν ὀτζοβιστῶν δέν εἶναι σωστή. Παρά τίς τεράστιες δυσκολίες τῆς κομματικῆς δουλιᾶς *σέ σχέση μέ* τήν ὁμάδα, ἡ δουλιά αὐτή *ἀπόδειξε* ἀναντίρρητα τή *δυνατότητα* χρησιμοποίησης τοῦ βήματος τῆς Δούμας. Ἡ ἀποθάρρυνση ἐξαιτίας τῶν δυσκολιῶν καί τῶν λαθῶν εἶναι μικροψυχία, εἶναι ἀντικατάσταση τῆς ὑπομονητικῆς, σταθερῆς, ἐπίμονης προλεταριακῆς δουλιᾶς μέ τή διανοουμενίστικη «κραυγή». Ἄλλα εὐρωπαϊκά σοσιαλιστικά κόμματα συνάντησαν πολύ μεγαλύτερες δυσκολίες στήν ἀρχή τῆς κοινοβουλευτικῆς τους δράσης, παράλληλα ἔκαναν πολύ περισσότερα λάθη, ὅμως δέν παραιτοῦνταν ἀπό τό σκοπό τους, ἀλλά ἤξεραν νά ὑπερνικοῦν τίς δυσκολίες καί νά διορθώνουν τά λάθη.

* — σέ μεγάλες διαστάσεις. *Ἡ Σύντ.*

(β) ...«ἡ ὁμάδα μας... ἀκολούθησε ἐπίμονα μιά ὀπορτουνιστική τακτική, δέν μποροῦσε καί δέν μπορεῖ νά εἶναι σταθερός καί συνεπής ἐκπρόσωπος τοῦ ἐπαναστατικοῦ προλεταριάτου»...

Οἱ πιό μεγάλες ἀλήθειες μποροῦν νά ἐκχυδαϊστοῦν, σύντροφοι ὀτζοβιστές, τά πιό μεγάλα καθήκοντα μποροῦν νά μεταβληθοῦν σέ *λογοκοπία* καί σεῖς αὐτό τό πράγμα κάνετε. Τήν πάλη ἐνάντια στόν ὀπορτουνισμό τή μετατρέψατε σέ λογοκοπία, παίζοντας ἔτσι μονάχα τό παιχνίδι τῶν ὀπορτουνιστῶν. Ἡ ὁμάδα μας ἔκανε καί κάνει λάθη, μά ἀκριβῶς ἡ πείρα τῆς δουλιᾶς της ἀπόδειξε ὅτι αὐτή «μποροῦσε καί μπορεῖ» ν' ἀντιπροσωπεύει σταθερά καί μέ συνέπεια τό προλεταριάτο, *μποροῦσε καί μπορεῖ*, ὅταν ἐμεῖς, τό κόμμα, τήν κατευθύνουμε, τή βοηθᾶμε, δίνουμε σ' αὐτήν τίς καλύτερες δυνάμεις μας γιά καθοδηγητές, καταρτίζουμε ὁδηγίες, σχέδια ὁμιλιῶν, τῆς ἐξηγοῦμε τό ἐπιζήμιο καί τό ὀλέθριο τῶν συμβουλῶν ἀπό μέρους τῆς μικροαστικῆς διανόησης, πού *πάντα καί σ' ὅλο τόν κόσμο*, καί ὄχι μονάχα στή Ρωσία, διεισδύει εὐκολότερα ἀπό κάθε ἄλλον στούς κάθε λογῆς παρακοινοβουλευτικούς ὀργανισμούς.

Νά ἔχετε λοιπόν, σύντροφοι, τό θάρος ν' ἀναγνωρίσετε ὅτι ἐμεῖς κάναμε ἀκόμη πάρα πολύ λίγα γι' αὐτόν τόν *πραγματικό* προσανατολισμό τῶν ἐργασιῶν τῆς ὁμάδας, γιά νά τή βοηθήσουμε μέ *ἔργα*. Νά ἔχετε τό θάρος ν' ἀναγνωρίσετε ὅτι *μποροῦμε* νά κάνουμε δέκα φορές περισσότερα σ' αὐτό τό δρόμο, ἄν θά κατορθώσουμε νά δυναμώσουμε τίς ὀργανώσεις μας, νά συσπειρώσουμε τό κόμμα μας, νά τό συνδέσουμε πιό στενά μέ τίς μάζες, νά δημιουργήσουμε κομματικά ὄργανα πού νά ἐπιδροῦν συνεχῶς πάνω στά πλατιά στρώματα τῶν προλετάριων. Νά ποῦ στρέφονται οἱ προσπάθειές μας, νά ποῦ πρέπει νά στρέφονται οἱ προσπάθειες ὅλων ὅσων θέλουν τήν πάλη κατά τοῦ ὀπορτουνισμοῦ στήν πράξη καί ὄχι στά λόγια.

Οἱ ὀτζοβιστές μετάτρεψαν τήν πάλη κατά τοῦ ὀπορτουνισμοῦ τῆς ὁμάδας σέ λογοκοπία, γιατί ἀποστήθισαν τά λόγια, δίχως νά ἔχουν καταλάβει τή διαφορά ἀνάμεσα στήν ἀναρχική καί στή σοσιαλδημοκρατική κριτική τοῦ ὀπορτουνισμοῦ. Πάρτε τούς ἀναρχικούς: αὐτοί ἁρπάζουν συνεχῶς τό κάθε λάθος, τοῦ κάθε σοσιαλδημοκράτη βουλευτῆ, φωνάζουν συνεχῶς ὅτι *ἀκόμη καί* ὁ Μπέμπελ ἔβγαλε κάποτε ἕνα λόγο σχεδόν στό πνεῦμα τοῦ πατριωτισμοῦ, πῆρε κάποτε μιά λαθεμένη θέση στό ζήτημα τοῦ ἀγροτικοῦ προγράμματος κτλ., κ.ο.κ. Καί αὐτό εἶναι ἀλήθεια, ὅτι ἀκόμη καί ὁ Μπέμπελ ἔκανε στήν κοινοβουλευτική του σταδιοδρομία λάθη ὀπορτουνισμοῦ. Μά ποιό εἶναι τό συμ-

πέρασμα πού βγαίνει ἀπό δῶ; Γιά τόν ἀναρχικό τό συμπέρασμα εἶναι ὅτι πρέπει ν' ἀνακαλέσουμε ὅλους τούς ἐργατικούς βουλευτές. Οἱ ἀναρχικοί βρίζουν τούς σοσιαλδημοκράτες βουλευτές, γιά νά ξεκόψουν ἀπ' αὐτούς, βρίζουν, ἐνῶ ἀρνιοῦνται νά δουλέψουν γιά τή διαμόρφωση προλεταριακοῦ κόμματος, προλεταριακῆς πολιτικῆς, προλεταριακῶν βουλευτῶν. Καί, στήν πράξη, ἡ λογοκοπία μετατρέπει τούς ἀναρχικούς στούς πιστότερους συνεργάτες τοῦ ὀπορτουνισμοῦ, στήν ἀντίστροφη ὄψη του.

Γιά τή σοσιαλδημοκρατία τό συμπέρασμα ἀπό τά λάθη εἶναι διαφορετικό. Τό συμπέρασμα εἶναι ὅτι *ἀκόμη καί* ὁ Μπέμπελ δέν μποροῦσε νά γίνει Μπέμπελ δίχως μιά μακρόχρονη κομματική δουλιά γιά τή δημιουργία μιᾶς πραγματικά σοσιαλδημοκρατικῆς ἐκπροσώπησης. Ἄς μή μᾶς λένε: «στήν ὁμάδα μας δέν ὑπάρχουν Μπέμπελ». Δέν γεννιέται κανείς Μπέμπελ, πρέπει νά γίνει Μπέμπελ. Οἱ Μπέμπελ δέν βγαίνουν ἕτοιμοι, ὅπως ἡ Ἀθηνᾶ ἀπό τό κεφάλι τοῦ Δία, μά δημιουργοῦνται ἀπό τό κόμμα καί τήν ἐργατική τάξη. Ὅποιος λέει: ἐμεῖς δέν ἔχουμε Μπέμπελ, αὐτός δέν ξέρει τήν ἱστορία τοῦ γερμανικοῦ κόμματος, αὐτός δέν ξέρει ὅτι ὑπῆρξε ἕνας καιρός, πού, στό καθεστώς τοῦ ἐκτάκτου νόμου, ὁ Αὔγουστος Μπέμπελ ἔκανε ὀπορτουνιστικά λάθη, καί τό κόμμα διόρθωνε αὐτά τά λάθη, τό κόμμα καθοδηγοῦσε τόν Μπέμπελ*.

(γ) «ἡ παραπέρα συμμετοχή τῆς σοσιαλδημοκρατικῆς ὁμάδας στήν Κρατική δούμα... μπορεῖ νά φέρει μονάχα βλάβη στό προλεταριάτο... νά ρίχνει τήν ἀξιοπρέπεια καί τήν ἐπιροή τῆς σοσιαλδημοκρατίας»... Γιά νά ἐξηγήσουμε πῶς σ' αὐτές τίς ἀπροσμέτρητες ὑπερβολές «ἡ ποσότητα περνάει σέ ποιότητα», πῶς ἀπό τήν ἀπροσμέτρητη ὑπερβολή *ξεφυτρώνει* (ἀνεξάρτητα ἀπό τή θέληση καί τή συνείδηση τῶν συντρόφων ὀτζοβιστῶν) ἡ ἀναρχική λογοκοπία, εἶναι ἀρκετό νά ἐπικαλεστοῦμε τίς συζητήσεις τοῦ 1909 γιά τόν προϋπολογισμό, τό λόγο τοῦ Μπελοοῦσοφ. Ἄν *τέτιες* ὁμιλίες τίς θεωρήσουμε «ὅτι φέρνουν βλάβη» καί ὅτι δέν ἀποδείχνουν τή δυνατότητα καί τήν ἀνάγκη τῆς χρησιμοποίησης τοῦ βήματος τῆς Δούμας, τότε ἡ διαφωνία βγαίνει ἔξω ἀπό τά ὅρια τῆς ἐκτίμησης τῆς ὁμιλίας, γίνεται θεμελιακή διαφωνία πάνω στά βασικά ζητήματα τῆς σοσιαλδημοκρατικῆς τακτικῆς.

---

* Σ' αὐτή τή διδακτική ἱστορία καί τήν καταδίκη *ἀπ' αὐτήν* τῶν γερμανικῶν ρευμάτων πού εἶναι συγγενικά πρός τό δικό μας ὀτζοβισμό, ἐλπίζουμε νά σταθοῦμε σέ ἰδιαίτερο ἄρθρο.

...(I) «Ν' ἀρχίσουμε μιά πλατιά ζύμωση... γιά τό σύνθημα "Κάτω ἡ III Κρατική δούμα"»...

Στό φύλ. ἀρ. 39 τῆς ἐφημερίδας «Προλετάρι» εἴπαμε ἤδη πώς αὐτό τό σύνθημα, πού τράβηξε γιά ἕνα ὁρισμένο διάστημα μερικούς ἀντιοτζοβιστές ἐργάτες, *δέν εἶναι σωστό**. Αὐτό εἶναι εἴτε καντέτικο σύνθημα γιά μιά ἐκλογική μεταρύθμιση στίς συνθῆκες τῆς ἀπολυταρχίας, εἴτε ἐπανάληψη ἀποστηθισμένων λέξεων ἀπό ἐκείνη τήν ἐποχή πού οἱ φιλελεύθερες Δοῦμες κάλυπταν τόν ἀντεπαναστατικό τσαρισμό, προσπαθώντας νά ἐμποδίσουν τό λαό νά δεῖ καθαρά τόν πραγματικό του ἐχθρό.

(II) «ν' ἀνακαλέσουμε... τήν ὁμάδα, πράγμα πού θά ὑπογραμμίσει τόσο... τό χαρακτήρα τῆς Δούμας, ὅσο καί τήν ἐπαναστατική τακτική τῆς σοσιαλδημοκρατίας».

Αὐτό εἶναι μιά παράφραση τῆς θέσης τῶν ὀτζοβιστῶν τῆς Μόσχας, πώς ἡ ἀνάκληση τῆς ὁμάδας θά ὑπογραμμίσει ὅτι ἡ ἐπανάσταση δέν ἐνταφιάστηκε. Ἕνα τέτιο συμπέρασμα — θά ἐπαναλάβουμε τά λόγια τοῦ φύλ. ἀρ. 39 τῆς «Προλετάρι» — «ὑπογραμμίζει» μονάχα τόν *ἐνταφιασμό* ἐκείνων τῶν σοσιαλδημοκρατῶν πού εἶναι ἱκανοί νά σκέπτονται μ' ἕνα παρόμοιο τρόπο. Αὐτοί *θάβουν* ἔτσι τόν ἑαυτό τους σάν σοσιαλδημοκράτες, χάνουν τό αἴσθημα τῆς πραγματικά προλεταριακῆς-ἐπαναστατικῆς δουλιᾶς καί γιαυτό σφίγγονται γιά νά βγάλουν ἀπό μέσα τους μιά «ὑπογράμμιση» τῆς ἐπαναστατικῆς φράσης.

(III) «ν' ἀφιερώσουμε ὅλες μας τίς δυνάμεις στήν ὀργάνωση καί τήν προετοιμασία... γιά τόν ἀνοιχτό... ἀγώνα» (καί γιαυτό νά παραιτηθοῦμε ἀπό τό ἀνοιχτό κήρυγμα ἀπό τό βῆμα τῆς Δούμας!)... «καί τήν προπαγάνδα» κτλ.

Τό ὅτι στή σοσιαλδημοκρατία δέν ταιριάζει νά παραιτεῖται ἀπό τήν *προπαγάνδα* ἀπό τό βῆμα τῆς Δούμας, αὐτό οἱ ὀτζοβιστές τό ξέχασαν.

Μᾶς παρουσιάζουν ἐδῶ ἕνα ἐπιχείρημα, πού ἐπαναλαβαίνεται ἀπό μερικούς οὐλτιματιστές: «δέν συμφέρει δά νά ξοδεύουμε δυνάμεις γιά μιά μάταιη δουλιά στή Δούμα, ἐλᾶτε νά χρησιμοποιήσουμε *ὅλες τίς δυνάμεις* πιό παραγωγικά». Αὐτό δέν εἶναι ἐπιχείρημα, μά σοφιστεία πού γεννάει ἀναπόφευκτα — καί πάλι ἀνεξάρτητα ἀπό τή θέληση καί τή συνείδηση τῶν δημιουργῶν της — ἀναρχικά συμπεράσματα. Γιατί οἱ ἀναρχικοί *σ' ὅλες* τίς χῶρες, ὑποδείχνοντας τά λάθη τῶν σοσιαλδημοκρατῶν βουλευτῶν, καλοῦν νά παρατήσουμε «τίς ἀσύμφορες σκοτοῦρες μέ τόν

* Βλ. σέ τοῦτο τόν τόμο, σελ. 296-313. *Η Σύντ.*

ἀστικό κοινοβουλευτισμό» καί νά συγκεντρώσουμε «ὅλες αὐτές τίς δυνάμεις» στήν «ἄμεση δράση» τῆς ὀργάνωσης. Μά αὐτό ὁδηγεῖ στήν ἀποδιοργάνωση καί στήν ὑποκατάσταση τῆς πλατιᾶς καί ὁλόπλευρης δουλιᾶς μέ τό ξεφώνισμα «συνθημάτων» πού εἶναι ἀνίσχυρα, γιατί εἶναι ξεκομμένα. Ἄς φαίνεται στούς ὀτζοβιστές καί στούς οὐλτιματιστές ὅτι τάχα τό ἐπιχείρημα ἐδῶ εἶναι καινούργιο καί ὅτι ἀναφέρεται *μονάχα* στήν ΙΙΙ Δούμα. Δέν εἶναι ἀλήθεια, πρόκειται γιά πανευρωπαϊκό, γιά ἕνα συνηθισμένο *μή* σοσιαλδημοκρατικό ἐπιχείρημα.

Ὥστε λοιπόν, ὁ ὀτζοβισμός καί ὁ οὐλτιματισμός εἶναι γελοιογραφία τοῦ μπολσεβικισμοῦ. Ἀπό ποῦ ὅμως γεννήθηκε αὐτή ἡ γελοιογραφία; Φυσικά, ἀπό τό λαθεμένο ὅλου τοῦ μπολσεβικισμοῦ, θά σπεύσει νά δηλώσει ὁ μενσεβίκος. Ἕνα τέτιο συμπέρασμα, ἀναμφισβήτητα, «συμφέρει» πολύ στούς μενσεβίκους. Κρίμα μόνο πού τά ἀντικειμενικά γεγονότα δέν τό ἐπιβεβαιώνουν, μά τό διαψεύδουν. Αὐτά τά ἀντικειμενικά γεγονότα μᾶς λένε πώς στήν ἀνάπτυξη ὄχι μόνο τοῦ μπολσεβικισμοῦ, μά καί *ὁλόκληρου* τοῦ ρωσικοῦ μαρξισμοῦ *γενικά* ὑπῆρξε μιά περίοδος γελοιογραφιῶν τοῦ μαρξισμοῦ, καί πώς ὁ ρωσικός μαρξισμός δυνάμωσε καί ἀναπτύχθηκε στήν πάλη ἐνάντια σ' αὐτή τήν ἀρώστια ἀνάπτυξης, ἀρώστια ἐπέκτασης τῆς σφαίρας ἐπιροῆς του. Ὁ ρωσικός μαρξισμός γεννήθηκε στίς ἀρχές τῆς ἔνατης δεκαετίας τοῦ περασμένου αἰώνα στά ἔργα μιᾶς ὁμάδας πολιτικῶν προσφύγων (ὁμάδα «Ἀπελευθέρωση τῆς δουλιᾶς»).

Ὡστόσο ὁ μαρξισμός ἔγινε στή Ρωσία ρεῦμα τῆς ρωσικῆς κοινωνικῆς σκέψης καί συστατικό μέρος τοῦ ἐργατικοῦ κινήματος μονάχα ἀπό τά μέσα τῆς τελευταίας δεκαετίας τοῦ περασμένου αἰώνα, ὅταν ἄρχισε τό «κύμα» τῆς μαρξιστικῆς φιλολογίας στή Ρωσία καί τοῦ σοσιαλδημοκρατικοῦ ἐργατικοῦ κινήματος. Καί τί βλέπουμε; Αὐτό τό κύμα κατάληξε σέ *γελοιογραφία τοῦ μαρξισμοῦ* στό πρόσωπο τοῦ στρουβισμοῦ, ἀπό τό ἕνα μέρος, τοῦ ραμποτσεντελισμοῦ καί τοῦ «οἰκονομισμοῦ», ἀπό τό ἄλλο. Ὁ μαρξισμός ἀναπτύχθηκε καί ἄνδρωσε, γιατί δέν ἔκρυβε τίς διαφωνίες, δέν ἔκανε διπλωματία (ὅπως κάνουν διπλωματία οἱ μενσεβίκοι ἀπέναντι στούς Μάσλοφ, Τσερεβάνιν, Κουσκόβα, Προκοπόβιτς, Βαλεντίνοφ, Ἐρμάνσκι καί Σία), μά διεξήγαγε καί ἔφερε σέ αἴσιο πέρας μιά νικηφόρα *ἐκστρατεία* κατά τῆς γελοιογραφίας πού γεννήθηκε ἀπό τίς θλιβερές συνθῆκες τῆς

ρωσικῆς ζωῆς καί ἀπό τήν καμπή στήν ἱστορική ἀνάπτυξη τοῦ σοσιαλισμοῦ στή Ρωσία. Καί ὁ μπολσεβικισμός θ' ἀναπτυχθεῖ καί θά δυναμώσει, ἄν δέν καλύπτει τήν *ἀρχή* τῆς διαστρέβλωσής του μέ μιά γελοιογραφία πού γεννήθηκε ἀπό τίς θλιβερές συνθῆκες τῆς ρωσικῆς ζωῆς καί ἀπό τήν καμπή τῆς ἀντεπαναστατικῆς περιόδου, ἀλλά ἐξηγεῖ ἀνοιχτά στίς μάζες σέ ποιό βάλτο ὁδηγοῦν τήν ὁμάδα καί τό κόμμα οἱ ὀτζοβιστές καί οἱ οὐλτιματιστές.

Παράρτημα στό φύλ. ἀρ. 44
τῆς ἐφημερίδας «Προλετάρι»,
4 (17) τοῦ 'Απρίλη 1909

Δημοσιεύεται σύμφωνα μέ τό
κείμενο τοῦ Παραρτήματος

Η «ΑΡΙΣΤΕΡΟΠΟΙΗΣΗ» ΤΗΣ ΑΣΤΙΚΗΣ ΤΑΞΗΣ ΚΑΙ ΤΑ ΚΑΘΗΚΟΝΤΑ ΤΟΥ ΠΡΟΛΕΤΑΡΙΑΤΟΥ

Τό ζήτημα τῆς «ἀριστεροποίησης» τῆς ἐμποροβιομηχανικῆς ἀστικῆς τάξης ἀπό καιρό πιά δέν βγαίνει ἀπό τίς στῆλες τοῦ νόμιμου τύπου μας. Ἔχει σημειωθεῖ καί ἀναγνωριστεῖ ὅτι ὁ ὀχτωβριστικός τύπος ἀπό καιρό σέ καιρό ἐπιδίδεται τακτικά σέ μουρμουρητά κατά τῆς «ἀγροτικῆς» (διάβαζε φεουδαρχικῆς-τσιφλικάδικης) Δούμας καί κατά τῆς ἀντίστοιχης πολιτικῆς τοῦ τσαρισμοῦ. Ἔχει σημειωθεῖ καί ἀναγνωριστεῖ πώς πολλές καί τοπικές ἐπαγγελματικές καί πανεθνικές ὀργανώσεις τῶν ἐμπόρων καί βιομηχάνων,— ἀρχίζοντας ἀπό τίς ἐπαρχιακές χρηματιστηριακές ἐπιτροπές καί τελειώνοντας μέ τό «Συμβούλιο τῶν συνεδρίων τῶν ἀντιπροσώπων τοῦ ἐμπορίου καί τῆς βιομηχανίας», — ἐκφράζουν ἀκριβῶς τά τελευταῖα χρόνια καί ἰδιαίτερα τόν τελευταῖο καιρό δυσαρέσκεια ἐνάντια στήν τσιφλικάδικη πολιτική. Ἔχει περιγραφεῖ ἡ «συναδέλφωση τῶν ἑκατομμυρίων μέ τήν ἐπιστήμη» στή Μόσχα, μέ ἄλλα λόγια οἱ κλειστές γιά τό κοινό συσκέψεις τῶν πιό μεγάλων καρχαριῶν τῆς Μόσχας καί τῆς Πετρούπολης: τοῦ Κρεστόβνικοφ, τοῦ Γκουζόν, τοῦ Βόλσκι κ. ἄ. μέ τούς καντέτους καθηγητές καί συγγραφεῖς: Μανουῆλοφ, Στροῦβε, Κιζεβέτερ καί Σία. Οὔτε λόγος νά γίνεται ὅτι ὁ φιλελεύθερος τύπος, μέχρι καί τά ὄργανα τῶν μενσεβίκων, πιπιλίζει τό κάθε τέτιο νέο καί διαλαλεῖ σέ χίλιους τόνους τήν ἀναγέννηση καί τήν ἀνακαίνιση τοῦ φιλελευθερισμοῦ.

Ἡ περίφημη «ἀριστεροποίηση» τῆς ἀστικῆς τάξης βρῆκε τήν ἔκφρασή της στά «πολιτικά» μέτρα τῆς τσαρικῆς κυβέρνησης καί στίς ὁμιλίες τῆς Δούμας. Τό προσφιλές πρόσωπο τῶν ρώσων ἐμπόρων — καί παράλληλα παλιός ἀρουραῖος τῆς γραφειοκρατίας — ὁ κ. Τιμιριάζεφ, διορίστηκε ὑπουργός Ἐμπορίου καί Βιομηχανίας. Στίς 13 τοῦ Μάρτη ἔβγαλε στή

Δούμα ἕνα μεγάλο «προγραμματικό» λόγο· οἱ τέτιοι λόγοι τῶν ὑπουργῶν ὀνομάζονται σ' ὅλα τά μαυροεκατονταρχίτικα-ἀστικά καί ἁπλῶς ἀστικά κοινοβούλια τοῦ κόσμου προγραμματικοί λόγοι ἀποκλειστικά καί μόνο «γιά λόγους σοβαροφάνειας». Στήν πράξη, ὁ τσαρικός ὑπουργός δέν παρουσίασε κανένα πρόγραμμα, μά ξεμπέρδεψε, ὅπως συνήθως, μέ φιλόφρονα νεύματα, πού δέν λένε ἀπολύτως τίποτε, πρός τή μεριά τῶν καπιταλιστῶν, καί μέ ἀπειλές πρός τή μεριά τῆς ἐργατικῆς τάξης, συνδυάζοντας, φυσικά, αὐτές τίς ἀπειλές μέ μιά ἐπίσημη-ὑποκριτική ἐκδήλωση «συμπάθειας». Στίς 19 τοῦ Μάρτη οἱ ἀσπασμοί αὐτοί τοῦ ὑπουργοῦ μέ τούς ἀρχηγούς τοῦ κεφαλαίου ἐπαναλήφθηκαν στή Μόσχα, ὅπου ὁ Τιμιριάζεφ καί ὁ Κρεστόβνικοφ ἀντάλλαξαν εὐγενικούς λόγους στή συνεδρίαση τοῦ χρηματιστηριακοῦ συλλόγου τῆς Μόσχας. «Ἡ Ρωσία εἶναι ἄρωστη, ἀλλά μέ τήν κατάλληλη περιποίηση ἡ ἀρώστιά της δέν εἶναι ἐπικίνδυνη καί θά περάσει γρήγορα», εἶπε ὁ Κρεστόβνικοφ, χαιρετίζοντας τόν ἐντιμότατο Τιμιριάζεφ. Καί ὁ Τιμιριάζεφ, εὐχαριστώντας τόν ἐντιμότατο Κρεστόβνικοφ, ἐξέφρασε ἐξονόματος τῆς κυβέρνησης τήν εὐμενή διάθεση νά «περιποιηθεῖ» τήν ἄρωστη μέ τά δοκιμασμένα στολιπινικά μέσα τῆς «μεταβατικῆς περιόδου».

Μπαίνει τό ἐρώτημα: ἀπό ποιά ἀντικειμενικά αἴτια προκαλεῖται αὐτή ἡ «ἀριστεροποίηση» τῆς ἀστικῆς τάξης καί ποιά εἶναι ἡ ταξική της σημασία; Στό περιοδικό «Βοζροζντένιγε»[157] (τεῦχος 1 - 2) ὁ σ. Μάρτοφ μέ μιά ὄχι καί τόσο συνηθισμένη γι' αὐτόν τό συγγραφέα εὐθύτητα καί σαφήνεια ἀπαντάει σ' αὐτά τά ἐρωτήματα σ' ἕνα ἄρθρο πού ἔχει τόν τίτλο: «Ἡ "ἀριστεροποίηση" τῆς ἀστικῆς τάξης». «Ἡ ζωή ἔδειξε, — γράφει, — ὅτι, ἄν ἡ οἰκονομική ἀνάπτυξη ὡρίμασε ἀκριβῶς γιά ἕναν ἀστικό μετασχηματισμό, καί ἡ ἀστική ὅμως τάξη δέν μπορεῖ νά ἀποτελέσει τήν κινητήρια δύναμή του, τότε αὐτό σημαίνει ἁπλῶς ὅτι ἡ κοινωνική ἀνατροπή δέν μπορεῖ νά συντελεστεῖ, ὅσο ἡ παραπέρα ἀνάπτυξη τῆς τάξης αὐτῆς δέν θά τήν ἔχει κάνει κινητήρια δύναμη». Καί σέ ἄλλο μέρος: «Ἐκεῖνοι πού νόμιζαν πώς τό σύνταγμα πού εἶναι τώρα σέ ἰσχύ ἐκφράζει μιά λίγο-πολύ ὀργανική συνένωση τῶν εὐγενῶν καί τῆς ἀστικῆς τάξης, σάν ἐξίσου "ἀντεπαναστατικῶν παραγόντων", αὐτοί μποροῦν νά βλέπουν τά φαινόμενα, σάν κι' αὐτά πού ἀναφέρονται πιό πάνω» (δηλ. τήν «ἀριστεροποίηση» τῆς ἀστικῆς τάξης) «μονάχα σάν ἐπιμέρους ἐπεισόδια, πού δέν βρίσκονται στήν ἀναγκαία σύνδεση μέ τή βασική

κατεύθυνση τῆς κοινωνικῆς ἀνάπτυξης... Αὐτά τά ἀπομονωμένα φαινόμενα μποροῦν νά ἔχουν συμπτωματική σημασία μονάχα στά μάτια ἐκείνων, γιά τούς ὁποίους ἦταν a priori* ἀναμφισβήτητο πώς ἡ πορεία τῆς κοινωνικῆς ἀνάπτυξης ὁδηγεῖ ἀνελέητα τή ρωσική ἀστική τάξη σάν τάξη, σέ μιά ἀπότομη ἀντιπαράθεσή της στό καθεστώς... τῆς 3ης τοῦ 'Ιούνη».

Παραβάλλετε μ' αὐτό τή δήλωση τῆς «Γκόλος Σοτσιάλ-Ντεμοκράτα» ἀρ. φύλ. 12: ...«εἴμαστε ἀλληλέγγυοι καί μέ τήν πρόταση τῶν καυκασίων (δηλ. τῶν Ντάν, 'Αξελρόντ καί Σεμιόνοφ στήν τελευταία συνδιάσκεψη τοῦ ΣΔΕΚΡ) νά μιλᾶμε γιά τή ρωσική μοναρχία ὄχι σάν "ἀστική", μά σάν "πλουτοκρατική", γιατί αὐτή ἡ διόρθωση ἀρνιέται ριζικά τόν ἀνακριβή ἰσχυρισμό τῆς μπολσεβίκικης ἀπόφασης ὅτι τάχα ὁ ρωσικός τσαρισμός ἀρχίζει νά ἐκφράζει τά ταξικά συμφέροντα τῆς ἀστικῆς τάξης».

Μπροστά μας προβάλλει ἐδῶ ὅλη ἡ πολιτική θεωρία τοῦ μενσεβικισμοῦ μας μέ ὅλα τά συμπεράσματά της. Ἄν ἡ ἐπανάστασή μας εἶναι ἀστική, τότε αὐτή δέν μπορεῖ νά συντελεστεῖ, ὅσο ἡ ἀστική τάξη δέν ἔχει γίνει ἡ κινητήρια δύναμή της. Ἡ «ἀριστεροποίηση» τῆς ἀστικῆς τάξης ἀποδείχνει ὅτι αὐτή γίνεται μιά τέτια κινητήρια δύναμη, καί γιά ἀντεπαναστατικότητά της δέν μπορεῖ κάν νά γίνεται λόγος. Ὁ τσαρισμός στή Ρωσία γίνεται πλουτοκρατικός, καί ὄχι ἀστικός. Εἶναι αὐτονόητο πώς ἀπό δῶ ἀπορέει ἡ ὑπεράσπιση τῆς ὀπορτουνιστικῆς τακτικῆς τοῦ ἐργατικοῦ κόμματος στήν ἀστική μας ἐπανάσταση, τῆς τακτικῆς τῆς ὑποστήριξης τῶν φιλελεύθερων ἀπό τό προλεταριάτο σέ ἀντίβαρο πρός ἐκείνη τήν τακτική, ἡ ὁποία ὑποδείχνει στό προλεταριάτο, πού παίρνει μαζί του τήν ἀγροτιά, τόν ἡγετικό ρόλο στήν ἀστική ἐπανάσταση, παρά καί ἐνάντια στίς ταλαντεύσεις καί τίς προδοσίες τοῦ φιλελευθερισμοῦ.

Ἡ μενσεβίκικη τακτική προβάλλει μπροστά μας σάν πλαστογραφία τοῦ μαρξισμοῦ, σάν κάλυψη μέ «μαρξιστικές» λέξεις ἑνός ἀντιμαρξιστικοῦ περιεχομένου. Στή βάση αὐτῆς τῆς τακτικῆς βρίσκεται μιά μέθοδος σκέψης ὄχι μαρξιστῶν, μά φιλελεύθερων, μεταμφιεσμένων σέ μαρξιστές. Γιά νά πειστοῦμε γι' αὐτό, ἀρκεῖ νά ρίξουμε μιά γενική ματιά ἔστω καί μόνο στήν ἱστορία καί τ' ἀποτελέσματα τῆς ἀστικῆς ἐπανάστασης στή Γερμανία. Στή «Νέα 'Εφημερίδα τοῦ Ρήνου» ὁ

* —ἀπό τά πρίν. *Ἡ Σύντ.*

Μάρξ ἔγραφε γιά τίς αἰτίες τῆς ἥττας τῆς ἐπανάστασης τοῦ 1848: «Ἡ μεγαλοαστική τάξη, ἀντεπαναστατική ἀπό τήν ἀρχή, ἔκλεισε μιά ἀμυντική καί ἐπιθετική συμμαχία μέ τήν ἀντίδραση, γιατί φοβόταν τό λαό, δηλ. τούς ἐργάτες καί τή δημοκρατική ἀστική τάξη»[158]. Σ' αὐτή τήν ἄποψη στεκόταν ὁ Μάρξ καί στέκονται ὅλοι οἱ γερμανοί μαρξιστές, σ' ὅ,τι ἀφορᾶ τήν ἐκτίμηση τοῦ 1848 καί τῆς κατοπινῆς τακτικῆς τῆς γερμανικῆς ἀστικῆς τάξης. Ἡ ἀντεπαναστατικότητα τῆς μεγαλοαστικῆς τάξης δέν τήν ἐμπόδιζε νά «ἀριστεροποιεῖται», λογουχάρη, τήν ἐποχή τῆς διένεξης γιά τό σύνταγμα στήν ἕβδομη δεκαετία, μά ὅσο τό προλεταριάτο δέν ἐκδηλωνόταν ἀνεξάρτητα καί ἀποφασιστικά, τόσο ἡ «ἀριστεροποίηση» αὐτή δέν κατάληγε σέ ἐπανάσταση, μά κατάληγε μονάχα σέ μιά συνεσταλμένη ἀντιπολίτευση, πού παρακινοῦσε τή μοναρχία νά γίνεται ὅλο καί περισσότερο ἀστική καί πού δέν κατάστρεψε τή συμμαχία τῆς ἀστικῆς τάξης μέ τούς γιοῦνκερ, δηλ. μέ τούς ἀντιδραστικούς τσιφλικάδες.

Ἔτσι βλέπουν τά πράγματα οἱ μαρξιστές. Ἀντίθετα, οἱ φιλελεύθεροι θεωροῦν ὅτι οἱ ἐργάτες μέ τίς ὑπερβολικές τους διεκδικήσεις, μέ τήν παράλογη ἐπαναστατικότητά τους, μέ τίς ἄκαιρες ἐπιθέσεις τους κατά τοῦ φιλελευθερισμοῦ ἐμπόδισαν τήν ἐπιτυχία τῆς ὑπόθεσης τῆς ἐλευθερίας στή Γερμανία, σπρώχνοντας τούς πιθανούς συμμάχους τους στήν ἀγκαλιά τῆς ἀντίδρασης.

Εἶναι ὁλοφάνερο πώς οἱ μενσεβίκοι μας καλύπτουν μέ μαρξιστικά λόγια τήν πλαστογράφηση τοῦ μαρξισμοῦ, καλύπτουν τό πέρασμά τους *ἀπό* τό μαρξισμό *στό* φιλελευθερισμό.

Καί στή Γαλλία ὕστερα ἀπό τό 1789 καί στή Γερμανία ὕστερα ἀπό τό 1848 ἡ μοναρχία, ἀναμφισβήτητα, ἔκανε «ἀκόμη ἕνα βῆμα στό δρόμο τῆς μετατροπῆς της σέ ἀστική μοναρχία». Εἶναι ἐπίσης ἀναμφισβήτητο ὅτι ἡ ἀστική τάξη, ὕστερα καί ἀπό τίς δυό αὐτές ἐπαναστάσεις, γινόταν ἀντεπαναστατική. Σημαίνει μήπως αὐτό ὅτι ὕστερα ἀπό τό 1789 στή Γαλλία καί ὕστερα ἀπό τό 1848 στή Γερμανία χάθηκε τό ἔδαφος γιά μιά «ἀριστεροποίηση» τῆς ἀστικῆς τάξης καί γιά μιά ἐπόμενη ἀστική ἐπανάσταση; Ὄχι, βέβαια. Ἡ γαλλική ἀστική τάξη, παρά τήν ἀντεπαναστατικότητά της, «ἀριστεροποιοῦνταν», ἄς ποῦμε, τό 1830, καί ἡ γερμανική τό 1863 - 1864. Ὅσο τό προλεταριάτο δέν ἐκδηλωνόταν ἀνεξάρτητα, ὅσο αὐτό δέν κατακτοῦσε ἔστω καί γιά λίγο διάστημα τήν πολιτική ἐξουσία μέ τή βοήθεια τῶν ἐπαναστατικῶν στρωμάτων τῆς ἀστικῆς τά-

ξης, τόσο ἡ «ἀριστεροποίηση» τῆς ἀστικῆς τάξης δέν ὁδηγοῦσε σέ ἐπανάσταση (Γερμανία), μά ὁδηγοῦσε μονάχα σέ παραπέρα βήματα μετατροπῆς τῆς μοναρχίας σέ ἀστική μοναρχία. Ὅσο τό προλεταριάτο ἐκδηλωνόταν ἀνεξάρτητα καί κατακτοῦσε σέ συμμαχία μέ τά ἐπαναστατικά στρώματα τῆς ἀστικῆς τάξης τήν πολιτική ἐξουσία, ἀνατρέποντας τήν παλιά ἐξουσία (ὅπως ἔγινε στή Γαλλία πολλές φορές τό XIX αἰώνα), τόσο ἡ «ἀριστεροποίηση» τῆς ἀστικῆς τάξης γινόταν ὁ πρόλογος μιᾶς νέας ἀστικῆς ἐπανάστασης.

Καί νά πού αὐτό τό ἀλφάβητο τῆς ἱστορίας τό ξέχασαν καί τό διαστρέβλωσαν οἱ μενσεβίκοι μας, περνώντας στήν ἄποψη τῶν φιλελεύθερων: δέν γίνεται στή Ρωσία ἀστική ἐπανάσταση, ὅσο ἡ ἀστική τάξη δέν θά ἔχει γίνει κινητήρια δύναμη! Αὐτό εἶναι ὁλοκληρωτική ἔλλειψη κατανόησης τῆς ἱστορικῆς διαλεκτικῆς καί τῶν διδαγμάτων τοῦ XIX αἰώνα. Ἀντίθετα: δέν γίνεται στή Ρωσία ἀστική ἐπανάσταση, ὅσο τό προλεταριάτο σέ συμμαχία μέ τά ἐπαναστατικά στοιχεῖα τῆς ἀστικῆς τάξης (δηλ. στή χώρα μας μέ τήν ἀγροτιά) δέν θά ἔχει γίνει μιά αὐτοτελής κινητήρια δύναμη, παρά καί ἐνάντια στίς ταλαντεύσεις καί τίς προδοσίες τῆς ἀσταθοῦς καί ἀντεπαναστατικῆς ἀστικῆς τάξης.

Ὁ ρωσικός τσαρισμός, φίλτατοι σ.σ. μενσεβίκοι, ἄρχισε νά μετατρέπεται σέ «πλουτοκρατική» μοναρχία, «*ἄρχισε* νά ἐκφράζει τά ταξικά συμφέροντα τῆς ἀστικῆς τάξης» ὄχι τόν καιρό τοῦ Νικολάου Β΄, ἀλλά τόν καιρό τοῦ Ἀλεξάνδρου Β΄. Μά αὐτός δέν μποροῦσε νά τά ἐκφράσει δίχως μιά αὐτοτελή ταξική *ὀργάνωση* τῆς ἀστικῆς τάξης. Ἡ ἐπανάσταση τοῦ 1905 μᾶς ἀνέβασε σ' ἕνα ἀνώτερο σκαλοπάτι, καί ὁ παλιός ἀγώνας ἀνανεώνεται σέ ἐπίπεδο πιό ἀναπτυγμένων πολιτικῶν σχέσεων. Ἡ ΙΙΙ Δούμα εἶναι μιά πολιτικά διαμορφωμένη, πανεθνική συμμαχία τῶν πολιτικῶν *ὀργανώσεων* τῶν τσιφλικάδων καί τῆς μεγαλοαστικῆς τάξης. Ὁ τσαρισμός κάνει μιά ἀπόπειρα νά ἐκπληρώσει τά ἀντικειμενικά ἀναγκαῖα ἱστορικά καθήκοντα μέ τή βοήθεια *τῶν ὀργανώσεων* αὐτῶν τῶν δυό τάξεων. Θά πετύχει ἄραγε αὐτή ἡ ἀπόπειρά του;

Ὄχι. Ἀποδείχνεται ὅτι ἕνα τέτιο καθῆκον δέν μπορεῖ νά τό ἐκπληρώσει ὄχι μονάχα ὁ πλουτοκρατικός τσαρισμός, πού δέν εἶχε γνωρίσει μιάν ὀργάνωση ἐθνικῆς ἐκπροσώπησης τῶν «ἀνώτερων» τάξεων, μά οὔτε καί ὁ μισοαστικός τσαρισμός μέ τή βοήθεια τῆς μαυροεκατονταρχίτικης- ἀστικῆς Δούμας. Ἡ Δούμα τόν βοηθάει νά ἐκπληρώσει αὐτό τό καθῆκον. Μά αὐτή

ἡ βοήθεια *ἀποδείχνεται* λίγη. Ἡ «ἀριστεροποίηση» τῆς ἀστικῆς τάξης προκαλεῖται ἀκριβῶς ἀπό τό *ἀντικειμενικό* γεγονός ὅτι, παρά τή στολιπινική ἀνακαίνιση τοῦ τσαρισμοῦ, *δέν πετυχαίνεται* ἡ ἐξασφάλιση μιᾶς ἀστικῆς ἐξέλιξης. Ὅπως πρίν τό 1905, τήν ἐποχή τοῦ τσαρισμοῦ πού δέν γνώριζε κανενός εἴδους ἀντιπροσωπευτικούς θεσμούς, ἡ «ἀριστεροποίηση» τῶν τσιφλικάδων καί τῶν προεστῶν τῶν εὐγενῶν ἦταν ἕνα σύμπτωμα τῆς κρίσης πού ὡρίμαζε, ἔτσι καί τό 1909, τήν ἐποχή τοῦ τσαρισμοῦ πού ἔδοσε μιά ἐθνική ἀντιπροσώπευση στούς Κρεστόβνικοφ, ἡ «ἀριστεροποίηση» αὐτῶν τῶν καρχαριῶν εἶναι ἕνα *σύμπτωμα* τοῦ ὅτι «τά ἀντικειμενικά καθήκοντα τῆς ἀστικοδημοκρατικῆς ἐπανάστασης στή Ρωσία παραμένουν ἀνεκπλήρωτα», ὅτι «οἱ *βασικοί* παράγοντες, πού προκάλεσαν τήν ἐπανάσταση τοῦ 1905, ἐξακολουθοῦν νά δροῦν» (ἀπόφαση τῆς συνδιάσκεψης γιά τή σημερινή στιγμή).

Οἱ μενσεβίκοι περιορίζουν τό συλλογισμό τους στό ὅτι ἡ ἐπανάσταση στή χώρα μας εἶναι ἀστική καί ὅτι ἡ ἀστική μας τάξη «ἀριστεροποιεῖται». Μά τό νά περιορίζεται κανείς σ' αὐτό σημαίνει νά μετατρέπει τό μαρξισμό ἀπό «καθοδήγηση γιά δράση» σέ νεκρό γράμμα, σημαίνει νά πλαστογραφεῖ τό μαρξισμό, νά περνᾶ οὐσιαστικά στήν ἄποψη τοῦ φιλελευθερισμοῦ. Εἶναι δυνατή μιά ἀστική ἐπανάσταση, δίχως ἔστω καί μιά ὁλοκληρωτική νίκη τοῦ προλεταριάτου, καί τό ἀποτέλεσμα θά εἶναι μιά ἀργή μετατροπή τῆς παλιᾶς μοναρχίας σέ ἀστική καί σέ ἀστική-ἰμπεριαλιστική (παράδειγμα: ἡ Γερμανία). Εἶναι δυνατή μιά ἀστική ἐπανάσταση μέ μιά σειρά ἀνεξάρτητες ἐξορμήσεις τοῦ προλεταριάτου, πού δίνουν καί ὁλοκληρωτικές νίκες καί βαριές ἧττες, καί τό ἀποτέλεσμα θά εἶναι μιά ἀστική δημοκρατία (παράδειγμα: ἡ Γαλλία).

Μπαίνει τό ἐρώτημα: λύθηκε μήπως ἀπό τή ρωσική ἱστορία τό ζήτημα τοῦ ἑνός ἤ τοῦ ἄλλου δρόμου; Οἱ μενσεβίκοι δέν καταλαβαίνουν αὐτό τό ζήτημα, φοβοῦνται νά τό βάλουν, τό παρακάμπτουν, χωρίς νά συναισθάνονται ὅτι τό νά παρακάμπτει κανείς αὐτό τό ζήτημα σημαίνει στήν πράξη ὅτι στήν πολιτική του γίνεται οὐρά τῆς φιλελεύθερης ἀστικῆς τάξης. Ἐμεῖς ἔχουμε τή γνώμη ὅτι ἡ ρωσική ἱστορία δέν ἔλυσε ἀκόμη αὐτό τό ζήτημα, ὅτι θά τό λύσει ἡ πάλη τῶν τάξεων στά προσεχῆ χρόνια, ὅτι ἡ πρώτη ἐκστρατεία τῆς ἀστικῆς μας ἐπανάστασης (1905 - 1907) ἀπόδειξε ἀδιάψευστα τήν ἀπόλυτη ἀστάθεια καί τήν ἀντεπαναστατικότητα τῆς ἀστικῆς μας τάξης, ἀπόδειξε τήν ἱκανότητα τοῦ προλεταριάτου μας νά εἶναι ὁ

ἡγέτης τῆς νικηφόρας ἐπανάστασης, ἀπόδειξε τήν ἱκανότητα τῶν δημοκρατικῶν μαζῶν τῆς ἀγροτιᾶς νά βοηθήσουν τό προλεταριάτο νά κάνει αὐτή τήν ἐπανάσταση νικηφόρα.

Κι' ἐδῶ συναντοῦμε καί πάλι τήν καθαρά φιλελεύθερη ἄποψη τῶν μενσεβίκων γιά τήν *τρουντοβίκικη* ἀγροτιά μας. Οἱ τρουντοβίκοι εἶναι γεμάτοι ἀπό μικροαστικές οὐτοπίες, ὁ ἀγώνας τους γιά τή γῆ διεξάγεται στό ὄνομα τῶν παράλογων καί ἀντιδραστικῶν συνθημάτων τῆς κοινωνικοποίησης τῆς γῆς ἤ τῆς ἰσοπεδωτικῆς χρησιμοποίησής της, λένε οἱ μενσεβίκοι. «Συνεπῶς», ὁ τρουντοβίκικος ἀγώνας γιά τή γῆ *ἐξασθενεῖ* τόν ἀγώνα γιά τήν ἐλευθερία, ἡ νίκη τῶν τρουντοβίκων θά ἦταν μιά ἀντιδραστική νίκη τοῦ χωριοῦ κατά τῆς πόλης, νά ποῦ καταλήγουν καί οἱ συλλογισμοί τοῦ Μαρτίνοφ στό φύλ. ἀρ. 10-11 τῆς «Γκόλος Σοτσιάλ-Ντεμοκράτα» καί οἱ συλλογισμοί τοῦ Μάρτοφ στή συλλογή «Τό κοινωνικό κίνημα στή Ρωσία στίς ἀρχές τοῦ ΧΧ αἰώνα».

Μιά τέτια ἐκτίμηση τῆς τρουντοβίκικης ἀγροτιᾶς εἶναι ὄχι λιγότερο ἀπαίσια διαστρέβλωση τοῦ μαρξισμοῦ ἀπ' ὅ,τι οἱ συλλογισμοί πού ἀναφέραμε πιό πάνω σχετικά μέ τήν ἀστική ἐπανάσταση. Εἶναι ὁ χειρότερος δογματισμός, ὅταν ὁ μαρξιστής δέν ξέρει νά ξεδιαλύνει τήν *πραγματική* σημασία τῆς ἐπαναστατικῆς πάλης ἐνάντια σ' ὅλη τή σύγχρονη τσιφλικάδικη γαιοκτησία κάτω ἀπό τό περίβλημα τοῦ ναροντνικιστικοῦ *δόγματος*, πού εἶναι πραγματικά παράλογο, χιμαιρικό καί ἀντιδραστικό, ὅταν κρίνεται σάν δόγμα σοσιαλιστικό. Οἱ μενσεβίκοι δείχνουν μιά καταπληκτική στραβομάρα καί ἀκατανοησία τῆς διαλεκτικῆς τοῦ μαρξισμοῦ, ὅταν δέν βλέπουν πώς στίς συνθῆκες ζωῆς τῆς ρωσικῆς ἀγροτιᾶς ἡ ἀστικοδημοκρατική ἐπαναστατικότητά της δέν μπόρεσε ἰδεολογικά νά ἐκφραστεῖ μέ ἄλλο τρόπο, παρά μέ τή μορφή τῆς «πίστης» στήν πανσωτήρια ἐπίδραση τῆς ἰσοπέδωσης στό ζήτημα τῆς γῆς. «Ἐκεῖνο πού εἶναι ψεύτικο ἀπό τυπικά-οἰκονομική ἄποψη, μπορεῖ νά εἶναι ἀλήθεια ἀπό παγκόσμια-ἱστορική ἄποψη»[159],— αὐτά τά λόγια τοῦ Ἔνγκελς ποτέ δέν μπόρεσαν νά τά καταλάβουν οἱ μενσεβίκοι μας πού, ξεσκεπάζοντας τήν *καλπιά* τοῦ ναροντνικιστικοῦ *δόγματος*, σάν σχολαστικοί, ἔκλειναν τά μάτια μπροστά στήν *ἀλήθεια* τῆς σύγχρονης πάλης στή σύγχρονη ἀστική ἐπανάσταση, ἀλήθεια πού ἐκφράζεται μ' αὐτά τά quasi*-σοσιαλιστικά δόγματα.

* —ψευτο. *Ἡ Σύντ.*

Ἐμεῖς ὅμως λέμε: ἀποφασιστική πάλη κατά τῶν quasi-σοσιαλιστικῶν δογμάτων τῶν τρουντοβίκων, τῶν ἐσέρων, τῶν ἐνέσων καί Σίας, καί ἀνοιχτή, σταθερή ἀναγνώριση τῆς *συμμαχίας* τοῦ προλεταριάτου μέ τήν ἐπαναστατική ἀγροτιά στήν *ἀστική* ἐπανάσταση. Ἡ νίκη αὐτῆς τῆς ἐπανάστασης θά διαλύσει σάν καπνό τό δόγμα γιά τήν πανσωτήρια ἐπίδραση τῆς ἰσοπέδωσης στό ζήτημα τῆς γῆς, ἀλλά οἱ μάζες τῆς ἀγροτιᾶς στήν τωρινή πάλη ἐκφράζουν μ' αὐτό τό δόγμα ἀκριβῶς τό πλάτος, τή δύναμη, τήν τόλμη, τόν ἐνθουσιασμό, τήν εἰλικρίνεια καί τό ἀκατανίκητο τῆς ἱστορικῆς τους δράσης, πού ὁδηγεῖ στό ξεκαθάρισμα τῆς Ρωσίας ἀπό ὅλα τά κάθε λογῆς ὑπολείμματα τῆς δουλοπαροικίας.

Ἡ ἀστική τάξη ἀριστεροποιεῖται, κάτω ὁ τρουντοβίκικος οὐτοπισμός, ζήτω ἡ ὑποστήριξη τῆς ἀστικῆς τάξης, συμπεραίνουν οἱ μενσεβίκοι. Ἡ ἀστική τάξη ἀριστεροποιεῖται,—θά ποῦμε ἐμεῖς,—πάει νά πεῖ συσσωρεύεται νέο μπαρούτι στή μπαρουταποθήκη τῆς ρωσικῆς ἐπανάστασης. Ἄν σήμερα οἱ διάφοροι Κρεστόβνικοφ λένε: «Ἡ Ρωσία εἶναι ἄρωστη», αὐτό σημαίνει ὅτι αὔριο θά βγεῖ μπροστά τό σοσιαλιστικό προλεταριάτο πού ὁδηγεῖ πίσω του τή δημοκρατική ἀγροτιά καί θά πεῖ: «ἐμεῖς θά τή γιατρέψουμε!».

«Προλετάρι», ἀρ. φύλ. 44,
8 (21) τοῦ Ἀπρίλη 1909

Δημοσιεύεται σύμφωνα μέ
τό κείμενο τῆς ἐφημερίδας
«Προλετάρι»

ΣΧΕΤΙΚΑ ΜΕ ΤΗ ΣΤΑΣΗ ΤΟΥ ΕΡΓΑΤΙΚΟΥ ΚΟΜΜΑΤΟΣ ΑΠΕΝΑΝΤΙ ΣΤΗ ΘΡΗΣΚΕΙΑ

Ὁ λόγος τοῦ βουλευτῆ Σουρκόφ στήν Κρατική δούμα κατά τή συζήτηση τοῦ προϋπολογισμοῦ τῆς συνόδου καί οἱ συζητήσεις στήν ὁμάδα μας τῆς Δούμας κατά τήν ἐξέταση τοῦ σχεδίου αὐτοῦ τοῦ λόγου, πού δημοσιεύονται παρακάτω, ἀνακίνησαν ἕνα ἐξαιρετικά σοβαρό καί ἐπίκαιρο γιά τή σημερινή ἀκριβῶς περίοδο ζήτημα[160]. Τό ἐνδιαφέρον γιά καθετί πού σχετίζεται μέ τή θρησκεία, ἀναμφισβήτητα, ἀγκάλιασε τώρα πλατιούς κύκλους τῆς «κοινωνίας» καί εἰσχώρησε στίς γραμμές τῶν διανοουμένων πού βρίσκονται κοντά στό ἐργατικό κίνημα, καθώς καί σέ ορισμένους ἐργατικούς κύκλους. Ἡ σοσιαλδημοκρατία ἔχει δίχως ἄλλο τήν ὑποχρέωση νά ἐκθέσει τή στάση της ἀπέναντι στή θρησκεία.

Ἡ σοσιαλδημοκρατία βασίζει ὅλη τήν κοσμοθεωρία της στόν ἐπιστημονικό σοσιαλισμό, δηλ. στό μαρξισμό. Φιλοσοφική βάση τοῦ μαρξισμοῦ, ὅπως δήλωσαν ἐπανειλημμένα καί ὁ Μάρξ καί ὁ Ἔνγκελς, εἶναι ὁ διαλεκτικός ὑλισμός, πού ἀφομοίωσε στό σύνολό τους τίς ἱστορικές παραδόσεις τοῦ ὑλισμοῦ τοῦ XVIII αἰώνα στή Γαλλία καί τοῦ Φόϋερμπαχ (πρῶτο μισό τοῦ XIX αἰώνα) στή Γερμανία, — ἑνός ὑλισμοῦ ἀπόλυτα ἀθεϊστικοῦ, κατηγορηματικά ἐχθρικοῦ ἀπέναντι σέ κάθε θρησκεία. Ὑπενθυμίζουμε ὅτι ὁλόκληρο τό «Ἀντι-Ντύρινγκ» τοῦ Ἔνγκελς, πού τό χειρόγραφό του τό εἶχε διαβάσει ὁ Μάρξ, καταγγέλλει τόν ὑλιστή καί ἀθεϊστή Ντύρινγκ γιά ἀσυνέπεια στόν ὑλισμό του, γιά τό ὅτι ἀφήνει πορτίτσες γιά τή θρησκεία καί τή θρησκευτική φιλοσοφία. Ὑπενθυμίζουμε ὅτι στό ἔργο του γιά τό Λουδοβίκο Φόϋερμπαχ, ὁ Ἔνγκελς τόν κατηγορεῖ ὅτι ἀγωνίστηκε κατά τῆς θρησκείας μέ σκοπό ὄχι τήν ἐκμηδένισή της, μά τήν ἀνακαίνισή της, τή δημιουργία μιᾶς νέας, «ἀνώτερης» θρησκείας κτλ. Ἡ θρησκεία εἶναι τό ὄπιο τοῦ λαοῦ, αὐτό τό ἀπόφθεγμα τοῦ Μάρξ

εἶναι ὁ ἀκρογωνιαῖος λίθος ὅλης τῆς κοσμοθεωρίας τοῦ μαρξισμοῦ στό ζήτημα τῆς θρησκείας [161]. Ὁ μαρξισμός ὅλες τίς σύγχρονες θρησκεῖες καί ἐκκλησίες, ὅλες τίς κάθε λογῆς θρησκευτικές ὀργανώσεις τίς βλέπει πάντα σάν ὄργανα τῆς ἀστικῆς ἀντίδρασης, πού χρησιμεύουν γιά τήν ὑπεράσπιση τῆς ἐκμετάλλευσης καί τήν ἀποχαύνωση τῆς ἐργατικῆς τάξης.

Καί ταυτόχρονα, ὅμως, ὁ Ἔνγκελς καταδίκασε ἐπανειλημμένα τίς ἀπόπειρες ἐκείνων πού ἤθελαν νά εἶναι «πιό ἀριστεροί» ἤ «πιό ἐπαναστάτες» ἀπό τή σοσιαλδημοκρατία, νά μπάσουν στό πρόγραμμα τοῦ ἐργατικοῦ κόμματος μιά ἄμεση ἀναγνώριση τοῦ ἀθεϊσμοῦ μέ τήν ἔννοια τῆς κήρυξης πολέμου κατά τῆς θρησκείας. Τό 1874, ὁ Ἔνγκελς μιλώντας γιά τό περίφημο μανιφέστο τῶν φυγάδων τῆς Κομμούνας, τῶν μπλανκιστῶν, πού ζοῦσαν σάν πολιτικοί πρόσφυγες στό Λονδίνο, χαρακτηρίζει σάν ἀνοησία τή θορυβώδη κήρυξη πολέμου ἀπό μέρους τους κατά τῆς θρησκείας, καί δηλώνει ὅτι μιά τέτια κήρυξη πολέμου εἶναι ὁ καλύτερος τρόπος νά ζωντανέψει τό ἐνδιαφέρον πρός τή θρησκεία καί νά δυσκολευτεῖ ἡ πραγματική ἀπονέκρωση τῆς θρησκείας. Ὁ Ἔνγκελς κατηγορεῖ τούς μπλανκιστές ὅτι δέν μποροῦν νά καταλάβουν πώς μονάχα ἡ ταξική πάλη τῶν ἐργατικῶν μαζῶν, πού τραβᾶ ὁλόπλευρα τά πιό πλατιά στρώματα τοῦ προλεταριάτου στή συνειδητή καί ἐπαναστατική κοινωνική *πρακτική*, εἶναι σέ θέση ν' ἀπελευθερώσει στήν πράξη τίς καταπιεζόμενες μάζες ἀπό τό ζυγό τῆς θρησκείας, ἐνῶ ἡ ἀνακήρυξη σέ πολιτικό καθῆκον τοῦ ἐργατικοῦ κόμματος τοῦ πολέμου κατά τῆς θρησκείας εἶναι ἀναρχική λογοκοπία [162]. Καί τό 1877 στό «Ἀντι-Ντύρινγκ», ὁ Ἔνγκελς κτυπώντας ἀμείλικτα τίς παραμικρότερες παραχωρήσεις πού κάνει ὁ φιλόσοφος Ντύρινγκ στόν ἰδεαλισμό καί στή θρησκεία, καταδικάζει ὄχι λιγότερο ἀποφασιστικά τή δῆθεν ἐπαναστατική ἰδέα τοῦ Ντύρινγκ γιά ἀπαγόρευση τῆς θρησκείας στή σοσιαλιστική κοινωνία. Τό νά κηρύσσεις ἕνα τέτιο πόλεμο κατά τῆς θρησκείας σημαίνει — λέει ὁ Ἔνγκελς — «νά γίνεσαι πιό βισμαρκικός ἀπό τόν ἴδιο τό Βίσμαρκ», δηλ. νά ἐπαναλαβαίνεις τήν κουταμάρα τῆς πάλης τοῦ Βίσμαρκ ἐνάντια στούς κληρικόφρονες (ἡ περιβόητη «πάλη ὑπέρ τοῦ πολιτισμοῦ», Kulturkampf, δηλ. ἡ πάλη τοῦ Βίσμαρκ στήν 8η δεκαετία τοῦ περασμένου αἰώνα ἐνάντια στό γερμανικό κόμμα τῶν καθολικῶν, τό κόμμα τοῦ «κέντρου», μέ ἀστυνομικές διώξεις τοῦ καθολικισμοῦ). Μ' αὐτή τήν πάλη ὁ Βίσμαρκ τό μόνο πού ἔκανε ἦταν νά *δυναμώσει* τή μαχητική κληρικοφροσύνη τῶν καθολικῶν, νά βλάψει τήν ὑπόθεση τοῦ πραγματικοῦ

πολιτισμοῦ, γιατί πρόβαλε σέ πρώτη μοίρα τίς θρησκευτικές διαιρέσεις ἀντί τίς πολιτικές, τράβηξε τήν προσοχή μερικῶν στρωμάτων τῆς ἐργατικῆς τάξης καί τῆς δημοκρατίας ἀπό τά ἐπιτακτικά καθήκοντα τῆς ταξικῆς καί ἐπαναστατικῆς πάλης πρός τήν κατεύθυνση τῆς πιό ἐπιφανειακῆς καί ἀστικά ἀπατηλῆς ἀντικληρικοφροσύνης. Ὁ Ἔνγκελς κατηγορώντας τόν Ντύρινγκ πού ἤθελε νά εἶναι ὑπερεπαναστάτης, ὅτι θέλει νά ἐπαναλάβει μέ ἄλλη μορφή τήν ἴδια ἐκείνη κουταμάρα τοῦ Βίσμαρκ, ἀπαιτοῦσε ἀπό τό ἐργατικό κόμμα νά εἶναι ἱκανό νά δουλεύει ὑπομονητικά γιά τό ἔργο τῆς ὀργάνωσης καί τῆς διαφώτισης τοῦ προλεταριάτου, ἔργο πού ὁδηγεῖ στήν ἀπονέκρωση τῆς θρησκείας, καί ὄχι νά ρίχνεται στούς τυχοδιωκτισμούς ἑνός πολιτικοῦ πολέμου κατά τῆς θρησκείας [163]. Αὐτή ἡ ἄποψη μπῆκε στή σάρκα καί στό αἷμα τῆς γερμανικῆς σοσιαλδημοκρατίας, πού τάχθηκε, λογουχάρη, ὑπέρ τῆς ἐλευθερίας τῶν ἰησουϊτῶν, ὑπέρ τῆς ἀνοχῆς τους στή Γερμανία, ὑπέρ τῆς κατάργησης τῶν κάθε εἴδους μέτρων ἀστυνομικῆς πάλης ἐνάντια στή μιά ἤ στήν ἄλλη θρησκεία. Ἡ «ἀνακήρυξη τῆς θρησκείας σέ ἰδιωτική ὑπόθεση», αὐτό τό περίφημο σημεῖο τοῦ προγράμματος τῆς Ἐρφούρτης (1891), κατοχύρωσε τήν παραπάνω πολιτική τακτική τῆς σοσιαλδημοκρατίας.

Αὐτή ἡ τακτική πρόλαβε τώρα κιόλας νά γίνει ρουτίνα, πρόλαβε νά γεννήσει μιά νέα διαστρέβλωση τοῦ μαρξισμοῦ πρός τήν ἀντίθετη πλευρά, πρός τήν πλευρά τοῦ ὀπορτουνισμοῦ. Τή θέση τοῦ προγράμματος τῆς Ἐρφούρτης ἄρχισαν νά τήν ἑρμηνεύουν μέ τήν ἔννοια ὅτι ἐμεῖς, οἱ σοσιαλδημοκράτες, τό κόμμα μας *θεωρεῖ* τή θρησκεία ἰδιωτική ὑπόθεση, ὅτι γιά μᾶς, σάν σοσιαλδημοκράτες, γιά μᾶς, σάν κόμμα, ἡ θρησκεία εἶναι ἰδιωτική ὑπόθεση. Ὁ Ἔνγκελς χωρίς ν' ἀρχίσει ἀνοιχτή πολεμική ἐνάντια σ' αὐτή τήν ὀπορτουνιστική ἄποψη, στήν τελευταία δεκαετία τοῦ περασμένου αἰώνα θεώρησε ἀπαραίτητο νά ταχθεῖ ἀποφασιστικά ἐνάντιά της ὄχι μέ μορφή πολεμικῆς, μά μέ θετική μορφή. Συγκεκριμένα: ὁ Ἔνγκελς τό ἔκανε αὐτό μέ τή μορφή μιᾶς δήλωσης, πού σκόπιμα τήν ὑπογράμμισε, ὅτι ἡ σοσιαλδημοκρατία θεωρεῖ τή θρησκεία ἰδιωτική ὑπόθεση *σέ σχέση μέ τό κράτος*, μά κάθε ἄλλο παρά σέ σχέση μέ τόν ἑαυτό της, σέ σχέση μέ τό μαρξισμό, σέ σχέση μέ τό ἐργατικό κόμμα [164].

Αὐτή εἶναι ἡ ἐξωτερική πλευρά τῆς ἱστορίας τῶν θέσεων τοῦ Μάρξ καί τοῦ Ἔνγκελς στό ζήτημα τῆς θρησκείας. Γιά ἐκείνους πού ἀσχολοῦνται ἐπιπόλαια μέ τό μαρξισμό, γιά ἐκείνους πού δέν ξέρουν ἤ δέν θέλουν νά σκέπτονται, ἡ ἱστορία αὐτή εἶναι

ἕνα κουβάρι παράλογων ἀντιφάσεων καί ταλαντεύσεων τοῦ μαρξισμοῦ: ἕνα εἶδος, λένε, σαλάτας ἀπό «συνεπή» ἀθεϊσμό καί ἀπό «χατηράκια» πρός τή θρησκεία, ἕνα εἶδος ταλάντευσης «χωρίς ἀρχές» ἀνάμεσα στόν ἐ-ἐ-ἐπαναστατικό πόλεμο κατά τοῦ θεοῦ καί στή φοβιτσιάρικη ἐπιθυμία νά «προσαρμοστοῦμε» στούς ἐργάτες πού πιστεύουν, στό φόβο μή τούς τρομάξουμε κτλ. κτλ. Στή φιλολογία τῶν ἀναρχικῶν λογοκόπων μπορεῖ κανείς νά βρεῖ ὄχι λίγα ξεσπαθώματα αὐτοῦ τοῦ εἴδους ἐνάντια στό μαρξισμό.

Μά ὅποιος εἶναι λίγο-πολύ ἱκανός ν' ἀσχοληθεῖ σοβαρά μέ τό μαρξισμό, νά ἐμβαθύνει στίς φιλοσοφικές βάσεις του καί στήν πείρα τῆς διεθνοῦς σοσιαλδημοκρατίας, αὐτός εὔκολα θά δεῖ ὅτι ἡ τακτική τοῦ μαρξισμοῦ ἀπέναντι στή θρησκεία εἶναι βαθιά συνεπής καί μελετημένη ἀπό τόν Μάρξ καί τόν Ἔνγκελς, ὅτι αὐτό πού οἱ ἐρασιτέχνες ἤ οἱ ἀμόρφωτοι θεωροῦν ταλαντεύσεις εἶναι ἄμεσο καί ἀναπόφευκτο συμπέρασμα πού βγαίνει ἀπό τό διαλεκτικό ὑλισμό. Θά ἦταν μεγάλο λάθος νά νομίζουμε πώς ἡ φαινομενική «μετριοπάθεια» τοῦ μαρξισμοῦ ἀπέναντι στή θρησκεία ἐξηγεῖται μέ τούς λεγόμενους λόγους «τακτικῆς» μέ τήν ἔννοια τῆς ἐπιθυμίας «νά μήν τούς τρομάξουμε» κτλ. Ἀντίθετα, ἡ πολιτική γραμμή τοῦ μαρξισμοῦ καί σ' αὐτό τό ζήτημα συνδέεται ἀδιάρηκτα μέ τίς φιλοσοφικές του βάσεις.

Ὁ μαρξισμός εἶναι ὑλισμός. Σάν τέτιος εἶναι ἐξίσου ἀμείλικτα ἐχθρικός πρός τή θρησκεία, ὅσο καί ὁ ὑλισμός τῶν ἐγκυκλοπαιδιστῶν τοῦ XVIII αἰώνα ἤ ὁ ὑλισμός τοῦ Φόϋερμπαχ. Αὐτό εἶναι ἀναμφισβήτητο. Μά ὁ διαλεκτικός ὑλισμός τοῦ Μάρξ καί τοῦ Ἔνγκελς προχωρεῖ πιό πέρα ἀπό τούς ἐγκυκλοπαιδιστές καί τόν Φόϋερμπαχ, ἐφαρμόζοντας τήν ὑλιστική φιλοσοφία στόν τομέα τῆς ἱστορίας, στόν τομέα τῶν κοινωνικῶν ἐπιστημῶν. Πρέπει ν' ἀγωνιζόμαστε κατά τῆς θρησκείας. Αὐτό εἶναι τό ἀλφάβητο *ὅλου* τοῦ ὑλισμοῦ καί, συνεπῶς, καί τοῦ μαρξισμοῦ. Μά ὁ μαρξισμός δέν εἶναι ὑλισμός πού σταμάτησε στό ἀλφάβητο. Ὁ μαρξισμός προχωρεῖ πιό πέρα. Ὁ μαρξισμός λέει: πρέπει *νά ξέρουμε* ν' ἀγωνιζόμαστε κατά τῆς θρησκείας, καί γι' αὐτό πρέπει νά ἐξηγήσουμε *ὑλιστικά* τήν πηγή τῆς πίστης καί τῆς θρησκείας μέσα στίς μάζες. Τήν πάλη κατά τῆς θρησκείας δέν μποροῦμε νά τήν περιορίζουμε σ' ἕνα ἀφηρημένο ἰδεολογικό κήρυγμα, δέν μποροῦμε νά τήν ἀνάγουμε σ' ἕνα τέτιο κήρυγμα. Τήν πάλη αὐτή πρέπει νά τή συνδέσουμε μέ τή συγκεκριμένη πρακτική τοῦ ταξικοῦ κινήματος πού ἀποβλέπει στήν ἐξάλειψη τῶν κοινωνικῶν ριζῶν τῆς θρησκείας. Γιατί διατηρεῖται ἡ θρη-

σκεία στά καθυστερημένα στρώματα τοῦ προλεταριάτου τῆς πόλης, στά πλατιά στρώματα τοῦ μισοπρολεταριάτου, καθώς καί στή μάζα τῆς ἀγροτιᾶς; Ἐξαιτίας τῆς ἀμορφωσιᾶς τοῦ λαοῦ, ἀπαντάει ὁ ἀστός προοδευτικός, ὁ ριζοσπάστης ἤ ὁ ἀστός ὑλιστής. Συνεπῶς, κάτω ἡ θρησκεία, ζήτω ὁ ἀθεϊσμός, ἡ διάδοση τῶν ἀθεϊστικῶν ἀντιλήψεων εἶναι τό κυριότερό μας καθῆκον. Ὁ μαρξιστής λέει: Δέν εἶναι ἀλήθεια. Μιά τέτια ἄποψη εἶναι ἐπιφανειακή, ἀστικά περιορισμένη πολιτιστική προπαγάνδα. Μιά τέτια ἄποψη δέν ἐξηγεῖ τίς ρίζες τῆς θρησκείας ἀρκετά βαθιά, ὑλιστικά, ἀλλά ἰδεαλιστικά. Στίς σύγχρονες καπιταλιστικές χῶρες οἱ ρίζες αὐτές εἶναι κυρίως *κοινωνικές*. Ἡ κοινωνική ἐξάρτηση τῶν ἐργαζόμενων μαζῶν, ἡ καταφανής ἀπόλυτη ἀδυναμία τους μπροστά στίς τυφλές δυνάμεις τοῦ καπιταλισμοῦ, πού προξενεῖ κάθε μέρα καί κάθε ὥρα χίλιες φορές φρικτότερα βάσανα, ἀγριότερα μαρτύρια στούς ἁπλούς ἀνθρώπους τῆς δουλιᾶς ἀπ' ὅ,τι ὁποιαδήποτε ἔκτακτα γεγονότα, ὅπως πόλεμοι, σεισμοί κτλ., νά ποῦ βρίσκεται ἡ βαθύτερη σύγχρονη ρίζα τῆς θρησκείας. «Ὁ φόβος δημιούργησε τούς θεούς». Ὁ φόβος μπροστά στήν τυφλή δύναμη τοῦ κεφαλαίου, πού εἶναι τυφλή γιατί δέν μπορεῖ νά προβλεφτεῖ ἀπό τίς μάζες τοῦ λαοῦ, πού στό κάθε βῆμα τῆς ζωῆς τοῦ προλετάριου καί τοῦ μικρονοικοκύρη ἡ δύναμη αὐτή ἀπειλεῖ νά τοῦ φέρει καί τοῦ φέρνει τήν «ξαφνική», τήν «ἀναπάντεχη», τήν «τυχαία» καταστροφή, τόν ὄλεθρο, τή μετατροπή του σέ ζητιάνο, σέ πάουπερ, σέ πόρνη, τό θάνατο ἀπό τήν πείνα, νά ἡ *ρίζα* τῆς σύγχρονης θρησκείας πού πρίν ἀπ' ὅλα καί πάνω ἀπ' ὅλα πρέπει νά ἔχει ὑπόψη του ὁ ὑλιστής, ἄν δέν θέλει νά παραμείνει ὑλιστής τοῦ νηπιαγωγείου. Κανένα διαφωτιστικό βιβλίο δέν πρόκειται νά ξεριζώσει τή θρησκεία ἀπό τίς μάζες πού καταπιέζονται ἀπό τό καπιταλιστικό κάτεργο καί πού ἐξαρτιῶνται ἀπό τίς τυφλές καταστροφικές δυνάμεις τοῦ καπιταλισμοῦ, ὅσο αὐτές οἱ μάζες δέν θά μάθουν μόνες τους ν' ἀγωνίζονται ἑνωμένες, ὀργανωμένα, συστηματικά, συνειδητά ἐνάντια σ' αὐτή τή *ρίζα* τῆς θρησκείας, ἐνάντια στήν *κυριαρχία τοῦ κεφαλαίου* σ' ὅλες τίς μορφές.

Μήπως ἀπό δῶ βγαίνει ὅτι τό διαφωτιστικό βιβλίο κατά τῆς θρησκείας εἶναι βλαβερό ἤ περιττό; Ὄχι. Ἀπό δῶ δέν βγαίνει καθόλου ἕνα τέτιο πράγμα. Ἀπό δῶ βγαίνει ὅτι ἡ ἀθεϊστική προπαγάνδα τῆς σοσιαλδημοκρατίας πρέπει νά *ὑποτάσσεται* στό βασικό της καθῆκον: τήν ἀνάπτυξη τῆς ταξικῆς πάλης τῶν ἐκμεταλλευόμενων *μαζῶν* κατά τῶν ἐκμεταλλευτῶν.

Ἕνας ἄνθρωπος πού δέν ἔχει μελετήσει βαθιά τίς βάσεις τοῦ

διαλεκτικοῦ ὑλισμοῦ, δηλ. τῆς φιλοσοφίας τοῦ Μάρξ καί τοῦ Ἔνγκελς, μπορεῖ νά μήν καταλάβει (ἤ τουλάχιστο, νά μήν καταλάβει ἀμέσως) αὐτή τή θέση. Πῶς γίνεται αὐτό; Νά ὑποτάξουμε τήν ἰδεολογική προπαγάνδα, τό κήρυγμα ὁρισμένων ἰδεῶν, τήν πάλη ἐνάντια σ' αὐτό τόν ἐχθρό τοῦ πολιτισμοῦ καί τῆς προόδου, πού διατηρεῖται χιλιετηρίδες (δηλ. ἐνάντια στή θρησκεία), στήν ταξική πάλη, δηλ. στήν πάλη γιά συγκεκριμένους πρακτικούς σκοπούς στόν οἰκονομικό καί πολιτικό τομέα;

Μιά τέτια ἀντίρηση ἀνήκει στίς συνηθισμένες ἀντιρήσεις κατά τοῦ μαρξισμοῦ, καί εἶναι δεῖγμα ἀπόλυτης ἄγνοιας τῆς διαλεκτικῆς τοῦ Μάρξ. Ἡ ἀντίφαση πού ἐνοχλεῖ ὅσους ἔχουν τέτιου εἴδους ἀντιρήσεις εἶναι μιά ζωντανή ἀντίφαση τῆς ζωντανῆς ζωῆς, δηλ. μιά διαλεκτική, κι' ὄχι φραστική, ὄχι ἐπινοημένη ἀντίφαση. Τό νά χωρίζουμε μ' ἕνα ἀπόλυτο, ἀδιαπέραστο σύνορο τή θεωρητική προπαγάνδα τοῦ ἀθεϊσμοῦ, δηλ. τήν ἐκμηδένιση τῶν θρησκευτικῶν πεποιθήσεων σέ ὁρισμένα στρώματα τοῦ προλεταριάτου, καί τήν ἐπιτυχία, τήν πορεία, τίς συνθῆκες τῆς ταξικῆς πάλης αὐτῶν τῶν στρωμάτων, σημαίνει ὅτι δέν σκεπτόμαστε διαλεκτικά, ὅτι μετατρέπουμε σέ ἀπόλυτο σύνορο ἐκεῖνο πού εἶναι κινητό, σχετικό σύνορο, σημαίνει ὅτι διασποῦμε βίαια ἐκεῖνο πού συνδέεται ἀδιάσπαστα στή ζωντανή πραγματικότητα. Ἄς πάρουμε ἕνα παράδειγμα. Τό προλεταριάτο μιᾶς δοσμένης περιοχῆς καί ἑνός δοσμένου κλάδου τῆς βιομηχανίας ἀποτελεῖται, ἄς ὑποθέσουμε, ἀπό ἕνα πρωτοπόρο στρῶμα ἀρκετά συνειδητῶν σοσιαλδημοκρατῶν πού, ἐννοεῖται, εἶναι ἀθεϊστές, καί ἀπό ἀρκετά καθυστερημένους, συνδεμένους ἀκόμη μέ τό χωριό καί τήν ἀγροτιά ἐργάτες πού πιστεύουν στό θεό, πηγαίνουν στήν ἐκκλησία ἤ ἀκόμη βρίσκονται καί κάτω ἀπό τήν ἄμεση ἐπιροή τοῦ τοπικοῦ παπᾶ πού ἱδρύει, ἄς ὑποθέσουμε, μιά χριστιανική ἐργατική ἕνωση. Ἄς ὑποθέσουμε, σέ συνέχεια, πώς ἡ οἰκονομική πάλη σ' αὐτόν τόν τόπο ὁδήγησε σέ ἀπεργία. Γιά τό μαρξιστή εἶναι ὑποχρεωτικό νά βάλει σέ πρώτη μοίρα τήν ἐπιτυχία τοῦ ἀπεργιακοῦ κινήματος, εἶναι ὑποχρεωτικό ν' ἀντιδράσει ἀποφασιστικά στό χωρισμό τῶν ἐργατῶν σ' αὐτή τήν πάλη σέ ἀθεϊστές καί χριστιανούς, νά παλαίψει ἀποφασιστικά ἐνάντια σ' αὐτό τό χωρισμό. Τό ἀθεϊστικό κήρυγμα μπορεῖ νά εἶναι κάτω ἀπ' αὐτούς τούς ὅρους καί περιττό καί βλαβερό, ὄχι ἀπό τήν ἄποψη τῶν στενοκέφαλων ὑπολογισμῶν νά μήν τρομάξουν τά καθυστερημένα στρώματα, νά μή χάσουμε τήν ψῆφο στίς ἐκλογές κτλ., μά ἀπό τήν ἄποψη τῆς πραγματικῆς προόδου τῆς ταξικῆς πάλης, πού στίς συνθῆκες τῆς σύγχρονης

καπιταλιστικῆς κοινωνίας ὁδηγεῖ ἑκατό φορές καλύτερα τούς χριστιανούς ἐργάτες στή σοσιαλδημοκρατία καί στόν ἀθεϊσμό παρά τό σκέτο ἀθεϊστικό κήρυγμα. Ὁ κήρυκας τοῦ ἀθεϊσμοῦ σέ μιά τέτια στιγμή καί κάτω ἀπ' αὐτές τίς συνθῆκες θά ἔπαιζε μονάχα τό *παιχνίδι* τοῦ παπᾶ καί τῶν παπάδων, πού τίποτε δέν ἐπιθυμοῦν τόσο, ὅσο τήν ἀντικατάσταση τοῦ χωρισμοῦ τῶν ἐργατῶν μέ βάση τή συμμετοχή στήν ἀπεργία, μέ τό χωρισμό τους μέ βάση τήν πίστη στό θεό. Ὁ ἀναρχικός, κηρύσσοντας μέ κάθε τρόπο καί μέσο τόν πόλεμο κατά τοῦ θεοῦ, στήν πράξη θά βοηθοῦσε τούς παπάδες καί τήν ἀστική τάξη (ὅπως καί πάντα οἱ ἀναρχικοί *στήν πράξη* βοηθοῦν τήν ἀστική τάξη). Ὁ μαρξιστής πρέπει νά εἶναι ὑλιστής, δηλ. ἐχθρός τῆς θρησκείας, μά ὑλιστής διαλεκτικός, δηλ. πού βάζει τό ζήτημα τῆς πάλης κατά τῆς θρησκείας ὄχι ἀφηρημένα, ὄχι στή βάση ἑνός ἀφηρημένου, καθαρά θεωρητικοῦ, πάντα ἀναλλοίωτου κηρύγματος, μά συγκεκριμένα, στή βάση τῆς ταξικῆς πάλης πού διεξάγεται *στήν πράξη* καί πού διαπαιδαγωγεῖ τίς μάζες περισσότερο ἀπ' ὅλα καί καλύτερα ἀπ' ὅλα. Ὁ μαρξιστής πρέπει νά ξέρει νά ὑπολογίζει ὅλες τίς συγκεκριμένες συνθῆκες, νά βρίσκει πάντα τό σύνορο ἀνάμεσα στόν ἀναρχισμό καί στόν ὀπορτουνισμό (αὐτό τό σύνορο εἶναι σχετικό, κινητό, μεταβλητό, ὅμως ὑπάρχει), νά μήν πέφτει οὔτε στόν ἀφηρημένο, φραστικό, στήν πράξη κούφιο «ἐπαναστατισμό» τοῦ ἀναρχικοῦ, οὔτε στή στενοκεφαλιά καί στόν ὀπορτουνισμό τοῦ μικροαστοῦ ἤ τοῦ φιλελεύθερου διανοουμένου πού φοβᾶται τήν πάλη μέ τή θρησκεία, ξεχνάει αὐτό τό καθῆκον του, συμβιβάζεται μέ τήν πίστη στό θεό, καθοδηγεῖται ὄχι ἀπό τά συμφέροντα τῆς ταξικῆς πάλης, μά ἀπό ἕνα μικροπρεπή, μίζερο μικροϋπολογισμό: νά μήν στενοχωρήσει, νά μήν ἀποδιώξει, νά μήν τρομάξει, καί ἀπό τόν πάνσοφο κανόνα: «ζῆσε καί ἄσε καί τούς ἄλλους νά ζοῦν» κτλ. κτλ.

Ἀπ' αὐτήν τήν ἄποψη πρέπει νά λύνουμε ὅλα τά ἐπιμέρους ζητήματα πού ἀφοροῦν τή στάση τῆς σοσιαλδημοκρατίας ἀπέναντι στή θρησκεία. Λογουχάρη, συχνά προβάλλεται τό ἐρώτημα, ἄν μπορεῖ ἕνας παπάς νά εἶναι μέλος τοῦ σοσιαλδημοκρατικοῦ κόμματος, καί συνήθως ἀπαντοῦν σ' αὐτό τό ἐρώτημα χωρίς κανενός εἴδους ἐπιφυλάξεις καταφατικά, προβάλλοντας σάν ἐπιχείρημα τήν πείρα τῶν εὐρωπαϊκῶν σοσιαλδημοκρατικῶν κομμάτων. Ἀλλά αὐτή ἡ πείρα γεννήθηκε ὄχι μονάχα ἀπό τήν ἐφαρμογή τῆς θεωρίας τοῦ μαρξισμοῦ στό ἐργατικό κίνημα, μά καί ἀπό τίς εἰδικές ἱστορικές συνθῆκες τῆς Δύσης, πού δέν ὑπάρχουν στή Ρωσία (θά μιλήσουμε παρακάτω γι' αὐτές τίς

συνθῆκες), ἔτσι πού ἡ δίχως ὅρους καταφατική ἀπάντηση ἐδῶ δέν εἶναι σωστή. Δέν ἐπιτρέπεται μιά γιά πάντα καί γιά ὅλες τίς συνθῆκες νά δηλώσουμε ὅτι οἱ παπάδες δέν μποροῦν νά εἶναι μέλη τοῦ σοσιαλδημοκρατικοῦ κόμματος, ἀλλά καί δέν ἐπιτρέπεται μιά γιά πάντα νά προβάλουμε καί τόν ἀντίστροφο κανόνα. Ἄν ὁ παπάς ἔρχεται σέ μᾶς γιά μιά ἀπό κοινοῦ πολιτική δουλιά καί ἐκπληρώνει εὐσυνείδητα τήν κομματική δουλιά, χωρίς νά δρᾶ ἐνάντια στό πρόγραμμα τοῦ κόμματος, μποροῦμε νά τόν δεχτοῦμε στίς γραμμές τῆς σοσιαλδημοκρατίας, γιατί ἡ ἀντίφαση τοῦ πνεύματος καί τῶν βάσεων τοῦ προγράμματός μας μέ τίς θρησκευτικές πεποιθήσεις τοῦ παπᾶ θά μποροῦσε νά παραμείνει κάτω ἀπ᾿ αὐτές τίς συνθῆκες μιά ἀντίφαση πού ἀφορᾶ μονάχα αὐτόν, προσωπικά αὐτόν, καί ἡ πολιτική ὀργάνωση δέν μπορεῖ νά ὑποβάλλει τά μέλη της σέ ἐξετάσεις γιά τό ἄν δέν ὑπάρχει ἀντίφαση ἀνάμεσα στίς ἀντιλήψεις τους καί στό πρόγραμμα τοῦ κόμματος. Ἀλλά, ἐννοεῖται, μιά τέτια περίπτωση θά μποροῦσε νά εἶναι σπάνια ἐξαίρεση ἀκόμη καί στήν Εὐρώπη, κι᾿ ὅσο γιά τή Ρωσία εἶναι πιά ἐλάχιστα πιθανή. Καί ἄν, λογουχάρη, ὁ παπάς ἔμπαινε στό σοσιαλδημοκρατικό κόμμα καί ἄρχιζε νά διεξάγει σ᾿ αὐτό τό κόμμα, σάν κύρια καί σχεδόν μοναδική δουλιά του, ἕνα δραστήριο κήρυγμα τῶν θρησκευτικῶν ἀντιλήψεων, τότε τό κόμμα θά ἔπρεπε δίχως ἄλλο νά τόν διώξει ἀπό τό περιβάλλον του. Πρέπει ὄχι μονάχα νά δεχόμαστε, μά καί νά τραβοῦμε μέ κάθε τρόπο στό σοσιαλδημοκρατικό κόμμα ὅλους τούς ἐργάτες πού διατηροῦν τήν πίστη στό θεό, εἴμαστε κατηγορηματικά ἀντίθετοι στήν παραμικρότερη προσβολή τῶν θρησκευτικῶν τους πεποιθήσεων, μά τούς τραβοῦμε γιά νά τούς διαπαιδαγωγήσουμε στό πνεῦμα τοῦ προγράμματός μας καί ὄχι γιά νά τό καταπολεμήσουν ἐνεργά. Δεχόμαστε *μέσα* στό κόμμα τήν ἐλευθερία γνωμῶν, μά σέ ὁρισμένα ὅρια πού καθορίζονται ἀπό τήν ἐλευθερία τῶν ὁμάδων: δέν εἴμαστε ὑποχρεωμένοι νά βαδίζουμε χέρι μέ χέρι μέ τούς δραστήριους κήρυκες ἀπόψεων πού ἀπορίπτονται ἀπό τήν πλειοψηφία τοῦ κόμματος.

Ἄλλο παράδειγμα: μποροῦμε ἄραγε σ᾿ ὅλες τίς συνθῆκες, χρησιμοποιώντας τό ἴδιο μέτρο, νά καταδικάζουμε τά μέλη τοῦ σοσιαλδημοκρατικοῦ κόμματος γιά τή δήλωση: «ὁ σοσιαλισμός εἶναι ἡ θρησκεία μου» καί γιά τό κήρυγμα ἀπόψεων πού ἀντιστοιχοῦν σέ μιά τέτια δήλωση; Ὄχι. Ἡ ἀπομάκρυνση ἀπό τό μαρξισμό (καί συνεπῶς καί ἀπό τό σοσιαλισμό) εἶναι ἐδῶ ἀναμφισβήτητη, μά ἡ σημασία αὐτῆς τῆς ἀπομάκρυνσης, τό εἰδικό, ἄς ποῦμε, βάρος της, μπορεῖ νά εἶναι διαφορετικά σέ διαφορετι-

κές συνθῆκες. Ἄλλο πράγμα εἶναι, ὅταν ὁ προπαγανδιστής ἤ ὁ ἄνθρωπος πού παίρνει τό λόγο μπροστά στήν ἐργατική μάζα μιλάει ἔτσι, γιά νά εἶναι πιό κατανοητός, γιά ν' ἀρχίσει τήν ἀνάπτυξη τοῦ θέματος, γιά νά ὑπογραμμίσει πιό ρεαλιστικά τίς ἀπόψεις του μέ ὅρους πιό συνηθισμένους στήν καθυστερημένη μάζα. Κι' ἄλλο πράγμα εἶναι, ὅταν ἕνας συγγραφέας ἀρχίζει νά κηρύσσει τή «θεοπλασία» ἤ τό θεοπλαστικό σοσιαλισμό (λογουχάρη, στό πνεῦμα τῶν δικῶν μας Λουνατσάρσκι καί Σίας). Ὅσο στήν πρώτη περίπτωση ἡ καταδίκη θά μποροῦσε νά εἶναι μικροπρέπεια ἤ ἀκόμη καί ἄτοπος περιορισμός τῆς ἐλευθερίας τοῦ προπαγανδιστῆ, τῆς ἐλευθερίας τῆς «παιδαγωγικῆς» ἐπενέργειας, τόσο στή δεύτερη περίπτωση ἡ κομματική καταδίκη εἶναι ἀπαραίτητη καί ὑποχρεωτική. Ἡ θέση: «ὁ σοσιαλισμός εἶναι θρησκεία» γιά ἄλλους εἶναι μορφή περάσματος ἀπό τή θρησκεία στό σοσιαλισμό, καί γιά ἄλλους, *ἀπό* τό σοσιαλισμό στή θρησκεία.

Ἄς περάσουμε τώρα στίς συνθῆκες πού γέννησαν στή Δύση τήν ὀπορτουνιστική ἑρμηνεία τῆς θέσης: «ἀνακήρυξη τῆς θρησκείας σέ ἰδιωτική ὑπόθεση». Φυσικά, ἐδῶ ὑπάρχει ἡ ἐπίδραση τῶν γενικῶν αἰτιῶν πού γεννοῦν τόν ὀπορτουνισμό γενικά, ὁ ὁποῖος θυσιάζει τά βασικά συμφέροντα τοῦ ἐργατικοῦ κινήματος γιά στιγμιαῖα κέρδη. Τό κόμμα τοῦ προλεταριάτου ἀπαιτεῖ *ἀπό τό κράτος* ν' ἀνακηρύξει τή θρησκεία ἰδιωτική ὑπόθεση, χωρίς νά θεωρεῖ καθόλου «ἰδιωτική ὑπόθεση» τό ζήτημα τῆς πάλης ἐνάντια στό ὄπιο τοῦ λαοῦ, τῆς πάλης κατά τῶν θρησκευτικῶν προλήψεων κτλ. Οἱ ὀπορτουνιστές διαστρεβλώνουν τό ζήτημα ἔτσι πού βγαίνει ὅτι τάχα τό *Σοσιαλδημοκρατικό* κόμμα *θεωρεῖ* τή θρησκεία ἰδιωτική ὑπόθεση!

Ἀλλά, ἐκτός ἀπό τή συνηθισμένη ὀπορτουνιστική διαστρέβλωση (πού δέν ξεκαθαρίστηκε καθόλου στίς συζητήσεις πού ἔκανε ἡ ὁμάδα μας τῆς Δούμας σχετικά μέ τήν ὁμιλία γιά τή θρησκεία) ὑπάρχουν εἰδικές ἱστορικές συνθῆκες πού προκάλεσαν τή σύγχρονη, ἄν μποροῦμε νά ἐκφραστοῦμε ἔτσι, ὑπερβολική ἀδιαφορία τῶν εὐρωπαίων σοσιαλδημοκρατῶν στό ζήτημα τῆς θρησκείας. Οἱ συνθῆκες αὐτές εἶναι δυό εἰδῶν. Πρῶτα-πρῶτα τό καθῆκον τῆς πάλης κατά τῆς θρησκείας εἶναι ἱστορικό καθῆκον τῆς ἐπαναστατικῆς ἀστικῆς τάξης, καί στή Δύση αὐτό τό καθῆκον σέ σημαντικό βαθμό τό ἐκπλήρωσε (ἤ τό ἐκπλήρωνε) ἡ ἀστική δημοκρατία τήν ἐποχή τῶν ἐπαναστάσεών *της* ἤ τῶν ἐφόδων της κατά τῆς φεουδαρχίας καί τοῦ μεσαιωνισμοῦ. Καί στή Γαλλία καί στή Γερμανία ὑπάρχει μιά παράδοση ἀστικοῦ

πολέμου κατά τῆς θρησκείας, πού ἄρχισε πολύ πρίν ἀπό τό σοσιαλισμό (ἐγκυκλοπαιδιστές, Φόϋερμπαχ). Στή Ρωσία, σέ ἀντιστοιχία μέ τίς συνθῆκες τῆς ἀστικοδημοκρατικῆς μας ἐπανάστασης, καί αὐτό τό καθῆκον πέφτει σχεδόν ὁλοκληρωτικά στούς ὤμους τῆς ἐργατικῆς τάξης. Ἡ μικροαστική (ναρόντνικη) δημοκρατία ἔκανε ἀπ' αὐτή τήν ἄποψη στή χώρα μας ὄχι πάρα πολλά (ὅπως νομίζουν οἱ νεοφώτιστοι μαυροεκατονταρχίτες καντέτοι ἤ καντέτοι μαυροεκατονταρχίτες τῆς «Βέχι» [165]), μά *πολύ λίγα* σέ σύγκριση μέ τήν Εὐρώπη.

Ἀπό τό ἄλλο μέρος, ἡ παράδοση τοῦ ἀστικοῦ πολέμου κατά τῆς θρησκείας ἔχει κιόλας δημιουργήσει στήν Εὐρώπη μιά εἰδικά ἀστική *διαστρέβλωση* αὐτοῦ τοῦ πολέμου ἀπό τόν ἀναρχισμό, πού στέκεται, ὅπως ἀπό καιρό πιά καί ἐπανειλημμένα ἐξήγησαν οἱ μαρξιστές, στή βάση τῆς ἀστικῆς κοσμοθεωρίας, παρόλη τή «λύσσα» τῶν ἐπιθέσεών του κατά τῆς ἀστικῆς τάξης. Οἱ ἀναρχικοί καί οἱ μπλανκιστές στίς λατινικές χῶρες, ὁ Μόστ (πού ἦταν, ἀνάμεσα στ' ἄλλα, μαθητής τοῦ Ντύρινγκ) καί Σία στή Γερμανία, οἱ ἀναρχικοί τῆς 9ης δεκαετίας στήν Αὐστρία ἔφτασαν ὥς τό nec plus ultra* τήν ἐπαναστατική λογοκοπία στήν πάλη ἐνάντια στή θρησκεία. Δέν εἶναι ἐκπληκτικό ὅτι οἱ εὐρωπαῖοι σοσιαλδημοκράτες τώρα *παρατραβοῦν τό σχοινί*, πού τό εἶχαν τραβήξει πρός τήν ἄλλη μεριά οἱ ἀναρχικοί. Αὐτό εἶναι κατανοητό καί, σ' ἕνα ὁρισμένο βαθμό, δικαιολογημένο, μά ἐμεῖς, οἱ ρῶσοι σοσιαλδημοκράτες, δέν κάνει νά ξεχνᾶμε τίς εἰδικές ἱστορικές συνθῆκες τῆς Δύσης.

Δεύτερο, στή Δύση, *ὕστερα* ἀπό τόν τερματισμό τῶν ἐθνικῶν ἀστικῶν ἐπαναστάσεων, *ὕστερα* ἀπό τήν καθιέρωση μιᾶς λίγο-πολύ ἀπόλυτης ἐλευθερίας τῆς λατρείας, τό ζήτημα τῆς δημοκρατικῆς πάλης κατά τῆς θρησκείας τόσο πιά παραμερίστηκε ἱστορικά σέ δεύτερη μοίρα ἀπό τήν πάλη τῆς ἀστικῆς δημοκρατίας ἐνάντια στό σοσιαλισμό, ὥστε οἱ ἀστικές κυβερνήσεις *συνειδητά* δοκίμαζαν ν' ἀποσπάσουν τήν προσοχή τῶν μαζῶν ἀπό τό σοσιαλισμό μέ τήν ὀργάνωση μιᾶς quasi ** - φιλελεύθερης «ἐκστρατείας» κατά τῆς κληρικοφροσύνης. Αὐτό τό χαρακτήρα εἶχε καί ἡ Kulturkampf στή Γερμανία καί ἡ πάλη τῶν ἀστῶν δημοκρατῶν τῆς Γαλλίας κατά τῆς κληρικοφροσύνης. Ἡ ἀστική ἀντικληρικοφροσύνη σάν μέσο γιά ν' ἀποσπασθεῖ ἡ προσοχή τῶν ἐργατικῶν μαζῶν ἀπό τό σοσιαλισμό, νά τί

* —τόν ἔσχατο βαθμό. *Ἡ Σύντ.*

** —δῆθεν. *Ἡ Σύντ.*

προηγήθηκε στή Δύση ἀπό τή διάδοση μέσα στούς σοσιαλδημοκράτες τῆς σύγχρονης «ἀδιαφορίας» τους σχετικά μέ τήν πάλη κατά τῆς θρησκείας. Καί πάλι αὐτό εἶναι κατανοητό καί δικαιολογημένο, γιατί στήν ἀστική καί τή βισμαρκική ἀντικληρικοφροσύνη οἱ σοσιαλδημοκράτες ἔπρεπε ν' ἀντιπαρατάξουν ἀκριβῶς τήν *ὑποταγή* τῆς πάλης κατά τῆς θρησκείας στήν πάλη ὑπέρ τοῦ σοσιαλισμοῦ.

Στή Ρωσία οἱ συνθῆκες εἶναι ἐντελῶς διαφορετικές. Τό προλεταριάτο εἶναι ὁ ἡγέτης τῆς ἀστικοδημοκρατικῆς μας ἐπανάστασης. Τό κόμμα του πρέπει νά εἶναι ὁ ἰδεολογικός ἡγέτης στήν πάλη ἐνάντια σέ κάθε μεσαιωνισμό, κι' ἀνάμεσα στ' ἄλλα ἐνάντια στήν παλιά, ἐπίσημη θρησκεία καί σ' ὅλες τίς ἀπόπειρες νά τήν ἀνακαινίσουν ἤ νά τήν στηρίξουν ξανά ἀπό τήν ἀρχή ἤ μέ διαφορετικό τρόπο κτλ. Γιαυτό, ἄν ὁ Ἔνγκελς διόρθωνε μέ σχετική ἐπιείκεια τόν ὀπορτουνισμό τῶν γερμανῶν σοσιαλδημοκρατῶν πού ἀντικαθιστοῦσαν τό αἴτημα τοῦ ἐργατικοῦ κόμματος γιά τήν ἀνακήρυξη τῆς θρησκείας ἀπό τό *κράτος* σέ ἰδιωτική ὑπόθεση, μέ τήν *ἀνακήρυξη* τῆς θρησκείας σέ ἰδιωτική ὑπόθεση γιά τούς ἴδιους τούς σοσιαλδημοκράτες καί τό σοσιαλδημοκρατικό κόμμα, εἶναι εὐνόητο ὅτι ἡ ἀντιγραφή ἀπό τούς ρώσους ὀπορτουνιστές αὐτῆς τῆς γερμανικῆς διαστρέβλωσης θά ἐπέσυρε μιά *ἑκατό φορές* πιό αὐστηρή καταδίκη ἀπό μέρους τοῦ Ἔνγκελς.

Δηλώνοντας ἀπό τό βῆμα τῆς Δούμας ὅτι ἡ θρησκεία εἶναι τό ὄπιο τοῦ λαοῦ, ἡ ὁμάδα μας τῆς Δούμας ἐνήργησε ἀπόλυτα σωστά καί δημιούργησε, μ' αὐτόν τόν τρόπο, ἕνα προηγούμενο πού πρέπει νά χρησιμεύσει σάν βάση γιά ὅλες τίς ὁμιλίες τῶν ρώσων σοσιαλδημοκρατῶν στό ζήτημα τῆς θρησκείας. Ἔπρεπε μήπως νά προχωρήσει παραπέρα, ἀναπτύσσοντας ἀκόμη πιό λεπτομερειακά τά ἀθεϊστικά συμπεράσματα; Νομίζουμε ὄχι. Αὐτό θά μποροῦσε ν' ἀποτελέσει κίνδυνο μεγαλοποίησης τῆς πάλης κατά τῆς θρησκείας ἀπό μέρους τοῦ πολιτικοῦ κόμματος τοῦ προλεταριάτου, θά μποροῦσε νά ὁδηγήσει στό σβύσιμο τῶν συνόρων ἀνάμεσα στήν ἀστική καί στή σοσιαλιστική πάλη κατά τῆς θρησκείας. Τό πρῶτο πού ἔπρεπε νά ἐκπληρώσει ἡ σοσιαλδημοκρατική ὁμάδα στή μαυροεκατονταρχίτικη Δούμα, τό ἐκπλήρωσε μέ τιμή.

Τό δεύτερο, καί ἴσως τό κυριότερο γιά τούς σοσιαλδημοκράτες — ἡ ἐξήγηση τοῦ ταξικοῦ ρόλου τῆς ἐκκλησίας καί τοῦ κλήρου στήν ὑποστήριξη τῆς μαυροεκατονταρχίτικης κυβέρνησης καί τῆς ἀστικῆς τάξης στήν πάλη της κατά τῆς ἐργατικῆς

τάξης — ἐκπληρώθηκε ἐπίσης μέ τιμή. Φυσικά, πάνω σ' αὐτό τό θέμα μποροῦμε ἀκόμη νά ποῦμε πάρα πολλά, καί οἱ κατοπινές ὁμιλίες τῶν σοσιαλδημοκρατῶν θά βροῦν μέ τί νά συμπληρώσουν τό λόγο τοῦ σ. Σουρκόφ, μά ὡστόσο ὁ λόγος του ἦταν ἔξοχος καί ἡ διάδοσή του ἀπό ὅλες τίς κομματικές ὀργανώσεις εἶναι ἄμεση ὑποχρέωση τοῦ κόμματός μας.

Τό τρίτο εἶναι ὅτι χρειαζόταν νά ξεκαθαρίσουμε μέ τόν πιό ἀναλυτικό τρόπο τή *σωστή* ἔννοια τῆς θέσης πού τόσο συχνά διαστρεβλώνεται ἀπό τούς γερμανούς ὀπορτουνιστές: «ἀνακήρυξη τῆς θρησκείας σέ ἰδιωτική ὑπόθεση». Αὐτό, δυστυχῶς, ὁ σ. Σουρκόφ δέν τό ἔκανε. Κι' αὐτό εἶναι ἀκόμη πιό λυπηρό, γιατί στήν προηγούμενη δράση τῆς ὁμάδας εἶχε κιόλας διαπραχθεῖ πάνω σ' αὐτό τό ζήτημα τό λάθος τοῦ σ. Μπελοοῦσοφ [166] πού σημειώθηκε ἔγκαιρα ἀπό τήν ἐφημερίδα «Προλετάρι». Οἱ συζητήσεις στήν ὁμάδα δείχνουν ὅτι ἡ διαμάχη γιά τόν ἀθεϊσμό ἐπισκίασε τό ζήτημα τῆς σωστῆς ἀνάπτυξης τοῦ περίφημου αἰτήματος σχετικά μέ τήν ἀνακήρυξη τῆς θρησκείας σέ ἰδιωτική ὑπόθεση. Δέν θά κατηγορήσουμε γι' αὐτό τό λάθος ὅλης τῆς ὁμάδας μόνο τόν σ. Σουρκόφ. Κάτι παραπάνω. Ἀναγνωρίζουμε ἀνοιχτά ὅτι ἐδῶ φταίει ὅλο τό κόμμα, πού δέν ξεκαθάρισε ἀρκετά αὐτό τό ζήτημα, πού δέν καλλιέργησε ἀρκετά στή συνείδηση τῶν σοσιαλδημοκρατῶν τή σημασία τῆς παρατήρησης πού ἔκανε ὁ Ἔνγκελς στούς γερμανούς ὀπορτουνιστές. Οἱ συζητήσεις στήν ὁμάδα ἀποδείχνουν ὅτι πρόκειται ἀκριβῶς γιά μιά ὄχι σαφή κατανόηση τοῦ ζητήματος, καί κάθε ἄλλο παρά γιά ἄρνηση νά πάρουν ὑπόψη τή διδασκαλία τοῦ Μάρξ, καί εἴμαστε βέβαιοι ὅτι τό λάθος θά διορθωθεῖ στίς κατοπινές ὁμιλίες τῆς ὁμάδας.

Ἐπαναλαβαίνουμε ὅτι γενικά καί στό σύνολό του, ὁ λόγος τοῦ σ. Σουρκόφ εἶναι ἔξοχος καί πρέπει νά διαδοθεῖ ἀπ' ὅλες τίς ὀργανώσεις. Μέ τή συζήτηση αὐτοῦ τοῦ λόγου ἡ ὁμάδα ἀπόδειξε ὅτι ἐκτελεῖ μέ ἀπόλυτη εὐσυνειδησία τό σοσιαλδημοκρατικό της χρέος. Μένει νά εὐχηθοῦμε νά δημοσιεύονται πιό συχνά στόν κομματικό τύπο ἀνταποκρίσεις σχετικά μέ τίς συζητήσεις μέσα στήν ὁμάδα, γιά νά προσεγγίσει περισσότερο ἡ ὁμάδα τό κόμμα, γιά νά γνωρίσει τό κόμμα τή δύσκολη δουλιά πού γίνεται μέσα στήν ὁμάδα, γιά ν' ἀποκατασταθεῖ ἡ ἰδεολογική ἑνότητα στή δράση τοῦ κόμματος καί τῆς ὁμάδας.

«Προλετάρι», ἀρ. φύλ. 45,
13 (26) τοῦ Μάη 1909

Δημοσιεύεται σύμφωνα μέ τό
κείμενο τῆς ἐφημερίδας
«Προλετάρι»

РОССІЙСКАЯ СОЦІАЛЬ-ДЕМОКРАТИЧЕСКАЯ РАБОЧАЯ ПАРТІЯ

„Пролетаріи всѣхъ странъ соединяйтесь!"

Клубъ редакціи „Пролетарій"

Въ Пятницу, 21-го Мая 1909 года

въ залѣ на *rue de Bretagne, 49*

тов. Ленинъ

прочтетъ рефератъ на тему:

„РЕЛИГІЯ
и
РАБОЧАЯ ПАРТІЯ"

По окончаніи реферата свободная дискуссія.

Начало въ 8½ ч. веч.

Плата за входъ **50** и **15** с. Входъ свободный для всѣхъ.

Рабочая Типографія

Ἀνακοίνωση γιά τή διάλεξη τοῦ Β.Ι. Λένιν «Ἡ θρησκεία καί τό ἐργατικό κόμμα».— 8 (21) τοῦ Μάη 1909

Σμίκρυνση

ΟΙ ΤΑΞΕΙΣ ΚΑΙ ΤΑ ΚΟΜΜΑΤΑ ΚΑΙ Η ΣΤΑΣΗ ΤΟΥΣ ΑΠΕΝΑΝΤΙ ΣΤΗ ΘΡΗΣΚΕΙΑ ΚΑΙ ΤΗΝ ΕΚΚΛΗΣΙΑ

Οἱ συζητήσεις στήν Κρατική δούμα γιά τό ζήτημα τοῦ προϋπολογισμοῦ τῆς συνόδου, μετά γιά τήν ἀπόδοση τῶν δικαιωμάτων στά πρόσωπα πού ἐγκατέλειψαν τό ἀξίωμα τοῦ κληρικοῦ, καί, τέλος, σχετικά μέ τίς κοινότητες τῶν παλαιόθρησκων ἔδοσαν ἕνα ἐξαιρετικά διδακτικό ὑλικό γιά τό χαρακτηρισμό τῶν ρωσικῶν πολιτικῶν κομμάτων σχετικά μέ τή στάση τους ἀπέναντι στή θρησκεία καί τήν ἐκκλησία.Ἄς ρίξουμε μιά γενική ματιά σ' αὐτό τό ὑλικό, σταματώντας κυρίως στίς συζητήσεις σχετικά μέ τόν προϋπολογιμό τῆς Ἱερᾶς συνόδου (τά στενογραφημένα πρακτικά τῶν συζητήσεων πάνω στά ἄλλα ζητήματα πού ἀναφέραμε πιό πάνω δέν τά πήραμε ἀκόμη).

Τό πρῶτο συμπέρασμα πού χτυπάει ἰδιαίτερα στά μάτια κατά τήν ἐξέταση τῶν συζητήσεων τῆς Δούμας εἶναι ὅτι ἡ μαχητική κληρικοφροσύνη στή Ρωσία ὄχι μονάχα ὑπάρχει, μά ὁλοφάνερα δυναμώνει καί ὀργανώνεται ὅλο καί περισσότερο. Στίς 16 τοῦ Ἀπρίλη ὁ ἐπίσκοπος Μητροφάν δήλωσε: «τά πρῶτα βήματα τῆς δραστηριότητάς μας στή Δούμα ἀπόβλεπαν ἀκριβῶς στό ὅτι ἐμεῖς, οἱ τιμημένοι μέ τήν ὑψηλή ἐκλογή τοῦ λαοῦ, πρέπει νά σταθοῦμε ἐδῶ στή Δούμα πάνω ἀπό κομματικές διαιρέσεις καί νά σχηματίσουμε μιά ὁμάδα κληρικῶν πού θά φώτιζε ὅλες τίς πλευρές ἀπό τήν ἠθική της σκοπιά... Ποιά εἶναι ἡ αἰτία πού δέν φτάσαμε σ' αὐτή τήν ἰδανική κατάσταση;... Ὑπαίτιοι εἶναι ἐκεῖνοι πού μοιράζονται μέ σᾶς (δηλ. μέ τούς καντέτους καί τούς «ἀριστερούς») «αὐτές τίς ἕδρες, συγκεκριμένα, οἱ βουλευτές τοῦ κλήρου πού ἀνήκουν στήν ἀντιπολίτευση. Αὐτοί πρῶτοι ὕψωσαν τή φωνή τους καί εἶπαν ὅτι αὐτό δέν εἶναι τίποτε παραπάνω ἀπό τή γέννηση ἑνός κληρικόφρονος κόμματος, καί ὅτι αὐτό δέν εἶναι καθόλου ἐπιθυμητό. Φυσικά, δέν μπορεῖ νά γίνεται

λόγος γιά κληρικοφροσύνη τοῦ ρωσικοῦ ὀρθόδοξου κλήρου, ποτέ σέ μᾶς δέν ὑπῆρξαν τάσεις τέτιου εἴδους, κι' ἐμεῖς, θέλοντας ν' ἀποσπαστοῦμε σέ ξεχωριστή ὁμάδα, ἐπιδιώκαμε καθαρά ἠθικούς σκοπούς, ἐνῶ τώρα, κύριοι, ὅταν λόγω αὐτῆς τῆς ἀσυμφωνίας πού ἔφεραν οἱ ἀριστεροί βουλευτές στό ἀδελφικό περιβάλλον μας, ἀκολούθησε ἡ διαίρεση καί ἡ διασπορά, τώρα ἐσεῖς» (δηλ. οἱ καντέτοι) «μᾶς κατηγορεῖτε γι' αὐτό τό πράγμα».

Ὁ ἐπίσκοπος Μητροφάν στόν ἀσύντακτο λόγο του ἄφησε νά τοῦ ξεφύγει τό μυστικό: οἱ ἀριστεροί, βλέπετε, φταῖνε γιά τό ὅτι ἀποτράβηξαν μιά μερίδα τῶν παπάδων τῆς Δούμας ἀπό τό σχηματισμό μιᾶς ἰδιαίτερης «ἠθικῆς» (αὐτή ἡ λέξη, φυσικά, εἶναι πιό βολική γιά τήν ἐξαπάτηση τοῦ λαοῦ ἀπ' ὅ,τι ἡ λέξη «κληρικόφρονης») ὁμάδας!

Σχεδόν ὕστερα ἀπό ἕνα μήνα, στίς 13 τοῦ Μάη, ὁ ἐπίσκοπος Εὐλόγιος διάβασε στή Δούμα τήν «ἀπόφαση τοῦ κλήρου τῆς Δούμας»: «ὁ ὀρθόδοξος κλῆρος τῆς Δούμας στή συντριπτική του πλειοψηφία βρίσκει»... ὅτι στό ὄνομα «τῆς πρωτεύουσας καί κυρίαρχης θέσης τῆς ὀρθόδοξης ἐκκλησίας» δέν ἐπιτρέπονται οὔτε ἡ ἐλευθερία τοῦ κηρύγματος γιά τούς παλαιόθρησκους, οὔτε ἡ χωρίς προηγούμενη ἄδεια ἐγκαινίαση κοινοτήτων παλαιοθρήσκων, οὔτε ἡ ἀναγνώριση τῶν παλαιοθρήσκων κληρικῶν σάν ἱερέων. Ἡ «καθαρά ἠθική ἄποψη» τῶν ρώσων παπάδων ξεσκεπάστηκε ὁλότελα σάν καθαρότατη κληρικοφροσύνη. Τή «συντριπτική πλειοψηφία» τῶν κληρικῶν τῆς Δούμας, πού ἐξονόματός τους μιλοῦσε ὁ ἐπίσκοπος Εὐλόγιος, τήν ἀποτελοῦσαν, σίγουρα, οἱ 29 δεξιοί καί μετριοπαθεῖς δεξιοί κληρικοί τῆς τρίτης Δούμας, καί, ἴσως καί οἱ 8 κληρικοί ὀχτωβριστές. Πέρασαν στήν ἀντιπολίτευση, ὅπως φαίνεται, οἱ 4 κληρικοί τῆς ὁμάδας τῶν προοδευτικῶν καί τῆς εἰρηνικῆς ἀνακαίνισης καί ἕνας ἀπό τήν πολωνο-λιθουανική ὁμάδα.

Ποιά εἶναι λοιπόν ἡ «καθαρά ἠθική ἄποψη τῆς συντριπτικῆς πλειοψηφίας τῶν κληρικῶν τῆς Δούμας (τῆς 3ης τοῦ Ἰούνη, πρέπει νά προσθέσουμε)»; Νά μερικές περικοπές ἀπό τούς λόγους: «Ἐγώ λέω μόνο ὅτι ἡ πρωτοβουλία αὐτῶν (δηλ. τῶν ἐκκλησιαστικῶν) μεταρυθμίσεων πρέπει νά προέρχεται ἀπό μέσα ἀπό τήν ἐκκλησία, κι' ὄχι ἀπ' ἔξω, ὄχι ἀπό τήν πλευρά τοῦ κράτους καί, φυσικά, ὄχι ἀπό τήν πλευρά τῆς Ἐπιτροπῆς προϋπολογισμοῦ. Διότι ἡ ἐκκλησία εἶναι θεσμός θεῖος καί αἰώνιος, οἱ νόμοι της εἶναι ἀμετάβλητοι, ἐνῶ τά ἰδανικά τῆς κρατικῆς ζωῆς, ὅπως εἶναι γνωστό, ὑπόκεινται σέ διαρκεῖς ἀλλαγές» (ἐπίσκοπος Εὐλόγιος, 14 τοῦ Ἀπρίλη). Ὁ ὁμιλητής θυμᾶται ἕνα «ἀνησυχα-

στικό ἱστορικό παραλληλισμό»: τήν κρατικοποίηση τῶν ἐκκλησιαστικῶν περιουσιῶν τόν καιρό τῆς Αἰκατερίνης Β΄. «Ποιός μπορεῖ νά ἐγγυηθεῖ ὅτι ἡ 'Επιτροπή προϋπολογισμοῦ, πού ἐξέφρασε αὐτό τό χρόνο τήν ἐπιθυμία νά τά ὑποτάξει (τά ἐκκλησιαστικά μέσα) στόν κρατικό ἔλεγχο, δέν θά ἐκφράσει τόν ἑπόμενο χρόνο τήν ἐπιθυμία νά τά μεταφέρει στό κρατικό θησαυροφυλάκιο καί ὕστερα νά μεταβιβάσει ἐντελῶς τή διαχείρισή τους ἀπό τήν ἐκκλησιαστική ἐξουσία στήν πολιτική ἤ κρατική ἐξουσία;.. Οἱ ἐκκλησιαστικοί κανόνες λένε ὅτι, ἄν ἐμπιστεύονται στόν ἐπίσκοπο τίς ψυχές τῶν χριστιανῶν, τότε πολύ περισσότερο πρέπει νά τοῦ ἐμπιστεύονται τίς ἐκκλησιαστικές περιουσίες... Τώρα μπροστά σας (μπροστά στούς βουλευτές τῆς Δούμας) στέκεται ἡ πνευματική σας μητέρα, ἡ ἁγία ὀρθόδοξη ἐκκλησία, πού σᾶς βλέπει ὄχι μονάχα σάν ἀντιπροσώπους τοῦ λαοῦ, μά καί σάν πνευματικά της τέκνα» (στό ἴδιο).

Ἔχουμε μπροστά μας μιά καθαρή κληρικοφροσύνη. Ἡ ἐκκλησία βρίσκεται πιό πάνω ἀπό τό κράτος, ὅπως τό αἰώνιο καί θεῖο βρίσκεται πιό πάνω ἀπό τό πρόσκαιρο, τό ἐπίγειο. Ἡ ἐκκλησία δέν συγχωρεῖ στό κράτος τήν κρατικοποίηση τῶν ἐκκλησιαστικῶν περιουσιῶν. Ἡ ἐκκλησία ἀπαιτεῖ γιά τόν ἑαυτό της πρωτεύουσα καί κυρίαρχη θέση. Γι' αὐτήν οἱ βουλευτές τῆς Δούμας δέν εἶναι μονάχα — ἤ μᾶλλον δέν εἶναι τόσο — ἀντιπρόσωποι τοῦ λαοῦ, ὅσο «πνευματικά τέκνα».

Αὐτοί δέν εἶναι ρασοφόροι γραφειοκράτες, ὅπως ἐκφράστηκε ὁ σοσιαλδημοκράτης Σουρκόφ, μά ρασοφόροι *φεουδάρχες*. Ἡ ὑπεράσπιση τῶν φεουδαρχικῶν προνομίων τῆς ἐκκλησίας, ἡ ἀνοιχτή ὑπεράσπιση τοῦ μεσαιωνισμοῦ, νά ἡ οὐσία τῆς πολιτικῆς τῆς πλειοψηφίας τῶν κληρικῶν τῆς τρίτης Δούμας. Ὁ ἐπίσκοπος Εὐλόγιος δέν ἀποτελεῖ καθόλου ἐξαίρεση. Ὁ Γκεπέτσκι ἐπίσης ὀρύεται ἐνάντια στήν «κρατικοποίηση», θεωρώντας την ἀπαράδεχτη «προσβολή» (14 τοῦ 'Απρίλη). Ὁ παπάς Μασκέβιτς κατακεραυνώνει τήν *ὀχτωβριστική* εἰσήγηση μέ τήν κατηγορία ὅτι πάει «νά ὑπονομεύσει τούς κανόνες καί τά ἱστορικά βάθρα, πάνω στά ὁποῖα στεκόταν καί πρέπει νά στέκεται ἡ ἐκκλησιαστική μας ζωή», «νά ἐκτρέψει τή ζωή καί τή δράση τῆς ρωσικῆς ὀρθόδοξης ἐκκλησίας ἀπό τόν δρόμο τῶν κανόνων σ' ἕνα δρόμο, ὅπου... οἱ πραγματικοί πρίγκιπες τῆς ἐκκλησίας — οἱ ἐπίσκοποι — θά πρέπει νά παραχωρήσουν ὅλα σχεδόν τά δικαιώματά τους, πού τά κληρονόμησαν ἀπό τούς ἀποστόλους, στούς κοσμικούς πρίγκιπες»... «Αὐτό δέν εἶναι τίποτε ἄλλο παρά... μιά ἐπιβουλή κατά τῆς ξένης ἰδιοκτησίας καί κατά τῶν

δικαιωμάτων τῆς ἐκκλησίας καί κατά τῆς περιουσίας της». «Ὁ εἰσηγητής μᾶς ὁδηγεῖ στήν καταστροφή τοῦ καθεστῶτος τῶν κανόνων τῆς ἐκκλησιαστικῆς ζωῆς, θέλει νά ὑποτάξει τήν ὀρθόδοξη ἐκκλησία, μέ ὅλες τίς οἰκονομικές της λειτουργίες, στήν Κρατική δούμα, σ' ἕνα σῶμα πού ἀποτελεῖται ἀπό τά πιό διαφορετικά στοιχεῖα, πού ἀνήκουν καί σέ ἀνεκτά καί σέ μή ἀνεκτά στό κράτος μας θρησκεύματα» (14 τοῦ Ἀπρίλη).

Οἱ ρῶσοι ναρόντνικοι καί οἱ φιλελεύθεροι πολύ καιρό αὐτοπαρηγοροῦνταν ἤ, μᾶλλον, αὐταπατοῦνταν μέ τή «θεωρία» ὅτι στή Ρωσία δέν ὑπάρχει ἔδαφος γιά μαχητική κληρικοφροσύνη, γιά πάλη τῶν «πριγκίπων τῆς ἐκκλησίας» μέ τήν κοσμική ἐξουσία κτλ. Ἀνάμεσα στίς ἄλλες αὐταπάτες τῶν ναρόντνικων καί τῶν φιλελεύθερων ἡ ἐπανάστασή μας διάλυσε καί αὐτή τήν αὐταπάτη. Ἡ κληρικοφροσύνη ὑπῆρχε μέ λανθάνουσα μορφή, ὅσο ὑπῆρχε ἀκέραια καί ἄθικτη ἡ ἀπολυταρχία. Ἡ ἀπόλυτη ἐξουσία τῆς ἀστυνομίας καί τῆς γραφειοκρατίας ἔκρυβε ἀπό τά μάτια τῆς «κοινωνίας» καί τοῦ λαοῦ τήν ταξική πάλη γενικά, τήν πάλη τῶν «ρασοφόρων φεουδαρχῶν» μέ τόν «χυδαῖο ὄχλο» εἰδικά. Τό πρῶτο κιόλας ρῆγμα πού ἄνοιξε τό ἐπαναστατικό προλεταριάτο καί ἡ ἀγροτιά στή δουλοπαροικιακή ἀπολυταρχία ἔβγαλε στό φῶς ὅ,τι γινόταν στά κρυφά. Μόλις τό προλεταριάτο καί τά πρωτοπόρα στοιχεῖα τῆς ἀστικῆς δημοκρατίας ἄρχισαν νά χρησιμοποιοῦν, ἀφοῦ τήν κατάκτησαν στά τέλη τοῦ 1905, τήν πολιτική ἐλευθερία, τήν ἐλευθερία ὀργάνωσης τῶν μαζῶν, ἀμέσως τράβηξαν γιά μιά αὐτοτελή καί ἀνοιχτή ὀργάνωση καί οἱ ἀντιδραστικές τάξεις. Οἱ τάξεις αὐτές δέν ὀργανώνονταν καί δέν ἐκδηλώνονταν καί τόσο φανερά τόν καιρό τῆς ἀμέριστης ἀπολυταρχίας ὄχι γιατί ἦταν ἀδύνατες, ἀλλά γιατί ἦταν δυνατές, ὄχι γιατί δέν ἦταν ἱκανές γιά ὀργάνωση καί πολιτική πάλη, ἀλλά γιατί τότε ἀκόμη δέν ἔβλεπαν τή σοβαρή ἀνάγκη γιά μιά αὐτοτελή ταξική ὀργάνωση. Δέν πίστευαν στή δυνατότητα ἑνός μαζικοῦ κινήματος κατά τῆς ἀπολυταρχίας καί τῶν φεουδαρχῶν στή Ρωσία. Βασίζονταν ὁλοκληρωτικά στό ὅτι γιά νά συγκρατηθεῖ ὁ ὄχλος φτάνει τό κνοῦτο. Τά πρῶτα ὅμως τραύματα πού προξενήθηκαν στήν ἀπολυταρχία ἀνάγκασαν τά κοινωνικά στοιχεῖα, τά ὁποῖα ὑποστηρίζουν τήν ἀπολυταρχία καί πού ἔχουν τήν ἀνάγκη της, νά βγοῦν στό φῶς τῆς ἡμέρας. Τίς μάζες πού στάθηκαν ἱκανές νά δημιουργήσουν τήν 9 τοῦ Γενάρη, τό ἀπεργιακό κίνημα τοῦ 1905 καί τήν ἐπανάσταση τοῦ Ὀχτώβρη-Δεκέμβρη, δέν μπορεῖ πιά νά τίς ἀντιπαλεύει κανείς *μονάχα* μέ τό παλιό κνοῦτο. Χρειάζεται δράση στό στίβο τῶν αὐτοτελῶν

πολιτικῶν ὀργανώσεων. Χρειάζεται τό Συμβούλιο τῶν ἑνωμένων εὐγενῶν νά ὀργανώσει τίς μαῦρες ἑκατονταρχίες καί ν' ἀναπτύξει τήν πιό ἀχαλίνωτη δημαγωγία. Χρειάζεται οἱ «πρίγκιπες τῆς ἐκκλησίας — οἱ ἐπίσκοποι» νά ὀργανώσουν τόν ἀντιδραστικό κλῆρο σέ αὐτοτελή δύναμη.

Ἡ τρίτη Δούμα καί ἡ τριτοδουμική περίοδος τῆς ρωσικῆς ἀντεπανάστασης χαρακτηρίζονται ἀκριβῶς ἀπό τό γεγονός ὅτι αὐτή ἡ ὀργάνωση τῶν ἀντιδραστικῶν δυνάμεων βγῆκε στήν ἐπιφάνεια, ἄρχισε νά ἀναπτύσσεται σέ πανεθνική κλίμακα, ἀπαίτησε ἕνα ἰδιαίτερο μαυροεκατονταρχίτικο-ἀστικό «κοινοβούλιο». Ἡ μαχητική κληρικοφροσύνη ἔδειξε ὁλοφάνερα τό πρόσωπό της καί ἡ σοσιαλδημοκρατία τῆς Ρωσίας θά χρειαστεῖ τώρα πολλές φορές νά παρακολουθήσει καί νά συμμετάσχει στίς συγκρούσεις τῆς κληρικόφρονης ἀστικῆς τάξης μέ τήν ἀντικληρικόφρονη ἀστική τάξη. Ἄν τό γενικό μας καθῆκον εἶναι νά βοηθήσουμε τό προλεταριάτο νά συσπειρωθεῖ σέ μιά ἰδιαίτερη τάξη, ἱκανή νά ξεχωρίσει τόν ἑαυτό της ἀπό τήν ἀστική δημοκρατία, τότε σ' αὐτό τό καθῆκον περιλαβαίνεται, σάν μέρος του, ἡ χρησιμοποίηση ὅλων τῶν μέσων προπαγάνδας καί ζύμωσης, καί ἀνάμεσα σ' αὐτά καί τοῦ βήματος τῆς Δούμας, γιά νά ἐξηγηθεῖ στίς μάζες ἡ διαφορά τῆς σοσιαλιστικῆς ἀντικληρικοφροσύνης ἀπό τήν ἀστική ἀντικληρικοφροσύνη.

Οἱ ὀχτωβριστές καί οἱ καντέτοι πού τάχθηκαν στήν ΙΙΙ Δούμα κατά τῶν ἄκρων δεξιῶν, κατά τῶν κληρικῶν καί τῆς κυβέρνησης, μᾶς διευκόλυναν ἐξαιρετικά σ' αὐτό τό καθῆκον, δείχνοντας παραστατικά τή στάση τῆς ἀστικῆς τάξης ἀπέναντι στήν ἐκκλησία καί στή θρησκεία. Ὁ νόμιμος τύπος τῶν καντέτων καί τῶν λεγόμενων προοδευτικῶν δίνει τώρα ἰδιαίτερη προσοχή στό ζήτημα τῶν παλαιοθρήσκων, στό ὅτι οἱ ὀχτωβριστές μαζί μέ τούς καντέτους τάχθηκαν κατά τῆς κυβέρνησης, στό ὅτι αὐτοί ἔστω καί σ' ἕνα μικρό ζήτημα «μπῆκαν στό δρόμο τῶν μεταρυθμίσεων» πού εἶχαν ἐξαγγελθεῖ στίς 17 τοῦ Ὀχτώβρη. Ἐμᾶς μᾶς ἐνδιαφέρει πολύ περισσότερο ἡ πλευρά τοῦ ζητήματος ἀπό ἄποψη ἀρχῶν, δηλ. ἡ στάση τῆς ἀστικῆς τάξης γενικά (μέχρι καί ἐκείνων πού διεκδικοῦν τόν τίτλο τῶν δημοκρατῶν-καντέτων) ἀπέναντι στή θρησκεία καί τήν ἐκκλησία. Ἐμεῖς δέν πρέπει νά ἐπιτρέπουμε ὥστε ἕνα σχετικά μερικό ζήτημα — ἡ σύγκρουση τῶν παλαιοθρήσκων μέ τήν κυρίαρχη ἐκκλησία, ἡ συμπεριφορά τῶν ὀχτωβριστῶν πού συνδέονται μέ τούς παλαιόθρησκους καί ἐξαρτιῶνται ἐνμέρει ἀπ' αὐτούς ἀκόμη καί μέ ἄμεσα οἰκονομική ἔννοια (ἡ «Γκόλος Μοσκβί»[167] ἐκδίδεται,

ὅπως λένε, μέ μέσα τῶν παλαιοθρήσκων) — νά ἐπισκιάζει τό θεμελιακό ζήτημα τῶν συμφερόντων καί τῆς πολιτικῆς τῆς ἀστικῆς τάξης, σάν τάξης.

Ρίξτε μιά ματιά στό λόγο τοῦ κόμητα Οὐβάροφ, ὀχτωβριστῆ στόν προσανατολισμό του, πού ἀποχώρησε ἀπό τήν ὁμάδα τῶν ὀχτωβριστῶν. Μιλώντας ὕστερα ἀπό τό σοσιαλδημοκράτη Σουρκόφ, ἀμέσως ἀρνιέται νά βάλει τό ζήτημα σ' ἐκείνη τή βάση ἀρχῶν, πού τό τοποθέτησε ὁ ἐργατικός βουλευτής. Ὁ Οὐβάροφ ἁπλῶς ἐπιτίθεται ἐνάντια στήν Ἱερά σύνοδο καί στό γενικό εἰσαγγελέα, γιατί δέν θέλουν νά δόσουν στή Δούμα στοιχεῖα σχετικά μέ ὁρισμένα ἔσοδα τῆς ἐκκλησίας καί μέ τή δαπάνη τῶν ἐνοριακῶν χρημάτων. Μέ τόν ἴδιο τρόπο βάζει τό ζήτημα ὁ ἐπίσημος ἐκπρόσωπος τῶν ὀχτωβριστῶν Κάμενσκι (16 τοῦ 'Απρίλη), πού ἀπαιτεῖ τήν ἀνασύσταση τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἐνορίας «πρός τό συμφέρον τῆς ἑδραίωσης τῆς ὀρθοδοξίας». Αὐτή τή σκέψη ἀναπτύσσει ὁ λεγόμενος «ἀριστερός ὀχτωβριστής» Καπούστιν: «Ἄν στραφοῦμε πρός τή ζωή τοῦ λαοῦ, — ἀναφωνεῖ, — πρός τή ζωή τοῦ ἀγροτικοῦ πληθυσμοῦ, ἀμέσως, τώρα, θά δοῦμε ἕνα θλιβερό φαινόμενο· κλονίζεται ἡ θρησκευτική ζωή, κλονίζεται ἡ μέγιστη καί μοναδική βάση τοῦ ἠθικοῦ καθεστῶτος τοῦ λαοῦ... Μέ τί ν' ἀντικαταστήσουμε τήν ἔννοια τῆς ἁμαρτίας, μέ τί ν' ἀντικαταστήσουμε τίς ὑποδείξεις τῆς συνείδησης; Γιατί βέβαια δέν μπορεῖ ν' ἀντικατασταθεῖ μέ τήν ἔννοια τῆς ταξικῆς πάλης καί τῶν δικαιωμάτων τῆς μιᾶς ἤ τῆς ἄλλης τάξης. Αὐτή εἶναι μιά θλιβερή ἔννοια πού μπῆκε στήν καθημερινή ζωή μας. Ὥστε λοιπόν, ἀπ' αὐτή τήν ἄποψη, γιά νά συνεχίσει ἡ θρησκεία, σάν βάση τῆς ἠθικῆς, νά ὑπάρχει, νά εἶναι προσιτή σ' ὅλο τό λαό, πρέπει οἱ λειτουργοί αὐτῆς τῆς θρησκείας νά ἔχουν τό ἀπαιτούμενο κύρος...»

Ὁ ἀντιπρόσωπος τῆς ἀντεπαναστατικῆς ἀστικῆς τάξης θέλει νά δυναμώσει τή θρησκεία, θέλει νά δυναμώσει τήν ἐπιροή τῆς θρησκείας πάνω στίς μάζες, νιώθοντας τήν ἀνεπάρκεια, τό ἀπαρχαιωμένο, ἀκόμη καί τή ζημιά πού προκαλοῦν στίς ἄρχουσες τάξεις οἱ «ρασοφόροι γραφειοκράτες» πού *ρίχνουν* τό κύρος τῆς ἐκκλησίας. Ὁ ὀχτωβριστής μάχεται ἐνάντια στίς ἀκρότητες τῆς κληρικοφροσύνης καί στήν ἀστυνομική κηδεμονία, *γιά τό δυνάμωμα* τῆς ἐπιροῆς τῆς θρησκείας πάνω στίς μάζες, γιά τήν ἀντικατάσταση ἔστω καί μερικῶν ἀπό τά μέσα ἀποβλάκωσης τοῦ λαοῦ, — πού εἶναι πάρα πολύ χοντροκομμένα, πάρα πολύ ἀπαρχαιωμένα, πάρα πολύ παλιωμένα καί πού δέν πετυχαίνουν τό σκοπό, — μέ πιό λεπτά, πιό τελειοποιημένα μέσα. Ἡ ἀστυ-

νομική θρησκεία δέν ἀρκεῖ πιά γιά τήν ἀποβλάκωση τῶν μαζῶν, δόστε μας μιά θρησκεία πιό πολιτισμένη, ἀνακαινισμένη, πιό ἐπιδέξια, ἱκανή νά δρᾶ στήν αὐτοδιοικούμενη ἐνορία, νά τί ἀπαιτεῖ τό κεφάλαιο ἀπό τήν ἀπολυταρχία.

Καί ὁ καντέτος Καραοῦλοφ στέκεται *ὁλοκληρωτικά* στήν ἴδια αὐτή ἄποψη. Αὐτός ὁ «φιλελεύθερος» ἀποστάτης (πού ἐξελίχθηκε ἀπό τή «Ναρόντναγια Βόλια» ὥς τούς δεξιούς καντέτους) ὀρύεται κατά τῆς «ἀπεθνικοποίησης τῆς ἐκκλησίας, ἐννοώντας μ' αὐτό τό διώξιμο τῶν λαϊκῶν μαζῶν, τοῦ λαοῦ, ἀπό τήν ἐκκλησιαστική ὀργάνωση». Βρίσκει *«φοβερό»* (ἐπιλέξει!) ὅτι οἱ μάζες «χάνουν τήν πίστη». Κραυγάζει μέ ἐντελῶς μενσικοφικό τρόπο ὅτι ἡ «τεράστια αὐτοδύναμη ἀξία τῆς ἐκκλησίας ὑποτιμιέται... πράγμα πού προξενεῖ τεράστια ζημιά ὄχι μόνο στήν ἐκκλησιαστική ὑπόθεση, μά καί στήν κρατική ὑπόθεση». Ἀποκαλεῖ «χρυσά λόγια» τήν ἀηδιαστική ὑποκρισία τοῦ φανατικοῦ Εὐλόγιου σχετικά μέ τό ὅτι «τό καθῆκον τῆς ἐκκλησίας εἶναι αἰώνιο, ἀμετάβλητο, καί, συνεπῶς, δέν εἶναι δυνατό νά συνδέουμε τήν ἐκκλησία μέ τήν πολιτική». Διαμαρτύρεται ἐνάντια στή συμμαχία τῆς ἐκκλησίας μέ τίς μαῦρες ἑκατονταρχίες, *στό ὄνομα τοῦ ὅτι* ἡ ἐκκλησία πρέπει «μέ μεγαλύτερη δύναμη καί δόξα ἀπ' ὅ,τι τώρα, νά κάνει τό μεγάλο ἅγιο ἔργο της τῆς ἀγάπης καί τῆς ἐλευθερίας στό πνεῦμα τοῦ Χριστοῦ».

Ὁ σύντροφος Μπελοοῦσοφ ἔκανε πολύ καλά πού εἰρωνεύτηκε ἀπό τό βῆμα τῆς Δούμας αὐτά τά «λυρικά λόγια» τοῦ Καραοῦλοφ. Ὅμως αὐτή ἡ εἰρωνία δέν εἶναι καθόλου ἀρκετή. Ἔπρεπε νά ἐξηγηθεῖ, — καί θά πρέπει μέ τήν πρώτη κατάλληλη εὐκαιρία νά ἐξηγηθεῖ ἀπό τό βῆμα τῆς Δούμας, — ὅτι ἡ ἄποψη τῶν καντέτων εἶναι ἐντελῶς ταυτόσημη μέ τήν ἄποψη τῶν ὀχτωβριστῶν καί δέν ἐκφράζει τίποτε ἄλλο ἀπό τήν τάση τοῦ «πολιτισμένου» κεφαλαίου νά ὀργανώσει τήν ἀποβλάκωση τοῦ λαοῦ μέ τό ἀφιόνι τῆς θρησκείας, χρησιμοποιώντας πιό λεπτά μέσα ἐκκλησιαστικῆς ἀπάτης ἀπ' αὐτά πού χρησιμοποιοῦσε ὁ συνηθισμένος ρῶσος «πατερούλης» τοῦ παλιοῦ καιροῦ.

Γιά νά κρατιέται ὁ λαός σέ πνευματική δουλεία, χρειάζεται στενότατη συμμαχία τῆς ἐκκλησίας μέ τίς μαῦρες ἑκατονταρχίες, ἔλεγε μέ τό στόμα τοῦ Πουρισκέβιτς ὁ ἄγριος τσιφλικάς καί ὁ παλιός Ντερζιμόρντα*. Κάνετε λάθος, κύριοι, τούς ἀντιλέγει μέ τό στόμα τοῦ Καραοῦλοφ ὁ ἀντεπαναστάτης ἀστός: μέ τέτια

* Ντερζιμόρντα — πρόσωπο τῆς κωμωδίας τοῦ Γκόγκολ «Ὁ Ἐπιθεωρητής», βάναυσος ἀστυνομικός, ἐκπρόσωπος τοῦ καθεστῶτος τῆς ἀστυνομικῆς βίας καί αὐθαιρεσίας. *Σημ. μετ.*

μέσα τό μόνο πού θά κάνετε εἶναι νά ἀπομακρύνετε ὁριστικά τό λαό ἀπό τή θρησκεία. Ἐλᾶτε νά δράσουμε πιό ἔξυπνα, πιό πονηρά, πιό ἐπιδέξια, — ἄς βγάλουμε ἀπ' τή μέση τόν πολύ κουτό καί βάναυσο μαυροεκατονταρχίτη, ἄς κηρύξουμε τόν ἀγώνα κατά τῆς «ἀπεθνικοποίησης τῆς ἐκκλησίας», ἄς γράψουμε στή σημαία τά «χρυσά λόγια» τοῦ ἐπίσκοπου Εὐλόγιου ὅτι ἡ ἐκκλησία εἶναι πάνω ἀπό τήν πολιτική, — μόνο μ' ἕναν τέτιο τρόπο δράσης θά μπορέσουμε νά ἐξαπατήσουμε ἔστω καί μιά μερίδα τῶν καθυστερημένων ἐργατῶν καί, ἰδιαίτερα, τῶν μικροαστῶν καί τῶν ἀγροτῶν, θά μπορέσουμε νά βοηθήσουμε τήν ἀνακαινισμένη ἐκκλησία νά ἐκπληρώσει τό «μεγάλο της ἅγιο ἔργο» τῆς διατήρησης τῆς πνευματικῆς δουλείας τῶν λαϊκῶν μαζῶν.

Ὁ φιλελεύθερος τύπος μας, μέχρι καί τήν ἐφημερίδα «Ρέτς», κατέκρινε ἔντονα τόν τελευταῖο καιρό τούς Στροῦβε καί Σία, σάν συγγραφεῖς τῆς συλλογῆς «Βέχι». Μά ὁ ἐπίσημος ὁμιλητής τοῦ Κόμματος τῶν καντέτων στήν Κρατική δούμα, ὁ Καραοῦλοφ, ξεσκέπασε θαυμάσια ὅλη τή συχαμερή ὑποκρισία ὅλων αὐτῶν πού μέμφονται καί ἀποκηρύσσουν τούς Στροῦβε καί Σία. Ὅ,τι ὁ Καραοῦλοφ καί ὁ Μιλιουκόφ σκέπτονται, ὁ Στροῦβε τό λέει. Οἱ φιλελεύθεροι κατακρίνουν τόν Στροῦβε *μόνο* γιατί ἄφησε ἀπρόσεκτα νά τοῦ ξεφύγει ἡ ἀλήθεια, γιατί ἔπαιξε μέ πάρα πολύ ἀνοιχτά χαρτιά. Οἱ φιλελεύθεροι πού κατακρίνουν τή «Βέχι» καί συνεχίζουν νά ὑποστηρίζουν τό Κόμμα τῶν καντέτων, ἐξαπατοῦν τό λαό μέ τόν πιό αἰσχρό τρόπο, κατακρίνοντας τά ἀπρόσεκτα ἀποκαλυπτικά *λόγια* καί συνεχίζοντας νά *κάνουν* τό ἴδιο ἐκεῖνο *ἔργο* πού ἀντιστοιχεῖ σ' αὐτά τά λόγια.

Γιά τή συμπεριφορά τῶν τρουντοβίκων στή Δούμα, στή διάρκεια τῶν συζητήσεων πάνω στά ζητήματα πού ἐξετάζουμε, δέν ἔχουμε νά ποῦμε πολλά. Ὅπως πάντα, φάνηκε ἡ χτυπητή διαφορά ἀνάμεσα στούς τρουντοβίκους-ἀγρότες καί στούς τρουντοβίκους-διανοούμενους σέ βάρος τῶν τελευταίων μέ τή μεγάλη τους προθυμία ν' ἀκολουθοῦν τούς καντέτους. Ὁ ἀγρότης Ροζκόφ, εἶναι ἀλήθεια, ἀποκάλυψε μέ τό λόγο του ὅλη του τήν ἔλλειψη πολιτικῆς συνείδησης: ἐπανέλαβε κι' αὐτός τήν κοινοτοπία τῶν καντέτων σχετικά μέ τό ὅτι ἡ Ἕνωση τοῦ ρωσικοῦ λαοῦ βοηθάει ὄχι στό δυνάμωμα, μά στήν καταστροφή τῆς πίστης, δέν μπόρεσε ὁ ἴδιος νά παρουσιάσει κανένα πρόγραμμα. Μά σέ ἀντιστάθμισμα, ὅταν ἄρχισε ν' ἀφηγεῖται μέ ἁπλοϊκότητα τή γυμνή, χωρίς στολίδια ἀλήθεια γιά τό χαράτσι ὑπέρ τοῦ κλήρου, γιά τούς ἐκβιασμούς ἀπό μέρους τῶν παπάδων,

γιά τό πῶς ἀπαιτοῦν γιά ἕνα γάμο, ἐκτός ἀπό χρήματα, «μιά μποτίλια βότκα, μεζέδες καί μιά λίβρα τσάϊ, *καί κάποτε ζητοῦν τέτια πράγματα πού φοβοῦμαι νά τά πῶ ἀπό τό βῆμα*» (16 τοῦ 'Απρίλη, σελ. 2.259 τῶν στενογραφημένων πρακτικῶν), ἡ μαυροεκατονταρχίτικη Δούμα δέν ἄντεξε, ἀκούστηκε ἕνα ἄγριο οὐρλιαχτό ἀπό τίς ἕδρες τῆς δεξιᾶς. «Τί ἐξευτελισμός εἶναι αὐτός; τί ἀσχημίες εἶναι αὐτές;» — ὀρύονταν οἱ μαυροεκατονταρχίτες, νιώθοντας πώς ὁ ἁπλός μουζίκικος λόγος γιά τά χαράτσια μέ τήν ἀπαρίθμηση τῆς «διατίμησης» γιά τίς θρησκευτικές ὑπηρεσίες, ἐπαναστατικοποιεῖ τίς μάζες περισσότερο ἀπό ὁποιεσδήποτε ἀντιθρησκευτικές καί ἀντιεκκλησιαστικές θεωρητικές δηλώσεις ἤ δηλώσεις τακτικῆς. Καί ἡ ἀγέλη τῶν ἀντιδραστικῶν πού ὑπερασπίζουν τήν ἀπολυταρχία στήν ΙΙΙ Δούμα, τρομοκράτησε τό λακέ της, τόν πρόεδρο Μάγεντορφ, καί τόν ὑποχρέωσε ν' ἀφαιρέσει τό λόγο ἀπό τόν Ροζκόφ (οἱ σοσιαλδημοκράτες, μέ τούς ὁποίους συντάχτηκαν καί μερικοί τρουντοβίκοι, καντέτοι κ.ἄ., ὑπόβαλαν διαμαρτυρία ἐνάντια σ' αὐτή τήν ἐνέργεια τοῦ προέδρου).

Ὁ λόγος τοῦ τρουντοβίκου-ἀγρότη Ροζκόφ, παρά τόν ἐξαιρετικά ἁπλοϊκό χαρακτήρα του, ἔδειξε ὑπέροχα ὅλο τό χάσμα ἀνάμεσα στήν ὑποκριτική, τήν ὑπολογισμένη-ἀντιδραστική ὑπεράσπιση τῆς θρησκείας ἀπό τούς καντέτους καί στήν πρωτόγονη, μή συνειδητή, ρουτινιέρικια θρησκευτικότητα τοῦ μουζίκου, στόν ὁποῖο οἱ συνθῆκες ζωῆς τοῦ γεννοῦν ἐνάντια στή θέλησή του καί παρά τή συνείδησή του μιά πραγματικά ἐπαναστατική ὀργή κατά τῶν χαρατσιῶν καί τήν προθυμία γιά ἀποφασιστική πάλη ἐνάντια στό μεσαιωνισμό. Οἱ καντέτοι εἶναι οἱ ἐκπρόσωποι τῆς ἀντεπαναστατικῆς ἀστικῆς τάξης, πού θέλει ν' ἀνακαινίσει καί νά δυναμώσει τή θρησκεία ἐνάντια στό λαό. Οἱ Ροζκόφ εἶναι οἱ ἐκπρόσωποι τῆς ἐπαναστατικῆς ἀστικῆς δημοκρατίας, πού εἶναι ὄχι ἀναπτυγμένη, ὄχι συνειδητοποιημένη, ζαρωμένη, χωρίς αὐτοτέλεια, κομματιασμένη, μά πού κρύβει μέσα της κάθε ἄλλο παρά ἐξαντλημένα ἀποθέματα ἐπαναστατικῆς ἐνέργειας στήν πάλη κατά τῶν τσιφλικάδων, κατά τῶν παπάδων, κατά τῆς ἀπολυταρχίας.

Ὁ διανοούμενος-τρουντοβίκος Ροζάνοφ πλησίασε τούς καντέτους πολύ λιγότερο ἀσυνείδητα ἀπ' ὅ,τι ὁ Ροζκόφ. Ὁ Ροζάνοφ μπόρεσε νά μιλήσει γιά τό χωρισμό τῆς ἐκκλησίας ἀπό τό κράτος, σάν διεκδίκηση τῶν «ἀριστερῶν», ἀλλά δέν βάστηξε νά μήν πεῖ ἀντιδραστικές, μικροαστικές φράσεις γιά τήν «τροποποίηση τοῦ ἐκλογικοῦ νόμου πρός τήν κατεύθυνση τῆς ἀπο-

μάκρυνσης τοῦ κλήρου ἀπό τή συμμετοχή στήν πολιτική πάλη». Ἡ ἐπαναστατικότητα πού ξεσπάει μόνη της στό συνηθισμένο τύπο τοῦ μέσου μουζίκου, ὅταν αὐτός ἀρχίζει νά λέει τήν ἀλήθεια γιά τή ζωή του, χάνεται στόν τρουντοβίκο-διανοούμενο, καί ἀντικαθίσταται ἀπό μιά ἀόριστη καί κάποτε κυριολεκτικά αἰσχρή λογοκοπία. Γιά ἑκατοστή καί γιά χιλιοστή φορά βλέπουμε νά ἐπιβεβαιώνεται ἡ ἀλήθεια ὅτι μονάχα ἄν ἀκολουθήσουν τό προλεταριάτο οἱ ρωσικές ἀγροτικές μάζες εἶναι ἱκανές ν' ἀνατρέψουν τό ζυγό πού τίς καταπιέζει καί τίς ἀφανίζει, τό ζυγό τῶν φεουδαρχῶν-γαιοκτημόνων, τῶν ρασοφόρων φεουδαρχῶν, τῶν φεουδαρχῶν τῆς ἀπολυταρχίας.

Ὁ ἀντιπρόσωπος τοῦ ἐργατικοῦ κόμματος καί τῆς ἐργατικῆς τάξης, ὁ σοσιαλδημοκράτης Σουρκόφ, μόνος ἀπ' ὅλη τή Δούμα ἀνέβασε τίς συζητήσεις σ' ἕνα πραγματικό ἀπό ἄποψη ἀρχῶν ὕψος, καί εἶπε χωρίς περιστροφές ποιά στάση κρατάει τό προλεταριάτο ἀπέναντι στή θρησκεία καί τήν ἐκκλησία, ποιά στάση πρέπει νά κρατάει ἀπέναντί της ὅλη ἡ συνεπής καί ζωντανή δημοκρατία. «Ἡ θρησκεία εἶναι τό ὄπιο τοῦ λαοῦ»... «Οὔτε μιά πεντάρα ἀπό τά λαϊκά χρήματα σ' αὐτούς τούς ματοβαμένους ἐχθρούς τοῦ λαοῦ, πού συσκοτίζουν τή λαϊκή συνείδηση», αὐτή ἡ ἴσια, τολμηρή, ἀνοιχτή, μαχητική κραυγή τοῦ σοσιαλιστῆ ἀντήχησε σάν πρόκληση στή μαυροεκατονταρχίτικη Δούμα καί εἶχε τόν ἀντίκτυπό της στά ἑκατομμύρια τῶν προλετάριων, πού θά τή διαδόσουν μέσα στίς μάζες, πού θά εἶναι σέ θέση, ὅταν ἔρθει ὁ καιρός, νά τή μετατρέψουν σέ ἐπαναστατική δράση.

«Σοτσιάλ - Ντεμοκράτ», ἀρ. φύλ. 6,
4 (17) τοῦ Ἰούνη 1909

Δημοσιεύεται σύμφωνα μέ
τό κείμενο τῆς ἐφημερίδας
«Σοτσιάλ - Ντεμοκράτ»

ΠΡΟΠΑΡΑΣΚΕΥΑΣΤΙΚΑ ΥΛΙΚΑ

ΤΡΟΠΟΠΟΙΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΣΧΕΔΙΟ ΑΠΟΦΑΣΗΣ ΓΙΑ ΤΗ ΣΥΓΚΛΗΣΗ ΠΑΝΡΩΣΙΚΗΣ ΚΟΜΜΑΤΙΚΗΣ ΣΥΝΔΙΑΣΚΕΨΗΣ, ΠΟΥ ΥΠΟΒΛΗΘΗΚΕ ΣΤΗΝ ΟΛΟΜΕΛΕΙΑ ΤΗΣ ΚΕ ΤΟΥ ΣΔΕΚΡ [168]

Ἡ ΚΕ ἀποφασίζει [νά προχωρήσει στίς] νά ἀρχίσει τίς ἐργασίες γιά τή σύγκληση τῆς συνδιάσκεψης ἀμέσως.

Τελευταία προθεσμία καθορίζεται ἡ 1 τοῦ Νοέμβρη*.

Ὑποβλήθηκε στίς 11 (24) τοῦ Αὐγούστου 1908

Πρωτοδημοσιεύτηκε τό 1933 στή Λενινιστική Συλλογή, τόμ. XXV

Δημοσιεύεται σύμφωνα μέ τό χειρόγραφο

---

* Μέ μικρά στοιχεῖα δίνεται τό κείμενο πού ἔγραψε ὁ Ι. Φ. Ντουμπρόβινσκι. *Ἡ Σύντ.*

ΠΕΡΙΛΗΨΗ ΤΟΥ ΛΟΓΟΥ ΓΙΑ ΤΟ ΟΡΓΑΝΩΤΙΚΟ ΖΗΤΗΜΑ ΣΤΗΝ V ΠΑΝΡΩΣΙΚΗ ΣΥΝΔΙΑΣΚΕΨΗ ΤΟΥ ΣΔΕΚΡ [169]

I.

Σύνθεση (12 *απόστολοι*
5 [ά] παραβίαστοι
(μέ άγγελικό άξίωμα) [170])

II. (A)

1. τό άπεργιακό κίνημα καί ή έπαναστατική έφοδος·
2. ό ρεφορμισμός καί ή έπανάσταση·
3. τά καθήκοντα τῆς πάλης ένάντια στόν έθνικισμό·
—νά μποῦν στό συνέδριο·
4. πῶς νά δουλεύουμε στά νόμιμα σωματεῖα.

III. (B)

(1) Ἡ ὁμάδα τῆς Δούμας.
(2) Οἱ νόμιμες έφημερίδες.
(3) Τά νόμιμα σωματεῖα.
(4) Οἱ παράνομοι προπαγανδιστές καί τά παράνομα συνθήματά τους.

IV. (Γ)

Οἱ άποφάσεις καί ή έκλαΐκευσή τους...

V. (Δ)

Οἱ ἔμπιστοι ἄνθρωποι καί ή άνάδειξή τους.

Γράφτηκε στίς 24 τοῦ Δεκέμβρη 1908
(6 τοῦ Γενάρη 1909)

Πρωτοδημοσιεύτηκε τό 1933
στή Λενινιστική Συλλογή, τόμ. XXV

Δημοσιεύεται σύμφωνα μέ
τό χειρόγραφο

ΣΧΕΔΙΟ ΔΙΑΛΕΞΕΩΝ ΓΙΑ ΤΟ ΜΑΡΞΙΣΜΟ [171]

Μαρξισμός

(α) Ἡ θεωρία τῆς ὑπεραξίας (Mehrwert).
(β) Ἡ οἰκονομική ἀνάπτυξη.
(γ) Ἡ ταξική πάλη.
(δ) Ὁ φιλοσοφικός ὑλισμός.

Ἀγροτικό ζήτημα

(α) Ἡ ἐμπορευματική παραγωγή στή γεωργία.
(β) Ἡ μικρή παραγωγή vs* μεγάλη.
(γ) Ἡ μισθωτή ἐργασία.
(δ) Ἡ πρόσοδος.

(α) 1. Οἱ παλιοί σοσιαλιστές: «ἄδικα» etc. Σύμπτωμα αἰσθήματος καί ὄχι κατανόηση.
2. «Ἡ ἐργασιακή ἀρχή» (στή Ρωσία).
3. Ἡ ἐμπορευματική παραγωγή.
4. Ὁ καπιταλισμός. Ἡ θεωρία τῆς *Mehrwert*.

(β) 1. Ἡ οἰκονομική ἀνάπτυξη. Ἡ βιομηχανία (1907).
2. Οἱ ρῶσοι βιοτέχνες.
3. Ἡ γεωργία.
4. Οἱ σιδηρόδρομοι καί τά τράστ.
5. Τό χρηματιστικό κεφάλαιο.
6. Ἡ κοινωνικοποίηση τῆς παραγωγῆς. Ἡ κοινωνικοποιημένη *ἐργασία* καί ἡ ἀτομική *ἰδιοποίηση*.

(γ) 1. Τό προλεταριάτο καί ἡ συσπείρωσή του. (δουλοπάροικος — πάμπτωχος — προλετάριος).

---

* —versus—σχετικά μέ, ἔναντι. *Ἡ Σύντ.*

2. Οἱ μεμονωμένες ἀπεργίες. «Τό σπάσιμο» τῶν μηχανῶν.
3. Τά συνδικάτα καί τό κίνημα.
4. Ἡ πολιτική πάλη:
   - Ἀγγλία — φιλελεύθεροι
   - Γαλλία — ριζοσπάστες (ρεπουμπλικάνοι)
   - Γερμανία — φιλελεύθεροι (10ετία 1860 - 1870) καί ὀπορτουνιστές.
5. Οἱ ἐπαναστατικοί σκοποί τῆς ἐργατικῆς τάξης: ἀπαλλοτρίωση τῶν καπιταλιστῶν.
6. Ἡ ἐπαναστατική πάλη καί ἡ πάλη γιά μεταρυθμίσεις.

(δ) Ὁ φιλοσοφικός ὑλισμός.
1. Ἡ θεωρία τοῦ Marx = ὁλοκληρωμένη κοσμοαντίληψη.
2. Οἱ 2 κύριες κοσμοαντιλήψεις καί φιλοσοφικές ἀφετηρίες: παπαδοκρατία καί ὑλισμός.
3. Ὁ Ἔνγκελς (Λούντβιχ Φόϋερμπαχ).
4. 1789 Γαλλία — ὁ Χέγκελ καί ὁ Φόϋερμπαχ Γερμανία (στίς παραμονές τοῦ 1848).
5. Ὁ διαλεκτικός ὑλισμός.
6. Ρωσία: Τσερνισέβσκι
   ναρόντνικοι
   σημερινοί ὀπορτουνιστές (Μπογκντάνοφ).

Γράφτηκε τό 1908 ἤ τό 1909
Πρωτοδημοσιεύτηκε τό 1933 στή Λενινιστική Συλλογή, τόμ. XXV

Δημοσιεύεται σύμφωνα μέ τό χειρόγραφο

ΣΧΕΔΙΟ ΤΗΣ ΔΙΑΛΕΞΗΣ «Η ΣΗΜΕΡΙΝΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΤΗΣ ΡΩΣΙΑΣ» [172]

I. Πῶς ἀλλάζει ἡ ἀπολυταρχία. Πλουτοκρατική ἤ ἀστική μοναρχία;

II. Ἡ 3η Κρατική δούμα καί «τά κοινοβουλευτικά μέσα πάλης». Κάτι γιά τήν ἐπαναστατική φρασεολογία τῶν «σοσιαλιστῶν-ἐπαναστατῶν».

III. Ὁ σωβινισμός τῶν καντέτων καί οἱ ταλαντεύσεις τῶν τρουντοβίκων.

IV. Γιά τούς ἀπερίσκεπτους ἀνθρώπους, πού θέλουν «νά χωθοῦν ἐκεῖ πού ἔσπασαν τά μοῦτρα τους».

V. Πῶς πρέπει νά ὀργανώσουμε τή σοσιαλδημοκρατική χρησιμοποίηση τοῦ κοινοβουλευτισμοῦ στή Ρωσία.

VI. Οἱ πιό δραστήριοι ἤ οἱ πιό ἀδρανεῖς ἐγκαταλείπουν τίς γραμμές τῆς σοσιαλδημοκρατίας; Ὁ Τσερεβάνιν σάν λογοτεχνικός καί κοινωνικός τύπος.

VII. Τί διδάσκει ἡ πείρα τῶν γερμανῶν σοσιαλδημοκρατῶν στήν περίοδο τοῦ ἔκτακτου νόμου.

VIII. Τό προλεταριάτο καί ἡ μικροαστική διανόηση στίς μέρες χαρᾶς καί στίς συνηθισμένες μέρες τῆς ἱστορίας.

Δημοσιεύτηκε νωρίτερα ἀπό τίς 10 τοῦ Φλεβάρη (ν. ἡμ.) τοῦ 1909 στήν ἀνακοίνωση γιά τή διάλεξη, πού ἔβγαλε ἡ 2η Παρισινή ὁμάδα βοήθειας τοῦ ΣΔΕΚΡ

Δημοσιεύεται σύμφωνα μέ τό κείμενο τῆς ἀνακοίνωσης

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΕΡΓΑΣΙΩΝ ΤΟΥ Β.Ι. ΛΕΝΙΝ ΠΟΥ ΔΕΝ ΒΡΕΘΗΚΑΝ

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

ΕΥΡΕΤΗΡΙΑ

ΗΜΕΡΟΜΗΝΙΕΣ ΑΠΟ ΤΗ ΖΩΗ ΚΑΙ ΤΗ ΔΡΑΣΗ ΤΟΥ Β. Ι. ΛΕΝΙΝ

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΕΡΓΑΣΙΩΝ ΤΟΥ Β. Ι. ΛΕΝΙΝ ΠΟΥ ΔΕΝ ΒΡΕΘΗΚΑΝ ΩΣ ΤΩΡΑ

(Μάρτης τοῦ 1908 — Ἰούνης τοῦ 1909)

1908

ΓΡΑΜΜΑΤΑ ΠΡΟΣ ΤΟΝ Α. Β. ΛΟΥΝΑΤΣΑΡΣΚΙ

Σέ γράμμα πρός τόν Α. Μ. Γκόρκι τῆς 6 (19) τοῦ Ἀπρίλη 1908 ὁ Β. Ι. Λένιν κάνει λόγο γιά ἕνα γράμμα πρός τόν Α. Β. Λουνατσάρσκι στό ὁποῖο ἐξηγοῦσε τίς αἰτίες τῆς ἄρνησής του νά πάει στό Κάπρι: «Ἔγραψα κιόλας γι' αὐτό στόν Ἀν. Βασ-τς...» (Ἅπαντα, 4η ρωσ. ἔκδ., τόμ. 34ος, σελ. 344).

ΓΡΑΜΜΑΤΑ ΠΡΟΣ ΤΟΥΣ ΣΥΓΓΕΝΕΙΣ ΤΟΥ

Γιά τά γράμματα τοῦ Β. Ι. Λένιν στή μητέρα του, Μ. Α. Οὐλιάνοβα, καί στήν ἀδελφή του, Α. Ι. Οὐλιάνοβα-Ἐλιζάροβα, πού δέν βρέθηκαν ὥς τώρα, πληροφορούμαστε ἀπό τά γράμματά του πρός τήν Μ. Α. Οὐλιάνοβα τῆς 7 (20) τοῦ Ἰούνη, τῆς 27 τοῦ Νοέμβρη (10 τοῦ Δεκέμβρη) 1908 καί ἀπό τά γράμματά του πρός τήν Α.Ι. Οὐλιάνοβα-Ἐλιζάροβα τῆς 13 (26) τοῦ Νοέμβρη, 11 (24) τοῦ Δεκέμβρη 1908, 24 τοῦ Γενάρη (6 τοῦ Φλεβάρη), 3 ἤ 4 (16 ἤ 17) τοῦ Φλεβάρη, 24 τοῦ Φλεβάρη (9 τοῦ Μάρτη), 8 (21) τοῦ Μάρτη, 26 τοῦ Μάρτη (8 τοῦ Ἀπρίλη) 1909 (βλ. Ἅπαντα, 4η ρωσ. ἔκδ., τόμ. 37ος, σελ. 306, 321-322 καί 319, 326, 327, 328, 338, 343, 352).

ΓΡΑΜΜΑ ΠΡΟΣ ΤΟΝ Γ. Μ. ΣΤΕΚΛΟΦ

Σέ γράμμα πρός τόν Β. Ι. Λένιν τῆς 23 τοῦ Ὀχτώβρη (5 τοῦ Νοέμβρη) 1908 ὁ Γ. Μ. Στεκλόφ ἔλεγε: «Ἀξιότιμε Βλαντίμιρ Ἰλίτς! Μόλις σήμερα ὑπόγραψα τή συμφωνία καί μόλις τώρα μοῦ δόθηκε ἡ δυνατότητα ν' ἀπαντήσω στό γράμμα Σας πού πῆρα πρίν ἀπό πέντε μέρες» (Κεντρικό κομματικό ἀρχεῖο τοῦ Ἰνστιτούτου μαρξισμοῦ-λενινισμοῦ τῆς ΚΕ τοῦ ΚΚΣΕ). Στήν ἀλληλογραφία μέ τόν Στεκλόφ γινόταν λόγος γιά τή συμμετοχή τοῦ Λένιν σέ μιά συλλογή, ἀφιερωμένη στή ζωή καί τή δράση τοῦ Ν. Γκ. Τσερνισέβσκι. Ὁ Γ. Μ. Στεκλόφ πρότεινε στόν Λένιν νά γράψει ἕνα ἄρθρο μέ θέμα «Ὁ Τσερνισέβσκι καί τό ἀγροτικό ζήτημα» καί τόν παρακαλοῦσε ν' ἀνακοινώσει τό περιεχόμενο τοῦ γράμματός του στόν Α. Α. Μπογκντάνοφ. Ὁ Λένιν ἔστειλε στόν Α. Α. Μπογκντάνοφ τό γράμμα τοῦ Γ. Μ. Στεκλόφ μέ δικό του ὑστερόγραφο (βλ. Ἅπαντα, 4η ρωσ. ἔκδ., τόμ. 36ος, σελ. 130).

ΓΡΑΜΜΑ ΠΡΟΣ ΤΟΝ Β. ΝΤ. ΜΠΟΝΤΣ-ΜΠΡΟΥΓΕΒΙΤΣ

'Από γράμμα τοῦ Β. Ντ. Μπόντς-Μπρουγέβιτς πρός τόν Β. Ι. Λένιν τῆς 26 τοῦ 'Οχτώβρη (8 τοῦ Νοέμβρη) 1908 πληροφορούμαστε ὅτι ὁ Λένιν ἀπευθύνθηκε σ' αὐτόν μέ τήν παράκληση νά τόν βοηθήσει στή δημοσίευση τοῦ ἀνοιχτοῦ γράμματος τοῦ Α. Μ. Γκόρκι γιά τήν ἐνίσχυση τῆς βιβλιοθήκης Κούκλιν τῆς Γενεύης (πρόκειται γιά τήν ἀποστολή ἐφημερίδων καί ὑλικῶν τῆς περιόδου τῆς ἐπανάστασης τοῦ 1905-1907) (Κεντρικό κομματικό ἀρχεῖο τοῦ 'Ινστιτούτου μαρξισμοῦ-λενινισμοῦ τῆς ΚΕ τοῦ ΚΚΣΕ).

ΕΙΣΗΓΗΣΗ «ΓΙΑ ΤΗ ΣΗΜΕΡΙΝΗ ΣΤΙΓΜΗ ΚΑΙ ΤΑ ΚΑΘΗΚΟΝΤΑ ΤΟΥ ΚΟΜΜΑΤΟΣ», ΛΟΓΟΙ ΚΑΙ ΟΜΙΛΙΕΣ ΣΤΗΝ V ΠΑΝΡΩΣΙΚΗ ΣΥΝΔΙΑΣΚΕΨΗ ΤΟΥ ΣΔΕΚΡ

'Η εἰσήγηση «Γιά τή σημερινή στιγμή καί τά καθήκοντα τοῦ κόμματος» ἔγινε ἀπό τόν Λένιν στή συνδιάσκεψη τῆς 23 τοῦ Δεκέμβρη 1908 (5 τοῦ Γενάρη 1909).

Πληροφορίες γιά τήν εἰσήγηση, τούς λόγους καί τίς ὁμιλίες τοῦ Λένιν στή συνδιάσκεψη ὑπάρχουν στά σύντομα στενογραφημένα πρακτικά τῶν συνεδριάσεων τῆς V Πανρωσικῆς συνδιάσκεψης τοῦ ΣΔΕΚΡ, πού φυλάγονται στό Κεντρικό κομματικό ἀρχεῖο τοῦ 'Ινστιτούτου μαρξισμοῦ-λενινισμοῦ τῆς ΚΕ τοῦ ΚΚΣΕ.

1908—1909

ΓΡΑΜΜΑΤΑ ΠΡΟΣ ΤΟ ΔΙΕΘΝΕΣ ΣΟΣΙΑΛΙΣΤΙΚΟ ΓΡΑΦΕΙΟ

Πληροφορίες γιά τά γράμματα τοῦ Β. Ι. Λένιν πρός τό ΔΣΓ, πού στάλθηκαν στά χρόνια 1908-1909 καί δέν ἔχουν βρεθεῖ, ὑπάρχουν στίς φωτοτυπίες διάφορων σελίδων τῶν πρωτοκόλλων τῆς εἰσερχόμενης καί ἐξερχόμενης ἀλληλογραφίας τοῦ ΔΣΓ πού φυλάγονται στό Κεντρικό κομματικό ἀρχεῖο τοῦ 'Ινστιτούτου μαρξισμοῦ-λενινισμοῦ τῆς ΚΕ τοῦ ΚΚΣΕ καί πού παραχωρήθηκαν στό 'Ινστιτοῦτο ἀπό τόν Κ. Χούϊσμανς. Στίς σημειώσεις τῶν πρωτοκόλλων αὐτῶν ὑποδείχνονται οἱ ἡμερομηνίες παραλαβῆς τῶν γραμμάτων τοῦ Λένιν καί σύντομη περίληψη τοῦ περιεχομένου τους· οἱ σημειώσεις μαρτυροῦν ὅτι στά 1908-1909 ὁ Λένιν εἶχε συχνή ἀλληλογραφία μέ τό γραμματέα τοῦ Διεθνοῦς Σοσιαλιστικοῦ Γραφείου Κ. Χούϊσμανς. Στά γράμματά του ὁ Λένιν ἀνακοίνωνε γιά τήν καταβολή τῶν τακτικῶν συνδρομῶν τοῦ ΣΔΕΚΡ στό ΔΣΓ, γιά τίς συνεδριάσεις τῶν ὁλομελειῶν τῆς ΚΕ τοῦ ΣΔΕΚΡ, γιά τίς συλλήψεις μελῶν τῆς ΚΕ τοῦ ΣΔΕΚΡ, γιά τήν ἀποστολή τῆς εἰσήγησης τοῦ ΣΔΕΚΡ στό συνέδριο τῆς Στουτγάρδης μέ τήν εὐκαιρία τῆς προετοιμασίας τῆς ἔκδοσης τοῦ ἀπολογισμοῦ τῆς ΙΙ Διεθνοῦς στό συνέδριο τῆς Στουτγάρδης κ.ο.κ. Σέ δυό γράμματά του ὁ Λένιν παρακαλοῦσε τό ΔΣΓ νά βοηθήσει τούς ἀπεργούς βυρσοδέψες τῆς Βίλνας. Σ' ἕνα γράμμα του ὁ Λένιν ἀπαντοῦσε στά ἐρωτήματα τοῦ Κ. Χούϊσμανς γιά τήν παράνομη σοσιαλδημοκρατική ὀργάνωση τῆς Ρωσίας, γιά τήν ὕπαρξη Γραφείου τῆς ΚΕ τοῦ ΣΔΕΚΡ στή Γενεύη καί παρακαλοῦσε τό ΔΣΓ νά δόσει τίς πληροφορίες πού εἶναι ἀπαραίτητες στόν γραμματέα

τῆς σοσιαλδημοκρατικῆς ὁμάδας τῆς ΙΙΙ Κρατικῆς δούμας σχετικά μέ τά παρακάτω ζητήματα: γιά τή μείωση τῆς ἐργάσιμης ἡμέρας, γιά τά συνδικάτα, γιά τήν ἀμοιβή τῶν ἐργατῶν πού ἀσχολοῦνται μέ χειρωνακτική δουλιά καί γιά τήν ἀσφάλιση τῶν ἀνθρακωρύχων.

1909

ΓΡΑΜΜΑ ΠΡΟΣ ΤΟΝ Λ. Σ. ΠΕΡΕΣ

Σέ γράμμα πρός τήν Α. Ι. Οὐλιάνοβα-Ἐλιζάροβα τῆς 13 (26) τοῦ Μάη 1909 ὁ Β. Ι. Λένιν ἀνακοίνωνε ὅτι ἔγραψε γράμμα στόν Περές πού πῆρε μέρος στήν ἔκδοση τοῦ βιβλίου «Ὑλισμός καί ἐμπειριοκριτικισμός» (βλ. Ἅπαντα, 4η ρωσ. ἔκδ., τόμ. 37ος, σελ. 355).

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΕΚΔΟΣΕΩΝ ΚΑΙ ΝΤΟΚΟΥΜΕΝΤΩΝ ΠΟΥ ΣΤΗ ΣΥΝΤΑΞΗ ΤΟΥΣ ΠΗΡΕ ΜΕΡΟΣ Ο Β. Ι. ΛΕΝΙΝ

1908—1909

ΕΦΗΜΕΡΙΔΑ «ΠΡΟΛΕΤΑΡΙ»

'Αρ. φύλ. 26 — (1 τοῦ 'Απρίλη) 19 τοῦ Μάρτη 1908
'Αρ. φύλ. 27 — (8 τοῦ 'Απρίλη) 26 τοῦ Μάρτη 1908
'Αρ. φύλ. 28 — (15) 2 τοῦ 'Απρίλη 1908
'Αρ. φύλ. 29 — (29) 16 τοῦ 'Απρίλη 1908
'Αρ. φύλ. 30 — (23) 10 τοῦ Μάη 1908
'Αρ. φύλ. 31 — (17) 4 τοῦ 'Ιούνη 1908
'Αρ. φύλ. 32 — (15) 2 τοῦ 'Ιούλη 1908
'Αρ. φύλ. 33 — (5 τοῦ Αὐγούστου) 23 τοῦ 'Ιούλη 1908
'Αρ. φύλ. 34 — (7 τοῦ Σεπτέμβρη) 25 τοῦ Αὐγούστου 1908
'Αρ. φύλ. 35 — (24) 11 τοῦ Σεπτέμβρη 1908
'Αρ. φύλ. 36 — (16) 3 τοῦ 'Οχτώβρη 1908
'Αρ. φύλ. 37 — (29) 16 τοῦ 'Οχτώβρη 1908
'Αρ. φύλ. 38 — (14) 1 τοῦ Νοέμβρη 1908
'Αρ. φύλ. 39 — (26) 13 τοῦ Νοέμβρη 1908
'Αρ. φύλ. 40 — 1 (14) τοῦ Δεκέμβρη 1908
'Αρ. φύλ. 41 — 7 (20) τοῦ Γενάρη 1909
'Αρ. φύλ. 42 — 12 (25) τοῦ Φλεβάρη 1909
'Αρ. φύλ. 43 — 21 τοῦ Φλεβάρη (6 τοῦ Μάρτη) 1909
Παράρτημα στό φύλ. ἀρ. 44 — 4 (17) τοῦ 'Απρίλη 1909
'Αρ. φύλ. 44 — 8 (21) τοῦ 'Απρίλη 1909
'Αρ. φύλ. 45 — 13 (26) τοῦ Μάη 1909

«ΓΙΑ ΤΟ ΠΝΕΥΜΑ ΤΗΣ ΕΠΟΧΗΣ»

Συλλογή, Πετρούπολη, ἔκδ. «Τβόρτσεστβο», 1908

Ἡ Συλλογή κυκλοφόρησε μεταξύ 3 καί 10 (16 καί 23) τοῦ 'Απρίλη 1908. Στήν προμετωπίδα τῆς συλλογῆς ἀνάμεσα στούς ἄλλους συγγραφεῖς πού ἦταν, ὅπως φαίνεται, καί συντάκτες τῆς ἔκδοσης, ἀναφέρεται καί ὁ Λένιν (Βλ. 'Ιλίν). Στή συλλογή ὁ Λένιν δημοσίευσε μέ μικρές περικοπές τό ἄρθρο του «Ἡ οὐδετερότητα τῶν ἐπαγγελματικῶν συνδικάτων», πού δημοσιεύτηκε πρωτύτερα (4 τοῦ Μάρτη (19 τοῦ Φλεβάρη) 1908) ὁλόκληρο στήν ἐφημερίδα «Προλετάρι», ἀρ. φύλ. 22.

ΕΙΣΗΓΗΣΗ ΤΗΣ ΚΕ ΤΟΥ ΣΔΕΚΡ ΣΤΟ ΣΥΝΕΔΡΙΟ ΤΗΣ II ΔΙΕΘΝΟΥΣ ΣΤΗ ΣΤΟΥΤΓΑΡΔΗ

Ἡ εἰσήγηση αὐτή ἔπρεπε νά συμπεριληφθεῖ στόν 3ο ἤ τόν 4ο τόμο τῶν ἀπολογισμῶν τοῦ Συνεδρίου τῆς Στουτγάρδης (1907), πού προετοίμαζε γιά δημοσίευση τό Διεθνές Σοσιαλιστικό Γραφεῖο. Στό ἴδιο τό συνέδριο ἡ εἰσήγηση δέν διαβάστηκε. Ἀπό τήν ἀλληλογραφία τοῦ Β. Ι. Λένιν μέ τόν γραμματέα τοῦ ΔΣΓ Κ. Χούϊσμανς στά 1908-1909 πληροφορούμαστε ὅτι ὁ Λένιν ἐνδιαφερόταν γιά τήν προετοιμασία τῆς ἔκδοσης τῶν ἀπολογισμῶν τοῦ συνεδρίου καί ἔστειλε στόν Κ. Χούϊσμανς τό πρῶτο μέρος τῆς εἰσήγησης τῆς ΚΕ τοῦ ΣΔΕΚΡ. Στό ἀπαντητικό γράμμα του ὁ Χούϊσμανς ἀνακοίνωσε στόν Λένιν πώς πῆρε τήν εἰσήγηση.

1909

«ΑΝΑΚΟΙΝΩΣΗ ΤΗΣ ΚΕΝΤΡΙΚΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ ΤΟΥ ΣΟΣΙΑΛΔΗΜΟΚΡΑΤΙΚΟΥ ΕΡΓΑΤΙΚΟΥ ΚΟΜΜΑΤΟΣ ΤΗΣ ΡΩΣΙΑΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΤΑΚΤΙΚΗ ΠΑΓΚΟΜΜΑΤΙΚΗ ΣΥΝΔΙΑΣΚΕΨΗ»

Paris, ἔκδ. τῆς ΚΕ τοῦ ΣΔΕΚΡ, [1909]

Ἡ «Ἀνακοίνωση» δημοσιεύτηκε ἀπό τήν Κεντρική Ἐπιτροπή ἀμέσως μετά τήν V Πανρωσική συνδιάσκεψη τοῦ ΣΔΕΚΡ. Στό Κεντρικό Ὄργανο τοῦ κόμματος, τήν ἐφημερίδα «Σοτσιάλ-Ντεμοκράτ», ἀρ. φύλ. 2 τῆς 28 τοῦ Γενάρη (10 τοῦ Φλεβάρη) 1909 στήν εἴδηση γιά τίς ἐργασίες τῆς συνδιάσκεψης ὑπάρχουν παραπομπές στίς ἀποφάσεις τῆς συνδιάσκεψης, πού δημοσιεύτηκαν στήν «Ἀνακοίνωση» τῆς ΚΕ.

ΕΦΗΜΕΡΙΔΑ «ΣΟΤΣΙΑΛ-ΝΤΕΜΟΚΡΑΤ»

Ἀρ. φύλ. 2 — (28 τοῦ Γενάρη) 10 τοῦ Φλεβάρη 1909
Ἀρ. φύλ. 3 — 9 (22) τοῦ Μάρτη 1909
Ἀρ. φύλ. 4 — 21 (8) τοῦ Ἀπρίλη 1909
Ἀρ. φύλ. 5 — (23 τοῦ Ἀπρίλη) 6 τοῦ Μάη 1909
Ἀρ. φύλ. 6 — 4 (17) τοῦ Ἰούνη 1909

Ρ. ΛΟΥΞΕΜΠΟΥΡΓΚ. «ΕΠΑΝΑΣΤΑΤΙΚΟ ΞΕΦΑΝΤΩΜΑ»

Τό ἄρθρο τῆς Ρ. Λούξεμπουργκ «Ἐπαναστατικό ξεφάντωμα», πού στρεφόταν ἐνάντια στούς ὀτζοβιστές καί στούς οὐλτιματιστές, δημοσιεύτηκε στίς 8 (12) τοῦ Ἀπρίλη 1909 στήν ἐφημερίδα «Προλετάρι», ἀρ. φύλ. 44.

Πληροφορίες γιά τή συμμετοχή τοῦ Β. Ι. Λένιν στήν ἐπιμέλεια τοῦ ἄρθρου ὑπάρχουν στά ντοκουμέντα πού φυλάγονται στό Κεντρικό κομματικό ἀρχεῖο τοῦ Ἰνστιτούτου μαρξισμοῦ-λενινισμοῦ τῆς ΚΕ τοῦ ΚΚΣΕ.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1 Τό ἄρθρο *«Στόν ἴσιο δρόμο»* δημοσιεύτηκε σάν κύριο ἄρθρο στό φύλ. ἀρ. 26 τῆς ἐφημερίδας «Προλετάρι».

«Προλετάρι» («Προλετάριος») — μπολσεβίκικη παράνομη ἐφημερίδα. Ἔβγαινε ἀπό τίς 21 τοῦ Αὐγούστου (3 τοῦ Σεπτέμβρη) 1906 ὥς τίς 28 τοῦ Νοέμβρη (11 τοῦ Δεκέμβρη) 1909 μέ διευθυντή τόν Β. Ι. Λένιν· βγῆκαν 50 φύλλα. Στή δουλιά τῆς σύνταξης ἔπαιρναν ἐνεργό μέρος οἱ Μ. Φ. Βλαντίμιρσκι, Β. Β. Βορόβσκι, Α. Β. Λουνατσάρσκι, Ι. Φ. Ντουμπρόβινσκι· τήν τεχνική δουλιά γιά τήν ἔκδοση τῆς ἐφημερίδας τήν ἔκαναν οἱ Α. Γκ. Σλίχτερ, Ε. Σ. Σλίχτερ καί ἄλλοι. Τά πρῶτα εἴκοσι φύλλα τῆς ἐφημερίδας ἑτοιμάστηκαν γιά ἐκτύπωση καί στοιχειοθετήθηκαν στό Βίμποργκ (οἱ μῆτρες ἀποστέλλονταν στήν Πετρούπολη ὅπου γινόταν ἡ ἐκτύπωση· γιά συνωμοτικούς λόγους ἡ ἐφημερίδα ἔγραφε ὅτι βγαίνει στή Μόσχα). Ἔπειτα, ἐπειδή χειροτέρεψαν στό ἔπακρο οἱ συνθῆκες ἔκδοσης τοῦ παράνομου ὀργάνου στή Ρωσία, ἡ σύνταξη τῆς «Προλετάρι», σύμφωνα μέ ἀπόφαση τῶν ἐπιτροπῶν Πετρούπολης καί Μόσχας τοῦ ΣΔΕΚΡ μετέφερε τήν ἔκδοση τῆς ἐφημερίδας στό ἐξωτερικό (τά φύλλα 21-40 βγῆκαν στή Γενεύη, καί τά φύλλα 41-50 στό Παρίσι).

Τά φύλ. ἀρ. 1 - 2 τῆς «Προλετάρι» βγῆκαν σάν ὄργανο τῶν ἐπιτροπῶν Μόσχας καί Πετρούπολης τοῦ ΣΔΕΚΡ· τά φύλ. ἀρ. 3 - 4 σάν ὄργανο τῶν ἐπιτροπῶν Μόσχας, Πετρούπολης καί περιφέρειας Μόσχας τοῦ ΣΔΕΚΡ· τά φύλ. ἀρ. 5 - 11 σάν ὄργανο τῶν ἐπιτροπῶν Μόσχας, Πετρούπολης, περιφέρειας Μόσχας, Πέρμ καί Κούρσκ τοῦ ΣΔΕΚΡ· τά φύλ. ἀρ. 12 - 20 σάν ὄργανο τῶν ἐπιτροπῶν Μόσχας, Πετρούπολης, περιφέρειας Μόσχας, Πέρμ, Κούρσκ καί Καζάν τοῦ ΣΔΕΚΡ· ἀπό τό φύλ. ἀρ. 21 (ἀπό τότε πού μεταφέρθηκε ἡ σύνταξη στό ἐξωτερικό) ὥς τό τέλος ἔβγαινε ξανά σάν ὄργανο τῶν ἐπιτροπῶν Μόσχας καί Πετρούπολης τοῦ ΣΔΕΚΡ. Οὐσιαστικά ἡ «Προλετάρι» ἦταν Κεντρικό Ὄργανο τῶν μπολσεβίκων. Ὅλη ἡ βασική δουλιά τῆς σύνταξης τῆς «Προλετάρι» γινόταν ἀπό τόν Λένιν. Τά περισσότερα φύλλα τῆς ἐφημερίδας ἔχουν καί ἀπό κάμποσα ἄρθρα του. Στήν «Προλετάρι» δημοσιεύτηκαν περισσότερα ἀπό 100 ἄρθρα καί σημειώματα τοῦ Λένιν πάνω στά σπουδαιότερα ζητήματα τῆς ἐπαναστατικῆς πάλης τῆς ἐργατικῆς τάξης. Ἀπό τίς στῆλες τῆς ἐφημερίδας φωτίζονταν πλατιά τά διάφορα προβλήματα τῆς τακτικῆς καὶ τῆς γενικῆς πολιτικῆς, δημοσιεύονταν ἐκθέ-

σεις δράσης τῆς ΚΕ τοῦ ΣΔΕΚΡ, ἀποφάσεις τῶν συνδιασκέψεων καί τῶν ὁλομελειῶν τῆς ΚΕ, γράμματα τῆς ΚΕ γιά διάφορα ζητήματα τῆς κομματικῆς δράσης καί μιά σειρά ἄλλα ντοκουμέντα. Ἡ ἐφημερίδα συνδεόταν στενά μέ τίς τοπικές κομματικές ὀργανώσεις.

Στά χρόνια τῆς ἀντίδρασης τοῦ Στολίπιν ἡ «Προλετάρι» ἔπαιξε ἐξαιρετικό ρόλο στή διατήρηση καί στήν ἑδραίωση τῶν μπολσεβίκικων ὀργανώσεων, στήν πάλη κατά τῶν λικβινταριστῶν, τῶν ὀτζοβιστῶν, τῶν οὐλτιματιστῶν καί τῶν θεοπλαστῶν. Στήν ὁλομέλεια τῆς ΚΕ τοῦ ΣΔΕΚΡ, πού συνῆλθε τό Γενάρη τοῦ 1910, οἱ μενσεβίκοι κατόρθωσαν μέ τή βοήθεια τῶν συμφιλιωτιστῶν καί μέ τό πρόσχημα τῆς καταπολέμησης τοῦ φραξιονισμοῦ νά ψηφιστεῖ ἀπόφαση γιά τό κλείσιμο τῆς ἐφημερίδας «Προλετάρι».—*1.*

2 *Πολιτικό πραξικόπημα τῆς 3 (16) τοῦ Ἰούνη 1907* — ἀντεπαναστατικό πραξικόπημα, πού βρῆκε τήν ἔκφρασή του στήν πραξικοπηματική διάλυση τῆς ΙΙ Κρατικῆς δούμας ἀπό τήν κυβέρνηση, στή σύλληψη τῆς σοσιαλδημοκρατικῆς ὁμάδας καί στήν τροποποίηση τοῦ ἐκλογικοῦ νόμου γιά τίς ἐκλογές τῆς Δούμας. Τήν 1 τοῦ Ἰούνη 1907 ὁ Στολίπιν, προβάλλοντας σάν δικαιολογία τή σκηνοθετημένη ἀπό τήν ἀσφάλεια κατηγορία ἐνάντια στή σοσιαλδημοκρατική ὁμάδα γιά δεσμούς της μέ τή στρατιωτική ὀργάνωση καί γιά προετοιμασία ἔνοπλης ἐξέγερσης, ζήτησε τόν ἀποκλεισμό της ἀπό τίς συνεδριάσεις τῆς Δούμας καί τήν παραπομπή της σέ προανάκριση· μέ ἄμεση σύλληψη ἀπειλοῦνταν 16 μέλη τῆς σοσιαλδημοκρατικῆς ὁμάδας. Ἡ Δούμα συγκρότησε ἐπιτροπή γιά τήν ἐξακρίβωση τῆς κατηγορίας. Τή νύχτα τῆς 3 (16) τοῦ Ἰούνη ἡ κυβέρνηση συνέλαβε τή σοσιαλδημοκρατική ὁμάδα, χωρίς νά περιμένει τά ἀποτελέσματα τῆς δουλιᾶς τῆς ἐπιτροπῆς τῆς Δούμας. Στίς 3 τοῦ Ἰούνη δημοσιεύτηκε τό τσαρικό διάγγελμα γιά τή διάλυση τῆς ΙΙ Δούμας καί γιά τίς τροποποιήσεις τοῦ ἐκλογικοῦ νόμου, πού αὔξαινε κατά πολύ τόν ἀριθμό τῶν ἐκπροσώπων τῶν τσιφλικάδων καί τῆς ἐμποροβιομηχανικῆς ἀστικῆς τάξης στή Δούμα καί περιόριζε ἀρκετά τόν ἀριθμό τῶν ἐκπροσώπων τῶν ἀγροτῶν καί τῶν ἐργατῶν, πού καί χωρίς αὐτόν (τόν περιορισμό) ἦταν μικρός. Αὐτό ἦταν κατάφωρη παραβίαση τοῦ διαγγέλματος τῆς 17 τοῦ Ὀχτώβρη 1905 καί τοῦ βασικοῦ νόμου τοῦ 1906, πού καθόριζαν ὅτι ἡ κυβέρνηση δέν μπορεῖ νά ἐκδίδει νόμους χωρίς τήν ἔγκριση τῆς Κρατικῆς δούμας. Σύμφωνα μέ τό νέο νόμο ἕνας ἐκλέκτορας ἐκλεγόταν στήν κουρία τῶν γαιοκτημόνων ἀπό 230 ἄτομα, στήν κουρία τῆς πόλης πρώτης κατηγορίας ἀπό χίλια ἄτομα, στήν κουρία τῆς πόλης δεύτερης κατηγορίας ἀπό 15 χιλ., στήν κουρία τῶν ἀγροτῶν ἀπό 60 χιλ., στήν κουρία τῶν ἐργατῶν ἀπό 125 χιλ. ἄτομα. Οἱ τσιφλικάδες καί οἱ ἀστοί εἶχαν τή δυνατότητα νά ἐκλέγουν τά 65% ὅλων τῶν ἐκλεκτόρων, οἱ ἀγρότες τά 22% (πρίν τά 42%), οἱ ἐργάτες τά 2% (πρίν τά 4%). Ὁ νόμος στεροῦσε τά ἐκλογικά δικαιώματα στό γηγενή πληθυσμό τῆς Ἀσιατικῆς Ρωσίας, στούς τουρκικούς λαούς τῶν κυβερνείων Ἀστραχάν καί Σταυρούπολης, μείωνε κατά δυό φορές τόν ἀριθμό τῶν ἐκπροσώπων τοῦ πληθυσμοῦ τῆς Πολωνίας καί τοῦ Καυκάσου. Σ' ὅλη τή Ρωσία στεροῦνταν τῶν ἐκλογικῶν τους δικαιωμάτων τά πρόσωπα, πού δέν γνώριζαν τή ρωσική γλώσσα. Ἡ ΙΙΙ Δούμα πού ἐκλέχτηκε μέ βάση αὐτό τό νόμο καί συνῆλθε τήν 1 (14) τοῦ Νοέμβρη 1907 ἦταν ὡς πρός τή σύνθεσή της μαυροεκατονταρχίτικη-ὀχτωβριστική.

Τό πολιτικό πραξικόπημα τῆς 3 τοῦ Ἰούνη ἔβαλε τήν ἀρχή τῆς περιόδου τῆς ἀντίδρασης τοῦ Στολίπιν.—*3*.

3 *Κεντρικό Ὄργανο τοῦ ΣΔΕΚΡ* — ἡ παράνομη ἐφημερίδα «Σοτσιάλ-Ντεμοκράτ» («Σοσιαλδημοκράτης»)· ἔβγαινε ἀπό τό Φλεβάρη τοῦ 1908 μέχρι καί τό Γενάρη τοῦ 1917. Τό πρῶτο φύλλο, πού προετοιμάστηκε ἀπό τούς μπολσεβίκους καί εἶχε ἤδη τυπωθεῖ μέρος τοῦ τιράζ του στή Βίλνα, σέ ἰδιωτικό τυπογραφεῖο, κατασχέθηκε ἀπό τήν τσαρική ἀσφάλεια. Σύντομα ἔγινε στήν Πετρούπολη δεύτερη προσπάθεια ἔκδοσης τῆς ἐφημερίδας. Μεγάλο μέρος ἀπό τόν ἀριθμό τῶν φύλλων πού τυπώθηκαν ἔπεσαν ἐπίσης στά χέρια τῶν χωροφυλάκων. Στό ἑξῆς ἡ ἔκδοση τῆς ἐφημερίδας μεταφέρθηκε στό ἐξωτερικό: τά φύλλα ἀρ. 2 - 32 (Φλεβάρης 1909 - Δεκέμβρης 1913) βγῆκαν στό Παρίσι, τά φύλλα ἀρ. 33 - 58 (Νοέμβρης 1914 - Γενάρης 1917) στή Γενεύη. Συνολικά βγῆκαν 58 φύλλα, ἀπ' αὐτά 5 εἶχαν παραρτήματα.

Ἡ σύνταξη τῆς «Σοτσιάλ-Ντεμοκράτ», σύμφωνα μέ ἀπόφαση τῆς ΚΕ τοῦ ΣΔΕΚΡ, πού ἐκλέχτηκε στό V συνέδριο (τοῦ Λονδίνου), ἀποτελοῦνταν ἀπό ἀντιπροσώπους τῶν μπολσεβίκων, τῶν μενσεβίκων καί τῶν πολωνῶν σοσιαλδημοκρατῶν. Στήν πραγματικότητα καθοδηγητής τῆς ἐφημερίδας ἦταν ὁ Β. Ι. Λένιν. Τά ἄρθρα του κατεῖχαν τήν κεντρική θέση στή «Σοτσιάλ-Ντεμοκράτ». Στήν ἐφημερίδα δημοσιεύτηκαν πάνω ἀπό 80 ἄρθρα καί σημειώματα τοῦ Β. Ι. Λένιν.

Μέσα στή σύνταξη τῆς «Σοτσιάλ-Ντεμοκράτ» ὁ Β. Ι. Λένιν ἔκανε πάλη γιά τή συνεπή μπολσεβίκικη γραμμή ἐνάντια στούς μενσεβίκους-λικβινταριστές. Ἕνα μέρος τῆς σύνταξης (Κάμενεφ καί Ζηνόβιεφ) κρατοῦσε συμφιλιωτιστική στάση ἀπέναντι στούς λικβινταριστές, προσπαθώντας νά ματαιώσει τήν ἐφαρμογή τῆς λενινιστικῆς γραμμῆς. Οἱ μενσεβίκοι Μάρτοφ καί Ντάν, μέλη τῆς σύνταξης, σαμποτάροντας τή δουλειά στή σύνταξη τοῦ Κεντρικοῦ Ὀργάνου, ταυτόχρονα ὑπεράσπιζαν ἀνοιχτά τό λικβινταρισμό στή «Γκόλος Σοτσιάλ-Ντεμοκράτα»· ἐμπόδιζαν τούς κομματικούς μενσεβίκους νά πάρουν μέρος στό ΚΟ. Ἡ ἀνειρήνευτη πάλη τοῦ Λένιν ἐνάντια στούς λικβινταριστές ὁδήγησε στήν ἀποχώρηση τοῦ Μάρτοφ καί τοῦ Ντάν ἀπό τή σύνθεση τῆς σύνταξης τόν Ἰούνη τοῦ 1911. Ἀπό τό Δεκέμβρη τοῦ 1911 ἡ «Σοτσιάλ-Ντεμοκράτ» διευθυνόταν ἀπό τόν Β. Ι. Λένιν.

Στά δύσκολα χρόνια τῆς ἀντίδρασης καί στήν περίοδο τῆς νέας ἀνόδου τοῦ ἐπαναστατικοῦ κινήματος ἡ «Σοτσιάλ-Ντεμοκράτ» εἶχε τεράστια σημασία στήν πάλη τῶν μπολσεβίκων ἐνάντια στούς λικβινταριστές, τούς τροτσκιστές, τούς ὀτζοβιστές γιά τή διαφύλαξη τοῦ παράνομου μαρξιστικοῦ κόμματος, τήν ἑδραίωση τῆς ἑνότητάς του, τό δυνάμωμα τῶν δεσμῶν του μέ τίς μάζες.

Στά χρόνια τοῦ πρώτου παγκόσμιου πολέμου ἡ «Σοτσιάλ-Ντεμοκράτ», ὄντας Κεντρικό Ὄργανο τοῦ Μπολσεβίκικου κόμματος, ἔπαιξε ἐξαιρετικά σπουδαῖο ρόλο στήν ὑπόθεση τῆς προπαγάνδισης τῶν μπολσεβίκικων συνθημάτων γιά τά ζητήματα τοῦ πολέμου, τῆς εἰρήνης καί τῆς ἐπανάστασης, δείχνοντας στό προλεταριάτο τό δρόμο τῆς πάλης ἐνάντια στόν ἰμπεριαλιστικό πόλεμο, τή μετατροπή του σέ πόλεμο ἐμφύλιο, σέ ἐπανάσταση ἐνάντια στίς κυρίαρχες τάξεις. Στίς στῆλες τῆς ἐφημερίδας δημοσιεύτηκε τό ἄρθρο τοῦ Β. Ι. Λένιν «Γιά τό σύνθημα τῶν Ἑνωμένων Πολιτειῶν τῆς Εὐρώπης», ὅπου ὁ Λένιν γιά πρώτη φορά διατύπωσε τό συμπέρασμα τῆς δυνατότητας τῆς νίκης τοῦ σοσια-

λισμοῦ ἀρχικά σέ μερικές εἴτε ἀκόμη καί σέ μιά, ξεχωριστά παρμένη, καπιταλιστική χώρα. Ἡ διάδοση τῆς «Σοτσιάλ-Ντεμοκράτ» στή Ρωσία, ἡ ἀναδημοσίευση τῶν σπουδαιότερων ἄρθρων της στίς τοπικές μπολσεβίκικες ἐφημερίδες βοηθοῦσαν στήν πολιτική διαφώτιση, στή διεθνιστική διαπαιδαγώγηση τοῦ προλεταριάτου τῆς Ρωσίας, στήν προετοιμασία τῶν μαζῶν γιά τήν ἐπανάσταση.

Δίνοντας ὑψηλή ἐκτίμηση στίς ὑπηρεσίες τῆς «Σοτσιάλ-Ντεμοκράτ» στήν περίοδο τοῦ πρώτου παγκόσμιου πολέμου, ὁ Β. Ι. Λένιν ἔγραφε ἀργότερα ὅτι χωρίς τή μελέτη τῶν ἄρθρων πού εἶναι δημοσιευμένα σ' αὐτήν «δέν μπορεῖ νά τά βγάλει πέρα κανείς συνειδητός ἐργάτης, πού θέλει νά *καταλάβει* τήν ἐξέλιξη τῶν ἰδεῶν τῆς διεθνοῦς σοσιαλιστικῆς ἐπανάστασης καί τῆς πρώτης νίκης της στίς 25 τοῦ Ὀχτώβρη 1917» (Ἅπαντα, 4η ρωσ. ἔκδ., τόμ. 27ος, σελ. 194).—*4*.

4 *«Ραμπότσεγε Ζνάμια»* — («Ἐργατική Σημαία») — παράνομη μπολσεβίκικη ἐφημερίδα· ἔβγαινε στή Μόσχα ἀπό τό Μάρτη ὥς τό Δεκέμβρη τοῦ 1908. Συνολικά βγῆκαν 7 φύλλα: Τό 1ο φύλλο βγῆκε σάν ὄργανο τοῦ Γραφείου περιοχῆς τῆς Κεντρικῆς βιομηχανικῆς περιοχῆς τοῦ ΣΔΕΚΡ, τά φύλ. ἀρ. 2 - 6 σάν ὄργανο τῶν ἐπιτροπῶν Μόσχας καί περιφέρειας Μόσχας τοῦ ΣΔΕΚΡ καί τό φύλ. ἀρ. 7 σάν ὄργανο τοῦ Γραφείου περιοχῆς τῆς Κεντρικῆς βιομηχανικῆς περιοχῆς, τῶν ἐπιτροπῶν Μόσχας καί περιφέρειας Μόσχας τοῦ ΣΔΕΚΡ. Στή δουλιά τῆς σύνταξης κατά καιρούς ἔπαιρναν μέρος οἱ Ι. Ι. Σκβορτσόφ-Στεπάνοφ (ἐπιμελήθηκε τά φύλ. ἀρ. 2 - 5), Τσ. Σ. Ζέλιξον-Μπομπρόβσκαγια, Β. Μ. Σουλιάτικοφ καί ἄλλοι.

Ἀρχίζοντας ἀπό τό 5ο φύλλο, ἡ ἐφημερίδα ἄνοιξε συζήτηση γιά τό ζήτημα τῶν σχέσεων τοῦ κόμματος πρός τή Δούμα καί τή σοσιαλδημοκρατική ὁμάδα τῆς Δούμας. Ὁ Β. Ι. Λένιν στό ἄρθρο «Ἀπ' ἀφορμή δυό γράμματα», πού δημοσιεύτηκε στήν ἐφημερίδα «Προλετάρι» ἀρ. φύλ. 39 τῆς 26 (13) τοῦ Νοέμβρη 1908 (βλ. σέ τοῦτο τόν τόμο, σελ. 296-313), ὑπόβαλε σέ αὐστηρή κριτική τό ὀτζοβιστικό ἄρθρο «Γράμμα ἑνός ἐργάτη», πού δημοσιεύτηκε σάν θέμα συζήτησης στό φύλ. ἀρ. 5 τῆς «Ραμπότσεγε Ζνάμια». Στό φύλ. ἀρ. 7 τῆς ἐφημερίδας δημοσιεύτηκε τό ἄρθρο «Γράμμα ἑνός κομματικοῦ στελέχους», πού στρεφόταν ἐνάντια στό γράμμα τοῦ ὀτζοβιστῆ καί ἀναδημοσιεύτηκε στό φύλ. ἀρ. 42 τῆς «Προλετάρι» τῆς 12 (25) τοῦ Φλεβάρη 1909 μέ τόν τίτλο «Σχετικά μέ τά τρέχοντα ζητήματα». Θετική ἐκτίμηση αὐτοῦ τοῦ ἄρθρου ἔδοσε ὁ Λένιν στό σημείωμα ἀπό μέρους τῆς σύνταξης τῆς «Προλετάρι» (βλ. σέ τοῦτο τόν τόμο, σελ. 374-377).—*7*.

5 *Ὁ ἔκτακτος νόμος ἐνάντια στούς σοσιαλιστές* ψηφίστηκε στή Γερμανία τό 1878 ἀπό τήν κυβέρνηση τοῦ Βίσμαρκ γιά τήν καταπολέμηση τοῦ ἐργατικοῦ καί τοῦ σοσιαλιστικοῦ κινήματος. Μέ τό νόμο αὐτό ἀπαγορεύονταν ὅλες οἱ ὀργανώσεις τοῦ σοσιαλδημοκρατικοῦ κόμματος, οἱ μαζικές ἐργατικές ὀργανώσεις, ὁ ἐργατικός τύπος, κατασχόταν ἡ σοσιαλιστική φιλολογία· οἱ σοσιαλδημοκράτες καταδιώκονταν καί ἐκτοπίζονταν. Ὡστόσο οἱ διώξεις δέν λύγισαν τό σοσιαλδημοκρατικό κόμμα, πού ἀναπροσάρμοσε τή δράση του στίς συνθῆκες τῆς παρανομίας: στό ἐξωτερικό ἐκδιδόταν τό Κεντρικό Ὄργανο τοῦ κόμματος, ἡ ἐφημερίδα «Σοτσιάλ-Ντεμοκράτ» καί συνέρχονταν τακτικά (τό 1880, τό 1883 καί τό 1887) τά συνέδρια τοῦ κόμματος· στή Γερμανία, μέσα

στήν παρανομία, ἀνασυγκροτοῦνταν γρήγορα οἱ σοσιαλδημοκρατικές ὀργανώσεις καί ὁμάδες μ' ἐπικεφαλῆς τους τήν παράνομη Κεντρική Ἐπιτροπή. Ταυτόχρονα τό κόμμα ἐκμεταλλευόταν πλατιά τίς νόμιμες δυνατότητες γιά τό δυνάμωμα τῶν δεσμῶν του μέ τίς μάζες, καί ἡ ἐπιροή του μεγάλωνε ἀδιάκοπα: ὁ ἀριθμός τῶν ψήφων, πού πῆραν οἱ σοσιαλδημοκράτες στίς ἐκλογές γιά τό Ράϊχσταγκ, αὐξήθηκε ἀπό τό 1878 ὥς τό 1890 πάνω ἀπό τρεῖς φορές.

Τεράστια βοήθεια στούς γερμανούς σοσιαλδημοκράτες ἔδιναν οἱ Κ. Μάρξ καί Φ. Ἔνγκελς. Τό 1890, κάτω ἀπό τήν πίεση τοῦ μαζικοῦ ἐργατικοῦ κινήματος πού ὅλο καί δυνάμωνε, ὁ ἔκτακτος νόμος ἐνάντια στούς σοσιαλιστές καταργήθηκε.—*7*.

6 Ὁ Β. Ι. Λένιν ἀναφέρεται στό κύριο ἄρθρο τῆς ἐφημερίδας «Ρέτς», ἀρ. φύλ. 65 τῆς 16 (29) τοῦ Μάρτη 1908.

«Ρέτς» («Λόγος») — καθημερινή ἐφημερίδα, κεντρικό ὄργανο τοῦ Κόμματος τῶν καντέτων· ἔβγαινε στήν Πετρούπολη ἀπό τίς 23 τοῦ Φλεβάρη (8 τοῦ Μάρτη) 1906 κάτω ἀπό τήν οὐσιαστική διεύθυνση τῶν Π. Ν. Μιλιουκόφ καί Ι. Β. Γκέσσεν καί μέ τήν ἄμεση συμμετοχή τῶν Μ. Μ. Βινάβερ, Π. Ντ. Ντολγκοροῦκοφ, Π. Μπ. Στροῦβε καί ἄλλων. Ἡ ἐφημερίδα κλείστηκε ἀπό τή Στρατιωτική ἐπαναστατική ἐπιτροπή τοῦ Σοβιέτ Πετρούπολης στίς 26 τοῦ Ὀχτώβρη (8 τοῦ Νοέμβρη) 1917. Σέ συνέχεια (ὥς τόν Αὔγουστο τοῦ 1918) ἐξακολουθοῦσε νά βγαίνει μέ διάφορους τίτλους: «Νάσα Ρέτς», «Σβομπόνταγια Ρέτς», «Βέκ», «Νόβαγια Ρέτς», «Νάς Βέκ».—*9*.

7 *«Ρούσκογε Γκοσουντάρστβο»* («Ρωσικό Κράτος») — κυβερνητική ἐφημερίδα, πού τήν ἵδρυσε ὁ Σ. Γ. Βίττε· ἔβγαινε στήν Πετρούπολη ἀπό τήν 1 (14) τοῦ Φλεβάρη ὥς τίς 15 (28) τοῦ Μάη 1906.—*9*.

8 *Τό συνέδριο τῆς Στοκχόλμης* — Τό τέταρτο (Ἑνωτικό) συνέδριο τοῦ ΣΔΕΚΡ ἔγινε στίς 10 - 25 τοῦ Ἀπρίλη (23 τοῦ Ἀπρίλη - 8 τοῦ Μάη) 1906. Πρίν ἀπό τό συνέδριο, στό δεύτερο δεκαπενθήμερο τοῦ Φλεβάρη, ὁ Β.Ι. Λένιν ἐπεξεργάστηκε τήν πλατφόρμα τακτικῆς τῶν μπολσεβίκων, τό σχέδιο τῶν ἀποφάσεων τοῦ συνεδρίου πάνω σ' ὅλα τά βασικά ζητήματα τῆς ἐπανάστασης. Οἱ ἀποφάσεις τῶν μπολσεβίκων καλοῦσαν τίς ἐργαζόμενες μάζες νά προετοιμαστοῦν γιά τή νέα ἐπαναστατική ἔφοδο κατά τῆς ἀπολυταρχίας. Οἱ μενσεβίκοι παρουσίασαν στό συνέδριο τή δική τους πλατφόρμα τακτικῆς, μέ τήν ὁποία ἀπαρνιοῦνταν οὐσιαστικά τήν ἐπαναστατική πάλη. Μέ βάση αὐτές τίς πλατφόρμες ἔγιναν καί οἱ ἐκλογές γιά τό συνέδριο. Ἡ καμπάνια γιά τή συζήτηση πάνω στίς δυό αὐτές πλατφόρμες καί τίς ἐκλογές ἀντιπροσώπων γιά τό συνέδριο κράτησε δυό περίπου μῆνες. Τό ἀποτέλεσμα ἦταν νά ταχθοῦν ὑπέρ τῆς μπολσεβίκικης πλατφόρμας οἱ περισσότερες κομματικές ὀργανώσεις·

Στό συνέδριο πῆραν μέρος 112 ἀντιπρόσωποι μέ θετική ψῆφο, πού ἐκπροσωποῦσαν 57 τοπικές ὀργανώσεις τοῦ ΣΔΕΚΡ, καί 22 ἀντιπρόσωποι μέ συμβουλευτική ψῆφο. Στό συνέδριο ἀντιπροσωπεύθηκαν οἱ ἐθνικές ὀργανώσεις: ἀπό 3 ἀντιπροσώπους εἶχαν ἡ σοσιαλδημοκρατία τοῦ Βασιλείου τῆς Πολωνίας καί τῆς Λιθουανίας, ἡ Μπούντ καί τό Σοσιαλδημοκρατικό ἐργατικό κόμμα τῆς Λεττονίας, ἀπό 1 ἀντιπρόσωπο εἶχαν τό Σοσιαλδημοκρατικό ἐργατικό κόμμα τῆς Οὐκρανίας καί τό

Ἐργατικό κόμμα τῆς Φιλλανδίας. Ἐκτός ἀπ' αὐτούς, στό συνέδριο παραβρέθηκε καί ἀντιπρόσωπος τοῦ Σοσιαλδημοκρατικοῦ ἐργατικοῦ κόμματος τῆς Βουλγαρίας.

Ἀνάμεσα στούς μπολσεβίκους ἀντιπροσώπους ἦταν οἱ Β. Ι. Λένιν, Β. Β. Βορόβσκι, Κ. Ε. Βοροσίλοφ, Μ. Ι. Καλίνιν, Ν. Κ. Κρούπσκαγια, Α. Β. Λουνατσάρσκι, Φ. Α. Σεργκέγεφ (Ἀρτιόμ), Ι. Ι. Σκβορτσόφ-Στεπάνοφ, Ι. Β. Στάλιν, Μ. Β. Φροῦνζε, Σ. Γκ. Σαουμιάν, Ε. Μ. Γιαροσλάβσκι.

Οἱ μενσεβίκοι εἶχαν τήν πλειοψηφία στό συνέδριο. Αὐτό ὀφειλόταν στό γεγονός ὅτι πολλές μπολσεβίκικες κομματικές ὀργανώσεις, πού εἶχαν μπεῖ ἐπικεφαλῆς τῆς ἔνοπλης δράσης τῶν μαζῶν, ἦταν τσακισμένες καί δέν μπόρεσαν νά στείλουν τούς ἀντιπροσώπους τους. Τό Κέντρο, τά Οὐράλια, ἡ Σιβηρία, ὁ Βορᾶς — τά προπύργια τῶν μπολσεβίκων — ἀντιπροσωπεύτηκαν ἀπό ἕνα μικρό ἀριθμό ἀντιπροσώπων. Ἐνῶ οἱ μενσεβίκοι πού εἶχαν τίς πιό μαζικές ὀργανώσεις στίς μή βιομηχανικές περιοχές τῆς χώρας, στίς ὁποῖες δέν εἶχαν γίνει μαζικές ἐπαναστατικές ἐκδηλώσεις, εἶχαν τή δυνατότητα νά στείλουν περισσότερους ἀντιπροσώπους.

Τό συνέδριο ψήφισε τήν παρακάτω ἡμερήσια διάταξη: 1) Ἀναθεώρηση τοῦ ἀγροτικοῦ προγράμματος· 2) Ἡ σημερινή στιγμή καί τά ταξικά καθήκοντα τοῦ προλεταριάτου· 3) Τό ζήτημα τῆς τακτικῆς σχετικά μέ τό ἀποτέλεσμα τῶν ἐκλογῶν τῆς Κρατικῆς δούμας καί σχετικά μέ τήν ἴδια τή Δούμα· 4) Ἡ ἔνοπλη ἐξέγερση· 5) Ἡ παρτιζάνικη δράση· 6) Ἡ προσωρινή ἐπαναστατική κυβέρνηση καί ἡ ἐπαναστατική αὐτοδιοίκηση· 7) Ἡ στάση ἀπέναντι στά Σοβιέτ τῶν ἐργατῶν βουλευτῶν· 8) Τά συνδικάτα· 9) Ἡ στάση ἀπέναντι στό ἀγροτικό κίνημα· 10) Ἡ στάση ἀπέναντι στά διάφορα μή σοσιαλδημοκρατικά κόμματα καί ὀργανώσεις· 11) Ἡ στάση ἀπέναντι στό αἴτημα τῆς ἰδιαίτερης συντακτικῆς συνέλευσης γιά τήν Πολωνία, σέ συνδυασμό μέ τό ἐθνικό ζήτημα στό πρόγραμμα τοῦ κόμματος· 12) Ὀργάνωση τοῦ κόμματος· 13) Ἡ συνένωση μέ τίς ἐθνικές σοσιαλδημοκρατικές ὀργανώσεις (ΣΔΒΠ καί Λ, ΣΔΕΚΛ, Μπούντ)· 14) Ἀπολογισμοί· 15) Ἐκλογές. Ἡ ἡμερήσια διάταξη ὅμως δέν ἐξαντλήθηκε δλότελα. Τό συνέδριο ἐξέτασε τά ζητήματα: 1) Ἀναθεώρηση τοῦ ἀγροτικοῦ προγράμματος· 2) Ἡ ἐκτίμηση τῆς τρέχουσας στιγμῆς καί τά ταξικά καθήκοντα τοῦ προλεταριάτου· 3) Ἡ στάση ἀπέναντι στήν Κρατική δούμα· 4) Ἡ ἔνοπλη ἐξέγερση· 5) Ἡ παρτιζάνικη δράση· 6) Ἡ συνένωση μέ τά ἐθνικά σοσιαλδημοκρατικά κόμματα καί 7) Τό καταστατικό τοῦ κόμματος.

Πάνω σέ ὅλα τά ζητήματα ἔγινε στό συνέδριο σκληρή πάλη ἀνάμεσα στούς μπολσεβίκους καί στούς μενσεβίκους. Ὁ Λένιν ἔκανε εἰσηγήσεις καί μίλησε γιά τό ἀγροτικό ζήτημα, γιά τήν ἐκτίμηση τῆς σημερινῆς στιγμῆς καί τά ταξικά καθήκοντα τοῦ προλεταριάτου, γιά τή στάση ἀπέναντι στήν Κρατική δούμα, γιά τήν ἔνοπλη ἐξέγερση καί γιά ἄλλα ζητήματα· πῆρε μέρος στήν ἐπιτροπή ἐπεξεργασίας τοῦ σχεδίου καταστατικοῦ τοῦ ΣΔΕΚΡ. Ἡ ἀριθμητική ὑπεροχή τῶν μενσεβίκων στό συνέδριο καθόρισε τό χαρακτήρα τῶν ἀποφάσεών του. Ὕστερα ἀπό σκληρή πάλη τό συνέδριο ἐνέκρινε τίς ἀποφάσεις τῶν μενσεβίκων γιά τήν Κρατική δούμα, γιά τήν ἔνοπλη ἐξέγερση καί ψήφισε τό ἀγροτικό πρόγραμμα τῶν μενσεβίκων. Στό ζήτημα τῆς στάσης ἀπέναντι στά ἀστικά κόμματα τό συνέδριο περιορίστηκε νά ἐγκρίνει τήν ἀπόφαση τοῦ Διεθνοῦς συνεδρίου τοῦ Ἄμστερνταμ. Τό συνέδριο ψήφισε χωρίς

νά γίνει συζήτηση, συμβιβαστική ἀπόφαση γιά τά συνδικάτα καί ἀπόφαση γιά τή στάση ἀπέναντι στό ἀγροτικό κίνημα.

Ταυτόχρονα τό συνέδριο, μέ ἀπαίτηση τῶν κομματικῶν μαζῶν, ψήφισε τό πρῶτο ἄρθρο τοῦ καταστατικοῦ, ὅπως τό διατύπωσε ὁ Λένιν, ἀπορίπτοντας ἔτσι τήν ὀπορτουνιστική διατύπωση τοῦ Μάρτοφ. Γιά πρώτη φορά ἔμπαινε στό καταστατικό ἡ μπολσεβίκικη διατύπωση γιά τό δημοκρατικό συγκεντρωτισμό.

Τό συνέδριο ἔλυσε τό ζήτημα τῆς συνένωσης με τή Σοσιαλδημοκρατία τοῦ Βασιλείου τῆς Πολωνίας καί Λιθουανίας καί μέ τό Σοσιαλδημοκρατικό ἐργατικό κόμμα τῆς Λεττονίας· τά κόμματα αὐτά μπῆκαν στό ΣΔΕΚΡ σάν ὀργανώσεις μέ βάση τή γεωγραφική ἀρχή, καί δούλευαν μέσα στό προλεταριάτο ὅλων τῶν ἐθνοτήτων τῆς δοσμένης περιοχῆς. Τό συνέδριο ψήφισε ἐπίσης τό σχέδιο τῶν ὅρων γιά τή συνένωση μέ τήν Μπούντ, σέ εἰδική ὅμως ἀπόφαση τάχθηκε ἀποφασιστικά ἐνάντια στήν ὀργάνωση τοῦ προλεταριάτου κατά ἐθνότητες. Μέ πρωτοβουλία τοῦ Σοσιαλδημοκρατικοῦ ἐργατικοῦ κόμματος τῆς Οὐκρανίας μπῆκε στό συνέδριο τό ζήτημα τῆς συνένωσης μέ τό ΣΔΕΚ Οὐκρανίας, ὡστόσο δέν ἐπῆλθε συμφωνία μαζί του ἐξαιτίας τοῦ μικροαστικοῦ ἐθνικιστικοῦ χαρακτήρα τοῦ κόμματος αὐτοῦ.

Στήν Κεντρική Ἐπιτροπή πού ἐκλέχτηκε στό συνέδριο μπῆκαν 3 μπολσεβίκοι καί 7 μενσεβίκοι. Ἡ σύνταξη τοῦ Κεντρικοῦ Ὀργάνου, τῆς ἐφημερίδας «Σοτσιάλ-Ντεμοκράτ», ἀποτελέστηκε μόνο ἀπό μενσεβίκους.

Τό συνέδριο μπῆκε στήν ἱστορία τοῦ κόμματος σάν «Ἑνωτικό». Στό συνέδριο ὅμως πραγματοποιήθηκε μόνο τυπικά ἡ ἕνωση τοῦ ΣΔΕΚΡ. Στήν πραγματικότητα οἱ μενσεβίκοι καί οἱ μπολσεβίκοι διατήρησαν τίς ἀπόψεις τους, τήν πλατφόρμα τους πάνω στά βασικότερα ζητήματα τῆς ἐπανάστασης καί οὐσιαστικά ἀποτελοῦσαν δυό κόμματα. Ἡ πάλη στό συνέδριο ἀποκάλυψε στίς κομματικές μάζες τό περιεχόμενο καί τό βάθος τῶν θεμελιακῶν διαφωνιῶν ἀνάμεσα στούς μπολσεβίκους καί στούς μενσεβίκους. Τά ὑλικά τοῦ συνεδρίου ἔδοσαν τή δυνατότητα στά μέλη τοῦ κόμματος καί τούς συνειδητούς ἐργάτες νά ἀποκτήσουν σαφή ἀντίληψη τῆς ἰδεολογικῆς πάλης, νά καταλάβουν καθαρότερα καί βαθύτερα τήν ἐπαναστατική γραμμή τῶν μπολσεβίκων. Ἀμέσως μετά τό συνέδριο ὁ Λένιν ἔγραψε ἐξονόματος τῶν μπολσεβίκων-ἀντιπροσώπων μήνυμα πρός τό κόμμα, ὅπου ἀπό θέσεις ἀρχῶν ἔκανε ἐκτίμηση τῶν ἀποφάσεων τοῦ IV συνεδρίου καί ξεσκέπασε τόν ὀπορτουνισμό τῶν μενσεβίκων.

Ἀνάλυση τῶν ἐργασιῶν τοῦ συνεδρίου ἔκανε ὁ Λένιν στήν μπροσούρα του «Ἔκθεση γιά τό Ἑνωτικό συνέδριο τοῦ ΣΔΕΚΡ (Γράμμα πρός τούς ἐργάτες τῆς Πετρούπολης)» (βλ. Ἅπαντα, 5η ρωσ. ἔκδ., τόμ. 13ος, σελ. 1 - 67).—*9*.

9 *Ἡ Ι Κρατική δούμα* (ἡ λεγόμενη Δούμα τοῦ Βίττε)· συγκλήθηκε στίς 27 τοῦ Ἀπρίλη (10 τοῦ Μάη) 1906 μέ βάση τό νόμο, πού εἶχε καταρτίσει ὁ πρωθυπουργός Σ. Γ. Βίττε.

Ἡ Πανρωσική ἀπεργία τοῦ Ὀχτώβρη (1905) ἀνάγκασε τόν τσάρο νά βγάλει στίς 17 τοῦ Ὀχτώβρη διάγγελμα, μέ τό ὁποῖο ἀνακοίνωνε τή σύγκληση Κρατικῆς δούμας μέ νομοθετικές ἁρμοδιότητες σέ ἀντίθεση μέ τή συμβουλευτική Δούμα τοῦ Μπουλίγκιν, πού τήν εἶχε σαρώσει ἡ ἐπανάσταση. Ἡ τσαρική κυβέρνηση ὑπολόγιζε μέ τή σύγκληση

τῆς νέας Δούμας νά διασπάσει καί νά ἐξασθενίσει τό ἐπαναστατικό κίνημα, νά ὁδηγήσει τήν ἐξέλιξη τῆς χώρας σέ εἰρηνικό συνταγματικό-μοναρχικό δρόμο. Ἡ κυβέρνηση, δίνοντας συνταγματικές ὑποσχέσεις, ἀναζητοῦσε ταυτόχρονα νά βρεῖ τέτιες μορφές ὀργάνωσης τῆς Κρατικῆς δούμας, πού θά ἐξασφάλιζαν μιά σύνθεση τῆς ἀρεσκείας της. Σ' αὐτό ἀπόβλεπαν ὁ νόμος τῆς 11 (24) τοῦ Δεκέμβρη 1905 γιά τίς ἐκλογές τῆς Δούμας καί ὁ νόμος τῆς 20 τοῦ Φλεβάρη (5 τοῦ Μάρτη) 1906 (βλ. σέ τοῦτο τόν τόμο, σημείωση 30).

Οἱ ἐκλογές γιά τήν Ι Κρατική Δούμα ἔγιναν τό Φλεβάρη - Μάρτη τοῦ 1906. Οἱ μπολσεβίκοι κήρυξαν ἀποχή ἀπό τίς ἐκλογές. Ἡ ἀποχή ὑπόσκαψε σημαντικά τό κύρος τῆς Κρατικῆς δούμας καί κλόνισε τήν ἐμπιστοσύνη μιᾶς μερίδας τοῦ πληθυσμοῦ πρός τή Δούμα, ὡστόσο δέν κατόρθωσε νά ματαιώσει τίς ἐκλογές. Ἡ βασική αἰτία τῆς ἀποτυχίας τῆς ἀποχῆς ἦταν ἡ ἔλλειψη μαζικῆς ἐπαναστατικῆς ἀνόδου, πού θά μποροῦσε νά ματαιώσει τή σύγκληση τῆς Δούμας. Στήν ἀποτυχία τῆς ἀποχῆς συντέλεσαν ἐπίσης καί οἱ ἀποδιοργανωτικές θέσεις τῶν μενσεβίκων καί οἱ ἰσχυρές συνταγματικές αὐταπάτες πού ὑπῆρχαν στήν ἀγροτιά. Ὅταν, ὡστόσο, συνῆλθε ἡ Δούμα, ὁ Λένιν ἔβαλε τό καθῆκον νά χρησιμοποιηθεῖ γιά ἐπαναστατική ζύμωση καί προπαγάνδα, μέ σκοπό νά ξεσκεπαστεῖ σάν χοντροκομμένη πλαστογράφηση τῆς λαϊκῆς ἀντιπροσώπευσης. Στήν Ι Κρατική δούμα ἐκλέχτηκαν 478 βουλευτές ἀπό τούς ὁποίους: 179 ἦταν καντέτοι, 63 αὐτονομιστές (σ' αὐτούς ἀνῆκαν τά μέλη τοῦ πολωνικοῦ Κόλο, τῶν ἐθνικο-αστικῶν ὁμάδων τῆς Οὐκρανίας, τῆς Ἐσθονίας, τῆς Λεττονίας, τῆς Λιθουανίας κ. ἄ., καθώς καί τῶν ἄλλων ἀστικῶν-ἐθνικῶν ὁμάδων), 16 ὀχτωβριστές, 105 ἀνεξάρτητοι, 97 τρουντοβίκοι καί 18 σοσιαλδημοκράτες. Ἔτσι, πάνω ἀπό τό ἕνα τρίτο τῶν ἑδρῶν τῆς Δούμας ἀνῆκε στούς καντέτους.

Ἀνάμεσα στά ζητήματα πού συζήτησε ἡ Κρατική δούμα στίς συνεδριάσεις της ἦταν καί τό ζήτημα τοῦ ἀπαραβίαστου τῆς προσωπικῆς ἐλευθερίας, τῆς κατάργησης τῆς θανατικῆς ποινῆς, τῆς ἐλευθερίας τῆς συνείδησης καί τῆς ἐλευθερίας τοῦ συνέρχεσθαι, τῆς ἰσοτιμίας τῶν πολιτῶν κ. ἄ. Ὅμως τά νομοσχέδια γιά τά ζητήματα αὐτά, πού ὑποβλήθηκαν κυρίως ἀπό τούς καντέτους, ἀποτελοῦσαν στήν οὐσία «νομοσχέδια κατέργων καί *ἐνάντια* στήν ἐλευθερία τοῦ λόγου, καί *ἐνάντια* στήν ἐλευθερία τοῦ συνέρχεσθαι, καί ἐνάντια σέ ἄλλα ὡραῖα πράγματα» (Β. Ι. Λένιν. Ἅπαντα, 5η ἔκδ., τόμ. 13ος, σελ. 287).

Κεντρική θέση στήν Κρατική δούμα κατεῖχε τό ἀγροτικό ζήτημα. Στή Δούμα ὑποβλήθηκαν δυό βασικά ἀγροτικά προγράμματα: τό νομοσχέδιο τῶν καντέτων πού τό εἶχαν ὑπογράψει 42 βουλευτές, καί τό νομοσχέδιο τῶν τρουντοβίκων, τό γνωστό μέ τήν ὀνομασία «σχέδιο τῶν 104». Σ' ἀντίθεση μέ τούς τρουντοβίκους, οἱ καντέτοι ἐπιδίωκαν νά διατηρήσουν τήν τσιφλικάδικη γαιοκτησία, παραδεχόμενοι τήν ἀπαλλοτρίωση μέ ἐξαγορά, «μέ λογικές τιμές» μόνο τῶν τσιφλικάδικων ἐκείνων γαιῶν, πού καλλιεργοῦνταν κυρίως μέ ἐργαλεῖα τῶν ἀγροτῶν εἴτε ἐκμισθώνονταν.

Ἡ Ι Κρατική δούμα παρ' ὅλη τήν ἀδυναμία της καί τίς μεσοβέζικες ἀποφάσεις της δέν δικαίωσε τίς ἐλπίδες τῆς κυβέρνησης. Στίς 8 (21) τοῦ Ἰούλη 1906 διαλύθηκε ἀπό τήν τσαρική κυβέρνηση.—*9*.

10 *Καντέτοι* — τά μέλη τοῦ Συνταγματικοῦ-δημοκρατικοῦ κόμματος, τοῦ κύριου κόμματος τῆς φιλελεύθερης-μοναρχικῆς ἀστικῆς τάξης τῆς

Ρωσίας. Τό Κόμμα τῶν καντέτων ἱδρύθηκε τόν Ὀχτώβρη τοῦ 1905· ἀποτελοῦνταν ἀπό ἐκπροσώπους τῆς ἀστικῆς τάξης, ἀπό τσιφλικάδες παράγοντες τῶν ζέμστβο καί ἀπό ἀστούς διανοουμένους. Ἐπιφανεῖς παράγοντες τῶν καντέτων ἦταν οἱ: Π. Ν. Μιλιουκόφ, Σ. Α. Μούρομτσεφ, Β. Α. Μακλάκοφ, Α. Ι. Σινγκαριόφ, Π. Μπ. Στροῦβε, Φ. Ι. Ροντίτσεφ κ. ἄ. Οἱ καντέτοι γιά νά ἐξαπατήσουν τίς ἐργαζόμενες μάζες πῆραν τήν παραπλανητική ὀνομασία «Κόμμα τῆς λαϊκῆς ἐλευθερίας», στήν πραγματικότητα ὅμως δέν προχωροῦσαν πέρα ἀπό τό αἴτημα τῆς συνταγματικῆς μοναρχίας. Οἱ καντέτοι θεωροῦσαν σάν κύριο σκοπό τους τήν καταπολέμηση τοῦ ἐπαναστατικοῦ κινήματος κι' ἐπιδίωκαν νά μοιραστοῦν τήν ἐξουσία μέ τόν τσάρο καί τούς τσιφλικάδες-φεουδάρχες. Στά χρόνια τοῦ πρώτου παγκόσμιου πολέμου οἱ καντέτοι ὑποστήριζαν ἐνεργά τήν κατακτητική ἐξωτερική πολιτική τῆς τσαρικῆς κυβέρνησης. Στήν περίοδο τῆς ἀστικοδημοκρατικῆς ἐπανάστασης τοῦ Φλεβάρη 1917 προσπαθοῦσαν νά σώσουν τή μοναρχία. Οἱ καντέτοι, κατέχοντας ἡγετική θέση στήν ἀστική προσωρινή κυβέρνηση, ἐφάρμοζαν ἀντιλαϊκή, ἀντεπαναστατική πολιτική, ἀρεστή στούς ἀμερικανούς, ἄγγλους καί γάλλους ἰμπεριαλιστές. Μετά τή νίκη τῆς Ὀχτωβριανῆς σοσιαλιστικῆς ἐπανάστασης οἱ καντέτοι ἦταν ἄσπονδοι ἐχθροί τῆς Σοβιετικῆς ἐξουσίας, πῆραν ἐνεργό μέρος σ' ὅλα τά ἔνοπλα ἀντεπαναστατικά κινήματα καί ἐκστρατεῖες τῶν ἐπεμβασιῶν. Οἱ καντέτοι, ἀπό τό ἐξωτερικό ὅπου κατέφυγαν μετά τή συντριβή τῶν εἰσβολέων καί τῶν λευκοφρουριτῶν, συνέχισαν τήν ἀντισοβιετική ἀντεπαναστατική δράση τους.—*10*.

11 *«Τρουντοβίκικη πολιτική»* — πολιτική τῆς ὁμάδας τῶν τρουντοβίκων, ὁμάδας μικροαστῶν δημοκρατῶν στίς Κρατικές δοῦμες τῆς Ρωσίας, πού ἀποτελοῦνταν ἀπό ἀγρότες καί διανοούμενους ναροντνικιστικῆς κατεύθυνσης. Ἡ ὁμάδα τῶν τρουντοβίκων σχηματίστηκε τόν Ἀπρίλη τοῦ 1906 ἀπό ἀγρότες βουλευτές τῆς Ι Κρατικῆς δούμας.

Οἱ τρουντοβίκοι ζητοῦσαν τήν κατάργηση ὅλων τῶν κοινωνικῶν καί ἐθνικῶν περιορισμῶν, τόν ἐκδημοκρατισμό τῆς αὐτοδιοίκησης τῶν πόλεων καί τῶν ζέμστβο, τήν ἐφαρμογή τοῦ καθολικοῦ ἐκλογικοῦ δικαιώματος στίς ἐκλογές Κρατικῆς δούμας. Τό ἀγροτικό πρόγραμμα τῶν τρουντοβίκων ξεκινοῦσε ἀπό τίς ναροντνικιστικές ἀρχές τῆς «ἐξισωτικῆς» γαιοχρησίας: δημιουργία ἑνός παλλαϊκοῦ ἀποθέματος γῆς ἀπό τίς γαῖες τοῦ δημοσίου, τῆς τσαρικῆς οἰκογένειας, τῆς αὐλῆς, τῶν μοναστηριῶν, καθώς καί ἀπό τίς ἰδιόκτητες γαῖες, ἄν ἡ ἔκταση τοῦ κτήματος ξεπερνοῦσε τήν καθορισμένη ἐργασιακή νόρμα· γιά τίς ἀπαλλοτριούμενες ἰδιόκτητες γαῖες προβλεπόταν ἀποζημίωση. Ὁ Β. Ι. Λένιν τόνιζε ὅτι ὁ ἀντιπροσωπευτικός τύπος τοῦ τρουντοβίκου εἶναι ὁ ἀγρότης πού «δέν τοῦ εἶναι ξένες οἱ τάσεις γιά συναλλαγή μέ τή μοναρχία, οἱ τάσεις νά βρεῖ τήν ἡσυχία του στό *δικό του* κομματάκι γῆς μέσα στά πλαίσια τοῦ ἀστικοῦ καθεστῶτος, σήμερα ὅμως δίνει τήν κύρια δύναμή του στόν ἀγώνα ἐνάντια στούς τσιφλικάδες γιά γῆ, στόν ἀγώνα ἐνάντια στό δουλοπαροικιακό κράτος γιά δημοκρατία» (Ἅπαντα, 5η ἔκδ., τόμ. 14ος, σελ. 25).

Στήν Κρατική δούμα οἱ τρουντοβίκοι ταλαντεύονταν ἀνάμεσα στούς καντέτους καί στούς σοσιαλδημοκράτες. Οἱ ταλαντεύσεις αὐτές καθορίζονταν ἀπό τήν ἴδια τήν ταξική φύση τῶν μικρονοικοκυρέων-ἀγροτῶν. Ἐπειδή οἱ τρουντοβίκοι παρόλα αὐτά ἀντιπροσώπευαν ἀγροτικές μάζες, οἱ μπολσεβίκοι στή Δούμα ἀκολουθοῦσαν τακτική συμ-

φωνιῶν μαζί τους πάνω σέ ὁρισμένα ζητήματα γιά τή διεξαγωγή κοινῆς πάλης ἐνάντια στήν τσαρική ἀπολυταρχία καί τούς καντέτους. Τό 1917 ἡ Ὁμάδα τῶν τρουντοβίκων συγχωνεύτηκε μέ τό Κόμμα τῶν «λαϊκῶν σοσιαλιστῶν» καί ὑποστήριζε ἐνεργά τήν Προσωρινή ἀστική κυβέρνηση. Μετά τήν Ὀχτωβριανή σοσιαλιστική ἐπανάσταση οἱ τρουντοβίκοι τάχθηκαν μέ τό μέρος τῆς ἀστικῆς ἀντεπανάστασης.—*10.*

12 *Ἡ ΙΙ Κρατική δούμα* συνῆλθε στίς 20 τοῦ Φλεβάρη (5 τοῦ Μάρτη) 1907. Οἱ ἐκλογές τῆς Δούμας ἦταν ἔμμεσες, ἄνισες κι' ἔγιναν σέ συνθῆκες ἔκτακτων στρατοδικείων καί διώξεων. Παρόλα αὐτά ἡ δεύτερη Δούμα ἀποδείχτηκε ὡς πρός τή σύνθεσή της πιό ἀριστερή ἀπό τήν πρώτη. Αἰτία τοῦ γεγονότος αὐτοῦ ἦταν ὁ πιό σαφής καί πιό ἔντονος, σέ σχέση μέ τήν περίοδο τῆς πρώτης Δούμας, διαχωρισμός τῶν κομμάτων, ἡ ἄνοδος τῆς ταξικῆς συνείδησης τῶν μαζῶν, καθώς καί ἡ συμμετοχή τῶν μπολσεβίκων στίς ἐκλογές.

Ἡ σύνθεση τῆς Δούμας ἔδειχνε τό δυνάμωμα, ἀπό τή μιά πλευρά, τῶν ἀριστερῶν κομμάτων — τῶν σοσιαλδημοκρατῶν καί τῶν ναροντνικιστικῶν ὁμάδων — καί ἀπό τήν ἄλλη, τῶν δεξιῶν, σέ βαρος τῶν καντέτων. Ἡ κατανομή τῶν μελῶν τῆς ΙΙ Κρατικῆς δούμας σέ πολιτικές ὁμάδες ἦταν ἡ ἀκόλουθη: δεξιοί, δηλ. μοναρχικοί καί ὀχτωβριστές 54, καντέτοι καί συγγενεῖς πρός αὐτούς 99, ἐθνικοί 76, ἀκομματικοί 50, ὁμάδα τῶν κοζάκων 17, λαϊκοί σοσιαλιστές 16, ἐσέροι 37, τρουντοβίκοι 104, σοσιαλδημοκράτες 65. Ὡστόσο ἡ πιό ἀριστερή ὡς πρός τή σύνθεσή της δεύτερη Δούμα, λόγω τῆς ὑποχώρησης τῆς ἐπανάστασης, ἦταν πιό ἀδύνατη ἀπό τήν πρώτη.

Τά δεξιά κόμματα τῆς ΙΙ Κρατικῆς δούμας ὑποστήριζαν ἀνεπιφύλακτα τήν πολιτική τῆς ἀπολυταρχικῆς κυβέρνησης σέ ὅλα τά ζητήματα. Οἱ καντέτοι πού στόν καιρό τῆς δεύτερης Δούμας ἔδειξαν ὁριστικά τήν ἀντεπαναστατικότητά τους κρατοῦσαν τακτική συναλλαγῆς μέ τήν ἀπολυταρχία.

Στή σοσιαλδημοκρατική ὁμάδα τῆς ΙΙ Κρατικῆς δούμας ὑπερτεροῦσαν οἱ μενσεβίκοι. Στή δράση τῆς ὁμάδας ἔβρισκε τήν ἐκδήλωσή της ἡ ὀπορτουνιστική τακτική τῶν μενσεβίκων, πού τάσσονταν ὑπέρ τῶν συνασπισμῶν μέ τούς καντέτους καί καλλιεργοῦσαν στό λαό συνταγματικές αὐταπάτες. Ὁ Λένιν ἔκανε αὐστηρή κριτική στά λάθη τῆς σοσιαλδημοκρατικῆς ὁμάδας τῆς Δούμας, τόνιζε ὅτι δέν ὑπάρχει ἀντιστοιχία ἀνάμεσα στίς ἀπόψεις τῆς πλειοψηφίας τῆς ρωσικῆς σοσιαλδημοκρατίας καί τῆς ἀντιπροσωπείας της στή Δούμα. Οἱ μπολσεβίκοι χρησιμοποιοῦσαν τή Δούμα σάν βῆμα γιά τό ξεσκέπασμα τοῦ τσαρισμοῦ καί τοῦ προδοτικοῦ ρόλου τῆς ἀντεπαναστατικῆς ἀστικῆς τάξης, γιά τή διακήρυξη καί προπαγάνδιση τοῦ ἐπαναστατικοῦ προγράμματος τοῦ κόμματος, γιά τήν ἀπαλλαγή τῆς ἀγροτιᾶς ἀπό τήν ἐπιροή τῶν φιλελευθέρων καί τή δημιουργία στή Δούμα ἐπαναστατικοῦ συνασπισμοῦ τῶν ἀντιπροσώπων τῆς ἐργατικῆς τάξης καί τῆς ἀγροτιᾶς. Ἡ γραμμή τῶν μπολσεβίκων ἦταν μιά καινούργια ἐπαναστατικήμαρξιστική γραμμή τακτικῆς τῶν ἀντιπροσώπων τοῦ προλεταριάτου στά κοινοβουλευτικά σώματα. Οἱ μενσεβίκοι ὅμως ἐφάρμοζαν στή Δούμα τήν ὀπορτουνιστική τακτική ὑποστήριξης τῶν καντέτων. «Ἡ πάλη τῶν φιλελευθέρων ἐνάντια στούς ἀγρότες καί στούς σοσιαλδημοκράτες — ἔγραφε ἀργότερα ὁ Λένιν — γεμίζει *ὅλη* τήν ἱστορία τῆς Ι καί ΙΙ Δούμας. Ἡ πάλη ἀνάμεσα στόν μπολσεβικισμό καί στό μενσε-

βικισμό εἶναι *ἀδιάσπαστα* συνδεμένη μ' αὐτή τήν ἱστορία, σάν πάλη γιά τήν ὑποστήριξη τῶν φιλελευθέρων ἀπό τή μιά, γιά τήν ἀνατροπή τῆς ἡγεμονίας τῶν φιλελευθέρων πάνω στήν ἀγροτιά, ἀπό τήν ἄλλη». (Ἅπαντα, 4η ρωσ. ἔκδ., τόμ. 16ος, σελ. 348).

Κεντρικό ζήτημα πού συζητήθηκε στή δεύτερη Κρατική δούμα, ὅπως καί στήν πρώτη, ἦταν τό ἀγροτικό. Ἀνάμεσα στ' ἄλλα ζητήματα ἡ Δούμα στίς συνεδριάσεις της συζήτησε τόν προϋπολογισμό, τά ζητήματα τῆς βοήθειας στούς πεινασμένους καί τούς ἀνέργους, τό ζήτημα τῆς ἀμνηστίας.

Στά μέσα τοῦ 1907 ἔγινε φανερό, ὅτι οἱ ἐργάτες καί οἱ ἀγρότες δέν εἶχαν τίς δυνάμεις νά νικήσουν τόν τσαρισμό.

Στίς 3 (16) τοῦ Ἰούνη ἡ τσαρική κυβέρνηση διάλυσε τή II Κρατική δούμα· ἡ σοσιαλδημοκρατική ὁμάδα τῆς Δούμας πιάστηκε. Ταυτόχρονα ἐκδόθηκε νέος ἐκλογικός νόμος πού ἐξασφάλισε στήν III Δούμα ἀπόλυτη πλειοψηφία στούς τσιφλικάδες καί στή μεγαλοαστική τάξη. Ἡ 3η τοῦ Ἰούνη 1907 μπῆκε στήν ἱστορία τῆς χώρας σάν ἡμέρα τοῦ ἀντεπαναστατικοῦ πραξικοπήματος (βλ. σημείωση 2).—*10.*

13 Πρόκειται γιά τά ἄρθρα τοῦ Π. Μπ. Στροῦβε «Ὁ συντηρητισμός τῆς διανοουμενίστικης σκέψης. Ἀπό τούς στοχασμούς γιά τή ρωσική ἐπανάσταση» καί «Τακτική ἤ ἰδέες;», μέ τόν ἴδιο ἀκριβῶς ὑπότιτλο, πού δημοσιεύτηκαν στό περιοδικό «Ρούσκαγια Μίσλ», ἀρ. τεύχ. 7 καί 8 τοῦ 1907.—*10.*

14 *Ἄποψη τοῦ Γκοῦρκο* — ὀνομάζεται ἔτσι ἀπό τό ὄνομα τοῦ ὑφυπουργοῦ Ἐσωτερικῶν Β. Ι. Γκοῦρκο. Κάνοντας ἔκθεση στήν Ι Κρατική δούμα, ὁ Γκοῦρκο ὑποστήριζε ὅτι ἡ ἀτομική ἰδιοκτησία γῆς εἶναι ἐντελῶς ἀπαραβίαστη. Στήν μπροσούρα του «Σκόρπιες σκέψεις γιά τό ἀγροτικό ζήτημα» (Πετρούπολη, 1906) προσπαθοῦσε ν' ἀποδείξει ὅτι ἡ μεταβίβαση ὅλης τῆς γῆς ἤ ἔστω ἑνός σημαντικοῦ μέρους της ἀπό τά χέρια τῶν μεγάλων γαιοκτημόνων στούς ἀγρότες ὄχι μόνο δέν θ' ἀνεβάσει τήν εὐημερία τῶν ἀγροτῶν, μά θά τούς ρίξει ἀκόμη περισσότερο στήν ἀθλιότητα. Ὁ Γκοῦρκο ἰσχυριζόταν ἐπίσης ὅτι ἡ μεταβίβαση τῆς τσιφλικάδικης γῆς στούς ἀγρότες γιά ἐκμετάλλευση εἶναι πρακτικά ἀπραγματοποίητη καί οἰκονομικά καταστρεπτική γιά τή χώρα. Ταυτόχρονα ὁ Γκοῦρκο πρότεινε νά παραχωρηθεῖ σέ κάθε μέλος τῆς κοινότητας σάν ἀτομική ἰδιοκτησία τό τμῆμα ἐκεῖνο τῆς κληρουχικῆς γῆς πού τό ἐκμεταλλεύεται.—*11.*

15 Ὁ Λένιν μιλάει γιά τό βιβλίο τοῦ Π. Μιλιουκόφ «Ἕνας χρόνος πάλης. Δημοσιολογικά χρονικά 1905 - 1906», Πετρούπολη, 1907. Τό κύριο ἄρθρο τῆς ἐφημερίδας «Ρέτς», ἀρ. φύλ. 82 τῆς 25 τοῦ Μάη 1906, γιά τό ὁποῖο κάνει λόγο ὁ Β. Ι. Λένιν, ἀναδημοσιεύτηκε στό βιβλίο μέ τόν τίτλο «Τά καθήκοντα τῶν τοπικῶν ἀγροτικῶν ἐπιτροπῶν, ὅπως τά καταλαβαίνουν οἱ σοσιαλδημοκράτες καί οἱ καντέτοι».—*12.*

16 Ὁ Β. Ι. Λένιν ἔχει ὑπόψη του τό δεύτερο τόμο τῆς καντέτικης συλλογῆς «Τό ἀγροτικό ζήτημα» (Μόσχα, 1907). Στή συλλογή αὐτή δημοσιεύτηκαν τά ἄρθρα τοῦ Α. Ι. Τσουπρόφ «Γιά τό ζήτημα τῆς ἀγροτικῆς μεταρύθμισης» καί τοῦ Ν. Ν. Κοῦτλερ μέ τόν τίτλο «Σχέδιο νόμου γιά τά μέτρα διεύρυνσης καί καλυτέρευσης τῆς ἀγροτικῆς γαιοκτησίας».—*12.*

17 *Προυντονισμός* — ἀντεπιστημονικό, ἐχθρικό πρός τό μαρξισμό ρεῦμα τοῦ μικροαστικοῦ σοσιαλισμοῦ, πού πῆρε τήν ὀνομασία ἀπό τό ὄνομα τοῦ θεωρητικοῦ του, γάλλου ἀναρχικοῦ Προυντόν. Ὁ Προυντόν, κάνοντας κριτική στή μεγάλη καπιταλιστική ἰδιοκτησία ἀπό μικροαστική σκοπιά, ὀνειροπολοῦσε νά διαιωνίσει τή μικρή ἀτομική ἰδιοκτησία καί πρότεινε νά ὀργανωθεῖ «λαϊκή» τράπεζα καί τράπεζα «ἀνταλλαγῶν», πού μέ τή βοήθειά τους οἱ ἐργάτες θά μπορέσουν δῆθεν ν' ἀποκτήσουν δικά τους μέσα παραγωγῆς, νά γίνουν οἱ βιοτέχνες καί νά ἐξασφαλίσουν μιά «δίκαιη» διάθεση τῶν προϊόντων τους. Ὁ Προυντόν δέν καταλάβαινε τόν ἱστορικό ρόλο τοῦ προλεταριάτου, κρατοῦσε ἀρνητική στάση ἀπέναντι στήν ταξική πάλη, στήν προλεταριακή ἐπανάσταση καί στή δικτατορία τοῦ προλεταριάτου· ξεκινώντας ἀπό ἀναρχικές θέσεις, ἀρνιόταν τήν ἀνάγκη τοῦ κράτους. Ὁ Μάρξ καί ὁ Ἔνγκελς πάλεψαν μέ συνέπεια ἐνάντια στίς προσπάθειες τῶν προυντονιστῶν νά ἐπιβάλουν τίς ἀπόψεις τους στήν πρώτη Διεθνή. Συντριπτική κριτική τοῦ προυντονισμοῦ ἔγινε στό ἔργο τοῦ Μάρξ «Ἡ ἀθλιότητα τῆς φιλοσοφίας». Ἡ ἀποφασιστική πάλη τοῦ Μάρξ, τοῦ Ἔνγκελς καί τῶν ὀπαδῶν τους ἐνάντια στόν προυντονισμό στήν I Διεθνή τέλειωσε μέ πλήρη νίκη τοῦ μαρξισμοῦ κατά τοῦ προυντονισμοῦ.

Ὁ Λένιν ὀνόμαζε τόν προυντονισμό «χοντροκεφαλιά μικροαστοῦ καί φιλισταίου» πού εἶναι ἀνίκανος νά καταλάβει τήν ἄποψη τῆς ἐργατικῆς τάξης. Οἱ ἰδέες τοῦ προυντονισμοῦ χρησιμοποιοῦνται πλατιά ἀπό τούς ἀστούς «θεωρητικούς» γιά τήν προπαγάνδιση τῆς ταξικῆς συνεργασίας.—*18.*

18 *Μπακουνισμός* — ρεῦμα πού πῆρε τήν ὀνομασία του ἀπό τό ὄνομα τοῦ Μ. Α. Μπακούνιν, θεωρητικοῦ τοῦ ἀναρχισμοῦ καί ἄσπονδου ἐχθροῦ τοῦ μαρξισμοῦ καί τοῦ ἐπιστημονικοῦ σοσιαλισμοῦ. Οἱ μπακουνιστές πολεμοῦσαν μέ πεῖσμα τή μαρξιστική θεωρία καί τακτική τοῦ ἐργατικοῦ κινήματος. Βασική θέση τοῦ μπακουνισμοῦ εἶναι ἡ ἄρνηση κάθε κράτους, μαζί καί τῆς δικτατορίας τοῦ προλεταριάτου· ὁ μπακουνισμός δέν καταλάβαινε τόν κοσμοϊστορικό ρόλο τοῦ προλεταριάτου. Ὁ Μπακούνιν διατύπωσε τήν ἰδέα τῆς «ἐξίσωσης» τῶν τάξεων, τῆς συνένωσης τῶν «ἐλεύθερων ἑνώσεων» ἀπό τά κάτω. Κατά τή γνώμη τῶν μπακουνιστῶν θά ἔπρεπε μιά μυστική ἐπαναστατική ἑταιρία ἀπό «ἐξέχουσες» προσωπικότητες νά μπεῖ ἐπικεφαλῆς τῶν λαϊκῶν ἐξεγέρσεων πού θά ἐκδηλώνονταν ἀμέσως. Ἔτσι, οἱ μπακουνιστές θεωροῦσαν ὅτι στή Ρωσία ἡ ἀγροτιά ἦταν ἕτοιμη νά ἐξεγερθεῖ ἀμέσως. Ἡ τακτική τους τῶν συνωμοσιῶν, τῶν ἄμεσων ἐξεγέρσεων καί τῆς τρομοκρατίας ἦταν τυχοδιωκτική καί ἐχθρική πρός τή μαρξιστική διδασκαλία τῆς ἐξέγερσης. Ὁ μπακουνισμός συγγενεύει μέ τόν προυντονισμό, τό μικροαστικό αὐτό ρεῦμα πού ἀντανακλοῦσε τήν ἰδεολογία τοῦ καταστραμένου μικροϊδιοκτήτη. Ἕνας ἀπό τούς ἐκπροσώπους τῶν μπακουνιστῶν στή Ρωσία ἦταν ὁ Σ. Γκ. Νετσάγεφ· αὐτός κρατοῦσε στενή σύνδεση μέ τόν Μπακούνιν πού ζοῦσε στό ἐξωτερικό. Τό πρόγραμμα τῆς συνωμοτικῆς ἑταιρίας, τό διατύπωσαν στήν «Ἐπαναστατική κατήχηση». Τό 1869 ὁ Νετσάγεφ προσπάθησε νά δημιουργήσει στή Ρωσία μιά στενή συνωμοτική ὀργάνωση, τή «Ναρόνταγια ρασπράβα». Δέν μπόρεσε ὅμως νά ὀργανώσει παρά μόνο μερικούς ὁμίλους στή Μόσχα. Ἡ «Ναρόνταγια ρασπράβα» ἀνακαλύφθηκε γρήγορα καί τό Δεκέμβρη τοῦ 1869 χτυπήθηκε καί διαλύθηκε ἀπό τήν τσαρική κυβέρνηση.

Ὁ Μπακούνιν, ἐπιδιώκοντας νά εἰσχωρήσει στήν Ι Διεθνή, ζητοῦσε νά γίνει δεκτός μαζί μέ τήν ὀργάνωση «Ἕνωση τῆς σοσιαλιστικῆς δημοκρατίας» πού ἵδρυσε τό 1868 καί ἡ ὁποία συμπεριλάβαινε τή μυστική μπακουνιστική ἕνωση. Παρά τήν ἀπόφαση τοῦ Γενικοῦ Συμβουλίου τῆς Διεθνοῦς γιά διάλυση τῆς «Ἕνωσης», ὁ Μπακούνιν μόνο τυπικά ὑποτάχθηκε σ' αὐτή τήν ἀπόφαση· διατήρησε τή μυστική του ὀργάνωση καί τήν ἔβαλε στή Διεθνή σάν τμῆμα τῆς Διεθνοῦς στή Γενεύη, πού διατήρησε τήν ὀνομασία «Ἕνωση».

Ὁ Μπακούνιν, βάζοντας σάν σκοπό του τήν κατάληψη τῆς ἡγεσίας τοῦ Γενικοῦ Συμβουλίου, καταπολέμησε τόν Μάρξ, χωρίς νά διστάζει νά χρησιμοποιήσει γι' αὐτό ὅλα τά μέσα. Ἡ «Ἕνωση», τόνιζαν ὁ Μάρξ καί ὁ Ἔνγκελς, δέν δίσταζε γιά νά πετύχει τούς σκοπούς της «νά χρησιμοποιήσει κάθε μέσο, κάθε δολιότητα· τό ψέμα, τή συκοφαντία, τόν ἐκφοβισμό, τό πισώπλατο χτύπημα, ὅλα αὐτά τά χρησιμοποιοῦσε στόν ἴδιο βαθμό» (Κ. Μάρξ καί Φ. Ἔνγκελς. Ἅπαντα, 2η ρωσ. ἔκδ., τόμ. 18ος, σελ. 329). Γιά τή διαλυτική τους δράση οἱ ἡγέτες τοῦ ἀναρχισμοῦ, ὁ Μπακούνιν καί ὁ Γκιγιόμ, διαγράφηκαν ἀπό τήν Ι Διεθνή στό συνέδριο τῆς Χάγης τό 1872. Ἡ θεωρία καί ἡ τακτική τῶν μπακουνιστῶν καταδικάστηκε αὐστηρά ἀπό τόν Κ. Μάρξ καί τόν Φ. Ἔνγκελς. Ὁ Β. Ι. Λένιν χαρακτήριζε τόν μπακουνισμό σάν κοσμοθεωρία «τοῦ μικροαστοῦ πού ἔχασε κάθε ἐλπίδα σωτηρίας του» (Ἅπαντα, 4η ρωσ. ἔκδ., τόμ. 18ος, σελ. 11). Ὁ μπακουνισμός ἀποτέλεσε μιά ἀπό τίς ἰδεολογικές πηγές τοῦ ναροντνικισμοῦ. Σχετικά μέ τόν Μπακούνιν καί τούς μπακουνιστές βλ. τά ἔργα τοῦ Κ. Μάρξ καί τοῦ Φ. Ἔνγκελς «Ἡ Ἕνωση τῆς σοσιαλιστικῆς δημοκρατίας καί ἡ Διεθνής Ἕνωση τῶν Ἐργατῶν» (1873), Φ. Ἔνγκελς «Οἱ μπακουνιστές σέ δράση» (1873), «Ἡ φιλολογία τῶν ἐκπατρισμένων» (1875), καθώς καί τήν ἐργασία τοῦ Β. Ι. Λένιν «Γιά τήν προσωρινή ἐπαναστατική κυβέρνηση» (1905) κ.ἄ.—*18*.

19 Πρόκειται γιά τόν μπερνσταϊνισμό — τό ὀπορτουνιστικό, ἐχθρικό πρός τό μαρξισμό ρεῦμα στή διεθνή σοσιαλδημοκρατία, πού ἐμφανίστηκε στά τέλη τοῦ 19ου αἰώνα στή Γερμανία καί πῆρε τήν ὀνομασία του ἀπό τό ὄνομα τοῦ Ε. Μπέρνσταϊν, τοῦ πιό ἀπροκάλυπτου ἐκφραστῆ τοῦ ἀναθεωρητισμοῦ.

Στά 1896 - 1898 ὁ Μπέρνσταϊν δημοσίευσε στό περιοδικό «Die Neue Zeit» («Νέοι Καιροί»), θεωρητικό ὄργανο τῆς γερμανικῆς σοσιαλδημοκρατίας, μιά σειρά ἄρθρα μέ τόν τίτλο «Προβλήματα τοῦ σοσιαλισμοῦ», ὅπου ἀναθεωροῦσε τίς φιλοσοφικές, οἰκονομικές καί πολιτικές βάσεις τοῦ ἐπαναστατικοῦ μαρξισμοῦ. «Δέν παραδεχόταν ὅτι μπορεῖ νά θεμελιωθεῖ ἐπιστημονικά ὁ σοσιαλισμός καί ν' ἀποδειχτεῖ, ἀπό τήν ἄποψη τῆς ὑλιστικῆς ἀντίληψης τῆς ἱστορίας, ὅτι εἶναι ἀναγκαῖος καί ἀναπόφευκτος· δέν παραδεχόταν τό γεγονός τῆς αὐξανόμενης ἀθλιότητας, τῆς προλεταριοποίησης καί τῆς ὄξυνσης τῶν καπιταλιστικῶν ἀντιθέσεων· διακήρυσσε ὅτι εἶναι ἀνυπόστατη ἡ ἴδια ἡ ἔννοια "*τελικός σκοπός*" καί ἀπόριπτε ἀνεπιφύλακτα τήν ἰδέα τῆς δικτατορίας τοῦ προλεταριάτου· δέν παραδεχόταν ὅτι ἀνάμεσα στό φιλελευθερισμό καί στό σοσιαλισμό ὑπάρχει ριζική ἀντίθεση· ἀπόριπτε *τή θεωρία τῆς ταξικῆς πάλης*...» (Β. Ι. Λένιν. Ἅπαντα, 5η ἔκδ., τόμ. 6ος, σελ. 7). Ἡ ἀναθεώρηση τοῦ μαρξισμοῦ ἀπό τούς μπερνσταϊνικούς ἀπόβλεπε στό νά μετατρέψει τή σοσιαλδημοκρατία ἀπό κόμμα τῆς κοινωνικῆς ἐπανάστασης σέ κόμμα τῶν κοινωνικῶν μεταρυθμίσεων.

Τά άριστερά στοιχεία τῆς γερμανικῆς σοσιαλδημοκρατίας ἄρχισαν ἀγώνα ἐνάντια στόν Μπέρνσταϊν ἀπό τίς στῆλες τῶν ἐφημερίδων τους. Τόν μπερνσταϊνισμό τόν ὑποστήριξε ἡ δεξιά, ἡ ὀπορτουνιστική πτέρυγα. Ἡ Κεντρική Ἐπιτροπή τοῦ κόμματος κρατοῦσε συμβιβαστική στάση ἀπέναντι στόν μπερνσταϊνισμό καί δέν τόν ἀντέκρουε. Στό περιοδικό «Die Neue Zeit» ἡ πολεμική ἐνάντια στά ἄρθρα τοῦ Μπέρνσταϊν ἄρχισε τόν Ἰούλη τοῦ 1898 μέ τό ἄρθρο τοῦ Γκ. Β. Πλεχάνοφ «Ὁ Μπέρνσταϊν καί ὁ ὑλισμός» πού στρεφόταν ἐνάντια στόν ἀναθεωρητισμό.

Τό 1899 τά ἄρθρα τοῦ Μπέρνσταϊν ἐκδόθηκαν σέ χωριστό βιβλίο μέ τόν τίτλο «Οἱ προϋποθέσεις τοῦ σοσιαλισμοῦ καί τά καθήκοντα τῆς σοσιαλδημοκρατίας».

Στά συνέδρια τοῦ Σοσιαλδημοκρατικοῦ κόμματος τῆς Γερμανίας πού ἔγιναν στή Στουτγάρδη (Ὀχτώβρης 1898), στό Ἀννόβερο (Ὀχτώβρης 1899) καί στή Λυβέκη (Σεπτέμβρης 1901) ὁ μπερνσταϊνισμός καταδικάστηκε, ἐξαιτίας ὅμως τῆς συμβιβαστικῆς στάσης τῆς πλειονότητας τῶν ἡγετῶν του, τό κόμμα δέν διαχώρισε τίς εὐθύνες του ἀπό τόν Μπέρνσταϊν. Οἱ μπερνσταϊνικοί ἐξακολουθοῦσαν νά προπαγανδίζουν ἀνοιχτά τίς ἀναθεωρητικές ἰδέες στό περιοδικό «Sozialistische Monatshefte» («Μηνιαία Σοσιαλιστική Ἐπιθεώρηση») καί στίς κομματικές ὀργανώσεις.

Ὁ μπερνσταϊνισμός ὑποστηρίχτηκε ἀπό τά ὀπορτουνιστικά στοιχεία τῶν ἄλλων κομμάτων τῆς ΙΙ Διεθνοῦς. Στή Ρωσία οἱ μπερνσταϊνικές θεωρίες ὑποστηρίζονταν ἀπό τούς «νόμιμους μαρξιστές» καί τούς «οἰκονομιστές». Ἡ τσαρική λογοκρισία ἐπέτρεψε νά γίνουν τρεῖς ἐκδόσεις τοῦ βιβλίου τοῦ Μπέρνσταϊν, πού μεταφράστηκε στή ρωσική γλώσσα, ἐνῶ ὁ διευθυντής τῆς Ὀχράνας τῆς Μόσχας Ζουμπάτοφ τό συμπεριέλαβε στόν κατάλογο τῶν βιβλίων, πού συνιστοῦσε στούς ἐργάτες γιά διάβασμα.

Μόνο οἱ ἐπαναστάτες μαρξιστές τῆς Ρωσίας, οἱ μπολσεβίκοι μ' ἐπικεφαλῆς τόν Λένιν πάλευαν ἀποφασιστικά καί μέ συνέπεια ἐνάντια στόν μπερνσταϊνισμό καί τούς ὀπαδούς του. Ὁ Λένιν ἀκόμη ἀπό τό 1899 τάχθηκε ἐνάντια στούς μπερνσταϊνικούς μέ τή «Διαμαρτυρία τῶν σοσιαλδημοκρατῶν τῆς Ρωσίας» καί μέ τό ἄρθρο «Τό πρόγραμμά μας». Πλατιά κριτική τοῦ μπερνσταϊνισμοῦ ἔκανε ὁ Λένιν στό βιβλίο του «Τί νά κάνουμε;» καί στά ἄρθρα του «Μαρξισμός καί ἀναθεωρητισμός», «Οἱ διαφωνίες στό ἐργατικό κίνημα τῆς Εὐρώπης» (βλ. Ἅπαντα, 5η ἔκδ., τόμ. 4ος, σελ. 167 - 180, 186 - 190· τόμ. 6ος, σελ. 1 - 192· σέ τοῦτο τόν τόμο, σελ. 15 - 26· 4η ρωσ. ἔκδ., τόμ. 16ος, σελ. 317 - 322) κ. ἄ.—*18*.

20 *Νεοκαντιανοί* — ἐκπρόσωποι ἀντιδραστικοῦ ρεύματος τῆς ἀστικῆς φιλοσοφίας, πού ἐμφανίστηκε στή Γερμανία στά μέσα τοῦ 19ου αἰώνα. Οἱ νεοκαντιανοί ἐπαναλάβαιναν τίς πιό ἀντιδραστικές, ἰδεαλιστικές θέσεις τῆς φιλοσοφίας τοῦ Κάντ καί ἀπόριπταν τά ὑλιστικά στοιχεῖα της. Μέ τό σύνθημα «Πίσω στόν Κάντ» οἱ νεοκαντιανοί κήρυσσαν τήν ἀναβίωση τοῦ ἰδεαλισμοῦ τοῦ Κάντ, πάλευαν ἐνάντια στό διαλεκτικό καί τόν ἱστορικό ὑλισμό. Ὁ Φ. Ἔνγκελς στό βιβλίο «Ὁ Λουδοβίκος Φόϋερμπαχ καί τό τέλος τῆς κλασικῆς γερμανικῆς φιλοσοφίας» χαρακτήρισε τούς νεοκαντιανούς σάν «ἀντιδραστικούς θεωρητικούς», ἀξιοθρήνητους ἐκλεκτικούς καί ἀσημαντολόγους.

Οἱ νεοκαντιανοί πού βρίσκονταν στίς γραμμές τῆς γερμανικῆς

σοσιαλδημοκρατίας (Ε. Μπέρνσταϊν, Κ. Σμίθ κ. ἄ.) βάλθηκαν ν' ἀναθεωρήσουν τή μαρξιστική φιλοσοφία, τήν οἰκονομική θεωρία τοῦ Μάρξ καί τή διδασκαλία του γιά τήν ταξική πάλη καί τή δικτατορία τοῦ προλεταριάτου. Στή Ρωσία ἐκπρόσωποι τοῦ νεοκαντιανισμοῦ ἦταν οἱ «νόμιμοι μαρξιστές» Π. Μπ. Στροῦβε, Σ. Ν. Μπουλγκάκοφ κ. ἄ.

Ὁ Λένιν ἀντέκρουσε τούς «νόμιμους μαρξιστές», πού μετάφερναν τόν νεοκαντιανισμό στό ρωσικό ἔδαφος, μέ τίς πρῶτες του ἀκόμη ἐργασίες: «Τό οἰκονομικό περιεχόμενο τοῦ ναροντνικισμοῦ καί ἡ κριτική του στό βιβλίο τοῦ κ. Στροῦβε (Ἡ ἀντανάκλαση τοῦ μαρξισμοῦ στήν ἀστική φιλολογία)» (1895), «Ἄκριτη κριτική» (1900) καί χαιρέτισε τά ἄρθρα τοῦ Γκ. Β. Πλεχάνοφ ἐνάντια στούς νεοκαντιανούς, πού δημοσιεύτηκαν στόν τύπο τοῦ ἐξωτερικοῦ στά τέλη τῆς δεκαετίας 1890 - 1900 καί στά ὁποῖα ὁ Γκ. Β. Πλεχάνοφ χαρακτήρισε τό νεοκαντιανισμό τοῦ Ε. Μπέρνσταϊν καί τοῦ Κ. Σμίθ «ἀντιδραστική θεωρία τῆς ἀντιδραστικῆς ἀστικῆς τάξης». Ὁλόπλευρη κριτική τῆς νεοκαντιανικῆς φιλοσοφίας ἔκανε ὁ Λένιν στό βιβλίο του «Ὑλισμός καί ἐμπειριοκριτικισμός» (1909). Στίς φιλοσοφικές του ἐργασίες ὁ Λένιν ἔδειξε τήν ἐχθρότητα τῆς ὑποκειμενικῆς ἰδεαλιστικῆς φιλοσοφίας τῶν νεοκαντιανῶν ἀπέναντι στήν ἐπιστημονική γνώση τῆς φύσης καί τῆς κοινωνίας, ξεσκέπασε τήν ταξική της οὐσία σάν ἀστικῆς ἰδεολογίας. Οἱ νεοκαντιανικές ἰδέες χρησιμοποιοῦνται στή σημερινή περίοδο ἀπό τούς ἐκπροσώπους τῆς ἀντιδραστικῆς φιλοσοφίας τοῦ ἰμπεριαλισμοῦ στήν πάλη ἐνάντια στό μαρξισμό-λενινισμό.—*19.*

21 Βλ. Κ. Μάρξ. «Τό Κεφάλαιο», τόμ. Ι (Κ. Μάρξ καί Φ. Ἔνγκελς. Ἅπαντα, 2η ρωσ. ἔκδ., τόμ. 23ος, σελ. 21).—*19.*

22 *Μιλλερανισμός* — ὀπορτουνιστικό ρεῦμα στή σοσιαλδημοκρατία, πού ὀνομάστηκε ἔτσι ἀπό τό ὄνομα τοῦ γάλλου σοσιαλιστῆ-ρεφορμιστῆ Α. Ε. Μιλλεράν, ὁ ὁποῖος τό 1899 πῆρε μέρος στήν ἀντιδραστική ἀστική κυβέρνηση τῆς Γαλλίας καί ὑποστήριζε τήν ἀντιλαϊκή πολιτική της. Ἡ συμμετοχή τοῦ Μιλλεράν σέ ἀστική κυβέρνηση ἦταν μιά καθαρή ἐκδήλωση τῆς πολιτικῆς τῆς ταξικῆς συνεργασίας τῶν ὀπορτουνιστῶν ἡγετῶν τῆς σοσιαλδημοκρατίας μέ τήν ἀστική τάξη, ἀπάρνηση ἀπό μέρους τους τῆς ἐπαναστατικῆς πάλης, προδοσία τῶν συμφερόντων τῶν ἐργαζόμενων τάξεων. Ὁ Λένιν, χαρακτηρίζοντας τό μιλλερανισμό σάν ἀναθεωρητισμό καί ἀποστασία, τόνιζε ὅτι οἱ σοσιαλρεφορμιστές, παίρνοντας μέρος σέ ἀστική κυβέρνηση, γίνονταν ὁπωσδήποτε ἀνδρείκελα, προκάλυμα γιά τούς καπιταλιστές, ὄργανα ἐξαπάτησης τῶν μαζῶν ἀπό μέρους τῆς κυβέρνησης αὐτῆς.—*24.*

23 *Γκεντιστές* — ἐπαναστατικό μαρξιστικό ρεῦμα στό γαλλικό σοσιαλιστικό κίνημα στά τέλη τοῦ 19ου μέ ἀρχές τοῦ 20οῦ αἰώνα, μέ ἀρχηγούς τούς Ζ. Γκέντ καί Π. Λαφάργκ. Τό 1882, ὕστερα ἀπό τή διάσπαση τοῦ Ἐργατικοῦ κόμματος τῆς Γαλλίας στό συνέδριο τοῦ Σαίντ-Ἐτιέν, οἱ γκεντιστές σχημάτισαν ἀνεξάρτητο κόμμα, διατηρώντας τήν παλιά ὀνομασία. Οἱ γκεντιστές ἔμειναν πιστοί στό πρόγραμμα τοῦ κόμματος, πού εἶχε ψηφιστεῖ τό 1880 στή Χάβρη. Τό θεωρητικό μέρος τοῦ προγράμματος αὐτοῦ εἶχε γραφτεῖ ἀπό τόν Κ. Μάρξ. Οἱ γκεντιστές ὑποστήριζαν μιάν ἀνεξάρτητη ἐπαναστατική πολιτική τοῦ προλεταριάτου.

Εἶχαν μεγάλη ἐπιροή στά βιομηχανικά κέντρα τῆς Γαλλίας καί συνένωναν τά πρωτοπόρα στοιχεῖα τῆς ἐργατικῆς τάξης.

Τό 1901 οἱ ὀπαδοί τῆς ἐπαναστατικῆς ταξικῆς πάλης μέ ἐπικεφαλῆς τόν Ζ. Γκέντ ἑνώθηκαν καί σχημάτισαν τό Σοσιαλιστικό κόμμα τῆς Γαλλίας (πού τά μέλη του ἄρχισαν ἐπίσης νά λέγονται γκεντιστές ἀπό τό ὄνομα τοῦ ἀρχηγοῦ του). Τό 1905 οἱ γκεντιστές συνενώθηκαν μέ τό ρεφορμιστικό Γαλλικό Σοσιαλιστικό κόμμα. Τήν περίοδο τοῦ ἰμπεριαλιστικοῦ πολέμου 1914 - 1918 οἱ καθοδηγητές τοῦ κόμματος αὐτοῦ (Γκέντ, Σαμπά κ. ἄ.) πρόδοσαν τήν ὑπόθεση τῆς ἐργατικῆς τάξης καί πέρασαν στίς θέσεις τοῦ σοσιαλσωβινισμοῦ.

Ζωρεσιστές — ὀπαδοί τοῦ γάλλου σοσιαλιστῆ Ζ. Ζωρές, πού στή δεκαετία 1890 - 1900 σχημάτισε μαζί μέ τόν Α. Μιλλεράν τήν ὁμάδα τῶν «ἀνεξάρτητων σοσιαλιστῶν» καί ἦταν ἐπικεφαλῆς τῆς δεξιᾶς, τῆς ρεφορμιστικῆς πτερυγας τοῦ γαλλικοῦ σοσιαλιστικοῦ κινήματος. Οἱ ζωρεσιστές μέ τό πρόσχημα τῆς «ἐλευθερίας κριτικῆς» προσπασθοῦσαν νά κάνουν ἀναθεώρηση τῶν βασικῶν θέσεων τοῦ μαρξισμοῦ, κήρυσσαν τήν ταξική συνεργασία τοῦ προλεταριάτου μέ τήν ἀστική τάξη. Τό 1902 οἱ ζωρεσιστές ἵδρυσαν τό Γαλλικό σοσιαλιστικό κόμμα πού ὑποστήριζε ρεφορμιστικές θέσεις.

Μπρουσιστές (ποσιμπιλιστές) (Π. Μπρούς, Μπ. Μαλόν καί ἄλλοι)— μικροαστικό, ρεφορμιστικό ρεῦμα, πού ἐμφανίστηκε στό γαλλικό σοσιαλιστικό κίνημα στή δεκαετία 1880 - 1890. Τό ρεῦμα αὐτό ἀποτραβοῦσε τό προλεταριάτο ἀπό τίς ἐπαναστατικές μεθόδους πάλης. Οἱ ποσιμπιλιστές σχημάτισαν τό «Ἐργατικό κοινωνικο-ἐπαναστατικό κόμμα»· ἀρνοῦνταν τό ἐπαναστατικό πρόγραμμα καί τήν ἐπαναστατική τακτική τοῦ προλεταριάτου, ἄμβλυναν τούς σοσιαλιστικούς σκοπούς τοῦ ἐργατικοῦ κινήματος, πρότειναν νά περιορίζεται ἡ πάλη τῶν ἐργατῶν στά πλαίσια «τοῦ δυνατοῦ» (possible)· ἀπό δῶ προέρχεται καί ἡ ὀνομασία τοῦ κόμματος. Ἡ ἐπιροή τῶν ποσιμπιλιστῶν ἐπεκτεινόταν κυρίως στίς πιό καθυστερημένες οἰκονομικά περιοχές τῆς Γαλλίας καί στά λιγότερο ἐξελιγμένα στρώματα τῆς ἐργατικῆς τάξης.

Σέ συνέχεια ἡ πλειοψηφία τῶν ποσιμπιλιστῶν συγχωνεύτηκε στό ρεφορμιστικό Γαλλικό σοσιαλιστικό κόμμα πού ἱδρύθηκε τό 1902 μέ ἐπικεφαλῆς τόν Ζ. Ζωρές.—*24*.

24 *Ἡ Σοσιαλδημοκρατική ὁμοσπονδία τῆς Ἀγγλίας* ἱδρύθηκε τό 1884. Δίπλα στούς ρεφορμιστές (Χάϊντμαν κ. ἄ.) καί τούς ἀναρχικούς στή Σοσιαλδημοκρατική ὁμοσπονδία ἀνῆκε καί ἡ ὁμάδα τῶν ἐπαναστατῶν σοσιαλδημοκρατῶν, ὀπαδῶν τοῦ μαρξισμοῦ (Γ. Κβέλτς, Τ. Μάν, Ε. Ἔβελινγκ, Ἐλεωνόρα Μάρξ-Ἔβελινγκ κ. ἄ.), πού ἀποτελοῦσαν τήν ἀριστερή πτέρυγα τοῦ σοσιαλιστικοῦ κινήματος τῆς Ἀγγλίας. Ὁ Φ. Ἔνγκελς ἔκανε κριτική στή Σοσιαλδημοκρατική ὁμοσπονδία γιά δογματισμό καί σεχταρισμό, γιά ἀπόσπαση ἀπό τό μαζικό ἐργατικό κίνημα τῆς Ἀγγλίας καί ἄγνοια τῶν ἰδιομορφιῶν του. Τό 1907 ἡ Σοσιαλδημοκρατική ὁμοσπονδία ὀνομάστηκε Σοσιαλδημοκρατικό κόμμα πού τό 1911, μαζί μέ τήν ἀριστερή πτέρυγα τοῦ Ἀνεξάρτητου ἐργατικοῦ κόμματος, σχημάτισε τό Βρετανικό σοσιαλιστικό κόμμα. Τό 1920 τό κόμμα αὐτό μαζί μέ τήν Ὁμάδα τῆς Κομμουνιστικῆς ἑνότητας ἔπαιξε τόν κύριο ρόλο στή δημιουργία τοῦ Κομμουνιστικοῦ κόμματος τῆς Μεγάλης Βρετανίας.

'Ανεξάρτητο έργατικό κόμμα τῆς 'Αγγλίας (Independent Labour Party) — ρεφορμιστική όργάνωση, πού ίδρύθηκε άπό τούς καθοδηγητές τῶν «νέων τρέϊντ-γιούνιον» τό 1893, τήν έποχή πού άναζωογονοῦνταν ὁ άπεργιακός άγώνας καί δυνάμωνε τό κίνημα γιά τήν άνεξαρτησία τῆς έργατικῆς τάξης τῆς 'Αγγλίας άπό τά άστικά κόμματα. Στό ΑΕΚ προσχώρησαν τά μέλη τῶν «νέων τρέϊντ-γιούνιον» καί πολλῶν παλιῶν συνδικάτων, έκπρόσωποι τῆς διανόησης καί τῶν μικροαστῶν, πού ἦταν κάτω άπό τήν έπιροή τῶν φαβιανῶν. 'Επικεφαλῆς τοῦ κόμματος ἦταν ὁ Κέϊρ Χάρντυ. Τό κόμμα μέ τό πρόγραμμά του πρόβαλε τήν πάλη γιά τή συλλογική ίδιοκτησία ὅλων τῶν μέσων παραγωγῆς, κατανομῆς καί άνταλλαγῆς, τήν έφαρμογή τοῦ όκτάωρου, τήν άπαγόρευση τῆς δουλιᾶς τῶν παιδιῶν, τήν έφαρμογή κοινωνικῶν άσφαλίσεων καί έπιδομάτων γιά τούς άνέργους.

Τό ΑΕΚ άπό τήν άρχή άκόμη τῆς έμφάνισής του τήρησε άστική-ρεφορμιστική στάση, στρέφοντας τήν κύρια προσοχή στήν κοινοβουλευτική μορφή πάλης καί στίς κοινοβουλευτικές συναλλαγές μέ τό Φιλελεύθερο κόμμα. Ὁ Λένιν, χαρακτηρίζοντας τό 'Ανεξάρτητο έργατικό κόμμα, ἔγραφε ὅτι «στήν πράξη τό κόμμα αὐτό εἶναι κόμμα όπορτουνιστικό, έξαρτημένο πάντα άπό τήν άστική τάξη», ὅτι «"εἶναι άνεξάρτητο" μόνο άπό τό σοσιαλισμό, ένῶ άπό τό φιλελευθερισμό εἶναι πολύ έξαρτημένο» (Ἅπαντα, 4η ρωσ. ἔκδ., τόμ. 29ος, σελ. 456· τόμ. 18ος, σελ. 331).—*24.*

25 *'Ιντεγκραλιστές* — όπαδοί τοῦ «όλοκληρωτικοῦ» (ίντεγκράλνι = όλοκληρωτικός) σοσιαλισμοῦ, ποικιλομορφίας τοῦ μικροαστικοῦ σοσιαλισμοῦ. Ἡγέτης τῶν ίντεγκραλιστῶν ἦταν ὁ 'Ενρίκο Φέρρι. Στή δεκαετία 1900 - 1910 οἱ ίντεγκραλιστές πού άποτελοῦσαν κεντριστικό ρεῦμα τοῦ Σοσιαλιστικοῦ κόμματος τῆς 'Ιταλίας πάλεψαν πάνω σέ μιά σειρά ζητήματα ένάντια στούς ρεφορμιστές, οἱ όποῖοι άκολουθοῦσαν όπορτουνιστικές θέσεις τῶν ἄκρων καί συνεργάζονταν μέ τήν άντιδραστική άστική τάξη.—*24.*

26 *«'Επαναστατικός συνδικαλισμός»* — μικροαστικό μισοαναρχικό ρεῦμα, πού έμφανίστηκε στό έργατικό κίνημα όρισμένων χωρῶν τῆς Δυτικῆς Εὐρώπης στά τέλη τοῦ 19ου αίώνα.

Οἱ συνδικαλιστές άρνοῦνταν τήν άνάγκη τῆς πολιτικῆς πάλης τῆς έργατικῆς τάξης, τόν καθοδηγητικό ρόλο τοῦ κόμματος καί τῆς δικτατορίας τοῦ προλεταριάτου, θεωροῦσαν ὅτι τά συνδικάτα μποροῦν, μέ τήν όργάνωση γενικῆς άπεργίας τῶν έργατῶν, χωρίς έπανάσταση ν' άνατρέψουν τόν καπιταλισμό καί νά πάρουν στά χέρια τους τή διεύθυνση τῆς παραγωγῆς. Ὁ Λένιν τόνιζε ὅτι «ὁ έπαναστατικός συνδικαλισμός σέ πολλές χῶρες ἦταν ἄμεσο καί άναπόφευκτο άποτέλεσμα τοῦ όπορτουνισμοῦ, τοῦ ρεφορμισμοῦ, τοῦ κοινοβουλευτικοῦ κρετινισμοῦ» (Ἅπαντα, 5η ἔκδ., τόμ. 16ος, σελ. 201).—*25.*

27 *«Γκόλος Σοτσιάλ-Ντεμοκράτα»* («Ἡ φωνή τοῦ Σοσιαλδημοκράτη») — έφημερίδα, ὄργανο τῶν μενσεβίκων στό έξωτερικό· ἔβγαινε άπό τό Φλεβάρη τοῦ 1908 μέχρι τό Δεκέμβρη τοῦ 1911 στήν άρχή στή Γενεύη, ὕστερα στό Παρίσι. Συντάκτες της ἦταν οἱ Π. Μπ. 'Αξελρόντ, Φ. Ι. Ντάν, Λ. Μάρτοφ, Α. Μαρτίνοφ καί Γκ. Β. Πλεχάνοφ. 'Από τό πρῶτο φύλλο της ἡ «Γκόλος Σοτσιάλ-Ντεμοκράτα» ὑπεράσπιζε τούς λικβινταριστές, δικαιώνοντας τήν άντικομματική δράση τους. Μετά τήν άπο-

χώρηση ἀπό τή σύνταξη τοῦ Πλεχάνοφ, πού καταδίκασε τήν λικβινταριστική στάση τῆς ἐφημερίδας, ἡ «Γκόλος Σοτσιάλ-Ντεμοκράτα» κατάληξε ὁριστικά νά γίνει ἰδεολογικό κέντρο τῶν λικβινταριστῶν. —*27*.

28 *«Die Neue Zeit»* («Νέοι Καιροί») — θεωρητικό περιοδικό τοῦ Σοσιαλδημοκρατικοῦ κόμματος τῆς Γερμανίας· ἔβγαινε στή Στουτγάρδη ἀπό τό 1883 ὥς τό 1923. Ὥς τόν Ὀχτώβρη τοῦ 1917 διευθυντής του ἦταν ὁ Κ. Κάουτσκι, ἔπειτα ὁ Χ. Κοῦνοφ. Στό «Die Neue Zeit» πρωτοδημοσιεύτηκαν ὁρισμένα ἔργα τοῦ Κ. Μάρξ καί τοῦ Φ. Ἔνγκελς: «Κριτική τοῦ προγράμματος τῆς Γκότα» τοῦ Κ. Μάρξ, «Σχετικά μέ τήν κριτική τοῦ σχεδίου τοῦ σοσιαλδημοκρατικοῦ προγράμματος τοῦ 1891» τοῦ Φ. Ἔνγκελς κ. ἄ. Ὁ Ἔνγκελς βοηθοῦσε συνεχῶς τή σύνταξη τοῦ περιοδικοῦ μέ τίς συμβουλές του καί συχνά τῆς ἔκανε κριτική γιά τίς παρεκκλίσεις τοῦ περιοδικοῦ ἀπό τό μαρξισμό. Στό περιοδικό «Die Neue Zeit» συνεργάζονταν ἐπιφανεῖς παράγοντες τοῦ γερμανικοῦ καί τοῦ διεθνοῦς ἐργατικοῦ κινήματος τοῦ τέλους τοῦ 19ου καί τῶν ἀρχῶν τοῦ 20οῦ αἰώνα: Α. Μπέμπελ, Β. Λῆμπκνεχτ, Ρ. Λούξεμπουργκ, Φ. Μέρινγκ, Κ. Τσέτκιν, Π. Λαφάργκ, Γκ. Β. Πλεχάνοφ κ. ἄ. Ἀπό τό 1895, μετά τό θάνατο τοῦ Φ. Ἔνγκελς, στό περιοδικό ἄρχισαν νά δημοσιεύονται συστηματικά ἄρθρα ἀναθεωρητῶν καί ἀνάμεσα σ' αὐτά μιά σειρά ἄρθρα τοῦ Ε. Μπέρνσταϊν μέ τόν τίτλο «Προβλήματα τοῦ σοσιαλισμοῦ», πού ἐγκαινίασαν τήν ἐκστρατεία τῶν ἀναθεωρητῶν ἐνάντια στό μαρξισμό. Στά χρόνια τοῦ πρώτου παγκόσμιου πολέμου (1914-1918) τό περιοδικό κρατοῦσε κεντριστική στάση, ὑποστηρίζοντας στήν πράξη τούς σοσιαλσωβινιστές. —*32*.

29 *«Μουσεῖο τῆς Ρίγας»* — μπουντρούμι τοῦ τμήματος Γενικῆς ἀσφάλειας τῆς Ρίγας, ὅπου κατά τήν ἀνάκριση τῶν κρατουμένων ἐφαρμόζονταν σκληρά βασανιστήρια. Ὅταν οἱ ἐνέργειες τῆς ἀστυνομίας ξεσκεπάστηκαν στόν τύπο, ἡ τσαρική κυβέρνηση, προσπαθώντας νά διαψεύσει τίς συγκεκριμένες περιπτώσεις βασανιστηρίων, δήλωσε ὅτι τά σύνεργα βασανιστηρίων πού ὑπῆρχαν στό τμῆμα συγκεντρώθηκαν «γιά τή δημιουργία μουσείου». Ὕστερα ἀπ' αὐτό, τό κρατητήριο τῆς Ρίγας ἐπονομάστηκε «μουσεῖο τῆς Ρίγας». —*33*.

30 *Νόμος τῆς 11 (24) τοῦ Δεκέμβρη 1905* — ἐκλογικός νόμος γιά τίς ἐκλογές τῆς Κρατικῆς δούμας, πού ψηφίστηκε ἀπό τήν τσαρική κυβέρνηση σάν κάποια παραχώρηση στούς ἐργάτες τόν καιρό πού ἡ ἔνοπλη ἐξέγερση τῆς Μόσχας εἶχε φτάσει στό ἀποκορύφωμά της· ὁ νόμος δημιουργοῦσε μόνο μιά φαινομενική διεύρυνση τῶν ἐκλογικῶν δικαιωμάτων.

Σέ ἀντίθεση μέ τή «συμβουλευτική» Δούμα τοῦ Μπουλίγκιν, ὁ νόμος πρόβλεπε τή δημιουργία «νομοθετικῆς» Δούμας. Στίς κουρίες πού εἶχαν καθοριστεῖ παλιότερα — τῶν γαιοκτημόνων (τσιφλικάδων), τῆς πόλης (ἀστική τάξη) καί τῶν ἀγροτῶν — προστέθηκε καί ἡ ἐργατική κουρία καί διευρύνθηκε κάπως ἡ σύνθεση τῶν ἐκλογέων τῆς πόλης, ἐνῶ διατηροῦνταν ὁ συνολικός ἀριθμός τῶν ἐκλεκτόρων τῆς κουρίας τῆς πόλης. Οἱ ἐκλογές δέν ἦταν καθολικές. Δέν εἶχαν δικαίωμα ψήφου οἱ γυναῖκες, πάνω ἀπό 2 ἑκατομμύρια ἄντρες ἐργάτες μικρῶν ἐπιχειρήσεων, οἱ νομαδικοί λαοί, οἱ στρατιωτικοί, οἱ νέοι ὥς 25 χρονῶν. Οἱ

ἐκλογές δέν ἦταν ἰσότιμες: ἕνας ἐκλέκτορας ἀναλογοῦσε σέ 2 χιλιάδες ἐκλογεῖς τῆς κουρίας τῶν γαιοκτημόνων, σέ 7 χιλιάδες τῆς κουρίας τῶν πόλεων, σέ 30 χιλιάδες τῆς ἀγροτικῆς κουρίας καί σέ 90 χιλιάδες τῆς ἐργατικῆς κουρίας, δηλαδή μιά ψῆφος τοῦ τσιφλικᾶ ἰσοδυναμοῦσε μέ 3 ψήφους τῆς ἀστικῆς τάξης τῶν πόλεων, μέ 15 ψήφους ἀγροτῶν καί μέ 45 ψήφους ἐργατῶν. Οἱ ἐκλέκτορες τῆς ἐργατικῆς κουρίας ἀποτελοῦσαν μόλις τό 4% ὅλων τῶν ἐκλεκτόρων τῆς Κρατικῆς δούμας. Στήν ἐργατική κουρία ἐπιτρεπόταν νά πάρουν μέρος στίς ἐκλογές οἱ ἐργάτες τῶν ἐπιχειρήσεων πού εἶχαν 50 τουλάχιστον ἐργάτες. Οἱ ἐπιχειρήσεις πού εἶχαν ἀπό 50 ὥς 1000 ἐργάτες ἔστελναν ἕνα πληρεξούσιο. Οἱ μεγάλες ἐπιχειρήσεις ἔστελναν ἕνα πληρεξούσιο σέ κάθε 1000 ἄτομα. Οἱ ἐκλογές δέν ἦταν ἄμεσες, ἀλλά πολυβάθμιες. Γιά τούς ἐργάτες καθοριζόταν ἐκλογικό σύστημα μέ τρεῖς βαθμίδες, ἐνῶ γιά τούς ἀγρότες μέ τέσσερεις. Στήν πραγματικότητα οἱ ἐκλογές δέν ἦταν μυστικές. Τόν ἐκλογικό νόμο τῆς 11 (24) τοῦ Δεκέμβρη, πού ἐξασφάλιζε τήν τεράστια ὑπεροχή τῶν τσιφλικάδων καί τῶν καπιταλιστῶν στή Δούμα, ὁ Λένιν τόν θεωροῦσε «σάν τήν πιό χοντροκομμένη παραποίηση τῆς λαϊκῆς ἀντιπροσώπευσης» (Ἅπαντα, 5η ἔκδ., τόμ. 12ος, σελ. 204).—*33.*

31 Ὁ Β. Ι. Λένιν ἔχει ὑπόψη του τήν «Εἰσαγωγή» τοῦ Φ. Ἔνγκελς στήν μπροσούρα τοῦ Κ. Μάρξ «Οἱ ταξικοί ἀγῶνες στή Γαλλία ἀπό τό 1848 ὥς τό 1850» (βλ. Κ. Μάρξ καί Φ. Ἔνγκελς. Ἐκλεκτά ἔργα σέ δυό τόμους, ρωσ. ἔκδ., τόμ. 1, 1955, σελ. 91 - 110).—*34.*

32 *«Frankfurter Zeitung»* («Ἐφημερίδα τῆς Φραγκφούρτης»)—καθημερινή ἐφημερίδα, ὄργανο τῶν μεγάλων γερμανῶν χρηματιστῶν· ἔβγαινε στή Φραγκφούρτη τοῦ Μάϊν ἀπό τό 1856 ὥς τό 1943. Ἄρχισε νά βγαίνει ξανά ἀπό τό 1949 μέ τόν τίτλο «Γενική Ἐφημερίδα τῆς Φραγκφούρτης» («Frankfurter Allgemeine Zeitung»)· σήμερα εἶναι μεγάφωνο τῶν δυτικογερμανῶν μονοπωλητῶν.—*35.*

33 *Ὀχτωβριστές* — μέλη τοῦ Κόμματος «Ἕνωση τῆς 17 τοῦ Ὀχτώβρη», πού δημιουργήθηκε στή Ρωσία μετά τή δημοσίευση τοῦ τσαρικοῦ διαγγέλματος τῆς 17 τοῦ Ὀχτώβρη 1905. Τό κόμμα αὐτό ἦταν ἀντεπαναστατικό κόμμα, πού ἐκπροσωποῦσε καί ὑπεράσπιζε τά συμφέροντα τῆς μεγαλοαστικῆς τάξης καί τῶν τσιφλικάδων, οἱ ὁποῖοι ὀργάνωναν τήν οἰκονομία τους μέ καπιταλιστικό τρόπο· ἀρχηγοί τοῦ κόμματος αὐτοῦ ἦταν ὁ γνωστός βιομήχανος καί ἰδιοκτήτης σπιτιῶν στή Μόσχα Α. Ι. Γκουτσκόφ καί ὁ μεγαλοτσιφλικάς Μ. Β. Ροτζιάνκο. Οἱ ὀχτωβριστές ὑποστήριζαν πέρα γιά πέρα τήν ἐσωτερική καί τήν ἐξωτερική πολιτική τῆς τσαρικῆς κυβέρνησης.—*35.*

34 *Κόμμα τῆς «εἰρηνικῆς ἀνακαίνισης»* — συνταγματική-μοναρχική ὀργάνωση τῆς μεγαλοαστικῆς τάξης καί τῶν τσιφλικάδων, πού διαμορφώθηκε όριστικά τό 1906 μετά τή διάλυση τῆς Ι Κρατικῆς δούμας. Τό κόμμα αὐτό συνένωνε τούς ἀριστερούς «ὀχτωβριστές» καί τούς δεξιούς καντέτους. Ἡγέτες τῶν εἰρηνοανακαινιστῶν ἦταν οἱ Π. Α. Χέϋντεν, Ν. Ν. Λβόφ, Π. Π. Ριαμπουσίνσκι, Μ. Α. Σταχόβιτς, Ε. Ν. καί Γκ. Ν. Τρουμπετσκόϊ, Ντ. Ν. Σίποφ κ. ἄ. Ὡς πρός τό πρόγραμμά του τό κόμμα αὐτό συγγένευε πολύ μέ τούς ὀχτωβριστές· ὑπεράσπιζε τά συμφέροντα τῆς ἐμποροβιομηχανικῆς ἀστικῆς τάξης καί τῶν τσι-

φλικάδων, πού ὀργάνωναν τήν οἰκονομία τους μέ καπιταλιστικό τρόπο. Ὁ Λένιν ὀνόμαζε τό Κόμμα τῆς «εἰρηνικῆς ἀνακαίνισης» «κόμμα τῆς εἰρηνικῆς καταλήστευσης», γιατί ἡ δράση του ἀπέβλεπε στό «πῶς θά ὑπερασπίσει πιό σίγουρα, πιό πονηρά, πιό μαστορικά, πιό σταθερά ἀπό τά μέσα καί πιό ἀπαρατήρητα ἀπό τά ἔξω τά *δικαιώματα* τοῦ ἀρχοντολογιοῦ τῆς Ρωσίας μέ τό αἷμα καί τόν ἱδρώτα τῶν ἑκατομμυρίων "μουζίκων"...» (Ἅπαντα, 5η ἔκδ., τόμ. 16ος, σελ. 46). Στήν ΙΙΙ Κρατική δούμα τό Κόμμα τῆς «εἰρηνικῆς ἀνακαίνισης» ἑνώθηκε μέ τό λεγόμενο Κόμμα τῶν «δημοκρατικῶν μεταρυθμίσεων» καί σχημάτισαν τήν ὁμάδα τῶν «προοδευτικῶν».—*35*.

35 Πρόκειται γιά τίς διαπραγματεύσεις τῶν καντέτων μέ τόν Τρέποφ (ὑφυπουργό Ἐσωτερικῶν) σχετικά μέ τή δυνατότητα δημιουργίας καντέτικης κυβέρνησης. Βλ. σχετικά τό ἄρθρο τοῦ Β. Ι. Λένιν «Ἡ ἀρχή τῶν ἀποκαλύψεων γιά τίς διαπραγματεύσεις τοῦ Κόμματος τῶν καντέτων μέ τούς ὑπουργούς» (Ἅπαντα, 4η ρωσ. ἔκδ., τόμ. 17ος, σελ. 379 - 386). —*36*.

36 *Ἡ τρίτη Κρατική δούμα* (ἐπίσημη ὀνομασία: ἡ Κρατική δούμα τῆς τρίτης περιόδου) λειτούργησε ἀπό τήν 1 (14) τοῦ Νοέμβρη 1907 ὥς τίς 9 (22) τοῦ Ἰούνη 1912 (συνολικά ἔγιναν 5 σύνοδοι). Ἡ ΙΙΙ Δούμα, πού βγῆκε μέ βάση τόν ἐκλογικό νόμο τῆς 3ης τοῦ Ἰούνη, ἦταν μαυροεκατονταρχίτικη-ὀχτωβριστική ὡς πρός τήν ταξική της φύση καί τή σύνθεση τῶν κομμάτων, πειθήνιο ὄργανο τῆς τσαρικῆς κυβέρνησης στήν ἐφαρμογή τῆς ἀντεπαναστατικῆς της πολιτικῆς τῆς βίας καί τῶν διώξεων ἀπέναντι στίς ἐπαναστατικές δυνάμεις τῆς Ρωσίας.

Στή Δούμα ὑπῆρχαν συνολικά 442 βουλευτές, δηλ. σημαντικά λιγότεροι σέ σύγκριση μέ τίς πρῶτες δυό Δοῦμες. Ὁ ἀντιδραστικός χαρακτήρας τῆς Δούμας ἦταν ἤδη καθορισμένος ἀπό τήν ἀντιπροσωπευτική της σύνθεση. Πάνω ἀπό μισοί (229) βουλευτές ἦταν ἀπόγονοι καί προσωπικά οἱ ἴδιοι εὐγενεῖς, 46 ἀπό τό στρῶμα τῶν κληρικῶν, 42 ἀπό τό στρῶμα τῶν ἐμπόρων, 15 κοζάκοι, 94 ἀγρότες, 12 μικροαστοί. Ὡς πρός τό εἶδος τοῦ ἐπαγγέλματος τά μέλη τῆς Δούμας διαιροῦνταν ὡς ἑξῆς: γαιοκτήμονες 242, παράγοντες τῶν ζέμστβο 133, ἀγρότες 79, κληρικοί 49, δικηγόροι 37, ἔμποροι καί βιομήχανοι 36, ὑπάλληλοι 47, γιατροί καί παιδαγωγοί 42, βιοτέχνες καί ἐργάτες 16 κ.ο.κ.

Στήν ἀρχή τῆς πρώτης συνόδου στή Δούμα ἀντιπροσωπεύονταν 11 πολιτικά κόμματα καί ὁμάδες· ἀνάμεσά τους ἦταν: δεξιοί βουλευτές (ἄκροι δεξιοί, ἐθνικιστές καί μετριοπαθεῖς δεξιοί) 147, ὀχτωβριστές 154, τῆς πολωνο-λιθουανο-λευκορωσικῆς ὁμάδας 7, τοῦ πολωνικοῦ κόλο 11, τῆς προοδευτικῆς ὁμάδας 28, τῆς μουσουλμανικῆς ὁμάδας 8, καντέτοι 54, τῆς ὁμάδας τῶν τρουντοβίκων 14, σοσιαλδημοκράτες 19.

Κανένα κόμμα δέν εἶχε στή Δούμα ἀπόλυτη πλειοψηφία, πράγμα πού ἀντιστοιχοῦσε στούς σκοπούς τῆς τσαρικῆς κυβέρνησης, ἡ ὁποία ἀκολουθοῦσε βοναπαρτική πολιτική ἑλιγμῶν ἀνάμεσα στούς τσιφλικάδες καί στήν ἀστική τάξη. Στήν ΙΙΙ Δούμα διαμορφώθηκαν δυό ἀντεπαναστατικές πλειοψηφίες: ἡ μαυροεκατονταρχίτικη-ὀχτωβριστική καί ἡ ὀχτωβριστικο-καντέτικη. Ἡ πρώτη ἐξασφάλιζε στόν Στολίπιν τήν πραγματοποίηση τῆς ἀγροτικῆς του πολιτικῆς, τήν ἐφαρμογή μιᾶς σκληρῆς πολιτικῆς στό ἐργατικό ζήτημα, μιᾶς ἀνοιχτά μεγαλοκρατικῆς πολιτικῆς ἀπέναντι στίς ἐθνικές μειονότητες. Ἡ δεύτερη

πλειοψηφία χρειαζότανε γιά νά δημιουργήσει τήν ἐντύπωση ὕπαρξης κοινοβουλευτικῶν κανόνων ζωῆς στή Ρωσία, νά πάρει δάνεια ἀπό τό ἐξωτερικό, ν' ἀποτραβήξει τίς μάζες ἀπό τήν ἐπανάσταση μέ τίς μικροπαραχωρήσεις, τίς μεταρυθμίσεις.

Ὁ Β. Ι. Λένιν, χαρακτηρίζοντας γενικά τήν ΙΙΙ Δούμα, ἔγραφε: «Τήν ἀπολυταρχία θέλησαν νά τήν καλύψουν, νά τήν ντύσουν, νά τή στολίσουν μέ τή Δούμα· στήν πραγματικότητα ἡ μαυροεκατονταρχίτικη-ὀχτωβριστική Δούμα κάθε μέρα πού περνάει ἀποκαλύπτει, ξεσκεπάζει, δείχνει ὅλο καί περισσότερο τόν ἀληθινό χαρακτήρα τῆς κρατικῆς μας ἐξουσίας, τά πραγματικά ταξικά της στηρίγματα καί τό βοναπαρτισμό της» (σέ τοῦτο τόν τόμο, σελ. 281).

Ἡ ΙΙΙ Κρατική δούμα ὑποστήριζε πέρα γιά πέρα τό ἀντιδραστικό καθεστώς τῆς 3ης τοῦ Ἰούνη σ' ὅλα τά ζητήματα τῆς ἐξωτερικῆς καί ἐσωτερικῆς πολιτικῆς, δίνοντας πλούσιες ἐπιχορηγήσεις σέ χρῆμα στήν ἀστυνομία, τούς χωροφύλακες, τούς ζέμσκι νατσάλνικ* τά δικαστήρια, τίς φυλακές, τήν Ἱερά Σύνοδο. Ἡ Δούμα ψήφισε νομοσχέδιο γιά τήν ὑποχρεωτική στρατιωτική θητεία, πού καταργοῦσε τά διάφορα προνόμια τά σχετικά μέ τή στρατολογία καί μεγάλωνε σημαντικά τή δύναμη τοῦ στρατοῦ.

Ὁ ἀντιδραστικός ρόλος τῆς ΙΙΙ Δούμας ἐκδηλώθηκε ἰδιαίτερα στήν ἐργατική νομοθεσία. Τρία χρόνια ἡ ἀντιδραστική πλειοψηφία τῆς Δούμας εἶχε κλεισμένα στά χρονοντούλαπα κάμποσα νομοσχέδια γιά τίς ἐργατικές ἀσφαλίσεις. Μόλις στά 1911, κάτω ἀπό τήν ἐπίδραση τῆς νέας ἀνόδου τοῦ ἐπαναστατικοῦ κινήματος, ἡ Δούμα ἐπικύρωσε τά νομοσχέδια αὐτά. Μά ἦταν τόσο κουτσουρεμένα, πού δέν καλυτέρεψαν, ἀλλά χειροτέρεψαν τούς ὅρους ἀσφάλισης σέ σύγκριση μέ τό νόμο τοῦ 1903, ἐπεκτείνοντας τήν ἀσφάλιση μόνο σέ 2,5 ἑκ. ἐργάτες ἀπό τά 13 ἑκ. ἄτομα πού ζοῦσαν μέ τή μισθωτή ἐργασία. Στά 1910 ἡ Δούμα ψήφισε νομοσχέδιο γιά τήν ἐξασφάλιση κανονικῆς ἀνάπαυσης τῶν ἐμποροϋπαλλήλων· τό νομοσχέδιο αὐτό χειροτέρευε ἄμεσα τούς ὅρους δουλιᾶς σέ σύγκριση μέ τίς προσωρινές διατάξεις τοῦ 1906 πού ἴσχυαν προηγούμενα, ὅταν ἡ κυβέρνηση, στήν ἐπιδίωξή της νά τραβήξει μέ τό μέρος τῶν δεξιῶν κομμάτων τούς ἐμποροϋπαλλήλους-ἐκλογεῖς, θέλησε νά τούς καλοπιάσει μέ ὁρισμένες ἐλεημοσύνες. Ἡ ἐπιτροπή ἐργατικῶν ζητημάτων τῆς Δούμας ματαίωσε στίς 5 (18) τοῦ Μάρτη 1912 νομοσχέδιο γιά τήν ἐλευθερία τῶν ἀπεργιῶν, μήν ἐπιτρέποντας ἀκόμη καί τή συζήτησή του στίς συνεδριάσεις τῆς Δούμας.

Ἡ ἀντιδραστική πλειοψηφία τῆς ΙΙΙ Δούμας ὑποστήριζε τήν πολιτική ἐκρωσισμοῦ πού ἐφάρμοζε ἡ τσαρική κυβέρνηση, ὑποδαύλιζε τήν ἐθνική διχόνοια. Στόν τομέα τῆς ἐξωτερικῆς πολιτικῆς ἡ ΙΙΙ Δούμα ἦταν ὑπέρ τῆς ἐνεργοῦς ἐπέμβασης στίς ὑποθέσεις τῶν βαλκανικῶν κρατῶν, ὑποστηρίζοντας τίς ἀντιδραστικές, πανσλαβιστικές διαθέσεις, ἐπιδίωκε τήν αὔξηση τῶν πολεμικῶν πιστώσεων. Ἡ Δούμα ὑποστήριζε πέρα γιά πέρα τήν ἀγροτική νομοθεσία τοῦ Στολίπιν, ψηφίζοντας τό 1910 ἀγροτικό νόμο, πού εἶχε σάν βάση του τό διάταγμα τῆς 9 (22) τοῦ Νοέμβρη 1906. Ἀπόριψε ὅλα τά σχέδια τῶν ἀγροτικῶν βουλευτῶν γιά παραχώρηση γῆς στούς ἀκτήμονες καί μικροκτηματίες ἀγρότες, μήν ἐπιτρέποντας τή συζήτησή τους στίς συνεδριάσεις της.

---

* —ζέμσκι νατσάλνικ — ἀξιωματοῦχος πού εἶχε διοικητική καί δικαστική ἐξουσία πάνω στούς ἀγρότες. (*Σημ. μετ.*).

Ἡ σοσιαλδημοκρατική ὁμάδα τῆς ΙΙΙ Κρατικῆς δούμας, παρά τίς ἀρκετά δύσκολες συνθῆκες δουλιᾶς, τή μικρή δύναμή της καί μιά σειρά λάθη, πού διέπραξε στήν ἀρχή τῆς δράσης της, ἔκανε, χάρη στήν ὕπαρξη μπολσεβίκων βουλευτῶν σ' αὐτήν, μεγάλη δουλιά γιά τό ξεσκέπασμα τῆς ἀντιλαϊκῆς πολιτικῆς τῆς ΙΙΙ Δούμας, τήν πολιτική διαπαιδαγώγηση τοῦ προλεταριάτου τῆς Ρωσίας καί τῆς ἀγροτιᾶς, ἀπευθυνόμενη σ' αὐτές τίς τάξεις τόσο ἀπό τό βῆμα τῆς Δούμας, ὅσο καί μέ τή δουλιά ἔξω ἀπό τή Δούμα.

Χαρακτηρισμό τῆς ΙΙΙ Κρατικῆς δούμας, τῆς σύνθεσης τῶν κομμάτων πού ἀντιπροσωπεύονταν σ' αὐτήν καί τῆς δράσης της ἔδοσε ὁ Β. Ι. Λένιν στίς ἐργασίες του «Ἡ τρίτη Δούμα», «Ἡ τρίτη Κρατική δούμα καί ἡ σοσιαλδημοκρατία», «Σχετικά μέ τήν ἐκτίμηση τῆς τρέχουσας στιγμῆς», «Οἱ συζητήσεις γιά τό ἀγροτικό ζήτημα στήν ΙΙΙ Δούμα» καί ἄλλες (βλ. Ἅπαντα, 5η ἔκδ., τόμ. 16ος, σελ. 149 - 160, 187 - 194· σέ τοῦτο τόν τόμο, σελ. 276 - 289, 314 - 329).—*36.*

37 *Πρόκειται γιά τήν Τέταρτη συνδιάσκεψη τοῦ ΣΔΕΚΡ* («Τρίτη πανρωσική») πού ἔγινε στό Ἕλσινγκφορς ('Ελσίνσκι) στίς 5 - 12 (18 - 25) τοῦ Νοέμβρη 1907, μόλις τέλειωσαν οἱ ἐκλογές τῆς ΙΙΙ Κρατικῆς δούμας. Στή συνδιάσκεψη παραβρέθηκαν 27 ἀντιπρόσωποι: μπολσεβίκοι 10, μενσεβίκοι 4, πολωνοί σοσιαλδημοκράτες 5, μπουντιστές 5, λεττονοί σοσιαλδημοκράτες 3.

Στήν ἡμερήσια διάταξη τῆς συνδιάσκεψης ἦταν τά ζητήματα: Ἡ τακτική τῆς σοσιαλδημοκρατικῆς ὁμάδας στήν Κρατική δούμα, τά κέντρα τῶν ὁμάδων καί τό δυνάμωμα τῶν δεσμῶν τῆς ΚΕ μέ τίς τοπικές ὀργανώσεις, ἡ συνεργασία τῶν σοσιαλδημοκρατῶν στόν ἀστικό τύπο. 'Εκτός ἀπ' αὐτά, ἡ συνδιάσκεψη συζήτησε τό ζήτημα τῆς ὀνομασίας πού ἔπρεπε νά ἔχει ἡ ἀντιπροσωπεία τῆς σοσιαλδημοκρατίας στήν Κρατική δούμα. Εἰσήγηση γιά τήν τακτική τῆς σοσιαλδημοκρατικῆς ὁμάδας στήν ΙΙΙ Κρατική δούμα ἔκανε ὁ Λένιν. 'Ενάντια στήν ἐκτίμηση πού ἔδοσε ὁ Λένιν σχετικά μέ τό καθεστώς τῆς 3 τοῦ 'Ιούνη καί τά καθήκοντα τοῦ κόμματος μίλησαν οἱ μενσεβίκοι καί οἱ μπουντιστές, πού τόνιζαν τήν ἀνάγκη τῆς ὑποστήριξης τῶν καντέτων καί τῶν «ἀριστερῶν» ὀχτωβριστῶν στή Δούμα. Ἡ συνδιάσκεψη μέ πλειοψηφία ψήφισε τήν μπολσεβίκικη ἀπόφαση πού πρότεινε ἡ συνδιάσκεψη πόλης τῆς ὀργάνωσης Πετρούπολης τοῦ ΣΔΕΚΡ. Ἡ συνδιάσκεψη ψήφισε ἐπίσης τήν μπολσεβίκικη ἀπόφαση ὅτι εἶναι ἀπαράδεκτο νά συνεργάζονται οἱ σοσιαλδημοκράτες στόν ἀστικό τύπο· ἡ ἀπόφαση αὐτή στρεφόταν ἐνάντια στούς μενσεβίκους δημοσιολόγους καί ἰδιαίτερα ἐνάντια στόν Γκ. Β. Πλεχάνοφ, πού ἔκανε κριτική στίς ἀποφάσεις τῆς ΙΙΙ συνδιάσκεψης τοῦ ΣΔΕΚΡ («Δεύτερης πανρωσικῆς») στήν ἐφημερίδα τῶν ἀριστερῶν καντέτων «Τοβάριστς». Ἡ συνδιάσκεψη ὀνόμασε τή σοσιαλδημοκρατική ἀντιπροσωπεία στή Δούμα «σοσιαλδημοκρατική ὁμάδα».

'Επειδή τό μενσεβίκικο κέντρο ἦρθε σ' ἐπαφή μέ τίς τοπικές ἐπιτροπές κρυφά ἀπό τήν ΚΕ τοῦ ΣΔΕΚΡ, ἡ συνδιάσκεψη καθόρισε μέτρα γιά τό δυνάμωμα τῶν δεσμῶν τῆς ΚΕ τοῦ ΣΔΕΚΡ μέ τίς κατά τόπους κομματικές ὀργανώσεις.

Ἡ IV συνδιάσκεψη τοῦ ΣΔΕΚΡ, ψηφίζοντας τίς λενινιστικές ἀποφάσεις πάνω στά βασικά ζητήματα, ἐξόπλισε τό κόμμα μέ σωστή,

μαρξιστική τακτική στήν πάλη γιά τήν κατάκτηση τῶν μαζῶν στήν περίοδο τῆς ἀντίδρασης.

Τά πρακτικά τῆς συνδιάσκεψης δέν βρέθηκαν. Τίς ἐργασίες καί τίς ἀποφάσεις τῆς συνδιάσκεψης τίς φώτισε πλατιά ἡ μπολσεβίκικη ἐφημερίδα «Προλετάρι» στό φύλ. ἀρ. 20 τῆς 19ης τοῦ Νοέμβρη 1907. —*36*.

38 Τό ἄρθρο *«Σχετικά μέ τήν ἐκτίμηση τῆς ρωσικῆς ἐπανάστασης»* γράφηκε ἀπό τόν Β. Ι. Λένιν στίς 3 ἤ 4 (16 ἤ 17) τοῦ Μάρτη 1908 γιά τό περιοδικό τῆς πολωνικῆς σοσιαλδημοκρατίας «Przegląd Socjaldemokratyczny» καί δημοσιεύτηκε στό δεύτερο τεῦχος αὐτοῦ τοῦ περιοδικοῦ τόν Ἀπρίλη τοῦ 1908. Στίς 10 (23) τοῦ Μάη 1908 δημοσιεύτηκε στήν ἐφημερίδα «Προλετάρι», ἀρ. φύλ. 30.

«Przegląd Socjaldemokratyczny» («Σοσιαλδημοκρατική Ἐπιθεώρηση»)—περιοδικό· ἐκδιδόταν στήν Κρακοβία ἀπό τό 1902 ὥς τό 1904 καί ἀπό τό 1908 ὥς τό 1910 ἀπό τούς πολωνούς σοσιαλδημοκράτες μέ τήν ἄμεση συμμετοχή τῆς Ρ. Λούξεμπουργκ.—*37*.

39 *«Στολίτσναγια Πότστα»* («Ταχυδρόμος τῆς Πρωτεύουσας») — καθημερινή ἐφημερίδα· ἔβγαινε στήν Πετρούπολη ἀπό τόν Ὀχτώβρη τοῦ 1906 ὥς τό Φλεβάρη τοῦ 1908. Στήν ἀρχή ἦταν ὄργανο τῶν ἀριστερῶν καντέτων, ἀπό τό Φλεβάρη τοῦ 1907 ἔγινε τό βῆμα τῆς Ἐργασιακῆς ὁμάδας. Τήν ἔκλεισε ἡ τσαρική κυβέρνηση.—*37*.

40 Βλ. Κ. Μάρξ καί Φ. Ἔνγκελς. «Τρίτη διεθνής ἀνασκόπηση. Ἀπό τό Μάη ὥς τόν Ὀχτώβρη» (Ἅπαντα, 2η ρωσ. ἔκδ., τόμ. 7ος, σελ. 467 - 490). —*39*.

4 *Σοσιαλιστές - ἐπαναστάτες* (ἐσέροι) — μικροαστικό κόμμα τῆς Ρωσίας· ἐμφανίστηκε στά τέλη τοῦ 1901 — ἀρχές τοῦ 1902 μέ τή συνένωση διαφόρων ναροντνικιστικῶν ὁμάδων καί ὁμίλων («Ἕνωση σοσιαλιστῶν-ἐπαναστατῶν», «Κόμμα σοσιαλιστῶν-ἐπαναστατῶν» κ. ἄ). Ἐπίσημα ὄργανά του ἔγινα νή ἐφημερίδα «Ρεβολιουτσιόνναγια Ροσσίγια» (1900 - 1905) καί τό περιοδικό «Βέστνικ Ρούσκοϊ Ρεβολιούτσιι» (1901 - 1905). Οἱ ἐσέροι δέν ἔβλεπαν τίς ταξικές διαφορές ἀνάμεσα στό προλεταριάτο καί στό μικροϊδιοκτήτη, συγκάλυπταν τόν ταξικό χωρισμό τῆς ἀγροτιᾶς σέ κοινωνικά στρώματα καί τίς ἀντιθέσεις στούς κόλπους της, ἀρνοῦνταν τόν ἡγετικό ρόλο τοῦ προλεταριάτου στήν ἐπανάσταση. Οἱ ἀπόψεις τῶν ἐσέρων ἦταν ἕνα ἐκλεκτικό μίγμα τῶν ἰδεῶν τοῦ ναροντνικισμοῦ καί τοῦ ἀναθεωρητισμοῦ. Οἱ ἐσέροι προσπαθοῦσαν, σύμφωνα μέ τήν ἔκφραση τοῦ Λένιν, νά διορθώσουν «τά κουσούρια τοῦ ναρντνικισμοῦ μέ τά μπαλώματα τῆς ὀπορτουνιστικῆς "κριτικῆς" τοῦ μαρξισμοῦ, κριτικῆς πού εἶναι τῆς μόδας» (Ἅπαντα, 5η ἔκδ., τόμ. 11ος, σελ. 286). Ἡ τακτική τῆς ἀτομικῆς τρομοκρατίας, πού οἱ ἐσέροι τήν προπαγάνδιζαν σάν βασική μέθοδο πάλης κατά τῆς ἀπολυταρχίας, προξενοῦσε μεγάλη ζημιά στό ἐπαναστατικό κίνημα, δυσκόλευε τήν ὀργάνωση τῶν μαζῶν γιά τήν ἐπαναστατική πάλη.

Τό ἀγροτικό πρόγραμμα τῶν ἐσέρων πρόβλεπε τήν κατάργηση τῆς ἀτομικῆς ἰδιοκτησίας γῆς καί τή μεταβίβασή της στή διάθεση τῶν κοινοτήτων, τήν ἐφαρμογή τῆς «ἐργασιακῆς ἀρχῆς» καί τῆς «ἐξισωτικῆς» γαιοχρησίας, καθώς καί τήν ἀνάπτυξη τῶν συνεταιρισμῶν. Στό

πρόγραμμα αὐτό πού οἱ ἐσέροι τό ὀνόμαζαν «κοινωνικοποίηση τῆς γῆς», στήν πραγματικότητα δέν ὑπῆρχε τίποτε τό σοσιαλιστικό. Ὁ Β. Ι. Λένιν ἀναλύοντας τό πρόγραμμα τῶν ἐσέρων, ἔδειξε ὅτι ἡ διατήρηση τῆς ἐμπορευματικῆς παραγωγῆς καί τοῦ ἀτομικοῦ νοικοκυριοῦ στήν κοινή γῆ δέν ἐξαλείφει τήν κυριαρχία τοῦ κεφαλαίου, δέν ἀπαλλάσσει τούς ἐργαζόμενους ἀγρότες ἀπό τήν ἐκμετάλλευση καί τήν καταστροφή· οὔτε καί οἱ συνεταιρισμοί μποροῦν νά γίνουν σανίδα σωτηρίας γιά τούς μικρούς ἀγρότες στίς συνθῆκες τοῦ καπιταλισμοῦ, γιατί αὐτοί συντελοῦν στόν πλουτισμό τῆς ἀστικῆς τάξης τοῦ χωριοῦ. Ταυτόχρονα ὁ Λένιν τόνιζε, ὅτι τά αἰτήματα τῆς ἐξισωτικῆς γαιοχρησίας, ἄν καί δέν ἦταν σοσιαλιστικά, εἶχαν ἀπό ἱστορική ἄποψη προοδευτικό ἐπαναστατικό-δημοκρατικό χαρακτήρα, γιατί στρέφονταν ἐνάντια στήν ἀντιδραστική τσιφλικάδικη γαιοκτησία.

Τό Κόμμα τῶν μπολσεβίκων ξεσκέπαζε τίς προσπάθειες τῶν ἐσέρων νά προσποιοῦνται τούς σοσιαλιστές, ἔκανε ἐπίμονη πάλη ἐνάντια στούς ἐσέρους γιά νά κερδίσει τήν ἐπιροή πάνω στήν ἀγροτιά, ἀπόδειχνε ὅτι ἡ τακτική τους τῆς ἀτομικῆς τρομοκρατίας ἦταν ἐπιζήμια γιά τό ἐργατικό κίνημα. Παράλληλα οἱ μπολσεβίκοι, κάτω ἀπό ὁρισμένες συνθῆκες, ἔκλειναν μέ τούς ἐσέρους προσωρινές συμφωνίες γιά τήν πάλη κατά τοῦ τσαρισμοῦ.

Ἡ ταξική ἀνομοιογένεια τῆς ἀγροτιᾶς καθόρισε τήν πολιτική καί ἰδεολογική ἀστάθεια καί τήν ὀργανωτική διασπορά τοῦ Κόμματος τῶν ἐσέρων, τίς συνεχεῖς ταλαντεύσεις τους ἀνάμεσα στή φιλελεύθερη ἀστική τάξη καί στό προλεταριάτο. Ἀκόμη στά χρόνια τῆς πρώτης ρωσικῆς ἐπανάστασης ἀπό τό Κόμμα τῶν ἐσέρων ἀποσπάστηκε ἡ δεξιά πτέρυγα, πού δημιούργησε τό νόμιμο Λαϊκό-σοσιαλιστικό κόμμα ἐργασίας (ἐνέσοι), συγγενικό ὡς πρός τίς ἀπόψεις του μέ τούς καντέτους, καί ἡ ἀριστερά πτέρυγα, πού δημιούργησε τήν μισοαναρχική ἕνωση τῶν «μαξιμαλιστῶν». Στήν περίοδο τῆς ἀντίδρασης τοῦ Στολίπιν τό Κόμμα τῶν ἐσέρων βρισκόταν σέ πλήρη ἰδεολογική καί ὀργανωτική ἀποσύνθεση. Στά χρόνια τοῦ πρώτου παγκόσμιου πολέμου ἡ πλειοψηφία τῶν ἐσέρων ὑποστήριζε σοσιαλσωβινιστικές θέσεις.

Μετά τή νίκη τῆς ἀστικοδημοκρατικῆς ἐπανάστασης τοῦ Φλεβάρη 1917 οἱ ἐσέροι μαζί μέ τούς μενσεβίκους καί τούς καντέτους ἀποτελοῦσαν τό κύριο στήριγμα τῆς ἀντεπαναστατικῆς ἀστοτσιφλικάδικης Προσωρινῆς κυβέρνησης καί οἱ ἡγέτες τοῦ κόμματος (Κέρενσκι, Αὐξέντιεφ, Τσερνόφ) συμμετεῖχαν σ' αὐτήν. Τό Κόμμα τῶν ἐσέρων ἀρνήθηκε νά ὑποστηρίξει τό αἴτημα τῶν ἀγροτῶν γιά τήν κατάργηση τῆς τσιφλικάδικης γαιοκτησίας καί τάχθηκε ὑπέρ τῆς διατήρησης τῆς τσιφλικάδικης ἰδιοκτησίας γῆς· οἱ ἐσέροι ὑπουργοί τῆς Προσωρινῆς κυβέρνησης ἔστελναν καταδιωκτικά ἀποσπάσματα ἐνάντια στούς ἀγρότες πού εἶχαν καταλάβει τήν τσιφλικάδικη γῆ.

Στα τέλη τοῦ Νοέμβρη 1917 ἡ ἀριστερά πτέρυγα τῶν ἐσέρων ἵδρυσε τό Ἀνεξάρτητο κόμμα τῶν ἀριστερῶν ἐσέρων. Οἱ ἀριστεροί ἐσέροι, ἐπιδιώκοντας νά διατηρήσουν τήν ἐπιροή τους στίς ἀγροτικές μάζες, ἀναγνώρισαν τυπικά τή Σοβιετική ἐξουσία καί ἦρθαν σέ συμφωνία μέ τούς μπολσεβίκους, γρήγορα ὅμως πῆραν τό δρόμο τῆς πάλης κατά τῆς Σοβιετικῆς ἐξουσίας.

Στά χρόνια τῆς ξένης στρατιωτικης ἐπέμβασης καί τοῦ ἐμφυλίου πολέμου οἱ ἐσέροι ἔκαναν ἀντεπαναστατική ὑπονομευτική δουλιά, ὑποστήριζαν δραστήρια τούς ξένους ἐπεμβασίες καί τούς λευκοφρου-

ρίτες στρατηγούς, ἔπαιρναν μέρος σέ ἀντεπαναστατικές συνωμοσίες, ὀργάνωναν τρομοκρατικές πράξεις ἐνάντια στά στελέχη τοῦ Σοβιετικοῦ κράτους καί τοῦ Κομμουνιστικοῦ κόμματος. Ὅταν τέλειωσε ὁ ἐμφύλιος πόλεμος, οἱ ἐσέροι συνέχισαν τήν ἐχθρική τους δράση ἐνάντια στό Σοβιετικό κράτος στό ἐσωτερικό τῆς χώρας καί στό στρατόπεδο τῶν λευκοφρουριτῶν ἐμιγκρέδων.—*39.*

42 *Ἐνέσοι* («λαϊκοί σοσιαλιστές») — μέλη τοῦ μικροαστικοῦ Λαϊκοῦ-σοσιαλιστικοῦ κόμματος ἐργασίας, πού ἀποχωρίστηκε ἀπό τή δεξιά πτέρυγα τοῦ Κόμματος τῶν σοσιαλιστῶν-ἐπαναστατῶν (ἐσέρων) τό 1906. Οἱ ἐνέσοι ἦταν ὑπέρ τοῦ συνασπισμοῦ μέ τούς καντέτους. Ὁ Λένιν τούς ἀποκαλοῦσε «σοσιαλκαντέτους», «μικροαστούς-ὁπορτουνιστές», «ἐσερο-μενσεβίκους», πού ταλαντεύονταν ἀνάμεσα στούς καντέτους καί τούς ἐσέρους καί ὑπογράμμιζε ὅτι τό κόμμα αὐτό «πολύ λίγο διαφερει ἀπό τούς καντέτους, γιατί σβήνει ἀπό τό πρόγραμμά του καί τή δημοκρατία καί τή διεκδίκηση ὅλης τῆς γῆς» (Ἅπαντα, 5η ἔκδ., τόμ. 14ος, σελ. 24). Ἡγέτες τοῦ κόμματος ἦταν οἱ Α. Β. Πεσεχόνοφ, Ν. Φ. Ἄνενσκι, Β. Α. Μιακότιν κ. ἄ. Μετά τήν ἀστικοδημοκρατική ἐπανάσταση τοῦ Φλεβάρη 1917 τό Κόμμα τῶν λαϊκῶν σοσιαλιστῶν συγχωνεύτηκε μέ τούς τρουντοβίκους καί, παίρνοντας μέρος μέ ἀντιπροσώπους του στήν ἀστική Προσωρινή κυβέρνηση, ὑποστήριζε ἐνεργά τή δράση της. Μετά τήν Ὀχτωβριανή σοσιαλιστική ἐπανάσταση οἱ ἐνέσοι πῆραν μέρος στίς ἀντεπαναστατικές συνωμοσίες καί σέ ἔνοπλες ἐνέργειες κατά τῆς Σοβιετικῆς ἐξουσίας. Τό κόμμα αὐτό ἔπαψε νά ὑπάρχει στήν περίοδο τῆς ξένης στρατιωτικῆς ἐπέμβασης καί τοῦ ἐμφυλίου πολέμου.—*39.*

43 *Τό III συνέδριο τοῦ ΣΔΕΚΡ* συνῆλθε στό Λονδίνο στίς 12 - 27 τοῦ Ἀπρίλη (25 τοῦ Ἀπρίλη - 10 τοῦ Μάη) 1905. Προετοιμάστηκε ἀπό τούς μπολσεβίκους καί διεξήχθηκε κάτω ἀπό τήν καθοδήγηση τοῦ Β. Ι. Λένιν. Οἱ μενσεβίκοι ἀρνήθηκαν νά πάρουν μέρος στό συνέδριο καί συγκάλεσαν στή Γενεύη δική τους συνδιάσκεψη.

Στό συνέδριο πῆραν μέρος 38 ἀντιπρόσωποι: 24 μέ θετική ψῆφο καί 14 μέ συμβουλευτική. Μέ θετική ψῆφο παραβρέθηκαν οἱ ἀντιπρόσωποι 21 ἐπιτροπῶν τοῦ ΣΔΕΚΡ (Πετρούπολης, Μόσχας, Τβέρ, Ρίγας, Βόρειας Ἐπιτροπῆς, Τούλας, Νίζνι Νόβγκοροντ, Οὐραλίων, Σαμάρας, Σαράτοφ, Ἕνωσης Καυκάσου (Ἐπιτροπές Μπακοῦ, Βατούμ, Ἰμερεθίας-Μιγκρελίας, Τιφλίδας), Βορόνεζ, Νικολάγεφ, Ὀδησσοῦ, Πολέσκ, Βορειο-Δυτικῆς ἐπιτροπῆς, Κούρσκ, Ὀριόλ). Ὁ Λένιν ἦταν ἀντιπρόσωπος τῆς ἐπιτροπῆς Ὀδησσοῦ. Ἀνάμεσα στούς ἀντιπροσώπους ἦταν οἱ Β. Β. Βορόβσκι, Ρ. Σ. Ζεμλιάτσκα, Ν. Κ. Κρούπσκαγια, Α. Α. Μπογκντάνοφ, Α. Β. Λουνατσάρσκι, Μ. Μ. Λιτβίνοφ, Μ. Γκ. Τσχακάγια καί ἄλλοι. Πρόεδρος τοῦ συνεδρίου ἐκλέχτηκε ὁ Λένιν.

Τό συνέδριο ἐξέτασε τά βασικά προβλήματα τῆς ἐπανάστασης πού ἀναπτυσσόταν στή Ρωσία καί καθόρισε τά καθήκοντα τοῦ προλεταριάτου καί τοῦ κόμματός του. Στό συνέδριο συζητήθηκαν τά παρακάτω ζητήματα: ἔκθεση τῆς Ὀργανωτικῆς ἐπιτροπῆς· ἡ ἔνοπλη ἐξέγερση· ἡ στάση ἀπέναντι στήν πολιτική τῆς κυβέρνησης στίς παραμονές τῆς ἐπανάστασης· ἡ προσωρινή ἐπαναστατική κυβέρνηση· ἡ στάση ἀπέναντι στό ἀγροτικό κίνημα· τό καταστατικό τοῦ κόμματος· ἡ στάση ἀπέναντι στό τμῆμα τοῦ ΣΔΕΚΡ πού ἀποσχίστηκε· ἡ στάση ἀπέναντι

στίς ἐθνικές σοσιαλδημοκρατικές ὀργανώσεις· ἡ στάση ἀπέναντι στούς φιλελευθέρους· οἱ πρακτικές συμφωνίες μέ τούς ἐσέρους· ἡ προπαγάνδα καί ζύμωση· λογοδοσία τῆς ΚΕ καί τῶν ἀντιπροσώπων τῶν τοπικῶν ἐπιτροπῶν καί ἄλλα.

Γιά ὅλα τά βασικά ζητήματα πού συζητήθηκαν στό συνέδριο, ὁ Λένιν ἔγραψε τά σχέδια ἀποφάσεων. Στό συνέδριο ὁ Λένιν ἔκανε τίς εἰσηγήσεις γιά τή συμμετοχή τῆς σοσιαλδημοκρατίας στήν προσωρινή ἐπαναστατική κυβέρνηση καί πάνω στήν ἀπόφαση γιά τήν ὑποστήριξη τοῦ ἀγροτικοῦ κινήματος· μίλησε γιά τήν ἔνοπλη ἐξέγερση, γιά τή στάση ἀπέναντι στήν τακτική τῆς κυβέρνησης στίς παραμονές τῆς ἐπανάστασης, γιά τίς σχέσεις τῶν ἐργατῶν καί τῶν διανοουμένων μέσα στίς σοσιαλδημοκρατικές ὀργανώσεις, γιά τό καταστατικό τοῦ κόμματος, γιά τήν ἔκθεση δράσης τῆς ΚΕ καί γιά ἄλλα ζητήματα. Τό συνέδριο χάραξε τό στρατηγικό σχέδιο τοῦ κόμματος στήν ἀστικοδημοκρατική ἐπανάσταση πού καθόριζε ὅτι τό προλεταριάτο θά εἶναι ὁ ἡγέτης, ὁ καθοδηγητής τῆς ἐπανάστασης καί ὅτι σέ συμμαχία μέ τήν ἀγροτιά, ἀπομονώνοντας τήν ἀστική τάξη, θ' ἀγωνιστεῖ γιά τή νίκη τῆς ἐπανάστασης, δηλ. γιά τήν ἀνατροπή τῆς ἀπολυταρχίας καί τήν ἐγκαθίδρυση τῆς λαοκρατικῆς δημοκρατίας, γιά τήν ἐξάλειψη ὅλων τῶν ὑπολειμμάτων τῆς δουλοπαροικίας. Τό συνέδριο, μέ βάση τό στρατηγικό αὐτό σχέδιο, καθόρισε τή γραμμή τακτικῆς τοῦ κόμματος. Τό συνέδριο ἔβαλε σάν κύριο καί ἐπιτακτικό καθῆκον τοῦ κόμματος τήν ὀργάνωση τῆς ἔνοπλης ἐξέγερσης. Τό συνέδριο τόνισε ὅτι ἀποτέλεσμα τῆς νίκης τῆς ἔνοπλης λαϊκῆς ἐξέγερσης πρέπει νά εἶναι ἡ δημιουργία προσωρινῆς ἐπαναστατικῆς κυβέρνησης, πού πρέπει νά τσακίσει τήν ἀντίσταση τῆς ἀντεπανάστασης, νά ἐφαρμόσει τό πρόγραμμα-μίνιμουμ τοῦ ΣΔΕΚΡ, νά προετοιμάσει τούς ὅρους γιά τό πέρασμα στή σοσιαλιστική ἐπανάσταση.

Τό συνέδριο τροποποίησε τό καταστατικό τοῦ κόμματος· ψήφισε τό πρῶτο ἄρθρο τοῦ καταστατικοῦ, γιά τήν ἰδιότητα τοῦ μέλους τοῦ κόμματος, μέ τή διατύπωση τοῦ Λένιν· κατάργησε τό σύστημα τῶν δυό κέντρων (ΚΕ καί ΚΟ) στό κόμμα καί δημιούργησε ἑνιαῖο καθοδηγητικό κομματικό κέντρο, τήν Κεντρική Ἐπιτροπή· καθόρισε μέ ἀκρίβεια τά δικαιώματα τῆς ΚΕ καί τίς σχέσεις της μέ τίς τοπικές ἐπιτροπές.

Τό συνέδριο καταδίκασε τίς ἐνέργειες τῶν μενσεβίκων, τόν ὀπορτουνισμό τους στά ὀργανωτικά ζητήματα καί στά ζητήματα τακτικῆς. Ἐπειδή ἡ «Ἴσκρα» ἔπεσε στά χέρια τῶν μενσεβίκων κι' ἐφάρμοζε ὀπορτουνιστική γραμμή, τό ΙΙΙ συνέδριο τοῦ ΣΔΕΚΡ ἀνάθεσε στήν ΚΕ νά δημιουργήσει νέο Κεντρικό Ὄργανο, τήν ἐφημερίδα «Προλετάρι». Διευθυντής τῆς «Προλετάρι» ὁρίστηκε στήν ὁλομέλεια τῆς 27 τοῦ Ἀπρίλη (10 τοῦ Μάη) 1905 ὁ Β. Ι. Λένιν.

Τό ΙΙΙ συνέδριο τοῦ ΣΔΕΚΡ εἶχε τεράστια ἱστορική σημασία. Ἦταν τό πρῶτο μπολσεβίκικο συνέδριο. Τό συνέδριο ἐξόπλισε τό κόμμα καί τήν ἐργατική τάξη μ' ἕνα μαχητικό πρόγραμμα πάλης γιά τή νίκη τῆς δημοκρατικῆς ἐπανάστασης. Γιά τίς ἐργασίες καί τή σημασία τοῦ ΙΙΙ συνεδρίου τοῦ κόμματος βλ. τό ἄρθρο τοῦ Λένιν «Τό τρίτο συνέδριο» (Ἅπαντα, 5η ἔκδ., τόμ. 10ος, σελ. 214 - 221). Οἱ ἀποφάσεις τοῦ συνεδρίου θεμελιώθηκαν ἀπό τόν Λένιν στό βιβλίο του «Δυό τακτικές τῆς σοσιαλδημοκρατίας στή δημοκρατική ἐπανάσταση» (βλ. Ἅπαντα, 5η ἔκδ., τόμ. 11ος, σελ. 1 - 131).—*43*.

44 *Ἡ συνδιάσκεψη τῆς Γενεύης τῶν μενσεβίκων* ἔγινε ταυτόχρονα μέ τό ΙΙΙ συνέδριο τοῦ ΣΔΕΚΡ τόν Ἀπρίλη τοῦ 1905. Ἐπειδή οἱ ἀντιπρόσωποι πού πῆραν μέρος ἦταν λίγοι (παραβρέθηκαν ἀντιπρόσωποι ἀπό 9 μόνο ἐπιτροπές), οἱ μενσεβίκοι ἀνακήρυξαν τή συγκέντρωσή τους συνδιάσκεψη κομματικῶν στελεχῶν.

Οἱ ἀποφάσεις τῆς συνδιάσκεψης ἔδειξαν ὅτι οἱ μενσεβίκοι δέν ἔβαλαν σάν καθῆκον τους τήν παραπέρα ἀνάπτυξη τῆς ἐπανάστασης. Ἀρνιοῦνταν τήν ἡγεμονία τοῦ προλεταριάτου στήν ἐπανάσταση καί τήν πολιτική τῆς συμμαχίας τοῦ προλεταριάτου μέ τήν ἀγροτιά. Καθοδηγητή τῆς ἀστικοδημοκρατικῆς ἐπανάστασης θεωροῦσαν τή φιλελεύθερη ἀστική τάξη, πού στά χέρια της θά ἔπρεπε νά περάσει ἡ ἐξουσία μετά τή νίκη τῆς ἐπανάστασης. Οἱ μενσεβίκοι ἀπόριπταν τήν ἀνάγκη σχηματισμοῦ προσωρινῆς ἐπαναστατικῆς κυβέρνησης καί συμμετοχῆς σ' αὐτήν ἐκπροσώπων τῆς σοσιαλδημοκρατίας.

Στίς ἀποφάσεις της γιά τήν ἔνοπλη ἐξέγερση ἡ συνδιάσκεψη δέν χάραξε τά σχετικά μέ τήν ἐξέγερση πρακτικά καθήκοντα τοῦ προλεταριάτου, θεωρώντας ὅτι τό κόμμα τοῦ προλεταριάτου δέν πρέπει ν' ἀσχολεῖται μέ τήν προετοιμασία τῆς ἐξέγερσης, γιατί αὐτό μπορεῖ νά φοβίσει καί ν' ἀπωθήσει τήν ἀστική τάξη. Ἡ συνδιάσκεψη τάχθηκε ἐνάντια στή συμμετοχή τῆς σοσιαλδημοκρατίας στήν προσωρινή ἐπαναστατική κυβέρνηση. Δέν ἔβαλε τό καθῆκον τῆς ὀργάνωσης ἐπαναστατικῶν ἐπιτροπῶν τῶν ἀγροτῶν γιά νά πάρουν τήν τσιφλικάδικη γῆ· ἡ λύση τοῦ προβλήματος τῆς γῆς παραπεμπόταν στή μελλοντική συντακτική συνέλευση. Οἱ ἀποφάσεις τῆς συνδιάσκεψης πάνω στό ὀργανωτικό ζήτημα, πού διατυπώθηκαν στό «ὀργανωτικό καταστατικό», τραβοῦσαν τό κόμμα πιό πίσω ἀπό τό ΙΙ συνέδριο, πρός τόν ὀργανωτικό κατακερματισμό καί τό στενό πνεῦμα τῶν ὁμίλων. Οἱ ἀποφάσεις τῆς συνδιάσκεψης τῆς Γενεύης ἔδειχναν ὅτι οἱ μενσεβίκοι ἀφόπλιζαν ἰδεολογικά καί ὀργανωτικά τήν ἐργατική τάξη, τήν διαπαιδαγωγοῦσαν στό πνεῦμα τοῦ ρεφορμισμοῦ καί τῆς προσαρμογῆς στήν τακτική τῆς φιλελεύθερης ἀστικῆς τάξης, ἦταν οἱ φορεῖς τῆς ἀστικῆς ἐπιροῆς στήν ἐργατική τάξη. Ἡ τακτική τῶν μενσεβίκων ἦταν, ὅπως τόνιζε ὁ Λένιν, τακτική «προδοσίας τῆς ἐπανάστασης, μετατροπῆς τοῦ προλεταριάτου σέ ἀξιοθρήνητο λακέ τῶν ἀστικῶν τάξεων» (Ἅπαντα, 5η ἔκδ., τόμ. 11ος, σελ. 84). Στό ἄρθρο «Ἕνα τρίτο βῆμα πρός τά πίσω», στό ἔργο «Δυό τακτικές τῆς σοσιαλδημοκρατίας στή δημοκρατική ἐπανάσταση», στόν «Πρόλογο τῆς μπροσούρας "Οἱ ἐργάτες γιά τή διάσπαση τοῦ κόμματος"» (βλ. Ἅπαντα, 5η ἔκδ., τόμ. 10ος, σελ. 319 - 329· τόμ. 11ος, σελ. 1 - 132, 160 - 166) καί σέ ἄλλες ἐργασίες ὁ Λένιν ξεσκέπασε τόν ὀπορτουνιστικό χαρακτήρα τῶν ἀποφάσεων τῆς συνδιάσκεψης τῆς Γενεύης κι' ἔκανε συντριπτική κριτική σ' αὐτές.—*43*.

45 *Τό συνέδριο τοῦ Λονδίνου* — Πέμπτο συνέδριο τοῦ ΣΔΕΚΡ — ἔγινε στίς 30 τοῦ Ἀπρίλη - 19 τοῦ Μάη (13 τοῦ Μάη - 1 τοῦ Ἰούνη) 1907. Στήν ἀρχή προβλεπόταν νά συγκληθεῖ τό συνέδριο στήν Κοπεγχάγη, καί σέ περίπτωση ἀπαγόρευσης, στό Μάλμαι (τῆς Σουηδίας) ἤ στίς Βρυξέλλες. Οἱ κυβερνήσεις ὅμως τῆς Δανίας, τῆς Σουηδίας καί τοῦ Βελγίου, κάτω ἀπό τήν ἄμεση πίεση τῆς τσαρικῆς κυβέρνησης, ἀπαγόρευσαν τή σύγκληση τοῦ συνεδρίου τοῦ ΣΔΕΚΡ στό ἔδαφος τῶν κρατῶν τους. Οἱ ἀντιπρόσωποι τοῦ συνεδρίου πού ἔφτασαν στήν Κοπεγχάγη πέρασαν στό Μάλμαι, καί ἀπό κεῖ πῆγαν στό Λονδίνο.

Ἡ ἐπιτακτική ἀνάγκη τῆς σύγκλησης τοῦ συνεδρίου προκλήθηκε ἀπό τήν ὀπορτουνιστική πολιτική τῆς μενσεβίκικης ΚΕ, πού εἶχε ἐκλεγεῖ στό IV (Ἑνωτικό) συνέδριο τοῦ ΣΔΕΚΡ (στήν ΚΕ ὑπῆρχαν 7 μενσεβίκοι καί 3 μπολσεβίκοι· στή σύνταξη τοῦ ΚΟ 5 μενσεβίκοι). Ἡ πολιτική αὐτή πού ἐρχόταν σέ ἀντίθεση μέ τή θέληση τῆς πλειοψηφίας τοῦ κόμματος χρεωκόπησε ἐντελῶς. Ὅλα τά μέτρα τῆς μενσεβίκικης ΚΕ, τά σχετικά μέ τά σπουδαιότερα γεγονότα στή χώρα, ὄχι μόνο δέν ἔβρισκαν τήν ὑποστήριξη τῆς πλειοψηφίας τῶν μεγαλύτερων κομματικῶν ὀργανώσεων τῶν βιομηχανικῶν κέντρων, μά, ἀντίθετα, καταδικάζονταν ἀπ' αὐτές.

Τόν Αὔγουστο τοῦ 1906 ἡ ἐπιτροπή Πετρούπολης τοῦ ΣΔΕΚΡ πῆρε ἀπόφαση πού τόνιζε ὅτι εἶναι ἀνάγκη νά συγκληθεῖ ἀμέσως ἔκτακτο συνέδριο τοῦ κόμματος καί ἔδοσε ἐντολή νά γνωστοποιηθεῖ ἡ ἀπόφαση αὐτή σέ ὅλες τίς κομματικές ὀργανώσεις, προτείνοντάς τους νά ποῦν τή γνώμη τους πάνω σ' αὐτό τό ζήτημα. Παρά τήν ἀντίδραση τῆς ΚΕ, ἡ ζύμωση γιά τό συνέδριο πῆρε τέτιες διαστάσεις, πού ἀπό τόν Ὀχτώβρη κιόλας τήν ἀπόφαση τῆς ἐπιτροπῆς Πετρούπολης τήν ὑποστήριξαν: ἡ ἐπιτροπή Μόσχας τοῦ ΣΔΕΚΡ, ἡ πλειοψηφία τῶν κομματικῶν ὀργανώσεων τῆς Ρωσίας, καθώς καί ἡ Σοσιαλδημοκρατία τοῦ Βασιλείου τῆς Πολωνίας καί Λιθουανίας, ἡ ΚΕ τῆς Σοσιαλδημοκρατίας τῆς περιοχῆς Λεττονίας πού εἶχαν μπεῖ στό ΣΔΕΚΡ στό IV συνέδριο τοῦ κόμματος. Στά τέλη τοῦ Σεπτέμβρη 1906 οἱ κομματικές ὀργανώσεις, πού τάχθηκαν ὑπέρ τοῦ συνεδρίου, ψήφισαν τήν «Ἔκκληση πρός τό Σοσιαλδημοκρατικό ἐργατικό κόμμα τῆς Ρωσίας», μέ τήν ὁποία ἀξίωναν τήν ἄμεση σύγκληση ἔκτακτου συνεδρίου τοῦ κόμματος. Παρά τή σφοδρή ἀντίσταση τῆς μενσεβίκικης ΚΕ, ἡ Δεύτερη συνδιάσκεψη τοῦ ΣΔΕΚΡ («Πρώτη Πανρωσική»), πού ἔγινε τό Νοέμβρη τοῦ 1906, πῆρε ἀπόφαση νά συγκαλέσει συνέδριο τοῦ κόμματος στίς 15 (28) τοῦ Μάρτη 1907. Ἡ προετοιμασία τοῦ συνεδρίου γινόταν σέ συνθῆκες σκληρῆς πάλης ἀνάμεσα στούς μπολσεβίκους καί στούς μενσεβίκους, γιατί ἡ κάθε μιά ὁμάδα πρόβαλλε τή δική της πλατφόρμα (τήν μπολσεβίκικη πλατφόρμα — «Σχέδια ἀποφάσεων γιά τό πέμπτο συνέδριο τοῦ ΣΔΕΚΡ» — βλ. Β. Ι. Λένιν. Ἅπαντα, 5η ἔκδ., τόμ. 15ος, σελ. 1 - 11).

Στό συνέδριο παραβρέθηκαν 336 ἀντιπρόσωποι πού ἐκπροσωποῦσαν πάνω ἀπό 147 χιλιάδες μέλη τοῦ κόμματος. Μπολσεβίκοι ἀντιπρόσωποι ἦταν 105, μενσεβίκοι 97, μπουντιστές 57, πολωνοί σοσιαλδημοκράτες 44, ἀντιπρόσωποι τῆς Σοσιαλδημοκρατίας τῆς περιοχῆς Λεττονίας 29, «ἔξω ἀπό φράξιες» 4.

Τά μεγάλα βιομηχανικά κέντρα ἔστειλαν μπολσεβίκους στό συνέδριο. Ἡ κομματική ὀργάνωση Πετρούπολης ἔστειλε 12 μπολσεβίκους ἀπό τούς 17 ἀντιπροσώπους, τῆς Μόσχας καί τῆς περιφέρειας Μόσχας 16 ἀπό τούς 19, τῶν Οὐραλίων 19, τοῦ Ἰβάνοβο-Βοζνεσένσκ, τοῦ Βλαντίμιρ, τῆς περιφέρειας Κοστρομά, Μπριάνσκ, Καζάν, Κρασνογιάρσκ ἔστειλαν μόνο μπολσεβίκους. Ὁ Β. Ι. Λένιν ἐκλέχτηκε ἀντιπρόσωπος γιά τό συνέδριο ἀπό τήν ὀργάνωση τοῦ Ἄνω-Κάμα. Στό συνέδριο παρουσιάστηκε συσπειρωμένη κάτω ἀπό τήν καθοδήγηση τοῦ Β. Ι. Λένιν ἡ ὁμάδα τῶν μπολσεβίκων ἀντιπροσώπων: Α. Σ. Μποῦμπνοφ, Κ. Ε. Βοροσίλοφ, Ι. Φ. Ντουμπρόβινσκι, Μ. Ν. Λιάντοφ, Β. Π. Νόγκιν, Μ. Ν. Ποκρόβσκι, Κ. Ν. Σαμόηλοβα, Ι. Β. Στάλιν, Α. Μ. Στοπάνι, Ι. Α. Τεοντόροβιτς, Μ. Γκ. Τσχακάγια, Σ. Γκ. Σαουμιάν, Ε. Μ. Γιαροσλάβσκι

κ. ἄ. Στίς ἐργασίες τοῦ συνεδρίου πῆρε μέρος μέ συμβουλευτική ψῆφο ὁ Α. Μ. Γκόρκι.

Ἡ συζήτηση τῆς ἡμερήσιας διάταξης τοῦ συνεδρίου ἀπασχόλησε 4 σχεδόν συνεδριάσεις καί φανέρωσε τίς βαθιές διαφωνίες ἀρχῶν ἀνάμεσα στούς μπολσεβίκους καί στούς μενσεβίκους. Οἱ μπολσεβίκοι ἐπέμειναν νά συμπεριληφθοῦν στήν ἡμερήσια διάταξη τοῦ συνεδρίου τά βασικά θεωρητικά καί πολιτικά ζητήματα ἀρχῶν: ἡ τακτική τῆς σοσιαλδημοκρατίας στή σημερινή στιγμή τῆς ἀστικοδημοκρατικῆς ἐπανάστασης, ἡ στάση ἀπέναντι στά ἀστικά κόμματα. Οἱ μενσεβίκοι καί οἱ μπουντιστές, πού τούς ὑποστήριζε ὁ Τρότσκι, ἀντιτάσσονταν σ' αὐτό, ἐπιδίωκαν ν' ἀφαιρεθοῦν ἀπό τήν ἡμερήσια διάταξη τά γενικά ζητήματα πού ἀφοροῦσαν τίς βάσεις τῆς τακτικῆς τοῦ κόμματος στήν ἀστικοδημοκρατική ἐπανάσταση.

Οἱ μπολσεβίκοι, ὕστερα ἀπό ἐπίμονη πάλη, μέ τήν ὑποστήριξη τῶν πολωνῶν καί λεττονῶν σοσιαλδημοκρατῶν, πέτυχαν νά συμπεριληφθεῖ στήν ἡμερήσια διάταξη τοῦ συνεδρίου μόνο ἕνα ἀπό τά ζητήματα πού εἶχαν θεμελιώδη σημασία: τό ζήτημα τῆς στάσης ἀπέναντι στά ἀστικά κόμματα. «Τό ζήτημα αὐτό, — τόνιζε ὁ Λένιν, — ἦταν τό κύριο ζήτημα ὄχι μόνο ἀνάμεσα σέ ὅλα τά ζητήματα ἀρχῶν τοῦ συνεδρίου, ἀλλά καί σ' ὅλες γενικά τίς ἐργασίες» (Ἅπαντα, 5η ἔκδ., τόμ. 15ος, σελ. 386). Ὕστερα ἀπό μακρόχρονες, σφοδρές συζητήσεις ψηφίστηκε ἡ παρακάτω ἡμερήσια διάταξη: 1. Λογοδοσία τῆς Κεντρικῆς Ἐπιτροπῆς. 2. Λογοδοσία τῆς ὁμάδας τῆς Δούμας καί ἡ ὀργάνωσή της. 3. Ἡ στάση ἀπέναντι στά ἀστικά κόμματα. 4. Ἡ Κρατική δούμα. 5. «Τό ἐργατικό συνέδριο» καί οἱ ἀκομματικές ἐργατικές ὀργανώσεις. 6. Τά συνδικάτα καί τό κόμμα. 7. Ἡ παρτιζάνικη δράση. 8. Ἡ ἀνεργία, ἡ οἰκονομική κρίση καί τά λόκ-ἄουτ. 9. Ὀργανωτικά ζητήματα. 10. Τό Διεθνές συνέδριο τῆς Στουτγάρδης (1 τοῦ Μάη, μιλιταρισμός). 11. Ἡ δουλιά στό στρατό. 12. Διάφορα. Ἐπειδή οἱ ἐργασίες τοῦ συνεδρίου παρατάθηκαν καί τά οἰκονομικά μέσα ἐξαντλήθηκαν, τά ζητήματα γιά τήν Κρατική δούμα, γιά τά συνδικάτα καί τό κόμμα, γιά τήν παρτιζάνικη δράση, γιά τά ὀργανωτικά ζητήματα, ἐπιλύθηκαν στίς δυό τελευταῖες μέρες τῶν ἐργασιῶν τοῦ συνεδρίου. Εἰσηγήσεις γιά τά ζητήματα αὐτά δέν ἔγιναν, συζητήθηκαν μόνο οἱ προτάσεις καί τά σχέδια ἀποφάσεων πού ὑπόβαλαν στό συνέδριο οἱ διάφορες ὁμάδες. Τά ζητήματα τῆς ἀνεργίας, τῆς οἰκονομικῆς κρίσης καί τῶν λόκ-ἄουτ, τοῦ Διεθνοῦς συνεδρίου τῆς Στουτγάρδης δέν συζητήθηκαν.

Ὁ Λένιν ἐκλέχτηκε στό προεδρεῖο τοῦ συνεδρίου· στό συνέδριο ἔκανε τήν εἰσήγηση καί τό κλείσιμο γιά τό σπουδαιότερο ζήτημα τῆς ἡμερήσιας διάταξης: γιά τή στάση ἀπέναντι στά ἀστικά κόμματα· μίλησε πάνω στήν εἰσήγηση γιά τή δράση τῆς ΚΕ καί πάνω στήν ἔκθεση γιά τή δράση τῆς ὁμάδας τῆς Δούμας· μίλησε γιά τήν ἐγγραφή στήν ἡμερήσια διάταξη τοῦ συνεδρίου τῶν γενικῶν θεμελιακῶν ζητημάτων γιά τίς βάσεις τῆς τακτικῆς τοῦ κόμματος στήν ἀστική ἐπανάσταση· μίλησε ἐνάντια στούς μενσεβίκους, τούς μπουντιστές, τόν Τρότσκι· προήδρευσε στίς 6, 7, 14, 15, 27, 34, 35 συνεδριάσεις τοῦ συνεδρίου.

Τούς μπολσεβίκους τούς ὑποστήριζαν στό συνέδριο οἱ ἀντιπρόσωποι τῆς Σοσιαλδημοκρατίας τοῦ Βασιλείου τῆς Πολωνίας καί Λιθουανίας, καθώς καί τῆς Σοσιαλδημοκρατίας τῆς περιοχῆς Λεττονίας. Οἱ μπολσεβίκοι, συσπειρώνοντάς τους γύρω ἀπό τήν ἐπαναστατική πλατφόρμα, πῆραν τήν πλειοψηφία στό συνέδριο καί πέτυχαν νά νικήσει

ἡ ἐπαναστατική μαρξιστική γραμμή. Πάνω σ' ὅλα τά βασικά ζητήματα τό συνέδριο ψήφισε τίς μπολσεβίκικες ἀποφάσεις.

Στό ζήτημα τῆς στάσης ἀπέναντι στά ἀστικά κόμματα τό συνέδριο ψήφισε τήν ἀπόφαση πού ἔγραψε ὁ Λένιν. Τό συνέδριο ἔκανε στήν ἀπόφαση αὐτή μπολσεβίκικη ἐκτίμηση ὅλων τῶν μή προλεταριακῶν κομμάτων—τῶν μαυροεκατονταρχιτῶν, τῶν ὀχτωβριστῶν, τῶν καντέτων καί τῶν ἐσέρων—καί διατύπωσε τήν τακτική τῆς ἐπαναστατικῆς σοσιαλδημοκρατίας ὁσοναφορᾶ τή στάση της ἀπέναντι σ' αὐτά τά κόμματα. Αὐτό ἦταν μιά μεγάλη νίκη τῶν μπολσεβίκων. Τό κόμμα, ἔγραφε ὁ Λένιν ἀργότερα, «μέ τήν ἀπόφαση τοῦ συνεδρίου τοῦ Λονδίνου γιά τά μή προλεταριακά κόμματα ἔβγαλε τά βασικά συμπεράσματα γιά τά διδάγματα τῆς ἐπανάστασης. Στήν ἀπόφαση αὐτή τό σοσιαλδημοκρατικό προλεταριάτο ἔδοσε μέ ἀκρίβεια καί σαφήνεια τήν ἐκτίμηση τῶν ἀμοιβαίων σχέσεων τῶν τάξεων στήν ἐπανάσταση, καθόρισε τήν κοινωνική βάση ὅλων τῶν κυριότερων κομμάτων καί τά γενικα καθήκοντα τοῦ ἐργατικοῦ κινήματος στήν πάλη γιά τή δημοκρατία» (Ἅπαντα, 4η ρωσ. ἔκδ., τόμ. 16ος, σελ. 115).

Τό συνέδριο ψήφισε τήν μπολσεβίκικη ἀπόφαση γιά τήν Κρατική δούμα, ὅπου διατυπώθηκαν τά καθήκοντα τῆς σοσιαλδημοκρατίας στή Δούμα· τό συνέδριο τόνισε ὅτι ἡ δράση τῆς σοσιαλδημοκρατίας στή Δούμα πρέπει νά ὑποτάσσεται στήν ἐξωκοινοβουλευτική πάλη, καί ὅτι ἡ Δούμα πρέπει νά χρησιμοποιεῖται πρῶτ' ἀπ' ὅλα σάν βῆμα γιά τό ξεσκέπασμα τῆς ἀπολυταρχίας καί τῆς συμβιβαστικῆς πολιτικῆς τῆς ἀστικῆς τάξης, γιά τή διακήρυξη καί τήν προπαγάνδιση τοῦ ἐπαναστατικοῦ προγράμματος τοῦ κόμματος. Στήν ἀπόφαση πάνω στή λογοδοσία τῆς ὁμάδας τό συνέδριο ἐξέφρασε τήν πεποίθηση ὅτι ἡ σοσιαλδημοκρατική ὁμάδα στή Δούμα θά ἐξυπηρετεῖ τήν ὑπόθεση τοῦ προλεταριάτου τῆς Ρωσίας σύμφωνα μέ τίς ὁδηγίες τοῦ συνεδρίου καί κάτω ἀπό τήν καθοδήγηση τῆς Κεντρικῆς Ἐπιτροπῆς.

Στό ζήτημα τοῦ «ἐργατικοῦ συνεδρίου» τό συνέδριο ψήφισε τήν μπολσεβίκικη ἀπόφαση, ἡ ὁποία συντάχθηκε μέ βάση τό σχέδιο ἀπόφασης, πού εἶχε γράψει ὁ Λένιν γιά τό συνέδριο «Γιά τίς ἐξωκομματικές ἐργατικές ὀργανώσεις σέ σχέση μέ τό ἀναρχοσυνδικαλιστικό ρεῦμα στό προλεταριάτο» (βλ. Ἅπαντα, 5η ἔκδ., τόμ. 15ος, σελ. 9 - 11). Στήν ἀπόφαση γιά «Τά συνδικάτα καί τό κόμμα», τό συνέδριο ἀπόριψε τήν ὀπορτουνιστική θεωρία τῆς «οὐδετερότητας» τῶν συνδικάτων καί θεώρησε ἀπαραίτητο νά ἐπιτευχθεῖ ἡ ἰδεολογική καί πολιτική καθοδήγηση τῶν συνδικάτων ἀπό τό κόμμα. Τό συνέδριο ἔκανε ἀλλαγές στό καταστατικό τοῦ κόμματος, καταργώντας τά δυό κέντρα (τήν ἐκλογή στό συνέδριο ΚΕ καί ΚΟ). Σύμφωνα μέ τό τροποποιημένο καταστατικό ἐκλέχτηκε στό συνέδριο μόνο ΚΕ. ἐνῶ ἡ σύνταξη τοῦ ΚΟ ἔπρεπε νά ὁρίζεται ἀπό τήν ΚΕ καί νά ἐργάζεται κάτω ἀπό τόν ἔλεγχό της. Τό καταστατικό πρόβλεπε τή σύγκληση περιοδικῶν κομματικῶν συσκέψεων γιά τήν ἐξέταση τῶν πιό σοβαρῶν ζητημάτων τῆς κομματικῆς ζωῆς.

Στήν Κεντρική Ἐπιτροπή ἐκλέχτηκαν 5 μπολσεβίκοι, 4 μενσεβίκοι, 2 πολωνοί σοσιαλδημοκράτες, 1 λεττονός σοσιαλδημοκράτης. Ἀναπληρωματικά μέλη τῆς ΚΕ ἐκλέχτηκαν 10 μπολσεβίκοι, 7 μενσεβίκοι, 3 πολωνοί καί 2 λεττονοί σοσιαλδημοκράτες. Τακτικά καί ἀναπληρωματικά μέλη τῆς ΚΕ ἐκλέχτηκαν οἱ Β. Ι. Λένιν, Φ. Ε. Τζερζίνσκι, Ι. Φ. Ντουμπρόβινσκι, Β. Π. Νογκίν, Λ. Μπ. Κράσιν, Λ. Τίσκο, Γ. Μαρχ-

λέβσκι κ. ἄ. Ἀργότερα μπῆκαν στήν ΚΕ ἀκόμη 3 ἄτομα: 2 ἀπό τήν Μπούντ καί 1 ἀπό τή Σοσιαλδημοκρατία τῆς περιοχῆς Λεττονίας.

Οἱ μπολσεβίκοι, παίρνοντας ὑπόψη τήν ἀστάθεια τῆς καθοδήγησης τῆς ΚΕ γιατί ἀποτελοῦνταν ἀπό ἀντιπροσώπους διαφορετικῶν ρευμάτων (οἱ ἀντιπρόσωποι τῶν ἐθνικῶν σοσιαλδημοκρατικῶν ὀργανώσεων συχνά ταλαντεύονταν ἀνάμεσα στούς μπολσεβίκους καί τούς μενσεβίκους), στό τέλος τῶν ἐργασιῶν τοῦ συνεδρίου, στή συνεδρίαση τῆς μπολσεβίκικης ὁμάδας, ἐκλέξανε Μπολσεβίκικο Κέντρο μ' ἐπικεφαλῆς τόν Λένιν, ὅπου συμπεριλαμβανόταν καί ἡ σύνταξη τῆς ἐφημερίδας «Προλετάρι».

Τό Πέμπτο συνέδριο τοῦ ΣΔΕΚΡ ἦταν μιά νίκη τοῦ μπολσεβικισμοῦ στό ἐργατικό κίνημα τῆς Ρωσίας. Στίς ἀποφάσεις τοῦ συνεδρίου συνοψίστηκαν τά συμπεράσματα τῆς νίκης τοῦ μπολσεβικισμοῦ ἐνάντια στήν ὀπορτουνιστική, μενσεβίκικη πτέρυγα τοῦ κόμματος στήν περίοδο τῆς ἀστικοδημοκρατικῆς ἐπανάστασης. Ἡ μπολσεβίκικη τακτική ἀναγνωρίστηκε σάν ἡ μοναδική τακτική γιά ὅλο τό κόμμα.—*43.*

46 Βλ. Κ. Μάρξ καί Φ. Ἔνγκελς. Ἐκλεκτά ἔργα σέ δυό τόμους, ρωσ. ἔκδ. τόμ. ΙΙ, 1955, σελ. 95 καί 97.—*46.*

47 Βλ. Γκ. Β. Πλεχάνοφ. «Ἀκόμη μιά φορά γιά τήν κατάστασή μας (Γράμμα στό σύντροφο Χ)». (Ἅπαντα, ρωσ. ἔκδ., τόμ. XV, 1926, σελ. 12).—*48.*

48 *ΠΠΣ* — Πολωνικό Σοσιαλιστικό κόμμα (Polska Partia Socjalistyczna)— ρεφορμιστικό ἐθνικιστικό κόμμα πού ἱδρύθηκε τό 1892. Τό ΠΠΣ, παλεύοντας κάτω ἀπό τό σύνθημα τῆς ἀνεξαρτησίας τῆς Πολωνίας, μέ τήν καθοδήγηση τοῦ Πιλσούδσκι καί τῶν ὀπαδῶν του, ἔκανε χωριστική, ἐθνικιστική προπαγάνδα ἀνάμεσα στούς πολωνούς ἐργάτες καί προσπαθοῦσε νά τούς ἀποτραβήξει ἀπό τήν κοινή πάλη μέ τούς ρώσους ἐργάτες ἐνάντια στήν ἀπολυταρχία καί τόν καπιταλισμό.

Σ' ὅλη τήν ἱστορία τοῦ ΠΠΣ, χάρη στήν ἐπίδραση τῶν ἁπλῶν ἐργατῶν, ἐμφανίζονταν μέσα στό κόμμα ἀριστερές ὁμάδες. Ὁρισμένες ἀπ' αὐτές προσχώρησαν ἀργότερα στήν ἐπαναστατική πτέρυγα τοῦ πολωνικοῦ ἐργατικοῦ κινήματος.

Τό 1906 τό ΠΠΣ διασπάστηκε στό ΠΠΣ - «λεβίτσα» καί στό δεξιό, σωβινιστικό, τό λεγόμενο ΠΠΣ - «πραβίτσα» («ἐπαναστατική φράξια»).

Τό ΠΠΣ - «λεβίτσα», κάτω ἀπό τήν ἐπίδραση τοῦ κόμματος τῶν μπολσεβίκων καί μέ τή συμβολή τῆς ΣΔΒΠ καί Λ(Σοσιαλδημοκρατία τοῦ Βασιλείου τῆς Πολωνίας καί τῆς Λιθουανίας), περνοῦσε βαθμιαῖα στίς συνεπεῖς ἐπαναστατικές θέσεις.

Στά χρόνια τοῦ πρώτου παγκόσμιου πολέμου ἕνα μεγάλο μέρος τοῦ ΠΠΣ - «λεβίτσα» πῆρε διεθνιστική θέση καί τό Δεκέμβρη τοῦ 1918 ἑνώθηκε μέ τή ΣΔΒΠ καί Λ. Τά ἑνωμένα κόμματα σχημάτισαν τό Κομμουνιστικό Ἐργατικό Κόμμα τῆς Πολωνίας (ἔτσι ὀνομαζόταν ὥς τό 1925 τό Κομμουνιστικό Κόμμα τῆς Πολωνίας).

Τό δεξιό ΠΠΣ στήν περίοδο τοῦ πρώτου παγκόσμιου πολέμου συνέχισε τήν πολιτική τοῦ ἐθνικοῦ σωβινισμοῦ· συγκρότησε στό ἔδαφος τῆς Γαλικίας πολωνικές λεγεῶνες, πού πολεμοῦσαν στό πλευρό τοῦ αὐστρογερμανικοῦ ἰμπεριαλισμοῦ.

Μέ τήν ἵδρυση τοῦ πολωνικοῦ ἀστικοῦ κράτους τό δεξιό ΠΠΣ ἑνώθηκε τό 1919 μέ τά τμήματα τοῦ ΠΠΣ τῶν ἐδαφῶν τῆς Πολωνίας, πού εἶχαν καταληφθεῖ προηγούμενα ἀπό τή Γερμανία καί τήν Αὐστρία καί ξαναπῆρε τό ὄνομα ΠΠΣ. Μπαίνοντας ἐπικεφαλῆς τῆς κυβέρνησης, βοήθησε νά περάσει ἡ ἐξουσία στά χέρια τῆς πολωνικῆς ἀστικῆς τάξης καί σέ συνέχεια ἔκανε συστηματικά ἀντικομμουνιστική προπαγάνδα καί ὑποστήριζε πολιτική ἐπίθεσης ἐνάντια στή Σοβιετική χώρα, πολιτική ἁρπαγῆς καί καταπίεσης τῆς Δυτικῆς Οὐκρανίας καί τῆς Δυτικῆς Λευκορωσίας. Ὁρισμένες ὁμάδες τοῦ ΠΠΣ, πού διαφωνοῦσαν μέ τήν πολιτική αὐτή, προσχώρησαν στό Κομμουνιστικό κόμμα τῆς Πολωνίας.

Μετά τό φασιστικό πραξικόπημα τοῦ Πιλσούδσκι (Μάης τοῦ 1926) τό ΠΠΣ τυπικά ἀνῆκε στήν κοινοβουλευτική ἀντιπολίτευση, οὐσιαστικά ὅμως δέν ἔκανε δραστήρια πάλη ἐνάντια στό φασιστικό καθεστώς καί συνέχιζε τήν ἀντικομμουνιστική καί ἀντισοβιετική προπαγάνδα. Τά ἀριστερά στοιχεῖα τοῦ ΠΠΣ συνεργάζονταν τήν ἐποχή αὐτή μέ τούς πολωνούς κομμουνιστές, ὑποστηρίζοντας σέ μιά σειρά καμπάνιες τήν τακτική τοῦ ἑνιαίου μετώπου.

Τόν καιρό τοῦ δεύτερου παγκόσμιου πολέμου τό ΠΠΣ διασπάστηκε καί πάλι. Τό ἀντιδραστικό, σωβινιστικό τμῆμα του, πού πῆρε τό ὄνομα «Wolność, Równość, Niepodległość» («Ἐλευθερία, Ἰσότητα, Ἀνεξαρτησία»), συμμετεῖχε στήν πολωνική ἀντιδραστική «κυβέρνηση» τοῦ ἐξωτερικοῦ πού ἕδρευε στό Λονδίνο. Τό ἄλλο, τό ἀριστερό τμῆμα τοῦ ΠΠΣ, πού πῆρε τό ὄνομα «Ἐργατικό κόμμα τῶν πολωνῶν σοσιαλιστῶν» (ΕΚΠΣ), μέ τήν ἐπίδραση τοῦ Ἐργατικοῦ κόμματος τῆς Πολωνίας (ΕΚΠ), πού ἱδρύθηκε τό 1942, προσχώρησε στό λαϊκό μέτωπο πάλης ἐνάντια στούς χιτλερικούς κατακτητές, πάλεψε γιά τήν ἀπελευθέρωση τῆς Πολωνίας ἀπό τή φασιστική σκλαβιά καί τάχθηκε ὑπέρ τῆς ἀποκατάστασης φιλικῶν σχέσεων μέ τήν ΕΣΣΔ.

Τό 1944, μετά τήν ἀπελευθέρωση τοῦ ἀνατολικοῦ τμήματος τῆς Πολωνίας ἀπό τή γερμανική κατοχή καί τό σχηματισμό τῆς Πολωνικῆς ἐπιτροπῆς ἐθνικῆς ἀπελευθέρωσης, τό ΕΚΠΣ ὀνομάστηκε καί πάλι ΠΠΣ καί μαζί μέ τό ΕΚΠ πῆρε μέρος στήν οἰκοδόμηση τῆς λαϊκοδημοκρατικῆς Πολωνίας. Τό Δεκέμβρη τοῦ 1948 τό ΕΚΠ καί τό ΠΠΣ συνενώθηκαν καί ἀποτέλεσαν τό Ἑνοποιημένο ἐργατικό κόμμα τῆς Πολωνίας (ΕΕΚΠ).—*48.*

49 *Διακήρυξη τοῦ Βίμποργκ* ἤ Ἔκκληση τοῦ Βίμποργκ — μήνυμα «Πρός τό λαό ἀπό μέρους τῶν ἀντιπροσώπων τοῦ λαοῦ», πού ψηφίστηκε στή σύσκεψη τῆς 9 - 10 (22 - 23) τοῦ Ἰούλη 1906 στήν πόλη Βίμποργκ, ὅπου συγκεντρώθηκαν, ὕστερα ἀπό τή διάλυση τῆς Δούμας, 200 περίπου πρώην βουλευτές τῆς Ι Κρατικῆς δούμας, στήν πλειοψηφία τους καντέτοι. Τό κείμενο τῆς ἔκκλησης προετοιμάστηκε ἀπό μιά ἐπιτροπή πού βγῆκε στή σύσκεψη αὐτή καί πού ἀποτελοῦνταν ἀπό καντέτους, τρουντοβίκους καί μενσεβίκους. Ἡ ἔκκληση καλοῦσε τό λαό, σέ ἔνδειξη διαμαρτυρίας γιά τή διάλυση τῆς Δούμας, νά μήν πληρώσει φόρους, νά μή στέλνει τά παιδιά του στό στρατό, νά μήν ἀναγνωρίζει τά δάνεια πού συνάπτονται χωρίς τήν ἔγκριση τῆς Δούμας. Μέ τά μέτρα αὐτά τῆς «παθητικῆς ἀντίστασης» οἱ καντέτοι ἔλπιζαν νά διοχετεύσουν τό χείμαρο τοῦ μαζικοῦ ἐπαναστατικοῦ κινήματος σ' ἕνα ἤρεμο κανάλι. Τό Σεπτέμβρη τοῦ 1906 οἱ καντέτοι στό συνέδριό τους τάχθηκαν ἀνοι-

χτά ἐνάντια στήν «παθητική ἀντίσταση» καί ἀποκήρυξαν τά συνθήματα τῆς ἔκκλησης τοῦ Βίμποργκ.

Ἀμέσως μετά τή σύσκεψη τοῦ Βίμποργκ παραπέμφθηκαν ἀπό τήν τσαρική κυβέρνηση σέ δίκη ὅλοι ὅσοι πῆραν μέρος στή σύσκεψη αὐτή. Τό Δεκέμβρη τοῦ 1907 ἔγινε τό δικαστήριο, πού καταδίκασε ὅσους ψήφισαν τήν ἔκκληση σέ τρεῖς μῆνες φυλακή.—*52*.

50 *«Ἕνωση τῆς ἀπελευθέρωσης»* — φιλελεύθερη-μοναρχική ὀργάνωση, πού ἱδρύθηκε τό 1904. Ἡ «Ἕνωση τῆς ἀπελευθέρωσης» συνένωσε τή φιλελεύθερη-ἀστική διανόηση πού συγκεντρώθηκε ἀπό τό 1902 γύρω ἀπό τό περιοδικό «Ἀπελευθέρωση», τό ὁποῖο ἔβγαινε στό ἐξωτερικό, καί ὁρισμένους «ἀριστερούς» ἐκπροσώπους τοῦ κινήματος τῶν ζέμστβο.

Ἡ «Ἕνωση τῆς ἀπελευθέρωσης» προσπάθησε μέ ψευτοαντιπολιτευτικές ἐνέργειες νά πετύχει ἀπό τόν τσάρο ὁρισμένες μεταρυθμίσεις καί παραχωρήσεις γιά τή ρωσική ἀστική τάξη. Στήν πραγματικότητα οἱ «ἀπελευθερωτιστές» ἦταν ὀπαδοί τῆς συνταγματικῆς μοναρχίας, ἐπιδίωκαν νά ἔρθουν σέ συναλλαγή μέ τήν τσαρική κυβέρνηση, καλύπτοντας τήν προδοσία τους ἀπέναντι στήν ἐπανάσταση καί στά συμφέροντα τοῦ λαοῦ μέ ψεύτικο δημοκρατισμό.

Ἡ «Ἕνωση τῆς ἀπελευθέρωσης» διατηρήθηκε ὥς τόν Ὀχτώβρη τοῦ 1905. Τόν Ἰούλη τοῦ 1905 ἡ «Ἕνωση τῆς ἀπελευθέρωσης» μαζί μέ τήν «Ἕνωση τῶν συνταγματικῶν ζέμτσι» σχημάτισαν τήν ὀργανωτική ἐπιτροπή τοῦ «Συνταγματικοῦ-δημοκρατικοῦ» κόμματος, δηλ. συγκρότησαν τόν πυρήνα τοῦ κυριότερου ἀστικοῦ κόμματος τῆς Ρωσίας, τοῦ κόμματος τῶν καντέτων, πού διαμορφώθηκε στό ἱδρυτικό του συνέδριο τόν Ὀχτώβρη τοῦ 1905.—*53*.

51 *Ἡ ἐξέγερση στό φρούριο Σβέαμποργκ* (κοντά στό Ἕλσινγκφορς) ἄρχισε τή νύχτα τῆς 17 - 18 (30 - 31) τοῦ Ἰούλη 1906. Ἡ ἐξέγερση ξέσπασε αὐθόρμητα καί πρόωρα, ἦταν σέ σημαντικό βαθμό προβοκάτσια τῶν ἐσέρων. Ἡ Κομματική Ἐπιτροπή τῆς Πετρούπολης, ὅταν ἔμαθε γιά τήν κατάσταση στό Σβέαμποργκ καί ὅτι ἦταν ἐνδεχόμενο νά ξεσπάσει ἔνοπλη ἐξέγερση, πῆρε ἀπόφαση νά στείλει ἐκεῖ ἐπειγόντως μιά ἀντιπροσωπεία, γιά νά πετύχει τήν ἀναβολή τῆς ἐξέγερσης καί στήν περίπτωση πού αὐτό δέν θά τό κατάφερνε, νά καθοδηγήσει μέ τόν πιό δραστήριο τρόπο τήν ἐξέγερση. Τήν ἀπόφαση τήν ἔγραψε ὁ Β. Ι. Λένιν (βλ. Ἅπαντα, 5η ἔκδ., τόμ. 13ος, σελ. 332). Οἱ μπολσεβίκοι, ὅταν πείστηκαν ὅτι εἶναι ἀδύνατο νά συγκρατηθεῖ τό αὐθόρμητο ξέσπασμα, μπῆκαν ἐπικεφαλῆς τῆς ἐξέγερσης. Καθοδηγητές της ἦταν οἱ ὑπολοχαγοί Α. Π. Ἐμελιάνοφ καί Ε. Λ. Κοχάνσκι, μέλη τῆς στρατιωτικῆς ὀργάνωσης τοῦ ΣΔΕΚΡ. Στήν ἐξέγερση πῆραν ἐνεργό μέρος 7 πυροβολαρχίες (ἀπό τίς 10). Οἱ ἐπαναστάτες ἔριξαν τά συνθήματα: ἀνατροπή τῆς ἀπολυταρχίας, λευτεριά στό λαό, ἡ γῆ στούς ἀγρότες. Τούς ἐπαναστάτες τούς ὑποστήριξε ἡ ἐργατική τάξη τῆς Φιλλανδίας: στίς 18 (31) τοῦ Ἰούλη ἄρχισε στό Ἕλσιγκφορς γενική ἀπεργία πού ἐπεκτάθηκε καί σέ ἄλλες πόλεις. Ἡ ἐξέγερση κράτησε τρεῖς μέρες. Ὡστόσο φάνηκε ὅτι ἡ ἐκδήλωση ἦταν τελείως ἀπροετοίμαστη, καί στίς 20 τοῦ Ἰούλη (2 τοῦ Αὐγούστου), ὕστερα ἀπό τό βομβαρδισμό τοῦ φρουρίου ἀπό τά πολεμικά πλοῖα, ἡ ἐξέγερση τοῦ Σβέαμποργκ τσακίστηκε. Οἱ ἐπαναστάτες παραπέμφθηκαν σέ δίκη. Μέ ἀπόφαση τοῦ

δικαστηρίου ἐκτελέστηκαν 43 ἄτομα, ἐνῶ ἑκατοντάδες ἄλλοι ρίχτηκαν στά κάτεργα καί κλείστηκαν στίς φυλακές.—*53*.

52 *Τό άγροτικό νομοσχέδιο μέ τήν ὑπογραφή 104* μελῶν τῆς Κρατικῆς δούμας, ὑποβλήθηκε ἀπό τούς τρουντοβίκους στίς 23 τοῦ Μάη (5 τοῦ Ἰούνη) 1906 στή 13η συνεδρίαση τῆς Δούμας. Τό νομοσχέδιο ἔβαζε σάν σκοπό τῆς ἀγροτικῆς νομοθεσίας «τήν ἐπιδίωξη νά καθιερωθεῖ τέτια τάξη πραγμάτων στήν ὁποία ὅλη ἡ γῆ μέ τό ὑπέδαφος καί τά νερά της ν' ἀνήκει σ' ὅλο τό λαό, καί μάλιστα ἡ γῆ ἡ ἀπαραίτητη γιά τήν ἀγροτική οἰκονομία νά δινόταν γιά χρήση μόνο σ' ἐκείνους πού θά τήν καλλιεργοῦσαν μέ τήν ἐργασία τους». («Ντοκουμέντα καί στοιχεῖα τῆς Κρατικῆς δούμας τῆς Ρωσίας». Μόσχα, 1957, σελ. 172). Γι' αὐτό τό σκοπό ἔμπαινε τό αἴτημα νά δημιουργηθεῖ «παλλαϊκό ἀπόθεμα γῆς», πού ἔπρεπε νά περιλάβει ὅλη τή γῆ τοῦ κράτους, τῆς τσαρικῆς οἰκογένειας, τῶν αὐλικῶν, τῶν μοναστηριῶν καί τῆς ἐκκλησίας· στό ἴδιο ἀπόθεμα ἔπρεπε νά μπεῖ ὕστερα ἀπό ἀναγκαστική ἀπαλλοτρίωση ἡ γῆ τῶν τσιφλικάδων καί τῶν ἄλλων γαιοκτημόνων, ἐφόσον ἡ ἔκταση ὁρισμένων κτημάτων θά ξεπερνοῦσε τήν καθιερωμένη γιά κάθε περιοχή ἐργασιακή νόρμα. Γιά τά ἰδιόκτητα κτήματα πού θά ἀπαλλοτριώνονταν, προβλεπόταν κάποια ἀποζημίωση. Οἱ γεωργικοί κλῆροι καί τά μικρά ἰδιόκτητα κτήματα ἔπρεπε νά παραμείνουν προσωρινά στούς κατόχους τους· τό νομοσχέδιο πρόβλεπε ταυτόχρονα τό παραπέρα βαθμιαῖο πέρασμα καί αὐτῶν τῶν κτημάτων στήν παλλαϊκή ἰδιοκτησία. Τήν ἀγροτική μεταρύθμιση ἔπρεπε νά τήν κάνουν οἱ τοπικές ἐπιτροπές πού θά ἐκλέγονταν μέ καθολική ψηφοφορία. Τά αἰτήματα αὐτά ἐκφράζανε τά συμφέροντα τῶν πλουσιοχωρικῶν, πού φοβόνταν τήν ἄμεση καί πλήρη κατάργηση τῆς ἀτομικῆς ἰδιοκτησίας γῆς καί δέχονταν τήν ἐξαγορά τῆς ἀπαλλοτριωνόμενης γῆς. Ὁ Β. Ι. Λένιν, τόνιζε ὅτι τό «σχέδιο τῶν 104» «εἶναι διαποτισμένο *ἀπό τό φόβο* τοῦ μικροϊδιοκτήτη μήν κάνει πολύ ἀπότομη στροφή, μήν τραβηχτοῦν στό κίνημα πολύ μεγάλες καί πολύ φτωχές μάζες τοῦ λαοῦ» (Ἅπαντα, 5η ἔκδ., τόμ. 14ος, σελ. 299). Παρά τήν ἀσυνέπεια καί τό οὐτοπικό πνεῦμα του, τό «σχέδιο τῶν 104», ἀποτελοῦσε, ὅπως ἔλεγε ὁ Λένιν, μιά πλατφόρμα πάλης γιά τή μετατροπή τῆς εὔπορης μερίδας τῆς ὑποδουλωμένης ἀγροτιᾶς σέ ἐλεύθερους φάρμερ.—*54*.

53 Πρόκειται γιά τό *«Σχέδιο τοῦ βασικοῦ ἀγροτικοῦ νόμου»*, πού ὑπογράφτηκε ἀπό 33 βουλευτές (κυρίως τρουντοβίκους) τῆς Ι Κρατικῆς δούμας. Τό «σχέδιο τῶν 33» καταρτίστηκε μέ τήν ἄμεση συμμετοχή τῶν ἐσέρων καί ἐξέφραζε τίς ἀπόψεις τους στό ἀγροτικό ζήτημα. Τό «σχέδιο τῶν 33» πρόβαλλε σάν βασικό αἴτημα τήν ἄμεση καί πλήρη κατάργηση τῆς ἀτομικῆς ἰδιοκτησίας γῆς, διακήρυσσε ὅτι ὅλοι οἱ πολίτες ἔχουν ἴσα δικαιώματα στή χρήση τῆς γῆς καί τασσόταν ὑπέρ τῆς ἀρχῆς τῆς κοινοτικῆς γαιοχρησίας μέ ἐξισωτικούς ἀναδασμούς τῆς γῆς σύμφωνα μέ τήν καταναλωτική καί τήν ἐργασιακή νόρμα. Τό «σχέδιο τῶν 33» ἀπαιτοῦσε μέ μεγαλύτερη ἀποφασιστικότητα, ἀπ' ὅ,τι τά ἄλλα σχέδια τῶν τρουντοβίκων, τήν ἄμεση κατάργηση τῆς ἀτομικῆς ἰδιοκτησίας γῆς καί προϋπόθετε τή δήμευση τῆς γῆς τῶν τσιφλικάδων χωρίς ἐξαγορά.

Τό «σχέδιο τῶν 33», πού στίς 6 (19) τοῦ Ἰούνη 1906 ὑποβλήθηκε γιά συζήτηση στή Δούμα, συνάντησε τή λυσσασμένη ἀντίδραση τῶν καντέτων καί ἀπορίφθηκε μέ πλειοψηφία 140 ψήφων ἔναντι 78.—*54*.

54 Ἡ ἐργασία *«Τό ἀγροτικό ζήτημα στή Ρωσία στά τέλη τοῦ 19ου αἰώνα»* γράφτηκε ἀπό τόν Β. Ι. Λένιν τό 1908 γιά τό ἐγκυκλοπαιδικό λεξικό πού ἐξέδιδε ἡ ἑταιρία τῶν ἀδελφῶν Γκρανάτ. Ἡ ἐργασία δέν δημοσιεύτηκε τήν περίοδο ἐκείνη ἐξαιτίας τῆς λογοκρισίας. Πρωτοδημοσιεύτηκε σέ ξεχωριστή μπροσούρα τό 1918 ἀπό τό ἐκδοτικό «Ζωή καί γνώση». Γιά τή συγγραφή τῆς ἐργασίας αὐτῆς ὁ Β. Ι. Λένιν χρησιμοποίησε τά στατιστικά στοιχεῖα καί τούς πίνακες γιά τό ἀγροτικό ζήτημα πού πῆρε ἀπό τά ἔργα του «Ἡ ἀνάπτυξη τοῦ καπιταλισμοῦ στή Ρωσία» καί «Τό ἀγροτικό πρόγραμμα τῆς σοσιαλδημοκρατίας στήν πρώτη ρωσική ἐπανάσταση τοῦ 1905 - 1907» (βλ. Ἅπαντα, 5η ἔκδ., τόμ. 3ος, καί τόμ. 16ος, σελ. 205 - 435).

Τά χειρόγραφα τοῦ βιβλίου δέν βρέθηκαν. Στό Κεντρικό κομματικό ἀρχεῖο τοῦ Ἰνστιτούτου μαρξισμοῦ-λενινισμοῦ τῆς ΚΕ τοῦ ΚΚΣΕ ὑπάρχουν τά τελευταῖα ἕξι φύλλα τοῦ γραφομηχανημένου κειμένου αὐτῆς τῆς ἐργασίας. Στό τελευταῖο φύλλο εἶναι γραμμένη ἡ ἡμερομηνία πού τέλειωσε ἡ ἐργασία: «1 τοῦ Ἰούλη 1908 (μέ τό νέο ἡμερολ.)». —*57*.

55 Ὁ Β. Ι. Λένιν ἔχει ὑπόψη του τό βιβλίο «Στατιστική τῆς γαιοκτησίας τοῦ 1905. Συλλογή στοιχείων ἀπό 50 κυβερνεῖα τῆς Εὐρωπαϊκῆς Ρωσίας». Ἔκδοση τῆς Κεντρικῆς ἐπιτροπῆς στατιστικῆς τοῦ Ὑπουργείου Ἐσωτερικῶν. Πετρούπολη, 1907.—*59*.

56 Ὁ Β. Ι. Λένιν ἔχει ὑπόψη του τό ἄρθρο τοῦ Ν. Α. Ρουμπάκιν «Ἡ ἰθύνουσα γραφειοκρατία μας σέ ἀριθμούς», πού δημοσιεύτηκε στήν ἐφημερίδα «Σίν Ὀτέτσεστβα», ἀρ. φύλ. 54 τῆς 20 τοῦ Ἀπρίλη (3 τοῦ Μάη) 1905.—*63*.

57 *Τσινσεβίκι* — ἀγρότες εἴτε κάτοικοι τῶν πόλεων, κληρονομικοί ἐνοικιαστές γῆς γιά ἀπεριόριστο χρονικό διάστημα, πού ἦταν ὑποχρεωμένοι νά πληρώνουν στόν κύριο ἰδιοκτήτη τῆς γῆς τσίνς — τακτικό νοίκι σέ εἶδος (γεώμορο) ἤ σέ χρῆμα γιά τό δικαίωμα κατοχῆς ἤ χρήσης τῶν κλήρων· σέ περίπτωση πού ὁ ἀγρότης δέν πλήρωνε τό τσίνς, ἡ γῆ τοῦ ἀφαιροῦνταν καί δινόταν σέ ἄλλον. Ἡ μορφή αὐτή τῆς φεουδαρχικῆς ἐξάρτησης βρῆκε τήν πιό μεγάλη διάδοση στή Δυτική Εὐρώπη· στή Ρωσία οἱ σχέσεις πού στηρίζονταν στό τσίνς ὑπῆρχαν, κυρίως, στήν Πολωνία, στή Λιθουανία, στήν Οὐκρανία καί στή Λευκορωσία. Ἡ ἐξαγορά τῶν συνδεμένων μέ τό τσίνς ὑποχρεώσεων καί γαιῶν σάν ὑπόλειμμα τῶν φεουδαρχικῶν ἐγγείων σχέσεων διατηρήθηκε στή Ρωσία ὥς τίς ἀρχές τοῦ XX αἰώνα.

Ρεζέσι — μικροϊδιοκτῆτες γῆς στή Μολδαβία καί Βεσσαραβία.

Τεπτιάροι — νεομπασκίριοι, πού μετοίκησαν ἀπό τά Οὐράλια καί τίς περιοχές τοῦ Μέσου καί Κάτω Βόλγα καί ἐγκαταστάθηκαν στό ἔδαφος τῆς Μπασκιρίας.—*64*.

58 Οἱ ἀγρότες τῆς Ρωσίας, σάν τάξη τῆς φεουδαρχικῆς κοινωνίας, χωρίζονταν σέ τρεῖς μεγάλες κατηγορίες: 1) ἰδιωτικοί (πού ἀνήκουν στούς τσιφλικάδες), 2) κρατικοί (δημόσιοι) καί 3) αὐτοκρατορικοί (πού ἀνήκουν στήν τσαρική οἰκογένεια). Καθεμιά ἀπό τίς κατηγορίες αὐτές ὑποδιαιροῦνταν μέ τή σειρά της σέ κάμποσες κατηγορίες καί ἰδιαίτερες

ὁμάδες, πού ξεχώριζαν ἡ μιά ἀπό τήν ἄλλη ἀπό τήν προέλευσή τους, τίς μορφές γαιοκτησίας καί γαιοχρησίας, ἀπό τή νομική καί κτηματική κατάσταση κ.ο.κ. Ἡ ἀγροτική μεταρύθμιση πού ἔκανε τό 1861 ἡ τσαρική κυβέρνηση πρός τό συμφέρον τῶν φεουδαρχῶν-τσιφλικάδων, διατήρησε τήν ποικιλία καί ἀνομοιομορφία τῶν κατηγοριῶν τῶν ἀγροτῶν, πού παρέμειναν μέχρι τό 1917. Ἡ ἐπίσημη (κυβερνητική) στατιστική καί ἡ στατιστική τῶν ζέμστβο ξεχώριζε κατά τή συγκέντρωση τῶν στατιστικῶν στοιχείων αὐτές τίς κατηγορίες καί ὁμάδες ἀγροτῶν.

Κρατικοί ἀγρότες — κατηγορία ἀγροτῶν πού καλλιεργοῦσαν τίς κρατικές (δημόσιες) γαῖες καί πλήρωναν, ἐκτός ἀπό τόν κεφαλικό φόρο, καί φεουδαρχικό νοίκι στό κράτος ἤ στούς ἐνοικιαστές τῶν δημοσίων κτημάτων. Ἐκτός ἀπ' αὐτό, οἱ ἀγρότες τῆς κατηγορίας αὐτῆς ἐκπλήρωναν πολλές ὑποχρεώσεις (ἐπιδιόρθωση δρόμων, στρατιωτικά καταλύματα, μεταφορά ταχυδρομείου μέ ἄλογα κ.ο.κ.) Ἡ σύνθεση τῶν κρατικῶν ἀγροτῶν ἦταν ποικιλόμορφη. Τήν περίοδο τοῦ Πέτρου Α΄ στήν κατηγορία αὐτή τῶν ἀγροτῶν ἀνῆκαν: οἱ μονονοικοκυρέοι, οἱ ἀγρότες πού πλήρωναν φόρο γιά τόν κλῆρο τους, οἱ μισακάρηδες (κολλῆγοι), οἱ σιβηριανοί γεωργοκαλλιεργητές τῶν Βόρειων παραθαλάσσιων περιοχῶν, οἱ λαότητες τῶν περιοχῶν τοῦ Βόλγα καί τῶν Οὐραλίων (τατάροι, τσουβάχοι, μορντβίκοι, οὐντμοῦρτοι, κόμοι). Ἀργότερα στούς κρατικούς ἀγρότες προστέθηκαν οἱ οἰκονομικοί ἀγρότες (δουλοπάροικοι τῶν ἐκκλησιαστικῶν κτημάτων πού πέρασαν στό δημόσιο), οἱ δημόσιοι ἀγρότες τῶν δυτικῶν περιοχῶν καί τῆς Ὑπερκαυκασίας, οἱ κοζάκοι τῆς Οὐκρανίας κ. ἄ. Οἱ μορφές γαιοχρησίας καί γαιοκτησίας ἀπό μέρους τῶν κρατικῶν ἀγροτῶν ξεχώριζαν γιά τή μεγάλη τους ποικιλία πού διατηρήθηκε καί μετά τήν ἀγροτική μεταρύθμιση.

Αὐτοκρατορικοί ἀγρότες — κατηγορία ἀγροτῶν πού καλλιεργοῦσαν τίς αὐτοκρατορικές γαῖες. Οἱ αὐτοκρατορικοί ἀγρότες πλήρωναν, ἐκτός ἀπό τόν κεφαλικό φόρο, καί φεουδαρχικό νοίκι, ἐκτελοῦσαν διάφορες ὑποχρεώσεις, ἐπιβαρύνονταν μέ ἀφόρητους δασμούς σέ εἶδος, πού προορίζονταν γιά τή συντήρηση τῶν μελῶν τοῦ αὐτοκρατορικοῦ οἴκου. Ὅταν τό 1797 σχηματίστηκαν τά αὐτοκρατορικά κτήματα, ἡ κατάσταση τῶν ἀγροτῶν πού τά κατοικοῦσαν καθορίστηκε σάν μεσαία, δηλ. ἀνάμεσα στούς κρατικούς καί στούς τσιφλικάδικους ἀγρότες. Ἡ κατάργηση τοῦ συστήματος τῆς δουλοπαροικίας, ὅσοναφορᾶ τούς αὐτοκρατορικούς ἀγρότες, ἄρχισε τό 1858, πραγματοποιήθηκε ὅμως τελικά μόλις τό 1863. Οἱ αὐτοκρατορικοί ἀγρότες ἔπαιρναν κλήρους σάν ἰδιοκτησία, πού ἔπρεπε νά τούς ἐξαγοράσουν ὑποχρεωτικά μέσα σέ 49 χρόνια. Ἡ γῆ πού παραχωροῦνταν στούς αὐτοκρατορικούς ἀγρότες ἦταν λίγο περισσότερη ἀπό τή γῆ τῶν τσιφλικάδικων ἀγροτῶν, ὅμως μικρότερη ἀπό τή γῆ τῶν κρατικῶν ἀγροτῶν.

Ντάρστβεννικοι — μιά μερίδα πρώην τσιφλικάδικων ἀγροτῶν, κυρίως στά νότια καί νοτιο-ἀνατολικά μαυρόγαια κυβερνεῖα, πού μέ τήν ἀπελευθέρωση ἀπό τή δουλοπαροικιακή ἐξάρτηση πῆραν ἀπό τούς τσιφλικάδες δωρεάν, δηλ. χωρίς ἐξαγορά, γεωργικούς κλήρους. Σύμφωνα μέ τό «Νόμο» γιά τήν ἀγροτική μεταρύθμιση τοῦ 1861 οἱ τσιφλικάδες εἶχαν τό δικαίωμα «ὕστερα ἀπό ἐθελοντική συμφωνία» μέ τούς ἀγρότες νά τούς «δωρίσουν» σαν ἰδιοκτησία τό ἕνα τέταρτο τοῦ λεγόμενου «ἀνώτερου» ἤ «νόμιμου» κλήρου, δηλ. τοῦ γεωργικοῦ κλήρου πού καθόριζε ὁ νόμος γιά μιά δοσμένη περιοχή (συμπεριλαμβα-

νομένης καί τῆς γῆς τοῦ ἀγροκτήματος) καί τό ὑπόλοιπο μέρος τῆς γῆς τῶν ἀγροτῶν νά γίνει ἰδιοκτησία τοῦ τσιφλικᾶ. Τόν «δωρεάν» κλῆρο, πού ἦταν χτυπητό παράδειγμα τοῦ τσιφλικάδικου, ληστρικοῦ χαρακτήρα τῆς μεταρύθμισης τοῦ 1861, ὁ λαός τόν ὀνόμαζε «τεταρτάκι», «κλῆρο γιά ἕνα ὀρφανό», «γιά μιά γάτα» ἤ «κλῆρο τοῦ Γκαγκάριν» (ἀπό τό ὄνομα τοῦ πρίγκιπα Π. Π. Γκαγκάριν, πού πρότεινε τό σχέδιο τῶν ἀντίστοιχων ἄρθρων στούς τοπικούς κανονισμούς γιά τήν τακτοποίηση τῶν κλήρων τῶν ἀγροτῶν τῶν μεγαλορωσικῶν καί μικρορωσικῶν κυβερνείων).

Πολλοί ντάρστβεννικοι ἀγρότες ζοῦσαν σέ τέτια κυβερνεῖα, ὅπου τά καλλιεργήσιμα μαυρόγαια ἐδάφη ἦταν λίγα, ὅπως ἦταν τά κυβερνεῖα τοῦ Βορόνεζ, τοῦ Χαρκόβου, τῆς Πολτάβας, τοῦ Ταμπόφ, καί ὅπου ὑπῆρχαν ὑψηλές ἀγοραστικές τιμές γιά τή γῆ πού ἅρπαξαν οἱ τσιφλικάδες. «Δωρεάν» κλήρους πῆραν πολλοί ἀγρότες στά νοτιοανατολικά καί νότια κυβερνεῖα τῆς μαυρόγαιης ζώνης: Ὀρεμπούργκ, Οὐφά, Σαράτοφ, Αἰκατερινοσλάβ, Σαμάρας, ὅπου τό μίσθωμα τῆς γῆς ἦταν κατά πολύ χαμηλότερο ἀπό τό νοίκι πού καθόριζε ὁ «Νόμος τῆς 19 τοῦ Φλεβάρη» πρός ὄφελος τοῦ τσιφλικᾶ. Στίς ἀρχές τοῦ 20οῦ αἰώνα μέ τήν αὔξηση τοῦ πληθυσμοῦ καί τό σχετικό μ' αὐτήν ἀναδασμό τῆς γῆς οἱ ντάρστβεννικοι ἔχασαν σχεδόν ἐντελῶς τούς κλήρους τους καί ἀποτέλεσαν τή βασική μάζα τῶν ἀγροτῶν πού εἶχαν τή λιγότερη γῆ.

Ἀπόλυτοι κάτοχοι — πρώην δουλοπάροικοι (τσιφλικάδικοι) ἀγρότες, πού ἐξαγόρασαν ἐμπρόθεσμα τούς γεωργικούς τους κλήρους καί ἀπόκτησαν τό δικαίωμα τῆς ἀτομικῆς ἰδιοκτησίας στή γῆ. Οἱ ἀπόλυτοι κάτοχοι εἶναι ἡ σχετικά ὀλιγάριθμη, ἡ πιό εὔπορη ἡγετική μερίδα τοῦ χωριοῦ.

Οἱ κρατικοί ἀγρότες μέ κοινοτική ἰδιοκτησία δέν εἶχαν δικαίωμα ἀτομικῆς ἰδιοκτησίας γῆς, ἀλλά χρησιμοποιοῦσαν τήν καλλιεργήσιμη γῆ καί τά κτήματα πάνω στή βάση τῆς κοινοτικῆς γαιοκτησίας.

*Κρατικοί ἀγρότες μέ ἰδιοκτησία σέ τσέτβερτ** — ἀπόγονοι τῶν πρώην μικροστρατιωτικῶν (παιδιῶν βογιάρων, κοζάκων, δραγόνων, στρατιωτῶν κ.ο.κ.), πού φρουροῦσαν τά νότια καί νοτιοανατολικά σύνορα τοῦ κράτους τῆς Μόσχας. Γιά τίς ὑπηρεσίες τους αὐτές ἔπαιρναν γεωργικό κλῆρο ἀπό τόν τσάρο τῆς Μόσχας, πού μετριοῦνταν σέ τσέτβερτ (μισή ντεσιατίνα) καί ἐγκατασταίνονταν σέ ξεχωριστό ἀγροτικό νοικοκυριό (ἀπό δῶ καί ἡ δεύτερη ὀνομασία τους: μονονοικοκυρέοι). Δίπλα στή γαιοκτησία σέ τσέτβερτ οἱ μονονοικοκυρέοι ἀπόκτησαν ἐπίσης καί κοινοτική γαιοκτησία.

Οἱ μονονοικοκυρέοι, ὄντας προσωπικά ἐλεύθεροι, ἐπί ἀρκετό καιρό κατεῖχαν ἐνδιάμεση θέση ἀνάμεσα στούς εὐγενεῖς καί στούς ἀγρότες, εἶχαν τό δικαίωμα ν' ἀγοράζουν δουλοπάροικους. Τήν περίοδο τοῦ Πέτρου Α' οἱ μονονοικοκυρέοι μετατράπηκαν σέ κρατικούς ἀγρότες, καί ἡ γῆ τους ἔγινε ἰδιοκτησία τοῦ κράτους. Στήν πραγματικότητα ὅμως οἱ κρατικοί ἀγρότες μέ ἰδιοκτησία σέ τσέτβερτ διαχειρίζονταν τή γῆ τους σά νά ἦταν ἀτομική τους ἰδιοκτησία· ἐδῶ βρισκόταν καί ἡ διαφορά τους ἀπό τούς κρατικούς ἀγρότες μέ κοινοτική γαιοκτησία,

* Παλιό μέτρο γῆς, μήκους 40 καί πλάτους 30 σάζεν· 1 σάζεν = 2,134 μ. *Σημ. μετ.*

πού δέν εἶχαν τό δικαίωμα ν' ἀγοράζουν, νά πουλοῦν ἤ νά μεταβιβάζουν κληρονομικά τή γῆ τους.

Κρατικοί ἀγρότες πού παλιά ἀνῆκαν σέ τσιφλικάδες— κατηγορία κρατικῶν ἀγροτῶν πού τούς ἀγόρασε τό δημόσιο ἀπό ἰδιῶτες κατόχους ἤ πού δωρήθηκαν στό δημόσιο κτλ. Οἱ ἀγρότες αὐτοί, ἀνήκοντας στήν κατηγορία τῶν κρατικῶν ἀγροτῶν, εἶχαν λιγότερα δικαιώματα· ἡ κατηγορία αὐτή τῶν ἀγροτῶν ἀπόκτησε ἴσα δικαιώματα τό 1859, στίς παραμονές τῆς μεταρύθμισης τοῦ 1861, ὅμως ορισμένες διαφορές ἐξακολουθοῦσαν νά ὑπάρχουν.

'Ελεύθεροι ζευγίτες — κατηγορία ἀγροτῶν πού ἀπαλλάχτηκαν ἀπό τή δουλοπαροικιακή ἐξάρτηση σύμφωνα μέ τό νόμο τῆς 20 τοῦ Φλεβάρη τοῦ 1803, ὁ ὁποῖος ἐπέτρεπε στούς τσιφλικάδες ν' ἀφήνουν τούς ἀγρότες ἐλεύθερους καί νά τούς δίνουν γῆ μέ ὅρους καθοριζόμενους ἀπό τούς ἴδιους τούς τσιφλικάδες.—*65.*

59 *Κοινότητα* (ἀγροτική) στή Ρωσία — μορφή κοινῆς ἀγροτικῆς γαιοχρησίας, πού χαρακτηριζόταν ἀπό τό ὅτι ἡ ἀμειψισπορά ἦταν ὑποχρεωτική καί τά δάση καί οἱ βοσκότοποι ἔμεναν ἀμοίραστα. Τά κυριότερα γνωρίσματα τῆς ρωσικῆς ἀγροτικῆς κοινότητας ἦταν ἡ ἀλληλέγγυα εὐθύνη (ὑποχρεωτική συλλογική εὐθύνη τῶν ἀγροτῶν γιά τήν ἔγκαιρη καί πλήρη καταβολή τῶν χρηματικῶν πληρωμῶν καί τήν ἐκπλήρωση κάθε λογῆς ὑποχρεώσεων πρός ὄφελος τοῦ κράτους καί τῶν τσιφλικάδων), ὁ συστηματικός ἀναδασμός τῆς γῆς καί ἡ ἔλλειψη τοῦ δικαιώματος ἐγκατάλειψης τῆς γῆς, ἡ ἀπαγόρευση τῆς ἀγοραπωλησίας τῆς γῆς.

Οἱ τσιφλικάδες καί ἡ τσαρική κυβέρνηση χρησιμοποιοῦσαν τήν κοινότητα γιά νά δυναμώνουν τή δουλοπαροικιακή καταπίεση καί γιά νά εἰσπράττουν ἀπό τό λαό τίς πληρωμές ἐξαγορᾶς καί τούς φόρους. —*65.*

60 Πρόκειται γιά τήν «ἀγροτική μεταρύθμιση» τοῦ 1861, πού κατά τήν ἐφαρμογή της οἱ τσιφλικάδες λήστευαν τούς ἀγρότες, καί τούς ὑποχρέωναν νά δόσουν σημαντικό μέρος τῆς γῆς πού χρησιμοποιοῦσαν. Χάρη στή μεταρύθμιση οἱ τσιφλικάδες ἀφαίρεσαν καί πῆραν γιά τόν ἑαυτό τους πάνω ἀπό τό $^1/_5$ τῆς γῆς τῶν ἀγροτῶν, σέ μερικές μάλιστα περιπτώσεις τά $^2/_5$. Στά χέρια τῶν τσιφλικάδων ἔμειναν τά καλύτερα κομμάτια τῶν ἀγροτικῶν κλήρων (τά «ὀτρέζκι», τά δάση, τά λιβάδια, οἱ ποτίστρες, οἱ βοσκότοποι καί ἄλλα)· χωρίς αὐτά ὅμως οἱ ἀγρότες δέν μποροῦσαν νά διατηρήσουν ἀνεξάρτητο νοικοκυριό. Τά ποσά τῆς ἐξαγορᾶς πού πλήρωναν οἱ ἀγρότες γιά νά γίνουν ἰδιοκτῆτες τῶν κλήρων τους ἀποτελοῦσαν καθαρή καταλήστευσή τους ἀπό τούς τσιφλικάδες καί τήν τσαρική κυβέρνηση. Γιά τήν ἐξόφληση τοῦ χρέους τῶν ἀγροτῶν πρός τήν τσαρική κυβέρνηση καθορίστηκε προθεσμία 49 χρόνια μέ τόκο 6%. Τό ποσό τῶν καθυστερημένων δόσεων γιά τήν ἐξαγορά αὐξανόταν ἀπό χρόνο σέ χρόνο. Μόνο οἱ ἀγρότες πού προηγούμενα ἀνῆκαν στούς τσιφλικάδες πλήρωσαν γιά ἐξαγορά στήν τσαρική κυβέρνηση 1,9 δισεκατομμύρια ρούβλια, ἐνῶ στήν ἀγορά ἡ τιμή τῆς γῆς πού πέρασε στούς ἀγρότες δέν ξεπερνοῦσε τά 544 ἑκατομμύρια ρούβλια. Στήν πραγματικότητα, οἱ ἀγρότες ὑποχρεώθηκαν νά πληρώσουν γιά τή γῆ τους ἑκατοντάδες ἑκατομμύρια ρούβλια, πράγμα πού εἶχε σάν ἀποτέλεσμα τήν καταστροφή τῶν ἀγροτικῶν νοικοκυριῶν.

'Ο Β. Ι. Λένιν ὀνόμασε τήν «ἀγροτική μεταρύθμιση» τοῦ 1861 πρῶτο

μαζικό ἐκβιασμό σέ βάρος τῆς ἀγροτιᾶς πρός ὄφελος τοῦ καπιταλισμοῦ πού γεννιόταν στή γεωργία, «ἐκκαθάριση τοῦ ἐδάφους» πού πραγματοποιήθηκε ἀπό τούς τσιφλικάδες πρός ὄφελος τοῦ καπιταλισμοῦ. Γιά τή μεταρύθμιση τοῦ 1861 βλ. τίς ἐργασίες τοῦ Λένιν: «Πενήντα χρόνια ἀπό τήν κατάργηση τῆς δουλοπαροικίας», «'Απ' ἀφορμή μιά ἐπέτειο», «Ἡ "ἀγροτική μεταρύθμιση" καί ἡ προλεταριακή-ἀγροτική ἐπανάσταση». (Ἅπαντα, 4η ρωσ. ἔκδ., τόμ. 17ος, σελ. 64 - 67, 84 - 92, 93 - 101). —*66*.

61 Γίνεται λόγος γιά τό βιβλίο: «Beiträge zur Kenntniss des Russischen Reiches und der angränzenden Länder Asiens». Auf Kosten der Kaiserl. Akademie der Wissenschaften herausgegeben von K. E. Baer und Gr. Helmersen, St. - Petersburg, 1845 («'Επιτομή γιά τή μελέτη τοῦ ρωσικοῦ κράτους καί τῶν γειτονικῶν του χωρῶν τῆς 'Ασίας». 'Εκδόθηκε μέ μέσα τῆς αὐτοκρατορικῆς 'Ακαδημίας ἐπιστημῶν κάτω ἀπό τή διεύθυνση τοῦ Κ. Ε. Μπέρ καί Γρ. Χέλμερσεν, Πετρούπολη. 1845).—*70*.

62 *Σκόπστσινα* λεγόταν στίς νότιες περιοχές τῆς τσαρικῆς Ρωσίας ἡ μίσθωση τῆς γῆς πού γινόταν σέ εἶδος, κάτω ἀπό ὅρους ὑποδουλωτικούς, καί ὑποχρέωνε τό μισθωτή νά δίνει στόν γαιοκτήμονα «ἀπό τή θημωνιά» μιά ὁρισμένη ποσότητα τῆς σοδειᾶς (τή μισή καί μερικές φορές ἀκόμα πιό πολύ) καί ἐπί πλέον νά διαθέτει στόν γαιοκτήμονα ἕνα μέρος τῆς ἐργασίας μέ τή μορφή συνήθως διάφορων «ξεπληρωμῶν μέ δουλιά».—*77*.

63 *'Ανακαταγραμμένα ἄτομα* — πρόκειται γιά τόν ἀρσενικό πληθυσμό τῆς Ρωσίας στήν ἐποχή τῆς δουλοπαροικίας, πού ἦταν ὑποχρεωμένος νά πληρώνει κεφαλικό φόρο (κυρίως ἀγρότες καί μικροαστοί) καί γιά τό σκοπό αὐτό περνοῦσε ἀπό εἰδικές ἀπογραφές (τίς λεγόμενες «ἀνακαταγραφές»). Τέτιες «ἀνακαταγραφές» ἄρχισαν νά γίνονται στή Ρωσία ἀπό τό 1718· τό 1857 - 1859 εἶχε γίνει ἡ τελευταία, ἡ δέκατη «ἀνακαταγραφή». Μέ βάση τήν ἀπογραφή γινόταν σέ μιά σειρά περιοχές ἀναδασμός τῆς γῆς μέσα στίς ἀγροτικές κοινότητες.—*83*.

64 *«Σέβερνι Βέστνικ»* («'Αγγελιαφόρος τοῦ Βορᾶ») — λογοτεχνικό, ἐπιστημονικό καί πολιτικό περιοδικό φιλελεύθερων κατευθύνσεων· ἔβγαινε στήν Πετρούπολη ἀπό τό 1885 μέχρι τό 1898. Τά πρῶτα χρόνια τῆς ἔκδοσης δημοσιεύονταν στό περιοδικό ἄρθρα τῶν ναρόντνικων Ν. Κ. Μιχαηλόβσκι, Σ. Ν. Γιουζάνοφ, Β. Π. Βοροντσόφ, Σ. Ν. Κριβένκο κ. ἄ. 'Από τό 1891 τό περιοδικό ἔγινε στήν οὐσία ὄργανο τῶν ρώσων συμβολιστῶν καί τῶν λογοτεχνῶν τῆς παρακμῆς καί προπαγάνδιζε τόν ἰδεαλισμό καί τό μυστικισμό.—*83*.

65 Ὁ Β. Ι. Λένιν ἔχει ὑπόψη του τή «Συλλογή στοιχείων γιά τήν ἀξιολόγηση τῆς γαιοκτησίας τῶν ἀγροτῶν στούς νομούς Ζεμλιάνσκ, Ζαντόνσκ, Κοροτογιάκ, Νιζνεντεβίτσκ». Παράρτημα στούς τόμους III, IV, V καί VI τῆς «Συλλογῆς στατιστικῶν στοιχείων γιά τό κυβερνεῖο Βορόνεζ», Βορόνεζ, ἔκδοση τοῦ ζέμστβο τοῦ κυβερνείου Βορόνεζ, 1889.—*100*.

66 Πρόκειται γιά τήν ἐργασία: Drechsler, H. «Die bäuerlichen Zustände

in einigen Theilen der Provinz Hannover» («Ἡ κατάσταση τῶν ἀγροτῶν σέ ὁρισμένα μέρη τῆς ἐπαρχίας τοῦ Ἀννόβερου»). Βλ. «Schriften des "Vereins für Sozialpolitik"». XXIV. 1883. «Bäuerliche Zustände in Deutschland». Berichte veröffentlicht vom Verein für Sozialpolitik. Dritter Band («Σημειώσεις τοῦ "Συνδέσμου κοινωνικῆς πολιτικῆς"». XXIV. 1883. «Ἡ κατάσταση τῶν ἀγροτῶν στή Γερμανία». Ἔκθεση, δημοσιευμένη ἀπό τό «Σύνδεσμο κοινωνικῆς πολιτικῆς». Τόμος τρίτος).—*105.*

67 *«Βέστνικ Ἐβρόπι»* («Ἀγγελιαφόρος τῆς Εὐρώπης») — μηνιαῖο ἱστορικο-πολιτικό καί λογοτεχνικό περιοδικό ἀστικο-φιλελεύθερης κατεύθυνσης· ἔβγαινε στήν Πετρούπολη ἀπό τό 1866 ὥς τό 1918. Στό περιοδικό δημοσιεύονταν ἄρθρα πού στρέφονταν ἐνάντια στούς ἐπαναστάτες μαρξιστές. Διευθυντής-ἐκδότης τοῦ περιοδικοῦ μέχρι τό 1908 ἦταν ὁ Μ. Μ. Στασιουλέβιτς.—*106.*

68 Τά στοιχεῖα αὐτά ὑπάρχουν στό βιβλίο «Συνοπτική συλλογή στατιστικῶν στοιχείων γιά τό κυβερνεῖο Σαμάρας», τόμ. 8ος, μέρος 1, Σαμάρα, ἔκδοση τοῦ ζέμστβο τοῦ κυβερνείου Σαμάρας, 1892.—*111.*

69 Ὁ Β. Ι. Λένιν ἔχει ὑπόψη του τό ἄρθρο τοῦ Μ. Σ. Οὐβάροφ«Ἡ ἐπίδραση τῶν πλανόδιων ἐπαγγελμάτων στήν ὑγειονομική κατάσταση τῆς Ρωσίας», πού δημοσιεύτηκε στό περιοδικό «Δελτίο τῆς Κοινωνικῆς Ὑγιεινῆς, τῆς Ἰατροδικαστικῆς καί τῆς Πρακτικῆς Ἰατρικῆς» τόν Ἰούλη τοῦ 1896.—*113.*

70 Ὁ Β. Ι. Λένιν ἀναφέρει ἀριθμητικά στοιχεῖα ἀπό τό ἄρθρο τοῦ Ν. Φ. Ροῦντνιεφ «Τά ἐπαγγέλματα τῶν ἀγροτῶν στήν Εὐρωπαϊκή Ρωσία», πού δημοσιεύτηκε τό 1894 στά τεύχη 6 καί 11 τῆς «Συλλογῆς τοῦ ζέμστβο τοῦ Σαράτοφ».—*114.*

71 Ὁ Β. Ι. Λένιν ἔχει ὑπόψη του τό βιβλίο τοῦ Ν. Ι. Τεζιακόφ «Οἱ ἐργάτες γῆς καί ἡ ὀργάνωση τῆς ὑγειονομικῆς ἐπίβλεψής τους στό κυβερνεῖο Χερσώνας», Χερσώνα, ἔκδοση τοῦ συμβουλίου τῶν ζέμστβο τοῦ κυβερνείου Χερσώνας, 1896.—*116.*

72 Ὁ Β. Ι Λένιν ἀναφέρει στοιχεῖα ἀπό τό βιβλίο τοῦ Ν. Α. Μπλαγκοβέστσενσκι «Συνοπτική συλλογή στατιστικῶν οἰκονομικῶν στοιχείων ἀπό τίς ἀπογραφές κατά νοικοκυριό πού ἔκαναν τά ζέμστβο». Τ.Ι. Μόσχα, 1893.—*126.*

73 Βλ. Κ. Μάρξ. «Ἡ ἀθλιότητα τῆς φιλοσοφίας» (Κ. Μάρξ καί Φ. Ἔνγκελς. Ἅπαντα, 2η ρωσ. ἔκδ., τόμ. 4ος, σελ. 168 - 178) καί «Θεωρίες τῆς ὑπεραξίας (IV τόμ. τοῦ "Κεφαλαίου")», μέρ. ΙΙ, 1957, σελ. 34.—*131.*

74 Βλ. Κ. Μάρξ. «Θεωρίες τῆς ὑπεραξίας (IV τόμος τοῦ "Κεφαλαίου")», μέρ. ΙΙ, 1957, σελ. 230 - 231.—*134.*

75 Πρόκειται γιά τίς ἐξεγέρσεις στό Σβέαμποργκ (βλ. σέ τοῦτο τόν τόμο, σημείωση 51) καί στήν Κρονστάνδη. Ἡ ἐξέγερση τῶν ναυτῶν καί τῶν στρατιωτῶν στήν Κρονστάνδη ἄρχισε στίς 19 τοῦ Ἰούλη (1 τοῦ Αὐγού-

στου) 1906, μόλις ἔφτασαν ἐκεῖ πληροφορίες γιά τήν ἐξέγερση στό Σβέαμποργκ. Τήν ἄνοιξη καί τό καλοκαίρι τοῦ 1906 μέ τήν καθοδήγηση τῶν μπολσεβίκων γινόταν προετοιμασία γιά ἔνοπλη ἐξέγερση τῶν ἐργατῶν, τῶν στρατιωτῶν καί ναυτῶν στήν Κρονστάνδη. Ὡστόσο ἡ προετοιμασία τῆς ἐξέγερσης περιπλέχτηκε σέ σημαντικό βαθμό ὕστερα ἀπό τή σύλληψη στίς 9 (22) τοῦ Ἰούλη τοῦ μεγαλύτερου μέρους τῆς στρατιωτικῆς καί τῆς ἐργατικῆς ὀργάνωσης τοῦ ΣΔΕΚΡ. Παρόλα αὐτά,τό τμῆμα τῶν καθοδηγητικῶν στελεχῶν πού διασώθηκε ἐξακολούθησε μέ τήν ὑποστήριξη τῆς Ἐπιτροπῆς Πετρούπολης καί τοῦ ἀντιπροσώπου της Ντ. Ζ. Μανουίλσκι, νά προετοιμάζεται γιά τήν ἔνοπλη ἐξέγερση, ἀποκρούοντας ταυτόχρονα τούς ἐσέρους, πού πήγαιναν νά προκαλέσουν μιά πρόωρη ἐκδήλωση. Ὅταν ξέσπασε αὐθόρμητα ἡ ἐξέγερση στό Σβέαμποργκ, ἡ προετοιμασία τῆς ἔνοπλης ἐκδήλωσης τῆς Κρονστάνδης δέν εἶχε τελειώσει· ὡστόσο, ἐξαιτίας τῶν γεγονότων στό Σβέαμποργκ, ἡ ἐξέγερση στήν Κρονστάνδη χρειάστηκε ν' ἀρχίσει πρόωρα. Οἱ μπολσεβίκοι μπῆκαν ἐπικεφαλῆς τῆς ἐξέγερσης, προσπαθώντας νά τῆς δόσουν ὅσο τό δυνατό πιό ὀργανωμένο χαρακτήρα. Μόλις δόθηκε τό συμφωνημένο σύνθημα ξεσηκώθηκαν σχεδόν ταυτόχρονα οἱ ναρκοθέτες, οἱ σκαπανεῖς, οἱ στρατιῶτες τοῦ λόχου ἠλεκτροπυροδοτήσεων καί οἱ ναῦτες τῆς 1ης καί 2ης ναυτικῆς μεραρχίας· σ' αὐτούς προσχώρησε κι' ἕνα τμῆμα ἐνόπλων ἐργατῶν. Ἡ κυβέρνηση ὅμως, πού εἶχε πάρει πληροφορίες ἀπό πράκτορες γιά τήν ἡμέρα πού θά γινόταν ἡ ἐξέγερση, προετοιμάστηκε ἀπό πρίν γιά τή σύγκρουση. Τήν πετυχημένη πορεία τῆς ἐξέγερσης τήν ἐμπόδιζε καί ἡ ἀποδιοργανωτική δράση τῶν ἐσέρων. Τό πρωΐ τῆς 20 τοῦ Ἰούλη (2 τοῦ Αὐγούστου) ἡ ἐξέγερση εἶχε κατασταλεῖ.

Ἡ Ἐπιτροπή Πετρούπολης τοῦ ΣΔΕΚΡ στίς 20 τοῦ Ἰούλη (2 τοῦ Αὐγούστου) πῆρε ἀπόφαση νά κηρύξει γενική πολιτική ἀπεργία γιά νά ὑποστηρίξει τίς ἐξεγέρσεις τῆς Κρονστάνδης καί τοῦ Σβέαμποργκ, ὅμως, μόλις μαθεύτηκε τήν ἄλλη μέρα ὅτι οἱ ἐξεγέρσεις εἶχαν κατασταλεῖ, ἡ ΕΠ ἀκύρωσε τήν ἀπόφαση αὐτή.

Ἡ τσαρική κυβέρνηση ἐξαπέλυσε ἄγριες διώξεις ἐνάντια στούς ἐπαναστάτες. Πιάστηκαν πάνω ἀπό 2.500 ἄτομα πού εἶχαν πάρει μέρος στήν ἐξέγερση τῆς Κρονστάνδης. Μέ ἀπόφαση τοῦ ἔκτακτου στρατοδικείου 36 ἄτομα ἐκτελέστηκαν, 130 στάλθηκαν στά κάτεργα, 316 ρίχτηκαν στίς φυλακές, 935 παραδόθηκαν σέ ἐπανορθωτικές φυλακές. —*142*.

76 *«Ρεβολιουτσιόνναγια Μίσλ»* («Ἐπαναστατική Σκέψη») — ὄργανο μιᾶς ὁμάδας τῶν ἐσέρων· ἔβγαινε στό ἐξωτερικό ἀπό τόν Ἀπρίλη τοῦ 1908 μέχρι τό Δεκέμβρη τοῦ 1909. Βγῆκαν 6 φύλλα. —*142*.

77 *«Ζνάμια Τρουντά»* («Σημαία τῆς Ἐργασίας») — κεντρικό ὄργανο τοῦ Κόμματος τῶν ἐσέρων· ἡ ἐφημερίδα ἔβγαινε ἀπό τόν Ἰούλη τοῦ 1907 μέχρι τόν Ἀπρίλη τοῦ 1914 στό Παρίσι.—*143*.

78 *«Καθεστώς Πλέβε»* — ἀπάνθρωπο ἀστυνομικό καθεστώς πού ἐφαρμόστηκε τό 1902 στή Ρωσία ἀπό τόν ὑπουργό Ἐσωτερικῶν Β. Κ. Πλέβε γιά νά καταπολεμηθεῖ τό ἐπαναστατικό κίνημα. Μέ τίς ἐντολές πού ἔδινε ὁ ἴδιος ὁ Β. Κ. Πλέβε ὁ στρατός καί ἡ ἀστυνομία πυροβολοῦσαν τούς ἀπεργούς καί τούς διαδηλωτές. Ὁ Πλέβε ἐφαρμόζοντας τό σύστη-

μα τῆς ἀστυνομικῆς τρομοκρατίας, προσπάθησε νά διαλύσει τό ἐργατικό κίνημα μέ τίς προβοκάτσιες καί τήν πολιτική διαφθορά τῶν ἀσταθῶν στοιχείων πού ὑπῆρχαν ἀνάμεσα στούς πιό καθυστερημένους ἐργάτες. Τήν περίοδο τοῦ Πλέβε ἀναπτύχθηκε ἰδιαίτερα ὁ ζουμπατοφισμός. Ἀκολουθώντας πολιτική ἐξερεθισμοῦ τοῦ ἑνός ἔθνους ἐνάντια στό ἄλλο, ὁ Πλέβε ἦταν ὁ ἐμπνευστής πολλῶν πογκρόμ στή Νότια Ρωσία.—*148*.

79 Ἡ διάλεξη *«Τό ἀγροτικό πρόγραμμα τῆς σοσιαλδημοκρατίας στή ρωσική ἐπανάσταση»* εἶναι μιά σύντομη περίληψη τοῦ βιβλίου «Τό ἀγροτικό πρόγραμμα τῆς σοσιαλδημοκρατίας στήν πρώτη ρωσική ἐπανάσταση τοῦ 1905 - 1907» (βλ. Ἅπαντα, 5η ἔκδ., τόμ. 16ος, σελ. 205 - 435). Ἡ διάλεξη γράφτηκε ἀπό τό Λένιν γιά νά μάθουν οἱ πολωνοί σοσιαλδημοκράτες τίς διαφωνίες μέσα στό ΣΔΕΚΡ πάνω στό ἀγροτικό ζήτημα, καί δημοσιεύτηκε στό τεῦχ. ἀρ. 6 τοῦ περιοδικοῦ «Przeglad Socjaldemokratyczny» («Σοσιαλδημοκρατική Ἐπιθεώρηση») τόν Αὔγουστο τοῦ 1908.—*152*.

80 *Βανδέα* — περιοχή τοῦ δυτικοῦ τμήματος τῆς Γαλλίας, ὅπου τόν καιρό τῆς Γαλλικῆς ἀστικῆς ἐπανάστασης κατά τά τέλη τοῦ XVIII αἰώνα ξέσπασε ἀντεπαναστατική ἐξέγερση τοῦ καθυστερημένου ἀγροτικοῦ πληθυσμοῦ, πού στρεφόταν κατά τῆς δημοκρατίας. Ἐπικεφαλῆς τῆς ἐξέγερσης ἦταν ὁ καθολικός κλῆρος, οἱ εὐγενεῖς, οἱ ἐξόριστοι βασιλόφρονες· ἡ ἐξέγερση ὑποστηριζόταν ἀπό τήν Ἀγγλία.

Ἡ Βανδέα ἔγινε συνώνυμο τῶν ἀντιδραστικῶν πραξικοπημάτων καί τῶν ἑστιῶν τῆς ἀντεπανάστασης.—*157*.

84 *«Ὀμπραζοβάνιγε»* («Μόρφωση») — μηνιαῖο νόμιμο λογοτεχνικό, ἐπιστημονικο-ἐκλαϊκευτικό καί κοινωνικο-πολιτικό περιοδικό· ἔβγαινε στήν Πετρούπολη ἀπό τό 1892 ὥς τό 1909. Στά 1902 - 1908 στό περιοδικό «Ὀμπραζοβάνιγε» δημοσιεύονταν ἄρθρα σοσιαλδημοκρατῶν. Στό τεῦχ. ἀρ. 2 τοῦ «Ὀμπραζοβάνιγε» τοῦ 1906 δημοσιεύτηκαν τά κεφάλαια V - IX τῆς ἐργασίας τοῦ Β. Ι. Λένιν «Τό ἀγροτικό ζήτημα καί οἱ "κριτικοί τοῦ Μάρξ"» (βλ. Ἅπαντα, 5η ἔκδ., τόμ. 5ος, σελ. 158 - 225).—*157*.

82 Βλ. Κ. Μάρξ. «Τό Κεφάλαιο», ρωσ. ἔκδ., τόμ. III, 1955, σελ. 630 - 631.—*159*.

83 Κ. Μάρξ. «Θεωρίες τῆς ὑπεραξίας (IV τόμ. τοῦ "Κεφαλαίου")», μέρ. II, 1957, σελ. 230 - 231.—*160*.

84 *«Ζαριά»* («Αὐγή») — μαρξιστικό ἐπιστημονικο-πολιτικό περιοδικό. Τό ἔβγαζε νόμιμα στά 1901 - 1902 στή Στουτγάρδη ἡ σύνταξη τῆς «Ἴσκρα». Βγῆκαν συνολικά τέσσερα τεύχη (τρία σώματα) τοῦ «Ζαριά». Τό τεῦχ. ἀρ. 1 βγῆκε τόν Ἀπρίλη τοῦ 1901 (στήν πραγματικότητα κυκλοφόρησε στίς 10 (23) τοῦ Μάρτη), τό τεῦχ. ἀρ. 2 - 3 τό Δεκέμβρη τοῦ 1901 καί τό τεῦχ. ἀρ. 4 τόν Αὔγουστο τοῦ 1902. Τά καθήκοντα τοῦ περιοδικοῦ καθορίστηκαν στό «Σχέδιο δήλωσης τῆς σύνταξης τῆς "Ἴσκρα" καί τοῦ "Ζαριά"», πού εἶχε γραφτεῖ ἀπό τόν Β. Ι. Λένιν στή Ρωσία (βλ. Ἅπαντα, 5η ἔκδ., τόμ. 4ος, σελ. 327 - 338). Τό 1902, ὅταν παρουσιάστηκαν οἱ διαφωνίες καί οἱ διαμάχες μέσα στή σύνταξη τῆς

«Ἴσκρα» καί τοῦ «Ζαριά», ὁ Γκ. Β. Πλεχάνοφ πρότεινε ἕνα σχέδιο χωρισμοῦ τοῦ περιοδικοῦ ἀπό τήν ἐφημερίδα (μέ σκοπό νά κρατήσει γιά τόν ἑαυτό του τή διεύθυνση τοῦ «Ζαριά»), ὅμως ἡ πρόταση αὐτή δέν ἔγινε δεκτή, καί ἡ σύνταξη τῶν ὀργάνων αὐτῶν παρέμεινε πάντοτε κοινή.

Τό περιοδικό «Ζαριά» ἔκανε κριτική στό διεθνή καί στό ρωσικό ἀναθεωρητισμό καί ὑπεράσπιζε τίς θεωρητικές βάσεις τοῦ μαρξισμοῦ. Στό «Ζαριά» εἶχαν δημοσιευτεῖ οἱ ἐργασίες τοῦ Β. Ι. Λένιν: «Εὐκαιριακά σημειώματα», «Οἱ διῶκτες τῶν ζέμστβο καί οἱ Ἀννίβες τοῦ φιλελευθερισμοῦ», «Οἱ κ. κ. "κριτικοί" στό ἀγροτικό ζήτημα» (τά τέσσερα πρῶτα κεφάλαια τῆς ἐργασίας «Τό ἀγροτικό ζήτημα καί οἱ "κριτικοί τοῦ Μάρξ"»), «Ἐσωτερική ἀνασκόπηση», «Τό ἀγροτικό πρόγραμμα τῆς ρωσικῆς σοσιαλδημοκρατίας», καθώς καί τά ἔργα τοῦ Γκ. Β. Πλεχάνοφ: «Ἡ κριτική τῶν κριτικῶν μας . Μέρος 1. Ὁ κ. Π. Στροῦβε στό ρόλο τοῦ κριτικοῦ τῆς μαρξιστικῆς θεωρίας τῆς κοινωνικῆς ἐξέλιξης», «Ὁ Cant ἐνάντια στόν Κάντ, εἴτε ἡ πνευματική διαθήκη τοῦ κ. Μπέρνσταϊν» καί ἄλλα.—*164.*

85 *«Ζίζν»* («Ζωή») — φιλολογικό, ἐπιστημονικό καί πολιτικό περιοδικό· ἔβγαινε στήν Πετρούπολη ἀπό τό 1897 ὥς τό 1901. Στό περιοδικό συνεργάζονταν «νόμιμοι μαρξιστές» (Μ. Ι. Τουγκάν-Μπαρανόβσκι, Π. Μπ. Στροῦβε καί ἄλλοι), προοδευτικοί συγγραφεῖς καί κριτικοί (Α. Μ. Γκόρκι, Α. Π. Τσέχοφ, Β. Β. Βερεσάγεφ, Σ. Γκ. Σκιτάλετς, Ι. Α. Μπούνιν, Ε. Α. Σολοβιόφ). Στίς σελίδες τοῦ «Ζίζν» δημοσιεύτηκε ἡ ἐργασία τοῦ Κ. Μάρξ «Μισθός, τιμή καί κέρδος». Στό περιοδικό δημοσιεύτηκε ἐπίσης τό ἄρθρο τοῦ Β. Ι. Λένιν «Ἀπάντηση στόν κ. Π. Νεζντάνοφ» (Δεκέμβρης τοῦ 1899) (βλ. Ἅπαντα, ἔκδ., τόμ. 4ος, σελ. 159 - 165).

Τό περιοδικό «Ζίζν» κλείστηκε ἀπό τήν κυβέρνηση τόν Ἰούνη τοῦ 1901· ἡ ἔκδοση ἐπαναλήφθηκε στό ἐξωτερικό τόν Ἀπρίλη τοῦ 1902 ἀπό τή σοσιαλδημοκρατική ὁμάδα «Ζίζν» (Β. Ντ. Μπόντς-Μπρουγέβιτς, Β. Α. Ποσσέ, Β. Μ. Βελίτσκινα, Γκ. Α. καί Μ. Α. Κούκλιν καί ἄλλους). Στό ἐξωτερικό βγῆκαν 6 σώματα τοῦ περιοδικοῦ, δώδεκα τεύχη τοῦ «Λιστόκ "Ζίζνι"» καί ὁρισμένες ἐκδόσεις τῆς «Βιβλιοθήκης τῆς "Ζίζν"». Ἡ ὁμάδα «Ζίζν» ἔκανε παρεκκλίσεις ἀπό τίς σοσιαλδημοκρατικές ἀπόψεις καί τή σοσιαλδημοκρατική τακτική πρός τήν κατεύθυνση τοῦ χριστιανικοῦ σοσιαλισμοῦ καί τοῦ ἀναρχισμοῦ. Τό Δεκέμβρη τοῦ 1902 ἡ ὁμάδα διαλύθηκε καί τό ἐκδοτικό της ἔκλεισε. —*164.*

86 Βλ. Κ. Μάρξ. «Τό Κεφάλαιο», ρωσ. ἔκδ., τόμ. III, 1955, σελ. 824 - 826, 822 - 824, 820 - 821.—*166.*

87 Βλ. Κ. Μάρξ. «Τό Κεφάλαιο», ρωσ. ἔκδ., τόμ. III, 1955, σελ. 809 - 815.—*166.*

88 Βλ. Κ. Μάρξ καί Φ. Ἔνγκελς. Ἅπαντα, 2η ρωσ. ἔκδ., τόμ. 4ος, σελ. 168 - 178.—*166.*

89 Κ. Μάρξ «Θεωρίες τῆς ὑπεραξίας (IV τόμ. τοῦ "Κεφαλαίου")», ρωσ. ἔκδ., μέρ. II, 1957, σελ. 34.—*167.*

90 Αὐτή τήν ἔκφραση τή χρησιμοποίησε ὁ Μάρξ στό γράμμα του στίς 12 τοῦ 'Απρίλη 1871 πρός τόν Κούγκελμαν (βλ. Κ. Μάρξ καί Φ. Ἔνγκελς. Διαλεχτά γράμματα, ρωσ. ἔκδ., 1953, σελ. 263).—*174.*

91 *«Πσεγκλόντ»* — «Przeglad Socjaldemokratyczny» («Σοσιαλδημοκρατική 'Επιθεώρηση») — περιοδικό τῶν πολωνῶν σοσιαλδημοκρατῶν (βλ. σημείωση 38).—*174.*

92 *Νεότουρκοι* — ἡ εὐρωπαϊκή ὀνομασία τῶν μελῶν τοῦ τουρκικοῦ ἀστικοτσιφλικάδικου ἐθνικιστικοῦ κόμματος «Ἕνωση-Πρόοδος», πού ἱδρύθηκε τό 1889 στήν Κωνσταντινούπολη. Οἱ νεότουρκοι ἐπιδίωκαν τόν περιορισμό τῆς ἀπόλυτης ἐξουσίας τοῦ σουλτάνου καί τή μετατροπή τῆς φεουδαρχικῆς αὐτοκρατορίας σέ ἀστικό κράτος μέ συνταγματική μοναρχία, τό δυνάμωμα τοῦ ρόλου τῆς τουρκικῆς ἀστικῆς τάξης στήν οἰκονομική καί πολιτική ζωή τῆς χώρας. Ἡ κυβέρνηση τῶν νεότουρκων πού ἦρθε στήν ἐξουσία τόν 'Ιούλη τοῦ 1908, ὕστερα ἀπό τήν ἀστική ἐπανάσταση τῶν κορυφῶν τῆς ἀστικῆς τάξης καί τήν ὑποστήριξη τοῦ στρατοῦ, διατήρησε τή μοναρχία καί ἀκολούθησε ἀντιδραστική πολιτική. Μετά τήν ἧττα τῆς Τουρκίας στόν πρῶτο παγκόσμιο πόλεμο (τό φθινόπωρο τοῦ 1918) τό κόμμα τῶν νεότουρκων αὐτοδιαλύθηκε.—*181.*

93 *«Justice»* («Δικαιοσύνη») — ἑβδομαδιαία ἐφημερίδα, πού ἔβγαινε στό Λονδίνο ἀπό τό Γενάρη τοῦ 1884 ὥς τίς ἀρχές τοῦ 1925· ὄργανο τῆς Σοσιαλδημοκρατικῆς ὁμοσπονδίας καί ἀπό τό 1911 ὄργανο τοῦ Βρεττανικοῦ σοσιαλιστικοῦ κόμματος. 'Από τό Φλεβάρη τοῦ 1925 ὥς τό Δεκέμβρη τοῦ 1933 ἔβγαινε μέ τόν τίτλο «Social-Demokrat»« (Σοσιαλδημοκράτης».—*182.*

94 *«L'Humanité»* («Ἡ ἀνθρωπότητα»)—καθημερινή ἐφημερίδα· ἱδρύθηκε τό 1904 ἀπό τόν Ζ. Ζωρές σάν ὄργανο τοῦ Γαλλικοῦ σοσιαλιστικοῦ κόμματος. Τό 1905 ἡ ἐφημερίδα χαιρέτισε τήν ἐπανάσταση πού εἶχε ἀρχίσει στή Ρωσία, ἐκφράζοντας τήν ἀλληλεγγύη τοῦ γαλλικοῦ λαοῦ «πρός τό ρωσικό ἔθνος πού δημιουργοῦσε τό δικό του 89». Ἡ σύνταξη τῆς ἐφημερίδας ὀργάνωσε ἔρανο ὑπέρ τῆς ρωσικῆς ἐπανάστασης. Στά χρόνια τοῦ πρώτου παγκόσμιου πολέμου (1914 - 1918) ἡ ἐφημερίδα βρισκόταν στά χέρια τῆς ἄκρας δεξιᾶς πτέρυγας τοῦ Γαλλικοῦ σοσιαλιστικοῦ κόμματος καί ὑποστήριζε σωβινιστικές θέσεις.

Τό 1918 ἐπικεφαλῆς τῆς ἐφημερίδας, πολιτικός διευθυντής της ἔγινε ὁ ἐπιφανής παράγοντας τοῦ γαλλικοῦ καί τοῦ διεθνοῦς ἐργατικοῦ κινήματος Μαρσέλ Κασέν. Στήν περίοδο 1918 - 1920 ἡ ἐφημερίδα τάχθηκε ἐνάντια στήν ἰμπεριαλιστική πολιτική τῆς γαλλικῆς κυβέρνησης, πού ἔστειλε τίς ἔνοπλες δυνάμεις της νά πολεμήσουν τή Σοβιετική δημοκρατία. 'Από τό Δεκέμβρη τοῦ 1920, μετά τή διάσπαση τοῦ Γαλλικοῦ σοσιαλιστικοῦ κόμματος καί τή δημιουργία τοῦ Κομμουνιστικοῦ κόμματος τῆς Γαλλίας, ἡ ἐφημερίδα ἔγινε τό κεντρικό του ὄργανο. Στίς ἀρχές τοῦ δεύτερου παγκόσμιου πολέμου, τόν Αὔγουστο τοῦ 1939, ἡ ἐφημερίδα κλείστηκε ἀπό τή γαλλική κυβέρνηση καί πέρασε στήν παρανομία. Στήν περίοδο τῆς κατοχῆς τῆς Γαλλίας ἀπό τά χιτλερικά στρατεύματα (1940 - 1944) ἡ ἐφημερίδα ἔβγαινε παράνομα καί ἔπαιξε τεράστιο ρόλο στόν ἀγώνα γιά τήν ἀπελευθέρωση τῆς Γαλλίας ἀπό τούς φασίστες κατακτητές.

Στή μεταπολεμική περίοδο ή ἐφημερίδα παλεύει ἀκούραστα γιά τήν ἑδραίωση τῆς ἐθνικῆς ἀνεξαρτησίας τῆς χώρας, γιά τήν ἑνότητα δράσης τῆς ἐργατικῆς τάξης, γιά τή στερέωση τῆς εἰρήνης καί τῆς φιλίας μεταξύ τῶν λαῶν, γιά τή δημοκρατία καί τήν κοινωνική πρόοδο. —*184*.

95 Τό σημείωμα αὐτό δημοσιεύτηκε στήν ἐφημερίδα «Προλετάρι» σάν ἐπίλογος στό δοκίμιο «Πῶς ὁ Πιότρ Μάσλοφ διορθώνει τίς πρόχειρες σημειώσεις τοῦ Κάρλ Μάρξ» (βλ. «Τό ἀγροτικό πρόγραμμα τῆς σοσιαλδημοκρατίας στήν πρώτη ρωσική ἐπανάσταση 1905 - 1907». Ἅπαντα, 5η ἔκδ., τόμ. 16ος, σελ. 295 - 303).—*188*.

96 *Τό Διεθνές σοσιαλιστικό συνέδριο τῆς Στουτγάρδης* (VII συνέδριο τῆς II Διεθνοῦς) ἔγινε ἀπό τίς 18 ὥς τίς 24 τοῦ Αὐγούστου 1907.

Στό συνέδριο πῆραν μέρος 886 ἀντιπρόσωποι, ἐκπρόσωποι τῶν σοσιαλιστικῶν κομμάτων καί τῶν συνδικάτων. Ὁ ἀριθμός τῶν ἀντιπροσώπων ἀπό τίς διάφορες χῶρες ἦταν ὁ παρακάτω: ἀπό τήν Ἀγγλία 123, τήν Αὐστρία 75, τήν Οὐγγαρία 25, τή Βοημία 41, τήν Ἰταλία 13, τήν Πολωνία 23, τή Γαλλία 78, τίς ΕΠΑ 20 κ.ο.κ. Ἐξαιρετικά μεγάλη ἦταν ἡ γερμανική ἀντιπροσωπεία (289 ἄτομα). Ἡ πλειοψηφία της ἀποτελοῦνταν ἀπό συνδικαλιστικούς ὑπαλλήλους, πράγμα πού ἐκφραζόταν ἔντονα στή θέση τοῦ Σοσιαλδημοκρατικοῦ κόμματος τῆς Γερμανίας κατά τή συζήτηση καί τήν ψήφιση τῶν ἀποφάσεων τοῦ συνεδρίου.

Ἡ ἀντιπροσωπεία τῆς Ρωσίας ἀποτελοῦνταν ἀπό 37 σοσιαλδημοκράτες, 21 ἐσέρους καί 7 ἐκπροσώπους τῶν συνδικάτων τῆς Ρωσίας. Ἀπό τούς 20 θετικούς ψήφους πού παραχωρήθηκαν στήν ἀντιπροσωπεία τῆς Ρωσίας, 10 ψήφους πῆραν οἱ σοσιαλδημοκράτες (4 $^1/_2$ οἱ μπολσεβίκοι, 2 $^1/_2$ οἱ μενσεβίκοι κα ἀπό 1 ψῆφο οἱ μπουντιστές καί οἱ σοσιαλδημοκράτες τῆς Λεττονίας καί τῆς Ἀρμενίας), 7 ψήφους πῆραν οἱ ἐσέροι, 3 ψήφους οἱ ἐκπρόσωποι τῶν συνδικάτων. Στήν ἀντιπροσωπεία τῶν μπολσεβίκων συμπεριλήφθηκαν οἱ Β. Ι. Λένιν, Α. Α. Μπογκντάνοφ, Ι. Π. Γκόλντενμπεργκ (Μεσκόβσκι), Μπ. Α. Κνουνιάντς, Μ. Μ. Λιτβίνοφ, Α. Β. Λουνατσάρσκι, Ν. Α. Σεμάσκο, Μ. Τσχακάγια καί ἄλλοι.

Τό συνέδριο συζήτησε τά ζητήματα: 1) Ὁ μιλιταρισμός καί οἱ διεθνεῖς συγκρούσεις· 2) Οἱ ἀμοιβαῖες σχέσεις ἀνάμεσα στά πολιτικά κόμματα καί στά συνδικάτα· 3) Τό ἀποικιακό ζήτημα· 4) Ἡ μετανάστευση καί ὁ ἐκπατρισμός τῶν ἐργατῶν καί 5) Τά ἐκλογικά δικαιώματα τῶν γυναικῶν.

Ὁ Β. Ι. Λένιν ἔκανε ἀρκετές συσκέψεις τῶν μπολσεβίκων ἀντιπροσώπων τοῦ συνεδρίου, ὅπου καθορίστηκε ἡ γραμμή πού θά ἀκολουθήσουν οἱ μπολσεβίκοι στό σοσιαλδημοκρατικό τμῆμα, στή ρωσική ἀντιπροσωπεία καί στό συνέδριο· πῆρε μέρος στίς συνεδριάσεις τοῦ σοσιαλδημοκρατικοῦ τμήματος, ὅπου καταπολέμησε τήν ὀπορτουνιστική γραμμή τῶν μενσεβίκων, καί στίς συνεδριάσεις τῆς ρωσικῆς ἀντιπροσωπείας, ὅπου ὑπεράσπισε τίς θέσεις τοῦ ΣΔΕΚΡ ἐνάντια στούς ἐσέρους.

Κατά τή διάρκεια τοῦ συνεδρίου ὁ Β. Ι. Λένιν ἔκανε τεράστια δουλιά γιά τή συσπείρωση τῶν ἀριστερῶν δυνάμεων στή διεθνή σοσιαλδημοκρατία, καταπολεμώντας ἀποφασιστικά τούς ὀπορτουνιστές καί τούς

ἀναθεωρητές. Οἱ συσκέψεις πού ὀργάνωσε ὁ Β. Ι. Λένιν μέ τούς ἐκπροσώπους τῶν ἀριστερῶν (Κ. Τσέτκιν, Ρ. Λούξεμπουργκ, Λ. Τίσκο, Γκ. Λέντεμπουρ καί ἄλλοι) ἦταν τό πρῶτο βῆμα γιά τή συσπείρωση τῶν ἐπαναστατῶν μαρξιστῶν στό διεθνές σοσιαλιστικό κίνημα τήν ἐποχή τοῦ ἰμπεριαλισμοῦ.

Ἡ βασική ἐργασία τοῦ συνεδρίου συγκεντρώθηκε στίς ἐπιτροπές, ὅπου συντάσσονταν τά σχέδια τῶν ἀποφάσεων γιά τίς γενικές συνεδριάσεις. Ὁ Β. Ι. Λένιν πῆρε μέρος στίς ἐργασίες τῆς ἐπιτροπῆς γιά τό ζήτημα «Ὁ μιλιταρισμός καί οἱ διεθνεῖς συγκρούσεις». Κατά τή συζήτηση τοῦ σχεδίου ἀπόφασης πού πρότεινε ὁ Α. Μπέμπελ, ὁ Β. Ι. Λένιν μέ τίς διορθώσεις του, πού τίς ὑποστήριξαν καί οἱ ἐκπρόσωποι τῆς πολωνικῆς σοσιαλδημοκρατίας, πέτυχε νά τό ἀλλάξει ριζικά στό πνεῦμα τοῦ ἐπαναστατικοῦ μαρξισμοῦ. Ἡ σπουδαιότερη διόρθωση πού ἄλλαξε θεμελιακά τό σχέδιο ἀπόφασης, εἶναι ἡ παρακάτω: «Σέ περίπτωση πού παρόλα αὐτά ὁ πόλεμος θά ξεσπάσει, αὐτοί (ἡ ἐργατική τάξη τῶν διαφόρων χωρῶν καί οἱ ἀντιπρόσωποί της στά κοινοβούλια. *Ἡ Σύντ.*) πρέπει... νά ἐπιδιώξουν μέ ὅλα τά μέσα νά ἐκμεταλλευτοῦν τήν οἰκονομική καί πολιτική κρίση πού προκάλεσε ὁ πόλεμος γιά ν' ἀφυπνίσουν τίς λαϊκές μάζες καί νά ἐπιταχύνουν τήν πτώση τῆς καπιταλιστικῆς ταξικῆς κυριαρχίας» («Προλετάρι», ἀρ. φύλ. 17 τῆς 20 τοῦ Ὀχτώβρη 1907, σελ. 6). Ἡ θέση αὐτή ἀναγνωρίστηκε σάν σωστή ἀπό τό συνέδριο τῆς Κοπεγχάγης τό 1910 καί μπῆκε ὕστερα στήν ἀπόφαση τοῦ συνεδρίου τῆς Βασιλείας τό 1912.

«Θυμᾶμαι καλά,—ἔγραφε ἀργότερα ὁ Β. Ι. Λένιν,—ὅτι πρίν ἀπό τήν τελική διατύπωση αὐτῆς τῆς διόρθωσης μεσολάβησαν ἐκτενεῖς ἄμεσες συνομιλίες μας μέ τόν Μπέμπελ. Ἡ πρώτη διατύπωση μιλοῦσε πολύ πιό ἀνοιχτά γιά τήν ἐπαναστατική ζύμωση καί τήν ἐπαναστατική δράση. Τή δείξαμε στόν Μπέμπελ· αὐτός ἀπάντησε: δέν τήν δέχομαι, γιατί διαφορετικά ἡ εἰσαγγελική ἀρχή θά διαλύσει τίς κομματικές μας ὀργανώσεις, κι' ἐμεῖς δέν σκοπεύουμε νά φτάσουμε ὥς ἐκεῖ, μιά πού δέν ὑπάρχει ἀκόμη τίποτε τό σοβαρό. Ἀφοῦ συμβουλευτήκαμε τούς εἰδικούς στά ζητήματα αὐτά νομικούς καί ἐπιφέραμε ἐπανειλημμένες ἀλλαγές στό κείμενο, ἔτσι πού νά ἐκφράζει νόμιμα τό ἴδιο νόημα, βρήκαμε τήν τελική διατύπωση, πού ὁ Μπέμπελ συμφώνησε καί τή δέχτηκε» (Ἅπαντα, 4η ρωσ. ἔκδ., τόμ. 36ος, σελ. 435).

Ἡ ψήφιση τῆς ἀπόφασης «Ὁ μιλιταρισμός καί οἱ διεθνεῖς συγκρούσεις» ἦταν μιά τεράστια νίκη τῆς ἐπαναστατικῆς πτέουγας ἐνάντια στήν ὀπορτουνιστική μέσα στό διεθνές ἐργατικό κίνημα.

Ὀξύτατη πάλη ἔγινε στό συνέδριο καί πάνω στό ἀποικιακό ζήτημα. Ἡ ὀπορτουνιστική πλειοψηφία τῆς ἐπιτροπῆς μ' ἐπικεφαλῆς τόν ὁλλανδό «σοσιαλιστή» Βάν Κόλ, παρά τίς διαμαρτυρίες τῆς μειοψηφίας, πρότεινε ἕνα σχέδιο ἀπόφασης στό ὁποῖο ἀναφερόταν ὅτι τό συνέδριο δέν πρέπει νά καταδικάζει κατ' ἀρχήν κάθε ἀποικιακή πολιτική, πού στήν περίοδο τοῦ σοσιαλισμοῦ μπορεῖ νά παίξει ἐκπολιτιστικό ρόλο. Στό συνέδριο μίλησε ὁ Βάν Κόλ πού χαρακτήρισε τήν ἀποικιακή πολιτική τῆς Ὁλλανδίας σάν ὑποδειγματική κι' ἔκανε τή δήλωση ὅτι καί στό μέλλον οἱ σοσιαλιστές πρέπει νά πηγαίνουν στούς «πρωτόγονους λαούς» ὄχι μόνο μέ μηχανές καί ἄλλες κατακτήσεις τοῦ πολιτισμοῦ, μά καί μέ τό ὅπλο στό χέρι. Ἡ πλειοψηφία τῆς γερμανικῆς ἀντιπροσωπείας ὑποστήριξε τό ὀπορτουνιστικό σχέδιο ἀπόφασης. Μόνο χάρη στίς προσπάθειες τῶν ρώσων, τῶν πολωνῶν, ἑνός ἀσήμαντου τμήματος

γερμανῶν, γάλλων καί ἄγγλων σοσιαλιστῶν, καθώς καί ὅλων τῶν σοσιαλιστῶν τῶν μικρῶν χωρῶν πού δέν εἶχαν ἀποικίες, κατορθώθηκε ν' ἀποριφθεῖ ἡ ἀπόφαση τῆς ἐπιτροπῆς καί νά γίνουν δεκτές τέτιες τροποποιήσεις της, πού ἄλλαζαν οὐσιαστικά τό περιεχόμενό της. Ἡ ἀπόφαση γιά τό ἀποικιακό ζήτημα πού ψήφισε τό συνέδριο καταδίκαζε ἀνοιχτά καί ἀνεπιφύλακτα κάθε ἀποικιακή πολιτική.

Στήν ἐπιτροπή πού ἐπεξεργαζόταν τήν ἀπόφαση γιά τή μετανάστευση καί τόν ἐκπατρισμό τῶν ἐργατῶν, τό ὀπορτουνιστικό της τμῆμα πού ἀντανακλοῦσε τά στενά συμφέροντα τῶν τμημάτων τῆς ἐργατικῆς ἀριστοκρατίας τῶν ΕΠΑ καί τῆς Αὐστραλίας, ἔβαλε ζήτημα ν' ἀπαγορευθεῖ ἡ μετανάστευση τῶν κινέζων καί γιαπωνέζων προλεταρίων στίς χῶρες αὐτές, γιατί δέν ἦταν τάχα ἱκανοί γιά ὀργάνωση. Οἱ ὑπερασπιστές τοῦ αἰτήματος αὐτοῦ δέν μίλησαν ἀνοιχτά στή γενική συνεδρίαση. Τό συνέδριο ψήφισε καί στό ζήτημα αὐτό ἀπόφαση πού ἀνταποκρινόταν στίς ἀπαιτήσεις τῆς ἐπαναστατικῆς σοσιαλδημοκρατίας, στίς ἀπαιτήσεις τῆς διαπαιδαγώγησης τῶν ἐργατῶν ὅλων τῶν χωρῶν στό διεθνιστικό πνεῦμα.

Ὁ Λένιν ἔδινε μεγάλη σημασία στήν υἱοθέτηση ἀπό τό συνέδριο τῆς ἀπόφασης γιά τό ζήτημα τῶν ἀμοιβαίων σχέσεων τῶν συνδικάτων καί τοῦ πολιτικοῦ κόμματος τῆς ἐργατικῆς τάξης. Ὁ Α. Β. Λουνατσάρσκι ὑποστήριξε στήν ἐπιτροπή τοῦ συνεδρίου τή λενινιστική γραμμή τῆς κομματικότητας τῶν συνδικάτων. Παρά τίς ἀντιρήσεις τῆς δεξιᾶς πτέρυγας, τό συνέδριο ψήφισε πάνω στό δοσμένο ζήτημα τήν ἀπόφαση πού ἑδραίωνε τήν ἀρχή τῆς κομματικότητας τῶν συνδικάτων.

Ὁ Λένιν, κάνοντας γενική ἐκτίμηση τῶν ἀποφάσεων τοῦ συνεδρίου, ἔγραφε: «Γενικά καί ὁλοκληρωμένα, τό συνέδριο τῆς Στουτγάρδης ἔφερε σέ φανερή ἀντιπαράσταση, πάνω σέ μιά ὁλόκληρη σειρά μεγάλα ζητήματα, τήν ὀπορτουνιστική καί τήν ἐπαναστατική πτέρυγα τῆς διεθνοῦς σοσιαλδημοκρατίας καί ἔδοσε λύση στά ζητήματα αὐτά στό πνεῦμα τοῦ ἐπαναστατικοῦ μαρξισμοῦ» (Ἅπαντα, 5η ἔκδ., τόμ. 16ος, σελ. 79). Ὁ Λένιν, τονίζοντας τή σπουδαιότητα τῶν ἀποφάσεων πού ψηφίστηκαν στή Στουτγάρδη, ἔβαλε στούς μπολσεβίκους τό καθῆκον νά τίς προπαγανδίζουν πλατιά, καί παράλληλα νά φωτίζουν ὑποχρεωτικά τήν πάλη ἀνάμεσα στό ἐπαναστατικό καί στό ὀπορτουνιστικό ρεῦμα στό συνέδριο.

Ὁ μπολσεβίκικος τύπος, τόσο ὁ περιοδικός («Προλετάρι», «Βπεριόντ», οἱ ἐφημερίδες τῶν τοπικῶν μπολσεβίκικων ἐπιτροπῶν), ὅσο καί ὁ μή περιοδικός(οἱ μπολσεβίκικες συλλογές «Ζάρνιτσι», «Γκόλος Ζίζνι» καί ἄλλες), ἔδοσε μεγάλη προσοχή στήν ἀνάλυση τῶν ἀποφάσεων τῆς Στουτγάρδης, ἰδιαίτερα γιά τό ζήτημα τοῦ μιλιταρισμοῦ καί τῶν ἀμοιβαίων σχέσεων, ἀνάμεσα στά προλεταριακά κόμματα καί τά συνδικάτα, πού εἶχαν σπουδαία σημασία γιά τό ἐργατικό κίνημα τῆς Ρωσίας.—*191*.

97 Τό ζήτημα τοῦ μιλιταρισμοῦ συζητήθηκε σ' ὅλα τά διεθνῆ συνέδρια πού ἀναφέρει ὁ Λένιν.

Τό συνέδριο τοῦ Παρισιοῦ ψήφισε ἀπόφαση γιά τήν ἀντικατάσταση τῶν τακτικῶν στρατῶν μέ τό γενικό ἐξοπλισμό τοῦ λαοῦ. Ἡ ἀπόφαση πρόβαλε σάν αἴτημα τή στερέωση τῆς εἰρήνης ἀνάμεσα στούς λαούς καί ὑποχρέωνε τούς σοσιαλιστές νά ψηφίζουν ἐνάντια στίς πολεμικές πιστώσεις. Τήν πάλη γιά τήν εἰρήνη τή συνέδεε μέ τήν πάλη γιά τό σοσιαλισμό.

Στό συνέδριο τῶν Βρυξελλῶν εἰσηγητές στό ζήτημα τῆς στάσης τῆς ἐργατικῆς τάξης ἀπέναντι στό μιλιταρισμό ἦταν ὁ Β. Λῆμπκνεχτ καί ὁ Ε. Βαγιάν. Πάνω στήν εἰσήγηση τοῦ Λῆμπκνεχτ ψηφίστηκε ἀπόφαση πού καλοῦσε τούς ἐργαζόμενους νά διαμαρτυρηθοῦν ἐνάντια σέ κάθε προσπάθεια προετοιμασίας τοῦ πολέμου καί ὑπογράμμιζε ὅτι μόνο ἡ ἐγκαθίδρυση τῆς σοσιαλιστικῆς κοινωνίας, στήν ὁποία θά μπεῖ τέρμα στήν ἐκμετάλλευση ἀνθρώπου ἀπό ἄνθρωπο, θά φέρει στούς λαούς τήν εἰρήνη καί τό τέλος τοῦ μιλιταρισμοῦ. Μά οὔτε ἡ εἰσήγηση, οὔτε ἡ ἀπόφαση πού πρότεινε ὁ Λῆμπκνεχτ περιεῖχαν κανένα συγκεκριμένο μέτρο πάλης ἐνάντια στό μιλιταρισμό καί στόν πόλεμο.

Στό συνέδριο τῆς Ζυρίχης, ὕστερα ἀπό τή συζήτηση τοῦ ζητήματος τοῦ πολέμου μέ βάση τήν εἰσήγηση τοῦ Γκ. Β. Πλεχάνοφ, ψηφίστηκε ἀπόφαση πού στήν οὐσία ἦταν ἐπανάληψη τῶν γενικῶν θέσεων τῆς ἀπόφασης τῶν Βρυξελλῶν. Τό πιό σπουδαῖο καί πολιτικά πιό σωστό σημεῖο τῆς ἀπόφασης πού ψηφίστηκε ἦταν τό σημεῖο πού ὑποχρέωνε τά σοσιαλιστικά κόμματα νά ψηφίζουν ἐνάντια στίς πολεμικές πιστώσεις.

Τό ζήτημα γιά τό μιλιταρισμό καί τήν ἀντιμιλιταριστική τακτική ἐξετάστηκε πιό λεπτομερειακά στό συνέδριο τῆς Στουτγάρδης.—*191.*

98 *«Le Peuple»* («Ὁ Λαός»)—καθημερινή ἐφημερίδα, κεντρικό ὄργανο τοῦ βελγικοῦ Ἐργατικοῦ (ρεφορμιστικοῦ) κόμματος· ἱδρύθηκε τό 1884, ἐκδίδεται στίς Βρυξέλλες.—*197.*

99 *Ἡ Ὁλομέλεια τῆς ΚΕ τοῦ ΣΔΕΚΡ ἔγινε στίς 11-13 (24-26) τοῦ Αὐγούστου 1908* στή Γενεύη. Στήν ὁλομέλεια πῆραν μέρος 12 ἄτομα· ἀπ' αὐτά 5 ἦταν μπολσεβίκοι (Β. Ι. Λένιν, Ι. Φ. Ντουμπρόβινσκι, Β. Κ. Ταρατούτα κ. ἄ.), 3 μενσεβίκοι, 1 λεττονός σοσιαλδημοκράτης, 1 πολωνός σοσιαλδημοκράτης καί 2 μπουντιστές. Στήν ἡμερήσια διάταξη τῆς ὁλομέλειας ὑπῆρχαν τά ἑξῆς ζητήματα: 1) Ἔκθεση γιά τή σύγκληση τῆς ὁλομέλειας· 2) Ἡ Πανρωσική συνδιάσκεψη· 3) Τό Κεντρικό γραφεῖο ἐξωτερικοῦ καί οἱ ὁμάδες βοήθειας· 4) Ὀργάνωση τῆς Κεντρικῆς Ἐπιτροπῆς· 5) Οἰκονομικά ζητήματα· 6) Ἀπολογισμός τῆς ΚΕ στό συνέδριο τῆς Στουτγάρδης· 7) Τρέχοντα ζητήματα.

Πρίν ἀπό τή σύγκληση τῆς ὁλομέλειας μεσολάβησε σκληρή πάλη μέ τούς μενσεβίκους-λικβινταριστές. Οἱ μπολσεβίκοι ἀπό τήν ἀρχή τοῦ 1908 προετοιμάζονταν γιά τήν τακτική Πανρωσική κομματική συνδιάσκεψη. Στίς 27 τοῦ Φλεβάρη 1908 τό κλιμάκιο τῆς ΚΕ πού βρισκόταν στή Ρωσία, ψήφισε ἔκκληση «Πρός ὅλες τίς κομματικές ὀργανώσεις», στήν ὁποία ἀνακοινωνόταν ὅτι ἀποφασίστηκε νά συγκληθεῖ πανρωσική συνδιάσκεψη τό δεύτερο δεκαπενθήμερο τοῦ Ἀπρίλη 1908. Ἡ ἀποδιοργανωτική ὅμως δράση τῶν μενσεβίκων-λικβινταριστῶν ἐμπόδισε νά γίνει ἡ συνδιάσκεψη στήν καθορισμένη προθεσμία. Οἱ λικβινταριστές, ἐπωφελούμενοι ἀπό τό γεγονός τῆς σύλληψης ὅλων σχεδόν τῶν μελῶν τῆς ΚΕ πού δούλευαν στή Ρωσία, προσπάθησαν νά πετύχουν τήν ψήφιση μιᾶς σειρᾶς μέτρων μέ σκοπό νά διαλύσουν τήν Κεντρική Ἐπιτροπή σάν καθοδηγητικό ὄργανο τοῦ κόμματος καί νά τήν ἀντικαταστήσουν μέ μιά «πληροφοριακή ἐπιτροπή» μέ συμβουλευτική δικαιοδοσία. «Οἱ μενσεβίκοι - μέλη τῆς ΚΕ προσπάθησαν ἀνοιχτά νά *τορπιλλίσουν τήν ΚΕ τοῦ κόμματος*, νά σταματήσουν τή λειτουργία αὐτοῦ τοῦ ὀργάνου», — ἔγραφε ὁ Λένιν (Ἅπαντα, 4η ρωσ. ἔκδ., τόμ. 15ος, σελ. 419).

Στήν ὁλομέλεια οἱ μπολσεβίκοι ἀντιμετώπισαν ἀποφασιστικά τίς προσπάθειες τῶν μενσεβίκων νά διαλύσουν τήν Κεντρική Ἐπιτροπή τοῦ κόμματος καί νά ματαιώσουν τή σύγκληση τῆς κομματικῆς συνδιάσκεψης. Στά βασικά ζητήματα τῆς ἡμερήσιας διάταξης ἡ ὁλομέλεια ψήφισε τίς ἀποφάσεις πού πρότειναν οἱ μπολσεβίκοι. Μέ πρόταση τοῦ Λένιν ψηφίστηκε ἡ ἀπόφαση ν' ἀρχίσει ἀμέσως ἡ δουλιά γιά τή σύγκληση τῆς συνδιάσκεψης. Καθορίστηκε ἡ ἡμερήσια διάταξη τῆς ἐπικείμενης συνδιάσκεψης. Ἡ ὁλομέλεια ψήφισε τά μπολσεβίκικα σχέδια ἀποφάσεων γιά τό ζήτημα τῆς ὀργάνωσης τῆς Κεντρικῆς Ἐπιτροπῆς καί τῆς ὀργάνωσης τοῦ Κεντρικοῦ γραφείου ἐξωτερικοῦ. Βάση τῆς τελευταίας ἀπόφασης στάθηκε τό λενινιστικό «Σχέδιο ἀπόφασης γιά τήν ὀργάνωση τοῦ Κεντρικοῦ γραφείου ἐξωτερικοῦ» (βλ. σέ τοῦτο τόν τόμο, σελ. 205). Στή σύνταξη τοῦ ΚΟ ἀπό μέρους τῶν μπολσεβίκων ἐκλέχτηκε ὁ Β. Ι. Λένιν.

Ἡ ἔκθεση γιά τή σύγκληση τῆς ὁλομέλειας συζητήθηκε μαζί μέ τό ζήτημα τῆς ὀργάνωσης τῆς Κεντρικῆς Ἐπιτροπῆς, γιατί κατά τή συζήτηση ἔγινε γνωστό ὅτι οἱ μενσεβίκοι διατηροῦσαν ἀλληλογραφία μέ τήν Μπούντ, ὅπου, μέ τό πρόσχημα τῆς «ἀναδιοργάνωσης» τῆς ΚΕ, προτεινόταν οὐσιαστικά νά διαλυθεῖ ἡ Κεντρική Ἐπιτροπή σάν καθοδηγητικό ὄργανο τοῦ κόμματος. Στήν ἴδια τήν ὁλομέλεια οἱ μενσεβίκοι καί οἱ μπουντιστές ἐπιδίωξαν μέ κάθε τρόπο ν' ἀποκρύψουν αὐτά τά γεγονότα. Σχετικά μ' αὐτό, ὁ Β. Ι. Λένιν ὑπόβαλε εἰδική «Δήλωση ἀπ' ἀφορμή τή σύγκληση τῆς ὁλομέλειας τῆς ΚΕ» καί «Σχέδιο ἀπόφασης γιά τό ἐπεισόδιο σχετικά μέ τή σύγκληση τῆς ὁλομέλειας τῆς ΚΕ», πού ψηφίστηκε ἀπό τήν ὁλομέλεια (βλ. σέ τοῦτο τόν τόμο, σελ. 203 καί 204).

Μετά τήν ὁλομέλεια τῆς ΚΕ τοῦ ΣΔΕΚΡ πού ἔγινε τόν Αὔγουστο οἱ μπολσεβίκοι μ' ἐπικεφαλῆς τόν Λένιν ἄρχισαν ἐντατική δουλιά γιά τήν προετοιμασία τῆς Πανρωσικῆς κομματικῆς συνδιάσκεψης.— *201*.

100 Τό ἄρθρο *«Εἰρηνική ἐκδήλωση τῶν ἄγγλων καί γερμανῶν ἐργατῶν»* ὁ Β. Ι. Λένιν τό ἔγραψε ἀπ' ἀφορμή τήν ἐργατική συνέλευση πού ἔγινε στό Βερολίνο στίς 7 (20) τοῦ Σεπτέμβρη 1908 σ' ἔνδειξη διαμαρτυρίας γιά τόν αὐξανόμενο κίνδυνο τοῦ πολέμου. Τό ἄρθρο προοριζόταν γιά τό φύλ. ἀρ. 36 τῆς ἐφημερίδας «Προλετάρι», ὅμως δέν δημοσιεύτηκε. —*206*.

101 Τό «Μήνυμα τῶν ἐργατῶν τῆς Βρετανίας πρός τούς ἐργάτες τῆς Γερμανίας» δημοσιεύτηκε στήν ἐφημερίδα «Vorwärts», στό φύλ. ἀρ. 222 τῆς 22 τοῦ Σεπτέμβρη 1908 μέ τόν τίτλο «Die Arbeiter Britanniens an die Arbeiter Deutschlands».

«Vorwärts»(«Ἐμπρός») — καθημερινή ἐφημερίδα, κεντρικό ὄργανο τοῦ Γερμανικοῦ Σοσιαλδημοκρατικοῦ κόμματος· ἔβγαινε στό Βερολίνο ἀπό τό 1891, μέ ἀπόφαση τοῦ συνεδρίου τῆς Χάλλης τοῦ κόμματος καί μέ τόν τίτλο Vorwärts, Berliner Volksblatt, σάν συνέχεια τῆς ἐφημερίδας «Berliner Volksblatt» («Λαϊκή Ἐφημερίδα τοῦ Βερολίνου») πού ἔβγαινε ἀπό τό 1884. Ἀπό τίς στῆλες τῆς ἐφημερίδας ὁ Φ. Ἔνγκελς ἔκανε πάλη ἐνάντια σέ κάθε ἐκδήλωση τοῦ ὀπορτουνισμοῦ. Μετά τό 1895, ὕστερα ἀπό τό θάνατο τοῦ Ἔνγκελς, ἡ σύνταξη τῆς «Vorwärts» ἔπεσε στά χέρια τῆς δεξιᾶς πτέρυγας τοῦ κόμματος καί δημοσίευε συ-

στηματικά ἄρθρα τῶν ὁπορτουνιστῶν. Ἡ «Vorwärts», δίνοντας μεροληπτική εἰκόνα στό ζήτημα τῆς πάλης πού γινόταν στούς κόλπους τοῦ ΣΔΕΚΡ κατά τοῦ ὁπορτουνισμοῦ καί τοῦ ἀναθεωρητισμοῦ, ὑποστήριζε τούς «οἰκονομιστές» καί ἀργότερα, μετά τή διάσπαση τοῦ κόμματος, τούς μενσεβίκους. Στά χρόνια τῆς ἀντίδρασης ἡ «Vorwärts» δημοσίευε τά συκοφαντικά ἄρθρα τοῦ Τρότσκι, χωρίς νά δίνει στόν Λένιν, στούς μπολσεβίκους τή δυνατότητα νά τά ἀνασκευάζουν καί νά δίνουν μιά ἀντικειμενική εἰκόνα τῆς κατάστασης στό κόμμα. Στήν περίοδο τοῦ πρώτου παγκόσμιου πολέμου ἡ «Vorwärts» ἀκολουθοῦσε σοσιαλσωβινιστικές θέσεις· μετά τή Μεγάλη Ὀχτωβριανή σοσιαλιστική ἐπανάσταση ἔκανε ἀντισοβιετική προπαγάνδα. Ἔβγαινε στό Βερολίνο ὥς τό 1933.—*208.*

102 Ὁ Β. Ι. Λένιν ἀναφέρει περικοπή ἀπό ἕνα ἄρθρο πού δημοσιεύτηκε στήν ἐφημερίδα «Vorwärts» ἀρ. φύλ. 222 τῆς 22 τοῦ Σεπτέμβρη 1908 μέ τόν τίτλο «Die Verteidigung von Berlin!» («Ἡ ἄμυνα τοῦ Βερολίνου!»).—*209.*

103 Πρόκειται γιά τό μαζικό φοιτητικό κίνημα τῆς Ρωσίας, πού ἄρχισε τό φθινόπωρο τοῦ 1908 στήν Πετρούπολη. Τό φοιτητικό κίνημα τῆς ἐποχῆς ἐκείνης συνδεόταν μέ τήν ἀντιδραστική πολιτική τοῦ ὑπουργοῦ Παιδείας Α. Σβάρτς πού κήρυξε ἐκστρατεία ἐνάντια στά ὑπολείμματα τῆς πανεπιστημιακῆς αὐτονομίας καί ἐπιδίωξε νά καταργήσει ὅλες τίς φοιτητικές ἐλευθερίες πού εἶχαν μείνει ἀπό τό 1905.—*218.*

104 Πρόκειται γιά τήν ἀπόφαση τῆς Ἐπιτροπῆς Πετρούπολης τοῦ ΣΔΕΚΡ, πού δημοσιεύτηκε στή ρουμπρίκα «Ἀπό τό κόμμα» τῆς ἐφημερίδας «Προλετάρι», ἀρ. φύλ. 36, τῆς 3 (16) τοῦ Ὀχτώβρη 1908. Ἡ Ἐπιτροπή Πετρούπολης καλοῦσε τίς σοσιαλδημοκρατικές ὁμάδες τῶν φοιτητῶν νά διαχωρίσουν δημόσια τίς εὐθύνες τους ἀπό τήν ἔκκληση τοῦ συνασπισμένου φοιτητικοῦ συμβουλίου καί νά ὑποτάξουν τό φοιτητικό κίνημα στά καθήκοντα τῆς σοσιαλδημοκρατίας στήν παλλαϊκή πάλη ἐνάντια στόν τσαρισμό.—*223.*

105 *«Λαϊκή Ἐφημερίδα τῆς Λειψίας»* («Leipziger Volkszeitung») —ὄργανο τῆς ἀριστερῆς πτέρυγας τῆς γερμανικῆς σοσιαλδημοκρατίας. Ἡ ἐφημερίδα ἔβγαινε καθημερινά ἀπό τό 1894 ὥς τό 1933· πολλά χρόνια τή διηύθυνε ὁ Φ. Μέρινγκ καί ἡ Ρ. Λούξεμπουργκ. Ἀπό τό 1917 ὥς τό 1922 ἡ ἐφημερίδα ἦταν ὄργανο τῶν γερμανῶν «ἀνεξάρτητων»· μετά τό 1922, ὄργανο τῶν δεξιῶν σοσιαλδημοκρατῶν.—*227.*

106 *«Συνθήκη τοῦ Βερολίνου»* — ἡ συνθήκη ἡ ὁποία ὑπογράφτηκε ὕστερα ἀπό τίς ἐργασίες τοῦ διεθνοῦς συνεδρίου πού ἔγινε στό Βερολίνο στίς 13 τοῦ Ἰούνη — 13 τοῦ Ἰούλη 1878. Τό συνέδριο συνῆλθε ὕστερα ἀπό ἀξίωση τῆς Αὐστροουγγαρίας καί τῆς Ἀγγλίας, μέ τήν μυστική ὑποστήριξη τῆς Γερμανίας, γιά τήν ἀναθεώρηση τῶν ὅρων τῆς συνθήκης τοῦ Ἁγίου Στεφάνου, πού ὑπογράφτηκε τό Μάρτη τοῦ 1878 ἀνάμεσα στή Ρωσίακαί στήν Τουρκία· σκοπός τοῦ συνεδρίου ἦταν νά ἀφαιρέσει ἀπό τή Ρωσία τούς καρπούς τῶν νικῶν της στό ρωσο-τουρκικό πόλεμο τοῦ 1877 - 1878 καί ν' ἀκυρώσει τούς ὅρους ἐκείνους τῆς συνθήκης, πού ἀνταποκρίνονταν κυρίως στά συμφέροντα τῆς Ρωσίας καί τῶν σλαβι-

κῶν κρατῶν στά Βαλκάνια. Ἡ Ἀγγλία ἐπιδίωκε νά μήν ἐπιτραπεῖ ἡ δημιουργία κοντά στά Στενά μιᾶς δυνατῆς, φιλικῆς πρός τή Ρωσία, Βουλγαρίας. Ἡ Αὐστροουγγαρία ἤθελε νά ἐμποδίσει τό δυνάμωμα τῶν σλαβικῶν κρατῶν στά Βαλκάνια. Τό συνέδριο τέλειωσε μέ τήν ὑπογραφή τῆς συνθήκης ἀπό τούς ἀντιπροσώπους τῶν κυβερνήσεων τῆς Ρωσίας, τῆς Ἀγγλίας, τῆς Αὐστροουγγαρίας, τῆς Γερμανίας, τῆς Γαλλίας, τῆς Ἰταλίας καί τῆς Τουρκίας, πού ἄλλαζε τούς ὅρους τῆς συνθήκης τοῦ Ἁγίου Στεφάνου σέ βάρος τῆς Ρωσίας καί τῶν σλαβικῶν λαῶν τῆς Βαλκανικῆς χερσονήσου. Ἡ Ρωσία, παρά τή μή εὐνοϊκή κατάσταση, πέτυχε νά ἐπικυρωθοῦν μιά σειρά ὅροι, ὅπως ἡ ἐπιστροφή σ' αὐτή τοῦ νότιου τμήματος τῆς Βεσσαραβίας (πού ἀποσπάστηκε ἀπ' τή Ρωσία μέ τή συνθήκη τοῦ Παρισιοῦ τό 1856). Στή Ρωσία ἔμεινε τό Βατούμ, τό Κάρς καί τό Ἀρδαχάν μέ τίς περιοχές τους. Ὅμως ἡ Αὐστροουγγαρία ἀπόκτησε τό «δικαίωμα» νά καταλάβει τή Βοσνία καί τήν Ἐρζεγοβίνη. Ἡ Ἀγγλία μέ βάση μυστική ἀγγλοτουρκική σύμβαση πῆρε τό νησί τῆς Κύπρου.

Τό συνέδριο τοῦ Βερολίνου καί ἡ συνθήκη τοῦ Βερολίνου, πού ἦταν καρπός του, ὁδήγησαν στό δυνάμωμα καί τήν ὄξυνση τῶν ἀντιθέσεων στά Βαλκάνια, δημιουργώντας ἔτσι τό ἔδαφος γιά διπλωματικές συγκρούσεις καί πολέμους στό μέλλον. Ἡ συνθήκη τοῦ Βερολίνου παρέμεινε σέ ἰσχύ μέχρι τούς Βαλκανικούς πολέμους 1912 - 1913, ὅμως ἕνα μέρος τῶν ὅρων της δέν ἐκπληρώθηκε, ἤ ἄλλαξε ἀργότερα.—*228.*

107 *«Sozialistische Monatshefte»* («Μηνιαία Σοσιαλιστική Ἐπιθεώρηση») — περιοδικό, κύριο ὄργανο τῶν γερμανῶν ὀπορτουνιστῶν κι' ἕνα ἀπό τά ὄργανα τοῦ διεθνοῦς ἀναθεωρητισμοῦ. Ἔβγαινε στό Βερολίνο ἀπό τό 1897 ὥς τό 1933. Τόν καιρό τοῦ πρώτου παγκοσμίου πολέμου (1914-1918) κρατοῦσε σοσιαλσωβινιστική στάση.—*230.*

108 *«Νόβογε Βρέμια»* («Νέοι Καιροί») — καθημερινή ἐφημερίδα· ἔβγαινε στήν Πετρούπολη ἀπό τό 1868 ὥς τό 1917· ἀνῆκε σέ διάφορους ἐκδότες καί ἄλλαζε συνεχῶς τήν πολιτική της κατεύθυνση. Στήν ἀρχή ἦταν μετριοπαθής φιλελεύθερη, ἀπό τό 1876, ὅταν ἐκδότης τῆς ἐφημερίδας ἔγινε ὁ Α. Σ. Σουβόριν, μετατράπηκε σέ ὄργανο τῶν ἀντιδραστικῶν κύκλων τῶν εὐγενῶν καί τῆς ὑπαλληλικῆς γραφειοκρατίας. Ἀπό τό 1905 ἦταν ὄργανο τῶν μαυροεκατονταρχιτῶν. Μετά τήν ἀστικοδημοκρατική ἐπανάσταση τοῦ Φλεβάρη ἡ ἐφημερίδα ὑποστήριζε πέρα γιά πέρα τήν ἀντεπαναστατική πολιτική τῆς ἀστικῆς Προσωρινῆς κυβέρνησης καί κυνηγοῦσε λυσσασμένα τούς μπολσεβίκους. Κλείστηκε ἀπό τή Στρατιωτική-ἐπαναστατική ἐπιτροπή τοῦ Σοβιέτ Πετρούπολης στίς 26 τοῦ Ὀχτώβρη (8 τοῦ Νοέμβρη) 1917. Ὁ Β. Ι. Λένιν ἀποκαλοῦσε τήν «Νόβογε Βρέμια» πρότυπο πουλημένης ἐφημερίδας.—*231.*

109 *Διεθνές Σοσιαλιστικό Γραφεῖο* (ΔΣΓ) — μόνιμο ἐκτελεστικό-πληροφοριακό ὄργανο τῆς ΙΙ Διεθνοῦς. Ἡ ἀπόφαση γιά τή δημιουργία τοῦ ΔΣΓ ἀπό ἀντιπροσώπους τῶν σοσιαλιστικῶν κομμάτων ὅλων τῶν χωρῶν πάρθηκε στό συνέδριο τῆς ΙΙ Διεθνοῦς πού ἔγινε στό Παρίσι (Σεπτέμβρης τοῦ 1900). Ἀντιπρόσωποι τῶν ρώσων σοσιαλδημοκρατῶν στό ΔΣΓ εἶχαν ἐκλεγεῖ οἱ Γκ. Β. Πλεχάνοφ καί Μπ. Ν. Κριτσέβσκι. Ἀπό τό 1905 ὁ Β. Ι. Λένιν ἦταν ἀντιπρόσωπος τοῦ ΣΔΕΚΡ στό ΔΣΓ. Μέσα στό Γραφεῖο ὁ Λένιν πάλευε ἀποφασιστικά ἐνάντια στόν ὀπορτου-

νισμό τῶν ἡγετῶν τῆς II Διεθνοῦς. Τό ΔΣΓ σταμάτησε τή δράση του τό 1914.—*237*.

110 Πρόκειται γιά τά δελτία τοῦ ἐξωτερικοῦ:

«Τό Ρωσικό Βῆμα» («La Tribune Russe») — δελτίο τοῦ κόμματος τῶν ἐσέρων· ἔβγαινε στό Παρίσι στά γαλλικά ἀπό τό Γενάρη τοῦ 1904 ὥς τό Δεκέμβρη τοῦ 1909 καί ἀπό τόν Ὀχτώβρη τοῦ 1912 ὥς τόν Ἰούλη τοῦ 1913· τό 1904 ἔβγαινε δυό φορές τό μήνα καί σέ συνέχεια μιά φορά τό μήνα.

«Τό Ρωσικό Δελτίο» («Russisches Bulletin») — ἔβγαινε στό Βερολίνο ἀπό ὁμάδα μενσεβίκων ἀπό τό 1907 ὥς τό 1916.—*237*.

111 *Τό Γραφεῖο Ἐξωτερικοῦ τῆς Κεντρικῆς Ἐπιτροπῆς* (ΓΕΚΕ) δημιουργήθηκε ἀπό τήν ὁλομέλεια τῆς ΚΕ τοῦ ΣΔΕΚΡ τόν Αὔγουστο τοῦ 1908 σάν παγκομματική ἀντιπροσωπεία στό ἐξωτερικό (ἀποτελούμενη ἀπό 3 ἄτομα), πού ὑπαγόταν στό Ρωσικό γραφεῖο τῆς ΚΕ. Ὑποχρέωση τοῦ ΓΕΚΕ ἦταν νά κρατάει συνεχή ἐπαφή μέ τήν Κεντρική Ἐπιτροπή πού δροῦσε στή Ρωσία καί μέ τά μέλη τῆς ΚΕ πού δούλευαν στό ἐξωτερικό, νά παρακολουθεῖ τή δράση τῶν ὁμάδων βοήθειας τοῦ ΣΔΕΚΡ στό ἐξωτερικό καί τοῦ Κεντρικοῦ γραφείου τους, νά δέχεται χρηματικές συνδρομές τῶν ὀργανώσεων τοῦ ἐξωτερικοῦ στό ταμεῖο τῆς ΚΕ καί νά ὀργανώνει χρηματικούς ἐράνους ὑπέρ τῆς Κεντρικῆς Ἐπιτροπῆς. Γιά νά συνενώσει ὅλες τίς ὁμάδες βοήθειας τοῦ ΣΔΕΚΡ στό ἐξωτερικό καί νά τίς ὑπαγάγει σέ μιά ἑνιαία παγκομματική καθοδήγηση, ἡ ὁλομέλεια τῆς ΚΕ πού συνῆλθε τόν Αὔγουστο, ἀνάθεσε στό ΓΕΚΕ νά συγκαλέσει εἰδικό συνέδριο τῶν ὁμάδων αὐτῶν. Ὡστόσο τό ΓΕΚΕ δέν μπόρεσε νά συγκαλέσει τό συνέδριο μέσα στό 1909, γιατί ἀντιδροῦσε ἐπίμονα τό Κεντρικό γραφεῖο τῶν ὁμάδων τοῦ ἐξωτερικοῦ, πού βρισκόταν στά χέρια τῶν μενσεβίκων-λικβινταριστῶν. Ἡ ὁλομέλεια τῆς ΚΕ πού ἔγινε τό Γενάρη τοῦ 1910 ἀναδιοργάνωσε τό ΓΕΚΕ καί περιόρισε τό ρόλο του στήν καθοδήγηση τῶν γενικῶν ὑποθέσεων τοῦ κόμματος, ἐνισχύοντας ἀντίστοιχα τή δικαιοδοσία τοῦ Ρωσικοῦ γραφείου τῆς ΚΕ. Τό ΓΕΚΕ καθορίστηκε νά ἀποτελεῖται ἀπό 5 ἄτομα· ἀπό αὐτά 3 ἦταν ἀντιπρόσωποι τῶν κεντρικῶν ἐπιτροπῶν τῶν ἐθνικῶν ὀργανώσεων. Στό Γραφεῖο Ἐξωτερικοῦ τῆς ΚΕ μπῆκαν: ἀπό τούς μπολσεβίκους ὁ Α. Ι. Λιουμπίμοφ, ἀπό τούς μενσεβίκους ὁ Μπ. Ι. Γκόριεφ (Γκόλντμαν), ἀπό τούς πολωνούς σοσιαλδημοκράτες ὁ Λ. Τίσκα, ἀπό τούς μπουντιστές ὁ Φ. Ι. Ἰόνοφ (Φ. Μ. Κόϊγκεν) καί ἀπό τούς λεττονούς σοσιαλδημοκράτες ὁ Γ. Α. Μπέρζιν. Ἡ σύνθεση τοῦ ΓΕΚΕ ἄλλαξε γρήγορα: ἀπό τούς μπολσεβίκους μπῆκε ὁ Ν. Α. Σεμάσκο (Ἀλεξάντροφ), ἀπό τούς μπουντιστές ὁ Μ. Ι. Λίμπερ καί ἀπό τούς λεττονούς σοσιαλδημοκράτες ὁ Σβάρτς (Γ. Ἐλιάς)· οἱ δυό τελευταῖοι ἦταν λικβινταριστές. Ἔτσι, στό Γραφεῖο Ἐξωτερικοῦ τῆς ΚΕ δημιουργήθηκε μιά σταθερή λικβινταριστική πλειοψηφία πού προσπαθοῦσε μέ κάθε μέσο νά ἀποδιοργανώσει τή δουλιά τῶν κεντρικῶν ὀργάνων. Ἡ ἀντικομματική στάση τοῦ ΓΕΚΕ ἐκδηλώθηκε πιό καθαρά στήν προσπάθειά του νά ματαιώνει συστηματικά τή σύγκληση τῆς ὁλομέλειας τῆς ΚΕ, πού οἱ μπολσεβίκοι ἐπίμονα ἐπιδίωκαν, ἐπειδή οἱ λικβινταριστές δέν ἐκπλήρωναν τίς ἀποφάσεις τῆς ὁλομέλειας τῆς ΚΕ πού συνῆλθε τό Γενάρη. Ἡ διαλυτική τακτική τοῦ ΓΕΚΕ ὑποχρέωσε

τόν ἀντιπρόσωπο τῶν μπολσεβίκων Ν.Α. Σεμάσκο νά ὑποβάλει δήλωση (τό Μάη τοῦ 1911) ὅτι ἀποχωρεῖ ἀπό τό ΓΕΚΕ.

Ἡ σύσκεψη τῶν μελῶν τῆς ΚΕ τοῦ ΣΔΕΚΡ πού ἔγινε τόν Ἰούνη τοῦ 1911 στό Παρίσι υἱοθέτησε ἀπόφαση πού καταδίκαζε τήν πολιτική γραμμή τοῦ ΓΕΚΕ. Στήν ἀπόφαση τῆς σύσκεψης ἀναφερόταν ὅτι τό ΓΕΚΕ σέ πολλές περιπτώσεις ἀκολούθησε πολιτική ἀντικομματική, φραξιονιστική, παραβιάζοντας τίς ἀποφάσεις τῆς δλομέλειας τοῦ 1910· τέτιες περιπτώσεις εἶναι λογουχάρη, τό ζήτημα τῆς συνένωσης τῶν ὁμάδων τοῦ ΣΔΕΚΡ στό ἐξωτερικό, τῆς σύγκλησης τῆς δλομέλειας τῆς ΚΕ, τό ζήτημα τῆς ὑποστήριξης τῶν νόμιμων σοσιαλδημοκρατικῶν ἐκδόσεων στή Ρωσία καί πολλά ἄλλα ζητήματα. Ἡ σύσκεψη καταδίκασε τήν ἀντικομματική στάση τοῦ ΓΕΚΕ καί παράπεμψε τό ζήτημα τῆς παραπέρα ὕπαρξής του γιά ἐπίλυση στήν προσεχή ὁλομέλεια.

Τό Νοέμβρη τοῦ 1911 ἀνακλήθηκε ἀπό τό ΓΕΚΕ ὁ ἀντιπρόσωπος τῆς πολωνικῆς σοσιαλδημοκρατίας, καί ἀργότερα ὁ ἀντιπρόσωπος τῆς λεττονικῆς σοσιαλδημοκρατίας. Τό Γενάρη τοῦ 1912 τό ΓΕΚΕ αὐτοδιαλύθηκε.—*238*.

112 *«Ἐργατικό κόμμα»* (Labour Party) — ἱδρύθηκε τό 1900 σάν συνένωση τῶν συνδικάτων—τρέϊντ-γιούνιον, τῶν σοσιαλιστικῶν ὀργανώσεων καί ὁμάδων μέ σκοπό νά φέρει ἐργάτες ἀντιπροσώπους στό κοινοβούλιο («Ἐπιτροπή ἐργατικῆς ἀντιπροσώπευσης»). Τό 1906 ἡ Ἐπιτροπή μετονομάστηκε σέ Ἐργατικό (λεϊμπορίστικο) κόμμα. Τά μέλη τῶν τρέιντγιούνιον γίνονται αὐτόματα μέλη τοῦ κόμματος μέ τόν ὅρο νά πληρώνουν κομματικές συνδρομές. Ἐπικεφαλῆς τοῦ ἐργατικοῦ κόμματος εἶναι ἡ Ἐκτελεστική Ἐπιτροπή, πού μαζί μέ τό Γενικό συμβούλιο τῶν τρέϊντ-γιούνιον καί τήν Ἐκτελεστική Ἐπιτροπή τοῦ Συνεταιριστικοῦ κόμματος, ἀποτελεῖ τό λεγόμενο Ἐθνικό συμβούλιο ἐργασίας. Στό Ἐργατικό κόμμα πρόσκειται τό Συνεταιριστικό κόμμα πού διατηρεῖ τά δικαιώματα τοῦ συλλογικοῦ μέλους, καί τό Ἀνεξάρτητο ἐργατικό κόμμα. Τό Λεϊμπορίστικο κόμμα, πού ὁσοναφορᾶ τή σύνθεσή του συγκροτήθηκε ἀρχικά σάν ἐργατικό κόμμα (ἀργότερα μπῆκαν σ' αὐτό ἀρκετά μικροαστικά στοιχεῖα), εἶναι μιά ὀπορτουνιστική ὀργάνωση, ὡς πρός τήν ἰδεολογία του καί τήν τακτική πού ἀκολουθεῖ. Ἀπό τότε πού ἐμφανίστηκε τό κόμμα ἡ ἡγεσία του ἀκολουθεῖ πολιτική ταξικῆς συνεργασίας μέ τήν ἀστική τάξη. «Τό Ἐργατικό κόμμα εἶναι πέρα γιά πέρα ἀστικό κόμμα, γιατί μολονότι ἀποτελεῖται ἀπό ἐργάτες, ὡστόσο τό καθοδηγοῦν ἀντιδραστικοί, — οἱ πιό χειρότεροι ἀντιδραστικοί πού ἐνεργοῦν ἐντελῶς στό πνεῦμα τῆς ἀστικῆς τάξης...» (Β. Ι. Λένιν. Ἅπαντα, 4η ρωσ. ἔκδ., τόμ. 31ος, σελ. 233).

Τήν περίοδο τοῦ πρώτου παγκόσμιου πολέμου (1914 - 1918) οἱ ἡγέτες τοῦ Ἐργατικοῦ κόμματος πῆραν σοσιαλσωβινιστική θέση. Οἱ ἐργατικοί σχημάτισαν ἐπανειλημμένα κυβερνήσεις (στά 1924, 1929, 1945 καί 1950), πού ἀκολουθοῦσαν σταθερά τήν πολιτική τοῦ ἀγγλικοῦ ἰμπεριαλισμοῦ. Ἡ δυσαρέσκεια τῶν ἄγγλων ἐργαζομένων ἐξαιτίας τῆς ἀντιδραστικῆς πολιτικῆς τῆς καθοδήγησης τοῦ Ἐργατικοῦ κόμματος ὁδήγησε στή διαμόρφωση ἀριστεροῦ ρεύματος στό κόμμα, πού στρεφόταν ἐνάντια στήν ἐπίσημη πολιτική τῆς καθοδήγησής του.—*239*.

113 Βλ. Κ. Μάρξ καί Φ. Ἔνγκελς. Διαλεχτά γράμματα, ρωσ. ἔκδ., 1953, σελ. 396 - 399 καί 414 - 416.—*243.*

114 *«Labour Leader»* («Ἐργατικός Ἡγέτης») — ἑβδομαδιαία ἐφημερίδα πού βγαίνει ἀπό τό 1891· ἀπό τό 1893 ὄργανο τοῦ Ἀνεξάρτητου ἐργατικοῦ κόμματος τῆς Ἀγγλίας. Ἀπό τό 1922 ἡ ἐφημερίδα ἔβγαινε μέ τόν τίτλο «New Leader» («Νέος Ἡγέτης»)· ἀπό τό 1946 μέ τόν τίτλο «Socialist Leader» («Σοσιαλιστής Ἡγέτης»).—*244.*

115 *Σιωνιστές - Σοσιαλιστές* — μέλη τοῦ Σιωνιστικοῦ-σοσιαλιστικοῦ ἐργατικοῦ κόμματος, μικροαστικῆς ἑβραϊκῆς ἐθνικιστικῆς ὀργάνωσης, πού ἱδρύθηκε τό 1904. Οἱ σιωνιστές-σοσιαλιστές θεωροῦσαν σάν κύριο καθῆκον τοῦ ἑβραϊκοῦ προλεταριάτου τήν πάλη γιά τήν απόκτηση δικοῦ του ἐδάφους καί τή δημιουργία δικοῦ του ἐθνικοῦ κράτους. Προπαγάνδιζαν τήν ταξική συνεργασία μέ τήν ἑβραϊκή ἀστική τάξη, ἐπιδίωκαν ν' ἀπομονώσουν τούς ἑβραίους ἐργάτες ἀπό τό ἐπαναστατικό κίνημα τοῦ ρωσικοῦ καί τοῦ διεθνοῦς προλεταριάτου, προσπαθοῦσαν νά καλλιεργήσουν αἰσθήματα ἔχθρας ἀνάμεσα στούς ἐργάτες τῶν διάφορων ἐθνοτήτων. Ἡ ἐθνικιστική δράση τῶν σιωνιστῶν - σοσιαλιστῶν συσκότιζε τήν ταξική συνείδηση τῶν ἑβραίων ἐργατῶν, προξενοῦσε μεγάλη ζημιά στό ἐργατικό κίνημα.

Μετά τήν ἀστικοδημοκρατική ἐπανάσταση τοῦ Φλεβάρη 1917 τό Σιωνιστικο-σοσιαλιστικό ἐργατικό κόμμα ἑνώθηκε μέ τό Σοσιαλιστικό ἑβραϊκό ἐργατικό κόμμα («ΣΕΕΚ») καί σχημάτισαν τό Ἑνωμένο ἑβραϊκό σοσιαλιστικό ἐργατικό κόμμα.—*248.*

116 *ΣΕΕΚ* — Σοσιαλιστικό ἑβραϊκό ἐργατικό κόμμα — μικροαστική ἐθνικιστική ὀργάνωση, πού ἱδρύθηκε τό 1906. Βάση τοῦ προγράμματος τοῦ ΣΕΕΚ ἦταν τό αἴτημα τῆς ἐθνικῆς αὐτονομίας τῶν ἑβραίων, τῆς δημιουργίας ἑτερόδικων ἑβραϊκῶν κοινοβουλίων (βουλῶν), ἐξουσιοδοτημένων νά λύνουν τά ζητήματα τῆς πολιτικῆς ὀργάνωσης τῶν ἑβραίων στή Ρωσία. Τό ΣΕΕΚ συγγένευε μέ τούς ἐσέρους καί μαζί τους πάλευε ἐνάντια στό ΣΔΕΚΡ.—*249.*

117 Βλ. Κ. Μάρξ «Τό Κεφάλαιο», ρωσ. ἔκδ. τόμ. III, 1955, σελ. 778.—*256.*

118 Τό ἄρθρο αὐτό γράφτηκε σέ ἀπάντηση τοῦ ἄρθρου τοῦ Π. Μάσλοφ, πού δημοσιεύτηκε τό Σεπτέμβρη τοῦ 1908 στό τεῦχ. ἀρ. 7 τοῦ περιοδικοῦ τῶν πολωνῶν σοσιαλδημοκρατῶν «Przeglad Socjaldemokratyczny» («Σοσιαλδημοκρατική Ἐπιθεώρηση») μέ τόν τίτλο «Τό ζήτημα τοῦ ἀγροτικοῦ προγράμματος (Ἀπάντηση στόν Λένιν)». Ὁ Μάσλοφ ἔγραφε ἐνάντια στό μπολσεβίκικο πρόγραμμα, πού σύντομη περίληψή του ἔδινε ὁ Λένιν στή διάλεξη «Τό ἀγροτικό πρόγραμμα τῆς σοσιαλδημοκρατίας στή ρωσική ἐπανάσταση», (βλ. σέ τοῦτο τόν τόμο, σελ. 152 - 177) καί ὑπεράσπιζε τό ἀγροτικό πρόγραμμα τῶν μενσεβίκων. —*263.*

119 Βλ. Κ. Μάρξ. «Νομοσχέδιο γιά τήν κατάργηση τῶν φεουδαρχικῶν ἐπιβαρύνσεων» καί Κ. Μάρξ καί Φ. Ἔνγκελς. «Ἐγκύκλιος ἐνάντια στόν Κρίγκε» (Κ. Μάρξ καί Φ. Ἔνγκελς. Ἅπαντα, 2η ρωσ. ἔκδ., τόμ. 5ος, σελ. 294 - 299, τόμ. 4, σελ. 1 - 16).—*270.*

120 Βλ. Κ. Μάρξ καί Φ. Ἔνγκελς. Διαλεχτά γράμματα, ρωσ. ἔκδ., 1953, σελ. 369 - 370.—*281.*

121 Τό 1876 ὁ σουλτάνος τῆς Τουρκίας Ἀμπτούλ Χαμίτ Β' κάτω ἀπό τήν ἐπίδραση τῆς ὁμάδας «Νέα Τουρκία» συγκάλεσε τή βουλή καί ἀνακήρυξε τό σύνταγμα. Σύντομα ὅμως ὁ ἴδιος «ἀνέβαλε» τή σύγκληση τῆς βουλῆς καί τό 1878 τή διέλυσε ἐντελῶς. Καί μόνο ὕστερα ἀπό 30 χρόνια, τό 1908, μετά τήν ἀστική ἐπανάσταση, ἀποκαταστάθηκε τό σύνταγμα καί συνῆλθε ἡ βουλή στήν Τουρκία.—*283.*

122 *Ταρτοῦφος* — ἥρωας τῆς ὁμώνυμης κωμωδίας τοῦ Μολιέρου, προσωποποίηση τῆς διπλοπροσωπείας καί τῆς ὑποκρισίας.—*294.*

123 *Ὀτζοβιστές* — ὀπορτουνιστική ὁμάδα πού ἐμφανίστηκε στούς κόλπους τῶν μπολσεβίκων· ἐπικεφαλῆς της ἦταν ὁ Α. Μπογκντάνοφ. Οἱ ὀτζοβιστές (Γκ. Α. Ἀλέξισνκι, Α. Β. Σοκολόφ (Σ. Βόλσκι), Α. Β. Λουνατσάρσκι, Μ. Ν. Λιάντοφ κ. ἄ.) καλυπτόμενοι πίσω ἀπό ἐπαναστατική φρασεολογία ζητοῦσαν τήν ἀνάκληση τῶν σοσιαλδημοκρατικῶν βουλευτῶν ἀπό τήν III Κρατική δούμα καί τό σταμάτημα τῆς δουλιᾶς στίς νόμιμες ὀργανώσεις. Οἱ ὀτζοβιστές, διακηρύσσοντας ὅτι σέ συνθῆκες ἀντίδρασης τό κόμμα πρέπει νά κάνει μόνο παράνομη δουλιά, παραιτοῦνταν ἀπό τή συμμετοχή στή Δούμα, στά ἐργατικά συνδικάτα, στούς συνεταιρισμούς καί στίς ἄλλες μαζικές νόμιμες καί μισονόμιμες ὀργανώσεις καί θεωροῦσαν ἀπαραίτητο νά συγκεντρωθεῖ ὅλη ἡ κομματική δουλιά μέσα στά πλαίσια τῆς παράνομης ὀργάνωσης. Ποικιλομορφία τοῦ ὀτζοβισμοῦ ἦταν ὁ οὐλτιματισμός. Οἱ οὐλτιματιστές διέφεραν ἀπό τούς ὀτζοβιστές μόνο ὡς πρός τίς μορφές δράσης. Πρότειναν νά ἐπιδοθεῖ στή σοσιαλδημοκρατική ὁμάδα τῆς Δούμας οὐλτιμάτουμ ὅτι εἶναι ὑποχρεωμένη νά ὑποτάσσεται χωρίς ἀντιρρήσεις στίς ἀποφάσεις τῆς Κεντρικῆς Ἐπιτροπῆς τοῦ κόμματος καί, σέ περίπτωση πού δέν θά ἐκπληρώνει τίς ἀποφάσεις αὐτές, ν' ἀνακαλοῦνται οἱ σοσιαλδημοκράτες βουλευτές ἀπό τή Δούμα. Ὁ οὐλτιματισμός ἦταν στήν οὐσία καλυμμένος, καμουφλαρισμένος ὀτζοβισμός. Ὁ Λένιν ὀνόμαζε τούς οὐλτιματιστές «συνεσταλμένους ὀτζοβιστές».

Οἱ ὀτζοβιστές προξενοῦσαν τεράστια ζημιά στό κόμμα. Ἡ πολιτική τους ὁδηγοῦσε στήν ἀπόσπαση τοῦ κόμματος ἀπό τίς μάζες, στή μετατροπή του σέ σεχταριστική ὀργάνωση, ἀνίκανη νά συγκεντρώσει δυνάμεις γιά μιά νέα ἐπαναστατική ἄνοδο. Ὁ Λένιν ξεσκέπασε τούς ὀτζοβιστές σάν «λικβινταριστές ἀπό τήν ἀνάποδη» καί κήρυξε ἀνειρήνευτο πόλεμο ἐνάντια στόν ὀτζοβισμό. «Ὁ ὀτζοβισμός *δέν εἶναι* μπολσεβικισμός, μά ἡ χειρότερη πολιτική γελοιογραφία του, πού μόνο ὁ πιό ἄσπονδος πολιτικός του ἀντίπαλος θά μποροῦσε νά σοφιστεῖ», — ἔγραφε ὁ Λένιν (σέ τοῦτο τόν τόμο, σελ. 376).

Ἡ πάλη ἐνάντια στούς ὀτζοβιστές ἄρχισε ἀπό τήν ἄνοιξη τοῦ 1908. Τό Μάρτη-Ἀπρίλη τοῦ 1908 κατά τή συζήτηση τῶν ἀποτελεσμάτων τῆς πεντάμηνης δράσης τῆς σοσιαλδημοκρατικῆς ὁμάδας τῆς Δούμας στήν III Κρατική δούμα μερικές ἀχτίδες τῆς Μόσχας ψήφισαν ὀτζοβιστικές ἀποφάσεις. Τό Μάη στή γενική συνδιάσκεψη πόλης τῆς ὀργάνωσης Μόσχας ἡ ἀπόφαση τῶν ὀτζοβιστῶν ἀπορρίφθηκε μέ 18 ψήφους κατά ἔναντι 14 ὑπέρ. Τά ὑλικά τῆς κομματικῆς συνδιάσκεψης τῆς Μόσχας δημοσιεύτηκαν στίς 4 (17) τοῦ Ἰούνη 1908 στό φύλ. ἀρ. 31

τῆς ἐφημερίδας «Προλετάρι». Ἀπό τό φύλλο αὐτό ἄρχισε στήν ἐφημερίδα, μέ πρόταση τοῦ Λένιν, ἡ συζήτηση γιά τό ζήτημα τῆς στάσης ἀπέναντι στή Δούμα καί στή σοσιαλδημοκρατική ὁμάδα τῆς Δούμας. Ταυτόχρονα μέ τή συζήτηση στόν τύπο γινόταν πάλη ἐνάντια στούς ὀτζοβιστές μέσα στίς κομματικές ὀργανώσεις. Τό φθινόπωρο τοῦ 1908, ὅταν στήν ὀργάνωση τῆς Πετρούπολης γίνονταν ἐκλογές ἀντιπροσώπων γιά τήν V Πανρωσική συνδιάσκεψη, οἱ ὀτζοβιστές-οὐλτιματιστές ἐπεξεργάστηκαν ἰδιαίτερη πλατφόρμα, πού τήν πρότειναν σάν ἀπόφαση στήν πλατιά συνεδρίαση τῆς Ἐπιτροπῆς Πετρούπολης. Ἡ ἀπόφαση δέν βρῆκε πλατιά ὑποστήριξη στίς κομματικές ὀργανώσεις. Οἱ ὀτζοβιστές δέν τόλμησαν νά ὑποστηρίξουν ἀνοιχτά τήν πλατφόρμα τους στή συνδιάσκεψη· κατάφεραν μονάχα νά σχηματίσουν μιά ἀσήμαντη ὁμάδα τῶν ὀπαδῶν τους. (Περισσότερες λεπτομέρειες γιά τή στάση τῶν ὀτζοβιστῶν στή συνδιάσκεψη βλ. στή σημείωση 131).

Μετά τήν συνδιάσκεψη μέ ἐπιμονή τοῦ Λένιν ἡ πλατφόρμα τῶν ὀτζοβιστῶν δημοσιεύτηκε στήν ἐφημερίδα «Προλετάρι». Ὁ Λένιν στό ἄρθρο του «Γελοιογραφία τοῦ μπολσεβικισμοῦ», πού δημοσιεύτηκε στό ἴδιο φύλλο τῆς ἐφημερίδας, ἔκανε ἀνοιχτή κριτική στήν πλατφόρμα αὐτή. Ὁ Λένιν ἀποκάλυψε ὅλη τήν ἀσυνέπεια, τήν ἔλλειψη ἀρχῶν, τό ἐχθρικό πρός τό μαρξισμό περιεχόμενο τῶν ἀπόψεων τῶν ὀτζοβιστῶν. Στήν κριτική τοῦ ὀτζοβισμοῦ εἶναι ἀφιερωμένα καί τά ἄρθρα τοῦ Λένιν «Ἀπ' ἀφορμή δυό γράμματα», «Ἀπ' ἀφορμή τό ἄρθρο "Σχετικά μέ τά τρέχοντα ζητήματα"», «Ἡ διάλυση τοῦ λικβινταρισμοῦ», «Γιά τή φράξια τῶν ὀπαδῶν τοῦ ὀτζοβισμοῦ καί τῆς θεοπλασίας» καί ἄλλα.

Ἕνα μέρος τῶν ὀτζοβιστῶν ἡγετῶν (Μπογκντάνοφ, Λουνατσάρσκι) μαζί μέ τούς μενσεβίκους-λικβινταριστές (Βαλεντίνοφ, Γιουσκέβιτς) ἄνοιξαν ἀπό τόν τύπο πολεμική ἐνάντια στίς θεωρητικές βάσεις τοῦ μαρξισμοῦ: στό διαλεκτικό καί ἱστορικό ὑλισμό. Ὁ Λουνατσάρσκι ἄρχισε νά κηρύσσει τήν ἀνάγκη τῆς δημιουργίας μιᾶς νέας θρησκείας, τή συνένωση τοῦ σοσιαλισμοῦ μέ τή θρησκεία.

Τήν ἄνοιξη τοῦ 1909 οἱ ὀτζοβιστές, οὐλτιματιστές καί θεοπλάστες δημιούργησαν μιά ὁμάδα πού πῆρε τήν πρωτοβουλία νά ὀργανώσει ἀντικομματική σχολή στό νησί Κάπρι (Μπογκντάνοφ, Ἀλέξινσκι, Λουνατσάρσκι κ. ἄ.). Στήν πραγματικότητα ἡ σχολή αὐτή ἦταν κέντρο τῆς ἀντικομματικῆς φράξιας. Τόν Ἰούνη τοῦ 1909 ἡ Σύσκεψη τῆς πλατιᾶς σύνταξης τῆς «Προλετάρι» πῆρε ἀπόφαση πού τόνιζε ὅτι «ὁ μπολσεβικισμός, σάν ἕνα καθορισμένο ρεῦμα στό ΣΔΕΚΡ, δέν ἔχει τίποτε τό κοινό μέ τόν ὀτζοβισμό καί τόν οὐλτιματισμό», καί κάλεσε τούς μπολσεβίκους νά παλέψουν μέ τή μεγαλύτερη ἀποφασιστικότητα ἐνάντια σ' αὐτές τίς παρεκκλίσεις ἀπό τόν ἐπαναστατικό μαρξισμό. Ὁ Μπογκντάνοφ, ὁ ἐμπνευστής τῶν ὀτζοβιστῶν, διαγράφηκε ἀπό τίς γραμμές τῶν μπολσεβίκων.

Ἀργότερα, ὁ Λένιν στό ἔργο του «Ὁ "ἀριστερισμός", παιδική ἀρώστεια τοῦ κομμουνισμοῦ», ἔγραφε ὅτι οἱ μπολσεβίκοι μπόρεσαν μετά τήν ἥττα τῆς ἐπανάστασης νά ὑποχωρήσουν σωστά καί νά διαφυλάξουν τίς γραμμές τους, γιατί «ξεσκέπασαν ἀνελέητα καί πέταξαν ἔξω ἀπ' τίς γραμμές τους τούς ἐπαναστάτες τῆς φράσης, πού δέν ἤθελαν νά καταλάβουν πώς πρέπει νά ὑποχωρήσουμε, πώς πρέπει νά ξέρουμε νά ὑποχωροῦμε, πώς πρέπει νά μάθουμε ὑποχρεωτικά νά δουλεύουμε νόμιμα στά πιό ἀντιδραστικά κοινοβούλια, στίς πιό ἀντιδραστικές

ἐπαγγελματικές, συνεταιριστικές, ἀσφαλιστικές καί ἄλλες παρόμοιες ὀργανώσεις» (Ἅπαντα, 4η ρωσ. ἔκδ., τόμ. 31ος, σελ. 12).—*296.*

124 *Μπουλανζισμός* — ἀντιδραστικό-σωβινιστικό κίνημα τῆς Γαλλίας στά τέλη τῆς δεκαετίας 1880 - 1890· ὀνομάστηκε ἔτσι ἀπό τό ὄνομα τοῦ στρατηγοῦ Μπουλανζέ, πού ἦταν ἐπικεφαλῆς του καί πού μετά ἔγινε ὑπουργός Στρατιωτικῶν. Βάση γιά νά ἐμφανιστεῖ ὁ μπουλανζισμός στάθηκε ἡ πολιτική κρίση πού προκλήθηκε ἀπό τήν καταστροφή τῶν μικροαστῶν, ἐξαιτίας τῆς βιομηχανικῆς καί ἀγροτικῆς κρίσης τοῦ 1880 - 1890, καθώς καί ἀπό τή δυσαρέσκεια λόγω τῆς ἀντιδραστικῆς πολιτικῆς τῶν ἀστῶν δημοκρατῶν πού ἐκπροσωποῦσαν τά συμφέροντα τῆς μεγάλης χρηματιστικῆς καί βιομηχανικῆς ἀστικῆς τάξης, ἀπό τίς ἧττες στήν ἀποικιακή πολιτική καί τήν ἀναζωπύρωση τῶν ρεβανσιστικῶν διαθέσεων. Ὁ Μπουλανζέ πού γύρω του συγκεντρώθηκαν διάφοροι κοινωνικοί κύκλοι, — κυρίως τῆς μικρῆς καί μεσαίας ἀστικῆς τάξης, — ἐκμεταλλευόμενος τίς ρεβανσιστικές διαθέσεις τῶν ἄκρων ἐθνικιστῶν, στηριζόμενος στήν ὑποστήριξη τοῦ ἀστικοῦ κόμματος τῶν ριζοσπαστῶν καί ἔχοντας ταυτόχρονα μυστικούς δεσμούς μέ τούς μοναρχικούς, τέθηκε ἐπικεφαλῆς τοῦ κινήματος τῶν δυσαρεστημένων κατά τοῦ καθεστῶτος καί ἐπιδίωξε νά ἐγκαθιδρύσει στρατιωτική δικτατορία.
Τό μπουλανζιστικό κίνημα σύντομα κατάρευσε.—*305.*

125 *«Συμβουλάτορες»* — ὁμάδα διανοουμένων πού ἔπαιζαν τό ρόλο τῶν συμβούλων τῆς σοσιαλδημοκρατικῆς ὁμάδας τῆς III Κρατικῆς δούμας. Οἱ περισσότεροι ἀπ' αὐτούς ἦταν λικβινταριστές καί ἀναθεωρητές (Α. Ν. Πότρεσοφ, Σ. Ν. Προκοπόβιτς κ. ἄ.). Οἱ «συμβουλάτορες», ἐπωφελούμενοι ἀπό τό γεγονός, ὅτι οἱ καθοδηγητικοί παράγοντες τοῦ Μπολσεβίκικου κόμματος βρίσκονταν σέ παρανομία καί δέν μποροῦσαν νά πάρουν μέρος στίς ἐργασίες τῆς ὁμάδας τῆς Δούμας νόμιμα, προσπάθησαν νά κατευθύνουν τή δράση της σέ ἀντικομματικό δρόμο· γιαυτό καί μπῆκε ζήτημα στήν ὁμάδα νά μή δέχεται τίς ὑπηρεσίες τους.—*308.*

126 *«Ροσίγια»* — καθημερινή ἀστυνομική-μαυροεκατονταρχίτικη ἐφημερίδα· ἔβγαινε στήν Πετρούπολη ἀπό τό 1905 ὥς τό 1914. Ἀπό τό 1906 ἦταν ἐπίσημο ὄργανο τοῦ ὑπουργείου Ἐσωτερικῶν.—*310.*

127 *Οὐγκριούμ - Μπουρτσέγεφ* — σατυρική μορφή διοικητῆ πόλης ἀπό τό ἔργο τοῦ Μ. Ε. Σαλτικόφ - Στσεντρίν «Ἡ ἱστορία μιᾶς πόλης», πού ἔγινε ἡ προσωποποίηση τῶν ἀντιδραστικῶν, ἠλίθιων καί στενοκέφαλων ἀξιωματούχων. Ἡ μορφή αὐτή μπῆκε στήν πινακοθήκη τῶν κλασικῶν τύπων τῆς παγκόσμιας φιλολογίας, σάν μιά ἀπό τίς πιό χτυπητές λογοτεχνικές γενικεύσεις τῆς ἀπολυταρχικῆς αὐθαιρεσίας. —*316.*

128 *Συμβούλιο τῶν ἑνωμένων εὐγενῶν* — ἀντεπαναστατική ὀργάνωση τῶν φεουδαρχῶν-τσιφλικάδων, πού δημιουργήθηκε τό Μάη τοῦ 1906 στό πρῶτο συνέδριο τῶν πληρεξουσίων τῶν συλλόγων τῶν εὐγενῶν τῶν κυβερνείων καί διατηρήθηκε ὥς τόν Ὀχτώβρη τοῦ 1917. Βασικός σκοπός τῆς ὀργάνωσης ἦταν ἡ ὑπεράσπιση τοῦ ἀπολυταρχικοῦ καθεστῶτος, τῆς μεγάλης τσιφλικάδικης γαιοκτησίας καί τῶν προνομίων τῶν εὐγενῶν. Ἐπικεφαλῆς τοῦ Συμβουλίου τῶν ἑνωμένων εὐγενῶν ἦσαν

ὁ κόμης Α.Α. Μπομπρίνσκι, ὁ πρίγκιπας Ν.Φ. Κασάτκιν-Ροστόβσκι, ὁ κόμης Ντ. Α. Οὐλσούφιεφ, ὁ Β. Μ. Πουρισκέβιτς κ. ἄ. Ὁ Λένιν ὀνόμαζε τό Συμβούλιο τῶν ἑνωμένων εὐγενῶν «συμβούλιο τῶν ἑνωμένων φεουδαρχῶν». Τό Συμβούλιο τῶν ἑνωμένων εὐγενῶν στήν πραγματικότητα μετατράπηκε σέ μισοκυβερνητικό ὄργανο, τό ὁποῖο ὑπαγόρευε στήν κυβέρνηση τά νομοθετικά μέτρα, πού ἀπόβλεπαν στήν ὑπεράσπιση τῶν συμφερόντων τῶν φεουδαρχῶν. Σημαντικό μέρος τῶν μελῶν τοῦ Συμβουλίου τῶν ἑνωμένων εὐγενῶν ἔπαιρνε μέρος στό Κρατικό συμβούλιο καί στά καθοδηγητικά κέντρα τῶν μαυροεκατονταρχίτικων ὀργανώσεων.—*318.*

129 Πρόκειται γιά τήν ὁμιλία τοῦ Γκ. Β. Πλεχάνοφ στό Τέταρτο (Ἑνωτικό) συνέδριο τοῦ ΣΔΕΚΡ, πού ἦταν συνεισηγητής στό ζήτημα τῆς ἀναθεώρησης τοῦ ἀγροτικοῦ προγράμματος. Μιλώντας ἐνάντια στήν ἐθνικοποίηση τῆς γῆς, ὁ Γκ. Β. Πλεχάνοφ ἀνάφερε: «Γιά νά κάνουμε ἀκίνδυνη τήν ἐθνικοποίηση, εἶναι ἀπαραίτητο νά βροῦμε μιά ἐγγύηση ἐνάντια στήν παλινόρθωση, καί τέτια ἐγγύηση δέν ὑπάρχει καί δέν μπορεῖ νά ὑπάρξει. Θυμηθεῖτε τήν ἱστορία τῆς Γαλλίας· θυμηθεῖτε τήν ἱστορία τῆς Ἀγγλίας· σέ κάθε μιά ἀπ' αὐτές τίς χῶρες, ὕστερα ἀπό μιά μεγάλη ἐπαναστατική ὁρμή, ἀκολουθοῦσε ἡ παλινόρθωση. Τό ἴδιο μπορεῖ νά συμβεῖ καί σέ μᾶς· καί τό πρόγραμμά μας πρέπει νά εἶναι τέτιο πού, σέ περίπτωση πραγματοποίησής του, νά περιορίσει στό ἐλάχιστο τή ζημιά, τήν ὁποία μπορεῖ νά φέρει ἡ παλινόρθωση» («Τέταρτο (Ἑνωτικό) συνέδριο τοῦ ΣΔΕΚΡ. Πρακτικά». Μόσχα, 1959, σελ. 59 - 60).—*325.*

130 *Ὁ Μπελοοῦσοφ* μίλησε στήν III Δούμα γιά τό ἀγροτικό ζήτημα στίς 31 τοῦ Ὀχτώβρη (13 τοῦ Νοέμβρη) 1908.

Τό σχέδιο τοῦ λόγου του τό ἔγραψε ὁ Λένιν. Οἱ στατιστικές συγκρίσεις καί τά ἀριθμητικά στοιχεῖα, πού παρέθεσε ὁ Μπελοοῦσοφ, πάρθηκαν ἀπό τίς ἀδημοσίευτες τήν περίοδο ἐκείνη ἐργασίες τοῦ Λένιν «Τό ἀγροτικό πρόγραμμα τῆς σοσιαλδημοκρατίας στήν πρώτη ρωσική ἐπανάσταση τοῦ 1905 - 1907» καί «Τό ἀγροτικό ζήτημα στή Ρωσία στά τέλη τοῦ 19ου αἰώνα» (βλ. Ἅπαντα, 5η ἔκδ., τόμ. 16ος, σελ. 205 - 435· σέ τοῦτο τόν τόμο, σελ. 57 - 140).—*327.*

131 *Ἡ V Πανρωσική συνδιάσκεψη τοῦ ΣΔΕΚΡ* ἔγινε στό Παρίσι στίς 21 - 27 τοῦ Δεκέμβρη 1908 (3 - 9 τοῦ Γενάρη 1909). Ἡ προετοιμασία τῆς συνδιάσκεψης ἄρχισε ἐντατικά ὕστερα ἀπό τήν ὁλομέλεια τῆς ΚΕ τοῦ ΣΔΕΚΡ τοῦ Αὐγούστου 1908, πού ψήφισε τήν ἀπόφαση ν' ἀρχίσει ἀμέσως ἡ ἐργασία γιά τή σύγκληση τῆς συνδιάσκεψης. Οἱ μπολσεβίκοι μ' ἐπικεφαλῆς τό Λένιν, διεξάγοντας σκληρή πάλη ἐνάντια στούς μενσεβίκους-λικβινταριστές, ἀπό τή μιά μεριά, καί στούς ὀτζοβιστές, ἀπό τήν ἄλλη, ἔκαναν μεγάλη προπαρασκευαστική δουλιά πού ἐξασφάλισε τή σύγκληση τῆς συνδιάσκεψης. Τό φθινόπωρο τοῦ 1908 ὁ Λένιν δημοσίευσε στήν ἐφημερίδα «Προλετάρι», πού ἦταν στήν οὐσία τό Κεντρικό Ὄργανο τῶν μπολσεβίκων, τά ἄρθρα: «Σχετικά μέ τήν ἐκτίμηση τῆς τρέχουσας στιγμῆς», «Ἀπ' ἀφορμή δυό γράμματα», «Οἱ συζητήσεις γιά τό ἀγροτικό ζήτημα στήν III Δούμα» (βλ. σέ τοῦτο τόν τόμο, σελ. 276 - 289, 296 - 328), στά ὁποῖα ἔκανε βαθιά ἀνάλυση τῶν ζητημάτων πού ἔβαζε ἡ ὁλομέλεια τῆς ΚΕ στήν ἡμερήσια διά-

ταξη τῆς ἐπικείμενης κομματικῆς συνδιάσκεψης. Παρά τήν ἀντίδραση τῶν μενσεβίκων, ἡ ὁλομέλεια τῆς ΚΕ, πού συνῆλθε πρίν τή συνδιάσκεψη, ἔδοσε θετική ἐκτίμηση στήν ὀργανωτική δουλιά, πού ἔκαναν οἱ μπολσεβίκοι.

Στή συνδιάσκεψη πῆραν μέρος 16 ἀντιπρόσωποι μέ θετική ψῆφο· ἀπό αὐτούς 5 ἦταν μπολσεβίκοι (2 ἀπό τήν Κεντρική βιομηχανική περιοχή, 2 ἀπό τήν ὀργάνωση τῆς Πετρούπολης, 1 ἀπό τά Οὐράλια), 3 μενσεβίκοι μέ πληρεξούσια τῆς ἐπιτροπῆς περιοχῆς Καυκάσου, 5 πολωνοί σοσιαλδημοκράτες καί 3 μπουντιστές.

Ὁ Λένιν πῆρε μέρος στή συνδιάσκεψη σάν ἐκπρόσωπος τῆς ΚΕ τοῦ ΣΔΕΚΡ. Στίς ἐργασίες τῆς συνδιάσκεψης πῆρε μέρος μέ συμβουλευτική ψῆφο καί ὁ μπολσεβίκος Ν. Γκ. Πολετάγεφ, μέλος τῆς σοσιαλδημοκρατικῆς ὁμάδας τῆς Κρατικῆς δούμας. Οἱ μπολσεβίκοι ἀντιπρόσωποι πού δούλευαν ἄμεσα στή Ρωσία ἐκπροσωποῦσαν τίς μεγαλύτερες κομματικές ὀργανώσεις τοῦ ΣΔΕΚΡ. Ἡ μενσεβίκικη ἀντιπροσωπεία πού πῆρε τά πληρεξούσια μέ διάφορες νοθεῖες ἀποτελοῦνταν ἀπό πρόσωπα τά ὁποῖα ζοῦσαν στό ἐξωτερικό καί δέν συνδέονταν μέ τήν κομματική δουλιά στή Ρωσία. Ἡ ἀντιπροσωπεία τῆς πολωνικῆς σοσιαλδημοκρατίας στή συνδιάσκεψη ὑποστήριζε τούς μπολσεβίκους. Οἱ μπουντιστές σέ πολλά ζητήματα ἀκολουθοῦσαν τούς μενσεβίκους-λικβινταριστές.

Στήν ἡμερήσια διάταξη τῆς συνδιάσκεψης μπῆκαν τά παρακάτω ζητήματα: 1) Λογοδοσίες τῆς ΚΕ τοῦ ΣΔΕΚΡ, τῆς ΚΕ τῆς Πολωνικῆς σοσιαλδημοκρατίας, τῆς ΚΕ τῆς Μπούντ, τῆς ὀργάνωσης τῆς Πετρούπολης, τῆς Μόσχας καί τῆς Κεντρικῆς βιομηχανικῆς περιοχῆς, τῶν Οὐραλίων, τοῦ Καυκάσου· 2) Ἡ σημερινή πολιτική κατάσταση καί τά καθήκοντα τοῦ κόμματος· 3) Γιά τή σοσιαλδημοκρατική ὁμάδα τῆς Δούμας· 4) Τά ὀργανωτικά ζητήματα σέ σχέση μέ τίς καινούργες πολιτικές συνθῆκες· 5) Συνένωση μέ τίς κατά τόπους ἐθνικές ὀργανώσεις· 6) Οἱ ὑποθέσεις τοῦ ἐξωτερικοῦ.

Οἱ μπολσεβίκοι ἔκαναν στή συνδιάσκεψη ἀνειρήνευτη πάλη σέ ὅλα τά ζητήματα ἐνάντια στούς μενσεβίκους-λικβινταριστές καί στούς ὀπαδούς τους. Κατά τή συζήτηση τοῦ πρώτου ζητήματος τῆς ἡμερήσιας διάταξης οἱ μενσεβίκοι-λικβινταριστές (Π. Μπ. Ἀξελρόντ, Φ. Ι Ντάν, Ν. Β. Ραμισβίλι, ἡ λεγόμενη «ἀντιπροσωπεία τοῦ Καυκάσου») ὑπόβαλαν δήλωση, μέ τήν ὁποία συκοφαντοῦσαν μέ κάθε τρόπο τή δουλιά τῆς Κεντρικῆς Ἐπιτροπῆς τοῦ κόμματος καί ἀμφισβητοῦσαν τήν ἐγκυρότητα τῆς συνδιάσκεψης. Οἱ μπολσεβίκοι-ἀντιπρόσωποι τῶν κομματικῶν ὀργανώσεων τῆς Κεντρικῆς βιομηχανικῆς περιοχῆς τῆς Πετρούπολης καί τῶν Οὐραλίων (Μ. Ν. Λιάντοφ, Α. Μ. Μπούϊκο (Σεστακόφ), Ν. Ν. Μπατούριν (Κωνσταντίν) κ. ἄ.) ἔκαναν ὁμαδική δήλωση καί ξεσκέπασαν τίς συκοφαντικές ἐπινοήσεις τῶν μενσεβίκων, ἀντιμετώπισαν ἀποφασιστικά τίς προσπάθειές τους νά ματαιώσουν τίς ἐργασίες τῆς συνδιάσκεψης. Ἡ συνδιάσκεψη στήν ἀπόφαση «Σχετικά μέ τίς λογοδοσίες» καταδίκασε δριμύτατα τόν λικβινταρισμό σάν ὀπορτουνιστικό ρεῦμα καί ἔριξε τό σύνθημα τῆς πιό ἀποφασιστικῆς ἰδεολογικῆς καί ὀργανωτικῆς πάλης ἐνάντια στίς προσπάθειες διάλυσης τοῦ κόμματος.

Στίς ἐργασίες τῆς συνδιάσκεψης κεντρική θέση κατέλαβε ἡ εἰσήγηση τοῦ Λένιν «Γιά τή σημερινή στιγμή καί τά καθήκοντα τοῦ κόμματος». Οἱ μπολσεβίκοι ἔδιναν μεγάλη σημασία σ' αὐτό τό ζήτημα,

γιατί ἡ συνδιάσκεψη ἔπρεπε νά καθορίσει τή γραμμή τακτικῆς πού ἀντιστοιχοῦσε στίς δύσκολες συνθῆκες δουλιᾶς τοῦ κόμματος στά χρόνια τῆς ἀντίδρασης. Οἱ ἀπόπειρες τῶν μενσεβίκων νά πετύχουν τή διαγραφή τοῦ ζητήματος αὐτοῦ ἀπό τήν ἡμερήσια διάταξη τῆς συνδιάσκεψης ναυάγησαν.

Κατά τή συζήτηση τῆς ἀπόφασης πού ὑπόβαλε ὁ Λένιν οἱ μενσεβίκοι πρότειναν νά τονιστεῖ ὅτι ἡ ἀπολυταρχία γίνεται ὄχι ἀστική, μά πλουτοκρατική μοναρχία. (Κριτική τῆς διόρθωσης αὐτῆς βλ. στό ἄρθρο τοῦ Β. Ι. Λένιν «"Ἡ ἀριστεροποίηση" τῆς ἀστικῆς τάξης καί τά καθήκοντα τοῦ προλεταριάτου» (σέ τοῦτο τόν τόμο, σελ. 417)). Ἡ διόρθωση τῶν μενσεβίκων ἀπορίφθηκε μέ συντριπτική πλειοψηφία.

Στήν ψηφοφορία πάνω στήν ἀπόφαση οἱ ὀτζοβιστές ὑπόβαλαν δήλωση, ὅπου ἔγραφαν ὅτι σάν ἐκπρόσωποι τοῦ λεγόμενου ὀτζοβιστικοῦ ρεύματος δέν συμφωνοῦν μέ τό 5ο σημεῖο τοῦ συμπερασματικοῦ μέρους πού ἀναφέρεται στή Δούμα (τό σημεῖο πού μιλάει γιά τή χρησιμοποίηση τῆς Δούμας καί τοῦ βήματος τῆς Δούμας γιά ἐπαναστατική προπαγάνδα καί ζύμωση), μά ἐπειδή συμφωνοῦν μέ τά ὑπόλοιπα σημεῖα τῆς ἀπόφασης, ψηφίζουν ὑπέρ αὐτῆς σάν σύνολο. Ἡ συνδιάσκεψη ψήφισε μέ ἀσήμαντες ἀλλαγές τήν ἀπόφαση πού πρότεινε ὁ Λένιν (σελ. 333 - 336).

Κατά τή συζήτηση τοῦ 3ου ζητήματος τῆς ἡμερήσιας διάταξης οἱ ὁμιλίες στράφηκαν κυρίως σέ δυό σημεῖα: στά λάθη τῆς ὁμάδας τῆς Δούμας καί στό δικαίωμα τοῦ βέτο τῆς ΚΕ τοῦ κόμματος πάνω στίς ἀποφάσεις τῆς ὁμάδας. Ἡ ἀπόφαση πού ὑποβλήθηκε ἀπό τούς μπολσεβίκους ἔκανε κριτική τῆς δράσης τῆς ὁμάδας καί ὑπόδειχνε τά συγκεκριμένα μέτρα γιά νά καλυτερεύσει ἡ δουλιά της. Οἱ μενσεβίκοι δέν συμφώνησαν μέ τίς ὑποδείξεις πού ἔκαναν οἱ ἀποφάσεις τῆς συνδιάσκεψης γιά τά λάθη τῆς ὁμάδας τῆς Δούμας καί τάχθηκαν ἐνάντια στό βέτο τῆς Κεντρικῆς Ἐπιτροπῆς τοῦ κόμματος σχετικά μέ τήν ὁμάδα. Παράλληλα ἐπικαλοῦνταν τήν πείρα τῶν σοσιαλιστικῶν κομμάτων τῆς Δυτικῆς Εὐρώπης, πού δέν συμπεριλάβαιναν στίς ἀποφάσεις τῶν συνεδρίων καί τῶν συνδιασκέψεων τήν κριτική τῶν λαθῶν τῶν κοινοβουλευτικῶν ὁμάδων τους. Ἡ τακτική τῶν μενσεβίκων στό ζήτημα τῆς κοινοβουλευτικῆς δράσης τῆς σοσιαλδημοκρατίας συνέπεφτε ὁλότελα μέ τή θέση τῶν ὀπορτουνιστῶν ἡγετῶν τῆς II Διεθνοῦς, πού θεωροῦσαν τό κόμμα σάν ἐξάρτημα τῆς κοινοβουλευτικῆς ὁμάδας.

Ἐνάντια στή λενινιστική γραμμή σχετικά μέ τήν ὁμάδα τῆς Δούμας τάχθηκαν καί οἱ ὀτζοβιστές. Ὁ Σ. Βόλσκι (Α. Β. Σοκολόφ, Βαλεριάν) δήλωσε ὅτι στή Ρωσία δέν ὑπάρχουν συνθῆκες γιά δράση τῆς σοσιαλδημοκρατικῆς ὁμάδας τῆς Δούμας καί δέν συμφώνησε μέ τίς ὑποδείξεις πού ἔκανε ἡ ἀπόφαση γιά τά λάθη της, θεωρώντας τα σάν λάθη πού προκλήθηκαν «ἀπό ἀντικειμενικά περιστατικά».

Ὁ Λένιν στό λόγο του, πού ἦταν γεμάτος ὀργή, μαστίγωσε τούς ὀτζοβιστές σάν «λικβινταριστές ἀπό τήν ἀνάποδη» κι' ἔδειξε ὅτι, παρ' ὅλη τή διαφορά τῶν συμπερασμάτων τους σχετικά μέ τήν ὁμάδα τῆς Δούμας, καί οἱ λικβινταριστές καί οἱ ὀτζοβιστές ἔχουν κοινή ὀπορτουνιστική βάση. Ἡ συνδιάσκεψη ψήφισε τήν μπολσεβίκικη ἀπόφαση. Στήν ἀπόφαση αὐτή μπῆκε ἕνα μέρος τῆς δεύτερης παραλλαγῆς πού ἔγραψε ὁ Λένιν γιά τίς «Πρακτικές ὑποδείξεις στό ζήτημα τῆς ψηφοφορίας τῆς σοσιαλδημοκρατικῆς ὁμάδας τῆς Δούμας σχετικά μέ τόν προϋπολογισμό» καί μπῆκε ὁλόκληρη ἡ λενινιστική «Προσθήκη στήν

ἀπόφαση "Γιά τή σοσιαλδημοκρατική ὁμάδα τῆς Δούμας"» (βλ. σέ τοῦτο τόν τόμο, σελ. 340 - 341, 342).

Κατά τή συζήτηση τοῦ ὀργανωτικοῦ ζητήματος ὑποβλήθηκαν τρία σχέδια ἀποφάσεων: τῶν μπολσεβίκων,τῶν μενσεβίκων καί τῆς Μπούντ. Οἱ μπολσεβίκοι στό σχέδιο ἀπόφασής τους τόνιζαν ὅτι τό κόμμα πρέπει νά δόσει ἰδιαίτερη προσοχή στή δημιουργία καί στό δυνάμωμα τῶν παράνομων κομματικῶν ὀργανώσεων, χρησιμοποιώντας γιά τή δουλιά ἀνάμεσα στίς μάζες τό πλατύ δίχτυ τῶν ποικιλόμορφων νόμιμων συλλόγων. Οἱ μενσεβίκοι στήν οὐσία ἐπιδίωκαν τή διάλυση τοῦ παράνομου κόμματος καί τό σταμάτημα κάθε ἐπαναστατικῆς δουλιᾶς.

Ὁ Λένιν στό λόγο του γιά τό ὀργανωτικό ζήτημα ὑπόβαλε σέ αὐστηρή κριτική τήν ἀπόφαση τῶν μενσεβίκων-λικβινταριστῶν καί τίς προσπάθειές τους νά δικαιολογήσουν ὁπωσδήποτε τά ἄτομα ἐκεῖνα πού λιποτάκτησαν ἀπό τό κόμμα στά χρόνια τῆς ἀντίδρασης. Ὕστερα ἀπό τήν ὁμιλία τοῦ Λένιν οἱ μπουντιστές ἀπόσυραν τό δικό τους σχέδιο ἀπόφασης καί ψήφισαν μαζί μέ τούς μπολσεβίκους. Ἡ ἀπόφαση τῶν μενσεβίκων ἀπορίφθηκε μέ 12 ψήφους ἔναντι 3.

Ἡ συνδιάσκεψη ψήφισε τίς «Ὁδηγίες στήν ἐπιτροπή γιά τό ὀργανωτικό ζήτημα» (βλ. σέ τοῦτο τόν τόμο, σελ. 337) πού ὑπόβαλε ὁ Λένιν καί σχημάτισε ἐπιτροπή γιά τήν ἐπεξεργασία τῆς ἀπόφασης. Ἡ ἐπιτροπή, καί ὕστερα καί ἡ συνδιάσκεψη, ψήφισαν τό μπολσεβίκικο σχέδιο ἀπόφασης.

Ἡ ἀπόφαση γιά τή συνένωση τῶν κατά τόπους ἐθνικῶν ὀργανώσεων, πού ψήφισε ἡ συνδιάσκεψη, ἀπόκρουε κατηγορηματικά τήν ἀρχή τῆς ὁμοσπονδιακότητας πού ὑποστήριζαν οἱ μπουντιστές, ἐπιμένοντας στό διαχωρισμό τῶν ἐργατῶν μέσα στό κόμμα μέ βάση τό ἐθνικό γνώρισμα. Κατά τή συζήτηση τοῦ ζητήματος πού ἀφοροῦσε τή δουλιά τῆς Κεντρικῆς Ἐπιτροπῆς οἱ μενσεβίκοι πρότειναν νά μεταφερθεῖ ἡ ἕδρα τῆς ΚΕ στή Ρωσία καί νά διαλυθεῖ τό Γραφεῖο Ἐξωτερικοῦ τῆς ΚΕ. Τά διαλυτικά σχέδια ἀπόφασης ἀπορίφθηκαν. Ἡ συνδιάσκεψη ψήφισε ἀπόφαση γιά τή δουλιά τῆς ΚΕ, στήν ὁποία ἀναγνωριζόταν ὅτι «εἶναι ὠφέλιμο καί ἀπαραίτητο νά ὑπάρχει στό ἐξωτερικό παγκομματική ἀντιπροσωπεία μέ τή μορφή τοῦ Γραφείου Ἐξωτερικοῦ τῆς Κεντρικῆς Ἐπιτροπῆς». Στό ζήτημα τό σχετικό μέ τό Κεντρικό Ὄργανο ψηφίστηκε ἐπίσης ἡ ἀπόφαση τῶν μπολσεβίκων· ἡ πρόταση τῶν μενσεβίκων νά μεταφερθεῖ ἡ ἔκδοση τοῦ ΚΟ στή Ρωσία ἀπορίφθηκε.

Οἱ μπολσεβίκοι σημείωσαν στή συνδιάσκεψη μιά μεγάλη νίκη στήν πάλη ἐνάντια στούς μενσεβίκους-λικβινταριστές. Παράλληλα οἱ ἀποφάσεις τῆς συνδιάσκεψης «Γιά τή σημερινή στιγμή καί τά καθήκοντα τοῦ κόμματος», «Γιά τή σοσιαλδημοκρατική ὁμάδα τῆς Δούμας» καί γιά ἄλλα ζητήματα κατάφεραν χτύπημα καί ἐνάντια στούς ὀτζοβιστές. Στά χρόνια τῆς ἀντίδρασης τό κόμμα καθοδηγοῦνταν ἀπό τίς ἀποφάσεις πού ψηφίστηκαν στή συνδιάσκεψη.

Ὁ Λένιν, κάνοντας ἐκτίμηση τῆς σημασίας τῆς συνδιάσκεψης, ἔγραφε: «Ἡ πρόσφατη Πανρωσική συνδιάσκεψη τοῦ ΣΔΕΚΡ βοήθησε τό κόμμα νά μπεῖ στό σωστό δρόμο καί ἀποτελεῖ, ὅπως φαίνεται, σημεῖο στροφῆς στήν ἀνάπτυξη τοῦ ἐργατικοῦ κινήματος τῆς Ρωσίας ὕστερα ἀπό τή νίκη τῆς ἀντεπανάστασης» (βλ. σέ τοῦτο τόν τόμο, σελ. 362). —*331.*

132 Ἡ δήλωση αὐτή ὑποβλήθηκε στή συνδιάσκεψη ἀπό τόν Β. Ι. Λένιν

στίς 24 τοῦ Δεκέμβρη 1908 (8 τοῦ Γενάρη 1909) ὕστερα ἀπό τή συκοφαντική ὁμιλία τοῦ μενσεβίκου Ν. Ραμισβίλι (Πιότρ), μέλους τῆς ἀντιπροσωπείας τοῦ Καυκάσου. Στήν ὁλομέλεια τῆς Κεντρικῆς Ἐπιτροπῆς, πού ἔγινε τόν Αὔγουστο τοῦ 1908, ἀποκαλύφθηκε ὅτι οἱ μενσεβίκοι-λικβινταριστές ἐπιδίωκαν πρίν ἀκόμη ἀπό τή σύγκληση τῆς ὁλομέλειας τή διάλυση τῆς ΚΕ σάν καθοδηγητικοῦ ὀργάνου τοῦ κόμματος καί τόν περιορισμό τῆς δράσης της σέ πληροφοριακά καθήκοντα. Τό σχέδιο διάλυσης τῆς ΚΕ ὑπάρχει σέ γράμμα πού ἔστειλαν τόν Ἰούνη τοῦ 1908 οἱ Μπ. Γκόρεφ, μέλος τῆς ΚΕ καί Α. Μαρτίνοφ, μέλος τῆς σύνταξης τῆς «Γκόλος Σοτσιάλ-Ντεμοκράτα», «Πρός ὅλες τίς μενσεβίκικες ὀργανώσεις». Τό γράμμα αὐτό εἶχε ἕναν τόσο ἀνοιχτά ἀντικομματικό χαρακτήρα πού δέν βρῆκε τήν ὑποστήριξη οὔτε ἀκόμη καί τῆς μενσεβίκικης συνδιάσκεψης τῆς Πετρούπολης. Οὔτε οἱ μπουντιστές πού συχνά τάσσονταν ἀλληλέγγυοι μέ τούς μενσεβίκους στά ὀργανωτικά ζητήματα εἶδαν μέ συμπάθεια αὐτό τό σχέδιο. Τήν περίοδο αὐτή καί ὁ μενσεβίκος Ν. Ραμισβίλι, μέλος τῆς ΚΕ, δέν ὑποστήριξε ἀνοιχτά αὐτό τό σχέδιο. Οἱ μενσεβίκοι στήν ἴδια τήν ὁλομέλεια προσπάθησαν ν' ἀποκρύψουν μέ κάθε τρόπο τίς προθέσεις τους νά διαλύσουν τήν ΚΕ (βλ. σέ τοῦτο τόν τόμο, σελ. 203-204 καί σημείωση 99). Οἱ μπολσεβίκοι ξεσκέπασαν τίς ἀποδιοργανωτικές, ἀντικομματικές ἐνέργειες τῶν λικβινταριστῶν. Ἡ ὁλομέλεια τῆς ΚΕ ψήφισε τά μπολσεβίκικα σχέδια ἀποφάσεων σ' ὅλα τά βασικά ζητήματα τῆς ἡμερήσιας διάταξης. Τά μέλη τῆς σύνταξης τῆς «Γκόλος Σοτσιάλ-Ντεμοκράτα» Ντάν καί Ἀξελρόντ καί τό μέλος τῆς ΚΕ Ν. Ραμισβίλι, πού πῆραν μέρος μέ πληρεξούσια τῆς ὀργάνωσης τοῦ Καυκάσου, κράτησαν στήν V Πανρωσική συνδιάσκεψη κοινή, ἄκρως λικβινταριστική στάση. —*338.*

133 Ἡ κατηγορηματική δήλωση ὑποβλήθηκε ἀπό τόν Λένιν στήν τελευταία, στήν ἔνατη συνεδρίαση τῆς συνδιάσκεψης στίς 26 τοῦ Δεκέμβρη 1908 (8 τοῦ Γενάρη 1909). Ὅπως φαίνεται ἀπό τά πρακτικά, στή συνεδρίαση αὐτή συνεχίστηκε ἡ συζήτηση τῆς ἀπόφασης γιά τή σοσιαλδημοκρατική ὁμάδα τῆς Δούμας. Κατά τή συζήτηση τοῦ σημείου πού ἀναφέρεται στήν ψηφοφορία σχετικά μέ τόν προϋπολογισμό ὁ Λένιν πρότεινε τή δική του διατύπωση τοῦ τμήματος αὐτοῦ τῆς ἀπόφασης (βλ. σέ τοῦτο τόν τόμο, σελ. 340 - 341). Στά πρακτικά ὑπάρχει ἡ διόρθωση τοῦ Μ. Ν. Λιάντοφ, στήν ὁποία πρότεινε νά δοθεῖ ἡ ἑξῆς διατύπωση στά τελικά λόγια τῆς ἀπόφασης «καί τῶν συνδικαλιστικῶν ὀργανώσεων»: «Ὕστερα ἀπό ἀνταλλαγή γνωμῶν μέ τούς ἐκπρόσωπους τῶν συνδικάτων». Ὁ Λιάντοφ αἰτιολόγησε τή διόρθωσή του μέ τό ὅτι τό συζητούμενο σχέδιο ἀπόφασης περιορίζει τάχα τά δικαιώματα τῆς Κεντρικῆς Ἐπιτροπῆς. Ὁ Λένιν μίλησε ἐνάντια στή διόρθωση τοῦ Λιάντοφ καί τόνισε ὅτι ἡ ΚΕ ἔχει τό δικαίωμα τοῦ veto σχετικά μέ τή σοσιαλδημοκρατική ὁμάδα τῆς Δούμας. Ὅταν ἔγινε ψηφοφορία, ἡ διόρθωση τοῦ Λιάντοφ ἀπορίφθηκε. Στήν ἴδια συνεδρίαση ψηφίστηκε ἡ ἀπόφαση γιά τό ζήτημα τοῦ δικαιώματος τοῦ veto τῆς ΚΕ σχετικά μέ τήν ὁμάδα τῆς Δούμας. Στήν ἀπόφαση αὐτή τονιζόταν ὅτι ἡ ΚΕ, ἐπειδή ἔχει τήν εὐθύνη γιά τή δουλιά τῆς ὁμάδας, πρέπει χωρίς ταλαντεύσεις νά κάνει χρήση τοῦ δικαιώματος τοῦ veto στίς ἀποφάσεις τῆς ὁμάδας «σέ ὅλες ἐκεῖνες τίς περιπτώσεις πού ὑπάρχει κίνδυνος οἱ ἀποφάσεις αὐτές νά φέρουν ζημιά στό κόμμα».—*345.*

134 *Ἡ δήλωση ἀπ' ἀφορμή τό σχέδιο τῶν μενσεβίκων γιά τή διάλυση τῆς ΚΕ* ὑποβλήθηκε ἀπό τόν Λένιν στή συνεδρίαση τῆς συνδιάσκεψης στίς 26 τοῦ Δεκέμβρη 1908 (8 τοῦ Γενάρη 1909), ὅταν συζητιόταν ἡ ἀπόφαση γιά τή δουλιά τῆς Κεντρικῆς Ἐπιτροπῆς. Οἱ μενσεβίκοι-λικβινταριστές, πρίν ἀκόμη ἀπό τήν ὁλομέλεια τῆς ΚΕ τόν Αὔγουστο τοῦ 1908, ἔκαναν ἀπόπειρες νά διαλύσουν τήν Κεντρική Ἐπιτροπή σάν καθοδηγητικό ὄργανο τοῦ κόμματος. Σχετικά μ' αὐτό ὁ Λένιν ὑπόβαλε στίς 12 (25) τοῦ Αὐγούστου 1908 στήν ὁλομέλεια «Δήλωση ἀπ' ἀφορμή τή σύγκληση τῆς ὁλομέλειας τῆς ΚΕ» (βλ. σέ τοῦτο τόν τόμο, σελ. 203). Τήν ἄλλη μέρα ψηφίστηκε μέ πρόταση τοῦ Λένιν ἡ ἀπόφαση «Γιά τό ἐπεισόδιο σχετικά μέ τή σύγκληση τῆς ὁλομέλειας» (σελ. 204) (βλ. ἐπίσης τή σημείωση 99).—*346*.

135 *Ἡ πρώτη παγκομματική συνδιάσκεψη τῶν σοσιαλιστῶν-ἐπαναστατῶν* ἔγινε στό Λονδίνο στίς 4 - 15 (17 - 28) τοῦ Αὐγούστου 1908. Ἀμέσως μετά τή συνδιάσκεψη συνεδρίασε τό 4ο Συμβούλιο τοῦ κόμματος, πού ἐπικύρωσε τίς ἀποφάσεις πού ἐπεξεργάστηκε ἡ συνδιάσκεψη. Μεγάλο μέρος τῶν ἀποφάσεων αὐτῶν δημοσιεύτηκε σέ ξεχωριστό φυλλάδιο μέ τόν τίτλο «Ἀνακοίνωση τῆς Κεντρικῆς Ἐπιτροπῆς τοῦ Κόμματος τῶν Σοσιαλιστῶν-Ἐπαναστατῶν γιά τό συνέδριο τοῦ Συμβουλίου τοῦ κόμματος καί τήν παγκομματική συνδιάσκεψη». Τήν «Ἀνακοίνωση» αὐτή ἀναλύει ὁ Λένιν καί παραθέτει περικοπές στό ἄρθρο του.—*347*.

136 Βλ. Κ. Μάρξ «Τό Κεφάλαιο», ρωσ. ἔκδ., τόμ. III, 1955, σελ. 795 - 826. —*351*.

137 *Τό πρόγραμμα τῆς Ἐρφούρτης τοῦ Σοσιαλδημοκρατικοῦ κόμματος τῆς Γερμανίας* ψηφίστηκε τόν Ὀχτώβρη τοῦ 1891 στό συνέδριο τῆς Ἐρφούρτης. Τό πρόγραμμα τῆς Ἐρφούρτης ἦταν ἕνα βῆμα πρός τά μπρός σέ σύγκριση μέ τό πρόγραμμα τῆς Γκότα (1875)· βάση τοῦ προγράμματος ἀποτελοῦσε ἡ διδασκαλία τοῦ μαρξισμοῦ γιά τήν ἀναπόφευκτη ἐξαφάνιση τοῦ καπιταλιστικοῦ τρόπου παραγωγῆς καί τήν ἀντικατάστασή του ἀπό τό σοσιαλιστικό. Στό πρόγραμμα ὑπογραμμιζόταν ἡ ἀνάγκη νά κάνει ἡ ἐργατική τάξη πολιτικό ἀγώνα, τονιζόταν ὁ ρόλος τοῦ κόμματος σάν καθοδηγητῆ τῆς πάλης αὐτῆς κτλ., ὡστόσο καί στό πρόγραμμα τῆς Ἐρφούρτης ὑπῆρχαν σοβαρές παραχωρήσεις στόν ὀπορτουνισμό. Διεξοδική κριτική τοῦ σχεδίου προγράμματος τῆς Ἐρφούρτης ἔκανε ὁ Φ. Ἔνγκελς («Κριτική τοῦ σχεδίου τοῦ σοσιαλδημοκρατικοῦ προγράμματος τοῦ 1891» — βλ. Κ. Μάρξ καί Φ. Ἔνγκελς. Ἅπαντα, τόμ. XVI, μέρος II, ρωσ. ἔκδ., 1936, σελ. 101 - 116). Ἡ κριτική αὐτή οὐσιαστικά ἦταν κριτική τοῦ ὀπορτουνισμοῦ ὁλόκληρης τῆς II Διεθνοῦς, γιατί τό πρόγραμμα τῆς Ἐρφούρτης ἦταν ἕνα εἶδος πρότυπου γιά τά κόμματά της. Ἡ καθοδήγηση ὅμως τῆς γερμανικῆς σοσιαλδημοκρατίας ἔκρυψε ἀπό τίς κομματικές μάζες τήν κριτική τοῦ Ἔνγκελς καί οἱ μεγάλης σημασίας παρατηρήσεις του δέν πάρθηκαν ὁλοκληρωτικά ὑπόψη κατά τήν ἐπεξεργασία τοῦ τελικοῦ κειμένου τοῦ προγράμματος. Ὁ Β. Ι. Λένιν θεωροῦσε ὅτι ἡ παρασιώπηση στό πρόγραμμα τῆς Ἐρφούρτης τοῦ ζητήματος τῆς δικτατορίας τοῦ προλεταριάτου ἀποτελεῖ βασική ἀδυναμία, δειλή ὑποχώρηση μπροστά στόν ὀπορτουνισμό. (Γιά τό πρόγραμμα τῆς Ἐρφούρτης βλ. τό ἔργο

τοῦ Β. Ι. Λένιν «Κράτος καί ἐπανάσταση». Ἅπαντα, 4η ρωσ. ἔκδ., τόμ. 25ος, σελ. 414 - 421).—*351*.

138 Τό ἄρθρο πού ἀναφέρει ὁ Β. Ι. Λένιν δημοσιεύτηκε (ἀνυπόγραφο) στό φύλ. ἀρ. 18 τῆς ἐφημερίδας «Προλετάρι» τῆς 29 τοῦ Ὀχτώβρη (11 τοῦ Νοέμβρη) 1907.—*352*.

139 Ὁ Λένιν ἔχει ὑπόψη του τήν μπροσούρα τοῦ Φ. Λασσάλ «Γιά τήν οὐσία τοῦ συντάγματος», ἡ ὁποία περιέχει δυό λόγους τοῦ συγγραφέα, πού ἐκφωνήθηκαν τό 1862 σέ μιά συνεδρίαση τῆς «Ἕνωσης τῶν πολιτῶν» τῆς περιοχῆς τοῦ Βερολίνου καί οἱ ὁποῖοι δημοσιεύτηκαν ὕστερα ἀπό ἀπόφαση αὐτῆς τῆς συνεδρίασης. Ὁ πρῶτος λόγος ἐκδόθηκε τό 1862 μέ τόν τίτλο «Über Verfassungswesen» («Γιά τήν οὐσία τοῦ συντάγματος»), ὁ δεύτερος τό 1863 μέ τόν τίτλο «Was nun?» («Τί θά γίνει παραπέρα;»). Πλήρης μετάφραση στή ρωσική γλώσσα ἐμφανίστηκε γιά πρώτη φορά τό 1905 σέ μιά ἔκδοση τῆς βιβλιοθήκης «Ὀμπστσέστβενναγια πόλζα». Ἡ βασική ἰδέα τῆς «θεωρίας» τοῦ Φ. Λασσάλ εἶναι ὅτι «τό πραγματικό σύνταγμα μιᾶς χώρας ὑπάρχει μόνο στόν ἀντικειμενικό, στόν πραγματικό συσχετισμό τῶν δυνάμεων τῆς δοσμένης χώρας». —*353*.

140 Πρόκειται γιά τήν ἀπόφαση τοῦ Πέμπτου συνεδρίου (τοῦ Λονδίνου) τοῦ ΣΔΕΚΡ «Γιά τή στάση ἀπέναντι στά μή προλεταριακά κόμματα» (βλ. «Ἀποφάσεις καί ψηφίσματα τῶν συνεδρίων καί συνδιασκέψεων τοῦ ΚΚΣΕ καί τῶν ὁλομελειῶν τῆς ΚΕ», ρωσ. ἔκδ., μέρ. Ι, 1954, σελ. 164 - 165).—*357*.

141 Πρόκειται γιά τό ἀνυπόγραφο ἄρθρο «Καί πάλι γιά τή σημερινή στιγμή καί γιά τήν τακτική τοῦ κόμματος», πού δημοσιεύτηκε στό φύλ. ἀρ. 13 τῆς «Ζνάμια Τρουντά» (Νοέμβρης 1908) καί γιά τό ἄρθρο τοῦ Α. Βόλιν «Ζητήματα τῆς ἐπανάστασης», πού δημοσιεύτηκε στό φύλ. ἀρ. 1 τῆς «Ρεβολιουτσιόνναγια Μίσλ» (Ἀπρίλης 1908).—*361*.

142 Τό ἄρθρο τοῦ Λένιν δημοσιεύτηκε στίς 12 (25) τοῦ Φλεβάρη 1909 στήν ἐφημερίδα «Προλετάρι», ἀρ. φύλ. 42, σάν ἐπίλογος τῆς σύνταξης στό ἄρθρο «Σχετικά μέ τά τρέχοντα ζητήματα», πού ἀναδημοσιεύτηκε ἀπό τήν ἐφημερίδα «Ραμπότσεγε Ζνάμια», ἀρ. φύλ. 7. Ὁ Λένιν στό ἄρθρο του «Ἀπ' ἀφορμή δυό γράμματα» ἔκανε κριτική τοῦ γράμματος τοῦ ὀτζοβιστῆ ἐργάτη, πού δημοσιεύτηκε στό φύλ. ἀρ. 5 τῆς ἴδιας ἐφημερίδας (βλ. σέ τοῦτο τόν τόμο, σελ. 296 - 313).—*374*.

143 Πρόκειται γιά τή δήλωση τοῦ Πλεχάνοφ ὅτι ἀποχωρεῖ ἀπό τή σύνταξη τῆς ἐφημερίδας «Γκόλος Σοτσιάλ-Ντεμοκράτα», πού ἦταν ὄργανο τῶν λικβινταριστῶν. Ἡ δήλωση δημοσιεύτηκε στό φύλ. ἀρ. 10 - 11 αὐτοῦ τοῦ ὀργάνου, πού προετοιμαζόταν νά κυκλοφορήσει. Σέ συνέχεια ὅμως, μετά τίς συμπληρωματικές συνομιλίες μέ τόν Πλεχάνοφ, ἡ δήλωσή του δέν μπῆκε στή σελίδα τῆς ἐφημερίδας καί σβήστηκε ἀπό τόν πίνακα τῶν περιεχομένων τό μέρος πού μιλοῦσε γι' αὐτήν. Ὡστόσο τό ἐπεισόδιο δέν ἀποσοβήθηκε ὁριστικά. Τό Μάη τοῦ 1909 στό φύλ. ἀρ. 14 τῆς ἐφημερίδας «Γκόλος Σοτσιάλ-Ντεμοκράτα» δημοσιεύτηκε τό γράμμα τοῦ Πλεχάνοφ, πού πληροφοροῦσε τούς ἀναγνῶστες του γιά τήν τυπική ἀποχώρησή του ἀπό τή σύνταξη.—*377*.

144 *«Βπεριόντ»* («Ἐμπρός») — παράνομη μπολσεβίκικη ἑβδομαδιαία ἐφημερίδα· ἔβγαινε στή Γενεύη ἀπό τίς 22 τοῦ Δεκέμβρη 1904 (4 τοῦ Γενάρη 1905) ὥς τίς 5 (18) τοῦ Μάη 1905. Κυκλοφόρησαν 18 φύλλα. Ὀργανωτής, ἰδεολογικός ἐμπνευστής καί ἄμεσος καθοδηγητής τῆς ἐφημερίδας ἦταν ὁ Β. Ι. Λένιν. Μέλη τῆς σύνταξης ἦταν οἱ Β. Β. Βορόβσκι, Α. Β. Λουνατσάρσκι, Μ. Σ. Ὀλμίνσκι. Ὅλη τήν ἀλληλογραφία τῆς ἐφημερίδας μέ τίς τοπικές ἐπιτροπές τῆς Ρωσίας καί τούς ἀνταποκριτές τήν κρατοῦσε ἡ Ν. Κ. Κρούπσκαγια. Ὁ Β. Ι. Λένιν, καθορίζοντας τό περιεχόμενο τῆς ἐφημερίδας, ἔγραφε: «Ἡ κατεύθυνση τῆς ἐφημερίδας "Βπεριόντ" εἶναι *ἡ κατεύθυνση τῆς παλιᾶς "Ἴσκρα"*. Ἐνονόματι τῆς παλιᾶς "Ἴσκρα" ἡ "Βπεριόντ" παλεύει ἀποφασιστικά ἐνάντια στή νέα "Ἴσκρα"»(Ἅπαντα, 5η ἔκδ., τόμ. 9ος, σελ. 238). Ὁ Λένιν δέν ἔγραφε μόνο καθοδηγητικά ἄρθρα στήν «Βπεριόντ»· στήν πέννα του ἀνήκει κι' ἕνας μεγάλος ἀριθμός σημειωμάτων καί ἐπεξεργασμένων ἀπ' αὐτόν ἀνταποκρίσεων. Ὁρισμένα ἄρθρα τά ἔγραψε ὁ Λένιν σέ συνεργασία μέ ἄλλα μέλη τῆς σύνταξης (Βορόβσκι, Ὀλμίνσκι κ. ἄ.). Σ' ἕνα μέρος ἀπό τά χειρόγραφα τῶν διάφορων συντακτῶν πού διασώθηκαν ὑπάρχουν μεγάλες διορθώσεις καί σημαντικές προσθῆκες τοῦ Λένιν. Ἡ διόρθωση τῶν τυπογραφικῶν δοκιμίων τοῦ κάθε φύλλου γινόταν ὁπωσδήποτε ἀπό τόν Λένιν. Ἀκόμη καί ὅταν ἦταν ἀπασχολημένος ὁλοκληρωτικά μέ τίς ἐργασίες τοῦ ΙΙΙ συνεδρίου στό Λονδίνο, ὁ Λένιν βρῆκε τό χρόνο νά θεωρήσει τά δοκίμια τοῦ φύλ. ἀρ. 17 τῆς «Βπεριόντ». Καί μόνο τό φύλ. ἀρ. 18 βγῆκε, ὅπως φαίνεται, χωρίς νά τό θεωρήσει ὁ Λένιν, λόγω τῆς μετακίνησής του ἀπό τό Λονδίνο στή Γενεύη. Στήν ἐφημερίδα «Βπεριόντ» δημοσιεύτηκαν πάνω ἀπό 60 ἄρθρα καί σημειώματα τοῦ Λένιν. Ὁρισμένα φύλλα τῆς ἐφημερίδας, ὅπως λ.χ. τά φύλλα 4 καί 5, πού εἶναι ἀφιερωμένα στά γεγονότα τῆς 9 τοῦ Γενάρη 1905 καί στήν ἔναρξη τῆς ἐπανάστασης στή Ρωσία, συντάχθηκαν σχεδόν ὁλοκληρωτικά ἀπό τόν Λένιν.

Δέν πέρασε πολύς καιρός ἀπό τήν ἔκδοσή της καί ἡ ἐφημερίδα «Βπεριόντ» κατάκτησε τή συμπάθεια τῶν τοπικῶν κομματικῶν ἐπιτροπῶν, πού τήν ἀναγνώρισαν σάν δικό τους ὄργανο. Ἡ ἐφημερίδα «Βπεριόντ», συσπειρώνοντας τίς τοπικές κομματικές ἐπιτροπές πάνω στή βάση τῶν λενινιστικῶν ἀρχῶν, ἔπαιξε μεγάλο ρόλο στήν προετοιμασία τοῦ ΙΙΙ συνεδρίου τοῦ κόμματος, πού οἱ ἀποφάσεις του στηρίχθηκαν στίς θέσεις πού εἶχε διατυπώσει καί θεμελιώσει ὁ Λένιν ἀπό τίς στῆλες τῆς ἐφημερίδας. Ἡ γραμμή τακτικῆς τῆς ἐφημερίδας «Βπεριόντ» ἔγινε καί γραμμή τακτικῆς τοῦ ΙΙΙ συνεδρίου. Ἡ ἐφημερίδα «Βπεριόντ» εἶχε μόνιμη σύνδεση μέ τίς κομματικές ὀργανώσεις τῆς Ρωσίας. Ἰδιαίτερα στενή ἦταν ἡ σύνδεσή της μέ τίς ἐπιτροπές Πετρούπολης, Μόσχας, Ὀδησσοῦ, Αἰκατερινοσλάβ, Μπακοῦ καί ἄλλες, καθώς καί μέ τήν Ἑνωσιακή ἐπιτροπή Καυκάσου τοῦ ΣΔΕΚΡ. Συχνά τά ἄρθρα τοῦ Λένιν ἀπό τήν ἐφημερίδα «Βπεριόντ» ἀναδημοσιεύονταν στά τοπικά ὄργανα τοῦ μπολσεβίκικου τύπου, ἐκδίδονταν σέ χωριστά φυλλάδια ἤ μπροσοῦρες. Τό ἄρθρο τοῦ Λένιν «Ἡ ἔναρξη τῆς ἐπανάστασης στή Ρωσία» ἀπό τό φύλ. ἀρ. 4 τῆς «Βπεριόντ» βγῆκε σέ ἰδιαίτερο φυλλάδιο ἀπό τίς ἐπιτροπές Ὀδησσοῦ, Σαράτοφ καί Νικολάγεφ τοῦ ΣΔΕΚΡ, τό ἄρθρο «Τό προλεταριάτο καί ἡ ἀγροτιά» («Βπεριόντ», ἀρ. φύλ. 11) ἀπό τήν ἐπιτροπή Πετρούπολης τοῦ ΣΔΕΚΡ. Ἡ Ἑνωσιακή ἐπιτροπή Καυκάσου τοῦ ΣΔΕΚΡ ἔβγαλε τό ἄρθρο τοῦ Β. Ι. Λένιν «Ἡ ἐπαναστατική δημοκρατική δικτατορία τοῦ προλεταριάτου καί τῆς ἀγροτιᾶς» («Βπε-

ριόντ», άρ. φύλ. 14) σέ ἰδιαίτερη μπροσούρα στή γεωργιανή, ρωσική καί ἀρμένικη γλώσσα. Τό III συνέδριο τοῦ κόμματος μέ εἰδική ἀπόφασή του τόνισε τόν ἐξαιρετικό ρόλο τῆς ἐφημερίδας «Βπεριόντ» στήν πάλη ἐνάντια στό μενσεβικισμό, στήν πάλη γιά τήν ἀποκατάσταση τῆς κομματικότητας, στήν τοποθέτηση καί τό φώτισμα τῶν ζητημάτων τακτικῆς πού πρόβαλε τό ἐπαναστατικό κίνημα, στήν πάλη γιά τή σύγκληση τοῦ συνεδρίου καί ἐξέφρασε τίς εὐχαριστίες του στή σύνταξη τῆς ἐφημερίδας. Μέ ἀπόφαση τοῦ III συνεδρίου στή θέση τῆς ἐφημερίδας «Βπεριόντ» ἄρχισε νά βγαίνει ἡ ἐφημερίδα «Προλετάρι».—*378.*

145 Βλ. «'Αποφάσεις καί ψηφίσματα τῶν συνεδρίων καί τῶν συνδιασκέψεων τοῦ ΚΚΣΕ καί τῶν ὁλομελειῶν τῆς ΚΕ», ρωσ. ἔκδ., μέρ. I, 1954, σελ. 106.—*380.*

146 *«Παρτίνιγε 'Ισβέστιγια»* («Κομματικά Νέα») — παράνομη ἐφημερίδα, ὄργανο τῆς Ἑνοποιημένης ΚΕ τοῦ ΣΔΕΚΡ, πού δημιουργήθηκε μετά τή συγχώνευση τῆς μπολσεβίκικης Κεντρικῆς 'Επιτροπῆς καί τῆς μενσεβίκικης 'Οργανωτικῆς ἐπιτροπῆς, σύμφωνα μέ τήν ἀπόφαση τῆς συνδιάσκεψης τοῦ ΣΔΕΚΡ πού ἔγινε στό Τάμμερφορς (Δεκέμβρης τοῦ 1905) «Γιά τή συγχώνευση τῶν κέντρων». Ἡ ἐφημερίδα ἔβγαινε στήν Πετρούπολη στίς παραμονές τοῦ IV (Ἑνωτικοῦ) συνεδρίου τοῦ κόμματος. Βγῆκαν συνολικά 2 φύλλα: τῆς 7 (20) τοῦ Φλεβάρη καί τῆς 20 τοῦ Μάρτη (2 τοῦ 'Απρίλη) 1906. Ἡ σύνταξη τῆς «Παρτίνιγε 'Ισβέστιγια» ἀποτελέστηκε ἀπό ἴσο ἀριθμό συντακτῶν τοῦ μπολσεβίκικου ὀργάνου («Προλετάρι») καί τοῦ μενσεβίκικου (νέα «Ἴσκρα»). 'Από μέρους τῶν μπολσεβίκων μπῆκαν στή σύνταξη ὁ Β. Α. Μπαζάροφ, ὁ Β. Β. Βορόβσκι καί ὁ Α. Β. Λουνατσάρσκι. Μέ τήν ὑπογραφή «Μπολσεβίκος» δημοσιεύτηκαν στήν «Παρτίνιγε 'Ισβέστιγια» τά ἄρθρα τοῦ Λένιν «Ἡ σημερινή κατάσταση στή Ρωσία καί ἡ τακτική τοῦ ἐργατικοῦ κόμματος» (φύλ. ἀρ. 1) καί «Ἡ ρωσική ἐπανάσταση καί τά καθήκοντα τοῦ προλεταριάτου» (φύλ. ἀρ. 2). Μετά τό IV συνέδριο τοῦ ΣΔΕΚΡ ἡ ἔκδοση τῆς «Παρτίνιγε 'Ισβέστιγια» σταμάτησε.—*381.*

147 *«Ναρόντναγια Ντούμα»* («Λαϊκή Δούμα») — καθημερινή μενσεβίκικη ἐφημερίδα· ἔβγαινε στήν Πετρούπολη τό Μάρτη - 'Απρίλη 1907 ἀντί τῆς «Ρούσκαγια Ζίζν» πού κλείστηκε. Βγῆκαν 21 φύλλα τῆς ἐφημερίδας.—*385.*

148 Πρόκειται γιά τήν προσθήκη στό 4ο σημεῖο τῆς ἀπόφασης «Γιά τή στάση ἀπέναντι στά ἀστικά κόμματα», πού ὑπόβαλε στήν εἰκοστή ἔνατη συνεδρίαση τοῦ Πέμπτου συνεδρίου τοῦ ΣΔΕΚΡ στό Λονδίνο ὁ Μούχιν («Μπουντόβνιτσι»), μέλος τῆς πολωνικῆς ἀντιπροσωπείας (βλ. Πρακτικά τοῦ Πέμπτου συνεδρίου τοῦ ΣΔΕΚΡ, 1935, σελ. 513). —*386.*

149 Πρόκειται γιά τήν ἀπόφαση γιά τήν πολιτική κατάσταση στή χώρα καί τά καθήκοντα τοῦ κόμματος· ἡ ἀπόφαση αὐτή ψηφίστηκε ἀπό τό συνέδριο τῆς σοσιαλδημοκρατίας τοῦ Βασιλείου τῆς Πολωνίας καί τῆς Λιθουανίας, πού ἔγινε στήν Πράγα τό Δεκέμβρη τοῦ 1908.

Τό συνέδριο καταπολέμησε τίς λικβινταριστικές τάσεις καί ἐπιβεβαίωσε ὅτι βασικό καθῆκον τῆς σοσιαλδημοκρατίας εἶναι ἡ πάλη

γιά νά κατακτήσει τό προλεταριάτο τήν πολιτική έξουσία μέ τή βοήθεια τῆς ἐπαναστατικῆς ἀγροτιᾶς.—*387.*

150 *'Αγροτική ἕνωση* — Πανρωσική ἀγροτική ἕνωση — ἐπαναστατική-δημοκρατική ὀργάνωση πού ἐμφανίστηκε τό 1905. Πρωτεργάτες τῆς δημιουργίας τῆς 'Αγροτικῆς ἕνωσης ἦταν οἱ ἀγρότες τοῦ Κυβερνείου Μόσχας. Στίς 31 τοῦ 'Ιούλη μέ 1 τοῦ Αὐγούστου (13 - 14 τοῦ Αὐγούστου, 1905 συνῆλθε στή Μόσχα τό ἱδρυτικό συνέδριο, πού ἔβαλε τίς βάσεις τῆς Πανρωσικῆς ἀγροτικῆς ἕνωσης. Στίς 6 - 10 (19 - 23) τοῦ Νοέμβρη 1905 ἔγινε τό δεύτερο συνέδριο τῆς 'Αγροτικῆς ἕνωσης. Τά συνέδρια αὐτά ἐπεξεργάστηκαν τό πρόγραμμα καί τήν τακτική τῆς Ἕνωσης. Ἡ 'Αγροτική ἕνωση ἀπαιτοῦσε πολιτικές ἐλευθερίες καί ἄμεση σύγκληση συντακτικῆς συνέλευσης, ὑποστήριζε τήν τακτική τῆς ἀποχῆς ἀπό τίς ἐκλογές γιά τήν Ι Κρατική δούμα. Τό ἀγροτικό πρόγραμμα τῆς Ἕνωσης περιεῖχε τό αἴτημα τῆς κατάργησης τῆς ἀτομικῆς ἰδιοκτησίας γῆς, τῆς μεταβίβασης χωρίς ἐξαγορά στούς ἀγρότες τῆς γῆς τῶν μοναστηριῶν, τῆς ἐκκλησίας, τῆς τσαρικῆς οἰκογένειας, τῶν αὐλικῶν καί τοῦ κράτους. Ἡ 'Αγροτική ἕνωση πού βρισκόταν κάτω ἀπό τήν ἐπιροή τῶν ἐσέρων καί τῶν φιλελευθέρων, κρατοῦσε μικροαστική μεσοβέζικη στάση, παρουσίαζε ταλαντεύσεις καί ἀναποφασιστικότητα. 'Ενῶ ζητοῦσε τήν κατάργηση τῆς τσιφλικάδικης ἰδιοκτησίας γῆς, συμφωνοῦσε νά δοθεῖ μερική ἀποζημίωση στούς τσιφλικάδες. Ὅπως ἔλεγε ὁ Λένιν, ἡ Ἕνωση ἦταν μιά ὀργάνωση «πού εἶχε, φυσικά, πολλές ἀπό τίς προλήψεις τῆς ἀγροτιᾶς, ἦταν συγκαταβατική ἀπέναντι στίς μικροαστικές αὐταπάτες τοῦ ἀγρότη (ὅπως συγκαταβατικοί ἀπέναντι σ' αὐτές εἶναι καί οἱ δικοί μας σοσιαλιστές-ἐπαναστάτες), ὅμως ἦταν τέτια ὀργάνωση πού χωρίς ἀμφιβολία "πατοῦσε σέ γερό ἔδαφος", μιά πραγματική ὀργάνωση τῶν μαζῶν, ἀναντίρρητα ἐπαναστατική στή βάση της, ἱκανή νά ἐφαρμόζει πραγματικά ἐπαναστατικές μεθόδους πάλης» (Ἅπαντα, 5η ἔκδ., τόμ. 12ος, σελ. 332). 'Από τά πρῶτα κιόλας βήματα τῆς δράσης της ἡ 'Αγροτική ἕνωση ἀντιμετώπισε ἀστυνομικές διώξεις. Στίς ἀρχές τοῦ 1907 ἡ Ἕνωση ἔπαψε νά ὑπάρχει.—*390.*

151 *Ἡ Πανρωσική ἕνωση σιδηροδρομικῶν* δημιουργήθηκε στό Ι Πανρωσικό συνέδριο σιδηροδρομικῶν, πού ἔγινε στή Μόσχα στίς 20 - 21 τοῦ 'Απρίλη (3 - 4 τοῦ Μάη) 1905. Τό συνέδριο διατύπωσε μιά σειρά πολιτικά καί οἰκονομικά αἰτήματα: παροχή πολιτικῶν ἐλευθεριῶν, σύγκληση συντακτικῆς συνέλευσης, βελτίωση τῶν συνθηκῶν δουλιᾶς στούς σιδηροδρόμους κτλ. Ὅσο ἀναπτυσσόταν ἡ ἐπανάσταση τοῦ 1905 - 1907, τόσο δυνάμωνε καί ἡ ἐπιροή τῶν μπολσεβίκων μέσα στήν Ἕνωση σιδηροδρομικῶν. Τό ΙΙ Πανρωσικό συνέδριο τῶν σιδηροδρομικῶν, πού ἔγινε στίς 22 - 24 τοῦ 'Ιούλη (4 - 6 τοῦ Αὐγούστου) 1905 στή Μόσχα, πῆρε ἀπόφαση ν' ἀρχίσει ἀμέσως ἡ ζύμωση γιά μιά πανρωσική πολιτική ἀπεργία τῶν σιδηροδρομικῶν. Τό Πανρωσικό συνέδριο σιδηροδρομικῶν (τό λεγόμενο ἀντιπροσωπευτικό), πού ἔγινε τό Σεπτέμβρη - 'Οχτώβρη τοῦ 1905 στήν Πετρούπολη, κάτω ἀπό τήν πίεση τῶν ἐπαναστατικῶν μαζῶν, διατύπωσε καί ὑπόβαλε στήν κυβέρνηση μιά σειρά αἰτήματα: 8ωρο, αἱρετότητα τῆς διοίκησης τῶν σιδηροδρόμων ἀπό τά πάνω ὥς τά κάτω, ἄμεση ἀπόλυση τῶν συλληφθέντων γιά τίς ἀπεργίες, κατάργηση τοῦ στρατιωτικοῦ νόμου καί τῶν ἐνισχυμένων μέτρων ἀσφάλειας, χορήγηση πολιτικῆς ἐλευθερίας, ἀμνηστείας, ἐθνι-

κῆς αὐτοδιάθεσης, ἄμεση σύγκληση συντακτικῆς συνέλευσης ἐκλεγμένης μέ βάση τή γενική, ἴση, ἄμεση καί μυστική ψηφοφορία. Ὁ Β. Ι. Λένιν τόνιζε ὅτι οἱ ἐργάτες σιδηροδρομικοί καί ἡ Ἕνωση σιδηροδρομικῶν ἔπαιξαν ἡγετικό ρόλο στή γενική πολιτική ἀπεργία τοῦ Ὀχτώβρη.

Ἡ Πανρωσική συνδιάσκεψη τῶν ἐκπροσώπων 29 σιδηροδρομικῶν γραμμῶν ὑποστήριξε τήν ἀπόφαση τῆς Συνδιάσκεψης τῶν μπολσεβίκων τῆς πόλης Μόσχας γιά τήν κήρυξη γενικῆς πολιτικῆς ἀπεργίας καί στίς 6 (19) τοῦ Δεκέμβρη 1905 ψήφισε ἀπόφαση γιά τήν προσχώρηση στήν ἀπεργία καί τήν ἄμεση κήρυξη πανρωσικῆς ἀπεργίας τῶν σιδηροδρομικῶν. Μετά τήν ἧττα τῆς ἔνοπλης ἐξέγερσης τοῦ Δεκέμβρη 1905 ἡ Ἕνωση σιδηροδρομικῶν οὐσιαστικά πέρασε στήν παρανομία. Τόν Αὔγουστο τοῦ 1906 ἔγινε συνδιάσκεψη τῶν σιδηροδρομικῶν, στήν ὁποία, λόγω τῆς διάλυσης τῆς Ι Κρατικῆς δούμας, μπῆκε τό ζήτημα τῆς γενικῆς ἀπεργίας καί τῆς προετοιμασίας ἐξέγερσης. Στά τέλη τοῦ 1906 ἡ Ἕνωση σιδηροδρομικῶν, πού ἐπηρεαζόταν πιά ἀπό τούς ἐσέρους, ἔχασε τήν ἐπαναστατική της σημασία. Τό Φλεβάρη τοῦ 1907 ἡ συνδιάσκεψη τῶν κυριότερων σοσιαλδημοκρατικῶν σιδηροδρομικῶν ὀργανώσεων, πού συγκλήθηκε ἀπό τήν ΚΕ τοῦ ΣΔΕΚΡ, ζήτησε ἀπό ὅλους τούς ἐπαναστάτες σοσιαλδημοκράτες νά βγοῦν ἀπό τήν Ἕνωση σιδηροδρομικῶν.—*391*.

152 *Ἡ Πανρωσική ἕνωση τῶν δασκάλων* ἐμφανίστηκε τήν ἄνοιξη τοῦ 1905. Τή μεγαλύτερη ἐπιροή στήν Ἕνωση τήν εἶχαν οἱ ἐκπρόσωποι τοῦ Κόμματος τῶν ἐσέρων, πού ἡ μικροαστική στενότητά τους καί ἡ τάση γιά ἐπαναστατική φρασεολογία ἔβρισκαν τήν ἀντανάκλασή τους στό πρόγραμμα τῆς Ἕνωσης. Στήν Ἕνωση ἐπικρατοῦσε ἀρκετά καθαρά ἡ τάση νά περιοριστεῖ ἡ δράση της σέ συνδικαλιστικούς μόνο ἀγῶνες. Ὡστόσο ἡ ὀργάνωση αὐτή δέν κατόρθωσε ν' ἀποφύγει τά γενικά πολιτικά ζητήματα καί, κάτω ἀπό τήν ἐπίδραση τῶν ἐπαναστατικῶν γεγονότων, ἀκολούθησε τά συνθήματα τῆς ἐπαναστατικῆς δημοκρατίας. Τά μέλη τῆς Ἕνωσης δήλωναν ὅτι εἶχαν διάθεση νά πάρουν μέρος στήν πάλη τοῦ λαοῦ γιά τή γῆ, τή λευτεριά καί τήν ἐξουσία καί καλοῦσαν τούς δασκάλους «ν' ἀναπτύξουν τή λαϊκή συνείδηση καί νά συμβάλουν στήν ὀργάνωση τοῦ ἀγώνα γιά τά μεγάλα ἰδανικά τοῦ ἐργαζόμενου λαοῦ», («Πρακτικά τοῦ ΙΙΙ ἀντιπροσωπευτικοῦ συνεδρίου τῆς Πανρωσικῆς ἕνωσης τῶν δασκάλων καί τῶν παραγόντων τῆς λαϊκῆς παιδείας, πού συνῆλθε στίς 7 - 10 τοῦ Ἰούνη 1906». 1906, σελ. 135). Ἡ Ἕνωση ὑποστήριζε τό αἴτημα τῆς σύγκλησης συντακτικῆς συνέλευσης «μέ βάση τή γενική, ἴση, ἄμεση καί μυστική ψηφοφορία, χωρίς διακρίσεις φύλου, ἐθνικότητας καί θρησκείας» (στό ἴδιο). Ἀνάμεσα στά βασικά καθήκοντά της ἡ Ἕνωση ἔβαζε τήν πάλη γιά τή ριζική ἀναδιοργάνωση τῆς λαϊκῆς παιδείας στή Ρωσία: τήν καθιέρωση τῆς γενικῆς, δωρεάν καί ὑποχρεωτικῆς στοιχειώδους ἐκπαίδευσης καί τῆς δωρεάν μέσης καί ἀνώτερης ἐκπαίδευσης, τῆς διδασκαλίας στή μητρική γλώσσα, τό συντονισμό ὅλων τῶν τύπων τῶν σχολείων, ἔτσι πού τό σχολεῖο γενικῆς μόρφωσης τοῦ ἀνώτερου τύπου ν' ἀποτελεῖ ἄμεση συνέχεια τοῦ σχολείου τοῦ κατώτερου τύπου κτλ. Σάν μέσα γιά τήν ἐπίτευξη τῶν παραπάνω σκοπῶν συνιστοῦσε τά παρακάτω: τήν ἀνοιχτή κριτική ἐνάντια στό ὑφιστάμενο σχολικό σύστημα, τήν ὀργάνωση συλλογικῶν διαμαρτυριῶν τῶν δασκάλων καί τῶν μαθητῶν

ἐνάντια στίς αὐθαιρεσίες τῶν ἐκπαιδευτικῶν ἀρχῶν, τήν πλατιά προπαγάνδιση στόν πληθυσμό τῶν ἰδεῶν τῆς Ἕνωσης κτλ.

Στίς 6 (19) τοῦ Ἰούνη 1906 ὁ Β. Ι. Λένιν μίλησε μέ τό ψευδώνυμο Κάρποφ σέ μιά ὁμάδα ἀντιπροσώπων τοῦ Πανρωσικοῦ συνεδρίου τῶν δασκάλων μέ θέμα τό ἀγροτικό ζήτημα. Περίληψη τοῦ λόγου τοῦ Λένιν δημοσίευσε ἡ ἐσέρικη ἐφημερίδα «Γκόλος» (ἀρ. φύλ. 15, 8 (21) τοῦ Ἰούνη 1906).—*391.*

153 Ἡ *«Μπούντ»* («Γενική ἑβραϊκή ἐργατική ἕνωση Λιθουανίας, Πολωνίας καί Ρωσίας») ὀργανώθηκε τό 1897 στό ἱδρυτικό συνέδριο τῶν ἑβραϊκῶν σοσιαλδημοκρατικῶν ὁμάδων πού ἔγινε στή Βίλνα· συνένωνε κυρίως τά μισοπρολεταριακά στοιχεῖα τῶν ἑβραίων βιοτεχνῶν τῶν δυτικῶν περιοχῶν τῆς Ρωσίας. Στό Ι συνέδριο τοῦ ΣΔΕΚΡ (1898) ἡ Μπούντ μπῆκε στό ΣΔΕΚΡ «σάν αὐτόνομη ὀργάνωση, ἀνεξάρτητη μόνο στά ζητήματα πού ἀφοροῦν εἰδικά τό ἑβραϊκό προλεταριάτο» («Ἀποφάσεις καί ψηφίσματα τῶν συνεδρίων καί τῶν συνδιασκέψεων τοῦ ΚΚΣΕ καί τῶν ὁλομελειῶν τῆς ΚΕ», ρωσ. ἔκδ., μέρος Ι, 1954, σελ. 14).

Ἡ Μπούντ ἦταν φορέας τοῦ ἐθνικισμοῦ καί τῆς χωριστικῆς πολιτικῆς στό ἐργατικό κίνημα τῆς Ρωσίας. Τόν Ἀπρίλη τοῦ 1901 τό IV συνέδριο τῆς Μπούντ ἀποφάσισε νά τροποποιήσει τίς ὀργανωτικές σχέσεις μέ τό ΣΔΕΚΡ, πού εἶχαν καθιερωθεῖ ἀπό τό Ι συνέδριο τοῦ ΣΔΕΚΡ. Τό συνέδριο δήλωσε στήν ἀπόφασή του ὅτι θεωρεῖ τό ΣΔΕΚΡ ὁμοσπονδιακή ἕνωση ἐθνικῶν ὀργανώσεων καί ὅτι ἡ Μπούντ πρέπει νά μπεῖ σ' αὐτό σάν ὁμόσπονδο τμῆμα.

Ὅταν τό ΙΙ συνέδριο τοῦ ΣΔΕΚΡ ἀπόριψε τήν ἀπαίτηση τῆς Μπούντ ν' ἀναγνωριστεῖ σάν ὁ μοναδικός ἐκπρόσωπος τοῦ ἑβραϊκοῦ προλεταριάτου, ἡ Μπούντ ἀποχώρησε ἀπό τό κόμμα. Τό 1906, μέ βάση τήν ἀπόφαση τοῦ IV (Ἑνωτικοῦ) συνεδρίου τοῦ κόμματος, ἡ Μπούντ ξαναμπῆκε στό ΣΔΕΚΡ.

Στούς κόλπους τοῦ ΣΔΕΚΡ οἱ μπουντιστές ὑποστήριζαν πάντοτε τήν ὀπορτουνιστική πτέρυγα τοῦ κόμματος («οἰκονομιστές», μενσεβίκους, λικβινταριστές), πάλευαν ἐνάντια στούς μπολσεβίκους καί στόν μπολσεβικισμό. Στήν προγραμματική διεκδίκηση τῶν μπολσεβίκων γιά τό δικαίωμα αὐτοδιάθεσης τῶν ἐθνῶν ἡ Μπούντ ἀντιπαράθετε τή διεκδίκηση τῆς πολιτιστικῆς-ἐθνικῆς αὐτονομίας.

Στά χρόνια τῆς ἀντίδρασης τοῦ Στολίπιν ἡ Μπούντ κρατοῦσε λικβινταριστική στάση καί συμμετεῖχε ἐνεργά στή δημιουργία τοῦ ἀντικομματικοῦ συνασπισμοῦ τοῦ Αὐγούστου. Στή διάρκεια τοῦ πρώτου παγκόσμιου πολέμου 1914 - 1918 οἱ μπουντιστές ὑποστήριζαν σοσιαλσωβινιστικές θέσεις. Τό 1917 ἡ Μπούντ ὑποστήριζε τήν ἀστική Προσωρινή κυβέρνηση καί πάλευε στό πλευρό τῶν ἐχθρῶν τῆς Ὀχτωβριανῆς σοσιαλιστικῆς ἐπανάστασης. Στά χρόνια τῆς ξένης στρατιωτικῆς ἐπέμβασης καί τοῦ ἐμφύλιου πολέμου οἱ ἡγέτες τῆς Μπούντ συνενώθηκαν μέ τίς δυνάμεις τῆς ἀντεπανάστασης. Ταυτόχρονα ὅμως ἀνάμεσα στά ἁπλά μέλη τῆς Μπούντ παρατηρήθηκε στροφή ὑπέρ τῆς συνεργασίας μέ τή Σοβιετική ἐξουσία. Τό Μάρτη τοῦ 1921 ἡ Μπούντ αὐτοδιαλύθηκε κι' ἕνα μέρος τῶν μελῶν της μπῆκε στό ΚΚΡ (μπ.) μέ βάση τίς γενικές ἀρχές.—*391.*

154 *«Σοτσιάλ-Ντεμοκράτ»* («Σοσιαλδημοκράτης») — ἐφημερίδα, παράνομο

ὄργανο τῆς ΚΕ τοῦ ΣΔΕΚΡ· ἔβγαινε στήν Πετρούπολη ἀπό τίς 17 (30) τοῦ Σεπτέμβρη ὥς τίς 18 τοῦ Νοέμβρη (1 τοῦ Δεκέμβρη) 1906· βγῆκαν συνολικά 7 φύλλα. Ἡ σύνταξη τῆς ἐφημερίδας, πού εἶχε ἐκλεγεῖ στό IV (Ἑνωτικό) συνέδριο τοῦ ΣΔΕΚΡ, ἀποτελοῦνταν μόνο ἀπό μενσεβίκους (Φ. Ι. Ντάν, Λ. Μάρτοφ, Α. Σ. Μαρτίνοφ, Π. Π. Μάσλοφ, Α. Ν. Πότρεσοφ). Ἡ ἐφημερίδα στήν οὐσία ἦταν φραξιονιστικό ὄργανο τῶν μενσεβίκων.—*392*.

155 *«Νέα Ἐφημερίδα τοῦ Ρήνου»* («Neue Rheinische Zeitung») — ἔβγαινε καθημερινά στήν Κολωνία μέ διευθυντή τόν Κ. Μάρξ ἀπό τήν 1 τοῦ Ἰούνη 1848 ὥς τίς 19 τοῦ Μάη 1849. Στή σύνταξη τῆς ἐφημερίδας ἀνῆκαν οἱ Φ. Ἔνγκελς, Β. Βόλφ, Γκ. Μπέερτ, Φ. Βόλφ, Ε. Ντρόνκε, Φ. Φρόϊλιγκρατ καί Γ. Μπύργκερς.

Ἡ ἐφημερίδα ἦταν μαχητικό ὄργανο τῆς προλεταριακῆς πτέρυγας τῆς δημοκρατίας κι' ἔπαιζε ρόλο διαπαιδαγωγητῆ τῶν λαϊκῶν μαζῶν, τίς ξεσήκωνε στήν πάλη ἐνάντια στήν ἀντεπανάσταση. Τά κύρια ἄρθρα πού καθόριζαν τή θέση τῆς ἐφημερίδας στά σοβαρότερα προβλήματα τῆς γερμανικῆς καί τῆς εὐρωπαϊκῆς ἐπανάστασης γράφονταν, κατά κανόνα, ἀπό τόν Μάρξ καί τόν Ἔνγκελς.

Ἡ ἀποφασιστική καί ἀδιάλλακτη στάση τῆς «Νέας Ἐφημερίδας τοῦ Ρήνου», ὁ μαχητικός διεθνισμός της, ἡ ἐμφάνιση στίς στῆλες της τῶν πολιτικῶν ἀποκαλύψεων πού στρέφονταν κατά τῆς πρωσικῆς κυβέρνησης καί τῶν τοπικῶν ἀρχῶν τῆς Κολωνίας, ὅλα αὐτά, ἀπό τούς πρώτους κιόλας μῆνες ὕπαρξης τῆς ἐφημερίδας, συγκέντρωναν ἐνάντιά της τό μίσος τοῦ φεουδαρχικοῦ-μοναρχικοῦ καί τοῦ φιλελεύθερουαστικοῦ τύπου, καθώς καί τίς διώξεις ἀπό μέρους τῆς κυβέρνησης, πού ἐντάθηκαν ἰδιαίτερα μετά τό ἀντεπαναστατικό πραξικόπημα στήν Πρωσία.

Παρόλες τίς διώξεις καί τά ἀστυνομικά ἐμπόδια, ἡ «Νέα Ἐφημερίδα τοῦ Ρήνου» ὑπεράσπιζε θαραλέα τά συμφέροντα τῆς ἐπαναστατικῆς δημοκρατίας, τά συμφέροντα τοῦ προλεταριάτου. Ἡ ἀπέλαση τοῦ Μάρξ ἀπό τήν Πρωσία τό Μάη τοῦ 1849 καί οἱ διώξεις ἐνάντια στούς ἄλλους συντάκτες τῆς «Νέας Ἐφημερίδας τοῦ Ρήνου» ἀποτέλεσαν τήν αἰτία τῆς διακοπῆς τῆς ἔκδοσής της. Τό τελευταῖο, τό φύλ. ἀρ. 301 τῆς ἐφημερίδας, τυπωμένο μέ κόκκινο μελάνι, βγῆκε στίς 19 τοῦ Μάη 1849. Οἱ συντάκτες τῆς ἐφημερίδας στό ἀποχαιρετιστήριο μήνυμά τους πρός τούς ἐργάτες διακήρυξαν ὅτι «ἡ τελευταία λέξη τους παντοῦ καί πάντοτε θά εἶναι ἡ ἀπελευθέρωση τῆς ἐργατικῆς τάξης!».

Παρακάτω ὁ Λένιν παραθέτει περικοπές ἀπό τό ἄρθρο τοῦ Φ. Ἔνγκελς «Οἱ συζητήσεις τοῦ Βερολίνου γιά τήν ἐπανάσταση» καί ἀπό τό ἄρθρο τοῦ Κ. Μάρξ «Νομοσχέδιο γιά τήν κατάργηση τῶν φεουδαρχικῶν ἐπιβαρύνσεων» (βλ. Κ. Μάρξ καί Φ. Ἔνγκελς. Ἅπαντα, 2η ρωσ. ἔκδ., τόμ. 5ος, σελ. 64 καί 299).—*396*.

156 Βλ. Κ. Μάρξ καί Φ. Ἔνγκελς. Διαλεχτά ἔργα σέ δυό τόμους, ρωσ. ἔκδ., τόμ. II, 1955, σελ. 95.—*397*.

157 *«Βοζροζντένιγε»* («Ἀναγέννηση») — περιοδικό τῶν μενσεβίκων-λικβινταριστῶν· ἔβγαινε ἀπό τό Δεκέμβρη 1908 ὥς τόν Ἰούλη τοῦ 1910 στή Μόσχα. Στό περιοδικό συνεργάζονταν οἱ Φ. Ντάν, Λ. Μάρτοφ, Α. Μαρτίνοφ καί ἄλλοι.—*416*.

158 Φ. Ἔνγκελς. «Οἱ συζητήσεις τοῦ Βερολίνου γιά τήν ἐπανάσταση» (βλ. Κ. Μάρξ καί Φ. Ἔνγκελς. Ἅπαντα, 2η ρωσ. ἔκδ., τόμ. 5ος, σελ. 64). —*418.*

159 Ὁ Β. Ι. Λένιν παραθέτει λόγια τοῦ Φ. Ἔνγκελς ἀπό τόν «Πρόλογο στήν πρώτη γερμανική ἔκδοση» τοῦ ἔργου τοῦ Κ. Μάρξ «Ἡ ἀθλιότητα τῆς φιλοσοφίας» (βλ. Κ. Μάρξ. «Ἡ ἀθλιότητα τῆς φιλοσοφίας», ρωσ. ἔκδ., 1956, σελ. 11).—*421.*

160 Πρόκειται γιά τήν ὁμιλία τοῦ βουλευτῆ τῆς ΙΙΙ Κρατικῆς δούμας σοσιαλδημοκράτη Π. Ι. Σουρκόφ κατά τή συζήτηση τοῦ προϋπολογισμοῦ ἐξόδων τῆς Ἱερᾶς Συνόδου στή συνεδρίαση τῆς Δούμας στίς 14 (27) τοῦ Ἀπρίλη 1909 (βλ. Στενογραφημένα πρακτικά τῆς ΙΙΙ Κρατικῆς δούμας, ΙΙ σύνοδος, μέρος ΙΙΙ, σελ. 2074). Πληροφορίες γιά τή συζήτηση τοῦ σχεδίου τοῦ λόγου τοῦ Σουρκόφ στήν ὁμάδα τῆς Δούμας δίνονται στό ἄρθρο «Οἱ συζητήσεις στή σοσιαλδημοκρατική ὁμάδα τῆς Δούμας γιά τό ζήτημα τῆς στάσης τῆς σοσιαλδημοκρατίας ἀπέναντι στή θρησκεία», πού δημοσιεύτηκε στό φύλ. ἀρ. 45 τῆς «Προλετάρι» τῆς 13 (26) τοῦ Μάη 1909 στή στήλη: «Ἀπό τή ζωή τοῦ κόμματος». —*423.*

161 Βλ. Κ. Μάρξ «Κριτική τῆς χεγκελιανῆς φιλοσοφίας τοῦ δικαίου. Εἰσαγωγή» (Κ. Μάρξ καί Φ. Ἔνγκελς. Ἅπαντα, 2η ρωσ. ἔκδ., τόμ. 1ος, σελ. 415).—*424.*

162 Βλ. Φ. Ἔνγκελς. «Ἡ φιλολογία τῆς ἐμιγκράτσιας. ΙΙ. Τό πρόγραμμα τῶν μπλανκιστῶν ἐκπατρισμένων τῆς Κομμούνας» (Κ. Μάρξ καί Φ. Ἔνγκελς. Ἅπαντα, 2η ρωσ. ἔκδ., τόμ. 18ος, σελ. 510 - 517).—*424.*

163 Βλ. Φ. Ἔνγκελς. «Ἀντι-Ντύρινγκ», ρωσ. ἔκδ., 1957, σελ. 299 - 301. —*425.*

164 Πρόκειται γιά τήν «Εἰσαγωγή» τοῦ Φ. Ἔνγκελς στήν μπροσούρα τοῦ Κ. Μάρξ «Ὁ ἐμφύλιος πόλεμος στή Γαλλία» (βλ. Κ. Μάρξ καί Φ. Ἔνγκελς. Διαλεχτά ἔργα σέ δυό τόμους, ρωσ. ἔκδ., τόμ. Ι. 1955, σελ. 439).—*425.*

165 *«Βέχι»* («Ὁρόσημα») — συλλογή ἄρθρων τῶν ἐπιφανῶν καντέτων δημοσιολόγων, ἐκπροσώπων τῆς ἀντεπαναστατικῆς φιλελεύθερης ἀστικῆς τάξης: Ν. Α. Μπερντιάγεφ, Σ. Ν. Μπουλγκάκοφ, Μ. Ο. Γκέρσενζον, Α. Σ. Ἰζγκόγεφ, Μπ. Α. Κιστιακόβσκι, Π. Μπ. Στροῦβε καί Σ. Λ. Φράνκ· βγῆκε στή Μόσχα τήν ἄνοιξη τοῦ 1909. Στά ἄρθρα τους πού ἦταν ἀφιερωμένα στή ρωσική διανόηση «οἱ βέχοβτσι» προσπαθοῦσαν νά δυσφημίσουν τίς ἐπαναστατικές-δημοκρατικές παραδόσεις τοῦ ἀπελευθερωτικοῦ κινήματος τῆς Ρωσίας, τίς ἀπόψεις καί τή δράση τοῦ Β. Γκ. Μπελίνσκι, τοῦ Ν. Γκ. Τσερνισέβσκι, τοῦ Ν. Α. Ντομπρολιοῦμποφ, τοῦ Ντ. Ι. Πίσαρεφ· συκοφαντοῦσαν τό ἐπαναστατικό κίνημα τοῦ 1905, εὐγνωμονοῦσαν τήν τσαρική κυβέρνηση, γιατί «μέ τίς λόγχες καί τίς φυλακές της» ἔσωσε τήν ἀστική τάξη «ἀπό τή λαϊκή ὀργή». Ὁ Β. Ι. Λένιν στό ἄρθρο του «Γιά τά "Βέχι"» ἔκανε κριτική ἀνάλυση καί ἔδοσε πολιτική ἐκτίμηση τῆς συλλογῆς τῶν καντέτων μαυροεκα-

τονταρχιτῶν (βλ. Ἅπαντα, 4η ρωσ. ἔκδ., τόμ. 16ος, σελ. 106 - 114). Ὁ Λένιν, συγκρίνοντας τό πρόγραμμα τῆς συλλογῆς «Βέχι» καί στή φιλοσοφία καί στή δημοσιολογία μέ τό πρόγραμμα τῆς μαυροεκατονταρχίτικης ἐφημερίδας «Μοσκόβσκιγε Βέντομοστι», τήν ὀνόμαζε *«ἐγκυκλοπαίδεια τῆς φιλελεύθερης ἀποστασίας»*, «ἀκατάσχετο χείμαρο ἀπό βρωμόνερα τῆς ἀντίδρασης, πεταμένα ἐνάντια στή δημοκρατία». Στό Κεντρικό κομματικό ἀρχεῖο τοῦ Ἰνστιτούτου μαρξισμοῦ-λενινισμοῦ τῆς ΚΕ τοῦ ΚΚΣΕ φυλάγεται ἕνα ἀντίτυπο τῆς συλλογῆς «Βέχι» μέ πολλές σημειώσεις τοῦ Λένιν.—*432.*

166 Τό λάθος τοῦ βουλευτῆ Τ. Ο. Μπελοοῦσοφ ἦταν ὅτι, ὅταν συζητιόταν ὁ προϋπολογισμός τῆς Ἱερᾶς Συνόδου στή συνεδρίαση τῆς ΙΙΙ Κρατικῆς δούμας στίς 22 τοῦ Μάρτη (4 τοῦ Ἀπρίλη) 1908, ἡ διατύπωση πού πρότεινε αὐτός γιά τό πέρασμα στά τρέχοντα ζητήματα ἀναγνώριζε τή θρησκεία σάν «ἀτομική ὑπόθεση τοῦ καθενός». Τό σφάλμα τῆς διατύπωσης τοῦ Μπελοοῦσοφ τονίστηκε στό κύριο ἄρθρο τῆς ἐφημερίδας «Προλετάρι», ἀρ. φύλ. 28 τῆς 2 (15) τοῦ Ἀπρίλη 1908.—*434.*

167 *«Γκόλος Μοσκβί»* («Ἡ Φωνή τῆς Μόσχας») — καθημερινή ἐφημερίδα, ὄργανο τῶν ὀχτωβριστῶν, ἀντεπαναστατικοῦ κόμματος τῆς μεγάλης βιομηχανικῆς ἀστικῆς τάξης καί τῶν μεγάλων τσιφλικάδων· ἔβγαινε στή Μόσχα ἀπό τό 1905 ὥς τό 1915.—*441.*

168 Οἱ τροποποιήσεις στό σχεδιο ἀπόφασης γιά τή σύγκληση τῆς Πανρωσικῆς συνδιάσκεψης ἔγιναν ἀπό τόν Β. Ι. Λένιν πάνω στό κείμενο πού εἶχε γράψει ὁ Ι. Φ. Ντουμπρόβινσκι. Τό σχέδιο ἀπόφασης μαζί μέ τίς τροποποιήσεις τοῦ Λένιν ὑποβλήθηκε ἀπό τόν Ι. Φ. Ντουμπρόβινσκι ἐξονόματος τῶν μπολσεβίκων καί ψηφίστηκε ἀπό τήν ὁλομέλεια. Ἡ ἀπόφαση τῶν μενσεβίκων, πού τό νόημά της πρακτικά ἀναγόταν στήν ἀναβολή τῆς σύγκλησης τῆς συνδιάσκεψης γιά ἀκαθόριστο χρόνο, ἀπορίφθηκε μέ ἑπτά ψήφους ἔναντι πέντε.—*449.*

169 Ἀπό τά διασωθέντα σύντομα πρακτικά τοῦ λόγου τοῦ Λένιν γιά τό ὀργανωτικό ζήτημα στίς 24 τοῦ Δεκέμβρη 1908 (6 τοῦ Γενάρη 1909) εἶναι ἀδύνατο νά καθοριστεῖ κατά πόσο ἀπεικονίζονται ὁλοκληρωμένα στό λόγο αὐτό ὅλα τά ζητήματα πού ἀπαριθμοῦνται στήν περίληψη πού δημοσιεύεται. Ὁ κύκλος ὅμως τῶν θεμάτων πού ἀναφέρονται στήν περίληψη μᾶς δίνει τό δικαίωμα νά ὑποθέσουμε ὅτι μπορεῖ νά γράφτηκε τήν ὥρα τῶν συζητήσεων γιά τό ὀργανωτικό ζήτημα.—*450.*

170 Πρόκειται γιά τή 12μελή Κεντρική Ἐπιτροπή, πού ἐκλέχτηκε στό V συνέδριο (τοῦ Λονδίνου) τοῦ ΣΔΕΚΡ. Μέ τήν πεντάδα ὑπονοεῖται ἡ στενή πενταμελής ΚΕ πού δουλεύει στή Ρωσία. Ἡ εἰρωνική παρατήρηση τοῦ Λένιν γιά τήν πεντάδα μέ «ἀγγελικό ἀξίωμα» ἀναφέρεται, πιθανόν, στό σχέδιο ἀπόφασης τῶν μενσεβίκων-λικβινταριστῶν, ὅπου αὐτοί πρότειναν νά διαλυθεῖ τό Γραφεῖο Ἐξωτερικοῦ τῆς ΚΕ καί νά συγκεντρωθεῖ ὅλη ἡ καθοδήγηση τῆς κομματικῆς δουλιᾶς στά χέρια τῆς πεντάδας τῆς Ρωσίας.—*450.*

171 Τό *«Σχέδιο διαλέξεων γιά τό μαρξισμό»* — γράφτηκε τό 1908 ἤ τό 1909. Τό Ἰνστιτοῦτο μαρξισμοῦ-λενινισμοῦ δέν διαθέτει ἄμεσα στοι-

χεῖα γιά τίς διαλέξεις αὐτές τοῦ Β. Ι. Λένιν. Ἀπό ἀναμνήσεις μόνο εἶναι γνωστό ὅτι ὁ Λένιν στίς ἀρχές τοῦ 1909 ἔκανε διαλέξεις γιά τή φιλοσοφία σ' ἕνα κύκλο μπολσεβίκων στό Παρίσι. Τό ὅτι στά χειρόγραφα γίνεται λόγος γιά τή βιομηχανία τοῦ 1907 δείχνει πώς τό σχέδιο τῶν διαλέξεων γράφτηκε μετά τό 1907, γιατί τά στατιστικά στοιχεῖα γιά τήν ἀνάπτυξη τῆς βιομηχανίας τό 1907 μποροῦσαν νά γίνουν γνωστά μόνο στήν ἀρχή τοῦ ἑπόμενου χρόνου.

Στό μέρος «Φιλοσοφικός ὑλισμός», στό σημεῖο 6 ὑπάρχει ἡ σημείωση: «οἱ σημερινοί ὀπορτουνιστές (Μπογκντάνοφ)»· αὐτό μᾶς δίνει τό δικαίωμα νά ὑποθέσουμε ὅτι τό σχέδιο γράφτηκε ὄχι πρίν ἀπ' τό δεύτερο 15θήμερο τοῦ Μάρτη 1908. Τήν περίοδο αὐτή ὁ Λένιν τέλειωσε κι' ἔστειλε γιά δημοσίευση (ὄχι ἀργότερα ἀπό τίς 3 (16) τοῦ Ἀπρίλη) τό ἄρθρο «Μαρξισμός καί ἀναθεωρητισμός», ὅπου γιά πρώτη φορά μίλησε ἀπό τόν τύπο ἐνάντια στόν Μπογκντάνοφ, κάνοντας κριτική τίς ὀπορτουνιστικές, ἀναθεωρητικές ἀπόψεις του στόν τομέα τῆς φιλοσοφίας. Ὅλα σχεδόν τά σημεῖα τοῦ μέρους «Φιλοσοφικός ὑλισμός» περιέχονται στό βιβλίο «Ὑλισμός καί ἐμπειριοκριτικισμός»· ὁρισμένα σημεῖα τοῦ μέρους «Τό Ἀγροτικό ζήτημα» φωτίζονται στίς ἐργασίες γιά τό ἀγροτικό ζήτημα, πού γράφτηκαν τό 1908.—*451.*

172 Τό σχέδιο τῆς διάλεξης αὐτῆς δημοσιεύτηκε στήν ἀνακοίνωση, πού ἔκανε ἡ δεύτερη Παρισινή ὁμάδα βοήθειας τοῦ ΣΔΕΚΡ. Ἡ ἀνακοίνωση ἔλεγε:

«Τήν Τετάρτη 10 τοῦ Φλεβάρη 1909
salle des Sociétés savantes
8, rue Danton, 8
στίς 8 $^1/_2$ ἡ ὥρα τό ἀπόγευμα

θά γίνει διάλεξη
τοῦ Ν. Λένιν
μέ θέμα:

"Ἡ σημερινή κατάσταση τῆς Ρωσίας"»

Τά ζητήματα πού ἀπαριθμοῦνται στό σχέδιο φωτίζονται σέ διάφορες ἐργασίες τοῦ Λένιν τό 1909 καί ἰδιαίτερα στό ἄρθρο του «Στή λεωφόρο» (βλ. σέ τοῦτο τόν τόμο, σελ. 362 - 373).

Ἡ ἀνακοίνωση ἀναδημοσιεύτηκε τό 1955 στό περιοδικό «Ἱστορικό Ἀρχεῖο», τεῦχ. ἀρ. 2.—*453.*

ΕΥΡΕΤΗΡΙΟ ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΩΝ ΕΡΓΑΣΙΩΝ ΚΑΙ ΠΗΓΩΝ ΠΟΥ ΑΝΑΦΕΡΕΙ Ή ΠΑΡΑΘΕΤΕΙ ΠΕΡΙΚΟΠΕΣ ΤΟΥΣ Ο Β. Ι. ΛΕΝΙΝ

[*Ἀλέξινσκι, Γκ. Α.*] *Ἀλεξέγεφ*. [*Διόρθωση στό σχέδιο τοῦ ἀγροτικοῦ προγράμματος τοῦ ΣΔΕΚΡ, πού ὑποβλήθηκε στή 12η συνεδρίαση τοῦ IV Ἑνωτικοῦ συνεδρίου τοῦ ΣΔΕΚΡ*].—Στό βιβλίο: Πρακτικά τοῦ Ἑνωτικοῦ συνεδρίου τοῦ ΣΔΕΚΡ, πού συνῆλθε στή Στοκχόλμη τό 1906. Μόσχα, τυπογρ. Ἰβανόφ, 1907, σελ. 152.—*158*.

Ἀνακοίνωση τῆς Κεντρικῆς Ἐπιτροπῆς τοῦ Κ[*όμματος*] *τῶν σ*[*οσιαλιστῶν*]-*ἐ*[*παναστατῶν*]. Γιά τό συνέδριο τοῦ συμβουλίου τοῦ κόμματος καί τή γενική κομματική συνδιάσκεψη. Χωρίς τόπο ἔκδοσης, [Σεπτέμβρης 1908]. 16 σελ.—*347-349, 350-351, 355, 356, 360.*

Ἀνακοίνωση τῆς Κεντρικῆς Ἐπιτροπῆς τοῦ Σοσιαλδημοκρατικοῦ ἐργατικοῦ κόμματος τῆς Ρωσίας γιά τήν τακτική γενική κομματική συνδιάσκεψη. [Ἔκδ. τῆς ΚΕ τοῦ ΣΔΕΚΡ. Paris, 1909]. 8 σελ. (ΣΔΕΚΡ).—*339, 342, 344, 362-367, 368, 369-372, 381, 388-389, 399, 400-401, 404, 406-407, 408-409, 420.*

* *Ἄννενσκι, Ν. Φ. Ἡ ἀξία τῆς παραγωγῆς σιτηρῶν στά ἰδιωτικά (τσιφλικάδικα) νοικοκυριά*.—Στό βιβλίο: Ἡ ἐπίδραση τῆς σοδιᾶς καί τῶν τιμῶν σιτηρῶν σέ μερικές πλευρές τῆς ρωσικῆς ἐθνικῆς οἰκονομίας. Μέ τήν ἐπιμέλεια τῶν καθηγητῶν Α. Ι. Τσουπρόφ καί Α. Σ. Πόσνικοφ. Τόμ. Ι. Πετρούπολη, τυπογρ. Κιρσμπάουμ, 1897, σελ. 157 - 245.—*76*.

[*Ἀντισχέδιο γιά τά τρέχοντα ζητήματα, πού προτάθηκε ἀπό τήν ὁμάδα Ἐργασίας τῆς Κρατικῆς δούμας ἀπ' ἀφορμή τό νομοσχέδιο γιά τό διάταγμα τῆς 9 τοῦ Νοέμβρη 1906*]. — Στό βιβλίο: Στενογραφημένα πρακτικά τοῦ τηλεγραφικοῦ πρακτορείου τῆς Πετρούπολης [γιά τίς συνεδριάσεις τῆς Κρατικῆς δούμας. 1908. Τρίτη περίοδος. Σύνοδος δεύτερη. Μέρος Ι. Συνεδριάσεις 1 - 35 (ἀπό τίς 15 τοῦ Ὀχτώβρη ὥς τίς 20 τοῦ Δεκέμβρη 1908). Παράρτημα στήν ἐφημερίδα «Ροσσίγια»]. Πετρούπολη, [τυπογρ. ἐφημερίδας «Ροσσίγια»], 1908, σελ. 482.—*328 - 329*.

[*Ἀντισχέδιο γιά τά τρέχοντα ζητήματα, πού προτάθηκε ἀπό τή σοσιαλδημοκρατική ὁμάδα τῆς Κρατικῆς δούμας ἀπ' ἀφορμή τό νομοσχέδιο γιά τό διάταγμα τῆς 9 τοῦ Νοέμβρη 1906*]. — Στό βιβλίο: Στενογραφημένα πρακτικά τοῦ τηλεγραφικοῦ πρακτορείου τῆς Πετρούπολης [γιά τίς συνεδριάσεις τῆς Κρατικῆς δούμας. 1908. Τρίτη περίοδος. Σύνοδος δεύτερη. Μέρος Ι. Συνεδριάσεις 1 - 35 (ἀπό τίς 15 τοῦ Ὀχτώβρη ὥς τίς 20 τοῦ Δεκέμβρη 1908). Παράρτημα στήν ἐφημερίδα «Ροσσίγια» . Πετρούπολη, [τυπογρ. ἐφημερίδας «Ροσσίγια»], 1908, σελ. 118.—*328-329*.

Ἀπ' ἀφορμή τή συνδιάσκεψη τοῦ ΣΔΕΚΡ. — «Γκόλος Σοτσιάλ-Ντεμοκράτα». [Γενεύη], 1909, ἀρ. φύλ. 12, Μάρτης, σελ. 15 - 16.—*417, 419, 421*.

* *Ἀπ' τήν ἀρχή*. — «Ζνάμια Τρουντά», [Παρίσι, 1908, ἀρ. φύλ. 13, Νοέμβρης], σελ. 1 - 3.—*351 - 353, 354 - 356, 359 - 361*.

* Μέ ἀστερίσκο σημειώνονται τά βιβλία, οἱ ἐφημερίδες, τά ἄρθρα καί τά ντοκουμέντα πού ἔχουν σημειώσεις τοῦ Β. Ι. Λένιν καί φυλάγονται στό Κεντρικό κομματικό ἀρχεῖο τοῦ Ἰνστιτούτου μαρξισμοῦ-λενινισμοῦ τῆς ΚΕ τοῦ ΚΚΣΕ.

Τρουντά», [Παρίσι], 1908, ἀρ. φύλ. 10 - 11. Φλεβάρης - Μάρτης, σελ. 9 - 12. Ὑπογραφή: Ἰγκν. Ν.—*148 - 149, 150.*

[*Βασικές διατάξεις τοῦ νομοσχεδίου γιά τήν ὀργάνωση τοπικῶν ἐπιτροπῶν σχετικά μέ τό ἀγροτικό ζήτημα, πού ὑποβλήθηκαν στήν I Κρατική δούμα ἀπό 35 μέλη τῆς ὁμάδας τῶν τρουντοβίκων*].—Στό βιβλίο: Στενογραφημένα πρακτικά [τῆς Κρατικῆς δούμας]. 1906. Σύνοδος πρώτη. Τόμ. I. Συνεδριάσεις 1 - 18 (ἀπό 27 τοῦ Ἀπρίλη ὥς τίς 30 τοῦ Μάη). Πετρούπολη, κρατ. τυπογρ., 1906, σελ. 672 - 673. (Κρατική δούμα).—*11.*

Βέσιν, Λ. Π. Ἡ σημασία τῶν πλανοδίων ἐπαγγελμάτων στή ζωή τῆς ρωσικῆς ἀγροτιᾶς.—«Ντιέλο», Πετρούπολη, 1886, ἀρ. τεύχ. 7, σελ. 127 - 155· 1887, ἀρ. τεύχ. 2, σελ. 102 - 124.—*113, 114.*

«Βέστνικ Ἐβρόπι», Πετρούπολη, 1884, ἀρ. τεύχ. 7, σελ. 319 - 356.—*106-107.*

«Βέστνικ Φινάνσοφ, Προμίσλεννοστι ἰ Τοργκόβλι», Πετρούπολη, 1896, ἀρ. τεύχ. 51, σελ. 972 - 976.—*79.*

**Βέχι.* Συλλογή ἄρθρων γιά τή ρωσική διανόηση τῶν Ν. Α. Μπερντιάγεφ, Σ. Ν. Μπουλγκάκοφ, Μ. Ο. Γκέρσενζον, Α. Σ. Ἰζγκόγεφ, Μπ. Α. Κιστιακόβσκι, Π. Μπ. Στροῦβε, Σ. Λ. Φράνκ. Μόσχα, (τυπογρ. Σάμπλιν), 1909, II, 209 σελ.—*432, 444.*

* *Βιχλιάγεφ, Π. Α. Τό ἀγροτικό νοικοκυριό.* Ἔκδ.τοῦ ζέμστβο τοῦ κυβερνείου Τβέρ. Τβέρ, 1897. X, 313 σελ. (Στήν ἔκδ. Συλλογή στατιστικῶν στοιχείων γιά τό κυβερνεῖο Τβέρ. Τόμ. XIII. Μέρος 2).—*88.*

— *Τό Λαϊκό-σοσιαλιστικό κόμμα καί τό ἀγροτικό ζήτημα.*—Στό βιβλίο: Συλλογή ἄρθρων, ἀρ. τεύχ. 1. Πετρούπολη, «Νάσα Μίσλ», 1907, σελ. 75 - 93.—*349.*

«Βοζροζντένιγε», Μόσχα, 1909, ἀρ. τεύχ. 1 - 2, σελ. 26 - 31.—*416 - 417, 420, 421.*

Βόλιν, Α. Ζητήματα τῆς ἐπανάστασης.—«Ρεβολιουτσιόνναγια Μίσλ», 1908, ἀρ. φύλ. 1, Ἀπρίλης, σελ. 4 - 8.—*144, 145, 147 - 148, 347, 360 - 361.*

— *Τό πολιτικό πραξικόπημα καί ἡ πρωτόβουλη μειοψηφία.*—«Ρεβολιουτσιόνναγια Μίσλ», 1908, ἀρ. φύλ. 2, Ἰούνης, σελ. 4 - 7.—*144-145, 347.*

[*Βορόντσοφ, Β. Π.*] *Β. Β. Ἡ ἀγροτική κοινότητα.*—Στό βιβλίο: Συμπεράσματα τῆς οἰκονομικῆς ἔρευνας τῆς Ρωσίας σύμφωνα μέ τά στοιχεῖα τῆς στατιστικῆς τῶν ζέμστβο. Τόμ. I. Γενική ἐπισκόπηση τῆς στατιστικῆς τῶν ζέμστβο γιά τό ἀγροτικό νοικοκυριό. Α. Φορτουνάτοφ. Ἡ ἀγροτική κοινότητα. Β. Β. Μόσχα, τυπογρ. Μάμοντοφ, 1892, σελ. 1 - 600.—*82.*

— *Καταμερισμός τῆς ἀγροτικῆς καί βιομηχανικῆς δουλιᾶς στή Ρωσία.*—

2 τόμ. (Πανρωσική βιομηχανική καί καλλιτεχνική ἔκθεση τοῦ 1882 στή Μόσχα).

* — Τόμ. Ι. Ἀγροτικά προϊόντα, λαχανοκομία, δενδροκομία, καί οἰκιακά ζῶα. Ἡ μεταλλευτική βιομηχανία καί ἡ βιομηχανία ἅλατος, 1883. 545 σελ.—*78 - 79*.

* — Τόμ. ΙΙ. Προϊόντα τῆς βιομηχανίας, τῆς χειροτεχνίας καί τῆς βιοτεχνίας. 1886. 956 σελ.—*78 - 79*.

Τό Ἰωβιλαῖο τοῦ Λ. Ν. Τολστόϊ.— «Ρέτς», Πετρούπολη, 1908, ἀρ. φύλ. 205, 28 τοῦ Αὐγούστου (10 τοῦ Σεπτέμβρη), σελ. 1 - 3.—*213*.

* *Καί πάλι γιά τή σημερινή στιγμή καί γιά τήν τακτική τοῦ κόμματος*.— «Ζνάμια Τρουντά», [Παρίσι, 1908, ἀρ. φύλ. 13, Νοέμβρης], σελ. 11 - 13. —*361*.

Κάουτσκι, Κ. Ἡ γνώμη μας γιά τόν πατριωτισμό καί τόν πόλεμο. Στό βιβλίο: Κάουτσκι, Κ. Ἡ γνώμη μας γιά τόν πατριωτισμό καί τόν πόλεμο. Μετάφραση ἀπό τά γερμανικά Λ. Νεμάνοφ. Ἅγιος Φραγκίσκος τῆς Ἀσσίζης. Μετάφραση ἀπό τά γερμανικά Σ. Μαρκόβιτς. [Πετρούπολη, λιθογρ. «Χέρολντ», 1905], σελ. 3 - 32.—196, 198 - 199.

— *Ἡ γνώμη μας γιά τόν πατριωτισμό καί τόν πόλεμο*. Μετάφραση ἀπό τά γερμανικά Λ. Νεμάνοφ, Ἅγιος Φραγκίσκος τῆς Ἀσσίζης. Μετφραση ἀπό τά γερμανικά Σ. Μαρκόβιτς. [Πετρούπολη, λιθογρ. «Χέρολντ», 1905], 48 σελ.—*196, 198 - 199*.

— *Οἱ κινητήριες δυνάμεις καί οἱ προοπτικές τῆς ρωσικῆς ἐπανάστασης*. Μετάφραση ἀπό τά γερμανικά («Neue Zeit», ἀρ. τεύχ. 9 καί 10, 25. Jg., Bd. I). Μέ τήν ἐπιμέλεια καί μέ πρόλογο τοῦ Ν. Λένιν. Μόσχα, «Νόβαγια Ἐπόχα», 1907, 32 σελ.—*43 - 44, 176, 394 - 397*.

Κάουφμαν, Α. Α. Σχετικά μέ τό ζήτημα τῆς πολιτιστικῆς καί οἰκονομικῆς σημασίας τῆς ἀτομικῆς γαιοκτησίας.—Στό βιβλίο: Τό ἀγροτικό ζήτημα. Τόμ. ΙΙ. Συλλογή ἄρθρων τῶν Μπράϊγερ, Μπρούν, Βορομπιόφ, Χέρτσενσταϊν, Ντέν, Κάουφμαν, Κοῦτλερ, Λεβίτσκι, Μανουῆλοφ, Πετρουνκέβιτς, Χάουκε, Τσουπρόφ, Γιακούσκιν. Μόσχα, «Μπεσέντα», 1907, σελ. 442 - 628. (Ἔκδ. Ντολγκοροῦκοφ καί Πετρουνκέβιτς).—*75 - 78, 79 - 80, 108, 128, 154*.

Καραμζίν, Ν. Μ. Ὁ εὐαίσθητος καί ὁ φλεγματικός. Δυό χαρακτῆρες.—*9,13*.

* *Κάρισεφ, Ν. Α. Οἱ ἐκτός κλήρου γαιομισθώσεις τῶν ἀγροτῶν*. Ντέρπτ, τυπογρ. Λάκμαν, 1892. XIX, 402, LXV σελ., 3 φύλλα μέ πίνακες. (Στήν ἔκδ.: Συμπεράσματα τῆς οἰκονομικῆς ἔρευνας τῆς Ρωσίας σύμφωνα μέ τά στοιχεῖα τῆς στατιστικῆς τῶν ζέμστβο. Τόμ. ΙΙ).—*86 - 88*.

Κάρλ Μάρξ (1818 - 1883). Στά εἰκοσιπεντάχρονα ἀπό τή μέρα τοῦ θανάτου

του (1883 - 1908). Πετρούπολη, [Κέντροφ], 1908. 410 σελ. Στό ἐξώφυλλο ὑπάρχει ὁ τίτλος: Στή μνήμη τοῦ Κάρλ Μάρξ.—*261.*

Κοινοβουλευτικός κρετινισμός ἀπό τήν ἀνάποδη. «Προλετάρι», [Βίμποργκ], 1907, ἀρ. φύλ. 18, 29 τοῦ Ὀχτώβρη, σελ. 2 - 5. Στήν ἐφημερίδα τόπος ἔκδοσης ἀναφέρεται ἡ Μόσχα.—*149, 352.*

Τό κοινωνικό κίνημα τῆς Ρωσίας στίς ἀρχές τοῦ ΧΧ αἰώνα. Μέ τήν ἐπιμέλεια τῶν Λ. Μάρτοφ, Π. Μάσλοφ καί Α. Πότρεσοφ. Τόμ. Ι. Οἱ προάγγελοι καί οἱ βασικές αἰτίες τοῦ κινήματος. Πετρούπολη, τυπογρ. «Ὀμπστσέστβενναγια Πόλζα». 1909. [5], 676 σελ.—*421.*

Κορολένκο, Σ. Α. Ἡ ἐλεύθερη μισθωτή ἐργασία στά ἰδιόκτητα ἀτομικά νοικοκυριά καί οἱ μετακινήσεις ἐργατῶν σέ σύνδεση μέ τήν οἰκονομική - στατιστική ἐπισκόπηση τῆς κατάστασης τῆς εὐρωπαϊκῆς Ρωσίας ἀπό ἀγροτική καί βιομηχανική ἄποψη. Πετρούπολη, τυπογρ. Κιρσμπάουμ, 1892. ΧΧ, 864 σελ.· 17 φύλλα μέ χάρτες. (Διεύθυνση γεωργίας καί ἀγροτικῆς βιοτεχνίας. Στοιχεῖα ἀγροτικῆς οἰκονομίας καί στατιστικῆς, σύμφωνα μέ τά ὑλικά πού πάρθηκαν ἀπό νοικοκυρέους. Μέρος V). —*74, 113, 116.*

Κουλεμπάκι.— «Σοτσιάλ-Ντεμοκράτ», [Βίλνα-Πετρούπολη], 1908, ἀρ. φύλ. 1, Φλεβάρης, σελ. 44. Μέ τό γενικό τίτλο: Ἀνταποκρίσεις.—*4.*

[*Κουσκόβα, Ε. Ντ.*] *Γιά τό ρωσικό μαρξισμό.* (Στά εἰκοσιπεντάχρονα τοῦ θανάτου τοῦ Κάρλ Μάρξ). «Στολίτσναγια Πότστα», Πετρούπολη, 1908, ἀρ. φύλ. 251, 1 (14) τοῦ Μάρτη, σελ. 3 - 4. Ὑπογραφή: Ε. Κ.—*37.*

Κοῦτλερ, Ν. Ν. Σχέδιο νόμου γιά τά μέτρα ἐπέκτασης καί καλυτέρευσης τῶν ἀτομικῶν ἀγροτικῶν νοικοκυριῶν. Στό βιβλίο: Τό ἀγροτικό νοικοκυριό. Τόμ. ΙΙ. Συλλογή ἄρθρων τοῦ Μπράϊγερ, Μπρούν, Βορομπιόφ, Χέρτσενσταϊν, Ντέν, Κάουφμαν, Κοῦτλερ, Λεβίτσκι, Μανουῆλοφ, Πετρουνκέβιτς, Χάουκε, Τσουπρόφ, Γιακούσκιν. Μόσχα, «Μπεσέντα», 1907, σελ. 629 - 648. (Ἔκδ. Ντολγκοροῦκοφ καί Πετρουνκέβιτς). —*12, 320.*

Κριτσέβσκι, Μπ. Ν. Ἀρχές, τακτική καί πάλη.—«Ραμπότσεγε Ντιέλο», Γενεύη, 1901, ἀρ. τεύχ. 10, Σεπτέμβρης, σελ. 1 - 36.—*146 - 147.*

Οἱ κυριότερες ἀποφάσεις, [*πού ψηφίστηκαν στό Τρίτο συνέδριο τοῦ Σοσιαλδημοκρατικοῦ ἐργατικοῦ κόμματος τῆς Ρωσίας*].— Στό βιβλίο: Τό Τρίτο τακτικό συνέδριο τοῦ Σοσιαλδημοκρατικοῦ ἐργατικοῦ κόμματος τῆς Ρωσίας. Πλῆρες κείμενο τῶν πρακτικῶν. Ἔκδ. ΚΕ. Γενεύη, τυπογρ. τοῦ κόμματος, 1905, σελ. XVI - XXVII. (ΣΔΕΚΡ).—*43, 378 - 380, 384, 386 - 387.*

Κώδικας νόμων τῆς Ρωσικῆς αὐτοκρατορίας. Τόμ. 1. Μέρος Ι. Κώδικας τῶν θεμελιωδῶν νόμων τοῦ κράτους. Ἔκδ. 1906. Πετρούπολη, κρατ. τυπογρ., χωρίς χρόνο ἔκδ., 78 σελ.—*160.*

Μάσλοφ, Π. Π. Πρόλογος στήν τρίτη ἔκδοση [τοῦ βιβλίου «Τό ἀγροτικό ζήτημα στή Ρωσία»].—Στό βιβλίο: Μάσλοφ, Π.Π. Τό ἀγροτικό ζήτημα στή Ρωσία. Οἱ συνθῆκες ἀνάπτυξης τοῦ ἀγροτικοῦ νοικοκυριοῦ στή Ρωσία). 3η ἔκδ., Πετρούπολη, τυπογρ. «'Ομπστσέστβενναγια Πόλζα», 1906, σελ. XIII. — *164.*

— *[Σχέδιο τοῦ ἀγροτικοῦ προγράμματος]*. — «Παρτίνιγε 'Ισβέστιγια», [Πετρούπολη], 1906, ἀρ. φύλ. 2, 20 τοῦ Μάρτη, σελ. 12. Μέ τό γενικό τίτλο: Σχέδια τοῦ ἀγροτικοῦ προγράμματος γιά τό ἐπικείμενο συνέδριο. — *265.*

Μέ τό κόμμα ἤ χωρίς τό κόμμα. «Προλετάρι», Genève, 1908, ἀρ. φύλ. 28, (15) 2 τοῦ 'Απρίλη, σελ. 1. — *434.*

Μελέτες γιά τή φιλοσοφία τοῦ μαρξισμοῦ. Φιλοσοφική συλλογή. Πετρούπολη, [τυπογρ. Μπεζομπράζοφ], 1908, 329 σελ. — *20.*

Μήνυμα τῶν ἐργατῶν τῆς Βρετανίας πρός τούς ἐργάτες τῆς Γερμανίας—βλ. Die Arbeiter Britanniens an die Arbeiter Deutschlands.

'Ο μιλιταρισμός καί οἱ διεθνεῖς συγκρούσεις. ['Απόφαση, πού ψηφίστηκε στό Διεθνές σοσιαλιστικό συνέδριο τῆς Στουτγάρδης]. — «Προλετάρι», [Βίμποργκ], 1907, ἀρ. φύλ. 17, 20 τοῦ 'Οχτώβρη, σελ. 5 - 6. Μέ τό γενικό τίτλο: 'Αποφάσεις τοῦ συνεδρίου τῆς Στουτγάρδης. Στήν ἐφημερίδα σημειώνεται σάν τόπος ἔκδ. ἡ Μόσχα. — *191 - 192, 195, 208.*

Μιλιουκόφ, Π. Ν. Ἕνας χρόνος πάλης. Δημοσιολογικά χρονικά, 1905 - 1906. Πετρούπολη, [τυπογρ. «'Ομπστσέστβενναγια Πόλζα»], 1907. XVII, 550 σελ. (Βιβλιοθήκη «'Ομπστσέστβενναγια Πόλζα»). — *12.*

— *Τά καθήκοντα τῶν τοπικῶν ἀγροτικῶν ἐπιτροπῶν, ὅπως τά καταλαβαίνουν οἱ σοσιαλδημοκράτες καί οἱ καντέτοι*. — Στό βιβλίο: Μιλιουκόφ, Π.Ν. Ἕνας χρόνος πάλης. Δημοσιολογικά χρονικά, 1905 - 1906. Πετρούπολη [τυπογρ. «'Ομπστσέστβενναγια Πόλζα»], 1907, σελ. 457 - 460. (Βιβλιοθήκη «'Ομπστσέστβενναγια Πόλζα»). — *12.*

— *Πετρούπολη, 25 τοῦ Μάη*.—«Ρέτς», Πετρούπολη, 1906, ἀρ. φύλ. 82, 25 τοῦ Μάη (7 τοῦ 'Ιούνη), σελ. 1. — *12.*

— *Πετρούπολη, 16 τοῦ Μάρτη*. — «Ρέτς», Πετρούπολη, 1908, ἀρ. φύλ. 65, 16 (29) τοῦ Μάρτη, σελ. 1. — *12.*

Μίνσκ. — «Σοτσιάλ - Ντεμοκράτ», [Βίλνα - Πετρούπολη], 1908, ἀρ. φύλ. 1, Φλεβάρης, σελ. 43 - 44. Μέ τό γενικό τίτλο: 'Ανταποκρίσεις.—*5.*

Μολιέρος, Ζ. Μπ. 'Ο Ταρτοῦφος ἤ ὁ 'Απατεώνας. — *294.*

Μπέλτοφ.—βλ. Πλεχάνοφ, Γκ. Β.

* *Μπλαγκοβέστσενσκι, Ν. Α. Συνοπτική συλλογή στατιστικῶν οἰκονομικῶν στοιχείων, παρμένων ἀπό τίς ἀπογραφές κατά νοικοκυριό πού ἔκαναν τά ζέμστβο*. Τόμ. Ι. Τό ἀγροτικό νοικοκυριό. Μόσχα, λιθογραφεῖο

* — Μέρος IV. Νομός Κνιαγκίνινο. 1888, 442 σελ.—*90 - 91, 93, 97-99, 109.*

* — Μέρος IX. Νομός Βασίλσκι. 1890. 428 σελ.—*90 - 91, 93, 97-99, 109.*

* — Μέρος XII. Νομός Μακάριεφ. 1889. 549 σελ.—*90-91, 93, 97-99, 109.*

Ὑλικά γιά τή στατιστική τοῦ κυβερνείου Κοστρομά. Ἐκδ. τῆς Στατιστικῆς ἐπιτροπῆς τοῦ κυβερνείου Κοστρομά. Μέ τήν ἐπιμέλεια τοῦ Β. Πιρόγκοφ. Ἀρ. τεύχ. 8. Κοστρομά, 1891. II, 333, 25 σελ.· 4 φύλλα πίνακες. — *101.*

Ὑλικά γιά τή στατιστική τοῦ νομοῦ Κρασνοουφίμσκ τοῦ κυβερνείου Πέρμ. Ἀρ. τεύχους III. Πίνακες. Ἐκδ. τοῦ ζέμστβο τοῦ Κρασνοουφίμσκι. Καζάν, τυπογρ. Βετσεσλάβ, 1893. [Στό ἐξώφυλλο : 1894]. VII, 430 σελ. — *84 - 85, 90, 93, 97, 105 - 106, 108, 109, 110, 112.*

[*Ὑλικά πού ὑποβλήθηκαν στή γενική συνεδρίαση τῆς Κρατικῆς δούμας 2ης περιόδου*]. Χωρίς τόπο ἔκδ., [1907]. 7, 23 σελ. 1040 φύλλα. — *11, 158 - 159, 349.*

Abschaffung der stehenden Heere und allgemeine Volksbewaffnung. [Die Resolution des Internationalen sozialistischen Kongresses zu Paris]. — In.: Protokoll des Internationalen Arbeiterkongresses zu Paris. Abgehalten vom 14. bis 20. Juli 1889. Deutsche Übersetzung. Mit einem Vorwort von W. Liebknecht. Nürnberg, Wörlein, 1890, S. 119—120. — *191.*

Abstract of the Twelfth Census of the United States. 1900. 3-d edition. Washington, Government Printing Office, 1904. XV, 454 p. (Bureau of the Census. S. N. D. North, Director). — *79.*

Die Arbeiter Britanniens an die Arbeiter Deutschlands. — «Vorwärts», Berlin, 1908, Nr. 222, 22. September, S. 2. Unter dem Gesamttitel: Die Arbeiter für den Frieden. — *208.*

Die Arbeiter für den Frieden. — «Vorwärts», Berlin, 1908, Nr. 222, 22. September, S. 1—3. — *207-209.*

Baer, K. u. Helmersen, G. Beiträge zur Kenntnis des Russischen Reiches und der angränzenden Länder Asiens. Auf Kosten der Akademie der Wissenschaften. Bd. 11. Gemischten Inhalts. S.-Pb., Akademie der Wissenschaften, 1845. 183 S. — *70.*

Bäuerliche Zustände in Deutschland. Berichte, veröffentlicht vom Verein für Sozialpolitik. Bd. 3. Leipzig, Duncker u. Humblot, 1883. VIII, 381 S. (Schriften des Vereins für Sozialpolitik. XXIV). — *104-105.*

[Das Begrüßungsschreiben der türkischen Revolution. Die Resolution des Internationalen sozialistischen Büros]. — «Vorwärts», Berlin, 1908, Nr. 242, 15. Oktober. 1. Beilage des «Vorwärts», S. 2. Unter dem Gesamttitel: Internationale sozialistische Konferenz zu Brüssel. — *250.*

Bernstein, E. Probleme des Sozialismus. — «Die Neue Zeit», Stuttgart, 1896—1897, Jg. XV, Bd. I, Nr. 6, S. 164—171; Nr. 7, S. 204—213; Nr. 10, S. 303—311; Nr. 25, S. 772—783; Bd. II, Nr. 30, S. 100—107; Nr. 31, S. 138—143. — *18-19.*

— *Das realistische und das ideologische Moment im Sozialismus.* Probleme des Sozialismus, 2. Serie II. — «Die Neue Zeit», Stuttgart, 1897—1898, Jg. XVI, Bd. II, Nr. 34, S. 225—232; Nr. 39, S. 388—395. — *18-19.*

— *Die Voraussetzungen des Sozialismus und die Aufgaben der Sozialdemokratie.* Stuttgart, Dietz, 1899. X, 188 S. — *18-19, 24-25, 384.*

Die Beziehungen zwischen der politischen Partei und den Gewerkschaften. [Die Resolution des Internationalen sozialistischen Kongresses zu Stuttgart]. — In: Internationaler Sozialistenkongreß zu Stuttgart. 18. bis 24. August 1907. Berlin, Buchh. «Vorwärts», 1907, S. 50—51. — *336.*

Brouckère, L. de. Das Begrüßungsschreiben der türkischen Revolution — *βλ.* Das Begrüßungsschreiben der türkischen Revolution.

«*La Caserne*», Haine st. Paul. — *197.*

[La commune révolutionnaire]. Aux Communaux. [Londres, 1874]. 12 p. — *424.*

Dahn, T. Die Bedingungen des erneuten Aufschwungs der russischen Revolution. — «Die Neue Zeit», Stuttgart, 1908, Jg. 26, Bd. 2, Nr. 27, S. 4—10; Nr. 28, S. 49—58. — *32, 33 - 34.*

Drechsler, H. Die bäuerlichen Zustände in einigen Teilen der Provinz Hannover. — In: Bäuerliche Zustände in Deutschland. Berichte, veröffentlicht vom Verein für Sozialpolitik. Bd. 3. Leipzig, Duncker u. Humblot, 1883, S. 59—112. (Schriften des Vereins für Sozialpolitik. XXIV). — *104-105.*

Engels, F. Introduction [to: «Socialism utopian and scientific»]. — In: Engels, F. Socialism utopian and scientific. Translated by

E. Aveling. With a special introduction by the author. London — New-York, Sonnenschein — Scribner, 1892, p. V—XXXIX. — *46-47.*

— *Köln, 13. Juni.* — In: Marx, K. u. Engels, F. Gesammelte Schriften von Karl Marx und Friedrich Engels. 1841 bis 1850. Bd. 3. Von Mai 1848 bis Oktober 1850. Stuttgart, Dietz, 1902, S. 97—100. Unter dem Gesamttitel: Das Ministerium Camphausen. (In: Aus dem literarischen Nachlaß von Karl Marx, Friedrich Engels und Ferdinand Lassalle. Hrsg. von F. Mehring. Bd. 3). — *417-418.*

— *Socialism utopian and scientific.* Translated by E. Aveling. With a special introduction by the author. London — New-York, Sonnenschein — Scribner, 1892. XXXIX, 117 p. — *46-47.*

*— *Über historischen Materialismus.* — «Die Neue Zeit», Stuttgart, 1892—1893, Jg. XI, Bd. I, Nr. 1, S. 15—20; Nr. 2, S. 42—51. — *46-47, 396-397.*

— *Vorwort [zum Buch von K. Marx «Das Elend der Philosophie»].* — In: Marx, K. Das Elend der Philosophie. Antwort auf Proudhons «Philosophie des Elends». Deutsch von E. Bernstein und K. Kautsky. Mit Vorw. und Noten von F. Engels. Stuttgart, Dietz, 1885, S. V—XXV. — *421.*

Die Ereignisse im Orient. — «Leipziger Volkszeitung», 1908, Nr. 232, 6. Oktober, S. 1—2. — *227.*

Farley, R. P. The socialist international. An impression. — «The Labour Leader», London, 1908, No. 42, Oct. 16, p. 665. — *244-245.*

«Frankfurter Zeitung», Frankfurt am Main, 1908, 14. April. — *35.*

— 1908, 20. Oktober. — *232.*

— 1908, 24. Oktober. — *232, 236.*

— 1908, 24. Oktober. 2. Morgenblatt. — *236.*

Gesetz gegen gemeingefährlichen Bestrebungen der Sozialdemokratie. Vom 21. October 1878. — «Reichs-Gesetzblatt», Berlin, 1878, Nr. 34, S. 351—358. — *7, 198, 309, 369, 411, 453.*

Gesindeordnung. 1767. — *132.*

reform und soziale Revolution. 2. durchges. und verm. Aufl. Berlin, Buchh. «Vorwärts», 1907, S. 5—6. — *41, 46-47.*

— *Die Zulassung der «Arbeiterpartei» Englands zu den Internationalen Kongressen* — βλ. Die Zulassung der «Arbeiterpartei» Englands zu den Internationalen Kongressen.

Keussler, J. Zur Geschichte und Kritik des bäuerlichen Gemeindebesitzes in Rußland. T. 2, II. Hälfte. S.-Pb., Ricker, 1883. VIII, 248 S. — *81-82.*

«*The Labour Leader*», Manchester — London — Glasgow. — *244.*

— London, 1908, No. 42, Oct. 16, p. 665. — *244-245.*

Lassalle, F. Über Verfassungswesen. Ein Vortrag, gehalten [am 16. April 1862] in einem Berliner-Bürger-Bezirks-Verein von Ferdinand Lassalle. Berlin, Jansen, 1862. 32 S. — *353.*

— *Was nun?* Zweiter Vortrag über Verfassungswesen. Zürich, Meyer u. Zeller, 1863. 41 S. — *353.*

«*Leipziger Volkszeitung*». — *227.*

— 1908, Nr. 232, 6. Oktober, S. 1—2. — *227.*

[Lenin, W. I.] Lenin, N. Program rolny Socjaldemokracji w rewolucji rosyiskiej. (Autoreferat). — «Przegląd Socjaldemokratyczny», Kraków, 1908, Nr. 6, sierpień, s. 516—532. — *263-264, 265, 266, 269, 273-274.*

The liberal-labour alliance. — «Justice», London, 1908, No. 1,292, October 17, p. 4; No. 1,294, October 31, p. 3; No. 1,296, November 14, p. 3. — *244, 245-246.*

Liebknecht, K. Militarismus und Antimilitarismus unter besonderer Berücksichtigung der internationalen Jugendbewegung. Leipzig, 1907. VII, 126 S. — *194-195.*

Luxemburg, R. Offener Brief an Jean Jaurès. — «Die Neue Zeit», Stuttgart, 1908, Jg. 26, Bd. 2, Nr. 43, S. 588—592. — *199-200.*

Marx, K. u. Engels, F. Gesammelte Schriften von Karl Marx und Friedrich Engels. 1841 bis 1850. Bd. 3. Von Mai 1848 bis October 1850. Stuttgart, Dietz, 1902. VI, 491 S. (In: Aus dem literarischen Nachlaß von Karl Marx, Friedrich Engels und Ferdinand Lassalle. Hrsg. von F. Mehring. Bd. 3). — *270, 396-397, 417-418.*

ΕΥΡΕΤΗΡΙΟ ΟΝΟΜΑΤΩΝ

Α

'Αμπντούλ - Χαμίτ Β' (1842 - 1918)—τοῦρκος σουλτάνος (1876 - 1909). 'Ανέβηκε στό θρόνο μέ τήν ὑποστήριξη τῆς φιλελεύθερης ἀστικῆς τάξης, ἀλλά τό 1878 κιόλας διάλυσε τή βουλή καί ἐγκαθίδρυσε δεσποτικό καθεστώς. Μέ τήν πολιτική του, πολιτική καταπίεσης τῶν λαῶν τῆς 'Οθωμανικῆς αὐτοκρατορίας, καί ἰδιαίτερα μέ τά πογκρόμ κατά τῶν ἀρμενίων πῆρε τήν ὀνομασία τοῦ ματοβαμένου σουλτάνου. Συντέλεσε στή μετατροπή τῆς Τουρκίας σέ μισοαποικία τῶν εὐρωπαϊκῶν ἰμπεριαλιστικῶν Δυνάμεων. Μετά τήν ἐπανάσταση τοῦ 1908 ὑποχρεώθηκε νά συγκαλέσει τή βουλή καί νά ἀποκαταστήσει τό σύνταγμα. Τό 1909, ὕστερα ἀπό μιά ἀνεπιτυχή ἀπόπειρα ἀντεπαναστατικοῦ πραξικοπήματος, καθαιρέθηκε καί κλείστηκε στή φυλακή. — *181, 246.*

'Αβράμοφ, Στέφαν — βούλγαρος σοσιαλδημοκράτης. 'Αντιπρόσωπος τοῦ Σοσιαλδημοκρατικοῦ κόμματος τῆς Βουλγαρίας (τῶν «τεσνιάκ») στή σύνοδο τοῦ Διεθνοῦς Σοσιαλιστικοῦ Γραφείου τό 1908· λίγο ὕστερα ἀπό τή σύνοδο ἀποχώρησε ἀπό τήν κομματική δουλιά. — *241, 243, 246.*

Αἰκατερίνη Β' (Ρομάνοβα) (1729 - 1796)—αὐτοκράτειρα τῆς Ρωσίας (1762 - 1796). — *439.*

'Αλέξανδρος Β' (Ρομάνοφ) (1818 - 1881)—ρῶσος αὐτοκράτορας (1855 - - 1881). — *419.*

"Αννενσκι, Ν. Φ. (1843 - 1912)—οἰκονομολόγος - στατιστικός καί δημοσιολόγος, ἐπιφανής παράγοντας τοῦ κινήματος τῶν φιλελεύθερων ναρόντνικων· διηύθυνε τίς στατιστικές ἐργασίες τῶν ζέμστβο πολλῶν κυβερνείων. Μέ τήν καθοδήγηση καί ἐπιμέλειά του ἐκδόθηκαν πολλές στατιστικές ἐργασίες. Συνεργάστηκε στή δίτομη συλλογή «Ἡ ἐπίδραση τῶν σοδιῶν καί τῶν τιμῶν τῶν σιτηρῶν σέ μερικές πλευρές τῆς ρωσικῆς ἐθνικῆς οἰκονομίας» (1897), συνεργαζόταν στά περιοδικά: «Ντιέλο» καί «'Οτέτσεστβεννιγε Ζαπίσκι»· ἦταν μέλος τῆς συντακτικῆς ἐπιτροπῆς τοῦ περιοδικοῦ τῶν φιλελεύθερων ναρόντνικων «Ρούσκογε Μπογκάτστβο». Στά 1904 - 1905 ἦταν ἕνας ἀπό τούς καθοδηγητές τῆς φιλελεύθερης - μοναρχικῆς ὀργάνωσης «Ἕνωση ἀπελευθέρωσης». Τό 1906 ἦταν ἕνας ἀπό τούς ὀργανωτές καί καθοδηγητές τοῦ συγγενικοῦ πρός τούς καντέτους μικροαστικοῦ κόμματος τῶν

«λαϊκῶν σοσιαλιστῶν», πού ἀποσπάστηκαν ἀπό τή δεξιά πτέρυγα τῶν ἐσέρων. Στά τελευταῖα χρόνια τῆς ζωῆς του ἀποσύρθηκε ἀπό τήν πολιτική.—*76*.

Ἄντερσον (Anderson), *Τζέϊμς* (1739 - 1808)—γνωστός ἄγγλος ἀστός οἰκονομολόγος, μεγάλος φάρμερ, συγγραφέας μιᾶς σειρᾶς ἐπιστημονικῶν ἔργων μέ θέματα κυρίως τῆς ἀγροτικῆς οἰκονομίας. Τό 1777 στήν ἐργασία «Μελέτη τῆς φύσης τῶν νόμων γιά τά σιτηρά» ἐπεξεργάστηκε στά βασικά χαρακτηριστικά της τή θεωρία τῆς διαφορικῆς γαιοπροσόδου. Ὑποστηρίζοντας τά συμφέροντα τῶν γαιοκτημόνων, τασσόταν ὑπέρ τῆς διατήρησης τῶν νόμων γιά τά σιτηρά, τῶν τελωνειακῶν δασμῶν καί τῆς πριμοδότησης τῶν ἐξαγωγῶν, πράγμα πού κατά τή γνώμη του ἀποτελοῦσε κίνητρο γιά τήν ἀνάπτυξη τῆς γεωργίας. Κριτική τῶν ἀπόψεων τοῦ Ἄντερσον ἔγινε ἀπό τόν Κ. Μάρξ στήν ἐργασία του «Θεωρίες τῆς ὑπεραξίας (IV τόμ. τοῦ "Κεφαλαίου")», ρωσ. ἔκδ., μέρος II, 1957. — *134*.

Ἄντλερ (Adler), *Βίκτορ* (1852 - 1918)—ἕνας ἀπό τούς ὀργανωτές καί τούς ἡγέτες τῆς αὐστριακῆς σοσιαλδημοκρατίας· ἄρχισε τήν πολιτική του δράση σάν ἀστός ριζοσπάστης· ἀπό τά μέσα τῆς δεκαετίας 1880 - 1890 συμμετεῖχε στό ἐργατικό κίνημα. Τό 1886 ὁ Ἄντλερ ἵδρυσε τήν ἐφημερίδα «Gleichheit» («Ἰσότητα») καί ἀπό τό 1889 ἦταν διευθυντής τοῦ κεντρικοῦ ὀργάνου τῆς αὐστριακῆς σοσιαλδημοκρατίας «Arbeiter - Zeitung» («Ἐργατική Ἐφημερίδα»). Στήν περίοδο 1880 - 1900 εἶχε ἐπαφή μέ τόν Φ. Ἔνγκελς, ὅμως γρήγορα μετά τό θάνατο τοῦ Ἔνγκελς κατρακύλησε στό ρεφορμισμό καί ἦταν ἕνας ἀπό τούς ἡγέτες τοῦ ὀπορτουνισμοῦ. Στήν περίοδο τοῦ πρώτου παγκόσμιου πολέμου (1914 - 1918) ὁ Ἄντλερ κρατοῦσε κεντριστική θέση, προπαγάνδιζε τήν «ταξική εἰρήνη» καί πάλευε ἐνάντια στίς ἐπαναστατικές ἐκδηλώσεις τῆς ἐργατικῆς τάξης. Τό 1918, μετά τήν ἐγκαθίδρυση τῆς ἀστικῆς δημοκρατίας στήν Αὐστρία, ἔκανε γιά λίγο καιρό ὑπουργός Ἐξωτερικῶν. — *241 - 242, 249, 250*.

Ἀντρεϊτσούκ, Μ. Σ. (γεννήθηκε τό 1866)—πλουσιοχωρικός· βουλευλευτής τῆς III Κρατικῆς δούμας ἀπό τό κυβερνεῖο Βολίνσκι· ἀνεξάρτητος. Στή Δούμα ἐκλέχτηκε στίς ἐπιτροπές: Ἐπισιτισμοῦ, Ἁλιείας κ.ἄ.—*322-323*.

Ἀξελρόντ, Π. Μπ. (1850 - 1928)—ἕνας ἀπό τούς ἡγέτες τοῦ μενσεβικισμοῦ. Στά 1870 - 1880 ἦταν ναρόντνικος, μετά τή διάσπαση τῆς «Ζεμλιά ἰ βόλια» προσχώρησε στήν ὁμάδα «Τσιόρνι περεντέλ»· τό 1883 πῆρε μέρος στή δημιουργία τῆς ὁμάδας «Ἀπελευθέρωση τῆς δουλιᾶς». Τό 1900 ἔγινε μέλος τῆς συντακτικῆς ἐπιτροπῆς τῆς «Ἴσκρα» καί τοῦ «Ζαριά»· στό II συνέδριο τοῦ ΣΔΕΚΡ πῆρε μέρος μέ συμβουλευτική ψῆφο σάν ἐκπρόσωπος τῆς συντακτικῆς ἐπιτροπῆς τῆς «Ἴσκρα», ἰσκριστής τῆς μειοψηφίας. Μετά τό συνέδριο, δραστήριος μενσεβίκος. Τό 1905 ἔριξε τήν ὀπορτουνιστική ἰδέα τῆς σύγκλησης πλατιοῦ «ἐργατικοῦ συνεδρίου», πού τό ἀντιπαράθετε στό κόμμα τοῦ προλεταριάτου. Στά χρόνια τῆς ἀντίδρασης καί τῆς νέας ἐπαναστατικῆς ἀνόδου ἦταν ἕνας ἀπό τούς ἡγέτες τοῦ λικβινταρισμοῦ, μέλος τῆς συντακτικῆς ἐπιτροπῆς τῆς ἐφημερίδας τῶν μενσεβίκων - λικβινταριστῶν «Γκόλος Σοτσιάλ - Ντεμοκράτα»· τό 1912 πῆρε μέρος στόν ἀντικομματικό συνασπισμό τοῦ Αὐγούστου. Στά χρόνια τοῦ πρώτου παγκόσμιου πολέμου (1914 - 1918) κεντριστής, πῆρε μέρος στίς Συνδιασκέψεις τοῦ Τσίμμερβαλντ καί τοῦ Κίνταλ, ὅπου ἀκολουθοῦσε τή δεξιά πτέρυγα. Μετά τήν ἀστικοδημοκρατική ἐπανάσταση τοῦ Φλεβάρη

Β

* Τά ὑπογραμμισμένα στήν παρένθεση εἶναι τά πραγματικά ὀνοματεπώνυμα.

Ὀχτωβριανή σοσιαλιστική ἐπανάσταση καί τό Σοβιετικό κράτος κράτησε ἐχθρική στάση. Ὁ Β.Ι.Λένιν στά ἔργα του ἔκανε αὐστηρή κριτική στόν Βάν Κόλ γιά τήν ἰμπεριαλιστική οὐσία τῶν θέσεών του.—*246, 251 - 252,253.*

Βαντερβέλντε (Vandervelde), *Αἰμίλ* (1866 - 1938) — ἡγέτης τοῦ Ἐργατικοῦ κόμματος τοῦ Βελγίου, πρόεδρος τοῦ Διεθνοῦς Σοσιαλιστικοῦ Γραφείου τῆς ΙΙ Διεθνοῦς, ἀκολουθοῦσε ἄκρες ὀπορτουνιστικές θέσεις. Τόν καιρό τοῦ πρώτου παγκόσμιου πολέμου (1914 - 1918) ἦταν σοσιαλσωβινιστής· μπῆκε στήν ἀστική κυβέρνηση καί κατεῖχε διάφορες ὑπουργικές θέσεις. Μετά τήν ἀστικοδημοκρατική ἐπανάσταση τοῦ Φλεβάρη 1917 πῆγε στή Ρωσία γιά νά προπαγανδίσει τή συνέχιση τοῦ ἰμπεριαλιστικοῦ πολέμου. Ὁ Βαντερβέλντε τήρησε ἐξαιρετικά ἐχθρική στάση ἀπέναντι στήν Ὀχτωβριανή σοσιαλιστική ἐπανάσταση, βοήθησε ἐνεργά τήν ἔνοπλη ἐπέμβαση ἐνάντια στή Σοβιετική Ρωσία, κατέβαλε πολλές προσπάθειες γιά τήν ἀνασυγκρότηση τῆς ΙΙ Διεθνοῦς. Στά 1925 - 1927 ἦταν ὑπουργός Ἐξωτερικῶν τοῦ Βελγίου, πῆρε μέρος στήν ὑπογραφή τῶν συμφωνιῶν τοῦ Λοκάρνο (1925), πού στρεφόταν ἐνάντια στήν ΕΣΣΔ, ἀγωνίστηκε δραστήρια ἐνάντια στή δημιουργία ἑνιαίου ἀντιφασιστικοῦ μετώπου τῶν κομμουνιστῶν καί τῶν σοσιαλιστῶν. Ὁ Βαντερβέλντε ἔγραψε μιά σειρά βιβλία καί μπροσοῦρες. Στίς ἐργασίες τοῦ Βαντερβέλντε, ὅπως τόνιζε ὁ Β.Ι. Λένιν, «ὁ μικροαστικός ἐκλεκτικισμός» προβάλλει «ἐνάντια στό μαρξισμό, ἡ σοφιστεία ἐνάντια στή διαλεκτική, ὁ φιλισταϊκός ρεφορμισμός ἐνάντια στήν προλεταριακή ἐπανάσταση» (Ἅπαντα, 4η ρωσ. ἔκδ., τόμ. 28ος, σελ. 302). — *24 - 25.*

Βιρβέρ (Virvaire) — γάλλος στρατηγός, διοικητής τῶν στρατευμάτων πού κλήθηκαν στίς 30 τοῦ Ἰούλη 1908 νά ἀντιμετωπίσουν τούς ἀπεργούς στό Βελνέβ - Σάν - Ζώρζ. — *185.*

Βίσμαρκ (Bismarck), *Ὄττο Ἔντουαρντ Λεοπόλντ* (1815 - 1898) —κρατικός παράγοντας καί διπλωμάτης τῆς Πρωσίας καί τῆς Γερμανίας, ὁ πρῶτος καγκελάριος τῆς Γερμανικῆς αὐτοκρατορίας πού πῆρε τό ὄνομα «σιδηροῦς καγκελάριος». Τό 1862 ἦταν πρωθυπουργός καί ὑπουργός Ἐξωτερικῶν τῆς Πρωσίας. Βασικός σκοπός τοῦ Βίσμαρκ ἦταν νά συνενώσει «διά πυρός καί σιδήρου» τά μικρά καί σκόρπια γερμανικά κράτη καί νά δημιουργήσει μιά ἑνιαία Γερμανική αὐτοκρατορία κάτω ἀπό τήν ἡγεμονία τῆς Πρωσίας τῶν γιοῦνκερ. Τό Γενάρη τοῦ 1871 ὁ Βίσμαρκ ἔγινε καγκελάριος τῆς Γερμανικῆς αὐτοκρατορίας. Ἀπό τό 1871 ὥς τό 1890 καθοδηγοῦσε ὅλη τήν ἐξωτερική καί ἐσωτερική πολιτική τῆς Γερμανίας, κατευθύνοντάς την πρός τό συμφέρον τῶν τσιφλικάδων-γιοῦνκερ καί προσπαθώντας ταυτόχρονα νά ἐξασφαλίσει τή συμμαχία τῶν γιοῦνκερ μέ τή μεγαλοαστική τάξη. Ὁ Βίσμαρκ, ἐπειδή δέν κατόρθωσε νά πνίξει τό ἐργατικό κίνημα μέ τόν ἔκτακτο νόμο ἐνάντια στούς σοσιαλιστές πού ἐφάρμοσε τό 1878, παρουσιάστηκε μέ ἕνα δημαγωγικό πρόγραμμα κοινωνικῆς νομοθεσίας, εἰσάγοντας νόμους γιά ὑποχρεωτική κοινωνική ἀσφάλιση ὁρισμένων κατηγοριῶν ἐργατῶν. Ὡστόσο ἡ προσπάθειά του ν' ἀποσυνθέσει τό ἐργατικό κίνημα μέ μηδαμινές ἐλεημοσύνες ἔμεινε χωρίς ἀποτέλεσμα. Τό Μάρτη τοῦ 1890 ὁ Βίσμαρκ παραιτήθηκε.—*33, 198, 425.*

Βίττε, Σ. Γ. (1849 - 1915) — κρατικός παράγοντας, ἐκπρόσωπος τῶν συμφερόντων τοῦ «στρατιωτικο-φεουδαρχικοῦ ἰμπεριαλισμοῦ» τῆς τσαρικῆς Ρωσίας, φανατικός ὀπαδός τῆς ἀπολυταρχίας, πού προσπαθοῦσε νά

Γ

Γκεγκετσκόρι, Ε. Π. (γεν. τό 1879) — γεωργιανός μενσεβίκος. Βουλευτής τῆς III Κρατικῆς δούμας ἀπό τό κυβερνεῖο Κουταΐς, ἕνας ἀπό τούς ἡγέτες τῆς σοσιαλδημοκρατικῆς ὁμάδας τῆς Δούμας.

Μετά τήν ἀστικοδημοκρατική ἐπανάσταση τοῦ Φλεβάρη τοῦ 1917, μέλος τῆς Εἰδικῆς ἐπιτροπῆς Ὑπερκαυκασίας τῆς Προσωρινῆς κυβέρνησης. Ἀπό τό Νοέμβρη τοῦ 1917 πρόεδρος τῆς ἀντεπαναστατικῆς κυβέρνησης Ὑπερκαυκασίας (Ἐπιτροπάτο Ὑπερκαυκασίας), ὕστερα ὑπουργός Ἐξωτερικῶν καί ἀντιπρόεδρος τῆς μενσεβίκικης κυβέρνησης τῆς Γεωργίας. Μετά τήν ἐγκαθίδρυση τῆς Σοβιετικῆς ἐξουσίας στή Γεωργία τό 1921, λευκός ἐμιγκρές.—*328 - 329.*

Γκέλμερσεν, Γκ. Π. (1803 - 1885) — γνωστός ρῶσος γεωλόγος, ἀκαδημαϊκός. Ἀπό τό 1865 ὥς τό 1872 διευθυντής τῆς Σχολῆς μεταλλειολογίας τῆς Πετρούπολης. Ἀπό τό 1882 διευθυντής τῆς Γεωλογικῆς ἐπιτροπῆς πού ὀργανώθηκε μέ τήν ἐνεργό συμμετοχή του. Εἶναι γνωστός ἀπό τίς ἔρευνες τῶν Οὐραλίων, τοῦ Ἀλτάϊ καί τῆς Κεντρικῆς Ἀσίας. Τό 1841 σύνταξε γεωλογικό χάρτη τῆς Εὐρωπαϊκῆς Ρωσίας.—*70.*

Γκιπέτσκι, Ν. Ε. (γεν. τό 1869) — γαιοκτήμονας, παπάς· νομαρχιακός ἐπόπτης τῶν ἐκκλησιαστικῶν ἐνοριακῶν σχολείων. Βουλευτής τῆς III καί IV Κρατικῆς δούμας ἀπό τό κυβερνεῖο Βεσσαραβίας· μέλος τῶν ἐπιτροπῶν: προϋπολογισμοῦ, δημόσιας παιδείας.—*439.*

Γκέντ (Guesde), *Ζύλ, (Μπαζίλ, Ματιέ Ζύλ)* (1845 - 1922) — ἕνας ἀπό τούς ὀργανωτές καί καθοδηγητές τοῦ γαλλικοῦ σοσιαλιστικοῦ κινήματος καί τῆς II Διεθνοῦς. Ἄρχισε τήν πολιτική του δράση στά 1865 - 1870· ὑποστήριζε τήν Κομμούνα τοῦ Παρισιοῦ τοῦ 1871, ἀναγκάστηκε νά ἐκπατριστεῖ. Τό 1876 γύρισε στή Γαλλία. Κάτω ἀπό τήν ἐπίδραση τῶν ἔργων τοῦ Κ. Μάρξ καί τοῦ Φ. Ἔνγκελς πέρασε στίς θέσεις τοῦ μαρξισμοῦ. Τό 1877 ἦταν ἕνας ἀπό τούς ἱδρυτές τῆς ἐφημερίδας «L' Egalité» («Ἡ Ἰσότητα»), πού ἔπαιξε ἀποφασιστικό ρόλο στήν ὀργάνωση τό 1879 τοῦ Ἐργατικοῦ κόμματος τῆς Γαλλίας, τοῦ πρώτου ἀνεξάρτητου πολιτικοῦ κόμματος τοῦ γαλλικοῦ προλεταριάτου. Μέ τή βοήθεια τοῦ Μάρξ καί τοῦ Ἔνγκελς ὁ Γκέντ μαζί μέ τόν Λαφάργκ ἐπεξεργάστηκε τό πρόγραμμα τοῦ κόμματος, πού ψηφίστηκε στό συνέδριο τῆς Χάβρης (1880). Ὁ Γκέντ πρόσφερε πολλά γιά τή διάδοση τῶν ἰδεῶν τοῦ μαρξισμοῦ καί τήν ἀνάπτυξη τοῦ σοσιαλιστικοῦ κινήματος στή Γαλλία. Ἐκλέχτηκε ἀρκετές φορές βουλευτής. Τό 1904 ὁ Λένιν χαρακτήρισε τόν Γκέντ σάν ἕναν ἀπό τούς πιό συνεπεῖς καί ἀποφασιστικούς ἐκπροσώπους τῆς διεθνοῦς σοσιαλδημοκρατίας.

Ὡστόσο, ὁ Γκέντ, ἀντιπαλεύοντας τήν πολιτική τῶν δεξιῶν σοσιαλιστῶν, ἔκανε λάθη σεχταριστικοῦ χαρακτήρα σέ ζητήματα τόσο τῆς θεωρίας ὅσο καί τῆς τακτικῆς: ὑποτιμοῦσε τό ρόλο τοῦ κόμματος στήν πάλη τῆς ἐργατικῆς τάξης καί πῆρε λαθεμένη θέση στό ζήτημα τῆς στάσης τοῦ προλεταριάτου ἀπέναντι στόν πόλεμο. Ὅταν ἄρχισε ὁ πρῶτος παγκόσμιος πόλεμος, ὁ Γκέντ πέρασε στίς θέσεις τοῦ σοσιαλσωβινισμοῦ καί μπῆκε στήν ἀστική κυβέρνηση. Ὁ Λένιν ἔγραφε: «Διδαχτεῖτε ἀπό τό παράδειγμα ὅλης τῆς ζωῆς τοῦ Γκέντ, θά ποῦμε ἐμεῖς στούς ἐργάτες, *ἐκτός* ἀπό τήν ὁλοφάνερη προδοσία πού διέπραξε ἀπέναντι στό σοσιαλισμό τό 1914» (Ἅπαντα, 4η ρωσ. ἔκδ., τόμ. 21ος, σελ. 104). Ὁ Γκέντ δέν κατάλαβε τή σημασία τῆς

'Οχτωβριανῆς σοσιαλιστικῆς ἐπανάστασης, δέν ἀκολούθησε τήν πλειοψηφία τοῦ συνεδρίου τοῦ Γαλλικοῦ σοσιαλιστικοῦ κόμματος στό Τούρ (1920), πού ἀποφάσισε νά προσχωρήσει στήν Κομμουνιστική Διεθνή.—*250.*

Γκερσούνι, Γκ. Α. (1870 - 1908)—ἕνας ἀπό τούς ἱδρυτές καί ἡγέτες τοῦ Κόμματος τῶν ἐσέρων, ὀργανωτής καί καθοδηγητής τῆς μαχητικῆς του ὁμάδας, μέλος τῆς ΚΕ τοῦ κόμματος. Τό 1902 - 1903 ὀργάνωσε μιά σειρά τρομοκρατικές πράξεις, πιάστηκε καί καταδικάστηκε σέ θάνατο, πού μετατράπηκε σέ ἰσόβια δεσμά. Τό 1905 ἐξορίστηκε στή Σιβηρία, ἀπ' ὅπου τό 1906 δραπέτευσε στό ἐξωτερικό. Τό 1907 πῆρε μέρος στό συνέδριο τοῦ Κόμματος τῶν ἐσέρων στό Τάμμερφορς, ὅπου τάχθηκε ὑπέρ τοῦ συνασπισμοῦ μέ τούς καντέτους.—*150.*

Γκλέϊζιερ (Glasier), *Τζών Μπρούς* (1859 - 1920) — ἄγγλος σοσιαλιστής, ἕνας ἀπό τούς ἱδρυτές τοῦ 'Εργατικοῦ κόμματος, ἐργάτης μετάλλου. 'Από τίς ἀρχές τῆς δεκαετίας 1880 - 1890 ἄρχισε νά παίρνει μέρος στό σοσιαλιστικό κίνημα. Τό 1893 μπῆκε στό 'Ανεξάρτητο ἐργατικό κόμμα, ἦταν μέλος τοῦ 'Εθνικοῦ Συμβουλίου του καί τό 1899 - 1900 πρόεδρός του. Τό 1900 πῆρε μέρος στή συνεδρίαση τῆς 'Επιτροπῆς τῆς ἐργατικῆς ἀντιπροσώπευσης, πού τό 1906 διαμορφώθηκε σέ ἐργατικό κόμμα. Ἦταν ἀντιπρόσωπος στό Διεθνές Σοσιαλιστικό Γραφεῖο ἀπό μέρους τοῦ 'Ανεξάρτητου ἐργατικοῦ κόμματος. 'Από τό 1906 ὥς τό 1910 ἦταν συντάκτης τοῦ ἑβδομαδιαίου ὀργάνου τοῦ 'Ανεξάρτητου ἐργατικοῦ κόμματος «The Labour Leader» («'Εργατικός 'Ηγέτης») καί ἀπό τό 1913 ὥς τό 1917 τοῦ μηνιαίου περιοδικοῦ «The Socialist Review» («Σοσιαλιστική 'Επιθεώρηση»). 'Ο Β. Ι. Λένιν ἐκφραζόταν γιά τόν Γκλέϊζιερ ὡς ἑξῆς: «...αὐτός, παρόλο πού ἔχει προλεταριακή φλέβα, παραμένει ὡστόσο ἀνυπόφορος ὀπορτουνιστής» (Ἅπαντα, 4η ρωσ. ἔκδ., τόμ. 35ος, σελ. 144).—*240, 244, 245, 246.*

Γκολίτσιν, Α. Ντ. (γεν. τό 1874) — πρίγκιπας, μεγαλοτσιφλικάς, γνωστός παράγοντας τῶν ζέμστβο, ἕνας ἀπό τούς ὀργανωτές τοῦ μοναρχικοῦ κόμματος «Ἕνωση τῆς 17 τοῦ 'Οχτώβρη». Πρόεδρος τῆς διεύθυνσης τοῦ Συλλόγου τῶν ἐργοστασιαρχῶν οἰνοπνευματοποιΐας, ἰδιοκτήτης ἐργοστασίου οἰνοπνευματοποιΐας. Βουλευτής τῆς ΙΙΙ Κρατικῆς δούμας ἀπό τό κυβερνεῖο Χαρκόβου, μέλος τῶν ἐπιτροπῶν: προϋπολογισμοῦ, μετοικήσεων, πάλης κατά τῆς οἰνοποσίας κ. ἄ.—*310.*

Γκόριεφ, Μπ. Ι. (*Γκόλντμαν, Μπ. Ι.*, 'Ιγκόριεφ) (γεν. τό 1874) — σοσιαλδημοκράτης. Ἄρχισε νά παίρνει μέρος στό ἐπαναστατικό κίνημα ἀπό τά μέσα τῆς δεκαετίας 1890 - 1900. Τό 1905 ἦταν μέλος τῆς 'Επιτροπῆς Πετρούπολης τοῦ ΣΔΕΚΡ, μπολσεβίκος. Τό 1907 προσχώρησε στούς μενσεβίκους. Στό V συνέδριο (τοῦ Λονδίνου) (τό 1907) ἐκλέχτηκε ἀπό τούς μενσεβίκους ἀναπληρωματικό μέλος τῆς ΚΕ τοῦ ΣΔΕΚΡ. Συνεργάστηκε στά ὄργανα τῶν μενσεβίκων - λικβινταριστῶν: στήν ἐφημερίδα «Γκόλος Σοτσιάλ-Ντεμοκράτα» καί στό περιοδικό «Νάσα Ζαριά». Τό 1912 πῆρε μέρος στήν ἀντικομματική συνδιάσκεψη τοῦ Αὐγούστου στή Βιέννη, ὅπου ἐκλέχτηκε στήν 'Οργανωτική 'Επιτροπή. Μετά τήν ἀστικοδημοκρατική ἐπανάσταση τοῦ Φλεβάρη τοῦ 1917, ἕνας ἀπό τούς συντάκτες τῆς μενσεβίκικης «Ραμπότσαγια Γκαζέτα», μέλος τῆς μενσεβίκικης ΚΕ καί τῆς Πανρωσικῆς Κεντρικῆς 'Εκτελεστικῆς 'Επιτροπῆς τῆς 1ης περιόδου. Τόν Αὔγουστο τοῦ 1920 δήλωσε ὅτι ἀποχωρεῖ ἀπό τή μενσεβίκικη ὀργάνωση. Σέ συνέχεια ἀσχολοῦνταν μέ τήν παράδοση μαθημάτων σέ ἀνώτερα ἐκπαιδευτικά ἱδρύματα.—*346.*

Ε

σκοπος Βολίνσκι. Μετά τήν Όχτωβριανή σοσιαλιστική έπανάσταση ένας άπό τούς άρχηγούς τῶν μοναρχικῶν έμιγκρέδων.—*438 - 439, 443, 444.*

Ζ

Ζελένσκι, Ε. Ο. — *βλ.* Ναντέζντιν, Λ.

Ζηνόβιεφ, Γκ. Ε. (Ραντομίλσκι, Γκ. Ε., Γκρηγκόρι) (1883 - 1936)—μέλος τοῦ ΣΔΕΚΡ άπό τό 1901. Άπό τό 1908 ὥς τόν Άπρίλη τοῦ 1917 βρισκόταν έκπατρισμένος στό έξωτερικό, ἦταν μέλος τῆς σύνταξης τοῦ ΚΟ τοῦ κόμματος, τῆς έφημερίδας «Σοτσιάλ-Ντεμοκράτ» καί τῆς μπολσεβίκικης έφημερίδας «Προλετάρι». Στά χρόνια τῆς άντίδρασης κράτησε συμβιβαστική στάση άπέναντι στούς λικβινταριστές, τούς ότζοβιστές καί τούς τροτσκιστές. Στήν περίοδο τῆς προετοιμασίας καί τῆς διεξαγωγῆς τῆς Όχτωβριανῆς σοσιαλιστικῆς έπανάστασης παρουσίασε ταλαντεύσεις· τόν Όχτώβρη τοῦ 1917 μαζί μέ τόν Κάμενεφ δημοσίευσε στή μισομενσεβίκικη έφημερίδα «Νόβαγια Ζίζν» δήλωση ὅτι δέν συμφωνεῖ μέ τήν άπόφαση τῆς ΚΕ γιά τήν ἔνοπλη έξέγερση κι' ἔτσι πρόδοσε τά σχέδια τοῦ κόμματος στήν άστική Προσωρινή κυβέρνηση. Μετά τήν Όχτωβριανή σοσιαλιστική έπανάσταση ἔγινε πρόεδρος τοῦ Σοβιέτ Πετρούπολης, ἦταν μέλος τοῦ Πολιτικοῦ Γραφείου τῆς ΚΕ, πρόεδρος τῆς Έκτελεστικῆς Έπιτροπῆς τῆς Κομμουνιστικῆς Διεθνοῦς. Έπανειλημμένα τάχθηκε ένάντια στή λενινιστική πολιτική τοῦ κόμματος: τό Νοέμβρη τοῦ 1917 ἦταν όπαδός τῆς δημιουργίας κυβέρνησης συνασπισμοῦ μέ τή συμμετοχή τῶν μενσεβίκων καί τῶν έσέρων· τό 1925 ἦταν ένας άπό τούς όργανωτές τῆς «νέας άντιπολίτευσης»· τό 1926 ένας άπό τούς ήγέτες τοῦ άντικομματικοῦ τροτσκιστικο-ζηνοβιεφικοῦ συνασπισμοῦ. Τό Νοέμβρη τοῦ 1927 διαγράφηκε άπό τό κόμμα γιά τή φραξιονιστική του δράση. Τό 1928 άποκαταστάθηκε, ὅμως τό 1932 διαγράφηκε ξανά άπό τό κόμμα. Τό 1933 άποκαταστάθηκε καί πάλι. Τό 1934 διαγράφηκε γιά τρίτη φορά άπό τό κόμμα γιά τήν άντικομματική του δράση.—*203.*

Ζιτλόβσκι, Χ. Ι. (1865 - 1943) — ἄρχισε τήν κοινωνική του δράση σάν όπαδός τῆς «Ναρόνταγια Βόλια». Στά τέλη τῆς δεκαετίας 1880 - 1890 ἔφυγε στήν Έλβετία. Ἦταν ένας άπό τούς όργανωτές τῆς «Ένωσης τῶν ρώσων σοσιαλιστῶν - έπαναστατῶν» στή Βέρνη (1894). Άργότερα, έξακολουθώντας νά διατηρεῖ στενή έπαφή μέ τό Κόμμα τῶν σοσιαλιστῶν - έπαναστατῶν, ἔγινε ένας άπό τούς θεωρητικούς τοῦ έβραϊκοῦ μικροαστικοῦ έθνικιστικοῦ κινήματος, πῆρε μέρος στήν όργάνωση τοῦ Έβραϊκοῦ σοσιαλιστικοῦ έργατικοῦ κόμματος (ΕΣΕΚ), ἦταν ένας άπό τούς ήγέτες καί τούς θεωρητικούς του. Πάλευε ένάντια στό μαρξισμό. Ὕστερα άπό τό τσαρικό διάγγελμα τῆς 17 τοῦ Όχτώβρη 1905 γύρισε στή Ρωσία, άργότερα ὅμως ἔφυγε καί πάλι στό έξωτερικό. Άπό τό 1908 ἔβγαζε στίς ΕΠΑ τό περιοδικό «Dos Naie Leben» («Νέα Ζωή»). Τά τελευταῖα χρόνια ζοῦσε στίς ΕΠΑ, συνεργαζόταν σέ πολλά προοδευτικά έβραϊκά περιοδικά καί έκδήλωνε συμπάθεια άπέναντι στήν ΕΣΣΔ.—*249.*

Ζμπάνκοφ, Ντ. Ν. (γεν. τό 1853)—γιατρός, συγγραφέας, έπιφανής παράγοντας τῆς κοινωνικῆς ύγιεινῆς, ένας άπό τούς καθοδηγητές τῆς έταιρίας Πιρόγκοφ. Ἡ φιλολογική δράση τοῦ Ζμπάνκοφ εἶναι άφιερωμένη στήν έπεξεργασία τῶν διάφορων πλευρῶν τοῦ ύγειονομικοῦ ἔργου τῶν ζέμστβο,

Η

Ι

τής στό Παρίσι, ὅπου συνέχισε νά ἐφαρμόζει πολιτική δυναμώματος τῆς 'Αντάντ. Μετά τήν 'Οχτωβριανή σοσιαλιστική ἐπανάσταση παρέμεινε ἐμιγκρές στή Γαλλία, ὑποστήριξε τήν ξένη στρατιωτική ἐπέμβαση κατά τῆς Σοβιετικῆς Ρωσίας.—*228, 233.*

'Ιλίν, Βλ. — *βλ.* Λένιν, Β. Ι.

Κ

Κάμενσκι, Π. Β. (γεν. τό 1860) — μεγαλογαιοκτήμονας, πρόεδρος τοῦ κεντρικοῦ γραφείου τοῦ κόμματος «Ἕνωση τῆς 17 τοῦ 'Οχτώβρη»· παράγοντας τῶν ζέμστβο. Στά 1890 - 1908 ἦταν προεστός τῶν εὐγενῶν τοῦ νομοῦ Μαριούπολης. Βουλευτής τῆς ΙΙΙ Κρατικῆς δούμας ἀπό τό κυβερνεῖο Αἰκατερινοσλάβ.—*442.*

Κάντ (Kant), *'Εμμανουήλ* (1724 - 1804) — γερμανός φιλόσοφος, θεμελιωτής τοῦ κλασικοῦ γερμανικοῦ ἰδεαλισμοῦ· ἀπό τό 1770 καθηγητής τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Καινιξβέργης. Τήν πρώτη περίοδο τῆς δράσης του (ὥς τό 1770 περίπου) ἔδινε μεγάλη προσοχή στίς φυσικές ἐπιστῆμες, πρόβαλλε τή γνωστή κοσμογονική ὑπόθεση πού ἄνοιξε, κατά τήν ἔκφραση τοῦ Ἔνγκελς, τό πρῶτο ρῆγμα στή μεταφυσική κοσμοαντίληψη. Σέ συνέχεια ἐπεξεργάστηκε κυρίως τή θεωρία τῆς γνώσης, θεωρώντας σάν καθῆκον τῆς φιλοσοφίας τήν ἔρευνα τῶν δυνατοτήτων καί τόν καθορισμό τῶν ορίων τῆς ἀνθρώπινης γνώσης. Σύμφωνα μέ τόν Κάντ, ἐμπειρική ὕλη τῆς γνώσης εἶναι τά αἰσθήματα, πηγή τους εἶναι τά «πράγματα καθεαυτά» πού βρίσκονται ἔξω ἀπό τό ὑποκείμενο καί πού δέν μποροῦμε νά τά γνωρίσουμε. Ὁ Κάντ, ὄντας θεωρητικός τῆς φιλελεύθερης ἀστικῆς τάξης τῆς Γερμανίας, πού δέν ἔδειχνε συνέπεια στήν πάλη της κατά τῆς φεουδαρχίας, δέν μποροῦσε ν' ἀρνηθεῖ τίς ἔννοιες τοῦ θεοῦ, τῆς ἐλευθερίας τῆς βούλησης καί τῆς ἀθανασίας τῆς ψυχῆς, πού ἀποτελοῦν τό θεμέλιο τῆς θρησκευτικῆς ἠθικῆς· θεωροῦσε ὅτι ὁ ἄνθρωπος πρέπει νά πιστεύει σ' αὐτές καί νά καθοδηγεῖται ἀπ' αὐτές στήν πρακτική του δράση.

Ἡ φιλοσοφία τοῦ Κάντ εἶναι μιά ποικιλομορφία τοῦ ὑποκειμενικοῦ ἰδεαλισμοῦ καί τοῦ ἀγνωστικισμοῦ, ταυτόχρονα ὅμως ἔχει μιά ορισμένη ὑλιστική τάση, πού ἐκφράζεται στή διδασκαλία γιά τά «πράγματα καθεαυτά» καί στήν ἀναγνώριση τοῦ ἐμπειρικοῦ χαρακτήρα τῶν γνώσεών μας. Ὁ καντιανισμός ἔπαιξε τεράστιο ρόλο στήν ἱστορία τῆς φιλοσοφίας, κάτω ἀπό τήν ἐπίδρασή του διαμορφώθηκαν οἱ μετέπειτα ἐκπρόσωποι τοῦ κλασικοῦ γερμανικοῦ ἰδεαλισμοῦ (Φίχτε, Σέλινγκ, Χέγκελ), καί παρουσιάστηκαν οἱ διάφορες κατευθύνσεις τῆς ἀστικῆς φιλοσοφικῆς σκέψης, ὅπως εἶναι ὁ νεοκαντιανισμός, ὁ θετικισμός καί ἄλλες. Ὁ Κ. Μάρξ καί ὁ Φ. Ἔνγκελς ἀποκάλυψαν τήν οὐσία τῆς φιλοσοφίας τοῦ Κάντ, πού ἡ ἀντιφατικότητα καί ὁ ἀσυνεπής χαρακτήρας της προκάλεσαν τήν κριτική τόσο «ἀπό τά δεξιά» (ἀπό τούς πιό συνεπεῖς ὑποκειμενικούς ἰδεαλιστές), ὅσο καί «ἀπό τ' ἀριστερά» (ἀπό τόν Φόϋερμπαχ, τόν Τσερνισέβσκι, τούς διαλεκτικούς ὑλιστές) (βλ. Β. Ι. Λένιν. Ἅπαντα, 4η ρωσ. ἔκδ., τόμ. 14ος, σελ. 181 - 192, 344 - 346). Ἡ τάση ἐπιστροφῆς στόν Κάντ ἤ συμβιβασμοῦ τοῦ μαρξισμοῦ μέ τόν καντιανισμό ἦταν πάντα τό χαρακτηριστικό γνώρισμα τῶν ἀναθεωρητῶν.

Βασικά ἔργα τοῦ Κάντ: «Γενική φυσική ἱστορία καί θεωρία τοῦ οὐρα-

Κοντράτιεφ, Φ. Φ. (γεν. τό 1871) — ἀγρότης, τρουντοβίκος. Βουλευτής τῆς ΙΙΙ Κρατικῆς δούμας ἀπό τό κυβερνεῖο Πέρμ· στή Δούμα ἐκλέχτηκε στίς ἐπιτροπές: δικαστικῶν μεταρυθμίσεων, δημόσιας παιδείας.—*326*.

Κορολένκο, Σ. Α. — οἰκονομολόγος-στατιστικός, ὑπηρετοῦσε στό Ὑπουργεῖο Δημοσίων κτημάτων, καί μετά σάν ὑπάλληλος μέ εἰδικές ἁρμοδιότητες στήν ὑπηρεσία τοῦ κρατικοῦ ἐλέγχου. Ἀπό τό 1889 ὥς τό 1892 μέ ἐντολή τοῦ Ὑπουργείου Δημοσίων κτημάτων ἀσχολήθηκε μέ τή συγγραφή τοῦ βιβλίου: «Ἡ ἐλεύθερη μισθωτή ἐργασία στά ἰδιόκτητα ἀτομικά νοικοκυριά καί οἱ μετακινήσεις τῶν ἐργατῶν, σέ σύνδεση μέ τήν οἰκονομική-στατιστική ἐπισκόπηση τῆς κατάστασης τῆς Εὐρωπαϊκῆς Ρωσίας ἀπό ἀγροτική καί βιομηχανική ἄποψη. (Στοιχεῖα ἀγροτικῆς οἰκονομίας καί στατιστικῆς σύμφωνα μέ τό ὑλικό πού πάρθηκε ἀπό τούς νοικοκυρέους. Τεῦχ. V)», πού ἐκδόθηκε ἀπό τή Διεύθυνση Γεωργίας καί Ἀγροτικῆς βιομηχανίας. Στή δεκαετία 1900 - 1910 συνεργαζόταν στή μαυροεκατονταρχίτικη ἐφημερίδα «Νόβογε Βρέμια».—*113, 116*.

Κοστρόφ — *βλ.* Ζορντάνιγια, Ν. Ν.

Κοῦνοφ (Cunow), *Χένριχ* (1862 - 1936) — γερμανός δεξιός σοσιαλδημοκράτης, ἱστορικός, κοινωνιολόγος καί ἐθνογράφος, καθηγητής. Ἀπό τό 1917 ὥς τό 1923 ἦταν διευθυντής τοῦ ὀργάνου τοῦ Σοσιαλδημοκρατικοῦ κόμματος τῆς Γερμανίας «Die Neue Zeit». Στήν ἀρχή ἀνῆκε στούς μαρξιστές, μετά ἔγινε ἀναθεωρητής καί διαστρεβλωτής τοῦ μαρξισμοῦ. Ὁ Λένιν τόν ὀνόμαζε «γερμανό ἀπολογητή τοῦ ἰμπεριαλισμοῦ καί τῶν προσαρτήσεων» (Ἅπαντα, 4η ρωσ. ἔκδ., τόμ. 22ος, σελ. 257).—*291*.

Κουσκόβα, Ε. Ντ.. (1869 - 1958) — ἀστή κοινωνικός παράγοντας καί δημοσιολόγος. Στά μέσα τῆς δεκαετίας 1890 - 1900, ὅταν βρισκόταν στό ἐξωτερικό, ἦρθε σ' ἐπαφή μέ τήν ὁμάδα «Ἀπελευθέρωση τῆς δουλιᾶς»· ὡστόσο γρήγορα, κάτω ἀπό τήν ἐπίδραση τοῦ μπερνσταϊνισμοῦ, πῆρε τό δρόμο τῆς ἀναθεώρησης τοῦ μαρξισμοῦ. Ἕνα ντοκουμέντο, πού ἔγραψε ἡ Κουσκόβα στό πνεῦμα τοῦ μπερνσταϊνισμοῦ καί πού ὀνομάστηκε «Credo»· ἐξέφραζε μέ τόν πιό χτυπητό τρόπο τήν ὀπορτουνιστική οὐσία τοῦ «οἰκονομισμοῦ» καί προκάλεσε τήν ἔντονη διαμαρτυρία μιᾶς ὁμάδας ρώσων μαρξιστῶν μ' ἐπικεφαλῆς τόν Β. Ι. Λένιν (βλ. Ἅπαντα, 5η ἔκδ., τόμ. 4ος, σελ. 167 - 180). Στίς παραμονές τῆς ἐπανάστασης τοῦ 1905 - 1907 ἡ Κουσκόβα μπῆκε στή φιλελεύθερη-μοναρχική ὀργάνωση «Ἕνωση ἀπελευθέρωσης». Τό 1906 μαζί μέ τόν Σ. Ν. Προκοπόβιτς ἔβγαζε τό μισοκαντένικο περιοδικό «Μπέζ Ζαγκλάβιγια», ἦταν δραστήρια συνεργάτρια τῆς ἐφημερίδας τῶν ἀριστερῶν καντέτων «Τοβάριστς». Ἡ Κουσκόβα καλοῦσε τούς ἐργάτες νά παραιτηθοῦν ἀπό τήν ἐπαναστατική πάλη, προσπαθοῦσε νά ὑποτάξει τό ἐργατικό κίνημα στήν πολιτική καθοδήγηση τῆς φιλελεύθερης ἀστικῆς τάξης. Μετά τήν Ὀχτωβριανή σοσιαλιστική ἐπανάσταση πάλευε ἐνάντια στούς μπολσεβίκους. Τό 1922 ἀπελάθηκε στό ἐξωτερικό, ὅπου ἔγινε δραστήριος παράγοντας τῶν λευκῶν ἐμιγκρέδων.—*413*.

Κοῦτλερ, Ν. Ν. (1859 - 1924) — ἐπιφανής παράγοντας τοῦ Κόμματος τῶν καντέτων, ἐργάστηκε στό Ὑπουργεῖο Οἰκονομικῶν, ἦταν διευθυντής τοῦ Τμήματος φόρου ἐπιτηδεύματος, ἀργότερα ὑπουργός Γεωργίας καί γαιορύθμισης. Βουλευτής τῆς ΙΙ καί ΙΙΙ Κρατικῆς δούμας ἀπό τήν πόλη τῆς Πετρού-

Λαμπριόλα προσχώρησε στό κίνημα τῶν ὀπαδῶν τῆς εἰρήνης. Τό 1950 ἐκλέχτηκε στό Παγκόσμιο Συμβούλιο Εἰρήνης.—*25*.

Λάριν, Γ. (Λουριέ, Μ. Α.) (1882 - 1932) — σοσιαλδημοκράτης, μενσεβίκος, ἀντιπρόσωπος στό IV (Ἑνωτικό) συνέδριο τοῦ ΣΔΕΚΡ μέ θετική ψῆφο. Ὑποστήριζε τό μενσεβίκικο πρόγραμμα τῆς δημοτικοποίησης τῆς γῆς καί ὑπεράσπιζε τήν ὀπορτουνιστική ἰδέα τῆς σύγκλησης «ἐργατικοῦ συνεδρίου». Ἦταν ἀντιπρόσωπος στό V συνέδριο (τοῦ Λονδίνου) τοῦ κόμματος ἀπό τήν ὀργάνωση Πολτάβας. Μετά τήν ἧττα τῆς ἐπανάστασης τοῦ 1905 - 1907 ἕνας ἀπό τούς δραστήριους κήρυκες τοῦ λικβινταρισμοῦ. Ὁ Λάριν πῆρε ἐνεργό μέρος στόν ἀντικομματικό συνασπισμό τοῦ Αὐγούστου· ἦταν μέλος τῆς ὀργανωτικῆς του ἐπιτροπῆς. Μετά τήν ἀστικοδημοκρατική ἐπανάσταση τοῦ Φλεβάρη 1917 ἦταν ἐπικεφαλῆς τῆς ὁμάδας τῶν μενσεβίκων διεθνιστῶν πού ἔβγαζαν τό περιοδικό «Ἰντερνατσιονάλ». Τόν Αὔγουστο τοῦ 1917 ἔγινε δεκτός στό μπολσεβίκικο κόμμα. Μετά τήν Ὀχτωβριανή σοσιαλιστική ἐπανάσταση ἐργαζόταν σέ διοικητικές καί οἰκονομικές ὑπηρεσίες.—*172-173*.

Λασσάλ (Lassalle), *Φερντινάντ* (1825 - 1864) — γερμανός μικροαστός σοσιαλιστής, γενάρχης τοῦ λασσαλισμοῦ, μιᾶς ἀπό τίς παραλλαγές τοῦ ὀπορτουνισμοῦ στό γερμανικό ἐργατικό κίνημα.

Ὁ Λασσάλ ἦταν ἕνας ἀπό τούς ἱδρυτές τῆς Γενικῆς γερμανικῆς ἐργατικῆς ἕνωσης (1863). Ἡ ἵδρυση τῆς Ἕνωσης εἶχε θετική σημασία γιά τό ἐργατικό κίνημα, ὁ Λασσάλ ὅμως πού ἐκλέχτηκε πρόεδρος τῆς Ἕνωσης, τήν ὁδήγησε σέ ὀπορτουνιστικό δρόμο. Οἱ λασσαλιστές ὑπολόγιζαν ὅτι μέ τή νόμιμη ζύμωση γιά τό γενικό ἐκλογικό δικαίωμα, μέ τή δημιουργία παραγωγικῶν ἑνώσεων πού θά χρηματοδοτοῦνταν ἀπό τό κράτος τῶν γιοῦνκερ, θά πετύχουν τή δημιουργία ἑνός «ἐλεύθερου λαϊκοῦ κράτους». Ὁ Λασσάλ ὑποστήριζε τήν πολιτική τῆς συνένωσης τῆς Γερμανίας «ἀπό τά πάνω», κάτω ἀπό τήν ἡγεμονία τῆς ἀντιδραστικῆς Πρωσίας. Ἡ ὀπορτουνιστική πολιτική τῶν λασσαλιστῶν ἀποτελοῦσε ἐμπόδιο στή δράση τῆς Ι Διεθνοῦς καί στή δημιουργία ἑνός πραγματικοῦ ἐργατικοῦ κόμματος στή Γερμανία, ἐμπόδιζε τήν καλλιέργεια ταξικῆς συνείδησης στούς ἐργάτες.

Αὐστηρή κριτική στίς θεωρητικές καί πολιτικές ἀπόψεις τῶν λασσαλιστῶν ἔκαναν οἱ κλασικοί τοῦ μαρξισμοῦ-λενινισμοῦ (βλ. Κ. Μάρξ. «Κριτική τοῦ προγράμματος τῆς Γκότα»· Β. Ι. Λένιν. «Κράτος καί ἐπανάσταση» καί ἄλλα ἔργα).—*306, 353*.

Λαφονταίν (Lafontaine), *Ἀνρύ* (1854 - 1943) — βέλγος σοσιαλιστής, καθηγητής τοῦ διεθνοῦς δικαίου στό Πανεπιστήμιο τῶν Βρυξελλῶν, γερουσιαστής. Ἀπ' τό 1892 πρόεδρος τοῦ Διεθνοῦς γραφείου εἰρήνης· τό 1895 πῆρε μέρος στή δημιουργία τοῦ Διεθνοῦς ἰνστιτούτου βιβλιογραφίας στίς Βρυξέλλες, τοῦ Συνδέσμου τῆς Εἰρήνης (Βέρνη) καί τοῦ Συνδέσμου γιά τά ζητήματα τῆς διεθνοῦς διαιτησίας. Τό 1913 τιμήθηκε μέ τό βραβεῖο εἰρήνης Νόμπελ. Τό 1921 ἦταν ἀντιπρόσωπος τοῦ Βελγίου στή σύνοδο τῆς Κοινωνίας τῶν Ἐθνῶν.—*251*.

Λβόφ, Ν. Ν. (1867 - 1944) — τσιφλικάς. Σύμφωνα μέ τό χαρακτηρισμό τοῦ Β. Ι. Λένιν, «ἀντεπαναστάτης μικροευγενίσκος», «πρότυπο καντέτου προδότη». Στά 1893 - 1900 ἦταν νομαρχιακός προεστός τῶν εὐγενῶν τῆς περιοχῆς Μπαλασόφ. Ἀπό τό 1899 πρόεδρος τῆς Διοίκησης τῶν ζέμστβο τοῦ κυβερνείου Σαράτοφ. Πῆρε μέρος στά συνέδρια 1904 - 1905 τῶν ζέμστβο.

Ἕνας ἀπό τούς ἱδρυτές τῆς «Ἕνωσης ἀπελευθέρωσης» καί τοῦ Κόμματος τῶν καντέτων, μέλος τῆς ΚΕ τοῦ κόμματος αὐτοῦ. Ἐκλέχτηκε στήν Ι Κρατική δούμα μέ τούς ψήφους τῶν ἀγροτῶν πού ἐξαπατήθηκαν ἀπό τούς καντέτους καί ἀντιτάχθηκε μέ πεῖσμα στίς διεκδικήσεις τῶν ἀγροτῶν. Μέλος τῆς ΙΙ Κρατικῆς δούμας. Ἕνας ἀπό τούς θεμελιωτές τοῦ Κόμματος τῆς «εἰρηνικῆς ἀνακαίνισης». Στήν ΙΙΙ καί στήν IV Δούμα ἐμφανιζόταν σάν ἡγέτης τῶν «προοδευτικῶν». Τό 1917 ἕνας ἀπό τούς καθοδηγητές τῆς Ἕνωσης τῶν τσιφλικάδων. Μετά τήν Ὀχτωβριανή σοσιαλιστική ἐπανάσταση, δημοσιογράφος λευκοφρουρίτης καί ἀργότερα λευκός ἐμιγκρές.—*315 - 316.*

Λέγκιν (Legien), *Κάρλ* (1861 - 1920) — γερμανός δεξιός σοσιαλδημοκράτης· ἕνας ἀπό τούς ἡγέτες τῶν γερμανικῶν συνδικάτων, ἀναθεωρητής. Ἀπό τό 1890 πρόεδρος τῆς Γενικῆς ἐπιτροπῆς τῶν γερμανικῶν συνδικάτων, ἀπό τό 1903 γραμματέας καί ἀπό τό 1913 πρόεδρος τῆς Διεθνοῦς γραμματείας τῶν συνδικάτων. Ἀπό τό 1893 ὥς τό 1920 (μέ διακοπές), ἦταν βουλευτής τοῦ Ράϊχσταγκ ἀπό τή γερμανική σισιαλδημοκρατία. Στά 1919 - 1920 μέλος τῆς Ἐθνικῆς συνέλευσης τῆς Δημοκρατίας τῆς Βεϊμάρης. Στήν περίοδο τοῦ πρώτου παγκόσμιου πολέμου (1914 - 1918) ἀπροκάλυπτος σοσιαλσωβινιστής. Ἀκολουθοῦσε δραστήρια πολιτική πρός τό συμφέρον τῆς ἀστικῆς τάξης καί ἀγωνιζόταν μέ κάθε τρόπο ἐνάντια στό ἐπαναστατικό κίνημα τοῦ προλεταριάτου. — *207.*

Λένιν, Β.Ι. (Οὐλιάνοφ, Β.Ι., Ἰλίν, Βλ. Λένιν, Ν., Ν.Λ.) (1870 - 1924) — βιογραφικά στοιχεῖα. — *20, 36, 60, 62, 74, 84, 104 - 105, 113, 118 - 119, 130 - 131, 134, 138 - 139, 142, 149, 152, 160 - 161, 164, 165, 174, 176, 188, 203, 241, 242, 249, 250, 254, 255, 256, 257, 258 - 259, 260 - 261, 262, 263, 265, 266, 267, 268, 273 - 274, 283, 290, 292 - 293, 321 - 322, 338, 345, 347, 355, 378, 379, 381, 386, 391 - 392, 394, 395, 402, 412.*

Λέντεμπουρ (Ledebour), *Γκεόργκ* (1850 - 1947)—γερμανός σοσιαλδημοκράτης· ἀπό τό 1900 ὥς τό 1918 ἦταν μέλος τοῦ Ράϊχσταγκ ἀπό τή γερμανική σοσιαλδημοκρατία. Πῆρε μέρος στό Διεθνές σοσιαλιστικό συνέδριο τῆς Στουτγάρδης, ὅπου τάχθηκε ἐνάντια στήν ἀποικιοκρατία. Πῆρε μέρος στή συνδιάσκεψη τοῦ Τσίμμερβαλντ, σάν ἕνας ἀπό τούς πολιτικούς καθοδηγητές τῆς δεξιᾶς τοῦ Τσίμμερβαλντ. Τό 1916, ὕστερα ἀπό τή διάσπαση τῆς γερμανικῆς σοσιαλδημοκρατίας, μπῆκε στή «σοσιαλδημοκρατική ὁμάδα ἐργασίας» τοῦ Ράϊχσταγκ, ἡ ὁποία τό 1917 ἀποτέλεσε τό βασικό πυρήνα στή δημιουργία τοῦ κεντριστικοῦ Ἀνεξάρτητου σοσιαλδημοκρατικοῦ κόμματος τῆς Γερμανίας, πού δικαίωσε τούς ἀπροκάλυπτους σωβινιστές.Στά 1920-1924 ἦταν ἐπικεφαλῆς μιᾶς μικρῆς ἀνεξάρτητης ὁμάδας στό Ράϊχσταγκ. Τό 1931 προσχώρησε στό Σοσιαλιστικό ἐργατικό κόμμα. Μετά τήν ἄνοδο τοῦ Χίτλερ στήν ἐξουσία κατέφυγε στήν Ἑλβετία. — *253.*

Λῆμπκνεχτ (Liebknecht), *Βίλχελμ* (1826 - 1900) — ἐπιφανής παράγοντας τοῦ γερμανικοῦ καί τοῦ διεθνοῦς ἐργατικοῦ κινήματος, ἕνας ἀπό τούς ἱδρυτές καί τούς ἡγέτες τοῦ Σοσιαλδημοκρατικοῦ κόμματος τῆς Γερμανίας. Πῆρε ἐνεργό μέρος στήν ἐπανάσταση τοῦ 1848-1849 στή Γερμανία· μετά τήν ἧττα της κατέφυγε ἀρχικά στήν Ἑλβετία καί κατόπιν στήν Ἀγγλία, ὅπου συνδέθηκε μέ τόν Κ. Μάρξ καί τόν Φ. Ἔνγκελς καί κάτω ἀπό τήν ἐπίδρασή τους ἔγινε σοσιαλιστής. Τό 1862 γύρισε στή Γερμανία. Μετά τήν ἵδρυση τῆς Ι Διεθνοῦς ἦταν ἕνας ἀπό τούς πιό δραστήριους προπαγαν-

Ὁ Μάϊεντορφ εἶναι γνωστός σάν συγγραφέας τῶν ἐργασιῶν: «Τό πρωσικό σύνταγμα» (1904), «Τό ἀγροτικό νοικοκυριό στό σύστημα τῆς ρωσικῆς νομοθεσίας» (1907) κ.ἄ. — *445*.

Μακντόναλντ (Mac Donald), *Τζέϊμς Ράμσεϊ* (1866 - 1937) — ἄγγλος πολιτικός παράγοντας, ἕνας ἀπό τούς ἱδρυτές καί ἡγέτες τοῦ Ἐργατικοῦ κόμματος. Τό 1893 ἦταν ἕνας ἀπό τούς ὀργανωτές τοῦ Ἀνεξάρτητου ἐργατικοῦ κόμματος. Τό 1900 ἐκλέγεται γραμματέας τῆς Ἐπιτροπῆς ἐργατικῆς ἀντιπροσώπευσης, πού τό 1906 μετασχηματίστηκε σέ Ἐργατικό κόμμα. Τό 1906 ἐκλέχτηκε βουλευτής στή Βουλή τῶν κοινοτήτων· τό 1911 ὁ Μακντόναλντ γίνεται ἡγέτης τοῦ Ἐργατικοῦ κόμματος. Ἀκολούθησε τελείως ὀπορτουνιστική πολιτική στό κόμμα καί στή ΙΙ Διεθνή. Προπαγάνδιζε τήν ἀντιδραστική θεωρία τῆς ταξικῆς συνεργασίας καί τῆς βαθμιαίας μετεξέλιξης τοῦ καπιταλισμοῦ σέ σοσιαλισμό («ἐποικοδομητικός σοσιαλισμός»). Στίς ἀρχές τοῦ πρώτου παγκόσμιου πολέμου (1914 - 1918) κρατοῦσε πασιφιστική στάση, μετά πῆρε τό δρόμο τῆς ἀνοιχτῆς ὑποστήριξης τῆς ἰμπεριαλιστικῆς ἀστικῆς τάξης. Στά 1918 - 1920 προσπάθησε νά παρεμποδίσει τήν πάλη τῶν ἄγγλων ἐργατῶν, πού τάχθηκαν ἐνάντια στήν ἀντισοβιετική ἐπέμβαση· ἀκολουθοῦσε πολιτική διάσπασης τῆς ἐργατικῆς τάξης. Τό 1924 ἔγινε πρωθυπουργός τῆς πρώτης κυβέρνησης τῶν ἐργατικῶν. Τό Φλεβάρη τοῦ 1924 ἡ κυβέρνησή του ὑποχρεώθηκε κάτω ἀπό τήν πίεση τῶν μαζῶν, νά συνάψει διπλωματικές σχέσεις μέ τή Σοβιετική Ἕνωση. Στά 1929 - 1931 ὁ Μακντόναλντ ἔγινε πρωθυπουργός τῆς δεύτερης κυβέρνησης τῶν ἐργατικῶν, πού ὑποχρεώθηκε ξανά νά ἀποκαταστήσει διπλωματικές σχέσεις μέ τήν ΕΣΣΔ, τίς ὁποῖες εἶχε διακόψει μέ ὕπουλες προκλητικές ἐνέργειες τό 1927 ἡ κυβέρνηση Μπάλντουϊν. Ἡ κυβέρνηση Μακντόναλντ κατάπνιξε σκληρά τό ἐθνικοαπελευθερωτικό κίνημα τῶν ἀγγλικῶν ἀποικιῶν, ἐφάρμοζε ἀντεργατική πολιτική. Στά 1931 - 1935 ὁ Μακντόναλντ ἦταν ἀρχηγός τῆς λεγόμενης «ἐθνικῆς κυβέρνησης», πού τήν πολιτική της τήν καθόριζαν οἱ συντηρητικοί. — *244*.

Μαλινόβσκι, Α. Α. — *βλ.* Μπογκντάνοφ, Α.

Μανουῆλοφ, Α. Α. (1861 - 1929) — ρῶσος ἀστός οἰκονομολόγος, ἐπιφανής παράγοντας τοῦ Κόμματος τῶν καντέτων, ἕνας ἀπό τούς διευθυντές τῆς ἐφημερίδας «Ρούσκιγε Βέντομοστι». Στά 1905 - 1911 πρύτανις τοῦ Πανεπιστημίου Μόσχας, στά 1907 - 1911 μέλος τοῦ Κρατικοῦ συμβουλίου καί τό 1917 ὑπουργός Δημόσιας Παιδείας στήν ἀστική Προσωρινή κυβέρνηση. Μετά τήν Ὀχτωβριανή σοσιαλιστική ἐπανάσταση ὁ Μανουῆλοφ, ἀφοῦ ἐπέστρεψε ἀπό τό ἐξωτερικό ὅπου εἶχε καταφύγει, ἦταν καθηγητής σέ ἀνώτερα σοβιετικά ἐκπαιδευτικά ἱδρύματα. Τά βασικότερα ἔργα τοῦ Μανουῆλοφ εἶναι: «Ἡ γαιομίσθωση στήν Ἰρλανδία» (1895), «Ἡ ἔννοια τῆς ἀξίας σύμφωνα μέ τή διδασκαλία τῶν οἰκονομολόγων τῆς κλασικῆς σχολῆς» (1901), «Πολιτική οἰκονομία. Σειρά μαθημάτων», Μέρος Ι (1914) κ.ἄ. — *415*.

Μαντελστάμ. Μ. Ν. — *βλ.* Λιάντοφ, Μ.Ν.

Μάντισον (Maddison), *Φρέντ* (1856 - 1937)—ἄγγλος σοσιαλιστής, ἐργάτης - στοιχειοθέτης. Τό 1886 πρόεδρος τοῦ συνεδρίου τῶν τρέϊντ - γιούνιον. Ἐπί ἔξη χρόνια ἦταν μέλος τοῦ Σχολικοῦ συμβουλίου τῆς πόλης

στή Δούμα, μηχανικός. Στή Δούμα ἦταν μέλος τῆς Ἀγροτικῆς ἐπιτροπῆς, ἐπίσημος εἰσηγητής τοῦ Κόμματος τῶν ἐσέρων στό ἀγροτικό ζήτημα.—163.

Μπαζάροφ (Ρούντνιεφ), Β.Α. (1874 - 1939) — συγγραφέας, οἰκονομολόγος καί φιλόσοφος, μεταφραστής ἔργων τοῦ Κ. Μάρξ καί τοῦ Φ. Ἔνγκελς· συμμετεῖχε στό σοσιαλδημοκρατικό κίνημα ἀπό τό 1896. Στά 1905 - 1907 ὁ Μπαζάροφ συνεργαζόταν σέ μιά σειρά μπολσεβίκικες ἐκδόσεις. Στήν περίοδο τῆς ἀντίδρασης ἀποχώρησε ἀπό τό μπολσεβικισμό καί ἦταν ἕνας ἀπό αὐτούς πού ἀπό τίς θέσεις τοῦ μαχισμοῦ ἤθελαν ν' ἀναθεωρήσουν τή μαρξιστική φιλοσοφία. Ὁ Β. Ι. Λένιν ξεσκέπασε τή διαστρέβλωση τοῦ μαρξισμοῦ ἀπό τόν Μπαζάροφ καί τόν ἀποκάλεσε «μισομπερκλεανιστή, μισοχιουμιστή τῆς μαχιστικῆς αἵρεσης» (Ἅπαντα, 5η ρωσ. ἔκδ., τόμ. 18ος, σελ. 111). Τό 1917 ἦταν μενσεβίκος διεθνιστής, ἕνας ἀπό τούς συντάκτες τῆς μισομενσεβίκικης ἐφημερίδας «Νόβαγια Ζίζν». Τάχθηκε ἐνάντια στήν Ὀχτωβριανή σοσιαλιστική ἐπανάσταση. Ἀπό τό 1921 ὁ Μπαζάροφ δούλευε στήν Ἐπιτροπή Κρατικοῦ Σχεδίου (Γκοσπλάν) τῆς ΕΣΣΔ. Τό 1931 καταδικάστηκε γιά τήν ὑπόθεση τῆς ἀντεπαναστατικῆς μενσεβίκικης ὀργάνωσης, τό 1932 ἀφέθηκε ἐλεύθερος.—*20.*

Μπαίρ — *βλ.* Μπέρ, Κ. Μ.

Μπαλακλέγεφ, Ι. Ι. (γεν. τό 1866) — μεγαλοτσιφλικάς, βουλευτής τῆς ἄκρας δεξιᾶς τῆς ΙΙΙ Κρατικῆς δούμας ἀπό τό κυβερνεῖο Ποντόλσκ· πρόεδρος τοῦ τοπικοῦ τμήματος τῆς μαυροεκατονταρχίτικης «Ἕνωσης τοῦ ρωσικοῦ λαοῦ». Στή Δούμα ἐκλέχτηκε στίς Ἐπιτροπές: προϋπολογισμοῦ, γιά τό ἐργατικό ζήτημα κ.ἄ.—*317.*

Μπελοοῦσοφ, Τ. Ο. (γεν. τό 1875) — μενσεβίκος - λικβινταριστής, βουλευτής τῆς ΙΙΙ Κρατικῆς δούμας ἀπό τό κυβερνεῖο Ἰρκούτσκ· στή Δούμα ἐκλέχτηκε στήν Ἐπιτροπή προϋπολογισμοῦ καί τήν Ἀγροτική ἐπιτροπή. Τό Φλεβάρη τοῦ 1912 ἀποχώρησε ἀπό τή σοσιαλδημοκρατική ὁμάδα τῆς Δούμας, ὅμως δέν κατάθεσε τή βουλευτική ἐντολή. Ὁ Β. Ι. Λένιν καταδίκασε αὐστηρά τή συμπεριφορά τοῦ Μπελοοῦσοφ στό ἄρθρο «Ἀπ' ἀφορμή τήν ἀποχώρηση τοῦ βουλευτῆ Τ. Ο. Μπελοοῦσοφ ἀπό τή σοσιαλδημοκρατική ὁμάδα τῆς Δούμας» (Ἅπαντα, 4η ρωσ. ἔκδ., τόμ. 17ος, σελ. 467 - 471).—*327, 328, 411, 434, 443.*

Μπέμ-Μπάβερκ (Böhm-Bawerk), *Εὐγένιος* (1851 - 1914) — ἀστός οἰκονομολόγος, ἕνας ἀπό τούς ἐκπροσώπους τῆς λεγόμενης «αὐστριακῆς σχολῆς» τῆς πολιτικῆς οἰκονομίας. Στίς ἐργασίες του ποι στρέφονταν ἐνάντια στή μαρξιστική θεωρία τῆς ὑπεραξίας, ἰσχυριζόταν ὅτι τάχα τό κέρδος πηγάζει ἀπό τή διαφορά τῶν ὑποκειμενικῶν ἐκτιμήσεων τῶν τωρινῶν καί τῶν μελλοντικῶν ἀγαθῶν καί δέν εἶναι ἀποτέλεσμα τῆς ἐκμετάλλευσης τῆς ἐργατικῆς τάξης. Ὁ Μπέμ-Μπάβερκ, συγκαλύπτοντας τίς ἀντιθέσεις τοῦ καπιταλισμοῦ, τήν καταπίεση τῆς ἐργασίας ἀπό τό κεφάλαιο, προσπαθοῦσε ν' ἀποτραβήξει τήν προσοχή τῆς ἐργατικῆς τάξης ἀπό τήν ἐπαναστατική πάλη. Οἱ ἀντιδραστικές του ἀπόψεις χρησιμοποιοῦνται ἀπό τήν ἀστική τάξη γιά τήν ὑπεράσπιση τοῦ καπιταλισμοῦ.—*20, 22.*

Μπέμπελ (Bebel), *Ἄουγκουστ* (1840 - 1913) — ἕνας ἀπό τούς πιό ἐπιφανεῖς παράγοντες τῆς γερμανικῆς σοσιαλδημοκρατίας καί τῆς ΙΙ Διεθνοῦς,

ἐργάτης τορναδόρος. Ἄρχισε τήν πολιτική του δράση στά 1860 - 1865· ἦταν μέλος τῆς Ι Διεθνοῦς. Στά 1869 μαζί μέ τόν Β. Λῆμπκνεχτ ἵδρυσε τό Σοσιαλδημοκρατικό ἐργατικό κόμμα τῆς Γερμανίας («ἀϊζεναχικοί»)· ἐκλέχτηκε ἐπανειλημμένα βουλευτής τοῦ Ράϊχσταγκ, πάλευε γιά τό δημοκρατικό δρόμο συνένωσης τῆς Γερμανίας, ξεσκέπαζε τήν ἀντιδραστική ἐσωτερική καί ἐξωτερική πολιτική τῆς κυβέρνησης τοῦ Κάϊζερ. Τόν καιρό τοῦ γαλλοπρωσικοῦ πολέμου πῆρε διεθνιστική θέση, ὑποστήριζε τήν Κομμούνα τοῦ Παρισιοῦ. Στά 1890 - 1900 καί στίς ἀρχές τῆς δεκαετίας 1900 - 1910 πολέμησε τό ρεφορμισμό καί τόν ἀναθεωρητισμό στίς γραμμές τῆς γερμανικῆς σοσιαλδημοκρατίας. Ὁ Β. Ι. Λένιν θεωροῦσε τούς λόγους τοῦ Μπέμπελ ἐνάντια στούς μπερνσταϊνικούς σάν «ὑπόδειγμα ὑπεράσπισης τῶν μαρξιστικῶν ἀπόψεων καί πάλης γιά τόν πραγματικό σοσιαλιστικό χαρακτήρα τοῦ ἐργατικοῦ κόμματος» (Ἄπαντα, 4η ρωσ. ἔκδ., τόμ. 19ος, σελ. 268). Ὁ Μπέμπελ, ὄντας προικισμένος δημοσιολόγος καί λαμπρός ρήτορας, ἄσκησε σημαντική ἐπίδραση στήν ἀνάπτυξη τοῦ γερμανικοῦ καί τοῦ εὐρωπαϊκοῦ ἐργατικοῦ κινήματος. Στήν τελευταία περίοδο τῆς δράσης του ὁ Μπέμπελ ἔκανε μιά σειρά λάθη κεντριστικοῦ χαρακτήρα (ἀνεπαρκής καταπολέμηση τοῦ ὀπορτουνισμοῦ, ὑπερεκτίμηση τῆς σημασίας τῶν κοινοβουλευτικῶν μορφῶν πάλης κ.ἄ).— *193, 410-411.*

Μπέρ, Κ.Μ. (1792 - 1876) — ρῶσος ἐπιστήμονας, ἕνας ἀπό τούς μεγαλύτερους φυσιοδίφες τοῦ XIX αἰώνα, θεμελιωτής τῆς ἐμβρυολογίας, ἀκαδημαϊκός. Ὅταν τέλειωσε τό Πανεπιστήμιο τοῦ Ντέρπτ ἔφυγε στό ἐξωτερικό, ὅπου ἔμεινε ὥς τό 1834. Ἀπό τό 1817 ἦταν ἀντιπρύτανις τοῦ Πανεπιστημίου Καινιξβέργης, ἀπό τό 1819 καθηγητής τῆς ζωολογίας, ἀπό τό 1826 καθηγητής τῆς ἀνατομίας. Ἀπό τό 1826 ἐκλέχτηκε ἀντεπιστέλλον μέλος καί τό 1828 τακτικός ἀκαδημαϊκός τῆς Ἀκαδημίας Ἐπιστημῶν τῆς Πετρούπολης. Τό 1834 γύρισε στήν Πετρούπολη. Ἔγινε πιό πολύ γνωστός μέ τίς ἐργασίες του γιά τήν ἐμβρυακή ἐξέλιξη τῶν ζώων. Παραδεχόταν τό προτσές τῆς ἐξέλιξης, μά τό ἑρμήνευε ἰδεαλιστικά: καταπολέμησε τή θεωρία τῆς ἐξέλιξης τοῦ Δαρβίνου καί ἰδιαίτερα τή θεωρία τῆς φυσικῆς ἐπιλογῆς. Ἐπεξεργάστηκε ἐπίσης ζητήματα τῆς ἀνθρωπολογίας. Ἦταν ἕνας ἀπό τούς ἱδρυτές τοῦ Συλλόγου γεωγραφικῶν ἐρευνῶν. Πῆρε μέρος σέ μιά σειρά γεωγραφικές ἀποστολές. Ἔγραψε πολλές ἐπιστημονικές ἐργασίες γιά τήν ἐμβρυολογία, τήν ἀνθρωπολογία, τήν ἀνατομία, τή γεωγραφία καί ἄλλα ζητήματα.—*70.*

Μπερεζόβσκι, Α. Ε. (Μπερεζόβσκι 1ος) (γεν. τό 1868) — τσιφλικάς, καντέτος, παράγοντας τῶν ζέμστβο· βουλευτής τῆς ΙΙΙ Κρατικῆς δούμας ἀπό τό κυβερνεῖο Σιμπίρσκ, μέλος τῶν ἐπιτροπῶν: γιά τό ἐπισιτιστικό ζήτημα, τό ἀγροτικό ζήτημα κ. ἄ.—*318-321.*

Μπέρνς (Burns), *Τζών Ἔλλιοτ* (1858 - 1943) — ἄγγλος πολιτικός παράγοντας. Στά 1880 - 1890 ἕνας ἀπό τούς καθοδηγητές τῶν τρέϊντ-γιούνιον, πῆρε μέρος σέ πολλές ἀπεργίες, συμπεριλαμβανομένης καί τῆς μεγάλης ἀπεργίας τῶν λιμενεργατῶν τό 1889. Ἦταν μέλος τῆς Σοσιαλδημοκρατικῆς ὁμοσπονδίας τῆς Ἀγγλίας, ὅμως σύντομα ἀποχώρησε ἀπ' αὐτήν. Τό 1889 ἔγινε μέλος τοῦ Συμβουλίου τῆς κομητείας τοῦ Λονδίνου. Τό 1892 ἐκλέχτηκε στό κοινοβούλιο, ὅπου πάλευε ἐνάντια στά συμφέροντα τῆς ἐργατικῆς τάξης καί ὑπέρ τῆς συνεργασίας μέ τούς καπιταλιστές. Στά 1905 - 1914 ἦταν ὑπουργός Τοπικῆς αὐτοδιοίκησης, καί ὕστερα ὑπουργός Ἐμπορίου (1914). Τόν Αὔγουστο τοῦ 1914 παραιτήθηκε, γιατί δέν συμφώνησε μέ τήν ἀπόφαση

τῆς κυβέρνησης νά μπεῖ ἡ χώρα στόν παγκόσμιο πόλεμο πού εἶχε ἀρχίσει. Κατοπινά δέν ἔπαιζε ἐνεργό πολιτικό ρόλο.—*243, 245.*

Μπέρνσταϊν (Bernstein), *Ἔντουαρντ* (1850 - 1932) — ἡγέτης τῆς ἄκρας ὀπορτουνιστικῆς πτέρυγας τῆς γερμανικῆς σοσιαλδημοκρατίας καί τῆς ΙΙ Διεθνοῦς, θεωρητικός τοῦ ἀναθεωρητισμοῦ καί τοῦ ρεφορμισμοῦ. Ἔπαιρνε μέρος στό σοσιαλδημοκρατικό κίνημα ἀπό τό 1875 καί βρισκόταν κάτω ἀπό τήν ἐπιροή τοῦ Ντύρινγκ. Ἀπό τό 1881 ὥς τό 1889 ἦταν διευθυντής τοῦ παράνομου κεντρικοῦ ὀργάνου τοῦ Σοσιαλδημοκρατικοῦ κόμματος τῆς Γερμανίας «Der Sozialdemokrat» («Ὁ Σοσιαλδημοκράτης»). Στά 1896 - 1898 δημοσίευσε στό περιοδικό «Die Neue Zeit» («Νέοι Καιροί») μιά σειρά ἄρθρα μέ τόν τίτλο «Προβλήματα τοῦ σοσιαλισμοῦ», πού βγῆκαν κατόπιν σέ βιβλίο μέ τόν τίτλο «Οἱ προϋποθέσεις τοῦ σοσιαλισμοῦ καί τά καθήκοντα τῆς σοσιαλδημοκρατίας» (1899), ὅπου ἀναθεωροῦσε ἀνοιχτά τίς φιλοσοφικές, οἰκονομικές καί πολιτικές βάσεις τοῦ ἐπαναστατικοῦ μαρξισμοῦ. Ὁ Μπέρνσταϊν ἀρνιόταν τή μαρξιστική θεωρία τῆς ταξικῆς πάλης, τή διδασκαλία τῆς ἀναπόφευκτης κατάρευσης τοῦ καπιταλισμοῦ, τῆς σοσιαλιστικῆς ἐπανάστασης καί τῆς δικτατορίας τοῦ προλεταριάτου. «Γιά τήν ἐπανάσταση τοῦ προλεταριάτου ὁ ὀπορτουνιστής ξέμαθε καί νά σκέπτεται», ἔγραφε ὁ Β. Ι. Λένιν ἔχοντας ὑπόψη του τόν Μπέρνσταϊν (Ἅπαντα, 4η ρωσ. ἔκδ., τόμ. 25ος, σελ. 400). Ὁ Μπέρνσταϊν διακήρυξε σάν μοναδικό καθῆκον τοῦ ἐργατικοῦ κινήματος τήν πάλη γιά μεταρυθμίσεις, πού ἀποβλέπουν στή «βελτίωση» τῆς οἰκονομικῆς κατάστασης τῶν ἐργατῶν στά πλαίσια τοῦ καπιταλισμοῦ, ἔδοσε τήν ὀπορτουνιστική διατύπωση: «τό κίνημα εἶναι τό πᾶν, ὁ τελικός σκοπός δέν εἶναι τίποτε». Οἱ θεωρητικες ἀντιλήψεις καί ἡ πρακτική ὀπορτουνιστική δράση τοῦ Μπέρνσταϊν καί τῶν ὀπαδῶν του κατάληξαν στήν ἀνοιχτή προδοσία τῶν συμφερόντων τῆς ἐργατικῆς τάξης, πού ὁλοκληρώθηκε μέ τή χρεωκοπία τῆς ΙΙ Διεθνοῦς στήν περίοδο τοῦ πρώτου παγκόσμιου πολέμου (1914 - 1918). Στά ἑπόμενα χρόνια ὁ Μπέρνσταϊν συνέχισε τήν πάλη ἐνάντια στό μαρξισμό, ὑποστήριζε τήν πολιτική τῆς ἰμπεριαλιστικῆς ἀστικῆς τάξης, καταπολεμοῦσε τήν Ὀχτωβριανή σοσιαλιστική ἐπανάσταση καί τό Σοβιετικό κράτος.—*18-19, 24, 34, 281.*

Μπινασίκ, Μ. Σ. — *βλ.* Νοβοσέντσκι.

Μπλαγκοβέστσενσκι, Ν. Α. (γεν. τό 1859) — στατιστικός τῶν ζέμστβο τοῦ Κούρσκ, συγγραφέας τοῦ βιβλίου «Συνοπτική συλλογή στατιστικῶν οἰκονομικῶν στοιχείων παρμένων ἀπό τίς ἀπογραφές κατά νοικοκυριό πού ἔκαναν τά ζέμστβο. Τόμ. Ι. Τό ἀγροτικό νοικοκυριό» (1893) καί ἄλλων στατιστικῶν ἐργασιῶν. Μετά τήν Ὀχτωβριανή σοσιαλιστική ἐπανάσταση δούλευε στό Γραφεῖο στατιστικῆς τοῦ κυβερνείου Κούρσκ.—*126.*

Μπογκντάνοφ, Α. (Μαλινόβσκι, Α. Α.) (1873 - 1928) — σοσιαλδημοκράτης φιλόσοφος, κοινωνιολόγος, οἰκονομολόγος. Εἶχε σπουδάσει γιατρός. Στή δεκαετία 1890 - 1900 ἔπαιρνε μέρος στήν κίνηση τῶν σοσιαλδημοκρατικῶν ὁμίλων (στήν Τούλα). Μετά τό ΙΙΙ συνέδριο τοῦ ΣΔΕΚΡ προσχώρησε στούς μπολσεβίκους.Στό ΙΙΙ συνέδριο τοῦ κόμματος ἐκλέχτηκε μέλος τῆς ΚΕ. Συμμετεῖχε στή σύνταξη τῶν μπολσεβίκικων ὀργάνων «Βπεριόντ» καί «Προλετάρι». Ἦταν ἕνας ἀπό τούς διευθυντές τῆς μπολσεβίκικης ἐφημερίδας «Νόβαγια Ζίζν». Πῆρε μέρος στίς ἐργασίες τοῦ V συνεδρίου (τοῦ Λονδίνου) τοῦ ΣΔΕΚΡ. Στά χρόνια τῆς ἀντίδρασης ἦταν ἐπικεφαλῆς τῶν

ὀτζοβιστῶν, ἡγέτης τῆς ὁμάδας «Βπεριόντ», πού τάχθηκε ἐνάντια στή γραμμή τοῦ κόμματος. Στά ζητήματα τῆς φιλοσοφίας προσπάθησε νά δημιουργήσει ἕνα δικό του σύστημα, τόν «ἐμπειριομονισμό» (μιά παραλλαγή τῆς ὑποκειμενικῆς ἰδεαλιστικῆς φιλοσοφίας τοῦ Μάχ, συγκαλυμμένη μέ ψευδομαρξιστική ὁρολογία). Ὁ Λένιν στό ἔργο του «Ὑλισμός καί ἐμπειριοκριτικισμός» ἔκανε αὐστηρή κριτική στό φιλοσοφικό σύστημα τοῦ Μπογκντάνοφ. Ὁ Μπογκντάνοφ διαγράφηκε ἀπό τό Μπολσεβίκικο κόμμα στή συνεδρίαση τῆς πλατιᾶς συντακτικῆς ἐπιτροπῆς τῆς ἐφημερίδας «Προλετάρι» τόν Ἰούνη τοῦ 1909. Μετά τήν Ὀχτωβριανή σοσιαλιστική ἐπανάσταση ἦταν ἕνας ἀπό τούς ὀργανωτές καί καθοδηγητές τοῦ «Προλετκούλτ». Δούλευε στό Προλεταριακό πανεπιστήμιο. Ἀπό τό 1926 διευθυντής τοῦ Ἰνστιτούτου μετάγγισης αἵματος, πού ἵδρυσε ὁ ἴδιος.—*20, 452.*

Μπομπιάνσκι, Α. Φ. (γεν. τό 1853) — καντέτος, μεγαλογαιοκτήμονας, στρατοδίκης, μόλις ἀποστρατεύτηκε ἔκανε τό δικηγόρο. Βουλευτής τῆς ΙΙΙ Κρατικῆς δούμας ἀπό τό κυβερνεῖο Πέρμ. Στή Δούμα μιλοῦσε πάνω σέ νομικά ζητήματα.—*318.*

Μπομπρίνσκι, Β. Α. (γεν. τό 1868) — κόμης, ἀντιδραστικός πολιτικός παράγοντας, μεγαλογαιοκτήμονας καί ἰδιοκτήτης ἐργοστασίου ζάχαρης. Ἀπό τό 1895 ὥς τό 1898 ἦταν πρόεδρος τῆς Διεύθυνσης τῶν ζέμστβο τοῦ νομοῦ Μπογκοροντίτσκ. Βουλευτής τῆς ΙΙ, ΙΙΙ καί IV Κρατικῆς δούμας ἀπό τό κυβερνεῖο Τούλας. Στίς Δοῦμες ἀνῆκε στή δεξιά πτέρυγα. Σάν ἄκρος ἐθνικιστής ἦταν ὀπαδός τοῦ βίαιου ἐκρωσισμοῦ τῶν ἐθνικῶν περιοχῶν τῆς Ρωσίας. Μετά τήν Ὀχτωβριανή σοσιαλιστική ἐπανάσταση πολέμησε τή Σοβιετική ἐξουσία στά νότια τῆς Ρωσίας. Τό 1919 κατέφυγε στό ἐξωτερικό. —*316.*

Μπουλάτ (Μπουλότα), Α. Α. (1872 - 1941) — κοινωνικός παράγοντας τῆς Λιθουανίας, βουλευτής τῆς ΙΙ καί τῆς ΙΙΙ Κρατικῆς δούμας ἀπό τό κυβερνεῖο Σουβάλκι, δικηγόρος. Στίς μέρες τοῦ Ὀχτώβρη τοῦ 1905 ἦταν ἕνας ἀπό τούς ὀργανωτές τῆς ἀπεργίας τῶν τριατατικῶν ὑπαλλήλων· φυλακίστηκε. Στίς Δοῦμες ἀνῆκε στήν ὁμάδα τῶν τρουντοβίκων· στήν ΙΙΙ Κρατική δούμα ἦταν ἡγέτης αὐτῆς τῆς ὁμάδας. Στά 1912 - 1915 δικηγόρος στή Βίλνα, ἀπό τό 1915 ὥς τό 1917 βρισκόταν στίς ΕΠΑ. Ὅταν γύρισε στήν Πετρούπολη μπῆκε μέ πρόσληψη στή συμβιβαστική Κεντρική Ἐκτελεστική Ἐπιτροπή τοῦ Σοβιέτ τῶν ἐργατῶν καί στρατιωτῶν βουλευτῶν ἀπό τό Κόμμα τῶν ἐσέρων.

Τό 1940, μετά τήν ἀνατροπή τοῦ φασιστικοῦ καθεστῶτος στή Λιθουανία, ἦταν μέλος τῆς Ἐκλογικῆς ἐπιτροπῆς τῆς Δημοκρατίας στίς ἐκλογές γιά τή Λαϊκή βουλή. Στά 1940 - 1941 προϊστάμενος τοῦ Νομικοῦ τμήματος τοῦ Προεδρείου τοῦ Ἀνωτάτου Σοβιέτ τῆς ΣΣΔ τῆς Λιθουανίας. Τό 1941 ἐκτελέστηκε ἀπό τούς γερμανούς κατακτητές.—*326.*

Μπράντιγκ (Branting), *Κάρλ Γιάλμαρ* (1860 - 1925) — ἡγέτης τοῦ Σοσιαλδημοκρατικοῦ κόμματος τῆς Σουηδίας, ἕνας ἀπό καθοδηγητές τῆς ΙΙ Διεθνοῦς· ἀναθεωρητής καί ὀπορτουνιστής. Ἀπό τό 1884 συνεργάτης καί σέ συνέχεια διευθυντής τῆς φιλελεύθερης ἐφημερίδας «Tiden» («Χρόνος»), στά 1887-1917 (μέ διαλείμματα) διευθυντής τοῦ κεντρικοῦ ὀργάνου τοῦ κόμματος, τῆς ἐφημερίδας «Socialdemokrat» («Σοσιαλδημοκράτης»). Μέλος τοῦ σουηδικοῦ κοινοβουλίου (1897 - 1925). Στά χρόνια τοῦ πρώτου παγκό-

N

Ντίτς (Dietz), *Γιόχαν Χένριχ Βίλχελμ* (1843 - 1922) — γερμανός σοσιαλδημοκράτης, βουλευτής τοῦ Ράϊχσταγκ ἀπό τό 1881 ὥς τό 1918. Καθοδηγοῦσε τό ἐκδοτικό τοῦ Σοσιαλδημοκρατικοῦ κόμματος, πού ἔβγαζε τά ἔργα τοῦ Μάρξ καί τοῦ Ἔνγκελς· στό τυπογραφεῖο του τυπώθηκαν τά πρῶτα φύλλα τῆς «Ἴσκρα», τό περιοδικό «Ζαριά» καί ἡ ἐργασία τοῦ Β. Ι. Λένιν «Τί νά κάνουμε;».—*261.*

Ντουμπάσοφ, Φ. Β. (1845 - 1912) — στρατηγός - ἐπιτελής, ναύαρχος, ἕνας ἀπό τούς ἡγέτες τῆς τσαρικῆς ἀντίδρασης, ματοβαμένος δήμιος τῆς πρώτης ρωσικῆς ἐπανάστασης 1905 - 1907. Τό 1905 διηύθυνε τήν καταστολή τοῦ ἀγροτικοῦ κινήματος στά κυβερνεῖα Τσερνίγκοφ, Πολτάβας καί Κούρσκ. Ἀπό τό Νοέμβρη τοῦ 1905 γενικός διοικητής τοῦ κυβερνείου Μόσχας, διηύθυνε τή συντριβή τῆς ἔνοπλης ἐξέγερσης τοῦ Δεκέμβρη στή Μόσχα. Ἀπό τό 1906 μέλος τοῦ Κρατικοῦ Συμβουλίου, καί ἀπό τό 1907 μέλος τοῦ Συμβουλίου ἐθνικῆς ἄμυνας.—*52.*

Ντουμπάτζε, Ι. Α. (1851 - 1916) — στρατηγός τοῦ τσαρικοῦ στρατοῦ, μαυροεκατονταρχίτης, ὀπαδός τῆς πολιτικῆς τοῦ ἐκρωσισμοῦ στόν Καύκασο. Τό 1906 τοποθετήθηκε γενικός διοικητής τῆς πόλης Γιάλτας. Ὁ Ντουμπάτζε, μέλος τῆς μοναρχικῆς «Ἕνωσης τοῦ ρωσικοῦ λαοῦ» καί στηριζόμενος στήν προσωπική εὔνοια τοῦ Νικολάου Β', ἀπαλλάχτηκε ἀπό τούς ἀνεπιθύμητους σ' αὐτόν ἀνθρώπους καί χωρίς νά ὑπολογίζει κανένα νόμο μετάτρεψε τή Γιάλτα σέ τσιφλίκι του, τρομοκρατοῦσε τόν πληθυσμό, ἐπενέβαινε στίς δικαστικές ὑποθέσεις. Αὐτό προκάλεσε τή διαμαρτυρία ἀκόμη καί τῶν ὀχτωβριστῶν, πού ὑπόβαλαν τό 1908 ἐπερώτηση στήν ΙΙΙ Κρατική δούμα γιά τίς παράνομες ἐνέργειές του. Τό 1910 ἀπολύθηκε, μά ὕστερα κιόλας ἀπό ἕνα μήνα τοποθετήθηκε καί πάλι διοικητής τῆς πόλης Γιάλτας.—*33, 35.*

Ντουμπρόβιν, Α. Ι. (1855 - 1918) — ὀργανωτής καί καθοδηγητής τῆς μαυροεκατονταρχίτικης «Ἕνωσης τοῦ ρωσικοῦ λαοῦ», γιατρός. Τό 1905 - 1907 ἐμπνευστής καί ὀργανωτής τῶν πογκρόμ κατά τῶν ἑβραίων, καθώς καί τρομοκρατικῶν πράξεων. Διηύθυνε τή μαυροεκατονταρχίτικη ἀντισημιτική ἐφημερίδα «Ρούσκογε Ζνάμια». Μετά τή διάσπαση τῆς «Ἕνωσης τοῦ ρωσικοῦ λαοῦ» τό 1910, ἐξακολουθοῦσε νά καθοδηγεῖ ἕνα τμῆμα τῆς «Ἕνωσης» πού ἔμεινε κάτω ἀπό τήν ἐπιροή του.—*409.*

Ντρέξλερ (Drechsler), *Γκουστάβ* (1833 - 1890) — γερμανός καθηγητής καί διευθυντής τοῦ Ἰνστιτούτου Ἀγροτικῆς Οἰκονομίας τοῦ Γκέττιγγεν, πού ἱδρύθηκε ἀπ' αὐτόν. Μαζί μέ τόν Β. Χέννεμπεργκ ἔβγαζε τό «Journal für Landwirtschaft» («Περιοδικό τῆς Ἀγροτικῆς Οἰκονομίας»). Ἔγραψε τίς ἑξῆς ἐργασίες γιά τήν ἀγροτική οἰκονομία: «Die Statik des Landbaues» («Ἡ κατάσταση τῆς γεωργίας») (1869), «Die Entschädigungsberechnung expropriierter Grundstücke» («Ὑπολογισμοί ἐξαγορᾶς τῶν ἀπαλλοτριωμένων ἀγροτικῶν κλήρων») (1873) κ. ἄ. Τό 1887 ἐκλέχτηκε βουλευτής τοῦ Ράϊχσταγκ.—*105.*

Ντύρινγκ (Dühring), *Εὐγένιος* (1833 - 1921) — γερμανός φιλόσοφος καί οἰκονομολόγος, μικροαστός θεωρητικός. Οἱ φιλοσοφικές ἀντιλήψεις τοῦ Ντύρινγκ ἀποτελοῦσαν ἕνα ἐκλεκτικό μίγμα θετικισμοῦ, μεταφυσικοῦ ὑλισμοῦ καί ἰδεαλισμοῦ. Τό ἀντιδραστικό-ουτοπικό σύστημά του τῆς «κοινω-

ἱστορίας» (1895), «Δοκίμια ἱστορίας τοῦ ὑλισμοῦ» (1896), «Σχετικά μέ τό ζήτημα τοῦ ρόλου τῆς προσωπικότητας στήν ἱστορία» (1898) κ. ἄ.

Ὡστόσο καί τότε ἀκόμη ὁ Πλεχάνοφ ἔκανε σοβαρά λάθη, πού ἀποτέλεσαν τό ἔμβρυο τῶν μελλοντικῶν του μενσεβίκικων ἀπόψεων. Μετά τό II συνέδριο τοῦ ΣΔΕΚΡ ὁ Πλεχάνοφ τάχθηκε ὑπέρ τῆς συμφιλίωσης μέ τόν ὀπορτουνισμό καί σέ συνέχεια προσχώρησε στούς μενσεβίκους. Στήν περίοδο τῆς ἐπανάστασης τοῦ 1905 - 1907 πάνω σέ ὅλα τά βασικά ζητήματα ὑποστήριζε μενσεβίκικες ἀπόψεις. Ὑποτιμοῦσε τόν ἐπαναστατικό ρόλο τῆς ἀγροτιᾶς, ἦταν ὑπέρ τῆς συμμαχίας μέ τή φιλελεύθερη ἀστική τάξη· ἐνῶ στά λόγια ἀναγνώριζε τήν ἰδέα τῆς ἡγεμονίας τοῦ προλεταριάτου, στήν πράξη ἔπαιρνε θέσεις ἀντίθετες μέ τήν οὐσία τῆς ἰδέας αὐτῆς. Καταδίκασε τήν ἔνοπλη ἐξέγερση τοῦ Δεκέμβρη 1905. Στά χρόνια τῆς ἀντίδρασης καί τῆς νέας ἐπαναστατικῆς ἀνόδου πάλευε ἐνάντια στήν ἀναθεώρηση τοῦ μαρξισμοῦ ἀπό μέρους τοῦ Μάχ καί ἐνάντια στό λικβινταρισμό, ἦταν ἐπικεφαλῆς τῆς ὁμάδας τῶν «κομματικῶν-μενσεβίκων». Τόν καιρό τοῦ πρώτου παγκόσμιου πολέμου (1914 - 1918) ὑποστήριζε σοσιαλ-σωβινιστικές θέσεις, ὑπεράσπιζε τή μενσεβίκικη τακτική τοῦ ἀμυνιτισμοῦ.

Μετά τήν ἀστικοδημοκρατική ἐπανάσταση τοῦ Φλεβάρη 1917 γύρισε στή Ρωσία, μπῆκε ἐπικεφαλῆς τῆς ἄκρας δεξιᾶς ὁμάδας τῶν μενσεβίκων-ἀμυνιτῶν «Γεντίνστβο», πάλευε δραστήρια ἐνάντια στούς μπολσεβίκους, ἐνάντια στή σοσιαλιστική ἐπανάσταση, γιατί νόμιζε ὅτι ἡ Ρωσία δέν ὡρίμασε γιά τό πέρασμα στό σοσιαλισμό. Ἀπέναντι στήν Ὀχτωβριανή σοσιαλιστική ἐπανάσταση κράτησε ἀρνητική στάση, δέν πῆρε ὅμως μέρος στήν πάλη ἐνάντια στή Σοβιετική ἐξουσία.

Ὁ Β. Ι. Λένιν ἐκτιμοῦσε πολύ τίς φιλοσοφικές ἐργασίες τοῦ Πλεχάνοφ καί τό ρόλο του στή διάδοση τοῦ μαρξισμοῦ στή Ρωσία· ταυτόχρονα ὅμως ἐπέκρινε μέ δριμύτητα τόν Πλεχάνοφ γιά τίς παρεκκλίσεις του ἀπό τό μαρξισμό καί γιά τά μεγάλα λάθη στήν πολιτική του δράση.—*20, 27, 28, 34, 42, 44, 47, 48, 156, 160, 161, 167, 168 - 169, 175 - 176, 188 - 189, 255, 257, 262, 290 - 295, 325, 326, 377, 394, 395, 396.*

Πολόβνιεφ, Α. Β. — πράκτορας τῆς Ὀχράνας, ἕνας ἀπό τούς ἱδρυτές τῆς μαυροεκατονταρχίτικης «Ἕνωσης τοῦ ρωσικοῦ λαοῦ», διοικητής τῆς μαχητικῆς ὁμάδας τῆς «Ἕνωσης» στή συνοικία Νάρβα. Τόν Ἰούλη τοῦ 1906 πῆρε μέρος στή δολοφονία τοῦ καντέτου Μ. Γ. Χέρτσενσταϊν, μέλους τῆς Κρατικῆς δούμας, καί γι' αὐτό καταδικάστηκε, σύντομα ὅμως πῆρε χάρη ἀπό τόν τσάρο.—*409.*

Ποπόφ, Α. Α. (Ποπόφ 2ος) (γεν. τό 1868) — ἀγροτικός ἱερέας. Βουλευτής τῆς III Κρατικῆς δούμας ἀπό τό κυβερνεῖο Βιάτκα· στή Δούμα ἀνῆκε στήν ὁμάδα τῶν προοδευτικῶν· ἦταν μέλος τῶν Ἐπιτροπῶν: θρησκευμάτων καί ὀρθόδοξης ἐκκλησίας.—*326.*

Ποπόφ, Ι. Ν. (Ποπόφ 4ος) (γεν. τό 1878) — ἀγρότης. Βουλευτής τῆς III Κρατικῆς δούμας ἀπό τό κυβερνεῖο Βόλογκντα· στή Δούμα ἦταν στήν ἀρχή μετριοπαθής δεξιός, ὕστερα ἀνεξάρτητος· ἦταν μέλος τῆς Ἐπιτροπῆς ἐποικισμοῦ καί τῆς Ἐμποροβιομηχανικῆς ἐπιτροπῆς.—*323.*

Πότρεσοφ, Α. Ν. (1869 - 1934) — ἕνας ἀπό τούς ἡγέτες τοῦ μενσεβικισμοῦ. Στά 1890 - 1900 προσχώρησε στούς μαρξιστές. Γιά τή συμμετοχή του στήν ὀργάνωση Πετρούπολης «Ἕνωση ἀγώνα γιά τήν ἀπελευθέρωση τῆς

Ρ

βίκικη κυβέρνηση, τάχθηκε ὑπέρ τοῦ ἀποχωρισμοῦ τῆς Γεωργίας ἀπό τή Ρωσία, πάλευε ἐνάντια στή Σοβιετική ἐξουσία. Τό 1923, ὄντας στό ἐξωτερικό, καθοδηγοῦσε τήν ὁμάδα τῶν μενσεβίκων πού προσπάθησε νά ὀργανώσει ἐξέγερση ἐνάντια στή Σοβιετική ἐξουσία στή Γεωργία.—*204, 338, 387, 417.*

Ρεκλύ (Reclus), *Ζάν Ζάκ 'Ελιζέ* (1830 - 1905) — γνωστός γάλλος γεωγράφος καί κοινωνιολόγος, θεωρητικός τοῦ ἀναρχισμοῦ· πῆρε μέρος στήν ἐπανάσταση τοῦ 1848 στή Γαλλία. Μετά τό πολιτικό πραξικόπημα τοῦ Ναπολέοντα Γ' (1851) ὁ Ρεκλύ ἔφυγε στήν 'Αγγλία. 'Από τό 1852 ὥς τό 1857 ζοῦσε στήν 'Ιρλανδία, στίς ΕΠΑ καί στή Νότια 'Αμερική. Τό 1857 γύρισε στή Γαλλία καί δημοσίευσε μιά σειρά ἄρθρα γιά τά ταξίδια του. Τό 1865 μπῆκε στήν Ι Διεθνή, ὅπου προσχώρησε στούς μπακουνιστές· πῆρε μέρος στήν Κομμούνα τοῦ Παρισιοῦ τό 1871· πιάστηκε αἰχμάλωτος σέ μιά μάχη μέ τούς βερσαλιέρους καί καταδικάστηκε σέ ἰσόβια ἐξορία, ὕστερα ὅμως ἀπό τή διαμαρτυρία μιᾶς σειρᾶς ἐπιφανῶν ἐπιστημόνων καί πολιτικῶν παραγόντων, ἡ ἐξορία του μετατράπηκε σέ ἰσόβια ἀπέλαση ἀπό τή Γαλλία. Ἔζησε στήν 'Ιταλία, ὕστερα στήν 'Ελβετία καί στό Βέλγιο.
Τά κυριότερα ἔργα τοῦ Ρεκλύ εἶναι: «Νέα παγκόσμια γεωγραφία. 'Η γῆ καί οἱ ἄνθρωποι» σέ 19 τόμους (1876 - 1894), «'Ο ἄνθρωπος καί ἡ γῆ» σέ 6 τόμους (1905 - 1908), «'Η ἐξέλιξη, ἡ ἐπανάσταση καί τό ἰδανικό τοῦ ἀναρχισμοῦ» (1897) κ.ἄ. — *231.*

Ρικάρντο (Ricardo), *Ντάβιντ* (1772 - 1823) — ἐπιφανής ἄγγλος οἰκονομολόγος, συγγραφέας τῶν ἔργων «'Αρχές τῆς πολιτικῆς οἰκονομίας καί τοῦ συστήματος ἐπιβολῆς τῶν φόρων» (1817), «'Η προστασία τῆς γεωργίας» (1822) κ.ἄ., ὅπου βρῆκε τήν ὁλοκλήρωσή της ἡ κλασική ἀστική πολιτική οἰκονομία. 'Ο Ρικάρντο, ὑπερασπίζοντας τά συμφέροντα τῆς ἀστικῆς τάξης στήν πάλη της ἐνάντια στά ὑπολείμματα τῆς φεουδαρχίας, ὑποστήριζε τήν ἀρχή τοῦ ἐλεύθερου συναγωνισμοῦ, ζητοῦσε νά καταργηθοῦν ὅλοι οἱ περιορισμοί πού ἐμπόδιζαν τήν ἀνάπτυξη τῆς καπιταλιστικῆς παραγωγῆς. 'Η ἱστορική σημασία τοῦ Ρικάρντο γιά τήν οἰκονομική ἐπιστήμη βρίσκεται πρῶτ' ἀπ' ὅλα στήν ἐργασιακή θεωρία του τῆς ἀξίας, πού προσπάθησε νά τήν κάνει βάση ὅλης τῆς πολιτικῆς οἰκονομίας. 'Αναπτύσσοντας τή θεωρία τῆς ἀξίας τοῦ Α. Σμίθ, ὁ Ρικάρντο ἀπόδειξε ὅτι ἡ ἀξία καθορίζεται ἀπό τήν ἐργασία, πού δαπανήθηκε γιά τήν παραγωγή τοῦ ἐμπορεύματος καί ἀπό τήν πηγή αὐτή ἀπορέει τόσο ὁ μισθός ἐργασίας τοῦ ἐργάτη, ὅσο καί τά μή ἐργασιακά ἔσοδα, δηλ. τό κέρδος καί ἡ γαιοπρόσοδος. 'Ανακάλυψε τήν ἀντίθεση ἀνάμεσα στό μισθό ἐργασίας τοῦ ἐργάτη καί στό κέρδος τοῦ καπιταλιστῆ, δηλ. ἀνακάλυψε τή σύγκρουση τῶν συμφερόντων τοῦ προλεταριάτου καί τῆς ἀστικῆς τάξης.
'Ωστόσο, ὁ στενός ταξικός ὁρίζοντας τοῦ Ρικάρντο τόν ἐμπόδιζε νά κάνει μιά πραγματικά ἐπιστημονική ἀνάλυση τοῦ καπιταλισμοῦ, ν' ἀποκαλύψει τό μυστικό τῆς καπιταλιστικῆς ἐκμετάλλευσης. 'Ο Ρικάρντο θεωροῦσε τήν ἐμπορευματική παραγωγή καί τόν καπιταλισμό σάν αἰώνια καί φυσική μορφή κοινωνικῆς παραγωγῆς. Δέν ἀποκάλυψε τήν κοινωνική φύση τῆς ἀξίας, δεν εἶδε τή διαφορά ἀνάμεσα στήν ἀξία καί στήν τιμή παραγωγῆς καί δέν μπόρεσε νά καταλάβει τήν προέλευση καί τήν οὐσία τοῦ χρήματος.
Κριτική τῶν θεωρητικῶν ἀπόψεων τοῦ Ρικάρντο ἔκανε ὁ Κ. Μάρξ στό «Κεφάλαιο», στίς «Θεωρίες τῆς ὑπεραξίας» καί σέ ἄλλα ἔργα του. — *134, 135, 159.*

Σ

Τ

πολλές μελέτες γιά ζητήματα τῶν ὑγειονομικῶν συνθηκῶν τῆς δουλιᾶς καί τῆς ζωῆς τῶν ἐργατῶν γῆς. Μετά τήν Ὀχτωβριανή σοσιαλιστική ἐπανάσταση ἦταν δραστήριος παράγοντας τῆς σοβιετικῆς ὑγειονομικῆς ὑπηρεσίας· ἀπό τό 1920 δούλευε στό Λαϊκό Ἐπιτροπάτο Ὑγιεινῆς. Ὁ Β. Ι. Λένιν ἔκρινε εὐνοϊκά τό βιβλίο τοῦ Τεζιακόφ «Οἱ ἐργάτες γῆς καί ἡ ὀργάνωση τῆς ὑγειονομικῆς ἐπίβλεψής τους στό κυβερνεῖο Χερσώνας» (1896), ταυτόχρονα ὅμως ἐπισήμανε ὁρισμένα λάθη του ναροντνικιστικῆς μορφῆς.—*116*.

Τζώρτζ (George), *Χένρι* (1839 - 1897) — ἀμερικανός μικροαστός οἰκονομολόγος καί δημοσιολόγος, πού ὑποστήριζε ὅτι ἡ βασική αἰτία τῆς λαϊκῆς φτώχειας εἶναι ἡ γαιοπρόσοδος, ἡ στέρηση τοῦ λαοῦ ἀπό τή γῆ του. Ἀρνιόταν ὅτι ὑπάρχει ἀνταγωνισμός ἀνάμεσα στήν ἐργασία καί στό κεφάλαιο, τό κέρδος τοῦ κεφαλαίου τό θεωροῦσε φυσικό νόμο. Ἦταν ὑπέρ τῆς ἐθνικοποίησης ὅλης τῆς γῆς ἀπό τό ἀστικό κράτος μέ ἐνοικίασή της σέ ἰδιῶτες. Ὁ Β. Ι. Λένιν ὀνόμαζε τόν Τζώρτζ «ἀστό ὀπαδό τῆς ἐθνικοποίησης τῆς γῆς». Σχετικά μέ τό χαρακτηρισμό τοῦ Τζώρτζ βλ. στό γράμμα τοῦ Μάρξ πρός τόν Ζόργκε τό 1881, στόν πρόλογο τοῦ Φ. Ἔνγκελς γιά τήν ἀμερικάνικη ἔκδοση τοῦ ἔργου «Ἡ κατάσταση τῆς ἐργατικῆς τάξης στήν Ἀγγλία» (Κ. Μάρξ καί Φ. Ἔνγκελς. Ἅπαντα, ρωσ. ἔκδ., τόμ. XVI, μέρος I, 1937, σελ. 286 - 287). — *324*.

Τζουμπίνσκι, Β. Ι. (1860 - 1927) — τρουντοβίκος. Πῆρε μέρος στό κίνημα τῶν ναροντοβόλτσι. Τό 1882 πιάστηκε καί ἐξορίστηκε γιά 3 χρόνια στή Δυτική Σιβηρία, ὅπου καί ἔμεινε γιά πάντα. Βουλευτής τῆς III καί IV Κρατικῆς δούμας ἀπό τό κυβερνεῖο Τομπόλσκ. Στή Δούμα ἦταν ἕνας ἀπό τούς ἡγέτες τῆς ομάδας τῶν τρουντοβίκων. —*326*.

Τζών — *βλ.* Μάσλοφ, Π.Π.

Τιλάκ (Tilak), *Μπαλγκανγκαντχάρ* (1856 - 1920) — ἐπιφανής παράγοντας τοῦ ἰνδικοῦ ἐθνικοαπελευθερωτικοῦ κινήματος. Τό 1881 ἄρχισε νά ἐκδίδει τήν ἐφημερίδα «Κεσαρί» («Λέων»), μέ τήν ὁποία καταπολεμοῦσε τό ἀγγλικό ἀποικιακό καθεστώς. Στό κόμμα τοῦ Ἰνδικοῦ ἐθνικοῦ κογκρέσου ἦταν ἐπικεφαλῆς τῆς ἀριστερῆς πτέρυγας, πού τασσόταν ἐνάντια στίς εἰρηνικές, νόμιμες μεθόδους πάλης κατά τοῦ ἀγγλικοῦ ἀποικιακοῦ συστήματος· καλοῦσε τίς λαϊκές μάζες στήν πάλη κατά τῶν ἀποικιοκρατῶν μέ ὅλα τά μέσα, συμπεριλαμβανομένης καί τῆς βίας. Ὁ Τιλάκ, ὡστόσο, δέν πρόβαλε ἕνα τέτιο οἰκονομικό πρόγραμμα πού ν' ἀνταποκρίνεται στά συμφέροντα τῆς ἀγροτιᾶς καί τῶν βιοτεχνῶν· ἐξιδανίκευε τά παλιά χρόνια τῆς φεουδαρχίας, κήρυσσε τή διατήρηση τοῦ συστήματος χωρισμοῦ τῆς κοινωνίας σέ κάστες.

Τήν περίοδο τοῦ 1905 - 1908, πού τό ἐθνικοαπελευθερωτικό κίνημα στήν Ἰνδία ἀνέβαινε, ὁ Τιλάκ καλοῦσε τίς λαϊκές μάζες νά ἀξιοποιήσουν τήν πείρα τῆς πάλης τοῦ ρωσικοῦ λαοῦ γιά τήν ἐλευθερία. Τό 1908 καταδικάστηκε ἀπό τίς ἀγγλικές ἀρχές σέ 6 χρόνια καταναγκαστικά ἔργα, γιατί καλοῦσε τίς μάζες νά παλέψουν ἐνάντια στό ἀποικιακό καθεστώς. Στήν καταδίκη τοῦ Τιλάκ τό προλεταριάτο τῆς Βομβάης ἀπάντησε μέ γενική πολιτική ἀπεργία. Τό 1914 ἀποφυλακίστηκε.

Ὁ Τιλάκ χαιρέτισε τήν Ὀχτωβριανή σοσιαλιστική ἐπανάσταση καί κάτω ἀπό τήν ἐπίδρασή της πρόβαλε τό αἴτημα τῆς ἐθνικοποίησης τῶν

Φ

μαζί μέ τόν Μπέρνσταϊν έγινε ὁ θεωρητικός τοῦ ρεφορμισμοῦ καί τοῦ ἀναθεωρητισμοῦ. Τασσόταν ἐνάντια στήν ὄξυνση τῆς ταξικῆς πάλης, προσπαθοῦσε νά ἀποδείξει τά πλεονεκτήματα τοῦ «κρατικοῦ σοσιαλισμοῦ», καλοῦσε τή σοσιαλδημοκρατία νά συμμαχήσει μέ τούς φιλελεύθερους· κατά τήν ἐπεξεργασία τοῦ ἀγροτικοῦ προγράμματος τοῦ κόμματος ὑπεράσπιζε τά συμφέροντα τῶν μικροϊδιοκτητῶν γῆς. Στήν περίοδο τοῦ πρώτου παγκόσμιου πολέμου ὁ Φόλμαρ ὑποστήριζε σοσιαλσωβινιστικές θέσεις. Τά τελευταῖα χρόνια τῆς ζωῆς του ἀποσύρθηκε ἀπό τήν ἐνεργό πολιτική δράση. —*193, 194, 196, 197, 198.*

Φόϋερμπαχ (Feuerbach), *Λοῦντβιχ Ἄντρεας* (1804 - 1872) — ἐπιφανής γερμανός ὑλιστής - φιλόσοφος καί ἀθεϊστής. Ἀπό τό 1828 ἦταν ὑφηγητής τοῦ Πανεπιστημίου τοῦ Ἐρλάνγκεν. Στήν πρώτη του ἐργασία «Gedanken über Tod und Unsterblichkeit» (1830) («Σκέψεις γιά τό θάνατο καί τήν ἀθανασία») τάχθηκε ἐνάντια στό δόγμα τῆς χριστιανικῆς θρησκείας γιά τήν ἀθανασία τῆς ψυχῆς. Τό βιβλίο κατασχέθηκε, ὁ Φόϋερμπαχ καταδιώχτηκε καί σέ λίγο καιρό ἀπολύθηκε ἀπό τό Πανεπιστήμιο.Τό 1836 πῆγε στό χωριό Μπρούκμπεργκ (Θουριγγία), ὅπου ἔζησε 25 περίπου χρόνια. Στήν πρώτη περίοδο τῆς φιλοσοφικῆς του δράσης ἔκλινε πρός τήν ἀριστερή πτέρυγα τῆς χεγκελιανῆς σχολῆς. Κατά τό τέλος τῆς δεκαετίας 1830 - 1840 ἀπομακρύνθηκε ἀπό τόν ἰδεαλισμό. Στίς ἐργασίες του «Zur Kritik der Hegelschen Philosophie» (1839) («Κριτική τῆς φιλοσοφίας τοῦ Χέγκελ») καί «Das Wesen des Christentums» (1841) («Ἡ οὐσία τοῦ χριστιανισμοῦ») ξεκόβει ἀπό τόν χεγκελιανισμό καί περνᾶ στίς ὑλιστικές θέσεις. Στήν ἐξήγηση τῶν κοινωνικῶν φαινομένων ὁ Φόϋερμπαχ ἔμεινε ἰδεαλιστής. Τήν ἀνθρωπολογική ἀρχή τῆς φιλοσοφίας, πού κηρύσσει ὁ Φόϋερμπαχ, ὁ Β. Ι. Λένιν τή χαρακτήρισε «ἁπλῶς σάν ἀνακριβή, ἀδύνατη περιγραφή τοῦ *ὑ λ ι σ μ ο ῦ»* (Ἅπαντα, 4η ρωσ. ἔκδ., τόμ. 38ος, σελ. 72). Ὁ Φόϋερμπαχ δέν μπόρεσε νά ξεπεράσει τόν ἐνατενιστικό χαρακτήρα τοῦ μεταφυσικοῦ ὑλισμοῦ καί νά καταλάβει τό ρόλο τῆς πρακτικῆς δράσης στό προτσές τῆς γνώσης καί τῆς κοινωνικῆς ἐξέλιξης.

Ὁ Φόϋερμπαχ ἦταν ὁ θεωρητικός τῶν πιό ριζοσπαστικῶν, δημοκρατικῶν στρωμάτων τῆς γερμανικῆς ἀστικῆς τάξης. Τόν καιρό τῆς ἐπανάστασης τοῦ 1848 ἀναγνώριζε τήν πρωταρχική σημασία τῆς πολιτικῆς, ὁ ἴδιος ὅμως ἔμενε μακριά ἀπό τήν πολιτική δράση. Μετά τήν ἐπανάσταση ἡ ἐπιροή του στή Γερμανία ἔπεσε αἰσθητά. Στά τελευταῖα χρόνια τῆς ζωῆς του ἐνδιαφέρθηκε γιά τή σοσιαλιστική φιλολογία, διάβαζε τό «Κεφάλαιο» τοῦ Μάρξ καί τό 1870 μπῆκε στό Σοσιαλδημοκρατικό κόμμα τῆς Γερμανίας.

Ὁλόπλευρη ἀνάλυση τῆς φιλοσοφίας τοῦ Φόϋερμπαχ ἔκανε ὁ Κ. Μάρξ στό ἔργο του «Θέσεις γιά τόν Φόϋερμπαχ» καί ὁ Φ. Ἔνγκελς στό ἔργο του «Ὁ Λουδοβίκος Φόϋερμπαχ καί τό τέλος τῆς κλασικῆς γερμανικῆς φιλοσοφίας» (βλ. Κ. Μάρξ καί Φ. Ἔνγκελς. Διαλεχτά ἔργα σέ δυό τόμους, ρωσ. ἔκδ., τόμ. II, 1955, σελ. 339 - 382, 383 - 385).—*423, 426, 432, 452.*

Φραγκίσκος Ἰωσήφ Α΄ (1830 - 1916) — αὐτοκράτορας τῆς Αὐστρίας (1848 - 1916).—*228, 246.*

Χ

Χάϊντμαν (Hyndman), *Χένρι Μάγερ* (1842-1921) — ἄγγλος σοσιαλιστής. Τό 1881 ἵδρυσε τή Δημοκρατική Ὁμοσπονδία, πού τό 1884 μετατράπηκε

σέ Σοσιαλδημοκρατική ὁμοσπονδία, τήν ὁποία ἐξακολουθοῦσε νά καθοδηγεῖ ὥς τό 1892. Στά 1900 - 1910 ἦταν μέλος τοῦ Διεθνοῦς Σοσιαλιστικοῦ Γραφείου. Τό 1916 διαγράφηκε ἀπό τό Σοσιαλιστικό κόμμα τῆς Βρετανίας γιά προπαγάνδα ὑπέρ τοῦ ἰμπεριαλιστικοῦ πολέμου. Ὁ Χάϊντμαν κράτησε ἐχθρική στάση ἀπέναντι στήν Ὀχτωβριανή σοσιαλιστική ἐπανάσταση καί τασσόταν ὑπέρ τῆς ἐπέμβασης κατά τῆς Σοβιετικῆς Ρωσίας.—*240, 243, 245-246.*

Χάρντυ (Hardie), *Τζέϊμς Κέϊρ* (1856 - 1915) — παράγοντας τοῦ ἀγγλικοῦ ἐργατικοῦ κινήματος, ρεφορμιστής, ἡγέτης τοῦ Ἀνεξάρτητου ἐργατικοῦ κόμματος, ἕνας ἀπό τούς ἱδρυτές τοῦ Ἐργατικοῦ κόμματος, ἀνθρακωρύχος. Ἄρχισε τήν πολιτική του καριέρα σάν καθοδηγητής τῆς συνδικαλιστικῆς ὀργάνωσης τῶν ἀνθρακωρύχων τῆς Σκωτίας. Τό 1888 ἵδρυσε τό Ἐργατικό κόμμα τῆς Σκωτίας. Τό 1887 ἄρχισε νά ἐκδίδει τό περιοδικό «Miner» («Ἀνθρακωρύχος»), πού ὕστερα μετονομάστηκε «The Labour Leader» («Ἐργατικός Ἡγέτης»). Στίς ἀρχές τῆς δεκαετίας 1890 - 1900 ὁ Χάρντυ τάχθηκε ὑπέρ τῆς δημιουργίας αὐτοτελοῦς πολιτικοῦ κόμματος τῶν ἄγγλων ἐργατῶν, περιόριζε ὅμως τά καθήκοντά του σέ στενά συνταγματικούς, ρεφορμιστικούς σκοπούς. Τό 1892 ἐκλέχτηκε στή βουλή σάν «ἀνεξάρτητος» βουλευτής τῶν ἐργατῶν, ἀκολουθοῦσε συμβιβαστική πολιτική μέ τούς ἐκπροσώπους τῶν ἀστικῶν κομμάτων. Ἀνῆκε στή δεξιά πτέρυγα τῶν παραγόντων τῆς ΙΙ Διεθνοῦς. Στίς ἀρχές τοῦ πρώτου παγκόσμιου πολέμου (1914 - 1918) κράτησε κεντριστική στάση, καλύπτοντας μέ πασιφιστικές φράσεις τήν προδοσία τῶν κομμάτων τῆς ΙΙ Διεθνοῦς ἀπέναντι στήν ἐργατική τάξη. Στή συνδιάσκεψη τῶν σοσιαλιστῶν τῶν χωρῶν τῆς Ἀντάντ, (πού ἔγινε στό Λονδίνο τό Φλεβάρη τοῦ 1915), ὁ Χάρντυ προσχώρησε ἀνοιχτά στούς σοσιαλσωβινιστές, πού ἔκαναν ἔκκληση στούς λαούς νά ὑποστηρίξουν τίς ἰμπεριαλιστικές κυβερνήσεις στόν πόλεμο.—*182.*

Χέγκελ (Hegel), *Γκεόργκ Βίλχελμ Φρίντριχ* (1770 - 1831) — μεγάλος γερμανός φιλόσοφος - ἀντικειμενικός ἰδεαλιστής, θεωρητικός τῆς γερμανικῆς ἀστικῆς τάξης. Ἡ φιλοσοφία τοῦ Χέγκελ ἦταν τό ἀποκορύφωμα τοῦ γερμανικοῦ ἰδεαλισμοῦ στά τέλη τοῦ XVIII - ἀρχές τοῦ XIX αἰώνα. Ἡ ἱστορική ὑπηρεσία τοῦ Χέγκελ βρίσκεται στή βαθιά καί ὁλόπλευρη ἐπεξεργασία τῆς ἰδεαλιστικῆς διαλεκτικῆς, πού ἀποτελεσε μιά ἀπό τίς θεωρητικές πηγές τοῦ διαλεκτικοῦ ὑλισμοῦ. Σύμφωνα με τόν Χέγκελ, ὅλος ὁ φυσικός, ἱστορικός καί πνευματικός κόσμος βρίσκεται σέ ἀδιάκοπη κίνηση, ἀλλαγή, μετασχηματισμό καί ἐξέλιξη· ὡστόσο ὁ Χέγκελ θεωρεῖ τόν ἀντικειμενικό κόσμο, τήν πραγματικότητα σάν δημιούργημα τοῦ «ἀπόλυτου πνεύματος», τῆς «ἀπόλυτης ἰδέας». Ὁ Β. Ι. Λένιν ὀνόμασε τήν «ἀπόλυτη ἰδέα» θεολογική ἐπινόηση τοῦ ἰδεαλιστῆ Χέγκελ. Χαρακτηριστικό γνώρισμα τῆς φιλοσοφίας τοῦ Χέγκελ εἶναι ἡ βαθιά ἀντίφαση ἀνάμεσα στή διαλεκτική μέθοδο καί στό συντηρητικό, τό μεταφυσικό σύστημα, πού οὐσιαστικά ἀπαιτοῦσε τό σταμάτημα τῆς ἐξέλιξης. Στίς πολιτικές του ἀντιλήψεις ὁ Χέγκελ ἦταν θιασώτης τῆς συνταγματικῆς μοναρχίας.

Ὁ Κ. Μάρξ, ὁ Φ. Ἔνγκελς καί ὁ Β. Ι. Λένιν, ἀφοῦ ἐπεξεργάστηκαν κριτικά τή διαλεκτική μέθοδο τοῦ Χέγκελ, δημιούργησαν τήν ὑλιστική διαλεκτική, πού ἀντανακλᾶ τούς πιό γενικούς νόμους ἐξέλιξης τοῦ ἀντικειμενικοῦ κόσμου καί τῆς ἀνθρώπινης νόησης.

Τά κύρια ἔργα τοῦ Χέγκελ εἶναι: «Ἡ φαινομενολογία τοῦ πνεύματος» (1806), «Ἡ ἐπιστήμη τῆς λογικῆς» (1812 - 1816), «Ἐγκυκλοπαίδεια τῶν

ΗΜΕΡΟΜΗΝΙΕΣ ΑΠΟ ΤΗ ΖΩΗ ΚΑΙ ΤΗ ΔΡΑΣΗ ΤΟΥ Β. Ι. ΛΕΝΙΝ

(Μάρτης τοῦ 1908 - 'Ιούνης τοῦ 1909)

1908

Μάρτης τοῦ 1908 - 'Ιούνης τοῦ 1909.	'Ο Λένιν ζεῖ στή Γενεύη (ἀπό τίς 7 τοῦ Γενάρη (ν. ἡμ.)), ὕστερα στά μέσα τοῦ Δεκέμβρη (ν. ἡμ.) τοῦ 1908 πηγαίνει στό Παρίσι· διευθύνει τήν μπολσεβίκικη ἐφημερίδα «Προλετάρι», ὀργανώνει τήν ἔκδοση τοῦ Κεντρικοῦ 'Οργάνου τοῦ κόμματος, τῆς ἐφημερίδας «Σοτσιάλ-Ντεμοκράτ» καί τή διευθύνει· καθοδηγεῖ τήν προετοιμασία καί τή διεξαγωγή τῆς V Πανρωσικῆς συνδιάσκεψης τοῦ ΣΔΕΚΡ.
Μάρτης, 19 ('Απρίλης, 1).	Τό ἄρθρο τοῦ Λένιν «Στόν ἴσιο δρόμο» δημοσιεύεται σάν κύριο ἄρθρο στό φύλ. ἀρ. 26 τῆς ἐφημερίδας «Προλετάρι».
Μάρτης, 26 ('Απρίλης, 8).	Τό ἄρθρο τοῦ Λένιν «Γιά τή "φύση" τῆς ρωσικῆς ἐπανάστασης» δημοσιεύεται σάν κύριο ἄρθρο στό φύλ. ἀρ. 27 τῆς ἐφημερίδας «Προλετάρι»· στό ἴδιο φύλλο δημοσιεύεται ὑστερόγραφο στό ἄρθρο «Σχετικά μέ τίς συζητήσεις γιά τή διεύρυνση τῶν δικαιωμάτων προϋπολογισμοῦ τῆς Δούμας».
Δεύτερο δεκαπενθήμερο τοῦ Μάρτη-ὄχι ἀργότερα ἀπό τίς 3 (16) τοῦ 'Απρίλη.	'Ο Λένιν γράφει τό ἄρθρο «Μαρξισμός καί ἀναθεωρητισμός» γιά τή συλλογή «Κάρλ Μάρξ (1818 - 1883)». 'Η συλλογή βγῆκε στήν Πετρούπολη στήν περίοδο μεταξύ τῆς 25 τοῦ Σεπτέμβρη καί τῆς 2 τοῦ 'Οχτώβρη (8 καί 15 τοῦ 'Οχτώβρη) 1908.
Ὄχι νωρίτερα ἀπό τό Μάρτη - ὄχι ἀργότερα ἀπό τίς 14 (27) τοῦ 'Οχτώβρη.	'Ο Λένιν κάνει σημειώσεις στό βιβλίο τοῦ J. Dietzgen. «Kleinere Philosophische Schriften». Stuttgart, 1903 (I. Ντίτσγκεν. «Μικρές φιλοσοφικές ἐργασίες». Στουτγάρδη. 1903). Τό βιβλίο αὐτό ὁ Λένιν τό χρησιμοποιεῖ πλατιά στήν ἐργασία του «'Υλισμός καί ἐμπειριοκριτικισμός».

Μάρτης - Ὀχτώβρης. Ὁ Λένιν ἐργάζεται (ἀπό τό Φλεβάρη τοῦ 1908) πάνω στό βιβλίο «Ὑλισμός καί ἐμπειριοκριτικισμός».

Νωρίτερα ἀπό τόν Ἀπρίλη. Ὁ Λένιν κάνει ἀριθμητικούς ὑπολογισμούς, σημειώσεις καί ὑπογραμμίσεις στήν μπροσούρα: K. Kautsky. «Die soziale Revolution». Berlin, 1907 (Κ. Κάουτσκι. «Ἡ κοινωνική ἐπανάσταση». Βερολίνο, 1907).

Ἀπρίλης, 3 (16). Σέ γράμμα του πρός τόν Α. Μ. Γκόρκι ὁ Λένιν γράφει πώς ἔστειλε γιά δημοσίευση τό ἄρθρο του «Μαρξισμός καί ἀναθεωρητισμός», ὀνομάζοντάς το «τυπική κήρυξη πολέμου» ἐνάντια στούς ἀναθεωρητές (στό ἄρθρο αὐτό ὁ Λένιν γιά πρώτη φορά κάνει ἀπό τόν τύπο κριτική τῶν ρώσων μαχιστῶν Α. Μπογκντάνοφ, Β. Μπαζάροφ, καί ἄλλων).

Σέ γράμμα του πρός τόν Α. Β. Λουνατσάρσκι ὁ Λένιν ἐκφράζει τήν ἱκανοποίησή του, γιατί συμφώνησε νά γράψει γιά τήν ἐφημερίδα «Προλετάρι» ἄρθρα καί ἀνταποκρίσεις ἀπό τήν Ἰταλία· σέ ὑστερόγραφο ὁ Λένιν γράφει ὅτι γι' αὐτόν χώρισαν οἱ δρόμοι ἀπό τούς κήρυκες «τῆς συνένωσης τοῦ ἐπιστημονικοῦ σοσιαλισμοῦ μέ τή θρησκεία» καί ἀπό ὅλους τούς μαχιστές.

Ἀργότερα ἀπό τίς 3 (16) τοῦ Ἀπρίλη. Ὁ Λένιν κάνει ἐκτίμηση τοῦ ἄρθρου τοῦ Β. Καρπίνσκι γιά τό σχηματισμό τοῦ Πανρωσικοῦ τράστ τῶν ἐργοστασίων μεταλλουργίας, προτείνει νά διατεθοῦν δυό σελίδες (ἀπό τίς 25) γιά νά γραφεῖ σημείωμα στήν ἐφημερίδα «Προλετάρι», κι' ὅλο τό ἄρθρο νά διασκευαστεῖ σέ μπροσούρα.

Ὄχι ἀργότερα ἀπό τίς 6 (19) τοῦ Ἀπρίλη. Σέ γράμμα του πρός τή Μ. Ι. Οὐλιάνοβα ὁ Λένιν γράφει γιά τό ἐπικείμενο ταξιδι του στήν Ἰταλία.

Ἀπρίλης 6 (19). Σέ γράμμα του πρός τόν Α. Μ. Γκόρκι ὁ Λένιν γράφει γιά τίς διαφωνίες μέσα στήν μπολσεβίκικη ὁμάδα πάνω στά ζητήματα τῆς φιλοσοφίας· τόν παρακαλεῖ νά στέλνει ἄρθρα στήν ἐφημερίδα «Προλετάρι».

Ἀνάμεσα στίς 10 καί 17 (23 καί 30) τοῦ Ἀπρίλη. Ὁ Λένιν μέ παράκληση τοῦ Α. Μ. Γκόρκι ἔρχεται στό Κάπρι καί περνάει ἐκεῖ ἀρκετές μέρες. Ὁ Λένιν δηλώνει στούς Α. Μπογκντάνοφ, Β. Μπαζάροφ καί Α. Β. Λουνατσάρσκι ὅτι διαφωνεῖ ἀπόλυτα μαζί τους στά ζητήματα τῆς φιλοσοφίας.

Μαζί μέ τόν Α. Μ. Γκόρκι ὁ Λένιν ἐπισκέπτεται τό Μουσεῖο τῆς Νεάπολης, τά προάστεια τῆς Νεάπολης, τήν Πομπηΐα, ἀνεβαίνει στό Βεζούβιο.

Ἀπρίλης, 16 (29). Τά ἄρθρα τοῦ Λένιν «Ἀπό τόν συνηθισμένο δρόμο» καί «Συνασπισμός τῶν καντετων μέ τούς ὀχτωβριστές;»

	δημοσιεύονται στό φύλ. ἀρ. 29 τῆς ἐφημερίδας «Προλετάρι».
Μέσα τοῦ Ἀπρίλη.	Ὁ Λένιν σέ γράμμα του πρός τή Μ. Φ. Ἀντρέγεβα παρακαλεῖ τόν Α. Μ. Γκόρκι νά στείλει ἀνοιχτό γράμμα στίς ρωσικές ἐφημερίδες καί νά τίς παρακαλεῖ νά βοηθήσουν τή βιβλιοθήκη Κούκλιν στή Γενεύη, στέλνοντάς της ἐφημερίδες τῆς ἐποχῆς τῆς ἐπανάστασης καί ὑλικά γιά τήν ἱστορία της.
Ἀπρίλης, 24 (Μάης, 7).	Ὁ Λένιν κάνει διάλεξη στή Γενεύη μέ θέμα «Ἡ ἐκτίμηση τῆς ρωσικῆς ἐπανάστασης καί τό πιθανό μέλλον της».
Ἀπρίλης.	Ὁ Λένιν κάνει σημειώσεις στό ἄρθρο τοῦ Ἔνγκελς «Über historischen Materialismus» («Σχετικά μέ τόν ἱστορικό ὑλισμό»), πού δημοσιεύτηκε στό περιοδικό «Die Neue Zeit», Nr. 1, XI Jahrgang, 1 Band, 1892/93. Τήν ἐργασία αὐτή τοῦ Ἔνγκελς ὁ Λένιν τή χρησιμοποίησε στό βιβλίο «Ὑλισμός καί ἐμπειριοκριτικισμός», καί στό ἄρθρο «Σχετικά μέ τήν ἐκτίμηση τῆς ρωσικῆς ἐπανάστασης».
	Τό ἄρθρο τοῦ Λένιν «Σχετικά μέ τήν ἐκτίμηση τῆς ρωσικῆς ἐπανάστασης» δημοσιεύτηκε στό πολωνικό περιοδικό «Przeglad Socjaldemokratyczny», ἀρ. τεύχ. 2.
Ὄχι νωρίτερα ἀπό τόν Ἀπρίλη - ὄχι ἀργότερα ἀπό τίς 2 (15)τοῦ Ἰούλη.	Ὁ Λένιν κάνει σημειώσεις στό ἄρθρο τοῦ Σιβέρσκι (Β. Ἀγκαφόνοφ) «Πρέπει νά καταστραφεῖ ἡ Καρχηδόνα!», πού δημοσιεύτηκε στό τεῦχ. ἀρ. 1 τοῦ περιοδικοῦ «Ρεβολιουτσιόνναγια Μίσλ» (Ἀπρίλης 1908).
Μάης, 1 (14).	Ὁ Λένιν κάνει διάλεξη στό Παρίσι γιά τό χαρακτήρα τῆς ρωσικῆς ἐπανάστασης.
Μάης, 3 (16).	Ὁ Λένιν σέ γράμμα του πρός τό γραμματέα τοῦ Διεθνοῦς Σοσιαλιστικοῦ Γραφείου Κ. Χοΰϊσμανς τόν παρακαλεῖ νά δόσει 50 φράγκα στόν Ρομάνοφ, πρώην βουλευτή τῆς ΙΙ Δούμας, πού ἀρκετούς μῆνες βρισκόταν χωρίς δουλιά.
Μάης, 10 (23).	Στό φύλ. ἀρ. 30 τῆς ἐφημερίδας «Προλετάρι» δημοσιεύονται τά ἄρθρα τοῦ Λένιν «Οἱ καντέτοι τῆς δεύτερης σειρᾶς» (κύριο ἄρθρο) καί «Σχετικά μέ τήν ἐκτίμηση τῆς ρωσικῆς ἐπανάστασης» (πού δημοσιεύτηκε νωρίτερα στό πολωνικό περιοδικό «Przeglad Socjaldemokratyczny», ἀρ. τεύχ. 2).
Μάης, 28 (Ἰούνης, 10).	Ὁ Λένιν σέ σημείωμά του πρός τόν Μ. Τσχακάγια ἐκφράζει τήν ἐπιθυμία νά συναντηθεῖ μαζί του προσωπικά καί νά συζητήσει.

Τέλη τοῦ Μάη. Ὁ Λένιν κάνει διάλεξη στή Βέρνη γιά τήν προσφυγική καί φοιτητική παροικία μέ θέμα: οἱ δυό δρόμοι τῆς οἰκονομικῆς καί πολιτικῆς ἀνάπτυξης τῆς Ρωσίας.

Ὁ Λένιν δουλεύει στό Βρετανικό Μουσεῖο τοῦ Λονδίνου πάνω στό βιβλίο «Ὑλισμός καί ἐμπειριοκριτικισμός».

Ὁ Λένιν γράφει τά «Δέκα ἐρωτήματα στόν ὁμιλητή», πού τά στέλνει ἀπό τό Λονδίνο σάν θέσεις γιά τήν ὁμιλία τοῦ Ι. Φ. Ντουμπρόβινσκι (Ἰννοκέντι) στή διάλεξη τοῦ Α.Α. Μπογκντάνοφ στή Γενεύη, πού ἔγινε στίς 15 (28) τοῦ Μάη τοῦ 1908.

Ὄχι ἀργότερα ἀπό τό Μάη. Ὁ Λένιν κάνει στατιστικούς ὑπολογισμούς, λογαριασμούς, ὑπογραμμίσεις καί σημειώσεις στήν μπροσούρα τοῦ Σ. Ν. Προκοπόβιτς καί τοῦ Α. Π. Μερτβάγκο «Πόση γῆ ὑπάρχει στή Ρωσία καί πῶς τήν ἐκμεταλλευόμαστε» (Μόσχα, 1907). Στό ὑλικό τῆς μπροσούρας αὐτῆς ἀναφέρεται ὁ Λένιν, ὅταν γράφει τίς ἐργασίες του «Τό ἀγροτικό πρόγραμμα τῆς σοσιαλδημοκρατίας στήν πρώτη ρωσική ἐπανάσταση τοῦ 1905 - 1907» καί «Τό ἀγροτικό ζήτημα στή Ρωσία στά τέλη τοῦ XIX αἰώνα».

Ὄχι νωρίτερα ἀπό τό Μάη. Ὁ Λένιν κάνει σημειώσεις στό βιβλίο τοῦ Γκ. Β. Πλεχάνοφ «Βασικά ζητήματα τοῦ μαρξισμοῦ» (Πετρούπολη, 1908).

Ἄνοιξη. Ὁ Λένιν κάνει διάλεξη στή Λωζάννη μέ θέμα «Ἡ ρωσική ἐπανάσταση καί οἱ προοπτικές της» σέ μιά ὁμάδα ρώσων σοσιαλδημοκρατῶν. Στή διάλεξη παραυρίσκονταν περίπου 120 ἄτομα.

Ἰούνης, 7 (20). Σέ γράμμα του πρός τή Μ.Α. Οὐλιάνοβα ὁ Λένιν κάνει λόγο γιά τό γυρισμό του ἀπό τό Λονδίνο· ἐπειδή ὁ «φιλόσοφος-ἐκδότης τῆς Μόσχας» Π. Γκ. Ντάουγκε ἀρνήθηκε νά ἐκδόσει τό βιβλίο του «Ὑλισμός καί ἐμπειριοκριτικισμός», παρακαλεῖ τήν ἀδελφή του Α. Ι. Οὐλιάνοβα-Ἐλιζάροβα νά τόν βοηθήσει νά βρεῖ ἄλλον ἐκδότη καί νά τοῦ στείλει ἔστω καί σέ ἄδετα φυλλάδια 2 - 3 ἀντίτυπα τοῦ βιβλίου του πού δέν κυκλοφόρησε ἀκόμη «Τό ἀγροτικό πρόγραμμα τῆς σοσιαλδημοκρατίας στήν πρώτη ρωσική ἐπανάσταση τοῦ 1905 - 1907».

Ἀνάμεσα στίς 10 καί 14 (23 καί 27) τοῦ Ἰούνη. Ὁ Λένιν ὑπογράφει μαζί μέ τόν Ι. Φ. Ντουμπρόβινσκι, τήν Ν. Κ. Κρούπσκαγια καί ἄλλους δήλωση τῆς σύνταξης τῆς ἐφημερίδας «Προλετάρι» πρός τό μέλος τοῦ Μπολσεβίκικου Κέντρου Β. Κ. Ταρατούτα (Βίκτορα), για τήν ἀνάγκη ἐξάλειψης τῆς ρήξης ἀνάμεσα στή σύνταξη τῆς ἐφημερίδας «Προλετάρι» καί στόν Α. Α. Μπογκντάνοφ μέ τόν ὅρο νά ἐκπληρώσει αὐτός τίς ἀνάλογες ἀπαιτήσεις.

'Ιούνης, 17 (30). Σέ γράμμα πρός τόν Κ. Χοϋϊσμανς στό Διεθνές Σοσιαλιστικό Γραφεῖο ὁ Λένιν ἀνακοινώνει τή σύλληψη σειρᾶς μελῶν τῆς ΚΕ τοῦ ΣΔΕΚΡ στή Ρωσία, καί ὅτι στέλνει τό πρῶτο μέρος τῆς εἰσήγησης τῆς ΚΕ τοῦ ΣΔΕΚΡ στό συνέδριο τῆς ΙΙ Διεθνοῦς στή Στουτγάρδη (1907) μέ τήν εὐκαιρία τῆς προετοιμαζόμενης ἔκδοσης τῶν πρακτικῶν τοῦ συνεδρίου.

'Ιούνης, 18 ('Ιούλης, 1). 'Ο Λένιν τέλειωσε τήν ἐργασία του «Τό ἀγροτικό ζήτημα στή Ρωσία στά τέλη τοῦ XIX αἰώνα» γιά τό 'Εγκυκλοπαιδικό λεξικό Γκρανάτ. 'Η ἐργασία δέν δημοσιεύτηκε τότε, ἐξαιτίας τῆς λογοκρισίας καί κυκλοφόρησε σέ ξεχωριστή μπροσούρα μόλις τό 1918.

Σέ γράμμα του πρός τόν Β. Β. Βορόβσκι στήν 'Οδησσό ὁ Λένιν γράφει ὅτι ὀξύνθηκαν οἱ διαφωνίες μέ τόν Α. Α. Μπογκντάνοφ καί τόν Γκ. Α. 'Αλέξινσκι καί ὅτι εἶναι ἀναπόφευκτη ἡ διακοπή τῶν σχέσεων μαζί τους. 'Ο Λένιν προσκαλεῖ τόν Βορόβσκι νά πάει τόν Αὔγουστο στό Παρίσι μέ τήν εὐκαιρία τῆς ἐπικείμενης κομματικῆς συνδιάσκεψης, δίνει ὁδηγίες νά χορηγοῦνται πληρεξούσια γιά τή συνδιάσκεψη «μόνο σέ τοπικά καί μόνο σέ δραστήρια στελέχη». Παρακαλεῖ νά στέλνονται ἄρθρα γιά τήν ἐφημερίδα «Προλετάρι», ρωτάει ἄν μπορεῖ νά ἐκδοθεῖ τό βιβλίο του «'Υλισμός καί ἐμπειριοκριτικισμός».

'Ιούνης, 25 ('Ιούλης, 8). Σέ γράμμα του πρός τόν Φ. Α. Ροτστέϊν ὁ Λένιν λέει ὅτι ἀποφάσισε ν' ἀναβάλει ὥς τήν ἐπικείμενη ὁλομέλεια τῆς ΚΕ τήν ἀποστολή γράμματος πρός τόν ἄγγλο ἐργοστασιάρχη Τζόζεφ Φέλζ ἀπ' ἀφορμή τό δάνειο πού πῆρε ἀπ' αὐτόν τό 1907 γιά νά πληρώσει τά ἔξοδα διεξαγωγῆς τοῦ V συνεδρίου τοῦ ΣΔΕΚΡ.

'Ο Λένιν σέ γράμμα του πρός τό ΔΣΓ λέει ὅτι μεταβίβασε στή Ρωσία τό γράμμα τοῦ Κ. Χοϋϊσμανς τῆς 3 τοῦ 'Ιούλη τοῦ 1908, ὅπου ἐκφραζόταν ἡ παράκληση ν' ἀποσταλεῖ γρήγορα στό ΔΣΓ τό τέλος τῆς εἰσήγησης τῆς ΚΕ τοῦ ΣΔΕΚΡ, γιά νά συμπεριληφθεῖ στά πρακτικά τοῦ συνεδρίου τῆς Στουτγάρδης τῆς ΙΙ Διεθνοῦς, πού προετοιμάστηκαν γιά ἔκδοση.

'Ιούνης, 30 ('Ιούλης, 13). Σέ γράμμα του πρός τήν Μ. Ι. Οὐλιάνοβα ὁ Λένιν τήν παρακαλεῖ νά τοῦ στείλει ἕνα ἀντίτυπο τοῦ 2ου μέρους τοῦ δεύτερου τόμου τῆς συλλογῆς τῶν Ἔργων του «Μέσα σέ 12 χρόνια», πού τυπώθηκε στό ἐκδοτικό «Ζερνό» καί πού συμπεριλαμβάνει τήν ἐργασία του «Τό ἀγροτικό πρόγραμμα τῆς σοσιαλδημοκρατίας στήν πρώτη ρωσική ἐπανάσταση τοῦ 1905 - 1907». (Τό βιβλίο κατασχέθηκε ἀπό τήν ἀστυνομία, ὅταν ἀκόμη βρισκόταν στό τυπογραφεῖο καί κυκλοφόρησε μόλις τό 1917).

'Ιούνης. Μέ πρόταση τοῦ Λένιν ἀρχίζει στήν ἐφημερίδα «Προλετάρι» συζήτηση σχετικά μέ τό ζήτημα τοῦ ὀτζοβισμοῦ.

'Ιούλης, 2 (15). Τό ἄρθρο τοῦ Λένιν «Μερικά χαρακτηριστικά τῆς σημερινῆς ἀποσύνθεσης» δημοσιεύεται σάν κύριο ἄρθρο στό φύλ. ἀρ. 32 τῆς ἐφημερίδας «Προλετάρι».

'Ιούλης, 5 (18). Ὁ Λένιν τέλειωσε περίληψη τῆς ἐργασίας του «Τό ἀγροτικό πρόγραμμα τῆς σοσιαλδημοκρατίας στή ρωσική ἐπανάσταση». Ἡ περίληψη δημοσιεύτηκε τόν Αὔγουστο στό πολωνικό περιοδικό «Przeglad Socjaldemokratyczny», τεῦχ. ἀρ. 6.

'Ιούλης, 23 (Αὔγουστος, 5). Στό φύλ. ἀρ. 3 τῆς ἐφημερίδας «Προλετάρι» δημοσιεύτηκαν τά ἄρθρα τοῦ Λένιν «Εὔφλεκτο ὑλικό στήν παγκόσμια πολιτική» (κύριο ἄρθρο), «Ὁ πολεμοχαρής μιλιταρισμός καί ἡ ἀντιμιλιταριστική τακτική τῆς σοσιαλδημοκρατίας» καί «Πῶς ὁ Πιέτρ Μάσλοφ διορθώνει τά χειρόγραφα τοῦ Κ. Μάρξ» (ἀπό τήν ἐργασία «Τό ἀγροτικό πρόγραμμα τῆς σοσιαλδημοκρατίας στήν πρώτη ρωσική ἐπανάσταση τοῦ 1905 - 1907»).

'Ιούλης, 27 (Αὔγουστος, 9). Σέ γράμμα του πρός τήν ἀδελφή του Μ. Ι. Οὐλιάνοβα ὁ Λένιν προσκαλεῖ αὐτήν καί τή μητέρα του Μ. Α. Οὐλιάνοβα νά ἔρθουν σ' αὐτόν στή Γενεύη γιά ἀνάπαυση.

Αὔγουστος, 5 (18). Ὁ Λένιν γράφει γράμμα στόν Μ. Ν. Ποκρόβσκι, μέ τό ὁποῖο ζητεῖ τή γνώμη του σχετικά μέ τήν πρόταση πού τοῦ ἔκανε ὁ γραμματέας τῆς ἔκδοσης «Ἱστορία τῆς Ρωσίας» νά γράψει ἕνα ἄρθρο, ἀφιερωμένο στήν ἱστορία τῆς ἐργοστασιακῆς βιομηχανίας.

Αὔγουστος, 6 (19). Ὁ Λένιν σέ γράμμα του πρός τόν Κ. Χούϊσμανς στό ΔΣΓ γράφει γιά τή σύλληψη τριῶν ρώσων συντρόφων στό Μόναχο καί τόν παρακαλεῖ νά πιστοποιήσει ἐξονόματος τοῦ ΔΣΓ ὅτι αὐτοί ἀνήκουν στό Σοσιαλδημοκρατικό κόμμα.

Αὔγουστος, 11-13 (24 - 26). Ὁ Λένιν παίρνει μέρος στήν ὁλομέλεια τῆς Κεντρικῆς 'Επιτροπῆς τοῦ ΣΔΕΚΡ στή Γενεύη: Στό λόγο του ξεσκεπάζει τίς προσπάθειες τῶν μενσεβίκων νά διαλύσουν τήν Κεντρική 'Επιτροπή τοῦ κόμματος, ἀντικαθιστώντας την μέ ἕνα «πληροφοριακό γραφεῖο», ὑποβάλλει τή «Δήλωση ἀπ' ἀφορμή τή σύγκληση τῆς ὁλομέλειας τῆς ΚΕ» καί τά σχέδια ἀποφάσεων «Γιά τήν ὀργάνωση Κεντρικοῦ γραφείου τοῦ ἐξωτερικοῦ» καί «Γιά τό ἐπεισόδιο σχετικά μέ τή σύγκληση τῆς ὁλομέλειας» (καί τά δυό σχέδια ψηφίστηκαν ἀπό τήν ὁλομέλεια)· ὑποβάλλει διορθώσεις στό σχέδιο ἀπόφασης γιά τή σύγ-

κληση τῆς πανρωσικῆς κομματικῆς συνδιάσκεψης καί σέ ἄλλα ντοκουμέντα τῆς ὁλομέλειας.

Ὁ Λένιν ἐκλέγεται ἀπό τούς μπολσεβίκους στή συντακτική ἐπιτροπή τοῦ Κεντρικοῦ Ὀργάνου τοῦ κόμματος.

Ἀνάμεσα στίς 13 (26) τοῦ Αὐγούστου καί στίς 21 τοῦ Δεκέμβρη (3 τοῦ Γενάρη τοῦ 1909). Ὁ Λένιν καθοδηγεῖ τή δουλιά προετοιμασίας τῆς V Πανρωσικῆς συνδιάσκεψης τοῦ ΣΔΕΚΡ.

Αὔγουστος, 26 (Σεπτέμβρης, 8). Σέ γράμμα του πρός τόν Κ. Χούϊσμανς στό ΔΣΓ ὁ Λένιν γράφει γιά τήν πορεία τῆς δουλιᾶς πάνω στό δεύτερο μέρος τῆς εἰσήγησης τῆς ΚΕ τοῦ ΣΔΕΚΡ στό συνέδριο τῆς Στουτγάρδης, γιά τό ἐπιστολικό δελτάριο πού πῆρε ἀπό τόν Κ. Χούϊσμνς μέ ἡμερομηνία 31 Αὐγούστου (ν. ἡμ.) 1908.

Αὔγουστος. Ὁ Λένιν ἐξονόματος τῆς συντακτικῆς ἐπιτροπῆς τῆς ἐφημερίδας «Προλετάρι» ἀπαιτεῖ ἀπό τόν Α. Μπογκντάνοφ νά ἐκθέσει ἀνοικτά στόν τύπο τίς φιλοσοφικές καί πολιτικές του ἀπόψεις.

Καλοκαίρι. Σέ ὑστερόγραφο γράμματός του πρός τήν Μ. Α. Οὐλιάνοβα, πού δέν διασώθηκε, ὁ Λένιν ἐκφράζει τή γνώμη του γιά τό βιβλίο τοῦ Lowell «Ὁ Ἄρης καί οἱ διώρυγές του» καί γιά τό μυθιστόρημα τοῦ Α. Μπογκντάνοφ «Τό κόκκινο ἀστέρι»· λέει ὅτι κυκλοφόρησε τό νέο θεατρικό ἔργο τοῦ Α. Μ. Γκόρκι «Τά κατακάθια».

Ἀνάμεσα στίς 8 (21) τοῦ Σεπτέμβρη καί στίς 2 (15) τοῦ Ὀχτώβρη. Ὁ Λένιν γράφει τό ἄρθρο «Εἰρηνική ἐκδήλωση τῶν ἄγγλων καί γερμανῶν ἐργατῶν» γιά τό φύλ. ἀρ. 36 τῆς ἐφημερίδας «Προλετάρι». Τό ἄρθρο δέν δημοσιεύτηκε τήν περίοδο ἐκείνη (δημοσιεύτηκε τό 1933).

Ὄχι ἀργότερα ἀπό τίς 10 (23) τοῦ Σεπτέμβρη. Ὁ Λένιν κάνει ἀπό μέρους τῆς συντακτικῆς ἐπιτροπῆς διορθώσεις στό ἄρθρο «Σχετικά μέ τή δράση τῆς ὁμάδας μας στή Δούμα». Τό ἄρθρο δημοσιεύτηκε στήν ἐφημερίδα «Προλετάρι», ἀρ. φύλ. 35 τῆς 11 (24) τοῦ Σεπτέμβρη 1908.

Σεπτέμβρης, 11 (24). Τό ἄρθρο τοῦ Λένιν «Ὁ Λέων Τολστόϊ σάν καθρέφτης τῆς ρωσικῆς ἐπανάστασης» δημοσιεύεται σάν κύριο ἄρθρο στό φύλ. ἀρ. 35 τῆς ἐφημερίδας «Προλετάρι».

Σεπτέμβρης, 12 (25). Ὁ Λένιν γράφει γράμμα πρός τόν Κ. Χούϊσμανς στό Διεθνές Σοσιαλιστικό Γραφεῖο, ὅπου κάνει γνωστό ὅτι ἔστειλε 600 φράγκα σάν τακτική συνδρομή ἀπό τό ΣΔΕΚΡ γιά τό 1908.

Σεπτέμβρης, 17 (30).	Σέ γράμμα του πρός τήν Μ. Α. Οὐλιάνοβα στό σταθμό Μίχνεβο ὁ Λένιν μιλάει γιά τό ἐπικείμενο ταξίδι του στίς Βρυξέλλες στή συνεδρίαση τοῦ Διεθνοῦς Σοσιαλιστικοῦ Γραφείου, πού ἀρχίζει στίς 11 τοῦ Ὀχτώβρη, γιά τήν πρόθεσή του νά ταξιδέψει γιά μιά βδομάδα στήν Ἰταλία, ἀφοῦ τελειώσει τή δουλιά του πάνω στό βιβλίο «Ὑλισμός καί ἐμπειριοκριτικισμός».
Ἀνάμεσα στίς 25 τοῦ Σεπτέμβρη καί στίς 2 τοῦ Ὀχτώβρη (8 καί 15 τοῦ Ὀχτώβρη).	Τό ἄρθρο τοῦ Λένιν «Μαρξισμός καί ἀναθεωρητισμός» δημοσιεύτηκε στή συλλογή «Κάρλ Μάρξ (1818 - 1883)», πού βγῆκε στήν Πετρούπολη.
Σεπτέμβρης, 27 (Ὀχτώβρης, 10). Στίς 3 ἡ ὥρα τό ἀπόγευμα.	Ὁ Λένιν παίρνει μέρος στίς ἐργασίες τῆς συνδιάσκεψης τῶν σοσιαλιστῶν δημοσιογράφων στίς Βρυξέλλες.
Τό βράδυ.	Ὁ Λένιν παρευρίσκεται στό «Λαϊκό σπίτι» σέ διεθνή συγκέντρωση, ἀφιερωμένη στήν πάλη τοῦ προλεταριάτου ὅλων τῶν χωρῶν γιά τή διαφύλαξη τῆς εἰρήνης.
Σεπτέμβρης, 28 (Ὀχτώβρης, 11).	Ὁ Λένιν παίρνει μέρος σέ συνεδρίαση τοῦ Διεθνοῦς Σοσιαλιστικοῦ Γραφείου στίς Βρυξέλλες· κάνει κριτική στήν ἀπόφαση τοῦ Κ. Κάουτσκι γιά νά ἐπιτραπεῖ στό ἀγγλικό Ἐργατικό κόμμα (λεϊμπορίστικο) νά μπεῖ στή Διεθνή καί δέν συμφωνεῖ νά γίνουν δεκτοί οἱ σιωνιστές-σοσιαλιστές στό ρωσικό ὑποτμῆμα τῆς Διεθνοῦς.
Σεπτέμβρης, 29 (Ὀχτώβρης, 12).	Ὁ Λένιν στίς Βρυξέλλες παρευρίσκεται στή συνεδρίαση τῆς διεθνοῦς συνδιάσκεψης τῶν σοσιαλιστῶν - μελῶν τῶν κοινοβουλευτικῶν ὁμάδων.
Ἀνάμεσα στίς 30 τοῦ Σεπτέμβρη καί στίς 15 τοῦ Ὀχτώβρη (13 καί 28 τοῦ Ὀχτώβρη).	Ὁ Λένιν γράφει τό ἄρθρο «Ἡ συνεδρίαση τοῦ Διεθνοῦς Σοσιαλιστικοῦ Γραφείου». Τό ἄρθρο δημοσιεύεται στίς 16 (29) τοῦ Ὀχτώβρη τοῦ 1908 στήν ἐφημερίδα «Προλετάρι» ἀρ. φύλ. 37.
Σεπτέμβρης.	Ὁ Λένιν γράφει τόν πρόλογο τοῦ βιβλίου «Ὑλισμός καί ἐμπειριοκριτικισμός».
Ὀχτώβρης, 3 (16).	Τό ἄρθρο τοῦ Λένιν «Τό φοιτητικό κίνημα καί ἡ σημερινή πολιτική κατάσταση» δημοσιεύεται σάν κύριο ἄρθρο στό φύλ. ἀρ. 36 τῆς ἐφημερίδας «Προλετάρι».
Ἀνάμεσα στίς 5 καί 15 (18 καί 28) τοῦ Ὀχτώβρη.	Ὁ Λένιν γράφει τό ἄρθρο «Τά γεγονότα στά Βαλκάνια καί στήν Περσία». Τό ἄρθρο δημοσιεύεται στίς 16 (29) τοῦ Ὀχτώβρη τοῦ 1908 στήν ἐφημερίδα «Προλετάρι», ἀρ. φύλ. 37.

Ὀχτώβρης, 13 (26). Ὁ Λένιν στέλνει στόν Κ. Χούϊσμανς τό κείμενο τῆς διόρθωσης πού ἔκανε στήν ἀπόφαση τοῦ Κ. Κάουτσκι γιά νά ἐπιτραπεῖ στό ἀγγλικό Ἐργατικό κόμμα νά μπεῖ στή Διεθνή καί τόν παρακαλεῖ νά τή δημοσιεύσει στά ἐπίσημα πρακτικά τῆς συνεδρίασης τοῦ Διεθνοῦς Σοσιαλιστικοῦ Γραφείου, πού ἔγινε στίς 11 τοῦ Ὀχτώβρη 1908.

Ὀχτώβρης, 14 (27). Ὁ Λένιν σέ γράμμα του πρός τήν Α. Ι. Οὐλιάνοβα-Ἐλιζάροβα κάνει γνωστό ὅτι τέλειωσε τή δουλιά πάνω στό βιβλίο «Ὑλισμός καί ἐμπειριοκριτικισμός», τήν παρακαλεῖ νά τοῦ δόσει μιά σίγουρη διεύθυνση γιά νά στείλει τά χειρόγραφά του καί ἄν ὑπάρχει ἔστω καί ἡ ἐλάχιστη δυνατότητα νά ὑπογράψει συμφωνία γιά νά ἐκδοθεῖ αὐτό τό βιβλίο.

Ὀχτώβρης, 14 ἤ 15 (27 ἤ 28). Ὁ Λένιν στέλνει στόν Α. Α. Μπογκντάνοφ μαζί μέ ἕνα σημείωμά του καί τό γράμμα τοῦ Γ. Μ. Στεκλόφ, ὅπου ὁ Στεκλόφ πρότεινε στόν Λένιν νά πάρει μέρος στή σύνταξη τῆς συλλογῆς τῆς ἀφιερωμένης στή ζωή καί τή δράση τοῦ Ν. Γκ. Τσερνισέβσκι. Στό συνοδευτικό σημείωμα ὁ Λένιν ἔλεγε πώς εἶναι σύμφωνος νά γράψει τό ἄρθρο γιά τή συλλογή, ἄν τοῦ ἀναθέσουν φιλοσοφικό θέμα. Ἡ ἔκδοση τῆς συλλογῆς δέν πραγματοποιήθηκε.

Ὀχτώβρης, 16 (29). Στό φύλ. ἀρ. 37 τῆς ἐφημερίδας «Προλετάρι» δημοσιεύονται τά ἄρθρα τοῦ Λένιν «Τά γεγονότα στά Βαλκάνια καί στήν Περσία», «Ἡ συνεδρίαση τοῦ Διεθνοῦς Σοσιαλιστικοῦ Γραφείου» καί «Ὁ Π. Μάσλοφ σέ κατάσταση ὑστερίας».

Ὀχτώβρης, 28 (Νοέμβρης, 10). Ὁ Λένιν σέ γράμμα του πρός τόν μενσεβίκο μαχιστή Π. Σ. Γιουσκέβιτς στήν Πετρούπολη ἀπορίπτει τήν πρόταση γιά συνεργασία στίς συλλογές φιλολογικῶν καί φιλοσοφικῶν ἐργασιῶν πού προορίζονταν γιά ἔκδοση.

Ὀχτώβρης - Νοέμβρης. Τό ἄρθρο τοῦ Λένιν «Μερικές παρατηρήσεις σχετικά μέ τήν "Ἀπάντηση" τοῦ Π. Μάσλοφ» δημοσιεύτηκε στό πολωνικό περιοδικό «Przeglad Socjaldemokratyczny», ἀρ. τεύχ. 8 - 9.

Νοέμβρης, 1 (14). Τό ἄρθρο τοῦ Λένιν «Σχετικά μέ τήν ἐκτίμηση τῆς τρέχουσας στιγμῆς» δημοσιεύεται στό φύλ. ἀρ. 38 τῆς ἐφημερίδας «Προλετάρι».

Νοέμβρης, 4 (17). Σέ γράμμα του πρός τή Μ. Α. Οὐλιάνοβα ὁ Λένιν κάνει γνωστό ὅτι ἀποφάσισε τελικά νά μεταφερθεῖ στό Παρίσι· τήν παρακαλεῖ νά πεῖ στήν ἀδελφή του Ἄννα Ἰλίνιτσνα ὅτι τά χειρόγραφα τοῦ βιβλίου «Ὑλισμός καί

ἐμπειριοκριτικισμός» τά ἔστειλε στό Ποντόλσκ (στόν Β. Α. Λεβίτσκι).

Νοέμβρης, 13 (26). Τά ἄρθρα τοῦ Λένιν «Πῶς οἱ Πλεχάνοφ καί Σία ὑπερασπίζουν τόν ἀναθεωρητισμό» καί «Ἀπ' ἀφορμή δυό γράμματα» δημοσιεύονται στό φύλ. ἀρ. 39 τῆς ἐφημερίδας «Προλετάρι».

Νοέμβρης, 18 (Δεκέμβρης, 1). Ὁ Λένιν σέ γράμμα του πρός τόν Κ. Χούϊσμανς στό ΔΣΓ ἀπαντάει στά ἐρωτήματά του γιά τήν παράνομη ὀργάνωση τοῦ ΣΔΕΚΡ στή Ρωσία, γιά τήν ὕπαρξη Γραφείου τῆς ΚΕ τοῦ ΣΔΕΚΡ στό ἐξωτερικό καί ἄλλα. Παρακαλεῖ τό ΔΣΓ νά δόσει τίς πληροφορίες πού εἶναι ἀπαραίτητες στό γραμματέα τῆς σοσιαλδημοκρατικῆς ὁμάδας τῆς Δούμας σχετικά μέ τά παρακάτω ζητήματα: γιά τόν περιορισμό τοῦ ἐργάσιμου χρόνου, γιά τά συνδικάτα, γιά τά βοηθήματα λόγω ὑποχρεωτικῆς ἀνεργίας, γιά τήν καθιέρωση τοῦ ἐλέγχου στά ἐργοστάσια, γιά τή δουλιά τῶν γυναικῶν καί τῶν παιδιῶν, γιά τήν ἀσφάλιση τῶν ἀνθρακωρύχων, γιά τό μεροκάματο τῶν ἐργατῶν πού ἀσχολοῦνται μέ χειρωνακτική δουλιά κτλ.

Ὁ Λένιν σέ γράμμα του πρός τόν Β. Κ. Ταρατούτα ἀπαντάει στήν ἐρώτησή του καί στό τηλεγράφημα τοῦ Τίσκο γιά τούς ἀντιπροσώπους τῆς ΚΕ τοῦ ΣΔΕΚΡ στό συνέδριο τῆς σοσιαλδημοκρατίας τῆς Πολωνίας καί τῆς Λιθουανίας· διαμαρτύρεται γιά τήν πρόταση τοῦ Τίσκο νά ὁριστεῖ ἀντιπρόσωπος τῆς ΚΕ ὁ Μπ. Ι. Γκόριεφ (Ἴγκορ).

Νοέμβρης, 27 (Δεκέμβρης, 10). Σέ γράμμα του πρός τή Μ. Α. Οὐλιάνοβα ὁ Λένιν τῆς κάνει γνωστή τή μέρα τῆς ἀναχώρησής του ἀπό τή Γενεύη γιά τό Παρίσι, τῆς γράφει ὅτι ἔστειλε τηλεγράφημα στήν Α. Ι. Οὐλιάνοβα-Ἐλιζάροβα νά δεχτεῖ ἀμέσως τούς ὅρους τῆς συμφωνίας γιά τήν ἐκτύπωση τοῦ βιβλίου του «Ὑλισμός καί ἐμπειριοκριτικισμός» στό ἐκδοτικό «Ζβενό» τῆς Μόσχας, τή συμβουλεύει νά ὑπογράψει τή συμφωνία ἐξονόματός του καί ὄχι ἐξονόματος τῆς Ἄννας Ἰλίνιτσνα γιά ν' ἀποφύγει τή δικαστική δίωξη σύμφωνα μέ τούς νόμους περί τύπου.

Νοέμβρης, 30 (Δεκέμβρης, 13). Σέ γράμμα του πρός τόν Κ. Χούϊσμανς ὁ Λένιν τόν πληροφορεῖ πώς ἔγινε ὅ,τι εἶναι δυνατό γιά νά καταβάλουν οἱ βουλευτές τῆς ΙΙΙ Δούμας τίς ὀφειλόμενες συνδρομές στό ΔΣΓ· ὑπόσχεται ν' ἀπαντήσει ὕστερα ἀπό λίγες ἡμέρες στό ἐρώτημά του γιά τό πότε θά στείλει τήν εἰσήγηση τῆς ΚΕ τοῦ ΣΔΕΚΡ γιά νά συμπεριληφθεῖ στόν ἀπολογισμό τοῦ συνεδρίου τῆς Στουτγάρδης, πού προετοίμαζε γιά δημοσίευση τό ΔΣΓ.

Δεκέμβρης, 1 (14). Τό ἄρθρο τοῦ Λένιν «Οἱ συζητήσεις γιά τό ἀγροτικό

ζήτημα στήν III Δούμα» δημοσιεύεται στό φύλ. ἀρ. 40 τῆς ἐφημερίδας «Προλετάρι».

Ὁ Λένιν γράφει γράμμα (στά γαλλικά) στόν πρόεδρο τῆς Ἐπιτροπῆς τοῦ συλλόγου τῶν φίλων τοῦ βιβλίου τῆς Γενεύης καί τόν πληροφορεῖ ὅτι φεύγει ἀπό τό σύλλογο, γιατί μετακομίζει στό Παρίσι, ἐκφράζει τίς εὐχαριστίες του γιά τή βοήθεια πού τοῦ δόθηκε στή χρησιμοποίηση τῶν βιβλίων.

Ὁ Λένιν καί ἡ Κρούπσκαγια μετακομίζουν ἀπό τή Γενεύη στό Παρίσι, ὅπου μεταφέρεται ἡ ἔκδοση τῆς ἐφημερίδας «Προλετάρι». Ὅταν ἔφτασαν στό Παρίσι ὁ Β. Ι. Λένιν καί ἡ Ν. Κ. Κρούπσκαγια κατέλυσαν στό «Ὀτέλ τνέ Γκομπλέν» στή λεωφόρο Σέν Μαρσέλ, 27. Ἀργότερα μετακόμισαν στήν ὁδό Μπονέ, ἀρ. 24 στά προάστεια τῆς πόλης, καί ὕστερα στήν ὁδό Μαρί-Ρόζ, ἀρ. 4.

Δεκέμβρης, 21 (3 τοῦ Γενάρη 1909). Ὁ Λένιν παίρνει μέρος στή συνεδρίαση τῆς ὁλομέλειας τῆς ΚΕ τοῦ ΣΔΕΚΡ στό Παρίσι, ὅπου συζητήθηκε ἡ ἔκθεση δουλιᾶς γιά τή σύγκληση συνδιάσκεψης.

Δεκέμβρης, 21-27 (3-9 τοῦ Γενάρη 1909). Ὁ Λένιν παίρνει μέρος στίς ἐργασίες τῆς V Πανρωσικῆς συνδιάσκεψης τοῦ ΣΔΕΚΡ στό Παρίσι· κάνει εἰσήγηση «Γιά τή σημερινή στιγμή καί τά καθήκοντα τοῦ κόμματος», ὑποβάλλει σχέδιο ἀπόφασης γι' αὐτό τό ζήτημα (τό σχέδιο ψηφίζεται ἀπό τή συνδιάσκεψη μέ μικρές διορθώσεις). Μιλάει γιά τό ὀργανωτικό ζήτημα, γράφει ὁδηγίες στήν ἐπιτροπή γιά τό ὀργανωτικό ζήτημα (οἱ ὁδηγίες αὐτές μπῆκαν στίς ἀποφάσεις τῆς συνδιάσκεψης), ὑποβάλλει πρόταση γιά τή σειρά ψηφοφορίας τῶν ἀποφάσεων καί σχέδιο ἀπόφασης γιά τή δημοσίευση τῶν ἀποφάσεων τῆς συνδιάσκεψης, ὑποβάλλει κατηγορηματική δήλωση ἀπ' ἀφορμή τό σχέδιο τῶν μενσεβίκων γιά τή διάλυση τῆς ΚΕ καί κάμποσες ἄλλες κατηγορηματικές δηλώσεις πού ξεσκεπάζουν τή διαλυτική οὐσία τῆς πολιτικῆς τῶν μενσεβίκων. Μιλάει κατά τή συζήτηση τοῦ ζητήματος γιά τή σοσιαλδημοκρατική ὁμάδα τῆς Δούμας· γράφει πρακτικές ὁδηγίες στό ζήτημα τῆς ψηφοφορίας τῆς σοσιαλδημοκρατικῆς ὁμάδας τῆς Δούμας σχετικά μέ τόν προϋπολογισμό καί ὑποβάλλει μιά σειρά διορθώσεις στά σχέδια ἀποφάσεων γιά ἄλλα ζητήματα.

Δεκέμβρης, 27-29 (9-11 τοῦ Γενάρη τοῦ 1909). Ὁ Λένιν παίρνει μέρος στίς ἐργασίες τῆς ὁλομέλειας τῆς ΚΕ τοῦ ΣΔΕΚΡ, πού ἐπικυρώνει τίς ἀποφάσεις τῆς V Πανρωσικῆς συνδιάσκεψης τοῦ ΣΔΕΚΡ.

Δεκέμβρης, 30 (12 τοῦ Γενάρη 1909). Ὁ Λένιν σέ γράμμα του (στά γαλλικά) πρός τό γενικό διευθυντή τῆς Ἐθνικῆς βιβλιοθήκης τόν παρακαλεῖ νά τοῦ χορηγήσει δελτάριο γιά νά ἔχει τό δικαίωμα νά χρησιμοποιεῖ τή βιβλιοθήκη.

Δεκέμβρης. Ὁ Λένιν κάνει διάλεξη στό Παρίσι γιά τή σημερινή κατάσταση στή Ρωσία.

1908. Ὁ Λένιν κάνει σημειώσεις στό βιβλίο: Ludwig Feuerbach. «Sämtliche Werke». Zweiter Band, Leipzig, 1846 (Λουδοβίκος Φόϋερμπαχ. Συλλογή ἔργων. Δεύτερος τόμος. Λειψία, 1846). Τό βιβλίο αὐτό ὁ Λένιν τό χρησιμοποιεῖ στήν ἐργασία του «Ὑλισμός καί ἐμπειριοκριτικισμός».

Ὄχι νωρίτερα ἀπό τό 1908. Ὁ Λένιν γράφει παρατηρήσεις στό βιβλίο τοῦ Β. Σουλιάτικοφ «Ἡ δικαίωση τοῦ καπιταλισμοῦ στή δυτικοευρωπαϊκή φιλοσοφία. Ἀπό τόν Ντεκάρτ ὥς τόν Ε. Μάχ» (Μόσχα, 1908).

Ἀργότερα ἀπό τό 1908. Ὁ Λένιν γράφει παρατηρήσεις στό βιβλίο: A. Rey. «La Philosophie Moderne». Paris, 1908 (Α. Ρέϊ. «Ἡ σύγχρονη φιλοσοφία». Παρίσι 1908).

Ὁ Λένιν βγάζει ἀποσπάσματα ἀπό τό ἄρθρο τοῦ Ε. Ν. Ταρνόβσκι «Στατιστικά στοιχεῖα γιά πρόσωπα πού κατηγοροῦνται γιά ἐγκλήματα ἐνάντια στό κράτος».

1909

Ἀρχή τοῦ χρόνου. Ὁ Λένιν κάνει διαλέξεις γιά τή φιλοσοφία στόν ὅμιλο τῶν μπολσεβίκων τοῦ Παρισιοῦ.

Γενάρης, 6 (19). Ὁ Λένιν σέ γράμμα του (στά γαλλικά) πρός τόν Κ. Χούϊσμανς τοῦ γράφει ὅτι ἔστειλε 300 φράγκα στό Διεθνές Σοσιαλιστικό Γραφεῖο γιά συνδρομές τοῦ ΣΔΕΚΡ γιά τό 1908 καί ὑπόσχεται νά ἑτοιμάσει τό ΙΙ μέρος τῆς εἰσήγησης τῆς ΚΕ τοῦ ΣΔΕΚΡ γιά νά συμπεριληφθεῖ στά πρακτικά τοῦ συνεδρίου τῆς ΙΙ Διεθνοῦς (στή Στουτγάρδη).

Νωρίτερα ἀπό τίς 7 (20) τοῦ Γενάρη. Ὁ Λένιν κάνει σημειώσεις στά ἄρθρα «Ἀπ'τήν ἀρχή», «Ἀπ' ἀφορμή μιά παρεξήγηση», «Καί πάλι γιά τή σημερινή στιγμή καί γιά τήν τακτική τοῦ κόμματος», πού δημοσιεύτηκαν τό Νοέμβρη τοῦ 1908 στό κεντρικό ὄργανο τοῦ Κόμματος τῶν ἐσέρων, στήν ἐφημερίδα «Ζνάμια Τρουντά», ἀρ. φύλ. 13.

Γενάρης, 7 (20). Τό ἄρθρο τοῦ Λένιν «Πῶς οἱ σοσιαλιστές-ἐπαναστάτες κάνουν τόν ἀπολογισμό τῆς ἐπανάστασης καί πῶς ἡ ἐπανάσταση ἔκανε τόν ἀπολογισμό τῶν σοσιαλιστῶν-ἐπαναστατῶν» δημοσιεύεται στό φύλ. ἀρ. 41 τῆς ἐφημερίδας «Προλετάρι».

Γενάρης, 22 (Φλεβάρης, 4). Ὁ Λένιν κάνει διάλεξη στό Παρίσι «Γιά τήν πολιτική κατάσταση τῆς Ρωσίας καί τούς δυό δρόμους τῆς καπιταλιστικῆς ἀνάπτυξης τῶν ἀγροτικῶν σχέσεων».

Γενάρης, 24 (Φλεβάρης, 6).	Ὁ Λένιν σέ γράμμα του πρός τήν Α. Ι. Οὐλιάνοβα-Ἐλιζάροβα τήν πληροφορεῖ ὅτι πῆρε τίς πρῶτες διορθώσεις δοκιμίων τοῦ βιβλίου του «Ὑλισμός καί ἐμπειριοκριτικισμός» καί στέλνει πίνακα παροραμάτων· σέ ὑστερόγραφο ἀναφέρει ὅτι σκοπεύει μαζί μέ τήν ἀδελφή του Μαρία Ἰλίνιτσνα νά παρακολουθήσει τό ἔργο τοῦ Λ. Ἀντρέγεφ «Οἱ μέρες τῆς ζωῆς μας».
Νωρίτερα ἀπό τίς 28 τοῦ Γενάρη (10 τοῦ Φλεβάρη).	Ὁ Λένιν γράφει τό σχέδιο τῆς διάλεξης «Ἡ σημερινή κατάσταση τῆς Ρωσίας». Τό σχέδιο αὐτό δημοσιεύτηκε στήν ἀνακοίνωση γιά τή διάλεξη, πού ἔβγαλε ἡ 2η Παρισινή ὁμάδα βοήθειας τοῦ ΣΔΕΚΡ.
Γενάρης, 28 (Φλεβάρης, 10).	Τό ἄρθρο τοῦ Λένιν «Στή λεωφόρο» δημοσιεύτηκε σάν κύριο ἄρθρο στό φύλ. ἀρ. 2 τῆς ἐφημερίδας «Σοτσιάλ-Ντεμοκράτ». Ὁ Λένιν κάνει διάλεξη στό Παρίσι «Γιά τή σημερινή κατάσταση τῆς Ρωσίας».
Γενάρης.	Ὁ Λένιν στέλνει γράμμα στόν Κ. Χούϊσμανς καί τόν παρακαλεῖ νά βοηθήσει τούς ἀπεργούς βυρσοδέψες τῆς Βίλνας. Ὁ Λένιν συζητεῖ στό διαμέρισμά του μέ τόν Ι. Ἔρενμπουργκ πού ἦρθε ἀπό τή Ρωσία, τόν ρωτάει γιά τίς διαθέσεις τῆς νεολαίας, γιά τό ποιούς συγγραφεῖς διαβάζουν πιό πολύ, ἄν εἶναι δημοφιλεῖς οἱ συλλογές «Ζνάνιγε», τί ἔργα παίζονται στό καλλιτεχνικό θέατρο καί στό θέατρο Κόρς τῆς Μόσχας.
Τέλη τοῦ Γενάρη - Ἀπρίλης.	Ὁ Λένιν δουλεύει πάνω στίς διορθώσεις δοκιμίων τοῦ βιβλίου του «Ὑλισμός καί ἐμπειριοκριτικισμός», πού τοῦ ἔστειλαν ἀπό τή Μόσχα, πληροφορεῖ τήν Α. Ι. Οὐλιάνοβα-Ἐλιζάροβα γιά τά παροράματα πού σημείωσε, κάνει ὁρισμένες διορθώσεις καί προσθῆκες στό κείμενο τοῦ βιβλίου.
Γενάρης - Ἰούνης.	Ὁ Λένιν στό Παρίσι δουλεύει στήν Ἐθνική βιβλιοθήκη.
Φλεβάρης, 1 (14).	Στή συνεδρίαση τῆς συντακτικῆς ἐπιτροπῆς τῆς ἐφημερίδας «Προλετάρι» ὁ Λένιν ὑποστηρίζει ὅτι πρέπει ἡ συντακτική ἐπιτροπή νά μιλήσει ἀνοιχτά ἐνάντια στή θεοπλασία, πού κηρύσσει ὁ Α. Β. Λουνατσάρσκι. Τό ἄρθρο τῆς σύνταξης ἐνάντια στή θεοπλασία μέ τόν τίτλο «Οἱ δρόμοι μας εἶναι διαφορετικοί» δημοσιεύτηκε στίς 12 (25) τοῦ Φλεβάρη τοῦ 1909 στήν ἐφημερίδα «Προλετάρι», ἀρ. φύλ. 42.
Νωρίτερα ἀπό τίς 12	Ὁ Λένιν συζητεῖ μέ τό σοσιαλδημοκράτη τῆς Λιθουανίας Π. Β. Ἐϊντουκιάβιτσους (Μαρτσέλι), πού ἦταν

τοῦ Φλεβάρη (25).	ἐξουσιοδοτημένος νά μαζέψει χρήματα γιά τούς ἀπεργούς βυρσοδέψες τῆς Βίλνας.
Φλεβάρης, 12 (25).	Ὁ Λένιν γράφει γράμμα (στά γερμανικά) πρός τό γραμματέα τοῦ Διεθνοῦς Σοσιαλιστικοῦ Γραφείου Κ. Χούϊσμανς, ὅπου ἐπιβεβαιώνει ὅτι ὁ Μαρτσέλι εἶναι ἐξουσιοδοτημένος νά μαζέψει χρήματα γιά τούς ἀπεργούς βυρσοδέψες τῆς Βίλνας. Στό φύλ. ἀρ. 42 τῆς ἐφημερίδας «Προλετάρι» δημοσιεύεται σημείωση τῆς σύνταξης, γραμμένη ἀπό τόν Λένιν, γιά τό ἄρθρο «Σχετικά μέ τά τρέχοντα ζητήματα».
Φλεβάρης, 17-23 (Μάρτης 2 - 8).	Ὁ Λένιν ξεκουράζεται στή Νίκαια.
Φλεβάρης, 24 (Μάρτης, 9).	Σέ γράμμα του πρός τήν Α. Ι. Οὐλιάνοβα-Ἐλιζάροβα ὁ Λένιν τήν πληροφορεῖ ὅτι γύρισε ἀπό τή Νίκαια στό Παρίσι· τήν παρακαλεῖ νά ἐπιταχύνει τήν ἔκδοση τοῦ βιβλίου του «Ὑλισμός καί ἐμπειριοκριτικισμός» καί νά διαβιβάσει «*χίλιες* εὐχαριστίες» στόν Ι. Ι. Σκβορτσόφ-Στεπάνοφ πού βοήθησε στήν ἔκδοση τοῦ βιβλίου. Σέ γράμμα του στό ΔΣΓ ὁ Λένιν γράφει ὅτι τέλειωσε τή δουλιά πάνω στήν εἰσήγηση τῆς ΚΕ τοῦ ΣΔΕΚΡ στό συνέδριο τῆς ΙΙ Διεθνοῦς στή Στουτγάρδη.
Φλεβάρης, 27 (Μάρτης, 12).	Σέ γράμμα του πρός τήν Α. Ι. Οὐλιάνοβα-Ἐλιζάροβα ὁ Λένιν τήν πληροφορεῖ ὅτι πῆρε ἕνα μέρος ἀπό τά τυπωμένα φύλλα τοῦ βιβλίου του «Ὑλισμός καί ἐμπειριοκριτικισμός»· τήν παρακαλεῖ «νά ἐπιταχύνει, νά ἐπιταχύνει ὁπωσδήποτε» τήν ἔκδοση τοῦ βιβλίου του· στέλνει πίνακα τῶν παροραμάτων πού δέν διορθώθηκαν· τήν παρακαλεῖ μέ πειστικότητα νά μή μετριάσει κανένα ἀπ' τά μέρη πού στρέφονται ἐνάντια στόν Μπογκντάνοφ καί στόν Λουνατσάρσκι.
Ὄχι ἀργότερα ἀπό τίς 12 (15) τοῦ Μάρτη.	Σέ συνεδρίαση τῆς συντακτικῆς ἐπιτροπῆς τῆς ἐφημερίδας «Σοτσιάλ-Ντεμοκράτ» ὁ Λένιν μιλάει ἐνάντια στή δημοσίευση τοῦ ἄρθρου τοῦ Λ. Μάρτοφ «Γιά τί νά παλέψουμε;», πού προπαγανδίζει μενσεβίκικες-λικβινταριστικές ἀπόψεις. Ἡ σύνταξη ἀναθέτει στόν Λένιν νά γράψει ἀπαντητικό ἄρθρο ἐνάντια στόν Μάρτοφ στό ἴδιο φύλλο τῆς ἐφημερίδας. Τέτια ἀπάντηση ἦταν τό ἄρθρο τοῦ Λένιν «Ὁ σκοπός τῆς πάλης τοῦ προλεταριάτου στήν ἐπανάστασή μας», πού δημοσιεύτηκε στίς 9 καί 21 τοῦ Μάρτη (22 τοῦ Μάρτη καί 3 τοῦ Ἀπρίλη) 1909 στήν ἐφημερίδα «Σοτσιάλ-Ντεμοκράτ», ἀρ. φύλ. 3 καί 4.
Μάρτης, 5 (18).	Ὁ Λένιν σέ συγκέντρωση τῶν πολιτικῶν προσφύγων στό Παρίσι μιλάει γιά τήν Παρισινή Κομμούνα.

Μάρτης, 10 ἤ 11 (23 ἤ 24). Σέ γράμμα του πρός τήν Α. Ι. Οὐλιάνοβα-Ἐλιζάροβα ὁ Λένιν τήν πληροφορεῖ ὅτι ἔστειλε τήν «Προσθήκη στήν § 1η τοῦ κεφαλαίου IV. "Ἀπό ποιά σκοπιά ὁ Ν. Γκ. Τσερνισέβσκι ἔκανε κριτική στόν καντιανισμό;"» τοῦ βιβλίου «Ὑλισμός καί ἐμπειριοκριτικισμός».

Νωρίτερα ἀπό τίς 13(26) τοῦ Μάρτη. Ὁ Λένιν κάνει διάλεξη στό Παρίσι γιά τήν V Πανρωσική συνδιάσκεψη τοῦ ΣΔΕΚΡ.

Ὄχι νωρίτερα ἀπό τίς 23 τοῦ Μάρτη (5 τοῦ Ἀπρίλη). Ὁ Λένιν γράφει ἐξονόματος τῆς ΚΕ τοῦ ΣΔΕΚΡ διαμαρτυρία στή Διεύθυνση τοῦ γερμανικοῦ Σοσιαλδημοκρατικοῦ ἐργατικοῦ κόμματος ἐνάντια στή διαστρέβλωση τῆς οὐσίας τῶν διαφωνιῶν ἀνάμεσα στούς ρώσους σοσιαλδημοκράτες στό ἄρθρο «Τό ὀργανωτικό ζήτημα στή ρωσική σοσιαλδημοκρατία», πού δημοσιεύτηκε στό φύλ. ἀρ. 79 τῆς ἐφημερίδας «Vorwärts» στίς 3 τοῦ Ἀπρίλη 1909.

Μάρτης, 26 (Ἀπρίλης, 8). Ὁ Λένιν σέ γράμμα του πρός τήν Α. Ι. Οὐλιάνοβα-Ἐλιζάροβα τήν παρακαλεῖ νά πάρει ὅλα τά ἀναγκαῖα μέτρα, γιά νά ἐκδοθεῖ στό πρῶτο δεκαπενθήμερο τοῦ Ἀπρίλη τό βιβλίο του «Ὑλισμός καί ἐμπειριοκριτικισμός». «Μέ τήν ἔκδοσή του, — ἔγραφε ὁ Λένιν, — συνδέονται ὄχι μόνο φιλολογικές, μά καί σοβαρές πολιτικές ὑποχρεώσεις μου».

Μάρτης. Ὁ Λένιν μιλάει στό Παρίσι σέ συζήτηση σχετικά μέ τή στάση τοῦ κόμματος ἀπέναντι στή σοσιαλδημοκρατική ὁμάδα τῆς Δούμας, ὑποβάλλει σέ κριτική τίς θέσεις τῶν ὀτζοβιστῶν καί φωτίζει ὁλόπλευρα τήν τακτική τῆς χρησιμοποίησης τοῦ βήματος τῆς Κρατικῆς δούμας γιά ἐπαναστατική προπαγάνδα καί ζύμωση.

Ὁ Λένιν στέλνει γράμμα στόν Κ. Χοΰισμανς καί τόν παρακαλεῖ νά βοηθήσει τούς ἀπεργούς βυρσοδέψες τῆς Βίλνας.

Ἀπρίλης, 4 (17). Τό ἄρθρο τοῦ Λένιν «Γελοιογραφία τοῦ μπολσεβικισμοῦ» δημοσιεύτηκε σάν παράρτημα στό φύλ. ἀρ. 44 τῆς ἐφημερίδας «Προλετάρι».

Νωρίτερα ἀπό τίς 8 (21) τοῦ Ἀπρίλη. Ὁ Λένιν κάνει ὁρισμένες διορθώσεις ἀπό μέρους τῆς σύνταξης σέ ἄρθρο τῆς Ρ. Λούξεμπουργκ, πού στρεφόταν ἐνάντια στούς ὀτζοβιστές καί οὐλτιματιστές καί δίνει ὁδηγίες νά πάρουν ἀπό τή συγγραφέα ἔγκριση γιά τίς διορθώσεις. Τό ἄρθρο τῆς Ρ. Λούξεμπουργκ δημοσιεύτηκε στό φύλ. ἀρ. 44 τῆς ἐφημερίδας «Προλετάρι,» τῆς 8 (21) τοῦ Ἀπρίλη 1909 μέ τόν τίτλο «Ἐπαναστατικό ξεφάντωμα».

Ἀπρίλης, 8 (21). Τό ἄρθρο τοῦ Λένιν «Ἡ "ἀριστεροποίηση" τῆς ἀστι-

κῆς τάξης καί τά καθήκοντα τοῦ προλεταριάτου» δημοσιεύεται στό φύλ. ἀρ. 44 τῆς ἐφημερίδας «Προλετάρι».

Ἀπρίλης, 10 (23). Ὁ Λένιν γράφει γράμμα πρός τόν Ι. Φ. Ντουμπρόβινσκι μέ τήν εὐκαιρία τῆς προετοιμασίας τῆς πλατιᾶς συνεδρίασης τῆς συντακτικῆς ἐπιτροπῆς τῆς ἐφημερίδας «Προλετάρι».

Ἀπρίλης, 16 (29). Σέ γράμμα του πρός τόν Ι. Φ. Ντουμπρόβινσκι ὁ Λένιν τόν πληροφορεῖ ὅτι διαλύθηκαν οἱ καθοδηγητικές ὀργανώσεις στά Οὐράλια· γράφει γιά τή δύσκολη κατάσταση πού δημιουργήθηκε στίς παραμονές τῆς σύσκεψης τῆς πλατιᾶς συντακτικῆς ἐπιτροπῆς τῆς ἐφημερίδας «Προλετάρι», ἐξαιτίας τῆς στάσης τῆς ὁμάδας τῶν ὀτζοβιστῶν μ' ἐπικεφαλῆς τόν Α. Μπογκντάνοφ.

Ὄχι νωρίτερα ἀπό τίς 21 τοῦ Ἀπρίλη (4 τοῦ Μάη). Ὁ Λένιν δωρίζει στήν ἀδελφή του — Μαρία Ἰλίνιτσνα — τό βιβλίο του «Ὑλισμός καί ἐμπειριοκριτικισμός» μέ τήν ἀφιέρωση: «Στήν ἀγαπητή Μανιάσα ἀπό τό συγγραφέα».

Ἀπρίλης, 21 (Μάης, 4). Ὁ Λένιν μιλάει στό Παρίσι στίς συζητήσεις πού ἔγιναν πάνω στή διάλεξη τοῦ Ν. Α. Σεμάσκο (Ἀλεξάντροφ) γιά τό ἀγροτικό ζήτημα.

Ὁ Λένιν γράφει γράμμα πρός τόν Ι. Φ. Ντουμπρόβινσκι γιά τά ζητήματα πού σχετίζονται μέ τήν προετοιμασία τῆς σύσκεψης τῆς πλατιᾶς συντακτικῆς ἐπιτροπῆς τῆς ἐφημερίδας «Προλετάρι».

Ἀπρίλης, 22 (Μάης, 5). Ὁ Λένιν σέ γράμμα του πρός τόν Ι. Φ. Ντουμπρόβινσκι τόν πληροφορεῖ ὅτι ἦρθαν δυό μέλη τοῦ Μπολσεβίκικου Κέντρου στή σύσκεψη τῆς πλατιᾶς συντακτικῆς ἐπιτροπῆς τῆς ἐφημερίδας «Προλετάρι» καί τοῦ γράφει γιά τή συνεδρίαση τῆς Παρισινῆς ὁμάδας βοήθειας τοῦ ΣΔΕΚΡ πού ἔγινε τήν ἴδια ἀκριβῶς ἡμέρα. Συμβουλεύει ἐπιτακτικά τόν Ντουμπρόβινσκι νά συνεχίσει τή θεραπεία στό σανατόριο.

Ἀνάμεσα στίς 29 τοῦ Ἀπρίλη καί στίς 4 τοῦ Μάη (12 καί 17 τοῦ Μάη). Στή Μόσχα στό ἐκδοτικό «Ζβενό» βγαίνει τό βιβλίο τοῦ Λένιν «Ὑλισμός καί ἐμπειριοκριτικισμός. Κριτικά σημειώματα γιά μιά ἀντιδραστική φιλοσοφία».

Τέλη τοῦ Ἀπρίλη - πρῶτο δεκαπενθήμερο τοῦ Ἰούνη. Ὁ Λένιν ἀσχολεῖται μέ τήν προετοιμασία τῆς σύγκλησης τῆς σύσκεψης τῆς πλατιᾶς συντακτικῆς ἐπιτροπῆς τῆς ἐφημερίδας «Προλετάρι».

Μάης, 5 (18). Ὁ Λένιν σέ γράμμα του πρός τή Ρ. Λούξεμπουργκ τήν πληροφορεῖ ὅτι τῆς ἔστειλε συστημένο, σέ πακέτο δεμένο μέ ταινία, ἕνα ἀντίτυπο τοῦ βιβλίου του «Ὑλι-

σμός καί ἐμπειριοκριτικισμός» γιά ἐνθύμιο τῆς συζήτησης «ἀπ' ἀφορμή τόν Μάχ»· τήν παρακαλεῖ νά τό συμπεριλάβει στόν «Κατάλογο τῶν ἔργων πού πῆρε ἡ σύνταξη», τόν ὁποῖο δημοσιεύει ἡ ἐφημερίδα «Neue Zeit». Ὁ Λένιν κάνει θετική ἐκτίμηση τοῦ ἄρθρου τῆς Ρ. Λούξεμπουργκ «Ἐπαναστατικό ξεφάντωμα».

Μάης, 8 (21). Ὁ Λένιν κάνει ὁμιλία στή λέσχη τῆς σύνταξης τῆς ἐφημερίδας «Προλετάρι» (Παρίσι) μέ θέμα «Ἡ θρησκεία καί τό ἐργατικό κόμμα».

Σέ γράμμα του πρός τή Μ. Α. Οὐλιάνοβα ὁ Λένιν τήν πληροφορεῖ ὅτι πῆρε τό βιβλίο «Ὑλισμός καί ἐμπειριοκριτικισμός»· ἐκφράζεται θετικά γιά τήν ἔκδοση τοῦ βιβλίου· σημειώνει ὅτι «ὅλοι παραπονοῦνται μόνο γιά τήν τιμή (2 ρούβλια καί 60 καπίκια), μά γι' αὐτό πιά, φαίνεται, εὐθύνεται ὁ ἐκδότης!».

Μάης, 13 (26). Τό ἄρθρο τοῦ Λένιν «Σχετικά μέ τή στάση τοῦ ἐργατικοῦ κόμματος ἀπέναντι στή θρησκεία» δημοσιεύεται σάν κύριο ἄρθρο στό φύλ. ἀρ. 45 τῆς ἐφημερίδας «Προλετάρι».

Σέ γράμμα του (στά γαλλικά) πρός τήν Ἐκτελεστική ἐπιτροπή τοῦ Διεθνοῦς Σοσιαλιστικοῦ Γραφείου ὁ Λένιν κάνει γνωστό ὅτι ὁ τσάρος Νικόλαος Β΄ προτίθεται νά ἐπισκεφθεῖ τή Σουηδία, τήν Ἰταλία, τήν Ἀγγλία καί τή Γαλλία καί προτείνει νά γίνει ἔκκληση στά Σοσιαλιστικά κόμματα καί τίς κοινοβουλευτικές ὁμάδες νά διαμαρτυρηθοῦν ἐνάντια στήν ἐπίσκεψη τοῦ τσάρου, ὅπως ἔκαναν οἱ σουηδοί σοσιαλιστές. Ὁ Λένιν ἐπισύναψε στό γράμμα του μετάφραση τῆς ἐπερώτησης τῆς σοσιαλδημοκρατικῆς ὁμάδας τῆς Δούμας στήν ΙΙΙ Κρατική δούμα σχετικά μέ τό ταξίδι τοῦ τσάρου στήν Εὐρώπη. Ἀργότερα τό ΔΣΓ ἔκανε ἔκκληση πού δημοσιεύτηκε στόν κεντρικό τύπο τῶν Σοσιαλιστικῶν κομμάτων ἀρκετῶν εὐρωπαϊκῶν χωρῶν. Τό πλατύ κύμα διαμαρτυρίας ἐνάντια στήν ἐπίσκεψη τοῦ Νικολάου Β΄ εἶχε σάν ἀποτέλεσμα νά συντομευτεῖ ἀρκετά ὁ χρόνος τοῦ ταξιδιοῦ τοῦ τσάρου, καί ὁ τσάρος νά μήν τολμήσει νά ἐμφανιστεῖ οὔτε στό Λονδίνο, οὔτε στό Παρίσι, οὔτε στή Ρώμη.

Μάης, 15 (28). Ὁ Λένιν στό Παρίσι παίρνει μέρος σέ ἐλεύθερη συζήτηση πάνω στό θέμα «Ἡ ἀντεπανάσταση καί ἡ ἀστική τάξη τῆς Ρωσίας».

Ὄχι ἀργότερα ἀπό τό Μάη. Ὁ Λένιν διαβάζει τήν καντέτικη συλλογή «Βέχι» καί κάνει σ' αὐτήν σημειώσεις καί παρατηρήσεις. Κριτική τῆς συλλογῆς αὐτῆς ὁ Λένιν κάνει στά ἄρθρα «Γιά τά "Βέχι"», «Οἱ βεχοβιστές καί ὁ ἐθνικισμός» καί σέ μιά σειρά ἄλλες ἐργασίες.

Ἰούνης, 4 (17). Τό ἄρθρο τοῦ Λένιν «Οἱ τάξεις καί τά κόμματα ἀπό τή σκοπιά τῆς στάσης τους ἀπέναντι στή θρησκεία καί στήν ἐκκλησία» δημοσιεύεται στό φύλ. ἀρ. 6 τῆς ἐφημερίδας «Σοτσιάλ-Ντεμοκράτ».

Ἀρχές τοῦ καλοκαιριοῦ. Ὁ Λένιν στέλνει στόν Ι. Ι. Σκβορτσόφ-Στεπάνοφ τό βιβλίο «Ὑλισμός καί ἐμπειριοκριτικισμός» σέ ἔνδειξη εὐγνωμοσύνης, γιατί βοήθησε στήν ἔκδοσή του.

Πρῶτο ἑξάμηνο τοῦ 1909. Ὁ Λένιν κρατάει σημειώσεις ἀπό τά βιβλία τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν καί τῆς φιλοσοφίας, πού ὑπάρχουν στή βιβλιοθήκη τῆς Σορβόννης. Κάνει λεπτομερή περίληψη τοῦ βιβλίου: L. Feuerbach. «Vorlesungen über das Wesen der Religion» (Sämtliche Werke, Bd. 8, Hrsg. Wigand, 1851) (Λ. Φόϋερμπαχ. «Μαθήματα γιά τήν οὐσία τῆς θρησκείας» (Συλλογή ἔργων, τόμ. 8ος, ἔκδ. Βίγκαντ, 1851)). Διαβάζει τό βιβλίο: L. Feuerbach. «Theogonie nach den Quellen des Klassischen, hebräischen und christlichen Altertums» (Sämtliche Werke, Bd. 9, Hrsg. Wigand, 1857). (Λ. Φόϋερμπαχ. «Ἡ θεογονία σύμφωνα μέ τίς πηγές τῆς ἀρχαίας κλασικῆς, ἑβραϊκῆς καί χριστιανικῆς ἐποχῆς» (Συλλογή ἔργων, τόμ. 9ος, ἔκδ. Βιγκάντ, 1857)). Γράφει παρατηρήσεις γι' αὐτό τό βιβλίο στό τέλος ἑνός τετραδίου, πού περιέχει περίληψη τῶν «Μαθημάτων γιά τήν οὐσία τῆς θρησκείας».

Ὄχι νωρίτερα ἀπό τό 1909. Ὁ Λένιν γράφει παρατηρήσεις στό ἄρθρο τοῦ Α. Ντεμπόριν, «Διαλεκτικός ὑλισμός», πού δημοσιεύτηκε τό 1909 στή συλλογή «Στό μεταίχμιο».

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

* Μέ ἀστερίσκο σημειώνονται οἱ τίτλοι πού ἔβαλε τό Ἰνστιτοῦτο μαρξισμοῦ-λενινισμοῦ τῆς ΚΕ τοῦ ΚΚΣΕ.

1909

ΠΡΟΠΑΡΑΣΚΕΥΑΣΤΙΚΑ ΥΛΙΚΑ

ΕΙΚΟΝΟΓΡΑΦΗΣΗ

Τυπώθηκε τόν Φλεβάρη τοῦ 1978
σέ 5.000 ἀντίτυπα
Τυπογραφικά φύλλα $42^{3}/_{4}$

ΛΕΝΙΝ
•
ΑΠΑΝΤΑ

17